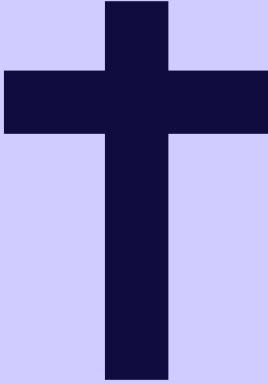

Anutu Täjo Man

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea

Anutu Täño Man
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela Olpela Testamen long
long tokples Tuma-Irumu long Niugini

copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tuma-Irumu

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

914cbf46-f59a-54d1-b209-0f763534edb5

Contents

Matiyu	1
Mak	91
Luk	142
Jon	235
Aposoro	302
Rom	392
1 Korin	436
2 Korin	476
Galesia	503
Efesus	518
Pilipai	532
Kolosi	542
1 Tesalonaika	551
2 Tesalonaika	559
1 Timoti	564
2 Timoti	576
Taitus	584
Piremon	590
Hibru	593
Jems	625
1 Pita	636
2 Pita	648
1 Jon	655
2 Jon	665
3 Jon	667
Jut	669
Kwawak Iwoṅṅärewani	673

Matiyu

Matiyutä Juda ämawebeta yänpän Jesu täño manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu täño oraniye wäpi tawan

Luk 3:23-38

1* Man pätkañ ñowä Jesu Kristo oraniye täño wäpi tawan. Tänpän Jesu täño orani pähap u wäpi Abraham, bian-inik itkuko u. Tänpän Abraham täño yeri ahän yäpmän abänkä uterak orani kubä wäpi Devit ahänkuk. Tänpän Devit täño yeri ahän yäpmän abänkä u punin terak Jesu ahänkuk. 2 Eruk Jesu täño oraniye tawan ahän yäpmän äbuño unitäño manbiñam u ñode;

Intäjukun-inik Abrahamtä nanaki Aisak bäyañkuk.

Tänpän Aisaktä Jekop bäyañkuk.

Jekoptä Judakät noriye ätu bäyañ yepmañkuk.

3* Judatä Peres-kät Sera bäyañkuk. Yarä unitäño miñi wäpi Tama.

Tänpän Perestä Eron bäyañkuk.

Esrontä Ram bäyañkuk.

4 Ramtä Aminadap bäyañkuk.

Tänpän Aminadaptä Nason bäyañkuk.

Nasontä Salmon bäyañkuk.

5* Salmontä Boas bäyañkuk. Boas täño miñi Rahap.

Tänpän Boastä nanaki Obet bäyañkuk. Obet täño miñi u Rut.

Obettä Jesi bäyañkuk.

6* Jesitä Devit bäyañkuk. Devit u Juda täño intäjukun äma itkuk.

Tänpän Devit täño nanaki Solomon. Solomon u miñi Devittä

Uria webeni yomägakuko unitä bäyañkuk.

7 Tänpän Solomontä Rehoboam bäyañkuk.

Rehoboamtä Abiya bäyañkuk.

Abiyatä Asa bäyañkuk.

8 Tänpän Asatä Jehosofat bäyañkuk.

Jehosofattä Jehoram bäyañkuk.

Jehoramtä Usia bäyañkuk.

9 Tänpän Usiatä Jotam bäyañkuk.

Jotamtä Ahas bäyañkuk.

Ahastä Hesekia bäyañkuk.

10 Tänpän Hesekiatä Manase bäyañkuk.

* 1:1: 1Sto 17:11; Stt 22:18

* 1:3: Stt 38:29-30; Rut 4:18-22

* 1:5: Rut

4:13-17 * 1:6: 2Sml 12:24

Manasetä Emon bäyaŋkuk.

Emontä Josaiä bäyaŋkuk.

11 * Täŋpäj Josaiatä Jehokin-kät noriye bäyaŋ yepmaŋkuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päŋku Babilon komeken yepmaŋpäŋ komi epänken yepmaŋkuŋo kadäni uken ahäŋkuŋ.

12 * Täŋpäj komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bäyaŋkuk.

Sealtieltä Serubabel bäyaŋkuk.

13 Serubabeltä Abiut bäyaŋkuk.

Abiuttä Eliakim bäyaŋkuk.

Eliakimtä Aso bäyaŋkuk.

14 Täŋpäj Asotä Sadok bäyaŋkuk.

Sadoktä Akim bäyaŋkuk.

Akimtä Eliut bäyaŋkuk.

15 Eliuttä Eleasa bäyaŋkuk.

Eleasatä Matan bäyaŋkuk.

Matantä Jekop bäyaŋkuk.

16 Jekoptä Josep bäyaŋkuk.

Josep uwä Maria Jesu bäyaŋkuko unitäŋo äpi.

Täŋkaŋ Jesu uwä Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani äma u.

17 Nöde ahäj yäpmäj äbuŋ; Abrahamtä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäj nanak bäyaŋkuk. Pen udegän udegän täŋ yäpmäj abäŋtäko Devit ahäjirän kadäni 14 ude täŋkuk. Täŋpäkaŋ Devittä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäj nanak bäyaŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäj abäŋtäko kadäni Babilon komeken komi epän yämikta yämagut yäpmäj kuŋirä kadäni äneŋi 14 ude täŋkuk. Kadäni uken yäput penpäŋ nantä nanak bäyawänä nanaki unitä nan täŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäj abäŋtäko kadäni äneŋi 14 ude tärenjirän Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani ahäŋkuk.

Mariatä Jesu Kristo bäyaŋkuk

Luk 2:1-7

18 * Jesu, Anutu täŋo iwoyäwani Kristo ahäŋkuko unitäŋo mebäri nöde pätak; Miŋi Maria u Josepta biŋam iwoyäwakaŋ inigän inigän kuŋarirän Munapiktä ini kudän täŋpewän Maria nanak kok irirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. 19 Ude ahäjirän äpi Josep u äma siwoŋi kuŋatkuko unita webeni Maria nanak kok ikek irirän kaŋpäŋ kaŋ pewa yänkaŋ nöde nadäŋkuk; Kwawak yänahäwapäj mäyäk nadäweko unita käbop kaŋ pewa yäk. 20 Josep ude täŋpayäj nadäŋpäŋ kuŋarirän, Ekäni täŋo aŋero kubätä döpmonken ahäj imiŋpäŋ nöde iwetkuk; Gäk Devit täŋo äbotken naniktä webeka Maria yäpmäkta nadäwätäk

* 1:11: 2Kin 24:14-15; 2Sto 36:10; Jer 27:20

* 1:12: Esr 3:2

* 1:18: Luk

nämo täņpen yäk. Nanak kok itak uwä Munapiktä ini kudän täņpewän ahätak. ²¹ * Nanak bäyawayän täko uwä ämani api bäyawek. Bäyaņirän wäpi Jesu yän kaņ iwet. Täņpäkaņ wäp Jesu u mebäri ŋode; Unitä iniken äboriye momi täņo topmäk-topmäkken nanik ketärenpäņ api yepmaņpek yäk. ²² Täņkaņ imaka kudup ahäņkuņo u Ekänitä nadäņirän man profet biani kubätä ŋode yäņkuko u bureni ahäņkuk;

²³ * Webe gubaņ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäņ bäyawayän täko unitäņo wäpi “Immanuel” yän api iwetneņ.

Täņkaņ wäpi “Immanuel” unitäņo mebäri uwä Anutu ninke itak. ²⁴ Täņpäkaņ Joseptä man u nadäņpäņ kikäutpäņ aku Anutu täņo aņerotä man iwetkuko u buramiņpäņ Maria webenita yäpuk. ²⁵ * Webenita yäpukopäņ bok nämo pat yäpmäņ kuņirän nanak u ahäņkuk. Nanak u ahäņirän Joseptä wäpi “Jesu” yän iwetkuk.

2

Guņ äbotken nanik ätu Jesu känäyän äbuņ

¹ Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpärare-ken bäyaņkuk. Äma ekäni wäpi Herot Juda ämawebe yabäņ yäwat täņkuko kadäni ugän bäyaņkuk. Bäyawänkaņ ätu itpäņ äma guk täņo kuņat-kuņat yabäņpäņ-nadäwani ätu edap dapuri äbani kädä naniktä Jerusalem äbuņ. ² * Äbä ämawebe ŋode yäwet yabäņkuņ; Nanak paki Juda ämawebe yabäņ yäwarayän täyak u de? Nin komenin-ken udu itkaņ nanak paki u ahäņirän guk taņi ahäņkuko u kaņpäņ nadäņpäņ akumaņ iwat yäpmäņ äbäkamäņ. Nanak paki u kaņpäņ iniņ oretnayän äbäkamäņ yäk. ³ Ude yäņirä Herottä nadäņkaņ kikäutpäņ nadäwätäk pähap täņkuk. Ba Jerusalem nanik ämawebe kudup manbiņam u nadäņpäņ nadäwätäk udegän täņkuņ. ⁴ Herottä nadäwätäk täņpäņ Juda ämawebe täņo bämop äma intäjukun täņpani-kät Baga man yäwoņärewani äma kumän-tagän yäņpäbä yepmaņpäņ yäwet yabäņkuk; E, Anutu täņo iwoyäwani Kristo yän yäk täkaņ u kome de ahäkta yäwani? ⁵ Ude yäwet yabäņirän iwetkuņ; U Judia kome Betlehem yotpärare-ken api ahäwek yän yäk täkamäņ yäk. Anututä Kristo uken api ahäwek yän yäņkuko u profet kubätä ŋode kudän täņkuk;

⁶ * *Ai! Ämawebe Juda kome Betlehem yotpärare-ken nanik, in ŋode nämo nadäneņ;*

* **1:21:** Luk 1:31, 2:21 * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:7,21 * **2:2:** Nam 24:17 * **2:6:** Mai 5:2; Jon 7:42

Nin kome jopi-ken itkamän, Bämopnin-ken äma ekäni kubä nämo itak, ba bian nämo itkuk yän nämo nadänerj.
Nämoinik! Inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahänpän näkñaken äbot, Isrel ämawebe u api yabän yäwarek. Mai 5:2

⁷ Tänpän Herottä man u nadänpän nadäwätäk tänpän äma nadäk-nadäk ikek edap dapuri äbani kända äbuño ukeño yän-päbä inigän yepmanpän yäwetkuk; Guk tañi kañkañ äbäkamän yän näwetkuño ukeño kadäni jidegän ahänjirän kañkuñ? ⁸ Ude yäwänä kowata iwerä nadänpänä jop ñode yäwetpän peñ yäwetkuk; In pänku ehutpän yän-wäyäkñepän nanak paki u kañ-ahänpänä äneñi päbä kañ näwerä nadäwa. Ude tänpäkañ näk imaka, pänku api iniñ oreret yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yäweränkañ kuñkuñ. Kumañ pänku guk tañi ini komeken kañkuño u äneñi kañkuñ. Kañpän oretoret pähap nadänkuñ. Tänpäkañ guk u intäjukun kuñjirän kañtäñ iwatkun. Kañtäñ iwarirä guk uwä yot nanak yamiñitä patkumäno u punin terak itkuk. ¹¹ * Tänpäkañ yot gänäñ äronpän Maria nanakikät irirän yabänpän gukut imäpmok tänpän nanaki u iniñ oretkuñ. Ude tänpän tuñum tägatäga, gol ba imaka kábäñi tägatäga gwäki ärowani penpän yäpmän äbuño upän peñ imiñkuñ. ¹² Ude tänpän parirä Ekänitä dämpmonken yäweränkañ yänewänä Herot irepmitpen käbop kukñi kädagän kumañ ini komeken kuñkuñ.

Jesu nädamiñi nani Isip komeken kuñkuñ

¹³ Eruk äma nadäk-nadäk ikek ukeño äyänutpen ini komeken kuñjirä Ekäni täño añero kubätä Josep dämpmonken ahän imiñpän iwetkuk; Josep, gäk ño irentawä. Akuñkañ nanak yamiñi yän-yäkñat yäpmän metänpen pänku Isip komeken ahänpän itkañ näkño manta juku päram kañ tänpun yäk. Nadätan? Herottä nanak paki ño utta nadänkañ kädetta wäyäkñetak. ¹⁴ Añerotä ude iweränä akuñpänä nanak yamiñi yän-yäkñat yäpmän bipanigän Isip komeken metänpen kuñkuk. ¹⁵ * Pänku uken ittän kuñjirän Herot kumbuk. Tänpäkañ imaka ahänkuko unita profet kubätä bian, Anutu täño meni jinom yäpmänpän ñode kudän täñkuk; Nanakna Isip komeken irirän gera yänjira äneñi äyänutpen äbuk. Profettä man kudän täñkuko u kämi ude bureni api ahäwek yän nadänpän yänkuk.

Herottä nanak paki ämani kudup dämpuk

¹⁶ Tänpäkañ äma nadäk-nadäk ikek ukeño Herot täñikñatpen kuñjirä nadänpän kokwawak pähap nadänkuk. Kokwawak nadänkuko unita komi ämaniye pen yäwet-pewän Betlehem ba

* **2:11:** Sam 72:10-15; Ais 60:6 * **2:15:** Hos 11:1

kome gägäni gägäni uken nanik nanak ämani obañ yarä nämo tärewani kudup kumän-kumän däpmanj morenkuñ. Äma nadäk-nadäk ikek ukenonitä guk tañi u kadäni uken ahänjuk yän iwetkuño kadäni u nadän iwatpän nanak ämani obañ yarä nämo tärewani ugänpän kumän-kumän däpuñ. ¹⁷ Herottä ude tänjukuo unita man profet Jeremiaiatä ñode kudän tänjukuo u bureni ahänjuk;

¹⁸ * *Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konäm butewaki jägämi-inik yänjirän nadänkuñ.*

Nanakiye kumbuño unita konäm kähän yänjirän iniñ bitnäna yänkañ tänpä wanjuñ. *Jer 31:15*

Jesu nädamini nani äneji ini komeken äbuñ

¹⁹ Tänpäkañ Josep Isip komeken pen irirän Herottä kumbänä Ekäni täño añero kubätä dämpmonken ahän iminpäñ iwetkuk; ²⁰ * Josep, äma nanak ño urayän yänjukuo ukeno kumbuk. Unita gäk akuñkañ nanak yamiñi ño yän-yäkñat yäpmän Isrel komeken ku yäk. ²¹ Ude iweränä Josep ironji yamiñi yämagurän yäpmän Isrel komeken kuñkuñ. ²²⁻²³ * Kuñpäñä nadänjuk; Herottä kumbänkañ nanaki wäpi Akelaustä Judia nanikta intäjukun tänpän itkuko unita Josep uken kwayän umuntañkuk. Tänpän Anututä dämpmonken jukuman ätukät iweränä kukñi kädagän kumañ Galili komeken kuñkañ Nasaret yotpärare-ken yot tänpän itkuñ. Tänpän Jesuta profet ätutä bian yänkuño u bureni ahänjuk. Ñode yänkuñ;

Äma ño Nasaret nanik yän api iwetneñ.

3

Jontä Anutu täño manbiñam yänahänjuk

Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

¹ Eruk kadäni uken ume ärut yämani äma wäpi Jontä kome jopi Judia täño kome bämopi-ken u päñku itkuk. Itkañ manbiñam yänahäk-ahäk epän täñ itkuk. ² * Tänpän manbiñam ñode yänahäk täñkuk; Kadäni ño Anututä intäjukun itkañ yabän yawat epän bureni täñ yämayän täko u keräp täyak unita bänepjin sukurenpäñ kädet wakiwaki täk täkañ u kumän pen morewut! yäk. ³ * Tänpäkañ bianä profet Aisaiatä Anutu meni-ken yäpmänpäñ Jontä yänpäñ man ñode kudän täñkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päñku itkañ gera ñode yän itak;

Ekänitä äbäktä kädet täwirut!

* **2:18:** Jer 31:15; Stt 35:19 * **2:20:** Kis 4:19 * **2:22-23:** Luk 2:39; Ais 11:1,

53:2; Jon 1:46 * **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:3:** Ais 40:3

Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ täŋsiwoŋ tawut!

Ais 40:3

Aisaiatä man ude kudän täŋkuk.

⁴* Täŋpäkaŋ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäŋo pujiŋipäŋ täŋpani upäŋ täŋkaŋä piontawä but gupipäŋ täŋpani upäŋ yamäŋ täpäneŋpäŋ kuŋat täŋkukonik. Täŋkaŋ ketemtawä kápukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpäŋ nak täŋkukonik. ⁵ Ude täŋkaŋ manbiŋam u yäŋahäŋirän ämawebe Jerusalem yotpärare ba Judia kome ba Jodan ume kukŋi kukŋi uken naniktä bumta äbä ahäŋ imiŋpäŋ manbiŋam nadäŋkuŋ. ⁶ Manbiŋam nadäŋpäŋ wakini yäŋahäŋirä Jontä Jodan ume gänaŋ yäŋ-yäŋŋat päpmo ärut yämik täŋkuk.

⁷* Ude täŋkaŋ Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume ärut nimän yäŋkaŋ uken äbäŋirä yabäŋkuk. Yabäŋpäŋ Jontä yäwetkuk; Wa! In bäneŋjin nämo sukurenkaŋ äbäkaŋ. In gämoktä äbotken nanik! Anututä intäŋo momita kokwawak nadäŋkaŋ tadäpayäŋ täko unita umuntaŋkaŋ gupjin-tägän äbäkaŋ? ⁸ Inä bäneŋjin bureni-inik sukurenpäŋ äma bänepi sukurewani täŋo kudän kaŋ pewä ahäwut! ⁹* Node nämo nadäneŋ; Bäneŋnin täga. Nin oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biŋam itkamäŋ yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo! Anututä Abraham täŋo äboriye ätu ahäwut yäŋ nadäŋpäŋä mobä jopi ŋopäŋ täga täŋpewän ahäneŋ! yäk.

¹⁰* Upäŋkaŋ man ŋode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäktä pinigoŋ ket utak. Päya, mujipi pogopigän wädäk täkaŋ u kudup madäŋpäŋ ureŋ täŋpän kädäpta biŋam api kuneŋ yäk.

¹¹* Näkä ume ärut tamik täyat unitäŋo mebäri ŋode; In waki-waki täk täkaŋ u kumän peŋ moreŋpäŋ bäneŋjin sukurenpäŋ irit kuŋat-kuŋat siwoŋi täŋpeŋ kuŋatta ume ärut tamik täyat. Täŋpäkaŋ äma kubä wäpi biŋam ikek mäden näwatak. Unitäŋo kehärominitä näkŋo kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk itnaŋi nämo. Näk ume-inikpäŋ ärut tamitat. Upäŋkaŋ äma unitäwä Anutu täŋo Munapik ba kädäp mebetpäŋ bok api ärut tamek yäk.

¹²* Äma ekäni uwä ämawebe yäpmäŋ danik epän täkta äbayäŋ täyak. Yäpmäŋ danik epän u man wärani ŋode bumik api täŋpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkaŋ u yäpmäŋ danipäŋ mujipi bureni inita yot kubäken peŋkaŋä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureŋ täŋpän äpmonen yäk. Jontä man ude yäwetkuk.

* **3:4:** 2Kin 1:8 * **3:7:** Mat 12:34, 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Rom 2:28-29;

Rom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Jon 1:26-27,33; Apos 1:5

* **3:12:** Mat 13:30

*Jontä Jesu ume ärut iminjuk**Mak 1:9-11; Luk 3:21-22*

¹³ Täjpäñ Jontä ämawebe ume ärut yämiñ irirän Jesu Jontä ärut namän yäjkañ Galili komeken naniktä abämañ Jodan ume, Jontä itkuk-ken u äbuk. Äbäjpäñ Jon iwetkuk; Näka ume ärut nami yäk. ¹⁴ Ude yäwänä Jontä iwetkuk; Ude nämo! Gäkä näka uyaku täga ärut namen. Imata gäkä ärut nami yäj näwetan? ¹⁵ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan upäjkañ apiño gäkä täga ärut namayäj. Nek Anututä nadäjpäñ kädet peñkuko ugänpäj iwatde yäk. Ude iweränä Jontä mani buramiñpäñ ume ärut iminjuk.

¹⁶ * Ärut imänkañ ume gänañ naniktä abä itpäñ uterakgän kañkuk; Kunum aņejirän Anutu täño Munapiktä känaräm ude äpäñkañ gwäki terak mañirayäj täñkuk. ¹⁷ * Täñirän Anutu kunum gänañ gera kubä ñode yäjuk; Ñowä näkñaken bänepna gämäni yäk. U kañpäñ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yäjuk.

4*Satantä Jesu yäj-ikñatkuk**Mak 1:12-13; Luk 4:1-13*

¹ * Jontä Jesu ume ärut imän täreñirän Satantä Jesu täñjabähta Munapiktä yäjikñat yäpmäj kome jopi-ken päñku teñkuk. ² * Kome jopi-ken tewänkañ ketem kubä nämo nañkañ kepma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubä nämo nañkañ it yäpmäj kuñtäyon nakta wakiinik kubä iñkuñ. ³ Ude täñirän Satantä ahäj iminjpäñä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanak bureni-inik täñpäwä mobä itkañ ño yäweri ketem äworewäkañ nañ yäk. ⁴ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo täñpayäj. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek. Anutu täño man kumän nadäjpäñ bänepi-ken peñpäñ kuñareko uyaku täga yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Satantä yäjikñat yäpmäj Jerusalem kuñpäñ kudupi yot medäp terak päro punin-inik unu teñkañ iwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani;

Anututä aņeroniye watä it gamikta yepmañkuko unitä api orañpäñ gepmanej.

Täjpäkañ kuroñka ba gukutka nämo api pimiñ tädoren. Sam 91:11,12

* **3:16:** Jon 1:32 * **3:17:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 * **4:1:**

Hib 2:18, 4:15 * **4:2:** Kis 34:28; Stt 3:1-7 * **4:4:** Lo 8:3

Man ude patak unita gäk Anutu täŋo nanak bureni-inik täŋpäwä man u nadäŋpäŋ punin ŋonitä komen umu tubäpe! yäk. ⁷* Ude iweränä Jesutä yäŋkuk; Näk ude nämo täŋpayäŋ. Anutu täŋo manbiŋam terak man kubä ŋode patak; Gäk Ekäni Anutuka mebarika kwawak pewi ahäwut yäŋ jop nämo peŋ iweren yäk.

⁸ Yäwänä Satantä Jesu pom karonji kubäken yäŋikŋat yäpmäŋ päro itkaŋ komeni komeni äma äbori äbori u ba unitäŋo tuŋum pähap gäripi mebari mebari u iwonjärenkaŋ ŋode iwetkuk; ⁹ Gäk gukut imäpmok täŋ namiŋpäŋ naniŋ oreriri imaka päke yabätan ŋowä täga ganiŋ kirewet yäk. ¹⁰* Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Satan, gäk nabä kätäŋpeŋ ku! Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Ekäni Anutuŋin u kubägän iniŋ oretneŋ. Unitagän watä epän täŋ imineŋ. Man ude patak. ¹¹* Eruk Jesutä Satan ude iweränä teŋpeŋ kuŋirän Anutu täŋo aŋeroniyetä äbä täŋkentäŋ imiŋkuŋ.

Jesu Galili komeken epän yäput peŋpäŋ täŋkuk

Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11

¹²* Täŋpäkaŋ Jon komi yot gänaŋ tewä irirän Jesutä biŋam nadäŋpäŋ äyänutpeŋ Galili komeken kuŋkuk. ¹³* Päŋku ini yotpärare Nasaret u ittängän eruk peŋpeŋ Kapeneam kuŋkuk. Kapeneam uwä Galili gwägu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali äbekiye oraniye täŋo kome. Ukäda päŋku itkuk. ¹⁴ Jesutä kome u kuŋatkuko unita bian profet Aisaiatä man ŋode kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk;

¹⁵ *Ai! In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik! Komejin Jodan ume udude käda Galili gwägu dubini-ken itak. Inä äma jopi, guŋ äbotken nanik.*

¹⁶ *Upäŋkaŋ bipmäŋ urani-ken it täkaŋ u in peŋyänjek pähap api käneŋ.*

Kumbani komeken bumik it täkaŋ, nadäk-nadäkjin nämo pirärewani, inta peŋyänjek pähap kubä ahäŋ tamayäŋ täyak. Ais 9:1,2

Aisaiatä man ude kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk.

¹⁷* Täŋpäŋ Jesutä Kapeneam yotpärare-ken kuŋkuko kadäni uken manbiŋam yänahäk epän yäput peŋpäŋ ŋode yänahäŋpäŋ yäwetkuk; Bänepjin sukurenpäŋ siwonjigän kuŋarut. Anututä intäjukun itkaŋ äboriye yabäŋ yäwatinik täŋpayäŋ täyak u keräp täyak yäk.

Jesutä iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mak 1:16-20

* **4:7:** Lo 6:16 * **4:10:** Lo 6:13 * **4:11:** Hib 1:6,14 * **4:12:** Mak 6:17; Luk 3:19-20 * **4:13:** Jon 2:12 * **4:17:** Mat 3:2

18 Kepma kubäken Jesu Galili gwägu pomi terak kuḡattāḡān yabāḡkuk; Äma yarä iniyat tuäni Saimon wäpi kubä Pita kenta monäni Andru gwägu tom yäpdayāḡ tom wädäwani yäk maḡpān äpmonjirä yabāḡkuk. Äma yarä uwä moneḡ epānta gwägu tom yäpmäk täḡkumānonik. 19 * Yäk maḡpān äpmonj irirān Jesutä yabāḡpāḡ yäwetkuk; Eruk! Epān u peḡkaḡ nāk näwarun! Nāk näwarirān gwägu tom yäpmäk takamān udegān ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epān api tamet yäk. 20 * Yäweränä uterakḡān epāni u peḡpeḡ iwatkumān. 21 Eruk, ätukät kuḡpāḡä Sebedi nanakiyat wäpi Jems kenta Jon nani Sebedi-kät gäpe terak itkaḡ yäk taḡi gwägu tom yäpani u ket ut irirä yabāḡkuk. 22 Yabāḡpāḡä nāk näwarun yāḡ yäwerirān uterakḡān nani gäpe terak uḡān irirān teḡpeḡ Jesu iwatkumān.

Jesutä ämawebe käyām ikek yäpān tägaḡkuḡ

23 * Täḡpāḡ Jesutä kome Galili dubini-ken itkuḡo u kudup kuḡat moreḡpāḡ ämawebe käyām mebäri mebäri nikek yäpān tägaḡjit, käbeyä yot gānaḡ äronpāḡ man yäwerit täḡ yäpmāḡ kuḡkuk. Manbiḡam Täga ḡode yāḡahāḡtāḡ kuḡatkuk; Anututä intäjukun itkaḡ äboriye yabāḡ yäwatinik täḡpayāḡ täyak u ahatak yäk. 24 * Ude yäwerirān biḡami Siria komeken kuḡat moreḡirān nadāḡkuḡ. Nadāḡpāḡä ämawebe käyām mebäri mebäri nikek, gup kähān nadāwani, äma mäjotä magārani, äma kwäyähāneḡ täḡpani, kumāḡ-däpurek täḡpani ba käyām mebäri mebäri täḡpani u kudup noriyetä yāḡ-yäkḡat yäpmāḡ äbāḡjirä Jesutä yäpān tägaḡkuḡ. 25 * Täḡpānkaḡ äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarān täḡkuḡ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarān täḡkuḡ.

5

Jesutä pom terak päro man kudupi kubä yäwetkuk

Luk 6:20-26

1-2 Jesutä ämawebe äbot päke iwatkuḡo u yabāḡpāḡ pom keräpi kubä terak äro maḡitpāḡ irirān iwarāntäkiye uwä dubini-ken tuägān äbä iräwä Jesutä manbiḡam ḡode yäwetpāḡ yäwoḡärek täḡkuk;

3 * Äma ini bānepitä nāk momi äma äpani-inik yāḡ nadäk täkaḡ uwä säkgāmān itkaḡ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabāḡ yäwat täyak.

* 4:19: Luk 5:1-11; Mat 13:47 * 4:20: Mat 19:27 * 4:23: Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38 * 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15

- 4 * Tānpākaŋ āma iniken mominita nadāwā waki tānpāpāŋ konām butewaki terak kuŋat tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.
Bureni! Anututā ini bānepi api tānpidām taŋ yāmek.
- 5 * Ba āma bānep kwini terak kuŋat tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.
Bureni! Āma udewanita Anututā kome pāhap ŋo inita biŋam api yāniŋ kirewek.
- 6 * Tānpāŋ āma irit kuŋat-kuŋat siwoŋi u iwatta gāripi-inik nadānpāŋ ehutpāŋ tāk tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.
Bureni! Anututā āma udewani tāŋo gāripini uwā api dāpmāŋ tāreŋ yāmek.
- 7 * Tānpākaŋ āma noriyeta butewaki nadāŋ yāmik tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.
Bureni! Anututā āma udewanita butewaki udegān api nadāŋ yāmek.
- 8 * Ba āma bānep nadāk-nadāk imaka tāga tāktagān nadāŋpen kuŋat tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.
Bureni! Āma udewani uwā Anutu api kaŋ-ahāneŋ.
- 9 * Tānpāŋ āma āmik ba duŋwekwek dāpmāŋ tākŋek tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.
Bureni! Anututā āma udewani Nākŋo ironjinaŋe yāŋ api yāwerek.
- 10 * Ba āma Anutu tāŋo kādet siwoŋi iwarirā āma ātutā iwan tāŋ yāmik tākaŋ uwā sākgāmān itkaŋ.

Bureni! Āma udewani uwā Anututā yabāŋ yāwat tāyak.
11-12 * * Tānpākaŋ intā nāk nadāŋ namikinik tāŋirā āmawebetā man jop yāŋ-tākŋatpāŋ, man wakiwaki tāwetpāŋ tāwat kireŋit api tāneŋ. Upāŋkaŋ ude tāŋirā nadāwātāk nāmo tāneŋ. Nāmo, in sākgāmān itkaŋ. Nadākaŋ? Bārāpi udewani intagān nāmo tāŋ tamik tākaŋ. Profet biani itkuŋo unita udegān tāŋ yāmiŋkuŋ. Tānpākaŋ in kunum gānaŋ kowata tāga api yāpneŋo unita bānep tāga nadānpāŋ oretoret terak kuŋat tākot!

Inā āmawebe tāŋo paŋ kenta topān ude itkaŋ

Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33

13 Tānpākaŋ Anutu tāŋo āmawebeniŋe intā, āmawebe pāke u bāmopi-ken paŋ gāripi nikek ude kaŋ kuŋarut. Tānpākaŋ gāripi paoreko uwā jide tānpēna āneŋi gāripi ahāwek? Nāmo, paŋ gāripi nikek nāmo uwā maŋpā kuŋirā āmawebetā yeŋ awāhutneŋ. Unita paŋ gāripi nikek ude kaŋ kuŋarut!

* 5:4: Ais 61:2-3; Rev 7:17 * 5:5: Sam 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2 * 5:7: Jem 2:13 * 5:8: Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 * 5:9: 1Jo 3:2-3 * 5:10: Hib 12:4; 1Pi 3:14 * 5:11-12: 1Pi 4:14; Jem 1:2 * 5:11-12: 2Sto 36:16; Apos 7:52; Hib 11:32-38; Jem 5:10

14-15 * * Ba kubä pen ñode; Topäntä tañi ijinpäñ ägoni säkgämän penyäreñek täkañ. In-täño irit kuñat-kuñatjin udegän. Äma kubätä topän ijinpäñ käbop imata pewek? Ude nämo, ijinpäñ kwawak penjirän ägonitä kädet-ken pen-yäñejirän ämawebetä kwawakgän kañtäñ kuñatneñ. Ba yotpärare tañi kubä pom terak ireko uwä käbop täga irek? Nämo, kwawakinik irirän ämawebe bankentä täga käneñ. ¹⁶* Täñpäñ in, irit kuñat-kuñatjin udegän. Anutu täño penyäreñek kudän bäneppin-ken itak u täñpewä kwawak irirän kädet siwoñi kuñarirä ämawebetä tabäñpäñ oretoret täñpäñ Anutujin kunum gänañ nanik u iniñoret täneñ.

Jesu Anutu täño man biani wärämutta nämo äpuk

17 * Jesutä ude yäñpäñä äneñi ñode yäñkuk; In Anutu täño бага man ba profet biani täño yäwetpäñ yäwoñäreñek man täñpani u näkä däpmäñ täkñekta äpuk yäñ nämo nadäneñ. Näk u däpmäñ täkñekta nämo äput. Nämo, u täñkehärom täñpewa bureni kwawak kañ ahäwän yäñpäñ äput. ¹⁸* Unita näk bureni täwetat; Baga man u bäräñeñ nämo api paorek. Imaka u ba u ahäкта yäwani Anutu täño man terak kudän täñkuño u bureni ahäwäkañ kunum kenta kometä paorirän uyaku Baga man u api paorek.

¹⁹* Unita äma kubätä бага man täpuri-inik kubä irepmitpäñ ätu kädet udegän kañ iwarut yäñ yäñpäñ-yäwoñäreñek täñpayäñ täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ wäpi biñam nikektä nämo api irek. Täñ, äma kubätä бага man u buramiñpäñ ätu kädet udegän kañ iwarut yäñ yäñpäñ-yäwoñäreñek täñpayäñ täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ wäpi biñam nikektä api irek. ²⁰ Unita ñode täwera nadäwut; Baga man yäwoñäreñewani äma ba Parisi ämatä ñode yäk täkañ; Bureni, nin Anutu täño Baga man iwatpäñ siwoñi kuñat täkamäñ yäk. Ude yäk täkañ upäñkañ in u yärepmitpäñ Anutu täño gärip ugän kañ iwarut. Ude nämo tänayäñ täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämo api äroneñ.

Kokwawak nadäñpen kuñat-kuñatta man

Luk 12:57-59

²¹* Jesutä ude yäñpäñ äneñi ñode yäñkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; Äma kubä kumäñ-kumäñ nämo uren. Äma kubä kumäñ-kumäñ urayäñ täyan uwä manken api iren yäk. ²²* Man ude yäwetkuko upäñkañ apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadäñpen

* 5:14-15: Jon 8:12, 9:5 * 5:14-15: Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33 * 5:16: Efe

5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4 * 5:18: Luk 16:17, 21:33

* 5:19: Jem 2:10 * 5:21: Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 * 5:22:

1Jo 3:15

kuŋarayəŋ täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayəŋ täyak uwä man käbeyäken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadəŋpəŋ iniŋ wärät man iwerayəŋ täyak uwä geŋi kädəp mebet ikek unita biŋam api təŋpek.

23-24 * Unita ket ŋode nadəkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron təŋ ima yəŋpəŋä ŋode käwep nadäwen; Näk imaka kubä təŋkuro unita notnapak näka kokwawak nadätak. Ude nadəŋpəŋä imaka Anututa imikta yəwani u pewi irirän äneŋi äyəŋutpen pəŋku notkapak kokwawak nadəŋ gameko uwä yəŋahəŋpəŋ yəŋpak təŋkaŋ eruk äneŋi äyəŋut pəŋku imaka u Anututa täga imen.

25 * Ba notkapak kubätä iwan təŋ gaminpəŋ manken gepmanpayəŋ yəŋjirän nadəŋpəŋä manken nämo ahəŋkaŋ pəŋku notkapak-kät yəŋpəŋ-nadəŋpəŋ bänep kubägän tädeŋ. Ude nämo təŋkaŋ notkapaktä jukun pəŋku gäkŋo mebärika yəŋahəwänkaŋ gäk mäden kwiwä man nadəwanitä komi äma yəniŋ kireŋpewän gepmənjit pəŋku komi yotken gepmaneŋ. 26 Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi təŋ imeno u nämo täreŋjirän gäk jop täga nämo ganiŋ kirewä äpəmaŋ kwen. Nämo, gäk notkapakta momi təŋ imeno u suwawi tärewänkaŋ uyaku ganiŋ kireŋpewä äpəmaŋ kwen! Upəŋkaŋ jide təŋpəŋ monəŋ yəpməŋkaŋ suwawi tärewəpəŋ äpəmaŋ kwen?

27 * Jesutä man ude yəwetpəŋ äneŋi ŋode yäkgän təŋkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yəwetkuk; In kubokäret nämo täneŋ yäk. 28 * Man ude yəwetkuko upəŋkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webe kubä kaŋgärip təŋpəŋ ukät päde yəŋ bänepi-ken ude nadəweko uwä kubokäret täyak uba. 29 * Unita dapunka kubätä waki təŋo buŋep-ken gepmanpayəŋ təŋpənä dapunka u dätpəŋ maŋpi kunəŋ. Dapunka bok yəpməŋ kuŋatkaŋ geŋi-ken äpmonpenta. 30 * Ba ketka kubätä waki təŋo buŋep-ken gepmanpayəŋ təŋpənä ketka u madəŋ təkŋeŋpəŋ maŋpi kunəŋ! Gupka kumän nitek yəpməŋ kuŋatpəŋ waŋpəŋ geŋi-ken äpmonpenta.

Nädapitä duŋwek täkaŋ unitäŋo man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

31 * Jesutä man ude yəwetpəŋ äneŋi pen ŋode yəwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian ŋode yəwetkuk; Äma kubätä webeni pewayəŋ nadəŋpəŋä webena peyat yəŋ man kudän kwawak ude təŋpəŋ imeko uyaku täga yəŋiwat-pewän kwek yäk. 32 In man ude nadək täkaŋ upəŋkaŋä apiŋo näkä

* 5:23-24: Mak 11:25 * 5:25: Mat 6:14-15; Mat 18:34-35 * 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:28: 2Pi 2:14 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4; 1Ko 7:10-11

node täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täñpekopäj jop nadäj yäñiwat-pewän päñku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret täñpek. Täñkañ äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret täñpek.

Yäj-kehäromtak man yäkta man

³³ * Jesutä ude yäwetpäj äneñi man kubä pen node yäjahäñpäj yäwetkuk; Baga man kubä bian node kudän täwani in nadäk täkañ; Gäk yäjkehäromtak man jop nämo yäwen. Yäj-kehäromtak man u Anutu injamiken yäwani unita udegän bureni täñpen yäk. ³⁴ * In-täño бага man terak ude itak upäjkañä apiño näkä node täwetat; In yäjkehäromtak man yäna yäjpäñä imaka kubä wäpi terak utpäj nämo yäneñ. Kunum wäpi terak utpäj yäjkehäromtak man nämo yäneñ. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita. ³⁵ * Ba kome wäpi terak utpäj yäjkehäromtak man nämo yäneñ. Kome u imaka, Anutu tänogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpäj yäjkehäromtak man nämo yäneñ. U Kañiwat Äma intäjukun täñpani, Anutu täño yotpärare unita. ³⁶ Ba gwäkjin kujat terak wohutpäj nämo yäneñ. Imata, manjin u kehäromi nikek nämo. Jide? In gwäkjin pujiñ paki kubä iwerä kubiri täga äworewek? Ba gwäkjin pujiñ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämoinik, in ämagän! ³⁷ * Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämo yäj nadäkta gäwet yabäñirän gäk “Bureni” yäj yäjpäñä “Ei”-gän iweren. Ba “Bureni nämo” yäj yäjpäñä “Nämo”-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upäjkañ gäk imaka kubä täño wäpi terak wohutpäj yäweno uwä Satantä pewän ahäñirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämo täneñ

Luk 6:27-36

³⁸ * Jesutä man ude yäwetpäj äneñi kubä node yäwetkuk; Baga man kubä bian node kudän täwani in nadäk täkañ; Kubätä dapunka yäpurän tumbäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat däpmäj tokäränä kowata udegän däpmäj tokät imen yäk. ³⁹ * In man ude nadäk täkañ upäjkañä apiño näkä node täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämo täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi käda guränä kukñi iniñ kirewen. ⁴⁰ * Ba äma kubätä gäka kokwawak nadäñpäj manken gepmanpäj gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewi yäpek. ⁴¹ Ba äma kubätä täñkentäj päñku tuän uduken nepmankañ äbi yäj

* 5:33: Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Jem 5:12;

Mat 23:22; Apos 7:49 * 5:35: Sam 48:2; Ais 66:1 * 5:37: Jem 5:12 * 5:38:

Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * 5:39: Wkp 19:18; Jon 18:22-23 * 5:40: 1Ko

gäweränä täñkentäñ päñku ban uduken teñkañ äben. ⁴² Ba äma kubätä imaka kubäta yäñpawänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmäñ päñku täñkañ api gamet yäñ gäweränä inin kirewen.

⁴³ * Jesutä ude yäñpäñ man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Man kubä ñode yäwani u nadäkinik täkañ; Notjiyeta bänep iron täñ yämiñkañ äma iwan täñ tamik täkañ unita mäde ut yämineñ. ⁴⁴ * Man ude nadäkañ upäñkañ näkä apiño ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkañ unita bänep iron täñ yämineñ. Ba äma nadäkinikjinta yäñpäñ komi tamik täkañ unita Anututä täñkentäñ yämikta Anutu-ken yäñpawineñ. ⁴⁵ * In ude täneño uyaku Nanjin kunum gänañ nanik täño nanakiye bureni-inik api itneñ. Täñpäkañ mebäri imata äma waki ba äma täga bok iron täñ yämineñ? Uwä ñode; Nanjin unitä yäñpewän edaptä äma waki ba äma tägata bok peñyänneñ yämik täyak. Ba Anututä nadäñ yämiñjirän äma siwonji-ken ba äma goret kuñarani-ken iwän tak täyak. ⁴⁶ Täñpäkañ äma gäka bänep iron kowata täñ gamik täkañ äma unitagän bänep iron kowata yämeno uwä Anututä gäk äma täga yäñ nämo gäwerek. Nämo, äma wakiwakitä noriyeta udegän bänep iron täñ yämik täkañ. ⁴⁷ Ba guñ ämawebetä ämawebe ini gäripi nadäk täkañ unitagän bänep iron täga täñ yämik täkañ. Täñ, inä kädet ude nämo täneñ. In notjiye-tagän iron täñ yämineño uwä injinta nadäwä täga nämo täneñ. Äma kowata nämo täñ tamanita iron täñ yämineño uyaku! ⁴⁸ * In nadäkañ? Kunum gänañ Nanjintä kädet ude iwat täyak. Uwä kädet tägagän tak täyak unita nanakiye inä udegän kädet tägagän kañ tak täñput!

6

Äma jäwäri täñkentäñ yämikta man

¹ * Jesutä ude yäñpäñ ñode yäwetkuk; In ket nadäñkañ kuñat täkot. Imaka täga kubä täñpa yäñpäñä ñode nämo nadäñpäñ täñpen; Kwawak täñjira ämawebetä nabäñpäñ wäpna yäpmäñ akut yäñ nadäñkañ nämo täñpen. In ude tänayän täkañ uwä kunum gänañ Nanjintä gwäki täga nämo api tamek. ² Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpäñä eruk ämawebetä nabäwut yäñ nadäñkañ inämiken kwawak nämo täñpen. Äma yäñ-yäkñaranitä kudupi yot gänañ ba kädet miñin tak täkañ ude nämo täñpen. Äma udewaniwä ämawebetä nibäñpäñ wäpnin biñam yäpmäñ akut yäñ nadäñkañ tak täkañ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmäñjirä täretak ubayän! ³ *

* **5:43:** Wkp 19:18 * **5:44:** Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20

* **5:45:** Efe 5:1 * **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13 * **6:1:** Mat 23:5 * **6:3:** Mat 25:37-40

Unita gäk äma kubä täñkentäj ima yäñpäjä kábop-inik, notkapa-
 pak kubä dubika-ken ireko unitä gabäñpäj-nadäjirän nämo.
 4 Ude täñjiri Nanka, imaka kábop täñjiri kañpäj nadäk täyak
 unitä gwäki api gamek.

Anutu-ken yäñapik man yäkyäk täño käderi
Luk 11:2-4

5 * Jesutä man ude yäñpäj man kubä pen ñode yäkgän
 täñkuk; In Anutu-ken yäñapina yäñpäjä äma yäñ-yäkñaranitä
 täk täkañ ude nämo täneñ. Yäñ-yäkñarani äma uwä kudupi yot
 gänañ ba kädet miñin itkañ Anutu-ken yäñapik man károñi
 boham yäkta gäripi nadäk täkañ. Ämawebetä nibäwut yäñkañ
 udewä täk täkañ. Näk bureni täwetat. Ämawebetä äma udewani
 yabäñirä gwäki yäpä täretak ubayäñ! 6 * Unita Anutu-ken
 yäñapiwa yäñpäjä gäkña yot gänañ päro yäma yäputpäj itkañ
 Nanka kábop it täyak ukät man yäñpäj-nadäk tädeñ. Ude
 täñjiri Nanka imaka kábop kañpäj nadäk täyak unitä gwäki api
 gamek.

7 * Ba in Anutu-ken yäñapina yäñpäjä guñ ämatä täk täkañ
 ude nämo täneñ. Guñ äma uwä anutunita man károñi,
 mebärini nämo yäñiwat yäpmäj kuk täkañ. Károñi ude
 yäñ yäpmäj kuñitna uyaku anutunintä käwep nadäj nimek
 yäñ nadäk täkañ. 8 * Upäñkañ inä ude nämo täneñ. In
 imaka imakata wäyäkñeñpäj Anutu Nanjinken yäñapinayäj
 nadäjirä Nanjin uku tabäñpäj-nadäk täyak. Unita imata man
 károñi mebärini nämo yäñiwat yäpmäj kuney? Nanjin uwä
 täñkentäj tamikta gäripi nadäk täyak. 9 * Unita Anutu-ken
 yäñapinayäj nadäjpäjä man siwoñi ñode yäneñ;
 Kunum gänañ Nanin tañi,
 Gäk wäpka inipärik kubä pat täyon.

10 * Äbäñpäj bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täñ nimi.
 Kunum gänañ gäkken man buramik pätak, kome terak ninken
 udegän man buramik pat täyon.

11 Kadäni ñonitäjño ketem nimisi.

12 * Nin notniye täño momi pek täkamäj, gäk udegän mominin
 peñ nimisi.

13 * Täñyabäk-ken nämo nipmanpen.
 Wakiken nanik wädäj tädotpäj nipmanñi.

14 * Ude yäñpäj yäñkuk; Äma kubätä waki täñ gamiñirän,
 waki täñ gameko u peñ imiñkañ nämo yäpmäj kuñariwä

* 6:5: Mat 23:5; Luk 18:10-14 * 6:6: 2Kin 4:33 * 6:7: Ais 1:15; 1Kin 18:26-29

* 6:8: Mat 6:32 * 6:9: Jon 17:6 * 6:10: Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42 * 6:12:

Mat 6:14-15; Mat 18:21-35 * 6:13: Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti

4:18; 1Sto 29:11-13 * 6:14: Mak 11:25-26

Nanka kunum gānaŋ naniktā udegān gākŋo wakika api peŋ gamek. ¹⁵ Upāŋkaŋ āma kubātā waki tāŋ gamiŋirān waki tāŋ gameko u nāmo peŋ imiŋkaŋ yāpmāŋ kuŋariwā Nankatā udegān gākŋo waki nāmo api peŋ gamek.

Nakta jop iritta man

¹⁶ * In kadāni ātu Anutu iniŋ oretta nakta jop itna yāŋpāŋā butewaki iŋam dapun nāmo ijiŋkaŋ kuŋatneŋ, yāŋ-yākŋarani āmatā tāk tākaŋ ude. Āma udewani uwā āmawebetā nibāŋpāŋ in āma kādet tāga tāŋpani yāŋ nadāwut yāŋkaŋ iŋam dapun butewaki ijiŋkaŋ kuŋat tākaŋ. Nāk bureni tāwetat. Āma udewani gwāki yāpmāŋirā tāretak ubayāŋ! ¹⁷ Upāŋkaŋ inā, Anutu iniŋ oretta nakta jop itna yāŋpāŋā ume ārutpāŋ gwākjin pujiŋ tāŋket utkaŋ kuŋatneŋ. ¹⁸ Ude tāŋirā āmawebetā in Anutu iniŋ oretta nakta jop kuŋatkaŋ yāŋ tabāŋpāŋ nāmo nadāneŋ. Nanjin kābop it tāyak unitāgān tabāŋpāŋ-nadāk tāŋpek. Nanjin uwā imaka kābop tāŋirā tabāŋpāŋ-nadāk tāyak unitā gwākiwā api tamek.

Tuŋum burenita man

Luk 12:33-34

¹⁹ * Jesutā man ude yāŋpāŋ āneŋi kubā pen ŋode yākgān tāŋkuk; In kome terak ŋo imaka tāgatāga yāpmākta nadāwātāk nāmo tāneŋ. Kome tāŋo tuŋum u kehāromi nāmo. Āpusit ba gwakgwaktā nak tākaŋ ba gāmāneŋ ārok tākaŋ. Ba kubo āmatā yot dāpmāŋ āreyāŋpāŋ kubo tāneŋ. ²⁰ * Unita kunum tāŋo tuŋum yāpmākta epāni tāŋpeŋ kaŋ kuŋarut. Kunum tāŋo tuŋum nāmo wak tākaŋ. Āpusit ba gwakgwak u nāmo nak tākaŋ ba u nāmo gāmāneŋ ārok tākaŋ. Kunum tāŋo tuŋum uwā kubo āmatā tāga nāmo dāpmāŋ āreyāŋpāŋ yāpneŋ. ²¹ Bureni-inik, imatāken tuŋumta nadāwi ārowani tāŋpeko uwā bānep nadāk-nadākka uterakgān peŋpāŋ kuŋaren.

²² In nadākaŋ? Dapunjin u gupjin tāŋo topān. Dapunjintā tāga ijineŋo uwā gupjin imaka, peŋyāŋek ikek irirān kādet siwoŋi tāga kuŋatneŋ. ²³ Tāŋ, dapunjin waneŋo uwā jide tāŋpāŋ imaka imaka tāga kaŋpāŋ tāŋpeŋ kuŋatneŋ? Nāmo, gupjin bipmāŋ urani gānaŋ irek. Tāŋpākaŋ peŋyāŋek bānepjinken itak unitā bipmāŋ urani tāŋpeko uwā bipmāŋ urani pāhap gānaŋ api itneŋ.

Gup tāŋo tuŋumta nadāwātāk nāmo tāneŋ

Luk 16:13, 12:22-31

²⁴ Āma kubā-tāgān āma ekāni yarāta watā epān tāga nāmo tāŋ yāmek. Nāmo, u kubāta gāripi nadāŋkaŋ kubāta gaŋani

* **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Jem 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2

nadäwek. Ba kubä täño epän täñkañ kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba monen tuñum terak bok täga nämo penpen kuñatnen.

25 * Unita ñode täwetat; In gupjinta nadäwätäk ñode nämo tänen; Ketem depän näñpet? Ba tek depän täñpäñ kuñaret? yän nämo nadänen. Nämo, ketem ba tek uwä bureni nämo. Uwä irit kuñat-kuñatjin täño täñkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak penen. 26 * In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yän nadäk täkañ? Eruk, in barakta yabäñpäñ-nadäwut! U ketem nämo piñpäñ puget täkañ ba pugetpäñ kämita nämo pek täkañ. Upänkañ Nanjin kunum gänañ naniktä yabäñ yäwatpäñ yepmäñ towik täyak. Imaka äpani udewani yabäñ yäwatpäñ yepmäñ towik täyak u täñpäñä imata äma inta udegän nämo tabäñ täwatpäñ tepmäñ towiwek? 27 Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käron täwek? Nämo inik!

28 Unita gupjin täño tuñumta imata nadäwätäk täk täkañ? Päya irori bipiken it täkañ unita yabäñpäñ-nadäwut! U inita tekta epäni nämo täk täkañ upänkañ yabäñgärip ikek. 29 * Bureni, imaka kubä täño kañgäriptä päya irori unitäño kañgärip u täga nämo irepmirek. Unitäño yabäñgäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäño monen tuñum ba tek säkgämän kañgärip ikek päke u yärepmit täyak. 30 U uwä Anututä ini tek gäripi nimek ude päya irori jopi unita uwäktän yämik täyak. Täñpäkañ u kadäni keräpigän itpäñ paot täkañ. Apiño ahäneñopän kwep ude äneñi tären mäneñ. Eruk, päya irori unita yabäñ yäwat täyak upän imata inta udegän täga nämo tabäñ täwatpäñ tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämo pek täkañ?

31 Unita ketem ba ume deken yäpmäñpäñ näne yänkañ nadäwätäk nämo tänen. Ba tek deken yäpmäñpäñ täne yänkañ nadäwätäk nämo tänen. 32 * Nämo inik! U guñ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkañ. Täñ, inä imaka udewanita nadäwätäk pähap nämo tänen. Nämo, nanjintä in imaka udewanita wäyäkñek täkañ yän tabäñpäñ-nadäk täyak unita api täñkentän tamek. 33 * Unita inä imaka kubäta nadäwä intäjukun nämo täñpek. Nämo, Anututä intäjukun it tamiñpäñ tabäñ täwatta ba unitäño kädet siwonji u iwatta unitagän gäripi-inik nadäñpäñ epäni täk täkot. Ude täñirä uyaku ketem tuñumta wäyäkñek epän tänayän täkañ u api taniñ kirewek. 34 * Unita kwep täño irit kuñat-kuñat jidewani

* 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; Hib 13:5; 1Pi 5:7

* 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

* 6:29: 1Kin 10; 2Sto 9

* 6:32: Mat 6:8

* 6:33: 1Kin 3:13-14; Sam 37:4,25;

Rom 14:17 * 6:34: Kis 16:4,19; Mat 6:11

api itneŋ yäŋ nadäŋkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Kwep yäŋen täŋo bäräpi ini irirä apiŋo täŋo unitagän nadäwätäk täneŋ.

7

Äma yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat nämo täneŋ
Luk 6:37-38,41-42

1-2** Jesutä man äneŋi kubä pen ŋode yäwetkuk; In äma kubä yäŋpäŋ-kaŋiwat nämo täneŋ, Anututä in udegän yäpmäŋ daniwekta nadäŋkaŋ. In nadäkaŋ? In ämawebeta jide nadäŋpäŋ kuŋatnayäŋ täkaŋ uterakgän Anututä inta api nadäŋ tamek.

3-4 Unita gäk imata täpun-täpun taŋi dapunka-ken itak u nämo kaŋpäŋ nadäŋkaŋ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaŋpäŋ yokut gamayäŋ iwet täyan? Täpuntaŋ gäkŋa dapunka-ken itak u imata nämo kaŋpäŋ nadäk täyan? 5 Gäk yäŋ-yäkŋarani äma! Intäjukunä gäkŋa dapunka-ken täpun-täpun taŋi itak u yokutkaŋ uyaku dapun täga ijiŋpäŋ kaŋpäŋ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! 6* Ude yäŋpäŋ yäwetkuk; Äma Anututa gäripi nämo nadäk täkaŋ unita Anutu täŋo man kudupi u jop nämo yäwetneŋ. Aŋtä äma yek täkaŋ udegän äma udewani uwä Anutu täŋo man unita bitnäŋpäŋ taŋiŋ wärätneŋ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkaŋ-ken tuŋumka täga kubä jop nadäŋ täga maŋpi kuneŋ? Nämo, buttä tuŋumka u yeŋ gatäŋtäŋ kuŋkaŋ abäk täneŋ. Äma uwä udegän täneŋ yäk.

Anutu-ken yäŋapiŋtäko api nadäŋ tamek
Luk 11:9-13

7* Jesutä man ude yäŋpäŋ yäwetkuk; In Anutu-ken imaka kubäta yäŋapiŋirä api nadäŋ tamek. Uwä äma kubäta wäyäkŋek epän täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän kaŋ-ahäweko ude. Ba kubäta yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmäŋ kuŋirän yäma dät imeko ude. 8* Näk bureni täwetat. Äma kubäta yäŋapik epän täŋpäŋä bureni api yäpek, äma kubäta wäyäkŋek epän täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän bureni kaŋ-ahäweko ude. Ba kubäta yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadäŋ imiŋpäŋ yäma dät imeko ude.

9 Eruk, jide nadäkaŋ? Nanakka kubäta ketemta yäŋirän mobä täga imen? Nämo! 10 Ba tomta yäŋapiŋirän gämokpäŋ täga imen? Nämoink! 11* Inä äma waki upäŋkaŋ nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkaŋ. Unita ŋode nadäwut; Kunum gänaŋ Nanjin iron mäheŋi itak uken yäŋapiŋirä imaka

* 7:1-2: Rom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * 7:1-2: Mak 4:24 * 7:6: Mat 10:11

* 7:7: Mak 11:24; Jon 14:13, 15:7; Jon 16:23-24 * 7:8: Jem 1:5; 1Jo 3:22; 1Jo

5:14-15 * 7:11: Jem 1:17

tägatäga imata täga nämö tamek? Nämö, u gäripi nadän tamiñpäñ bureni-inik tamek yän täwetat!

12* Unita ñode täwetat; Kädet äma ätutä täñ nimut yän nadäk täkañ in udegän täñ yämineñ. Man täpuri unitäwä man profet bianitä yänahäwani u ba бага man Mosestä yänahäwani u kumän uwäk täyak.

Kunum kädet u täpuri

Luk 13:24

13* In kunum kädet iwatta yäma täpuri-ken kañ ärowut. Kumän-kumän kädet u tañi ba yämani udegän u tañigän. Kädet tañi uken ämawebe mäyaptä kuñ äbän täk täkañ. 14* Täñpäkañ irit kehäromi täño yäma uwä täpuri ba käderi udegän gäkñi. Kädet uwä ämawebe kubäkubä-tägän iwat täkañ.

Päya wakitä mujipi näñpani täga nämö wädäwek

Luk 6:43-44

15* In nadäkañ? Äma ätu Anutu täño man yänahäk täkañ upänkañ ämawebe tänyäkñatna yänkañ Anutu täño man siwonji nämö yänahäk täkañ. Äma udewanita ket nadänkañ kuñatneñ. Äma uwä bänep ärik-ärik man täwet täkañ upänkañ bänepi-ken nadäk wakiwaki yäpmän kuñat täkañ. 16* Unitäño irit kuñat-kuñariken bureni jide pewä ahäk täkañ u yabänpäñ-nadänkañ mebarini täga nadäneñ. Uwä päya ude. Bärop terak wama mujip täga nämö wädäneñ ba gupmom yen terak wäyän täga nämö wädäneñ. 17 Nämö, päya mebari täga terak bureni gäripi nitek wädäneñ. Täñ, päya mebari wakitä mujipi näñpani nämö wädäneñ. 18 Päya mujipi näñpani terak bureni waki wädäkta käderi nämö pätak. Ba päya mujipi nämö näñpani terak bureni näñpani uwä täga nämö wädäneñ. 19* Täñpäkañ päya, bureni goret pewä ahäk täkañ uwä madänpäñ kädap pewä ijik täkañ. 20* U udegän, äma Anutu täño man jopjop yänahäwani unitäño mebarini nadäna yänpäñä irit kuñat-kuñari upän yabänpäñ-nadäneñ.

Jesutä ämawebeniye bureni täyätwetkuk

Luk 13:25-27, 6:47-49

21* Unita ñode täwera nadäwut; Äma mäyaptä näka Ekänina yän näwet täkañ upänkañ u kuduhtagän Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämö api äroneñ. Nämö! Nana kunum gänañ unitäño mani buramik täkañ ämawebe unitägän api äroneñ. 22 Äma mäyaptä kadäni pähapken ñode api näwetneñ; Ai! Ekäni!

* **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 * **7:13:** Jon 10:7,9 * **7:14:** Apos 14:22 * **7:15:** Mat 24:4,24; Apos 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Jem 1:22,25

Gäkŋo biŋam man ämawebe yäŋahäŋpän yäwetkumän. Ba gäk wäpka terak kudän kudupi mebäri mebäri täŋit mäjo yäwat kireŋit täŋkumän. ²³ * Man ude yänirä näkä ŋode api yäweret; Wakiwaki täŋpani in kewewut! Näk inta nämo nadätat!

²⁴ Eruk, ämawebe man täwet täyat ŋo buramiŋpän iwatnayän täŋo uwä äma yot täkta mebäri nadäkinik täŋpani udewani bumik. Kadäni kubä äma nadäk-nadäk ikek udewani kubätä yori mobä kehäromi terak täŋpek. ²⁵ Täŋpekopän iwän mäni täŋirän ume tokätkaŋ gwägu tokŋewek. Täŋpäkaŋ yot uwä mobä kehäromi terak täŋpani unita nämo wärämurek. ²⁶ Eruk kadäni kubä äma guŋ udewani tä yori mobä jiraŋ terak täŋpek. ²⁷ Täŋpekopän iwän mäni täŋirän ume tokätkaŋ gwägu pähap tokŋewek. Ude täŋpän yot uwä äneŋ kwini täŋpän kuneŋ. Bureni, u paot-inik täŋpek! Täŋpäkaŋ ämawebe näkŋo man täwet täyat ŋo nadänkaŋ nämo buramiŋpän iwatnayän täŋo uwä äma yot täkta mebäri nämo nadäwani, guŋ udewani.

²⁸ Täŋpäkaŋ Jesutä man päke u yän moreŋirän ämawebe dubini-ken itkuŋo u man u nadänpän nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ²⁹ * Ŋode nadänkuŋ; Baga man yäwoŋärewani ämatä man yänpän-yäwoŋärek täk täkaŋ ude bumik nämo yäyak yäk. Äma ŋowä man mähemitä ini yäyak yän nadänkuŋ.

8

Jesutä äma kubä paräm ikek yäpän tägaŋkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

¹ Eruk, Jesutä pom terak naniktä äpäŋirän ämawebe äbot pähap unitä iwatkuŋ. ² Täŋirä äma kubä gisik paräm ikek unitä Jesuken kuŋpän gukut imäpmok täŋpän iwetkuk; Ekäni, gäk täŋkentän namayän nadänpänä näk täga nepmaŋpi kudupi iret yän nadätat. ³ Ude yäwänä Jesutä keru gupi terak penpän yänkuk; Täga täŋkentän gamayän. Paräm ŋo paorut! yäk. Ude yäwänä uterakgän gisik paräm u paorirä gupi tägawänpän säkgämän itkuk. ⁴ * Jesutä ude täŋ imiŋpän iwetkuk; Gäk imaka täŋ gamitat ŋonitäŋo manbiŋam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päŋku gupka Anutu täŋo bämoŋ äma iwönäre. Ude täŋpän äneŋi säkgämän itta Moses täŋo бага man iwatpän gupe käbäŋi nitek ijiŋiri ämawebetä paräm tägakaŋ yän api gabänpän-nadäwä täreneŋ yäk.

Jesutä epän watä äma kubä yäpän tägaŋkuk

Luk 7:1-10

⁵ * Eruk Jesu Kapeneam yotpärare-ken kumaŋ äronirän komi äma kubätä Jesuken ahänpän butewaki man ŋode

* **7:23:** Sam 6:8; Mat 10:33, 25:41; Mat 13:41-42; 2Ti 2:19 * **7:29:** Mak 1:22;

Luk 4:32; Jon 7:46 * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 * **8:5:**

Jon 4:47

iwetkuk; ⁶ Ārowanina! Epän watä ämana komi pähap nadənpəñ kwäyähäneñ tənnpəñ yotken pätak yäk. ⁷⁻⁸ Yäwänä iwetkuk; Näkä ärenkanjä yäpa täganayəñ yäk. Ude iweränä komi äma unitä ɲode iwetkuk; Ārowanina, näk äma täga uyaku yotna-ken täga kwen. Unita gäk ɲogän itkanjä mangän yəñiri kan tägawän! ⁹ Ude täga tən namen yəñ nadätat. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye tənjo gämori-ken itkan manı buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkan. U kubäpəñ, Ku! yəñ iwerawä, man buraminpəñ kwek. Ba kubä, Äbi! yəñ iwerawä, äbek. Ba epän watä ämana kubä, Epän ɲo tä! yəñ iwerawä u tənpek yäk.

¹⁰ * Man ude yəñirän Jesutä nadäwän inide kubä tənnpəpəñ ämawebe iwarän tənkuɲo u ɲode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Näk äma nadäkinik ärowani ɲodewani Isrel komeken nanik kubä nämo kanpəñ nadäk täyat! ¹¹ * Unita ɲode täwetat; Ämawebe mäyap guɲ äbotken nanik uken-uken naniktä abənpəñ Juda tənjo oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukät Anutu tənjo kanjıwat yewa gänäñ ärawa pähapken bok api itneñ. ¹² * Upənkan Juda ämawebe ätu Anutu tənjo kanjıwat yewa gänäñ äronanjıpəñ Anututä yäwat kirenpewän bipmən urani gänäñ äpmonkan konäm butewaki tənkan meni api jıwätpeñ itneñ. ¹³ Ude yənpəñ komi äma u iwetkuk; Gäk kuyi. Nadäkinikka tənjo bureni ahəñ gamayəñ. Ude iwerirän uteragän komi äma tənjo epän watä äma uwä täganjuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän täganjuk

Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ * Ude tənkanjä Jesu Pitatä yot gänäñ äronpəñ kanjuk; Pita yepmani webe uwä gup kädap käyäm tənkan parirän. ¹⁵ Kanpəñ Jesutä kerigän injirän käyäm u paotkuk. Tənirän webe uwä akunpəñ Jesuta ketem gwet iminjuk.

¹⁶ Tənnpəkan bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yəñ-yäkɲat yäpmən Jesuken äbuɲ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peñ yäwet-pewän ämawebe yabä kätənpeñ kuk tənkuɲ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpän täganjuk. ¹⁷ Ude tənirän profet Aisaiatä bian man ɲode kudän tənjukko u bureni ahəñjuk;
*Nintənjo käyäm-käyäm ba komi komi kumän niyomägatpəñ
yäpmən kunjuk. Ais 53:4*

Jesu iwat-iwat tənjo man

Luk 9:57-62

¹⁸ Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäjinirä yabənpəñ iwaräntäkiye ɲode yäwetkuk; Eruk, gwägu kukɲi udude kända

* **8:10:** Mat 15:28 * **8:11:** Sam 107:3; Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13, 25:30;

Luk 13:28 * **8:14:** 1Ko 9:5

kuna! yäk. ¹⁹ Ude yäweränä Baga man yäwoŋärewani äma kubätä abänpänä Jesu iwetkuk; Yänpän-yäwoŋärek äma, gäkä deken kwayän yäniwä näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ²⁰ * Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkaŋ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi niked. Barak udegän, bukäni niked. Upänkaŋ Äma Bureni-inik iwarayän yän yäyan uwä patpat bägupta wäyäkŋek täyak.

²¹ * Ude yänjirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadän namiŋiri näk pänku nana kumbänpän äneŋkaŋ mäden kaŋ gäwara yäk. ²² Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täjiri, kumbanitä kumbani noriye kaŋ äneŋput.

Jesutä gwägu kenta mäniŋ yäniŋ bitnäŋkuk

Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

²³ Eruk man ude yän paotpänä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpen gwägu kukŋi udude käda kuna yänkaŋ kuŋkuŋ.

²⁴ * Kuŋtäko pengän mäniŋ pähap piänjirän gwägutä taŋi tokätpäŋ gäpe gänaŋ äpmonkuk. ²⁵ Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwaräntäkiyetä yäwä kikäŋuränpäŋ iwetkuŋ; Wäral Ekäni, täŋkentän nimiwä! Gwägu gänaŋ äpmonayän täkamän ŋo! yäk. ²⁶ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin äreyäwani! Imata bänepjin bäräŋeŋ putärekaŋ? Ude yäwetkaŋ akuŋpäŋ mäniŋ pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yänpäŋ yäniŋ bitnäŋpewän kwikinik itkumän.

²⁷ Ude tänjirän kaŋpäŋ iwaräntäkiyetä nadäwätäk pähap täŋpäŋ yänkuŋ; Wäral Äma ŋo jidewani? Mäniŋ kenta gwägutä mani buramikamän ŋo! yän yänkuŋ.

Jesutä äma mäjotä magärani yäpän tägaŋkuŋ

Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

²⁸ Eruk kuŋtängän gwägu kukŋi udude käda Gadara komeken ahänkuŋ. Kome uken äma mäjotä magärani yarä, äma kumbani äneŋpani-ken it täŋkumänonik. Unitä komita tänjirän ämawebe umuntaŋkaŋ uruŋ kädagän yärepmitpen kuŋ abän täk täŋkuŋonik. ²⁹ * Eruk yarä unitä Jesu kaŋpäŋ bäräŋeŋ päŋku ahän iminpäŋ kähän yänpäŋ ŋode yänkumän; Ee! Anutu täŋo ironi gäk jide täŋ nimayän abätan? Gäk kadäninin nämo täreŋjirän komi nimayän ba abätan?

³⁰⁻³¹ Ude yänpäŋ ban uduken but äbot pähap itkaŋ ketem naŋ irirä yabänkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; But äbot itkaŋ udu yabätan? Niwat kirewayän yänpäŋä niwat kireŋpewi jopi-ken kunero. Niweri päŋku but äbot itkaŋ udu gänaŋ äpmona

* **8:20:** 2Ko 8:9 * **8:21:** 1Kin 19:20; Jon 5:25 * **8:24:** Sam 4:8 * **8:26:**

Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9 * **8:29:** Mak 1:24; Luk 4:34,41

yäk. ³² Ude yäwänä Jesutä peñ yäwetkuk; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä kätänpeñ kumañ but gänañ äpmonkuñ. But u gänañ äpmonpakan but päke unitä bäräñeñ kumañ geñi äriñpeñ gwägu gänañ äpmonpäñ kumañ moreñkuñ.

³³ Ude täñirä äma but watäni irani uwä metänpeñ kumañ yotpärare-ken päñku imaka umuri ahänkuko unitäño biñami yäwetkuñ. ³⁴ Yäweräkan ämawebe päke u Jesu kakta yotpärare uken naniktä äbuñ. Eruk äbä kañpäñä Jesu butewaki nadäñ nimiñpäñ kome ño peñpeñ ku! yäj iwetkuñ.

9

Jesutä äma kubä yäpän tägañkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ * Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ gwägu kukñi udude käda ini yotpärare-ken kuñkuñ. ² Kumañ päñku yotpärare-ken ahänirä äma ätutä kwäyähäneñ täñpani kubä gärañ täñ yäpmäñ Jesutä itkuk-ken äbuñ. Yäpmäñ äbänirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekan yäj nadänpäñä kwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkan!

³ Jesutä man ude yänirän Baga man yäwoñäremani äma ätu uken itkuño unitä nadänpäñ yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Äma ñonitä man Anututä yänañpäñ yäyak yäk. ⁴ * Ude yänirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäñ ñode yäwetkuk; Bänepjin-ken imata nadäk waki u nadakan? ⁵ Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahänirän känayän? Momika peñ gamitat yäj iweret ba Akumañ ku yäj iweret? ⁶ * Eruk, in Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yäj nadakta ñode täñjira kawut. Ude yänpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Aku! Patpat bägupka yäpmänkan yotka-ken kuyi! ⁷ Ude iweränä äma u akumañ yori-ken kuñkuk. ⁸ Kuñirän ämawebe päke unitä u kañpäñ jäkjäk yänpäñ Anututä kehäromi udewani äma keru terak peñ yämiñkuko unita wäpi yäpmäñ akuñpäñ iniñ oretkuñ.

Jesutä Matiyu ini iwaräntäka imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Jesutä Kapeneam yotpärare peñpeñ kuñtängän Matiyu kañkuk. Matiyu uwä takis moneñ yäpmäk-yäpmäk täño yot gänañ irirän kañpäñ iwetkuk; Gäk u peñpäñ näk näwat! yäk. Iweränä uterakgän mani buramiñpäñ akumañ iwatkuk. ¹⁰ Täñpäñ Jesu-kät ketem bok näna yänpäñ ini yot gänañ yänikñat yäpmäñ äronkuk. Ude täñirän takis moneñ yäpani

* 9:1: Mat 4:13

* 9:4: Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25

* 9:6: Jon 17:2, 5:8

amakät waki tänpäni yän yäwerani äma ba Jesu iwaräntäkiye ukät penta itpäñ ketem nañkuñ. ¹¹ * Nañ irirä Parisi äma ätutä yabänpän Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Yäwoñärewani ämajin u imata takis moneñ yäpäni ba äma waki-waki tänpäni-kät penta itpäñ ketem näyak?

¹² Man ude yänirä Jesutä nadänpän ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken epän nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ. ¹³ * Anututä bian ñode yänkuk; Imaka imaka näk nanin oretta pek täkañ unita gäripi nämo nadäk täyat yäk. Ämawebe bänep iron kädet iwat täkañ unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Eruk, in kuñkañ man yänkuko unitäño mebäri kañ nadäwä tärewut. Äma inita näk äma siwoñi yän nadäk täkañ unita nämo äput. Ämawebe inita näk momi tänpäni yän nadäk täkañ unita yänpän äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ * Kadäni uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ätutä Jesutä itkuk-ken äbänpän iwet yabänkuñ; Ninkät Parisi ämatä Anutu nadän iminpäñ kadäni ätuta nakta jop it tükamän. Upänkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkañ yäk. Imata kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkañ? Anututa nämo nadän iminkañ udewä täk täkañ ba? ¹⁵ * Ude yänirä Jesutä man wärani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi binam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadänpän nakta jop itneñ? Nämo inik! Tänpäkañ iwantä päbä äma uwä injit yäpmän kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpän butewaki nadänpän nakta jop itneñ yäk.

¹⁶ * Jesutä ude yänpän iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yänpän man wärani yarä ñode yäwetkuk; Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek moräk kodakipän tek wewani uterak täga nämo penpäñ bipek. Ude tänpänä tek u äruränä tek kodaki unitä täpuri tänpänä biani yäpmän däkñewek. ¹⁷ Udegän, äma kubätä wain umeni api tänpänipän käbot tom gupipän tänpäni biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude tänpänä wain umeni api tänpäni unitäño kehäromitä tänpewän tom gupi käbot biani kehäromi nämo u tumänpän wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Unita wain umeni api tänpänipän käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägañkuñ

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

* **9:11:** Luk 15:2, 19:7 * **9:13:** Mat 12:7; Hos 6:6 * **9:14:** Luk 18:12 * **9:15:** Jon 3:29 * **9:16:** Jon 1:17

18 Jesutä man ude yäj irirän käbeyä yot täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpäj Jesu kañpäj gämori-ken gukut imäpmok tänpäj ñode iwetkuk; Äpetna apigän kumäntak yäk. Unita gäkä pänku ketkatä injiriri äneñi kodak tänpäj akwän! 19 Ude iwetpäj imagurän yäpmäj kuñirän iwaräntäkiye imaka yäwatkuñ.

20-21 * Kuñirä webe kubä käyäm mebäri kubä nikek itkuk. Webe unitä nägät piñ yäpmäj kuñirän obañ 12 ude täñkuk. Webe unitä Jesu mädeni-ken iwatpäj Jesu täño tekgän injirira käyämna paorän yänkañ pänku mädeni-ken tekgän injitkuk. 22 Ude injirirän Jesu äyäjutpäj webe u kañpäj ñode iwetkuk; Wanotna! Bänepka-ken oretoret pähap nadäsi! Nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan yäk. Ude iweränä webe unitäño käyämi paotkuk.

23-24 * Ude täñkañ kuñtängän Jairastä yotken ahänpäj nadäñkuk. Yäñtäbätet yänpäj konäm butewaki pähap täñit äma ätu butewaki kap uhuwep terak piäñit täñirä yabänpäj Jesutä yäwetkuk; Peñpeñ akumañ kut! Webe gubañ u nämo kumak. Jop dāpmon pätak yäk. Yäwänä kañ-mägayänkuñ. 25 Ude täñpakañ yäj-yäwat-pewän kudup akumañ kuñirä webe gubañ unitä itkuk-ken uken äronkuk. Äronpäjä kerigän injirirän akuñkuk. 26 Täñpänkañ unitäño biñamtä komeni komeni kuñat moreñkuk.

Jesutä ämawebe ätukät yäpän tägañkuñ

27 * Jesu yotpärare u peñpeñ kuñirän äma dapuri tumbani yarätä gera ñode yäñtän iwatkumän; Devit orani! Butewaki nadäj nimiñpäj täñkentän nimi! yäk. 28 Yäwän nadäñkañ Jesu yot kubä gänañ äronkuk. Äro irirän äma yarä unitä äbänä Jesutä yäwet yabänkuk; Dapunjek yäpä tägakta kehäromi pat namitak u nadäkinik täkamän? Yäweränä iwetkumän; Ei, nadäkinik täkamäk. 29 * Yäwänä dapuri-ken yepmäñitpäj yäwetkuk; Nadäkinikjek täño bureni ahäj tamän! 30 * Ude yäjirän dapuri ijiwän kuñkuñ. Dapuri ijiwän kuñirä Jesutä yäniñ bitnäñpäj yäwetkuk; Täñ tamitat ñonita äma kubä iwetdentawä! 31 Ude yäwetpäj yäniñ bitnäñkuko upänkañ mani nämo buramiñkañ manbiñam u yäjahäñpewän yäpmäj komeni komeni kuñatkuk.

32 Ude tänpäj yepmañpän äma yarä u kuñirän äma ätutä äma mäjotä magät-pewän man nämo yäwani kubä Jesuken yäj yäpmäj äbuñ. 33 * Äbäñirä Jesutä mäjo äma magärani u iwat kireñ imänkañ äma u man yänkuk. Äma unitä man yäjirän

* 9:20-21: Mat 14:36 * 9:23-24: Jon 11:11 * 9:27: Mat 20:29-34 * 9:29: Mat 8:13 * 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12

ämawebe päke itkuŋo u kaŋkaŋ keri inŋpäŋ yänkuŋ; Imaka ŋodewani İsrəl komeken nämo ahänjirän kaŋpäŋ nadäwani yäk. 34 * Ämawebetä ude yänjirä Parisi ämatä ŋode yänkuŋ; U uwä mäjo täŋo intäjukun ämatä kehäromi iminjirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

Jesutä ämawebe yabäŋpäŋ butewaki nadänjuk

35 * Täŋpäŋ Jesu yotpärare taŋi täpuri kudup kuŋatkuk. Kuŋatkaŋ käbeyä yot ini-ini aroŋpäŋ Anututä intäjukun it yäminjirän gämoriken irit täŋo Manbiŋam Täga u yäwetpäŋ yäwoŋärekaŋ täŋit, paräm käyäm mebäri mebäri nitek yäpän tägaŋit täŋjuk. 36 * Ude täŋkaŋ ämawebe päke u yabäŋpäŋ butewaki nadänjuk. Ämawebe uwä nanak kodänjani bumik, kehäromini nämo, nadäwätäk terak kuŋarirä yabänjuk. 37 * Yabäŋpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Epän taŋi kubä ahänjirän käyat yäk. Epän it yäpmän kukaŋ-ken uken ketem ahänjirän bumbum täkaŋ. Upänkaŋ ketem u yäpmäka epän äma yarägän. 38 Unita epän mähemi-ken yänjirä ketem gämäneŋ itkaŋ u yäpmäka epän äma ätukät kaŋ pewän äbut.

10

Jesu iwaräntäkiye täŋo wäpi tawaŋ

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

1 * Jesutä iwaräntäkiye 12 u yän-yänjät päbä kubä-kengän yepmanpäŋ mäjo yawat kirekta ba käyäm paräm mebäri mebäri nitek yäpä tagakta kehäromi yänjirä. 2-4 Iwaräntäkiye 12 unitäŋo wäpi tawaŋ ŋode;

Kubä Saimon, wäpi kubä Pita.

Kubä Andru, Saimon monäni u.

Yaräwä Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u.

Kubä Filip.

Kubä Batorom.

Kubä Tomas.

Kubä Matiyu, takis monen yäpani u.

Kubä Jems, Alfias nanaki.

Kubä Tadius.

Kubä Saimon Selot.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keri terak penkuko u.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

* 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36:

Mat 14:14; Nam 27:17; 1Kin 22:17; Ese 34:5 * 9:37: Sek 10:2; Mak 6:34; Luk 10:2

* 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1

5 * Ude tänpän Jesutä äma 12 u epän man nōde yäwetkan yäniñ kirenpewän kuñkuñ; In kuñkan guñ ämawebe äbotken ba Samaria yotpärare it yäpmän kukan-ken u kuneñtawä. 6-8 * * Isrel äma äbot kodänani bumik, watä ämani nämo, itkan ukengän kuñkan man nōde yänahänpän kan yäwerut; Nadäwut! Anututä intäjukun itkan yabän yawat epän tänpayän täko u keräp täyak. Ude yäwerit, käyäm nitek yepmanpä täganit, paräm mebäri mebäri nitek komi nadän itkan u yäpä täganit, mäjo yawat kireñit ba äma kumbani yäpmän päñaku yepmanit kan täk täñput. Epän u täkta kehäromi jop tamitat, gwäki nämo unita in udegän täñkentäk epän u gwäki nämo, jop kan täñtän kut. 9-10 * * Kuroñjin ärärani ba ähottaba nämo yäpneñ. Moneñ nämo yäpmän kuneñ, yäk imaka nämo yäpneñ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneñ, gupjin terak itkan unitagän kan kut. U imata, epän tänayän täño unitäño kowata täga täñkentän taminäñi.

11 In yotpärare kubäken ahänirä äma kubätä yori-ken yän-täkñat yäpmän ärowänä ugän itpäñ epän täñ paotpän kome kubäken kan kut. 12 * Tänpäkan äma kubä täño yot gänäñ äronkanä yot mäheñi u nōde kan iwerut; Anutu täño bänep iron gäkken pat täyon! 13 Ude iwerirä not täñ tamiñirän intäño man unitä uken bureni api ahän imek. Upänkanä not nämo täñ tamiñirän man iwetnayän täkan unitä uken bureni nämo api ahäwek. 14 * Äma kubä ba ämawebe yotpärare kubäken naniktä not nämo täñ tamiñirä ba intäño manta gaña tawäwä mäde ut yämiñpeñ kan kut! Tänpäkan ämawebe uken naniktä momi nininken pätak yän nadäkta kugun kuroñjin terak nanik pewä manpäpeñ kan kut. 15 * Näk bureni täwetat. Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata Sodom Gomora naniktä yäpnayän täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

Bäräpi mebäri mebäri api ahäneñ

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

16 * Ude yänpän yänkuk; In nadäkan? Iwan bämopi-ken taniñ kiretat yäk. Anñ komitä but nanak däpmänpän nak täkan in udegän api tadäpmänpän näneñ. Unita in ket kaniwatpäñ nadänit kan kuñarut. Upänkan bänep kwini terak kuñatpäñ waki kubä täkta nämo nadäneñ. 17 * Bureni, in watäni ket itpäñ kan kuñarut! Äma ätutä manken tepmanit käbeyä yot gänäñ kadätä api tadäpneñ. 18 * Ba ugän nämo, näka nadäkinik täk

* 10:5: Apos 13:46 * 10:6-8: Jer 50:6; Mat 15:24 * 10:6-8: Apos 20:33

* 10:9-10: Luk 10:4 * 10:9-10: Nam 18:31; Luk 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18

* 10:12: Luk 10:5-6 * 10:14: Luk 10:10-12; Apos 13:51, 18:6 * 10:15: Mat

11:24; Jud 7 * 10:16: Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19 * 10:17:

Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 * 10:18: Apos 25:23, 27:24

täkaŋ unita tämagut päŋku kome täŋo kaŋiwat äma ba intäjukun äma inŋamiken api tepmaneŋ. Tepmanpöpäŋ intäjukun äma u ba ämawebe guŋ äbotken nanik u näkŋo manbiŋam api yäwetneŋ. ¹⁹ Kadäni uken yäŋ-täkŋat yäpmäŋ manken kuŋirä man jide yäwetnayäŋ nadäŋkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Kadäni uken man ahäŋ tamiŋirän nadäŋpäŋ ugänpäŋ yäwetneŋ. ²⁰ * Täŋkaŋ man yänayäŋ täŋo uwä injinken man nämo, u Nanjin täŋo Munapiktä bänepjin-ken peŋirän api yäŋahäneŋ.

²¹ * Täŋpäkaŋ kadäni uken ämatä ŋode api täneŋ; Tuänitä monäni iwan keri-ken peŋirän kumäŋ-kumäŋ api utneŋ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneŋ. Ba äperiye nanakiyetä miŋiye naniye iwan täŋ yämiŋpäŋ manken yepmanjirä kumäŋ-kumäŋ api döpneŋ. ²² * Täŋpäkaŋ in näka nadäkinik täŋpäŋ näwat täkaŋ unita ämawebe mäyaptä inta kokwawak api nadäŋ tamineŋ. Upäŋkaŋ äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ näkŋo man nämo peŋkaŋ yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet. ²³ * Täŋpäŋ yotpärare kubäken kuŋirä tadäpmäŋpäŋ täwatkirek täŋpäwä yotpärare kubäken metäŋpeŋ kuneŋ. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmäŋ kuyak u nämo kuŋarä täreŋirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴ * Ude yäŋpäŋ yäŋkuk; Jide nadäkaŋ? Netätä intäjukun itak? Yäwoŋärek ämatä intäjukun itak ba nanakiyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, yäwoŋärek ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitä intäjukun itak ba epän ämaniyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, epän mähemitä intäjukun itak. ²⁵ * Unita yäwoŋärek ämata waki täŋ imineŋo uwä, nanakiyeta udegän täŋ yämiŋirä ŋode nadäneŋ; Täga! Ekäninin udegän äworekamäŋ yäŋ nadäne. Täŋpäkaŋ Bilisibap yäŋ näwetkuŋo unita imata näwaräntäknaye in man waki nämo api täwetneŋ? Nämo, u man wakiinik api täwetneŋ yäk.

Netäta umuntäne?
Luk 12:2-7

²⁶ * Unita in äma udewanita nämo umuntaŋkaŋ näkŋo man kwawak yäŋahäneŋ. Imaka täŋ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Anututä api täŋkwawa täwek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Kwawak api pewek. ²⁷ Jiap man niningän itkaŋ täwet täyat u äma äbot gänaŋ kwawakgän kaŋ yäŋahäwut! ²⁸ * In ämata nämo umuntäneŋ. Äma uwä gupjingän täga awähutneŋ, upäŋkaŋ mäjojin utta api täŋpä waneŋ. Unita in

* **10:20:** Jon 14:26; 1Ko 2:4 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

* **10:22:** Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21 * **10:23:** Mat 16:28

* **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20 * **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk

11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Jem 4:12

Anutu kubä unitagän umuntäneŋ. Unitä uyaku äma täŋo gupi bok, mäjoni bok täga awähurek. ²⁹ Bureni täwetat; Ämata nämo umuntäneŋ. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadäwut. Barak u äpani-inik, biŋami nitek nämo upäŋkaŋ Nanjintä udewanita ket yabäŋ yäwat täyak. Kuŋat-kuŋari ba kumäk-kumäki yabäŋpäŋ-nadäk täyak. ³⁰⁻³¹ * Upäŋkaŋ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita täga nämo tepmaŋpek. Gwäkjin pujiŋ jide itkaŋ u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneŋ.

Jesu wäpi yäŋahäkta nämo umuntäneŋ
Luk 12:51-53, 14:26-27

³² Man ude yäŋpäŋ äneŋi ŋode yäŋkuk; Äma kubätä ämawebe iŋamiken näk Jesuta nadäkinik täŋ imitat yäŋ yäwayäŋ täko uwä näkä udegän Nana kunum gänaŋ nanik u iŋamiken äma uwä näkŋata biŋam yäpmäŋtat yäŋ api yäŋahäwet. ³³ * Täŋ, äma kubätä ämawebeta umuntaŋpäŋ näk Jesuta nämo nadätat yäŋ yäwayäŋ täko uwä näkä udegän Nana kunum gänaŋ nanik u iŋamiken äma ŋonita nämo nadätat yäŋ api iweret.

³⁴ In näka ŋode nämo nadäneŋ; Uwä kome terak bänep kwini pewän ahäkta äpuk yäŋ nämo nadäneŋ. Näk bänep kwini pewa ahäkta nämo äput. Nämo inik! Näk komen ämawebe bämopiken duŋ-wewek pewa ahäkta äput. ³⁵⁻³⁶ Näk ämawebe yäpmäŋ danikta äpuro unita man ŋode profet biani kubätä kudän täŋkuko u bureni api ahäwek;

Yanani yarä duŋ-wewek api tädeŋ, ba yamiŋi yarä udegän api duŋ-wedeŋ.

Ba yanäbeki yarä duŋ-wewek api tädeŋ.

Ba äma kubä iniken noriyeiniktä iwan api täŋ imineŋ. Mai 7:6

³⁷ * Ba äma kubäwä miŋi nanita gäripi taŋi nadäŋ yämiŋkaŋ näka täpuri nadäŋ namayäŋ täko uwä äma udewani näka biŋam nämo api täŋpek. Täŋpäkaŋ meŋ ba nan kubätä äperiye nanakiyeta gäripi taŋi nadäŋ yämiŋkaŋ näka täpuri nadäŋ namayäŋ täko uwä näka biŋam nämo api täŋpek. ³⁸ * Ba kubätä näkä komi päya kwakäp terak nadäwayäŋ täro udegän nadäkta umuntaŋpäŋ nämo näwarayäŋ täko uwä näka biŋam nämo api täŋpek. ³⁹ Ba kubätä kome terak irit kuŋat-kuŋatta gäripi nadäŋpäŋ nadäkinik täŋpeŋ kuŋarayäŋ täko uwä irit kehäromi nämo api kaŋ-ahäwek. Täŋ, kubätä näka nadäkinik täŋ namiŋpäŋ kome ŋonitäŋo irit kuŋat-kuŋat mäde ut imayäŋ täko uwä irit kehäromi api yäpek.

* **10:30-31:** Mat 6:26, 12:12 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * **10:37:**

Lo 33:9 * **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25

40 * Tänpäkaŋ äma kubätä oraŋ tamayaŋ täko uwä näk udegän api oraŋ namek. Ba näk oraŋ namayaŋ täko uwä näk naniŋ kireŋkuko u udegän api oraŋ imek. 41 Tänpäkaŋ kubätä Anutu täŋo man yänahäwani äma kubäta nadäŋ imayaŋ täko uwä gwäki Anutu täŋo man yänahäwani ämatä yäpmäk täkaŋ udegän api yäpek. Tänpäkaŋ äma kubätä äma siwoŋi kuŋarani kubä kaŋ-ahänpäŋ ŋode nadäwek; A! Äma uwä siwoŋi kuŋarani unita täŋkentäŋ ima yäŋ nadäwek. Äma ude nadäwayäŋ täko uwä gwäki äma unitä yäpayäŋ täko udegän api yäpek. 42 * Näk bureni täwetat. Äma kubätä näwaräntäknaye äpani-inik kubä kaŋ-ahänpäŋ U Jesu täŋo iwaräntäki kubä yäŋ yänpäŋ ume gwetpäŋ imayaŋ täko uwä gwäki täga api yäpek.

11

Jontä Jesu täŋo mebäri nadäkta man pewän kuŋkuŋ

Luk 7:18-35

¹ Jesutä iwaräntäkiye 12 epän man ude yäwerän tärenjirän kome u penpeŋ Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ tänpayäŋ yotpärare ätu tuän ittäŋ kuŋkuŋ-ken uken kuŋkuk. ² * Kuŋjirän Jon ume ärut yämani uwä komi yotken itkaŋ Jesutä epän täk täŋkuko u biŋam nadäŋkuk. Biŋam u nadänpäŋ iniken iwaräntäkiye yäwet-pewän päŋku Jesu iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; ³ * Äbäkta biŋam yäwani uwä gäk ŋo ba? Ba kubäta itsämne? yäk. ⁴ Ude iwet yabäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Inä äyänutpäŋ päŋku imaka nadäŋit kaŋit täkaŋ ŋo, unitäŋo manbiŋam päŋku Jon kaŋ iwerut. ⁵ * Äma dapuri tumbani äneŋi ijiwä kuk täkaŋ. Kwäyähäneŋ tänpäni äneŋi tägaŋpeŋ kuŋat täkaŋ. Paräm wakiwaki tokŋewani tägaŋpäŋ gupi dudum tak täkaŋ. Ba jukuni täŋguŋ täwani nadäwä tumäk täkaŋ, ba kumbani kodak taŋpäŋ akumaŋ kuk täkaŋ. Ba äma jäwäri-jäwäri Manbiŋam Täga u yäwera nadäk täkaŋ. ⁶ * Ba äneŋi kubä ŋode kaŋ iwerut; Äma näka yänpäŋ nadäkiniki nämo pewä putäreŋ täkaŋ uwä bänep oretoret terak kuŋat täkaŋ yäk.

⁷ * Ude yäweränkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiye u äneŋi äyänutpeŋ kuŋjirä Jesutä ämawebe äbot päke u Jon täŋo täktäki ba kuŋat-kuŋarita manbiŋam ŋode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känäyän nadänpäŋ kuŋkuŋo u äma jidewanipäŋ känäyän kuŋkuŋ? Pidäm eŋini bumik, mänittä piänpewän wareŋ-wareŋ täk täkaŋ, äma udewani känäyän kuŋkuŋ? ⁸ Ba ima känäyän kuŋkuŋ? Äma tek säkgämän tänpäni käwep? Ude nämo! Äma udewani uwä äma wäpi nikektä yot gänaŋ it täkaŋ. ⁹ * Unita

* 10:40: Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * 10:42: Mat 25:40 * 11:2: Mat

14:3 * 11:3: Mal 3:1 * 11:5: Ais 35:5-6; Ais 61:1 * 11:6: Mat 13:57, 26:31

* 11:7: Mat 3:5 * 11:9: Luk 1:76

näwerut! Äma jidewani u kånayån kuñkuñ? Profet kubä käwep kånayån kuñkuñ? Bureni, profet kubä kañkuño upånkañ Jon uwä profet inipäräk kubä. ¹⁰ * Täñkañ Anutu täño man ñode kudån täwani uwä Jonta kudån täwani;

Näkño biñam yånahäwani äma kubä ño yäk.

Intäjukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet yäk. Mal 3:1

¹¹ Unita näk bureni täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmån äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upånkañ ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpån yabån yawat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak.

¹² * Jon intäjukun äbä Anututä yabån yawat epån tåk täyak unitäño manbiñam yånahån yäpmån äbuk. Apiño udegån nähä manbiñam ugånpan yånahäk täyat. Upånkañ äma waki ätutä mannata bitnånpan Anutu täño kañiwat yewa gånay åronpan itta kädet ukät-pipinayån tåk täkañ. ¹³ Moses ba Profet biani kuduptä manbiñam ñode yånahån yäpmån äbuñ; Anutu täño iwoyåwani äma ahånpan Anutu täño yabån yawat epån api yäput pewek yäk. Manbiñam u yånahån yäpmån abäntäko Jonken täreñkuk. ¹⁴ * Ba man kubä ñode yånahånkuñ; Profet kubä Elaija udeyani api ahåwek! yån yånkuñ. Unita näk man täwetat ño nadåkinik täñput! Profet Elaijatä äbåktä yånkuño uku Jon äbatak ño. ¹⁵ Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadåwut! yäk.

¹⁶ Ämawebe äbot itkañ ñonita jide yäwet? Uwä ironñroni täñoret bägup-ken itkañ kowat yåwån ñode tåk täkañ ude bu-mik;

¹⁷ Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yån yäk täkañ.

Täñpåkay in uwä udeyani, nadäk siwonji kubågån nämo penkañ ñode täñkuñ; ¹⁸ * Jon uwä äbånkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka, nämo nañkuk. Täñirån intä kañpan yånkuñ; U mäjotä kotawani! ¹⁹ * Täñ, Äma Bureni-iniktä äbånpan ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñirån intä kañpan yånkuñ; Äma ño kawut! Nak ämån täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis monen yäpani täño noripaki! yån yånkuñ. Upånkañ in nämo nadåwä tumbåkañ ude yäk täkañ. Äma yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwonji iwatpan tåk täkamån. Täñpåkay nadäk-nadäk u iwatpan täktäki siwonjitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewån ahånirån ämawebetä kañpan nadåwä bureni api täneñ yäk.

* **11:10:** Mak 1:2; Jon 3:28 * **11:12:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat

17:10-13; Mak 9:11-13 * **11:18:** Mat 3:4 * **11:19:** Mat 9:14

*Bänepi nämo sukurewanita umun man**Luk 10:13-15*

²⁰ Kadäni uken Jesutä yotpärare ätuken epän täñit kudän kudupi imaka täñit täñ yäpmäj äbäjirän kañpäj bänepi nämo sukurenkuño unita yabäj yänpäj ñode yäjkkuk; ²¹ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneñ! Inken kudän kudupi täk täñkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahäj yämiñkkuk yäwänäku mominita yänpäj konäm butewaki tänpäj bänepi bian sukurewäm! ²² * Unita bureni ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmäj danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäj yämayäj täko u irepmitpäñ inä ärowani-inik api kañahäneñ! ²³ * Täñ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänañ api yäjnikñat yäpmäj ärowek yäj nadäkañ? Wära! Nämoinik! In kumäj-kumäj komeken api äpmoñ moreneñ. Näkä kudän kudupi inken täk täñkuro u Sodom komeken ahäjkkuk yäwänäku ämawebe momini peñirä Anututä kome nämo awähurän. Nämo, pen kadäni käroni it yäpmäj kuk täyek. ²⁴ * Unita Juda äma in ñode täwera nadäwut; Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata waki ärowani api yäpneñ. In Sodom naniktä yäpnayäj täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

*Näkken äbäjpäñ itpäñ-nadäk kañ täñput**Luk 10:21-22*

²⁵ * Kadäni uken Jesutä nani ñode iwetkkuk; Nana, kunum kenta kome täño mähemu gäka bänep täga nadäj gamitat. Imata, gäk manka biñam täño mebari äma kome täño nadäk-nadäk ärowani nizekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita täñ-kwawatañ yämik täyan. ²⁶ Nan, gäkña ude kañ ahäwän yäj nadäjkkuno udegän ahätak yäk.

²⁷ * Ude yänpäj ämawebe päke u ñode yäwetkkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän näk ketna terak peñ moreñkkuk. Täñpäkañ äma kubätä Anutu täño nanaki näka täga nämo nadäwän tärek täkañ. Nämo, Nana kubä-tägän mebarina nadäwän tärek täkañ. Ba äma kubätä ini Nana täño mebari u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebari yäwoñärewayäj yänpäjä yäwoñäreñira Nana täño mebari täga nadäneñ.

²⁸ * Jesutä ude yänpäj äneñi ñode yäwetkkuk; Ämawebe in bäräpi kottañkañ nadäwätäk pähap täk täkañ uwä näk-kengän äbut! Näkken äbäjirä bäräpi ketäreñ tamiñira itpäñ-nadäk täkot.

* 11:21: Jna 3:6 * 11:22: Ais 23; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23:

Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 * 11:24: Mat 10:15; Luk 10:12 * 11:25: 1Ko 1:26-29

* 11:27: Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18, 10:15 * 11:28: Jer 31:25

29-30 * * Nækken äbänkañ epän tamakañ u bok täñpän uyaku näkño mebärina nadäwä tärenayän. Næk orakorak mähemi, näk bänep kwini ba äpani kuñat täyat. Nækken äbänpänä nadäwätäk ikek nämo api kuñatneñ. Bureni, epän ketjin-ken pek täyat u pipiri nämo yäk.

12

Jesu uwä Sabat täño mähemi
Mak 2:23–3:6; Luk 6:1-11

1 * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikäť iwaräntäkiye säguom epän gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom wenpän nañkuñ. 2 * Wenpän nañirä Parisi äma ätutä u yabänpän Jesu iwetkuñ; U kawut! Orekit kadäni-ken gäwaräntäkayetä epän täkañ uwä nämo tänañipän täkañ. U nintäño бага man irepmitpän täkañ yäk.

3 * Iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täñkuño unitäño manbiñam Anutu täño man terak nämo daniñpän nadäk täkañ? 4 * Uwä ñode täñkuñ; Devit u noriye-kät Anutu täño yot gänañ äronpän käräga kudupi yän yäwani u yäpmänpän nañkañ noriyeta imaka, yämän nañkuñ. Täñkañ käräga uwä bä mop äma-tägän nänañipän nañkuñ. Äma jopitä ude wani nakta yäjiwäranı upänkañ Devit u noriye-kät nañkuñ. 5 * Täñpän in Baga man terak kudän täwani ñode imaka nämo daniñpän nadäk täkañ ba? Bä mop äma uwä Sabatken kadäni kadäni kudupi yot gänañ äronpän Sabat täño бага irepmitpän epän täk täkañ. Baga irepmit täkañ upänkañ waki täk täkañ yän nämo yäwet täkañ.

6 * Unita näkä ñode täwera nadäwut; Injamjin-ken itat ñonitä kudupi yot irepmitat. 7 * Anututä man kubä yänkuko uwä ñode kudän täwani;
Gupe ijik-ijik näk naniñ oretta pek täkañ unita gäripi nämo nadäk täyat.

Ämawebetä bänep iron kädet iwarirä unita uyaku gäripi-inik
nadäk täyat. Hos 6:6

In man u nadänpän yäwänäku näwaräntäknaye momini nämo ño man nämo yäweräm. 8 * Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä Sabat täño mähemi.

Jesutä Sabat kubäken äma kubä yäpän tägañkuk

9-10 * Ude yänpän penpen kumañ käbeyä yot gänañ äronpän

* 11:29-30: Jer 6:16 * 11:29-30: 1Jo 5:3 * 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis

20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6 * 12:4: Wkp 24:5-9 * 12:5: Nam 28:9-10

* 12:6: Mat 12:41-42; Luk 11:31-32 * 12:7: Hos 6:6; Mat 9:13 * 12:8: Mat

8:20 * 12:9-10: Luk 14:3

äma kubä keru kukñi tänguräj täwani uken irirän kañkuk. Kawänä Juda täño ekäni ätutä Jesu u goret kubä täñpän kañpän manken tena yänkañ iwet yabänkuñ; Sabat kadäni-ken äma kubätä käyäm ikek yäpän täganeño u бага irepmirek ba nämo irepmirek? ¹¹ * Ude yänjirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Jide? Inken nanik kubätä yawaki tepi kubätä awañ gänañ äpmonjirän Sabat unita yänpän kañäwaräkuk täñpek? Nämo, topmäñpän wädäwek! ¹² Täñkañ yawak uwä imaka jopi ude-wani. Äma uyaku bureni. Unita Sabat kadäni-ken täñkentäk epän uwä täga täñpen.

¹³ Ude yänpän äma keru tänguräj täwani u iwetkuk; Ketka täñ-siwonja! yäk. Ude iweränä keru täñ-siwonj täñjirän tägañpän keru kukñi täga udegän itkuk. ¹⁴ * Täñjirän Parisi ämatä u kañpänjä peñpeñ päñku käbeyä täñpän Jesu kañ utna yäj yänpän man topuñ.

¹⁵ * Täñpäkañ Jesu Baga man nadäwanitä man topuño u nadäñpän kome u peñpeñ kubäken kuñkuk. Kuñjirän ämawebe mäyap iwarän täñkuño u gänañ käyäm ikek u kudup yäpän tägañkuñ. ¹⁶ * Ude täñpän ämawebe päke unitä mebarini yänahäkta yäjiwät-inik täñkuk. ¹⁷ Ude täñjirän Profet Aisaiatä man bian ñode kudän täñkuko u bureni ahänkuk;

¹⁸ * *Nowä epän ämanata näkña iwoyänkut yäk.*

Nowä näkñaken bänepna gämäni. U kañpän gäripi nadäk täyat.

Uterak Munapikna peñ ima täñkentänj imiñjirän ämawebe Anutu täño äbot nämo täñpani kuduptagän näkño kädet siwoni iwatta yäwetpän yäwoñärek api täñpek.

¹⁹ *Uwä yänawät-awät ba yabän kärakñek nämo api täñpek. Ba mani kotäk kädet miñin-miñin gera yänpän yäk täñjirän nämo api nadäneñ.*

²⁰ *Bänep kwini terak api kuñjarek.*

Uwä tepärañ kujat pidämi kubä nämo tokärek ba kädap täpuri iñjirän nämo däpän kumneñ.

Täñpäkañ epäni täñ yäpmän kuñjirän kädet siwoni säkgämän api ahäj morewek.

²¹ *Täñpän ämawebe äbot nämo täñpani kuduptagän bänepi wäpi biñam terakgän api wohutneñ yäk.* *Ais 42:1-4*

Jesu mäjotä magäriän epän täk täyak yäj iwetkuñ

Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10

²² * Täñpäkañ kadäni uken äma kubä mäjotä magäriani kubä Jesuken yäpmän äbuñ. Äma uwä mäjotä magäriän dapuri tumbänpän guñ tañkuk. Guñ tañpän man imaka,

* **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16 * **12:15:** Mak 3:7-10 * **12:16:** Mat 8:4; Mak 3:12 * **12:18:** Mat 3:17 * **12:22:** Mat 9:32-33

nämo yäk täñkukonik. Eruk äma upäj Jesuken yäpmäj äbäkan yäpän tägañ-pewän dapun ijinjit man yäjnit täñkuk. ²³ Ude täjirän ämawebe päke itkunjo u kanpäñ kikñutpäñ jākjak yänkuñ. Täñpäñ yänkuñ; Wära! Devit täño orani äbähta yänkuñjo ukenjo ño käwep yäk.

²⁴ * Ude yäjirä Parisi ämatä nadäñpäñ ñode yänkuñ; Jop yäkan! Mäjo täño äma ekäni wäpi Bilisibap unitä magäriän mäjo yäwat kirek täyak! yäk. ²⁵ Ude yäjirä Jesutä bänepiken yabäñpäñ-nadäñkan yäwetkuk; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duñ-wewek täñpäñä kehäromi itneñ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duñ-wewek täñpäwä tägawek ba nämo? Ba ini buaptä duñ-wewek täñpäñ ämik täñpäwä tägawek? Nämoinik! ²⁶ Unita ñode täwetat; Satantä iniken ämaniye yäwat kireweko uwä jide täñpäñ Satan täño äbot kehäromi niked irek? U täga nämo irek! ²⁷ Intä Näkä Satan täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yäj näwetkan upänkan näkä ude bureni täyat u täñpäwä intäño ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkan? Satan täño wäpi terak yäwat kirek täkan yäj täga nämo yäneño unita jop täñ-näñkatkan unitäño mebäri kwawak ahätak! ²⁸ * Näk Anutu täño Munapiktä täñkentäñ naminjirän täk täyat unita ñode nadäneñ; Anututä intäjukun it yäminjirän gämoriken irit täño bureni inken ahätak ño.

²⁹ * Näk Satan täño kehäromi yäpmäj äpäc täyat unitäño man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänañ irirän äma kubätä siwani yänkan päro tuñumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyañ injipän yentä keri kuroñi pädat täñpäñ penkan uyaku tuñumi täga yomägarek.

³⁰ * Nadäkan? Äma not nämo täñ namik täkan uwä iwan täñ namik täkan. Ba äma näñño epänta watä nämo it täkan uwä epäna yäpäwak täkan. ³¹ * Unita ñode täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba yänärok man mebäri mebäri näk näwet täkan unitäño momi u täga penäñi. Upänkan äma kubätä Kudupi Munapikta man waki ba yänärok man iwereko uwä momi u penäñi nämo. ³² Bureni, äma kubätä Äma Bureni-inikta yänärok man yäwayäj täko uwä momini u täga ärut imek. Täñ, äma kubätä Kudupi Munapikta yänärok man yäwayäj täko uwä momini nämoinik api ärut imek. Nämo, u pen api pat imek yäk.

Mankatä bänepka-ken jide pätak u yänahätak

³³ * Täñpäñ Jesutä äneñi ñode yäkgän täñkuk; In päya kubäta

* **12:24:** Mat 9:34, 10:25 * **12:28:** Apos 10:38; 1Jo 3:8 * **12:29:** Ais 49:24;

1Jo 4:4 * **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50 * **12:31:** 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26

* **12:33:** Mat 7:16-20

täga yäj nadänpäjä burenita udegän täga yäj nadäneñ. Ba päya kubäta waki yäj nadänpäj burenita udegän waki yäj nadäneñ. Päya täño mujipi kañpäj nadänpäj päya uwä täga ba waki yäj nadäneñ. ³⁴ * Wa! Gämok täño äbotken nanik in jide tänpäj man täga kubä yäneñ? Nämo, nadäk, äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkañ. ³⁵ Äma täga täñpani u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuñat-kuñariken kädet täga pewä ahäk täkañ. Täñ, äma waki täñpani u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuñat-kuñariken kädet waki pewä ahäk täkañ. ³⁶ Upäjkañ näk ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmäj danik-danik kadäni pähapken man waki mebäri mebäri bian yäj yäpmäj äbuño unita yäjpäñ Anututä manken api tepmañpek. ³⁷ In kome terak kuñatkañ man yäj yäpmäj kunayäj täño uwä Anututä nadäwän täga ba waki api täneñ. Waki täñpänä manken api tepmañpek. Täga täñpänä Anututä api tämagurek yäk.

Kudän kudupi känayäj yäjkuñ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸ * Jesutä man ude yäweränä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma ätu itkuño unitä Jesu man kowata ñode iwetkuñ; Yäjpäñ-yäwoñärewni! Kudän kudupi kubä mebärika kañpäj nadäkta täñjiri këna! yäk.

³⁹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wa! Waki täñpani ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ? Upäjkañ kudän kudupi mebäri kubä nämo täñjira känayäj! Ñodegän api käneñ; Kudän bian profet Jona terak ahäjnkuko udegän ahäjirän api käneñ. ⁴⁰ * Jona uwä kepma bipani yaräkubä gwägu tom pähap koki gänañ patkuk. Udegän Äma Bureni-inik uwä kepma bipani yaräkubä kome gänañ api pärek. ⁴¹ * Täñpäkañ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok api itneñ. Ämawebe uwä intäño momijin kwawak api pewä ahäneñ. U jop nämo, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpäj bänepi sukurenkuñ. Upäjkañ äma Jonatä täñkuko u irepmitak uwä itat ño!

⁴² * Ba kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kome umude käda nanik täño intäjukun webe unitä inkät Anutu injamiken bok itkañ momijin kwawak api pewän ahäneñ. Webe unitä Juda täño intäjukun äma Solomon unitäño nadäk-nadäk ärowani yäjahäjirän nadäkta gäripi nadäjnkuko unita kome ban naniktä

* **12:34:** Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon

6:30; 1Ko 1:22 * **12:39:** Mat 16:4 * **12:40:** Jna 1:17 * **12:41:** Jna 3:5

* **12:42:** Mat 12:6; 1Kin 10:1-10

kädet käroni-inik äbuk. Tänpäkan äma Solomontä tänkuko u irepmitak uwä itat ɲo!

Ämawebe äbot u waɲ moreɲkuɲ

Luk 11:24-26

⁴³ Tänpäj Jesutä man äneni kubä ɲode yäwetgän tänkuk; Äma äbot ɲowä ɲode bumik. Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätäjpen päɲku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkɲentäj kuɲareko upäjkan nämo kan-ahäwek. ⁴⁴ Nämo kan-ahänpäj yäwek; Bian itkut-ken äyäjutpen kwa yäj yäwek. Ude yäjpäɲ äyäjutpen päɲku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäɲ ket urani, mähemi nämo. ⁴⁵ * Ude kanpäɲä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkan äbä ukengän itneɲ. Tänpäkan äma uwä pengän-inik waki irekopäj mäden waki inikinik tänpäj irek yäk. Eruk, äma äbot waki ɲo äbot udegän api itneɲ.

Jesu täɲo nägät moräk u netä?

Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ * Tänpäj Jesu man pen yäwet irirän miɲi-kät noriye man iwetnayäj äbä yäman umu itsämbuɲ. ⁴⁷ Täɲirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meɲka notkaye man gäwetnayäj yäman itkan gumo yäk. ⁴⁸ Yäwänä Jesutä ɲode yäjnkuk; Meɲna netä? Ba notnaye u netä? ⁴⁹ Ude yäjpäɲ iwaräntäkiyetä itkuɲ-ken u käda ketsiwon tänpäj yäjnkuk; Yabäwut! Näkɲo meɲnaye notnaye ɲo! ⁵⁰ * Ämawebe Nana kunum gänaɲ nanik täɲo man buramik täkan uwä näkɲo meɲnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

13

Mujiɲi pikpik täɲo man wärani

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Kepma ukengän Jesu yot gänaɲ naniktä äpämaɲ päɲku gwägu gägäni-ken maɲit itkuk. ² * Maɲit irirän ämawebe äbot pähap ahänpäj tokɲewä yabänpäjä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuɲ. ³ Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkan man wärani kubä ɲode yäwetgän tänkuk; Äma kubätä ketem mujiɲi pikta epäni-ken päɲku mujiɲi täɲ-irähuttäj kwek. ⁴ Täɲ-irähuttäj kuɲirän mujiɲi ätu kädet miɲin mäneɲ. Kädet miɲin mäneɲo uwä baraktä yabäj ahänpäj naɲ paotneɲ. ⁵⁻⁶ Täɲkan mujiɲi ätuwä kome taɲi nämo, gänaɲ umu mobä, uterak maɲ tädotneɲ. Kome u pidämigän, gänaɲ umu mobä unita jäwäri punin itkan bäräneɲ tädotneɲ. Bäräneɲ tädotneɲo upäjkan

* 12:45: 2Pi 2:20 * 12:46: Mat 13:55 * 12:50: Jon 15:14; Rom 8:29 * 13:2: Luk 5:1-3

edaptä yenpewän kubit täneḡ. ⁷ Täḡ, mujipi ätuwä mup waki gänaḡ mäneḡ. Mup waki gänaḡ maḡirä mup waki unitä äronpāḡ uwäk täḡpipiḡ-pewä waḡpāḡ bureni nämo pätnēḡ. ⁸ Täḡpākaḡ mujipi ätuwä kome gākḡi nikekken mäneḡo uwä täga äroneḡ. Äronpāḡ bureni ätu ähan pätnēḡ. Ätuwä taḡi bumik pätnēḡ. Täḡ, ätuwä bumta pätnēḡ.

⁹ Jesutä ude yāḡpāḡ yāḡkuk; Äma jukuni nikektä näḡḡo man ḡo ket nadāwut!

Jesu imata man wārani yāḡpāḡ-yāwoḡäreḡ täḡkuk?

Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Jesutä ude yāwänä iwaräntäkiyetä ḡode iwet yabāḡkuḡ; Imata man wārani terak yāwet täyan? ¹¹ Yāwāwä ḡode yāwetkuk; Anututä intäjukun itkaḡ yabāḡ yāwat epän täk täyak unitäḡo manbiḡam kābop irani u inḡiḡän nadākta yāwani unita inḡānpāḡ täwetat. Äma ätukät nadākta nämo. ¹² * Unita ket ḡode täwera nadāwut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yāpmāḡ kuḡarayāḡ täko uwä yāpurärätpāḡ bumta imikta yāwani. Täḡ, äma ätuwä nin imaka ude wani nikek yāḡ nadäk täkaḡ upāḡkaḡ nämo! Täḡpākaḡ imaka inḡitkamāḡ yāḡ jop nadäk täkaḡ uwä yāyomāgatta yāwani. ¹³ * Mebäri unitagän man wārani terak yāḡpāḡ-yāwoḡäreḡ täyat. Man wārani terak yāwetpewa dapuritä kānayāḡ täḡo upāḡkaḡ nämo api kawä tärewek. Ba jukunitä nadānayāḡ täḡo upāḡkaḡ mebäri nämo api nadāwä tumneḡ. ¹⁴ * Man täwetat ḡo man profet biani Aisaiatä ḡode kudän täwani udegän;

Jukujin täwä api nadāneḡo upāḡkaḡ bāneḡjintä nämo api nadāwä täreneḡ.

Dapunḡintä api iḡineḡo upāḡkaḡ nämo api kawä täreneḡ.

¹⁵ Ämawebe äbot ḡo bāneḡi nämo imārani. Jukuni pik täḡpani ba dapurita pimiḡ iḡiwani.

Bāneḡi sukurenḡirä uyaku yāpa tägawāpāḡ yepmaḡpam.

Upāḡkaḡ ude täneḡtäwä yāḡkaḡ näkä täḡpewa dapuritä nämo kawä tärek täkaḡ ba jukunitä nämo nadāwä tärek täkaḡ, ba bāneḡitä nadākinik nämo täk täkaḡ. Ais 6:9,10

¹⁶ * Aisaiatä äma äbot ḡonita ude yāḡkuko upāḡkaḡ Anututä nadāḡ tamiḡirän inä dapunḡintä kawä tärek täkaḡ ba jukujintä nadāwä tärek täkaḡ. ¹⁷ Näk bureni täwetat. Anutu täḡo kehāromi kak täkaḡ uwä profet biani ba äma siwoḡi kuḡarani mäyaptä u kakta gāripi nadäk täḡkuḡo upāḡkaḡ nämo kak täḡkuḡ. Ba manbiḡam apiḡo intä nadäk täkaḡ ḡo nadākta gāripi nadäk täḡkuḡo upāḡkaḡ nämo nadäk täḡkuḡ.

* **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26 * **13:13:** Lo 29:4 * **13:14:**

Jon 12:40; Apos 28:26-27 * **13:16:** Luk 10:23-24

Mujiipi pikpik täño man wärani unitäño mebäri

Mak 4:14-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Eruk notnaye, mujiipi pikpik täño man wärani täwetkuro unitäño mebäri täwerayän. ¹⁹ Mujiipi täñ-irähuttän kuñirän kädet miñin mäneño u jidewani? Mujiipi uwä ñode; Äma kubätä Anutu täño yewa gänañ ärokärok täño man nämo nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bänepi-ken mujiipi piwani u yomägat yäpmäj kwek. ²⁰ Täñ, mujiipi kome pidämi, gänañ umu mobä uterak mäneño u jidewani? Uwä ñode; Äma kubätä näkño manbiñam kudupi nadäñpäñ ukengän gäripi nadäñpäñ yäpmäj kuñarek. ²¹ Upäñkañ bänepi-ken jäwäri nämo täñpani unita kadäni keräpigän irek. Täñpäkañ näkño manta yäñpäñ ämatä yäñärok man iwerit iwan täñ imiñit täñpäwä, nadäkiniki bäräñeñ putärewek. ²² * Täñ, mujiipi mup waki gänañ mäneño u jidewani? U äma kubätä näkño man kudupi u nadäñpäñ bänepi-ken daiñpäñ yäpmäj kuñareko uwä kome täño tuñumta nadäwätäk täñpäñ moneñ tuñum täñbumbum unitäño gäriptä täñjikat-pewä näkño man kudupi u utpewän kumäñirän bureni nämo täñpek. ²³ Täñ, mujiipi kome gakñiken piweko u jidewani? Uwä ñode; Äma kubätä näkño man kudupi nadäñpäñ bänepi-ken peñpäñ täñkehärom täñpäñ yäpmäj kuñarek. Täñpäkañ äma ätuken bureni ähan pätnëñ. Ätukenä tañj bumik pätnëñ. Täñ, ätukenä bumta pätnëñ.

Mup waki täño man wärani

²⁴ Ude yäwet paotpäñ äneñi man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwarayän täyak uwä ñode bumik; Äma kubätä ketem mujipipäñ yäpmäj päñku epäni-ken piwek. ²⁵ Ketem mujiipi piñkañ päñku parirän bipani ugän iwanitä epän uken päñku mup mujip, ketem mujiipi epän mähemitä piweko ukengän täñ-irähuttän kwek. ²⁶ Ude täñpeñ kuñirän mujipitä imätpäñ kärük äbäñirä mup mujip waki iwantä täñ-irähuttän kweko u bok tädotneñ. ²⁷ Tädorirä epän watä ämaniyetä u yabäñpäñ epän mähemii iwetneñ; E! Gäk epänka-ken ketem mujiipi tägagäñpäñ piñkun yäk. Piñkunopäñ mup waki äbäkañ u jide täñpäñ bok ärokañ? ²⁸ Yäwäwä yäwerek; Uwä iwan kubätä piñkukotä ärokañ. Yäwänä iwetneñ; Mup waki u nintä dätne? ²⁹ Yäwäwä epän mähemitä yäwerek; Nämo! In mup waki dätna yäkñat ketem mujiipi piwani u bok dätneñta yäk. ³⁰ * Ketem mujiipi piwani bok mup waki ini bok kañ ärowut. Äroñirä ketem bureni yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ketem bureni yäpani äma yäwerakañ yäpmäj daniñpäñ mup waki däpmäñpäñ kädäp

* **13:22:** Mat 6:19-34; Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17 * **13:30:** Mat 3:12

gänaŋ pewä ijiwäkaŋ ketem bureni nakta yäwani ugänpäŋ yotna gänaŋ kaŋ pewut yäŋ yäwerek.

Äbot Anututä yabäŋ yäwat täyak u jidewani?

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Ude yäŋpäŋ man wärani kubä pen ŋode yäŋkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiŋpäŋ yabäŋ yäwat täyak u päya muji pi kubä wäpi mastat u dewani. Ämatä mastat muji pi uwä epänken pik täkaŋ. ³² Muji pi u täpuri, päya muji pi ätu täŋo gämori-ken itkaŋ. Upäŋkaŋ tädotpäŋ äronkaŋ tokän ätu yärepmit täkaŋ, päya bumik ärok täkaŋ. Äronpäŋ taŋi täŋpäŋ pähämi obät täk täkaŋ. U momi terak baraktä yori täk täkaŋ.

³³ Ude yäŋpäŋ yäŋkuk; Man wärani kubä ŋode. Äbot Anututä yabäŋ yäwat täyak u yis u dewani. Webe kubätä käräga täŋpa yäŋkaŋ yis täpuri yäpmäŋpäŋ parawa taŋi-kät awähurek. Ude täŋirän yistä parawa kudup gänaŋ kuŋatkaŋ epäni täŋpek.

³⁴ Jesutä man yäwet täŋkuko uwä man wäranigän yäwet täŋkuk. Man kwawak kubä nämo yäŋahäŋpäŋ yäwet täŋkukonik. ³⁵ Ude täŋirän profet kubätä man ŋode yäŋkuko u bureni ahäŋkuk;

Näk ämawebe man yäwerayäŋ nadäŋpäŋä man wäranigän api yäk täŋpet.

Man käbop kome ahäŋkuk-ken unitä it yäpmäŋ äbuko uwä api yäŋahäwet.

Sam 78:2

Mup waki täŋo man wärani unitäŋo mebäri

³⁶ Ude yäŋpäŋ eruk Jesutä äma yepmaŋpäŋ kuŋ moreŋirä yot gänaŋ äronkuk. Päro irirän iwaräntäkiyetä iwet yabäŋkuŋ; E! Saguom epän gänaŋ iwantä mup mujip täŋ-irähuttän kuŋkuko unita mebäri yäŋahäwi nadäna yäk.

³⁷ Ude iweräwä yäŋkuk; Äma säguom muji pi piŋkuko uwä Äma Bureni-inik. ³⁸ * Epäni uwä kome pähap ŋo. Ketem muji pi piŋkuko uwä ämawebe Anututä yabäŋ yäwat täyak. Täŋ, mup waki uwä äma waki Satan täŋo äboriye. ³⁹ Ba iwanä, epänken mup waki piŋkuko u Satan. Saguom yäpmäk-yäpmäk kadäni uwä tärek-tärek kadäni pähap. Täŋpakaŋ ketem bureni yäpani äma uwä Anutu täŋo aŋeroniye.

⁴⁰ * Mup waki dätpäŋ kädäp-ken pewä kuŋkuŋo uwä tärek-tärek kadäni-ken ude api ahäwek. ⁴¹⁻⁴² * * Kadäni uken Äma Bureni-iniktä aŋeroniye yäwerän päŋku komeni komeni ämawebe yabäŋ yäwat täyak u yäpmäŋ daniŋpäŋ ämawebe kädet siwoŋi yäpawak täŋpani ba ämawebe wakiwaki täŋpani yäpmäŋpäŋ kädäp pähap gänaŋ yepmaŋpä api äpmonəŋ. Uken

* **13:38:** 1Ko 3:9 * **13:40:** Mat 7:16; Jon 15:6 * **13:41-42:** Mat 24:31; Mat 25:31-46; Mak 13:27 * **13:41-42:** Mat 8:12

konäm butewaki pähap täñpän meni api jiwätpeñ itneñ. ⁴³ * Täñpakan ämawebe Anututä inita yäpmän daniwayän täyak uwä yewani gänañ itkan kudän siwoñi täñ yäpmän äbuño unitä edap ude api ijin-yäneneñ. Eruk, äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

Tuñum säkgämän kañ-ahäwani täño man wärani

⁴⁴ * Jesutä man ude yäñpän man wärani kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkan uwä ñode bumik; Kadäni kubä äma kubätä epän tobät kubäken kuñatkan tuñum säkgämän kubä ämatä bian-inik pewani u kañ-ahäwek. Kañ-ahänpän yäwek; Wisikna! Näkñata korewayän nadätat yäk. Jide täñpän yäpet? Ude yäñpän tuñum u yäpmänkan kome ini ukengän äneñi käbop pewek. Eruk peñkan päñku iniken tuñum kuduptagän ämata yämiñpän moneñ yäpek. Moneñ yäpmänkan kome, tuñum säkgämän kañ-ahäweko u inita suwanñan tuñum uwä yäpek.

Omäk tägagämän kubä täño man wärani

⁴⁵ Jesutä ude yäñpän man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkan uwä ñode bumik; Äma kubätä omäk tägatäga yäpmäta wäyäkñek epän täñpek. ⁴⁶ Kadäni kubäken äma uwä omäk tägagämän-inik kubä kañ-ahäwek. Ude kañpän nadänkan päñku iniken tuñum kudup ämata yämiñpän moneñ yäpmänkan päñku omäk tägagämän-inik u suwawek.

Yäk gwägu tom yäpani täño man wärani

⁴⁷ Jesutä ude yäñpän man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Anututä ämawebe intäjukun it yämiñpän yabän yäwarayän täyak uwä ñode bumik; Ämatä yäk gwägu tom yäpani pewä gwägu gänañ äpmonjirän gwägu tom mebäri mebäri u gänañ äpmoneñ. ⁴⁸ * Äpmonpän tokñejirä gägäni-ken wädän-pewä äbänjirän tom yäpmän daniñpän gwägu tom näñpani gäpe-ken säkgämän peñkan waki, nämo näñpani äneñi ureñ täñpä gwägu gänañ äpmoneñ. ⁴⁹⁻⁵⁰ * Tärektärek kadäni-ken ude api ahäwek. Uken Anutu täño añeroniyetä komeni komeni kuñatpän ämawebe yäpmän daniñpän äma siwoñi kuñarani inigän peñkan äma wakiwaki täñpani kädäp pähap gänañ ureñ täñpä api äpmoneñ. Uken konäm butewaki pähap täñpän meni api jiwätpeñ itneñ.

⁵¹ Jesutä ude yäñpän iwaräntäkiye yäwet yabänkuk; In man wärani yäro u mebäri nadäwä tumänkan? Yäwänä yänkuñ; Nadäna tumänkan yäk. ⁵² Ude yänjirä yäwetkuk; Inä Anutu täño

* 13:43: Dan 12:3 * 13:44: Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7 * 13:48: Mat

22:9-10 * 13:49-50: Mat 13:42; Luk 13:28

man yänpäj-yäwoṅärek äma ude itkaṅ. Anututä yabäj yäwat epän täk täyak unitäṅo man kädetta mebäri nadäk täkaṅ unita in yot mähemi kubä ude wani. Yot mähemi uwä yori gänaṅ äronpäj tuṅum käwut-ken nanik tuṅum biani bok kodaki bok yäpmanpäj äbot kubä-kengän pewek. Tänpäkaṅ in udegän, Anutu täṅo man biani nadäṅit, apiṅo Anutu täṅo man kädet kodaki täwetpäj täwoṅäretat u nadäṅit täk täkaṅ.

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiṅkuṅ

Mak 6:1-6; Luk 4:22-30

53 * Jesu u man wärani mebäri mebäri yäṅkä yäṅ paotpäj yotpärare u peṅpeṅ kuṅkuk. 54 * Kumaṅ pänku ini yotpärare-ken ahänpäj käbeyä yot gänaṅ äronpäj Anutu täṅo man yäwetpäj yäwoṅärek täṅirän ämawebetä nadäwä inide kubä tänpäpäj yäṅkuṅ; Nadäk-nadäk pähap ba kudän kudupi täkta kehäromi u de yäpuk? 55 * Unitäṅo mebäri nadäkamäj. U äma jopi, yot täṅpani täṅo nanak yäk. Miṅi wäpi nadäkamäj, u Maria. Noriye imaka, nadäkamäj, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yäk. 56 Ba wanoriye ninkät penta it takamäj ṅo. Upänkaṅ imaka kudän kudupi täkta kehäromi ba nadäk-nadäk pähap u de yäpuk? 57 * Ude yänpäj nadäwä waṅkuṅ. Ude täṅirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täṅo epän äma oraṅ yämik täkaṅ upänkaṅ ini komeken nanik ba noriye miṅiye naniye u bitnäk täkaṅ.

58 Tänpäkaṅ ämawebe kome u naniktä Jesuta nadäkinik nämo täṅkaṅ bitnäwäpäj kome uken kudän kudupi mäyap nämo täṅkuk.

14

Jon ume ärut yämani kumäj-kumäj utkuṅ

Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9

1 Kadäni uken Galili kome täṅo äma ekäni wäpi Herot unitä Jesu täṅo biṅam nadäṅkuk. 2 Nadäṅpäj epän ämaniye ṅode yäwetkuk; Uwä Jon ume ärut yämani bian kumäj-kumäj utkuropäj äneṅi käwep akuṅkuko unita kehäromi nikek kuṅatak yäk.

3-4 * Herottä Jon u bian kumäj-kumäj utkuko unitäṅo man-biṅam ṅode; Bian Herot uwä noripaki Filip täṅo webeni wäpi Herodias yomägakuk. Ude täṅirän Jontä iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomägatan u goret täyan yäṅ iweränpäj Herottä kokwawak nadäṅpäj epän ämaniye yäwerän keruṅi pädat

* 13:53: Mat 7:28 * 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44

* 14:3-4: Mat 11:2 * 14:3-4: Wkp 18:16; Wkp 20:21

tänpäj päñku komi yot gänañ teñkuñ. ⁵ * Herottä Jon kumäj-kumäj urayäj nadäjnkukopäj ämawebetä Jon u äma täga, profet kubä yäj nadäjkuño unita umuntañpäñ nämo utkuk.

⁶ Täñkukopäj Herot iniken ahäk-ahäk kadäni täñjirän äñnak-äñnak tänpa yänpäj äma wäpi biñam ikek uken-uken nanik yämagutkuk. Yämagut päbä yepmañpäñ irirä Herodias täño äperitä äma wäpi biñam ikek itkuño u inamiken kap, kuroñ tänpäj teñjirän kañkuñ. Kañpäñ gäripi nadänpäj Herottä webe gubañ u man kehäromi ñode iwetkuk; ⁷ Bureni gäwetat. Näkken imaka it namikañ u kubä nam yäj yäwiwä api ganiñ kirewet yäk. ⁸ Ude yäñjirän webe gubañ uwä miñitä peñ iwerirän ñode yäjnkuk; Gäk Jon kotäki madäj täkñeñpäñ gwäki gäpe gänañ peñkañ pengän namikañ wisik yäj kañ yäwä! yäk. ⁹⁻¹¹ Ude yäñjirän Herottä nadäwätäk täñkuk. Upañkañ Anutu inamiken ba äma itkuño u inamiken yäñkehärom tañkuko unita epän ämaniye yäwet-pewän päñku Jon komi yot gänañ irirän kotäki madäj täkñeñpäñ gäpe gänañ peñpäñ yäpmäj päbä imiñkuñ. Imäkañ webe gubañ unitä miñi Herodiasta imiñkuk. ¹² Tänpäkañ Jon u kotäki madäjkuñ-ken u parirän iwaräntäkiyetä päbä yäpmäj päñku äneñkuñ. Äneñkañ päñku Jesu manbiñam iwetkuñ.

Jesutä äma 5,000ta ketem yepmäj towiñkuk

Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

¹³ Jesutä Jon kotäki madäjkuño unitäño manbiñam nadäñkañ gäpe gänañ äronpäñä kome kubäken äma nämo iraniken inipärik irayäj nadänpäj kuñkuk. Kuñjirän ämawebe Jesu ude kuk yäj nadäñkañ ämawebe uken-uken nanik yotpärareni peñpeñ Jesutä irayäj kuñkuk-ken u päñku it kireñkuñ. ¹⁴ * Täñjirä kome uken ahänpäj gäpe terak naniktä äpä ämawebe äbot pähap u yabänpäj butewaki nadäj yämiñkuk. Täñkañ käyäm paräm ikek yäpän tägañ moreñkuñ.

¹⁵ Ude täñ irirän kome bipänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ño jopi-ken itkamäj. Iritna kome bipayäj täyak. Unita ämawebe ño yepmañpi ini komen komen kuñpäñ ketem yäpmänpäj nañput yäk. ¹⁶ Ude yäwäwä Jesutä yäjnkuk; A! Imata kut yäj yäwetkañ? Injin yepmäj towiwurä! ¹⁷ Ude yäweränä yäjkuñ; Ninä käräga 5kät gwägu tom yarä-gänpäj injtkamäj yäk.

¹⁸ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; U näka namut yäk. ¹⁹ * Ude yänpäj ämawebe yäwet-pewän wädan gänañ mañit yäpmäj kuñkuñ. Täñjirä käräga 5 u ba gwägu tom yarä u yäpmänpäj kunum terak dorapäj ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Bänep täga man iwetkañ ketem u tokätpäj yäpmäj daniñpäñ iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä

* 14:5: Mat 21:26 * 14:14: Mat 9:36 * 14:19: Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

yäpmanpäñ ämawebe päke unita yämiñtäñ kuñkuñ. ²⁰ * Täñpäkañ ämawebe kudup nanpä koki täñpöpäñ ätu jop penkuñ. Täñpäkañ jop patkuño u yäpmanpäñ yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ. ²¹ Ämawebe Jesutä yepmän towiñkuko uwä 5,000 ude. Täñpäkañ u äma ekäni-gänpäñ daniwani, webe ironji-kät nämo.

Jesutä gwägu terak yentäñ kuñkuk
Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

²²⁻²³ * Eruk, Jesutä iwaräntäkiye yäniñ kirenpewän gäpe terak äromañ gwägu udude käda intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe yepmanpäñ kuñ moreñirä Jesu inigän pom terak äronpäñ nani-kät man yänpäñ-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmänirän Jesu inigän-inik itkuk. ²⁴ Täñpäñ kañkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuñkuño u kumañ gwägu bämopi-ken ahäñkuk. Ahänirän gäpetä kwayäñ täñkuk käda mäniñ tañi pähaptä äbuk. Täñirän gwägutä tañi tokätpäñ gäpe gänañ äpmonpayäñ täñkuk. Ude täñirän kuna yäkñat pipiri pähap täñkuñ.

²⁵⁻²⁶ * Bipani käronj pipiri pähap ude täñ irirä kome yäñeñkuk. Yänewänä iwaräntäkiye pen ude täñ irirä Jesutä yabänpäñ gwägu terak yentäñ kuñirän bankentä kañpäñ yäñkuñ; Yäke-e! Mäjo kubä äbätäk! yäñ yänpäñ kähän yäñkuñ. ²⁷ Ude yänirä Jesutä yäniñ bitnänpäñ yäwetkuk; Umuntäneño. Näkña äretat yäk. ²⁸ Ude yäwänä Pitatä nadänpäñ iwetkuk; Ekänina! Gäkña äbänpäñä yäwikañ näk gwägu terak gäkä äbätan udegän ärewa! yäk. ²⁹ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yäñ iweränkañ Pitatä gäpe terak naniktä äpämañ gwägu terak yentäñ Jesutä itkuk-ken kuñkuk. ³⁰ Yentäñ kuñtäñgän mäniñ pähap piänirän gwägu tokärän kañkañ umuntanpäñ gwägu gänañ äpmonpayäñ täñkuk. Täñpäñ gera yäñkuk; Wära! Ekäni gäk nepmänit yäk. ³¹ * Yäwänä uterakgän Jesutä keru injtpäñ iwetkuk; Gäk nadäk-nadäkka äreyäwani! Imata bänep yarä nitek peyan?

³² Ude iwetpäñ iniränkañä gäpe terak äronirän mäniñ u bitnäñkuk. ³³ * Täñirän äma gäpe terak itkuño unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täñpäñ iniñ oretkuñ. Täñpäñ ñode iwetkuñ; Gäk Anutu täño ironji bureni-inik! yäk.

³⁴ Eruk ude täñpäñ gwägu irepmitpäñ Genesaret kome gwägu gägäni-ken ahäñkuñ. ³⁵ Ahänpäñ irirä ämawebe ätu Jesu kañpäñ nadänpäñ man pewä yäpmän yotpärare it yäpmän

* **14:20:** 2Kin 4:44 * **14:22-23:** Luk 6:12, 9:28 * **14:25-26:** Luk 24:37

* **14:29:** Jon 21:7 * **14:31:** Mat 8:26 * **14:33:** Mak 4:39

kuŋkuŋo ude kuŋatkuŋ. Kuŋarirän ämawebe käyäm ikek yän-yäkŋat yäpmän Jesuken äbuŋ. ^{36*} Äbänpän Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; Nadän yämiŋiri tekka moräkigän inŋirirä käyami paorut yän iwetkuŋ. Ude iwerä nadän yämiŋirän käyäm ikek teki moräkigän inŋitkuŋo u kudup tägaŋ moreŋkuŋ.

15

Ketemtä bänepnin nämo tänpän wak täkaŋ

Mak 7:1-23

¹ Kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken nanik Parisi ba Baga man yäwoŋärewani äma ätutä Jesuken ahänpän ŋode iwet yabänkuŋ; ^{2*} Gäwaräntäkaye imata oraniye täŋo man kädet irepmit täkaŋ? U ketem näna yänpän kerä nämo ärutkaŋ jop yäpmänpän nak täkaŋ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuŋ; In imata oraniye täŋo man kädet iwatpän Anutu täŋo бага man irepmit täkaŋ? ^{4*} Anututä bian ŋode yänkuŋ; Gäk meŋka nanka oraŋ yämen. Ba kubä ŋode; Äma kubätä miŋi nani yebewänä kumän-kumän utneŋ. ⁵ Inä man bureni u nadäkaŋ upänkaŋ u mäde ut imiŋpän ŋode yäk täkaŋ; Äma kubätä imaka täga kubätä miŋi nani täŋkentän yämikta yäwekopän ŋode yäwerek; Ŋo ekta taminaniŋpän ek jop irirän Anututa biŋam peyat yän yäwerek. Wa! Miŋi nani nämo nadän yämiŋpän ude yäweko uwä in täga täyan yän iwetneŋ. ⁶ In ude tänpän Anutu täŋo man yäpmän äpänkaŋ inŋinken man meham täk täkaŋ. ⁷ Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peŋirän ŋode yänkuko uwä bureni ahätaŋ;

⁸⁻⁹ Äma äbot ŋo menitä näk naniŋ oret täkaŋ upänkaŋ bänepitä näka bitnäŋ täkaŋ.

Äma täŋo бага mangän iwat täkaŋ unita naniŋ orerirä näk nämo nadän yämik täyat. *Ais 29:13*

¹⁰ Jesutä man ude yänpän ämawebe ätu yän yän-yäkŋat päbä yepmaŋpän yäwetkuŋ; Man ket ŋode täwera nadäwä tärewut; ^{11*} Imaka mejin gänaŋ äpmok täkaŋ unitä bänepjin nämo tänpänwak täkaŋ. Imaka bänepjin-ken naniktä äbämaŋ mejin-ken äbäk täyak unitä tänpewän bänepjin wak täkaŋ. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä dubini-ken kuŋpän iwetkuŋ; Gäk nadätaŋ? Gäk man u yäniri Parisi ämatä nadänpän gäka kokwawak nadäkaŋ yäk.

* **14:36:** Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 * **15:2:** Luk 11:38 * **15:4:** Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 * **15:11:** Mat 12:34

¹³ Ude yäjirä Jesutä yäjkkuk; Päya kudup Nana kunum gänañ naniktä nämo piñkuko uwä däyamäñpäj api buñärek. ¹⁴ * In Parisi äma mäde ut yämik täkot. Uwä dapuri tumbanitä noriye dapuri tumbani kädet yäwoñärek täkañ. Upäjkañ äma dapuri tumbani yarätä keru kowat iñirän täñkañä kuñtäñgän awañ gänañ bok äpmoden yäk. ¹⁵ Jesutä ude yäwänä Pitatä iwetkkuk; Gäk man wärani niwetan unitäño mebäri yäwi nadäna yäk.

¹⁶ Yäwänä Jesutä yäjkkuk; Ai! In udegän, man yäjira nämo nadäwä tumäk täkañ. ¹⁷ Mebäri ñode nämo käwep nadäk täkañ; Mejintä imaka nañirä kokjin gänañ päpmo ini irani-ken itkañä käderi-kengän äpämañ kuk täkañ. ¹⁸ Täñpäkañ imaka waki bänepjintä nadäk täkañ unitä bänepjin täñpänwak täkañ. ¹⁹ * Äma bänepitä imaka wakiwaki ñode pewän ahäk täkañ; Nadäwäwak, ämik, kubokäret, kubo, äma yäniñ wärät man, ba jop manman. ²⁰ Imaka udewanitä Anutu iñamiken täñpewän wak täyak yäk. Täñpäkañ ketjin nämo ärutkañ ketem piñitpäñ nak täkañ unitä bänepjin nämo täñpänwak täkañ yäk.

Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñkkuk

Mak 7:24-30

²¹ Jesutä ude yäjpäñ kome u peñpeñ Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñkkuk. ²² Päñku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yäjkkuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitä näka butewaki nadäñ nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadäñ it täyak yäk. ²³ Ude yäwänä Jesutä nadäñpäj man kowata kubä nämo iwetkkuk. Ude täñirän iwaräntäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpäñ iwetkuñ; Gäk webe ño yäj iwatpewi kwän! U yäj-urukuruk yäjntäj niwatak yäk.

²⁴ * Yäwäwä Jesutä yäwetkkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, peñ awähutpeñ kuñarani, ugänpäj täñkentäktä näwerän äput yäk. ²⁵ Täñpäkañ webe u ehutpäñ äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok täñpäñ yäjkkuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentäj nam! ²⁶ Ude iweränä Jesutä iwetkkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäñ aña yämiwä nämo tägawek. ²⁷ Ude iweränä webe unitä iwetkkuk; Bureni yäyan upäjkañ aña mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak täkañ yäk. ²⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkkuk; Wanotna, nadäkinikka tañi! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yäjirän uter-akgän äperi tägañkkuk.

Jesutä ämawebe käyäm ikek mäyap yäpäñ tägañkuñ

Mak 7:31-37

* 15:14: Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19

* 15:19: Stt 8:21; Mat 12:34

* 15:24: Mat 10:6 * 15:28: Mat 8:10,13

29 * Ude tänpän Jesu kome u penpen Galili gwägu-ken pänku pom kubä terak päro mañit itkuk. 30 Mañit irirän ämawebe bumta Jesu kånayän äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode tänpäni yän-yäkñat yäpmän äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tumbani, kwäyähäneñ tänpäni ba man nämo yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmän äbänjirä Jesutä kudup yäpän tägañkuñ. 31 * Yäpän tägawäpän yepmañpän man nämo yäwanitä man yänkuñ. Ba kwäyähäneñ tänpänitä kädet ini kuñatkuñ. Tänpän äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tumbanitä dapun ijinñkuñ. Ude tänpäkanä ämawebe päke unitä yabänpän jäkjäk yänpän nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude tänpän Isrel nanik täno Anutu bumta iniñ oretkuñ.

Jesutä äma 4,000ta ketem yepmän towinñkuk

Mak 8:1-10

32 * Tänpäkan Jesu uwä iwaräntäkiye yän-yäkñat päbä yepmañpän yäwetkuk; Näk ämawebe päke ñonita butewaki nadätat. Ninkät kepma yaräkubä it yäpmän abänkä nakta bumta yekañ. Täñjirä jop yepmana pänku kädet miñin nakta kumneñ yänpän nadäwätäk täyat yäk. 33 Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken yäpmänpän äma äbot pähap ñodewani yepmän towina nañ tokñeneñ? 34 Ude iweräwä Jesutä yäwet yabänkuk; Injinken däkuñ jide itkañ? Yäwänä iwetkuñ; Käräga 7kät gwägu tom yarä yäk.

35 Ude iwerä nadänkañ ämawebe päke u yäwet-pewän mañit yäpmän kuñkuñ. 36 Ude täñjirä käräga 7 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpän Anutu-ken bänep täga man yänpän iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmän daniñpän ämawebe päke unita yämiñ yäpmän kuñkuñ. 37 Yämäkanä ämawebe päke u nañpä koki tänpäpän ätu jop penkuñ. Jop patkuño u yäpmänpän yäk 7 ude daiwä tokñenkuñ. 38 Tänpäkan äma ketem nañkuño u 4,000 udetä nañkuñ. Webe ironi-kät nämo daniwani. 39 Eruk ude täñkañ ämawebe u yepmañpän kuñjirä Jesu ini uwä gäpe terak äroman kuñtängän Magadan komeken ahänkuk.

16

Kudän kudupi kakta äneñi yänkuñ

Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

1 * Eruk Magadan komeken ahänpän irirän Parisi ämakät äma Satyusi äbotken nanik ätutä äbänpän Jesutä goret kubä tänpän kañpän manken kañ tenayän nadänpän pen iwetkuñ; Ai! Gäk kudän kudupi kubä täñjiri kañpän Anututä gepmañpän

* 15:29: Mak 7:31 * 15:31: Mak 7:37 * 15:32: Mat 14:14 * 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16

äpun yän nadäna! yäk. ² Ude yäwäwä yäwetkuk; In kome täño kudän ñode yabänpän-nadäk täkañ; Bipäda kome gämäni ijinirän kwep edap api ijiwek yän yäk täkañ. ³ Ba yäñewänkañ tamimañ gubam kubiri gwägärirän iwän tañi tawayän yän yäk täkañ. Tänpän in kome täño kudän jopi udewani yabänpän-nadäk täkañ upänkañ näk kudän kudupi täñ yäpmän äburo unitäño mebäri imata nämo kañpän nadäk täkañ? ⁴ * In nadäkañ? Waki täñpani ämawebe äbot intä kudän kudupi yabäka näwet yabäk täkañ. Upänkañ kudän kudupi mebäri kubä nämo täñjira känäyän! Nämo, kudän bian profet Jona terak ahänjkuko udegän ahänjirän api käneñ.

Äma täño nadäk wakita dapun ket täk täkot

Mak 8:14-21

⁵ Tänpän iwaräntäkiye käreğa däkum guñ tañpän penpen Jesu-kät gäpe terak äronpen gwägu kukñi udude käda kuñkuñ. ⁶ * Pänku itkañ Jesutä yäwetkuk; In Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño yista ket nadänpän kañ kuñarut! ⁷ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä näwetgäwet ñode tänpän yänkuñ; Yista yäyak u imata yäyak? Käreğa guñ tañpän penpen äbämäño unita käwep nadänpän niwetak yäk.

⁸ Man ude yänjirä Jesutä nadänpän yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata käreğa penpen äbäño unita man yänpän-nadäk täkañ? Unita nämo yäyat. ⁹ * Näkä imaka bian täñkuro unita täñguñ täkañ ba? In imata guñ tañpän näwetgäwet täkañ? Näk käreğa 5 upän äma 5,000 ketem yepmän towiwa nañpä tägawäpän ketem jop patkuño u yäk jide daiwä tokñenkuñ? ¹⁰ * Ba käreğa 7 upän äma 4,000 yepmän towiñjira nañpä koki täñpöpän ketem jop patkuño u yäk jide daiwä tokñenkuñ? ¹¹ Unita in imata nämo nadäwä tärekañ? Näk yis yäro uwä käreğata nämo täwetat. Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño kädet kuñat-kuñatta yänpän yis terak utpäñ täwetat. Äma u nämo yäwarän täneñ yänpän man u täwetat. Unitäño nadäk-nadäk waki unita ket kañiwatpäñ kañ kuñarut yän ude nadänpän täwetat. ¹² Man ude yäweränkañ eruk nadäwä tärewäpän yänkuñ; Buren! Yis, käreğa-kät awähurani unita nämo niwetak. Parisi ämakät Satyusi äbot täño man yäkyäki ba kädet kuñat-kuñarita ket kañiwatpäñ kañ kuñarut yän yänpän niwetak yäk.

Pitatä Jesu täño mebäri yänahänjkuk

Mak 8:27-30; Luk 9:22-27

¹³ Jesutä ude yänpän iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän Sis-aria Pilipai komeken kuñkuk. Kuñtängän Jesutä kädet miñin

* **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21

* **16:10:** Mat 15:34-38

iwaräntäkiye ñode yäwet yabänkuk; Ämawebetä Äma Bureni-inikta netä yän iwet täkañ? ¹⁴ * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän yäk täkañ. Ba ätutäwä profet biani Elaija yän yäk täkañ. Täñ, ätutäwä Jeremaia ba profet biani ätu uken nanik kubä yän yäk täkañ yäk.

¹⁵ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Täñpakañ injinä näkawä netä yän yäk täkañ? ¹⁶ * Yäwänä Saimon-Pita unitä iwetkuk; Gäk Kristo, Anutu Irit Mähemi unitäño nanaki yän iwetkuk. ¹⁷ * Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Saimon, Jona täño nanaki, gäka gäripi nadätat! Nadäk-nadäka uwä ämaken naniktä nämö ahätak. Nana kunum gänañ naniktä yänkwawa täñ gamitak. ¹⁸ * Ude yänpän iwetkuk; Bureni ñode gäwera nadä; Wäpka Pita yän gäwet täkañ u mebäri mobä unita gäkä terak äbotnaye yepmañpa kehäromi irirä äma waki täño kehäromitä nämö api däpek. ¹⁹ * Täñpän näk Anutu täño kañiwat yewa unitäño yäma dārani täño ki api gamet. Ude täñkañä gäkä imaka kubä kome terak nämö yäniñ kireñjiri Anututä kunum gänañ udegän nämö api yäniñ kirewek. Täñ, gäkä imaka kubä kome terak yäniñ kireñjiri Anututä kunum gänañ udegän api yäniñ kirewek yäk. ²⁰ * Ude yänpän iwaräntäkiye yäjiwät man kehäromi ñode yäwetkuk; Intä näka Anutu täño iwoyäwani äma Kristo yän ämawebe nämoinik yäwetneñ.

Jesutä näk api kumbet yän yänkuk

Mak 8:31–9:1; Luk 9:22–27

²¹ Kadäni uken Jesutä yäput penpän imaka ahän imikta yän imani unita iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk komi pähap api nadäwet. Täñpakañ Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani ämatä mäde api ut namineñ. Täñkañ nutpän änenayän täñopän kepma yarakubä täreñjirän kodak täñpän äneñi api akwet.

²² Ude yäweränä Pitatä Jesu inipärik yänikñat pänku ibenpän yänkuk; Ekäni, Anututä täñkentän gamiñjirän imaka udewani nämoinik api ahän gamek yäk. ²³ Yäwänä äyäjutpän Pita ñode iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk kädet täñpipiñ nameno! Nabä kätänpeñ ku! Gäk man yäyan uwä Anutu-ken nanikpän nämö yäyan. Uwä äma gäkñaken mangänpän näwetan yän iwetkuk.

²⁴ * Täñpakañ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiñpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän päya kwakäpi buramiñkañ gwäk pimiñpän kañ näwarän. ²⁵ *

* **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Mat 17:5; Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42; Efe 2:20 * **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23 * **16:20:** Mat 17:9; Mak 9:9 * **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

Tānpākaŋ, āma kubätä säkgāmān kaŋ irayāŋ nadāŋkaŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap taŋpāŋä u api paorek. Upāŋkaŋ āma kubätä näka yānpāŋ irit kuŋat-kuŋari iniŋ kirewayāŋ täko uwä irit täga api kaŋ-ahāwek. ²⁶ * Täŋ, āma kubätä kome täŋo imaka kudup peŋ bāyaŋpāŋ yāpmāŋ kuŋarayāŋ täko uwä kumāŋirān imaka imakani unitä irit kehāromi kakta täga nämo api täŋkentāŋ imineŋ. Unita irit kehāromi kaŋ-ahäkta imatākenpāŋ täga suwawek? Nāmoinik!

²⁷ * Jesutä ude yānpāŋ āneŋi ŋode yāŋkuk; Äma Bureni-inikä nani täŋo epmäget kudān ikek kudupi aŋeroniye-kāt api āpneŋ. Äpāŋpāŋ āmawebe kuduptagān kädet jide jide täŋpeŋ kuŋat täkaŋ uteragān kowata api yāmek. ²⁸ Nāk bureni täwera nadāwut; Itkaŋ ŋo inken nanik ätu nämo kumāŋirä Äma Bureni-inik intäjukun āma täŋo kudān ikek āpāŋirān api kaŋpāŋ nadāneŋ yāŋ yāwetkuk.

17

Jesu gupi inide kubä ahāŋkuk

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

¹ Eruk Jesu kepma 6 ude it yāpmāŋ kuŋtāŋgān Pitakät noripakiyat Jems Jon u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ pom kubä terak āroŋkuk. Uken päro inigān itkuŋ. ² * Itpāŋ kaŋirä Jesu gupi inide kubä ahāŋkuk. Inami dapuntä edap dapuri täŋo peŋyāŋek ude āworeŋkuk. Teki imaka paki inikinik täŋpāŋ ägo weŋkuk. ³ Ude ahāŋirān yabāŋkuŋ; Profet bian irani yarä, Moses kenta Elaija inami terak ini ugān ahāŋpāŋ itkumān. ⁴ Yarä uwä ahāŋpāŋ Jesu-kāt man yānpāŋ-nadāk täŋirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekāni, itkamāŋ ŋonita oretoret takamāŋ yäk. Unita gākä yāwikaŋ yottaba yarākubä kaŋ täŋpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

⁵ * Ude yāŋ irirān pengān gubam peŋyāŋek ikek kubätä äpä uwäk täŋpāŋ yepmaŋkuk. Uwäk täŋpāŋ yepmaŋirān gubam gānaŋ man kubä ŋode ahāŋkuk; Nōwä näkŋo nanakna bureni-inik. U kaŋpāŋ gāripi-inik nadāk täyat unita in unitāŋo man kaŋ buramik täŋput yāŋ yāwetkuk. ⁶ Eruk iwaräntäkiye yarākubä unitä man u nadāŋpāŋ umuntaŋkaŋ kome terak pāŋku inami yāpä āpmonpāpāŋ patkaŋ bumta kwaiŋkuŋ. ⁷ Ude täŋirä Jesu dubini-ken kuŋpāŋ yepmäŋit täŋpāŋ yāwetkuk; In umuntāneŋo! Akuwut! ⁸ Yāwānä iwaräntäkiye u dapuri ijiwä kwāpāŋ Jesu inigān irirān kaŋkuŋ. ⁹ * Ude täŋkaŋ pom terak naniktä āpāŋit āpāŋit Jesutä jukuman ŋode yāwetkuk;

* **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Mat 25:31; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6; Rev

22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk

3:22; Lo 18:15 * **17:9:** Mat 16:20

Imaka kudupi kakan unitaño manbinam ama atu pengän nãmo yãwetneñ. Ama Bureni-inik kumbani-ken naniktã kodak tanpãñ akwãnkãñ kañ yãwerut yãk.

¹⁰ * Ude yãwerãnã iwarãntãkiyetã iwet yabãñkuñ; Baga man yãwoñãrewani ama imata ñode yãk tãkañ? Elaijatã jukun ahãwãnkãñ Anutu tãño iwoyãwani ama Kristo u mãden api ahãwek.

¹¹ Iwerãwã Jesutã kowata ñode yãñkuk; Elaijatã jukun ahãwãnkãñ Kristo mãden api ahãwek yãñ yãk tãkañ u tãga yãk tãkañ. Unita bureni ñode tãwetat; Elaija uku ahãñkuk. Ahãñpãñ Kristo ahãwayãñ tãko unita kãdet tãwit imiñkuk. ¹² * Ahãñpãñ irirãn nãmo kañpãñ nadãñkañ kudãn waki mãyap tãñ imiñkuñ. Tãñkuño Ama Bureni-inikta udegãn komi mãyap api tãñ imineñ. ¹³ * Jesutã ude yãwerãnkañ nadãwã tumbun; Elaijata yãyak uwã Jon ume ãrut yãmanita yãyak yãñ nadãñkuñ.

Iwarãntãkiyetã tãñpã wañkuñ

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Eruk pom terak naniktã ãpãñpãñ ãmawebe itkuñ-ken u ahãñirã ama kubãtã pãbã Jesu dubini-ken gwãjiñ ãpmonpãñ iwetkuk; ¹⁵ Ekãni, gãk nanaknata butewaki nadãñ imi yãk. U tãñguñguñ tanpãñ mañ-patãbotkañ kãdãp gãnañ ba ume gãnañ ãpmok tãyak. ¹⁶ Ude tãñirãn nanakna yãpmãñ gãwarãntãkaye-ken ãbãñjira yãpna tãgawut yãñkañ tãñpã wañ yãk. ¹⁷ * Yãwãnã Jesutã gañani nadãñpãñ ñode yãñkuk; Wa! In bãnepjin gwãjiñ ãrowani. Nadãkinikjin nãmo! Jidegãn api nadãwã tumneñ? Ama in udewani-kãt wari kuñatta nãmo nekañ! Ude yãñpãñ ama u iwetkuk; Eruk, ironi uwã yãpmãñ ãbi! ¹⁸ Ude yãwãnã ironi u yãpmãñ ãbãñirãn mãjo ãbenpewãn nanak u kakãtãñpeñ kuñkuk. Kakãtãñpeñ kuñirãn tãgañpãñ itkuk.

¹⁹ * Tãñirãn iwarãntãkiyetã Jesu inigãn irirãn iwet yabãñkuñ; Nin imata mãjo u iwat kirekta tãna wawãpãñ pemãñ? ²⁰⁻²¹ * Yãwãwã yãwetkuk; Nadãkinikjin tãpuri-inik unita tãñpã wañ yãk. Nãk bureni tãwetat; Nadãkinik bureni u imaka kubã kehãromi nitek. Nadãkinikjin bureni, bak mujip udewani tãpuri ireko uwã pom ño ñode iwetneñ; Wãdãñ udu ku! Iwerãwã man buramiñpãñ tãga wãdãñ kwek. Nadãkinikjin tãpuri it tameko uwã imaka kubã tãñpãwã bureni nãmowã nãmo ahãwek.

²² * Jesutã ude yãwetpãñ pãñku Galili komeken iwarãntãkiye-kãt kãbeyã tãñpãñ yãwetkuk; Kadãni kãroni nãmo iritna ama kubãtã Ama Bureni-inik jop nadãñ ama kerã terak api pewek.

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14, 14:10 * **17:13:** Luk 1:17 * **17:17:** Lo 32:5,20; Jon 14:9 * **17:19:** Mat 10:1 * **17:20-21:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:22:** Mat 16:21

23 Peñirän kumäj-kumäj utpäñ äneñirä kepma yaräkubä täreñirän api akwek yäk. Ude yäwän nadänpäñ iwaräntäkiye butewaki pähap nadänkuñ.

Jesu takis moneñ pekta manbiñam yäwetkuk

24 * Täñpäñ äyänutpeñ Kapeneam yotpärare-ken kuñirä kudupi yot täñkentäktä takis moneñ yäpani äma ätutä äbänpäñ Pita ñode iwet yabänkuñ; Täwoñarek ämajintä kudupi yot täño takis moneñ pek täyak ba nämo pek täyak? 25 Yäwäwä Pitatä yäwetkuk; U pek täyak! yäk. Ude yänpäñ yot Jesutä itkuk-ken u äronpäñ man nämo iwerirän Jesutä Pita pengän iwet yabänkuk; Saimon, gäk jide nadätan? Kome täño intäjukun ämatä iniken epän täñkentäktä takis moneñ yäpmäk täkañ u netä keriken nanik yäpmäk täkañ? Iniken mähemiye-ken nanik bok yäpmäk täkañ ba ämawebe gägäni täño-gänpäñ yäpmäk täkañ? Jide nadätan?

26 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ämawebe gägäni täño-gänpäñ yäpmäk täkañ, iniken mähemiye-ken nanik nämo yäpmäk täkañ yäk. Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan, iniken mähemiye uwä takis moneñ nämo pek täkañ. U jop it täkañ. 27 Upänkañ ninta nadäwä wak täñ nimineño udetä gwägu-ken kuñkañ gwägu tom kubä pengän wabiwayäj täyan u wädänpäñ yäpmänkañ meni yäpmäj añeñpäñ moneñ kubä kañpäñ ninek-tagän yänpäñ moneñ u takis yäpani äma unita kañ yämi.

18

In nanak täpuri ude bumik kuñatneñ

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1 * Kepma uken Jesu täño iwaräntäkiyetä Jesuken kuñpäñ ñode iwet yabänkuñ; Anutu täño kañiwat yewa gänañ netätä intäjukun tänpäñ itak? 2 Eruk ude yäñirä Jesutä nanak täpuri kubä yäñpewän äbänpäñ bämopi-ken teñkuk. 3 * Tenpäñ ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In injinta nadäwä äpani täñpöpäñ nanak täpuri ñodewani bumik nämo kuñatnayäj täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoinik api äroneñ. 4 Täñpäkañ äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäpmäj äpänpäñ nanak täpuri bämopjin-ken itak ñodewani bumik kuñarayäj täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ intäjukun äma ude tänpäñ api irek.

5 * Täñkañ äneñi ñode yäwetgän täñkuk; In nadäkañ? Äma kubätä näka nadänpäñ nanak täpuri ñodewani kubäta oran

* 17:24: Kis 30:13; Kis 38:26 * 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20

imayəŋ täyak uwä näka udegän api oraŋ namek. ⁶* Upəŋkaŋ äma kubätä nanak ɲodewani nadäkiniki näkken pek täkaŋ u yəŋ-yäkŋat-pewän momi täneŋo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmənŋpəŋ ume gənaŋ maŋpə äpmonəŋo u irep-mirek.

⁷Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täŋ-täkŋat-pewä inken nanik mäyap api waŋ moreneŋ. Bureni, täŋyäkŋarani äma udewani itkaŋ, upəŋkaŋ jide täŋpəŋ kowata api irepmitneŋ? ⁸* Unita ketka ba kuroŋkatä wakiken gepmaŋpayəŋ täŋpənä u madəŋ täkŋeŋpəŋ kaŋ maŋpi kut yäk. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayəŋ nadəŋpəŋä jop kwäyähəneŋ täŋpəŋ kaŋ it. Ude nämo täŋkaŋ ketka kuroŋka bok yəpməŋ kuŋarayəŋ täno uwä kädəp pähap gənaŋ api äpmonpen! ⁹ Ba dapunkatä wakiken gepmaŋpayəŋ täŋpənä dapunka dätŋpəŋ kaŋ maŋpi kut. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayəŋ nadəŋpəŋä ude täŋkaŋ dapunka tumbani kaŋ kuŋat. Dapunka bok ijinŋkaŋ kuŋatpəŋä geŋi täŋo kädəp pähap gənaŋ api äpmonpen.

Yawak kubä paotkuko unitəŋo man wərani

Luk 15:3-7

¹⁰⁻¹¹* * Man ude yəŋpəŋ äneŋi pen ɲode yəwetgän täŋkuk; Inä kwikinik kuŋatpəŋ ironi täpuri täpuri ɲonita nadəŋirä äpani nämo täneŋ. Näk unita ɲode täwera nadəwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuŋat täkaŋ. Nämo, u aŋeroniye nikek. Aŋero kunum gənaŋ Nana-kät bok itkaŋ unitä watäni it yämik täkaŋ.

¹² In jide nadäk täkaŋ? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yəŋ täga yəwek? Nämoinik, yawaki 99 u yepmaŋkaŋ yawak paotpen kweko unita pəŋku wäyäkŋewek. ¹³ Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkŋeŋkä kaŋ-ahəŋpəŋä oretoret 99 itneŋo unita nämo täŋpek. Nämo, paotpen kwanipəŋ kaŋ-ahəweko unita oretoret pähap täŋpek. ¹⁴ Täŋpəkaŋ Nanjin kunum gənaŋ naniktä ämawebe äpani ukeŋonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

Momi täŋpani yäpätägakta man

Luk 17:3

¹⁵* Jesutä ude yəŋpəŋ yəŋkuk; Notkapak kubätä waki täŋ gamiŋirän gäk kuŋkaŋ äma ukät injekgän itpəŋ waki täŋ gameko u kwikinik yəŋ paidəŋ. Täŋkaŋ man yäwi gäkŋo man buramiwänä äneŋi not täŋpen kuŋatdeŋ. ¹⁶* Upəŋkaŋ gäkŋo manta bitnäwänä äma kubä ba yarä yämagurikaŋ ukät bok

* **18:6:** Luk 17:1-2 * **18:8:** Mat 5:29-30 * **18:10-11:** Hib 1:14 * **18:10-11:** Luk 19:10 * **18:15:** Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17

yānpāṅ yāpā-siwōṅ tawāpāṅ teneṅ. Ude tāneṅo uyaku nadāṅ gamek. ¹⁷* Tānpākaṅ āma yarākubā intāṅo manta bitnāwānā ābot tāṅpani tāṅo kābeyā-ken tāga teneṅ. Ba ābot tāṅpani kābeyā tāṅo man unita udegān bitnāwānā āma u māde ut imiṅirā guṅ āma, ba takis moneṅ yāpani ude kuṅarek.

¹⁸* Nāk bureni tāwetat. In imaka kubā kome terak nāmo yāniṅ kireṅirā Anututā kunum gānaṅ udegān nāmo api yāniṅ kirewek. Ba in kome terak yāniṅ kireṅirā Anututā kunum gānaṅ udegān api yāniṅ kirewek. ¹⁹⁻²⁰* * Ba āneṅi ṅode tāwetgān tāṅpa nadāwut; Āma yarā ba yarākubātā nāka yānpāṅ kābeyā tāṅirā nāk u bāmopi-ken api iret. Unita inken nanik yarātā imaka kubāta bānep kubāgān peṅpāṅ Anutu-ken yāṅapiṅirān kunum gānaṅ Nanatā nadāṅ yāmiṅpāṅ mani api buramiwek.

Momi pekpek tāṅo man

Luk 17:3-4

²¹Jesutā man ude yāṅirān Pitatā iwetkuk; Ekāni! Notnapak kubātā waki tāṅ namik tāṅirān momini u kadāni kadāni peṅ imiṅ yāpmāṅ kuṅtāyiwā kadāni 7 ude tāreṅirān āneṅi wari peṅ imettawā? ²²* Pitatā ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Ude nāmo. Gāk notkapak tāṅo momini kadāni kubā ba yarātagān ude nāmo peṅ imen. Pen waki udegān tāṅ gamiṅ yāpmāṅ āronṅirān gāk pen wakini pekpek kaṅ tāṅ yāpmāṅ ku.

²³Tānpāṅ man yāṅkuko unita man wārani kubā ṅode yāwetkuk; Āmawebe Anututā intājukun it yāmiṅpāṅ yabāṅ yāwat tāyak uwā ṅode bumik; Kome kubāken intājukun āma kubā irek. Tānpākaṅ epān āmawebeniye māyaptā āma uken nanik tuṅum jop yāpmāṅkaṅ gwāki nāmo pek tāneṅ. ²⁴Eruk kadāni kubā intājukun āma u tuṅum jop yāpani unitāṅo gwāki yāpa yāṅkaṅ āmawebe kubākubāken gwāki yāpek. Yāpmāṅtāṅ kuṅtāṅgān epān āmani kubā kaṅ-ahāwek. Āma u tuṅum jop yāpeko unitāṅo gwāki ārowani-inik. ²⁵Unita āma u gwāki taṅi pāke u jide tānpāṅ pewa tāreṅeṅ yāṅ nadāṅpāṅ māhemi iwerek. Iwerirān māhemi unitā ṅode yāwek; Imaka imaka it gamikaṅ u ba webe nanakaye kuduptagān āmata yāniṅ kireṅpāṅ gwāki yāpmāṅkaṅ kaṅ nam yāṅ iwerek. ²⁶Ude iwerirān inita butewaki nadāṅpāṅ māhemi dubini-ken kuṅpāṅ gukut imāpmok tāṅpāṅ butewaki man ṅode yāwek; Butewaki nadāṅ namiṅpāṅ kwikinik iriri kaṅ-ahāṅkaṅ waki kaṅ gama yāk. ²⁷Iwerirān māhemi u butewaki nadāṅ imiṅpāṅ momini kudup peṅ moreṅ imiṅkaṅ jop tewān kwek.

* **18:17:** 1Ko 5:13 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24;

Jon 15:7 * **18:19-20:** Mat 28:20; Jon 14:23 * **18:22:** Luk 17:4

²⁸ Eruk, tewän päñku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kañ-ahäñpäñ kotäkigän inñtkañ näkño monen ukeno nam yän iwerek. ²⁹ Ude täñjirän noripak u inita butewaki nadänkañ gwäjiñ äpmonpäñ ñode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kañ-ahänkañ api gamet yän iwerek. Ude iweränä yäwek; ³⁰ Kämi kañ gamayän näwetan upänkañ nämoinik yäk. Ude yänpäñ inñt yäpmän päñku komi yot gänañ teñkañ iwerek; Moneñ nami tärenjirän api gabä kätäwä äpämäñ kwen yän iwerek. ³¹ Ude täñjirän noriye epän penta täñpani unitä kañkañ kokwawak nadänpäñ päñku ekänini-ken manbiñam u iwetneñ.

³² Ude iweräwä äma ekäni unitä nadänpäñ epän äma unita yänpewän äbänpäñ iwerek; Wa! Gäk äma wakiinik yäk. Gäk näkken momi täñkunopän butewaki man näweriri näk gäkño momika kumän peñ gamiñkut yäk. ³³ Näkä ude täñ gamiñkuropäñ gäk imata notkapakta udegän nämo täñ imitan? ³⁴ * Ude yänpäñ kokwawak tañi nadän imiñpäñ komi äma keri terak peñkañ yäwerek; Äma ño komi imiñ yäpmän kuñjirä näkken tuñum yäpuko unitäño gwäki namänkañ kañ kakätäwut yän yäwerek.

³⁵ * Jesutä man wärani ude yänpäñ yäwetkuk; Nana kunum gänañ naniktä inta udegän api täñ tamek. In mejin-tägän nämo yäneñ. Bänepjin nadäk-nadäkjin kuduptä notjiye täño wakini nämo peñ yämiñpäñä komi api nadäneñ.

19

*Ämatä webeniye yänyäwat täkañ unitäño manbiñam
Mak 10:1-12; Luk 16:18*

¹ Eruk Jesutä man ude yän paotpän Galili kome peñpeñ Judia kome Jodan ume kukñi udude käda kuñkuk. ² Uken kuñjirän ämawebe mäyap pähap iwarän täñjirä käyäm mebäri mebäri yäpän tägañ yämiñkuk. ³ * Täñ irirän Parisi äma ätutä ahän imiñpäñ täñ-ikñatpena man kubä goret yäwänkañ manken tenayän nadänpäñ man kubä ñode iwetkuñ; Ai! Gäk jide nadätan? Äma kubä täño webenitä kädet mebäri mebäri u ba u täñjirän webeni u yän iwareko uwä täga ba waki?

⁴ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wära! Mosestä man kudän täñkuko u nämo daniñpäñ nadäk täkañ? Man kubä ñode kudän täñkuk; Anututä imaka imaka pewän ahän moreñjirä äma bok, webe bok täñ yepmanñkuk. ⁵ * Täñpäñ ñode yänkuk; Ämatä miñi nani yabä kätänpäñ webeni-kät epmäñpäñ irirän tohari gupi

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13 * **19:3:** Mat 16:1 * **19:4:** Stt 1:27, 5:2 * **19:5:** Stt 2:24; Efe 5:31

kubägän api tädeñ. ⁶ Mebäri unita yanäpi u inigän inigän nämo irani. U Anututä gupi tohari kubägän itdența yepmanpanipän ämatä täga nämo yäpmän danineñ.

⁷ * Yänirän Parisi ämatä iwetkuñ; Ude yäyan upänkañ imata Mosestä manbiñam kubä ñode niwetkuk? Gäk webeka pewayän nadänpäñä webekata yäniwat-iwat man kudän keräpi kubä täñpäñ imiñkañ kañ yäniwat yän yänkuk. ⁸ Ude yänirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Manbiñam u jop nämo täwetkuk. In Anutu täño man irepmitkañ injinken gäripjin terak kuñat täkañ unita webejiye täga api yän-yäwatneñ yän yänkuk. Upänkañ pengän Anututä kädet ude täkta yäjiwätkuk.

⁹ * Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täñpekopän jop nadän yäniwatpäñ webe kubä yäpeko uwä kubokäret ude täñpek.

¹⁰ * Eruk ude yänirän iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Wära! Nädapi irit kuñat-kuñatta ude niwetan unita webe netätä yäpek?

¹¹ Yänirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp täkañ upänkañ Anututä täñkentän yämiñirän ämawebe ätutä man u täga iwatneñ. ¹² In nadäkañ? Äma ätu webe täga nämo yäpneñ. Imata, miñiyetä inide bäyañ yepmak täkañ. Äma udewaniwä webe yäpmäkta gäripi nämo nadäk täkañ. Täñ, äma ätu yabäni dārani unita webe täga nämo yäpneñ. Ba äma ätuwä Anutu täño epänta yänpäñ webe nämo yäpmäk täkañ. Upänkañ äma kubä, webe yäpmäkta käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täño man täweraro u buramiwek.

Ironjironji näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä keru gupi terak penkañ nani-ken täñkentän yämikta yänapik man yäwän yänpäñ Jesuken yän yäpmän äbuñ. Yän yäkñat yäpmän äbänirä iwaräntäkiyetä yabän yänpäñ yäwetkuñ; Nanakjiye yäpmän ämneñ! Kut! yän yäwetkuñ. ¹⁴ * Yänirä Jesutä nadänpäñ yänkuk; Yäwat kireneñ! Yabä kätäwä ironjironji näkken yäpmän äbäk täkot yäk. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworeñpäñ kuñat täkañ uwä Anututä bureni yabän yäwat täyak. ¹⁵ Eruk Jesutä man ude yänpäñ keru gupi terak penkuk. Ude täñpän tärewäkañ kome u penpen kuñkuk.

Äma gubañi tuñum mähemitä Jesuken äbuk

Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

¹⁶ Täñpäkañ äma kubä Jesu ahän imiñpäñ iwetkuk; Yäwoñärewani, näk täga jide u täñkañ irit kehäromi kañ yäpet?

* **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:10:** 1Ko

7:1-2,7-9 * **19:14:** Mat 18:2-3

17 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imaka tägata imata näwet yabätan? Imaka täga u mäheми Anutu ini. Täñ, irit kehäromi yäpayän nadäñpäñä Anututä kädet pewani u iwarayän täno uyaku api kañ-ahäwen.

18 * Yäwänä äma unitä yänkuk; Kädet jidewanita yäyan? Yäwänä Jesutä yänkuk; Gäk äma kumän-kumän nämo uren, kubokäret nämo täñpen, kubota nämo täñpen, äma kubä manken teñkañ jop manman nämo ikñaren. 19* Ba gäk meñka nanka orañ yämen. Täñkañ gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäñpäñ iron täñ imen. 20 Ude iweränä yänkuk; Näk kädet näwetan u kudup iwat yäpmän äbätat. Upänkañ imaka ätu jide upän täñkañ irit tägawä kañ yäpet?

21 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Siwoñi-inik kañ ira yän nadäñpäñä ñode kañ tä; Moneñ tuñum ba imaka it gamikañ u kudup ämata yäniñ kireñpäñ moneñ yäpmänkañ ämawebe jäwärita kañ yämiñ more. Ude täñpayän täno uyaku kunum gänañ tuñum tägagämän api korewen. Eruk, ude täñ moreñkañ äbä näk kañ näwat! 22 Täñpäkañ äma gubañi unitä man ude nadäñpäñ moneñ tuñum päke unita bänepitä nadäñ bäräp tañi täñtäñ kuñkuk.

23 Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk bureni-inik täwetat; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta api täñburut täneñ. 24 Unita jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiñ täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabän yäwatta api täñburut täneñ. 25 Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä bumta kikñutpäñ yänkuñ; Wära! Anututä äma moneñ ikek bäräñeñ nämo api yämagurek yän yäyan upän äma jopi nin ñodewani jide täñpäñ irit kehäromi api kañ-ahäne? 26 * Ude yäwäwä Jesutä yabäñpäñ yäwetkuk; Ämatä initägän täga nämo äroneñ. Upänkañ ämatä ini täga nämo tänañi u kudup Anututä täga täñpek.

27 Ude yänirän nadäñpäñ Pitatä kowata man ñode iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkañ gäk gäwarän täkamän ñonita kowata jide api yäpne? 28 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Anututä täñpewän kome ba imaka imaka äneñi kodak tänayän täkañ-ken uken Äma Bureni-iniktä wäpi biñam ikek itkañ imaka imaka api yabän yäwarek. Täñpäkañ in näk näwaräntäk täkañ u imaka, näk dubina-ken itkañ Isrel äbot 12 unitäño intäjukun äma ude api itneñ. 29 * Täñpäñ äma kubätä näk näwarayän nadäñpäñ noriye

* 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 * 19:19:

Wkp 19:18 * 19:21: Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37 * 19:26:

Stt 18:14; Jop 42:2 * 19:28: Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21 * 19:29: Hib 10:34

wanoriye, miñiye naniye, ironjiniye ba imaka kuduptagän penkañ näk näwarayän täko uwä imaka penkuko u yärepmitpäñ kowata tägagämän api kañ-ahäwek. Täñpäñ irit kehäromi imaka, api yäpek. ³⁰ * Upänkañ äma apiño wäpi biñam ikek intäjukun itkañ u mäyaptä mäde käda kwäkañ ämawebe apiño äpani itkañ unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yän yäwetkuk.

20

Äma wain epän täñpani täño man wärani

¹ * Anututä intäjukun itkañ yabän yawat epän täk täyak uwä ñode bumik; Epän mäheми kubätä tamimañ bipani akuñpäñ wain epäna kañ täñ namut yän yäñpäñ äma ätu yämagurayän kwek. ² Kuñkañ äma jop irani ätu yabän ahäñpäñ yäwerek; Ai! In näkño wain epän täñ namiñirä gwäki K20 K20 tamayän yäk. Ude yäweränkañ äma unitä nadäwä täga täñpöpäñ wain epän mäheми u iwatneñ. ³⁻⁴ Eruk 9'kirok täñjirän äneñi päñku äma mäyap namiñ-gamiñ bägup-ken jop irirä yabäñpäñ ñode yäwerek; Ai, in päñku wain epän täñ namiñirä näk gwäki tamayän yäk. ⁵ Yäwerän nadänkañ wain epäni-ken kuney. Eruk kepma kubä ugän äma mäyap, tamimañ yämagurek, kepma yämagurek, bipäda yämagurek. ⁶ Ätu itkañ kome bipayän täñjirän äneñi päñku äma jop irani ätu irirä yabäñpäñ yäwerek; In kepma käron päke ño ima täñ irirä kome bipmäñtak? ⁷ Yäwänä iwetneñ; Äma kubätä epän täñ imikta nämo nimagurako unita jop iramäñonik yäk. Yäwäwä yäwerek; Päñku wain epäna täñ namut yäk. Ude yäweränkañ kuney.

⁸ * Epän mäheмитä ude täñjirän kome bipmäñjirän watä ämani kubä iwerek; Gäk epän äma apiño yämaguraro u yän-päbä kubä-kengän yepmanpäñ epän täkañ unitäño gwäki yämi yäk. Täñpäñ epän äma mäden yämaguraro unita yämiñ päñku äma pengän yämaguraro unita yämi tärewut yäk. ⁹ Ude täñkañ eruk mäden yän-yäkñat yäpmän äbeko unitä jukun K20 K20 yäpneñ. ¹⁰ Eruk, K20 K20 yämän yäpmänjirä intäjukun yämagureko unitä kañpäñ ñode nadäneñ; Tägagämän! yäk. Nintawä wädän päro punin käda käwep nimek yän nadäneñ. Ude nadänjirä watä äma unitä mäden ämneño unita yämeко uterakgän intäjukun ämneño unita udegän yämek. ¹¹⁻¹² Ude yämän kañpäñä epän mäheми yäñpäñ-kañiwat täñpäñ iwetneñ; Ai! Mäden äbäño uwä epän jop iñamgän iwonäreñ yäk. Nin uwä tamimañ naniktä epän komi nadänpäñ täñ yäpmän äbäñitna bipmäñtak. Tämäñopän imata gwäki mäden äbäño ukät bok uterakgän

* 19:30: Mat 20:16; Luk 13:30

* 20:1: Mat 21:33

* 20:8: Wkp 19:13; Lo 24:15

nimitan? ¹³ Ude iwerirä epän mähemitä epän äma u kubä ñode iwerek; Notnapak yäk. Näkä gäk nämö tãnpa wakañ. Näk gwäki K20 K20 ude api tamet yãñ täwerat. Täwerira täga yãñ näwerañ yäk. ¹⁴ Unita gwäki tamitat udegän yãpmãñkañ kukot. Näkñawä in intäjukun äbãño-kät mäden äbãño ukät gwäki kubägän tamikta nadätat yäk. ¹⁵ Tuñum näkña-kenpäñ ude ba ude tãnpa yãñkañ täga nämö tãñpet? Näk iron täga täropãñ imata bãnepjin tãnpä wakañ? yãñ yãwerek.

¹⁶ * Jesutä man wärani ude yãñpäñ yãñkuk; Unita ämawebe apiño mäden itkañ unitä intäjukun api itneñ. Ba ämawebe apiño intäjukun itkañ unitä mäden api itneñ.

Jesutä ini kumäkta man äneñi yãñkuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁷ Jesu uwä Jerusalem yotpärare-ken ärowa yãñkañ iwaräntäkiye 12 ugãnpãñ yãmagurän yãpmãñ inigän kuñkuñ. Tãñkañ kädet kuñit kuñit ñode yãwetkuk; ¹⁸ * Ket nadäwut yäk. Nin kuñtãngän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahãñpãñä Äma Bureni-inik uwä Baga man yãwoñärewani ba bãmop äma intäjukun tãñpani tãño kerit terak äronjirän kumäkta man api topneñ. ¹⁹ Tãñpãñ äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñjirä yãñärok man iwerit, kañ-mãgayãñit tãñpãñ pärip-päriptä utpãñ päya kwakãp terak api utpewä kumbek. Kumbãnpãñ äneñjirä edap yaräkubä täreñjirän api akwek.

Jems kenta Jontä intäjukun itta yãñkumän

Mak 10:35-45

²⁰ Kadäni uken Sebedi webenitä Jesuken imaka kubäta yãñapiwa yãñkañ nanakiyat wäpi Jems kenta Jon yãñ-yãkñat yãpmãñ pãñku Jesu inamiken gwäjiñ äpmonpãñ itkuk. Tãñjirän Jesutä iwetkuk; ²¹ * Jide näwerayãñ äbätan? Yãwänä yãñkuk; Gäkä yãwikañ wãpka biñam ikek irayãñ täno uken nanaknyat ño dubika-ken kubätä käpmäk këda, kubätä bure këda kañ irun yäk. Ude tãñpãñ wäpi biñam ikek gäckät bok kañ irut yäk. ²² * Ude yãwänä Jesutä yãwetkuk; In mebäri nämö nadãñkañ yãkañ. Ume komi nitek näkä nãnpayãñ täyat u ek udegän täga api nädeñ?

Yãwänä Jems kenta Jontä iwetkumän; Täga api näde! yäk.

²³ Ude yãwänä Jesutä yãwetkuk; Bureni yãkamän. Komi nadäwayãñ täyat u in udegän api nadädeñ. Upãñkañ näk jãrapna kukñi kukñi itdayãñ yãkamän unita näkä täwetnañi nämö. Nanatä iwoyãñkuko unitägän jãrapna kukñi kukñi bok

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 * **20:18:** Mat 16:21; Mat 17:22-23

* **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11

api itneŋ. ²⁴ Ude yāwänkaŋ iwaräntäkiye 10 unitä man u nadänpäŋ noripak yarä unita nadāwāwak täŋ yämiŋkuŋ.

²⁵ * Tänpäkaŋ Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpäŋ ŋode yäwetkuk; In nadäkaŋ? Guŋ äbot täŋo intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täŋ yämikta gäripi nadäk täkaŋ. Ba unitäŋo äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. ²⁶⁻²⁷ * Upäŋkaŋ inä ude nämo täneŋ. Inken nanik kubätä intäjukun irayäŋ nadänpäŋä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpäŋ intäŋo watä epän äma jopigän ude tänpen kuŋarek. Intäjukun irayäŋ nadänpäŋä noriye täŋo gämori-ken kuŋatpäŋ unitäŋo watä äma ude irek. ²⁸ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täŋo watä äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täŋ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniŋ kirenpäŋ kumäŋirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpäŋ inita biŋam yäpayäŋ äpuk.

Äma dapuri tumbani yarä äneŋi dapun ijiŋkumän

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare penpen kuŋirä ämawebe bumta yäwatkuŋ. ³⁰ * Tänpäkaŋ äma dapuri tumbani yarä uwä kädet miŋin itkaŋ Jesu äbatak yäŋ yäwä nadänpäŋ gera taŋi ŋode yäŋkumän; Ekäni, Devit täŋo orani, butewaki nadäŋ nimi! yäk. ³¹ Ude yäŋirän ämatä yabäŋ yänpäŋ Wari yädeŋo! yäŋ yäwetkuŋ. Yäniŋ bitnäŋkuŋo upäŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ gera pen yäŋkumän; Ekäni, Devit täŋo orani, nekta butewaki nadäŋ nimi yäk.

³² Eruk ude yäŋtäkon Jesu kädet miŋin itkaŋ yänpewän dubini-ken äbäŋirän yäwetkuk; Ima täŋ nimän yänpäŋ näkken gera yäkamän? ³³ Yäwänä ŋode iwetkumän; Ekäni, dapunek yäpi tägaŋirä ijida kut yänpäŋ yäkamäk yäk. ³⁴ Ude yäwänä Jesutä butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ dapuri-ken yepmäŋirän uterakgän dapun ijiŋpäŋ Jesu iwarän täŋkumän.

21

Jesutä Äma Ekäni ude Jerusalem yotpärare-ken äroŋkuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

¹ Kuŋtängän Jerusalem yotpärare keräp taŋpäŋ Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri kubä wäpi Betefage uken ahäŋkuŋ. Uken ahänpäŋ itpäŋä Jesutä iwaräntäki yarä ŋode yäwetpäŋ pen yäwet-pewän kuŋkumän; ² Ek yotpärare täpuri udu kākamän uken kuŋkaŋ doŋki nanak yamiŋi topmāk terak itkamän u yabänpäŋ pitpäŋ wädäŋ yäpmäŋ äbun. ³ * Ektä ude

* **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26-27:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48 * **20:28:**

Luk 22:27; Plp 2:7; 1Ti 2:6 * **20:30:** Mat 9:27, 15:22 * **21:3:** Mat 26:18

täjirän äma kubätä täwet yabäk täjpnä ñode kañ iwerun; Ekänitä doñki ñonita yäwänpäj äbä pitkamäk yäj kañ iwerun. Ude iweränkañ taniñ kirewayäj yäk.

⁴ Täjpkajañ doñki topmäk terak irirän Jesuta pitkumäno u jop nämo. Profet biani kubätä ñode yäjpnäj kudän täjnkuko udegän ahäjnkuk;

⁵ * *Päjku Jerusalem nanik ämawebe ñode yäwerut;*

Kawut! Ekänijin inken api äbek. U bänep kwini täjpanitä doñki nanak terak mañitkañ api äbek yäj kañ yäwerut. Sek 9:9

⁶⁻⁷ Täjpnäj iwaräntäki yarä u Jesutä man yäwetkuko udegän doñki nanak yamiñi u pitpäj yäj-yäkñat yäpmäj äbänkañ iniken tek punin nanik yäjopmäjpnäj doñki terak iriñ imänkañ Jesu uterak äro mañitkuk. ⁸ * Täjirän ämawebe uken nanik mäyaptä teki kädet miñin iriñ wädäj yäpmäj kuñkuñ. Ba ätutä päya päham tokätpäj kädet miñin udegän peñ wädäj yäpmäj kuñkuñ. ⁹ Ude täjkañ ämawebe ätu intäjukun, ätu mäden kuñkuño u gera ñode yäjkuñ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbatak ñonita iniñ oretna!

Anutu ärowani kunum gänañ itak u iniñ oretna! yäk.

¹⁰ Yäjirä Jesu Jerusalem yotpärare uken äronjirän ämawebe u naniktä yäntäbätek yäjkuñ. Täjpnäj yäjkuñ; Wära! Äma äbatak ño netä? ¹¹ * Yäwäwä ämawebe Jesu-kät bok äbuño unitä yäwetkuñ; In nämo nadäkañ? Ñowä profet Jesu yäk. U Nasaret yotpärare, Galili komeken ahäwani yäj yäwetkuñ.

Jesu kudupi yot gänañ äronjuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹² Täjkañ Jesutä kudupi yot gänañ äronpäj yabänjuk; Ämatä monañ ba barak imaka imaka kowat imän täj irirä. Yabänpäj yawat kirenpäj bukäni imaka, däpmäj äreyäj täjpnän kuñ yämiñkuñ. ¹³ * Täjpnäj yäwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani; Näkño Yotta nadäjirä yäñapik man yot ude täjpek. Upäjkañ intä ñode täjirä kubo äma täño käbop irit bägup ude äworetak!

¹⁴ Ude yäwetkañ Jesu kudupi yot gänañ irirän äma dapuri tumbani ba kwäyähäneñ täjpani mäyap Jesutä itkuk-ken u yäj-yäkñat yäpmäj äbänjirä yepmanpän tägañkuñ. ¹⁵ Ude täjirän ironironi kudupi yot gänañ itkuño unitä kañpäj gera ñode yäj itkuñ; Devit orani äbäj nimitak ñonita oretoret täj imina! yäj yäj itkuñ. Täjpkajañ ironironitä Jesu wäpi biñam yäpmäj akuñjirä nadäjpnäj bämop äma intäjukun täjpani-kät Baga man yäwönjärewni äma ätu ukät nadäwä wanjuñ.

* 21:5: Sek 9:9 * 21:8: 2Kin 9:13 * 21:11: Mat 21:46 * 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11

Ba kudän tägatäga Jesutä täñkuko u kañpäñ nadäwäwak täñ imiñkuñ.

¹⁶ Nadäwäwak täñ imiñpäñ Jesu iwetkuñ; Ironjironji gäka man yäkañ u nadätan? Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Ei, nadätat yäk. Täñ, in man ñode kudän täwani u nämo daniñpäñ nadäk täkañ ba?

Ironjironji ba nanak täpuri-inik nonon-ken nanik täño bänepi täñpidäm tañ yämiñiri gäk ganiñoret man yäkañ yäk. Sam 8:2

¹⁷ Jesutä ude yäwetpäñ mäde ut yämiñpäñ Jerusalem yotpärare penpen päñku Betani yotpärare-ken ahänjirän kome bipänpäñ u patkuk.

*Nadäkinik bureni u kehäromi nitek
Mak 11:12-14,20-24*

¹⁸⁻¹⁹* Patkuko yäñewänä Jesu akumañ Jerusalem yotpärare-ken äneñi kuñkuk. Kuñtäyon nakta iwäkañ wama päya kubä, mujipi nämo, pähämi-tägän irirä kädet miñin kuñkuk. Kañpäñ wama u ñode iwetkuk; Gäkä terak mujipka kubä mäden nämo ahäwek! Yäwänä uterakgän wama uwä gämäneñ äronkuk. ²⁰ Täñpänkañ iwaräntäkiyetä u kañpäñ kerä inpäñ yänkuñ; Wära! Wama ñowä jide täñpäñ bäräñek-inik gämäneñ ärotak?

²¹* Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In bänep yarä nitek nämo penpäñ nadäkinikjin Anutu-kengän penayän täkañ uwä wamata täro udegän täga täneñ. Täñpäñ ugän nämo. In Anutu nadäñ imikinik täñpäñ pom gudo ñode täga iwetneñ; Pom, gäk tokätpeñ gwägu gänañ äpmo yän iweräwä manjin api buramiwek. ²²* Täñpänkañ nadäkinikjin nitek kuñatpäñ imaka u ba u unita yänapiñirä api tamek.

Jesu kehäromini täño mebärita iwet yabäñkuñ

²³* Jesutä kudupi yot gänañ äronpäñ man yänpäñ yäwoñäreñ täñ irirän Baga man yäwoñärewni ämakät Juda täño watä äma ätutä ahän imiñpäñ iwetkuñ; Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? ²⁴ Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayän. ²⁵ Eruk näwerut! Jontä ume ärut yämik täñkuko u netä iweränkañ ume ärut yämik täñkukonik? Anututä iweränkañ täñkuk ba ini nadäñpäñ täk täñkukonik? Ude yäwet yabäwänä jide yäne yän nadäñpäñ yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Nin Anututä iwerän täñkuk yän yänawä Jesutä ñode niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadäñkuñ? yän niwerayän yäk. ²⁶* Täñ, Jon uwä ini nadäñpäñ täñkuk yän yänawä ämawebetä Jon uwä

* 21:18-19: Luk 13:6 * 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12

* 21:22: Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 * 21:23: Jon 2:18 * 21:26:

Mat 14:5, 21:46

profet kubä yäj nadänpäj ninta kokwawak nadäj niminen yäk.

²⁷ Nadäj-bäräp yarä nikek ude tänpäj Jesu iwetkuņ; Nin nämo nadäkamäj yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkaņ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäņo mebäri nämo täwerayäj.

Tuäke monäke täņo manbijam

²⁸⁻³⁰ * Jesutä man ude yänpäj äneņi ŋode yäwetkuk; Man wärani kubä täwera ket nadäwut; Tuäke monäke it täņkumänonik. Nanitä nanaki tuäni ŋode iwetkuk; Tuä, gäk kuņkaņ wain epän täņ namisi yäk. Iweränä yäņkuk; Nan, täga täņpayäj yäk. Täga täņpayäj yäņkukopäj peņawäk täņpen epän nämo täņkuk. Täņirän ätu itpäj nanitä monäni man udegän iwetkuk. Iweränä yäņkuk; Nämo täņpayäj! yäk. Nämo täņpayäj iwetkukopäj mäden bänepi sukurenpäņ päņku epän täņkuk. ³¹ Jesutä man wärani u yäwet paotpäj yäwetkuk; In jide nadäkaņ? Nanak netätä nan täņo man buramiņkuk? Yäwänä iwetkuņ; Nanaki monänitä buramiņkuk yäk.

Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Ämawebe waki-waki täņpani, takis moneņ yäpani äma ba kädet miņin webe udewanitä in tärepmitpäņ Anutu täņo kaņiwat yewa gänaņ intäjukun api äroneņ. ³² * Jontä ahänpäj siwoņi kuņat-kuņat täņo kädet täwoņäreņirän inä unitäņo man nadäkta bitnäwäkaņ takis moneņ yäpani äma ba kädet miņin webetä nadänpäj bänepi sukurenkuņ. Ude täņirä yabäņkuņo upäņkaņ gwäkjin nämo imätkuņ. Man Jontä yäņkuko u nämo nadäj imiņpäņ bänepjin nämo sukurenkuņ.

Wain epän täņo watä äma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³ * Jesutä ude yänpäj yäwetkuk; Näk man wärani kubä täwera nadäwut; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täņ morenpäj yewa täņ-äyäjurek. Tänpäj wain mujipi yeņ yäwatpäņ umeni yäpmäkta komeņi täņkaņ watä ämata yot kubä täņ yämek. Ude täņ morenpäj wain epän u kaņiwatta äma ätu yepmaņpän irirä kome ban kubäken kwek. ³⁴ Kwekopäj mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täņirän mujipi ätu inita ketpäņ yäpmäj imiņ äbäkta epän ämaniye yäwerän kuneņ. ³⁵ * Kuņirä wain epän watä äma unitä äma u yepmäņitpäņ däpneņ; Kubä iņitpäņ päripneņ, kubäwä kumäņ-kumäņ utneņ, kubäwä mobätä utneņ. ³⁶ Täņirä wain epän mähemitä nadänpäj äneņi epän ämaniye mäyap yäwerän kuņirä udegän yepmäņitpäņ

* **21:28-30:** Luk 15:11 * **21:32:** Luk 3:12; Luk 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2;

Mat 25:14 * **21:35:** Mat 22:6

däpneŋ. ³⁷ Eruk mäden-inik ŋode nadäwek; Nanakna bureni-iniktä päŋku yäwänä oran imiŋpäŋ mani api buramineŋ yäk. Ude nadäŋpäŋ iniken nanaki iwerän kwek. ³⁸ * Eruk kwänkaŋ wain epän täŋo watä äma unitä nanaki-inik u kaŋpäŋ yäŋpäŋ-nadäk ŋode täneŋ; Unitä epän ŋo mähemi api täŋpek yäk. Unita uritna epän ŋo ninta biŋam kaŋ täŋpän! ³⁹ * Ude yäŋpäŋä iwat kireŋpewä yewa gägäni-ken kuŋirän kumäŋ-kumäŋ utneŋ. ⁴⁰ Jesutä man wärani ude yäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Jide nadäkaŋ? Epän mähemitä kuŋpäŋ watä äma u kowata jide täŋ yämek?

⁴¹ Yäwänä bämop äma ba Juda täŋo watä äma uken itkuŋo unitä iwetkuŋ; Imaka waki-waki täŋkuŋo unita udegän kowata waki täŋ yämiŋirän paotneŋ yäk. Täŋpäŋ watä äma biani yäwat kireŋpäŋ komeni-ken watä äma tägagänpäŋ yepmaŋirän unitä kadäni kadäni wain mujiŋi yäpmäŋ imik täneŋ yäk.

⁴² * Yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Anutu täŋo man ŋode kudän täwani u nämo daniŋpäŋ nadäk täkaŋ?

Äma yot täŋpanitä bek kubä kawä wawäpäŋ peŋkuŋo unitä bek bämopi ude itak.

Anututä ude täŋpewän ahäŋirän kaŋitna gäripi nitek täyak.
Sam 118:22

⁴³ Unita ŋode täwera nadäwut; Inä wain epän watä äma waki ukeŋo udewani. Unita Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärokta kädet täŋpipiŋ täwatkaŋ äma äbot kudupi kubä Anutu täŋo gärip terak kuŋatnayäŋ täkaŋ unita kädet api peŋ yämek.

⁴⁴ * Bek bämopi täweraro uterak äma kubätä maŋpäŋä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak maŋpäŋä äma u api däpmäŋ jakŋirek yäk. ⁴⁵ Jesutä man wärani ude yäŋirän bämop ämakät Parisi äma unitä nadäwä tärewäpäŋ yäŋkuŋ; ⁴⁶ * Bureni! Man wärani wain epän terak utpäŋ yäyak u ninta yäyak! Ude yäŋpäŋ iŋitpäŋ utnayäŋ nadäŋkuŋopäŋ ämawebeta umuntaŋpäŋ peŋkuŋ.

22

Äŋnak-äŋnak pähap kubä täŋo man wärani

Luk 14:16-24

¹ Jesutä man wärani kubä pen ŋode yäwetkuk; ²⁻³ Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epän täk täyak uwä ŋode bumik; Äma ekäni kubä täŋo nanaki webeni-kät keräntäk tädayäŋ täŋirän u iniŋ oretta äŋnak-äŋnak pähap täŋpayäŋ tuŋum täŋpek. Tuŋum täŋ itkaŋ ämawebe ätu ninkät bok kaŋ nänayäŋ nadäŋpäŋ kadäni udeken api näne yäŋ man pewän kuneŋ.

* **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Apos 4:11; Rom 9:33; 1Pi 2:6-8 * **21:44:** Dan 2:44-45 * **21:46:** Mat 21:26

Eruk, aṅnak-aṅnakta tuṅum tāṅ paotpāṅ epān āmaniye yāwerān āmawebe yāmagutta kuney. Pāṅku yāwetneṅo upāṅkaṅā ābākta bitnāneṅ.

4 * Bitnāṅirā biṅami nadāṅpāṅ āneṅi epān āmaniye ātu ṅode yāwerek; In kuṅkaṅ āma bitnāṅkaṅ itkaṅ u ṅode yāwerut; Ābut! yāk. Āma ekāni u aṅnak-aṅnakta tuṅum tāṅ moretak. Bu-limākau ba tom ātu dāpmāṅpāṅ peṅ tamitak yāk. Aṅnak-aṅnak māhemitā man ude yāwerānkaṅ kuney. 5 Eruk epān āmaniye u pāṅku yāwetneṅo upāṅkaṅ nāmo nadāṅ yāmineṅ. Tāṅpāṅ ini-
ini kuṅtāṅpā kuney. Kubāwā ketem epāni-ken kwek. Kubāwā moneṅ epāni-ken kwek. 6 * Ātuwā epān āma u yepmāṅitpāṅ komi yāmiṅpāṅ kumāṅ-kumāṅ dāpneṅ. 7 Tāṅirā āma ekāni unitā biṅam nadāṅpāṅ kokwawak taṅi tāṅpāṅ komi āmaniye yāwet-pewān pāṅku āma kumāṅ-kumāṅ dāpani u yori nikek wārāmutpāṅ āma u kudup dāpmāṅ paotneṅ.

8 Tāṅpākaṅ māden āma ekāni unitā epān āmaniye ātu yāwerek; Tom ketem yāpmāṅpāṅ pero ṅo jop itkaṅ yāk. Āma pengān man pewa kuṅkuṅo u nāmo āmnayāṅ. Aṅnak-aṅnak tāyat ṅo āma udewanita biṅam nāmo tāyat yāk. 9 Unita in pāṅku kādet morāk-ken āmawebe ittāṅ kukaṅ u yāmagut yāpmāṅ ābākaṅ ketem penta kaṅ nāna! yāk. 10 Eruk man ude yāwet-pewān pāṅku kādet miṅin ba itpāṅ-nadāk tāṅpani-ken āmawebe jopi tāga ba waki bok yāmagut pābā yepmanpā yot aṅnak-aṅnak tāneṅ-ken u tokṅeṅ moreneṅ.

11 Āmawebe ude tokṅeṅ moreṅpāṅ irirā āma ekāni uwā u yabāwayāṅ yot u gānaṅ āronpāṅ kāwek; Āma kubā kadāni unitāṅo tek nāmo tāṅkaṅ ābeko irirān. 12 Kaṅkaṅ iwerek; Notnapak! Gāk imata kadāni ṅonitāṅo tek nāmo tāṅkaṅ ābāno ṅo maṅit itan? Ude yāwānā man kowata kubā nāmo iwerek. 13 * Tāṅpānkaṅ āma ekāni unitā epān āmaniye ātu yāwerek; Āma ṅo iṅitpāṅ yentā keru kuroṅi pādāt tāṅpāṅ bipmāṅ urani gānaṅ maṅpā kut! yāk. Bipmāṅ urani gānaṅ u itkaṅ konām butewaki terak meni kaṅ jiwātpeṅ it yāpmāṅ ārowān yāk.

14 Jesutā man wārani u yāṅ paotpāṅ ṅode yāwetkuk; Bureni tāwera. Anutu tāṅo mantā āmawebe māyap yāmagut tāyak upāṅkaṅ yarā-gānpāṅ inita biṅam api yāpek.

Takis moneṅ pene ba nāmo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

15-16 * Parisi amatā man Jesutā yāṅkuko u nadāṅpāṅ Jesu kakātāṅpeṅ pāṅku inigān itkaṅ kābeyā tāṅkuṅ. Tāṅpāṅ Jesutā man goret kubā yāwān kaṅpāṅ manken tena yāṅkaṅ

* 22:4: Mat 21:36 * 22:6: Mat 21:35 * 22:13: Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28

* 22:15-16: Mak 3:6

noriye ätukät Herot täŋo ämaniye ätukät yäwet-pewä Jesuken kuŋkuŋ. Pänku ahän imiŋpäŋ bänep ärik-ärik man ɲode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, nin gäkŋo mebäri nadäkamän yäk. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täŋpäŋ man bureniŋän yäk täyan yäk. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän daniŋpäŋ kuduŋtagän Anutu täŋo kädet siwoŋiŋän niwetpäŋ niwoŋärek täk täyan. ¹⁷ Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneŋ imikta nintäŋo бага mantä yäjiwät täyak ba nämo?

¹⁸ Yäwäwä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäŋ-nadänkan yäwetkuk; Wa! In äma jop manman yäwani. Imata jopman yännäknatkan? ¹⁹ Eruk, moneŋ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneŋ kubä imiŋkuŋ. ²⁰ Täŋirä yäwet yabänkuk; Moneŋ ɲo terak netä täŋo iŋami dapun ba wäpitä itak? ²¹ * Yäwänä iwetkuŋ; Rom gapman täŋo intäjukun äma Sisa unitäŋotä itak yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ɲode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kan imut. Täŋ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kan imut yäk. ²² Ude yäwänkan kikuŋtpän nadäwätäk täŋpäŋä kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³ * Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täŋkuŋonik.) ²⁴ * Eruk abänpäŋ Jesu ɲode iwet yabänkuŋ; Yäwoŋärewani äma, Molestä ninta man kudän ɲode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmänpäŋ komenita yeri kubä nämo bäyankan kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpäŋ tuänita biŋam yeri bäyan imek yän yänkuk. ²⁵ U nadänjiri manbiŋam kubä ɲode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuŋo uwä tuänitä webe kubä yäpmänpäŋ yeri kubä nämo peŋkan kumbuk. ²⁶ Täŋirän monänitä webe ugänpäŋ yäpuk. Yäpmänpäŋ udegän yeri kubä nämo peŋkan kumbuk. Kumänjirän gwekitä webe ugänpäŋ koreŋpäŋ udegän yeri kubä nämo peŋkan kumbuk. Kumänjirän awänitä webe kajat ini ugänpäŋ yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäŋ yäpmänpäŋ yeri kubä nämo peŋkan kumän-tagän kumbuŋ. ²⁷ Täŋkan äpiyetä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²⁸ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biŋam api täŋpek? yän iwetkuŋ.

²⁹ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In Anutu täŋo man kudän täwani ba Anutu täŋo kehäromita guŋ takinik täk täkan. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkan! ³⁰ Ittängän kumbani-ken naniktä akuŋpäŋ ämawebe u nädapi nämo api täneŋ. Anjero

* 22:21: Rom 13:7 * 22:23: Apos 23:8 * 22:24: Lo 25:5

kunum gänaŋ itkaŋ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkaŋ ude ämawebe jop api itneŋ.

³¹ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkaŋ unita ŋode täwetat; Mosestä man bian kudän täŋkuko u nämo daniŋpäŋ nadäk täkaŋ ba? ³² * Anututä Moses ŋode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anututä itat yäŋ yäŋkuk. Anututä ude iwetkuko unita ŋode nadäwut; Anutu u kumbani täŋo Anutu nämo. Uwä kodak irani täŋo Anutu. Unita inä ämatä kumäŋpeŋ u kädagän kuk täkaŋ yäŋ yäk täkaŋ uwä goret-inik yäk täkaŋ.

³³ Jesutä man ude yäŋirän ämawebe päke itkuŋo unitä nadäŋkaŋ kikuŋutpäŋ nadäwätäk pähap täŋkuŋ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

³⁴ Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkneŋpäŋ kuŋirä Parisi ämatä biŋam u nadäŋpäŋ ämaniye yäŋporiŋ yäpmäŋ Jesutä itkuk-ken u ahäŋ imiŋkuŋ. ³⁵ Ahäŋ imiŋpäŋ noripak kubä, Baga manta mebäri nadäwani u imaka, penta itkuŋ. ³⁶ Äma unitä Jesu ŋode iwet yabäŋkuk; Yäwoŋärewani äma, Anututä man kädet peŋ nimiŋkuko u jide unitä intäjukun itak?

³⁷⁻³⁸ * Iweränä Jesutä kowata ŋode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ŋode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹ * Ba kubä ŋode; Gäkŋata nadäk täyan udegän notkayeta nadäŋ yämen. ⁴⁰ * Man yarä ŋonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäŋo doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabäŋkuk

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Täŋpakaŋ Parisi äma Jesu-kät pen irirä Jesutä ŋode yäwet yabäŋkuk; ⁴² * In Anutu täŋo iwoyäwani Kristo unita jide nadäkaŋ? U netä täŋo orani? Yäweränä iwetkuŋ; Kristo u Devit täŋo orani yäŋ nadäk täkamäŋ yäk.

⁴³ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Inä Kristo u Devit täŋo orani jopi kubä, komen ämagän yäŋ yäk täkaŋ upäŋkaŋ Devit imata Ekänina yäŋ iwetkuk? Anutu täŋo Munapiktä nadäk-nadäk imänkaŋ Devittä ŋode yäŋkuk;

⁴⁴ *Ekäni Anututä Ekänina ŋode iwerirän nadäŋkut;*

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37-38:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18 * **22:40:**

Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43:** Mat 26:64

*Gäk dubina-ken äbä mañiriri wäpka biñam gamiñkañ
iwankaye yäpmanpäñ gämotka-kengän api yepmanpet yäk.
Sam 110:1*

45 Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäj yänkuko unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yäj yäk täkañ?

46 Jesutä ude yäwän nadänpäñ Parisi ämatä kowata man kubä täga nämo iwetne yäj nadänkuñ. Ba Jesu täño kehäromi täga nämo yäpman äpne yäj nadänpäñ man wari nämo iwetkuñ.

23

*Watä äma täño irit kuñat-kuñatta yäwetkuk
Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46*

¹ Jesu Parisi ämakät man yäj morenpäñ iwaräntäkiye-kät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; ² In nadäkañ? Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni ämatä in kädet Mosestä pe-wani unita täga täwet täkañ. ³ * Ude täwerirä man u nadänpäñ kañ buramik täñput. Upänkañ täktäki uwä täga nämo. Ude kañ täñput yäj täwet täkañ upänkañ ini uwä nämo täk täkañ. Unita watä ämajin ätutä täñpeñ kuñat täkañ in udegän nämo täneñ. ⁴ Ude täk täkot yäj täwet täkañ uwä yäk tuñum bäräpitä kehäromijin yäpman äpäk täyak ude bumik. Ude täñ tamik täkañ upänkañ ini uwä bäräpi udewani kubä nämo buramik täkañ.

⁵ * Ude yänpäñ yäwetkuk; Watä äma udewanitä kädet mebäri mebäri täk täkañ. Ämawebetä nibänpäñ siwoñi kuñarani yäj nadäwut yänkañ ñode täk täkañ; Anutu täño man mujipi ätu pipa terak kudän täñpäñ uwäk täñkañ yentä topmänpäñ damani-ken peñpäñ pädat täk täkañ. Täpuri-inik, äma ätutä täk täkañ ude nämo täk täkañ. Nämo, tañi täk täkañ! Ba tek täk täkañ uwä, äma ätutä keräpi täk täkañ udewani nämo. Käronipän täñkañ ämawebetä nibäwut yänkañ imaka yabängärip ikek tek terak topä wädäk täkañ. ⁶ * Ba äñnak-äñnak tañi täktäk kadäni-ken intäjukun, ämawebe injamiken it täkañ. Täñpäñ käbeyä yot gänañ äronpäñ udegän täk täkañ. ⁷ Ba ämawebetä orañ nimiñpäñ wäpjin biñam ikek yäj niwerut yänkañ ämawebe injamiken kwawak kuñat täkañ.

⁸ Täñ, inä kudän udewani nämo täneñ. Äma wäpi biñam ikek ude nämo kuñatneñ. Unita äma kubätä Ekänina yäj gäweränä kañ iniñ bitnä. In injin buap. Kubätä ätuta intäjukun nämo irek. Ekänijin kubä-tägän itak. ⁹ Täñpäkañ kome terak ño in äma kubäta gäk nintäño intäjukun äma yänpäñ Nanin yäj nämo iwetneñ. ¹⁰ Nämo, Kristo unitägän Ekäni it tamitak.

* 23:3: Mal 2:7-8
Mat 6:5; Luk 14:7

* 23:5: Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39

* 23:6:

11 * Täñ, notjinpak kubätä watä epän täñ tamayäj täyak, äma u uwä Anutu inamiken intäjukun-inik itak. 12 * Täñpäñ äma kubätä ini wäpi biñam yäpmäj ärowayäj täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmäj äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpänpäj kuñarayäj täko uwä Anututä api orañ imek yäk.

Jesutä Parisi äma jukuman yäwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

13 Jesutä ude yäñpäñ Parisi äma Baga man yäwoñärewni ämakät man kädäp ikek ñode yäwetkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! In jopman yäñkañ täñyäkñarani täk täkañ. In Anututä intäjukun it tamikta bitnäñpäñ mani nämo buramik täkañ. Ude täñirä ämawebe Anutu täño kädet siwoñi iwatta kädet täñpipiñ yämiñpewä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämo ärok täkañ. [14 Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä webe kajattä yot gänañ äronkañ tuñumi yäyomägat täkañ. Ude täñkañ mäyäk nämo nadäñkañ Anutu-ken yäñapik man käroni jop yäk täkañ.]

15 Wa! Täñyäkñarani äma in kudup api wañ moreneñ! In ämawebetä kädet nintä täk tükamäj ugän iwarut yäñkañ yäwettäj komeni komeni tuän ba ban kuñat täkañ. Täñirä äma kubätä intäño kädet u iwarayäj täyak uwä in bumikgän geñita biñam ude api täñpek.

16 * Jesutä ude yäñpäñ äneñi yäkgän täñkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä äma dapuri tumbani ude bumik kuñat täkañ. Dapunjin tumbani intä ämawebeta kädet täga nämo yäwoñäreneñ. In Anutu täño mebärini nämo nadäñkañ imaka täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täñpäkañ imaka bureni tañi unita nadäwä äpani täk täkañ. Täñkañ in ämawebe man goret ñode yäwet täkañ; Äma kubätä man yäweko u yäñkehärom takta kudupi yot täño wäpi terak wohureko uwä jopi yäj yäk täkañ. Upäñkañ äma unitä tuñum täpuri täpuri säkgämän kudupi yot gänañ itkañ uterak wohureko uyaku, bureni yäj yäk täkañ. 17 In ude goret yäk täkañ! Imatäken unitä bureni täyak? Tuñum täpuri täpuri kudupi yot gänañ itkañ u, ba kudupi yot ini? Tuñum unitä bureni nämo täyak. U yot gänañ jop itkañ yot unitä bureni! yäk.

18 Ba kubä pen ñode yäk täkañ; Äma kubätä man yäweko u yäñkehärom takta, imaka alta terak pek täkañ u wäpi terak wohureko uwä jopi yäj yäk täkañ. Täñpäkañ äma unitä imaka bänep tägata pewani uterak wohureko uyaku bureni yäj yäk täkañ. 19 In ude goret yäk täkañ. Imatäken unitä bureni

* **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Ese

21:26; Luk 14:11, 18:14 * **23:16:** Mat 15:14

täyak? Imaka alta terak pek täkañ u, ba alta ini? Iron pek täkañ u ini-tägän bureni nämo. Alta unitä bureni täyak unita imaka uterak peweno uwä bureni täñpek. ²⁰ Alta uwä imaka alta terak itkañ u kumän-tagän uwäk täyak unita alta unitäwä bureni täyak.

²¹ Täñ, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot täño mäheми Anutu u bok uwäk täyak. ²² * Ba äma kubätä kunum yäñpäñ u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak nämo wohurek. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita Anutu täño wäpi uterak man wohurek.

²³ * Jesutä ude yäwetpäñ äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ. Täñyäkñarani äma intä Nin Anutu täño kädet siwoñi iwät täkamäñ yäñ yäñpäñ бага man täpuri täpuri iwätpäñ ñode täk täkañ; Imaka tokän täpuri täpuri yäpmäñ daniñpäñ moräki Anututa biñam pek täkañ. Ude täk täkañ upäñkañ Anutu täño man bureni pähap päke ñodewani yärepmit täkañ; Äma täñyäkñarani nämo täñpen. Bänep kwini iron kädet täñpeñ kuñaren. Ba, ämawebeta nadäkinik täñpeñ kuñaren. In kädet udewani-kät бага täpuri täpuri iwät täkañ u bok iwaräpäñ uyaku tägawek.

²⁴ Dapunjin tumbani intä бага täpuri täpuri iwätpäñ man tañi irepmitpeñ kuñat täkañ u ñode bumik täk täkañ; Äma kubätä ume näñpa yäñkañ täpun-täpun yäpmäñ täñpäñ kwäpäñ tom tañi kubä nämo kañkañ ukät bok kämän kuneño in ude täk täkañ.

²⁵ * Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma in kumän api wañ moreneñ. Täñyäkñarani äma intä ketem peñ-nakjin gupigän ärut täkañ upäñkañ bänepjin-ken imaka waki kubota ba kome täño kañgärip upäñ nämo ärut täñpä kuk täkañ. ²⁶ Dapunjin tumbani! Inä gänañ umu jukun ärutpewä pak tañirä eruk gupjin uwä kuräki api itneñ.

²⁷ * Wa! Täñyäkñarani äma in kumän api wañ moreneñ. Kuñat-kuñatjin u ämatä äma kubä äneñpäñ punin simen täk täkañ ude bumik. Simen u säkgämän käweno upäñkañ gänañ umu kumbani täño kujari ba imaka taräki taräki unitä itkañ.

²⁸ * Täñkañ in udewanigän. Ämatä tabäk täkañ uwä täga upäñkañ bänepjin-kenä täñyäkñarani kädet waki mebari mebari unitä itkañ.

²⁹ Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma in kumän api wañ moreneñ. Täñyäkñarani äma intä profet biani äneñpani-ken säkgämän ket ut täkañ. Ba äma siwoñi kuñarani äneñpani-ken imaka, mebari ket ut täkañ. ³⁰ Täñkañ in

* **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23:** Wkp 27:30; Mai 6:8 * **23:25:** Mak 7:4

* **23:27:** Apos 23:3 * **23:28:** Luk 16:15

node yäk täkañ; Oraniyetä bian itkuño ude itkamañ yäwänaku profet nämo däpmäk täkäne yän yäk täkañ. ³¹ * Ude yäk täkañ upänkañ jopman yäk täkañ. Kudän täk täkañ unitä node niwoñärek täyak; In profet dāpuño unitäño oraniye unita mebärijin kubägän. ³² Unita kädet waki orajiyetä täñkuño inä udegän api täñ täreneñ.

³³ * Gämok täño äbot in kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken käbop de pänku api itneñ? Nämo! Momijin unita geñi-ken api äpmoneñ. ³⁴ * In nadäkañ? Näkä profet ba siwoñi äma peñ yäwetpewa äbänirä in ukät nanik ätu api däpmäñ täñpä kuneñ. Ba ätu uwä komi api yämineñ. Ätu uwä päya kwakäp terak api däpneñ. Täñ ätu uwä käbeyä yotken pärip-päriptä däpmäñpäñ yäwat kirek api täneñ. ³⁵ * Ude täñirä ämawebe siwoñi däpmäñ yäpmäñ äbuño u kudupta intä kowata api yäpneñ. Bian-inik äma siwoñi kubä wäpi Abel uterak ämik yäput peñpäñ däpmäñ yäpmäñ äbäntäko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot täño alta dubini-ken urirä täreñkuk. ³⁶ Unita apiño bureni node täwera nadäwut; Ämik ahäñ yäpmäñ äbuño unita kowata in itkañ ñonitä api yäpneñ.

Jesutä Jerusalem ämawebeta butewaki nadäñkuk

Luk 13:34-35

³⁷ * O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmäñpäñ epän ämanaye täñkentäñ tamikta pewa äbuño u mobätä kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ? Baraktä nanakiye uyiñjeñ pat täkañ ude näkä in uyiñjeñ patta bitnäñ yäpmäñ äbuñ. ³⁸ * Unita Anututä tabä kätänirän watä ämajije nämo, jop api itneñ. ³⁹ * In nadäwut! Äneñi nämo nabänkañ it yäpmäñ äronñängän Anutu wäpi terak abätak unita iniñ oretna yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

24

Kudupi yot api däpmäñ äreyäneñ yän yänkuk

Mak 13; Luk 21:5-36

¹ Eruk Jesu kudupi yot gänañ naniktä äpämañ kuñirän iwaräntäkiyetä kudupi yot pähap kañkañ biñam yäñpäñ Jesu iwoñäreñkuñ. ² * Ude täñirä Jesutä yäwetkuk; Ket nadäkot! Kudupi yot ño kañgärip täkañ upänkañ mädenä api tokät mäñpek. Mobä uterak-terak itkañ uwä api eräñ mäneñ. ³ Ude yäweränkañ kumañ pänku Olip pom terak äronpäñ mañit itpäñ iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuñ; Yäno ukeñowä jidegän

* **23:31:** Apos 7:52 * **23:33:** Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 * **23:34:** 1Te 2:15; Mat 10:23 * **23:35:** Stt 4:8; Hib 11:4; 2Sto 24:20-21 * **23:37:** Apos 7:59; 1Te 2:15 * **23:38:** 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * **23:39:** Sam 118:26; Mat 21:9 * **24:2:** Luk 19:44

api ahäwek? Ba gäkŋo äbäkäbäk kadäni ba kome täŋo tärek-tärek kadäni keräp taŋirän kudän jide ahänjirän api käne?

⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Bänepjin peŋ awähutneŋta ket kaŋiwatpäŋ kuŋatneŋ. ⁵* Äma mäyaptä ahänpäŋ näk wäpna yänpäŋ Anutu täŋo iwoyäwani Kristo u näk yän jopman api täwetneŋ. Ude yän-täkŋarirä ämawebe mäyaptä nadäwä bureni api täneŋ. ⁶ Kadäni uken ämik mämä ba ämik biŋam nadänkaŋ Wära! Kadäni täretak yän nadänkaŋ nämo kikäutneŋ. Kudän ude ahäkta yäwani upänkaŋ kadäni bäräneŋ-inik nämo api tärewek. ⁷* Nämo, kome taŋi täpuri kowat ämiwän api täneŋ. Täŋpäŋ kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenänj komeŋi komeŋi api kwaiwek. ⁸ Upänkaŋ kudän uwä bäräpi bureni ahänayänj täŋo unitäŋo wärani. Bureni kämi api ahäwek.

⁹* Kadäni uken näka yänpäŋ ämawebetä iwan täŋ tamiŋpäŋ manken tepmaŋit, komi tamiŋit, kumän-kumän tadäpmäŋit api täneŋ. ¹⁰ Ude täŋ tamiŋirä äbot täŋpani ämawebe mäyaptä nadäkiniki pewä putärewäkaŋ iwan kowata kowata api täneŋ. ¹¹* Täŋpäŋ profet jopi-jopi mäyap ahänpäŋ tänyäkŋarani täŋirä ämawebe mäyaptä mäde api ut namineŋ. ¹² Täŋpäŋ kädet waki-waki ahänj yäpmänj kuŋirän äma täŋo bänep iron api paorek. ¹³* Upänkaŋ äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ näkŋo man nämo peŋkaŋ yäpmänj kuŋarayänj täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet. ¹⁴* Täŋpakaŋ Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänäŋ ärokärok unitäŋo manbiŋam yäwetpäŋ yäwonärek täŋtäŋ kuŋirä ämawebe kudup komeŋi komeŋi itkaŋ unitä nadänj moreŋirä kadäni uken uyaku kadäni pähap api ahäwek.

Imaka wakiinik kubä api ahäwek

Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

¹⁵* Jesutä ude yänpäŋ kubä pen ŋode yäwetkuk; Bianä profet kubä wäpi Danieltä imaka taräki waki kubä peŋawähut ikeкта yänkuk. Imaka yänkuko u Anutu täŋo kudupi yot gänäŋ irirän api käneŋ yäk. (Äma man ŋo kaŋpäŋjä mebäri ket nadäkot.) ¹⁶ Täŋpakaŋ kadäni u ahäwänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräneŋ akumaŋ kome ŋo peŋpeŋ banken kaŋ kut. ¹⁷* Äma kubätä yot yäman irayänj täko uwä tuŋumi yäpmäkta yot gänäŋ nämo ärowek. Nämo, jop kaŋ metänpeŋ kwän! ¹⁸ Ba äma kubä ketem epänken irayänj täko uwä äneŋi äyänjutpeŋ päŋku mäniŋt siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kaŋ metänpeŋ kwän! ¹⁹ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneŋ! ²⁰ Unita in Ekäniken

* **24:5:** Mat 24:23-24; Apos 5:36-37; 1Jo 2:18 * **24:7:** 2Sto 15:6; Ais 19:2

* **24:9:** Mat 10:22; Jon 15:18 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jo 4:1 * **24:13:** Mat

10:22 * **24:14:** Mat 10:18, 28:19 * **24:15:** Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11

* **24:17:** Luk 17:31

yānpinjirā ämetpeṅ kukkuk kadāni u mänit kadāni-ken ba Sabat kadāni-ken ahäwektawä! ²¹ * Bureni, imaka ahäwayāṅ täyak uwä umuri pähap. Anututä pengān kunum kenta kome pewān ahāṅkumān-ken umunitä päbā apiṅo umuri pähap udewani kubā nämo ahāṅkuk. Ba udewanitä äneṅi nämo api ahäwek. ²² Ekānitä kadāni u kerāpigān nämo däpmāṅ täkṅekuk yāwānāku äma kubätä nämoinik itek. Upāṅkaṅ Anututä ämawebe inita iwoyāṅkuko unita butewaki nadāṅpāṅ kadāni kerāpigān api däpmāṅ täkṅewek.

²³ * Kadāni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! ba ṅo ahätak! yāṅ täwerirā unita nadāṅirā bureni nämo täṅpek. ²⁴ * Imata, kadāni uken äma mäyaptä jop manman yāṅ-tākṅatpāṅ näk Kristo ba profet kubā yāṅ api yāneṅ. Äma udewanitä kudān kudupi mebäri mebäri api täneṅ. Ämawebe Anututä inita yāpmāṅ daniwani unitāṅo bānepi peṅ awähutna yāṅkaṅ kädere parānā epān pähap ude api täneṅ. ²⁵ Täṅkaṅ imaka udewani nämo ahāṅjirān intājukun täwetat.

²⁶ * Täṅpāṅ äma kubätä Kristo u kome jopi kubāken itak yāṅ täwerirān in uken nämo kunēṅ. Ba kubätä Kristo u yot gānaṅ itak ṅo yāṅ täwerirān u nadāṅ imineṅtawä. ²⁷ * In nadākaṅ? Yāpā kwirinirān äma deken deken kwawak kak tākaṅ udegān Äma Bureni-iniktä ahāṅjirān ämawebe kudup-tagān uken-uken naniktä kwawak api kāneṅ. ²⁸ * Tom kubā kumāṅkaṅ parirān baraktä u nāna yāṅkaṅ punin unu änok piāṅ kuṅarirā u yabāṅpāṅ-nadāk tākaṅ. Udegān, kudān täwetat udewani kaṅpāṅä Äma Bureni-inik ahätak yāṅ api nadāneṅ.

²⁹ * Imaka umuri umuri u ahāṅpāṅ paorirān uterakgān ṅode api ahäwek;

Edap täṅo peṅyāṅjektä nämo iṅjirān, komepak udegān api bipmāṅ urek.

Tāṅjirān guk api täreṅ mäneṅ.

Ude ahāṅjirān imaka kehāromi nitek kunum gānaṅ it tākaṅ u kudup wareṅ api täṅ moreneṅ. Ais 13:10, 34:4

³⁰ * Ude ahāṅ irirā kudān kudupi kubā kunum gānaṅ ahāṅjirān kaṅpāṅä Äma Bureni-inik äbāṅ itak yāṅ api nadāneṅ. Ude nadāṅpāṅ ämawebe kuduṅtagān konām butewaki api täneṅ. Täṅjirā Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehāromi ba epmäget kudān ikek äbāṅjirān ämawebe api kāneṅ. ³¹ * Kaṅ-yāpurirā äma unitä womat taṅi piāṅkaṅ aṅero peṅ yāwet-pewān

* **24:21:** Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * **24:23:** Mat 24:5,11 * **24:24:** Lo

13:1-3; 2Te 2:8-9; Rev 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39

* **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10 * **24:30:** Rev

6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 * **24:31:** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16

pāṅku āmawebe inita iwoyāwani kome kukṅi kukṅi, umude ba unude uken nanik api yāmagutneṅ.

³² Jesutā ude yāṅpāṅ man kubā pen ṅode yāwetkuk; Man wārani kubā wama pāya terak utpāṅ tāwera nadāwā tumbut. Wamatā dātāki pirirān kaṅpāṅ edap kadāni kerāp tāyak yāṅ nadāk tākaṅ. ³³ Unita udegān, in imaka imaka api ahāneṅ yāṅ tāwetat unitā ahāṅirā yabāṅpāṅ tārek-tārek kadāni kerāp tāyak yāṅ api nadāneṅ. ³⁴* Nāk bureni tāwetat. Āmawebe apiṅo itkaṅ unitā kodak irirā imaka yāyat u api ahāṅ moreneṅ. ³⁵* Tāṅpākaṅ kunum kenta kome u bok api paotdeṅo upāṅkaṅ mena jinom u nāmoinik api paorek.

Jesu u āneṅi jidegān api ābek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁶* Āma Bureni-inik āneṅi ābayāṅ tāyak unitāṅo kadāni āma kubātā nāmo nadātak. Aṅero kunum gānaṅ itkaṅ u imaka, nāmo nadākaṅ. Ba Anutu tāṅo Nanak u imaka, nāmo nadātak. Nanitā ini-tāgān nadātak. ³⁷* Tāṅkaṅ Āma Bureni-iniktā āneṅi ābayāṅ tāyak-ken uwā Noa tāṅo kadāni-ken āmawebetā tāṅuruk-uruk tāṅkuṅo udegān api tāneṅ. ³⁸ Kadāni uken gwāgu nāmo tokṅeṅirān āmawebetā nin tāga itkamāṅ yāṅ nadāṅkaṅ ketem naknak, kādet kuṅat-kuṅat, nādapi tāktāk tāṅ yāpmāṅ kuṅirā Noa gāpe gānaṅ āroṅkuk. ³⁹* Nin tāga itkamāṅ yāṅ nadāṅkaṅ ude tāṅ irirā gwāgu taṅi pāhap tokṅeṅpāṅ āmawebe pāke u dāpmāṅ moreṅkuk. Tāṅpākaṅ āmawebe udegān tāṅuruk-uruk tāṅ irirā Āma Bureni-inik api ābek. ⁴⁰ Kadāni uken āma yarā epān tāṅ irirān kubā yāpmāṅkaṅ kubā ugān api tewek. ⁴¹ Ba webe yarāwā ketem āṅnaṅ irirān kubāwā yāpmāṅkaṅ kubā ugān api tewek.

⁴²* Unita in ket tāṅpāṅ kaṅiwatpāṅ kuṅarut. In Ekāni udeken api ābek yāṅ nāmo nadākaṅ. ⁴³* In mebāri ṅode nadāwut; Tāha kubā māhemitā bipani uken kubo āma api ābek yāṅ, ude nadāṅpāṅ pidām taṅpāṅ irirān kubo āma u yot gānaṅ tāga nāmo ārowek. ⁴⁴ Eruk ude bumik, in udegān Ekānijintā kepma ba kadāni uken api ābek yāṅ nāmo nadākaṅ-ken uken api ābeko unita pidām taṅpāṅ itkot.

⁴⁵ Jesutā ude yāṅpāṅ āmawebetā udegān tāneṅ yāṅpāṅ man wārani kubā ṅode yāwetkuk; Āma ekāni kubātā epān watā āmaniye-kāt nanik kubāta epān man ṅode iwerek; Nāk kome kubāken kwayāṅ unita epān watā āmanaye u watāni itpāṅ ketem kadāni-kengān kaṅ yepmāṅ towi yāṅ iwerek. Eruk,

* **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Apos 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8 * **24:39:** Stt 7:21-23; 2Pi 3:6 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Rev 16:15

epän watä äma u kudän jide täņpeko unita watä äma nadäk-nadäk ikek, man buramik ikek yän iwerek? ⁴⁶ Epän watä äma u, yän imani ude täņpän irirän ekänini äneņi äyänutpen äbek. Äbänpän epän watä äma u oraņ imek. ⁴⁷ * Näk bureni täwetat. Ekäninitä oraņ imiņpän tuņumi kuduptagän watäni it imekta iniņ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹ Täņ, epän watä äma u goret täņpeko uwä ŋode nadäwek; A! Ekäninawä ŋodetä nämo api äbek! Ittäņgän kämiinik api äbek yän nadäwek. Ude nadänpän epän watä noriye wanoriye ätu dämpänpän yawat kirenjit, ba täņguņguņ ume naņkaņ täņguņ taņpän irek. ⁵⁰⁻⁵¹ * Ude täņkaņ ekäninitä guņ taņpän irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpän waki täņ irirän kaņpän epän watä äma u utkaņ madän jukutpän tänyäkŋarani ämatä kumänpen pänku irani-ken maņpän kuneņ. Ukät itkaņ komi nadänpän konäm butewaki täņkaņ meni jiwätpen itneņ yäk.

25

Webe gubaņi 10 unitäņo manbiņam

¹ * Jesutä ude yänpän pen ŋode yäwetgän täņkuk; Tärektärek kadäni uken Anututä yabän yawat epän täņpayän täyak u ŋode bumik; Webe gubaņi 10 udetä ŋode täneņ; Äma ekänini kädet miņin imagutta kuneņ. ² Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³ Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piņpän ijikta nämo nadäneņ. ⁴ Täņ, nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miņin paorirä piņpän ijikta nadänpän yäpneņ. ⁵ Täņpakaņ äma ekänini uwä bäräneņ nämo äbänjirän irä wawäpän gurän täņpän dämpmon patneņ.

⁶ Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ŋode yäwek; Ekänijin äbatak! Eruk, akumaņ pänku imagurut! yäk. ⁷ Yäwänä webe gubaņ uwä kudup kikäutpän pänaku topäni yäpneņ. ⁸ Täņpakaņ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpän umeni yäpneņo uwä ŋode yäwetneņ; Nin täņo topän ijinapän kumänkaņ yäk. Unita intä umeni ätu piņ nimut yäk. ⁹ Yänjirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneņ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpmän äbämäņo unitä nin kudup täga nämo täņkentän nimek yäk. Injin kuņkaņ gwäki penpän kodaki yäput yäk.

¹⁰ Ude yäwäwä topän umeni suwanayän kuņjirä äma ekäni u ahänpän webe gubaņ 5 nadäwä tubani u yän-yäkŋat yäpmän kwek. Kumaņ yotpärare-ken ahänpän yot gänaņ äro yäma ukätpän ketem naņ itneņ. ¹¹ * Ketem ude naņ irirä nämo

* 24:47: Mat 25:21,23

* 24:50-51: Mat 8:12

* 25:1: Rev 19:7; Luk 12:35

* 25:11: Luk 13:25-27

nadäwä tumbani webe 5 u äbänpäj yäman umu itpäj yäneñ; Ekäni, yäma dät nimi yäk. ^{12*} Yäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

^{13*} Jesutä ude yänpäj ämawebe ñode yäwetkuk; Unita in udegän, tänpidäm-pidäm tañkañ kañ kuñarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yäj kadäni nämo nadäkañ.

Äma moneñ uwäk yämani unitäño manbijam
Luk 19:12-27

^{14*} Jesutä ude yäjkañ äneñi Anututä yabäj yäwat epän täk täyak u jidewani yäj nadäkta man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome banken kwa yäjkañ watä ämaniye yaräkubä yäj-yäkñat päbä moneñi watäni it imineñta yäpmäj daniñpäj yämek. ^{15*} Ude tänpäj epän täktäki täño kehäromi pat yämeko udegän nadäñit watä ämani kubäta moneñ uwäk 5 imek. Äneñi kubäta yarä imek. Täñ, kubäta kubägän imek. Moneñ uwäk ude yämiñkañ kwek. ¹⁶ Kweko kuñarirän watä ämani kubä moneñ uwäk 5 imeko uwä bäräñeñ päñku epäni kehäromi tänpäj moneñ uwäk 5 imeko udegän äneñi uwäk 5 ude yabäj ahäwek. ¹⁷ Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi täñirän äneñi uwäk yarä kañ-ahäwek. ¹⁸ Täñ, uwäk kubägän moneñ mähemitä imeko u yäpmäj päñku awañ äneñpäj kome gänäñ peñpäj yejämbe.

¹⁹ Ude täñirä äma ekäni u kadäni käreñi ittäj kuñattängän äneñi äbek. Äbänpäj watä ämaniye yaräkubä u äbot kubägän yepmañpäj moneñi yämeko unita yäwet yabäwek. ²⁰ Tänpänä äma moneñ uwäk 5 imeko unitä moneñ uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok peñpäj yäwek; Ekänina, gäk moneñ uwäk 5 namiñkuno ukeño epäni täñtäyiwa äneñi uwäk 5 ahäñkuño u ño yäk. ^{21*} Yäwänä ekäni unitä iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik tänpäj epän säkgämän täñkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka burenita watä itta api gepmañpet yäk. Unita apiño gäk näkkät itpäj oretoret terak itda yäk.

²² Ude yäwänä watä ämani kubä moneñ uwäk yarä imeko unitä iwerek; Ekänina, gäk moneñ uwäk yaräbok namiñkun. U näkä epäni kehäromi täñira äneñi uwäk yaräkät ahäñkumän yäk. ²³ Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka burenita watä itta gepmañtat yäk. Unita apiño gäk näkkät itpäj oretoret terak kañ it yäpmäj äroda yäk.

* 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42 * 25:14: Mak 13:34 * 25:15: Rom

12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

24-25 Yäwänä mäden monej uwäk kubägän imeko unitä iwerek; Ekänina, mebärika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkañ unitäño bureni ahänjirä gäkä yäpmäk täyan yäj nadänpäj umuntañkut. Unita näk monej uwäk kubägän namiñkuno u awañ äneñpäj peñkuro u yäpmäj äbätat ño! yäk. 26 Ude yäwänä äma ekäni unitä iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näka äma udewani yäj nadäñkañ imata näkño monej jop peñkun? 27 Gäk ñode tänañi täñkun; Näkño monej gamiñkuro u monej äma keru terak peñjiri uyaku täñpewä tañi ahänjirän äbäñkañ yäpmäñtet yäk.

28 Ude yäñpäj epän ämaniye ätu yäwerek; In monej uwäk yomägatpäj uwäk 10 yäpmäj kuñatak unita imut yäk. 29 * Nadäkañ? Äma kubätä imaka imani u yäpmäj kuñarayäj täko uwä ätukät bumta-inik buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yäj nadäk täkañ upäñkañ nämö! Imaka inñtkamäj yäj jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. 30 * Ude yäñpäj ekäni unitä yäwek; Watä ämana gañani ño bipmäj urani gänañ pudät mañpä äpmonpän yäk. Uken konäm kähän yäj jiwätpeñ irän yäk.

Äma Bureni-iniktä ämawebe api yäpmäj daniwek

31 * Täñpäj Äma Bureni-iniktä kunum täño epmäget kudän nitek añeroniye-kät äbäñpäj intäjukun äma ärowani pähap wäpi biñam ikek api irek. 32 * Täñjirän ämawebe kome ni kome ni uken naniktä päbä u inamiken api itneñ. Äbä iräkañ yäpmäj daniñpäj äbot yarä api yepmañpek, sipsip watä ämatä sipsip meme yäpmäj danik täkañ ude. 33 Täñpäj äma wakiwaki keru käpmäk käda yepmañpäj äma tägatäga keru bure käda api yepmañpek.

34 Ude täñkañ intäjukun äma unitä ämawebe keru bure käda itnayäj täño uwä api yäwerek; Nana inta nadäj tamitak unita näkken äbut yäk. Äbäñkañ kome säkgämän Anututä bian-inik kunum kenta kome pewän ahäwäpäj inta biñam kome iwoyäjñkuko ño korewut yäj api yäwerek. 35 * Näk nakta neñjirä nepmäj towiñkuñ, ba umeta neñjirä ume gwet namiñkuñ. Ba näk äma kudupi ude kuñarira nämagut yäpmäj yotjin-ken kuñkuñ. 36 Ba moräj irira tek täñ namiñkuñ. Ba käyäm täñjira watä it namiñkuñ. Ba komi yot gänañ irira nabäj tareñkuñ yäk.

37 Ude yäweränä ämawebe täga unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñjirä gepmäj towiñkumäj? Ba umeta geñjirä jidegän uken ume gwet gamiñkumäj? 38 Ba

* 25:29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mat 8:12 * 25:31: Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13 * 25:32: Rom 14:10; Ese 34:17 * 25:35: Ais 58:7

gäk jidegän äma kudupi ude äbähiri gämagut yäpmäj yotnin-ken kuŋkumäj? Ba jidegän moräj iriri tek täŋ gamiŋkumäj? ³⁹ Ba jidegän käyäm täŋiri watä it gamiŋkumäj? Ba komi yotken iriri gabäj gawat epän jidegän uken täŋ gamiŋkumäj?

⁴⁰ * Ude iweräwä intäjukun äma unitä kowata ɳode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ɳo kubäta täŋ imik täŋkuŋo u näka täŋ namik täŋkuŋ yäk.

⁴¹ * Täŋä ämawebe kerä käpmäk käda itnayän täŋo uwä ɳode api yäwerek; Kewewut! Kädäp äbot Anututä äma waki Satan-kät epän ämaniye-kätta yänpäj penkuko uken äpmo api itneŋ yäk. ⁴² Imata, in ɳode täŋ namiŋkuŋo unita; Näk nakta neŋirä ketem nämo namiŋkuŋ. Umeta neŋirä ume nämo gwet namiŋkuŋ. ⁴³ Näk äma kudupi ude kuŋarira yotjin-ken nämo yän-yäkŋat yäpmäj kuŋkuŋ. Ba moräj irira tek nämo täŋ namiŋkuŋ. Käyäm täŋira watä nämo it namiŋkuŋ. Ba komi yot gänaŋ irira nämo nabäj näwatkuŋ.

⁴⁴ Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata ɳode api iwetneŋ; Ekäni, jidegän uken nakta geŋirä nämo gepmäj towiŋkumäj? Ba umeta geŋirä jidegän uken ume nämo gwet gamiŋkumäj? Gäk äma kudupi ude äbähiri jidegän nämo gämagut yäpmäj yotnin-ken kuŋkumäj? Ba jidegän moräj iriri tek nämo täŋ gamiŋkumäj? Käyäm täŋiri jidegän uken watä epän nämo täŋ gamiŋkumäj? Ba komi yotken iriri jidegän gabäj gawat epän nämo täŋ gamiŋkumäj?

⁴⁵ Ude iweräwä intäjukun äma unitä ɳode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ɳo kubäta nämo täŋ imik täŋkuŋo u näka täŋ namik täŋkuŋ. ⁴⁶ * Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmanpän äpmoner. Täŋkaŋä ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmanpek.

26

Jesu utta man topuŋ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹⁻² * Eruk, Jesutä man kudup yäwet moreŋpäj iwaräntäkiye ɳode yäwetkuk; In nadäkaŋ? Yänjen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye kerä terak pewäkaŋ iwaniyetä päya kwakäp terak api utneŋ.

³ Täŋpakaŋ bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifastä yotken käbeyä täŋkuŋ. ⁴ Käbeyä täŋpäj Jesu käbop injtpäj utta man

* **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41 * **25:41:** Mat 7:23; Rev 20:10

* **25:46:** Dan 12:2; Jon 5:29 * **26:1-2:** Kis 12:1-27; Mat 20:18

topuŋ. ⁵ Ude täŋpäŋ yänkuŋ; Nämö yäk. Orekirit kadäni-ken täŋpena ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume kábäŋi tägapäŋ ärut imiŋkuk
Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

⁶ Täŋpäkaŋ Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkaŋ Saimon gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpäŋ ketem bok naŋkumän. ⁷ * Ketem naŋ irirän webe kubätä ume kábäŋi säkgämän u gwäki ärowani penpäŋ yäpuko upäŋ yäpmäŋ abuk. Yäpmäŋ päbä Jesu ketem naŋ irirän gwäki-ken kudup piŋ ibatkuk.

⁸ Ude täŋirän iwaräntäkiye bok itkuŋo u kaŋkaŋ kokwawak nadäŋpäŋ yäŋpäŋ-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wa! Mebäri imata moneŋ pähap ŋo jop awähutak? ⁹ Ume u ämata yämiŋpäŋ moneŋ taŋi yäpmäŋkaŋ äma jäwärita yämiŋirän uyaku kána tägatek yäk.

¹⁰ Ude yänirä Jesutä bäräŋeŋ yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ yäwetkuk; In webe ŋo imata ibekaŋ? U iron säkgämän kubä täŋ namitak.

¹¹ * Äma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täŋ yämına yäŋpäŋä kaŋ täŋ yämut! Upäŋkaŋ näk inkät wari nämö api itne. ¹² Näk kumbapäŋ api äneneŋo unita awaŋken kukta gupna ume kábäŋi nitek u ärut namitak. ¹³ Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeni komeni yänahäŋ yäpmäŋ kunayäŋ täŋo udegän webe ŋonitä täŋ namitak unitäŋo manbiŋam bok api yän yäpmäŋ kuneŋ. Ude täŋirä ämawebetä webe ŋonita nämö api guŋ täneŋ yäk.

Judas Jesuta iwan täŋ imiŋkuk
Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴⁻¹⁵ * * Täŋpäkaŋ iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan keru terak kaŋ pewa yänkaŋ bämop äma intäjukun täŋpanitä itkuŋ-ken päŋku ŋode yäwetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä moneŋ jide api namineŋ? Yäwänä siliwa moneŋ 30 ude imiŋkuŋ. ¹⁶ Imäkaŋ Judastä päŋku iwan keru terak kaŋ pewa yän nadäŋpäŋ Jesu iwaräntäŋ yäpmäŋ kuŋatkuk.

Pasova Orekirit täŋo ketem naŋkuŋ
Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30

¹⁷ * Täŋpäkaŋ orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämö awähurani täŋo äŋnak-äŋnak u yäput penkuŋ. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päŋku ŋode iwetkuŋ; Nin apiŋo yot deken päŋku Pasova täŋo imaka imaka u täŋtuŋum täne?

¹⁸ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yotpärare-ken äronpäŋ äma kädet moräk-ken itak u kaŋpäŋ ŋode iwerut; Yäwoŋjärewani äma

* 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11 * 26:14-15: Jon 11:57 * 26:14-15:

Sek 11:12 * 26:17: Kis 12:14-20 * 26:18: Mat 21:3

node yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänetä nadätat. ¹⁹ Ude yäweränkañ iwaräntäkiye Jesutä man yänjkuko udegän päñku yot mäheми u iwetkañ Pasova täñtuñum täñkuñ.

²⁰ Ude täñkañ kome bipmäñirän Jesu iwaräntäkiye 12 u yämagurän päñku yot uken itpäñ Pasova ketem nañkuñ. ²¹ Nañ ittängän Jesutä man node yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Inkät nanik kubätä iwan täñ namayän yäk. ²² Ude yänjirän nadäñpäjä butewaki nadäñpäñ ini-ini iwet yabänkuñ; Ekäni, näka yäyan?

²³ * Ude yänjtäko Jesutä yäwetkuk; Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keriken nepmañpayän. ²⁴ Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkañ äma iwan keriken terak nepmañpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²⁵ Ude yänjirän Judas, Jesu iwan keriken terak pewayän täñkuko unitä Jesu iwetkuk; Yäwoñärewani äma, näka ba yäyan? Yäwänä iwetkuk; Gäk ubayän yäk.

Bänep kubägän äñnak-äñnak yäput peñkuk

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

²⁶ * Eruk ketem nañ irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta node yäwetpäñ yämiñtäñ kuñkuk; Ño yäpmänpäñ nañput. Ñowä näkño gupna yäk. ²⁷ Ude yänpäñ wain ume yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetpäñ iwaräntäkiye node yäwetpäñ yämiñtäñ kuñkuk; In kudup ño nañput. ²⁸ * Ñowä näkño nägätna, Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta. Täñpäñ ämawebe mäyap täño momi awähuretta yänpäñ nägätna piwayän täyat. ²⁹ Näk bureni täwetat. Wain ume äneñi nämo nañkañ it yäpmän kuñtängän Nana täño yewa gänäñ äronkañ wain ume mebari kubä inkät bok api näne yäk. ³⁰ * Ude yäweränkañ kap kubä teñpäñ yot peñpeñ kumañ Olip Pom terak äronkuñ.

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänjkuk

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34,40-46; Jon 13:36-38

³¹ * Äronjit äronjit Jesutä yäwetkuk; Bipani ñogän in kudup-tagän näka mäde ut namiñpäñ ämetpeñ kuñtäñpä kunayän. Ude täñjirä Anutu täño man node kudän täwani u bureni ahäwayän;

* **26:23:** Sam 41:9 * **26:26:** Mat 14:19 * **26:28:** Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:** Luk 22:39; Jon 18:1 * **26:31:** Sek 13:7

Näk sipsip täŋo watä äma urira sipsip api kuŋtäŋpä kunen yäk.
Sek 13:7

32 * Upänkaŋ kumbani-ken nanik äneŋi akuŋpäŋ Galili komeken näkä jukun päŋku api it kirewet. 33 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineŋ, upänkaŋ näk ude nämo api täŋpet yäk. 34 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera. Apiŋo bipani purup gera nämo yäŋirän gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayäŋ.

35 * Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäŋ man kehäromigän ŋode yänjuk; Nämo! Gäk gutpäŋ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkaŋ noriyetä udegän yänkuŋ.

Jesu inigän päŋku yäŋapik man yänjuk

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

36 Täŋpäŋ Jesu iwaräntäkiye-kät kuŋtäŋgän Getsemane epän tobätken ahänpäŋ yäwetkuk; In ŋode irirä näk päŋku yäŋapik man yäwayäŋ yäk. 37 Ude yäwetkaŋä Pitakät Sebedi täŋo nanakiyat Jems kenta Jon, ugänpäŋ yämaguränkaŋ kuŋkuŋ. Kuŋtäŋgän nadäwän umuri pähap täŋpänpäŋ äma yaräkubä u yäwetkuk; 38 * Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahäŋ namitak unitä nurek yäŋ nadätat. Unita in ŋogän kodak itkaŋ nabäŋ näwatkot.

39 * Ude yänpäŋ ätu nanak kuŋpäŋä gukut imäpmok täŋpäŋ yäŋapik man ŋode yänjuk; Nana, tänaŋi täŋpawä nadäŋiri komi bäräpi nadäwayäŋ täyat u närepmirän. Ude upänkaŋ näkŋo nadäk nämo, gäkŋo mantä kehärom tawän. 40 Ude yänpäŋ äma yaräkubä unitä itkuŋ-ken äyänutpeŋ kuŋpäŋ yabäwän döpmon pat itkuŋ. Döpmon parirä yabänpäŋ Pita iwetkuk; In imata döpmon pat itkaŋ? In kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo itneŋ? 41 * Tänyabäk-ken kwitanenŋa ket nadänpäŋ yäŋapik man yäŋ itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkaŋ upänkaŋ kehäromijin nämo yäk.

42 Ude yäwetkaŋä äneŋi päŋku nani ŋode iwetkuk; Nana, komi nadätat ŋo täga nämo närepmitnaŋi täŋpawä jop waki nadäŋ namiŋiri komi ŋo nadäwa täreŋirän gäkŋo mantä kehärom tawän yäk.

43 Man ude yäŋ paotpäŋ äyänut päbä äma yaräkubä u döpmon pen parirä yabänjuk. 44 * Ude yabänkaŋ äneŋi päŋku yäŋapik man yänjukko udegän yäŋirän kadäni yaräkubä täŋjuk. 45 Ude täŋkaŋ iwaräntäkiyetä patkuŋ-ken u kuŋpäŋ yäwetkuk; Ai! In döpmon pen pat itkaŋ? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä

* 26:32: Mat 28:7,16 * 26:34: Mat 26:69-75 * 26:35: Mat 26:56 * 26:38:

Jon 12:27 * 26:39: Hib 5:7-8; Mat 6:10 * 26:41: Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15

* 26:44: 2Ko 12:8

momi äma keru terak ärokärok kadäni keräp täyak ɲo. ⁴⁶* Unita akwäpäŋ päŋku yabäŋ ahäna! Äma iwan keru-ken nepmakta yäwani uwäku äbätak ɲo yäk.

Iwantä Jesu injitkuŋ

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-11

⁴⁷ Jesu man ude yäwet irirän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u pengän ahäŋ yämiŋkuk. Iwan äma mäyap kadä boham ikek penta äbuŋ. Iwan äma uwä bämop äma intäjukun täŋpani ba Juda täŋo äma ekäni ekäni unitä peŋ yäwet-pewä äbuŋ. ⁴⁸ Intäjukunä Judastä man kädət ɲode yäwetkuk; Näkä päŋku äma u bayäŋ imiŋpäŋ iniŋ orerirä nabäŋkaŋ upäŋ kaŋ injirut yäŋ yäwetkuk. ⁴⁹ Eruk Jesu ahäŋ imiŋpäŋ iwetkuk; Yäwoŋärewani ämana! Ude yäŋpäŋ bayäŋ imiŋpäŋ iniŋ oretkuk.

⁵⁰ Judastä ude täŋirän Jesutä iwetkuk; Notnapak, epän täŋpayäŋ nadäŋpeŋ äbätan ude täyi! Yäwänä iwantä äbuŋowä injitpäŋ kerigän topuŋ. ⁵¹* Ude täŋirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänaŋ nanik wädäwän kwäpäŋä bämop äma unitäŋo watä ämani kubä ura yäkŋat jukuni painkuk. ⁵²* Ude täŋpänä Jesutä iwetkuk; Ai! Päipka pe! Äma kubätä ämik täŋpeko uwä kowata udegän utneŋ. ⁵³ Nodeta nämo nadätan? Nanaken gera yäŋira aŋeroniye mäyap peŋ yäwet-pewän äbä täga täŋkentäŋ namineŋ. ⁵⁴ Upäŋkaŋ täŋkentäŋ namineŋo uwä Anutu täŋo man kudän täwani u jide täŋpäŋ bureni ahäwek?

⁵⁵* Ude iwetpäŋä Jesutä komi äma äbuŋo u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä kubo äma ämik täŋpani ude täŋpapäŋ kadä boham ikek nutnayäŋ äbäkaŋ? Näk kepmani kepmani kudupi yot gänaŋ äronkaŋ inkät ämawebe Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täŋkut-ken ugän imata nämo nepmäŋitkuŋ? ⁵⁶* Upäŋkaŋ in ɲode täŋ namiŋirä Anutu täŋo manbiŋam terak profet bianitä näka man kudän täŋkuŋo u bureni ahäwän! Ude yäwänkaŋ iwaräntäkiye kudup Jesu kakätäŋpeŋ kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

Jesu manken teŋkuŋ

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24

⁵⁷ Täŋpäkaŋ komi äma unitä Jesu imagut yäpmäŋ bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifas unitä yotken kuŋkuŋ. Yot uken kuŋpäŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni kuduptagän kubäken ugän itkuŋ. ⁵⁸ Irirä Pita mädegän käbop itpäŋ-yabäk täŋtäŋ kumaŋ yot unitäŋo yewa gänaŋ äronkuk. Äronpäŋä Jesu jide täŋ iminayäŋ yäŋ yabäŋpäŋ-nadäka yot täŋo watä ämakät bok maŋitkuŋ.

* 26:46: Jon 14:31 * 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Stt 9:6; Rev 13:10 * 26:55: Luk 19:47, 21:37 * 26:56: Mat 26:31

59 Tānpākaŋ Baga man yāwoŋārewani āmakāt Juda tāŋo āma ekāni ekāni u kuduŋtagān itpāŋ Jesu kumāŋ-kumāŋ utna yāŋkaŋ Jesu jop ikŋatta jop manman ātuta wāyākŋeŋkuŋ. 60-61 * Ude tāŋirā āma māyaptā Jesu imaka wakiwaki ude tāk tāŋkukonik yāŋ jopman ude yāŋkuŋo upāŋkaŋ Jesuken imaka goret kubā nāmo kaŋpāŋ nadāŋkuŋ. Tāŋirā āma yarātā ābāŋpāŋ yāŋkumān; Āma ŋowā ŋode yāŋirān nadāŋkumāk yāk. U nāk kudupi yot wārāmūtkaŋ kepma yarākubā-tagān āneŋi tāga tāŋpet yāŋ yāŋirān nadāŋkumāk yāk.

62 Ude yāwerirā bāmop āma intājukun tāŋpani unitā akuŋpāŋ Jesu iwet yabāŋkuk; Man kowata kubā nāmo yāwerayāŋ? Āma pāke ŋo gāka man yākaŋ ŋo nadāwi jide tāyak? 63 * Yāŋirān Jesutā kowata nāmo yāŋkuk. Man nāmo yāŋkaŋ kum irirān intājukun āma unitā āneŋi iwet yabāŋkuk; Anutu Bureni kehāromi u wāpi terak yāŋkehārom taŋpāŋ niwet! Āma Anututā āmawebeniye tāŋkentākta iwoyāwani Kristo u gāk ba nāmo? Gāk Anutu tāŋo Nanaki ba nāmo?

64 * Yāwānā yāŋkuk; Yāyan ubayāŋ. Unita nāk bureni tāwetat; Āma Bureni-iniktā Anutu ārowani tāŋo kerī bure kāda ittāŋgān kunum gānaŋ gubam terak ābāŋirān api kāneŋ. 65-66 * * Ude yāwānā bāmop āma intājukun tāŋpani u nadāwān wawāpāŋ iniken tek weŋ-gājāhupāŋ yāŋkuk; Mangāmān imata wari yāne? Anutu yāŋārok man iwetak unita in jide nadākaŋ? Yāwānā āma pāke itkuŋo unitā kumān-tagān ŋode yāŋkuŋ; U kumākta biŋam tāyak! yāk.

67-68 * Ude yāwākaŋ ātutāwā iwit ut ibarirā ātutāwā dapuri tāŋpipiŋkaŋ kerī mugwājiŋpāŋ utkuŋ. Ātutāwā kerī pipiyāŋpāŋ bumumi-ken utkaŋ yāŋārok man ŋode iwetkuŋ; Gāk profet unita āma gutak unitāŋo wāpi niwet! yāk.

Pitatā Jesu wāpi kābop peŋkuk

Mak 14:66-72; Luk 22:54-62; Jon 18:15-18,25-27

69 Tānpākaŋ Pita yāman umu, man yot yewa gānaŋ maŋirirān yot unitāŋo watā webe kubātā ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukāt kuŋarani kubā gāk yāk. 70 Yāwānā yāŋkuk; Gāk man jide yāyan? Yāŋiri guŋ tāyat yāk. 71 Ude yāŋkaŋ āpāmaŋ kwayāŋ tāŋirān yāma-ken webe kubātā kaŋpāŋ āma itkuŋo u yāwetkuk; Āma ŋo Jesu Nasaret nanik tāŋo ābotken nanik kubā yāk. 72 Yāwānā āneŋi āwo yāŋkuk.

73 Eruk ātu itpāŋā āma itkuŋo unitā iwetkuŋ; Nadākamāŋ! Gāk ābot uken nanik yāk. Galili man kotāk terak yāk tāyan

* 26:60-61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mat 27:12 * 26:64: Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * 26:65-66: Apos 14:14; Mat 9:3; Jon 10:33 * 26:65-66: Wkp 24:16; Jon 19:7 * 26:67-68: Ais 50:6, 53:5

unita nadäkamäj yäk. ⁷⁴ Ude yäwäwä Pitatä yäjuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkañ u nämoinik nadätat. Jop man yäwäwä Anututä kowata namän yäk. Ude yäjirän pengän purup gera yäjuk. ⁷⁵ * Yäjirän Pita u Jesutä man ñode iwetkuko u nadäwän tärenjuk; Purup man nämö yäjirän gäk kadäni yaräkubä näkño wäpna käbop pewayäj yäk. Man u juku piñpäñ bänepi-ken jägämi pähap nadäjpäñ äpäman päñku konäm bumta kotkuk.

27

Judas kotäki topuk

¹ Eruk, kome yäñeñ pak täñirän bämop ämakät Juda täño ekäni ekäni kuduptagän kubä-kengän itkañ Jesu utpewä kumbekta yäjkehärom täñkuñ. ² Ude yäjpäñ keru pädat täñpäñ yäpmäj päñku Pailat keru terak peñkuñ. (Pailat uwä Rom gapmantä iwerirän Juda ämawebe yabäj yäwarani.)

³ * Täñirä Jesu kumäj-kumäj utneñta yäniñ kireñkuko u nadäjpäñ äma iwan keru-ken pewani Judas ini täñkuko unita waki nadäjuk. Ini täñkuko unita waki nadäjpäñ siliwa moner 30 ude yäpuko u porin yäpmäj äma ekäni ekäniken äneñi kuñkuk. ⁴ Päñku yäwetkuk; Näk jopman yäjpäñ äma siwoñi kubä kumäkta taniñ kireñkuro unita nadäjira jägämi täyak yäk. Yäwänä iwetkuñ; Ninkeñ imata yäyan? Gäkña täñkuno yäk.

⁵ Ude iweräwä Judastä moner u kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuñ. Täñpäñ yepmañpeñ kotäki topayäj kuñkuk.

⁶ Kuñirän bämop äma ekäni ekänitä moner kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuño u butuñpäñ kubä-kengän peñpäñ yäjkuñ; Moner ño äma täño nägät suwawani unita moner ñopäj Anututa biñam kudupi yotken pekta бага mantä yäjiwät täyak yäk. ⁷ Ude yäjpäñ man yäñtäñ kuñtängän bänep kubägän täñpäñ ñode yäjkuñ; Moner ñowä äma kubä wäpi Pota unitäño epän tobät kañ suwana yäk. Täñpäñ kome suwañkuño u äma kome kubäken nanik Jerusalem äbäjpäñ kumäjirä äneñta iwoyäjpäñ peñkuñ. ⁸ Mebäri unita kome u wäpi “Nägät Kome” yäj yäk täkañ.

⁹⁻¹⁰ * Ude täñkuño unita man kudän profet Jeremiaiatä bian ñode kudän täwani u bureni ahäjuk; Juda ämawebetä äma unita nadäwä äpani täñirä moner gwäki täpuri siliwa moner 30 udegän peñkuñ. Ekänitä näwetkuko udegän moner upäj Pota täño epän tobät suwañkuñ.

* **26:75:** Mat 26:34 * **27:3:** Mat 26:14-15 * **27:9-10:** Sek 11:12-13

*Pailattä Jesu iwet yabäk täŋkuk**Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38*

¹¹ Jesu Pailat injamiken irirän Pailattä ɲode iwet yabäŋkuk; Gäk Juda täŋo intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan uba yäk. ¹² * Täŋpəkaŋ bəməp äma intäjukun täŋpani-kät äma ekäni ekänitä Jesu yäŋpəŋ-kaŋiwat man mäyap yäŋkuŋo upəŋkaŋ Jesutä man kowata kubä nämo yäwetkuk. ¹³ Jesu man nämo yäŋkaŋ irirän Pailattä äneŋi iwetkuk; Man mebəri mebəri gəkä terak wohutkaŋ ɲonita kowata imata nämo yäyan? ¹⁴ * Ude yäwänä Jesu man kubä nämo iniŋ yäŋkaŋ kum irirän Pailattä nadəwätäk taŋi täŋkuk.

*Pailattä Jesu kumbän yäŋpəŋ yäniŋ kireŋkuk**Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16*

¹⁵ Täŋpəkaŋ Pasova Orekirit kadäni-ken Rom gapman täŋo watä ämatä ɲode tək təkəŋonik; Ämawebetä äma komi yot gənaŋ irani kubäta gəripi nadəŋpəŋ Rom gapman täŋo watä äma iweräwä äma ugəŋpəŋ dät imän yäpməŋ kuk täŋpani. ¹⁶ Eruk, kadäni uken äma waki kubä wəpi Barabas u komi yot gənaŋ irani. ¹⁷ Täŋpəŋ ämawebe Pailattä yot yäma-ken kəbeyä täŋpəŋ irirä yäwet yabäŋkuk; Netəpəŋ dät ima əpəmaŋ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yəŋ iwerani u? ¹⁸ * (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ɲode nadəŋpəŋ yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadəŋkuŋo unita Jesu näkken pewä əbuk yəŋ nadəŋkuk.)

¹⁹ Täŋpəkaŋ Pailattä man epän täŋ irirän webenitä manbiŋam kubä ɲode pewän yäpməŋ əbuk; Äma siwoŋi unita imaka kubä täŋ iminaŋi nämo yäk. Näk biyani dəpmonken äma unitagän yäŋpəŋ nadəwätäk pəhap tət yäk.

²⁰ Pailattä manbiŋam ude nadəŋkukopəŋ bəməp äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo äma ekäni ekäni unitä ämawebe pəke u yäwetkuŋ; Pailattä təwet yabäk täŋpənä ɲode kaŋ yəwut; Barabas pit imiŋ pewi kuŋirän Jesupəŋ kuməkta kaŋ tewi yäpməŋ əpən yäk. ²¹ Eruk Pailattä ämawebe pəke u yäwet yabäŋkuk; Netəpəŋ pit imiŋpewa jop əpəmaŋ kwek? Ude yəŋirän gera terak yəŋkuŋ; Barabas u! yäk. ²² Yəwəwä yäwetkuk; Täŋ, Jesu, Kristo yəŋ iwerani unitawä jide täŋpet? Ude yäwet yabəwänä yəŋkuŋ; Pəya kwakəp terak utpewä kumbän! yäk.

²³ Ude yəwəwä Pailattä yəŋkuk; Waki kubä jide täŋkukta? Ude yəwänä ämawebe pəke unitä gera taŋi terak ɲode yəkɡän täŋkuŋ; Pəya kwakəp terak kaŋ kumbän! ²⁴ * Ude yəŋ ittəŋɡän Pailattä nadəŋkuk; Näkŋo man kumän yäpməŋ əpəkaŋ yäk.

* **27:12:** Ais 53:7; Mat 26:63 * **27:14:** Jon 19:9 * **27:18:** Jon 11:47-48; Jon 12:19
 * **27:24:** Lo 21:6-9; Mat 27:4

Pen yäntäyiwa ämik pähap ahäwek yäk. Ude nadänpänjä ume yäpmanpän ämawebe injamiken keru ärutpänjä yänkuk; Äma ñonitä kumbayän täyak uwä momi näkño nämo. Momi injinta binjam yäk.

²⁵ * Ude yäwänä ämawebe päke unitä yänkuñ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkät nintäño nanakta binjam kan tänpän!
²⁶ Ude yäwakan Pailattä Barabas jop tewän äpaman kuñiran Jesu kadätä päripmanpän päya kwakäp terak utpewä kumakta komi ämata yämän yäpman kuñkuñ.

Jesu utpän täñirek-irek täñkuñ

Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

²⁷⁻²⁸ * Yämän yäpman kuñpänjä Pailat täño komi ämata Jesu yänikñat yäpman komi äma täño yot gänañ äronpän komi äma ätuta yänpewä äbuñ. Äbänpänjä Jesu it gwäjinpän teki yänopman iminpänjä tek gwagäri intäjukun ämata täk täkan udewani täñ iminkuñ. ²⁹ Ude täñ iminpän gupmom yen kedon tänpän gwäki-ken ähät iminkuñ. Tänpän iwänap kujat, intäjukun ämata injit täkan udewani kubä imä keru bure käda injitkuk. Ude täñ iminpänjä sära man iwetpän yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, gäk ganiñ oretkamän! yäk. ³⁰ * Tänpän iwit ut ibatpän iwänap kujat imä injitkuko ugänpän yäpmanpän gwäki-ken ut täñkuñ. ³¹ Täñirek-irek ude täñ imin paotpänjä tek gwagäri ñokeno yänopman iminpän tek iniken upän äneñi täñ iminkuñ. Ude täñ iminpänjä, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpman kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

³² Imagut yäpman kuñpänjä äma kubä Sairini komeken nanik wäpi Saimon kan-ahänpänjä komi ämata peñ iwetpewä Jesu täño päya kwakäp buramiwänkan penta kuñkuñ. ³³ Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota uken ahänkuñ. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ³⁴ * Uken ahänpänjä eruk, Jesu gupi kwitawän yänpän wain ume jägämi iminkuñ. Imäkan bitnäñkuk. ³⁵ * Imä bitnäwänä komi ämata teki yänopman iminpän päya kwakäp terak utkuñ. Täñkan teki yäpmahta komi ämata närepmirek gärepmirek täñkuñ. ³⁶ Ude täñkan manit itkan kanjwat itkuñonik. ³⁷ Tänpäkan Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñkuñ;

ÑowÄ JESU, JUDA Ämawebe TÄño INTÄjukun Äma.

³⁸ * Tänpäkan kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmanpän bok däpuñ.

* 27:25: Mat 23:35; Apos 5:28

* 27:27-28: Luk 23:11

* 27:30: Ais 50:6

* 27:34: Sam 69:21

* 27:35: Sam 22:18

* 27:38: Ais 53:12

39-40 * * Ude tənkanj ämawebe kuŋkanj äbäk tənkuŋo unitä yänärok iwetpänj ketsiwonj tənnpänj yänkuŋ; A! Gäk ŋonitä kudupi yot wärämutkanj kepma yaräkubäta äneŋi api tənnpet yän yänkun yäk. Unita gäk Anutu tənjo nanak bureni tənnpäwä päya kwakäp terak naniktä ketärenpänj äpiwä!

41-42 * Ude yänjirä bämop äma ba Baga man yäwonjärewani ämakät äma ekäni ekänitä udegän tən-irennpänj näwetgäwet tənnpänj yänkuŋ; Äma ŋowä äma ätu täga tənKentänj yämik tənKukopänj ini gupi tənKentäktawä tənnpän wakanj yäk. Ämawebetä äma ŋonita U Isrel ämawebe tənjo intäjukun äma yän yäk täkanj. Intäjukun äma bureni tənnpänä päya kwakäp terak naniktä äpäŋirän kanjanj nadäkinik tənj iminawä! ⁴³ * U Anutu terak yengäma pek täkanj yän yäk täyak, ba Näk Anutu tənjo nanaki yän yäk täyak unita itpänj käna yäk. Anututä käwep tənKentänj imek yäk. ⁴⁴ Tənnpäkanj äma waki tənnpäni yarä, kuknĳi kuknĳi däpuŋo unitä yänärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Tənnpänj kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumänjirän kome kudup bipmänj urani it yäpmänj kuŋjirän 3'kirok tənjkuk. ⁴⁶ * Tənnpänj 3'kirok ude tənjirän Jesutä iniken man terak gera taŋi ŋode yänjkuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmanĳtan?) ⁴⁷ Ude yänjirän äma kanj itkuŋo unitä nadännpänj yänkuŋ; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ⁴⁸ * Ude yänjirä äma kubätä bäräneŋ pänku imaka kubä bima yabut bumik yäpmännpänj wain ume jägämi gänäŋ yäputpänj jikon terak pädät tənkanj Jesuta iminjirän noriye ätutä iwetkuŋ; ⁴⁹ Pewut! Jop itpänj käna. Elaijatä bureni päbä ketärewayänj käwep yäk.

⁵⁰ Ude tənjirä Jesu äneŋi gera taŋi yännpänj kumbuk. ⁵¹ * Kumänjirän kudupi yot gänäŋ tek taŋi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuŋ. Tənjirän kome imaka, kwainjirän mobä imät tənnpä kuŋkuŋ. ⁵² Ba äma äneŋpani awanĳtä udegän tumänj eränjirä äma mäyap Anututa nadänj iminnpänj kumbanitä kodak tənkuŋ. ⁵³ Kodak tənnpänj itkanj eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneŋi akuŋjirän ämawebe kodak tənkuŋo u awanĳ penpenĳ akumaŋ Jerusalem yotpärare-ken äronjirä ämawebe mäyaptä yabänkuŋ.

⁵⁴ Kome kwainjkuko ba imaka imaka ahänjkuko u kanpänj komi äma tənjo intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kanj itkuŋo

* **27:39-40:** Sam 22:7; Sam 109:25 * **27:39-40:** Mat 26:61; Jon 2:19

* **27:41-42:** Jon 11:50 * **27:43:** Sam 22:8 * **27:46:** Sam 22:1 * **27:48:**

Sam 69:21 * **27:51:** Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

unitä umuntanpänj bärom tänpänj yänkuñ; Wära! Nōwä Anutu täño nanak bureni-inik! yäk.

55 * Tänpäkan Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkan kankuñ. Webe uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän tänpänj tänkentäk epän täñ imiñ yäpmänj äbuño u. 56 * Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täño miñi, ba Sebedi täño webeni, Jems kenta Jon täño miñi u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

57 Tänpänj bipäda ugän äma tuñum mähemi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täño manta gäripi nadäwani. 58 * Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken pänku Jesu täño komegup yäpmänj pänku äneñpayänj iwet yabänkuk. Iwet yabänjirän Pailattä nadäwän tägawäpänj komi äma yäwet-pewän pänku Jesu täño komegup ketärenpänj imiñkuñ. 59 Täñirä Josep Jesu täño komegup u yäpmänjpänj tek paki säkgämän ärurani kubäpänj uwäk tänpänj yäpmänj kuñkuk. 60 * Yäpmänj pänku mobä awañ inita äneñpani u gänäñ peñkuk. Awañ gänäñ peñpänj mobä tañi kubä pimij iwet-pewän pänku mobä awañ meni uwä yäput pipiñkuk. Ude täñkan kuñkuk. 61 Tänpäkan Jesu mobä awañ gänäñ peñkuko u Maria Makdala ukät wahupi-kät kan iwarirän Jesu äneñkuk.

62 Eruk pänku patkuño kome yänewänä Sarare-ken bämop äma intäjukun tänpäni-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ.

63 * Kuñpänj iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämänjo u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkan ñode yänkuk; Näk kumänkanj edap yaräkubä täreñjirän kodak tänpänj api akwet yäk. 64 Ude yänkuko unita komi äma yäweri pänku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yaräkubä kan tärewän yän yänkuñ. Iwaräntäkiyetä pänku komegup yäpmänj metänpeñ kuñkanj kumbani-ken naniktä akuñkuk yän ämawebe jopman yäkñatneñta! Jop man bian yäwani uterakgän komegup u kubotän yäpmänj kuñirä bureni yän nadänekta yäk. Udetä nadäwätäk tänpänj gäwetkamänj yäk.

65 Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yän-yäkñat pänku injin nadakanj ude yäwerakanj awañ meni watäni ket kan irut. 66 * Ude yäweränkanjä komi ämakät penta pänku awañ meni ket tänpänj täñpipiñpänj komi ämatä watäni itkuñ.

* 27:55: Luk 8:2-3 * 27:56: Mat 20:20 * 27:58: Lo 21:22-23 * 27:60:

Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21 * 27:66: Dan 6:17

28

*Jesu akunjuk**Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18*

¹ Tänpäkan Juda täno Sabat kadäni tärenjirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awan gänañ äneñkuño u kăda yänkan kuñkumän. ² Tänpäkan kadäni ukengän koñ pähap kwainjirän Ekäni täno aņero kubätä kunum gänañ naniktä äpänpän mobä awan meniken tänpipiwani u yäpmäñ kewenpewän päñku parirän uterak mañitkuk. ³ * Gupi injami dapun yäpätä kwinit tañkañ ude. Teki u paki-inik. ⁴ Täñjirän komi äma u kañpäñ umun pähap nadänpän kwainpäñ kumäñ mañpäñ pattäñ kuñkuñ.

⁵ Täñjirä webe yarä unitä ahäwänä aņerotä yäwetkuk; Ek umuntädeño yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakäp terak utkuño u kădayän äbäkamän yäk. ⁶ * Upänkan ño nämo itak. U man bian täwetkuko udegän akumañ kuk. Ek abänkan patpat bägupi ño kawun yäk. ⁷ * Täñkanjä bäräñeñ kuñkan iwaräntäkiye ñode yäwerun; Jesu uwä kumbani-ken naniktä akumañ kuk. Akumañ päñku Galili komeken intäjukun it kireñjirän päñku uken kañ kawut! yän yäwerun. Aņerotä ude yäwetkan yänkuk; Man täwetat uba yäk.

⁸ Tänpäkan webe yarä uwä umuntañkumäno upänkan awan penpen kuñkan oretoret terak iwaräntäkiye yäwetdayän bäräñeñ kuñkumän. ⁹ Kuñjirän kădet miñin Jesutä pengän ahän yämiñpäñ tamimañ yän yäwetkuk. Tamimañ yän yäweränä gukut imäpmok tänpän kuroñi injtpän iniñ oretkumän. ¹⁰ * Ude tänpänkan Jesutä yäwetkuk; Ek umuntädeño! Kuñkan notnaye yäwerän päñku Galili komeken kañ nabäwut yäk.

Komi ämatä bämop äma manbiñam yäwetkuñ

¹¹ Webe yarä u kuñjirän komi äma awan watäni itkuño u ätutä bäräñeñ kumañ päñku yotpärare-ken äronpäñ imaka umuri ahänkuko unitäño biñam bämop äma yäwetkuñ. ¹² Yäweräkanjä bämop ämakät Juda täno ekäni ekänitä kăbeyä tänpän man yänpäñ-nadäk tänpän komi äma awan watäni itkuño unita monen tañi yämiñkuñ. ¹³ * Yämiñkan yäwetkuñ; In ñode kañ yäwerut yäk. Bipani nin dăpmon paritna Jesutä iniken iwaräntäkiyetä päbä komegup kubo tänpän yäpmäñ kuñ yän kañ yäwerut. ¹⁴ Pailattä jopman u nadänpän goret kubä täñ nimek yän nämo umuntäneñ. Nämo, nintä täga api iniñ bitnäne yäk. ¹⁵ Ude yänpäñ yäwerä komi äma uwä monen

* 28:3: Mat 17:2; Apos 1:10 * 28:6: Mat 12:40, 16:21 * 28:7: Mat 26:32

* 28:10: Hib 2:11 * 28:13: Mat 27:64

u yäpmanpäñ man yäwetkuño u buramiñkuñ. Täñkuño unita jopman u Juda ämawebe-ken patkuko unitä pen pätak.

Jesutä iwaräntäkiye man yäwetkuk

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

16 * Täñpäkañ Jesu iniken iwaräntäkiye 11 uwä Galili komeken pom kubä Jesutä ini bian yäwetkuko u äronkuñ. 17 Äronpäñ Jesu ini kañpäñ ukengän gwäjiñ äpmon imiñpäñ iniñ oretkuñ. Upäñkañ ätutäwä bänep yarä täñpäñ U Jesu nämo käwep yäñ nadäñkuñ. 18 * Täñirä Jesutä dubini-ken äbäñpäñ ñode yäwetkuk; Anututä kehäromi kuduptagän, kunum täño ba kome täño, näka namiñ moreñkuk yäk. 19 * Unita in komeni komeni kuñkañ äma äbori äbori näwaräntäknaye ude kañ täñ yepmanput. Näk näwaräntäknaye täñpäkañ Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wäpi terak ume kañ ärut yämut. 20 * Täñpäñ man täwetpäñ täwoñärek täñkuro u kudup yäwetpäñ yäwoñärenirä kañ buramiñ morewut. Bureni ñode täwera nadäwut; Näk edapi edapi inkät irira kome ñonitäño kadäni api tärewek yäk.

* **28:16:** Mat 26:32; Mat 28:7,10 * **28:18:** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22

* **28:19:** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3; 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27

* **28:20:** Apos 18:20; Jon 14:23

Mak

Maktä Jesu u kehäromini inigän kubä yän niwojärekta manbiñam ŋo kudän täŋkuk

Jontä Jesuta kädet täwitkuk

¹ Jesu Kristo u Anutu täño Nanaki. Unitäño Manbiñam Täga yäput peŋpäŋ ahäŋkuko u ŋode; ² *Bianä Anutu täño profet kubä wäpi Aisaiatä manbiñam kubä ŋode kudän täŋkuk;

Näkŋo biñam yänahäwani äma kubä ŋo.

U intäjukun kädet täwit gamikta api iniŋ kirewet yäk. *Mal 3:1*

³ Uwä kome jopi-ken päŋku itkaŋ ŋode api yäwek;

Ekänitä äbäкта kädet kaŋ täwirut!

Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ täŋsiwoŋ tawut!

Ais 40:3

⁴ *Eruk, man Aisaiatä kudän täŋkuko udegän Jontä ŋode täŋkuk. Kome jopi-ken päŋku itkaŋ ämawebeta ume

ärut yämiŋpäŋ man ŋode yänahäŋit täŋkuk; In bänepjin sukurewäkaŋ ume ärut tamiŋira Anututä momijin api peŋ tamek yäk. ⁵ Ude yäwerirän ämawebe mäyap Judia komeken

nanik ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä Jontä itkuk-ken u päŋku wakini yänahäŋirä Jontä Jodan ume gänaŋ yän-yäkŋat päpmo ärut yämik täŋkuk. ⁶ *Täŋpäkaŋ Jon uwä tektawä but

kubä wäpi kameri unitäño pujiŋipäŋ täŋpani upäŋ täŋkaŋä piontawä but gupipäŋ täŋpani upäŋ yamäŋ täpäneŋpäŋ kuŋat täŋkukonik. Täŋpäŋ ketemtawä käpukbam-kät kähäräp

umeni bipiken nanik ugänpäŋ nak täŋkukonik. ⁷ *Ude täŋkaŋ manbiñam ŋode yänahäk täŋkuk; Äma kubä biñam ikek mäden näwatak yäk. Unitäño kehäromitä näkŋo kehäromina irepmitak.

Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk nämo itnaŋi. ⁸ Nadäkaŋ? Näk ume-inikpäŋ ärut tamitat. Täŋpäkaŋ äma mäden näwatak unitawä Anutu täño Munapikpäŋ api uwäktäŋ tamek yäk.

Jontä Jesu ume ärut imiŋkuk

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹ Kadäni uken Jesutä Galili kome Nasaret yotpärare u peŋpeŋ abäŋirän Jontä Jodan ume gänaŋ yänjikŋat päpmo ärut imiŋkuk. ¹⁰ Ärut imänkaŋ Jesu ume gägäni-ken äbäŋpäŋ kaŋkuk; Kunum aŋeŋirän Anutu täño Munapiktä imaka känaräm bu-

mik unitä äpäŋkaŋ gwäki terak maŋirayäŋ täŋkuk. ¹¹ *Ude täŋirän kunum gänaŋ nanik gera kubä ŋode ahäŋkuk; Gäk näkŋaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabäŋkaŋ gäripi pähap

* 1:2: Mat 11:10 * 1:4: Apos 13:24, 19:4 * 1:6: 2Kin 1:8; Mat 11:8 * 1:7:

Apos 13:25 * 1:11: Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

nadäk täyat yän yänjuk. ¹²⁻¹³ *Ude yänjirän uterakgän Munapiktä iniñ kireñpewän Jesu kome jopi-ken, tom ägwäritä kuñarani-ken päñku itkuk. Uken kepma 40 ude irirän Satantä yänikñat täñjukonik. Ude täñkuko upänkañ Anutu täño añerotä täñkentän imiñirä it yäpmän kuñjuk.

Jesutä äma yaräbok-yaräbok yämagutkuk

Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

¹⁴ *Eruk, Jon komi yotken tewä irirän kadäni uken Jesu Galili komeken kuñjuk. Päñku Anutu täño Manbiñam Täga yänahänpän ämawebe ñode yäwetkuk; ¹⁵ *Kadäni ahätak yän yäwetkuk. Anututä intäjukun itkañ yabän yawat epän täñpayän täyak u tuän keräp täyak! Unita bänepjin sukureñpäñ Anutu täño Manbiñam Täga uwä nadänpän bänepjin-ken penpäñ kañ yäpmän kuñarut!

¹⁶ Ude yäwetpäñ Jesutä Galili gwägu pomi terak kuñattängän yabänjuk; Saimon-kät noripaki Andrutä yäk tañi, gwägu tom yäpani u gwägu gänañ mañpän äpmon irirän yabänjuk. Äma yarä uwä moneñ epänta gwägu tom yäpmäk täñkumänonik.

¹⁷ *Yäk mañpän äpmon irirän Jesutä yäwetkuk; Eruk! Epän u penkañ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk takamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ¹⁸ Yäweränä uterakgän epäni u penpen iwatkumän. ¹⁹ Iwaränkañ ätukät kuñpäñä Sebedi täño nanaki yarä wäpi Jems kenta Jon u gäpe terak itkañ yäk tañi, gwägu tom yäpani u ket täñ irirän yabänjuk. ²⁰ Yabänpäñ pengän yarä unita gera yänjirän nani Sebedi-kät epän ämaniye gäpe terak itkuño u yepmanpen Jesu iwatkumän.

Jesutä mäjo äma magärani kubä iwat kireñjuk

Luk 4:31-37

²¹⁻²² **Eruk ude täñpäñ penta kuñtängän Kapeneam yotpärare-ken ahänkuñ. Uken Sabat kadäni täñjirän Jesu Juda täño käbeyä yot gänañ äronpäñ manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreñjuk. Täñjirän ämawebe kikuñutpäñ nadäwä kudupi kubä täñjuk. Ude täñpäñ ñode nadänkuñ; Baga man yäwoñärewni ämatä man yänpäñ-yäwoñäreñk tak takañ ude bumik nämo yäk. Äma ñowä man mähemitä yäyak yän nadänkuñ. ²³ Täñpakañ kadäni ukengän mäjo wakitä magärani kubä käbeyä yot gänañ penta itkuño unitä kähän yänkañ ñode yänjuk; ²⁴ *Jesu, Nasaret nanik, gäk jide täñ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan? Gäka nadäkamän. Gäk Anutu täño Kudupi Äma u! yäk.

* **1:12-13:** Sam 91:11-13 * **1:14:** Mak 6:17 * **1:15:** Mat 3:2; Gal 4:4 * **1:17:** Mat 13:47; Luk 5:1-11 * **1:21-22:** Mat 4:13 * **1:21-22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mak 5:7

25 Yäwänä Jesutä kaŋ-yänpäŋ ŋode iwetkuk; Bitnä! yäk. Äma ŋo kakätäŋpeŋ ku! 26 *Ude iweränä mäjotä äma uwä iŋitpäŋ kwaiŋkaŋ kähän yänpäŋ kakätäŋpeŋ kuŋkuk.

27 Täŋjirän ämawebe u kaŋkaŋ nadäwätäk pähap tänpäŋ initägän näwetgäwet tänpäŋ yäŋkuŋ; Wära! U imatäken? Man kudupi kehäromi nitek yäyak! Unitä man yäŋjirän mäjo mani buramik täkaŋ. Äma jopitä ude täga tänaŋi nämo yäk. 28 *Ude yänpäŋ Jesu täŋo biŋam u bäräŋeŋ Galili kome uken-uken yänpäŋ-nadäŋtäŋ kuŋkuŋ.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaŋkuŋ

Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

29 Tänpäkaŋ Jesu uwä Jems kenta Jon-kät käbeyä yot peŋpeŋ Andru kenta Saimontä yotken kuŋkuŋ. 30 Kuŋpäŋ Jesu yot gänaŋ äroŋjirän Saimon kenta Andrutä Saimon yepmani webe gup kädap käyäm täŋkaŋ patkuko unita iwetkumän. 31 Iweränkaŋ päŋku kerigän iŋitpäŋ yäpmäŋ akuŋkuk. Ude täŋjirän uterakgän käyäm u paoränkaŋ päŋku ketem gwet yämiŋkuk.

32 Eruk kome bipmäŋjirän äma käyäm ikek ba äma mäjotä magärani u yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ Jesuken äbuŋ. 33 Yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbänpäŋ ämawebe yotpärare uken nanik kudup bumik yot yäma-ken itkuŋ. 34 *Äbä irirä Jesutä ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek yäpän tägaŋit mäjotä magärani yäwat kireŋit täŋkuk. Ude täŋkaŋ mäjo u Jesu täŋo mebäri nadäŋkuŋo unita man yäkta yäniŋ bitnäŋkuk.

Jesu nani-kät inigän man yäŋkumän

Luk 4:42-44

35 *Ude täŋkaŋ patkuko kome ket nämo yäŋeŋjirän Jesu aku-man yot peŋpeŋ uruŋ käda päŋku nani-kät man yäŋkumän. 36-37 Yäŋ irirän Saimon-kät noriye ätutä Jesuta wäyäkŋeŋtäŋ päŋku kaŋ-ahänpäŋ iwetkuŋ; E! Gäk imata ŋo itan? Ämawebe kudup gäka wäyäkŋeŋ itkaŋ! 38 Ude iweräwä ŋode yäwetkuk; Nin yotpärare kukŋi kukŋi it yäpmäŋ kukaŋ-ken u käda kuna! Uken kuŋkaŋ Anutu täŋo man yäŋahänpäŋ kaŋ yäwet täŋpa. Näk epän u täkta äbut. 39 *Ude yänpäŋ Galili komeken yotpärare kubäkubä täŋo käbeyä yot gänaŋ äroŋpäŋ man yäwerit mäjo yäwat kireŋit täŋkuk.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägaŋkuk

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16

40 Tänpäkaŋ kadäni kubä äma kubä gisik paräm ikektä Jesuken kuŋpäŋ gukut imäp mok tänpäŋ butewaki terak ŋode

* 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24 * 1:34: Mak 3:11-12 * 1:35: Mat 14:23; Mak 6:46 * 1:39: Mat 4:23, 9:35

iwetkuk; Gäk tänkentän namayän nadänpänjä näk täga nepmanpi kudupi iret yän nadätat. ⁴¹ Ude yäwänä Jesutä äma u kanpän butewaki pähap nadän iminpän keru gupi terak penkan iwetkuk; Täga tänkentän gamayän. Eruk, paräm njo paorut! ⁴² Ude yäwänä uterakgän paräm u paorirä säkgämän itkuk.

⁴³⁻⁴⁴ *Tänpän Jesutä äma u man kehäromi njo de iwetkuk; Tängamitat njonita ämawebe binam nämo yäweren. Gäk päñku gupka bämop äma iwönäre. Ude tänpän äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpän gupe kábänji nitek ijinñiri ämawebetä paräm tågakan yän api nadäwä täreneñ. Jesutä ude yänpän iwet-pewän kuñkuk. ⁴⁵ Päñku Jesutä iwetkuko ude nämo tänkuk. Nämo, Jesutä gupi yäpän tägan kuño unitagän ämawebe kumän yänahänpän yäwettän kuñkuk. Ude tänjirän kanpän Jesu yotpärare bämopi-ken kwawak täga nämo kwet yän nadänkuk. Ude nadänpän kukñi käda, äma mäyap nämo irani-ken kuñat tänkuk. Äma mäyap nämo irani-ken kuñatkukopän ämawebe uken-uken naniktä ehutpän pen iwarän täk tänkuñonik.

2

Jesutä äma kubä yäpän tägan kuk

¹⁻² Eruk kepma yarägän itpän Jesu äneñi Kapeneam yotpärare-ken kuñirän ämawebetä Jesu äbäko ude itak yän nadänpänjä yot itkuk-ken u äbä bumta tokneñpän yäman imaka, it tokneñpän bägup kubä nämo penkuñ. Bumta tokneñpän irirä Jesutä Anutu täño manbinam yäwetkuk. ³ Tängkan äma kwäyähäneñ tänpani kubä äma yaräbok-yaräboktä garañ tänpän Jesuken yäpmän äbuñ. Tänpän noriye ätu tänkentäktä penta äbuñ. ⁴ Yäpmän äbänpän yabänkuñ; Ämawebe kätum-kätum irirä. Ude yabänpänjä Jesu dubini-ken pekta kädetta wäyäkñewä wawäpän yot medäp terak punin yäpmän äronkuñ. Punin päro medäp äriwä tumbäpän äma kwäyähäneñ tänpani u garañ ikek tewä äpmonkuk. ⁵ * Ude tänjirä Jesutä nadäkiniki yabänpän äma kwäyähäneñ tänpani u iwetkuk; Notnapak, gäkño momika pen gamitat!

⁶⁻⁷ * Ude yänjirän Baga man yäwonjärewani äma ätu penta itkuño unitä njo de nadänkuñ; Ai, äma njo imata ude yäyak? Anututa yänärok man yäyak yäk. Äma kubätä äma täño momi penanñi nämo. Anutu-tägän momi pen yämik täyak yän nadänkuñ.

⁸ Ude nadänjirä Jesutä Ude nadäkan yän nadänpän njo de yäwetkuk; Imata ude nadäkan? ⁹ Äma njo man jide iwerira bureni kwawak ahänjirän känayän?; Momika pen gamitat yän iweret ba Akumanñ ku yän iweret? ¹⁰⁻¹¹ Eruk, in kome terak

* **1:43-44:** Mak 3:12, 7:36; Wkp 14:1-32 * **2:5:** Luk 7:48 * **2:6-7:** Ais 43:25; 1Jo 1:9

no Äma Bureni-inik-ken momi penj yämik täno kehäromi itak yän nadakta node tänjira kawut. Ude yänpän äma kwäyähänen tänpäni u iwetkuk; Näk node penj gäwetat; Aku! Patpat bägupka yäpmanjan yotka-ken kuyi! ^{12*} Ude iwerirän ämawebe itkuño u inamiken akuman patpat bägupi yäpmanjan kuñkuk. Tänjirän ämawebetä kanpän nadawä inide kubä tänkuk. Tänpän yänkuñ; Wära! Imaka kudupi kubä käkaman! Kudän nodewani bian kubä nämo kak tänkumänjonik. Ude yänpän Anutu inin oretkuñ.

Jesu Livai imagutkuk

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Ude tänpän Jesu Kapeneam yotparare penpen äneñi Galili gwägu u gägäni-ken kuñkuk. Pänku irirän ämawebe mäyaptä ahän iminpan it gwäjinkuñ. It gwäjinirä Anutu täno manbinjam yawetpan yawonärek tänkuk. ^{14*} Yawetpan yawonärek täntän kuñattängän Alfias nanaki wäpi Livai u takis moneñ yäpma- yäpma täñ irirän Jesutä kanpän iwetkuk; Gäk akuman näk näwat yäk. Ude iweränä Livai mani buraminpan epäni u penpen akuman iwatkuk.

¹⁵ Eruk kuman panju Jesu Livaitä yotken äronpan Livaikät ketem bok nanikumän. Jesu täno iwaräntäkiye-kät äma takis moneñ yäpani ätu ba äma waki tänpäni yän yäwerani mäyap Jesu iwat tänkuno u ketem penta nankuñ. ^{16*} Ketem nan irirä Baga man yawonärewani äma ätu Parisi äma äbotken nanik äbä yabawä siwoñi nämo tänpäpän Jesu täno iwaräntäkiye node yawetkuñ; E! Jesu imata takis moneñ yäpani äma ba äma waki tänpäni-kät bok itpan ketem näkan?

¹⁷ Man ude yänjirä Jesutä nadänpan yawetkuk; Äma kubä näk käyäm nämo yän nadänpanä yäpätägak ämaken nämo kwek. Täñ, äma kubä näk käyäm täyat yän nadäweko unitä uyaku yäpätägak ämaken kwek yäk. Näk epän udewani täkta äput. Näk äma inita siwoñi yän yäk täkan unita nämo äput. Nämo, äma inita näk momi tänpäni yän nadänpan äpani-inik kuñat täkan äma udewanita yänpan äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17

¹⁸ Tänpäkan kepma uken Jon ume ärut yämani unitäno iwaräntäkiye ba Parisi äma ätukät бага man iwatpan nakta jop itkuñ. Ude tänjirä äma ätutä Jesu panju node iwetkuñ; Jon täno iwaräntäkiye ba Parisi äma täno yäwaräntäkiye u бага iwatpan nakta jop it täkan. Täñ, gäkno gäwaräntäkaye imata nakta jop udegän nämo it täkan?

* **2:12:** Mat 9:33 * **2:14:** Jon 1:43 * **2:16:** Mat 11:19; Luk 15:1-2

¹⁹ Iweräwä Jesutä kowata man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadäñpäñ nakta jop itneñ? Nämoinik! ²⁰ Täñpäkañ iwantä pübä äma u injit yäpmäñ kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadäñpäñ nakta jop itneñ.

²¹ Jesutä ude yäñpäñ iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yäñ nadäñpäñ man wärani yarä yäwetkuk. Kubä ñode; Äma kubätä tek wewani bipa yäñkañ tek moräki kodakipäñ tek wewani biani terak täga nämo penpäñ bipek yäk. Ude täñpeko uwä tek kodaki unitä täñpewän tek biani u tañi wewek. ²² Ude yäñpäñ äneñi man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä wain umeni api täñpanipäñ käbot tom gupipäñ täñpani biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude täñpänä wain umeni api täñpani unitäño kehärominitä täñpewän käbot biani kehäromi nämo u tumäñpäñ wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Ude täga nämo täñpek. Wain umeni api täñpanipäñ käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga.

Jesu u Sabat täño mähemi

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Eruk Juda täño Orekirit kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät säguom epän bämopi-ken kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä säguom ätu wenpäñ yäpuñ. ²⁴ * Wenpäñ yäpmäñirä Parisi äma ätutä Jesu ñode iwetkuñ; U yabä! Orekirit kadäni-ken epän ude täkta yäjiwäarani ukenjopäñ ude imata täkañ?

²⁵ * Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäñ täñkuño unitäño manbiñam Anutu täño man terak nämo danipäñ nadäk täkañ? ²⁶ * Manbiñam u ñode pätak; Bian-inik Devit noriye-kät Anutu täño yot gänañ äronpäñä käräga Anututa pewanipäñ yäpmäñpäñ nankañ noriyeta imaka yämän nankuñ. Bämop äma intäjukun täñpani wäpi Abiata kadäni unitä itkuk-ken uken ude uwä täñkuk.

²⁷ * Ude yäwetpäñ ñode yäwetgän täñkuk; Orekirit kadäni uwä Anututä ämawebe täñkentäkta penjuk. Kadäni uwä ämawebeta bäräpi yämikta nämo. ²⁸ In nadäkañ? Äma Bureni-inik u imaka kuduptagän ba Sabat täño mähemi bok.

* 2:24: Lo 23:25 * 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp 24:5-9 * 2:27: Lo 5:14

3

Jesu epän Sabat kubäken täjnkuk

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Kadäni kubä Jesutä Juda täjño käbeyä yot kubä gänañ äronpänjä äma kerä kwäyähäneñ täjñpani kubä irirän kañkuk. ² Kepma u Sabat unita Parisi ämatä Jesu jide täjñpän manken kañ tene yän nadäñpän Jesu ket täjñpän kañiwat itkuñ. Jesutä äma kerä kwäyähäneñ täjñpani ñokenowä Sabat kadäni ño käwep yäpän täganen yän nadäñpän unita. ³ Ude kañ iwarirä Jesutä kerä kwäyähäneñ täjñpani u ñode iwetkuk; Ämawebe päke ño gabäñjirä aku!

⁴ * Ude iweränkañ akuñpän irirän Jesutä Parisi äma yäwet yabäñkuk; In jide nadäkañ? Orekerit kadäni-ken kädet jidewani uwä täga täne? Kädet täga täne ba kädet waki täne? Ba äma käyäm ikeкта jide täñ yämine? Täñkentän yämine ba nämo täñkentän yämiñitna ini kumneñ? Ude yäweränä kowata man nämo yänkañ kum itkuñ.

⁵ * Ude täjñpäwä Jesutä bänepi nämo imärani yabäñpän-nadäwän nämo tägawäpän koki täjñpän wañkuñ. Koki täjñpän wawäpän äma kerä kwäyähäneñ täjñpani uwä iwetkuk; Ketka pirärenpän yäpi-siwon tawut! Ude iweränä kerä pirärenpän yäpän-siwon tañkuñ. ⁶ * Eruk, ude täñjirän Parisi ämatä kañpän Jesu jide täjñpän kañ utne yän nadäñpän gapman täjño intäjukun äma wäpi Herot unitäño äbotkät päñku käbeyä täjñpän yänpän-nadäk täñkuñ.

Ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ

⁷⁻⁸ * Ude täñkañ kome u penpen Jesutä iwaräntäkiye yäwän yäpmän Galili gwägu-ken kuñkuñ. Kuñjirä ämawebe bumta yäwatkuñ. Kome mäyap ñode u naniktä yäwatkuñ; Galili kome, Jerusalem yotpärare, Judia kome, Idumea kome, kome Jordan ume udude käda itkañ, Tire yotpärare, Sidon yotpärare, kome uken naniktä Jesutä imaka imaka täk täñkuko biñami u nadäñpän Jesutä itkuk-ken ukengän tokneñ moreñkuñ. ⁹⁻¹⁰ * * Ämawebe käyäm ikek mäyap yäpän tägankuño unita äma käyäm mebäri mebäri nikektä Jesu gupi inñitnayän nadäñpän noriye dumän yäwat yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuñ. Äbä bumta tokñewäwä Jesu ämawebetä uyiñ-kätupneñ yän nadäñpänjä iwaräntäkiye gäpe täpuri kubä yäpmän päbä tuän pekot yän yäwetkuk. ¹¹ * Täjñpän kadäni kadäni äma mäjotä magäranitä Jesu kañpän mäjo uwä kome terak inñami yäpä äpmonpänpäñ kähän yänpän ñode yäk täñkuñonik; Gäk Anutu täjño nanaki yäk.

* 3:4: Luk 14:3 * 3:5: Jon 11:33 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:7-8: Mat 4:25

* 3:9-10: Mak 4:1; Luk 5:1-3 * 3:9-10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41

12 * Ude yäwäwä Jesutä iniken mebäri yänahäkta yäjiwät-inik täjkuk.

Jesutä iwaräntäkiye 12 ude yämagutkuk

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Ude yänpän pom kubäken äronpän Jesutä äma ini bänepitä nadänkuko u yänpewän äbuñ. 14-15 Ude tänpän äma 12 ude yänpewän äbuñ u Jesu inikät kuñatta ba Anutu täño man kudupi yänahänit, kehäromini pen yäminjirän mäjotä äma magärani yäwat kireñit täkta yäpmän daniñkuk. 16 * Äma 12 uwä wäpi ñode; Kubä Saimon. Jesutä wäpi kodaki Pita yän iwetkuk. 17 * Yaräwä Sebedi täño nanakiyat wäpi Jems kenta Jon. Yarä unita iniken man terak wäpi Boaneges yän yäwetkuk. U ninin man terak Iromän. 18 Täñä ätu täño wäpi Andru, Filip, Batorom, Matiyu, Tomas. Kubäwä Alfias täño nanaki wäpi Jems. Kubä wäpi Tadius. Kubä wäpi Saimon Selot. 19 Kubä Judas, Kariot komeken nanik. Äma unitä Jesu iwan keru terak penkuk.

Jesu mäjotä magärirän epän täyak yän iwetkuj

Mat 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

20 Eruk iwaräntäkiye ude iwoyänpän yepmanñan Jesu yotken kuñkuk. Kuñkukopän ämawebe bumta äbuñ u unita Jesu ini ba iwaräntäkiye jide tänpän ketem nanpäm! 21 * Ude täñirä Jesu täño noriyetä biñam u nadänpän, Eruk! Jesu nadäk-nadäki paotak yänpän imagutnayän Jesutä itkuk-ken äbuñ.

22 * Tänpäkan äma Baga man yäwonärewani Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbuñ. Äbänpän ñode yänkuñ; Mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä Jesu magärirän unitäño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyak! yäk.

23-25 Tänpän man yänkuñ Jesutä u nadänpän ämawebe yänpäbä yepmanpän man wärani terak ñode yäwetkuk; Satantä iniken äboriye täga yäwat kirewek? Nämoinik! Ba äma äbot kubätä kowat ämiwän täneño uwä jide tänpän kehäromi irek? Bureni, ini buap-tägän ämineño uwä kehäromini paorek. 26 Tänpän udegän Satantä iniken äboriye däpmanpän yäwat kireweko uwä kehäromi täga yäpneñ? Nämoinik! Satan ini paot-inik tänpök. 27 Ude yänpän yäwetkuk; Äma komi kubätä iniken yot gänan irirän äma kubätä siwani yänkan päro tuñumi täga yomägak? Nämö! Äma komi u bäyan inipän yentä keru kuroñi pädat tänpän penkan uyaku tuñumi täga yomägak. 28 Unita ket täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba Anututa

* 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54 * 3:21: Jon 10:20

* 3:22: Mat 9:34, 10:25

yänärok man yäkyäk unitäño momi u täga penäji. ²⁹ Upänkan äma kubätä Anutu täño Munapikta yänärok man yäwayän täko uwä momini uwä tärek-täreki nämo pen api pärek yäk. Anututä momini uwä täga penäji nämo. ³⁰ Äma ekäni ekänitä Gäk mäjäotä magäränkan unitäño kehäromi terak täk täyan yän iwetkuño unita Jesutä ude yäwetkuk.

Jesu täño miñiye noriye u netä?

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ * Man ude yän irirän miñi noriye-kät Jesutä itkuk-ken u ahänkuñ. Ahänpäñ yäman umu itkan Jesutä yäman äpän yän nadänpäñ äma kubä iwerä äronkuk. ³² Äronpäñ Jesu äma bämopi-ken irirän kanpäñ ñode iwetkuk; Ai! Meñka notkaye yäman itkan gäka yäkan yäk. ³³ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Meñnaye notnaye bureni-inik u netä? ³⁴ Ude yänpäñ ämawebe it gwäjiñkuño u yabänpäñ yänkuk; Meñnaye, notnaye bureni ño! ³⁵ Ämawebe Anutu täño man buramik täkan uwä näkño meñnaye, notnaye, wanotnaye bureni-inik.

4

Mujiipi pikpik täño man wärani

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ * Jesutä äneji Galili gwägu gägäni-ken äpmonpäñ ämawebe man yäwetpäñ yäwonärek täñkuk. Täñ irirän ämawebe mäyap äbä itgwäjiñpewä Jesu uwä gäpe terak punin äro manjit itkan ämawebe gwägu gägäni-ken it yäpmän kwäkan Jesutä manbiñam yäwetpäñ yäwonärek täñkuk. ² * Täñpäñä man wärani mäyap yäwetpäñä kubä pen ñode yäwetkuk; ³ Juku penpäñ man wärani täwerayän täyat ño ket nadäwut! Äma kubätä ketem mujipi pikta epäni-ken päñku mujipi täñ-irähuttän kwek. ⁴ Täñ-irähuttän kuñirän mujipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño uwä baraktä yabän ahänpäñ nan paotneñ. ⁵ Täñkan mujipi ätuwä kome tañi nämo, gänañ umu mobä, uterak man tädotneñ. ⁶ Kome u pidämigän, gänañ umu mobä unita jäwäri punin itkan bäräneñ tädotneñ. Bäräneñ tädotneño upänkan edaptä yenpewän kubit täneñ. ⁷ Täñ, mujipi ätuwä mup waki gänañ mäneñ. Mup gänañ manirä mup waki unitä äronpäñ uwäk täñpipiñ-pewä wanpäñ bureni nämo pätnen. ⁸ Täñpakan mujipi ätuwä kome gakñi nikekken mäneño uwä täga äroneñ. Äronpäñ bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä tañi bumik pätnen. Täñ, ätuwä bumta pätnen.

⁹ Man ude yänpäñ yänkuk; Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

* **3:31:** Mak 6:3; Jon 2:12; Apos 1:14

* **4:1:** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* **4:2:** Mat 13:34; Mak 4:33-34

10 Tānpākaŋ āmawebe ātu kuŋ moreŋirā Jesu iniken iwarāntākiye-kāt noriye ātukāt man wārani yāwetkuko unitāŋo mebārīta iwet yabāŋkuŋ. 11 Iwet yabāwāwā yāŋkuk; Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epān tāk tāyak unitāŋo manbiŋam kābop irani injingān nadākta yāwani unita in-gānpāŋ tāwetat. Upāŋkaŋ āmawebe pāke u nāmo nadāwā tumāk tākaŋ unita u man wāranigān yāŋ nadāk tākaŋ. 12 * Man unitagān profet kubātā bian ŋode kudān tāŋkuk; Jukujin tāwā api nadāneŋo upāŋkaŋ bānepjintā nāmo api nadāwā tāreneŋ.

Ba dapunjintāwā api kāneŋo upāŋkaŋ nāmo api kawā tāreneŋ.

Upāŋkaŋ nadāwā tārewāpāŋ bānepi nāmo sukurek tākaŋ unita Anututā momini nāmo peŋ yāmik tāyak yāk. *Ais 6:9,10*

13 Jesutā ude yānpāŋ yāŋkuk; Man wārani tāweraro unitāŋo mebārī nadākaŋ ba nāmo? In mebārī nāmo nadāwā tumāŋirā man wārani ātu yāwawā jide tāŋpāŋ nadāwā tāreneŋ? 14 Man wārani tāweraro unitāŋo mebārī ŋode; Āma nākŋo man kudupi yāŋahāk tākaŋ uwā āma mujipi tāŋ-irāhuttāŋ kweko udewani. 15 Tāŋā āmawebe ātu nākŋo man kudupi nadāŋpāŋ bānepi-ken peŋirā Satantā yāyomāgat tāyak uwā mujipi kādet miŋin pewān māneŋo udewani. 16 Tāŋpāŋ āmawebe ātu nākŋo man kudupi pengān nadāŋkaŋ gāripi nadāk tākaŋ uwā mujipi kome pidāmi, gānaŋ umu mobā uterak piweko udewani. 17 * Unitā āmawebe udewani uwā nākŋo man bānepi-ken jāwārī ket nāmo āpmonpani unita man u kadāni kerāpigān yāpmāŋ kuŋatneŋ. Bārāpi kubā ba nākŋo man yāŋahāŋirā yāŋārok man yāwerit iwan tāŋ yāmiŋit tāŋpāwā kwitaŋpāŋ nākŋo man kudupi u bārāneŋ penēŋ. 18-19 * Tāŋā āmawebe ātu nākŋo man kudupi nadāk tākaŋ upāŋkaŋ nadāŋ bārāp ba moneŋ wādāk-wādākta āmāŋi tāktāk ba tuŋum imaka imakata yabāŋgāripi tāŋirā unitā nākŋo man utpewā kumāŋirān nākŋo man jopi tāŋpek. Uwā mup wakiwaki gānaŋ māneŋo udewani. 20 Tānpākaŋ āmawebe ātu nākŋo man kudupi nadāŋkaŋ bānepi-ken peŋpāŋ kehāromi yāpmāŋ kuŋat tākaŋ uwā mujipi kome gākŋi terak piweko u bureni āhan ba taŋi bumik ba bumta ahāneŋo udewani.

Topān uwā kwawak pewān ijikta yāwani

Luk 8:16-18

21 * Jesutā manbiŋam u yāŋ paotpāŋā āneŋi yāwetkuk; Āma kubātā topān ijiŋpāŋ kābot gānaŋ ba kāwut-ken pewek? Nāmoinik! Kwawakgān pewānkaŋ ijiŋ-yānewek. 22 * Bureni! Imaka imaka apiŋo kābop itkaŋ uwā māden kwawak ahāŋirā

* 4:12: Jon 12:40; Apos 28:26-27 * 4:17: Mat 26:31 * 4:18-19: Mat 19:23-24

* 4:21: Mat 5:15 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2

api yabänpäj-nadänej. Ba imaka imaka ämatä yejämäk täkañ uwä äneñpäñ kwawak api peney. ²³ Unita äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

²⁴ * Man täwet täyat uwä ket nadäk täkot. In näkño man kudupi nadäj namiñpäñ nadäk-nadäkjin-ken ähan penpäñ nadäneño uwä Anututä ätukät yäpurärät tamiñirän tañi nadänej. ²⁵ * Unita in ñode nadäwut; Äma kubätä imaka imani u yäpmäj kuñarayäj täko uwä imaka imani uwä yäpurärätpäj bumta imikta yäwani. Upäjkañ äma kubätä imaka imani u nämö yäpmäj kuñarayäj täko uwä imaka imani u äneñi yomägatta yäwani.

Mujipi tädot täkañ unitäño man wärani

²⁶ Ude yänpäj äneñi man wärani kubä ñode yäwetkuk; Man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äbot Anututä yabäj yäwat täyak uwä ñodewani; Äma kubätä mujipi epäni-ken piñtäñ kwek. ²⁷ * Piñ moreñkañ kuñirän bipani kepma yarä-yarä itpäñ mebäri nämö kañpäñ nadäjirän kärük imätpäj amneñ. ²⁸ Kometä ini-tägän gakñi yämiñirän tädotpäñ pähämi pitpäñ äronpäñ bureni pätney. ²⁹ * Eruk bureni patpäñ täganjirä pugerek. Täñpäkañ äbot Anututä yabäj yäwat täyak u ude-wani.

Mastat mujipi täño man wärani

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jesutä ude yänpäj yäwetkuk; Man wärani jide u täwerira Anutu täño yabäj yäwat epän unitäño mebärita nadäwä täreneñ? Eruk, kubä ñode; Äbot Anututä yabäj yäwat täyak u ñodewani; ³¹⁻³² Päya kubä wäpi mastat unitäño mujipi täpuri-inik, päya ätu täño mujipi gämori-ken itkañ. Upäjkañ mujipi u piweno uwä tädotpäñä tañi täñpäñ pähämi obät täñpek. Obät täñjirän barak u gänäñ äyuj säkgämän itneñ.

³³ Täñpäkañ Jesutä ämawebe täño nadäk-nadäki yabänpäj-nadänkañ nadäk-nadäkitä täga initnañi udegän Anutu täño manbiñam man wärani terakgän yäwet täñkukonik. ³⁴ Man mebäri kwawak nämö yäwetkañ man wärani terakgän yäwet täñkukonik. Täñpäkañ man mebäri uwä iwaräntäkiye-kät inigän itkañ yäwet täñkukonik.

Mänittä Jesu täño mani buramiñkuk

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Eruk kepma ukengän kome bipmäñirän Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Gwägu kukñi udude käda kuna yäk. ³⁶ Yäweränä iwaräntäkiyetä ämawebe Jesu kakta äbuño

* 4:24: Mat 7:2 * 4:25: Mat 13:12 * 4:27: Jem 5:7 * 4:29: Jol 3:13; Rev 14:15

päke u yepmanpen gäpe Jesutä itkuk-ken u gänaŋ ärowäkan penta kuŋkuŋ. Kuŋirä ämawebe ätu gäpe ätu yäpmanŋan mäden yäwatkuŋ. ³⁷⁻³⁸ Eruk, Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak kuŋtängän Jesu dämponta iwäwä gäpe mädeni käda gwäkita kunowä penpän uterak dämpon patguŋ-guŋ täŋkuk. Parirän mänit pähap piänirän gwägu tokätuk. Tokätpän gäpe gänaŋ äpmonirän gäpetä gwägu gänaŋ äpmonpayän täŋkuk. Ude täŋpänä iwaräntäkiyetä Jesu yäwä kikuŋuränpän iwetkuŋ; Ai! Yäwoŋärewani, gwägu gänaŋ äpmonayän takamän ŋo yäk. Gwägutä nidäpayän täyak ŋo. Gäk ninta butewaki nämo nadätan? ³⁹ Iwaräntäkiyetä ude iweräwä eruk, Jesutä akuŋpän mänit kaŋ-yänpän gwägu ŋode iwetkuk; Bitnäŋpän kwikinik isi! yäk. Yäweränä mänit kenta gwägu bitnäŋpän waren mämäni nämo itkumän. ⁴⁰ Ude täŋpän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin näkken nämo penpän umuntäkaŋ ba?

⁴¹ Täŋpäkaŋ Jesutä mänit kenta gwägu yäniŋ bitnäŋkuko u kaŋpän umun pähap nadänpän ini-tägän näwetgäwet täŋpän yänkuŋ; Wa! Äma ŋo jidewani! Äma jopi kubätä ude täga tänaŋi nämo. Upänkaŋ äma ŋonitä mänit kenta gwägu man yäwerirän mani buramikamän! yäk.

5

*Äma mäjotä magät-pewän täŋguŋguŋ täŋpani
Mat 8:28-34; Luk 8:26-39*

¹ Eruk kumaŋ päŋku gwägu kukŋi udude käda Gerasa komeken ahänkuŋ. ² * Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä äpäŋirän äma mäjotä magärani kubä, äma kumbani äneŋpani-ken naniktä ahän yämiŋkuk. ³⁻⁴ Äma u noriyetä iŋitna yänkaŋ kadäni kadäni keri kuroŋi yen kehäromipän pädat täwäkaŋ yäpman däkŋek täŋkukonik. Uwä äma kubätä unitäŋo kehäromi yäpman äpnaŋi nämo, kehäromigämän. ⁵ Täŋpän kepma bipani mobä gänaŋ ba pom terak-terak kuŋatkaŋ mobä yäpmanpän gupi awähutkaŋ kähän yäntän kuŋat täŋkukonik.

⁶ Kuŋattängän Jesu ban udu irirän kaŋkaŋ bäräŋeŋ dubini-ken päŋku gukut imäpmok täŋkuk. ⁷⁻⁸ * Ude täŋirän Jesutä iwetkuk; Mäjo, gäk äma ŋo kakätänpen ku! yäk. Ude iweränä äma u kähän pähap yänpän ŋode yänkuŋ; Jesu, Anutu Ärowani täŋo nanaki, gäk jide täŋ namayän äbätan? Anutu iŋamiken komi epän nämo gamayän yän näweri nadäwa!

⁹ Yänirän Jesutä iwet yabänkuŋ; Wäpka netä? Iweränä yänkuŋ; Nin mäjo mäyaptä äma ŋo terak itkamän unita wäpnin Mäyap yän niwet täkaŋ yäk. ¹⁰ Ude yänpän butewaki

* 5:2: Mak 1:23 * 5:7-8: Mak 1:24

terak wari wari iwetkuņ; Kome itkamāņ ņoken nanik niwat kireweno! yāk.

¹¹ Man ude yāntāņgān pom kubā tuān itkuko uken but äbot pähap ketem naņ irirā yabāņkuņ. ¹² Yabāņpāņ Jesu butewaki terak iwetkuņ; But äbot udu yabātan? Niwat kireņpewi uterak ärona yāk. ¹³ Yāņirā Jesutā yāniņ kireņpewān mājotā äma kakātāņpeņ kumaņ but uterak äroņkuņ. Äroņirā but 2,000 udetā bārāņeņ kumaņ päņku geņi-ken äriņpāņ gwägu gānaņ äpmonpāņ ume naņpāņ kumbuņ.

¹⁴ Ude täņirā äma but watāni iranitä yabāņpāņ ämetpeņ päņku ämawebe yotpārare ba deken deken ittāņ kuņkuņo u manbiņam u yäwetkuņ. Yäweräkaņ umuri ahāņkuko u kāna yāņkaņ kuņkuņ. ¹⁵ Kumaņ päņku Jesuken ahāņpāņ kaņkuņ. Äma mäjo mäyaptā magārani u tek yamäk ikek, nadāwān tumbāpāņ Jesu dubini-ken kwikinik maņit irirān. U kaņpāņ äma päke äbuņo uwä umuntaņkuņ. ¹⁶ Täņpāņ äma kaņpāņ nadāņkuņo unitā äma mājotā magārani u ba but geņi-ken äriņpāņ kumbuņo unitāņo manbiņam yäwetkuņ. ¹⁷ Man u nadāņ moreņpāņä Jesu iwetkuņ; Gäk nintāņo kome ņo peņpeņ ku! yāņ iwetkuņ.

¹⁸ Ude iwerāwä Jesu gäpe terak ärowayāņ täņirān äma mäjo yäwat kireņ imiņkuko unitā Jesu iwetkuk; Nadāņ namiņiri bok kuda! yāk. ¹⁹ Iwerānä Jesutā iwetkuk; Nāmo! Gäk komeka-ken ku! Päņku meņkaye notkaye Ekānitā täņkentäk ba iron ude täņ namitak yāņ biņam kaņ yäwet. ²⁰ * Iwerānä äma u mani buramiņpāņ kuņkuk. Kuņpāņä Jesutā täņ imiņkuko unita ämawebe yotpārare kubäkubā manbiņam u yäweränkaņ yāņkuņ; Wära! Imaka kudupipāņ nadākamāņ yāk.

Jesutā webe yarä yäpān tägaņkuņ

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹⁻²³ * Täņpāņ Jesutā Gerasa kome peņpeņ gäpe terak äroman gwägu kukņi ņode kāda äbuk. Äbānkaņ ämawebe bumta it-gwājiņkuņ. Täņpāņ ätu nanak irirān kābeyä yot täņo watā äma kubā wāpi Jairas unitā ahāņpāņ Jesu kaņpāņ gāmori-ken iņami yäpān äpmonpāpāņ butewaki terak ņode iwetkuk; Näkņo äpetna kumbayāņ täyak unita gäk päbä yäpä tägakta ketka uterak täga pewayāņ? Ude täņpayāņ täno uyaku nāmo api kumbek yāk. ²⁴ Ude iwetpāņ imagurānkaņ bok kuņkumān. Kuņirān ämawebe mäyap täkņun nitek iwatkuņ. ²⁵⁻²⁶ Iwarirā webe kubā kāyām ikek ämawebe bāmopi-ken itkuk. Webe u komepak kāyām kadāni kadāni täņ yäpmāņ kuņtäyon obaņ 12 ude täreņkuk. U yäpätägak äma mäyaptā täņpena tägawān yāņkaņ epān täņ yäpmāņ kuņirā komi pähap nadāņkaņ monenji

* 5:20: Mat 4:25; Mak 7:31

* 5:21-23: Mat 8:3; Mak 7:32

jop ahawut yäpmäj äbäj itkuk. Täñkañ käyämi nämo paotkan wakiinik täñkuk. ²⁷⁻²⁸ * Ude täñkañ webe unitä Jesu täño manbiñam nadänpäjä ämawebe päke u gänañ päñku Jesu täño tekgän injirira käyämna paorän yäñkañ päñku mädeni-ken tekgän inçitkuk. ²⁹ Ude injirirän uterakgän nägät kawuk tañpäj gupi-ken komi nadäñkuko u paotkuk.

³⁰ * Täñjirän kadäni ukengän Jesu kehäromini ätu äma kubä terak kuñtäñjirän nadäñkuk. Nadänpäj äyänutpäñ yäwetkuk; Näñño tek netätä inçitak? ³¹ Yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Etäj, ämawebe mäyap dumäj gawatkañ u nämo yabätan? Imata netätä nepmäñitak yäj yäyan? ³² Yäjirä Jesutä u netätä näñño tek inçitak yäñpäj äyänutpäñ yabäj äyänutkuk. ³³ Yabäj äyänurirän webe ukeño Näkä täyat yäñpäj umun pähap nadänpäj äbä Jesu gämori-ken inçami yäpän äpmonpöpäj mebärini yäñahäñpäj iwetkuk. ³⁴ * Iwerirän Jesutä iwetkuk; Äpetna, näka nadäj namikinik täyan unita gepmanpa tägatan. Päñku tägañpäj säkgämän kañ it!

³⁵ Man ude iwerirän äma ätu käbeyä yot täño watä äma wäpi Jairas unitä yotken naniktä abäñpäj Jairas iwetkuñ; Äpetka kumak yäk. Kumakopäj imata Jesu jop yäñikñat yäpmäj kwayäj? ³⁶ Yäwäwä Jesutä man yäñkuño u nadänpäj Jairas iwetkuk; Umuntäweno! Nadäk-nadäkka näkagän kehäromi peyi!

³⁷ Ude yäñpäj ämawebe päke itkuño unita yäjiwätpäj äma yaräkubä Pita, Jems-kät Jems noripaki Jon ugänpäj yämagut yäpmäj kuñkuk. ³⁸ Yämagut yäpmäj kuñtängän Jairas täño yotken ahäñpäj yabäñkuñ; Yäñtäbätet yäñpäj konäm butewaki pähap täñ irirä. ³⁹ Ude yabäñkañ yot gänañ äronpäj yäwetkuk; Mebäri imata yäñtäbätek yäñpäj konäm butewaki ño täñ itkañ yäk? Webe gubañ ño nämo kumak. Däpmon pat itak. ⁴⁰ * Ude yäwänä kañ-mägayäñkuñ. Kañ-mägayäwäwä yäj-yawat-pewän yäman äpämañ kuñjirä webe gubañ kumbuko unitäño miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä ukät webe gubañ kumbanitä patkuk-ken u äronkuñ. ⁴¹ * Äronpäjä webe kumbani u kerigän inçitpäñ iniken man terak ñode iwetkuk; Webe gubañ, aku! (U iniken man terak Talita kumi yäj iwetkuk.) ⁴² Ude yäjirän uterakgän webe gubañ uwä akumañ kuñatkuñ. (Webe gubañ unitäño obañ 12 ude.) Täñjirän kañpäj miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä u keru inkuñ. ⁴³ * Täñpäj Jesutä manbiñam u nämo yäñahäneñ yäñpäj webe gubañi u miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä u yäwetpäñ

* 5:27-28: Mat 14:36 * 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50, 17:19

* 5:40: Jon 11:11 * 5:41: Luk 7:14 * 5:43: Mak 1:44, 7:36

yäniñ bitnäñkuk. Yäniñ bitnäñpäj ketem imä nanpän yäj yäwetkuk.

6

Nasaret naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jesu iwaräntäkiye-kät yotpärare u penpen Jesutä ini yotpärare-ken kuñkuñ. ² * Päjku irirä Juda täño Orekirit kadäni täñirän käbeyä yot gänäñ äronpäj Anutu täño manbiñam yäñahäñpäj yäwetkuk. Yäwerirän nadäñkañ mäyaptä nadäwätäk tañi täñpäj yäjkuñ; Äma ño nadäk-nadäk pähap ñowä de yäpuk? Ba imaka imaka ämatä täga tänañi nämopäj täk täyak u kehäromi netä imiñkuk? ³ * Äma ño yot täñpanigän ño yäk. U Maria täño nanakigän. Noriye Jems, Joses, Juda kenta Saimon u nadäkamäj yäk. Ba wanoriye ninkät penta it takamäj ño yäk. Ude yäjpäj Jesuta nadäwä wakñkuñ.

⁴ * Täñirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täño epän äma orañ yämik täkañ upäjkañ ini komeken nanik ba noriye miñiye naniye u bitnäñ takañ yäk. ⁵ Eruk, ini yotpärare-ken naniktä mäde ude ut imiñpewä Jesutä kudän kudupi ñoken täga nämö täñpet yäj nadäñkuk. Äma käyäm ikek yarä-gänpäj keritä yepmäñit-pewän tägañkuñ. ⁶ Täñpakañ ämawebe nadäk-nadäkitä kehäromi nämö nadäj imiñkuño unita nadäwän täga nämö täñkuñ.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

Eruk yotpärare it yäpmäj kuñkuño udegän päñku Anutu täño manbiñam yäwetpäj yäwoñärek täñtän kuñkuk. ⁷⁻⁹ * Täñtän kuñtängän iwaräntäkiye 12 yäjpäbä yepmañpäj yarä-yarä yäpmäj daniñpäj mäjo yäwat kirekta kehäromi yämiñpäj jukuman ñode yäwetkuk; In imaka kubä nämö yäpmäjkañ kuneñ. Yäk, ketem, monen imaka nämö yäpneñ. Ähottabakät kuroñjin ärärani ugänpäj kañ yäput. Ba tek gupjin terak itkañ unitagän kañ kut. ¹⁰ Päjku kome kubäken ahäñpäj äma kubätä yori-ken yäj-täkñat yäpmäj ärowänä ugän itpäj epän täñ paotkañ kome kubäken kañ kut. ¹¹ * Täñ, kome kubäken ahäñirä not nämö täñ tamiñpäj manjin bitnäwäwä mäde kañ ut yämüt. Mäde ut yämiñpäj kugun kuroñjin-ken nanik pewä mañpäpen kañ kut. Ude täñirä tabäñpäj kañ umuntawut!

* 6:2: Jon 7:15 * 6:3: Jon 6:42 * 6:4: Jon 4:44 * 6:7-9: Luk 10:1 * 6:11:

¹² Jesutä jukuman ude yäwetpän yäniñ kireñpewän päñku ämawebe bänepi sukurekta manbiñam yäwetkuñ. ¹³* Ude täñit mäjo äma magärani bumta yäwat kireñit, käyäm ikek mäyap ume gakñi ärut yämiñpewä täganit täñkuñ.

Herottä Jon utpewän kumbuk

Mat 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹⁴* Eruk, Jesu ba iwaräntäkiyetä yäpätägak epän täñ yäpmän kuñtäko ämawebetä nadäñpän biñam pähap yäñirä Herottä nadäñkuk. Man mebäri mebäri ñode yäk täñkuñonik. Ätutä ñode yäk täñkuñonik; U Jon ume ärut yämani äma u kumbani-ken naniktä akuñkuko unita kehäromini nitek yäñ yäñkuñ. ¹⁵ Ätu täwä Äma u Elaija yäñ yäñkuñ. Ba ätu täwä Äma u Anutu täño man yäñahäwani äma kubä bian itkuño udewani yäñ yäñkuñ. ¹⁶ Yäñtäko Herottä nadäñpänä yäñkuk; Ude nämo! yäk. Jon kotäki madäñkuro ukeñonitä äneñi akuñkuk! yäk.

¹⁷⁻¹⁸* Herottä man yäñkuko unitäño manbiñam ñode; Bian Herottä yäñpewän komi ämatä Jon iñitpän keru kuroñi pädat täñpän komi yotken teñkuñ. Mebäri ñodeta; Herottä monäni Filip unitäño webeni wäpi Herodias yomägatpän inita yäpuko unita Jontä kadäni kadäni ñode iwet täñkukonik; Gäk monäka Filip täño webeni yomägatpän uwä бага man irepmitpän täñkun yäk. ¹⁹⁻²⁰ Ude iwet täñkuko unita Filip webeni Herodias uwä Jonta kokwawak nadäñ imiñpän utta kädetta wäyäkñek täñkukonik. Täñjirän Herottä ini uwä Jon uwä Anutu täño kädet siwöñi iwarani äma yäñpän watäni it imik täñkukonik. Unita Jontä man yäñjirän nadäwän inide kubä täñpöpän nadäwätäk täñkañ Jon täño man nadäkta gäripi nadäk täñkukonik.

²¹ Eruk Herodiastä Jon utta kädetta wäyäkñeñtän kuñtäyon kädet ñode ahäñkuk; Herottä ini ahäwani kadäni-ken äma ärowani ba iwan täño watä äma ba Galili kome täño ekäni ekäni yäñpäbä yepmanpän äñnak-äñnak pähap täñ yämiñkuk. ²²⁻²³* Ude täñ yämän nañ irirä Herodias äperi yäñpewän päñku äma ketem nañ itkuño u iñamiken itpän kap kuroñ täñkuk. Kap kuroñ täñ irirän Herot ini ba ämaniye-kät kañgärip täñkuñ. Kañgärip täñpän Herottä äma ärowani itkuño u iñamiken webe uwä yäñkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk imaka jopi u ba u unita yäwiwä gamayän yäk. Ba tuñumna ba kome kañiwat täyat unita yäwiwä yäpmän daniñpän moräki gamayän yäk. ²⁴ Webe uwä man u nadäñpänä yäman äpmonpän miñi iwet yabäñkuk; Meñ, näk imatäkenta yäweret? Yäwänä miñitä iwetkuk; Kuñkañ Jon, ume ärut yämani unitäño gwäkita yäwet yäk.

* **6:13:** Jem 5:14 * **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28 * **6:17-18:** Wkp 18:16

* **6:22-23:** Est 5:3,6, 7:2

25 Ude iweränkaŋ äperi bäräŋeŋ päŋku intäjukun äma u iwetkuk; Gäk Jon, ume ärut yämani unitäŋo kotäki madäŋ täkŋeŋpäŋ gwäki gäpe gänaŋ peŋkaŋ äbä nam yäk. 26 Yäjirän Herot butewaki pähap nadäŋkuk. Butewaki nadäŋkukopäŋ äma ärowani injamiken ba noriye injamiken man kehäromi yäŋkuko u nadäŋpäŋ näka nadäŋirä äpani täŋpek yäŋpäŋ nadäŋ imiŋkuk. 27-28 Nadäŋ imiŋpäŋ bäräŋeŋ Jon kotäki madäŋ täkŋeŋpäŋ gwäki yäpmäŋ äbähta komi äma kubä iwerän kuŋkuk. Komi äma unitä komi yot gänaŋ äronpäŋ Jon u kotäki madäŋ täkŋeŋpäŋ gäpe gänaŋ peŋpäŋ yäpmäŋ päbä Herodias äperita imiŋkuk. Imänkaŋ webe gubaŋi unitä miŋiken yäpmäŋ kuŋkuk. 29 Ude täŋirä Jon täŋo iwaräntäkiyetä biŋam u nadäŋpäŋ Jon gupi yäpmäŋ päŋku awaŋ äneŋkuŋ. Ugän.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmäŋ towiŋkuk

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

30 * Täŋpäkaŋ Jesutä iwaräntäkiye yäwerän kuŋtäŋpä kuŋkuŋo u äneŋi äyähutpeŋ Jesuken päbä manbiŋam ämawebe yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋkuŋo u ba imaka imaka täŋtäŋ kuŋatkuŋo unitäŋo manbiŋam iwetkuŋ. 31 * Täŋirä ämawebe mäyap Jesu käna yäŋkaŋ kuŋkaŋ äbäk täŋkuŋ. Unita jide täŋpäŋ ketem näne yäŋpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Päŋku kome äma nämo itkaŋ-ken itpäŋ-nadäk täna yäk. 32 Ude yäŋkaŋ kuna yäŋpeŋ gäpe terak äronpäŋ äma nämo itkuŋ-ken u kuŋkuŋ. 33 Kuŋirä ämawebe mäyaptä yabäŋpäŋ-nadäk täŋkaŋ komeni komeni akuŋ kireŋpäŋ intäjukun päŋku kome Jesu-kät iwaräntäkiyetä itpäŋ-nadäk täna yäŋ yäŋkuŋ-ken u it kireŋkuŋ.

34 * Eruk Jesutä gwägu gägäni-ken udu ahäŋpäŋ gäpe terak naniktä äpäŋpäŋ ämawebe äbot pähap yabäŋkuk. Yabäŋpäŋ ironi kodäŋatä butewaki täŋtäŋ kuŋat täkaŋ ude bumik täŋ irirä yabäŋpäŋ butewaki nadäŋ yämiŋkuk. Ude nadäŋpäŋ pengän Anutu täŋo kädet mebäri mebärita yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk.

35 * Ude täŋ irirän kome dapuri äpmonpayäŋ täŋkuk. Täŋirän iwaräntäkiyetä päŋku Jesu iwetkuŋ; Kome ŋo gägäni-ken iritna kome bipayäŋ täyak. 36 Unita ämawebe yäwetpewi päŋku yotpärare it yäpmäŋ kukaŋ-ken uken päŋku ketem ini-ini gwäki peŋpäŋ yäpmäŋpäŋ naŋput yäŋ iwetkuŋ. 37 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Intä täga nämo yämineŋ? Ude yäweränä yäŋkuŋ; Jide täŋpäŋ yämine? Monerä taŋipäŋ uyaku ämawebe päke ŋonita ketemä yämine yäk. Upäŋkaŋ monerä taŋi de yäpmäŋpäŋ ämawebe mäyap ŋo yepmäŋ towinayäŋ?

* 6:30: Luk 10:17 * 6:31: Mak 3:20 * 6:34: Mat 9:36 * 6:35: Mak 8:1-9

38 Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Pāṅku āmawebe yāwet yabāwut. Iniken dākum jideka itkaṅ? Ude yāwānā pāṅku yabāṅpāṅ-nadāṅkaṅ ābā iwetkuṅ; Kārāga 5kāt gwāgu tom yarā ude itkaṅ yāk. 39-40 Ude yāwāwā Jesutā yāwet-pewān āmawebe kome terak ābot-ābot maṅirāntāṅ yāpmāṅ kuṅkuṅ. Ābot ātu 100, ābot ātu 50 ude maṅirāntāṅ yāpmāṅ kuṅkuṅ. 41 * Eruk maṅirāntāṅ yāpmāṅ kuṅjirā Jesu kārāga 5 ukāt gwāgu tom yarā ukāt yāpmāṅkaṅ kunum terak dorāṅpāṅ Anutu-ken bānep tāga man iwetkuk. Iwetpāṅ kārāga tokātpāṅ iwarāntākiyeta yāmānkaṅ unitāwā āmawebe bumta pāke unita yāmiṅtāṅ kuṅkuṅ. Tāṅpāṅā gwāgu tom udegān tāṅkuk. 42-43 Ude tāṅkaṅ āmawebe pāke unitā naṅpā koki tāṅpāpāṅ ātu jop peṅkuṅ. Tāṅpākaṅ jop patkuṅo u iwarāntākiyeta yāpmāṅpāṅ yāk 12 ude daiwā tokṅeṅkuṅ. 44 Āmawebe Jesutā yepmāṅ towiṅkuko uwā 5,000 ude. Tāṅpākaṅ u āma ekāni-gānpāṅ daniwani, webe ironi-kāt nāmo.

Jesu gwāgu terak yentāṅ kuṅkuk
Mat 14:22-23; Jon 6:16-21

45 Tāṅpākaṅ pengān Jesutā iwarāntākiye yāwet-pewān gāpe terak āromaṅ gwāgu gāgāni kukṅi udude kāda Betsaida kome kāda intājukun kuṅkuṅ. Kuṅjirā Jesutā āmawebe pāke u yāwerān kuṅtāṅpā kuṅkuṅ. 46 * Āmawebe kuṅtāṅpā kuṅjirā Jesu iniwā nani-kāt man yādayāṅ pom terak āroṅkuk.

47 Āroṅkuko ittāṅgān kome bipmāṅ urānkaṅ gāpe iwarāntākiyeta yāpmāṅ kuṅkuṅo u gwāgu bāmopi-ken kuṅjirā Jesu inigān pom terak itkaṅ yabāṅkuk. 48 Iwān mānit taṅi pāhap piāṅjirān iwarāntākiyeta gāpe tāṅpena kwān yāṅkaṅ pipiri kubā tāṅ irirā. Eruk tamimaṅ barak nāmo maṅjirirā Jesu uwā iwarāntākiyeta itkuṅ-ken uken kwa yāṅpāṅ gwāgu terak yentāṅ kuṅkuk. Gwāgu terak yentāṅ kumaṅ pāṅku iwarāntākiye dubini-ken ahāṅ yāmiṅjirān kaṅkuṅ. 49-50 * Kaṅpāṅā mājo kubātā ābātak yāṅkaṅ umun pāhap nadāṅpāṅ kāhān yāṅkuṅ. Kāhān yāṅjirā Jesutā pengān yāwetkuk; Umuntāneṅo, nākṅa āretat yāk.

51-52 * * Ude yāṅpāṅ gāpe iwarāntākiyeta itkuṅo uterak āroṅpāṅ bok irirā iwān mānit bitnāṅkuk. Iwān mānit bitnāṅjirān nadāwā umuri pāhap kubā tāṅkuk. Imata, Jesutā ketem yāpmāṅ daniṅpāṅ āmawebeta yāmiṅjirān kaṅkuṅo upāṅkaṅ Jesu tāṅo mebāri ket nāmo nadāṅkuṅo unita nadāk-nadāki-ken nadāwā nāmo tāreṅkuk.

* 6:41: Mak 7:34 * 6:46: Luk 5:16, 6:12; Luk 9:28 * 6:49-50: Luk 24:37

* 6:51-52: Mak 4:39 * 6:51-52: Mak 8:17

*Jesutä käyäm ikek mäyap yäpän tägarıkuı**Mat 14:34-36*

⁵³ Jesutä gäpe terak ärowänkaı penta kuııtängän Genesaret komeken ahänıkuı. Ahänıpänä gäpe täıo yen yäpmän pänıku päya kujat terak topmänıpän penıkuı. ⁵⁴⁻⁵⁵ Penıpän kunayän täıırä ämawebetä Jesu kanıpän nadänıkan pänıku yotpärare Genesaret kome kädäta ittän kuııkuıo u bııam yäweräkan ämawebe käyäm ikek gäran täııpän yäpmän Jesutä itkuk-ken ugän iwatkuı. ⁵⁶ * Täııpän yotpärare täıı ba täpuri ba tobät yotken epän täııtän kuıırän ämawebe käyäm ikek kwawakgän yepmanıpän Jesu butewaki man ııode iwetkuı; Nadän yämiıiri tekka moräkigän ıııırirä käyämi paorut yän iwetkuı. Ude iwerä nadän yämiıırän käyäm ikek teki moräkigän ıııtıkuıo u kudup tägan moreııkuı.

7

*Äbek ora täıo man**Mat 15:1-9*

¹ Parisi äma ätukät Baga man yäwoıärewani äma ätu Jerusalem naniktä äbänıpän Jesuken ahänıpän itkuı. ² * Täııpän yabänıkuı; Jesu täıo iwaräntäkiyetä Parisi äma täıo бага man pewani u nämo iwatpän kerı nämo ärutkan ketem jop yäpmänıpän nanıkuı. Ude täıırä yabäwä siwoııı nämo täııkuı. Bänepi täııpä wakan yän nadänıkuı. ³ Unitäıo mebäri ııode; Parisi ämakät Juda nanik ämawebe kudup kerı ärutkan-gän ketem nak täııkuıonik. Uwä äbekiye oraniye täıo бага man buramiııpän ude täk täııkuıonik. ⁴ * Ba käbeyäken naniktä äbänıpän ketem näna yänıpänä kerı ärutkan uyaku täga näneıı. Täııkan gäpe, käbot ba imaka imaka ärut täııkuıonik. Ude nämo tänowä bänepnin yäpna wanen yän nadäk täııkuıonik. Täııpän imaka imaka mebäri mebäri äbekiye oraniyetä pewani ugän iwatpän täk täııkuıonik.

⁵ Mebäri unita nadänıpän Parisi ämakät Baga man yäwoıärewani ämatä Jesu ııode iwet yabänıkuı; Gäwaräntäkaye imata nintäıo äbekniye oraniye täıo бага man u nämo iwat täkan? Kerı nämo ärutkan imata ketem jop nak täkan? Ude täk täkan uwä bänepi täııpawak täkan yäk.

⁶⁻⁷ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken penıırän ııode yänıkuıo uwä bureni ahätak;

Äma äbot ııo menitä näk naniıı oret täkan upänıkan bänepitä näka bitnäk täkan.

Äma täño бага mangän iwat täkañ unita naniñ orerirä näk
nämo nadäñ yämik täyat yäk. Ais 29:13

⁸ In Anutu täño бага man penpäñ komen äma täño бага man buramiñpäñ kuñat täkañ.

⁹ Ude yäñpäñ yäwetkuk; In Anutu täño man wenkireñpäñ injinken nadäk-nadäk kädet ugänpäñ iwat täkañ. U siwoñi yäñ nadäk täkañ upäñkañ näkä nadäwa siwoñi nämo täk täyak. Unita kädet udewanigän kubä ñode täwera mebärijin nadäwut.

¹⁰ * Orajin pähap Moses bian jukuman ñode yäñkuk; Gäk meñka nanka orañ yämen. Ba kubä ñode; Äma kubätä miñi nani yebewänä kumäñ-kumäñ utneñ yäñ yäñkuk. ¹¹ Eruk, in man u nadäkañ upäñkañ mäde ut imiñpäñ ñode yäk täkañ; Äma kubätä imaka täga kubätä miñi nani täñkentäñ yämikta yäwekopäñ ñode yäwerek; Ño ekta taminañpäñ ek jop irirän Anututa biñam peyat yäñ yäwerek. Wa! Miñi nani nämo nadäñ yämiñpäñ ude yäweko uwä in täga täyan yäñ iwetneñ. ¹² Meñnan tuñum upäñ täñkentäñ yäminañi nämo yäñ iwetneñ. ¹³ Jesutä ude yäwetpäñ yäñkuk; In ude täk täkañ uwä Anutu täño man u wenkireñpäñ injinken man ugänpäñ iwat täkañ. Täñpakañ ugän nämo. Imaka ätu udegän täk täkañ yäñ yäwetkuk.

Imatäkentä bänepnin täga täñpäñ waneñ?

Mat 15:10-20

¹⁴ Jesutä ude yäñpäñ ämawebe äneñi yäñpäbä äbot kubägän yepmañpäñ yäwetkuk; In juku penjirä man kubä täwera nadäwut; ¹⁵ * Imaka näñpanitä bänepjin nämo täñpäwak täkañ. Imaka bänepjin-ken nanik äbäk täyak unitägän bänepjin täñpäwak täkañ. ¹⁶ Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

¹⁷ Eruk ude yäñpäñ ämawebe yepmañpen yot gänañ äronjuk. Äronjirän iwaräntäkiyetä man wärani yäñkuko unita iwet yabäñkuñ. ¹⁸ Iwet yabäwä yäwetkuk; Ai! In nadäk-nadäkjin nämo ba? Mebäri ñodeta nämo nadäkañ? Imaka kokjin gänañ äpmok täyak unitä bänepjin imata täñpäñ waneñ? ¹⁹ Ketem nak täkañ unitä bänepjin-ken nämo äpmok täkañ. Uwä päpmo ini irani-ken itkañä käderi-kengän äpämañ kuk täkañ yäñ yäwetkuk. Ude yäwetkuko uwä ketem ätu Juda naniktä yäjiwäranani u kuduptagän Jesutä tägagän yäñ yäñkuk.

²⁰ Ude yäñpäñ kubä pen ñode yäwetkuk; Imaka waki bänepjin-ken nanik-tägän äbäk täkañ unitä Anutu injamiken täñpewä waki täk täkañ. ²¹⁻²² Äma bänepi-ken naniktä imaka äbäk täkañ u ñode; Nadäwäwak, kubokäret, kubota, äma kumäñ-kumäñ däpmäk, webe yäpmäñpäñ pek, yabäñgärip,

* 7:10: Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16

* 7:15: Apos 10:14-15

bänep iyap, jop yäkñat-yäkñat, kokwawak yäpmäj kuñat-kuñat, me yäkyäk, yäñpäñ-yabäj yawat, ärowani täktäk, Anututa nadäwä äpani täktäk. ²³ Imaka wakiwaki udewani äma ini bänepi-ken naniktä ahäñpäñ täñpewä wak täkañ. Täñirä Anututä yabäwän wakiinik kubä täk täkañ.

Webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ iminjkuk

Mat 15:21-28

²⁴ Eruk Jesu kome u penpen Tire komeken kuñkuk. Päñku ahäñpäñ ämatä nabäneñ yäj nadäñpäñ yot kubä gänäñ käbop äronjkuk. Käbop äronjkukopäj jide täñpäñ käbop-inik irän? ²⁵⁻²⁶ Yot gänäñ äro irirän pengän webe kubätä Jesu äbäk yäj yäjirä nadäñkuk. Webe uwä guñ äbotken nanik, kome kubä wäpi Siria Ponika uken nanik. Eruk webe unitä Jesu äbäk yäj yäjirä nadäñpäñä äperi mäjotä magätkuko unita yäñpäñ bäräneñ päñku Jesu gämori-ken injami yäpäñ äpmonpöpäj patkuk. Ude täñkañ konäm butewaki täñpäñ iwetkuk; O Jesu, mäjo äpetna magärako u iweri kañ kwän yäk. ²⁷ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäñ aña yämiwä nämo tägawek. Ironironita yämina nañpä koki täñpäkañ uyaku yäk. ²⁸ Ude yäwänä webe unitä man kowata ñode iwetkuk; Ekäni, bureni yäyan upäñkañ añ uwä ironitä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä upäj jop waki nak täkañ yäk.

²⁹ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan unita nadäñ gamitat. Eruk täga, kuyi! Mäjo äpetka kakätäyak yäk. ³⁰ Ude iweränkañ kumañ komeni-ken ahäñpäñ päñku ini yotken äronpäñ kañkuk; Äperi mäjo kakätäñpen kuñirän kwikinik patkuk.

Jesutä äma guñ kubä yäpäñ tägañkuk

³¹ * Täñpäkañ Jesu uwä Tire kome penpen Sidon kome irepmitpäñ päbä Galili gwägu käda Dekapolis kome ahäñkuk. ³² Ahäñirän äma guñ kubä, man nämo nadäwani ba man yäkyäkta meberi bäräpi, u imagut yäpmäj Jesuken ahäñpäñ butewaki man ñode iwetkuñ; Jesu, ketka äma ño terak pe! yäk. ³³ * Ude iwerä nadäñpäñ Jesutä äma uwä ketwära täñirenpewän päñku inigän iränkañ keru nanakitä jukuni-ken penkuk. Täñpäñ iwit keru-ken utpäñä meberiken injkuk. ³⁴ * Ude täñpäñ kunum terak iñpewän ärowäpäñ äma unita butewaki pähap nadäñpäñ jäkjäk yäñpäñ iwetkuk; Nadäwi tumbut! (U iniken man terak Epata! yäj iwetkuk.) ³⁵ Ude yäwänä uterakgän jukunitä nadäwän tumbäpäñ meberi imaka pidäm tañirän man säkgämän yäjnkuk. ³⁶ * Täñirän Jesu ämawebetä manbiñam u nämo yäñahäneñ yäñpäñ yäjiwätkuk.

* 7:31: Mat 15:29-31 * 7:33: Mak 5:23; Luk 4:40, 13:13 * 7:34: Mak 6:41;

Jon 11:41 * 7:36: Mak 1:43-45

Yäjiwätükuko upänkaŋ man nämo buramiŋkuŋ. Nämo, u ehutpäŋ yänahäntän kuŋkuŋ. ³⁷* Ude yänahänirä ämawebe biŋam u nadänkuŋo unitä yänkuŋ; Wära! Imaka imaka täk täyak u kudup tägagän täk täyak! yäk. Äma man nämo yäwani täŋpewän man yäk täkaŋ ba man nämo nadäwani imaka täŋpewän man nadäk täkaŋ. U inide kubä! yän yänkuŋ.

8

Jesutä ämawebe 4,000 ketem yepmän towiŋkuk

Mat 15:32-39

¹⁻²* Kadäni ukengän ämawebe äbot pähap Jesuken äneŋi tokŋeŋpäŋ nakta jop irirä iwaräntäkiye yänpewän äbäpäŋ yäwetkuk; Ämawebe ŋo ninkät kepma yaräkubä it yäpmän äbänkä nakta bumta yeŋirä yabänpäŋ butewaki nadätat. ³Jop yepmana päŋku kädet miŋin nakta kumneŋ. Ätu ban naniktä äbuŋ yäk.

⁴ Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwetkuŋ; Kome jopiken ŋodeken ketem deken nanikpäŋ yäpmänpäŋ äma äbot ŋodewanita yämine? ⁵ Yäwäwä yäwetkuk; Inken käräga jidetä itkaŋ? Yäweränä iwetkuŋ; 7tägän itkaŋ yäk. ⁶ Ude iwerä nadänkaŋ Jesutä ämawebe yäwet-pewän kome terak maŋit yäpmän kuŋkuŋ. Täŋkaŋ käräga 7 ŋokeŋo yäpmänpäŋ Ekäni bänep täga man iwetkaŋ tokätpäŋ iwaräntäkiyeta yämiŋkuk. Yämänkaŋä iwaräntäkiyetä ämawebe päke unita yämiŋ yäpmän kuŋkuŋ. ⁷ Täŋkaŋ gwägu tom yarägän itkuŋo u udegän Ekäni bänep täga man iwetkaŋ yäpmän danipän iwaräntäkiyeta yämänkaŋ ämawebeta yämiŋkuŋ. ⁸ Yämä äma 4,000 bumik itkuŋo u naŋpäŋ koki täŋkuŋ. Naŋpä tägawäpäŋ ketem ätu jop patkuŋo uwä iwaräntäkiyetä yäpmänpäŋ yäk 7 ude daiwä tokŋeŋkuŋ. ⁹ Ude täŋkaŋ ämawebe u yäwet-pewän ini komen komen kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. ¹⁰ Kuŋ moreŋirä Jesu iwaräntäkiyekät gäpe terak äronpeŋ päŋku Dalmanuta komeken uken ahänkuŋ.

¹¹* Uken ahänpäŋ irirä Parisi äma ätu Jesuken äbänpäŋ manken tena yänkaŋ yänjabäk kehäromigän iwetpäŋ ŋode iwet yabänkuŋ; Ai! Kudän kudupi kubä täŋiri kaŋpäŋ Anututä gepmaŋpäŋ äpun yän nadäna! ¹²* Iwerirä Jesutä gaŋani nadänpäŋ yäwetkuk; Äma udewani imata kudän kudupi täŋiri känäyän yänkaŋ nadäk täkaŋ? Näk bureni täwetat. Näk kudän kudupi kubä nämoinik täwoŋärewayän! ¹³ Ude yänpäŋä yepmaŋpeŋ iwaräntäkiye yän-yäkŋat yäpmän gäpe terak äromaŋ gwägu ani kukŋi udude käda äronkuŋ.

* 7:37: Ais 35:5

* 8:1-2: Mak 6:34-44

* 8:11: Mat 12:38

* 8:12: Luk

Parisi äma täño kudäni u yis udewani

Mat 16:5-12

¹⁴ Täñpäkañ iwaräntäkiyetä guñ tañpäñ kārāga dākum mäyap nämo yäpuñ. Gäpe terak kubägän itkuko ugänpäñ yäpuñ. ¹⁵ * Eruk kuñtängän Jesutä man ñode yäwetkuk; In Parisi ämakät Herot täño yis unita ket nadäñpäñ kañ kuñarut! ¹⁶ Yäweränä iwaräntäkiyetä ini-tägän näwetgäwet täñpäñ yäñkuñ; Kārägata guñ tañpeñ äbämäño unita käwep nadäñpäñ niwetak yäk. ¹⁷ * Man ude yäñirä Jesutä nadäñpäñ yäwetkuk; Kārägata guñ tañpeñ äbäñopäñ imata yäñpäñ-nadäk täkañ? Wari wari täwet yäpmäñ äbäk täyat u mebäri nämo nadäkañ? Bänepjin nämo piräreyätak? ¹⁸ * Dapunjin tumbani ba jukujintä nämo nadäk täkañ? Täñä ketem yepmäñ towiñkuro u yabäñpäñ-nadäk täñpäñ guñ tañkuñ? ¹⁹ * Kārāga 5 yäpmäñ daniñpäñ äma 5,000ta yämiñira kokoki itgän täñkuño u yäk jide daniñkuñ? Yäwerän 12 yäñ iwetkuñ. ²⁰ * Ba kārāga 7 yäpmäñ daniñpäñ äma 4,000 yepmäñ towiñira kokoki itgän täñkuño u yäk jide daniñkuñ? Ude yäwänä 7 yäñ iwetkuñ. ²¹ Yäwäwä yäwetkuk; Upäñ imata nämo nadäwä tumäñkañ?

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañkuk

²² Ude yäweränkañ gwägu terak kuñtängän Betsaida komeken ahäñkuñ. Ahäñirä uken äma ätutä noripak dapuri tumbani yäñikñat yäpmäñ Jesuken kuñkuñ. Päñku dubini-ken ahäñpäñä Jesutä kerä dapuri waki terak peñirän tägawän yäñpäñ butewaki man iwetkuñ. ²³ Eruk ude iwerirä Jesutä äma uwä inñitpäñ yäñikñat yäpmäñ yotpärare gägäni-ken kuñkuk. Päñku dapuri-ken iwit utpäñ keritä gupi terak peñpäñ iwetkuk; Imaka kubä käyan ba nämo? ²⁴ Iweränä yäñkuk; Ai, äma yabätat upäñkañ u wäranigän, päya ude bumik yabätat. Ket nämo yabätat yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä kerä dapuri-ken äneñi peñirän eruk dapun säkgämän ijiwän kuñkuñ. Ijiwän kwäpäñ imaka kudup kwawakgän yabäñkuk. ²⁶ * Ude täñpäñä Jesutä iwetkuk; Gäkña yotken siwoñi kuyi. Yotpärare-ken äroweno.

Pitatä Jesu täño mebäri yäñahäñkuk

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Ude täñkañ Jesu iwaräntäkiye-kät Sisaria Pilipai komeken kuñkuñ. Kuñtängän iwaräntäkiye ñode yäwet yabäñkuk; Ämawebetä näka netä yäñ näwet täkañ? ²⁸ * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon ume ärut yämani yäñ yäk täkañ. Ba ätutäwä

* **8:15:** Luk 12:1 * **8:17:** Mak 6:52 * **8:18:** Jer 5:21; Mak 4:12; Apos 28:26

* **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:20:** Mak 8:6-9 * **8:26:** Mak 7:36 * **8:28:** Mak

gäk profet biani Elaija yäj yäk täkaņ. Täņ, ätutäwä profet bian itkuņo uken nanik kubä yäj yäk täkaņ. ²⁹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Täņpäkaņ injinä näkawä netä yäj yäk täkaņ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Kristo, Anututä bian nin täņkentäņ nimikta iwoyäwani u yäk. ³⁰ Ude yäwänä Jesutä iniken mebäri äma ätu nämoinik yäwetneņ yäņpäj yäniņ bitnäņkuk.

Jesu ini kumäkta yäņahäņpäj yäwetkuk

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Kadäni uken Jesutä yäput peņpäj man ñode yäņahäņpäj yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä komi mäyap api nadäwek. Täņpäkaņ Juda täņo äma ekäni, ba bämop äma intäjukun täņpanikät Baga man yäwoņärewani äma unitä Äma Bureni-inik mäde ut imiņpäj kumäņ-kumäņ api utneņ. Täņkaņ utpäj änenayäņ täņopäj kepma yaräkubä täreņirän äneņi api akwek. ³² Man u yäņkwawa tawänkaņ Pitatä inigän yäņikņat yäpmäņ päņku ibeņkuk. ³³ Täņpänä Jesutä äyäņutpäj iwaräntäkiye yabäņpäj Pita iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk man nadätan uwä Anutuken nanik nämo. Uwä äma täņo nadäk-nadäkgän.

³⁴ * Jesutä ude yäņpäj ämawebe päke u itkuņo ukät iwaräntäkiye yäņpewän äbäpäj ñode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayäņ nadäņpäjä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiņpäj bäräpi näkä kotawayäņ täyat udegän päya kwakäpi buramiņkaņ gwäk pimiņpäj kaņ näwarän. ³⁵ Täņpäkaņ äma kubätä iniken irit kuņat-kuņarita iyap taņpäjä u api paorek. Upäņkaņ äma kubätä näka yäņpäj iniken irit kuņat-kuņari iniņ kireņpäj näkņo Manbiņam Täga yäpmäņ kuņarayäņ täko uwä irit kehäromi api kaņ-ahäwek. ³⁶ Täņ, äma kubätä kome täņo imaka kudup peņ bäyaņpäj yäpmäņ kuņattäņgän paotpaotta biņam täņpeko uwä tägawek? ³⁷ Äma udewani Anutu mäde ut imiņpäj kuņarayäņ täko uwä irit kehäromi yäpmäkta kädetta api wäyäkņewek. ³⁸ * Nadäkaņ? Äma Bureni-iniktä nani täņo tuņum epmäget kudän ikek kudupi aņeroniye-kät api äpneņ. Kadäni uken äma kubätä äma änok gwäjiwani, Anutu täņo man peņawäk täk täņpani ño bämopi-ken itpäj wäpna ba manna biņam mäde ut imayäņ täko uwä, Äma Bureni-inik uwä udegän äma unita mäde api ut imek.

9

¹ * Jesutä ude yäņpäj kubä pen ñode yäwetgän täņkuk; Näk bureni täwetat. Itkaņ ño inken nanik ätu nämo kumäņirä

* **8:29:** Jon 6:68-69; Mak 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39 * **8:38:** Mat 10:33

* **9:1:** Mak 13:30

Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño kehäromini kwawak ahänjirän api käneñ.

Jesu mebärini kwawak pewän ahänjukun

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

²⁻³ Eruk ittän kuntängän kepma 6 täreñirän Pita, Jems, Jon yämagurän yäpmäj pom käronji kubä terak inigän päro itkun. Äro u irirä Jesu terak inipärik kubä ahänjuk. Teki paki-inikinik täñpäñ ägo weñjuk, äma kubätä tek äruränkañ ude tänañi bumik nämo. ⁴ Jesu terak ude ahänjirän yabänjukun; Profet biani yarä Moses kenta Elaija ini ugän injami terak ahän yämiñpäñ Jesu-kät man yäñpäñ-nadäk täñjukun. ⁵⁻⁶ Täñjirä yabänpäñ iwaräntäkiyetä umun pähap nadänpäñ Pitatä man jide yäwet yän nadänpäñ ñode yänjuk; Ärowani, itkamäj ñonita oretoret takamäj yäk. Unita yottaba yaräkubä täñ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk. ⁷ * Ude yäwänä gubamtä äpä uwäk täñpäñ yepmañirän u gänañ man kubä ñode ahänjuk; Ñowä näkño ironjina tägagämän. U kañpäñ gäripi nadäk täyat unita in unitäño man kañ buramik täñput yän yäwetkuk. ⁸ Man kotäk ude nadänjirä pit kubägän profet biani yarä u paoränkañ Jesu inigän irirän kañjukun. ⁹ * Täñpäñ pom itkun-ken u naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kaño unitäño manbiñam äma nämo yäwerirä Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kañ akwän. ¹⁰ Ude yäweränkañ iwaräntäkiye yaräkubä u man u yäpmäñpäñ bänepi-ken peñpäñ man yäñpäñ-nadäk ñode täñjukun; Kumbani-ken naniktä akukakuk u imatäken man? yän yänjukun.

¹¹ Ude yäñpäñ Jesu ñode iwet yabänjukun; Baga man yäwoñärewani ämatä Elaijata jukun api ahäwek yän imata yäk täkañ? ¹²⁻¹³ * * Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Elaija uwä bureni intäjukun ahänpäñ Anutu täño iwoyäwani äma unita tuñum täñjuk. Unita bureni ñode täwetat; Elaijata yänkuño uku äbuk. Äbänpäñ irirän imaka täñ iminayäj nadänkuño udegän täñ iminjukun. Imaka täñ imikta yäwani Anutu täño man bian kudän täwani udegän täñ iminjukun. Täñkañ Anutu täño man terak Äma Bureni-inikta mäde ut iminirä komi komi mäyap api nadäwek yän yäwani, man u bureni api ahäwek.

Mäjo kubä iwat kirekta täñpä wañjukun

Mat 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴ Täñpäñ pom terak naniktä äpämañ iwaräntäkiye ätu itkun-ken ahänpäñ yabänjukun; Äma bumta it gwäjijpäñ irirä Baga man yäwoñärewani äma ätu iwaräntäkiye-kät yänarahut irirä

* **9:7:** Mat 3:17; 2Pi 1:17-18; Lo 18:15; Apos 3:22 * **9:9:** Mat 12:16; Mak 8:30

* **9:12-13:** Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * **9:12-13:** Mat 11:14

yabāṅkuṅ. ¹⁵ Tāṅirā āma päke u Jesu äbāṅirān kaṅpāṅ nadāwā inipārik kubā tāṅpāpāṅ pāṅku bārāṅeṅ ahāṅ imiṅpāṅ iniṅ oretkuṅ. ¹⁶ Ahāṅ imāwā Jesutā yāwetkuk; Imatākenta yāṅawāt itkaṅ? ¹⁷ Yāwānā āmawebe u itkuṅo uken nanik kubātā iwetkuk; Yāwoṅārewani āma, nanakna mājotā magāt-pewān man nāmo yāk tāyak uwā gākken imagut yāpmāṅ äbātāt yāk. ¹⁸ Mājo unitā kadāni kadāni nanakna kehāromi inṅitpāṅ kome terak pudāt maṅpān kuk tākaṅ. Tāṅirān jep yāṅutpāṅ meni yeṅārāt tāyak. Tāṅkaṅ keri kuroṅi ba gupi kudup giginēpāṅ pat tāyak yāk. Ude tāk tāyak upāṅ gāwarāntākayetā mājo u iwat kirewut yāṅ yāwerakaṅ tāṅpā wakaṅ.

¹⁹ Yāwānā Jesutā gaṅani nadāṅpāṅ yāṅkuk; Wa! Āma in udewani-kāt wari kuṅatta nāmo nekaṅ! In nadākinikjin nāmo! Nāk inkāt kadāni jide it yāpmāṅ äbātāt? Jidegān api nadāwā tumneṅ? Eruk, ironṅi u yāpmāṅ äbut. ²⁰ Ude yāwerānā ironṅi u Jesuken yāpmāṅ äbāṅirā mājotā Jesu kaṅpāṅ u terakgān ironṅi u ut maṅpān kome terak maṅ-patābotpāṅ meniken jep yāṅutkuk. ²¹ Tāṅpānkaṅ Jesutā ironṅi nani iwetkuk; Imaka ṅo jidegān ahāṅ imiṅkuk? Iwerānā yāṅkuk; Ironṅi tāpuri-ken yāput peṅkuk yāk. ²² Kadāni kadāni mājo ṅonitā ironṅi ṅo kumbān yāṅpāṅ ut maṅpān kādāp gānaṅ āpmonṅit ume gānaṅ āpmonṅit tāk tāyak. Unita kehāromika nikek tāṅpāwā neкта butewaki nadāṅ nimiṅpāṅ tāṅkentāṅ nimi yāk. ²³ * Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Imata kehāromika nikek yāṅ nāwetan? Āma nadākinik ikek kuṅat tākaṅ uwā imaka kudup tāga tāṅ moreneṅ. ²⁴ * Yāwānkaṅ uterakgān ironṅi nanitā kikuṅutpāṅ iwetkuk; Nāk nadākinik tāyat upāṅkaṅ nadākinikna kwini yāk. Gākā nadākinikna tāṅ-kehāromtaṅ nami.

²⁵ Yāṅirān āmawebe päke u bārāṅeṅ äbāṅirā yabāṅkaṅ Jesutā mājo u kaṅ-yāṅpāṅ iwetkuk; Nāk ṅode peṅ gāwetat; Gāk ironṅi ṅo meni jukuni tāṅpipiṅkuno u kakātāṅpeṅ ku! Āneṅi nāmoinik magāren! ²⁶ * Ude iwerirān mājotā kāhān taṅigān yāṅpāṅ ironṅi u wādāṅ maṅpān pāṅku kumbanitā-yāṅ patkuk. Ude tāṅpewān parirān mājo kakātāṅpeṅ kuṅkuk. Kuṅirān āmawebe māyaptā ironṅi u kumāntak yāṅ yāṅkuṅ. ²⁷ Ude yāṅirā Jesutā ironṅi u kerigān inṅit yāpmāṅ akuṅpāṅ tewān kāroṅ itkuk. ²⁸ Ude tāṅkaṅ Jesu yot gānaṅ āroṅirān iwarāntākiyetā inigān iwet yabāṅkuṅ; Nin imata mājo iwat kirenayāṅ yākṅat tāṅburut tamāṅ? ²⁹ Yāwāwā yāwetkuk; Mājo udewani uwā jop tāga nāmo iwat kirewen. Nakta jop itkaṅ Anutu-ken yāṅpik man yākyāk kādet uterakgān uyaku tāga iwat kirewen.

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:24: Luk 17:5 * 9:26: Mak 1:26

Jesu ini kumänpän akukta äneji yäwetkuk

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

30 * Ude tänkañ Jesutä iwaräntäkiye man yäwetpän yäwoñärewa yänpän kome itkuño u penpen ämawebe yabän paotpen Galili kome irepmitpen kuñkuñ. 31 * Yabän paotpen pänku Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetpän yäwoñärek tänkuk; Äma kubätä Äma Bureni-inik uwä iwan keru terak penjirän utpewä kumänpän kepma yaräkubä patpän api akwek yän yäwetkuk. 32 * Ude yäweränä man yäwetkuko unita nämö nadäwä tärewäpän mebari nadäktä iwet yabäktä umuntanñkuñ.

Wäp biñam ikek iritta man

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

33 Kumañ pänku Kapeneam yotpärare-ken ahänñkuñ. Ahänñpän yot gänañ äronkañ iwaräntäkiye ñode yäwet yabänñkuk; Kädet miñin ima man yäñtäñ abän? 34 Yänjirän ini bämopi-ken netätä intäjukun-inik itak yän yänñpän-nadäk täñ itkuño unita mäyäk nadänñpän kowata nämö iwetkuñ.

35 * Eruk Jesu mañitpän iwaräntäkiye 12 u yän-päbä yep-mañpän yäwetkuk; Gäk intäjukun äma irayän nadänñpänä notkaye päke unitäño äpani-inik itpän epän täñ yämen. 36-37 * Ude yänñpän ironji kubä inñit yäpmän päbä ämawebe itkuño u bämopi-ken tenñkuk. Tenñpän ironji u bäyañ imiñpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näka nadänñpän ironji ñodewani orañ yämayän täko uwä näk udegän api orañ namek. Ba näk orañ namayän täko uwä näk naninñ kireñkuko u udegän api orañ imek.

Nadäkinik tänpäwakta man

Mat 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

38 * Tänpäkañ Jontä Jesu iwetkuk; Ärowani, nin äma kudupi kubätä gäk wäpka terak mäjo yäwat kireñjirän kañkumän. Kañpän nintä äbotken nanik nämö yän nadänñpän ininñ bitnäñkumän yäk. 39 * Yäwänä Jesutä yänñkuk; Imata ininñ bitnäñkuñ? Äma kubätä wäpna terak kudän kudupi kubä täñpeko uwä udewanitä jide tänpän näka man wakiwaki yäneñ? 40 * Nämö, äma epänin nämö tänpäwak täkañ äma unita täñkentäknin yänñ nadäne. 41 * Unita bureni täwera nadäwut; Äma kubätä inta Kristo täño ämaniye yänñ nadänñpän täñkentänñ tameko uwä äma udewani kowata täga gwäki ärowani api yäpneñ.

* 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; Mak 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45, 18:34

* 9:35: Luk 22:24; Mat 20:25-27; Mak 10:43-44 * 9:36-37: Mat 10:40 * 9:38:

Nam 11:27-29 * 9:39: 1Ko 12:3 * 9:40: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mat 10:42

42 Tänpäkan äma kubätä ironji ñodewani nadäkiniki näkken pek täkan u yän-yäknjat-pewän momi täneño uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmänpänj ume gänañ mañpä äpmonenjo u irepmirek. 43 * Unita ketkatä waki täño buñep-ken gepmañpayänj tänpänä u madänj täknjeweñ. Gäk ketka yaräbok yäpmänj kuñatpäñ geñi waki täño kädäp pähap gänañ äpmonjet yän nadänpäñj jop kwäyähäneñ tänpänj itkanj irit kehäromi kanj yäpmänj. [44 Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkanj u nämo paot täkanj ba kädäp kumäk-kumäki nämo yäk.]

45 Tänpänj kuroñkatä waki täño buñep-ken gepmañpayänj tänpänä u madänj täknjeweñ. Gäk kuroñka bok kuñatpäñ geñi wakiken äpmonjet yän nadänpäñj jop kwäyähäneñ tänpänj irit kehäromi kanj yäpmänj. [46 Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkanj u nämo paot täkanj ba kädäp kumäk-kumäki nämo.] 47 * Ba dapunkatä waki täño buñep-ken gepmañpayänj tänpänä dätpänj mañpi kunenj. Dapunka bok ijinj yäpmänj kuñatpäñ geñi wakiken äpmonjet yän nadänpäñj kukñi dätpänj mañpi kwäpäñj kukñi-tägän ijinpenj kuñatkanj irit kehäromi kanj yäpmänj. 48 Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkanj u nämo paot täkanj ba kädäp kumäk-kumäki nämo.

49 Nadäkanj? Ämawebe kuduptagän kädäp mebet api ahänj yämek. Ba sol-pañj täño jägämi api nadäneñ. 50 * Pañ uwä imaka tägagämän upänkanj unitäño gäripi paoränkanj jide täñpewi äneñi ahäwek? Pañ uwä gäripi nitek udegän irit kuñatkuñatjin gäripi nitek ahäwänpäñj notjiye-kät säkgämän itneñ.

10

Nädapitä duñ-wewek täño man

Mat 19:1-12; Luk 16:18

¹ Jesutä Kapeneam kome penpenj kuñtängän Judia komeken Jodan ume udude käda ahänjuk. Päñku u irirän äma bumta ukädatä-ukädatä äbuñ. Äbäwä täk täñkuko udegän man yäwetpäñj yäwoñärek täñjuk. ² Yäwetpäñj yäwoñärek täñj irirän Parisi äma ätutä äbänpäñj Jesu yänjikñatta ñode iwet yabänkuñj; Nintäño бага man kudän täwanitä jide yäyak? Äma kubätä webeni yänjwareko uwä tägawek ba nämo? ³ Yäwäwä yäwetkuk; Orajin pähap Moses uwä unita yänpäñj бага man jide täwetkuk? ⁴ Yäweränä iwetkuñj; Mosestä ñode niwetkuk; Äma kubätä webeni yänjwarayänj nadänpäñjä webena yänjwatat ubayänj yänj kudän tänpänj iminjanj uyaku täga yän-iwarek yänj niwetkuk.

* 9:43: Mat 5:30 * 9:47: Mat 5:29 * 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6

* 10:4: Lo 24:1-4; Mat 5:31

5 * Yäwäwä yäwetkuk; Moses uwä gwäkjin täpäni pähap unita бага man u kudän täŋ tamiŋkuk yäk. 6 Upäŋkaŋ bianinik yäput penpäŋ Anututä ämawebe pewän ahäŋkuŋ-ken äma bok, webe bok täŋ yepmaŋkuk. 7-8 * Mebäri uterak ämatä miŋi nani yabä kätäŋpäŋ webeni-kät epmäŋpäŋ irirän tohari gupi kubägän api täŋpek yäk. Man ude pätak unita yanäpi u yarä nitek nämo. U kubägän täŋpäŋ itkamän yäk. 9 Anututä kubägän topmäŋpäŋ yepmaŋkuko uwä ämatä täga nämo yäpmäŋ danineŋ yäk.

10 Ude yäwet paotpäŋ iwaräntäkiye-kät yotken kuŋkuŋ. Kuŋpäŋ iwaräntäkiye Jesutä man yäŋkuko unitäŋo mebäri nadäkta iwet yabäŋkuŋ. 11 * Iwet yabäŋirä Jesutä mebäri ŋode yäwetkuk; Äma kubätä webeni yäŋiwatpäŋ kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täyak ubayäŋ. 12 Ba webenitä äpi kakätäŋpäŋ kubä yäpeko uwä udegän kubokäret kädet täyak ubayäŋ.

Jesutä ironjironjita nadäŋ yämikinik täŋkuk

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Täŋpäŋ ämawebetä nanakiye Jesuken yämagut yäpmäŋ äbuŋ, Jesutä keru gupi terak pewän yäŋpäŋ. Yäpmäŋ äbäŋirä iwaräntäkiyetä yabäŋ yäŋkuŋ. 14 Ude täŋirä Jesu koki wawäpäŋ yäwetkuk; In yabä kätäwä ironjironji näkken äbut. Nämo yäjiwätneŋ. Ämawebe ironjironji ŋodewani äworeŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä Anututä bureni yabäŋ yäwat täyak. 15 * Unita näk bureni-inik täwetat; Anututä intäjukun it tamiŋpäŋ tabäŋ täwatta ironjironjitä nadäk täkaŋ ude nämo nadänayäŋ täŋo uwä nämoinik api tabäŋ täwarek yäk. 16 Ude yäwetpäŋ ironjironji yäpmäŋ äbuŋo u bäyaŋ yämiŋpäŋ keru kubäkubä terak penkaŋ Anututä watäni it yämikta yäŋapik man yäŋ yämiŋkuk.

Äma tunjum mähemitä Jesuken äbuk

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

17 Jesu akumaŋ kwayäŋ täŋirän äma kubätä bäräŋeŋ päŋku ahäŋ imiŋkuk. Ahäŋ imiŋpäŋ gukut imäpmok täŋpäŋ iwetkuk; Yäwoŋärewani äma siwoŋi, näk kädet jide u iwatpäŋ irit kehäromi kaŋ yäpet? 18 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata äma siwoŋi yäŋ näwetan? Anutu kubä ugän siwoŋi yäk. 19 * Gäk Anutu täŋo бага man ŋode nadätan; Gäk äma kumäŋ-kumäŋ nämo uren, kubokäret nämo täŋpen, kubota nämo täŋpen, jopman nämo yäwen, äma täŋyäkŋatpäŋ imaka kubä jop nämo yäpen, meŋka nanka oraŋ yämen yäk. 20 Ude iweränä äma unitä kowata iwetkuk; Yäwoŋärewani äma, näk kädet näwetan u kudup ironjiken umunitä pen iwat yäpmäŋ äbätat yäk.

* 10:5: Stt 1:27, 5:2 * 10:7-8: Stt 2:24; Efe 5:31 * 10:11: Mat 5:32 * 10:15:

Mat 18:3 * 10:19: Kis 20:12-17; Lo 5:16-20; Lo 24:14; Jem 5:4

21 * Ude iwerirän Jesutä kanpän butewaki nadän iminpän iwetkuk; Imaka kubägän nämo täñkun. Gäk kuñkan tuñumka kudup yäniñ kirenpän monen yäpmanjä äma jäwärita kan yämi. Ude täñpayän täno uwä kunum gänañ tuñum tägagämän api korewen yäk. Eruk ude täñ moreñkan äbä näk kan näwat!
22 Jesutä ude iweränkan monen tuñum päke unita bänepitä nadän bäräp tañi täñtäñ kuñkuk.

23 * Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yabänpän yäwetkuk; Tuñum ämatä Anutu gämori-ken itkan unitäño kanıwat yewa gänañ ärokta täñburut täk täkan yäk. 24 Yäweränä iwaräntäkiyetä man u nadänpänä kikuñtpän nadäwätäk täñ irirä Jesutä äneñi yäwetkuk; Nanaknaye, äma ude wani Anutu täño kanıwat yewa gänañ ärokta pipiri-inik täk täkan yäk. 25 In jide nadäkan? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiñ täwek yäk. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yäminpän yabän yäwatta api täñburut täneñ yäk. 26 Ude yäñirän iwaräntäkiyetä bumta kikuñtpän ini-tägän yänkuñ; Wära! Anututä äma monen ikek bäräñeñ nämo api yämagurek yän yäyan upän äma jopi nin ñodewani jide täñpän irit kehäromi api kan-ahäne? 27 Ude yäwäwä Jesutä yabänpän yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämo äroneñ. Upänkan ämatä ini täga nämo tänañi u kudup Anututä täga täñpek yäk.

28 Man ude nadänpän Pitatä Jesu iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imakanin kudup mäde ut yäminpän gäk gäwatkuñño ño yäk. 29-30 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat. Äma kubätä näka ba näkño Manbiñam Tägata nadänpän yotpärare penpän ba wanoriye noriye, miñiye naniye, nanakiye ba epäni kudup penpän näkño epän täñ yäpman kuñarayän täko uwä kowata Anututä imaka imaka tägagämän api imek yäk. Ude täñpayän täko uwä kome terak irirän Anututä yotpärare, noriye wanoriye, miñiye nanakiye ba epäni täñ bumbum pewän ahän imineñ. Täñkan kadäni pähapken irit kehäromi api kan-ahäwek yäk. Upänkan äma näwarayän täko uwä kome terak ño äma ätutä komi mebäri mebäri api imineñ. 31 * Ude yänpän yäwetkuk; Äma apinö wäpi biñam ikek intäjukun itkan u mäyaptä mäde käda kwäkan ämawebe apinö äpani itkan unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yän yäwetkuk.

Jesu ini kumäkta manbiñam äneñi yäwetkuk

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

32 * Eruk Jesu Jerusalem yotpärare-ken ärowayän nadänpän iwaräntäkiye yäwänkan penta äronkuñ. Äronpän Jesu intäjukun kuñirän iwaräntäkiye mäden iwatkan nadäwätäk pähap

* 10:21: Mat 10:38; Mak 8:34 * 10:23: Mak 4:19; 1Ti 6:17 * 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31, 9:31

tänkuᅇ. Täñirä ämawebe ätu yäwatkuᅇo u bumta umuntaᅇkuᅇ. Eruk, bian täk täñkuko udegän Jesutä iwaräntäkiye 12 inigän yäñ-yäkᅇat päñku ini terak imaka kämi api ahäñ imeko unita man ᅇode yäwetkuk; ³³⁻³⁴ Ket nadäwut! Nin kuᅇtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahäñpäñä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoᅇärewani ba bämop äma intäjukun täñpani täño keru terak äronjirän kumäkta man api topneᅇ yäk. Täñpäñ äma guᅇ äbotken nanik unita iniᅇ kireñjirä yäñärok man iwerit, kaᅇ-mägayäñit täñpäñ pärip-päriptä utpäñ kumäñ-kumäñ api utneᅇ. Utpewä kumbänpäñ äneᅇpakaᅇ edap yarakubä täreñjirän api akwek yäk.

Jems kenta Jontä wäpi biᅇam yäpmäkta nadäñkumän

Mat 20:20-28

³⁵ Täñpäñ Sebedi täño nanakiyat Jems kenta Jontä Jesu päñku iwetkumän; Ärowani, nek imaka kubäta yäᅇapidayän nadäñpeᅇ äbäkamak yäk. ³⁶ Yäwänä yäwetkuk; Jide täñ nimän yäñ nadäkamän? ³⁷ Yäwänä äma yarä unitä iwetkumän; Gäk kämi ekäni ärowani epmäget ikek täñpäñ iriri nek kubäta järapka bure käda kubäta järapka käpmäk käda wäpnek biᅇam nitek kaᅇ itda yäk. ³⁸ * Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek mebäri ket nämo nadäñkaᅇ yäkamän yäk. Ume jägämi näkä näñpayän täyat u ek udegän täga api nädeᅇ? Ba ume kädäp ikek ärurayän täyat uwä ek udegän täga api ärutdeᅇ? ³⁹ * Ude yäwet yäwänä yäñkumän; E, nek ude täga api tädek yäk. Yäwänä Jesutä ᅇode yäwetkuk; Bureni, ume jägämi näñpayän täro uwä api nädeᅇ. Ba ume kädäp ikek ärurayän täro uwä api ärutdeᅇ yäk. ⁴⁰ Upäñkaᅇ näk järapna kukᅇi kukᅇi itdayän näwetkamän unita näkä täwetnaᅇi nämo. U äma Anututä bägup u itta iwoyäwani unitägän api itneᅇ yäk.

⁴¹ Jems kenta Jontä ude yäñjirän iwaräntäkiye ätutä nadäwä waᅇkuᅇ. ⁴² * Täñpakaᅇ Jesutä iwaräntäkiye yäñpewän äbäpäñ ᅇode yäwetkuk; In nadäkaᅇ? Guᅇ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkaᅇ. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmäñ kuᅇat täkaᅇ. ⁴³⁻⁴⁴ * Upäñkaᅇ inä ude nämo täneᅇ yäk. Inken nanik kubäta intäjukun irayän nadäñpäñä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadäñpäñ intäño watä epän ude täñpeᅇ kuᅇarek. Intäjukun irayän nadäñpäñä inita nadäwän äpani täñpänkaᅇ noriye täño gämori-ken kuᅇatpäñ unitäño watä epän äma ude irek yäk. ⁴⁵ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täño watä epän äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täñ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniᅇ kireñpäñ

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Apos 12:2; Rev 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26
 * **10:43-44:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **10:45:** 1Ti 2:5-6

kumäñirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpäñ inita biñam yäpayäñ äpuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpäñ tägañkuk

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Kuñtäñgän Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare-ken ahäñkuñ. Ahäñpäñ u irepmitpeñ kuñirä mädeni-ken ämawebe mäyaptä yäwatkuñ. Kuñtäñgän kädet moräki-ken äma jäwäri dapuri tumbani kubä itkuko u wäpi Batimeus, Timeus täño nanaki. Äma uwä kädet gägäni-ken itkañ monenja yäñapiñ ittängän nadäñkuk; ⁴⁷ * Jesu Nasaret nanik äbätak yäñ yäñirä. Ude nadäñpäñä gera tañi ñode yäñkuk; Jesu, Devit täño orani, butewaki nadäñ nam! yäk. ⁴⁸ Ude iwerirän ämawebe mäyaptä iniñ bitnäñpäñ iwetkuñ; Kum isi. Man yäweno! Yäñirä gwäk pimiñpäñ ehuranigän yäñkuk; Jesu, Devit täño orani, butewaki nadäñ nam! yäk. ⁴⁹ Yäñirän Jesutä nadäñpäñ uterakgän täpäneñ itpäñ yäñkuk; Iwet-pewä äbän! yäk. Ude yäwänä dapuri tumbani unita gera yäñpäñ iwetkuñ; Bänep täga nadäñpäñ aku! yäk. Jesu gäka yäyak! ⁵⁰ Eruk, ude yäwäwä tek punin nanik yäñopmäñ mañpäñ kwäpeñ bäräñeñ akumañ Jesuken äbuk. ⁵¹ Ude täñpäñä Jesutä iwetkuk; Ima täñ namän yäñpäñ näka gera yäyan? Ude iweränä dapuri tumbani unitä yäñkuk; O Yäwoñärewani äma, näk dapun äneñi ijikta nadätat yäk. ⁵² * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga, kuyi! Bänepkatä nadäñ namikinik täyan unita tägatan yäk. Iwerirän uterakgän dapun äneñi ijiwän kwäpäñ Jesu iwarän täñkuk.

11

Jesu doñki terak Jerusalem äronkuk

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

¹ Kuñtäñgän Jerusalem yotpärare keräp tañpäñ pom kubä wäpi Olip u dubini-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahäñkuñ. Ahäñpäñä Jesutä iwaräntäki yarä intäjukun peñ yäwetpäñ yäwetkuk; ² Ek yotpärare udu kun yäk. Päñku doñki kädet moräki-ken topmäk terak itak u kawun. Doñki uwä gubañi, nämo täñbätak täwani. U kañpäñ pitpäñ yäpmäñ äbun. ³ Pirirän äma kubätä tabäñpäñ U imata yäpmäñkamän? yäñ täweränä ñode kañ iwerun; Ekänitä ñopäñ epän kubä täñpayäñ nadätak. U täñpäñ täreñirän äneñi bäräñeñ pewän äbayäñ yäñ kañ iwerun.

⁴ Jesutä ude yäweränkañ äma yarä uwä kuñpäñ doñki gubañi yot yäman kädet moräki-ken topmäk terak irirän kañpäñ pitkumän. ⁵ Pirirän äma ätutä yabäñpäñ yäñkuñ; E, u imata yäpmäñkamän? ⁶ Ude yäweräwä äma yarä unitä Jesutä

* 10:47: Mat 9:27, 15:22

* 10:52: Mak 5:34

man yäwetkuko udegän yäwerirän nadäwä tärewäpän Doŋki u yäpmän kun! yän yäwetkuŋ. ⁷ Ude yänjirä doŋki uwä Jesuken yäpmän kuŋkumän. Yäpmän päŋku Jesuken ahän imiŋpän tek punin nanik yänopmäŋpän doŋki terak peŋkumän. Peŋjirän Jesutä äro uterak maŋjtkuk. ⁸ Äro doŋki terak maŋjirän ämawebe mäyaptä tek iniken iniken yänopmäŋpän kädet-ken peŋjirä ätutä päya päham tokätpäŋ udegän kädet-ken peŋ wädän yäpmän kuŋkuŋ. ⁹⁻¹⁰ Ude täŋkaŋ ämawebe mäden ba intäjukun kuŋkuŋo u gera ŋode yänkuŋ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ŋonita iniŋ oretna!

Kaŋiwat epän oranin pähap Devittä täŋkuko u äneŋi ahätak unita iniŋ oretna!

Anutu ärowani kunum gänaŋ itak u iniŋ oretna!

¹¹ Eruk, ude täŋ imiŋjirä kumaŋ Jerusalem äroŋpän Jesu kudupi yot gänaŋ äroŋkuk. Äroŋpän imaka imaka kudup-tagän yabänpän-nadäk täŋ irirän kome bipän taŋjirän äpämaŋ iwaräntäkiye 12 u yämagut yäpmän Betani yotpärare-ken kuŋkuk.

Jesutä wama päya kubä tagwän man iwetkuk

Mat 21:18-19

¹² Eruk patkuŋo yänewänä Betani peŋpeŋ äpämaŋ kuŋjirä Jesu nakta iŋkuŋ. ¹³ * Nakta iwäkaŋ ijiŋpewän kwäpäŋ wama päya kubä pähami yabänkaŋ mujiŋpi nikek käwep yänkaŋ wäyäkŋewän waŋkuŋ. Mujiŋpi ahäk-ahäk kadäni nämo unita pähamigän itkuk. ¹⁴ * Ude kaŋpän päya u ŋode iwetkuk; Ämatä gäkŋo mujiŋka näna yänkaŋ api täŋpä wanen! Man ude yänjirän iwaräntäkiye nadänkuŋ.

Jesu kudupi yot gänaŋ äroŋkuk

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵ Ude täŋkaŋ kumaŋ Jerusalem ahänpänä Jesutä kudupi yot gänaŋ äroŋpän yabänkuk; Ämatä monen ba barak imaka imaka kowat imän täŋjirä. Yabänpän yawat kirenpän bukäni imaka, däpmän äreyän täŋpän kuŋ yämiŋkuŋ. ¹⁶ Ude täŋpän kudupi yot gänaŋ epän udewani äneŋi tänenjawä yänpän yäniŋ bitnäŋkuk. ¹⁷ Täŋpänä ämawebe ŋode yäwetpäŋ yäwoŋärenkuk; Anutu täŋo man kubä ŋode kudän täwani;

Yotna uwä ämawebe äbori äboritä näkken yänapik man yäkta api irek.

Ais 56:7

Upänkaŋ intä ŋode täŋjirä kubo äma täŋo käbop irit bägup ude äworetak yäk.

Jer 7:11

* 11:13: Luk 13:6 * 11:14: Mak 11:20

18 * Tänpäkan bämop äma ba Baga man yäwonärewani äma Jesutä ude tänkuko unitäno manbiñam nadänpän ñode yänpän-nadänkuñ; Jesu u jide tänpän utpena kañ paorek? Ämawebe päke u Jesu täno manta gäripi nadäk tänkuno unita Jesuta umuntänpän man ude yänpän-nadänkuñ.

19 Tänpäkan kome bipänä Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem penpen kuñkuñ.

Jide tänpän yänpik man täno bureni yäpne?

Mat 21:20-22

20 * Eruk kuñtängän patkuño yäñewänä akuman kuñpäñä wama päya Jesutä tagwän man iwetkuko uwä kañkuñ; Pähämi kujari kuduptagän kubit tañ tewä äpukopän kañkuñ. 21 Kañpäñ Jesutä wama päya man iwetkuko Pitatä u juku pinpäñ yänkuk; Ärowani, päya ukenonita ka! Tagwän man iwetkuno ukeno kubit tañkuko itak ño yäk.

22 Yäjirän Jesutä ñode yäwetkuk; Nadäwut! In Anutu nadän imikinik tänpän kuñat täkot! 23 * Näk bureni täwetat. Äma kubätä bänep yarä nämo penkañ bureni-inik api ahäwek yän nadänpän Pom udu akuman gwägu gänañ tubäpenpäñ äpmo! yän iwereko uwä bureni ahäwek.

24 * Unita ñode täwetat; In imaka u ba u unita Anutu-ken yänpinayän täno uwä imaka u yäpmänkamän ubayän nadäkinik ude tänpäwä bureni api ahän tamek. 25 * Unita Anutu-ken yänpik man yänayän nadänpänä äma kubä täno momi yäpmän kuñatpäñä kañ pek tänpüt! Ude täjirä Nanjin kunum gänañ naniktä udegän intäno momi api pen tamek. [26 Upänkañ in äma täno momi yäpmän kuñaräwä Nanjin kunum gänañ naniktä udegän intäno momi pen api yäpmän kuñarek yän yäwetkuk.]

Jesu netätä iweränpän epäni täk täyak?

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

27 Eruk man yän paotpäñ Jesu iwaräntäkiye-kät äneñi Jerusalem kuñkuñ. Päñku ahänpän Jesu kudupi yotken äronpäñ kuñarirän bämop äma, Baga man yäwonärewani äma ba Juda nanik täno ekäni ekäni ätutä ahän iminpäñ iwetkuñ; 28 Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? 29 Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayän. 30 Eruk, Jontä ume ärut yämiñkuko u netä iweränkañ ume ärut yämiñkuk? Anututä iweränkañ tänkuk ba ini nadänpän tänkuk? Unita yäwä nadäwa!

* 11:18: Mak 14:1 * 11:20: Mak 11:14 * 11:23: Mat 17:20 * 11:24: Mat

7:7 * 11:25: Mat 5:23; Mat 6:14-15

³¹ Ude yäweränä äma äbot unita jide yäne yän nadänpän ini-tägän yänpän-nadäk täñkuñ; Nin Anututä iwerän täñkuk yän yänawä Jesutä ñode niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadänkuñ? yän niwerayän yäk. ³² Täñ, Jon uwä ini nadänpän täñkuk yän yänawä ämawebe man bumta niwetnayän. (Uwä ämawebeta umuntanñkuñ. Ämawebetä Jonta Anutu täño man-biñam yänahäwani äma kubä yän nadänkuño unita.)

³³ Nadän-bäräp yarä nitek ude tänpän Jesu iwetkuñ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkan unita näk udegän netätä näwerirän tak täyat unitäño mebäri nämo täwerayän.

12

Wain epän täño watä äma waki

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ * Jesutä ude yänpän yäput penpän man wärani ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täñ morenpän yewa täñ-äyänjurek. Tänpän wain mujipi yeñ yäwatpän umeni yäpmäta komeni täñkan watä ämata yot kubä täñ imek. Ude täñ morenpän wain epän u watäni itta äma ätu yepmanñkan kome ban kubäken kwek. ² Kwekopän mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täñirän mujipi ätu inita ketpän yäpmän imiñ äbäta epän ämani kubä iwerän kwek. ³ Kuñirän wain epän watä äma unitä äma u kanpänä utpän iwat kirenpewä äneñi ketän kwek. ⁴ Tänpän wain epän mähemitä nadänpän äneñi epän ämani kubä iwerän kwek. Iwerän kuñirän initkan gwäki däpmän käräpmitpän waki täñ imineñ. ⁵ Ude täñirä äneñi kubä iwerän kukgän täñpek. Iwerän kuñirän kumän-kumän utneñ. Täñirä wain epän mähemitä pen kubäkubä yäwerän kuñirä ätu uwä däpmänpän yepmanpä kuneñ, ätu uwä kumän-kumän däpmäk täneñ.

⁶ * Eruk, yepmanpän kuñ morentäko iniken nanaki-inik unitägän iränä upän iwerän kwek. Näñaken nanakna ñonitä kwänä orañ imiñpän mani api buramineñ yäk. ⁷ Eruk, nanaki-iniktä kwänä wain epän täño watä äma unitä nanaki-inik u kanpänä yänpän-nadäk ñode täneñ; Unitä epän ño mähemä api täñpek yäk. Unitä uritna epän ño ninta biñam kan tänpän! yän yäneñ. ⁸ * Ude yänpän initpän kumän-kumän utpän gupi wain epän gägäni käda manpä kuneñ.

⁹ Jesutä man wärani ude yänpän ñode yäwetkuk; Epän mähemitä watä äma u kowata jide api täñ yämek? Ñode api täñpek; Kuñpänä wain epän watä it täñkuño u däpmän

morenpänä watä äma kodaki yepmanpek yäk. ¹⁰ Anutu täño man ñode kudän täwani u nämo daninpän nadäk takan?

Äma yot tänpänitä bek kubä kawä wawäpän penkuño unitä bek bämopi ude itak.

¹¹ Anututä ude tänpewän ahänjirän kanpän gäripi pähap nadäkamän yäk. *Sam 118:22,23*

¹² Jesutä ude yänjirän Juda täño intäjukun ämatä nadänkuñ; Jesu ninta yänpän man wärani u yäyak. Ude nadänpän inñitnayän täñkuño upänkanj ämawebetä Jesuta gäripi nadäk täñkuño unita umuntanpän Jesu kakätänpen kuñkuñ.

Ämatä Jesu takis monenja iwet yabänkuñ
Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ * Kuñpän Parisi ämakät äma Herot täño äbotken nanik ätu Jesu täño mani nadäkta yäwerä kuñkuñ. Jesutä man goret yäwän nadänkanj uterak kanj inñitna yänkanj kuñkuñ. ¹⁴ Ude nadänpän Jesu kanj-ahänpän bänep ärik-ärik man ñode iwetkuñ; Yäwonjärewani äma, nin gäkño mebäri nadäkamän. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo tänpän man bureniğän yäk täyan. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän daninpän kuduptagän Anutu täño kädet siwonjigän niwetpän niwonjerek tak täyan. Unita niwari nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis monen imikta nintäño бага mantä yäjiwät täyak ba nämo? ¹⁵ Imik takäna ba imik tänero? Ude iwerirä Jesutä jopman täño mebäri nadäwän tärewäpän yäwetkuk; In imata jopman näñjatkan? Eruk monen kubä yäpmän päbä namä käwa. ¹⁶ Yäweränä monen kubä iminjuñ. Iminjirä kanpän yäwetkuk; Monen ño terak netä täño injami dapun ba wäpitä itak? Ude yäwerirän yänkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitänjotä itak yäk. ¹⁷ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kanj imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kanj imut yäk. Ude yäwänkanj kikuñutpän nadäwätäk pähap täñkuñ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño man
Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ * Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täñkuñonik.) Äbänpän ñode iwetkuñ;

¹⁹ * Yäwonjärewani äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ niminjuñ; Äma kubätä webe yäpmänpän komenita yeri kubä nämo bäyankanj kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpän

* 12:13: Mak 3:6 * 12:17: Rom 13:7 * 12:18: Apos 23:8 * 12:19: Lo 25:5

tuänita biñam yeri bäyañ imek yäñ yäñkuk. ²⁰⁻²² Täñpakan bianä ini buap 7 itkuñowa tuätä webe kubä yäpmäñpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmäñpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumäñjirän gwekitä webe ugänpäñ korenpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumäñjirän awänitä webe kajat ini ugänpäñ yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmäñpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumän-tagän kumbuñ. Äpiyetä kumäñjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²³ Eruk kumbanitä akukakuk kadäni pähapken webe uwä netäta biñam api täñpek? yäñ iwetkuñ.

²⁴ Ude iwerirä Jesutä yäwetkuk; In nadäk-nadäk goret nadäkañ u mebäri ñodeta; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik täk täkañ unita yäk. ²⁵ Ittäñgän kumbani-ken naniktä akuñpäñ ämawebe u nädapi nämo api täneñ yäk. Añero kunum gänañ itkañ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkañ ude ämawebe jop api itneñ yäk. ²⁶ * Kumbani-ken nanik akukakukta yäkañ unita täwera nadäwut; Mosestä man bian kudän täñkuko uterak ñode nämo daninpäñ nadäk täkañ ba? Mosestä päya terak mebet täñjirän kañkañ u dubini-ken kuñjirän Anututä iwetkuk; Näk Anutu, Abraham, Aisak, Jekop unitä naniñ orerani yäñ iwetkuk. ²⁷ Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u äma kodak irani täño Anutu, kumbani täño nämo. Ämatä kumäñpäñ paot-inik täk täkañ yäñ nadäk täkañ u goret-inik nadäk täkañ! yäk.

Baga man intäjukun-inik täño man

Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

²⁸ * Täñpäñ Baga man yäwoñärewani äma kubätä äbäñpäñ Jesu-kät Satyusi äma ukät man yäñpäñ-nadäk täñ itkuño u nadäñkuk. Jesutä Satyusi man kowata tägagän yäwet irirän nadäñpäñä Jesu iwet yabäñkuk; A, baga man jidetä intäjukun-inik täyak? ²⁹ * Ude yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Baga man intäjukun itak uwä ñode; Juda ämawebe juku peñpäñ nadäkot! Ekäni Anutunin u Ekäni bureni kubägän. ³⁰ Unita Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen yäk. ³¹ * E kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadäñ yämen. Baga man kubätä yarä ño nämoinik yärepmitak yäk. ³² Ude yäñjirän Parisi äma unitä yäñkuk; Yäwoñärewani äma, gäk yäñjiri nadäwa siwoñi täyak yäk. Bureni yäyan. Anutu u Ekäni bureni kubägän, u udewani kubä nämo itak yäk. ³³ * U bänepka nadäk-nadäkka

* 12:26: Kis 3:2,6 * 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31:

Wkp 19:18 * 12:33: Lo 4:35; Ais 45:21; 1Sml 15:22; Hos 6:6

ba kehäromika kudup imen ba gäkŋata nadäk täyan udegän notkapakta bänep iron täŋ imeno unitä Anutu iniŋ oretta äŋnak-äŋnak gäripi nitek mebäri mebäri yärepmit morekamän yäk. ³⁴ Ude yänjirän Jesutä nadäwän siwoŋi täŋjirän iwetkuk; Gäk Anutu täŋo kaŋiwat yewa dubini-ken itan yän gabäŋpän-nadätat yäk. Täŋpakaŋ kadäni uken ämatä Jesu iwet yabäk ätukät täkta umuntaŋpän peŋkuŋ.

Jesu ini Kristo unita yäwet yabäŋkuk

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Kadäni kubä Jesutä kudupi yot gänaŋ ämawebe yänpän-yäwoŋäreŋ täŋ itkaŋ ŋode yäwet yabäŋkuk; Imata Baga man yäwoŋäreŋäni ämatä Kristota Devit täŋo nanaki kubä, komen ämagän yän yäk täkaŋ? ³⁶ Anutu täŋo Munapiktä nadäk-nadäk imänkaŋ Devittä ŋode yänkuk;

Ekäni Anututä Ekänina ŋode iwetkuk;

Gäk dubina-ken äbä maŋiriri wäpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yäpmanpän gämotka-kengän api yepmaŋpet yäk. *Sam 110:1*

³⁷ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänkuko unita imata Kristo u Devit täŋo orani jopi kubä yän yäk täkaŋ? Jesutä man ude yänjirän ämawebe äbot päke u gäripi-inik nadäŋkuŋ.

³⁸ Täŋpän äneŋi ŋode yänpän-yäwoŋäreŋkuk; Baga man yäwoŋäreŋäni ämata ket nadäŋpän kuŋatkot! Äma uwä ämawebetä nibäŋpän biŋam yäwut yän nadäŋpän tek säkgämän käroŋi täŋkaŋ ämawebe iŋami-kengän kuŋat täkaŋ. ³⁹ Käbeyä yot gänaŋ äma ekäni täŋo bägup-ken maŋit täkaŋ, intäjukun itta. Ba äŋnak-äŋnak taŋi täktäk kadäni-ken bägup udewani-kengän intäjukun itnayän nadäk täkaŋ. ⁴⁰ Äma udewanitä webe kajattä yot gänaŋ äroŋpän tuŋumi yäyomägat täkaŋ. Ba ämawebetä nibäwut yänkaŋ yänpik man käroŋi boham yän yäpman kuk täkaŋ. Ude täk täkaŋ unita kämi kowata bäräpi ärowani api yäpneŋ yäk.

Webe kajat kubätä moneŋi kudup peŋkuk

Luk 21:1-4

⁴¹ * Kudupi yot gänaŋ äroŋkaŋ Jesu moneŋ pewani-ken kukŋi käda itkaŋ yabän yäwat irirän ämawebe äbä moneŋ pewä äpmok täŋkuŋ. Täŋkaŋ äma tuŋum ikek mäyaptä äbäŋpän moneŋ pähap pewä äpmok täŋkuŋ. ⁴² Täŋjirä webe kajat jopi jäwäri kubä unitä äbä moneŋ gämäni täpuri yarä pewän äpmonkumän.

⁴³ * Ude täŋjirän Jesutä webe kajat u kaŋpän iwaräntäkiye yän-päbä yepmaŋpän yäwetkuk; Näk bureni täwetat yäk. Webe

* 12:41: 2Kin 12:9 * 12:43: 2Ko 8:12

kajat jopi jäwäri ñonitã monen peyak uwã ätu pähaptã pekan ño yãrepmetak yãk. ⁴⁴ Ämawebe päke u monen bureni pat yãmiñirã uken nanik yarã-gãnpãñ pekan yãk. Täñ, webe kajat ñowã ude nämo täyak. Nämo, täpuri inirako uwã kudup penkan jopi-inik itak yãk.

13

Kudupi yot api täñpä wanen

Mat 24:1-28; Luk 21:5-24

¹ Ude täñpãñ Jesutã kudupi yot gãnan naniktã äpäman kuñirãn iwarãntãki kubãtä iwetkuk; Ärowani, udu yabã! Mobã yot pähap-pãhap udu säkgãmãn täñpani yãk. ² * Ude yãwãnã Jesutã iwarãntãkiye ñode yãwetkuk; Ket nadãkot. Yot pähap u yabãñgãrip tãkan upãñkan mädenã api tokãt mäneñ. Mobã uterak terak itkan uwã api erãñ mäneñ.

³ Eruk kuñtäñgãn Jesu iwarãntãkiye-kãt pom kubã wãpi Olip uterak äronpãñ itpãñ kudupi yot ban udu irirãn kanpãñ Pita, Jems, Jon, Andrutã inigãn Jesu ñode iwet yabãñkuñ; ⁴ Yãno ukeño jidegãn api ahãwek? Ba man yãno bureni ahãwayãñ täñirãn kudãn jidewani ahãñirãn api kãne? ⁵ Ude yãwãwã Jesutã yãwetkuk; Ämatã jop yãñ-tãkñatneñta ket nadãñkan kuñat tãkot yãk. ⁶ Äma mäyaptã äbãñkan nãk wãpna terak ñode api yãneñ; Nãk Anutu täño iwoyãwani ubayãñ yãñ api yãneñ. Ude yãñirã ämawebe mäyaptã nadãñ yãmiñpãñ api yãwarãn täneñ. ⁷ Kadãni uken ämik mãmã ba ämik täño manbiñam nadãñkan Wãra! Kadãni täretak yãñ nadãñkan nämo kikñutneñ. Kudãn ude ahãkta yãwani upãñkan kadãni bãrãñen-inik nämo api tärewek yãk. ⁸ * Kome tañi täpuri kowat ämiwãn api täneñ. Täñpãñ kadãni uken nakta jop irit imaka api ahãwek. Ba kenãñ kome ni kome ni api kwaiwek. Kudãn u uwã bãrãpi bureni ahãnayãñ täño unitãño wãrani. Bureni u kãmi api ahãwek yãk.

⁹ * Unita in nadãñ täpäneñpãñ kuñat tãkot. Ämatã manken tepmanjit, kãbeyã yotken kadãtä tadãpmãñit api täneñ yãk. Ba ugãn nämo. In nãka yãñpãñ tämagut pãñku kome täño kanjwat äma ba intãjukun äma injamiken api tepmanen. Täñirã kadãni uken intã nãkño man u yãñahãñpãñ yãwetneñta yãwani. ¹⁰ Täñpãkan kadãni tärek-tãrek nämo ahãñirãn intãjukunã nãkño Manbiñam Täga yãñahãñirã ämawebe kome ni kome ni kan nadãwut. ¹¹ * Täñpãñ tämagut pãñku manken tepmanayãñ täñirã uken man jide yãwetnayãñ yãñpãñ nadãwãtãk nämo täneñ. Nämo, kadãni uken man ahãñ tamñirã nadãñpãñ

* **13:2:** Luk 19:44 * **13:8:** Ais 19:2; 2Sto 15:6 * **13:9:** Mat 10:17-20

* **13:11:** Luk 12:11-12

ugänpäj yäwetnej. Man u yänayäj täjjo u injinken man nämo. Uwä Munapiktä bänepjin-ken peñirän api yäjähänej yäk.

12 * Tänpäj kadäni uken ämatä ñode api tänej; Tuänitä monäni iwan keriken peñirän kumäj-kumäj api utnej. Ba naniyetä nanakiye udegän api tänej. Ba äperiye nanaktä miñiye naniye iwan täj yämiñpäñ manken yepmanjirä kumäj-kumäj api däpnej. 13* Tänpäkañ näka yänpäj ämawebe mäyaptä iwan api täj tamineñ. Upänkañ äma kubätä gwäk pimiñpäñ näkjo man nämo peñpäñ yäpmäj kuñarayäj täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkjata biñam api yäpet yäk.

14 * Man ño daniñpäñ ket ñode nadäwä tärewut; Kämiwä, imaka taräki waki kubä peñawähut ikektä nämo itnañiken irirän api känej. Kañpäñä ämawebe Judia komeken nanik u bäräñej akumañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. 15 * Äma kubätä yot yäman irayäj täko uwä tuñumi yäpmäkta yot gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän. 16 Ba äma kubä ketem epänken irayäj täko uwä äneñi äyäjutpeñ päñku mäniñ siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän. 17 * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadänej! 18 Unita in Ekäniken yäjapiñirä ämetpeñ kukkuk kadäni u mäniñ kadäni-ken ahäwektawä! 19 * Bureni, imaka ahäwayäj täyak uwä umuri pähap! Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahäjikumän-ken umunitä päbä apiñjo u bämopi-ken imaka umuri pähap udewani kubä nämo ahäjuk. Ba udewanitä äneñi nämo api ahäwek. 20 Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäj täkñejkuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upänkañ Ekänitä ämawebe inita biñam iwoyäjnkuko unita butewaki nadänpäj kadäni keräpigän api däpmäj täkñewek.

21 Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! Ba ño ahätak! yäj täwerirä unita nadäjirä bureni nämo täñpek. 22* Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yäj-täkñatpäñ Näk Kristo ba profet kubä yäj api yänej. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api tänej. Ämawebe Anututä inita yäpmäj daniwani unitäjo bänepi peñ awähutna yäjkañ käderi paränä epän pähap ude api tänej. 23 Täñkañ imaka udewani nämo ahäjirän intäjukun täwetat unita nadäj täpäneñpäñ kuñat täkot!

Äma Bureni-inik äneñi api äbek
Mat 24:29-35; Luk 21:25-33

* 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * 13:22: Lo 13:1-3; Rev 13:13

24-25 * Imaka umuri umuri u ahäñpäj paorirän mädeni-ken ñode api ahäwek;

Edap täño penyänjektä nämo ijinjirän, emak udegän api bipmän urek.

Täjirän, guk api tärenj mänenj.

Ude ahäñjirän imaka kehäromi nitek kunum gänañ it täkañ u wareñ api täñ morenenj. *Ais 13:10, 34:4*

26 Eruk, kadäni uken Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi pähap ba epmäget kudän ikek äbäñjirän ämawebe api känenj. 27 * Kadäni ugän aņeroniye penj yäwet-pewän päñku ämawebe inita iwoyäwani kome kukñi kukñi, umude ba unude uken nanik api yämagutnenj.

28 Jesutä ude yäñpäj änenj ñode yäñkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpäñ täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kañpäj edap kadäni keräp täyak yäj nadäk täkañ. 29 Unita udegän in imaka imaka api ahänenj yäj täwetat unitä ahäñjirä yabäñpäj tärek-tärek kadäni keräp täyak yäj api nadänenj. 30 Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkañ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahäj morenenj. 31 Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upäñkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Kepma ba kadäni nämo nadäkamäj

Mat 24:36-44

32 Imaka täwetat ño äma kubätä kadäni uken, kepma ba bipani uken api ahäwek yäj nämoinik nadätak. Kunum gänañ aņero imaka nämo nadäkañ yäk. Ba Anutu täño Nanaki u imaka, nämo nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak. 33 Kadäni nämo nadäkañ unita bänepjinta watäni itpäñ kuñat täkot. In imaka u kadäni udeken api ahäwek yäj nämo nadäkañ unita.

34 * Kadäni uwä man wärani kubä ñode bumik; Äma kubä kome kubäken kwa yäñkañä watä ämaniye imaka tuñumi watäni itneñta epän man yäwerek. Ude yäwetpäñ yot yäma täño watä äma iwerek; Watä säkgämän kañ it yäk.

35 * Unita inä udegän, watäni säkgämän itpen kuñatnenj. In yot täño mähemitä änenj äbäkäbäk kadäni uwä nämo nadäkañ. Bipäda ba bipani bämop ba yäñe-yäñeta ba tamimañ-inik kadäni uken ba uken api äbek yäj nämo nadäkañ. 36 Bäräñjek-inik äbäñpäj döpmon parirä tabäwekta. 37 Unita in ba ämawebe kudup ñode täwetat; Dapun ijinpäñ kodakgän itkot, döpmon nämo pätnenj! yäk.

* 13:24-25: Rev 8:12 * 13:27: Mat 13:41 * 13:34: Mat 25:14 * 13:35: Luk 12:38

14

Juda ämatä Jesu utta man topuŋ

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

1 * Tänpäkaŋ kepma yarä keräp taŋirän Juda täŋo orekirit pähap kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani äŋnak-äŋnak kadäni täŋkuk. Täŋirän bämop äma intäjukun täŋpani-kät Baga man yäwoŋärewani äma ätutä Jesu käbop inŋipäŋ utna yänkaŋ kädetta wäyäkŋeŋkuŋ. 2 Node nadäŋkuŋ; Ämawebe bumta itkaŋ ŋonitä nadäwä täga nämo täŋpöpäŋ peŋawäk täneŋ yänpän unita orekirit kadäni uken tänetawä yän nadäŋkuŋ.

Webe kubätä Jesuta iron täŋ imiŋkuk

Mat 26:6-13; Jon 12:1-8

3 * Tänpäkaŋ Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkaŋ Saimon, gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok naŋkumän. Ketem naŋ irirän webe kubätä ume käbäŋi säkgämän u gwäki taŋi peŋpän yäpanipän yäpmän äbuk. Yäpmän äbänpän Jesu gwäki-ken piŋ ibatkuk.

4 Ude täŋirän äma ätu itkuŋo unitä kaŋpän kokwawak nadänpän yänpän-nadäk node täŋkuŋ; E! Ima mebärita imaka gwäki pähap peŋpän yäpani ŋowä jop ureŋ täŋpän kukaŋ?

5 Ämatä ume u suwaŋpän siliwa moneŋ taŋi gamäkaŋ äma jäwärita yäminäŋi. Ude yänpän webe u bumta kaŋ-yänkuŋ.

6 Kaŋ-yän irirä Jesutä node yäwetkuk; Kakätäwut! yäk. Imata bäräpi imikaŋ? U iron inipärik kubä täŋ namitak yäk. 7 * Äma jäwäri inkät wari wari irirä iron täŋ yämına yänpänä kaŋ täŋ yämüt! Upänkaŋ näk inkät pen nämo api itne. 8 * Webe ŋo iron täŋ namayän nadänpän ini täŋ naminaŋi ude täyak. Näk änenayän täkaŋ unita awaŋken kukta gupna ume käbäŋi gäripi niked ŋo ärut namitak yäk. 9 Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeni komeni yänhäŋ yäpmän kunayän täŋo udegän webe ŋonitä täŋ namitak unitäŋo manbiŋam bok api yänhäŋ yäpmän kuneŋ. Ude täŋirä ämawebetä webe ŋonita nämo api guŋ täneŋ yäk.

Jesu iwaräntäkiye-kät Pasova ketem naŋkuŋ

Mat 26:14-30; Luk 22:3-20; Jon 13:21-30

10 Tänpäkaŋ iwaräntäkiye 12 u bämopi-ken nanik kubä wäpi Judas Kariot unitä Jesu iwan kerä terak kaŋ pewa yän nadänkaŋ bämop äma intäjukun täŋpanitä itkuŋ-ken u päŋku yäwetkuk. 11 Ude täŋirän bänep täga nadänpän moneŋ api

* 14:1: Mak 11:18 * 14:3: Luk 7:37-38 * 14:7: Lo 15:11 * 14:8: Jon 19:40

gamine yāṅ iwetkuṅ. Judastā u nadānpāṅ pāṅku iwan kerī terak kaṅ pewa yāṅkaṅ Jesu iwarāntāṅ yāpmāṅ kuṅatkuk.

12 * Tānpākaṅ kārāga yiskāt nāmo awāhurani tāṅo āṅnak-āṅnak kadāni yāput peṅkuṅ. Kadāni ukengān Juda āmawebe Anututā ābekiye oraniye bian tāṅkentāṅ yāmiṅkuko u nadākta nādamiṅi-nani kubākubātā sipsip nanaki ini-ini dāpmāk tāṅkuṅonik. Eruk kadāni ugān Jesu iwarāntākiyetā iwet yabāṅkuṅ; Yot deken pāṅku Pasova tāṅo imaka imaka u tāṅtuṅum tāne? 13 Yāwāwā Jesutā āma yarā man ṅode yāwetpāṅ peṅ yāwet-pewān kuṅkumān; Yotpārare bāmopi-ken kuṅjirān āma kubā ume kābot ikek ukāt ābā perōṅpāṅā u kaṅ iwarun! 14 Iwat yāpmāṅ kumaṅ āma unitā yot ārowayāṅ tākken u āroṅpāṅ yot māhemi ṅode kaṅ iwerun; Yāwoṅārewani āma ṅode yāyak; Bāgup nāwarāntāknaye-kāt Pasova ketem āṅnak-āṅnakta de? yāṅkaṅ iwerun. 15 Ude iwerānkaṅ yot gānaṅ bāgup taṅi punin unu ketem āṅnak-āṅnak tāṅpani tuṅum ikek tāwoṅārewānkaṅ Pasova ketem tāṅtuṅum tākon.

16 Eruk Jesutā ude yāwerānā yarā uwā yotpārare-ken āroṅpāṅ Jesutā yāṅkuko udegān kaṅ-ahānpāṅ Pasova ketem tāṅtuṅum taṅkumān. 17 Eruk kome bipmāṅjirān Jesu iwarāntākiye 12 ukāt tuṅum taṅkumān-ken u kuṅkuṅ. 18 * Kumaṅ yot gānaṅ āro ketem naṅ itkaṅ Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni tāwetat. In ketem penta nākamāṅ ṅo kubātā nāk iwan kerī terak nepmaṅpayāṅ yāk. 19 Ude yāṅjirān nadānpāṅā butewaki nadānpāṅ ini-ini iwet yabāṅkuṅ; Ekāni, nāka yāyan? 20 Ude yāṅtāko Jesutā yāwetkuk; In nāwarāntāknaye 12 inken nanik kubā. Āma nākkāt kārāga gāpe kubāgān nākamāk ṅonitā api tāṅpek. 21 Nadākaṅ? Āma Bureni-inik uwā kādet yāṅ imani udegān api iwarek. Upāṅkaṅ āma iwan kerī terak nepmaṅpayāṅ tāyak u kowata jidewani kubā api yāpek? Uwā komi umuri kubā api yāpek yāk.

22 Eruk ketem naṅ irirā Jesutā kārāga kubā yāpmāṅkaṅ Anutu bānep tāga man iwetkaṅ tokāt jukutpāṅ iwarāntākiyeta ṅode yāwetpāṅ yāmiṅtāṅ kuṅkuk; ṅo yāpmāṅpāṅ naṅput. ṅowā nākṅo tohatna yāk. 23 Ude yāṅpāṅ wain ume yāpmāṅkaṅ Anutu bānep tāga man iwetpāṅ yāmān kudup naṅkuṅ.

24 * Yāmān naṅjirā yāwetkuk; ṅowā nākṅo nāgātna. Anututā āmawebe-kāt topmāk-topmāk tāyak u tāṅkehārom takta nāgātna piwayāṅ tāyat. Āmawebe māyapta yāṅpāṅ piwayāṅ tāyat. 25 Nāk bureni tāwetat. Wain ume āneṅi nāmo naṅkaṅ it yāpmāṅ kuṅtāṅgān Anutu tāṅo kaṅiwat yewa gānaṅ āroṅkaṅ wain ume mebāri kubā api nāṅpet. 26 Ude yāwerānkaṅ kap kubā teṅpāṅ yot u peṅpeṅ kumaṅ Olip Pom terak āroṅkuṅ.

* 14:12: Kis 12:6, 14:20 * 14:18: Sam 41:9 * 14:24: Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänjuk
Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

27 * Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; In kuduhtagäntä nabän umuntaŋ api kuŋtänpä kuneŋ. Ude täŋirä Anutu täŋo man kudän täwani ŋode pätak u bureni ahäwayän; Näk sipsip täŋo watä äma urira sipsip api kuŋtänpä kuneŋ. *Sek 13:7*

28 * Upänkaŋ kumbani-ken nanik äneŋi akuŋpäŋ Galili komeken näkä jukun päŋku api itkirowet. 29 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineŋ upänkaŋ näk ude nämo api täŋpet yäk. 30 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera; Apiŋo bipani purup gera kadäni yarä nämo yänirän gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayän. 31 * Ude yäwänä Pitatä gwäk kwaiŋpäŋ man kehäromigän yänjuk; Nämo! Gäk gutpäŋ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkaŋ noriyetä udegän yänkuŋ.

Jesutä Getsemane päŋku nani-ken yänapiŋkuk
Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

32 * Kuŋtäŋgän Getsemane epän tobätken ahänpäŋ Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Ŋode irirä näk päŋku yänapiŋ man yäwayän yäk. 33 Ude yänkaŋ ätu yepmanpäŋ irirä Pita Jems Jon ugänpäŋ yämaguränkaŋ kuŋkuŋ. Kuŋtäŋgän Jesu nadäwän umuri pähap täŋpöpäŋ yänjuk; 34 * Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in ŋogän kodak itkaŋ nabän näwatkot yäk. 35 Ude yänpeŋ ätu nanak kuŋpäŋä bäräpi nadänpäŋ kome terak manpäŋ äpmonpäpän komi nadänjukko u nanatä nadän naminirän paorän yänpäŋ ŋode yänapiŋkuk; 36 * O nan, gäk imaka kubä täŋpayän nämo bäräp tak täyan. Unita komi bäräpi nadäwayän täyat u ketäreŋ namisi. Upänkaŋ näkŋo nadäk nämo, gäkŋaken nadäktä kaŋ ahäwän.

37 Ude yänpäŋ äma yaräkubä unitä itkuŋ-ken äyänutpeŋ kuŋpäŋ yabäwän däpmon pat itkuŋ. Däpmon parirä yabänpäŋ Pita iwetkuk; Saimon! Gäk imata däpmon pat itan? Gäk kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo iren? 38 * Tänyabäk-ken kwitanenŋta ket nadänpäŋ yänapiŋ man yän itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkaŋ upänkaŋ kehäromijin nämo yäk.

39 Ude yäwetkaŋä äneŋi kuŋpäŋ yänapiŋ man yänjukko udegän yänjuk. 40 Yänapiŋ man ude yän paotpäŋ äbänpäŋ yabänjuk; Däpmonta yewäpäŋ pat irirä. Abä yabäwänä mäyäk taŋpäŋ man kubä nämo iwetkuŋ. 41 Eruk Jesu äneŋi kuŋpäŋ täŋjukko

* 14:27: Mak 14:50 * 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7 * 14:31: Jon 11:16

* 14:32: Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27 * 14:36: Rom 8:15; Gal 4:6; Mak

10:38; Jon 6:38 * 14:38: Luk 11:4

udegän täñkañ äbäñpäñ yäwetkuk; Ai! In dāpmon pen pat itkañ? Kadāni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma keritak ärokärok kadāni keräp täyak ŋo. ⁴² Akwäpäñ päñku yabäñ ahāna! Äma iwan keritken nepmakta yāwani äbätak ŋo yäk.

Komi ämatä Jesu iñitkuñ

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³ Jesu man ude yāñirän pengän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u ahāñ yāmiñkuk. Komi äma, kadä boham ikek Judas-kät penta äbuñ. Komi äma uwä bāmop äma, Baga man yāwoñärewani äma ba Juda täño ekāni ekāni ätu unitä yāwetpewä äbuñ.

⁴⁴ Intäjukunä Judastä man kädet ŋode yāwetkuk; Näkä päñku äma u geñi dara nabäñkañ upäñ kañ iñirut yäk. ⁴⁵ Eruk Jesu ahāñ imiñpäñ iwetkuk; Yāwoñärewani ämana! Ude yāñpäñ geñi datkuk. ⁴⁶ Eruk, ude täñpän kañpäñä iñitpäñ kerigän topuñ. ⁴⁷ Ude täñirä iwaräntäki kubätä päipi pion gānañ nanik wädāwän kwäpäñä bāmop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni painkuk.

⁴⁸ Täñpänä Jesutä komi äma äbuño u yāwetkuk; Jide? Intä nabāwä näk kubo äma ämik täñpani ude täñpapäñ kadä boham ikek nutnayäñ äbäkañ? ⁴⁹ * Näk kepmani kepmani kudupi yot gānañ äronkañ inkät ämawebe Anutu täño man täwetpäñ täwoñärek täk täñkut-ken ugän imata nämo nepmäñitkuñ? Upäñkañ täga! Ude täñ namiñirä Anutu täño man terak näka man kudän pätak u bureni ahāwän. ⁵⁰ Ude yāñirän iwaräntäkiye kudup kañ-umuntañ kuñtäñpä kuñkuñ.

⁵¹⁻⁵² Täñpākañä äma gubañi kubä tek yabuko unitä Jesu iwatkuk. Iwarirän komi ämatä iñitnayäñ täñirä tek yabuko u pitpäñ penpen moräñ metäñpen kuñkuk.

Jesu manken teñkuñ

Mat 26:57-68; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24

⁵³ Täñpākañ Jesu imagut yāpmäñ bāmop äma intäjukun iran-itä yotken kuñkuñ. Yot uken bāmop äma, ba Juda täño ekāni ekāni ba Baga man yāwoñärewani äma u kudup kubä-kengän ugän itkuñ. ⁵⁴ Yāpmäñ kuñirä Pita mädengän yāwatpäñ yot unitäño yewa gānañ äronkuk. Äronpäñä komi äma ukät bok itpäñ kädäp äñärin itkuñ. ⁵⁵ Täñpākañ Baga man yāwoñärewani ämakät Juda täño äma ekāni ekāni u kuduhtagän itpäñ Jesu kumäñ-kumäñ utna yāñkañ Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkñeñkuñ. Upäñkañ Jesuken imaka goret kubä nämo kañpäñ nadäñkuñ. ⁵⁶ Täñpākañ äma mäyaptä Jesu imaka waki-waki ude täk täñkukonik yāñ jop manman ude yāñkuñ. Jop

* 14:49: Luk 19:47, 21:37; Jon 18:20

manman mäyap ude yänkuṇopän man mebäri inigän inigän yänkuṇo unita man uterakgän nämo ahänkuk. ⁵⁷⁻⁵⁸ * Yäntäko äma ätutä akuṇpän jopman ṇode yänkuṇ; Nin Jesu u man ṇode yänjirän nadänkumän; Näk kudupi yot äma keritä täṇpani ṇo wärämutpän kepma yaräkubätägän äneṇi udewanigän äma keritä nämo täṇpani kubä api täṇpet yäk. ⁵⁹ Man yänkuṇo u ini- ini yänjirä mebäri kubägän nämo täṇkuk.

⁶⁰ Täṇpakaṇ bämop äma intäjukun täṇpani unitä akuṇpänjä Jesu iwet yabänkuk; Man kowata nämo yäwerayän? Äma päke ṇo gäka man yäkaṇ ṇo nadäwi jide täyak? ⁶¹ * Yänjirän Jesutä man kubä nämo yänkuk. Man nämo yänkaṇ kum irirän intäjukun ämatä äneṇi iwet yabäkgän täṇkuk; Äma Anututä ämawebeniye täṇkentäktä iwoyäwani Kristo uwä gäk? Anutu iniṇoret täkamän unitäṇo nanaki gäk?

⁶² Yäwänä yänkuk; Yäyan ubayän. Näk bureni täwetat. Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täṇo keru bure kädä ittängän kunum gänäṇ gubam terak äbänjirän api kaṇ-yäputneṇ yäk. ⁶³ Ude yänjirän eruk, intäjukun äma u nadäwän wawäpän iniken tek weṇ-gäjähutpän yänkuk; Mangämän imata wari yäne? ⁶⁴ * Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkaṇ? Yäwänä kuduṇtagän ṇode yänkuṇ; U kumäktä biṇam täyak yäk. ⁶⁵ Ude yäwäwä äma ätutä iwit ut ibatkuṇ, ätutäwä dapuri täṇpipiṇpän keru mugwäṇjipän utkaṇ iwetkuṇ; Gäk profet unita äma gutak unitäṇo wäpi niwet! yäk. Ude täṇjirä komi ämatä inṇitpän keru pipiyänpän injami dapun-ken utkuṇ.

Pitatä Jesu wäpi käbop peṇkuk

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁶ Täṇpakaṇ Pita yäman umu irirän bämop äma intäjukunta irani unitäṇo watä webe kubä äbänpän kaṇkuk; ⁶⁷ Pita kädäp äṇäriṇ irirän. Kaṇpän ket täṇpän kaṇ-yäpmän äronkaṇ-äpäk täṇpän iwetkuk; Jesu Nasaret komeken nanik ukät kuṇarani kubä gäk yäk. ⁶⁸ Yäwänä yänkuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiruṇ täyat yäk. Ude yänpän yäma-ken äpmonkuk. ⁶⁹ Äpmonjirän watä webe unitä kaṇpän äma itkuṇo u yäwetkuk; Äma ṇo Jesu täṇo äbotken nanik yäk. ⁷⁰ Yäwänä äneṇi äwo yänkuk. Eruk ätu itpänjä ämawebe itkuṇo unitä iwetkuṇ; Nadäkamän! Gäk äbot uken nanik. Gäk Galili äma! yäk. ⁷¹ Iweräwä Pitatä yäwetkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkaṇ u nämoinik kak täyat! Näk jopman yäwäwä Anututä kowata namän yäk.

* 14:57-58: Jon 2:19-21

* 14:61: Mak 15:5; Luk 23:9

* 14:64: Jon 19:7

72* Ude yänjirän uterakgän puruptä gera yänjirän kadäni yarä täñkuk. Täñpänkañ Pitatä nadäwän tumbäpän Jesutä man ñode iwetkuko u nadänkuk; Puruptä gera yarä nämo yänjirän näka äwo kadäni yaräkubä ude api yäwen. Ude nadänkañ nadäwän ägekoräpän konäm bumta kotkuk.

15

Jesu Pailat kerik-ken peñkuñ

Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

1* Täñpäñ tamiman bipaniinik bämop ämakät Parisi äma ba äma ekäni ekäni u kuduptagän käbeyä täñpäñ Jesu utta tawan peñkuñ. Ude täñkañ eruk, Jesu kerik pädat täñpäñ yäpmän päñku Pailat kerik terak teñkuñ. 2 Teñirä Pailattä Jesu iwet yabänkuk; Gäk Juda täño äma ärowani ba? Yäwänä yänkuk; Yäyan uba yäk. 3 Täñkañ bämop äma intäjukun täñpani Jesuta yänpäñ-kañiwat man mäyap yänkuñ. 4 Ude yänjirä Pailattä Jesu äneñi iwetkuk; Äma päke ñonitä gäka man mäyap yänjirä imata kowata nämo yäyan? 5* Ude iweränä Jesu kowata nämo yänkuk. Kowata nämo yänkañ man kum irirän Pailattä nadäwätäk tañi täñkuk.

6 Täñpäkañ Pasova Orekirit Kadäni udeken Pailattä kädet ñode täk täñkukonik; Juda ämawebetä komi yotken irani kubäta nadänpäñ Pailat iwerirä nadän yäminpäñ äma u yänin kireñpewän kuk täñkuñonik. 7 Kadäni ugän äma kubä wäpi Barabas u noriye ätukät komi yotken itkuñ. Äma uwä Rom gapmanta kokwawak nadänpäñ ämik pewä ahäwäpäñ äma kubä kumän-kumän utkuño unita gapmantä komi yotken yepmankuñ. 8 Täñpäkañ Juda ämawebetä Pasova Orekirit Kadäni ätuken täk täñkuko udegän täñpän yän nadänpäñ päbä Pailattä yäma-ken käbeyä täñpäñ itkuñ. 9 Irirä Pailattä yäwet yabänkuk; Juda äma intäño intäjukun äma ño pitpäñ tewa kwän? 10 (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadänpäñ yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadänkuño unita Jesu näkken pewä äbuk yän nadänkuk.)

11* Täñpäkañ Pailattä Jesu tewa kwän yän yänkuko upänkañ bämop äma unitäwä ämawebe päke u peñ yäwet-yäwet täntäko yänkuñ; Barabaspän tewi äbän nimän! 12 Ude yänjirä Pailattä äneñi yäwet yabänkuk; Yäkañ unita Juda täño Intäjukun Äma yän iwet täkañ ñowä jide täñ imet? 13 Yäwänä äma päke unitä gera pähap ñode yänkuñ; Päya kwakäp terak kañ kumbän! 14 Yäwäwä yäwetkuk; Waki kubä jide täñkukta? Ude yäweränkañ ehutpäñ gera kehäromigän yänpäñ iwetkuñ; Päya kwakäp terak kañ kumbän! 15 Ude yäwäkañ ämawebe bänepi yäpmän

* 14:72: Mak 14:30 * 15:1: Luk 22:66 * 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61 * 15:11: Apos 3:13-14

äpäkta Pailattä Barabas jop tewän äpäman kuñirän Jesu kadätä päripmänpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmän kuñkuñ.

Jesu yänärok man iwetkuñ

Mat 27:27-31; Jon 19:2-3

¹⁶ Yäniñ kirewänpän Pailat täño komi ämatä Jesu yot gänañ nanik yäpmän äpäman päñku yot mäde käda komi äma täño yewa gänañ äronpän noriye ätuta gera yänpewä äbuñ. ¹⁷ Yänpewä äbäkañ tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñpänä intäjukun täño gwäpäta gupmom yenpän kedon täñpän gwäki-ken ähät imiñkuñ. ¹⁸ Ude täñpän sära man iwetpän yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, ganiñ oretkamän! yäk. ¹⁹ Täñpän pärip-päriptä gwäki-ken urit iwit uwañ ibarit täk täñkuñ. Täñpän gukut imäpmok täñ imiñpän jop iniñ oretkamän yänkañ täñkuñ. ²⁰ Täñirek-irek ude täñ imiñ paotpänä intäjukun äma täño tek yänopmän imiñpän tek iniken upän äneñi täñ imiñkuñ. Ude täñ imiñpän, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmän kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mat 27:32-34; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

²¹ * Eruk, yäniknat yäpmän kuñpänä äma kubä wäpi Saimon u epäniken naniktä äbätängän äbä peronkuñ. Uwä Sairini komeken nanik, Aleksada kenta Rufus unitäño nani. Äbä peronpänä peñ iwet-pewä Jesu täño päya kwakäp buramiwänkañ penta kuñkuñ. ²² Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota, u ninin man terak gwäki kokäp, u ahänkuñ. ²³ Ahänpänä eruk Jesuta wain umekät päya umumi kubä ukät awähutpän Jesu gupi kwitawän yänpän imiñkuñ. Imäwä bitnäñkuk. ²⁴ * Täñirä komi ämatä teki yänopmän imiñpän päya kwakäp terak utkuñ. Päya kwakäp terak utpänä Jesu täño teki yäpmäkta komi ämatä närep mirek gärep mirek täñkuñ.

²⁵ Täñpän 9'kirok täñirän utkuñ. ²⁶ Täñpäkañ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñkuñ;

NowÄ JESU, JUDA Ämawebe Täño

INTÄjukun Äma.

²⁷ Täñpäkañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yep-manpän bok däpuñ. [²⁸ * Ude täñirä Anutu täño man ñode kudän täwanitä bureni ahänkuk; Kawä äma waki täñpani täñkuk.] ²⁹⁻³⁰ * Täñpäkañ ämawebe kuñkañ äbäk täñkuño unitä yänärok man iwetpän ketsiwon täñpän yänkuñ; A! Gäk ñonitä kudupi yot wärämutpän kepma yaräkubäta äneñi api täñpet

* 15:21: Rom 16:13 * 15:24: Sam 22:18 * 15:28: Ais 53:12 * 15:29-30: Sam 22:7; Sam 109:25; Mak 14:58

yāŋ yāŋkuno udegān gupka tāŋkentāŋpāŋ pāya kwakāp terak naniktā āpiwā!

³¹ Ude yāŋirā bāmop āma ba Baga man yāwoŋārewani āma unitā udegān tāŋ-irenŋpāŋ nāwetgāwet tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Āma ŋowā āma ātu tāga tāŋkentāŋ yāmik tāŋkukopāŋ ini gupi tāŋkentākta tāŋpān wakaŋ yāk. ³² Ŋowā Anutu tāŋo iwoyāwani Kristo, Isrel tāŋo Intājukun Āma itak u tāŋpāwā pāya kwakāp terak naniktā āpāŋirān kaŋkaŋ nadākinik tāŋ iminawā! yāŋ yāŋkuŋ. Tāŋpākaŋ āma yarā dāpmāŋpāŋ kukŋi kukŋi yepmaŋkuŋo unitā udegān yāŋārok iwetkumān.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

³³ * Tāŋpāŋ kome kepma bāmopi-inik uken kome dapuri kumbuk. Kumāŋirān kome kudup bipmāŋ utpāŋ patpāŋ it yāpmāŋ kuŋirān 3'kirok tāŋkuk. ³⁴ * Tāŋpāŋ 3'kirok ude tāŋirān Jesutā iniken man terak gera taŋi ŋode yāŋkuk; Elai, Elai, lema sabaktani? U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmaŋtan? ³⁵ Ude yāŋirān āma kaŋ itkuŋo unitā nadāŋpāŋ yāŋkuŋ; Nadāwut! Elaijata gera yāyak yāk. ³⁶ * Yāŋirān nadāŋpāŋ āma kubātā bārāŋeŋ pāŋku imaka kubā bima yabut bumik yāpmāŋpāŋ wain ume jāgāmi gānaŋ yāputpāŋ jikon terak pādāt tāŋpāŋ Jesuta imiŋpāŋ noriye yāwetkuk; Pewut! Jop itpāŋ kāna. Elaijata bureni pābā ketārewayāŋ kāwep yāk.

³⁷ Ude tāŋirā Jesu āneŋi gera taŋi yāŋpāŋ kumbuk.

³⁸ Kumāŋirān kudupi yot gānaŋ tek taŋi bagata pewā wādāwani u punin ununitā komen umu ini wewān tāreŋkuŋ. ³⁹ Tāŋpāŋ Jesutā kumāŋirān komi āma tāŋo watā āma unitā dubini-ken itkaŋ kawān inide kubā tāŋpāpāŋ yāŋkuk; Bureni-inik, āma ŋowā Anutu tāŋo Nanaki!

⁴⁰ * Tāŋpākaŋ webe ātu ban itkaŋ Jesu kumāŋirān kaŋkuŋ. Ukāt nanik ātu tāŋo wāpi ŋode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria, Jems gubaŋi kenta Joses tāŋo miŋi u, ba Salome ukāt penta itkuŋ. ⁴¹ Webe u kuduptagān Galili komeken naniktā Jesu iwarān tāŋpāŋ watā epān tāŋ imiŋ yāpmāŋ ābāk tāŋkuŋonik. Tāŋkaŋ ugān nāmo, webe ātu Jesu-kāt Jerusalem yotpārare-ken penta āroŋkuŋo u imaka, ābā itpāŋ kaŋkuŋ.

Jesu āneŋkuŋ

Mat 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Sabat kerāp tāŋirān eruk bipāda Juda tāŋo āma ekāni kubā wāpi Josep u ābuk. U komeni Arimatea. Uwā Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat piāni kwawak ahāŋirān kakta

itsämäntäj kuŋat täŋkukonik. Eruk, äma unitä Pailat-ken umunkät nämo, bätakigän kuŋpäŋ Jesu täŋo gupi awaŋ gänaŋ änehta iwet yabäŋkuk. ⁴⁴ Täŋjirän Pailattä yäŋkuk; Wa! Imata bäräneŋ kumäntak yäŋ nadäŋpäŋ komi äma täŋo intäjukun äma yäŋpewän äbänä iwet yabäŋkuk; Jesu bureni kumak? ⁴⁵ Äma unitä bureni kumak yäŋ yäwänä Joseptä Jesu gupi änehta nadäŋ imiŋkuk. ⁴⁶ Nadäŋ imiŋjirän Joseptä päŋku tek paki suwaŋpäŋ, Jesu täŋo gupi päya kwakäp terak nanik ketären päpä tek yäpuko unitä uwäk täŋkuk. Ude täŋpäŋ mobä awaŋ kodaki kubä äma kumbani pekta biŋam äneŋpani u gänaŋ peŋkuk. Peŋpäŋä mobä kubä pimiŋ iwet-pewän päŋku mobä awaŋ meni uwä yäput pipiŋkuk. ⁴⁷ Äneŋjirän Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Joses täŋo miŋi, yarä u kaŋkumän.

16

Jesutä äneŋi akuŋkuko unitäŋo manbiŋam

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

¹ Täŋpakaŋ Juda täŋo Sabat täreŋjirän Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria Jems täŋo miŋi ba webe kubä wäpi Salome unitä Jesu täŋo gupi ärut imikta gakŋi mebäri mebäri käbäŋi tägatäga u suwaŋpäŋ tuŋum täŋkaŋ itkuŋ. ² Eruk Sande tamimaŋ kome ket nämo yäŋeŋjirän tuŋum ukeŋo yäpmäŋ Jesu täŋo gupi peŋkuŋ-ken uken kuŋkuŋ. ³⁻⁴ Kuŋit kuŋit yäŋpäŋ-nadäk ŋode täŋtätäŋ kuŋkuŋ; Mobä, awaŋ meni täŋpiiwani u netätä yäpmäŋ keweŋ nimayäŋ? Ude yäŋpäŋ dapun täŋpäŋ kaŋkuŋ; Mobä pähap uwä yäpmäŋ keweŋkuŋo mobä awaŋ meni tumäŋjirän. ⁵ Eruk ude kaŋkaŋ äronpäŋ kaŋkuŋ; Äma gubaŋi kubä tek paki nitek awaŋ käwuri bure käda maŋit irirän. Kaŋpäŋ umuntaŋpäŋ bumta kwaiŋkuŋ.

⁶ Kwaiŋjirä yäwetkuk; Umuntäneŋo. In Jesu Nasaret nanik päya kwakäp terak utkuŋo ukeŋo känäyän äbäkaŋ? U ŋo nämo itak yäk. Akumaŋ kuk! Patpat bägupigän ŋo kawut! ^{7*} Unita in päŋku Pita ba iwaräntäkiye ätu biŋam ŋode yäwerut; Jesu uwä Galili komeken intäjukun it kirewayäŋ kuk. U päŋku kawut, täwetkuko ude. ⁸ Ude yäweränkaŋ webe yaräkubä uwä umun pähap täŋkaŋ awaŋken naniktä metäŋpeŋ kwaiŋtätäŋ kuŋkuŋ. Bumta umuntaŋkuŋo unita imaka kaŋkuŋo u ämawebe nämo yäwettätäŋ kuŋkuŋ.

Jesu noriye wanoriye ahäŋ yämiŋkuk

Mat 28:9-10; Jon 20:11-18

[^{9*} Jesu uwä Sande tamimaŋ kumbani-ken naniktä aku- maŋ päŋku Maria Makdala nanik, bian mäjo 7tä magärani

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28 * **16:9:** Luk 8:2

Jesutä ini yäwat kireñ imiñkuko u ahäj imiñkuk. ¹⁰⁻¹¹ * Ahäj imiñirän webe uwä päñku äma Jesu-kät kuñarani konäm butewaki täñ irirä yabäñpäñ Jesu u nämo kumbuk, kodak irirän kat yäj yäweränkañ nadäwä bureni nämo täñkuk.

¹²⁻¹³ Eruk kadäni kubä äma yarä yotpärare penpen kädet miñin kuñirän Jesutä gupi inigän kubä äworeñkañ ahäj yämiñkuk. Ahäj yämänkañ äma yarä unitä äyänutpen päñku noriye ätu yäweränkañ udegän nadäwä bureni nämo täñkuk.

¹⁴ * Eruk, u punin terak iwaräntäkiye **11** u yot kubäken ketem nañ irirä ahäj yämiñpäñ ñode yäwetpäñ yabäj yäñkuk; Imata nadäkinikjin nämo itkañ? Ba imata notjiye ätu kodak irira nabäñpäñ biñam täwetkuño u nadäwä bureni nämo täkañ? ¹⁵ * Ude yäñpäñ yäwetkuk; In komeni komeni kuñkañ ämawebe it yäpmäj kukañ udegän Manbiñam Täga u kañ yäwettäj kut. ¹⁶ * Äma kubätä näk nadäj namikinik täñpäñ näk wäpna terak ume äurayäj täko uwä Anututa biñam api täñpek. Täñ, äma kubätä nadäj namikinik nämo täñpayäj täko uwä Anututä geñita biñam api tewek. ¹⁷ * Ämawebe nadäj namikinik täñpäñ kuñatnayäj täkañ unita kehäromi yämiñira näk wäpna terak kudän ñode api täneñ; Mäjo api yäwat kireneñ, ba man kotäk kudupi kudupi terak api yäneñ, ¹⁸ * ba gämok keritä api yepmäñitneñ, ba ume waki nañirä unitä nämo api däpek, ba äma käyäm ikek keritä gupi-ken inirirä api täganen.]

Jesu kunum gänañ äronkuk

Luk 24:50-53; Apos 1:9-11

¹⁹ * Eruk Ekäni Jesutä man ude yäwet moreñpäñ irirän Anututä imagut yäpmäj kunum gänañ äronkuk. Äronkuko uken Anutu kerä bure käda itkukotä itak. ²⁰ * Äronirän iwaräntäkiye komeni komeni kuñ moreñpäñ mani biñam yäñahäj yäpmäj kuñkuñ. Täñirä Ekänitä bämopi-ken itpäñ epäni takta täñkentäj yämiñit mani biñam u täñkehärom takta kudän kudupi ämawebeniye-ken pewän ahäjkuñ.]

* **16:10-11:** Mat 28:10 * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Apos 1:8 * **16:16:**

Apos 2:38 * **16:17:** Apos 2:4; Apos 8:7, 10:46 * **16:18:** Luk 10:19; Apos 28:3-6

* **16:19:** Apos 2:33-34 * **16:20:** Apos 14:3; Hib 2:3-4

Luk

Luktä guñ äbot ämawebeta yänpäj Jesu täño manbiñam ño kudän täñkuk

Luk imata manbiñam ño kudän täñkuk?

1* Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ño gäwera nadä;

Äma mäyaptä imaka imaka Anututä nin bämopin-ken pewän ahänkuño unitäño manbiñam kudän täkta piäni tanji täñ yäpmäj äbuñ. 2* Imaka bian ahänirä ini dapuritä kanpäñ nadänkuño u ba apiño ahäj yäpmäj abäkañ ugänpäj kudän täñkuñ. Äma uwä Anutu täño manbiñam yänahäk-ahäk piä täñkañ manbiñam ñowä niminñkuñ. 3-4 Täñpäkañ näk imaka, kadäni käronji manbiñam ño yäput pektä päñku tärek-tärek u kuduaptagänta ket nadäwa yänkañ yänjabäk piä täñ yäpmäj abut. Unita äma ärowanina Tiofilus, gäkä manbiñam gäwerani u bureni-inik yäj nadäkta imaka imaka ahänkuño unitäño manbiñam siwonji kudän täñpäñ gäkken pewa ärekta nadäk peñkut. Eruk manbiñam uwä ñode;

Añero kubätä Sekaraia ahäj iminñkuk

5* Herottä Judia kome täño intäjukun äma itkuk-ken uken bämop äma kubä itkuk, u wäpi Sekaraia. Äma uwä bämop äma biani wäpi Abiya unitä äbotken nanik. Täñpäkañ webeni Elisabet imaka, bämop äma äbot kubäken nanik. 6 Täñkañ yanäpi yarä uwä Anutu inamiken siwonji kuñat täñkumänonik. Täñkañ Anutu täño бага man ba jukuman kuduaptagän iwat moreñpäñ waki kubä nämo täk täñkumänonik. 7 Upänkañ nanakiye nämo. Elisabet äruñ it yäpmäj äbänkä tägawani webe pähap täñkumän.

8 Täñpäkañ kadäni kubä, Sekaraia täño äbottä Anutu inamiken bämop äma piä täkta kadäni ahänkuk. 9* U bämop ämatä täk täñkuño ude piä yäpmäj daninpäñ Sekaraiatä kudupi enji gänäñ Anutu inamiken gupe kábäñi nitek ijin imikta ahänkuk.

10 Eruk, gupe kábäñi nitek ijik-ijik kadäni ahänirän ämawebe mäyaptä äbänkañ kudupi enji yämän umu itkañ Anutu-ken yänapik man yäj itkuñ. 11 Yänapik man yäj irirä kudupi enji gänäñ Sekaraia gupe kábäñi nitek ijin ittängän kanñkuk; Ekäni täño añero kubätä gupe kábäñi nitek ijiwani täño käwuri bure käda ahänpäñ irirän. 12 Kanñkañ kikñutpäñ bumta

* 1:1: Apos 1:1 * 1:2: Jon 15:27 * 1:5: 1Sto 24:10 * 1:9: Kis 30:7

umuntanꝑkuk. ¹³ Ude tänꝑänä aꝑero unitä iwetkuk; Sekaraia, gäk umuntäweno. Anutu gäkꝑo yänꝑik man nadän gamitak yäk. Unita webeka Elisabet uwä nanak ämani kubä aꝑi bäyawek. Bäyawänkaꝑ wäꝑi Jon yän, kaꝑ iwet. ¹⁴ Tännꝑän nanak unita bänep täga nadänꝑän oretoret aꝑi tänꝑen. Ba unitä ahänjirän ämawebe mäyaptä bänep täga nadänꝑän oretoret udegän aꝑi täneꝑ yäk.

¹⁵ * Imata, nanaka unitä tägaꝑän Ekäni inamiken wäꝑi biꝑam ikek aꝑi irek. Tänkaꝑ wain ume ba tänꝑunꝑun ume ätu nämoinik aꝑi nak tänꝑek. Tänkaꝑ ahäwayän täyak-ken unitä it yäꝑmäꝑ ärowayän täkken Kudupi Munapiktä uwäktän iminjirän aꝑi irek. ¹⁶ Tännꝑäkaꝑ unitä Isrel ämawebe Anutu mäde ut iminꝑunꝑo u mäyap bänepi yäꝑmäꝑ sukurenꝑän yepmanꝑän Anutu Ekänini-ken äneꝑi aꝑi kuneꝑ. ¹⁷ * Bureni, kuꝑat-kuꝑari ba kehäromini Profet Elaijatä tänꝑeꝑ kuꝑatkuko udegän aꝑi täk tänꝑek. Ekänita intäjukun kuꝑkaꝑ nädanani täꝑo kokwawak yäꝑän-siwonꝑ tawäꝑän yepmanꝑit, ba äma man bitnäk täk täkaꝑ unitäꝑo bänepi yäꝑmäꝑ sukurenꝑän yepmanꝑän äma siwonꝑi täꝑo kädet kuronꝑän aꝑi iwat täneꝑ. Ude tänꝑayän täko uwä Ekänita watä piä täꝑ imikta ämawebe äbot ket utꝑän yepmak täntän aꝑi kwek yäk.

¹⁸ * Eruk, aꝑerotä man ude iweränä, Sekaraiatä kowata ꝑode iwetkuk; Man yäyan u jide tänꝑän bureni yän nadäwet? Näk tägawani-inik ꝑo, ba webena imaka, webe pähap ꝑo! ¹⁹ * Ude yäwänä aꝑerotä iwetkuk; Näk wäꝑna Gabriel, Anutu inamiken it täyat unita jopman nämö gäweret yäk. Nämö, manbiꝑam täga ꝑo gäwetta Anututä ini naniꝑ kireꝑewän äbätat. ²⁰ * Gäk nadätan? Näkꝑo man nämö nadän namitan unita meka bäräꝑ tawäꝑän man kum aꝑi iren. Ude tänkaꝑ it yäꝑmäꝑ kuꝑiri manbiꝑam gäwetat ꝑonitä ahäwänkaꝑ man äneꝑi aꝑi yäwen. Manbiꝑam yäyat ꝑowä kadäni yän imani-ken uken bureni aꝑi ahäwek yäk.

²¹ Tännꝑäkaꝑ ämawebe Sekaraiata yänkaꝑ yäman umu irä wawäwä nadäwätäk tänꝑän yänkuꝑ; Kudupi eꝑi gänäꝑ uken imatäken kubätä ahänjirän Sekaraia kadäni käronꝑi ꝑowä itak? ²² Ude yänjirä yäman äꝑänꝑän ämawebe man kubä nämoinik yäwetkuk. Meni bäräꝑ tawäꝑän man kum itkuko unita keritägän wärani täꝑyärenꝑkuk. Tännꝑänä ämawebetä nadänkuꝑ; Imaka kudupi kubä kudupi eꝑi gänäꝑ kaꝑkaꝑ käwep äꝑätak yäk.

²³ Eruk mäden, Sekaraia täꝑo piä u tänꝑän tärewäkaꝑ komeni-ken kuꝑkuk. ²⁴ Pänku irirän Elisabet nanak kok itkuk.

* **1:15:** Nam 6:3 * **1:17:** Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:18:** Stt 18:11

* **1:19:** Dan 8:16, 9:21; Hib 1:14 * **1:20:** Luk 1:45

Nanak kok itkaŋ eŋi gānaŋgān it yāpmāŋ kuŋjirān komepak 5 ude tāreŋkuk. ²⁵ * Tāŋpākaŋ Elisabet nanak kok itat yāŋ nadāŋpāŋ yāŋkuk; Ekānitā iron u tāŋ namitak! Apiŋo Ekānitā oraŋ namiŋjirān nākŋo māyākna āmawebe iŋamiken paotak yāk.

Aŋerotā Maria ahāŋ imiŋkuk

²⁶ Elisabettā nanak kok ikek it yāpmāŋ kuŋtāŋgān komepak 6 tāreŋjirān, eruk kadāni uken Anututā aŋero Gebriel u peŋ iwet-pewān yāpmāŋ yotpārare kubā Galili komeken wāpi Nasaret uken kuŋkuk. ²⁷ * Webe gubaŋ kubā āma kubā wāpi Josep unita yāŋkaŋ iwoyāŋkuŋo webe uken kuŋkuk. Josep uwā Devittā ābotken nanik. Tāŋkaŋ webe gubaŋ iwoyāŋ imiŋkuŋo u wāpiwā Maria. ²⁸ Eruk, Gabrieltā webe uken kuŋpāŋ iwetkuk; Kepma yāk. Gāk nadātan? Ekāni Anutu gākkāt itpāŋ iron tāŋ gamitak. ²⁹ Ude iwerānā Mariatā man u nadāŋkaŋ kikuŋtpāŋ yāŋkuk; Yāke! Man kubā ŋo jidewanipāŋ nadātat? ³⁰ Yāwānā aŋerotā iwetkuk; Maria, gāk umuntāweno! Anututā ini nadāŋ gamitak. ³¹ * Nadātan? Gāk nanak kok itpāŋ nanak āmani kubā api bāyawen yāk. Bāyaŋpāŋ wāpiwā Jesu yāŋ api iweren. ³² U āma ekāni kubā ude irirān ŋode api iwetneŋ; U Anutu Ārowani Bureni unitāŋo Nanaki yāŋ api iwetneŋ. Tāŋpākaŋ Anututā intājukun āmata api tewek, orani Devittā itkuko ude. ³³ * Unitā Jekop tāŋo ābotken nanik āmawebeta intājukun āma ude tārek-tāreki nāmo api irek yāk. Tāŋpākaŋ yabāŋ yāwat piā tāŋpayāŋ tāko uwā paot-paori nāmo api tāŋpek.

³⁴ Eruk, Mariatā u nadāŋpāŋā aŋero ŋode iwetkuk; Man yāyan u jide ude api ahāwek? Nāk āpna nāmo ŋo! ³⁵ * Mariatā ude yāwānā aŋero unitā iwetkuk; Kudupi Munapiktā gākā terak āroŋjirān Anutu Ārowani Bureni-inik unitāŋo kehārominitā gāk kumān api uwāk tāwek yāk. Unita nanak kudupi bāyawayāŋ tāno uwā Anutu tāŋo Nanaki yāŋ api iwetneŋ. ³⁶ Unita ket nadā! Notkapak Elisabet webe pāhap tāŋkuko upāŋkaŋ apiŋo koki itak yāk. Bian āruŋ yāŋ iwerani upāŋkaŋ apiŋo nanak kok itpāŋ it yāpmāŋ ābāŋjirān komepak 6 tāretak. ³⁷ * Nadātan? Anututā imaka kubā tāŋpayāŋ nadāŋpāŋ uwā bureni-inik tāŋpek. ³⁸ Aŋerotā man ude iwerānā Mariatā yāŋkuk; Eruk, bureni! Nāk Ekāni tāŋo piā watā webegān. Unita imaka kubā tāŋ namayāŋ nadāŋpāŋā, yāyan ude kaŋ tāŋ namān. Mariatā aŋero man ude iwerānkaŋ teŋpeŋ kuŋkuk.

Mariatā Elisabet kāwayāŋ kuŋkuk

³⁹ Kuŋjirān Maria akumaŋ bārāŋeŋ kumaŋ Judia kome pom itkuŋ-ken yotpārare kubā uken kuŋkuk. ⁴⁰ Kumaŋ pāŋku

* 1:25: Stt 30:23 * 1:27: Mat 1:16,18; Luk 2:5 * 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23

* 1:33: Dan 7:14; Mai 4:7 * 1:35: Mat 1:20 * 1:37: Stt 18:14

uken ahänkaŋ Sekaraiatä eni gänaŋ äronpänjä Elisabet iniŋ oretkuk. ⁴¹ * Ude täŋjirän nanak Elisabet koki gänaŋ itkuko unitä kikäŋutpän waren täŋkuk. Ude täŋpänkaŋä Elisabet uwä Kudupi Munapiktä uwäk täŋpän itkuk. ⁴² * Täŋjirän Elisabet oretoret man terak ɳode yänkuk; Maria! Anututä gäka iron täŋ gamiko uwä webe ätu täŋo yärepmitak yäk. Ba nanak gäk kokka gänaŋ itak u imaka udegän, Anututä iron taŋi täŋ imani. ⁴³ Näk jidewani unita Ekänina täŋo miŋi gäk nabäwa yänkaŋ äbätan? ⁴⁴ Nadätan? Gäkä naniŋ oreriri nanak kokna-ken itak ɳo täga nadänpän uterakgän kikäŋutpän waren täk! ⁴⁵ * Gäk Ekäni täŋo biŋam man gäwetkuko unitä bureni api ahäwek yän nadäkinik täŋkuno unita Ekäni täŋo oretoret terak itan yäk. Elisabettä ude yänkuk.

Mariatä Ekäni wäpi iniŋ oretkuk

- ⁴⁶ * Täŋpän Mariatä yänkuk;
 Bänepnatä Ekäni wäpi yäpmän akutat!
⁴⁷ Täŋjira mäjonatäwä Anutu wakiken nanik nämagurani ämana u iniŋ oretak.
⁴⁸ * Näk piä watä webeni jopi upänkaŋ iron täŋ namiŋkuk. Apiŋo ba kämi-kämi ämawebe kuduptä ɳode api näwetneŋ; Anututä iron taŋi täŋ gamani.
⁴⁹ Anutu Kehäromitä imaka taŋi kubä täŋ namiŋkuko unita ude api näwetneŋ. Unita wäpi biŋam kudupi-inik itak yän yäwa!
⁵⁰ * Näk nadätat, Anutu täŋo bänep iron pähap uwä äma mani buramiŋpän gämori-kengän kuŋat täkaŋ unita biŋam.
 Ba unitäŋo nanakiye täŋo nanakiye tawaŋ uteraktä pen udegän api kwek.
⁵¹ * Keritä piä kehäromi udegän täk täyak. Äma bänepitä inita nadäwä ärowani täŋpani u yäwat kireŋpewän uken-uken kuŋtäŋpä kuk täkaŋ.
⁵² * Unitä intäjukun äma kehäromi täŋo wäpi biŋam ärowani u yäpmän päpä peŋpän äma jopi äpani täŋo wäpi biŋam yäpmän akuk täyak.
⁵³ * Täŋkaŋ äma jäwärita imaka tägatäga daiŋ yämiŋkaŋ äma tuŋum mäyap ikek uwä yäwat kireŋpewän ketän kuk täkaŋ.

* **1:41:** Luk 1:15 * **1:42:** Lo 28:4 * **1:45:** Luk 1:20 * **1:46:** 1Sml 2:1-10

* **1:48:** Luk 1:25, 11:27 * **1:50:** Sam 103:13,17 * **1:51:** 2Sml 22:28 * **1:52:**

Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6 * **1:53:** 1Sml 2:5; Sam 34:10; Sam 107:9

54 * Tänpäkaŋ piä ämaniye Isrel nanik u täŋkentäŋ yämiŋ yäpmäŋ äbuk. Täŋkuko udegän butewaki pen nadäŋ yämik täyak.

55 * Ba oraniyeta ude api täŋ yämet yäŋ yäwetkuko udegän Abrahamkät unitäŋo äboriye mäden ahäŋ yäpmäŋ äbuŋo unita butewaki tärek-täreki nämo nadäŋ yämik täyak.

56 Mariatä kap ude teŋkaŋ Elisabet-kät it yäpmäŋ kuŋirän komepak yaräkubä ude täreŋkuŋ. Tärewäkaŋ Maria äneŋi komeni-ken kuŋkuk.

Jon ume ärut yämani täŋo manbiŋam

57 Eruk ittängän Elisabet nanak ämani bäyaŋkuk. 58 Bäyaŋirän mähekiye ba noriye wanoriye ini u nanik unitä Ekänitä iron täŋ imiŋkuko biŋam u nadäŋpäŋä oretoret pähap täŋ imiŋkuŋ.

59 * Eruk kepma 8 ude täŋirän äma ekäni ekäni ätu nanak u gupi moräk madäŋkaŋ nani wäp Sekaraia udegän iwetna yäŋkaŋ äbuŋ. 60 * Äbä nani wäpi yäŋirä miŋitä yäŋkuk; U nämo yäk. Wäpi Jon yäŋ iwetnayäŋ. 61 Miŋitä ude yäwänä äma päke unitä iwetkuŋ; Gäkä äbotken nanik wäp udewani kubä nämo itak yäk. 62 Ude yäŋkaŋ nanitä nanaki wäpi jide yäŋ iwerayäŋ yäŋ nadäŋkaŋ ketwära-wära täŋireŋkuŋ.

63 Täŋpawä Sekaraiatä kudän täŋpani täŋo tuŋumta yäwet yabäŋkuk. Eruk, u yäpmäŋpäŋä äma päke itkuŋo u iŋamiken ŋode kudän täŋkuk; Ŋo wäpiwä Jon. Ude kudän täŋirän kaŋkaŋ nadäwätäk täŋkuŋ. 64 Eruk, uterakgän Sekaraia meni bäräp tawäpäŋ man kum itkuko ukeŋowä meni äneŋi pidäm taŋkuk. Ude täŋkaŋä man yäŋpäŋ Anutu wäpi bumta iniŋ oretkuk. 65 Ude täŋirän noriye wanoriye ini u nanik u kaŋkaŋ umuntaŋkuŋ. Umuntaŋkaŋ kudän mebäri mebäri ahäŋirän kaŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Judia kome täpuri täpuri kudup u pewä kuŋat moreŋkuk. 66 Kuŋat moreŋirän ämawebe manbiŋam u nadäŋkuŋo u kudup bänepi-ken nadäwätäk täŋpäŋ yäŋkuŋ; Kämi-kämi nanak uwä kädet kuroŋ jide ude api iwarek? Ekäni täŋo kehäromi ukät itkamän yäŋ nadäŋpäŋ unita man udewä yäŋkuŋ.

Sekaraia oretoret täŋpäŋ kap teŋkuk

67 Tänpäkaŋ Jon täŋo nani Sekaraia uwä Kudupi Munapiktä uwäk tawänkaŋ Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäŋpäŋ ŋode yäŋkuk;

68 * Isrel ämawebe täŋo Ekäni Anututä nin ŋo nadäŋ nimiŋpäŋ wakiken nanik nimagutak. Unita wäpi yäpmäŋ akuna!

69 * Iniken piä watä ämani Devit, unitä äbotken nanik äma

* 1:54: Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55: Mai 7:20; Stt 17:7, 18:18; Stt 22:17 * 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:60: Luk 1:13 * 1:68: Sam 41:13; Sam 72:18; Sam 106:48; Luk 7:16 * 1:69: Sam 18:2

kehäromi kubä nin nimagutta pewän ahätak.

70 **Bian-inik profet jukuman yäwerän yänahäk täñkuŋo udegän ahätak.**

71 * Anututä ŋode yänkehärom tañkuk; Näk ämawebenaye iwan keriken nanikpäñ api yäyomägaret yäk.

Äma nadäwäwak täñ yämik täkañ u keriken nanikpäñ api yäyomägaret yän yänkuk.

72 * **Unita ini-tägän äbekniye oraniyeta butewaki nadän yämiñpäñ täñkentän yämiñkuk.**

Ba topmäk-topmäk kubägän bian pewän ahänkuko uterak nadän iwatpäñ bureni ahätak ŋo.

73-74 * **Bian oranin pähap Abraham yänkehäromtak man iwetkuko ude apiño ninta täyak.**

Ba nintä umunkät umunkät nämo kuñatpäñ iniken piä u täneta yänpäñ iwan keriken nanik api tämaguret yän yänkuko u täyak ŋo.

75 * **Unita yänkuko udegän, kadäni kadäni säkgämän kuñatpäñä iniken piä ugänpäñ initpäñ täñpäñ inamiken kädet siwoñgän api kuñatne.**

76 * **Tän, nanakna, gäkä jukun kuñkañ Ekäni täño kädet api täwireno unita gäka Anutu Ärowani Bureni-inik unitäño profet yän api gäwetneñ.**

77 * Ekäni uwä ämawebeniye täño waki-wakini ärut täñpän kwäpäñ inita biñam yämagurayän täko unita yänpäñ yäwoñärek täñtäñ kuñiri api nadäneñ.

78 * **Bureni! Anutunin, ironi pähap pätak unita ŋode api täñpek; Kunum gänañ täño penjäñek u api iniñ kireñpewän äpäñ nimek.**

79 * Penjäñek uwä ämawebe bipmäñ urani-ken itkañ kumäkta umuntañ itkañ unita api penjäñeñ yämek.

Penjäñek unitä nintäño kädet kuroñnin nipmäñit niwarirän bänep kwini kädet iwatpäñ kuñatneta yäwani.

Jon täño nani Sekaraiatä man ude yäwän täreñkuk.

80 * **Täñpäkañ nanak uwä bänep nadäk-nadäk ba gupi bok tägañkuk. Täñkañ kome jopi-ken it yäpmäñ kuñtängän Isrel ämawebe inamiken kwawak ahänpäñ Anutu täño man yänahänpäñ yäwet täñkukonik.**

* **1:71:** Sam 106:10 * **1:72:** Stt 17:7; Wkp 26:42; Sam 105:8-9; Sam 106:45

* **1:73-74:** Stt 22:16-17; Mai 7:20 * **1:75:** Tai 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3; Mal

3:1; Mat 3:3 * **1:77:** Jer 31:34 * **1:78:** Ais 60:1-2 * **1:79:** Ais 9:2, 58:8; Mat

4:16 * **1:80:** Luk 2:40; Mat 3:1

2

*Jesu nanaktä ahäñkuko unitäño manbiñam**Mat 18:1-25*

¹ Kadäni ukengän äma kubä wäpi Sisa Ogastastä Rom täño intäjukun äma itkuk. Unitä ämawebe komeni komeni Rom gapmantä yabäñ yäwarani unita jukuman ñode pewän yäpmän kuñatkuk; Ämawebe päke u wäpi kuduptagän gapman täño wäp kudän tawan terak api peñ moreneñ yäk. ² (Piä udewani bian kubä nämo täñkuñ. Äma ekäni kubä wäpi Kwirinus u Siria komeken kañiwat piä täñirän yäput peñkuñ.) ³ Eruk, ude nadäñpäñ ämawebe kuduptagän wäpi kudän täkta kome ini ahäwani-kengän kuñ moreñkuñ.

⁴ Kuñirä Josep uwä Galili kome Nasaret yotpärare-ken u itkukopäñ peñpeñ Judia kome Betlehem yotpärare uken kuñkuk. Uwä orani Devittä yotpärare-ken kuñkuk. ⁵ * U kwayäñpäñä webeni biñam yäñ imani Maria u nanak kok ikek wäpi kudän bok täkta imaguränkañ kuñkumän. ⁶ Kumañ päñku kome uken ahäñpäñ ittängän nanak bäyawayäñ keräp täñkuk. ⁷ * Täñpäkañ eñi äma ban naniktä pätnenta täñpani u tokneñ moreñkuño unita bägupta wäyäkneñpäñ bulimakautä eñiken päro itkumän. Päro u itkañ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyañkañ tektä uwäk täñpäñ bulimakautä ketem näñpani gäpe gänañ pewän patkuk.

Añerotä sipsip watä äma ahäñ yämiñkuñ

⁸ Täñpäkañ bipani ugän yotpärare u gägäni-ken äma ätu sipsipta watäni itkuñonik. ⁹ Iriä Ekäni täño añero kubätä ahäñ yämiñkuk. Ahäñ yämiñirän Ekäni täño peñyäjek ägonitä peñ-yäñeñirän bumta umuntañkuñ. ¹⁰ Umuntañirä añerotä yäwetkuk; E, in umuntäneño! Näk manbiñam täga kubä yäpmän abätat yäk. Manbiñam tägagämän täwerayäñ täyat ñonitäño bureni uwä äma kuduptagän täñkentäñ yämikta biñam! Täñkentäñ yämiñirän oretoret pähap api täneñ yäk. ¹¹ Apiño edap ñogän ämawebe paot-paotta biñam täñpani wädäñ tädotpäñ yepmakta yäwani u Devit täño yotpärare-ken ahatak. Uwä Anututä iwoyäwani Ekäni Kristo! ¹² Unita ket täwera nadäwut; In nanak paki tekpäñ uwäk täwani bulimakau täño gäpe gänañ parirän kañpäñä yäñirän nadäñkumäño ukeño u yäñ kañ nadäwut yäk.

¹³ Yäwänkañä uterakgän kunum gänañ nanik añero äbot tawan käron ahäñpäñ noripak-kät ñode yäñpäñ Anutu iniñ oretkuñ;

¹⁴ * Kunum gänañ unu Anutu iniñ oretna!

* 2:5: Luk 1:27 * 2:7: Mat 1:25 * 2:14: Luk 19:38

Kome terak ämawebe Anututä ini yabängärip täk täyak-ken bätaki pewän ahätak.

Sipsip watä ämatä Jesu nanak ahäj imin̄kuṅ

¹⁵ Aṅerotä man ude yäj paotpāj penpen kunum gānaṅ äron̄irä sipsip watä äma ukenonitā näwetgāwet täṅpāj yājkuṅ; Eruk kuna! yäk. Betlehem pāṅku imaka kubä ahājirān Ekānitä niwerako u kāna! ¹⁶ * Ude yājṅpāj bārāneṅ pāṅku Maria Josep yabāj ahājṅpāj nanak paki gāpe gānaṅ patkuko u imaka, kaṅkuṅ. ¹⁷ Kaṅpāj nanak unitāṅo manbiṅam aṅerotä yāwerān nadāṅkuṅo u yāwetkuṅ. ¹⁸ Yāwerirä ämawebe itkuṅo u nadāṅpāj jākjāk yambuṅ. ¹⁹ * Täṅ, Mariatāwä man u nadāṅpāj iyap taṅpāj yāpmāj kuṅatkuṅ. ²⁰ Täṅpākaṅ sipsip watä ämatä imaka kaṅpāj nadāk täṅkuṅo unita Anutu in̄iṅ orettāj āneṅi piāni-ken kuṅkuṅ. Man aṅerotä yāwetkuko udegān kaṅkuṅo unita.

Simeontä Jesu kaṅkuṅ

²¹ * Eruk, nanak paki u kepma 8 uken gupi moräk madāṅpāj wāpi Jesu yāj iwetkuṅ. Wāpi Jesu uwä, Maria nanak kok nāmo irirān aṅero kubätä ahāj imin̄pāj wāpi iwetkuko u. ²² * Täṅpākaṅ Mosestä bian kādet webe nanak bāyaṅpāj ini ba nanak paki u Anutu in̄amiken kurāki itta бага man terak kudān täṅkuṅ. Eruk, kādet u iwatpāj Maria kenta Joseptä Jesu nanak Anututa biṅam imikta yājikṅat yāpmāj Jerusalem äron̄kumän. ²³ * Ude täṅkumāno uwä Ekāni täṅo бага man ṅode kudān tāwani u iwatpāj täṅkumän; Nanakjiye intājukun nanik u Anututa biṅam kaṅ in̄iṅ kirewut yāj kudān tāwani. ²⁴ * Ba Ekāni täṅo бага man kubä pen ṅode nadāṅkumän; In Anutu in̄amiken kurāki itta barak wāpi kānarām yarāpāj yāpmājṅpāj Anututa ijiṅ imut yäk. Ba kānarām nāmo irānā barak wāpi yāgu udewani yarāpāj ijiṅ imut. Eruk, бага man unita nadāṅpāj Jerusalem itkaṅ udegān täṅkumän.

²⁵ * Eruk kadāni uken äma kubä wāpi Simeon Jerusalem yotpārare-ken itkuṅ. Uwä äma siwoṅi, Anutu kadāni kadāni in̄iṅ orerani. Äma unitä Anututä Isrel ämawebeta täṅkentāj yāmik-yāmik kadānita itsāmāṅpāj kuṅarani. Täṅirān Munapiktä bānēpi-ken itpāj man ṅode iwetkuṅ; ²⁶ Gāk nāmo kumāṅiri Ekāni Kristo Anututä bian iwoyāṅkuko u ahājirān api kāwen yāj iwetkuṅ. ²⁷⁻²⁸ Täṅpāj Munapiktä iwet-pewän kudupi eṅi gānaṅ äron̄kuṅ. Äro irirān Maria kenta Joseptä Juda täṅo бага man iwatpāj Jesu nanak yāpmāj ābumän. Täṅirān

* **2:16:** Luk 2:10-12 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31,59 * **2:22:** Wkp 12:1-8 * **2:23:** Kis 13:2,12,15 * **2:24:** Wkp 12:8 * **2:25:** Ais 40:1, 49:13

Simeontä nanak u kanpäj bāyaŋ iminjpäŋ Anutu ŋode yāŋpäŋ iniŋ oretkuk;

²⁹ Ekāni pāhap! Man näwetkuno ude bureni pewi ahāŋ namitak unita piä āmaka näk ŋo nabā kätāwipäŋ oretoret terak kwa.

³⁰ * Apiŋo dapunatä gākken nanik āmawebe wakiken nanik yāmagutta yāwani u kāyat.

³¹ Āma uwā āmawebe komeni komenitā kakta pewi ahātak.

³² * Unitä āmawebe guŋ ābotken nanik unita penjāŋeŋ yāmiŋirān gākŋo kādet siwoŋi api kanpāj nadāneŋ.

Ba uterak Juda āmawebekayetä wāp biŋam api yāpneŋ.

³³ Simeontä nanak ahāŋkuko unita man ude yāŋirān miŋi nanitā nadāwātāk tāŋkumān. ³⁴ * Ude tāŋirān Simeontä Anutu tāŋo wāpi terak man tāga yāwetkaŋ Maria ŋode iwetkuk; Gāk nadātan? Nanak ŋo terak Juda āmawebetä ābot yarā yāpmāŋ danikta iwoyāwani yāk. Ātutä paot-paotta biŋam, ātutāwā irit kehāromita biŋam yāk. Nanak ŋowā Anutu tāŋo бага ude api irek. Āmawebe māyaptä kaŋirā āpani tāŋirān māde api ut imineŋ. ³⁵ Āma māde ut iminayāŋ tāŋo unitāŋo nadāk-nadāk waki u kwawak api pewā ahāneŋ. Tāŋkaŋ komi iminjirā gākŋawā bānepkatā jāgāmi-inik api nadāwen, mujuktā gupka awāhurirān nadāweno ude yāk.

Webe pāhap kubätä Jesu kaŋkuk

³⁶ Eruk, Fanuel tāŋo āperi, Asetä ābotken nanik kubā wāpi Ana. Ana u āma yāpmāŋpäŋ āpikāt ittāŋ kuŋtāŋgān obaŋ 7 tāreŋirān āpi kumbuk. ³⁷ * Āpitā kumāŋirān webe kajat it yāpmāŋ kuŋirān obaŋ 84 tāreŋkuk. Webe unitä kepma bipani kudupi yot-kengān itkaŋ Anutu iniŋ oretta nakta jop itpāŋ yāŋapik man yāk tāŋkukonik. ³⁸ * Tāŋpākaŋ Jesu nādamiŋi nani kudupi eŋi gānaŋ irirā Anatā pāŋku ahāŋ yāmiŋpäŋ Anutu bānep tāga man iwetkuk. Ude tāŋpāj Jesu nanak unita āmawebe māyap Anututä Jerusalem āmawebe iwan keriken nanik ketārekta itsāmāŋ itkuŋo u manbiŋam ŋode yāŋahāŋpäŋ yāwetkuk; Āma intā itsāmāŋ itkaŋ u ŋobayāŋ!

³⁹ * Simeon kenta Anatā man ude yāwān tāreŋirān Jesu miŋi nani u бага man patkuko iwarān tāreŋirān āyāŋutpeŋ Jesu nanak imagut yāpmāŋ Galili kome iniken yotpārare Nasaret u kuŋkumān. ⁴⁰ * Pāŋku u irirā Anututä nanak uwā oraŋ iminjirān gupi tāgaŋpäŋ sākgāmān itkuk. Itkaŋ nadāk-nadāk tāgagāmān, Anutu-ken nanik injtpāŋ kuŋatkuk.

* **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tai 2:11

* **2:32:** Ais 42:6, 49:6; Ais 52:10

* **2:34:**

Ais 8:14; Mat 21:42; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8

* **2:37:** 1Ti 5:5

* **2:38:** Ais 52:9

* **2:39:**

Mat 2:23 * **2:40:** Luk 1:80, 2:52

Jesu ätu tägaŋpäŋä kudupi yotken kuŋkuk

41 * Täŋpäkaŋ Jesu miŋi nani Pasova orekirit täkta Jerusalem yotpärare-ken kuk täŋkumänonik. 42 Eruk Jesu obaŋ 12 ude täŋirän miŋi nanitä Jesu imaguränkaŋ täk täŋkumäno udegän täkta Jerusalem penta kuŋkuŋ. 43 * Päŋku Pasova täŋpä täreŋirän Jesu Jerusalem pen irirän miŋi nani Jesu noriye-kät käwep kukaŋ yäŋ nadänkaŋ äneŋi äyänjutpeŋ komeŋi-ken kuŋkumän. 44 Jesu-kät penta kukamäŋ yäŋ nadänkaŋ kepma kubä kuŋarän bipuk. Kome bipmäŋirän miŋi nanitä Jesuta noriye päke u gänaŋ wäyäkŋeŋtäŋ kuŋatkumän. 45 Wäyäkŋewän wawäpäŋ äneŋi äyänjutpeŋ Jerusalem kuŋkumän. 46 Jerusalem kuŋkaŋ wäyäkŋeŋtäŋ kuŋarirän kepma yaräkubä täreŋirän kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ kaŋkumän. Jesu Baga man yäwoŋärewani äma u bämopi-ken itkaŋ man yänirä nadänjit, yäwet yabäk täŋjit täŋ itkukonik. 47 Täŋpäŋ äma ekäni ekäni kudupi eŋi gänaŋ itkuŋo u Jesutä yäwet yabäk täŋkuko u ba kowata man yäwetkuko u kaŋpäŋ nadäkaŋ kikuŋutpäŋ nadäwätäk täŋkuŋ. 48 Täŋpäkaŋ Jesu ude täŋ irirän miŋi nanitä kaŋ-ahäŋpäŋ udegän kikuŋutkumän. Täŋpäŋ miŋitä iwetkuk; Nanakna, imata nämo niwatpäŋ bäräpi nimitan? Nankakät nek gäka nadäwätäk taŋi täŋpäŋ wäyäkŋek piä täŋ yäpmäŋ äbäkamäk ŋo yäk.

49 * Yänirän kowata ŋode iwetkuk; Näka imata wäyäkŋekamän? Näk Nana täŋo piä täkta yäwani yäŋ nämo nadäkamän? 50 Ude yäwerirän miŋi nani Jesutä man yäwetkuko u mebäri nämo nadäwän täreŋkuŋ.

51 * Eruk, ude täŋpäŋ Jesu akumaŋ miŋi nani-kät penta Nasaret kuŋkuŋ. Päŋku Nasaret komeken itkaŋ miŋi nani täŋo man kudup buramik täŋkuk. Upänkaŋ imaka Jesutä Jerusalem itkaŋ yänkuko ba täŋkuko unita miŋitä nadänpäŋ iyap täŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatkuk. 52 * Täŋpäkaŋ Jesu nadäk-nadäki bok gupi bok taŋi tägaŋkuk. Tägaŋirän Anutu ba ämawebe imaka, kaŋirä äma tägagämän täŋkuk.

3

Jontä Jesu täŋo kädet täwitkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

1 Täŋpäŋ kadäni uken Rom nanik täŋo intäjukun äma wäpi Taiberius-Sisa u Rom ba kome ätu täŋo ämawebe yabäŋ yäwat piä täŋ yäpmäŋ kuŋirän obaŋ 15 ude täreŋkuk. Kadäni ukengän Sisa täŋo piä ämaniye Isrel kome täŋo kome täpuri täpuri

* 2:41: Kis 12:24-27; Kis 23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:43: Kis 12:18 * 2:49: Jon 2:16 * 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4; Luk 1:80

node yabän yawat täñkuñ; Pontius-Pailattä Judia kome kañiwat täñkuk. Herottä Galili kome kañiwat täñkuk. Herot täño monäni Filiptä Ituria kenta Trakonitis kome yabän yawat täñkuk. Lisinias täwä Abilene kome kañiwat täñkuk. ²* Täñpäñ Anas kenta Kaifastä bämop äma intäjukun täñpani ude irirän kadäni uken Jon, Sekaraia täño nanaki u kome jopi-ken it täñkukonik. Uken ittän kuñjirän Anututä jukuman iwetkuk. ³*

⁴ Jontä ude täñjirän man kudän node, profet Aisaiatä bian kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päñku itkañ gera node api yän irek;
Ekänitä äbäktä kädet täwirut! Irit kuñat-kuñatjin kañ täñ-
siwoñ tawut!

⁵ Kome äpmonpani ba pom täpuri ba tañi äneñpäñ yäpä tägakot.
Kädet gwäjin ärowani ba kädet goreri u ket ut yäpmän
kukot!

⁶ Ude täñjirä Anututä waki keriken nanik yämagut-yämagut piä
täk täyak uwä ämawebe kudup api kañpäñ nadäneñ. Ais
40:3-5

⁷ * Täñpäkañ ämawebe mäyaptä ume ärut nimän yänkañ
Jonken äbuñ. Äbäñjirä Jontä node yäwetkuk; Wa! In gämoktä
äbotken nanik yäk. In bänepjin nämo sukurenkañ äbäkañ?
In Anututä intäño momita kokwawak nadänkañ tadäpayän
täko unita irepmitnayän äbäkañ ba? ⁸* Inä bänepjin bureni-
inik sukurenpäñ äma bänepi sukurewani täño kudän kañ
pewä ahäwut! Nin bänepnin täga, oranin pähap Abrahamtä
äbotken nanik unita Anututa biñam itkamän yän bäräneñ nämo
nadäneñ. Nämo, Anututä Abraham täño äboriye ätu ahäwut
yän nadänpäñä mobä jopi nopäñ täga täñpewän ahäneñ! ⁹*

Upänkañ man node nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän
wädäwani madäktä pinigoñ ket uritak. Unitä päya, mujipi
pogopigän wädäk täkañ u kudup madänpäñ ureñ täñpän
kädäpta biñam api kuneñ yäk.

¹⁰ Jontä ude yäwerän nadänpäñä ämawebe itkuño unitä
kowata node iwet yabänkuñ; Ude yäyan unita jide täne? ¹¹ Ude
iwet yabäwä Jontä äneñi node yäwetkuk; Äma kubätä tek yarä
nikek it imänä yäpmän danipän kubäwä äma teki nämota
imek. Ketem imaka udegän täñpek yäk.

* 3:2: Luk 1:80 * 3:3: Apos 13:24, 19:4 * 3:7: Mat 12:34, 23:33 * 3:8:

Jon 8:33,39 * 3:9: Mat 7:19

12 * Tänpän takis monen yäpani äma ätutä Jontä ume ärut nimän yänkañ äbänpän Jon iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, nin jide täne? 13 Yäwäwä yäwetkuk; Ämawebe-ken takis monen pekta yäwani ude u irepmiñpän nämo yäpneñ yäk.

14 Ude yäwerirän komi äma ätutä udegän iwet yabänkuñ; E ninä jide? Yäwäwä yäwetkuk; Ämawebe tänyäkñatpena monen ätukät nimut yänkañ nämo täneñ yäk. Ba ämawebe jopman yän-yäkñatpän manken nämo yepmaneñ. Ba piä täk täkañ unitäño gwäki täpuri tamik täkañ unita nadäwätäk nämo täneñ. Bänep tägagän nadäk täneñ.

15 Jontä man ude yänirän ämawebetä kikiñutpän bänepi kädäp jiwäpän nadäwätäk tänpän ñode yänkuñ; Bureni! Man yänirän nadänitna inide kubä täkañ yäk. Ñowä Anutu täño iwoyäwani Kristo käwep? 16 * Ude yänirä nadänpän Jontä ñode yäwetkuk; Ude nämo! Äma kubä wäpi biñam ikek mäden näwatak. Unitäño kehärominitä näkño kehäromina irepmiñtak. Näk äpani-inik. U dubini-ken näk täga itnañi nämo. Näk ume-inikpän ärut tami-tat. Upänkañ äma mäden äbätäk unitäwä Anutu täño Munapik ba kädäp mebetpän bok api ärut tamek yäk.

17 Äma ekäni uwä ämawebe yäpmän danik piä täkta api äbek. Yäpmän danik piä u man wärani ñode bumik api täñpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkañ u yäpmän daniñpän mujipi bureni inita eni kubäken penkañä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureñ tänpän äpmonen. 18 Ude yänpän ämawebetä bänepi sukurekta jukuman yäwerit Manbiñam Täga u yäwet täñkuk.

19 * Jontä ämawebe jopita man ude yäwetkañ intäjukun äma Herot imaka, kañ-yänkuk. Imata, Herot uwä monäni täño webeni wäpi Herodias u yomägatpän webenita yäpuko unita. Ba imaka wakiwaki mäyap täk täñkuko unita yänpän kañ-yänkuk. 20 Jontä Herot kañ-yänkuko unita Herottä bänepi wawäpän imaka wakiinik kubä ñode täñkuk; Jon u yäpmänpän komi eniken tenjuk.

Jontä Jesu ume ärut imiñkuk

Mat 3:13-17; Mak 1:9-11

21-22 * Jontä ämawebe ume ärut yämiñ irirän Jesu imaka, äbänä Jontä Jesu udegän ärut imiñkuk. Täñirän Jesutä Nani-ken yänapiñ irirän kunum añeñirän Anutu täño Munapiktä känaräm ude päpä Jesu gwäki terak mañitkuk. Täñirän Anutu kunum gänañ naniktä gera ñode yänkuk; Gäk näkñaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabänkañ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänkuk.

* 3:12: Luk 7:29 * 3:16: Apos 13:25 * 3:19: Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

* 3:21-22: Jon 1:32; Mat 17:5; Luk 9:35

*Jesu täņo oraniye wäpi tawan**Mat 1:1-17*

23 * Täņpäņ Jesutä obaņ 30 ude bumik täņkaņä yäņpäņ-
yäwoņäreķ piäni yäput peņpäņ täņkuk. Täņirän ämawebetä Jesu
uwä Josep täņo nanaki yäņ nadäk täņkuņonik. Täņpäkaņ Josep
uwä Heli täņo nanaki.

24 Heli uwä Matat-2 täņo nanaki.

Matat-2 uwä Livai-2 täņo nanaki.

Livai-2 uwä Melki-2 täņo nanaki.

Melki-2 uwä Janai täņo nanaki.

Janai uwä Josep-2 täņo nanaki.

25 Josep-2 uwä Matatias-2 täņo nanaki.

Matatias-2 uwä Amos täņo nanaki.

Amos uwä Nahum täņo nanaki.

Nahum uwä Esli täņo nanaki.

Esli uwä Nagai täņo nanaki.

26 Nagai uwä Mat täņo nanaki.

Mat uwä Matatias-1 täņo nanaki.

Matatias-1 uwä Semen täņo nanaki.

Semen uwä Josek täņo nanaki.

Josek uwä Joda täņo nanaki.

27 * Joda uwä Joanan täņo nanaki.

Joanan uwä Resa täņo nanaki.

Resa uwä Serubabel täņo nanaki.

Serubabel uwä Serati täņo nanaki.

Serati uwä Neri täņo nanaki.

28 Neri uwä Melki-1 täņo nanaki.

Melki-1 uwä Adi täņo nanaki.

Adi uwä Kosam täņo nanaki.

Kosam uwä Elmadam täņo nanaki.

Elmadam uwä Era täņo nanaki.

29 Era uwä Josua täņo nanaki.

Josua uwä Eliesa täņo nanaki.

Eliesa uwä Jorim täņo nanaki.

Jorim uwä Matat-1 täņo nanaki.

Matat-1 uwä Livai-1 täņo nanaki.

30 Livai-1 uwä Simeon täņo nanaki.

Simeon uwä Juda täņo nanaki.

Juda uwä Josep-1 täņo nanaki.

Josep-1 uwä Jonam täņo nanaki.

Jonam uwä Eliakim täņo nanaki.

31 * Eliakim uwä Melea täņo nanaki.

Melea uwä Mena täņo nanaki.

* **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42 * **3:27:** 1Sto 3:17,19; Esr 3:2 * **3:31:** 2Sml 5:14

Mena uwä Matata täņo nanaki.
 Matata uwä Natan täņo nanaki.
 Natan uwä Devit täņo nanaki.
 32* Devit uwä Jesi täņo nanaki.
 Jesi uwä Obet täņo nanaki.
 Obet uwä Boas täņo nanaki.
 Boas uwä Salmon täņo nanaki.
 Salmon uwä Nason täņo nanaki.
 33* Nason uwä Aminadap täņo nanaki.
 Aminadap uwä Atmin täņo nanaki.
 Atmin uwä Ani täņo nanaki.
 Ani uwä Esron täņo nanaki.
 Esron uwä Peres täņo nanaki.
 Peres uwä Juda täņo nanaki.
 34 Juda uwä Jekop täņo nanaki.
 Jekop uwä Aisak täņo nanaki.
 Aisak uwä Abraham täņo nanaki.
 Abraham uwä Tera täņo nanaki.
 Tera uwä Naho täņo nanaki.
 35 Naho uwä Seruk täņo nanaki.
 Seruk uwä Reu täņo nanaki.
 Reu uwä Pelek täņo nanaki.
 Pelek uwä Ebe täņo nanaki.
 Ebe uwä Serari täņo nanaki.
 36* Serari uwä Kainan täņo nanaki.
 Kainan uwä Apaksat täņo nanaki.
 Apaksat uwä Sem täņo nanaki.
 Sem uwä Noa täņo nanaki.
 Noa uwä Lamek täņo nanaki.
 37 Lamek uwä Metusela täņo nanaki.
 Metusela uwä Enok täņo nanaki.
 Enok uwä Jaret täņo nanaki.
 Jaret uwä Mahalel täņo nanaki.
 Mahalel uwä Kenan täņo nanaki.
 38* Kenan uwä Enos täņo nanaki.
 Enos uwä Set täņo nanaki.
 Set uwä Adam täņo nanaki.
 Adam uwä Anutu täņo nanaki.

4

Satantä Jesu yäņ-ikņatkuk
Mak 1:12-13; Mat 4:1-11

* 3:32: 1Sml 16:1-13; Rut 4:17-22 * 3:33: Stt 29:35 * 3:36: Stt 11:10-26

* 3:38: Stt 4:25–5:32

¹ Jesu, Kudupi Munapiktä bänepi-ken tokneḡ parirän Jordan umeken naniktä äyänutpeḡ abuk. Äbänirän Munapik unitä yänikḡat yäpmän päḡku kome jopi-ken teḡkuk. ² Uken tewänkaḡ Satantä täḡyabäk täḡ yäpmän kuḡirän kepma 40 täreḡkuk. Kadäni u bämopi-ken Jesu ketem kubä nämo naḡkuko unita kepma 40 ude irän täreḡirän nakta bumta inḡkuḡ. ³ Täḡirän Satantä iwetkuk; Gäk Anutu täḡo nanaki bureni-inik täḡpawä mobä itak ḡo iweri ketem äworewänkaḡ naḡ! ⁴ * Yäwänä iwetkuk; Ude nämo täḡpayän yäk. Anutu täḡo man kudän terak man ḡode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek.

⁵ Jesutä ude iweränä Satantä pom käronḡi kubä terak yänikḡat päro komeni komeni kudup pit kubägän täḡpewän Jesu inamiken ahänirä yabänkuk. ⁶ * Täḡkaḡ iwetkuk; Imaka imaka kehäromi ba tuḡum tägatäga nikek yabätan u näkḡata biḡam yänpän namani unita netä kubäta imayän nadänpän täga imet yäk. ⁷ Unita gäkä näkḡo wäpna yäpmän akuḡpän naniḡ oreriwä imaka päke ḡo kudup gäkḡata biḡam täga ganiḡ kirewet. ⁸ * Ude iweränkaḡ Jesutä iwetkuk; Anutu täḡo man kudän terak man kubä ḡode pätak yäk. Ekäni Anutujin u kubägän iniḡ oretneḡ. Unitagän watä piä täḡ imineḡ. Man ude pätak.

⁹⁻¹¹ Ude iweränkaḡ Satantä äneḡi yänikḡat yäpmän Jerusalem kuḡpän kudupi eḡi medäp terak päro punin-inik unu teḡkaḡ iwetkuk; Anutu täḡo man ḡode kudän täwani; Anututä aḡeroniye watä it gamikta yepmaḡkuko unitä api oraḡpän gepmaneḡ.

Täḡpäkaḡ kuroḡka ba gukutka nämo api pimiḡ tädoren yäk. *Sam 91:11,12*

Man ude pätak unita gäk Anutu täḡo nanaki-inik bureni täḡpawä man u nadänpän punin ḡonitä komen umu tubäpel ¹² * Ude iweränä Jesutä yänkuk; Näk ude nämo täḡpayän yäk. Anutu täḡo manbiḡam terak man kubä ḡode pätak; Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yän jop nämo peḡ iweren. ¹³ * Täḡpäkaḡ Satantä Jesu kädet mebäri mebäri terak täḡ-ikḡatpän teḡpeḡ kuḡkuk. Kuḡkaḡ äneḡi täḡikḡatta kadäni täga kubäta itsämbuk.

Jesu Galili komeken piä yäput peḡkuk

Mat 4:1-11; Mak 1:12-13

¹⁴ Eruk Satan Jesu kakätänpeḡ kuḡirän Munapiktä kehäromi imiḡirän Galili komeken kuḡkuk. Täḡpäkaḡ imaka täk täḡkuko u biḡami Galili kome kuḡat moreḡkuk. ¹⁵ Täḡkaḡ Jesu uwä Juda

* 4:4: Lo 8:3 * 4:6: Mat 28:18 * 4:8: Lo 6:13-14 * 4:12: Lo 6:16; 1Ko

10:9 * 4:13: Hib 2:18, 4:15

täño käbeyä eni gänañ äronkañ ämawebe yäwetpäñ yäwonärek täñkuk. Täñjirän nadäñkañ wäpi biñam yäñpäñ iniñoret täñkuñ.

¹⁶ Eruk, kepma kubäta Jesu iniken komeni wäpi Nasaret u kuñkuk. Kuñpäñ Sabat kadäni-ken täk täñkuko udegän Juda täño käbeyä eni gänañ äronkuk. Äro ittängän manbiñam kudän täwani daniwa yäñkañ akuñkuk. ¹⁷ Akwänä manbiñam profet Aisaiatä kudän täwani upäñ imäkañ piräreyäntäñ kuñtängän man kudän täwani kubä ñode kañpäñ daniñkuk;

¹⁸ Näk Manbiñam Täga äma jopi jäwäri yäñahäñpäñ yäwetta Anututä ini naniñ kireñkuk.

Unita Ekäni täño Munapik näkkät itkamäk.

Äma mominitä topmäñpäñ yepmäñirani u pit yämikta naniñ kireñkuk.

Ba dapuri tumbani dapuri yäpä tägakta naniñ kireñpewän äbut.

Äma komi piäken irani u yäniñ kireñpewa kukta naniñ kireñpewän äbut.

¹⁹ Ba Ekänitä ämawebeta bänep iron api täñ yämek u kadäni yäñahäkta naniñ kireñkuk. *Ais 61:1,2*

²⁰ Jesutä man ude daniñ paotpäñ buk ñokeno äneñi kedon täñpäñ yämiñkañ mañitkuk. Ude täñjirän ämawebe käbeyä eni gänañ päke itkuño u Jesu-gäñpäñ kañ-yäputkuñ. ²¹ Kañ-yäput irirä yäwetkuk; In nadäkañ? Manbiñam daniñira nadäkañ ño apiño inamjin-ken bureni ahätak ño!

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiñkuñ

Mat 13:53; Mak 6:1-6; Luk 4:15-30

²² * Jesutä man ude yäwerirän ämawebe päke itkuño unitä man säkgämän yäñkuko u nadäñpäñ jäkjäk yamäñpäñ orañ imiñkuñ. Ude täñkuño upäñkañ man ñode yäñkuñ; Yäke! Man yäkyäki ba täktäki täga upäñkañ ñowä Josep täño nanaki!

²³ * Ude yäñirä Jesutä nadäñpäñ kowata ñode yäwetkuk; Ude yäkañ upäñkañ intäño mebäri nadätat. Inä sära man ñode api näwetneñ; Gäk yäpätägak äma unita gäkña-tägän gupka täga yäpi täganen. Kudän mebäri mebäri Kapeneam komeken täñjiri biñamka nadäñkumäño ude komeka kujat-ken ño udegän täñjiri kañ gabäna! Ude api näwetneñ yäk. ²⁴ * Ude yäñpäñ yäñkuk; Näk bureni täwetat. Ini komeken naniktä Anutu täño biñam yäñahäwani äma täño manita bitnäk täkañ. ²⁵ * Unita ñode bureni nadäwä tumbut; Anutu täño manbiñam yäñahäwani profet Elaijatä bian itkuko uken webe kajat mäyap Isrel komeken it täkañonik. Kadäni uken obañ yaräkubä komepak 6

* **4:22:** Luk 3:23; Jon 6:42 * **4:23:** Mat 4:13; Jon 2:12 * **4:24:** Jon 4:44

* **4:25:** 1Kin 17:1,7; 1Kin 18:1

udeta iwän kubä nämo tanjirän kome uken naniktä nakta jop-
inik itkuņ. ²⁶ * Ude itkuņo upänkaņ Anututä Elaija Isrel webe
kajat tänkentähta nämo peņ iwet-pewän kuņkuk. Nämo, guņ
kome wäpi Sidon unitäno yotpärare kubä wäpi Sarefat uken
peņ iwet-pewän päņku webe kajat guņ äbot uken nanik kubä
täņkentän imiņkuk. ²⁷ * Täņpäņ udegän, Profet Elaijata itkuko
uken ämawebe gisik paräm ikek mäyap Isrel komeken itkuņ.
Upänkaņä Anutu täno piä äma unitä Isrel komeken nanik kubä
nämo yäpän tägaņkuņ. Nämo, u guņ kome wäpi Siria uken
nanik kubä wäpi Neman ugänpäņ yäpän tägaņkuņ.

²⁸ Jesutä man ude yänjirän äma käbeyä eni gänaņ itkuņo
unitä nadänpäņ bänepi waņkuņ. ²⁹ Bänepi wawäpäņ Jesu inj
yäpmäņ äpämaņ päņku yotpärare gägäni-ken tenkuņ. Yotpärare
u geņi pom terak itkuko unita geņi-ken tena äpmonpäņ yänkaņ
täņkuņ. ³⁰ Ude tänjirä Jesu uwä tänyäkņatpeņ ämawebe bämopi-
ken yärepmiņpeņ kuņkuk.

Mäjotä äma kubä magätuk

Mak 1:21-28

³¹ * Ude täņpeņ kumaņ Galili kome täno yotpärare kubä
wäpi Kapeneam u kuņkuk. Eruk, Sabat kadäni-ken ämawebe
yäwetpäņ yäwoņäreka tänjirän kaņpäņ nadänpäņ yänkuņ; ³² *
Yäke! Äma nowä man mähemitä ini yäyak yäk. ³³ * Täņpäkaņ
käbeyä eni uken äma Satan täno mäjo kubätä magārani kubä
itkaņ gera pähap terak nođe yänkuk; ³⁴ * Wa! Jesu Nasaret
nanik, gäk jide täņ nimayäņ äbätan? Nidäpayäņ äbätan ba?
Gäka nadäkamaņ, gäk Anutu täno Kudupi äma u yäk.

³⁵ Yänjirän Jesutä nođe kaņ-yänkuk; Bitnä! Äma no kakätänpeņ
ku! yän iwetkuk. Ude iwerirän uterakgän ämawebe inamiken
äma u mäjo wakitä pudät maņpäņ kome terak kuņkuko
upänkaņ gupi-ken jibi kubä nämo imiņpäņ kakätänpeņ
kuņkuk.

³⁶ Ude täņpäņ kaņkaņ ämawebe päke u kikiņutpäņ man
näwetgäwet nođe täņkuņ; Wära! Äma no jidewanitä man
yänjirän mäjo mani buramiņpäņ metänpeņ kukaņ? Mani
kehäromi nikek yän yänkuņ. ³⁷ Täņpäkaņ Jesu täno biņamitä
kome u kuņat moreņkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaņkuņ

Mat 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸ Täņpäņ Jesu käbeyä eni u peņpeņ kumaņ Saimontä enjiken
kuņkuk. Kuņkuko Saimon webeni täno miņi gup kädäp kädäp
käyäm täņkaņ parirän täņkentän imikta iwetkuņ. ³⁹ Iwerä

* **4:26:** 1Kin 17:8-16 * **4:27:** 2Kin 5:1-14 * **4:31:** Luk 4:23 * **4:32:** Mat
7:28-29; Jon 7:46 * **4:33:** Mat 8:29; Luk 8:28 * **4:34:** Jon 6:69

pəŋku webe u dubini-ken itpəŋ käyäm u kaŋ-yəŋkuk. Kaŋ-yəŋirän gup kädəp kädəp nadəŋkuko u paoränkaŋ akuŋpəŋ ketem gwet yämiŋkuk.

⁴⁰ Eruk, kome bipmäŋirän kome uken nanik noriye käyäm ikek yəŋ-yäkŋat yəpməŋ Jesu-kengän äbuŋ. Käyäm mebəri mebəri təŋirä Jesutä keru gupi terak peŋtəŋ kuŋirän təgaŋ moreŋkuŋ. ⁴¹ * Təŋpəŋ äma mäjotä magärani mäyap imaka, yəpän təgaŋkuŋ. Təŋirän mäjo uwä ämawebe yabä-kätəŋkaŋ Jesu gera terak ŋode iwet təŋkuŋ; Gäka nadäkaməŋ. Gäk Anutu təŋo Nanaki-inik yäk. Yəwəwä Jesutä yabəŋ yəŋpəŋ Mejin təŋpipiwut! yəŋ yəwet təŋkuk. Imata, Äma ŋo Kristo ubayəŋ yəŋ nadəŋkuŋo unita ude yəwetkuk.

⁴² Eruk patkuko yəŋeŋirän kome u peŋpeŋ inigän irayəŋ nadəŋpəŋ kome äma nämo irani-ken kuŋkuk. Kuŋirän ämawebe u nanik Jesuta wəyäkŋeŋtəŋ kuŋtəŋgän kaŋ-ahəŋpəŋä kome kubäken kukta iniŋ bitnəŋkuŋ. ⁴³ * Ude təŋirä Jesutä yəwetkuk; Ude nämo! Nana təŋo Manbiŋam Təga u kome ŋonitagän nämo. Kome ätuta bok yäk. Anututä intəjukun itkaŋ yabəŋ yəwat piä tək təyak unitəŋo manbiŋam api yəwet təŋpet. Mebəri unitagän naniŋ kireŋkuk.

⁴⁴ * Jesutä ude yəŋpəŋ kome u peŋpeŋ Judia komeken nanik təŋo käbeyä eŋi gənaŋ Nani təŋo manbiŋam yəŋahəŋtəŋ kuŋatkuk.

5

Jesu iwarəntäkiye ätu yəmagutkuk

Mat 4:18-22; Mak 1:16-20

¹ * Eruk kepma kubäken Jesu Galili gwägu gägäni-ken irirän ämawebe mäyap Anutu təŋo manbiŋam nadänayəŋ äbä it gwäjiŋkuŋ. ² It gwäjiŋirä gäpe təpuri yarä gwägu gägäni-ken irirän yabəŋkuk. Gäpe u mähemi gäpe terak naniktä äpəmaŋ gwägu tom yəpani yäk ärutpəŋ yəpätəgaŋ itkuŋ. ³ Yəpätəgaŋ irirä Jesutä gäpe u yabəŋpəŋä kumaŋ Saimon təŋo gäpe uterak äroŋkuk. Äroŋpəŋ Saimon iwetkuk; Äbi yäk. Gäpe təŋpewi kome peŋpeŋ gwägu terak ätu nanak kwän yäk. Ude iweränä Saimontä gäpe təŋpewän ätu nanak kuŋirän Jesu gäpe terak maŋitkaŋ ämawebe gwägu gägäni-ken itkuŋo u Anutu təŋo man yəwetpəŋ yəwoŋəreŋkuk.

⁴ Eruk yəwetpəŋ yəwoŋərek təŋ paotpəŋä Saimon iwetkuk; Gäpe təŋpewi gwägu bämopi-ken kwän yäk. Təŋkaŋ yäk, gwägu tom yəpani u gwägu gənaŋ pewi äpmoŋpəkaŋ gwägu tom mäyap yəpayəŋ yäk. ⁵ * Ude yəwänä Saimontä ŋode iwetkuk;

* 4:41: Mat 8:29; Mak 3:11-12 * 4:43: Luk 8:1 * 4:44: Mat 4:23 * 5:1:
Mat 13:1-2; Mak 3:9-10, 4:1 * 5:5: Jon 21:3-8

Yäwoŋärewani äma, nin bipani käron pipiri pähap tämähopän gwägu tom kubä nämo yäpmamän. Upänkaŋ gäkä yäyan unita udegän täga tänpayän yäk. ⁶ Ude yänpän Jesutä yänkuko udegän Saimon-kät noriye iwatpän täŋkuŋ. Tänpän gwägu tom mäyapinik äpmonjirä yäk däkŋenaŋi täŋkuŋ. ⁷ Yäk däkŋenaŋi tänjirä wädäwä waŋtäko noriye gäpe kubä terak itkuŋo u ketwära tänyärenkuŋ. Ketwära tänyärenpewä noriye ätu u äbä täŋkentän yämiŋkuŋ. Tänpäkaŋ gwägu tom u yäpmänpän gäpe yarä u pewä tokŋenjirän gäpetä gwägu gänaŋ äpmodayän täŋkumän. ⁸⁻⁹ Ude tänjirän äma unitä gwägu tom päke u yabänpän umun nadäwätäk pähap täŋkuŋ. Nadäwätäk tänpän Saimon-Pita unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpän yänkuk; Ekäni! Gäk nepmanpeŋ ku! Näk waki täŋpani ŋodewani imata gäkkät kuŋatde? yäk. ¹⁰ * Yänjirän Jems kenta Jon, Saimon-kät piä bok täŋpani u imaka, umun nadäwätäk täŋkumän. Yarä uwä Sebedi nanakiyat.

Tänjirä Jesutä Saimon iwetkuk; Gäk umun nadäwätäk täŋpeno. Gäk kämi uwä, ämawebe gwägu tom yäpmänŋtan udegän api yämaguren yäk. ¹¹ * Ude iweränkaŋ gäpe yarä u äneŋi tänpewä gwägu gägäni-ken kuŋkumän. Tänpäkaŋ äma gwägu tom yäpani u Jesu iwatna yänpän iniken tuŋum tuŋumi päke u täŋ-yäpäreyäwäkaŋ Jesu iwarän täŋkuŋ.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägaŋkuk

Mat 8:1-4; Mak 1:44-45

¹² Kadäni kubä Jesutä yotpärare kubäken päŋku itkuk. Yotpärare uken äma kubä gisik paräm ikektä itkuk. Paräm unitä äma u gupi kudup yäpän waŋkuŋ. Eruk, äma paräm ikek unitä Jesu kaŋpän äbä dubini-ken kome terak yäpän äpmonpän patkaŋ butewaki man ŋode iwetkuk; Ekäni, täŋkentän nam yäk. Gäk täŋkentän namayän nadänpänä näk täga nepmanpi kudupi iret yän nadätat. ¹³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga täŋkentän gamayän yäk. Paräm ŋo paorut! Ude yänpän keru gupi terak penjirän uterakgän paräm paorirä gupi tägawänpän säkgämän itkuk. ¹⁴ * Ude tänpän Jesutä äma u ŋode peŋ iwetkuk; Gäk imaka täŋ gamitat ŋonitäŋo manbiŋam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päŋku gupka bämop äma iwoŋäre yäk. Ude tänpän äneŋi säkgämän itta Moses täŋo бага man iwatpän gupe käbänji nikek ijinjiri ämawebetä paräm tägakaŋ yän api nadäwä täreneŋ.

¹⁵ Tänpäkaŋ imaka tägatäga Jesutä täk täŋkuko unitäŋo manbiŋam yänpän-nadäk tänjirä komeni komeni kudup weŋ parayän täŋkuk. Tokŋewayän tänjirän ämawebetä nadänpän Jesutä man yänjirän nadäkta ba käyäm ikek yäpä tägakta Jesuken

* 5:10: Mat 13:47 * 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32

äbäk täñkuñ. ^{16*} Kadäni kadäni ude täñirä kadäni ätuken Jesutä ämawebe u yabäñ paot päñku inigän itpäñ nani-ken yäñapik man yäk täñkukonik.

Kuroñi kwäyähäneñ täñpani unitäño manbijam

Mat 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷ Eruk kepma kubäken Jesutä ämawebe man yäwetpäñ yäwoñäreke täñ itkuk. Ude täñ irirän Parisi äma ba Baga man yäwoñärewani äma, Galili komeken nanikkät Judia kome ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbäñpäñ ämawebe bämopiken penta itkuñ. Ude irirä Ekäni täño kehäromitä Jesu täñkentäñ iminirän käyäm ikekken yäpätägak piä täñkuk. ¹⁸⁻¹⁹ Ude täñ irirän äma kubä kuroñi kwäyähäneñ täñpani gärañ täñpäñ yäpmäñ äbuñ. Yäpmäñ äbämañ Jesu dubiniken yäpmäñ kunayäñ nadäñkuño upäñkañ äma mäyaptä itpipiñpewä täñpä wawäpäñ Jesutä itkuk-ken eni medäp terak äronpäñ medäp päñ-kireñkuñ. Päñ-kireñpäñ äma kuroñi kwäyähäneñ täñpani u yen terak pewä yäpmäñ äma bämopiken Jesutä itkuk-ken äpmonkuk. ^{20*} Täñirä Jesutä kwäyähäneñ täñpani täño noriye unitäño nadäkiniki yabäñpäñ-nadäñkañ äma kwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Notnapak, momika paotkañ yäk.

^{21*} Jesutä man ude yäñirän Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi ämatä bänepi-ken ñode nadäñkuñ; Wära! Äma ño netä? U Anututa yäñärok man yäyak yäk. Momi pekpek piä u Anutu-tägän täk täyak. ²² Ude nadäñirä Jesutä nadäk-nadäkiniken yabäñpäñ ñode yäwetkuk; Nadäk udewani imata nadäkañ? ²³ Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahäñirän känäyäñ? Momika peñ gamitat yäñ iweret ba Akumañ ku yäñ iweret? ^{24*} Eruk, intä Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yäñ nadäkta ñode täñjira kawut. Ude yäñpäñ äma kuroñi kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Näk peñ gäwetat; Akuñkañ patpat bägupka yäpmäñkañ enjika-ken kuyi! yäk.

²⁵ Ude iweränkañ uterakgän äma unitä ämawebe inamiken akumañ teki irin patkuko u yäpmäñkañ Anutu iniñ orettäñ enjini-ken kuñkuk. ²⁶ Ude täñirän kañpäñ ämawebe päke itkuño unitä nadäwä inide kubä täñpäpäñ Anutu iniñ oretpäñ yäñkuñ; Apiño imaka kudupi käkamäñ! yäñ yäñkuñ.

Jesutä Livai inikät kuñatta imagutkuk

Mat 9:9-13; Mak 2:13-17

²⁷ Jesutä eni u gänañ naniktä äpämañ päñku takis monen yäpani äma kubä wäpi Livai monen pewani enjiken irirän kañpäñ ñode iwetkuk; Äbä näk näwat! ²⁸ Ude iweränä Livaitä

* 5:16: Mak 1:35 * 5:20: Luk 7:48 * 5:21: Luk 7:49; Ais 43:25 * 5:24: Jon 5:8

Jesu iwaräntäкта imaka tuñum tuñumi kudup penj moreñpän Jesu iwatkuk. ²⁹ Täñpän Jesu iniñ orerayän yänpän äñnak-äñnak pähap täñtuñum täñpän ini eni gänañ yänikñjat yäpmän äronkuk. Yänikñjat yäpmän äronjirän takis moneñ yäpani noriye mäyapkät äma ätukät penta itpän ketem nanñkuñ. ³⁰ * Ketem nanñ irirä Parisi äma ba Baga man yäwoñärewani noriye ätutä yabäwä täga nämo täñpöpän Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Imata in takis moneñ yäpani ba äma waki täñpani ämakät penta itpän ketem nak täkañ?

³¹ Man ude yänjirä Jesutä nadänpän ñode yäwetkuk; Yäpätägän ämatä äma tägaken piä nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ yäk. ³² Äma inita näk äma siwoñi yän nadäk täkañ u yämagutta nämo äput. Ämawebe inita näk momi täñpani yän nadäk täkañ unitä bänepi kañ sukurewut yänpän äput yäk.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17; Mak 2:18-22

³³ Jesutä man ude yänjirän iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi täño iwaräntäkiyetä Anutu nadän iminpän kadäni ätuta nakta jop it täkamän yäk. Upänkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkañ. Imata Anutu nämo nadän iminpän kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkañ? ³⁴ * Ude yänjirä man wärani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadänpän nakta jop itneñ? Nämo! ³⁵ Iwantä päbä äma uwä inñit yäpmän kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpän butewaki nadänpän nakta jop täga itneñ yäk.

³⁶ Ude yänpän man wärani terak ñode yän kwawa tañkuk; Jide? Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek kodaki weñpän tek wewani terak penpän bipek? Ude nämo! Ude täñpeko uwä tek kodaki u täñpän yäpän waneñ yäk. Imata, tek moräk kodaki uwä tek biani udewanigän nämo. ³⁷ Täñkañ udegän, äma kubätä wain täño umeni api täñpanipän käbot tom gupipän täñpani biani kubä gänañ nämo piwek. Nämo, wain umeni api täñpani unitä tokneñ äronpewän käbot biani u weñjirän wain ume ba käbot u bok jop awähutneñ yäk. ³⁸ Wain ume api täñpanipän käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga. ³⁹ Ba äma kubätä wain ume biani nanñkañ kodakita gäripi nämo nadänpän yäwek; Biani uwä tägainik yäk.

6

Jesu uwä Sabat täño mähemi

Mat 12:1-8; Mak 2:23-28

* 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29

1 * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät wit piä gänaŋ kuŋatkuŋ. Kuŋattäŋgän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä wit mujip yäpmanpän gupi paŋgupmän tänpä kwäpän naŋkuŋ.
2 * Yäpmanpän naŋirä Parisi äma ätutä u yabänpän-nadäwä siwoŋi nämo tänpäkaŋ yäwetkuŋ; Wa! Imata ude täkaŋ? Orekirit kadäni-ken piä ude täkaŋ uwä Moses täŋo бага man irepmitpän täkaŋ yäk.

3 * Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam nämo daniŋpän nadäk täkaŋ? 4 * Devit uwä ŋode täŋkuk; Noriye-kät Anutu täŋo eŋi gänaŋ äronpän käreğa kudupi yän yäwani yäpmanpän naŋkaŋ noriyeta imaka, yämän naŋkuŋ. Moses täŋo бага man terakä käreğa uwä bämop äma-tägän nänäŋi upänkaŋ naŋkuŋ yäk. 5 Ude yänpän ŋode yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä Sabat täŋo mäheми.

Jesutä äma kerі waki kubä yäpän tägaŋkuk

Mat 12:9-14; Mak 3:1-6

6 Eruk Sabat kadäni kubätawä käbeyä eŋi gänaŋ äronpän Jesutä man yäwetpän yäwoŋärek täŋ itkuk. Uken äma kubä kerі bure kädä täŋguräŋ täwani unitä itkuk. 7 * Tänpäkaŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Parisi äma ätukät Jesutä yäpätägak piä Sabat kadäni ŋoken täŋpek ba nämo käwep täŋpek yänkaŋ kaŋiwat itkuŋ. Jesutä goret tänpänpän manken tekta kädetta wäyäkŋeŋkuŋ. 8 * Ude täŋ irirä Jesu Parisi äma ba Baga man yäwoŋärewani u nadäk-nadäki-ken yabänpän-nadänkaŋ äma kerі täŋguräŋ täwani u iwetkuk; Gäk akuŋkaŋ ämawebe inamiken ŋo it yäk. Yäwänä udegän täŋkuk. 9 Tänpänkaŋ Jesutä ämawebe päke u ŋode yäwet yabänkuk; In jide nadäkaŋ? Sabat kadäni-ken kädet täga tänaŋi ba kädet waki tänaŋi? Äma täŋkentän yäminaŋi ba äma yäpä wanaŋi? 10 Ude yänpän ämawebe päke u yabän äyänutpän äma kerі waki u iwetkuk; Ketka täŋ-siwoŋta! Ude iweränä udegän täŋirän kerі täŋguräŋ täwani u tägaŋkuk.

11 Ude täŋirän kaŋpän Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani äma unitä Jesuta kokwawak pähap kubä nadänpän ini-tägän näwetgäwet tänpän jide ude täŋ imine? yän yänkuŋ.

Jesutä iwaräntäkiye 12 yämagutkuk

Mat 10:1-4; Mak 3:13-19

12 Kadäni kubäken Jesu Nani Anutu-ken yänapik man yäwayän pom kubä terak äronkuk. Äronpän bipani karon päke u man yänpän-nadäk täŋirän kome yänenkuŋ. 13 * Yänenirän äma iwaräntäk täŋkuŋo u yänpäbä yepmaŋkaŋ inikät kuŋatta

* 6:1: Lo 23:25 * 6:2: Jon 5:10 * 6:3: 1Sml 21:1-6 * 6:4: Wkp 24:5-9

* 6:7: Luk 14:1 * 6:8: Luk 5:22, 9:47 * 6:13: Jon 6:70

12 udegänpäj yäpmäj daniņpäj yepmaņkuk. Täņkaņ wäpi Aposoro yäj yäwetkuk. Aposoro u mebäri piä man yäwetpäj yepmaņpä kwani. ¹⁴⁻¹⁶ Äma u yäpmäj daniņkuko kubä wäpi Saimon yäj iwerani upäņkaņ Jesutä wäpi Pita yäj iwetkuk.

Ätuwä wäpi ŋode;

Kubä Andru, Saimon täņo noripaki.

Iniyat yarä Jems kenta Jon.

Kubä Filip. Kubäwä Batorom.

Kubä Matiyu. Kubä Tomas.

Kubä Alfias täņo nanaki wäpi Jems.

Kubä Saimon. Saimon uwä Rom gapman, Juda äbot yabäj yäwatkuco unita kokwawak nadäņpäj kuņarani.

Kubä Jems täņo nanaki Judas.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak peņkuko u.

Irit ba paot-paotta man

Mat 5:1-12

¹⁷⁻¹⁸ Ude täņpäj Jesu-kät iwaräntäkiye 12 yäpmäj daniņkuko ukät pom terak nanik äpäņpäj kome awaņken ämawebe äbot Jesuta nadäj imanitä itkuņ-ken uken ahäņpäj penta itkuņ.

Äbot u Jesutä man yäņirän nadänayäj, ba yäpätägak piä täņ nimän yäņpäj Judia komeken nanik, Jerusalem yotpärareken nanik, ba Tire kenta Sidon gwägu pomi terak naniktä ukengän äbuņ. Äbäņirä Jesutä äma mäjo wakitä magärani yäwat kireņ yämiņpäj yäpätägak piä täņ yämiņkuk. ¹⁹ Jesu täņo kehäromitä ämawebe käyäm ikek ba mäjotä magärani u kumän yäpän tägaņ yämiņkuko unita ämawebe päke unitä Jesu täņo kehäromi nincken äbän yäj nadäņkaņ Jesu gupi iņitnayäj täņkuņ. ²⁰ Ude täņ irirä Jesutä iwaräntäkiye yabäņpäj ŋode yäwetkuk;

In ätu jopi jäwäri it täkaņ uwä säkgämän itkaņ.

Anututä ini tabäj täwat täyak.

²¹ * Täņpäkaņ in apiņo ketem burenita tek täkaņ uwä säkgämän itkaņ.

Kämiwä Anututä ini tepmäj towiwän api naņ tokņeneņ.

Ba in apiņo konäm butewaki terak it täkaņ uwä säkgämän itkaņ.

Kämiwä nadäj bäräpjin kudup paoräkaņ bänepjin pidäm tawäpäj mägayäk api täneņ.

²² * Äma Bureni-inikta yäņpäj ämatä inta kokwawak taņi pähap nadäņpäj api täwat kireneņ. Ba taniņ täwetpäj äma waki yäj api täwetneņ. Ude täņ tamäwä säkgämän itkamäj yäj kaņ nadäwut.

* **6:21:** Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3

* **6:22:** Jon 15:19, 16:2

²³ Ude tãñ taminayãñ tãkañ-ken uken bãnep tãga nadãñpãñ oretoret pãhap kañ tãñput. Imata, gwãki kunum gãnañ it tamitak u tañi pãhap. In nadãkañ? Bian ãbekjiye orajiyetã profet biani biani unita udegãn tãñ yãmik tãñkuñonik yãk.

²⁴ * Tãñpãkañ, in ãma moneñ tunum ikek uwã umuntãkot!
Irit sãkgãmãn uku itkañ ubayãñ.

²⁵ Ba in apiño nañ tokñek tãk tãkañ uwã umuntãkot!
Kãmiwã nakta api tenenñ.

Ba in apiño bãnep tãga terak it tãkañ in umuntãkot!
Kãmiwã konãm butewaki terak api itnenñ.

²⁶ Ba in ãmawebetã intãño wãpjin biñam yãpmãñ akuñpãñ ãma tãga yãñ tãwet tãkañ uwã umuntãkot! Bian ãbekiye oraniyetã profet jop manman yãwanita udegãn tãñ yãmik tãñkuñonik yãk.

Iwankayeta not tãñ yãmen

Mat 5:38-48, 7:1-5

²⁷ Jesutã man ude yãwetpãñ ãnenji kubã ñode yãñkuk. Man tãwera nadãñ itkañ ño, in ñode tãwera nadãwut; ãma iwan tãñ tamik tãkañ unita bãnep iron tãñ yãmienenñ. Tãñpãñ ãma inta kokwawak nadãñ tamik tãkañ unita not tãñ yãmienenñ. ²⁸ Ba ãma man wakiwaki tãwet tãkañ unita kowata man sãkgãmãn yãwetnenñ. Ba wãpjin yãpãwak tãkañ unita nadãñpãñ tãñkentãñ yãmikta Anutu-ken yãñapik tãkot yãk. ²⁹ Tãñ, ãma kubãtã bumumka kukñi gurãnã kukñi bok iniñ kireñiri gurek. Ba ãma kubãtã gãkño siot punin nanik gomãgarãnã gãnañ nanik bok iniñ kirewen. ³⁰ Ba ãma kubãtã imaka kubãtã yãñapiwãnã imaka u imen. Ba kubãtã imaka kubã gomãgareko uwã ãnenji gamikta gwãk pimiñpãñ nãmo yãñapiwen. ³¹ * Nãmo, in ñode nadãñpen kuñatnenñ; Kudãn ãtutã tãñ nimut yãñ nadãk tãkañ in udegãn tãñ yãmienenñ.

³² In ãma iron tãñ tamik tãkañ unitagãn iron tãñ yãmienenño unitãño kowata jide yãpnenñ? Nãmo yãpnenñ! ãma wakitã noriye waki tãñpanita iron udegãn tãñ yãmik tãkañ yãk. ³³ Ba in ãma tãga tãñ tamik tãkañ unitagãn kowata tãñ yãmienenño unitãño kowata jide yãpnenñ? Nãmo! ãma wakitã noriye waki tãñpanita kudãn udegãn tãk tãkañ. ³⁴ Ba in ãma ãtuta kowata kañ namãn yãñ nadãñkañ imaka yãmienenño unitãño gwãki kowata jide yãpnenñ? Nãmoinik! ãma wakitã kowata uterakgãn yãpmãkta noriye waki tãñpanita iron tãñ yãmik tãkañ!

³⁵ * Upãñkañ inã iwanjiyeta iron tãñ yãmienenñ. Kowata tamikta nãmo nadãnenjopãñ imaka kubãtã yãñapiwãwã jop yãniñ kirenenñ yãk. In ude tãnenño uyaku kowata sãkgãmãn api yãpnenñ ba Anutu ãrowani Pãhap unitãño nanakiye ude

api itneŋ. U Imata? Anutu u ämatä bänep täga nämö nadäŋ imik täkaŋ upäŋkaŋ unita iron täŋ yämik täyak. Ba äma waki täŋpanita iron udegän täŋ yämik täyak yäk. ³⁶Unita in äma ätuta butewaki nadäŋ yämineŋ, Nanjintä butewaki nadäŋ yämik täyak udegän.

Kubätä iniken mebärita nadäwek

Mat 7:1-5

³⁷* Näk äma siwoŋi yäŋ nadäŋpäŋ äma kubä nämö yäŋpäŋ-kaŋiwat täneŋ. Ba äma kubäta gäk kowata yäpmäkta biŋamgän yäŋ nämö iwetneŋ. Anututä inta udegän täŋ tamekta ket nadäneŋ yäk. Äma kubäta waki täŋ tamiŋirän kowata waki imikta nämö nadäneŋo uwä Anututä udegän intäŋo momijin peŋ tamek. ³⁸* Täŋpakaŋ ämata bänep iron täŋ yämiŋirä Anututä inta udegän bänep iron täŋ tamek. Upäŋkaŋ intä täŋ yämineŋo u irepmitpäŋ bumta buŋät tamek. In nadäkaŋ? In ämawebeta jide nadäŋpäŋ kuŋatnayäŋ täkaŋ uterakgän Anututä inta api nadäŋ tamek.

³⁹* Unita yäŋpäŋ Jesutä iwaräntäkiye man wärani ŋode yäwetkuk; Äma dapuri tumbani kubäta noripak dapuri tumbani u kädet täga iwönjärewek? Nämö, yarä u kuŋtäŋgän geŋi bok ärideŋ yäk. ⁴⁰* Unita in ŋode nadäkot; Ironi kubäta yäŋpäŋ-yäwoŋärek ämani irepmitnaŋi nämö. Ironi u nadäk-nadäk piä täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän nadäwän tärewäkaŋ uyaku yäŋpäŋ-yäwoŋärek äma udegänä äworewek yäk.

⁴¹⁻⁴² Täŋpakaŋ gäk imata päya awäram dapunka-ken itak u nämö kaŋpäŋ nadäŋkaŋ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaŋpäŋ yokut gama yäŋ iwet täyan? Päya awäram gäkŋa dapunka-ken itak u imata nämö kaŋpäŋ nadäk täyan? Gäk yäŋ-yäkŋarani äma! Intäjukunä, gäkŋa dapunka-ken päya äwaram itak u yokutkan uyaku dapunka täga ijinpäŋ kaŋpäŋ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! yäk.

Päya täŋo mebäri

Mat 7:16-20, 12:33-35

⁴³ Jesutä ude yäŋpäŋ man wärani äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; Nin nadäkamäŋ; Päya mebäri täga terak, bureni waki täga nämö wädäneŋ. Ba päya mebäri waki terak bureni täga gäripi nikek, täga nämö wädäneŋ. ⁴⁴Bureni, päya terak mujipi parirä yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ päya unitäŋo mebäri nadäk takamäŋ. Unita kohoräk yen terak wama mujipi nämö käwen. Ba däräk-däräk terak yen mujipi nämö wädäk täkaŋ. ⁴⁵Eruk äma täŋo irit kuŋat-kuŋattä udegän, äma u bänepi-ken jide pätak

* **6:37:** Mat 6:14 * **6:38:** Mak 4:24 * **6:39:** Mat 15:14 * **6:40:** Mat 10:24-25

u kwawak pewä ahäk täkaŋ. Nadäk äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkaŋ yäk. Äma täga täŋpani u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuŋat-kuŋariken kädet täga pewä ahäk täkaŋ. Täŋ, äma waki täŋpani u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuŋat-kuŋariken kädet waki pewä ahäk täkaŋ yäk.

Eni täktäk täŋo man

Mat 7:24-27

⁴⁶* Jesutä man ude yänpän äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; In imata näkŋo man nämo buramiŋpän iwatkaŋ wari wari wäpna Ekäni yäŋ yäk täkaŋ? ⁴⁷Eruk, äma näkken itpän näkŋo man nadänpän buramiŋpän iwat täkaŋ unita man wärani ŋode täwera nadäwut; ⁴⁸Uwä äma kubä eŋi kehäromi kubä täŋpeko udewani. Äma u eŋi täŋpa yänpän bek käroŋigän äneŋpän yäpurä-sinsik täŋpek. Ude tänpän eŋi täŋ morewepöpän iwän kadäni täŋpek. Tänpän iwän mänit taŋi täŋirän eŋi u kehärom taŋpän irek. Imata, eŋi säkgämän-inik täŋpeko unita. ⁴⁹Tänpäkaŋ äma kubä näkŋo man nadänpän nämo iwarayän täko uwä äma eŋi kehäromi nämo täŋpeko udewani. Äma u eŋi täŋpa yänpän bek kehäromipän nämo täŋpek. Bek jopjop äneŋpän täŋpek. Täŋpekopän iwän mänittä äbänpänä eŋi u kwinit tänpän kwäkaŋ paotpän paot-inik täŋpek yäk.

7

Komi äma kubätä Jesuta nadäkinik täŋkuk

Mat 8:5-13

¹Jesutä ämawebe man ude yäwet paotpänä äyänutpeŋ Kape-neam yotpärare-ken kuŋkuk. ²⁻³Uken komi äma täŋo intäjukun äma kubä itkuk. Unitäŋo piä watä äma kubä käyäm taŋi täŋkuk. Täŋirän komi äma unitä piä watä ämanita gäripi taŋi nadäŋkuko unita Jesu ude täk täyak yäŋ biŋam nadänpänä Juda täŋo ekäni ätu yäwet-pewän Jesuken kuŋkuŋ. Jesutä piä ämani u yäpän tägawut yänpän yäwet-pewän kuŋkuŋ. ⁴⁻⁵Yäwet-pewän pänku Jesuken ahänpänä butewaki man terak ŋode iwetkuŋ; Gäk nadätan? Äma uwä Juda äma ninta nadäŋ nimikinik tänpän käbeyä eŋi kubä täŋ nimiŋkuk yäk. U äma täga unita gäk mani nadäŋ imen yäk.

⁶⁻⁷Man ude iwerirä Jesu akumaŋ äma äbuŋo ukät penta kuŋkuŋ. Kumaŋ pänku eŋiken keräp taŋirä komi äma unitä noriye ätu yäwerän Jesuken kuŋpän iwetkuŋ; Ekäni, gäk ude iriri notninpaktä man niwerako u gäwetnayän yäk. Näk äma täga uyaku eŋina-ken äben. Upänkaŋ gäk mangän yäniri näkŋo piä watä ämana tägawän yäk. ⁸Ude täga täŋ namen yäŋ nadätat

* 6:46: Mal 1:6; Mat 7:21

yäk. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täño gämoni-ken itkañ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkañ. U kubäpäñ, Kü! yäj iwerawä, manna buramiñpäñ kwek yäk. Ba kubä, Äbi! yäj iwerawä, äbek. Ba piä watä ämana kubä, Piä ño tä! yäj iwerawä u täñpek yäk. Eruk, man notninpaktä niwerako u gäwetkamäj uba.

⁹ Jesutä man ude nadäñpäñ nadäkinikita nadäwän inipärik kubä täñpäpäñ äyäjutpäñ ämawebe äbot iwarän täñkuño u ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Isrel äbot in bämopjin-ken nanik äma nadäkiniki ärowani udewani kubä nämö kañpäñ nadäk täyat!

¹⁰ Jesutä ude yäwänkañ komi äma täño noriye Jesuken äbuño u äneñi äyäjutpeñ päñku eniken äronpäñ käyäm täñkuko u säkgämän irirän kañkuñ.

Jesutä nanak kubä täñpewän kodak tañkuk

¹¹ Täñpäñ kepma kubäken Jesu yotpärare kubä wäpi Nen uken kuñkuk. Iwaräntäkiye-kät ämawebe äbot päke ukät penta kuñkuñ. ¹² Eruk, yotpärare-ken keräp tañpäñ kañkuñ, äma kumbani kubä buramiñ yäpmäj äbäñirä. Äma kumbuko u webe kajat kubä täño nanaki tepi kubägän-inik. Äpi imaka, bian kumbuk. Täñpäkañ webe kajat u ämawebe äbot yotpärare uken nanikkät penta äbuñ. ¹³ * Äbäñirä Jesutä webe kajat u kañpäñ butewaki nadäj imiñpäñ iwetkuk; Konäm butewaki täñpeno! ¹⁴ * Ude iwetpäñ dubini-ken kuñpäñ keritä gärañ ugän injtkuk. Jesutä ude iniränä äma kumbani buramiñkuño u kärongän wädäj itkuñ. Kärongän ude wädäj irirä Jesutä kumbani u iwetkuk; Nanakna, aku! yäk. ¹⁵ * Nanakna, Aku yäj iweränä kumbanitä kodak tañpäñ akuñpäñ manman yäñkuk. Ude yäñirän Jesutä nanak u miñi-kät kuñatdeñta iniñ kireñkuk.

¹⁶ * Ude täñirän äma itkuño unitä kañpäñ nadäwä inide kubä täñpäpäñ Anutu iniñ oretkuñ. Iniñ oretpäñ ñode yäñkuñ; Bureni! Profet ärowani kubä nin bämopnin-ken ahäñkuko itak! Anutu ini ämawebeniye täñkentäktä äbätak ño! yäk.

¹⁷ Täñpäkañ Jesutä täñkuko u biñamiwä Judia kome ba kome gägäni gägäni it yäpmäj kuñkuño uken kuñ moreñkuk.

Jontä Jesu täño mebäri nadäktä man pewän kuñkuñ

Mat 11:2-19

¹⁸ Jon komi eniken irirän iniken iwaräntäkiyetä päbä kudän kudupi Jesutä täk täñkuko unitäño biñam iwetkuñ. ¹⁹ Iwerirä iwaräntäki yarä yäwetkuk; Päñku Ekäni ñode iwet yabäwun;

* 7:13: Luk 8:52 * 7:14: Luk 8:54 * 7:15: 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * 7:16: Luk 1:68, 19:44

Äbäkta biñam yäwani u gäk ño? Ba kubäta itsämne? ²⁰⁻²¹ Ude yäwet-pewän iwaräntäki yarä u Jesuken kuñpäj kañkumän; Jesu uwä äma käyäm ikek yäpän tägañit, äma mäjo wäratä magäranani mäjo yäwat kireñit, dapuri tumbani yäpän tägañit täñ irirän. Kañpäj Jesu iwetkumän; Jon ume ärut yämanitä ñode yänpäj peñ niwet-pewän äbäkamak yäk. Mesaia, äbäkta biñam yäwani u gäk? Ba kubäta itsämne?

²² * Ude iweränä Jesutä Jon täño iwaräntäki yarä u kowata ñode yäwetkuk; Ek äneñi kuñkañ imaka nadäñit kañit täkamän ño, unitäño manbiñam päñku Jon kañ iwerun. Äma dapuri tumbani äneñi ijiwä kuk täkañ. Kwäyähäneñ täñpani äneñi tägañpeñ kuñat täkañ. Paräm wakiwaki nitek tägañpäj gupi dudum tak täkañ yäk. Ba jukuni täñguñ täwani nadäwä tumäk täkañ, ba kumbani kodak tänpäj akumañ kuk täkañ. Tänpäkañ äma jäwäri-jäwäri Manbiñam Täga u yäwera nadäk täkañ yäk. ²³ * Ba äneñi kubä ñode kañ iwerun; Äma näka yänpäj nadäkiniki nämo pewä putärek täkañ uwä säkgämän it täkañ yäk.

²⁴ Jon täño iwaräntäki yarä uwä ude yäwerän kuñirän Jesutä ämawebe äbot itkuño u Jon täño täktäki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känayäj nadänpäj kuñkuño u äma jidewanipäj känayäj kuñkuñ? Pidäm eñini bumik, mänittä piänpewän wareñ-wareñ tak täkañ äma udewanipäj känayäj kuñkuñ? ²⁵ Ba ima känayäj kuñkuñ? Äma tek säkgämän täñpani ba? Ude nämo! Äma udewani ba tuñum nitek uwä äma wäpi nitektä eñi gänañ it täkañ. ²⁶ * Unita näwerut! Äma jidewani u känayäj kuñkuñ? Profet kubäpäj känayäj kuñkuñ? Bureni, profet kubä kañkuño upäj Jon uwä profet inipärik kubä yäk. ²⁷ Täñkañ Anutu täño man ñode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani; Näkño biñam yäñahäwani äma kubä ño.

Intäjukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet. *Mal 3:1*

²⁸ Unita näk ñode täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmäj äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upäñkañä ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpäj yabäj yäwat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmi-tak.

²⁹ * Tänpäkañ Jesutä man ude yäñahäñirän nadänpäj ämawebe jopi-kät äma wakiwaki takis moneñ yäpani unitä ñode nadäñkuñ; Man säkgämän yäyak yäk. Nin ño ñonitä Anutu täño man kädet siwoñi iwat-iwatta gäripi nadäk täkamäj yäñ nadäñkuñ. Äma udewaniwä bian Jonken kuñirä ume ärut

* 7:22: Ais 35:5-6

* 7:23: Ais 61:1; Luk 4:18

* 7:26: Luk 1:76

* 7:29:

yamani. ³⁰ * Täñ, Parisi ämakät Baga manta mebäri nadawani amatä Jontä ume ärut yämikta bitnäñkuñ. Ude täñkuño uwä Anututä kädet täga iwatta peñ yämiñkuko u mäde ut imiñkuñ.

³¹ Täñpäkañ Jesutä yänkuk; Ämawebe kome ño terak itkañ ñonita jide yäwet? U imatäken udewani? ³² Uwä ironi täñoret bägup-ken itkañ udewani. Ironironi uwä gera kowat yäwän ñode täk täkañ;

Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yän yäk täkañ.

Täñpäkañ in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägän nämo peñkañ ñode täñkuñ; ³³ Jon ume ärut yämanitä äbänkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka nämo nañkuk. Täñirän intä kañpäñ yänkuñ; U mäjotä kotawani! yäk. ³⁴ * Täñ, Äma Bureni-iniktä äbänpäñ ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñirän intä kañpäñ yänkuñ; Äma ño kawut! Nak ämäñ täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani täño noripaki! yän yänkuñ. ³⁵ Upänkañ in nämo nadawä tumbäkañ ude yäk täkañ. Äma äbot yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwoñi iwatpäñ täk takamän. Täñpäkañ nadäk-nadäk u iwatpäñ täktäki siwoñitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewän ahänirän ämawebetä kañpäñ nadawä bureni täneñ yäk.

Webe kubätä Jesu kuroñi ärutkuk

³⁶ * Täñpäkañ Parisi äma kubä wäpi Saimon unitä Jesu-kät ketem bok nakta imagutkuk. Imagut yäpmän päñku tewän ketem nädayän mañitkuk. ³⁷ * Mañit irirän kome u nanik webe waki täñpani kubätä Jesu u Parisi äma kubätä eniken ärotak yän biñam nadänkuk. Biñam nadänpäñ ume kábäñi säkgämän nitek gwäki ärowani u yäpmänkañ eni Jesutä itkuk-ken u äronkuk. ³⁸ Äronpäñ Jesu kuroñi kädä päñku itkañ konäm kot itkuk. Konäm kot irirän konämi pitotä Jesu kuroñi terak mañkuñ. Konämi pitotä mañirä gwäki pujiñpäñ ärut imiñpewän kohoyänkuk. Ude täñpäñ orañ imikta kuroñi-ken inñdat-nañdat-nañ täñpäñ ume kábäñi nitek u ärut imiñkuk. ³⁹ Ude täñ irirän Parisi äma Jesu imagutkuko unitä kañpäñ ñode nadänkuk; Jesu ño profet bureni yäwänä webe ñowä waki täñpani yän nadawän täretek yäk.

⁴⁰ Parisitä ude nadänirän Jesutä iwetkuk; Saimon yäk. Näk man kubä gäwera nadä. Yäwänä Saimontä yänkuk; Yäwoñärewni, yäwi nadäwa yäk. ⁴¹ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Man wärani kubä gäwera nadä; Moneñ äma kubätä äma yaräta

* **7:30:** Mat 21:32 * **7:34:** Luk 15:2 * **7:36:** Luk 11:37 * **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

moner, kowata kämi kanjan kan däpmän tärewun yänpän yämiñkuk. Kubäta moner 500 ude imiñkuk. Täñ, kubätawä moner 50 ude imiñkuk. ⁴² Kowata imik-imik kadäni-ken monerña wäyäkñerñirän momini peñ yämiñkuk. Eruk, ude täñirän äma yarä uken nanik netä unitä bänep täga pähap nadäñkuk yäñ nadätan? ⁴³ Yäwänä Saimontä kowata ñode iwetkuk; Äma moner tañi yäpuko unitä yäk. Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Gäk täga yäyan yäk. ⁴⁴ * Ude yänpän äyänutpäñ webe u kanpäñ Saimon iwetkuk; Webe ño käyan? Näk gäkä eñi gänañ äbänjira ume kuroñna ärutta nämo piñ namin yäk. Tänopän webe ñonitä konämi pitopän kuroñna ärutkan gwäki pujiñpäñ täñkohoyäk. ⁴⁵ Ba orañ namikta bumumnaken nämo nen. Tänopän webe ñonitä orañ namikta pengän äba irat-ken ukentä kuroñna-ken neñdat-nañdat-nañ täyak. ⁴⁶ * Tänpän gäk gäkñi gwäkna-ken nämo ärunanopän webe ñonitä kuroñna-ken ume käbänji nitek ño piñ äwatak. ⁴⁷ Unita ñode gäwetat. Webe ño momini tañi peñ imani unita näka gäripi pähap nadänpän bänep iron tañi ño täñ namitak. Upänkan äma mominita nadäñirän äpani täñpani udewani täño momi peñ imero uwä näka gäripi ähan nadäwek yäk.

⁴⁸ * Jesutä ude yänpän webe u ñode iwetkuk; Momika peñ gamitat. ⁴⁹ Ude yäwänä äma ketem bok nañ itkuño unitä näwetgäwet ñode täñkuñ; Wära! Äma ño jidewani unitä äma täño momi menitä yänpän ärut täyak? ⁵⁰ * Ude yäñirä Jesutä webe u iwetkuk; Nadäñ namikinik täyan unitä momi täño kowata-ken nanik gämagutak yäk. Unita bänep oretoret terak kuñat täyi.

8

Jesu täño äbot

¹ * Eruk, patkuño yäñewänkan Jesutä yotpärare tañi täpuri kuñatkan Anututä intäjukun itkan yabän yawat piä täk täyak unitäño Manbiñam Täga yäwetpäñ yäwonjerek täñtän kuñatkuk. Ude täñirän ämawebe ñodetä iwarän täñkuñ; Iwaräntäkiye 12 ukät webe ätu. ² * Webe u bian mäjotä magäriä Jesutä mäjo u yawat kireñ yämani, ba käyämi yäpän tägañ yämani. Webe kwayak ukät nanik kubä wäpi Maria, Makdala komeken nanik. Jesutä bian webe uterak nanik mäjo wära 7 yawat kireñ imiñkuk. ³ Täñ, webe kubäwä wäpi Joana, Kusa täño webeni. (Kusa u Herot täño täñkentäk äma kubä.) Kubäwä wäpi Susana. Webe yaräkubä ukät webe ätu bok kuñatkuñ. Webe kwayak

* **7:44:** Stt 18:4 * **7:46:** Sam 23:5 * **7:48:** Luk 5:20-21 * **7:50:** Luk 8:48,
17:19; Luk 18:42 * **8:1:** Luk 4:43 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk
23:49

uwä iniken monenpän Jesu-kät iwaräntäkiye täñkentän yämik täñkuñonik.

Mujiipi pikpik täño man wärani

Mat 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴ Täñpäkañ ämawebe uken-uken nanik Jesutä itkuk-kengän äbän morenpän irirä yabänpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; ⁵ Äma kubätä ketem mujiipi piwa yänpän piäni-ken kwek. Kuñpän mujiipi täñ-irähuttän kwek. Täñ-irähuttän kuñirän mujiipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño u ämatä kuñ äbän täñkañ yeñ gatäneñ. Täñpäkañ mujiipi ätuwä baraktä näneñ. ⁶ Täñkañ mujiipi ätuwä mobä terak mäneñ. Mobä terak mañpän tädotneño upänkañ kome umeni nämo unita kubit täneñ. ⁷ Täñ, mujiipi ätuwä mup gänañ mäneñ. Mup gänañ mañirä mup waki unitä äronpän yäwarä kuneñ. ⁸ Täñpäkañ mujiipi ätuwä kome tägaken mäneñ. Kome tägaken mäneño u tädotpän bureni säkgämän mäyap-inik pätnen. Jesutä man ude yänpän gera terak ñode yänkuk; Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

Jesu imata man wärani terak yäk täyak?

Mat 13:10-23; Mak 4:10-20

⁹ Täñpäkañ Jesutä man wärani yänkuko unita iwaräntäkiyetä mebärita iwet yabänkuñ. ¹⁰ Iwet yabänirä yäwetkuk; Anututä intäjukun itkañ yabän yawat piä täk täyak unitäño manbiñam käbop irani injingän nadäkta yäwani unita in-gänpän täwetat, äma ätukät nadäkta nämo. Unita man wärani terakgän yäwet täyat yäk. Man wärani terak yäwetpewa;

Dapuritä känäyän täño upänkañ täga nämo api kawä tärewek.

Ba jukunitä nadänayän täño upänkañ mebäri täga nämo
api nadäwä tumbek. *Ais 6:9*

¹¹ * Ude yänpän yäwetkuk; Mujiipi pikpik täño manbiñam täweraro u mebäri ñode; Mujiipi uwä Anutu täño man ude. ¹² Täñ, mujiipi kädet miñin mäneño u ñode; Äma Anutu täño manbiñam nadänpän yäpmän kuñarirä Satantä bänepi-ken nanik yäyomägat täyak u. Satantä ñode nadänpän täk täyak; Anutu täño man bänepi-ken iyap tañpän yäpmän kuñatpän Anututa biñam täneñ yäj nadänpän yäyomägat täyak. ¹³ Täñ, mujiipi mobä kujat terak mäneño u ñode; Äma Anutu täño man nadänpän gäripi nadäneñopän bänepi-ken jäwäri nämo äpmonpani. Unita nadäkiniki kadäni keräpi-tagän yäpmän kuñatpän täñyabäkken Anututa mäde ut imik täkañ. ¹⁴ Täñ, mujiipi ätu mup gänañ mäneño u ñode; Äma Anutu täño man nadäk täkañ upänkañ kome täño monen tuñumta nadäwätäk ba nadäj gärip unitä Anutu täño man utpewä kumäjirän

* 8:11: 1Pi 1:23

kuŋat-kuŋariken bureni nämo ahäk täyak. ¹⁵ Täŋpäkaŋ muji pi kome tägaken mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täŋo manbiŋam nadänpäŋ bänepi-ken kehäromi inŋitpäŋ mani buramiŋpäŋ yäpmäŋ kuŋarirä irit kuŋat-kuŋariken bureni ahäk täkaŋ yäk.

Peŋyäŋek täŋo manbiŋam

Mak 4:21-25

¹⁶ * Jesutä man wärani äneŋi kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma kubätä topän ijiŋpäŋ käbot gänaŋ ba bukä gämoni-ken käbop täga pewek? Nämoinik! Topän uwä kwawak pewän eŋi gänaŋ peŋ-yäŋeŋirän ämatä imaka imaka täga käneŋ. ¹⁷ * In nadäkaŋ? Imaka imaka apiŋo käbop itkaŋ u mäden Anututä kwawak api pewän ahäneŋ. Bureni, imaka täŋ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo, u täŋkwawa taŋirän api kaŋpäŋ nadäneŋ. ¹⁸ * Unita jukujiŋ-tägän nadäneŋo u deta in Anutu täŋo manta juku peŋpäŋ ket nadäk täkot. Imata, äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä ätukät buŋät imikta yäwani. Täŋ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäŋ nadäk täkaŋ upäŋkaŋ nämo! Täŋpäkaŋ imaka inŋitkamäŋ yäŋ jop nadäk täkaŋ uwä yäyomägatta yäwani.

Jesu täŋo nägät moräk u netä?

Mat 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Jesutä man ude yäŋ irirän miŋi-kät noriye känäyän äbuŋ. Upäŋkaŋ ämawebe päke itkuŋo unitä Jesu kumän itgwäjiŋirä dubini-ken kukta täŋpä waŋkuŋ. ²⁰ Täŋirä äma ätutä yabäŋkaŋ Jesu ŋode iwetkuŋ; Meŋka-kät notkaye gabänayän äbäŋo yäman umu itkaŋ yäk. ²¹ Ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ämawebe Anutu täŋo manbiŋam nadänpäŋ iwaräntäk täkaŋ uwä näkŋo meŋnaye notnaye bureni!

Jesutä ibäm gwägu yäniŋ bitnäŋkuk

Mat 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Eruk, kadäni kubäta Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Gwägu kukŋi udude käda kuna yäk. Ude yäŋpäŋ gäpe kubä terak äronpeŋ kuŋkuŋ. ²³ Eruk gwägu terak kuŋtängän Jesu däpmon patkuk. Parirän mäniŋ pähap piäŋirän gwägu tokätpäŋ gäpe gänaŋ äpmon tokŋeŋirän gäpe nikek gwägu gänaŋ äpmonayän täŋkuŋ. ²⁴ Täŋirän Jesu yäwä kikuŋröpäŋ iwetkuŋ; Ai! Ekäni! Paotnayän takamäŋ ŋo! yäk. Ude iweräwä Jesutä akuŋpäŋ mäniŋ kenta gwägu yabäŋ yäŋkuk. Yabäŋ yäŋirän uterakgän mäniŋ bitnäŋirän gwägu kwikinik patkuk. ²⁵ Täŋirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Nadäkinikjin de?

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

Ude yänjirän iwaräntäkiye umuntaŋkaŋ nadäwätäk täŋpän näwetgäwet ɲode täŋkuŋ; Wära! Äma ɲo jidewani unita mänit kenta gwägu mani ɲo buramikamän? yän yänkuŋ.

Mäjo wära but gänaŋ äpmonkuŋ

Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶ Eruk Jesutä gwägu kenta mänit yäniŋ bitnäwänkaŋ Galili kome u peŋpeŋ gwägu terak kuŋtäŋgän gwägu kukŋi udude käda Gerasa kome ahänkuŋ. ²⁷ Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä maŋatpeŋ kuŋjirän kome uken nanik äma mäjo mäyaptä magärani kubätä ahän imiŋkuk. Äma uwä kadäni käronji-inik enji gänaŋ nämo pat täŋkukonik. Däpmon pat täŋkuko uwä mobä kawut, äma kumbani äneŋpani-ken u tek morän pat täŋkukonik.

²⁸⁻²⁹ Pattän kuŋattänngän eruk Jesu kaŋpänä kähän yänkaŋ gämori-ken maŋ-patäbotkuk. Ude täŋjirän Jesutä mäjo uwä yäwetkuk; Äma ɲo kakätänpeŋ kut yäk. Ude yäwerirän mäjo äma magätkuŋo unitä Jesu iwetkuŋ; Jesu, Anutu Ärowani täŋo nanaki, gäk jide täŋ nimayän äbätan? Komi nimeno! yän iwetkuŋ. Täŋpäkaŋ mäjo uwä kadäni kadäni äma u iŋitpän kwaik täŋjirä äma ätutä iŋitpän yen kehäromitä keru kuroŋi pädat täk täŋkuŋonik. Ude täk täŋkuŋo upänkaŋ mäjotä täŋpewä äma u yen yäpmän däkuŋeŋ täŋpän kwäpeŋ kome äma nämo irani-ken kuŋat täŋkukonik.

³⁰ Täŋpäkaŋ Jesutä äma u iwet yabänkuk; Wäpka netä? Iwet yabäwän iwetkuk; Wäpna “Äbot pähap” yäk. (Mäjo mäyaptä magätkuŋo unita wäpna Äbot pähap yän iwetkuk.) ³¹ Ude yäwänä mäjo unitä Jesu butewaki terak ɲode iwetkuŋ; Gäk niwat kireŋpewi awaŋ käronji, bipmän urani gänaŋ äpmonektawä! yäk. ³²⁻³³ But äbot pom terak udu yabätan? Gäk nibä-kätäwi but u gänaŋ äpmona! Ude yäwäwä Jesutä nadän yämiŋjirän mäjo uwä äma u kakätänpeŋ päŋku but gänaŋ äpmonkuŋ. But gänaŋ äpmonpäkaŋ bäräŋeŋ kumaŋ gwägu gänaŋ äpmonkaŋ ume naŋpän kumbun.

³⁴ Ude täŋjirä äma but watäni iranitä yabänpän bäräŋeŋ päŋku ämawebe yotpärare taŋi täpuri it yäpmän kuŋkuŋo u nanik manbiŋam yäwetkuŋ. ³⁵ Yäwäraŋ ninin käna yänkaŋ Jesutä itkuk-ken äbän moreŋkuŋ. Äbänpän kaŋkuŋ; Äma mäjotä magärani u tek yamak ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik maŋit irirän. Mäjotä kakätänpeŋ kuŋkuŋo unita. Maŋit irirän kaŋpän äma päke äbuŋo u umuntaŋkuŋ. ³⁶ Täŋjirä imaka ahänjirän kaŋpän nadänkuŋo unitä mäjotä magäranipän yäpän tägaŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwetkuŋ. ³⁷⁻³⁸ Manbiŋam u nadänpän ämawebe Gerasa kome u nanik umuntaŋpän Jesu komeŋ ɲo peŋpeŋ ku! yän iwetkuŋ. Ude iweräwä Jesu

kome u penpen Galili kome gwägu udude käda kwayän täjirän äma yäpän tägaŋkuŋo unitä Jesu iwetkuk; Nadän naminjiri bok kuda! yäk. ³⁹ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nämo yäk. Komeka-ken kuŋkaŋ imaka Anututä täŋ gamitak unitäŋo biŋam kaŋ yäwet! Ude iwerirän äma u äyänutpen komeni-ken päŋku Jesutä täŋkentän imiŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwettän kuŋatkuk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaŋkuŋ

Mat 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰ Eruk, Jesu Galili komeken äneŋi kuŋirän ämawebe päke Jesuta itsämbuŋo unitä kaŋpäŋ iniŋ oretkuŋ. ⁴¹ Ude täjirä kome unitäŋo käbeyä eni täŋo watä äma kubä wäpi Jairas unitä Jesu ahäŋ imiŋkuk. Ahäŋ imiŋpäŋ Jesu gämori-ken gukut imäpmok täŋpäŋ Jesutä enina-ken kwän yäŋpäŋ butewaki man iwetkuk. ⁴² Imata, äperi tepi kubägän obaŋ 12 ude itkaŋ käyäm täŋpäŋ kumbayän täŋkuko unita.

Eruk, Jesu Jairas täŋo man buramiŋpäŋ enini-ken kwayän kädet miŋin kuŋirän ämawebe buminik unitä yewa täŋkaŋ iwaräntän yäpmäŋ kuŋkuŋ. ⁴³ Ämawebe u bämopi-ken webe kubä käyäm mebäri kubä nitek itkuk. Webe unitä nägät piŋ yäpmäŋ kuŋirän obaŋ 12 ude täŋkuk. Käyäm waki u yäpätägakta yäpätägak ämaken kuŋ äbäk täŋkaŋ moneni kudup jop awähutkuk. Täga nämo yäpä tägaŋkuŋ. ⁴⁴ Ude täŋpän wawäpäŋ eruk webe unitä Jesu mädeni-ken äbäŋpäŋ tekigän injtkuk. Jesu täŋo teki injirirän uterakgän tägaŋpäŋ nägät piŋ yäpmäŋ äbuko u kawuk taŋkuk. ⁴⁵ Täjirän Jesutä nadäŋpäŋ yäŋkuk; Ai! Netätä nepmäŋitak?

Ude yäŋirän äma päke u äwo yäwäkaŋ Pitatä ŋode iwetkuk; Ekäni, ämawebe päke ŋonitä dumäŋ gäwatkaŋ ŋo nämo nadätan?

⁴⁶ Pitatä ude iweränä Jesutä yäŋkuk; Ude nämo! Äma kubätä nepmäŋirän kehäromina ätu kuŋirän nadätat yäk. ⁴⁷ Ude yäwänä webe u mebärina kaŋ-ahätak yäŋpäŋ päbä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täŋpäŋ kwaiŋpäŋ itkuk. Itkaŋ ämawebe päke u inamiken Jesu täŋo tek injirirän käyami uterakgän paotkuko unitäŋo mebäri yäŋahäŋkuk. ⁴⁸ * Yäŋahäŋirän Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan. Unita bänep kwini terak kuyi yäk.

⁴⁹ Jesutä man ude yäŋirän käbeyä eni täŋo watä äma unitä eniken nanik äma kubä äbä Jairas u iwetkuk; Äpetka kumäntak unita imata yäwoŋärewani äma jop yäŋikŋat yäpmäŋ äben? ⁵⁰ Ude yäŋirän Jesutä nadäŋpäŋ Jairas iwetkuk; Nadäwätak täŋpeno! Nadäkinikka näkagän penjiri äpetka tägawayän yäk.

* 8:48: Luk 7:50

⁵¹ Ude yänpäj Jairastä enjiken kuņkuņ. Kuņpäj äma päke u yäniņ bitnänpäj yepmaņpän yäman ude irirä iwaräntäkiye yaräkubä Pita, Jon, Jems ukät ironji kumbuko unitäņo miņi nani ugänpäj yämaguränkaņ enji gänaņ äronkuņ. ⁵² * Ämawebe päke konäm yäntäbätek täņ itkuņo u yäwetkuk; Konäm wari kotneņo. Ironji u nämo kumak. Jop dāpmon pätak yäk. ⁵³ Yäwänä kumakopāj jop yäyan yänpäj kaņ-māgayāņkuņ. ⁵⁴ * Täņpākaņ Jesu enji gänaņ äronpāj ironji u kerigän injitrpāj iwetkuk; Äpetna, aku! ⁵⁵ Ude yäwänä uterakgän kehäromini äneņi äpmonjirän kodak taņpāj akuņkuk. Kodak taņpāj akuņjirän Jesutä miņi nani yäwetkuk; Ketem imän naņpän! ⁵⁶ * Yäweränä miņi nani uwä nadäwän inide kubä täņkuko unita Jesutä imaka ahāņkuko u yāņahäkta yäniņ bitnäņkuk.

9

Jesutä iwaräntäkiye 12 u piä man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Mak 6:7-13

¹ Eruk, Jesutä iwaräntäkiye 12 u yänpäbä dubini-ken yepmaņkuk. Yepmaņpāj käyäm wakiwaki yäpä tägaņit, mäjo äma magārani yawat kirekta kehäromi ba wäpi biņam yämiņkuk. ²⁻³ Yämiņkaņ Anututä intäjukun it yämiņjirän gāmori-ken irit täņo man yäwetta ba äma käyäm ikek yäpä tägakta man ŋode yäwetpāj yäniņ kireņpewän kuņkuņ; In ähottaba, ketem, monēņ ba yäk yäpmāņkaņ nämo kuneņ. Ba tek yarä nikek nämo yäpneņ yäk. ⁴ * Kuņkaņ yotpārare kubäken ahāņjirä enji tamäwä ugän kaņ irut. Eruk, yotpārare uken piä täņ paotpāj enji u peņpeņ kome kubäken kaņ kut. ⁵ * Upāņkaņ yotpārare kubäken not nämo täņ tamäwä ŋode kaņ täņput; Yotpārare u mäde ut imiņpāj kugun kuroņjin-ken nanik yeņ ärähut täņpä kaņ kut. Ude täņjirä äma kome uken naniktä tabāņpāj goret täņ yämikamāņ yāņ api nadäneņ yäk.

⁶ Jesutä jukuman ude yäweränkaņ kädet yäput peņpāj kuņkuņ. Kuņkaņ yotpārare it yäpmāņ kuņkuņo uken Manbiņam Täga u yāņahāņit, käyäm ikek yäpä tägaņit täņtäņ kuņatkuņ.

Herottä Jesu täņo biņam nadāņkuk

Mat 14:1-2; Mak 6:14-16

⁷ * Täņpākaņ Judia kome täņo kaņiwat äma wäpi Herottä imaka imaka ahāņkuņo unitäņo manbiņam nadāņpāj nadäwän nämo täreņkuk. U imata, äma ätutä ŋode yāņjirä nadāņkuk; U Jon, ume ärut yämanitä kumbani-ken naniktä kodak taņpeņ akuņkuko unitä piä u täk täyak. ⁸ Ba äma ätutä

* 8:52: Luk 7:13 * 8:54: Luk 7:14 * 8:56: Mak 7:36; Luk 5:14 * 9:4:

Luk 10:4-11 * 9:5: Luk 10:11 * 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

node yänkuŋ; Ude nämö, uwä profet biani Elaijata kumbaniken nanik akuŋkuko unitä piä u täyak yäk. ^{9*} Tänpäkaŋ Herottä man mäyap ikek u nadänpän nadäwätäk tänpän yänkuŋ; Jon u näkä bian kotäki madän täkneŋkuro unitä jide tänpän piä täyak? Netätä tänjirän mani biŋam nadätat? Ude yänpän Jesu kaŋpän nadäwa yänkaŋ kädetta wäyäkneŋkuŋ.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmän towiŋkuŋ

Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

¹⁰ Eruk, iwaräntäkiye piä man yäwet-pewän kuŋkuŋo u tänpäotpänä, äyänutpen äbänpän piä mebäri mebäri täŋkuŋo u biŋam iweräkaŋ Jesu iwaräntäkiye-kät inigän itnayän yän-yäkŋat yäpmän Betsaida komeken kuŋkuŋ. ¹¹ Käbop kuŋkuŋopän ämawebetä u käda kuyak yän nadänpän iwarän täŋkuŋ. Iwarän tänjirä yabänpän Jesutä yäniŋ oretpän Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken irit täŋo manbiŋam yäwerit, äma käyäm ikek yäpä tägaŋit täŋkuŋ.

¹² Eruk, kome bipayän tänjirän iwaräntäkiye 12 u Jesu äbä iwetkuŋ; Kome ŋo ketemi nämoken itkamän. Unita gäk yäwerikaŋ yotpärare ittän kukaŋken u kuŋkaŋ ketem yabän ahänpän naŋkaŋ parut yäk. ¹³ Ude yänjirä Jesutä yäwetkuŋ; Ude nämö! Injin yepmän towiwurä! Yäwänä iwetkuŋ; Yäke! Nintäŋo käräga 5kät gwägu tom yarä-tägän itkaŋ ŋo yäk. Jide? Nin yotpärare-ken kuŋpän äma äbot päke ŋonita ketem suwakta nadänpän yäyan? ¹⁴ (Äma äbot päke u 5,000 ude bumik unita nadäwätäk tänpän yänkuŋ.)

Yänjirä Jesutä yäwetkuŋ; Äma äbot ŋo yäwerä äbot 50-50 ude maŋit yäpmän kut yäk.

¹⁵ Yäwänä yänkuko udegän yäweräkaŋ maŋit yäpmän kuŋkuŋ. ¹⁶ Maŋjiräntän yäpmän kwäkaŋ Jesutä käräga 5 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpän kunum terak doränpän ketemta Anutu bänep täga man iwetkuŋ. Tänpän ketem u tokät jukutpän iwaräntäkiyeta yämänkaŋ äbot itkuŋo udegän yämiŋtän kuŋkuŋ. ¹⁷ Yämiŋjirä kuduptagän ketem u naŋpä koki tänpäpän ätu jop penkuŋ. Tänpäkaŋ jop patkuŋo u yäpmänpän yäk 12 ude daiwä tokneŋkuŋ.

Pitatä Jesu täŋo mebäri yänahänkuŋ

Mat 16:13-28; Mak 8:27-31

¹⁸ Tänpän kadäni kubäta Jesu inigän itpän nani man iwet irirän iwaräntäkiye päbä dubini-ken kubä-kengän itkuŋ. Irirä Jesutä ŋode yäwet yabänkuŋ; Ämatä näka netä yän yäk täkaŋ? ^{19*} Yäwänä iwetkuŋ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän gäwet täkaŋ yäk. Ba ätutäwä Elaija yän gäwet täkaŋ. Ba ätutäwä

* 9:9: Luk 23:8 * 9:19: Luk 9:7-8

profet biani uken nanik kubätä kodak tanjuk yäj gäwet täkañ. ²⁰ * Ude yäwäwä ñode yäwetkuk; Tänpäkañ injinä näkawä netä yäj yäk täkañ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Anutu-ken nanik Kristo, Isrel ämawebe täño täñkentäk bureni u yäk.

²¹ Ude yäwänä Jesutä äma ätu nämoinik yäwetneñ yäñpäñ yäniñ bitnäñpäñ ñode yäwetkuk; ²² * Äma Bureni-inik uwä ittän kuñtäñgän yäj imani ude, komi pähap api nadäwek yäk. Tänpäkañ Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun täñpanikät Baga man yäwoñärewani ämatä mäde api ut imineñ. Täñpäñ Äma Bureni-inik uwä urä kumbänpäñ änenayän täñopäñ kepma yaräkubä täreñirän kodak täñpäñ api akwek.

²³ * Jesutä ude yäñpäñ man kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä näwarayän nadäñpäñä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiñpäñ bäräpi näkä kotawayän täyat udegän kepma kepma gwäk pimiñpäñ kañ näwarän yäk. ²⁴ * Tänpäkañ, äma kubätä säkgämän itta nadänpäñ iniken irit kuñat-kuñarita iyap täñpäñä u api paorek. Upäñkañ äma kubätä näka yäñpäñ irit kuñat-kuñari iniñ kirewayän täko uwä irit täga api kañ-ahäwek. ²⁵ Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup peñ bäyañpäñ yäpmäñ kuñarayän täko uwä kumäñirän imaka imaka yäpmäñ kuñarayän täko unitä täga nämö api täñkentän imineñ. ²⁶ * In nadäkañ? Äma kubätä näka ba man näkä yäñahäk täyat unita yäñpäñ mäyäk täñpäñ näka bitnäwayän täko uwä äma udewanita Äma Bureni-inik näkä udegän api bitnäwet. Kadäni näkñaken epmäget kudän ikek ba Nana täño ba kudupi añero täño penyänek kudän ikek äneñi ahäwayän täro kadäni uken äma udewani täño wäpi yäñahäkta api mäyäk täwet. ²⁷ Näk bureni täwera nadäwut; Itkañ ño inken nanik ätu nämö kumäñkañ Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat piäni kwawak ahäñirän api käneñ yäk.

Jesu gupi inide kubä ahäñkuk

Mat 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸ Jesutä man ude yäweränkañ kepma 8 ude täreñirän nani-kät man yädayän Pita Jems Jon yämagurän yäpmäñ pom kubä terak äronkuñ. ²⁹ Päro u itkañ nani-kät man yäj irirän Jesu iñami dapun inide kubä ahäñkuk. Ahäñirän teki imaka, paki-inikinik, yäpä kwinit täyak ude penyänekuk. ³⁰⁻³¹ * Ude täñirän Profet bian irani yarä ahäñkumän. Kubä Moses, kubäwä Elaija, Anutu täño penyänek ikek ini ugän ahäñpäñ itkañ Jesu-kät man yäñpäñ-nadäk täñkuñ. Jesu Jerusalem

* **9:20:** Jon 6:68-69 * **9:22:** Luk 9:44; Luk 18:32-33 * **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9; 2Ti 2:12 * **9:30-31:** Luk 9:22, 13:33

yotpärare-ken api urä kumbek yän man ude yänpän-nadäk täj itkuņonik. ³² * Ude täj irirä Pita noriye-kät dāpmonta gurän täj ittängän kikuņutpän Jesu inami dapun penjānek ikek irirän kaņkuņ. Profet yarä Jesu-kät itkuņo u imaka, yabāņkuņ. ³³ Täņpän āma yarä u kudayāņ täņirän Pitatä mebäri nāmo nadāwän tärewākaņ jop ŋode yāņkuk; Ekānina, itkamāņ ŋonita oretoret takamāņ yäk. Unita yottaba yaräkubä täj tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

³⁴ Pitatä man ude yāņirän gubamtä äpä uwäk täņpän yepmaņirän Pita Jems Jontä bumta umuntaņkuņ. ³⁵ * Umuntaņ irirä gubam gānaņ man kubä ŋode ahāņkuk; Ŋowä nanakna, näkņa iwoyāņkuro unita mani buramik takot! ³⁶ Man kotäk ude ahāwän täreņirän Jesu inigän irirän kaņkuņ. Täņpākaņ Pita Jems Jon imaka ahāņirän kaņkuņo unitāņo manbiņam yāņahāntāņ kukta nāmo nadāņkuņ.

Jesutä nanak kubä yāpän tāgaņkuk

Mat 17:14-21; Mak 9:14-29

³⁷ Eruk patkuņo yāņewänä, Jesu iwaräntäkiye Pita Jems Jonkät pom terak naniktä äpuņ. Äpäņtängän āmawebe äbot pähap u yabāņ ahāņkuņ. ³⁸ Täņpākaņ āmawebe äbot u gānaņ nanik kubätä Jesuken gera ŋode yāņkuk; Yāwoņārewani āma! Gäk manna buramiņpän nanakna tepi kubāgän ŋo tāga täņkentāņ imayāņ? ³⁹ Mājo kubätä magārirän uterakgän kähän yäk täyak. Ba pudät maņpän kome terak patäbottāņ kuņatkaņ meni-ken jep yāņut täyak yäk. Täņkaņ mājo uwä kadāni kadāni komi imiņpän bārāņeņ nāmo kakätāņpeņ kuk täyak. ⁴⁰ Unita näk gāwaräntäkaye mājo u iwat kirewut yāņ yāwera piä täņkuņo upāņkaņ iwat kirena yäkņat täņpä waņkuņ yäk.

⁴¹ Ude iwerirän Jesutä ŋode yāņkuk; Wa! In bāneņjin gwājiņ ärowani. Nadākinikjin nāmo! Jidegän api nadāwä tumneņ? Äma in udewani-kät wari kuņatta nāmo nekaņ! Ude yāņpän āma u iwetkuk; Eruk, nanaka yāpmāņ äbi! ⁴² Ude iweränä nanitä nanaki yāpmāņ äbāņirän mājo unitä nanak u pudät maņpän kome terak patäbottāņ kuņatkuk. Ude täņirän Jesutä mājo u kaņ-yāņirän mājotä nanak u kakätāņpeņ kuņkuk. Kuņirän säkgāmän iränä āneņi nani-ken teņkuk. ⁴³ Ude täņirän āmawebe itkuņo unitä Anutu tāņo kehāromi u kaņpän kikuņutpän-nadāwätäk pähap täņkuņ.

Täņpākaņ āmawebetä imaka imaka tāgagāmän Jesutä täk täņkuko unita pen nadāwätäk täj irirä Jesutä iwaräntäkiye ŋode yāwetkuk; ⁴⁴ * Man täwerayāņ täyat ŋo juku peņpän nadäkot; Inkät nanik kubätä Äma Bureni-inik iwan keru terak

* 9:32: Jon 1:14; 2Pi 1:16-18

* 9:35: Luk 3:22

* 9:44: Luk 9:22

tewayän kadäni keräpi täyak. ⁴⁵* Ude yäwerirän mebäri nämo nadäwä tärenkuñ. Nadäk-nadäki uwäk ikek pen itkuko unita mebärita iwet yabänayän täñkuño upänkañ umuntanpän nämo iwet yabänkuñ.

Netätä intäjukun api irek?

Mat 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶* Eruk kepma kubä, iwaräntäkiyetä nin-ken nanik netätä intäjukun-inik api irek yän yänpän yänarahutkuñ. ⁴⁷⁻⁴⁸* Täñirä Jesutä nadäk-nadäki yabänpän-nadänkañ nanak täpuri kubä yän-päbä dubini-ken tenpän yäwetkuk; Äma kubätä näka yänpän nanak täpuri ñodewani kubä orañ imayän täko uwä näka udegän api orañ namek. Täñpän äma näk orañ namayän täko uwä äma näk naniñ kirenkuko u udegän api orañ imek. Imata, in bämopjin-ken nanik kubätä äpani-inik ude kuñatpänä äma uwä intäjukun ude itak yäk.

⁴⁹ Jesutä ude yäweränä Jontä ñode iwetkuk; Ekäni! Äma kubätä wäpka terak mäjo äma magärani yäwat kirenjirän kañkumän yäk. Kañkumänopän nintäño äbotken nanik nämo unita iniñ bitnäñkumän yäk. ⁵⁰* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata iniñ bitnäñkuñ? Äma iwan nämo täñ tamani uwä notjinpak täñkentän tamani ubayän yäk.

Samaria naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

⁵¹* Jesu kunum gänañ äneñi ärokta kadäni keräp täñirän Jerusalem kukta nadäk kehäromi penpän kuñkuk. ⁵² Täñkañ äma ätu yäwerän intäjukun kuñkuñ. Jesu ño api äbek yän man ude yäwetta kuñkuñ. Eruk, äma unitä Samaria yotpärare-ken ahänpän Jesuta tuñum täkot yän yäwetkuñ. ⁵³* Yäweräkañ Jesu uwä Jerusalem api kwek yän nadänkuño unita äbänjirän nämo nadän imiñkuñ. ⁵⁴* Samaria naniktä ude täñirä Jems kenta Jon, kädet waki u kañpän Jesu iwetkumän; Ekäni, gäkä nadänjiri yädakañ kunum gänañ nanik kädäptä päpä äma äbot ño kañ ijin paorut yäk. ⁵⁵⁻⁵⁶ Ude iweränkañ Jesutä iwaräntäkiye yebewänkañ kome u penpen kubäken kuñkuñ.

Jesu iwat-iwat täño man

Mat 8:19-22

⁵⁷ Eruk kuñtängän kädet miñin, äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Gäk deken kwayän yänjiri näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ⁵⁸ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägup ikek. Barak udegän, bukäni nikek. Upänkañ Äma Bureni-inik iwarayän

* 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:47-48: Mat 10:40 * 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:51: Mak 10:32 * 9:53: Jon 4:9 * 9:54: 2Kin 1:9-16

yäyan uwä patpat bägupi nämo yäk. ⁵⁹ Ude yänpän äma kubä kaŋ-ahänpän iwetkuk; Gäk abä näk näwat yäk. Yäwänä äma unitä ɲode iwetkuk; Ekäni, nadäŋ namiŋiri nana kumbänpän äneŋkaŋ mäden kaŋ gäwara yäk. ⁶⁰ Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täŋiri kumbanitä kumbani noriye kaŋ äneŋput yäk. Gähä kuŋkaŋ Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat piä täk täyak unitäŋo manbiŋam yäŋahänpän yäwettäŋ kaŋ kuŋat. ⁶¹ * Ude iweränä äneŋi äma kubätä Jesu ɲode iwetkuk; Ekäni, näk gäk gäwatta gäripi nadätat yäk. Upäŋ, nadäŋ namiŋiri pengän päŋku webena nanaknaye yäwet yabäwa täga yäŋ yäwäwä api äbet yäk. ⁶² Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo, äma kubätä imaka kubä täŋpayäŋ nadänpän nadäk-nadäki piä unitagän pewek. Äma ätu nadäk-nadäk jopjop pek täkaŋ uwä intäjukun äma Anutu unita watä piä täga tänaŋi nämo yäk.

10

Jesutä äma 72 piä man yäwetkuk

Mat 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

¹ * Eruk, ätukät itpäŋ u mädeni-ken Ekänitä äma 72 ude piä täkta iwoyänkuk. Iwoyänpäŋ yarä-yarä yäpmäŋ danipän komeŋi komeŋi ini mäden kuŋarayäŋ nadänkuko udegän kuŋatta yepmaŋpän kuŋkuŋ. ² * Täŋkaŋ jukuman ɲode yäwetkaŋ yepmaŋpän kuŋkuŋ; Piä taŋi kubä ahäŋ nimiŋirän käyat. Piä it yäpmäŋ kukaŋ-ken uken ketem ahäŋ bumbum täkaŋ. Upäŋkaŋ ketem u yäpmäkta piä äma yarägän. Unita piä mäheŋi-ken yäŋapiŋirä ketem gämäneŋ itkaŋ u yäpmäkta piä äma ätukät kaŋ pewän äbut yäk. ³ * Eruk, man kubä ɲode täwerakaŋ kukot; Näk piä pidämi-ken nämo tepmaŋtat. Nämo, in yawak ude äma äbot aŋ komi udewani gänaŋ tepmaŋtat. ⁴ * Täŋkaŋ moner, yäk kuratak, kuroŋjin ärärani yäpmäŋkaŋ nämo kuneŋ. Nämo, in piä man täwetat-ken u kuŋkaŋ äma ätu kädet miŋin yabäŋ ahänpän ukät man yänpän-nadäk nämo täneŋ. Siwoŋi piä man täwetat-ken uken kaŋ kut.

⁵ Tänpäkaŋ eŋi äronayäŋ täkaŋ-ken u äroŋpäŋ pengän ɲode kaŋ yäwut; Ämawebe eŋi ɲo gänaŋ irani, Anutu täŋo bänep pidämtä intä terak äroton! ⁶ Ude yäŋirä eŋi u gänaŋ nanik kubätä bänep pidäm udewanita gäripi nadäwani irayäŋ täko täŋpänä maŋjin täŋo burenitä uterak api ärowek. Upäŋkaŋ äma udewani kubä nämo iränä bänep pidäm man u äyänjutpen injin terak äneŋi api ärowek. ⁷ * Nadäk-nadäk täga nikek unitäŋo eŋi-kengän irirä eŋi mäheŋitä äŋiron täŋ tamänä täga

* **9:61:** 1Kin 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5; 2Kin 4:29 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

api yäpmanpäñ nänen. Imata, piä ämatä piä täk takan unitäño gwäki täga yäpnanji. Täñkan enji äronkan äpäk nämo tänen.

8* Tänpäkan kome u penpen kubäken kuñirä kome mähemitä tämagut päñku ketem tamäwä u kan nanput. 9 Täñkan kome uken nanik äma käyäm ikek kan yäpä tagawut. Ude täñkan ñode kan yäwerut; In bämopjin-ken Anututä intäjukun it tamiñpäñ tabäñ tawat piä kehäromi nitek täñpayäñ täyak u tuän keräp täyak yäñ kan yäwerut. 10-11* Upänkan yotpärare kubäken kuñirä kome mähemtä nämo tämaguräwä yotpärare bämopi-ken kuñkan täpun-täpun kuroñjin-ken nanik inamiken yeñ arahutkan ñode kan yäwerut; Ño kawut! Täpüntäpun kome ño nanik däpmäñ äreyänpena mañ injin terak äneji kukan! Ude yäwetkan ñode yäwetgän kan täñput; Ket ñode nadäkot! Anututä intäjukun it tamiñpäñ tabäñ tawat piä täñpayäñ täyak u keräp täyak! yäñ kan yäwerut. 12* U imata, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare uken naniktä kowata wakiinik, Sodom naniktä yäpnayäñ täño u irepmiñpäñ ärowani pähap api yäpnen.

Ämawebe bänepi nämo sukurewanita man

Mat 11:20-24

13* Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadänen! Inken kudän kudupi mäyap täk täñkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahäñ yämiñkuk yäwänäku mominita yäñpäñ konäm butewaki täñpäñ bänepi bian sukurewäm! 14 Unita ñode nadäwut; Ämawebe yäpmäñ danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäñ yämayäñ täko u irepmiñpäñ inä ärowani-inik api kan-ahänen! 15 Täñ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänañ api yäñnikñat yäpmäñ ärowek yäñ nadäkan? Wära! Nämoinik! In kumäñ-kumäñ komeken api äpmon morenen.

16* Jesutä man ude yäñpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä intäño manta gäripi nadäwayäñ täko uwä näkño mannata udegän api nadäwek yäk. Täñ, äma kubätä mäde ut tamayäñ täko uwä näka udegän mäde api ut namek. Ba äma mäde ut naminayäñ täño uwä Äma naniñ kireñpewän äpuro unita udegän mäde api ut imineñ yäk.

Äma 72 ukeño äneji äbuñ

17 Eruk, äma 72 Jesutä pen yäwet-pewän kuñkuño u piä täñ paotkan bänep oretoret terak äneji äbä Jesu iwetkuñ; Ekäni, nin gäkño wäpka biñam yäñahäñtäñ kuñitna Satan täño mäjo wära mannin buraminañi nämopäñ mannin buramiñkuñ yäk.

* 10:8: 1Ko 10:27 * 10:10-11: Apos 13:51, 18:6 * 10:12: Stt 19:24-25; Mat 10:15, 11:24 * 10:13: Mat 11:21-23 * 10:16: Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

18 * Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Bureni! In ude täjirä Satan kunum gänañ nanik, yäpä ude, kehäromini paoränkañ kome terak mañ parirän kañkut. 19 * Imata, näk kehäromi tamiñkut. Kehäromi tamiñkuro uwä in imaka meni komi, gämok kenta bam udewani yeñ jakñitta, ba iwanjin Satan unitäño kehäromi irepmit moreneñta tamiñkut. Unita imaka kubätä in nämo täñpän wañkuñ ba nämo api täñpän waneñ. 20 * Upänkañ mäjo wäratä manjin buramik täkañ unitagän oretoret nämo täneñ. Nämo, Anututä inta nadänpän wäpjin ini irani-ken kudän täñkuko unita oretoret pähap nadäneñ yäk.

Jesutä Nani bänep täga man iwetkuk

Mat 11:25-27, 13:16-17

21 Ude yäwänkañ Kudupi Munapiktä bänepi täñpidäm täjirän Jesutä oretoret pähap täñkuk. Oretoret täñpän nani iwetkuk; Nan, kunum kenta kome täño mähe mi, näk bänep täga nadäñ gamitat. Imata, gäk manka biñam täño mebäri äma kome täño nadäk-nadäk ärowani nikekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita täñ-kwawatañ yämik täyan. Bureni Nan, gäkña ude kañ ahäwän yäñ nadäñkuno udegän ahätak yäk.

22 * Ude yänpän ämawebe päke u ñode yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän ketna terak peñ moreñkuk. Täñpäkañ äma kubätä Anutu täño nanaki näka täga nämo nadäwän täreñeñ. Nana kubä-tägän mebärina nadäwän täretak. Ba äma kubätä ini Nana täño mebäri u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebäri yäwoñärewayän yänpänä yäwoñäreñjira Nana täño mebäri täga nadäneñ.

23 * Ude yänpän iwaräntäkiye yämagut päñku inigän yep-manpän yäwetkuk; Nadäkañ? Anututä nadäñ tamiñjirän yabänpän-nadäk täkañ unita oretoret pähap nadäk täkot! 24 * Imata, Anutu täño kehäromi kak täkañ uwä profet ba intäjukun äma bian itkuño u kakta gäripi nadäk täñkuño upänkañ nämo kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkañ ño nadäkta gäripi nadäk täñkuño upänkañ nämo nadäk täñkuñ yäk.

Samaria nanik äma täga kubä täño manbiñam

25 * Jesutä ude yäwän tärewäkañ Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä Jesu man goret kubä yäwän nadäwa yänkañ Jesu dubini-ken äbänpän iwetkuk; Yäwoñärewani äma, kädet jidewanipän iwatpän irit kehäromi u api kañ-ahäwet?

* 10:18: Jon 12:31; Rev 12:8-9 * 10:19: Sam 91:13; Mak 16:18 * 10:20:

Mat 7:22; Kis 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5 * 10:22: Jon 3:35, 10:15 * 10:23: Mat

13:16-17 * 10:24: 1Pi 1:10 * 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18

26 Ude yāwānā Jesutā kowata ṅode iwetkuk; Mosestā Baga man bian kudān tāwani uterak man jide daniṅpāṅ nadāk tāyan? 27 * Iwerānā iwetkuk; ṅode daniṅpāṅ nadāk tāyat; Gāk Ekāni Anutukata gāripi-inik nadāwen. Bānepka, gupka, nadāk-nadākka kumān-tagān Anutu-ken pewen. E kubā ṅode; Gākṅata nadāk tāyan udegān notkaye ātuta nadāṅ yāmen yāk.

28 * Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Bureni nāwetan. Man yarā u iwatpāṅā irit kehāromi u api kaṅ-ahāwen yāk. 29 Ude iwerānā āma uwā Jesutā nāka āma nadāk-nadāk ikek yāṅ nadāwān yāṅ nadāṅkaṅ Jesu ṅode iwet yabāṅkuk; Baga mantā notkaye ātu yāṅ yāyak u netāta yāyak?

30 Yāwānā Jesutā kowata man wārani kubā ṅode iwetkuk; Āma kubā Jeriko kome kwayāṅ nadāṅpāṅ Jerusalem peṅpeṅ kādēt miṅgān kuṅirān kubo āma ātutā kaṅ-ahāneṅ. Kaṅ-ahāṅpāṅ teki weṅ tāṅpā kwāpāṅ pāriṅpāriṅpāṅ pāriṅpāriṅpāṅ kumāṅ-dāpurek tāṅpek. Tāṅirān yāpmāṅpāṅ kādēt miṅin peṅpeṅ kunēṅ. 31 Kādēt miṅin pewā parirān bāmop āma kubātā ābā kaṅpāṅ kukṅi kādagān irepmitpeṅ kwek. 32 Kuṅirān Juda tāṅo āma ekāni kubātā ābā āma u dapuri-tāgān kaṅkaṅ udegān irepmitpeṅ kukṅi kādagān kwek. Nāmo tāṅkentāṅ imek. 33 Kuṅirān eruk, āma Samaria nanik kubātā kādēt ugān iwat yāpmāṅ ābāṅpāṅ āma u kāwek. Kaṅpāṅ butewaki pāhap nadāṅpāṅ dubini-ken ābek. 34 Ābā jibi meniken wain ume kenta olip gākṅipāṅ ārut imiṅkaṅ uwāktāṅ imek. Uwāktāṅ imiṅkaṅ pudātpāṅ iniken doṅki terak peṅpāṅ yāṅikṅat yāpmāṅ kuṅtāṅgān eṅi kubā, āma ban naniktā patta tāṅpani-ken tewān parirān bipani watāni irān yāṅewek. 35 Yāṅewānā eṅi tāṅo watā āma unita siliwa monēṅ yarā imiṅkaṅ iwerek; Āma ṅonita watāni sākgāmān isi. Monēṅ gamitat ṅo paorānā ābā āneṅi ātukāt api gamet yāṅ iwerek.

36 Eruk, Jesutā manbiṅam u yāṅ moreṅpāṅ Baga manta mebāri nadāwani āma u ṅode iwet yabāṅkuk; Āma yarākubā unita jide nadātan? Āma jibi nikek unita netātā noripak bureni ude tāṅpek? 37 Ude iwerirān iwetkuk; Āma tāṅkentāṅ imeko unitā noripak bureni-inik tāṅpek yāk. Yāwānā Jesutā iwetkuk; Bureni yāyan unita gāk kuṅkaṅ kādēt udegān kaṅ iwat!

Jesu Mata kenta Mariakāt itpāṅ-nadāk tāṅkuṅ

38 Kadāni kubā Jesu iwarāntākiye-kāt kuṅtāṅgān, webe kubā wāpi Mata unitā komeken ahāṅkuṅ. Uken ahāṅirā Matatā ini eṅiken Jesu yāṅikṅat yāpmāṅ āroṅkuk. 39 * Āro itkaṅ Jesutā manbiṅam yāṅahāwayāṅ tāṅirān Mata tāṅo noripak Maria u

* **10:27:** Lo 6:5; Wkp 19:18 * **10:28:** Wkp 18:5; Rom 10:5; Gal 3:12 * **10:39:** Jon 11:1, 12:2-3

nadäwayäŋ yänkaŋ äbä Jesu dubini-ken maŋitpäŋ manbiŋam nadäŋ itkuk. ⁴⁰ Maria manbiŋam nadäŋ irirän noripaktä u kaŋpäŋ piä taŋi inigän täŋ itkuko unita bänepi waŋkuŋ. Bänepi wawäkaŋ äbä Jesu iwetkuk; Ekäni, butewaki nämo nadäŋ namitan? Notnapak ŋo nabä kätänpeŋ äbäko ŋo irirän näkŋagän piä taŋi täyat. Iweri täŋkentäŋ namän! yäk.

⁴¹ Matatä ude yäwänä Ekänitä kowata ŋode iwetkuk; O Mata, gäk imaka imaka ŋonita imata nadäwätäk pähap täyan? ⁴² * Imaka bureni kubätägän nadäwen. Notkapak Maria ŋowä imaka bureni unita nadäwän tärewäpäŋ täyak. Täŋpakaŋ imaka bureni ŋowä kubätä täga nämo yomägarek.

11

*Yäŋapik man yäkyäk täŋo käderi
Mat 6:9-15, 7:7-11*

¹ * Eruk kadäni kubä Jesu kome kubäken itkaŋ nani-kät man yän itkumän. Yäwän täreŋirän iwaräntäkiye ukät nanik kubätä iwetkuk; Ekäni, Anutu-ken yäŋapik man yäkyäk täŋo käderi niwetpäŋ niwoŋäre yäk. Bian, Jontä iniken iwaräntäkiye yäwetpäŋ yäwoŋärenkuko ude. ² Ude iweränä Jesutä yäwetkuk; In Anutu-ken yäŋapik man yänayäŋ yänpäŋä man ŋode yänen; Nan, wäpka kudupi inipärik kubä pat täyon.

Äbänpäŋ bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täŋ nimi.

³ Kepma kubäkubä täŋo ketem nimik täyi.

⁴ Ämatä waki täŋ nimik täkaŋ unitäŋo momini peŋ yämik täkamäŋ unita gäk udegän nintäŋo mominin peŋ nimik täyi.

Täŋyabäk-ken nämo nipmaŋpen.

⁵ Ude yänpäŋ man wärani ŋode yäwetkuk; In bämopjin-ken nanik kubätä ketemta wäyäkŋeŋpäŋ bipani bämop noripak kubätä eŋiken kwek. Kuŋpäŋ noripak u ŋode iwerek; Notnapak, ketem ätu täŋkentäŋ nam. ⁶ Notnapak kubä, ban naniktä äbänirän ketem imapän imet yänpäŋ gäkken yänapitat. ⁷ Ude iweränä eŋi mähemitä iwerek; Imata dāpmon wewe täŋ namitan? Yäma ukätpäŋ nanaknaye-kät dāpmon pätkamäŋ ŋo yäk. Näk täga nämo akuŋpäŋ ketem yäpmäŋ gamayäŋ. ⁸ * Eruk, Jesutä man wärani u yäwetpäŋ yänkuk; Pengänä eŋi mähemi u noripak täŋkentäktä nämo nadäweko upänkaŋ ehuranigän yänapiŋtäyon gaŋani nadänpäŋ nadäŋ imek. ⁹ Unita ŋode täwera nadäwut; In Anutu-ken imaka kubätä yänapiŋirä api nadäŋ tamek. Uwä äma kubätä wäyäkŋek piä täŋ yäpmäŋ kuŋtänğän kaŋ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmäŋ kuŋirän yäma dät imeko ude. ¹⁰ Unita näk

* 10:42: Mat 6:33 * 11:1: Luk 5:33 * 11:8: Luk 18:5

bureni täwetat! Äma kubätä yäñapik piä täñpänä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäkñek piä täñ yäpmän kuñtängän bureni kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadän imiñpän yäma dät imeko ude.

¹¹ Eruk, jide nadäkañ? Nanakka kubätä ketemta yäñirän nani gäkä mobä kubä täga imen? Nämoinik! Ba tomta yäñapiñirän gämokpäñ täga imen? Nämoinik! ¹² Ba purup mujipta yäñirän bampän täga imen? Nämoinik! ¹³ Inä äma waki upänkañ nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkañ. Unita ñode nadäwut; Kunum gänañ Nanjin iron mähemi itak uken Kudupi Munapikta yäñapiñirä imata nämö tamek? Nämö, u bureni-inik tamek yäñ täwetat!

Jesu jop manman iwetkuñ

Mat 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴ Kadäni kubäken Jesutä äma mäjotä magärani kubä mäjo iwat kireñ imiñkuk. Mäjo unitä magät-pewän äma u man nämö yäk täñkukopän Jesutä mäjo u iwat kireñirän äma u man äneñi yäñkuk. Man yäñirän ämawebetä kikiñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ. ¹⁵ * Upänkañ äma ätutä Jesuta ñode yäñkuñ; Ude nämö! Äma uwä mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä kehäromi imiñirän mäjo yäwat kirek täyak yäk.

¹⁶ * Täñpäkañ ämatä Jesu täñikiñatta kunum täño kudän kudupi kubä pewi ahäwut yäñ iwetkuñ. ¹⁷ Ude täñirä Jesutä nadäk-nadäki täño mebäri nadäwän tärewäpäñ man wärani ñode yäwetkuk; Ude nämö! Kome kubä-tägän ämik pewä ahäwäpäñ kowat ämiwän täñirä kehäromini paorek yäk. Ba udegän buap kubätä kowat ämiwän täñirä kehäromini paorek. ¹⁸ Unita Satantä iniken ämaniye yäwat kireñirän jide täñpän Satan täño äbot kehäromi irek? U täga nämö! Inä näk Bilisibap täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yäñ näwet täkañ. ¹⁹ Upänkañ ude bureni täyat u täñpawä ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkañ? Satan täño wäpi terak yäwat kirek täkamän yäñ nämö yäneño unitä jop täñ-näkñatkañ unitäño mebäri kwawak ahäwek! ²⁰ * Upänkañ ñode nadäwut! Näk Anutu täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat ude bureni täñpawä ñode nadäneñ; Anututä intäjukun irit piä kehäromi nitek tak täyak unitäño bureni inken ahätak ño.

²¹ Unita man wärani kubä täwera nadäwut; Äma kehäromi kubätä Kadä boham inñitkañ eñnita watä ireko uwä tuñumi eñi gänañ säkgämän itneñ. ²² * Upänkañ äma kubä kehäromini tañi pähap ikek unitä äbänpänä ñode täñpek; Eñi mähemitä kadä

* **11:15:** Mat 9:34, 10:25 * **11:16:** Mat 12:38 * **11:20:** Kis 8:19 * **11:22:** Kol 2:15

boham injitat yäj nadäweko u yomäгатpäj tuñumi eni gänañ itneño u yäpmäjkañ noriyeta yäpmäj daniñpäj yämek.

23 * Eruk unita ñode täwera nadäwut; Äma not nämo täñ namik täkañ uwä näka iwan täñ namik täkañ. Ba äma näkño piäta watä nämo it täkañ uwä piäna yäpäwak täkañ yäk.

24 Täñpäkañ äma äbot ñowä ñode bumik; Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätäñpen päjku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkñentäj kuñarek. Wäyäkñentäj kuñareko upäjkañ nämo kañ-ahäwek. Nämo kañ-ahäñpäjä bian irani-ken äyäjutpen kwa yäj nadäwek. 25 Ude nadäñpäj äyäjutpen päjku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäj ket urani. 26 * Ude kañpäjä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkañ äbä ukengän itneñ. Täñpäkañ äma uwä pengän-inik waki irekopäj mäden waki-inikinik täñpäj irek yäk.

27 * Man ude yäj irirän ämawebe päke itkuño u bämopiken webe kubätä gera terak Jesu ñode iwetkuk; Yäke! Gäk bäyañpäj nonoñ gepmäj towiñkuko uwä Anutu täño oretoret terak kuñarani! yäk. 28 * Ude iweränä Jesutä yäjku; Ude nämo! Ämawebe Anutu täño man nadäñpäj iyap tañpäj yäpmäj kuñat täkañ unitä uyaku Anutu täño oretoret terak kuñarani bureni yäk.

Kudän kudupi kakta Jesu iwet yabäjkuñ

Mat 12:38-42, 5:15, 6:22-23; Mak 8:12

29 * Ämawebe mäyap äbä Jesu it gwäjiñirä man ñode yäwetkuk; Wa! Waki täñpani ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ. Upäjkañ in näkä kudän kudupi mebäri kubä nämo täñira api käneñ. Kudän bian Jona terak ahäñkuko udegän ahäñirän api käneñ. 30 Jona terak imaka ahäñkuko unitä ämawebe Ninive komeken nanik ñode yäwoñäreñkuk; Jona uwä Anutu-ken nanik. Udegän, Äma Bureni-inik terak imaka ahäwayäj täyak unitä äma äbot in ño ñode api täwoñärewek; Äma Bureni-inik uwä Anutu-ken nanik. 31 * Upäjkañ intä näka Anutu-ken nanik yäj nämo nadäkañ. Unitä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken Siba kome täño intäjukun webe unitä inkät Anutu inamiken bok itkañ momijin kwawak api pewän ahäneñ. Webe unitä Juda täño intäjukun äma Solomon unitäño nadäk-nadäk siwoñi yäjahäñirän nadäkta gäripi nadäñkuko unita kome ban naniktä kädet käroñi-inik äbuk. Täñ äma Solomontä täk täñkuko u irepmitak uwä itat ño! Upäjkañ imata nämo nadäj namik täkañ? 32 * Täñpäkañ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä

* 11:23: Luk 9:50 * 11:26: Jon 5:14 * 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:28:

Luk 8:15,21 * 11:29: Mat 16:4 * 11:31: 1Kin 10:1-10 * 11:32: Jna 3:5-10

udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok itkan intäno momijin kwawak api pewä ahäneḡ. Imata, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpänḡ bänepi sukurenkuḡ. Täḡ äma Jonatä täḡkuko u irepmitak uwä itat ḡo! Upänkaḡ bänepjin imata nämo sukurekaḡ?

Äbot täḡpani uwä topän ude
Mat 5:15, 6:22-33

³³* Jesutä man ude yänpänḡ man wärani kubä ḡode yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpänḡ käwut-ken käbop nämo pewek. Ba topän ijinkaḡ käbotpänḡ nämo ähät yejämbek. Ude nämo! Topän u ijinpänḡ kwawak penjirän ämawebe äma unitä eniken abänpänḡ penyänḡenirän imaka imaka täga yabäneḡ. ³⁴Udegän, dapunjin uwä gupjin täḡo topän. Dapunjintä täga ijineḡo uwä gupjin imaka, penyänḡek ikek irirän kädet siwoḡi täga kuḡatneḡ. Täḡ, dapunjin waneḡo uwä jide täḡpänḡ imaka imaka täga kaḡpänḡ täḡpeḡ kuḡatneḡ? Nämo, gupjin bipmäḡ urani gänaḡ ireko ubayaḡ. ³⁵Unita penyänḡek bänepjin-ken itak unitä bipmäḡ urani täḡpeko udeta watäni itpänḡ kuḡat täkot. ³⁶Tänkaḡ gup nadäk-nadäkjintä bipmäḡ urani nämo, penyänḡek ikekgän irirän irit kuḡat-kuḡatjin kuduptagän penyänḡek ikek api itneḡ, topäntä penyänḡeḡ tamik täyak ude.

Anutu täḡo man gup-tägän nämo yäpmäḡ kuḡaren
Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

³⁷⁻³⁸* Jesutä man ude yänḡ moreḡirän, Parisi äma kubätä ketem bok nakta Jesu enini-ken yänḡikḡat yäpmäḡ äronḡuk. Eni gänaḡ äro maḡitpänḡä kerä nämo ärutkaḡ ketem naḡkuk. Täḡjirän Parisi äma unitä kaḡpänḡ nadäwän nämo tägawäpänḡ nadäwätäk ḡode täḡkuk; Imata nintäḡo бага irepmitpänḡ kerä nämo ärutkaḡ ketem näyak yäk. ³⁹* Nadäwätäk ude täḡ irirän Jesutä ḡode iwetkuk; Parisi äma in бага iwatpänḡ ketem peḡ-naḡjin gupigän ärut täkaḡ. Ude täḡpänḡ Anutu inamiken bänep nadäk-nadäknin täga yänḡ nadäk täkaḡ. Upänkaḡ nämo! Bänepjin-ken moneḡ tuḡumta nadäwätäk, ba imaka wakiwakitä tokḡeḡkuko pätak. ⁴⁰Inä guḡ bureni! Anututä gupjin bänepjin bok täḡkuk yänḡ nadäk täkot. ⁴¹Unita äma jäwärita bänep iron täḡ yämineḡo uyaku gupjin bänepjin bok, Anutu inamiken pakigän itdeḡ.

⁴²Wa! Parisi äma in umun terak kuḡat täkot! In бага man iwatpänḡ piäjin-ken nanik tokän jopi mebäri mebäri unitäḡo moräki Anututa biḡam pek täkaḡ. Upänkaḡ bänepjin-ken Anutu nadän imikinik nämo täk täkaḡ, ba bänep iron kädet nämo iwat täkaḡ. Unita бага man iwatpänḡä bänep nadäk-nadäkjin bok penēḡo uyaku tägawek. ⁴³Jesutä ude yänpänḡ kubä ḡode

* **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16 * **11:37-38:** Luk 7:36, 14:1 * **11:39:** Mat 15:2

yäwetgän täñkuk; Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In käbeyä eñiken intäjukun ämatä bägup-ken itta nadäk täkañ. Ba kädet miñin, ämawebe jopitä taniñ oretta gäripi nadäk täkañ. ⁴⁴ Upäñkañ inä äma kumbani, kome gänañ käbop käbäñtañ irirä ämawebe punin guno nämo nadäwä tumbäkañ kuñ äbäk täk täkañ udewani.

⁴⁵ Jesutä man ude yäñirän Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä iwetkuk; Ai! Yäwoñärewani äma, gäk Parisi ämata man kehäromi ude yäwetan uwä nin udegän yäñärok man niwetan! yäk. ⁴⁶ Ude yäwänä Jesutä kowata man ñode iwetkuk; Wa! Baga manta mebäri nadäwani äma in imaka, umun terak kuñat täkot! Baga man bäräpi bäräpi ämawebe terak peñkañ injin ketäñ kuñat täkañ. ⁴⁷ Wa! In komi api nadäneñ! In äbekjiye orajiye udewanigän. Unitä Anutu täño profet biani däpmäñpäh änek täñkuñ. Profet äneñkuño awañ meni-ken in epmäget tägatäga piñpäh mebäri säkgämän täk täkañ. ⁴⁸ Upäñkañ in kädet ude täk täkañ unitä ñode niwoñärek täyak; Orajiyetä profet däpmäk täñkuño u täga täñkuñ yäh nadäk täkañ. Orajiyetä profet däpmäñpäh äneñpani-ken piä täk täkañ. ⁴⁹ Unita Anutu nadäk-nadäk mähemitä man kubä ñode yänahäñkuk; Näk inken profet ba piä ämanaye yäniñ kireñpewa äreñirä ätu kumäh-kumäh däpmähit, ätu däpmähpäh waki täñ yämiñit api täneñ yäh yähkuk. Eruk, man bian yähkuko u bureni ahätak ño. ⁵⁰ Unita bureni ñode täwetat; Äma ahäk-ahäk kadäni-ken yäput peñpäh profet däpmäh yäpmäh äbuño unitäño momini ämawebe kudup apiño itkañ ño intä terak ärotak. ⁵¹ Ämik uwä bian-inik Abeltä nägäri piwän kuñkuño uken yäput peñpäh ämiñ yäpmäh äbähkä Sekaraia kudupi eñi gänañ alta mebäri-ken utpäh peñkuñ. Unita äneñi täwetgän täyat; Ämik täñ yäpmäh äbuño unitäño momi intä terak ärotak.

⁵² Wa! Baga man yäwoñärewani äma in komi api nadäneñ. In ämawebetä iritta biñam täkta Anutu täño man yäwetpäh yäwoñärenañipäh Anutu täño man mebäri bureni nadäkta kädet täñpipiñ yämik täkañ. Injin iritta biñam nämo täñpäh udegän ämawebetä u täkta kädet täñpipiñ yämik täkañ.

⁵³⁻⁵⁴ * Eruk, Jesutä man ude yäh paotpeñ kuñirän Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi ämatä Jesu man ätu goret yäwän nadäna yähkañ iwet yabäk pähap täñit, yähpäh-kañiwarit bumta täñkuñ.

12

*Parisi täño täñyäkñarani kudänta man
Mat 10:19-33*

* 11:53-54: Luk 20:20

1 Ämawebe bumini Jesuken dubini-ken päda nitek äbä itkuḅ. Äbä irirä Jesutä iwaräntäkiye jukun ḅode yäwetkuḅ; Ket nadäkot! yäk. Parisi äma täḅo yista ket nadänpäḅ kaḅ kuḅarut. Irit kuḅat-kuḅariken kudän gupi-tägän täk täkaḅ ude in udegän täneḅo udetä yäḅpäḅ yäyat. 2* Upäḅkaḅ imaka täḅ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo kwawakgän api irek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Nämo, u kwawakgän api irek. 3 Bipmäḅurani gänaḅ man yänayäḅ täkaḅ uwä kepma pähapken kwawakgän api nadäneḅ. Ba eḅi gänaḅ jiap man yänayäḅ täkaḅ uwä kamä gera terak yäḅirä api nadäneḅ.

Netäta täga umuntäne?

Mat 10:28-31

4 Jesutä iwaräntäkiye ude yäwetpäḅ ämawebe päke u ḅode yäwetkuḅ; Notnaye, ḅode täwera nadäwut; Ämata nämo umuntäneḅ. Nämo, äma u komegupgän däpmäḅkaḅ mäjojin däpmäkta api täḅpä waneḅ. 5 Upäḅkaḅ ḅode täwetat; Äma kubätagän täga umuntäneḅ. Äma unitä tadäpmäḅpäḅ geḅi wakiken ureḅ täḅpän äpmonēḅo udetä umuntak täkot yäḅpäḅ täwetat.

6 In nadäkaḅ? Barak täpuri kubä wäpi pakup u imaka jopi kubä. Unitäḅo gwäki täga nämo yäpen. Upäḅkaḅ Anututä udewanita ket yabäḅ yäwat täyak. 7* Täḅpäḅ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmi-tak unita nämoinik api tepmaḅpek. Gwäkjin pujiḅ jide itkaḅ u kudup daniwän tärewäkaḅ itak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneḅ yäk.

Jesu iwatta nämo mäyäk täneḅ

Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20

8 Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä ämawebe iḅamiken Näk Jesuta nadäḅ imikinik täk täyat yäḅ yäḅahäwayäḅ täko uwä, Äma Bureni-inik näkä udegän äma unita Anutu täḅo aḅero iḅamiken ḅode api yäḅahäwet; Äma uwä näkḅata biḅam yäpmäḅtat yäḅ api yäḅahäwet. 9* Täḅ, äma kubä ämawebeta umuntaḅpäḅ Näk Jesuta nämo nadätat yäḅ yäwayäḅ täko uwä, näkä udegän äma unita Anutu täḅo aḅero iḅamiken ḅode api yäwet; Äma ḅonita nämo nadätat yäḅ api yäwet.

10 Täḅpäkaḅ äma kubätä Äma Bureni-inikta yäḅärok man yäwayäḅ täko uwä momini u täga api peḅ imek. Täḅ, äma kubätä Kudupi Munapiḅta yäḅärok man yäwayäḅ täko uwä momini nämoinik api peḅ imek.

* 12:2: Mat 16:6; Luk 8:17 * 12:7: Luk 12:24, 21:18; Apos 27:34 * 12:9: Luk 9:26

11 * In ket nadawut! Amatä manken tepmanayän kabeyä enj gänañ yän-täknat yäpmän äronpäñ äma ekäni ekäni inamiken api tepmanen. Ude täñirä man jide yäne yän nadawätäk nämo täneñ. 12 Nämo, kadäni uken manta wäyäkñenirä Kudupi Munapiktä ñode yäwut yän täwerirä man ugänpän api yänahäneñ.

Moneñ tuñumta bänep iyap nämo täneñ

13 Jesutä man ude yänirän ämawebe päke u bämopi-ken nanik kubätä Jesu ñode iwetkuk; Yäwonärewani äma, tuäna iweriri tuñum nantä peñ nimiñkañ kumbuko u yäpmän daniñpäñ näka moräki kañ namän yäk. 14 Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Näk tuñum yäpmän daniwani äma uyaku, ude täñpet yäk. 15 * Ude yänpäñ man ñode yäwetkuk; Tuñum pähap yäpmäta nadäneño u deta watäni itpeñ kuñatneñ. Tuñum päke unitä iritjin täño meham bureni nämo täyak.

16 Jesutä man ude yänpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Moneñ äma kubätä piäni-ken ketem piweco u bureni ahän bumbum täneñ. 17 Täñirä ñode nadäwek; Jide täñpet? Ketem bureni bumta ahäkañ ño degän kañ pewet? yän nadäwek. 18 Ude nadänpäñ yäwek; A! nadätat. Ketem pekpek enjina biani wärämuppäñ kodaki täñigän täñpäñ ketem ba tuñumna u gänañ kañ pewa! yäk. 19 Ude täñkañ ñode täga nadäwet yäk. Ketem kämita pewayän täro uyaku piä äneñi kubä nämo täñpäñ oretoret terak ketem ume tägatäga nañkañ säkgämän api it yäpmän ärowet yän nadäwek.

20 Ude nadänirän Anututä ñode iwerek; Gäk guñ bureni! Bipani ñogän iritka gomägarayän yäk. Täñpakañ nadäk tawañ peyan u kubäta biñam kañ täñpäñ yän iwerek. 21 * Unita ñode täwera nadawut; Äma kubätä Anutu täño tuñumta nadawätäk nämo täñpäñ kome täño tuñum peñ bäyañ yäpmän kuñarayän täko uwä udegän api ahän imek yäk.

Kome terak irit tägata nadawätäk nämo täneñ

Mat 6:25-34

22 Unita yänpäñ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetgän täñkuk; In guñjinta nadawätäk ñode nämo täneñ; Ketem depän näñpet? Ba tek depän täñpäñ kuñaret? yän nämo nadäneñ. 23 Nämo, ketem ba tek u bureni nämo. Uwä irit kuñat-kuñatjin täño täñkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak penen. 24 * In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yän nadäk täkañ? Eruk, in barakta yabänpäñ-nadawut! U ketem nämo piñpäñ puget nak täkañ, ba nañpäñ kämita nämo pek täkañ. Upänkañ Anututä ketem yepmäñ towik täyak. Täñpakañ inä barak yärepmitkañ unita in nadawätäk

* 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15 * 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20

* 12:24: Sam 147:9; Luk 12:7

nämo täneŋ. ²⁵ Jide? Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käroŋ täwek? Nämoinik! ²⁶ Nadäwätäkjintä imaka täpuri udewani täga nämo täŋpeko unita imata ketem tuŋumta nadäwätäk pähap täk täkaŋ? Nadäwätäk nämo täneŋ. Anututä ini api täŋkentäŋ tamek.

²⁷ Täŋkaŋ päya irorita yabäŋpän-nadäwut. U inita tekta piäni nämo täk täkaŋ upänkaŋ yabäŋgärip ikek. Unitäŋo yabäŋgäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäŋo monen tuŋum ba tek säkgämän kaŋgärip ikek päke u yärepmit täyak. ²⁸ Täŋpän päya irori uwä kadäni keräpigän itpän paot täkaŋ. Apiŋo ahäneŋopän kwep ude äneŋi täreŋ mäneŋ. Upänkaŋ Anututä kaŋgärip ikek pewän ahäk täkaŋ. Ude täk täyak upän imata tek täga nämo pewän ahän nimek yän nadäk täkaŋ? Wa! In nadäkinikjin äreyäwani! ²⁹ Unita ketem ba ume deken yäpmanpän näne yänkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Ba tek deken yäpmanpän täne yänkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. ³⁰ Nämoinik! U guŋ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkaŋ. Täŋ, inä imaka udewanita nadäwätäk pähap nämo täneŋ. Nämo, nanjintä in imaka udewanita wäyäkŋek täkaŋ yän tabäŋpän-nadäk täyak unita api täŋkentäŋ tamek. ³¹ Unita Anututä intäjukun it tamiŋpän tabän täwatta unitagän gäripi-inik nadänpeŋ piäni täk täkot. Ude täŋirä uyaku ketem tuŋumta wäyäkŋek piä tänayän täkaŋ u api taniŋ kirewek.

³² * Unita yawaknaye, in nämo umuntäneŋ. Nanjintä tämagutpän intäjukun it tamiŋpän tabän täwatta gäripi nadätak. ³³ * Unita in tuŋumjin äma jopita yäniŋ kirewut. Ude täŋkaŋ kunum täŋo tuŋum wawaki nämo, ba paot-paori nämo pätak ugänpän kaŋ korewut. Tuŋum uwä ämatä kubo tänaŋi nämo ba gwaktä nanpä tumnaŋi nämo. ³⁴ Nadäkaŋ? Imatäken tuŋumta nadäwi ärowani täŋpeko uwä bänep nadäk-nadäkka uterakgän penpän kuŋaren.

Bänep kodaki itta man

Mat 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵ * Jesutä man ude yäwetpän äneŋi ŋode yäwetkuk; In tuŋum täkot! Piä täŋo tek täŋpän topän ijin-yäŋeŋkaŋ itkot. ³⁶ * Piä watä äma tägatä intäjukun ämanitä äbäкта tuŋum täŋpän itsämäk täkaŋ ude täŋpän itkot. Intäjukun ämani uwä kome kubäken kwekotä äneŋi äbänpän yäma-ken kwäpkwäp yäpurirän piä watä ämaniye täga u äbä yäma bäräŋeŋ dät imineŋ. ³⁷ * Bureni, piä watä ämaniyetä täŋpidäm täŋpän irirä äbä yabän ahänpänä täga nadän yämek. Bänep täga nadänpän piä täŋo tek yamänkaŋ piä watä ämaniye ŋode yäwerek; Eruk

* **12:32:** Luk 22:29; Rev 1:6 * **12:33:** Luk 18:22 * **12:35:** Kis 12:11; Mat 25:1-13
* **12:36:** 1Pi 1:13; Mak 13:33-36 * **12:37:** Jon 13:4

näkŋo kome yäpmänpäŋ maŋit yäpmäŋ kuŋirä näkä ketem tepmäŋ towiwayäŋ yäk. ³⁸ Äma ekäni u bipani bämop ba yäŋe-yäŋeta äbänpäŋ dāpmon nämo pätnəŋo uwä yabāwān tägainik täŋpek.

³⁹* In mebäri ŋode nadāwut; Eni kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yäŋ, ude nadänpäŋ pidäm taŋpäŋ irirän kubo äma u eni gānaŋ täga nämo ärowek. ⁴⁰ Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yäŋ nämo nadākaŋ-ken uken api äbeko unita pidäm taŋpäŋ itkot.

Piä äma täga u jidewani?

Mat 24:45-51

⁴¹ Jesutä manbiŋam u yāwet paoränä Pitatä ŋode iwet yabāŋkuk; Ekäni yäk. Gäk man wārani yāyan ŋowä, nintagän ba kudup pähapta yāyan? ⁴² Ude iwet yabāŋirän Jesutä man wārani kubä ŋode yāwetgän täŋkuk; Äma ekäni kubätä piä watä ämaniye-kät nanik kubätä piä man ŋode iwerek; Näk kome kubäken kwayäŋ. Kuŋarira piä watä ämanaye u watäni itpäŋ ketem kadäni-kengän kaŋ yepmäŋ towik täyi yäŋ iwerek. Eruk, piä watä äma u kudän jide täŋpeko unita watä äma nadäk-nadäkka täga ba man buramiwani äma yäŋ iwerek? ⁴³ Uwä ŋode; Piä watä äma u, yäŋ imani ude täŋpäŋ irirän ekänini äneŋi äyāŋutpeŋ äbek. Äbänpäŋ piä watä äma u kaŋpäŋ oraŋ imek. ⁴⁴* Näk bureni täwetat. Ekäninitä oraŋ imiŋpäŋ tuŋumi kuduptagän watäni it imekta iniŋ kirewek yäk.

⁴⁵ Täŋ, piä watä äma u goret täŋpeko uwä ŋode nadāwek; A! Ekäninawä ŋodetä nämo api äbek! Ittāŋgän kämiinik api äbek yäŋ nadāwek. Ude nadänpäŋ piä watä äma noriye wanoriye ätu dāpmänpäŋ yāwat kireŋit, ba täŋguŋguŋ ume naŋit täŋkaŋ täŋguŋ taŋpäŋ irek. ⁴⁶ Ude täŋkaŋ ekäninita guŋ taŋpäŋ irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpäŋ waki täŋ irirän kaŋpäŋ piä watä äma u utkaŋ madäŋ jukutpäŋ äma nadäkinik nämo täŋpanitä päŋku irani-ken maŋpän kuneŋ yäk.

⁴⁷* Unita bureni-inik täwera nadāwut; Piä watä äma kubätä ekänini täŋo man uwäku nadāweko upäŋkaŋ man bitnäk täŋpeko uwä ekäninitä bumta urek. ⁴⁸ Täŋ, piä watä äma u ekänini täŋo man nämo nadäŋkaŋ peŋawäk täŋpeŋ kuŋareko uwä ähan urek. Täŋpākaŋ äma kubätawä imaka imaka mäyap iniŋ kirewani äma udewaniwä kowatawä piäni taŋi pewän ahāŋirän Anututä kawän tägawek. Ba kubä u piä wāp ärowani yāpanitä kowatawä gwäk pimiŋpäŋ piäni täŋirän tägawek.

Jesu duŋ-wewek pewän ahäkta äpuk

Mat 10:34-36, 5:25-26, 16:1-4; Mak 8:11-13

* **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17

49 Jesutä ude yänpäj äneji ñode yäñkuk; Näk kome terak kädäp pewä ijineŋta äput yäk. Täñkañ pengän ijinaj. 50 * Upäjkañ näk ume inide kubä, komi niked ärette yäñ namani. Ume u ärura täreñirän nadäj bäräp nadätat ño api tärewek.

51 * In näka ñode nämo nadäneñ; U kome terak bänep kwini pewa ahäkta äpuk yäj nämo nadäneñ. Nämo, näk komen ämawebe bämopi-ken duñ-wewek pewa ahäkta äput. 52 Apiñotä it yäpmäj äronayäj täkamäj-ken u ñode api ahäwek; Nädaminjini 5 u bämopi-ken duñ-weñjira kukñi yarä, kukñi yaräkubä ude api ahäwek. 53 * Ba wäpna terak ini yanani yarätä duñ-wewek täñpäj nani ini, nanaki ini ude api itdeñ. Ba wäpna terak yamiñi yarätä duñ-weñpäj miñi ini, äperi ini api itdeñ. Ba yanäbeki yarätä duñ-wewek täñpäj ini-ini api itdeñ.

Kadäni täño kudän yäpmäj danik täkot

54 Jesutä man ude yäwetpäñ ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; In gubam wärämäjirän kañpäj iwän tawayäj yäj nadäk täkañ. Ude nadäjirä ätu itpäñä bureni ahäk täyak yäk. 55 Ba mänittä piänpewän gubam kewenjirän kañpäj ñode yäk täkañ; Edap ijiwayäj. Yäjirä udegän ahäk täyak. 56 Wäral Jop manman yäwani in uwä äbäj kubit unitäño mebäri nadäk täkañ upäjkañ kadäni ñonitäño mebäri imata nämo nadäwä täretak?

57 Injin imata kädet gwäjiwani u ba, siwoñi u kawä tärewäpäñ nämo yäpmäj danik täkañ? 58 Äma kubätä manken gepmanpayäj nadänpäj kuñareko uwä kädet miñin kuñit kuñit kokwawaki yäpmäj äpäkta yänpäj-nadäk tädeñ. Ude nämo täñjiri iwanka unitä manken gepmanjirän man yäpmäj daniwanitä nadänpäj komi ämani peñ iwet-pewän komi enjiken gepmanpek. 59 Näk bureni täwetat. Komi enjiken u gepmanpeko uwä jop täga nämo äpämañ kwen. Momi täñpeno unitäño kowata kudup-inik peñkañ uyaku äpämañ kwen.

13

Bänep äyäjut-äyäjutta man

1 Kadäni uken äma ätu Jesu-kät itkuño unitä Jesu manbiñam ñode iwetkuñ; Man ñonita jide nadätan? Galili nanik ämawebe ätu Anutu iniñ oretta tom däpmäjpäñ ijiñ imiñ irirä Pailattä yänpewän ämawebe u kumäj-kumäj däpuñ yäk. 2 * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Galili ämawebe uken umuri pähap ahäj yämiñkuko u ima mebärita ahäj yämiñkuk? Momini uwä ätu täño momini yärepmiñkuko unita ahäj yämiñkuk yäj nadäk täkañ? 3 * Nämoinik! Upäjkañ inä bänepjin nämo sukurenayäj

* 12:50: Mak 10:38-39 * 12:51: Mat 26:38; Jon 12:27 * 12:53: Mai 7:6

* 13:2: Jon 9:2 * 13:3: Sam 7:12

täno uwä udegän api paot moreneŋ. ⁴ Täŋ, äma 18 ude Siloam komeken mobä enitä tokätpäŋ maŋ kumäŋ-kumäŋ däpuko unita jide yäne? Momini uwä Jerusalem ämawebe ätu täno momini yärepmitkuko unita umuri u ahäŋ yämiŋkuk yäŋ nadäkaŋ? ⁵ Nämoinik! Upäŋkaŋ inä bänepjin nämo sukurenayäŋ täno uwä udegän api paot moreneŋ.

⁶⁻⁷ * * Täŋpäŋ Jesutä wama päyata man wärani ŋode yäŋkuk; Äma kubätä piäni-ken wama päya piwän äronpäŋ tägawek. Tägaŋpäŋ päya unitäno mujipitä ahäwut yäŋpäŋ watäni irekopäŋ mujipi nämo ahäŋirä piä watä äma iwerek; Näk päya ŋonitäno mujipita wäyäkŋeŋ yäpmäŋ äbäŋira obaŋ yarakubä täreŋirän ätu nämo yabäŋ ahätat yäk. Unita madäŋ maŋpi kut! Päya ŋo jop-nadäŋ piä bämopi-ken irektawä! yäŋ iwerek. ⁸ * Iweränä piä watä äma unitä iwerek; Ärowanina, nämo! yäk. Obaŋ ŋonitawä ini kaŋ irän. Näk mebäri täŋpäŋ däpuk äriwa äronjirä mujipi api ahäneŋ ba nämo ahäneŋ u kaŋpäŋ nadäkta yäk. ⁹ Bureni paränä ini kaŋ irän. Täŋ, nämo paränä kaŋ madäwa yäk.

Jesutä Sabatken webe kubä yäpän tägaŋkuk

¹⁰ Eruk, Sabat kadäni kubäken Jesu käbeyä eŋi gänaŋ äronpäŋ ämawebe Anutu täno man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋ itkuk. ¹¹ Täŋpäkaŋ webe mäjotä magärani kubä u imaka bok itkuŋ. Mäjotä webe u magärirän obaŋ 18 ude it yäpmäŋ äbuk. It yäpmäŋ äbäŋirän mädeni mugetkuko unita siwoŋ täga nämo kuŋat täŋkukonik. ¹² Eruk Jesutä webe u irirän kaŋpäŋ iwerän dubini-ken äbänä iwetkuk; Wanotna, käyäm waki gäkä terak itak ŋo apiŋo paotak! ¹³ Ude yäŋkaŋ keritä gupi terak peŋirän uteragän siwoŋi itpäŋ Anutu wäpi biŋam yäŋpäŋ inin oretkuk.

¹⁴ * Täŋpäkaŋ Jesutä Sabat kadäni-ken webe u yäpän tägaŋkuŋo unita käbeyä eŋi täno watä äma unitä kaŋpäŋ bänepi waŋkuŋ. Bänepi wawäpäŋ ämawebe yäwetkuk; Ai! Piä täktäk kadäni kepma 6tä itkaŋ yäk. Unita käyäm yäpän tägaŋ nimän yäŋ nadäŋpäŋä piä täktäk kadäni-kengän kaŋ äbut. Sabat kadäni-ken käyäm yäpä tägakta nämo ämneŋ yäk.

¹⁵ * Ude yäwänä Ekänitä bänepi wawäkaŋ kowata ŋode iwetkuk; Wa! In ämawebe täŋkentäkta wäp biŋam yäpuŋo upäŋkaŋ u bureni nämo täk täkaŋ. In täŋyäkŋarani äma! In Sabat kadäni-ken yawakjiyeta butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ yen pit yämiŋkaŋ yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ ume ketem nakta kuk täkaŋ. Upäŋkaŋ yawakjiyeta nadäk täkaŋ ude webe ŋonita butewaki udegän imata nämo nadäŋ imikaŋ? ¹⁶ * Webe ŋowä Abra-

* 13:6-7: Mat 21:19 * 13:6-7: Luk 3:9 * 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14; Luk 6:7; Jon 5:16 * 13:15: Luk 14:5 * 13:16: Luk 19:9

hamtä äbotken nanik. Satantä obañ 18 ujeta topmānpāṅ komi imiṅ yāpmāṅ äbuk. Unita Sabat kadāni-ken webe mājotā magārani pit imitat ṅonita jide nadākaṅ? U siwoṅi nāmo yāṅ ba nadākaṅ? ¹⁷ Ude yāṅirān āma yānpāṅ-kaṅiwatkuṅo u māyāk nadāṅkuṅ. Tānpākaṅ āmawebe päke u Jesutā imaka tāgatāga tāṅ yāmiṅkuko unita gāripi pāhap nadānpāṅ iniṅ oretkuṅ.

Anutu tāṅo äbot u jidewani?

Mat 13:31-33; Mak 4:30-32

¹⁸ Tānpākaṅ Jesutā yāwetkuk; Jide yāwa? Äbot Anututā intājukun it yāmiṅkaṅ yabāṅ yāwat tāyak u imatāken udewani? ¹⁹ Uwā päya mujipi kubā wāpi Mastat udewani. Äma kubätä mastat mujipi yāpmānpāṅ piāni-ken piwān āroṅpāṅ pāhāmi obāt tāneṅ. Pāhāmi obāt tāṅirā baraktā eṅini päya u momi terak tāneṅ. ²⁰ Ude yānpāṅ āneṅi ṅode yāwetgān tāṅkuk; Ba Anututā intājukun itkaṅ yabāṅ yāwat piä tāk tāyak u jidewani? ²¹ Uwā yis udewani. Webe kubätä kārāga tāṅpa yāṅkaṅ yis tāpuri yāpmānpāṅ parawa taṅi-kāt awāhurek. Ude tāṅirān yistā parawa kudup gānaṅ kuṅatkaṅ piāni tāṅpek.

Yāma tāpuri tāṅo man

Mat 7:13-14,21-23

²² Eruk Jesutā Jerusalem yotpārare kwa yāṅkaṅ yotpārare taṅi tāpuri manbiṅam yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅtāṅ kuṅkuk. ²³ Manbiṅam yāṅahāṅtāṅ kuṅirān āma kubätä ṅode iwet yabāṅkuk; Ekāni! Gāk jide nadātan? Anutu uwā āmawebe inita biṅam jidepāṅ api yāpek? Māyap api yāpek ba yarāgān? Ude iwerānā Jesutā kowata ṅode yāwetkuk; ²⁴* Bureni tāwetat, āmawebe māyaptā yāma tāpuriken ārokta api tāṅpā waneṅo unita in yāma tāpuri u ārokta piāni gwāk pimiṅpāṅ tāneṅ. ²⁵* In nadākaṅ? Eṅi māhemitā yāma u api ukārek. Ude tāṅirān in yāma-ken itkaṅ gera ṅode api yāneṅ; Ekāni! Yāma ṅo dāt nimiwā! Ude yāwāwā api tāwerek; Nāk inta nāmo nadātat. In de naniktā abākaṅ? ²⁶ Ude yāwānā intā ṅode api iwetneṅ; Nin bian gākkāt ketem bok nāk tāṅkumāṅo ukeṅo. Gāk komenin-ken man niwetpāṅ niwoṅārek tāṅkuno ukeṅo yāk. ²⁷* Ude iwetnayāṅ tāṅo upāṅkaṅ āneṅi ṅode api tāwerek; Inta nāmo nadātat, ba u naniktā äbākaṅ yāṅ nāmo nadātat. Unita waki-waki tāṅpani in kewewut!

²⁸* Inā yewa kemat kāda maṅpā kunayāṅ tākaṅ-ken u itkaṅ Abraham, Aisak, Jekop-kāt profet biani kudup Anutu tāṅo yabāṅ yāwat yewa gānaṅ irirā api yabāneṅ. Yabāṅkaṅ konām butewaki tāṅpāṅ komi nadāṅkaṅ mejin api jiwātpeṅ itneṅ.

* 13:24: Plp 3:12 * 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sam 6:8 * 13:28: Mat 8:11-12

29 * Tänpäkan ämawebe edap dapuri äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda ba kukni kukni uken naniktä api ämneñ. Äbänpän Anututä yewa gänañ äronpäñ äñnak-äñnak pähap uken ketem api näneñ. 30 * In nadäkan? Kadäni uken ämawebe wäpi binjam ikek itkan u äpani api itneñ. Täñ, äpani itkan u uwä wäpi binjam ikek api itneñ.

Jesu Jerusalem yotpärare-ken api kumbek

Mat 23:37-39

31 Kadäni ukengän Parisi ätutä äbänpän Jesu iwetkuñ; Kome ño penpen kome ätuken ku! Herot gäk kumän-kumän gutta nadatak yäk. 32 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Kuñkan an ägwäri Herot u ñode iwerä nadäwän. Näk apiñokät kwep uwä mäjo äma magärani u yawat kireñit ba äma käyäm ikek yäpa tägan yäminjit api tänpet yän iwerut. Täñkan apiño ba kwep yänen piäna täñ yäpmän kuñira kepma yarakubä uken api tärewek yän iwerut. 33 Kepma kepma piä gwäk pimiñpäñ täñtäñ api kwet. U imata, profet kubä kome kubäken irirän täga nämo utpewä kumbek. Nämo, Jerusalem yotpärare-ken uyaku täga utpewä kumbek.

34 Jesutä ude yänpän yänkuk; O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmänpäñ piä ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkan? Baraktä nanakiye uyiñen pat täkan ude näkä in uyiñen patta bitnäñ yäpmän äbuñ. 35 Unita Anututä tabä kätänirän watäjin nämo, jop api itneñ. Eruk nadäwut! Äneñi nämo nabänkan it yäpmän ärontängän Anutu wäpi terak abatak unita iniñ oretna! yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

14

Jesu Parisi kubä täño eniken itkuk

1 * Sabat kubäken Jesu Parisi äma ätukät ketem bok nakta Parisi äma wäpi nitek kubätä eniken äronkuk. Äro irirän äma itkuño u ket kanjwatkuñ. 2 Ket kanjwat irirä, äma gupi tokneñ ärowani kubä yänikñat yäpmän Jesu dubini-ken äbä teñkuñ. 3 * Teñirä Jesutä kanpäñ Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani äma ñode yäwet yabänkuk; Baga mantä jide niwetak? Sabat kadäni-ken äma käyäm ikek täga yäpa täganen ba nämo? 4 Ude yäweränä kowata man kubä nämo yänkuñ. Man kum irirä Jesutä äma u inñitpäñ yäpän tägawäpäñ tewän kuñkuk. 5 * Tewän kuñirän äma itkuño u yäwetkuk; Näka goret täyak yän nadäkan? In kubä täño nanak ba yawakjin

* 13:29: Sam 107:3; Luk 14:15 * 13:30: Mat 19:30 * 14:1: Luk 11:37

* 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15

kubätä Sabat kadäni-ken awañ gänäñ äpmonpeko uwä butewaki nämo nadäneñ? Nämo, butewaki nadäñpäñ bäräñeñ päñku wädäñpäñ teneñ. ⁶ * Yäweränä kowata iwetta manta wäyäkñewä wawäpäñ man nämo iniñ yäñkuñ.

Gäkñata nadäwi ärowani nämo täñpek

⁷ * Eruk ätu itpäñ yabäñkuk; Äma ätu, ketem bok nakta äbä inita nin äma ekäni yäñ nadäñpäñ, bägup äma wäpi biñam ikektä mañirani-ken äro mañitkuñ. Mañirirä yabäñpäñ Jesutä manbiñam ñode yäwetkuk; ⁸ * Äma kubätä äñnak-äñnak pähap täñpäñ gämaguränä äma ekänitä mañirani-ken päro nämo mañiren. Äñnak-äñnak mähemitä äma wäpi biñam ärowani nikek imaguränä gäk jide täñpen? ⁹ Gäk äma ekänitä mañirani-ken mañiriri äñnak-äñnak mähemitä päbä gäwerek; Ai, akwikañ, ekäni ñonitä bägup täga ño mañirän yäñ gäwerek. Ude gäweränä päñku bägup jopi-ken mañitkañ mäyäk pähap nadäwen. ¹⁰ Unita äma kubätä ketem bok nädayäñ nadäñpäñ gämaguränä bägup jopi-ken mañiren. Ude täñjiri äma unitä gäwerek; Notnapak, abä bägup säkgämän peñ gamitat-ken ño mañit yäñ gäwerek. Ude täñjiri ämawebe ätutä gabäñpäñ wäpka biñam punin yäpmäñ akuneñ. ¹¹ * Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmäñ ärowayäñ täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmäñ äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpäñpäñ kuñarayäñ täko uwä Anututä api orañ imek.

¹² Jesutä ude yäñpäñ äma yäñikñat yäpmäñ äronkuko u ñode iwetkuk; Gäk äñnak-äñnak kubä täñkañ gäkñaken wanotkaye notkaye nimikñaye ba komeka-ken nanik äma wäpi biñam ikek nämo yäñpewi ämneñ. Ude täñpeno uwä kowata gäka udegän täneñ. Kowata udegän täñ gaminirä tärewek. ¹³ * Unita äñnak-äñnak täñpäñä äma äpani, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani, äma jäwäri ugänpäñ yäñ-yäkñat päbä yepmäñ towiwen. ¹⁴ * Äma jopi jäwäri udewanitä kowata täga nämo täñ gaminen, upäñkañ Anututä ini api ganiñ orerek. Kowata uwä äma siwonjitä akukakuk kadäni-ken api yäpen.

Äñnak-äñnak pähapta bitnäñkuñ
Mat 22:1-10

¹⁵ * Jesutä man ude yäñirän äma ketem bok nañ itkuño u kubätä Jesu iwetkuk; Bureni yäk. Anutu täño kañiwat yewa gänäñ ketem nänayäñ täkañ udewanitä säkgämän api itneñ yäk. ¹⁶ Yäwänä Jesutä manbiñam kubä ñode iwetkuk; Äma

* **14:6:** Mat 22:46 * **14:7:** Mat 23:6 * **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:13:** Lo 14:29 * **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29

kubätä äŋnak-äŋnak taŋi kubä täŋpayäŋ täŋtuŋum taŋpäŋ äma bumta äbäkta man pewän kuŋarek. ¹⁷ Täŋpäŋ imaka imaka täŋket taŋ moreŋpäŋ watä ämani kubä ŋode iwerek; Päŋku äma näkŋo gera nadäŋkuŋo u ŋode yäweri äbut; Ketem kudup ijŋpäŋ täŋtuŋum täwani unita kuna yäŋ yäwet.

¹⁸ Eruk päŋku yäweränä bitnäŋpäŋ wohut-wohut man iwetneŋ. Äma kubätäwä ŋode iwerek; Näk kome kubä näkŋata yäpetta gwäki peŋkut yäk. U kakta kuyat yäk. Unita ekänikatä näka nadäwän waki nämo täŋpek yäk. ¹⁹ Täŋ kubätäwä iwerek; Näk bulimakau 10 suwaŋkuro u päŋku yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ päbä kehäromini yabäŋpäŋ-nadäkta piäken yepmaŋpayäŋ yäk. Unita ekänikatä näka nämo nadäwän waneŋ yäk. ²⁰ * Ba kubätäwä iwerek; Näk webe kubä api yäput. Unita nämo ärewayäŋ yäk. ²¹ Ude yäŋirä watä ämani uwä äneŋi äyäŋutpeŋ päŋku ekänini manbiŋam iwerek. Iwerän nadäŋkaŋ bänepi wawäpäŋ watä ämani äneŋi ŋode iwet-pewän kwek; Gäk bäräneŋ kuŋkaŋ yotpärare täŋo kädet täpuri täpuri-ken ämawebe jäwäri, keru kuroŋi gwäjiwani, dapuri tumbani kuduptagän yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbi yäk. ²² Ude iweränä watä ämanitä udegän täŋkaŋ äma ekänini u iwerek; Ekäni yäk. Näwerano udegän tät. Täro upäŋkaŋ eŋi ketem nänayäŋ täkaŋ-ken bägup ätu jop itkaŋ yäk. ²³ Yäweränä iwerek; Eruk, äneŋi kuŋkaŋ kädet täpuri täpuri it yäpmäŋ kukaŋken udegän kuŋatkaŋ ämawebe kudup yäŋporiŋ yäpmäŋ äbi. Näkŋo eŋi ämawebetä tokŋewän yäŋ nadätat yäk. ²⁴ Näk bureni gäwera; Ämawebe pengän man pewa kuŋarirän nadäŋkuŋo unitä näkkät ketem nämoinik api näne yäk.

Jesu iwat-iwatta jukuman

Mat 10:37-38

²⁵ Täŋpäŋ äma äbot pähaptä Jesu iwarän täŋirä äyäŋutpäŋ ŋode yäwetkuk; ²⁶ * Äma kubätä näkkät kuŋatta nadäŋkaŋ upäŋkaŋ miŋi nani ba webe nanak ba noriye wanoriye unita mäde nämo ut yämayäŋ täko uwä näkŋo notnapak bureni täga nämo irek. Ba iniken irit kuŋat-kuŋarita mäde nämo ut imayäŋ täko uwä näkkät bok täga nämo kuŋatde. ²⁷ * Ba kubätä näkä päya kwakäp terak komi nadäwayäŋ täro udegän nadäkta umuntaŋkaŋ näwarayäŋ täko uwä näwaräntäkna bureni täga nämo api irek.

²⁸ Bureni! Äma kubätä eŋi kehäromi kubä täŋpa yäŋkaŋ pengänä moneni danŋpäŋ monen upäŋ eŋi täga tänaŋi ba nämo tänaŋi yäŋ nadäwek. ²⁹ Ude nämo täŋkaŋä eŋi yäput peŋirän moneni paoränpäŋ pewän jop pärek. Täŋirän ämawebetä eŋi päraki u kaŋpäŋ yäŋpäŋ kaŋ-mägayäk täŋpäŋ

* 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 18:29 * 14:27: Luk 9:23

yäneŋ; ³⁰ U kawut! Eni ŋo täŋpayäŋ yäŋpäŋ ba täŋkukopäŋ pewän päraŋi-tägän ŋo pätaŋ! yäk.

³¹ Ba kome kubä täŋo intäjukun ämakät kubä täŋo intäjukun ämakät ämik täda yäŋkaŋ intäjukun äma u pengän kaŋpäŋ nadäk piä ŋode täŋpek; Kome kubä unitäŋo äboriye taŋi, 20 tausen ude yäk. Näkŋo 10 tausen-gän. Jide täŋpäŋ näkŋo äbottä iwan äbot taŋi u däpneŋ yäŋ kaŋpäŋ nadäk piä ude täŋpek. ³² Ude täŋpäŋ iwan täga nämo däpmäŋpäŋ yäwat kirewet yäŋ nadäwek. Ude nadäŋpäŋ noriye ätu kome unitäŋo intäjukun äma täŋo bänepi yäpmäŋ äpäŋta yäwet-pewän kuneŋ yäk. ³³ Jesutä man wärani u yäŋ paotpäŋ ŋode yäwetkuk; Udegän, äma kubätä näk näwara yäŋpäŋä bäräŋeŋ-inik nämo näwerek. Nämo äma u imaka imakani kudup nämo peŋ moreŋkaŋ näk näwarayäŋ täko uwä näkŋo näwaräntäkna bureni nämoinik api täŋpek.

Paŋ gäripi nitek ude kuŋatneŋ

Mat 5:13; Mak 9:50

³⁴ Jesutä ude yäŋpäŋ man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Paŋ u gäripi kehäromi nitek. Upäŋkaŋ gäripi paoreko uwä jide täŋpena äneŋi gäripi ahäwek? Täga nämo! U imaka jopi kubä ude irek. ³⁵ Piäni nämo ude irek. U jop ureŋ täna kuneŋ. Unita äma jukuni nitekät näkŋo man ŋo ket nadäwut!

15

Sipsip kubä paotkuko unitäŋo manbiŋam

Mat 18:12-14

¹ Kepma kubäken äma takis monen yäpani ätu ba äma waki täŋpani yäŋ yäwerani ätukät Jesutä man yäŋirän nadänayäŋ äbuŋ. ² * Ude täŋirä Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani äma ätu u itkuŋo unitä yäŋpäŋ-kaŋiwat man ŋode yäŋkuŋ; U kawut! Äma ŋowä waki täŋpanita not täŋ yämiŋpäŋ ketem bok nak täkaŋ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä man wärani kubä ŋode yäwetkuk; ⁴ * Inkät nanik kubä täŋo sipsip äbot 100 ude itneŋo upäŋ kubätä paoränä jide täŋpek? Äma u sipsip 99 säkgämän itneŋ u bägup tägaken yepmankaŋ kubä paoreko unita wäyäkŋeŋtäŋ kuŋarek. ⁵⁻⁶ Kuŋatkä kaŋ-ahäŋpäŋä oretoret terak yäpmäŋkaŋ buramiŋ yäpmäŋ eŋiken kwek. Eŋiken kuŋpäŋä noriye yäŋpäbä kubä-kengän yepmaŋkaŋ yäwerek; Wisikna! Näkŋo yawak kubä paorakopäŋ kaŋ-ahäŋpäŋ yäpmäŋ abätat unita oretoret täna! yäŋ yäwerek. ⁷ Näk bureni täwetat. Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayäŋ täko uwä kunum gänaŋ ununitä oretoret bumta api taŋ imineŋ. Täŋ, ämawebe

* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

mäyap Siwoŋi yänkaŋ bänepi sukurekta nämo nadäk täkaŋ unita oretoret nämo api täneŋ.

⁸ Jesutä ude yänpän man wärani kubä ŋode yänkuk; Webe kubätä moneŋ kujari 10 ude yäpmän kuŋarirän moneŋ kujari kubätä paoreko uwä jide täŋpek? Webe u topän ijinpän eni gänaŋ imaka imaka ket däpmän äreyänpän wäyäkŋeŋtäŋgän kaŋ-ahäwek. ⁹ Kaŋ-ahänpänä webe unitä noriye yänpäbä kubäkengän yepmaŋpän yäwerek; Wisikna! Moneŋna kubä paorakopän kaŋ-ahätat yäk. Unita oretoret täna yän yäwerek. ¹⁰ Jesutä ude yänpän ŋode yäwetkuk; Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä, kunum gänaŋ oretoret pähap api ahäwek.

Nanaki kubätä paotkuko unitäŋo manbiŋam

¹¹ Jesutä man wärani ude yänpän man wärani äneŋi kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma kubä täŋo nanaki yarä. ¹² Unitä ittänŋän nanaki monänitä nani iwerek; Nan, gäkä kumänjiri moneŋ tuŋum näkŋata biŋam yäpmäkta yäwani u nam! yäk. Ude iweränä nanitä tuŋum yäpmän daniŋpän yämek. ¹³ * Täŋirän nanaki monäni uwä kepma yarägän itkaŋ moneŋ tuŋum nanitä imeko u yäpmänpän komeni peŋpeŋ kwek. Kumaŋ pänku kome ban kubäken ahäwek. Uken ahänpän imaka imaka yabänŋärip ikek unita moneŋi kudup ureŋ täŋpän kuneŋ. ¹⁴ Ureŋ täŋpän kuŋirä kadäni ugän kome uken nakta jop irit ahäwek. Ude täŋirän monä uwä jop irek. ¹⁵ Jop itkaŋ piä täŋpayän kome mähem kubä ireko uken kwek. Kwänä äma unitä towik watäni itta iwerän kwek. ¹⁶ * Täŋpän ketem kubä nämo imiŋirä nakta bumta iwäwä towik täŋo ketem näŋpayän nadäwek. ¹⁷ Täŋpän inita näk goret täŋ yäpmän äbätat yän nadäwätäk täŋkaŋ bänepitä ŋode nadäwek; Nana täŋo piä ämaniye kumän-tagän ketem bumta naŋ irirä näk nakta jop ŋo itat. ¹⁸ * Unita näk komena-ken kuŋkaŋ nana ahän imiŋpän ŋode kaŋ iwera; Nan, näk waki täŋira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak. ¹⁹ Unita gäk ironjina yän näwerentawä yäk. Näk jop waki, piä ämaka kubä ude nadän namiŋjiri kaŋ ira yäk. Man ude api iweret yän nadäwek. ²⁰ Eruk, ude nadänpän akumaŋ äneŋi nani-ken kwek.

Kuŋtäŋgän eruk, kädet moräk-ken äbänjirän nanitä käwek. Kaŋpän butewaki nadänpän bäräŋeŋ pänku bäyaŋ imiŋpän geŋi darek. ²¹ Täŋpänä nanakitä ŋode iwerek; Nan, näk waki täŋira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak yäk. Unita gäk ironjina yän näwerentawä. ²² Ude iweränkaŋ nanitä piä ämaniyeta gera yäwek; In tek tägagämän kubä bäräŋeŋ

* 15:13: Snd 29:3 * 15:16: Snd 23:21 * 15:18: Sam 51:4; Jer 3:12-13

yäpmäj päbä täj imut! yäk. Ba siworok keriken täj iminjpäñ kuroñi ärärani peñ imut! yäk. ²³ Ude täñkañ päñku bulimakau nanaki säkgämän ukeñopäj yäpmäjkañ utpäñ ijinkañ nañpäñ oretoret täna! ²⁴ * Imata, nanakna ñowä kumbukopäj äneñi äbätak yäk. Paotkukopäj äneñi ahätak. Ude yäweränkañ ärawa pähap yäput peñpäñ täneñ.

²⁵ Ude täj irirä nanaki tuäni piäken kuñareko unitä äyänutpeñ eñi mäde käda äbänkañ kap oretoret mämä nadäwek. ²⁶ Nadänpäñ piä äma kubä yänpewän abänkañ iwet yabäwek; U ima mämä? ²⁷ * Yäwänä iwerek; Monäka yotpärareken äneñi äbätak unita nanjektä yänpewän bulimakau nanaki säkgämän ukeñopäj madänpäñ ijikamäj yäk. ²⁸ Ude iweränä nanaki tuänitä bänepi täñpäñ wawäpäñ eñi gänañ ärokta bitnäwek. Ude täñjirän nanitä yäman äpä eñi gänañ ärokta butewaki terak ehutpäñ iwet yabäwek. ²⁹ Iwet yabäwänä nanaki tuänitä iwerek; Gäk nadätan? Näk obañ jide u piä täj gaminj yäpmäj äbänpäñ manka kubä nämo ut täyat. Täñkañ gäk meme nanaki täpuri kubä nami notnayekät nañpäñ oretoret nämo täñkumäj yäk. ³⁰ Upänkañ nanaka monäka gäkño moneñ tuñum webe jopjop kuñaranita kudup ureñ täñpäñ kuñkuñ! Udewanitä äbänjirän gäkä yänpewi bulimakau nanaki säkgämän kubä utpäñ ijin imikanj yäk.

³¹ Yäwänä nanitä iwerek; Nanakna! Gäk kadäni kadäni näkkät it yäpmäj äbäk täkamäk. Imaka kuduhtagän itkanj uwä nekta biñam it morekanj yäk. ³² Upänkañ monäkawä kumbukopäj äneñi kodak täyak yäk. Uwä ägwän takinik täñkukopäj äneñi ahätak. Unita oretoret ñowä täga täkamäj yäk.

16

Tuñum täño watä äma waki unitäño man

¹ Jesutä ude yänpäñ iwaräntäkiye man wärani kubä ñode yäwetkuk; Kadäni kubäken tuñum äma kubätä moneñ tuñumi watäni itta watä äma kubä iwoyänpäñ tewek. Teweko kadäni karoni it yäpmäj äbätängän moneñ äma unitäño piä watä äma ätutä päbä iwetneñ; Ekäni yäk. Äma moneñ tuñumka watäni itta iwoyänpäñ teñkuno ukeño gäkño moneñ moräki inita yäpmäk täyak yän iwetneñ. ² Ude iwetpeñ kuñirä mebari nadäwayäj piä mähemitä watä äma u iwet-pewän äbänä iwerek; Näk gäkño manbiñam waki u nadät yäk. Gäk udewanitä näkño tuñum watä täga nämo iren yäk. Unita piä täj namik täñkuno unitäño man kudän täñpäñ yäpmäj äbikanj käwayäj yäk. ³ Ude yäwänä watä äma u kuñkañ bänepitä

* 15:24: Efe 2:1,5, 5:14 * 15:27: Luk 15:2

node nadäwek; Wära! Piä täñkuro unitäño mähemitä näwat kirewayän täyak yäk. Ekäninatä piä watä äma kubä yäpmanjirän jide api täñpet? Piä täñpän yänat pikpikta gañani nadätat. Ba ämaken ketemta yänapikta mäyäk nadätat yäk. ⁴ Ude yänkanjä node nadäwek; Eruk, nadätat! Piä peñira kome mähem ätutä näka täga nadänpän käwep eñini-ken yännäknjat yäpmanjirä kukta nadäk kubä nadätat. Eruk node kanj tänpa!

⁵ Ude yänpän ämawebe ekänini täño tuñum jop yäpmanjirän kowata api imine yän yäneño u yän-yäknjat yäpmanjirä päbä yepmanjek. Tänpän intäjukun äbeko u node iwet yabäwek; Ekänina täño imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? ⁶ Yäwänä iwerek; Tom uwäk tañi 100 ude yäk. Yäwänä node iwerek; Eruk pipa ño yäpmanjirän 100 u awähutkan 50 kudän tä yäk. ⁷ Ude yänpän kubä iwet yabäwek; Ekänina täño imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? Yäwänä iwerek; Rais bek 100 yäk. Yäwänä node iwerek; Eruk, gäk pipa ño yäpmanjirän 100 u awähutkan 80 kudän tä yäk. ⁸ * Täñkan piä watä goret täñpani unitä udegän täñ yäpmanjirän ekäninitä manbiñam nadänpän bänepi-ken node nadäwek; Piä watä ämana u goret täñkuko upänkanj ini gupi täñkentakta nadäk kubä yäpmanjirän täñkuk yän nadäwek. Ude nadänpän inij orerek. Jesutä manbiñam ude yänpän yäwetkuk; Bureni! Ämawebe kome täño nadäk-nadäk yäpmanjirän kuñat täkanj uwä kome täño imaka imaka täkta gäripi nadänpän kehäromigän täk täkanj. Ude täñkanj kuñat täkanj uwä nadäk-nadäk nitek tänpän noriye-kät kowat tänpän mebari mebari täk täkanj. Upänkanj peñyänjek täño nanakiye intä notjiye-kät kädet täga ude nämo täk täkanj.

⁹ * Unita in udegän, ämawebetä not täñ nimut yän nadänpänjä kome täño monen tuñum pat tamikanj u yäniñ kireneñ. Ude tänayän täño uyaku kome täño monen tuñum yäpmanjirän kuñat-kuñat kadäni täreñirän ämawebe uwä irit kehäromi täño eñiken oranj tamiñpän api tämagutneñ. ¹⁰ * Äma kubätä imaka täpurita watä täga ireko uwä, udegän imaka tañita watä säkgämän irek. Täñ, äma kubätä imaka täpurita kädet siwoñi terak watä nämo ireko uwä imaka tañita udegän watä säkgämän nämo irek. ¹¹ In kome täño monen tuñum jopi watäni täga nämo itpäñ yäpmanjirän kuñarirä netätä imaka bureni tamek? ¹² Ba äma kubä täño tuñum watäni säkgämän täga nämo itpäñ yäpmanjirän kuñarirä netätä injinta biñam yäwani u api tamek?

¹³ * Nadäkanj? Watä äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä piä täga nämo täñ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadänpän kubäta gañani nadäwek. Ba kubä täño piä täñkanj kubäta mäde

* 16:8: Efe 5:8; 1Te 5:5 * 16:9: Mat 6:20; Luk 14:14 * 16:10: Luk 19:17-26

* 16:13: Mat 6:24

ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba monen tuñum terak bok täga nämö injtipän kuñatneñ.

14 * Jesutä man ude yän irirän Parisi äma ätu monen tuñumta nadän gärip täñpeñ kuñatkuño unitä nadänpän kañ-mägayänkuñ. 15 * Kañ-mägayäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Ämawebetä siwoñi yän nibäwut yänkañ in kädet mebäri mebäri täk täkañ. Upänkañ Anututä mebärijin tabänpän-nadätak. Nadäkañ? Imaka ämatä yabänjirä gäripi nitek täk täkañ uwä Anututä yabänjirän taräki täk täyak.

Anutu täño man nämö api paorek

Mat 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

16 * Eruk Mosestä бага man kudän täwani ba man kudän profet bianitä kudän täwani unitä yänpäbä Jonken tärenkuk. Jon-ken yäput penpän Anutu täño kañiwat piä unitäño Manbiñam Täga yän-kwawatañ yäpmän kukañ. Eruk ämawebetä u nadänpän Anutu täño kañiwat yewa gänañ äronpän itta piä kehäromi täkañ. 17 * Upänkañ ñode nämö nadäneñ; Man kudän Mosestä kudän täwani ba Profet bianitä kudän täwani u buraminektawä yän nämö nadäneñ. Nämoinik! Baga man kudän täwani unitäño moräki täpuri nanak nämoinik api paorek. Kunum kenta kome täga api paotdeno upänkañ Baga man u nämoinik api paorek.

Nädapitä duñ-wewek täño man

Mat 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

18 Ñode nadäwut; Äma kubätä webeni penpän kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täñpek. Ba äma kubätä webe, äpitä bianiwat kirewani yäpeko uwä, udegän kubokäret kädet täñpek.

Tuñum äma kenta Lasarus täño manbiñam

19 Jesutä ude yänpän manbiñam kubä ñode yäwetgän täñkuk; Tuñum äma kubä irek. U tek säkgämän säkgämän täñkañ ketem imaka, tägatäga nak täñpek. 20 Täñpäkañ kadäni uken, äma jopi jäwäri-inik kubä wäpi Lasarus u gupi kudup paräm nitektä irek. Irirän Lasarus u noriyetä tami tami yänjikñat päñku tuñum äma unitä enj yäman tek täñpek. 21 * Ketem kokoki tuñum äma unitä nanpän ureñ täñpän kwani u nanpayän nadänpän noriye yäwet-pewän päñku tek täñpek. U irirän antä äbä paräm gupi-ken äjipmäntän äronkañ äpäk täneñ. 22 Ude täñ yäpmän kuñtängän kumbuk. Kumänjirän Anutu täño añerotä bäräneñ äbä pudät yäpmän kunum gänañ Abraham dubiniken päñku teñkuñ. Tewä irirän tuñum äma u imaka, kumbuk. 23 Kumbänkañ äneñkuñ. Äneñpäkañ genji wakiinik u kuñkuk.

* 16:14: Mat 23:14 * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14; Snd 6:16-17 * 16:16:

Mat 11:12-13 * 16:17: Mat 5:18 * 16:21: Mat 15:27

Uken itkaŋ komi pähap nadäŋ itkaŋ dapun täŋpäŋ Lasarus Abraham dubini-ken irirän kaŋkuk. ²⁴ Kaŋpäŋ gera terak ŋode yänkuk; Nana Abraham, butewaki nadäŋ namiŋpäŋ Lasarus peŋ iwetpewi äpä keru ume gänaŋ peŋkaŋ damanaken ärurirän gupna bam tawän yäk. Näk kädäp gänaŋ itkaŋ komi pähap nadäŋ itat ŋo!

²⁵ Butewaki man ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, bian täk täŋkuno ukeŋo nämo nadätan? Gäk kome terak tuŋum säkgämän säkgämän yäpmäŋjiri Lasarus imaka wakiwakigän yäpani yäk. Unita apiŋowä Lasarus oretoret terak ŋo irirän gähä komi nadäŋ itan u yäk. ²⁶ Täŋpäkaŋ geŋi waki kubä ek bämopjek-ken itak. Äma kubätä täŋkentän gamikta u täga nämo kejapmäŋpeŋ kwek yäk. Ba gäkä itan-ken u nanik kubätä nektä itkamäk-ken ŋo täga nämo äbek yäk.

²⁷⁻²⁸ Ude iweränä tuŋum äma unitä yänkuk; Ude yäyan unita notnaye 5 kome terak kodak itkaŋ u näkä komi nadäŋ itat-ken ŋo nämo äbäktä, Lasarus peŋ iwetpewi päŋku umun man yäwerän yäk. ²⁹ Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Ude nämo. Notkaye uwä Moses täŋo бага man ba man profettä kudän täwani täga daniŋpäŋ nadäneŋ. Man u daniŋpäŋ nadäŋkaŋ kädet siwoŋi kaŋ iwarut yäk. ³⁰ Yäwänä tuŋum äma unitä iwetkuk; Nana Abraham, ude nämo! Äma kubätä kumbaniken naniktä akumaŋ äbän kaŋpäŋ uyaku bänepi sukurenen yäk. ³¹ * Ude yäwänä ŋode iwetkuk; Nämo. Notkayetä Moses ba profet täŋo man nämo iwat täkaŋ unita äma kumbani kubä kodak taŋpäŋ äbänä udegän mani nämo buramineŋ yäk.

17

Momi täktäk ba momi pekpekta man

Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42

¹⁻² Jesutä man ude yäŋpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; In momi kädet paotak yän nämo nadäneŋ. Nämoink! Täŋyabäk mebäri mebäritä täŋpewä ämawebetä momi pen api täk täneŋ. Upäŋkaŋ äma kubätä ämawebe kehäromini nämo ŋodewanita momi kädet täŋpäŋ yäwoŋärek täŋpäŋä ket nadäŋpäŋ kuŋarek. Äma udewanitä kowata taŋiinik api yäpek, ämatä mobä bärum kotäkiken topmäŋpäŋ ume gänaŋ maŋpä äpmonenjo u irep-mirek.

³ * Unita ket nadäŋpäŋ kuŋat täkot! Notkapak kubätä goret kubä täŋpänä päŋku jukuman kehäromi iweren. Iwerikaŋ bänep sukurenpäŋ momini pewänä gäk imaka, momini peŋ imen. ⁴ Täŋ, kepma kubäken kadäni 7 goret täŋ gamiŋkaŋ

* 16:31: Jon 11:44-48 * 17:3: Mat 18:15

kadäni 7 momina peñ nami yän äbä gäweränä gäk udegän momini peñ imik täñpen.

5 * Ude yäweränä eruk, iwaräntäkiye 12 unitä Jesu ñode iwetkuñ; Ekäni, ude yäyan unita nadäkiniknin yäpuräräri tañi täñput! yäk. 6 * Yäwäwä Ekänitä yäwetkuk; Nadäkiniknin yäpuräräri tañi täñput yän näwetkañ unita ñode täwetat; Nadäkinikjin täpurigän, päya mujipi täpuri udewanigän täñpäwä in päya tañi kākamän ño gākña jäwän dätpeñ päñku gwägu gänänj äpmo yän iweräwä manjin buramiwek.

Piä watä äma täga ude kuñaren

7 Ñonita jide nadäkañ? Äma kubä täño piä watä äma kubätä mähemi täño piäken piä tañi täñpek. Eruk bipäda, piä täñ paotpäñ eniken äneñi kweko uwä ekäninitä ñode täga iwerek ba täga nämo iwerek? Notnapak, äbikañ ketem bok näda yän täga iwerek? 8 Ude täga nämo iwerek. Nämo, piä watä äma u ñode iwerek; Intäjukunä näka ketem ijinpäñ gwet nami nanjira gākñata kämi nañ yän iwerek. 9 Bureni, piä watä äma kubätä piä yän imani uterakgän täñpeko uwä piä unita mähemitä imata iniñ orerek? 10 Unita in udegän, piä Anututä yän-tamani udegän täñpäñä imata bänep täga man niwerän yän nadäneñ? Nämo, in ñode nadäneñ; Imaka tañi kubä nämo takamän. Nin piä watä ämani äpani jopigäntä piä yän nimani ugän takamän unita imata bänep täga man niwerek? yän nadäneñ.

Jesutä äma 10 ude yäpän tägañkuñ

11-12 * Täñpäñ Jesu Jerusalem kädet kuñtängän Samaria Galili kome bagani-ken yotpärare täpuri kubäken ahänkuk. Kome uken äma 10 ude yabän ahänkuk. Yabän ahäwänkañ dubini-ken nämo äbuñ. U paräm waki, gisik paräm nikek unita. 13 * Eruk ban itkañ gera ñode yänkuñ; Jesu! Ekäni! Butewaki nadänpän täñkentän nimi yäk. 14 * Ude yän irirä yabänpän yäwetkuk; In päñku bämop äma kubäken ahän imäkañ gupjin yabäwän. Ude yäwet-pewän kuñtängän kädet miñin paräm u paoräkañ gupi säkgämän ahänkuñ. 15 Ude ahän yämän kañpäñä kubäwä äneñi äyänutpeñ Anutu gera terak iniñ orettän Jesuken kuñkuk. 16 Kuñpäñä Jesu dubini-ken injami yäpän äpmonpäpän bänep täga man iwetkuk. Äma uwä Samaria komeken nanik, Juda äbotken nanik nämo. 17 Ude täñjirän Jesutä yänkuk; Näk äma 10 ude yäpa tägaño upän 9 u de itkañ? 18 Jide täñpäñ äma gägäni ñonitä-gän Anutu bänep

* 17:5: Mak 9:24 * 17:6: Mat 17:20, 21:21 * 17:11-12: Luk 9:51-52; Luk

13:22 * 17:13: Wkp 13:45-46 * 17:14: Wkp 14:2-3; Luk 5:14

täga man iwetta äbätak? ¹⁹ * Ude yänpän äma u iwetkuk; Täga. Akumanj kuyi! Nadän namikinik täyan unita tägatan.

Anutu täño kehäromi kwawak api ahäwek

Mat 24:23-28,37-41

²⁰ * Kadäni uken Parisi äma ätutä äbä Jesu ñode iwet yabänkuñ; Anutu täño kanjwat piä kehäromi nikek jidegän api ahäwek? Ude iwet yabäwäwä Jesutä yäwetkuk; Bureni, kanjwat piäni api ahäwek upänkanj dapunjintä nämo api käneñ. ²¹ * Dapunjintä kanpän äbätak ño yän nämo api yäneñ, ba itak udu yän nämo api yäneñ. Nämo, Anututä intäjukun itkanj yabän yäwat piäni bämopjin-ken täñ itak.

²² Ude yänpän iwaräntäkiye yäwetkuk; In nadäkanj? Kämiwä ñode api nadäneñ; Wära! Nin jop-inik itkamän. Jide tänpän kepma kubätagän Äma Bureni-inik-kät äneñi bok itne? yän api nadäneñ. Upänkanj nämo. ²³ * Ämawebetä ñode api täwetneñ; Kawut! Itak udu yän api täwetneñ. Ba, tuän itak ño yän api täwetneñ. Ude täwerirä u bureni yäkanj yän nadänpän mani buramiñkanj näka nämo wäyäkneñ. ²⁴ U imata, Äma Bureni-inik äbayän täyak uwä yäpä kwiniñirän kome kumän-tagän penjänek täyak ude, kwawakinik ahänjirän api käneñ. ²⁵ * Upänkanj intäjukunä, ämawebe ñonitä mäde ut imiñirä Äma Bureni-inik uwä komi pähap api nadäwek. ²⁶ Eruk, Äma Bureni-iniktä äneñi äbayän täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ²⁷ Kadäni uken ämawebetä Nin täga itkamän yän nadänkanj ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmän kuñirä Noa gäpe gänañ äronkuk. Äronjirän gwägu tañi pähap tokneñpän ämawebe päke u däpmän moreñkuk. Ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äpek. ²⁸⁻²⁹ * Ba kadäni Lottä itkuk-ken u imaka. Ämawebe ketem naknak, yänat täktäk, tuñum suwak-suwak, eñi täktäk täñ irirä Lot Sodom yotpärare u penpen kuñkuk. Penpen kuñjirän kädap mebet-kät mobä kädap ikektä iwän tak täyak ude manpän ämawebe täñuruk-uruk täñ itkuño u kumän-tagän däpuk. ³⁰ Kädet u ahänkuko udegän Äma Bureni-iniktä äbayän täyak-ken api ahäwek.

³¹ * Kadäni uken äma kubätä yäman irirän Jesutä äbänjirän kanpän tuñumi yäpmäta eñi gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kanj metänpen kwän! Ba kubätä piäken irayän täko uwä eñiken äneñi nämo kwek. Nämo, jop kanj metänpen kwän. ³² Lot

* **17:19:** Luk 7:50 * **17:20:** Jon 3:3, 18:36 * **17:21:** Mak 13:21 * **17:23:** Luk 21:8 * **17:25:** Luk 9:22 * **17:28-29:** Stt 18:20; Stt 19:25 * **17:31:** Stt 19:17,26; Mat 24:17-18

webenita juku piwut! ³³ * Nāk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä iniken irit kuḡat-kuḡarita iyap taḡpāḡä irit kehäromi nämo api korewek. Upāḡkaḡ kubätä irit kuḡat-kuḡarita mäde ut imayāḡ täko uwä irit täga u api yäpek. ³⁴ Kadäni näkä äneḡi äbayāḡ täyat-ken uken ḡode api ahäwek; Äma yarä, bok pat ittāḡḡän kubäwä paotpeḡ kuḡirän kubäwä api irek. ³⁵ Ba webe yaräwä ketem āḡnaḡ ittāḡḡän kubäwä paotpeḡ kuḡirän kubäwä ugän api irek. [³⁶ Ba äma yarä piäken irirän kubäwä paotpeḡ kuḡirän kubäwä ugän api irek.]

³⁷ * Man ude yāḡtäreḡirän iwaräntäkiyetä iwet yabāḡkuḡ; Yäyan u de api ahäwek? Yäwäwä yäwetkuk; Tom kubä kumāḡkaḡ parirän baraktä u näna yāḡkaḡ punin unu änok piāḡ kuḡarirä u yabāḡpāḡ-nadäk täkaḡ. Eruk udegän, kudän täwetat ude wani kaḡpāḡä Jesu ahätak yāḡ api nadäneḡ.

18

Anutu-ken yāḡapiḡitna nadāḡ nimik täyak

¹ * Täḡpāḡ ämawebetä nadāḡpāḡ Anutu-ken yāḡapik man pengän pengän yāḡkaḡ nämo gaḡa täneḡta Jesutä man wärani ḡode yäwetkuk; ² Yotpärare kubäken man yäpmāḡ daniwani äma kubä irek. Äma unitä Anutu nämo oraḡ imiḡpāḡ ämawebeta udegän nämo oraḡ yämik täḡpek. ³ Täḡirän yotpärare ukengän webe kajat kubä unitä kadäni kadäni äma ukengän äbāḡ tarek täḡpek. Äbāḡpāḡ ḡode iwet täḡpek; Äma kubätä iwan bumta täḡ namik täyak yäk. Unita manken kuḡkaḡ näk gäarak itpāḡ kaḡ täḡkentāḡ nam. ⁴⁻⁵ * Ude iweränä pengänä man yäpmāḡ daniwani äma uwä webe kajat u täḡkentāḡ imikta gaḡa täwek. Gaḡa täweko upāḡkaḡ mäden ḡode nadäwek; Nāk Anutu ba ämata nämo nadāḡ yämik täyat upāḡkaḡ webe kajat ḡonitā pipiri nabāḡ tarek täyak yäk. Unita manken kuḡkaḡ täḡkentāḡ ima. Ude nämo täḡpawä pen api nabāḡ tarewek. Ude täḡirän gaḡani kubä api nadäwet yäk.

⁶ Ekänitä man wärani ude yäwetpāḡ yāḡkuk; Eruk, in man yäpmāḡ daniwani äma waki unitä man yäweko unita nadäwä tumbut. ⁷ Anutu täḡo ämawebeniye kadäni kadäni butewaki man terak yāḡapik täkaḡ. Ude täḡirä Anututä waki kubä nämo täḡ yämek. Nämo, yāḡapik man yäk täkaḡ u nadāḡpāḡ nadāḡ yämikinik täk täyak. ⁸ Nāk bureni-inik täwetat! Anututä ämawebeniye bärāḡeḡ-inik api täḡkentāḡ yämek. Upāḡkaḡ kämi, Äma Bureni-iniktä äbayāḡ täko kadäni uken ämawebe nadäkinik ikek irirä api yabäwek ba nämo?

Anutu iḡamiken netätä siwoḡi itak?

* **17:33:** Luk 9:24 * **17:37:** Jop 39:30 * **18:1:** Rom 12:12; Kol 4:2; 1Te 5:17

* **18:4-5:** Luk 11:7-8

⁹ Tänpäkaŋ kome uken äma ätu inita nadäwä ärowani täjirä nin äma siwoŋi yäŋ nadäŋkaŋ äma ätuta nadäwä äpani täŋkuŋ. Äma udewanitä nadähta Jesutä man wärani terak ŋode yäwetkuk; ¹⁰ Kepma kubäta äma yarätä Anutu-ken yäŋapik man yädayäŋ kudupi eŋi gänaŋ ärodeŋ. Kubä u Parisi äma, kubä takis monerŋ yäpani äma. Unitä ŋode tädeŋ; ¹¹ * Parisi äma uwä inigän päŋku käroŋ itkaŋ inita Anutu ŋode iwerek; Anutu, näk äma ätu waki täk täkaŋ udewani nämo unita bänep täga man gäwetat. Äma ätuwä kubota täk täkaŋ. Ba kädet wakiwaki, kubokäret udewani täk täkaŋ. Täŋ nähä äma takis monerŋ yäpani bok itkamäk ŋodewani nämo yäk. ¹² * Nämo, Sande kubäkubäta kepma yarä ude nadäŋ gamikta nakta jop it täyat. Ba бага man iwatpäŋ monerŋ ba ketem yäpmäk täyat uken nanik moräki gäka gamik täyat yäk.

¹³ * Tänpäkaŋ takis monerŋ yäpani äma uwä eŋi käwuriken itkaŋ kunum gänaŋ ijiŋpewän ärokta mäyäk nadäwek. Ba inita nadäwän waki tänpäpän kupäŋi weŋkaŋ Yäke! Yäke! yäŋpän yäŋapik man ŋode yäwek; Anutu, näk äma waki täŋpani unita bänep wakwak nadäŋ namitan u täŋpi bam tawänkaŋ bute-waki nadäŋ nami! yäŋ yäwek. ¹⁴ * Eruk, näk ŋode täwetat; Äma takis monerŋ yäpani unitawä Anututä äma siwoŋi yäŋ iwerirän eŋini-ken kwek. Täŋ, Parisi äma unitawä nämo. In nadäkaŋ? Äma kubätä ini wäpi biŋam yäpmän ärowayäŋ täko uwä Anututä wäpi biŋam api yäpmän äpek. Täŋ, äma kubätä inita nadäwän äpani täŋpänpäŋ kuŋarayäŋ täko uwä Anututä api oraŋ imek.

Ironjironji Jesuken yäpmän äbuŋ

Mat 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵ Tänpäkaŋ ämawebe ätutä iniken nanak paki Jesutä keru gupi terak pewän yäŋpän yäŋ-yäkŋat yäpmän äbuŋ. Yäpmän äbänirä iwaräntäkiyetä yabänpäŋ yabän yäŋkuŋ. ¹⁶ Ude täjirä Jesutä ironjironji kumän yäŋpewän äbäpäŋ iwaräntäkiye yäwetkuk; Yabä kätäwä ironjironji näkken yäpmän äbäk täkot. Nämo yäjiwätneŋ. Ämawebe ironjironji ŋodewani äworeŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä Anututä intäjukun it yämiŋpäŋ yabän yäwat täyak. ¹⁷ * Unitä näk bureni-inik täwetat; In ironji ironjitä nadäŋ namik täkaŋ udegän Anututä intäjukun it tamikta nämo nadäŋ iminayäŋ täŋo uwä nämoinik api tabän täwerek.

Tuŋum äma kubä täŋo manbiŋam

Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸ * Tänpän Juda täŋo äma ekäni kubätä Jesu ahän imiŋpäŋ

* **18:11:** Luk 16:15 * **18:12:** Ais 58:2-3; Stt 14:20; Mat 23:23 * **18:13:** Sam

51:1 * **18:14:** Mat 23:12 * **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25

ɲode iwetkuk; Yäwoɲärewani äma täga, Näk jide u täɲkaɲ irit kehäromi u kaɲ yäpet? ¹⁹ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imata äma täga yäɲ näwetan? Äma täga uwä Anutu kubä ugän. ²⁰ * Täɲkaɲ, irit kehäromi yäpayäɲ nadäɲpänjä Anututä kädet pewani nadätan ugän iwarayäɲ täno uyaku api kaɲ-ahäwen. Uwä ɲode; Gäk äma kumäɲ-kumäɲ nämo uren, kubokäret nämo täɲpen, kubota nämo täɲpen, äma kubä manken teɲkaɲ jop manman nämo ikɲaren, gäk meɲka nanka oraɲ yämiɲpän mani buramik täɲpen. ²¹ Jesutä ude iweränä yäɲkuk; Näk kädet näwetan u kudup ironiken umunitä pen iwat yäpmäɲ äbätat yäk.

²² Ude iwerän nadäɲpän Jesutä iwetkuk; Imaka kubägän nämo tän. Irit täga kaɲ-ahäwayäɲ nadäɲpänjä ɲode kaɲ tä; Moneɲ tuɲum it gamikaɲ u kudup ämata yäniɲ kireɲpän moneɲ yäpmäɲkaɲ ämawebe jäwärita kaɲ yämiɲ more. Ude täɲpayäɲ täno uyaku kunum gänaɲ imaka tägatäga u api ko-rewen. Eruk, ude täɲ moreɲkaɲ äbä näk kaɲ näwat! ²³ Äma unitä man ude nadäɲpän moneɲ tuɲum päke unita bänepitä nadäɲ bäräp täɲpän butewaki inam dapun ijiɲpen kuɲkuk.

²⁴ Kuɲirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Moneɲ ämatä Anutu gämori-ken itkaɲ unitäɲo kaɲiwat yewa gänaɲ ärokta api täɲburut täneɲ. ²⁵ In jide nadäkaɲ? Tom pähap kubä wäpi kameri unitä gänaɲ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiɲ täwek. Tuɲum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiɲpän yabäɲ yäwatta api täɲburut täneɲ. ²⁶ Jesutä ude yänjirän nadäɲpän ämawebe bumta kikuɲutpän yäɲkuɲ; Yäke! Anututä äma moneɲ ikek bäräɲeɲ nämo api yämagureko u täɲpawä äma jopi nin ɲodewani jide täɲpän irit kehäromi api kaɲ-ahäne? ²⁷ * Ude yäwäwä Jesutä yabäɲpän yäwetkuk; Imaka ämatä ini täga nämo tänaɲi uwä Anututä täga täɲpek.

²⁸ Ude yänjirän nadäɲpän Pitatä iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peɲ moreɲkaɲ gäk gäwarän täkamäɲ ɲonita kowata jide api yäpne? ²⁹⁻³⁰ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Äma kubätä näka yäɲpän noriye wanoriye, miɲiye naniye, ironiye ba imaka kuduptagän peɲkaɲ näk näwarayäɲ täko uwä imaka peɲkuko u irepmitpän irit kuɲat-kuɲariken kowata tägagämän u kaɲ ahäкта pära nämo api täɲpek. Täɲkaɲ kumäɲpänjä irit kehäromi api kaɲ-ahäwek.

Jesu ini kumäkta äneɲi yäɲkuk

Mat 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹ * Eruk, man ude yäɲ paotpän iwaräntäkiye 12 u inigän yäɲpabä yepmanpän yäwetkuk; Ket nadäwut. Nin kuɲtäɲgän

Jerusalem yotpärareken api ahäne. Ahänpänjä bian profettä Äma Bureni-inikta manbiñam kudän täwani uwä kome uken bureni api ahäwek. ³² * Äma Bureni-inik uwä guñ äma keritarak pewäkañ unitä yänjrok man iwetkañ waki täñ imiñpän, iwit api ut ibatneñ. ³³ Ude täñkañ päripmäñpän kumän-kumän api utpewä kumbek. Ude tänayän täñopän kepma yaräkubä tärenjirän kumbani-ken naniktä äneñi kodak täñpän api akumañ kwek. ³⁴ * Jesutä ude yänjirän mebari käbop itkuko unita iwaräntäkiyetä nämoinik nadäwä tärenkuñ.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañkuk

Mat 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Kuñtäñgän Jeriko yotpärare dubini-ken ahänpän kañkuñ. Äma kubä dapuri tumbani, kädet miñin mañit itkañ ämawebe-ken moneñta ketkewat itkuk. ³⁶ Ude täñ ittänngän ämawebe Jesu iwarän täñkuño täño mämäni nadänpän yänkuk; U imatäken? ³⁷ Ude yäwänä ämawebe ätutä iwetkuñ; Jesu Nasaret nanik ukät äbänkañ takamän yäk. ³⁸ * Ude iweräwä äma dapuri tumbani u gera ñode yänkuk; Jesu, Devit orani, butewaki nadän nami! yäk. ³⁹ Ude yänjirän ämawebe intäjukun äbuño unitä kañ-yänpän iwetkuñ; Wari yäweno! Ude iwerirä nämö nadän yämiñpän gera äneñi täñigän ñode yäkgän täñkuk; Devit orani, täñkentän nami! ⁴⁰ Yänjirän Jesutä nadänpän yänkuk; Äma u yänikñat yäpmän äbut. Ude yäwänä yänikñat yäpmän äbämañ Jesu dubini-ken äbäwä iwet yabänkuk; ⁴¹ Ima täñ namän yänpän näkken gera yäyan? Yäwänä iwetkuk; Äma ärowanina, näk dapun äneñi ijiwa kunayän nadätat yäk. ⁴² * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, ijiwi kurä! Nadän namikinik täyan unitä täñpewän tägatan. ⁴³ Yänjirän uterakgän äma u ijiwän kwäpän Anutu-ken bänep täga man iwetpän Jesu iwarän täñkuk. Ude täñjirän ämawebe äbot päke unitä u kañpän Anutu wäpi iniñ oretkuñ.

19

Sakius täño manbiñam

¹ Täñpakan Jesu Jeriko yotpärare bämopi-ken kuñkuk. ² Kuñjirän yotpärare uken takis moneñ yäpani täño intäjukun äma kubä wäpi Sakius itkuk. Sakius uwä moneñ nani. ³ Unitä Jesu u netä yän ket kañpän nadäwa yänkañ kuñkuk. Kuñkuko upänkañ ämawebe äbot mäyap iwatkuño unita Sakius Jesu detäde käwet yänkañ täñpän wañkuñ. Imata, u äma keräpi-inik unita. ⁴ Ude täñpän wawäwä intäjukun bäräñeñ kumañ päñku päya käronji kubä kädet miñin itkuko uterak äronkuk. Pärö

* **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32 * **18:38:** Mat 15:22 * **18:42:** Luk 7:50

itkan Jesu äbän käwayän yänkan dapun täj itkukonik. ⁵ Täj irirän Jesu u äbä doranpäñ kanpäñ iwetkuk; Sakius! Gäk bäräñeñ äpi. Näk apiño gäkä eniken bok itdayän yäk.

⁶ Ude iweränkan Sakius bänepi-ken oretoret pähap nadänkan bäräñeñ äpä Jesu imaguränkan enini-ken kuñkumän. ⁷ * Ude täjirän ämawebe päke unitä u kawä siwoñi nämo täjppäpäñ man yänpäñ-nadäk ñode täjkuñ; U kawut! Imata äma waki täjpani-kät ketem näda yänkan kuyak? ⁸ * Ude yänkuño upänkan Sakiustä eniniken kuñpäñä Sakiustä Ekäni ñode iwetkuk; Ekäni näk bureni gäwetat. Imaka monen tuñumna kumän yäpmän daninpäñ bämopgän penkanä moräki äma jäwärita yämayän. Täj, moräki uwä äma jop yän-yäkñatpäñ tuñumi kubota täj yämik täjkuro unita kowata u irepmiñpäñ tanjigän yämiñtän kwayän yäk.

⁹ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni! Apiño ämawebe äbot eni ñoken Anututä yäpätägak piä täj yämitak. Imata, äma ño imaka, Abraham täño nanak bureni-inik täyak yäk.

¹⁰ * Täjppäkan Äma Bureni-inik uwä äma ñodewani paot-paotta biñam-ken nanik yabän ahänpäñ yämagutta äpuk.

Piä watä äma yaräkubä unitäño manbiñam

Mat 25:14-30

¹¹ * Eruk, Jeriko yotpärare penpen kädet miñin kuñtängän Jerusalem keräp tanjuñ. Täjppäkan ämawebe ätutä ñode nadänkuñ; Eruk, Anututä intäjukun itkan yabän yäwat piäni kehäromi nikek kwawak pewä ahäkta keräp täyak yän nadänkuñ. Ude nadänkuño unita Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ¹² * Äma wäpi biñam ikek kubätä nadäk tawañ ñode pewek; Kome ban kubäken kwapän intäjukun ämata kan nepmanput. Intäjukun ämata nepmanppäkan äneñi äbä ämawebenaye kan yabän yäwara yän nadäwek. ¹³ Eruk, kwayän nadänpäñ piä watä ämaniye 10 ude yämagut päbä yepmanpäñ monen uwäk kubäkubä yäpmän daninpäñ yämek. Yäpmän daninpäñ yämiñkan yäwerek; Monen ñowä piä täjppän moräki ätukät yäpmänirä näk äneñi api äbet yäk. ¹⁴ * Ude yänpen kwekopän ämawebe äbot komeni-ken naniktä äma unita ganani pähap nadänpäñ noriye ätu yepmanpä päñku yäwetneñ; Nin äma ñonitä intäjukun it nimikta bitnäkamän yäk. ¹⁵ Ude yäneñopänkan ehutpäñ intäjukun ämata tewä irek. Intäjukun äma ude tewäkan ittängän äneñi ini komen äbänpäñ yäwek; Piä watä ämanaye monen uwäk kubäkubä yämiñkuro ukeñonita yänpewä äbut yäk. Näk monen yämiñkuro upän piä

* 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9: Apos 16:31; Luk 13:16

* 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15 * 19:11: Mat 25:14-30 * 19:12: Mak

13:34 * 19:14: Jon 1:11

tänpäj moräki jide yabäj ahänkuņo u kaņpäj nadäwayäj yäj yäwek.

¹⁶ Eruk, kubätä jukun äbänpäj iwerek; Ekänina, moner uwäk kubägän naminkuno ukeņopäj piäni täņira uwäk 10 ude ahänkuņ. ¹⁷ * Yäjirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga yäk. Gäk piä säkgämän täņkun. Imaka täpuri unita watä säkgämän it täyan unita apiņo näkņo yotpärare 10 unitäņo watä ämata gepmaņtat yäk. ¹⁸ Täņpakaņä kubätä äbänpäj iwerek; Ekäni, moner uwäk kubägän naminkuno ukeņopäj piäni täņira uwäk 5 ude ahänkuņ yäk. ¹⁹ Yäjirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga. Apiņo näkņo yotpärare 5 unitäņo watä ämata gepmaņtat yäj iwerek.

²⁰ Täņpakaņ kubätä äbänpäjä iwerek; Ekäni, moner uwäk kubä naminkuno ukeņo uwäk tänpäj peņkaņ itkuko äneņi yäpmäj äbätat ŋo yäk. ²¹ Imata, näk gäkņo mebärika ŋode nadänpäj umuntaņkut; Gäk äma komi yäj nadäņkut. Gäk äma täņo imaka tuņum yäyomägat täyan. Ba ketem äma kubätä piwani pugetpäj nak täyan unita gäka umuntaņpäj moner uwäk kábop u peņkut yäk. ²² Ude iweränä intäjukun äma unitä iwerek; Gäk piä watä äma wakiinik! Unita gäkņaken man unitä äyänutpäj manken gepmaņpayäj yäk. Bureni! Gäk näka äma komi yäj yäyan. Ba äma täņo imaka tuņum yäyomägat täyan yäj näwetan. Ba ketem äma kubätä piwani puget täyan yäj yäyan. ²³ Yäyan ude bureni täņpawä imata näkņo moner, moner eniken nämo peņkun? Ude täņkuno yäwänäku äbänpäjä moner u yäpmäkaņ moräki ätukät yäpmäņtet yäk.

²⁴ Ude yäjpäņ äma tuän itneņo u yäwerek; Moner uwäk kubägän u yomägatpäj äma moner uwäk 10 yäpuko ŋonita imut yäk. ²⁵ Ude yäwänä iwetneņ; Ekäni! Äma ŋo moner uwäk uku yäpuko ŋo yäk. ²⁶ * Ude yäwawä äma unitä yäwerek; Juku peņkaņ ket nadäwut! Äma kubätä imaka imani u yäpmäj kuņarayäj täko uwä ätukät buņät imikta yäwani. Täņ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yäj nadäk täkaņ upäņkaņ nämo! Imaka iņitkamäj yäj jop nadäk täkaņ uwä yäyomägatta yäwani. ²⁷ Ude yäjpäņ yäwek; Eruk, äma näkä intäjukun äma it yämikta bitnäkuņo u kumän yäjporiņ päbä iņamna-ken ŋo yepmaņpäņ kumäj-kumäj däput yäj yäwek.

Ämawebetä Jesu oraņ imiņirä Jerusalem äroņkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸ Jesutä man wärani ude yäj paoränkaņ kuņtäņgän Jerusalem yotpärare keräp taņpäņ Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahänkuņ. ²⁹ Päņku uken itkaņä Jesutä iwaräntäki yarä ŋode

* **19:17:** Luk 16:10 * **19:26:** Mat 13:12; Luk 8:18

yäwetpäñ peñ yäwet-pewän kuñkumän; ³⁰ Ek yotpärare täpuri udu kuñkañ doñki nanaki kubä, ämatä nämo täñbätak täwani, topmäk terak itak u kañpäñ pitpäñ wädäñ yäpmäñ äbun. ³¹ Ude täñjirän äma kubätä täwet yabäk täñpänä ñode kañ iwerun; Ekänitä doñki ñonita yäwänpäñ äbä pitkamäk yäñ kañ iwerun.

³² * Ude yäwet-pewän kuñpäñä iwaräntäkiyat uwä Jesutä man yäwetkuko udegän doñki nanaki u kañ-ahäñkumän. ³³ Kañ-ahäñpäñ yen pit irirän doñki u mähemitä ñode yäwet yabäñkuk; Imata doñki uwä yen pit imikamän? ³⁴ Ude yäwänä yarä unitä iwetkumän; Ekänitä ñopäñ piä kubä täñpayäñ nadatak yäk. ³⁵ Ude iwetkañ doñki u pitpäñ yäpmäñ Jesuken kuñkumän. Yäpmäñ kuñpäñä teki punin nanik yäñopmäñpäñ doñki mädeni terak iriñkañ Jesu kerigän inñit iwarirä päro mañitkuk. ³⁶ * Mañitkañ kuñjirän ämawebe Jesu iwarän täñkuño unitä teki punin nanik yäñopmäñpäñ kädet miñin iriñ wädäñ yäpmäñ kuñjirä Jesu uterak kuñkuk.

³⁷ Kuñtäñgän Olip pom gämori-ken ahäñpäñ Jerusalem keräp tañkuñ. Jerusalem keräp tañpäñä ämawebe Jesu iwarän täñkuño u oretoret pähap nadäñkuñ. Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri täñjirän kak täñkuño unita nadäñpäñ Anutu gera terak iniñ oretkuñ. Anutu iniñ oretkañ ñode yäñkuñ;

³⁸ * Iniñ oretna! Intäjukun ämanin Ekäni wäpi terak äbätak ñonita Anututä iron täñ imän! *Sam 118:26*
Anutu ninta bänep täga nadäñ nimitak unita Anutu ärowani kunum gänañ itak u wäpi biñam yäpmäñ akuna!
yäñ yäñkuñ.

³⁹ Ude yäñjirä Parisi äma ätu ämawebe u gänañ itkuño unitä nadäñpäñ Jesu iwetkuñ; E! Yäwoñärewani äma! Gäwaräntäkaye ño yabäñ yäñpewi bitnäwut! yäk. ⁴⁰ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Nämo! Näk bureni täwetat. Näkä näwärantäknaye ño yäniñ bitnäwawä mobä ñonitä gera terak api nanin oretneñ!

Jesu Jerusalem kañpäñ konäm kotkuk

⁴¹ * Ude yäñpäñ kuñtäñgän Jerusalem yotpärare dubiniken ahäñkuk. Ahäñpäñ Jerusalem kañpäñä konäm kotkuk. ⁴² * Konäm kotpäñ yäñkuk; Yäkena! Jerusalem ämawebenaye! Kwinigän irit täño mebäri apiño täga nadänañi upäñkañ nämo nadäwä tärek täkañ. Nämo, uwä käbop it tamitak unita nämo kañpäñ nadäkañ. ⁴³ Täñpakañ kämi, kadäni kubäken umuri ñode api ahäwek; Iwankayetä yewa tädotpäñ ämik täkta it gwäñjipäñ api itneñ. Ude täñjirä inä täga nämo api ämetpeñ kuneñ. ⁴⁴ * Nämo! Yewa däpmäñ äreyäñpäñ in ba intäño nanak

* 19:32: Luk 22:13 * 19:36: 2Kin 9:13 * 19:38: Luk 2:14 * 19:41: Jon 11:35 * 19:42: Ais 6:9-10; Mat 13:14; Rom 11:8 * 19:44: Luk 21:6, 1:68

kudup api tänpä waneḡ. Ba intäḡo eḡi taḡi taḡi u kudup api dāpmāḡ erāḡ tänpä kuneḡ. Bureni! Anutu täḡkentāḡ tamikta äbuko u mebäriḡi nämo kaḡpāḡ nadāḡpāḡ mäde ut imikaḡ unita bārāpi umuri pähap u api ahāḡ tamek.

45-46 Eruk, Jesutä kudupi eḡi gānaḡ äronpāḡ yabāḡkuk; Ämawebetä imaka imaka suwaḡ namiḡ gamiḡ täḡ irirä. Yabāḡpāḡ yawat kireḡpāḡ ḡode yāwetkuk; Eḡi ḡonita ḡode kudān täwani pätak; Näkḡo eḡi uwä yāḡpik man eḡi ude irek yäk. Upāḡkaḡ intä ḡode täḡirä kubo äma täḡo käbop irit bäḡup ude äworetak.

47-48 * * Eruk kepma kepma Jesu kudupi eḡi gānaḡ äronpāḡ man yāwetpāḡ yāwoḡäreḡ täḡkuk. Ude täḡirān bāmop ämakät Baga man yāwoḡärewani ba Juda täḡo äma ekāni ekānitä Jesu kumāḡ-kumāḡ utta kädetta wāyäkḡeḡkuḡo upāḡkaḡ tänpä waḡkuḡ. Imata, ämawebe kuduptagān Jesu täḡo manita gāripi nadāḡpāḡ äbä itḡwāḡik täḡkuḡo unita.

20

Jesu netä täḡo kehāromi terak piä täḡkuk?

Mat 21:23-27; Mak 11:27-33

¹ Kepma kubäta Jesu kudupi eḡi gānaḡ äronpāḡ ämawebe Manbiḡam Täga u yāḡahāḡpāḡ yāwetpāḡ yāwoḡäreḡ täḡkuk. Yāwetpāḡ yāwoḡäreḡ täḡ irirān bāmop äma intāḡjukun täḡpani ätu, ba Baga man yāwoḡärewani äma ätukät Juda täḡo äma ekāni ekāni ätutä man iwetnayāḡ dubini-ken äbuḡ. ² Äbāḡpāḡ iwetkuḡ; E! Gäk imaka täk täyan ḡo netätä gāwerirān täk täyan? ³ Iweräwä Jesutä man kowata ḡode yāwetkuk; Eruk näk udegān, man kubä täwerira kowata näwerut! ⁴ Jontä ume ärut yämik täḡkuko uwä nadäk-nadäk Anutu-ken yāpmāḡkaḡ täk täḡkukonik ba ini nadāḡpāḡ täk täḡkukonik?

⁵ Ude yāwet yabāwānä jide yāne yāḡ nadāḡpāḡ yāḡpāḡ-nadäk ḡode täḡkuḡ; Nintä Anutu-ken nanik yāpmāḡkaḡ täḡkuk yāḡ yānawä Jesutä ḡode niwerayāḡ; Upāḡ imata mani nämo nadāḡkuḡ? yāḡ niwerayāḡ yäk. ⁶ Täḡä Jon uwä ini nadāḡpāḡ täḡkuk yāḡ yānawä ämawebetä ninta kokwawak nadāḡpāḡ mobätä kumāḡ-kumāḡ nidāḡpayāḡ yäk. Jon uwä profet kubä, Anutu-ken nanik yāḡ nadäk täkaḡ unita ude täga nämo yāne yäk.

⁷ Nadāḡ-bārāp ude täḡpāḡ Jesu iwetkuḡ; Ninä Jontä ume ärut yämik täḡkuko unitāḡo mebäri nämo nadäkamāḡ yäk. ⁸ Yāwāwä yāwetkuk; Eruk, näk udegān netätä näwerirān täk täyat unitāḡo mebäri nämo täwerayāḡ.

* **19:47-48:** Luk 21:37, 22:53; Jon 18:20
Luk 20:19

* **19:47-48:** Mat 21:46; Mak 14:1-2;

Wain piä watä äma waki täño manbiñam

Mat 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹ * Jesutä ude yänpän man wärani ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain piä kubä täñpek. Tänpän penkañ wain piä u watäni itta äma ätu yepmankañ kome ban kubäken pänku kadäni käroni-inik irek. ¹⁰ * Pänku irirän wain mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp tanjirän mujipi ätu inita ketpän yäpmäj iminj äbäкта äma kubä iwerän kwek. Eruk kumañ pänku wain piäken ahäwänä wain piä watä äma unitä äma u injitpän päripmäñpän tewä äneñi ketän kwek. ¹¹ Ketän pänku piä mähe-mi-ken ahäwänä kanpän äneñi äma kubä iwerän kwek. Kwänä wain piä watä äma unitä äma u injitpän päripmäñpän waki täñ iminjpäñ tewä u imaka, ketän kwek. ¹² Piä watä ämatä ude täñpawä piä mähemitä äneñi äma kubä iwerän kwek. Kwänä äma u utpewä kumañ-däpurek tänjirän yewa gägäni-ken manpä kunen.

¹³ Piä äma ätu däpmäñtäko piä mähemitä jide täñpet yän nadänpän ñode nadäwek; Nanakna bureni-inik ñonitä pänku yäwänä bureni yän nadänpän mani käwep buramineñ yäk. Ude nadänpän iniken nanaki iwerän kwek. ¹⁴ Eruk kwänä wain piä täño watä äma unitäño nanaki-inik u kanpänjä yänpäñ-nadäk ñode täneñ; Nanaki ñonitä piä ño mähe-mi api täñpek yäk. Unita uritna piä ño ninta biñam kañ täñpän yäk. ¹⁵ Ude yänpäñä iwat kireñpewä yewa gägäni-ken kuñjirän injitpän kumañ-kumañ utneñ.

Eruk Jesutä manbiñam ude yän paotpän ämawebe päke itkuño u yäwetkuk; Jide nadäkañ? Piä mähemitä kuñpäñ watä äma u kowata jide täñ yämek? ¹⁶ U ñode täñ yämek; Piä mähemitä äbänpäñ watä äma biani kumañ-kumañ däpmäñpäñ watä äma kodaki yepmanpek. Ude yäweränä ämawebe päke itkuño unitä nadänpän iwetkuñ; Ude ahäwektawä!

¹⁷ Ude iweräwä Jesutä dapun kehäromigän yabänpäñ ñode yäwetkuk; Eruk, Anutu täño man ñode kudän täwani unitäño mebari jide?

Äma eñi täñpanitä bek kubä kawä wawäpäñ penkuño unitä bek bämopi ude itak yäk. *Sam 118:22*

¹⁸ * Unita ñode täwera nadäwut; Bek bämopi uterak äma kubätä manpäñjä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak manpäñjä äma u kumañ-kumañ api däpmäj jakñirek.

¹⁹ * Jesutä man wärani ude yänjirän bämop äma ba Baga man yäwonärewani äma unitä nadäwä tärewäpäñ yänkuñ; Bureni! Man wärani wain piä terak utpäñ yäyak u ninta yäyak yäk.

* **20:9:** Ais 5:1 * **20:10:** 2Sto 36:15-16 * **20:18:** Ais 8:14-15 * **20:19:** Luk 19:47-48

Ude yänpäj pengän injitpäñ manken tenayäj nadänkuñopäj ämawebeta umuntapäj penkuñ.

Jesu takis moneñ pekta iwet yabänkuñ

Mat 22:15-22; Mak 12:13-17

20 * Tänpäj Jesu injitta kädetta wäyäkñepäj iwaräntän yäpmäj kuñatkuñ. Täñkañ äma ätu Jesu man goret yänjirän kañpäñ injitpäñ gapman keriken pekta yäniñ kireñpewä kuñkuñ. Eruk äma unitä Jesutä ninta äma tänyäkñarani nämo yäj nadäwekta yänpäj äma täga inam dapun äworeñpäñ päñku ahäj imiñkuñ. 21 Ahäj imiñpäñ Jesu ñode iwetkuñ; Yäwoñärewni äma! Nin nadäkamäj, gäk äma siwoñi. Imaka imaka yäjiri bureniğän ahäk täkañ. Anutu täño kädet siwoñiğän niwetpäñ näwoñäreğäk täk täyan. Ba man yäk täyan uwä äma wäpi biñam ärowani ba äpami unita umun nämo täñkañ niwet täyan. 22 Ude täk täyan unita nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ täga imik täkamäj ba nämo, unitäño mebäri niweri nadäna.

23 Yäwäwä Jesutä yäj-yäkñarani täño mebäri yabänpäñ-nadänkañ yäwetkuk; 24 Moneñ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneñ kubä imiñkuñ. Imäwä ñode yäwet yabänkuk; Moneñ ño terak netä täño inami dapun ba wäpitä itak? Yäwänä iwetkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. 25 Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut. In imaka imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kañ imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kañ imut. 26 Ude yäwänkañ kikuñutpäñ-nadäwätäk tänpäj kum itkuñ. Ämawebe inamiken Jesutä goret kubä nämo yäwän kañpäñ injitta tänpä wawäpäñ jop itkuñ.

Kumbani-ken naniktä akukakukta man

Mat 22:23-33; Mak 12:18-27

27 Ude täñkañ kuñirä äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yäj nadäk täñkuñonik.) 28 Eruk abänpäñ Jesu ñode iwet yabänkuñ; Yäwoñärewni äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ nimiñkuk; Äma kubätä webe yäpmänpäñ komenita yeri kubä nämo bäyankañ kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpäñ tuänita biñam yeri bäyan imek yäj yänkuk. 29 U nadänjiri manbiñam kubä ñode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuñowä tuänitä webe kubä yäpmänpäñ yeri kubä nämo penkañ kumbuk. 30 Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmänpäñ udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. 31 Kumänjirän gwekitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. Udegän udegän buap 7 uwä

* 20:20: Luk 11:54

webe ugänpän yäpmanpäñ yeri kubä nämo penkan kumän-tagän kumbun. ³² Äpiye 7tä kumänirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ³³ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni-ken webe uwä netäta biñam api täñpek? yän iwetkun.

³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In nadäkan? Ämawebe Nädapi täktäk uwä kome terak ño täk täkan. ³⁵ Upänkan kadäni pähapken ämawebe kumbani-ken naniktä akukta biñam u Anututä yäpman akwayän täyak-ken uken nädapi täktäk äneñi nämo api täneñ. ³⁶ * Kadäni uken äma wari nämo api kumneñ, anjerotä kumäk-kumäki nämo itkan udegän. U kumbaniken nanik akunayän täkan unitä Anutu täño ironjiniye ude äworenpäñ api itneñ.

³⁷ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkan unita ñode täwera nadäwut; Mosestä man kudän täñ nimanjuko uterak kumbani-ken nanik akukakuk u imaka bureni yän niwetpäñ niwoñärek täk täyak. Mosestä päya kädäp mebet ikek unitäño manbiñam kudän täñpäñ ñode imaka kudän täñkuk; Ekäni u Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itak yän yänkuk. ³⁸ * Man ude yänkuko unitä ñode niwoñäretak; Anututä nadäwän ämawebe kuduptagän, kumbani ba kodaki bok u irit ikek täkan. Unita ñode täga yäne; Anutu u kumbani täño Anutu nämo. Uwä kodak irani täño Anutu.

³⁹ Jesutä ude yäwerirän Baga man yäwoñärewani äma ätutä iwetkun; Yäwoñärewani äma, kowata täga niwetan yäk. ⁴⁰ Täñpäñ äneñi iwet yabäka umuntanpäñ penkun.

Jesu ini-tägän Kristo u netä yän yänkuk

Mat 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹ Täñpäkan Jesutä ämawebe ñode yäwet yabänkuk; Man goret ñode imata yäk täkan? Kristo u Devit täño nanaki, komen ämagän yän yäk täkan. Upänkan ude nämo! ⁴² Devit ini uwä Sam kubä terak ñode kudän täñkuk; Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadänkut;

⁴³ Gäk dubina-ken äbä manjiriri wäpka biñam gaminkan iwankaye yäpmanpäñ gämotka-kengän api yepmanpet yäk. *Sam 110:1*

⁴⁴ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänkuko unita jide täñpäñ Kristo u Devit täño orani jopi kubä yän yäk täkan?

Baga man yäwoñärewani täño täktäka yänkuk

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

⁴⁵ Ämawebe u Jesu täño man u nadän irirä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; ⁴⁶ In Baga man yäwoñärewani ämatä kuñat täkan ude nämo kuñatneñ. Uwä ämawebetä nibänpäñ wäpi

* **20:36:** 1Jo 3:1-2 * **20:38:** Rom 14:8-9

biŋam ikek yāŋ niwerut yāŋkaŋ tek kārōŋi sākgāmān wādāwā ārowākaŋ āmawebe iŋamiken kuŋat tākaŋ. Ba kādet miŋin kuŋarirā āmawebetā yabāŋpāŋ yāniŋ oretta gārīpi nadāk tākaŋ. Tāŋkaŋ kābeyā eŋi gānaŋ ba āŋnak-āŋnak pāhap tāk tākaŋ-ken āroŋpāŋ āma ārowanitā irani-ken itta gārīpi nadāk tākaŋ. 47 Āma ude wani uwā webe kajattā eŋi gānaŋ āroŋkaŋ tuŋumi yāyomāgat tākaŋ. Ba āmawebetā nibāŋpāŋ āma siwoŋi yāŋ niwerut yāŋkaŋ yāŋapik man kārōŋi boham yāk tākaŋ. Āma ude wani uwā Anututā kowata waki taŋi-inik api yāmek.

21

Anututa moneŋ pekpek kādet bureni u jide?

Mak 12:41-44

¹ Jesutā ude yāŋkaŋ irirān āmawebe moneŋ ikek pābā moneŋi kudupi eŋi tāŋo moneŋ kābot-ken peŋ irirā yabāŋkuk. ² Yabāŋ irirān webe kajat kubā moneŋ tepi kubāgānpāŋ ābā kābot gānaŋ pewān āpmoŋkuŋ. Pewān āpmoŋirān kaŋpāŋ Jesutā āmawebe yāwetkuk; ³⁻⁴ * Nāk bureni tāwetat; Webe kajat jāwāri ŋonitā peyak uwā ātu pāhaptā pekaŋ u yārepmiak. Ātuwā moneŋ taŋi it yāmikaŋ uken nanik tāpurigān pekaŋ. Upāŋkaŋ webe ŋonitā peyak uwā tāpuri it imiŋkuko udegān, kudup peŋpāŋ jāwāri-inik itak.

Kudupi eŋi uwā api tokāt maŋpek

⁵ Tāŋpākaŋ iwarāntākiyetā kudupi eŋi sākgāmān u kaŋkaŋ yāŋkuŋ; Sākgāmān! Moneŋ Anututa biŋam pewani upāŋ tuŋum gārīpi nīkek yāpmāŋkaŋ mobā sākgāmān ukāt bok kudupi eŋi tāŋkuŋ yāk. ⁶ * Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Imaka sākgāmān kākaŋ uduwā mādenā api tokāt maŋpek. Mobā uterak-terak itkaŋ uwā api erāŋ māneŋ. ⁷ Yāwānā iwarāntākiye ātutā iwetkuŋ; Yāwoŋārewani āma, yāyan uwā jidegān api ahāwek? Kudān jidewani ahāŋ nimiŋirān api kaŋpāŋ nadāne? ⁸ Yāwāwā yāwetkuk; Āmatā tāŋ-tāŋŋatneŋo unita ket nadāŋkaŋ itkot. Āma māyaptā nāk wāpna terak man ŋode api tāwetneŋ; Nāk Jesu yāk. Ba kadāni pāhap tuān ābātak yāŋ api tāwetneŋ yāk. Upāŋkaŋ man u nadāŋ yāmineŋtawā. ⁹ Ba āmik pāhap-pāhap ahākaŋ yāŋ tāwetnayāŋ tākaŋ unita nāmo umuntāneŋ. Imaka umuri pāhap u intājukun ahānayāŋ tāŋopāŋkaŋ nākŋo ābākābāk kadāni uwā bārāneŋ nāmo api ahāwek.

¹⁰ Tāŋkaŋ kubā ŋode yāwetgān tāŋkuk; Bureni, kome kubātā kubākāt āmik pāhap api tāneŋ. Ba āma ānok kubātā kubākāt āmik api tāneŋ. ¹¹ Kadāni uken kenāŋ taŋi api kwaiwek. Ba kome ātuken nakta jop api itneŋ ba kāyām wakiwaki

* 21:3-4: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

api ahäj yäminej. Ba kudän kudupi umuri pähap mebäri mebäri kunum terak ahäjirä api yabäne. ¹² Tänpäkan imaka umuri pähap u nämo ahäjirä ämatä tepmäñitpäñ kädet waki-waki api täñ taminej. Goret täkan yänpäñ kábeyä eni täño äma ekäni ekäni inamiken tepmañpäkan manjin api yäpmäñ daninej. Tänpäñ komi eni gänañ api tepmanej. Ba kome täño intäjukun ämakät gapman ämatä intäño mebäri nadäkta api täwet yabäne. Bureni, näka nadäñ namikinik tänpäñ kuñatnayäñ täño unita udewä api täñ taminej. ¹³ Kädet udewani täwoñärenayäñ täño uwä in näkño wäpna biñam api yäñahäne. ¹⁴ * Tänpäkan bäräpi u nämo ahäj taminirän intäjukunä manken itnayäñ takamäñ uwä man jide api yäne yäñ nadäwätäk nämo täne. ¹⁵ * Nämo, kadäni uken näkñatägän mejin api tänpidäm täwet ba nadäk-nadäk api tamet. Ude täñ taminira iwanjiyeta man yäñahänayäñ täkan u nadäñkan yäpmäñ äpna yäkñat api tänpä wanej. ¹⁶ * Kadäni uken nanjiye menjiye ba notjiye äwäñjiye ba äma ätu unitä iwan api täñ taminej. Ba in ätu kumäñ-kumäñ api tadäpnej. ¹⁷ In näkño wäpna biñam yäpmäñ kuñatnayäñ täkan unita komi api taminej. ¹⁸ * Ude täñ taminayäñ täkan upäñkan gupjin moräk täpuri kubä nämo api paorek. ¹⁹ * Nadäk-nadäkjin näkken kehäromi peñ yäpmäñ kuñatnayäñ täkan uwä säkgämän api itnej.

Jesutä Jerusalem api wawek yäñ yäñkuk

²⁰ Upäñkan guñ äbot täño komi ämatä päbä Jerusalem yotpärare ño it gwäñirä ñode yabänpäñ-nadäne; Kome ño apiño wawayäñ yäñ nadäne. ²¹ Kadäni ugän ämawebe yotpärare ini ño irani in akumañ kan kut. Tänpäñ ämawebe Judia komeken nanik u imaka, bäräñej akumañ kome ño peñpeñ banken kan kut. Täñkan kome kukñi kända nanik Jerusalem amneñawä! ²² * Nadäkan? Komi bäräpi u ahäjirän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni Anutu täño man terak bian kudän täwani u bureni-inik api ahäwek. ²³ * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironi paki nitek u bäräpi-inik api nadäne! Ekänitä kokwawak nadäñirän imaka umuri pähap kome ñonitäño ämawebe terak api ahäwek. ²⁴ * Tänpäkan kadäni uken ätuwä ämikken mujuk terak api kumnej. Ätuwä guñ äbotken naniktä yämagut päñku ini irani-ken yepmañpäñ komi piä api yäminej. Guñ äbot unitä Jerusalem yotpärare ño tänpä

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Apos 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:18:** 1Sml 14:45; Luk 12:7 * **21:19:** Hib 10:36 * **21:22:** Lo 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * **21:23:** 1Ko 7:26 * **21:24:** Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Rom 11:25; Rev 11:2

wawäpän inita biñam yäpmanpän kadäni käronji it yäpman äronjä kadäni Anututä nadätäk-ken api tärewek.

Jesu täño äbäk-äbäkta man

Mat 24:29-35; Mak 13:24-31

²⁵ * Eruk, kadäni uken edap dapuri ba komepak ba guktä inide kubä api ahäneñ. Kome terak gwägu pähaptä mämä pähap täñjirän ämawebe api umuntäneñ. Umuntanpän jide täne yän api nadäneñ. ²⁶ Tänpän edap, komepak guktä wareñ täñjä kome terak ño jide ahätäk yän nadänpän bumta api umuntäneñ. ²⁷ * Täñuruk-uruk ude ahänjirän Äma Bureni-inik uwä gubam terak kehäromi epmäget kudän nikek abänjirän api käneñ. ²⁸ * Unita umuri unitä ahänjaminjirän nämo umuntäneñ. Nämo, bänepjin pidäm tawäpän ñode kañ nadäwut; Eruk, Anututä waki ñoken nanik nimagurayän keräp täyak yän kañ nadäwut.

²⁹ Man u yäwetpän manbiñam kubä ñode yäwetkuk; Wama päya ño ba päya ätu täño mebäri yabänpän-nadäwut. ³⁰ Dätakitä ahänjä Soropek kadäni keräp täyak yän nadäk täkañ. ³¹ Eruk, udegän imaka umuri u ahänayän täkañ u yabänpän Anututä intäjukun itkañ yabän yawat piä kehäromi tänpayän täyak u tuän keräp täyak yän api nadäneñ. ³² Näk bureni täwetat; Ämawebe apiño itkañ u kudup nämo kumänjä imaka yäyat u api ahänmoreneñ. ³³ * Tänpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upänkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Ket nadänpän itneñ

³⁴ * Unita in ket nadänkañ itkot! In ketem ume naknak unitagän kadäni nämo irepmitneñ. Ba imaka guptagän nadäwätäk nämo täneñ. Ude tänayän täño uwä nadäk-nadäkjin unitagän api penen. Ude tänpän tunum nämo täñkañ irirä kadäni pähap api ahän tamek. ³⁵ Kadäni pähap u buñeptä tom pit kubägän däpmäk täkañ udegän ämawebe kudup api ahän yämek. ³⁶ * Unita ket tänpän nadänit nadänit kañ kuñarut. Ba imaka umuri pähap u ahänjaminayän täkañ u gänäñ kehärom tanpän itta Ekäniken yänapik täkot. Ude tänpän it yäpman kuñtängän Äma Bureni-inik inamiken api ahäneñ.

³⁷ * Tänpäkañ kepma kepma kudupi yotken Jesutä ämawebe yäwetpän yäwoñärek täk täñkukonik. Täñkañ bipani bipani uwä yepmanpeñ päñku pom kubä wäpi Olip uken äro it täñkukonik. ³⁸ U irän täreñjirän tamiman-inik apäman päñku kudupi yotken

* **21:25:** Sam 46:2-3; Sam 65:7-8 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7

* **21:28:** Rom 13:11 * **21:33:** Luk 16:17 * **21:34:** Mat 24:48-50; Mak

4:19; Luk 17:27; 1Te 5:3 * **21:36:** Mak 13:33; Rev 6:17 * **21:37:** Luk 19:47

it tãnjukonik. U irirãn ämawebetä mani biñam nadäkta äbäk tãnjukonik.

22

Satantä Judas bãnepi-ken äpmonjuk

Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

¹ Tãñpãñ orekirit kadãni kubä wãpi Pasova ba Käräga yiskät nãmo awãhurani tãño äñnak-äñnak kadãni kerãp tãnjuk. ² * Tãñkañ bãmop äma ätukät Baga man yãwoñãrewani ämatä jide tãñpãñ Jesu utpena kañ paorek yãñpãñ kãdetta wãyãkñeñkuño upãñkañ ämawebeta umuntãñkuñ.

³⁻⁴ * Ude tãñ yãpmãñ kuñirä Satantä Jesu iniken iwarãntãki kubä wãpi Judas, Kariot komeken nanik, u bãnepi-ken äpmonjuk. Bãnepi-ken äpmonpãnkañ Judastä Jesu bãmop äma intãjukun tãñpani ba kudupi eñi tãño watä äma u keriken pekta pãñku man yãwetkuk. ⁵ Yãwerãn nadãñpãñ bãnep tãga pãhap nadãñ imiñpãñ kowata gwãki imikta yãñtãreñkuñ. ⁶ Yãñtãreñ imãwã Judas tãga nadãñkañ ämawebe kañpãñ nadäk nãmo tãñirä kãbop iwan keru terak kañ pewa yãñpãñ Jesu iwarãntãñ yãpmãñ kuñatkuk.

Pasova ketem nakta tuñum tãñkuñ

Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30

⁷ * Tãñpãkañ Käräga yiskät nãmo awãhurani tãño äñnak-äñnak kadãni yãput peñkuñ. Orekirit kadãni udeken Juda ämatä Pasova orekirit kadãni tãño mebãri nadãñpãñ yawak gubañi dãpmãñpãñ dubik tãñkuñonik. ⁸ Eruk, kãdet u iwatpãñ Jesutä Pita kenta Jon ñode yãwetpãñ peñ yãwet-pewãn kuñkumãn; Ek kuñkañ Pasova tãño tom ketem tãñ tuñum tãkon. Tãñirãn nintã ärenakañ kañ nãna. ⁹ Yãwãnã yarã unitã ñode iwetkumãn; Eñi deken pãñku Pasova tãño ketem tãñtuñum tãdayãñ?

¹⁰ Yãwãnã Jesutä yãwetkuk; Ek yotpãrare-ken äronkañ äma kubä ume kãbot ikek kañpãñä äma u iwat yãpmãñ kuñirãn eñi kubä gãnañ ärowãnã ugãn kañ iwarun. ¹¹ Äronpãñä eñi mãhemi ñode kañ iwerun; Yãñpãñ-yãwoñãrek ämatä ñode yãyak; Eñi deken nãkkät nãwarãntãknaye-kät Pasova tãño ketem nãnayãñ? ¹² Ude iwerãnkañ eñi dãpãn tãñi, äñnak-äñnak tãño tuñum ikek kubä tãwoñãrewãnkañ Pasova tãño ketem uken kañ tãñtuñum tawun.

¹³ * Jesutä ude yãwerãnkañ Pita kenta Jon pãñku yãñkuko udegãn kañ-ahãñpãñ Pasova tãño ketem tãñtuñum tãñ itkumãn.

* **22:2:** Luk 20:19 * **22:3-4:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27 * **22:13:** Luk 19:32

Ekäni täño äñnak-äñnak unitäño man
Mat 26:47-56; Mak 14:2-26; Jon 18:3-11

¹⁴ Eruk kadäni ahäñrirän Jesu iwaräntäkiye ätu yäwän yäpman päro eni u gänañ mañitkañ ketem u penta nañkuñ. ¹⁵ Ketem nañ itkañ Jesutä ñode yäwetkuk; Komí nadäwayäñ täyat u keräp täyak unita Pasova äñnak-äñnak ñowä inkät bok nakta gäripi tañi nadäñ yäpman kuñatkut. ¹⁶ * Näk bureni täwetat. Näk Pasova ketem inkät äneñi nämo nañkañ it yäpman kuñtäñgän Anututä intäjukun itkañ ämawebeñiye yabäñ yäwarayäñ täyak-ken uken Pasova täño mebari kwawak api ahäwek.

¹⁷ Ude yäñpän wain ume yäpmanpäñ Anutu-ken bänep täga man yäñpän ñode yäwetpäñ yämiñkuk; In kuduptagän ño yäpmanpäñ nañput. ¹⁸ Näk wain ume äneñi nämo nañira Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat piäni kehäromi täñpayäñ täyak u kwawak api pewän ahäwek.

¹⁹ * Jesutä ude yäñpän käräga kubä yäpmankañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yämiñtäñ kuñkuk; Ñowä näkño gupna. U inta yäñpän taniñ kirewani. Ño nañkañ näka nadäñpen kañ kuñat täñput. ²⁰ Eruk ketem nañ paotpäñ Jesutä wain ume yäpmanpäñ udegän yämiñpäñ yäñkuk; Ñowä Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk kodaki täyak u täñkehärom takta. Topmäk-topmäk kodaki uwä nägätña inta yäñpän piwayäñ täyat uterak wohutak.

²¹ * Ude yäñpän yäñkuk; In nadäkañ? Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keriken nepmanpayäñ. ²² Äma Bureni-inik uwä kädet yäñ imani udegän api iwarek. Upänkañä äma iwan keriterak nepmanpayäñ täyak u kowata jide kubä api yäpek? ²³ Ude yäwän nadäñkañ iwaräntäkiyeta ini näwetgäwet ñode täñkuñ; Ninken nanik netätä ude api täñpek? yäñ yäñkuñ.

Intäjukun irit täño man
Mat 20:25-28; Mak 10:42-45

²⁴ * Täñpän iwaräntäkiye uwä ninken nanik netä intäjukun itak yäñpän man wärät-wärät täñkuñ. ²⁵ * Täñirä Jesutä ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Kome terak nanik intäjukun ämatä ämawebeta ärowani täñ yämik täkañ. Täñkañ inita ñode yäk täkañ; Nin ämawebe täño täñkentäk bureni yäñ yäk täkañ. ²⁶ * Upänkañ inken ude nämo ahäwek. Inken nanik kubätä äma ekäni ude itpäñä intäño mäden nanik ude kuñarek. Ba in kubätä intäjukun itpäñä eruk noriye täño watä äma jopi ude kuñarek. ²⁷ * Eruk, unita jide nadäkañ? Netätä ärowani itak?

* **22:16:** Luk 13:29 * **22:19:** Luk 24:30 * **22:21:** Sam 41:9; Jon 13:21-22

* **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * **22:26:** Mat 23:11;

Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15

Äma wäpi nitek jop ittängän ketem nak täkaŋ unitä ärowani ba, watä äma ketem ijik-ijik täk täkaŋ unitä ärowani? Jop itkaŋ nak täkaŋ inä unitä ärowani yän nadäk täkaŋ. Täŋ, nähä ude nämo täk täyat. Näkä in bämopjin-ken watä äma jopi ude kuŋat täyat.

²⁸ Täŋpäkaŋ bäräpi mebäri mebäri ahän namik täkaŋ uwä inä nämo nabäkätäk täkaŋ. ²⁹ * Täŋirä nanatä näk intäjukun itkaŋ kaŋiwat piä kehäromi täkta wäp namiŋkuko udegän in näkkät bok kaŋiwat piä u täkta wäp biŋam tamitat. ³⁰ * Ude täŋ tamitat unita intäjukun irayän täyat-ken uken näkkät bok bägup kubä-kengän ketem penta api nak täne. Ba Isrel äbot 12 unitäŋo intäjukun äma api itneŋ.

Jesu Pitatä näka äwo api yäwek yän yänjuk
Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38

³¹ * Jesutä ude yänpäŋ Saimon iwetkuk; Saimon, Satantä in tänpän-tabäwayän yäyak. Ämatä wit mujipi-kät gupi yäpmän danik täkaŋ ude täŋpayän nadatak. ³² * Unita Saimon nanakna, nadäkinikka paoränpäŋ bänepka gapun täwek yänpäŋ gäka Nanaken yänpik man yät. Ude täro unita gäk äneŋi näkken äbayän täyan-ken uken Anutu täŋo man kädet notkaye yäwet täpänek kaŋ tä.

³³ * Ude yäwänä Pitatä ŋode iwetkuk; Ekäni gäkä komi eniken iriwä näk komi eniken bok itta pidäm täyat. Ba gäk gutpäŋ näk imaka nutta yäwäwä api pidäm täwet. ³⁴ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Pita, ŋode gäwera nadä. Apiŋo bipani purup gera nämo yänirän gäkä kadäni yaräkubä wäpna kábop pewayän.

³⁵ * Ude yänpäŋ yäwetkuk; Näkä moneŋ, kuroŋjin ärärani ba yäkta yäjiwätpäŋ jop taniŋ kireŋpewa kuŋkuŋ-ken uken imaka kubäta wäyäkŋeŋkuŋ ba nämo? Yäwänä Nämo yän iwetkuŋ. ³⁶ * Yänirä Jesutä man kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Eruk apiŋo-ken kubätä moneŋ it imänä yäpmänkaŋ kuŋaton. Ba kubätä yäk kubä it imänä udegän tagenkaŋ kuŋaton. Ba kubä täŋo kadä ämik täkta nämo it imänä iniken teki punin nanik yänopmäŋpäŋ ämata yämiŋpäŋ moneŋ yäpmänkaŋ kadä kubä suwaton. ³⁷ * U imata, Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Kubo ämata täŋ yämik täkaŋ ude täŋ imiŋkuŋ. Eruk, man uwä näkken bureni-inik ahäkta yäwani. Näka man yäwani uwä kudup bureni ahäwayän. ³⁸ Jesutä ude yäweränä iwetkuŋ; Ekäni, ŋo ka! Kadä yarä inŋitkamän ŋo! Yäwäwä yänjuk; Täga, man u pewut! yäk.

* **22:29:** Luk 12:32 * **22:30:** Mat 19:28 * **22:31:** 2Ko 2:11 * **22:32:** Jon 17:11,15,20; Sam 51:13 * **22:33:** Luk 22:54 * **22:35:** Luk 9:3,10:4 * **22:36:** Luk 22:49 * **22:37:** Ais 53:12; Luk 22:52

*Olip pomken Jesu nani-ken yänpäinjkuk**Mat 26:36-46; Mak 14:32-42*

39-40 * Tänpän Jesu bipani bipani tāk tänkuko udegän yotpärare penpen Olip pomken äronjirän iwaräntäkiye iwatkun. Bägup it tänkuk-ken u ahänpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In tänyabäk-ken kwitanenṭa Anutu-ken yänpäik man yäwut.

41 Eruk Jesu inigän ätukät kunpänjä gukut imäpmok tänpän yänpäik man ñode yänjkuk; 42 * Nana, täga yän nadänpänjä gäk nadän namiñiri komi nadäwayän täyat u kañ närepmirän. Upänkañ näkño nadäk nämo, gäkñaken nadäk kañ ahäwän. 43 Ude yänjirän kunum gänañ nanik añero kubätä päpä tänkentän iminjkuk. 44 Tänpänkañ bänepitä komi pähap nadänkañ gwäk pimiñpäñ yänpäik man kehäromigän yänjirän won bumta imätkuko uwä nägät bumik unitä kome terak mañkun. 45 Tänpän yänpäik man yäntängän akumañ iwaräntäkiyetä itkun-ken u kunpän yabänjkuk; Butewaki nadän bäräp tänpän pat irirä. 46 Pat irirä äbä yabänpäñ yäwetkuk; In imata dāpmon pat itkañ? Tänyabäk-ken kwitanenṭa akunpän yänpäik man yäwut!

*Judastä Jesu iwan keru terak teñjuk**Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-11*

47 Tänpän Jesutä man ude yän irirän iwaräntäkiye uken nanik kubä wäpi Judas unitä äma äbot yän-yäkñat yäpmän äbänkañ Judas ini Jesu bayän imiñpäñ iniñ orerayän nadänkañ dubini-ken äbuk. 48 Äbänä Jesutä iwetkuk; Judas, gäk Äma Bureni-inik iwan keru terak tewa yänpäñ naniñ oretan? 49 * Tänpänkañ iwaräntäkiye Jesu-kät penta itkuño unitä iwan päke u yabänpäñ Jesu iwetkun; Ekäni, iwan ño kadätä dāpna? 50 Ude yänpäñ iwaräntäki kubätä bämop äma kubä täño watä äma kubä ura yäkñat jukuni bure kädapän päinjkuk.

51 Tänjirän Jesutä kañpäñ yänjkuk; Ai! Ude täñpeno! Ude yänpäñ äma u jukuni yäpmänpäñ äneñi irani ude pen iminjkuk. 52 * Täñkañ bämop äma, Juda täño äma ekäni ekäni-kät kudupi eñi täño komi äma Jesu inṭitta äbuño u Jesutä ñode yäwetkuk; Intä nabäwä näk kubo äma ämik täñpani ude täñpapän kadä boham nizek nutnayän äbäkañ? 53 Näk kepmani kepmani kudupi eñi gänañ äronkañ inkät ämawebe Anutu täño man yäwetpäñ yäwonärek tāk täñkut-ken ugän nämo nepmäñitkuño u. Upänkañ intä piäjin tākta kadäni ahätak. Uwä bipmäñ urani täño kehäromi ubayän!

* 22:39-40: Luk 21:37; Jon 18:1 * 22:42: Mat 6:10 * 22:49: Luk 22:36

* 22:52: Luk 22:37; Jon 7:30, 8:20; Kol 1:13

Pitatä Jesu wäpi käbop peṅkuk

Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

⁵⁴ * Ude täṅpāṅ Jesu inṅit yāpmāṅ bāmop āma intājukun täṅpanitā enṅi gānaṅ āronṅkuṅ. Täṅirā Pita uwā bankentā yabāṅnit yabāṅnit yāwatṅkuk. ⁵⁵ Täṅirān komi āma yewa gānaṅ āro kādāp iṅṅpāṅ āṅāriṅ irirā Pita imaka, āro bāmopi-ken itpāṅ kādāp penta āṅāriṅ itkuṅ. ⁵⁶ * Āṅāriṅ irirā enṅi unitāṅo watā webe kubātā ket täṅpāṅ kaṅpāṅ yāṅkuk; Āma ukāt kuṅarani kubā ṅo yāk.

⁵⁷ Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Wanotna, nāk āma u nāmo kak tāyat yāk. ⁵⁸ Ude yāṅpāṅ ātu irirān āma kubātā kaṅpāṅ yāṅkuk; Bureni, gāk unitā ābotken nanik yāk. Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Notnapak, jop yāyan yāk. Nāk nāmo! ⁵⁹ Täṅirān māden āma kubātā ābāṅpāṅ kehāromigān ṅode yāṅkuk; A! yāk. Āma ṅo bureni-inik ukāt kuṅarani. Uwā Galili āmagān yāk.

⁶⁰ Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Notnapak, gāk man ṅo yāṅiri tāṅguṅ tāyat yāk. Yāṅirān uterakgān puruptā gera yāṅkuk. ⁶¹ * Täṅpākaṅ Ekānitā āyāṅutpāṅ Pitaken dapun täṅirān Pitawā Ekānitā man ṅode iwetkuko u nadāwān tāreṅkuṅ; Purup man nāmo yāṅirān gāk kadāni yarākubā nākṅo wāpna kābop pe-wayāṅ yāk. ⁶² Man u juku piṅpāṅ bānepi-ken jāgāmi pāhap nadāṅpāṅ āpāmaṅ pāṅku konām bumta kotṅkuk.

Jesuta waki mebāri mebāri tāṅ imiṅkuṅ

Mat 26:67-68; Mak 14:53-65; Jon 18:19-24

⁶³⁻⁶⁴ Täṅpākaṅ āma Jesu kaṅ gwājiṅ itkuṅo u sāra man iwetpāṅ iṅami dapun tektā täṅpipiṅkaṅ utpāṅ iwetkuṅ; Gāk profet unita āma gutak unitāṅo wāpi niwet! yāk. ⁶⁵ Täṅkaṅ ugān nāmo. Yāṅārok man wakiwaki imaka, bumta iwetkuṅ.

⁶⁶ Ude täṅirā kome yāṅeṅirān āma ekāni ekāni, bāmop āma intājukun täṅpani-kāt Baga man yāwoṅārewani āma kudup man kābeyā täṅpāṅ Jesu yāṅikṅat yāpmāṅ āronṅpāṅ man ṅode iwetkuṅ; ⁶⁷ * Gāk Kristo täṅpāwā yāṅahāṅpāṅ niwet yāk. Yāwāwā yāwetkuk; Nāk Kristo yāṅ tāwerawā tāga nāmo nadāṅ naminayāṅ. ⁶⁸ Ba tāwet yabāk täṅira kuṅṅini tāga nāmo nāwetnayāṅ. ⁶⁹ * Upāṅkaṅ ṅode tāwera nadāwut; Apiṅo yāput peṅpāṅ Āma Bureni-inik uwā Anutu kehāromi māhemi keri bure kāda itpāṅ tārek-tāreki nāmo api it yāpmāṅ ārowek.

⁷⁰ * Ude yāwān nadāṅpāṅ kuduptagān ṅode iwetkuṅ; Gāk Āma Bureni-inik u? Yāwāwā yāṅkuk; Yākaṅ ubayāṅ. ⁷¹ Yāwānā

* **22:54:** Sam 31:11; Luk 22:33

* **22:56:** Apos 4:13

* **22:61:** Luk 22:34

* **22:67:** Jon 3:12, 8:45; Jon 10:24

* **22:69:** Apos 7:56

* **22:70:** Luk 4:3,9

yänkuñ; Imata mangämän wari yäne? No ini menitä yänjirän nadäkamäj uba yäk.

23

Jesu Pailat ba Herot injamiken itkuk

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

¹ Eruk, käbeyä täñ itkuño u kuduptagän akuñ-kirenpañ Jesu yänikñat yäpmäj päñku Pailat injamiken teñkuñ. ² * Uken päñku itpäñ ñode yänpäj manken teñkuñ; Äma ñonitäño mebäri ñode pätak; Äma ño nin täño ämawebeniye nadäk-nadäki täñkuräk tak täyak. Täñkañ Rom täño intäjukun äma Sisa unita takis monen penentawä yän yäjiwät tak täyak yäk. Täñkañä inita ñode yäk täyak, Näk äbäкта yäwani Kristo u, intäjukun äma kubä yän yäk täyak. ³ * Ude yäwäwä Pailattä Jesu iwet yabänkuk; Gäk Juda täño intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan ubayän. ⁴ Yäwänä Pailattä bämop äma ba äma äbot itkuño u kudup ñode yäwetkuk; Näk äma ñonitäño momita wäyäkñewa wakan yäk.

⁵ Pailattä ude yäwetkuko upänkan kehärom tanpañ yänkuñ; Ude nämo! U äma yän-yäkñarirän manitä nintä komen ahän moretak yäk. U Galili kome-kentä yäput penpañ täñ yäpmäj äbäj täyon Judia komeken ño udegän ahatak yäk.

⁶ Ude yäwäwä Pailattä äneñi yäwet yabänkuk; Äma ño Galili komeken nanik ba? ⁷ * U Galili komeken nanik bureni täñpänä, eruk, näkä unitäño mebäri nadäkta nämo yäwani. U kome Herottä yabän yawat täyak u nanik unita Herottä man piäken kwän yäk. Täñpäkan kadäni uken Herot Jerusalem yotpärare-ken itkuko unita Jesu Herotken tewän kuñkuk. ⁸ * Täñjirän Herot uwä Jesu kanpañ bänep täga nadänkuk. U Jesu täño biñam mäyap nadäk täñkuko unita u kakta gäripi nadän yäpmäj äbuk. Imata Jesutä kudän kudupi kubä täñjirän käwayän gäripi nadänkuk. ⁹ Täñpañ Jesu man mebäri mebäri iwet yabänjirän kowata man kubä nämo iwetkuk. ¹⁰ Man kum irirän Baga man nadäwani ämakät bämop äma intäjukun täñpani uken itkuño u nadänkan Jesu terak man mebäri mebäri wohutpañ gera terak yäput iwetkuñ. ¹¹ Täñjä Herot-kät komi ämatä Jesuta waki täñ imiñpañ sära man iwetkuñ. Ude täñkan äma ekäni täño tek täñ imiñpañ Pailat-ken äneñi yänikñat yäpmäj kuñkuñ. ¹² Täñpäkan kadäni ukengän Pailat kenta Herot not täñpañ bänep kubägän penkumän. Bian ini-ini itkumänopäj kadäni ugän not täñkumän.

Jesu kumäj-kumäj utta Pailattä yäñtäreñkuk

Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39–19:16

* 23:2: Luk 20:25 * 23:3: 1Ti 6:13 * 23:7: Luk 3:1 * 23:8: Luk 9:9

¹³ Tänpän Pailat uwä Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun tänpäni ba ämawebe päke itkuño u yänpewän dubini-kengän äbuñ. ¹⁴ Tänpän ñode yäwetkuk; In äma ño ämawebe yän-yäkñarani täk täyak yän yänpän näkken yäpmän äbän yäk. Upänkañ näkä in inamjin-ken mebärinita iwet yabätken momini kubä nämo kañ-ahätat yäk. ¹⁵ Täñkañ Herot udegän, mominita wäyäkñewän wawäpäñ ninken äneñi tewän äbatak yäk. Unita jide? Momi kubä nämo täñkukopän imata jop kumän-kumän utnek? ¹⁶⁻¹⁷ Eruk, komi äma yäwera iwänaptä jop päripäkañ pit ima yäk. ¹⁸ Ämawebetä ude nadänpän kuduptagän bänepi wawäpäñ gera ñode yänkuñ; U paorän! U paoränkañ Barabaspän pit nimi! yän yänkuñ. ¹⁹ Barabas uwä noriye-kät yotpärare bämopi-ken ämik pewä ahäwäpäñ äma kubä kumän-kumän utpewän komi eniken tenkuñ.

²⁰ Tänpäkañ Pailattä Jesu pit imayän nadäñkuko unita ämawebe päke u yäwetkuk. ²¹ Yäweränä äneñi gera kehäromigän yänkuñ; Päya kwakäp terak kumän-kumän ut! ²² Yänirä Pailattä äneñi yäwet yabäk ñode täñkuk; Waki kubä jide täñkukta? Näk nadänjira momi nitek bumik nämo täyak. Unita komi äma yänin kirewa iwänap-tägän päripäkañ kañ tewa yäpmän kwän yäk.

²³⁻²⁴ Ude yäwänä mani utpäñ kuduptagän gera tänpän ñode yänkuñ; Päya kwakäp terak kumbän! yäk. Gera tañi pen yäntän kuñtäko Pailattä iniken gärip iwarut yänpän yäntären yämiñkuk. ²⁵ Täñkañ mani buramiñpäñ äma ämik pewän ahäwänpäñ äma kubä kumän-kumän urani wäpi Barabas u pit imiñpäñ yänin kireñkuk. Tänpän Jesu uwä kumäkta yäntärenpäñ komi ämata yämiñkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk

Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶ Tänpäkañ komi ämatä Jesu yänikñat yäpmän kuñtängän kädet miñin äma kubä kañ-ahänkuñ. Äma uwä wäpi Saimon, Sairini yotpärare-ken nanik. Uwä piäken naniktä äbänjirän kañpäñ Jesu täño päya kwakäp piriken pewä buramiñkañ Jesu mädegän iwatkuk.

²⁷ Tänpäkañ ämawebe äbot pähaptä iwatkun. Iwarän täñkañ webe ätu konäm butewaki täntän iwatkun. ²⁸ Konäm kottän iwarirä Jesutä äyänutpäñ yabänpäñ ñode yäwetkuk; Jerusalem webe kwayak, in näka kotneño. Nämo, injinta ba äpetjiye nanakta korut. ²⁹ * In nadäkañ? Kadäni keräp tañjirän webe nanak bäyawanitä ñode api yänen; Äruñ kuñatnañi täkamänjonik yäk.

³⁰ Täñkañ pom käronji tokät päbä nin yejämbut!

* 23:29: Luk 21:23; Rev 6:16

Ba geŋi kwähäreŋ duŋpäŋ nin yäpmäŋ päŋku gänaŋ umu
yejämbut! yäk. *Hos 10:8*

31 * Upäŋkaŋ kadäni täga bumik-ken ude yänayäŋ täŋo uwä
kadäni wakikenä jide api yäneŋ?

32 Täŋpäkaŋ waki täŋpani yaräkät Jesu-kät penta däpnayäŋ
yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kuŋkuŋ. 33 Yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kome kubä
wäpi Gwäki Kokäp uken kuŋkuŋ. Uken ahäŋpänä Jesu päya
kwakäp terak utkuŋ. Ba waki täŋpani yarä, kubä kukŋi kubä
kukŋi yepmaŋpäŋ bok däpuŋ. 34 * Täŋpäkaŋ Jesutä yäŋapik
man ŋode yäŋkuk; Nan! Waki täŋ namikaŋ ŋo nämo nadäŋkaŋ
täkaŋ unita momini peŋ yämi. Yäŋirän komi äma teki yäpmäkta
närepmirek gärepmirek täŋkuŋ. 35 * Täŋpäŋ ämawebe bumta ini
ugän itpäŋ yabäŋirä Juda täŋo äma ekäni ekänitä Jesu sära ŋode
iwetkuŋ; Äma ŋowä äbäkta yäwani Kristo täŋpawä iniken gupi
täŋkentäwänä. U ämagän täŋkentäŋ yämik täŋkukopäŋ iniken
gupi täŋkentäktawä täŋpän wakaŋ yäk.

36 * Yäŋirä komi ämatä udegän Jesu yäŋärok man iwetkaŋ
dubini-ken äbäŋpäŋ wain ume jägämi iminayäŋ täŋkuŋ.
37 Täŋpäŋ yäŋkuŋ; Gäk Juda äma täŋo intäjukun äma bureni u
täŋpawä gäkŋa gupka täŋkentäwä yäk. 38 Täŋpäŋ Jesu gwäki
punin kädawä man kudän ŋode kudän täŋkuŋ;

Nowä JUDA Ämawebe TÄŋo INTÄjukun Äma.

39 Ude täŋirä waki täŋpani yarä u kubätä päya kwakäp terak
itkaŋ Jesu yäŋärok man ŋode iwetkuk; Gäk Kristo täŋpawä
gäkŋa gupka täŋkentäŋpäŋ nek imaka, täŋkentäŋ nimi! yäk.
40 Ude yäwänä noripaki kubätä ibeŋpäŋ ŋode iwetkuk; Nek
penta nidäpmäkta biŋam yäwanipäŋ, gäk man ude yäyan
uwä Anututa nämo umuntäyan? 41 Nek momineкта täga
nidäpmäŋkaŋ. Upäŋ äma ŋowä momi kubä nämo täŋkukopäŋ
jop utkaŋ yäk. 42 * Ude yäŋkaŋ yäŋkuk; Jesu, gäk intäjukun itkaŋ
wäpka biŋam ikek irayäŋ täyan-ken uken näka kaŋ nadäŋ nam
yäk. 43 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Apinogän
näkkät irit bägup tägaken bok itdayäŋ yäk.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30

44-45 * * Täŋpäŋ kome kepma bämopi täŋirän kome dapuri
kumbuk. Kumäŋirän kome kudup bipmäŋ utpäŋ it yäpmäŋ
kuŋirän 3'kirok täŋkuk. Täŋirän kudupi eŋi gänaŋ tek taŋi
bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini

* 23:31: 1Pi 4:17 * 23:34: Ais 53:12; Mat 5:44; Apos 7:60; Sam 22:18 * 23:35:

Sam 22:7-8 * 23:36: Sam 69:21 * 23:42: Mat 16:28 * 23:44-45: Amo 8:9

* 23:44-45: Kis 36:35

wewän tärenkuḡ. ⁴⁶* Täñirän Jesutä gera yäñpāñ yāñkuk; Nan! Kehäromina ketka-ken peyat! Ude yäñpāñ kumbuk.

⁴⁷ Täñirän komi äma kubä watäni itkuko unitä u kañpāñ nadāñkañ Anutu iniñ oretpāñ yāñkuk; Bureni-inik! Äma ḡo momini nämo.

⁴⁸* Täñpākañ ämawebe ätu kañ itkuko unitä imaka ahāñkuko u kañpāñ butewaki nadāñpāñ kupāñi wenpen enjini-ken kuñtäñpä kuñkuḡ. ⁴⁹* Täñpākañ Jesuta not täñ imik täñkuḡo u ba, Galili komeken nanik webe ätu iwat yäpmāñ äbuḡo u imaka banken itkañ imaka ahāñkuḡo u kañpāñ nadäk täñkuḡ.

Jesu äneñkuḡ

Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

⁵⁰ Täñpākañ äma kubä ukät penta itkuko wäpi Josep. Äma uwä Judia komeken yotpärare kubä wäpi Arimatea uken nanik. Uwä Juda täño äma ekäni ekäni unitä äbotken nanik. U äma täga, Anututa nadāñ imiñpen kuñarani. ⁵¹* Täñpākañ noriyetä Jesu man iwetpāñ iwan kerik-ken penirä nadāwän nämo tägañkuk. Nämo, u Anututä intäjukun itkañ yabāñ yawat piäni kwawak ahāñirän kakta itsämāñtäñ kuñat täñkukonik. ⁵² Eruk, äma unitä Pailat-ken pāñku Jesu täño komegup yäpayāñ iwet yabāñkuk. ⁵³ Iwerän nadāñ imänkañ päya kwakāp terak nanik ketärenpāñ tek pakitā uwäktāñ-äwatpāñ yäpmāñ pāñku mobä kawut awañ komegup äneka biñam yāwani uken penkuk. Mobä kawut uwä bian äma kumbani kubä nämo pewani, kudupi-inik itkuko uken Jesu täño komegup penkuk. ⁵⁴ Kepma uwä Fraide, Sabat täño tuñum täktäk kadäni udeken Jesu äneñkuḡ.

⁵⁵* Täñpākañ webe ätu Jesukät Galili komeken naniktä bok äbuḡo u Josep iwat yäpmāñ pāñku kañirä komegup awañ gānañ äneñkuk. Kañirä äneñpākañ enjiken äyāñutpen pāñku imaka imaka ume kábāñi nitek täñtuñum täñpāñ penkuḡ. ⁵⁶* Ude täñkañ Sabat unita Moses täño бага man iwetpāñ itpāñ-nadäk täñkuḡ.

24

Jesu kumbani-ken naniktä akumañ kuñkuk

Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

¹ Täñpākañ Sande tamimañ-inik webe ukeño imaka kábāñi tägatäga täñtuñum täñpāñ penkuḡo u yäpmāñkañ Jesu äneñkuḡ-ken kuñkuḡ. ² Pāñku ahāñpāñ kañkuḡ; Mobä pähap u

* **23:46:** Sam 31:5; Apos 7:59 * **23:48:** Luk 18:13 * **23:49:** Sam 38:11, 88:8;
Luk 8:2-3 * **23:51:** Luk 2:25,38 * **23:55:** Luk 23:49 * **23:56:** Kis 20:10;
Lo 5:14

yäpmäj kewenkuŋo parirän. ³⁻⁴ * Ude täŋpäkaŋ Jesu äneŋkuŋken äronpäŋ Jesu täŋo komegupta wäyäknewä wawäkaŋ nadäwätäk täŋ irirä äma yarä teki paki-inik unitä pit kubägän dubini-ken ahäŋpäŋ itkumän. ⁵ * Täŋirän webe kwayak unitä bumta umuntaŋpäŋ inami komen yäpä äpmonpäpän patkuŋ. Parirä äma yarä unitä yäwetkumän; In kumbani komeken ŋo imata kodak iranita wäyäkneŋ itkaŋ? ⁶ * U ŋo nämo itak, akumaŋ kuk yäk. Galili komeken itkaŋ man ŋode täwetkuko unita guŋ taŋkuŋ? ⁷ Uwä ŋode täwetkuk; Äma Bureni-inikä, äma waki täŋpani keriken pewäkaŋ päya kwakäp terak utpäŋ äneŋpäkaŋ kepma yaräkubä täreŋirän Anututä äneŋi yäpmäj päŋaku api tewek yäŋ täwetkuk. ⁸ Ude yäŋirän webe kwayak u nadäŋpäŋ yäŋkuŋ; Bureni, nadäkamaŋ! yäk.

⁹ Ude yäŋpäŋ awaŋ u peŋpeŋ päŋku iwaräntäkiye 11 ukät ämawebe ätukät biŋami yäwetkuŋ. ¹⁰⁻¹¹ * Webe kwayak u wäpiwä Maria Makdala komeken nanik, kubä wäpi Joana, kubäwä Maria wahupi Jems täŋo miŋi ukät webe ätu bok kuŋatkuŋ. Täŋpäŋ webe kwayak unitä iwaräntäkiye ukeŋo manbiŋam yäwerirä mani nadäŋirä jopi ude täŋpäpän nadäwä bureni nämo täŋkuk. ¹² Upäŋkaŋ Pitatä akumaŋ awaŋken bäräneŋ päŋku awaŋ gänaŋ umu okäreŋpäŋ tek Jesu gupi uwäk täŋpäŋ äneŋkuŋo ugänpän kaŋkuk. Ude kaŋpäŋ nadäwätäk pähap täŋtäŋ äneŋi kuŋkuk.

Jesu Emeus kädet-ken kaŋkumän

¹³ Täŋpäŋ kepma ukengän iwaräntäki yarätä Emeus yotpärare-ken kuŋkumän. Emeus u Jerusalem yotpärare dubini-ken itkuk, 10 kilomitas ude. ¹⁴ Kädet kuŋit kuŋit imaka Jesuken ahäŋkuko unita man yäŋpäŋ-nadäk täŋtäŋ kuŋkumän. ¹⁵ * Yäŋpäŋ-nadäk täŋtäŋ kuŋirän Jesu ini äma yarä u dubini-ken ahäwänkaŋ penta kuŋkuŋ. ¹⁶ Täŋpäkaŋ äma yarä u Jesu kaŋkumäno upäŋkaŋ u Jesu yäŋ siwoŋi nämo kawän täreŋkuŋ. ¹⁷ Ude täŋirän Jesutä yäwet yabäŋkuk; Ek imatäken manpäŋ yäŋpäŋ-nadäk täŋtäŋ kuŋatkamän? Yäwänä äma yarä uwä päŋku täpäneŋpäŋ itpäŋ butewaki inami dapun ijiŋkumän. ¹⁸ Täŋkaŋ äma yarä u kubä wäpi Kliopas unitä iwetkuk; Gäk kome kubäken nanik käwep unita Jerusalem yotpärare-ken kudän ahäŋkuko u nämo kaŋpäŋ nadäŋkun.

¹⁹ * Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yäkamän? Yäwänä yarä unitä iwetkumän; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unitäŋo manbiŋam yäk. U profet pähap. U Anutu ba ämawebe inamiken imaka kehäromi nitek yäŋpäŋ-täk täŋ yäpmäj äbäk

* 24:3-4: Apos 1:10 * 24:5: Luk 2:9 * 24:6: Luk 9:22, 17:25 * 24:10-11:

Luk 8:2-3 * 24:15: Mat 18:20 * 24:19: Mat 21:11

tänjukonik yäk. ²⁰ Upänkanä nintäño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun tänpani unitä kumäkta yäntären iminpäñ manken tenpäñ päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ²¹ * Unitä Isrel äbot nin Rom gapman täño keriken nanikpäñ nimagutta yäwani yäñ nadänkumänöpäñ u kawut, utpewä kumänjirän edap yaräkubä täretak ño yäk. ²² * Tänpäkan apinjo tamiman ninken nanik webe ätutä manbinjam inide kubä niweran yäk. ²³ Uwä tamiinik Jesu änenkuñ-ken kuñpäñ Jesu täño komegupta kawä wañ yäk. Täñkan äneni äyänutpen päbä ñode niweran; Anjero yarätä ahän nimirpäñ Jesu kodak tanpen akuman kuk yäñ niweramän yäk. ²⁴ * Eruk man u nadänpäñ nininken äbotken nanik ätutä awanken päñku webetä yäño udegän kan yäk. Upänkan Jesu nämo kan-ahän.

²⁵ Man ude iweränä Jesutä yäwetkuk; Yäke! Inä guñ burenik! Profettä man yänpäñ kudän tänkuño u in imata tänguñ tanpäñ bänep nadäwätäk tänpäñ nadäkinik nämo täkan? ²⁶ * Profettä ñode yänkuñ; Kristo u komi mebäri mebäri nadänpäñ kumäkta yäwani. Komi u nadänkan eruk, epmäget penjäñek ikek kunum gänañ api ärowek yäñ yänkuñ. ²⁷ * Jesutä ude yänpäñ man kudup inita, Moses ba profet mäden ahäwanitä Anutu täño man terak kudän tänkuño unitäño mebäri kudup yänkwawa tan yäminjuk.

²⁸ Eruk, kuñtängän Emeus yotpärare keräp tankuñ. Tänpäñ Jesutä yotpärare u irepmitpen kwayän tänjuk. ²⁹ Ude tänpänä äma yarä unitä iwetkumän; Kweno yäk. Kome bipayän unita nekkät penta ñogän itna yäk. Ude iwerän nadän yämänkan eni gänañ penta päro itkuñ.

³⁰ * Äronpäñ ketem nänayän manitkuñ. Manit itkan Jesutä käräga kubä yäpmänpäñ tokätkan Anutu bänep täga man iwetpäñ äma yarä unita yäminjuk. ³¹ Ude tänpänkan Anututä nadän yäminjirän eruk U Jesu yäñ kawän tärenkuñ. Kawän tärewäkan uteragän Jesu ini ugän paotkuk. ³² Tänpänkan yarä u ini-tägän näwetgäwet tänpäñ yänkumän; Bureni! yäk. Kädet minjin man täño mebäri yänahänpäñ niwerirän man gäripi nitek u nadänpäñ bänepnektä pidäm tako ukeño!

³³ Ude yänpäñ uteragän akuman Jerusalem yotpärare-ken äyänutpen kuñkumän. Päñku ahänpäñ yabänkumän; Jesutä iniken iwaräntäkiye 11 uwä noriye ätukät änok kubägän irirä. Yabäwänä iwaräntäkiye itkuño unitä ñode yäwetkuñ; ³⁴ * Ekäni awan gänañ naniktä bureni akuk! yäk. U Saimon kädet minjin ahän imik yäk. ³⁵ Tänpäkan yarä unitä udegän kädet minjin

* 24:21: Luk 2:38, 19:11; Apos 1:6

20:3-10 * 24:26: Luk 9:22, 24:44

Apos 3:13 * 24:30: Luk 22:19

* 24:22: Luk 24:1-11

* 24:27: Sam 22:1-21; Ais 53; Jon 13:31;

* 24:34: 1Ko 15:4-5

* 24:24: Jon

ahäj yämänkañ eni gänañ päro käräga tokätpäñ yämän nañkan kawän tärenkuño manbiñam upäñ yäwetkumän.

Jesutä iwaräntäkiye ahäj yämiñkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8

36 * Eruk Jesutä täñkuko unita manbiñam yäñpäñ-nadäk täñ irirä bämopi-ken ini ugän ahäj yämiñpäñ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. 37 * Yäweränkañ iwaräntäkiyetä kañpäñ kwainpäñ yäñkuñ; Wära! Mäjo kubä äbätak ño! yäk. 38 Ude yäwäwä yäwetkuk; In imata kikñutpäñ bänep yarä-yarä pekañ? 39 Ñowä näkña-inik äbätat. In ketna kuroñna-ken ño nepmäñit näwatpäñ nabäñpäñ nadäkinik täñput. Mäjo uwä gupi tohari nitek nämo. Täñ, nähä gupna tohatna nitek ño yäk.

40 Man ude yäwetpäñ keru kuroñi-ken jibi me u yäwoñäreñkuk. 41 * Yäwoñärewän kañpäñ bänepi tägañkuñ. Täñpäkañ ño Jesu ini yäñ ketinik nämo nadäwä tärenkuñ. Ude täñpäkañ yäwet yabäñkuk; Inken ketem ätu itkañ? 42 Ude yäweränä gwägu tom ijiwani kubä imiñkuñ. 43 Imiñkañ kañ irirä, eruk nañkuk.

44 * Nañpäñ yäñkuk; Näk inkät itkañ man täwet yäpmäñ äburo ukeño nadäkañ? Näk ñode täwetkut; Man näka Moses täño бага man kudän täwani terak, ba profet täño man kudän terak ba Sam terak kudän täwani u kudup udegän ahäj morekta yäwani yäñ täwetkut. 45 * Ude yäwetkañ Anutu täño man mebäri nadäkta nadäk-nadäki täñkwawa tañ yämiñkuk. 46 Täñkañ ñode yäwetgän täñkuk; Anutu täño man kudän terak ñode kudän täwani; Kristo u komi nadäñpäñ kumäñkañ kepma yarä tärenjirän kubäta kumbani-ken naniktä api akwek. 47-48 * * Täñkañ komeni komeni ämawebe yäwetpäñ yäwoñäreñkuk täñpewä bänepi sukurenjirä Anututä Kristo unitäño wäpi terak wakini api peñ moreñ yämek yäñ ude kudän täwani. Eruk nanaknaye, inä ude täkta yäwani. Unita Jerusalem yotpärare-ken yäput peñpäñ kañ täñtän kut. 49 * Täñpäkañ nanatä imaka injinta biñam yäwani u iniñ kireñpewa api äpäñ tamek. Unita in kome ño nämo peñpeñ kuneñ. Ñogän itsämäñ irirä kunum täño kehäromi tama yäpmäñkañ kañ kut yäk.

Jesu kunum gänañ äronkuk

Mak 16:19-20; Apos 1:9-11

50 Man ude yäwetkañ eruk yäñ-yäkñat päñku Betani yotpärare gägäniken itkañ keru yäpmäñ akuñpäñ Anututä iron täñ yämikta man yäwetkuk. 51 Man täga u pen yäwerit

* 24:36: 1Ko 15:5 * 24:37: Mat 14:26 * 24:41: Jon 21:5 * 24:44: Luk 9:22 * 24:45: Luk 24:27 * 24:47-48: 1Ti 3:16 * 24:47-48: Jon 15:27; Apos 1:8 * 24:49: Jon 14:16, 15:26; Jon 16:7; Apos 1:4

yäwerit kome käkätäñirän Anututä imagut yäpmäj kunum gänañ äronjuk. ⁵²* Täñirän iwaräntäkiyetä Jesu iniñ oretkañ bänep oretoret pähap terak Jerusalem yotpärare-ken äneñi kuñkuñ. ⁵³ Kuñpäñ kadäni kadäni kudupi eni gänañgän itkañ Anutu iniñ oret täñkuñ.

* **24:52:** Jon 14:28, 16:22

Jon

Jontä Jesu uwä Anutu täño nanaki yäj niwoñärehta manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu u Anutu täño Manbiñam

1 * Manbiñam U mebäri-ken-inik yäput penpäñ it yäpmäj äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänopäj u ini-tägän Anutu. 2 U yäput penpäñ Anutu-kät it yäpmäj äbukotä itak. 3 * Manbiñam U Anutu-kät ket kubägän täñpäñ imaka kuduhtagän pewän ahänkuñ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. 4 * Uwä irit täño mähemi unitä ämawebeta penyäjnej yämik täyak. 5 * Täñpäkañ penyäjneki unitä bipmäj urani-ken penyäjnejirän bipmäj uranitä penyäjnek u döpän kumna yäjkañ täñpäñ wak täkañ.

Ämatä Jesu not nämö täñ imiñkuñ

6-7 * Äma kubä wäpi Jon. Unitä penyäjnek unitäño manbiñam yäjahäjirän nadäñpäñ ämawebe kuduhtagän nadäkinik täneñta Anututä iniñ kireñkuk. 8 * Jon ini uwä penyäjnek mähemi nämö. U penyäjnek mähemi täño manbiñam yäjahäkta äbuk. 9 * Täñpäkañ penyäjnek mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni penyäjnej yämik täyak unitä kome terak ahäkta keräp täñkuk.

10 * Eruk penyäjnek uwä komen ämawebe bämopi-ken ahäñpäñ itkuk. Täñpäkañ ämawebe u ini-tägän pewän ahänkuñopäj ämawebe uwä mebäriini nämö kañpäñ nadäñkuñ. 11 Ini äbotken ahänkuko upäñkañ äbot unitä not nämö täñ imiñkuñ. 12 * Täñ, ämawebe ätu not täñ imiñpäñ nadäkinik täñ imiñkuño unita Anutu täño äperiye nanak itneñta kädet pen yämiñkuk. 13 * Täñpäkañ äperiye nanak ahänkuño uwä ämatä ahäk täkamäj ude nämö ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäkta epän täktäk kädet-ken nämö ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyañ yepmañpani.

14 * Eruk, Manbiñam u äma äworeñpäñ bämopnin-ken ahäñpäñ ninkät penta it täñkumäjönik. Ahäñpäñ irirän wäpi biñam kehäromi nikek kañpäñ nadäñkumäj. Uwä Anutu täño nanaki-inik kubägän unita wäpi biñam u yäpuk. Uwä orakorak

* 1:1: Jon 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * 1:3: 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * 1:4:

Jon 5:26 * 1:5: Jon 3:19 * 1:6-7: Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * 1:8: Jon 1:20

* 1:9: Jon 8:12; 1Jo 2:8 * 1:10: Jon 1:3, 17:25 * 1:12: Gal 3:26 * 1:13:

Jon 3:3-6; Jem 1:18; 1Pi 1:23 * 1:14: Ais 60:1-2; Gal 4:4; Plp 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11

mähemi ba man bureni täño mähemi ahänpäj irirän kañpäj nadäjnkumäj. ¹⁵ * Tänpäkañ äma unitäño mebärini Jontä gera terak ñode yäjahäjnkuk; Näk äma unita ñode täwerat; Näkä jukun ahäjnkuro upäjkañ äma u näk närepmitak. Imata, näk nämo ahäjira äma u it yäpmäj äbukotä itak yäj yäjnkuk.

¹⁶ * Bureni! Manbiñam uwä orakorak mähemi. Unita nin kuduhtagän imaka imaka gäripi nitek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täñ nimik täyak. ¹⁷ * Tänpäkañ bian Anututä Moses kerit terak бага man peñ nimiñnkuk. Täñ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahäj nimiñkuñ. ¹⁸ * Ba ugän nämo. Äma kubätä Anutu nämoinik kañnkuk. Upäjkañ Anutu täño nanaki bureni kubä-tägän nani dubiniken it täyak unitä äpäñpäj Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäj nimiñnkuk.

Jontä iniken mebäri yäwetkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

¹⁹ Tänpäkañ Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eñi täño watä äma ätu yäniñ kireñpewä Jonken kuñkuñ. Päñku Jon ñode iwet yabäjkuñ; Gäk netä? ²⁰ * Yäwäwä Jontä mebärini käbop kubä nämo peñpäj ñode yäjahäjnpäj yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämo! ²¹ * Yäwänä iwetkuñ; Etäj, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämo! yäk. Yäwänä iwetkuñ; A, Gäk profet, Anututä api taniñ kirewet yäj yäjnkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämo yäk. ²² Jontä ude yäwänä iwetkuñ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Päñku äma niwet-pewä äbämäño u jide yäwetnayäj?

²³ * Ude yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmäjnpäj ñode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkañ gera ñode yäj irani;

Ekäni täño kädet täwitpäj kañ yäpä-siwonñtañ imut! yäk. Ais 40:3

²⁴⁻²⁵ * Tänpäkañ äma Jonken äbuño uwä äma Parisi äma ätu bok itkuño unitä äneñi iwet yabäkgän täñpäj yäjkuñ; Näk Kristo nämo, Näk Elaija nämo ba Näk profet nämo yäj niwetan upäjkañ imata äma ume ärut yämik täyan? ²⁶ Yäwäwä Jontä ñode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upäjkañ äma kubä bämopjin-ken itak ño, u inä nämo kañpäj nadäk täkañ yäk. ²⁷ * Äma uwä mäden näwatta yäwani. Upäjkañ näk

* **1:15:** Jon 1:27,30; Mat 3:11 * **1:16:** Kol 2:10 * **1:17:** Kis 34:28; Rom 6:14,

10:4 * **1:18:** Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mat 11:27 * **1:20:** Jon 3:28

* **1:21:** Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40 * **1:23:** Ais 40:3 * **1:24-25:**

Mat 21:25; Jon 1:33 * **1:27:** Jon 1:15; Apos 13:25

närepmitpäṅ intäjukun it namitak unita äpani näk ṅodewanitä u dubini-ken itnaṅi nämo.

28 * Imaka ahäṅkuko u Betani yotpärare, Jodan ume udude käda täṅkuṅ. Jontä kome uken itkaṅ ämawebe ume ärut yämik täṅkuk.

Jontä Jesu täṅo mebäri yäwetkuk

29 * Patkuṅo yäṅewänä Jesu Jonken kuṅirän bankentä kaṅkaṅ Jontä ämawebe ṅode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täṅo tom bätaki äbätak! Ämawebe komeni komeni täṅo momi u äma uterak äronirän kotatak. 30 * Äma unita ṅode täwerat; Mäden äbätak unitä näk närepmitpäṅ intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämo ahäṅira it yäpmäṅ äbukotä itak yäṅ täwerat. 31 Täṅpäṅ näkṅa imaka, äma u nämo kaṅkut. Upäṅkaṅ Isrel ämawebe intä äma unitäṅo mebäri kämi nadäkta näk intäjukun äbä ume ärut tamik täṅkut.

32 * Jontä ude yäṅpäṅ yäwetgän täṅkuk; Näk bian Munapiktä känaräm ude äpäṅkaṅ uterak maṅitpäṅ irirän kaṅkut yäk. 33 * Täṅpakaṅ näkṅa bian Kristo nämo käwa täreṅirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epän yäṅ namiṅkuko ugän ṅode näwetkuk; Munapiktä äpä gwäki terak irirän api käwen yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpäṅ api uwäktäṅ yämek yäṅ näwetkuk. 34 * Näwetkuko udegän kaṅkuro unita ṅode yäṅahäṅpäṅ täwet täyat; Äma uwä Anutu täṅo nanaki bureni-inik.

Äma ätutä Jesu kaṅ-ahäṅkuṅ

35-36 * Patkuṅo yäṅewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugän irirä Jesutä äbämaṅ yärepmitpeṅ kuṅirän kaṅpäṅ iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täṅo tom bätaki kuyak u yäk. 37 Yäwerirän yarä u man u nadäṅpäṅ Jon teṅpeṅ mädegän Jesu iwatkumän. 38 Iwarirän Jesutä äyägutpäṅ yabäṅpäṅ yäṅkuk; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwetkumän; Yäwoṅärewani äma! Gäk eṅi de it täyan? (Yäwoṅärewani äma u iniken man terak Rabai yäṅ iwetkumän.) 39 Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbäṅkaṅ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatkumän. Eruk 4'kirok bipäda eṅiken ahäṅpäṅ kaṅpäṅä kepma ugän Jesutä it täṅkuk-ken ugän penta itkuṅ.

40 * Äma yarä, Jon täṅo man nadäṅpäṅ Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitäṅo monäni u. 41 * Eruk Andru u bäräṅeṅ päṅku tuäni Saimon ahäṅ imiṅpäṅ iwetkuk; Nek Mesaia kākamak yäk. (Mesaia u mebäri Kristo,

* 1:28: Mat 3:6; Jon 10:40 * 1:29: Ais 53:6-7; Jon 1:40; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15
 * 1:32: Mat 3:16 * 1:33: Luk 3:2-3 * 1:34: Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54
 * 1:35-36: Jon 1:29 * 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25

Anututä iwoyäwani.) ⁴² * Ude yänpäj Andru u tuäni Saimon yänikjat yäpmäj Jesuken kuņkuk. Kuņjran Jesutä Saimon kaņpäj iwetkuk; Gäk Saimon, Jon täņo nanaki. Upäjkaņ gäk wäpka Kefas yäj gäwetat yäk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

⁴³ * Eruk, patkuņo yäjewänä Jesu Galili komeken kwa yänpäjä äma kubä wäpi Filip kaņ-ahänpäj iwetkuk; Gäk näwat! yäk. ⁴⁴ Filip uwä Andru kenta Pita täņo yotpärare wäpi Betsaida, u nanik. ⁴⁵ * Eruk, Filiptä noripak kubä wäpi Nataniel kaņ-ahänpäj iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän tänpäj Äma kubä api ahäwek yäj yäwani ukeņo nadätan? Nin äma u kaņ-ahäkamäj. Uwä Jesu, Josep täņo nanaki, Nasaret yotpärare-ken nanik u yäk.

⁴⁶ * Iweränä Natanieltä man kowata ŋode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret udewani-ken nanik imaka täga kubä täga ahäwek? Nämoinik! Ude yäwänä Filiptä iwetkuk; Päjku ka! yäk. ⁴⁷ Ude iweränä Natanieltä päņku Jesuken ahäjirän kaņpäj Jesutä yäjku; Äma ŋowä Isrel äma mebäri kubä yäk. Bänepi-ken jopman kubä nämö itak. ⁴⁸ * Ude yäjirän Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide tänpäj näka nadätan? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämö gäwerirän wama äyūken iriri gabät yäk. ⁴⁹ * Yäwänä Natanieltä ŋode iwetkuk; Yäke! Yäwoņärewani äma, gäk Anutu täņo nanaki, Isrel äma nintäņo intäjukun äma yäk. ⁵⁰ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yäj gäwerapäj nadäj namikinik täyan? Nadätan, kaņpäj nadäk täyan ŋo täpuri yäk. Kämi, imaka bureni pähap ahäjirä api kaņ yäpmäj kwen yäk. ⁵¹ * Ude yänpäj äma päke u ŋode yäwetkuk; Näk bureni ŋode täwera nadäwut; In kunum aņejirän Anutu täņo aņeroniyetä Äma Bureni-inik terak aroņkaņ äpäk täjirä api yabäneņ yäk.

2

Jesu kudän kudupi yäput peņkuk

¹ * Kepma yarä tärenjirän Galili kome, yotpärare kubä wäpi Kana uken yanäpi yarä keräntäk täjirän äņnak-äņnak täņkuņ. Jesu täņo miņi imaka, penta itkaņ äņnaņkuņ. ² Tänpäj äņnak-äņnak täņo mähemitä Jesu-kät iwaräntäkiyeta yäjpewän äbäkaņ bok itpäj naņkuņ. ³ Näntäko wain ume paoränkaņ miņitä Jesu iwetkuk; E, wain ume paotak yäk. ⁴ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata peņ näwetan? Näkņo kadäni nämö ahätak yäk.

* **1:42:** Mat 16:18; Mak 3:16 * **1:43:** Mat 8:22; Mak 2:14 * **1:45:** Lo 18:18; Ais

7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * **1:46:** Jon 7:41,52 * **1:48:** Sam 32:2 * **1:49:**

Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12 * **2:1:** Jon 1:43

* **2:4:** Mat 12:48; Jon 19:26

5 * Ude yāwānā Jesu tāŋo miñitā eni unitāŋo epān watā āma yāwetkuk; Imaka kubāta tāwerirān udegān kaŋ tāŋput yāk.

6 * Tāŋpākaŋ eni uken ume kābot mobāpāŋ tāŋpani taŋi-inik 6 ude itkuŋ. Kābot kubā uken ume gwereno uwā 100 litas ude bumik tāŋpek. Juda āmatā бага man iwatkaŋ ume ārutna yāŋpāŋ ume kābot udewani-ken gwerani. 7 Eruk Jesutā epān watā āma yāwetkuk; Kābot ŋo gānaŋ ume piwā tokŋewut yāk. Yāwānā udegān tāŋkuŋ. 8 Ude tāŋpāwā yāwetkuk; Eruk, kābot-ken nanik ume ātu gwet pāŋku āŋnak-āŋnak māhemita imut yāk. Ude yāwānā udegān tāŋkuŋ. 9 Tāŋkaŋ āŋnak-āŋnak māhemi uwā ume u naŋ yabāwān wain ume tāŋkuk. Wain ume u Jesutā tāŋpewān ahāŋkuk yāŋ nāmo nadāŋkuk. (Upāŋkaŋ eni epān watā āma u ini nadāŋkuŋ.) Māhemi uwā ume naŋpāŋ-nadāŋkaŋ yanāpi kerāntāk tāŋkumāno u āpita yāŋpewān ābuk. 10 Yāŋpewān ābānā iwetkuk; E! yāk. Āma ātutā āŋnak-āŋnakken wain ume gāripi nikek ŋodewaniwā intājukun piŋ yāmik tākaŋ yāk. Tāŋpāŋ āmawebetā nāŋtāŋgān tāŋguŋ taŋpāŋ wain ume gāripi nāmo upāŋ yāmik tākaŋ yāk. Ude tāk tākaŋ upāŋkaŋ gāhā wain ume gāripi nikek ŋowā kābop pewi irakopāŋ paot-paotta pewi ahātak yāk.

11 * Jesu kudān kudupi intājukun uwā Galili kome Kana yotpārare-ken tāŋkuk. Kadāni uken Jesu kehāromini ba wāpi biŋam kwawak pewān ahāŋirān iwarāntākiyetā kaŋpāŋ nadākinik tāŋ imiŋkuŋ.

Kudupi eni u kudupi kaŋ irān

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

12 * Tāŋpākaŋ Kana yotpārare penpen Jesu ini ba miŋi noriye-kāt, iwarāntākiye penta Kapeneam yotpārareken kuŋkuŋ. Pāŋku uken kepma yarāgān itkuŋ. 13 * Itkaŋ Juda tāŋo orekirit kadāni kubā wāpi Pasova u kerāp taŋkuko unita Jesu Jerusalem āroŋkuk. 14 Pāro kudupi eni morāki-ken yabāŋkuk; Āma ātuwā Anututa gupe kābāŋi nikek ijiŋ imikta sipsip, bulimakau, barak namiŋ-gamiŋ tāŋit moneŋ imaka, namiŋ-gamiŋ tāŋ irirā. 15 Ude tāŋ irirā Jesutā yabāŋpāŋ yen yāpmāŋkaŋ irin utpāŋ āma u ba tom bok dāpmāŋpāŋ yāwat kireŋpewān āpāmaŋ kuŋkuŋ. Āpāmaŋ kuŋirā moneŋ kābot yāpmāŋ āreyāŋ tāŋpān kuŋkuŋ. 16 * Tāŋpāŋ āma barak suwaŋ itkuŋo u ŋode yāwetkuk; Imaka ŋo yāpmāŋ kut! yāk. In māyākjin nāmo! Nana tāŋo kudupi eŋiken imaka jopi ŋo tāŋirā tuŋum eni nāmo tāŋpek yāk. 17 * Jesutā ude tāŋirān iwarāntākiyetā man kubā Anutu tāŋo

* 2:5: Jon 7:30, 8:20 * 2:6: Mak 7:3-4 * 2:11: Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40 * 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55 * 2:16: Luk 2:49 * 2:17: Sam 69:9

man nõde kudän täwani u juku piñkuñ; Gäkño eni säkgämän irekta bänepna kädäp ijik täyak.

18 Jesutä ude täñjirän kanpäj Juda äma ekäni ekänitä kokwawak nadänkañ iwetkuñ; Netä gäweränpäj ude täyan? Gäk ude täkta kehäromi pat gamitak yäj nadäkta kudän kudupi kubä niwoñärewi këna! yäk. 19 * Yäwäwä yäwetkuk; Intä kudupi eni nõ kwiräkan näkä edap yaräkubä-tagän täñpäj äneñi api täñ morewet yäk. 20 Ude yäwänä yäjkuñ; Wa! Oranijetä kudupi eni nõ obañ 46 ude täñ yäpmäj äronñängän täñ moreñkuñ! Upänkañ gäkä edap yaräkubätagän täñ morekta yäyan? yäj iwetkuñ. 21 * Jesutä iniken gupita juku piñkañ kudupi eni terak yäjkuñ. 22 * Täñpäkan mäden, Jesutä kumänpäj akuñjirän iwaräntäkiyetä man u nadäwä tumbuñ. Nadäwä tumbäpäj man Jesutä yäjkuñ u ba Anutu täño man kudän täwani u nadäwä bureni täñkuñ.

23 * Täñpäkan Jesu Pasova orekirit kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken itkan kudän kudupi mäyap täñkuñ. Täñjirän äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. 24 Upänkañ äma kudup täño bänepi yabänpäj-nadäwani unita mebärini kudup nämo yäjahänpäj yäwetkuk. 25 * Imata, Jesu ini uwä äma bänepi yabänpäj-nadäk täñpani unita äma bänepi-ken jide pätak u kudup yabänpäj-nadänkuñ. Uwä bänep kakkak mähemi unita kubätä iwetnañi nämo.

3

Nikodemus täño manbijam

1 * Kome uken Parisi äma kubä wäpi Nikodemus. Nikodemus uwä Juda äma ekäni kubä. 2 * Eruk bipani kubä Nikodemus päñku Jesu ahäj imiñpäj iwetkuk; Yäwoñärewni äma, gäk yäjpäñ-yäwoñärek äma Anutu-ken naniktä äbun yäj nadäkamäj. Anutu-ken naniktä nämo äbun yäwänäku kudän kudupi täk täyan u täga nämo täk täyen yäk.

3 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Äma kubätä ahäk-ahäk kodaki nämo ahäwayäj täko uwä Anututä intäjukun itkan yabäj yawat epän kehäromi täk täyak unitäño mebärini täga nämo kanpäj nadäwän tärewek. 4 Jesutä ude yäwänä Nikodemus kikuñtpäj iwetkuk; Ude nämo! Äma tägawanitä jide täñpäj nanak paki ude äneñi äworewek? Äma kubätä nanak paki äworeñpäj miñi koki gänañ ahäwänkañ äneñi miñitä täga bäyanañi nämo! yäk.

* 2:19: Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14 * 2:21: 1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26 * 2:23: Jon 7:31 * 2:25: Mak 2:8 * 3:1: Jon 7:50, 19:39 * 3:2: Mat 22:16; Jon 9:16 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23

5 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwetat. Äma kubätä ume terak ba Munapik terak äneji kodaki nämö ahäwayänj täko uwä Anututä intäjukun itkañ nämö api kañiwarek. 6 * Äma miñi koki gänañ ahäwani uwä kome täño nadäk-nadäk uterakgän kuñat täkañ. Täñ, Kudupi Munapiktä äma kubä täño nadäk-nadäki täñkodak täwayänj täko uwä Munapiktä iniken nadäk-nadäk terak api kuñarek. 7 Näk kodaki ahäwen yänj gäwetat u nadänpänj nämö kikuñuren. 8 * Ahäkahäk kodaki Munapiktä pewän ahäk täkañ uwä mänit ude bumik. Mänit uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmäñit täñjirän yabäk täkamänj, upänkañ de ahänkañ de päñku paotak yänj nämö kak täkamänj. Täñpäkañ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämö kak täkamänj. Upänkañ äma Munapik täño irit kodaki nitek uterak Munapik täño piäni ahäjirän kak täkamänj yäk.

9 Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäka! Näk jide täñpäñ unitäño mebari nadäwa täreneñ? 10 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täño yänpäñ-yäwoñjärek äma ñonitä man ñonita imata tänguj täyan? 11 * Näk bureni gäwera; Imaka nadäk täkamänj ba kañpäñ nadäk täk täkamänj udegän Juda äma in täwetpäñ täwoñjärek täk täkamänj. Upänkañ in nintäño manta bitnäk täkañ. 12 * Imaka komen äma terak ahäk täkañ unita täwerira nadäwä bureni nämö täk täkañ unita imaka kunum gänañ ahäk täkañ unita täwerawä jide täñpäñ nadäwä bureni täñpek? 13 * Kome terak nanik äma kubätä kunum gänañ nämö äronkuko unita kunum gänañ ahäk täkañ uwä äma kubä-tägän yabänpäñ-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gänañ nanik äpuko u kubä unitägän kunum täño mebari nadatak.

14 * Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmänj äronpäñ ämawebe inamiken kwawak peñkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmänj äro punin kwawak pekta yäwani. 15 * Ude täñjirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täñkentänj namek yänj nadäkinik ude täñpayänj täko uwä irit kehäromi api kañ-ahäwek. 16 * Anututä komen ämawebeta nadänj yämik-inikinik täñkuko unita nanaki tepi kubägän u tewän äpuk. Ude täñkuko unita ämatä u nadänj iminpäñ kuñatnayänj täkañ uwä paot-inik nämö api täneñ. Nämö, u irit kehäromi api kañ-ahäneñ. 17 * Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kañ yepmanpäñ yänpäñ

* 3:5: Ese 36:25-27; Tai 3:5 * 3:6: Sam 51:5; Jon 1:13 * 3:8: Sav 11:5

* 3:11: Jon 3:32, 8:26 * 3:12: Luk 22:67 * 3:13: Snd 30:4; Rom 10:6

* 3:14: Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32 * 3:15: Jon 20:31 * 3:16: Jon 3:36, 10:28;

Rom 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10 * 3:17: Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31

nämo tewän äpuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yänpän nanaki kubägän-inik uwä iniñ kireñkuk. ¹⁸ * Unita äma kubätä Anutu täño nanaki u nadän imikinik tänpayän täko uwä manken itta biñam nämo. Täñ, äma kubätä nadän imikinik nämo tänpayän täko uwä manken itta biñam. Imata, nadäkiniki Anutu täño Nanaki kubägän unita nämo täk täyak unita.

¹⁹⁻²⁰ * * Manken irit täño mebari ñode pätak; Peñyänek pähap Anutu-ken naniktä kome terak ño äpätak. Upänkañ komen äma kuñat-kuñari waki unita peñyänekta bitnäñkañ bipmäñ uranita gäripi nadäk täkañ. Kädet wakini täño mebari kwawak pewä ahäkta umuntak täkañ unita peñyänek gänañ nämo ärok täkañ. ²¹ Täñ, äma kubätä kädet bureni iwarayän täko uwä peñyänek u gänañ itta nämo api bitnäwek. Nämo, äma ude-wanitä peñyänek gänañ irirä ämawebe ätutä ñode api yabänpän-nadäneñ; Bureni! Äma unitäño täktäki uwä Anutu täño mangän iwatpän täk täkañ yän api nadäneñ.

Jontä Jesu täño mebari yänkwawa tañkuk

²² * Jesutä man ude yän paotpänä iwaräntäkiye yämagut yäpmän Jerusalem yotpärare peñpeñ Judia gägäni käda kuñkuñ. Pänku itkañ ämawebe ume ärut yämiñ itkuk. ²³ Ude täñ irirän kadäni ugän Jon imaka, kome kubäken ämawebe ärut yämiñ itkuk. Aenon kome, Salim yotpärare dubini-ken uken täñkuk, ume tañi kubä u itkuko unita. ²⁴ * (Kadäni uken Jon komi eniken nämo teñirä epän u täñkuk.)

²⁵ Tänpäkañ Juda äma ekäni kubätä äbänpän Jon täño iwaräntäkiye-kät Anutu iñamiken kuräki itta ume ärutärut täño käderita man wärät-wärät täñkuñ. ²⁶ * Ude täñkañ Jon täño iwaräntäkiyetä kuñpän Jon ñode iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, äma gäkkät Jodan udude käda itkañ unitäño mebarini niwetkuno äma ukeño nadätan? Ämawebe mäyaptä äma uken kuñirä ume ärut yämiñ itak yäk.

²⁷ * Ude yäwäwä Jontä yäwetkuk; Nadäkañ? Kunum mähemitä äma kubäkubäta epän nimik täyak. Niminirän epän nininta biñam nimani ugänpän iwatpän täk täkamän yäk. ²⁸ * Näk ñode täwetkuro upän imata täñguñ täkañ? Näk näknata Kristo nämo yän täwetkut. Näk Kristota kädet täwit imiktagän Anututä naniñ kireñkuk yäk. ²⁹ * Jontä ude yänpän ñode yäwetgän täñkuk; In ñode nämo nadäkañ? Äma kubäta webe yän imineño uwä webe uwä äma ukengän kwek. Tänpäkañ

* **3:18:** Jon 3:36, 5:24 * **3:19-20:** Jon 1:5,9, 8:12 * **3:19-20:** Efe 5:11-13
 * **3:22:** Jon 4:1-2 * **3:24:** Mat 4:12 * **3:26:** Jon 1:26-34 * **3:27:** Jon 19:11;
 1Ko 4:7; Hib 5:4 * **3:28:** Jon 1:20,23; Mat 11:10 * **3:29:** Mat 9:15

äma unitäño noripakitä biñam nadänpäj täñkentäj imiñpäñ bänep täga pähap nadäj imek. Eruk, näk äma unitäño noripaki ude. Ämawebetä notnapak Jesu ukengän kukañ unita bänep täga nadäj imitat. ³⁰ Unita näk ñode nadätat; Notnapak täño wäpitä äronjirän näkño wäpnatä kañ äpäñ yäk.

Äma kubä kunum gänañ naniktä äpuk

³¹ * Jontä ude yäñpäñ yäwetkuk; Äma kunum gänañ naniktä äpuko uwä äma kuduptagän yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñpäkañ nähä komeñ äma. Näk imaka imaka kome terak itkañ unitäño mebärigän nadäwa tärekañ. Täñ, äma kunum gänañ naniktä äpuko unitä uyaku imaka kuduptagän nadäwän tärekañ. ³² * Äma unitä imaka kañpäñ nadäk täyak udegän yäñahäk täyak. Upäñkañ ämatä u nadäkta bitnäk täkañ. ³³ Täñ, äma kubätä man u nadänpäj buramiwayäj täko unitäño nadäk-nadäki-ken ñode pätak; Anutu u imaka bureniñän täk täyak ba yäk täyak. ³⁴ * Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täño man yäñahäk täyak. Anututä ini unita Munapik täño kehäromi tokñek-inik peñ imiñkuk.

³⁵ * Täñpäkañ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadänpäj kome terak ba kunum gänañ imaka imaka kuduptagän täño mäheñi pähap teñkuk. ³⁶ * Unita äma kubätä Nanaki unita nadäj imikinik täñpayäj täko uwä irit kehäromi nitek api irek. Upäñkañ äma kubätä Nanaki täño man nämo buramiwayäj täko uwä irit kehäromi nämoinik api kañ-ahäwek. Nämo, Anutu täño kokwawaktä äma udewani terak pen api it yäpmäj ärowek yäk.

4

Jesu Samaria webe kubäkät man yäñkumän

¹ * Kadäni uken Parisi ämatä manbiñam ñode nadäñkuñ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä täk täñkuko u irepmitpäñ täyak. ² (Täñ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiñkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täñkuñ.) Täñpäkañ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yäñ yäñpäñ-nadäk täñkuño manbiñam u nadäñkuk. ³ Manbiñam u nadänpäj Judia kome u peñpeñ Galili komeken äneñi äyänutpeñ kuñkuk. ⁴ Galili kädet u iwat yäpmäj kuñtängän Samaria kome käda ahäñkuk. ⁵ * Kuñtängän Samaria kome täño yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahäñkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniñ kireñkuko u

* **3:31:** Jon 8:23; 1Jo 4:5 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:34:** Jon 1:32 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jo 5:12; Luk 3:7 * **4:1:** Jon 3:22, 26

* **4:5:** Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32

dubini-ken itkuk.) ⁶ Jesutä kädet kâroni kuñtängän kepma bämopi täñirän gaña tañpäj ume awañ Jekoptä bian-inik äneñpani u kañ-ahäñpäj dubini-ken mañit itkuk.

⁷⁻⁸ Täñpäj Jesu täño iwaräntäkiye ketem suwanayäj yotpärare bämopi-ken kuñkuñopäj Jesu inigän uken irirän Samaria nanik webe kubä ume gwerayäj äbuk. Äbäñirän Jesutä kañpäj iwetkuk; Gäk ume ätu gwet nam yäk. ⁹ * Ume gwet nam yäj iwerirän webe unitä kikuñutpäj yäjku; Gäk Juda ämatä näk Samaria webeken imata umeta yäyan? (Juda naniktä Samaria nanikkät not nämo täñpeñ kuñat täñkuño unita webe unitä Jesu ude iwetkuk.)

¹⁰ * Webe unitä ude iwerirän Jesutä iwetkuk; Gäk Anutu täño iron täño mebäri nämo nadätan, ba umeta gäweraro näkño mebäri u imaka, nämo nadätan. Nadäwi tärewän yäwänaku, irit kehäromi täño umeta näwet yabäñiri gamitet yäk. ¹¹ * Yäwänä webe unitä iwetkuk; Wanotna, irit kehäromi täño umeta yäyan u depäj yäpen? Ume awañ ño kâroni-inik unita ume gweranika nämo uwä jide täñpäj gweren? ¹² * Nadätan? Oranin biani Jekoptä awañ kâroni ño äneñkuk. Täñpakañ ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ñogänpäj nañ yäpmäj äbuñ yäk. Gäkä Jekop irepmiñpäj ume kodaki kubä kañ-ahäwayäj yäyan?

¹³ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äma ume ño nak täkañ uwä nañirä umeta pen yek täkañ. ¹⁴ * Upäñkañ äma ätu ume näkä yäyat u yäma nänayäj täño uwä umeta wari nämo api yeneñ. Ume uwä nañirä bänepi-ken ume dapuri ude ahäñirän äma uwä irit kehäromi nitek api itneñ yäk. ¹⁵ Jesutä ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Wära! Notnapak, ume yäyan u nami nañpäj umeta wari neneñtawä! Ba umeta ño äbäk täyat uwä kañ pewa! yäk.

¹⁶ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, gäk pañku äpka yäwi äbun yäk. ¹⁷ Yäwänä iwetkuk; Näk äpna nämo yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk äpna nämo yäj bureni näwetan. ¹⁸ Upäñkañ gäk äpkaye 5 ude yäpmäñkañ yepmañpi kuk täñkuño u. Täñkañ apiño äma bok it takamän uwä äpka bureni nämo. Unita bureni näwetan yäk.

¹⁹ * Jesutä ude yäwänä webe unitä yäjku; Bureni! Gäk profet kubätä yäyan yäk. ²⁰ * E, pom itkamäk-ken ño oraniyetä Anutu iniñoret yäpmäj äbuñ yäk. Täñ, Juda äma inä ñode niwet täkañ; Jerusalem komeken Ekäni wäpi iniñoret tänañi yäk. ²¹ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, gäwera nadä.

* **4:9:** Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44; Luk 9:52-53 * **4:10:** Jon 4:26 * **4:11:** Jon 7:37-38; Rev 21:6 * **4:12:** Jon 8:53 * **4:14:** Jon 6:35 * **4:19:** Jon 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * **4:20:** Lo 12:5-14; Sam 122:1-5

Kadäni keräp tañjirän in pom ñoken ba Jerusalem yotpärare-ken Anutu Nan wari nämo api iniñ oretneñ. ²² * Nämo, Samaria ämawebe intä Anutu täño mebäri ket nämo nadänkañ iniñoret täkañ. Täñ, Juda ämawebe ninä mebäri nadäna tärenjirä iniñoret täkamäj. Nadätan? Anututa biñam täktäk kädet u Juda äbot bämopi-ken ahänjuk. ²³ Kadäni keräp tañjirän Anutu iniñoret-oret kädet kodaki api ahäwek. Kadäni ugän kome uken ba uken täne yäj nadäwätäk nämo api täneñ. Nämoinik! Kadäni uken ämawebe Anutu bureni iniñ oretnayäj täño unitä ñode api täneñ; Nan täño man bureni iwatpäñ Kudupi Munapik täño kehäromi terak api iniñ oretneñ. Kädet u iwatta kadäni ahätak uba. Anutu Nantä ämawebetä kädet ude iwatpäñ kañ naniñ orerut yäj gäripi nadäk täyak. ²⁴ * Nadätan? Anutu uwä äma ude nämo. Anutu ini munapik unita äma kubätä iniñ orerayäj täko uwä iniken nadäk terak täga nämo iniñ orerek. Nämoinik, man bureni-inik bänepi-ken parirän Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anutu iniñ orerek yäk.

²⁵ * Ude yäwänä webe unitä Jesu ñode iwetkuk; Ude käwep. Upänkañ näk ñode nadätat; Mesaia, Kristo yäj yäwani unitä ahänpäñ imaka kudup niwetpäñ niwoñarek api täñpek yäk. ²⁶ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Etäj, uwäku näk ñobayäj yäk. ²⁷ Ude iwerän tärenjirän iwaräntäkiye äbuñ. Äbänpäñ Jesu webe ukät man yänpäñ-nadäk täñjirän yabänpäñ-nadäwätäk täñkuñ. Nadäwätäk täñkuñopäj imatäkenta iwetan, ba jideta iwetan yäj nämo iwet yabänkuñ.

²⁸ Täñpakañ webe u ume käbot kämän paräpeñ yotpärare-ken bäräñeñ päñku ämawebe ñode yäwetkuk; ²⁹ In äbänkañ äma kubäta kawut! yäk. Unitä kädet bian täñ yäpmäj äburo u yänahäj moretak. U Kristo käwep! ³⁰ Yäweränkañ ämawebe yotpärare uken nanik Jesutä itkuk-ken ugän äbuñ.

³¹ Webe uwä kuñkuko yotpärare-ken irirän iwaräntäkiyetä äbänpäñ Jesu peñ iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, ketem ätu näñä! yäk. ³² Ude yäwäwä Jesutä yänjuk; Ude nämo! Näñño ketem mebäri kubä intä nämoinik nadäkañ u it namitak. ³³ Ude yäwän nadänpäñ ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; Ima ketemta yäyak? Äma kubätä ketem ätu käwep imän nakta yäyak yäk. ³⁴ * Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Näñño ketem bureni uwä ñode; Äma nepmanpäñ äpuro unitäño nadäk iwatta, ba epän man näwetkuko u täñpa tärekta gäripi nadätat yäk. ³⁵ * Täñpakañ intä ñode nadäkañ; Ketem puget-puget kadäni nämo ahätak. Komepak 4 ude tärenjirän uyaku ketem bureni täga api yäpne

* **4:22:** 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 * **4:24:** 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3

* **4:25:** Jon 1:41 * **4:26:** Mak 14:61-62; Jon 9:37 * **4:34:** Jon 6:38, 17:4

* **4:35:** Luk 10:2

yäj nadäkañ, ei yäj? Upäjkañ epän pähap ño dapun ijinpäñ ket yabäwut! Ketem bureni pugetta biñam täkañ. ³⁶ Äma ketem täñ-tägañirä pugerani u epän täño gwäki yäpmäñpäñ ketem puget itak. Ketem uwä irit kehäromita biñam puget peyak. Ude täñirän äma ketem piwani ukät ketem bureni pugerani yarä u bok oretoret täga tädeñ. ³⁷ Unita man kubä ñode yäk täkañ u bureni yäk täkañ; Äma kubätä ketem yeri piwekopäñ kubätä pugerek. ³⁸ Nadäkañ? In näkä ketem äma kubätä piwani u pugetta tepmañpa kuñkuñ. Ketem u intä nämo piñkuñ. Äma ätutä piñkuñopäñ intä pugetpäñ gwäki yäpmäk täkañ yäk.

Samaria ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkuñ

³⁹ Täñpäkañ Samaria ämawebe yotpärare uken nanik mäyaptä Jesuta nadäñ imikinik täñkuñ. Imata, webe ukeñonitä biñami ñode yäweränpäñ; Jesutä imaka bian täñ yäpmäñ äburo u kumän yäjahäj moreñkuk. ⁴⁰ Biñam u nadäñkañ Jesuken kuñpäñ man kehäromi ñode iwetkuñ; Gäk kwentawä yäk. Ninkät ño kañ it täna. Iweräwä Jesutä mani buramiñpäñ kome uken kepma yarä itkuk. ⁴¹ U itkañ manbiñam ätu yäwerirän nadäñpäñ äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. ⁴² * Ude täñpäñ webe ukeño iwetkuñ; Pengän mani biñam niwetkuno u nadäñpäñ nadäkinik jop täñkumäñ yäk. Upäjkañ apiñowä ini-tägän dubinin-ken äbä yäjahäjirän kañpäñ nadäkinik takamäñ. Apiño bureni kañpäñ nadäkamäñ; Äma ñowä ämawebe komeni komeni waki keriken nanikpäñ yäpmäkta biñam iwoyäwani bureni yäk.

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägañkuk

⁴³ * Eruk kepma yarä irän täreñirän Jesu Samaria kome u peñpeñ Galili komeken kuñkuk. ⁴⁴ * (Bian Jesutä ini kome unita yäñpäñ ñode yäjñkuk; Profet uwä ini kome kujat-ken wäpi biñam nämo itak.) ⁴⁵ * Eruk, kumañ päñku Galili komeken ähäjirän ämawebe uken naniktä not täñ imiñpäñ iniñ oretkuñ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka bureniñän täñirän kañkuño unita Jesuta nadäñirä ärowani täñkuk.

⁴⁶ * Täñpäkañ Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi täñpewän wain ume äworeñkuko uken kuñkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäño nanaki Kape-neam yotpärare-ken käyäm tañi täñ itkukonik. ⁴⁷ * Eruk, äma u Jesu Judia kome peñpeñ Galili komeken äbäjirän biñam nadäñpäñ Jesutä itkuk-ken kuñkuk. Kuñpäñ butewaki man ñode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayäj täñ itak

* 4:42: 1Jo 4:14 * 4:43: Jon 4:40 * 4:44: Mat 13:57 * 4:45: Jon 2:23

* 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6

u täga yäpi täganayäj? ⁴⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi täñirän kañpäj nadäñpäj uyaku nadäkinik täne yäj nadäk täkañ? ⁴⁹ Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayäj. Bäräñej äbi! yäk. ⁵⁰ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Enjiken kuyi. Nanakka nämo kumbayäj yäk. Yäwänä nadäwän bureni täñpöpäj enjini-ken kuñkuk. ⁵¹ Kuñtäñgän kädet miñin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpäj iwetkuñ; Nanakka nämo kumak. Tägañpäj itak yäk. ⁵² Ude yäwäwä yäwet yabäñkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuñ; Kwep, 1'kirok bipäda gupi bamtañ yäpmäj kuñirä tägañkuk yäj iwetkuñ. ⁵³ * Yäjirä nanitä ñode nadäñkuk; Bureni! Kwep bipäda 1'kirokken ugän Jesutä Nanakka nämo kumbayäj yäj näwetkuk. Ude nadäñkuko unita nädamiñi-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ.

⁵⁴ * Täñpäkañ Jesu Judia komeken penpeñ Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täñkuk. Upäñkañ äma ekäni unitäño nanaki yäpän tägañkuño unitäwä kadäni yarä ude täñkuk.

5

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägañkuk

¹ Eruk Juda nanik täño orekirit kadäni keräp täñirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äronkuk. ² Täñpäkañ Jerusalem yewa pähap gänañ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täño Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyuntä täñpani eni 5 udetä it äyäjutkuñ. ³ Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäneñ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täñkuñonik. [U imata, gwägutä wareñ täñpän käna yäjkañ] itsämäk täñkuñonik. ⁴ Kadäni ätu Ekäni täño añero kubätä äbä täñpewän gwägu wareñ täñirän äma kubätä jukun tärop tañpeñ äpmok täñkukonik. Ude täñpäj äma intäjukun tärop tañpeñ äpmok täñkuko uwä käyäm tägañpeñ kuk täñkukonik.] ⁵ Ude täñ yäpmäj kuñirä äma kubäwä pen pat it täñkukonik. Äma u käyäm täñ yäpmäj äronjirän obañ 38 ude täreñkuk. ⁶ Eruk, Jesutä äma u kañpäj kadäni käronji pat yäpmäj äbätak yäj nadäñkuk. Ude nadäñpäj iwet yabäñkuk; Gäk tägawayäj nadätan?

⁷ Yäwänä äma kwäyähäneñ täñpani unitä iwetkuk; Ekäni, äma netä it nameko unitä gwägu wareñ täñirän bäräñej nepmañpän äpmonpam? Näkña äpmonpayäj täñjira ämatä bäräñej närepmitpeñ äpmok täkañ yäk. ⁸ * Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Eruk, gäk aku! Iriñ patka ba ämet patka yäpmäñkañ ku! yäk.

* 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13; Mak 7:29 * 4:53: Apos 16:14-15,31 * 4:54: Jon 2:11,23 * 5:8: Mat 9:6

⁹ Yäwänä uterakgän gupi tagawäpän akunpän teki pen bāyan yäpmän kuṅkuk. Tänpäkaṅ kepma uwä Sabat kadäni. ^{10*} Unita Juda äma ekäni ätutä äma yäpän tagaṅkuṅo u ṅode iwetkuṅ; Wa! Apiṅo Sabat kadäni-ken tekka pen bāyan yäpmän kuṅatan u deta yäjiwārani! yäk.

¹¹ Ude iweräwä äma unitä yäwetkuk; Äma nepmanpän tagatat unitä iriṅ patka ba ämet patka yäpmänkaṅ ku yäṅ näwet-pewän täyat. ¹² Yäwänä iwetkuṅ; Äma gäwerän äbätan u wäpi netä? ¹³ Ude iwet yabäwäwä guṅ taṅkuk, Jesu uwä äma päke itkuṅo u bämopi-ken paotpen kuṅkuko unita. ^{14*} Eruk kämi, Jesutä äma u kudupi enji gānaṅ kaṅ-ahänpän jukuman ṅode iwetkuk; Gäk gupka tagaṅkuṅo u käyan? Eruk, imaka bäräpi udewani äneṅi nämo ahäṅ gamekta momi wari nämo tänpen yäk. ¹⁵ Ude iweränkaṅ äma u Jesu kawän tärewäpän päṅku Juda äma ekäni ekäni u ṅode yäwetkuk; Äma nepmanpän tagaṅkuro uwä wäpi Jesu yäṅ yäwetkuk.

^{16*} Tänpäkaṅ Jesu uwä Sabat kadäni-ken epän udewani täk täṅkuko unita Juda äma ekäni ekänitä iwan täṅ imiṅkuṅ. ^{17*} Täṅirä Jesutä ṅode yäwetkuk; Nanatä epän täk täyak uwä itpäṅ-nadäki nämo. Näk imaka, udegän täk täyat. ^{18*} Ude yäṅirän Juda ämatä nadäwä wawäpän Jesu utta kädetta wäyäkneṅkuṅ. Imata, Jesu u Sabat täṅo бага man irepmit täṅkukonik. Ba ugän nämo, u Anututa Nana yäṅ yäṅkuko unita ini Anutu ude äworek täṅkukonik.

Jesutä irit bureni pewän ahäk täkaṅ

^{19*} Tänpäkaṅ Jesutä ṅode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Nanaki uwä iniken gäripi terak imaka kubä täga nämo täk täyak. Nanitä tänpän kaṅkaṅ uterakgän täk täyak yäk. Ba Nanitä täk täyak udegän Nanaki täk täyak. ^{20*} Tänpän Nani uwä Nanakita gäripi pähap nadäṅ imik täyak. Gäripi pähap nadäṅ imiṅirän epän täk täyak udegän iwönärek täyak. Upänkaṅ epän ṅo täṅira kak täkaṅ ugän nämo. In nadäwätäk pähap täṅput yänpän Nanatä imaka ärowani pähap näwönärewän täṅira api kaṅ-däkneṅeṅ. ^{21*} Nanatä äma kumbani-ken nanik yäpmän aku kuṅat-kuṅat kodaki kuṅarekta yepmak täyak. Udegän Nanakitä äma u ba u irit bureni yäma yänpänä api yämek. ^{22*} Tänpäkaṅ Nani uwä äma kowata manken nämo yepmak täyak. Nämoinik, epän uwä Nanaki keru terak penkuk. ^{23*} Epän ude täkta wäpi

* **5:10:** Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14 * **5:14:** Jon 8:11 * **5:16:**
 Mat 12:14 * **5:17:** Jon 9:4 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33 * **5:19:**
 Jon 5:30,8:28 * **5:20:** Jon 3:35 * **5:21:** Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25 * **5:22:**
 Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42 * **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jo 2:23

biŋam imiŋkuko unita ämawebetä Nani oraŋ imik täkaŋ udegän Nanaki api oraŋ imineŋ. Täŋpakaŋ äma kubätä Nanaki nämo oraŋ imayän täyak uwä Nani, Nanaki iniŋ kireŋkuko u nämo oraŋ imik täyak ubayän.

24 * Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkŋo man nadäŋpäŋ iyap taŋpäŋ, äma naniŋ kireŋkuko unita nadäŋ imikinik täk täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam täkaŋ. Äma udewani uwä kowata mankenta biŋam nämo. Nämo, uwä kumän-kumän täŋo kädet mäde ut imiŋpäŋ irit kehäromita biŋam täkaŋ. 25 * Näk bureni-inik täwera nadäwut; Kadäni kubä keräp täyak! Kadäni uken äma kumän-kumän täŋo kädet-ken kuŋarani kubätä Anutu Nanaki täŋo man nadäŋ imayän täko uwä kodak taŋpäŋ kuŋat-kuŋat kodaki nitek api kuŋarek. Täŋpakaŋ kadäni uwä ahätak ŋobayän! 26 Nan uwä kuŋat-kuŋat kodaki täŋo mähe mi. Täŋkaŋ Nanaki udegän kuŋat-kuŋat kodaki täŋo mähe mi täŋpekta iniŋ kireŋkuk. 27 * Täŋpakaŋ nanaki uwä Äma Bureni-inik itak unita Nanitä äma kowata manken yepmakta yän imani. 28 Täŋkaŋ man yäyat ŋo nadäŋpäŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Kadäni kubä pewani itak. Kadäni uken äma kumaŋirä awaŋ äneŋpanitä Nanaki täŋo man kotäk api nadäneŋ. 29 * Unitäŋo man kotäk nadäŋpäŋ awaŋ gänaŋ nanik api ämneŋ. Täŋpäŋ irit kuŋat-kuŋat säkgämän kuŋaranitä irit kehäromita biŋam api akuneŋ. Täŋ, irit kuŋat-kuŋari wakitä kowata manken itta api akuneŋ. 30 * Näk näkŋaken nadäk-nadäk terak epän täktäk täŋo kädet nämo pätak. Nan täŋo meni jinom ugänpäŋ iwatpäŋ äma kowata biŋam yäntäreŋ yämik täyat. Unita man epän täk täyat u siwoŋigän täk täyat yäk.

Anututä Nanaki täŋo mebäri kwawak pek täyak

31 * Täŋpakaŋ näkŋa mebärina yänahäwero uwä ämatä nadäwä bureni nämo täneŋ. 32 * Mebärina uwä kubätä yänahäk täyak. Äma unitä mebärina yänahäŋirän bureni täk täyak yän nadätat. 33 In Jon iwet yabäk täŋirä näkŋo mebärina bureni yänahäŋkuk. 34 * Upäŋkaŋ komen ämatä mebärina yänahäkta nadäwa ärowani nämo täk täkaŋ. Nämo, in mebärina nadäŋpäŋ kuŋat-kuŋat kodaki täŋo kädet kaŋ iwarut yänpäŋ Jontä näka yänahäŋkuko udegän täwetat. 35 Jon uwä bämopjinken topän ude peŋyäreŋ tamiŋkuk. Täŋirän in kadäni keräpi-tagän kaŋpäŋ gäripi nadäŋkuŋ.

* 5:24: Jon 3:15-18; Jon 8:51; 1Jo 3:14 * 5:25: Mat 8:22; Efe 2:5-6 * 5:27: Jon 1:4, 5:22 * 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15 * 5:30: Jon 5:19, 6:38 * 5:31: Jon 8:13-14 * 5:32: Jon 5:36-37; 1Jo 5:9 * 5:34: Jon 1:19-34; Jon 3:27-30

36 * Täñpäkañ Jon uwä näkño mebärina täga yäñahäñkuko upäñkañ imaka kubätä mebärina kwawakinik pewän ahäk täyak. Nadäkañ? Nantä epän man näwetkuk. Epän täk täyat unitä mebärina kwawak ñode pewän ahäk täkañ; Nanatä näwerän äput. 37 * Ba Nan naniñ kireñkuko u imaka, mebärina yäñahäñkuk. Inä unitäño meni-ken man nämo nadäk täkañ ba mäjoni udegän nämo kak täkañ. 38 * Inä äma Nantä iniñ kireñkuko unitäño man mäde ut imik täkañ unita mani biñam bäneppjin-ken täga nämo irek. 39 * In irit kehäromi kañ-ahäna yäñpäñ Anutu täño man kudän täwani daniñpäñ nadäk bumta täk täkañ. Eruk, man kudän täwani unitä näkño mebärina yäñahäk täyak! 40 Upäñkañ in irit mähemi näkken irit kehäromi yäpmäkta bitnäk täkañ.

41 Näk komen äma in udewanitä wäpna yäpmäñ akukta nämo nadätat. 42 Nämo, intäño mebäri nadäkinik täyat. Bäneppjin Anutu-ken nämo pek täkañ. 43 * Näk Nan täño wäpi terak äburo upäñkañ in näka not nämo täñ namik täkañ. Täñ, äma kubätä iniken gäripi terak äbäñjirän u not täñ imiñpäñ mani nadäñ imik täkañ. U inide kubä! 44 * Injin-tägän kowat yäniñ oretta gäripi nadäñkañ Anututä nintäño irit kuñat-kuñatta jide nadäk täyak yäñ nadäwätäk kubä nämo täk täkañ. Unita jide täñpäñ näka not täñpäñ nadäkinik api täñ namineñ? Täga nämo!

45 * Upäñkañ in näka ñode nämo nadäneñ; Unitä Nanken täktäknin täño mebäri käwep api yäñahäñ nimek yäñ nämo nadäneñ. Ude nämo! Mosestä ini Anutu-ken täktäkjin täño mebäri api yäñahäwek. In Moses wäpi terak kunum gänañ api ärone yäñ nadäk täkañ upäñkañ nämo! 46 * Nadäkañ? Mosestä man kudän täñkuko u näka kudän täñkuk. Unita inä unitäño man nadäwä bureni täñpän yäwänäku näka udegän nadäwä bureni täkäneñ. 47 * Täñpäkañ Moses täño man kudänta bitnäk täkañ unita näkño man jide täñpäñ nadäkinik api täneñ?

6

Jesutä ämawebe 5,000 ketem yepmäñ towiñkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

¹ Jesutä man ude yäñ paotpäñä Galili gwägu (wäpi kubä Taibirias), u udude käda kuñkuk. ² Kuñjirän ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ, Jesutä käyäm ikek yäpän tägañjirä yabäñkuño unita. ³ Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yäñ-yäkñat yäpmäñ pom kubä terak äro itkuñ. ⁴ * Kadäni

* 5:36: Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11 * 5:37: Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18

* 5:38: Jon 6:29 * 5:39: Luk 24:27,44; Apos 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11

* 5:43: Mat 24:5 * 5:44: Jon 12:43 * 5:45: Lo 31:26-27 * 5:46: Lo

18:15; Apos 3:22 * 5:47: Luk 16:31 * 6:4: Jon 2:13

uwä Juda täño orekirit kadäni wäpi Pasova keräp tanjirän. ⁵ Tänpäkañ pom uterak äro ittängän yabänkuk; Ämawebe äbot päke u äbänjirä yabänpäñ Jesutä Filip ñode iwet yabänkuk; Filip, ämawebe päke ño yepmäñ towikta ketem imapän yepmäñ towinayän? ⁶ Ini ude api täñpet yän nadänkañ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kañpäñ nadäkta iwet yabänkuk.

⁷ Ude iweränä Filiptä ñode iwetkuk; Äma ño yepmäñ towikta monen tanjipän ketem suwanpäñ yäminero upänkañ nämo nañpä tagawek yäk. ⁸ Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täño monäni unitä yänkuk; ⁹ Ironji kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmän kuñarirän käyat yäk. Ude-wanipän ämawebe päke u jide täñpäñ yepmäñ towine? ¹⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä mañjirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak mañjirän täñkuñ. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä mañjirän täñkuñ, webe ironji penta itkuño ukät nämo daniwani. ¹¹ Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpäñ Nani bänep täga man iwetpäñ ämawebe mañjirän täñkuño unita yäpmän daniñpäñ iniken gärip terak yäwäpäñ yämiñtäñ kuñkuk. Ude täñpäñ gwägu tom yäpmänpäñ udegän yämiñtäñ kuñkuk. ¹² Yämiñjirän nabä tagawäpäñ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Näñpani moräki moräki patpäñ waneño unita butuwut yäk. ¹³ Ude yäweränä käräga 5 nañkuño unitäño moräk-moräk butuñpäñ yäk 12 daiwä tokñenkuñ.

¹⁴ * Täñpäkañ Jesutä kudän kudupi ude täñpän kañpäñ ämawebetä yänkuñ; Wära! Ño profet pähap kome terak ahäkta yäwani ukenowä ñobayän! yäk. ¹⁵ * Ude yänpäñ itgwäjinpäñ Jesu injipän intäjukun äma it yämekta injitnayän täñjirä yabän umuntañ inigän pom terak äronkuk.

Jesu gwägu terak yentän kuñkuk

Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶ Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpen Galili gwägu pomi-ken äpmonkuñ. ¹⁷ Äpmo Jesuta irä wawäpäñ Kapeneam yotpärare-ken äyänutpen kuna yänkañ gäpe terak äronpen kuñkuñ. U bipani kuñkuñ. ¹⁸ Kuñjirä mänit kehäromi piänjirän gwägu tañi tokätkuk. ¹⁹ Ude täñjirän ehutpäñ gwägu bämopi-ken kuñjirä Jesu gwägu terak yentän äbuk. Yentän äbamañ iwaräntäkiyetä itkuñ-ken äbänjirän kañpäñ umun pähap täñkuñ. ²⁰ Ude täñjirä gera täñpäñ yäwetkuk; Ño näkña äretat. Umüntäneño! ²¹ Ude yäwän nadänpäñä bänep pidäm terak Jesu täñkentänpäñ gäpe terak tenjirä kome kukta nadänkuñ-ken uken pengän ahänkuñ.

* **6:14:** Lo 18:15; Jon 5:46 * **6:15:** Jon 18:36; Mat 14:23

Āmatā Jesu yāṅārok man iwetkuṅ

²² Tāṅpākaṅ āmawebe pāke u gwāgu udude parā yāṅeṅkuk. Parā yāṅewānā ṅode yāṅkuṅ; Gāpe kubā-tāgān irirān kaṅkumāṅopāṅ Jesu u iwarāntākiye-kāt nāmo kuṅjirān kaṅkumāṅ yāk. Iwarāntākiye inigān kuṅkuṅ yāṅ nadāṅkuṅ. Ude nadāṅpāṅ Taibirias komeken nanik tāṅo gāpe ātu Ekānitā yepmāṅ towiṅkuk-ken irirā yabāṅkuṅ. ²³⁻²⁴ * Tāṅpākaṅ kome uken Jesu inita ba iwarāntākiyeta wāyākṅewā wawāpāṅ gāpe uterak āronpāṅ Kapeneam komeken wāyākṅeṅtāṅ kuṅkuṅ.

Jesu ini uwā ketem bureni

²⁵ Wāyākṅeṅtāṅ kuṅtāṅgān kaṅ-ahāṅpāṅā iwet yabāṅkuṅ; Yāwoṅārewani āma, gāk jidegān ābān? ²⁶ * Yāwāwā ṅode yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Nāk kudān kudupi tāṅpewa ahāṅjirān kak tākaṅ unita nāmo! Ketem tepmāṅ towiṅjira naṅ tokṅek tāṅkuṅo unita nāka wāyākṅekaṅ. ²⁷ * Inā epān bureni tāk tākot. Kome tāṅo ketem, paot-paori nikek unita nāmo yāyat. Nāmo, irit kehāromi tāṅo ketem paot-paori nikek nāmo, unita piāni tāk tākot. Ketem uwā Āma Bureni-iniktā tāga tamek, Anutu Nantā wāpi biṅjam imiṅkuko unita yāk.

²⁸ Ude yāwerānā kowata ṅode iwetkuṅ; Nin jide tāṅpāṅ imaka Anututā gāripi nadāk tāyak u tāne? ²⁹ * Ude iwerāwā Jesutā ṅode yāwetkuk; Anututā epān intā tākta nadāk tāyak u ṅode; Iwerān āpuko unita nadākinik tāṅ imineṅ. Anutu tāṅo gārip ude yāk. ³⁰ * Ude yāwānā kowata ṅode iwetkuṅ; Kudān kudupi jidewani kubā tāṅjiri gabāṅpāṅ nadākinik tāṅ gamine? Imatāken kubā tāṅjiri gabāṅpāṅ-nadānayāṅ? ³¹ * Nadātan? Ābekniye oraniyetā kome jopi-ken kuṅjarirā Anututā ini ketem kubā wāpi mana yepmāṅ towiṅkuk yāk. Uita Anutu tāṅo man ṅode kudān tāwani; Anututā ketem kunum gānaṅ nanik yepmāṅ towiṅkuk. Eruk, kudān kudupi kubā udewani tāṅjiri kaṅpāṅ nadānayāṅ?

³² Ude yāwāwā Jesutā kowata ṅode yāwetkuk; Nāk man bureni tāwera nadāwut; Kunum gānaṅ nanik ketem uwā Mosestā nāmo pewān ahāṅ tamiṅkuṅ. Nāmoinik, Nantā kunum gānaṅ nanik ketem bureni tamik tāyak. ³³ Ketem bureni uwā āma kubā yāk. Kunum gānaṅ naniktā āpāṅpāṅ komeken āmawebeta irit kodaki pewān ahāṅ yāmik tāyak unitā Anutu-ken nanik ketem bureni tāyak yāk. ³⁴ * Yāwānā iwetkuṅ; Ekāni, gāk ketem yāyan u kadāni kadāni nimik tāyi! yāṅ iwetkuṅ.

* **6:23-24:** Jon 6:11 * **6:26:** Jon 6:11-12 * **6:27:** Jon 4:14; Jon 6:48-58

* **6:29:** 1Jo 3:23 * **6:30:** Mat 16:1; Jon 2:18 * **6:31:** Kis 16:14-15; Nam

11:7-9; Sam 78:24 * **6:34:** Jon 4:15

35 * Ude yāwāwā yāwetkuk; Irit kehāromi tāŋo ketem nākŋa ŋo. Äma nākken äbäk tākaŋ uwä nakta wari nāmo api yeneŋ. Ba äma nadāŋ namikinik tāk tākaŋ uwä umeta äneŋi nāmo api yeneŋ. 36 * Nāk man täweraro ukeŋo; Nähä nabäk tākaŋ upāŋkaŋ nadāŋ namikinik nāmo tāk tākaŋ. 37 * Tāŋ, Nantä ämawebe nāka biŋam yāpmāŋ daniŋpāŋ namik täyak u kudup-tagān nākken api ämneŋ. Äbāŋirä nāmoinik api yāwat kirewet. 38 * Kunum gānaŋ naniktä äpuro u nākŋaken gärip iwatta nāmo äput. Nāmoinik, Nan tāŋo gäripgān iwatta äput. 39 * Tāŋkaŋ unitāŋo gärip uwä ŋode; Ämawebe Nantä namik täyak u kubätä paorek yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat epān tāŋtāŋgān kadāni pähapken kumbani-ken nanikpāŋ yāpmāŋ pāŋaku api yep-manŋpet. 40 * Unita äma Anutu tāŋo Nanaki u tumbenŋ kuŋkaŋ nadāŋ imikinik tākaŋ uwä irit kehāromita biŋam api täneŋ. Äma udewani uwä kadāni pähapken tāŋpewa api kodak täneŋ. Nana tāŋo nadäk u ude yāŋ yāwetkuk.

Jesu u irit kehāromi tāŋo ketem

41 Yāŋirān nadāŋpāŋ Jesu u kunum gānaŋ nanik ketem u nāk yāŋ yāŋkuko unita Juda äma ekāni ätutä man yāŋburu-buru yāŋkuŋ. 42 * Man yāŋburu-buru yāŋpāŋ yāŋkuŋ; Jesu u äma jopi kubä yäk. U Maria Josep tāŋo nanaki. U ninä yabāŋpāŋ-nadäk takamāŋ. Upāŋ imata nāk kunum gānaŋ naniktä äput yāŋ yäk täyak?

43 Ude yāŋirä nadāŋpāŋ Jesutä yāwetkuk; In unita nadāwāwak täneŋo. 44 * Äma kubä ini-tāgān nākken ämnaŋi nāmo. Nan naniŋ kireŋpewān äpuro unitāgān wādāŋpewān nākken äbäkäbäk kädet u itak. Äma udewani u kadāni pähapken tāŋpewa api kodak täneŋ. 45 * Tāŋpākaŋ profet bianitā ŋode kudān täwani pätak; Anututä ini ämawebe kudup yāwetpāŋ yāwoŋäreŋk api tāŋpek. Unita Nantä iwetpāŋ iwōŋäreŋirān nadāweko unitä nākken äbek. 46 * Tāŋkaŋ äma kubätä Nan u nāmo kaŋkuk. Anutu-ken naniktä äpani u kubä-tāgān kaŋkuk. 47 * Unita nāk bureni-inik täwera nadāwut; Äma nāka nadākinik tāŋ namik tākaŋ unitä irit kehāromita biŋam api täneŋ. 48 * Tāŋpāŋ irit tāŋo ketem u nākŋa ŋo. 49 Bureni, bian äbekjiye orajiye u kome jopi-ken mana naŋkuŋo upāŋkaŋ kumāŋ tāŋpā kuŋkuŋ. 50 Tāŋ, kunum gānaŋ ketem äpuko u iŋamjin-ken itak ŋo. Äma kubätä ketem u naŋpāŋä nāmo api kumbek. 51 Irit

* 6:35: Jon 4:14; Jon 6:48-58 * 6:36: Jon 20:29 * 6:37: Jon 17:6-8; Mat 11:28
 * 6:38: Mat 26:39; Jon 4:34 * 6:39: Jon 10:28-29; Jon 17:12 * 6:40: Jon 11:24
 * 6:42: Mat 13:55 * 6:44: Jon 6:65 * 6:45: Ais 54:13 * 6:46: Jon 1:18
 * 6:47: Jon 3:15-16 * 6:48: Jon 6:31,58

kehäromi täño ketem kunum gānaŋ naniktä äpani u näkŋa!
Unita äma kubätä ketem ŋo naŋpāñä nämo kumāŋkaŋ pen
api it yāpmāŋ ärowek. Täñpākaŋ ketem uwä tohatna. Komen
ämawebetä irit kehäromi yāpneŋta u api taniŋ kirewet yäk.
52 Ude yāñirān nadāñpāŋ Juda äma ekāni ekāni ini-tägān man
wārät-wārät täñpāŋ yāñkuŋ; U jide täñpāŋ tohari nimān näne?

53 Ude yāwāwä Jesutä ŋode yāwetkuk; Näk bureni täwera
nadāwut; In Äma Bureni-inik täño tohari nägäri nämo nānayāŋ
täño uwä irit kehäromita biŋam nämo api täneŋ. 54 Täñ, äma
tohatna nägätna nak täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam täñpāŋ
paot-paori nämo api it yāpmāŋ äroneŋ. Täñpākaŋ kadāni
pähapken äma udewaniwä näkä täñpewa api kodak täneŋ. 55 U
imata, tohatnatä ketem bureni-inik täyak unita. Ba nägätna
udegān ume bureni-inik täyak. 56 Äma näkŋo tohatna nägätna
nak täkaŋ uwä näkkät kowat kwasikorān tāk tākamāŋ. 57 *
Täñpākaŋ Irit täño mähemi Nantä naniŋ kireñpewān äpuro
unita Nanta biŋam it täyat yäk. Näk imaka, irit mähemi
unita äma näk nak täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam api täneŋ.
58 Ketem bureni kunum gānaŋ nanik äpuko uwä ubayāŋ.
Ketem wāpi mana äbekniye oraniyetä naŋkuŋo udewani nämo.
Äbekniye oraniye uwä ketem u naŋkuŋo upāñkaŋ kumāŋ täñpä
kuŋkuŋ. Täñ, äma ketem ŋo nak täkaŋ uwä tärek-täreki nämo
api it yāpmāŋ äroneŋ.

59 Jesutä man ŋo Kapeneam yotpärare-ken kábeyä eñi gānaŋ
yāwetpāŋ yāwoŋjäreŋ täñkuk.

Äma mäyaptä Jesu kaŋumuntaŋ kuŋkuŋ

60 Man ude yāñirān äma Jesu iwarāntäk täñkuŋo ukät nanik
mäyaptä nadāñpāŋ yāñkuŋ; Wära, man ŋo nadāna siwoŋi
nämo täyak. Man udewani netätä nadāwān bureni täñpek?
61 Yāŋgaŋa gaŋa yāñkuŋo u Jesutä yabāñpāŋ-nadāñpāŋ ŋode
yāwetkuk; Man ŋo nadāñirä waki täyak? 62 * E täñ, Äma Bureni-
inik u bian irani-ken äneŋi äroñirān kaŋpāñä jide api nadāneŋ?
63 * In ŋode nämo käwep nadākaŋ; Kome guptä irit kodaki
täga pewä ahānaŋi nämo. Nämo, irit kodaki pewä ahäk-ahäk
uwä Kudupi Munapik täño epān. Näkä man täwetat ŋowä
Kudupi Munapik täño irit kodaki nitek unita äma kubätä
man u nadākinik täñpayāŋ täko uwä irit kodaki u nitek api
kuŋjareŋ yäk. 64 * Upāñkaŋ inken nanik ätutāwä man täwetat
ŋo nadāñirä bureni nämo täyak. (Jesu u äma netä unitä näka
api bitnäneŋ yāñ uku intäjukun yabāñpāŋ-nadāñkuk. Udegān,
äma netätä iwan kerik-ken api nepmañpek yāñ uku kaŋpāŋ

* 6:57: Jon 15:4-5; 1Jo 3:24 * 6:62: Jon 3:13; Apos 1:9-11 * 6:63: 2Ko 3:6

* 6:64: Jon 13:11

nadänjuk.) ⁶⁵ * Ude yänpän yänjuk; Mebäri unita yänpän node täwetkut; Äma kubä Nantä bänepi nämo tänpidäm tañ iminjirän äma u näkken täga ämnanji nämo.

⁶⁶ Man yäwa ude tärenjirän kadäni ugän ämawebe iwarän tänkunjo u ätutä gaña tänpän tenpen kunjun. ⁶⁷ Tenpen kunjirä Jesutä iwaräntäkiye 12 u node yäwetkut; In imaka, nepmanpen kunayän käwep nadäkan? ⁶⁸ Ude yäwänä Saimon-Pita unitä kowata node iwetkut; Ekäni! Gäk gepmanpen netäken kune? Gäk kubä-tägän irit kehäromi täno man yäpmän kunjat täyan yäk. ⁶⁹ * Täñiri nin nadän gamikinik tänpän node nadäkamän; Anutu täno Kudupi Äma uwä gäk ubayän.

⁷⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkut; Näk in 12 näkñata biñam yäpmän danjukut. Upänkan inken nanik kubätä satan äworetak yäk. ⁷¹ Man uwä Saimon Kariot komeken nanik unitäno nanaki wäpi Judas unita yänpän yänjuk. Judas uwä iwaräntäkiye 12 ukät nanik kubä upänkan mädenä, Jesuta mäde ut iminjuk.

7

Orekirit kadäni kubäken Jesu Jerusalem kunjuk

¹ * Ätu itpäñ Jesu Galili kome käda kunatkuko upänkan Judia kome käda kunatta bitnäjuk. U imata, Juda äma ekänitä ut-pewä kumäkta itsämbun. ² * Tänpäkan orekirit kubä wäpi Yot-taba täno Ärawa Täktäk kadäni keräp tänkuk. ³ Täñirän noriyetä Jesu man node iwetkun; Gäk kome no penpen Judia komeken kunjan kudän kudupi täñiri gäwaräntäkayetä kan gabänpän-nadawut. ⁴ Nadätan, äma kubätä mebärina kwawak ahäwän yänpän epän käbop täga nämo tänpök. Kudän kudupi bureni täk täyan u tänpäwä ämawebe äbot pähap inamiken kwawak täñiri kan gabänpän-nadawut yän iwetkun. ⁵ * (Butewaki, nägät moräkiyetä Jesuta nadäkinik nämo täñ iminjuno unita man no iwetkun.)

⁶ * Noriyetä ude iweräwä Jesutä kowata node yäwetkut; Ude nämo! In täno kudän uwä mebäri nitek nämo unita kadäni kadäni tagagän täk täkan. Upänkan näkno kadäni nämo ahätak. ⁷ * Komen ämawebetä inta iwan täga nämo täñ tamineñ. Upänkan nähä komen äma täno irit kunjat-kunjari waki u yänahänpän kwawak pek täyat unita iwan täñ namik täkan. ⁸ Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiño nämo kwayän yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yänpän Galili kome ini ugän irirän noriyetä kunjun. Eruk ätu itpäñ Jesu mäden

* **6:65:** Jon 6:44 * **6:69:** Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49 * **7:1:** Jon 5:18 * **7:2:** Wkp 23:34 * **7:5:** Mat 13:55; Apos 1:14 * **7:6:** Jon 2:4 * **7:7:** Jon 15:18

ämawebe yabaŋ paotpäŋ inigän uruŋ kadagän kuŋkuk. ¹¹ * Täŋpakaŋ ärawa bägup-ken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yäŋ yänkaŋ yän-wäyäkŋeŋtäŋ kuŋatkuŋ.

¹² Ude täŋirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täŋirä ätutäwä ŋode yänkuŋ; Äma uwä täga yäk. Yänirä ätutäwä yänkuŋ; Nämo, ämawebe jop manman yän-yäkŋat täyak yäk. ¹³ * Man ude yänkuŋo upänkaŋ Juda äma ekäni ekänita umuntaŋpäŋ kwawak nämo yänahänkuŋ.

Jesutä ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk

¹⁴ Täŋpakaŋ orekirit u kadäni bämopi-ken Jesutä kudupi eni gänaŋ äronpäŋ yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk. ¹⁵ * Ude täŋirän Juda äma ekäni ekänitä nadäŋpäŋ jäkjäk yämänpäŋ yänkuŋ; Äma ŋowä nintäŋo nadäk-nadäk eŋiken nämo ärowani upänkaŋ nadäk-nadäk ärowani ŋo de yäpuk? ¹⁶ * Ude yänirä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk man mebäri täwetpäŋ täwoŋärek täyat uwä näkŋaken nämo. Anutu, naniŋ kireŋkuko uken nanik. ¹⁷ Äma kubätä Anutu täŋo gärip iwatta bänep peweko uwä man yäk täyat u Anutu ba näkŋaken manpäŋ yäk täyat yän yäpmäŋ daniŋpäŋ nadäwek. ¹⁸ * In nadäkaŋ? Äma kubätä inita nadäŋpäŋ man yäweko uwä gup yäpmäŋ ärokärok kädet iwarek. Täŋ, äma kubätä epän mäheŋi täŋo wäpi yäpmäŋ akukta nadäŋpäŋ man yäweko uwä man bureni yäwek. U jopman kubä nämo yäwek. ¹⁹ * Mosestä бага man bian tamiŋkuko upänkaŋ inkät nanik kubätä man u nämo buramik täkaŋ. In imata näk nutta yäk täkaŋ?

²⁰ * Ude yänirän ämawebe päke unitä yänkuŋ; Netä gurayän yäk täyak? Gäk mäjo wäratä bänepka peŋ awähutak yäk. ²¹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk kudän kudupi kubägän Sabat kadäni-ken täŋkuro unita nadäwätäk pähap täkaŋ. ²² * Unita ŋode täwera nadäwut; Moses ba Moses täŋo oraniyetä nanakjiye gupi moräk madäneŋta yänätäreŋ tamiŋkuk. Eruk nanak paki kubä täŋo gupi moräki madäk-madäk kadäni Sabat ahänirän бага irepmitne yänpäŋ nämo madäk täkaŋ ba? ²³ * Nämo! In Sabat kadänita nadäwätäk nämo täŋpäŋ gupi madäk täk täkaŋ uwä! Bureni, in Moses täŋo man buramiŋpäŋ Sabat kadäni-ken nanak paki täŋo gupi moräk täga madäŋ yämik täkaŋ. Täŋpakaŋ näk äma kubä täŋo gupi kuduptagän yäpa tägaŋirä imata nebek täkaŋ? ²⁴ * Jop dapun-tägän kak täkaŋ

* **7:11:** Jon 11:56 * **7:13:** Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19 * **7:15:** Mat 13:54; Luk 2:47 * **7:16:** Jon 12:49, 14:10 * **7:18:** Jon 5:44, 8:50 * **7:19:** Apos 7:53; Rom 2:21-24 * **7:20:** Jon 8:48,52; Jon 10:20 * **7:21:** Jon 5:16 * **7:22:** Wkp 12:3; Stt 17:9-13 * **7:23:** Jon 5:8-10,16 * **7:24:** Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15

unita jop manman kubä nämo näwetneŋ. Nadäwä tärewäpäŋ man bureniŋän näwetneŋ.

Jesu u Anutu-ken naniktä äpuk

25 * Täŋpäkaŋ Jerusalem ämawebe ätutä yänkuŋ; Jide? Äma ekäni ekänitä äma utpewä kumäkta yäk täkaŋ uwä ŋo ba? 26 Ŋo kawut! U man kwawakgän yänahäntän kuŋatak ŋo yäk. Yänahäntän kuŋarirän imata nämo iniŋ bitnäkaŋ? Nintäŋo äma ekäni ekänitä U Kristo yän bureni käwep nadäkaŋ. 27 * Upänkaŋ ninä ŋode nadäkamän, äma ŋo Kristo nämo yäk. Yotpärare u nanik yän nadäkamän. Täŋ, Kristo burenitä äbänirän yotpärare uken naniktä äbätak yän nämo api nadäne yäk.

28-29 * Täŋpäkaŋ Jesu kudupi eŋi gänaŋ itkaŋ ämawebe päke u manbiŋam yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpäŋ man kubä gera terak ŋode yänkuk; Bureni, in näka nadäkaŋ. Ba uken naniktä äbuk yän nadäkaŋ. Upänkaŋ ŋode täwera nadäwut; Näk näkŋaken gärip terak nämo äbät. Anutu Nan, imaka bureniŋän täŋpani, unitä naniŋ kireŋpewän äput. In Nan uwä nämo nadäkaŋ. Täŋ, nähä ukät ittänŋän naniŋ kireŋpewän äpuro unita näk u nadätat yäk.

30 * Jesutä man ude yänirän ämawebe ätutä inŋitpäŋ manken tenayän täŋkuŋ. Täŋpäkaŋ kadänini nämo keräp taŋkuko unita täŋpä wawäpäŋ peŋkuŋ. 31 * Täŋ, ämawebe jopi mäyaptä Jesuta nadän imikinik täŋpäŋ ŋode yänkuŋ; Kristo äbäkta iwoyäwani unitä äbänpänä kudän kudupi äma ŋonitä täk täyak u irepmitpäŋ täga api täŋpek ba? Nämo!

Juda ämatä Jesu inŋitnayän täŋkuŋ

32 Ämawebetä man ude yänirä Parisi äma ätutä nadänkuŋ. Nadänpäŋ bämop äma intäjukun täŋpani ätukät yänpäŋ-nadäk täŋpäŋ Jesu inŋitta komi äma peŋ yäwet-pewä kuŋkuŋ. 33 * Täŋpäkaŋ Jesutä ämawebe päke u yäwetkuk; Kadäni keräpigän inkät itkaŋ äneŋi äyänutpen äma naniŋ kireŋpewän äbutken api kwet. 34 * Täŋjira in näka bumta wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. Ba kome näkä pänku irayän tätken u in täga nämo api kuneŋ.

35 Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet täŋpäŋ yänkuŋ; Äma ŋo de kuŋirän unita api wäyäkŋena waneŋ? Juda äma notniye ätu Grik kome itkaŋ-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuŋpäŋ ämawebe u nanik käwep yäwetpäŋ yäwoŋärek api täŋpek yäk. 36 Wära! Mebäri jideta man ŋodewä yäk täyak; In näka wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ

* 7:25: Jon 5:18 * 7:27: Jon 7:41, 9:29 * 7:28-29: Mat 11:27; Jon 8:55

* 7:30: Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1 * 7:31: Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon

12:11,42 * 7:33: Jon 13:33 * 7:34: Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24

nämo api nabäñ ahäneñ. In kome näkä päñku irayäñ tätken u täga nämo api kunen yäk.

Kudupi Munapik u ume dapuri udewani

37 * Täñpäkañ Juda täño orekirit kadäni u irä tärenayän käbeyä pähap täñirä Jesutä ämawebe bämopi-ken akuñpäñ man kubä gera terak ñode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkañ kañ nanpäñ! 38 * Anutu täño mantä yäyak ude; Äma näk nadän namikinik täk täkañ uwä irit kodaki täño ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkañ ude api äbän irek. 39 * Jesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadän imikinik täñpani unitä yäpmäkta yäwani upänkañ kadäni uken Jesu kunum gänañ nämo äronkuko unita Kudupi Munapik nämo äpuk.

40 * Jesutä man yäk täñkuko u ämawebe ätutä nadänpäñ yänkuñ; Bureni-inik, äma ño Profet ahäkta yäwani ubayän yäk. 41 * Yänirä ätutäwä yänkuñ; Nämo, uwä Kristo bureni yäk. Täñpäkañ ätutäwä yänkuñ; Ño Kristo nämo. Kristo u Galili komeken nämo api ahäwek. 42 * Anutu täño man kudäntä ñode yäyak; Kristo u Betlehem yotpärare-ken Devittä äbotken ahäkta yäwani yäk. 43 * Äma päke unitä man wärät-wärät ude täñpäñ duñ-wenkuñ. 44 * Täñ, ätutäwä Jesu injtpän komi eniken tenayän nadänkuño upänkañ äma kubätä Jesu nämo injtikuk.

Juda äma ekänitä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

45 * Täñpäkañ komi äma Jesu injtnayän Jesuken kuñkuño uwä äneñi äyänutpen bämop äma intäjukun täñpani ätukät Parisi ämaken penta kuñkuñ. Kuñirä yäwetkuñ; In imata Jesu nämo injtpän yäpmän äbäkañ? 46 * Ude yäwäwä komi ämatä kowata ñode yäwetkuñ; Jesutä man yäk täyak u inipärik kubä. Bian äma kubätä man ude nämo yäk täñpani yäk. 47 Ude yäwäwä Parisi ämatä yäwetkuñ; Wa! In imaka, Jesutä bänepjin yän-täkñat täyak? 48 * Unita in jide nadäkañ? Parisi äma ba intäjukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita gäripi nadätak? Nämoink! 49 Upänkañ ämawebe äbot päke ñonitä бага man nämo nadänpäñ Anutu inamiken wañ moreñkañ genjita biñam täkañ yäk.

50 * Ude yänirä Parisi äma noripaki kubä wäpi Nikodemus, bian Jesu-kät yänpäñ-nadäk täñkumäno unitä yäwetkuk; 51 * E,

* 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:10,14 * 7:38: Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39:

Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4 * 7:40: Jon 6:14 * 7:41: Jon 1:46, 4:29 * 7:42:

Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 * 7:43: Jon 9:16 * 7:44: Jon 7:30 * 7:45:

Jon 7:32 * 7:46: Mak 1:22 * 7:48: Jon 12:42 * 7:50: Jon 3:1-2 * 7:51:

Lo 1:16

nintäño бага ман терак жиде патак? Äма кубä waki ude täyak yän nämo nadänkañ manken jop täga tene? Nämo inik! Imaka täñpeko unitäño mebärini yänahäwän kañpäñ nadänpäñ uyaku manken täga tene yäk. ⁵² * Ude yäwän nadänpäñ noriyetä sära ñode iwetkuñ; Gäk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täño man ket danänpäñ nadänkañ ñode nadäwen; Galili komeken profet kubä ahänañi nämo yäk. ⁵³ Ude yänpäñ-nadänkañ enjini-ken kuñtäñpä kuñkuñ.

8

Webe waki täñpani kubä Jesuken yäpmän kuñkuñ

¹ * Eruk Jesutä Olip pomken äronpäñ u patkuk. ² Patkuko yänenjirän tamimañ-inik u naniktä äpämañ kudupi yotken äronjirän ämawebe bumta it gwäjiñkuñ. Itgwäjiñjirä Jesutä mañitpäñ manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreк täñkuk. ³ Täñjirän Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi ämatä webe äpi nikek kubä kubokäret täñjirän kañ-ahänkuño u yäpmän Jesuken kuñpäñ ämawebe bämopi-ken pimij iwetkuñ. ⁴ Täñpäñ Jesu iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, webe ñonitä äma kubäkät kubokäret täñjirän kañ-ahänkumän. ⁵ * Moses täño бага mantä webe ñodewanita mobätä kumän-kumän däpmäkta yäwani yäk. Unita gäkä jide yäwayän? ⁶ * Jop Jesu iwet yabänjirä Jesutä man goret ba jide kubä yäwän kañpäñ buñep-ken kañ pena yänpäñ Jesu iwet yabäk täñkuñ.

Yäwäwä Jesu gwäjiñ äpmonpäñ kome терак keritä kudän täñkuk. ⁷ * Ude täñjirän iwet yabäk pen täñ irirä Jesu doranpäñ yabänpäñ ñode yäwetkuk; Inken nanik kubätä momini nämo täñpawä unitä jukun mobätä uränkañ urut yäk. ⁸ Ude yänpäñ äneñi gwäjiñ äpmonpäñ kudän täñkuk. ⁹ * Man ude yänjirän nadänpäñ äma intäjukun ämaniyetä kwä yabänkañ yabänjit yabänjit kubäkubä kudup kuñ moreñkuñ. Kuñ moreñjirä webe uwä Jesu dubini-ken inigän itkuk. ¹⁰ Irirän Jesutä doranpäñ kañpäñ iwet yabänkuk; Wanotna, äma manken gepmanayän täño u de? Äма kubätä yäntärek man nämo gäwerak? ¹¹ * Yäwänä webe unitä Nämo yän yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk udegän, yäntärek man nämo gäwerayän. Gäk jop päñku itkanä waki äneñi nämo täñpen yäk.

Jesutä iniken mebärini yänahänpäñ yäwetkuk

¹² * Eruk ittängän kadäni kubä Jesutä ämawebe man ñode yäwetkuk; Näk komen ämawebe intäño topän. Unita äma kubätä

* **7:52:** Jon 7:41-42 * **8:1:** Luk 21:37 * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * **8:6:** Mat 22:15 * **8:7:** Lo 17:7 * **8:9:** Mat 22:22 * **8:11:** Jon 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9, 9:5; Jon 12:46

näk näwarayäj täko uwä bipmän urani gänañ nämoinik api kuñarek. Uwä irit kehäromi täño penjyäjek terak api kuñarek yäk. ¹³ Man ude yäjirän Parisi ämatä nadänpäj ñode iwetkuñ; Jop manman yäyan yäk. Eruk ño gäkña-tägän mebärika yäjahätan unita nadänitna bureni nämö täyak yäk.

¹⁴ * Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Ude nämö. Näkñata siwonji yäyat. U imata, näk de naniktä äbut ba de api kwet yäj unitäj mebäri nadänkañ yäk täyat. Unita näkña mebärina yäjahäjira jopi nämö täk täyak. In ñowä näka de naniktä äbuko äneñi de api kwek yäj nämö nadäk täkañ unita tänguñtak täkañ.

¹⁵ * Inä äma gupigän yäpmäj danik täkañ. Täñ, nähä äma nämö yäpmäj danik täyat. ¹⁶ * Upänkañ näkä äma yäpmäj daninpäñ yäwänäku bureni yäpmäj danik täyet. Imata, äma yäpmäj danik-danik epän u näkñagän nämö täñpet. Nan nanin kireñpewän äpuro unitä täñkentäj namiñirän bok täde. ¹⁷ * In nadäkañ? Baga manjin terak ñode pätak; Äma yarätä kubä täño mebäri yäjahäjirän bureni yäj nadäwen. ¹⁸ * Täñpäñ näk mebärina yäjahäjira Nan, nanin kireñkuko unitä udegän yäjkentäj namik täyak. U kawut, nek äma yarätä mebärina yäjahäk täkamäk!

¹⁹ * Man ude yäweränkañ ñode iwet yabänkuñ; Nanka de? Ude yäwäwä yäwetkuk; In näka nämö nadäwä tärewäpäñ nanta udegän nämö nadäwä tärekañ. In näka nadäwä tärewäpäñ uyaku Nanta udegän nadäwä tärekäneñ yäk. ²⁰ * Jesu kudupi eni gänañ ämawebe yäwetpäñ yäwonjerek täñkuko ugän Parisi äma man u yäwetkuk. Moneñ irona pek täñpani käwuri u dubini-ken itkañ man u yäwetkuk. Täñpäkañ kadänini nämö keräp täñkuko unita jide täñpäñ manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yäwetkuk

²¹ * Täñpäkañ Jesutä ämawebe man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Näk api tepmanpeñ kwet yäk. Tepmanpeñ kuñira näka api wäyäkñeneñ. Täñpäñ wakiwakijin nitek kuñattängän api kumneñ. Täñkañ näkä päñku irayäj tätken uken in täga nämö api kuneñ yäk. ²² * Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yäjkuñ; Näkä päñku irayäj täyat-ken uken täga nämö api kuneñ yäj yäyak u imata yäyak? Ini gupi utpäñ kumäkta yäyak ba jideta yäyak? ²³ * Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; In komen äma nämö nadäkañ. Inä komen umude käda nanik. Nähä punin unude käda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nämö. ²⁴ In wakijin nitek kuñatkä kumneñ yäj täwerat.

* **8:14:** Jon 5:31-32; Jon 7:28, 9:29 * **8:15:** Jon 7:24, 12:47 * **8:16:** Jon 5:30, 8:29 * **8:17:** Lo 17:6, 19:15 * **8:18:** 1Jo 5:9 * **8:19:** Jon 14:7 * **8:20:** Jon 7:30 * **8:21:** Jon 7:34,36; Jon 13:33 * **8:22:** Jon 7:35 * **8:23:** Jon 3:31

Bureni, mebärina näkña itat yäj täwet täyat u nadäkinik nämo täneño uwä wakijin pat tamiñirän mät kumneñ. ²⁵ Yäwänä iwet yabänkuñ; E täñ, gäk netä? Yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Mebärina uku, umunitä täwet yäpmäj äbäro ugän. ²⁶ * Näkä in manken tepmanpäj mebärijin yäjahäkta kehäromina nitek. Upänkañ mebärijin nämo yäjahäwayäj. Naniñ kireñkuko u meni-ken nadänjkuro ugänpäj kome terak ño yäjahänpäj täwet täyat. Naniñ kireñkuko unitä man bureni yäk täyak yäk.

²⁷ Täñpäkañ Nanita ude yäweränkañ nämo nadäwä täreñkuñ.

²⁸ * Nämo nadäwä täreñkuño unita Jesutä ñode yäwetkuk; In Äma Bureni-inik yäpmäj aku punin peñkañ mebärina näkña itat yäj api nadäwä täreneñ. Täñpäkañ näkñaken nadäk-nadäkpäj imaka kubä nämo täk täyak. Nämo, Nantä näwoñäreñkuko man ugänpäj yäk täyat. U imaka, api nadäwä täreneñ. ²⁹ * Naniñ kireñkuko uwä näkkät itkamäk. Näk kadäni kadäni imaka yäk täyat ba täk täyat unita gäripi nadänpäj näk nämo nepmak täyak yäk. ³⁰ * Täñpäkañ Jesutä man ude yäjirän Juda ämawebe mäyaptä nadäj imikinik täñ imiñkuñ.

Abraham täño nanakiye

³¹ Täñpäj Juda ämawebe Jesuta nadäkinik täñ imiñkuño u ñode yäwetkuk; In näkño man terakgän kuñatnayäj täño uwä näkño näwaräntäknaye bureni-inik api itneñ. ³² Ude täñpäj näkño man bureni nadäwä täreñirä man bureni unitä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäj tepmanpän säkgämän api kuñatneñ yäk. ³³ * Jesutä ude yäweränä Juda äma ekäni ekäni unitä iwetkuñ; Wära! Nin Abraham täño oraniye unita säkgämän itkamäj yäk. Äma kubä täño topmäk-topmäkken nämoinik it yäpmäj äbäkamäj. Ba äbot kubäta watä epän nämo täñ imiñ yäpmäj äbäkamäj. Upäj imata topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäj tepmanpän säkgämän api itneñ yäj niwetan?

³⁴ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; In kudup waki täño watä kuñat-kuñat äma ude itkañ yäk. Äma momi täk täkañ uwä waki täño watä kuñat-kuñat äma ude täk täkañ. ³⁵ Täñ äma kubä täño watä kuñaranitä ekänini täño äboriye-kät täga nämo kuñarek yäk. Nanaki uyaku nägät moräki unita nani täño äboriyekät pen it yäpmäj ärowek yäk. ³⁶ Unita Nanaki unitäwä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäj tepmanpayäj täko uwä säkgämän-inik api kuñatneñ. ³⁷ * E, nin Abraham täño äboriye itkamäj yäj näwetkañ u

* **8:26:** Jon 7:28, 12:49 * **8:28:** Jon 3:14, 5:19 * **8:29:** Jon 8:16, 16:32

* **8:30:** Jon 7:31 * **8:33:** Mat 3:9 * **8:34:** Rom 6:16,20; 2Pi 2:19 * **8:37:** Jon 5:18

nadätat. Tänpäkaŋ in mannata bitnäk täkaŋ unita kumäŋ-kumäŋ nutnayäŋ nadäk täkaŋ. ³⁸ Näk Nantä näwoŋärek täŋkuko ugänpäŋ täwet täyat. Upäŋkaŋ inä injinken nanjintä täwoŋärek täŋkuko upäŋ täk täkaŋ yäk.

³⁹ * Ude yäwänä iwetkuŋ; Nin täŋo nanin u Abraham! yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In Abraham täŋo oraniye yäwänäku ini bumik äworekäneŋ. ⁴⁰ Näk Anutu-ken nanik man bureni nadäŋkuropäŋ täwerakaŋ inä nutnayäŋ yäk täkaŋ. Abrahamtä imaka udeyani kubä nämo täŋkuk. ⁴¹ * Unita bureni ŋode täwera nadäwut; Inä kädet injinken nanjintä iwatkuko udegän iwat täkaŋ yäk. Jesutä ude yäwänä Juda äma unitä iwetkuŋ; Wa! Ninä kubokäret täŋpäŋ bäyawani nämo! Nanin Anutu kubägän yäk.

Satan täŋo nanakiye

⁴² * Yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Nanjin Anutu yäwänäku näka not täŋ namikäneŋ. Näk Anutu-ken naniktä äput, näkŋaken nadäk-nadäkna terak nämo äput. Anututä naniŋ kireŋpewän äput. ⁴³ * Mebäri imata näkŋo mantä bänepjin-ken nämo yäput täyak? U ŋodeta; Näk man yäŋira in jukujin peŋpäŋ täga nämo nadäk täkaŋ unita. ⁴⁴ In-täŋo nanjin Satan. Unitäŋo kädet iwatta gäripi nadäk täkaŋ. U bian äma däpmäk-däpmäk täk täŋkuko unitä pen täŋ yäpmäŋ äbäk täyak. Uwä man bureni mäde ut imiŋkuko unita bänepi-ken man bureni kubä nämoinik pat täyak. Uwä jop manman täŋo mäheimi-inik unita äma jop yäkŋatta gäripi pähap nadäk täyak.

⁴⁵ Upäŋkaŋ nähä man bureni-inik täwet täyat unita manna bitnäk täkaŋ. ⁴⁶ * Jide? Inken nanik kubätä näkŋo momi täga kaŋ-ahäwek? Nämoinik. Tänpäkaŋ näk man bureni täwerira imata näkŋo man nadäwä bureni nämo täk täkaŋ? ⁴⁷ * In nadäkaŋ? Äma ba webe Anututa biŋam kuŋat täkaŋ uwä Anutu täŋo man nadäŋpäŋ buramik täkaŋ. Tänpäkaŋ inä Anututa biŋam nämo täkaŋ unita mani bitnäk täkaŋ.

Jesu ini ba Abrahamta yäŋkuk

⁴⁸ * Ude yäwän nadäŋpäŋ Juda ämatä koki bumta wawäpäŋ Jesu iwetkuŋ; Gäk Samaria äma! Mäjo wakitä kotawänkaŋ ba yäyan! yäk. ⁴⁹ Ude yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk mäjotä nämo kotatak. Näk Nan oraŋ imik täyat upäŋkaŋ inä näk nabäŋ äwaräkuk täk täkaŋ. ⁵⁰ * Näk wäpna biŋamta nadäwätäk täŋpäŋ nämo täwet täyat. Wäpna biŋam yäŋahäk-ahäk u Äma kubä täŋo

* **8:39:** Mat 3:9 * **8:41:** Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8 * **8:42:** 1Jo 5:1; Jon 16:28

* **8:43:** Rom 8:7; 1Jo 3:8 * **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22; 1Jo 3:5 * **8:47:** Jon

18:37; 1Jo 4:6 * **8:48:** Mak 3:21-22; Jon 7:20 * **8:50:** Jon 5:41

epän. Äma unitä äma mäde ut namik täkaŋ uwä api yäpman daniwek. ⁵¹ * Näk bureni-inik täwera nadawut; Äma näkŋo man buramiŋpäŋ yäpman kuŋat täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämo inik!

⁵² Ude yäwänä Juda ämatä ŋode iwetkuŋ; Man ude yäŋiri bureni ŋode nadäkamäŋ; Gäk mäjotä magätak! yäk. Abraham uwä kumbuk, ba profet biani udegän kumäŋ moreŋkuŋ. Upänkaŋ gäk ŋode yäyan; Äma näkŋo man yäpman kuŋat täkaŋ unitä paot-inik nämo api täŋpek yäŋ yäyan! ⁵³ * Jide? Gäk oranin pähap Abraham u irepmitpäŋ yäyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegän kumbuŋ. Upänkaŋ gäk jidewani unitä äma u yärepmitpäŋ wäpka yäpman äronpäŋ yäyan? ⁵⁴ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näkŋa-tägän wäpna yäpman äronjira nämo tägawek. Nämo, Nan, nintäŋo Anutunin yäŋ iwet täkaŋ unitä oraŋ namik täyak. ⁵⁵ * Anutunin yäŋ iwet täkaŋ upän mebäri ni nämo inik nadäkaŋ. Täŋ, näkŋawä nadäwa tärekaŋ. Nämo nadäwa tärekaŋ yäŋä, imata yäwet? Jop man ude yäŋpäŋ ingän äworewet. Ude nämo! Näk Nanta nadäwa tärewäpäŋ mani biŋam yäpman kuŋat täyat. ⁵⁶ Orajin Abraham uwä näkŋo äbäkäbäk kadäni u api käwet yänkaŋ oretoret terak kuŋattängän kaŋpäŋ wisikinikna! yäŋ yänkuk.

⁵⁷ Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuŋ; Wära! Gäk obaŋ 50 ude nämo täreŋkukopäŋ Abraham kaŋkun? ⁵⁸ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadawut; Abraham nämo ahäwani-ken itkuro unitä itat yäk. ⁵⁹ * Ude yäwänä mobä yäpmanpäŋ utnayäŋ täŋirä Jesu uwä äma itkunŋo u gänaŋ paotpeŋ kuŋkuk.

9

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuŋ

¹ Kädet miŋin kuŋtängän Jesutä äma kubä miŋi koki gänaŋ dapuri tumbanitä ahäwani u kaŋ-ahänkuk. ² * Kaŋ-ahänpäŋ Jesu iwaräntäkiyetä iwet yabänkuŋ; Yäwoŋärewani äma, netä täŋo momita äma u dapuri tumbani ahänkuk? Iniken ba miŋi nani täŋo? ³ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Iniken ba miŋi nani täŋo momita nämo. Anututä epän kehäromi äma ŋo terak kwawak ahäwekta Anututä inide teŋkuk. ⁴⁻⁵ * * Nadäkaŋ? Näk kome terak irayäŋ täyat udegän komen ämawebe täŋo topän ude api iret. Täŋpakaŋ Nan, naniŋ kireŋkuko unitäŋo

* **8:51:** Jon 5:24; Jon 6:40,47 * **8:53:** Jon 4:12 * **8:55:** Jon 7:28-29 * **8:58:**

Jon 1:1 * **8:59:** Jon 10:31 * **9:2:** Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4 * **9:3:** Jon

11:4 * **9:4-5:** Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35 * **9:4-5:** Mat 5:14; Jon 8:12

epän kepma irayän täyat-ken ugän täk täkäna. Bipmäñ urani kadäni keräp täyak. Kadäni uken epän täga nämö api täne yäk.

6 * Jesutä ude yänpän kome terak iwit utpän awähutpewän okä täñkuk. Okä tänpänkañ yäpmänpän äma dapuri tumbani u dapuri-ken gatänkuk. 7 * Gatänpän ñode iwetpän peñ iwetkuk; Gäk kuñkañ Siloam gwägu-ken garok ño ärut yäk. (Siloam uwä ninin man terak peñ iwet-pewän kwani.) Jesutä ude peñ iweränä äma u pänku gupi ärutpän dapun ijiwän kwäpäñ enjiken kuñkuk. 8 Enjiken kuñirän noriye ba äma ätu ketem ba monenja yänapik täñkuko-ken unitä kañpäñ yänkuñ; U kawut! Äma imaka imakata ninken yänapik täñkuko unitä ba äbätak? 9 Ude yänirä ätutä yänkuñ; Ini u! yäk. Ba ätutä yänkuñ; Nämö yäk. Udewani bumik yäk. Ude yänirä ini yäwetkuk; Näkña äbätat! yäk.

10 Ude yäwänä iwet yabänkuñ; Jide tänpän dapun ijitan? 11 Yäwäwä äma unitä yäwetkuk; Äma kubä wäpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatänkañ ñode näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuñkañ gupka ärut yän näwerak. Näweränkañ näk u pänku ume ärutkañ eruk dapun ijit yäk. 12 Ude yäwänä iwet yabänkuñ; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuk; Näk nämö nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täñkuñ

13 Ude yäwänkañ ämawebetä dapuri tumbani u yänikñat yäpmän Parisi äma ätuken kuñkuñ. 14-15 * Kepma Jesutä okä awähutpän dapuri-ken gatänkuko u Sabat kadäni-ken täñkuko unita Parisitä äma u iwet yabänkuñ; Dapun jide tänpän ijin? Yäwäwä yäwetkuk; Äma u dapuna-ken okäpäñ gatänirän pänku ume ärutpän ukengän dapun ijit yäk. 16 * Ude yänirän Parisi äma ätutä yänkuñ; Äma uwä Anutu-ken nanik nämö. Uwä orekiritnin irepmetak yäk. Ude yänirä ätutä yänkuñ; Uwä momi äma yäwänäku imaka kudupi udewani täga nämö täyek yäk. Ude yänpän ini-tägän man wärät-wärät täñkuñ.

17 * Tänpän äma uwä äneñi ñode iwet yabänkuñ; Äma dapunka tänpewän ijino u gäkä unita netä yän yäyan? Ude yäwäwä yänkuk; U profet kubä yäk. 18 Ude yäwänkañ Juda äma ekäni ekäni unitä äma u bureni dapun tumäk itkukopän dapun äneñi ijik yän nämö nadänkuñ. Tänpän miñi nani yämagut yäpmän äbuñ 19 Yämagut yäpmän äbänpän yäwet yabänkuñ; Äma ño nanakjek bureni? Dapuri tumbani yän iwet tākamän u ño? U jide tänpän dapun ijik? 20 Yäwäwä miñi nanitä ñode yäwetkumän; Uwä nanaknek yäk. Nek nadäkamäk, u bian dapuri tumbani inide ahänkuk yäk. 21 Upänkañ jide tänpän

* 9:6: Mak 8:23 * 9:7: 2Kin 5:10 * 9:14-15: Luk 13:14 * 9:16: Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33 * 9:17: Jon 4:19

dapun ijik, ba netätä dapuri täwirak yäj nämo nadäkamäk yäk. U bian tägaŋkuko unita ini iwet yabäwäkaŋ täwerän yäk. ²²⁻²³ * Uwä Juda ämata umuntaŋpäŋ ude yänjkumän. Juda äma ekäni ekänitä man ŋode yänjpäŋ uku yänjkehärom taŋkuŋ; Äma kubätä Jesu u Kristo yäj yäwänä äma u kudupi eŋi gänaŋ ärokta api yäjiwätne yäj yänjkun. ²⁴ * Täŋpakaŋ äma dapuri tumbani u äneŋi ŋode iwetkuŋ; Gäk Anutu iniŋ oretpäŋ man bureni yäl Ninä äma unitäŋo mebäri nadäkamäj. U momi äma yäk.

²⁵ Yäwäwä ŋode yäwetkuk; Uwä momi äma ba momi äma nämo yäj nämo nadätat. Upänkaŋ näk ŋode nadätat; Näkä dapun tumäk itkuropäŋ dapun ijitat ŋo yäk. ²⁶ Yäwänä Juda äma unitä iwetkuŋ; Jide täŋpäŋ dapunka täŋpewän injin? ²⁷ Yäwäwä yäwetkuk; Näk täweraro u nämo nadäŋ? Imata äneŋi niwerän yänkaŋ yäkaŋ? Inä iwaräntäkiye täna yänjpäŋ ba yäkaŋ? ²⁸ Ude yäwänä yänjärok man ŋode iwetkuŋ; Gäkŋa uyaku iwaräntäki. Ninäwä Moses täŋo iwaräntäkiye yäk. ²⁹ * Moses uwä Anututä man iwetkuko u nadäkamäj. Upänkaŋ äma uwä äma jopi kubä yäk. Uken naniktä äbäk yäj nämo nadäkamäj!

³⁰ Yänjirä äma unitä man kowata ŋode yäwetkuk; Intä ude yänjirä inide kubä nadätat yäk. Dapunna täŋpewän ijiro upänkaŋ imata äma u deken naniktä äbäk yäj nämo nadäkaŋ? ³¹ * Ninä ŋode nadäk täkamäj; Anutu uwä äma momi nikek nämo täŋkentäŋ yämik täyak. Täŋpäŋ kubätä iniŋ oretpäŋ mani buramiwänä täŋkentäŋ imek yäk. ³² Äma kubätä dapun tumäk ahäwani kubä dapuri täŋpewän ijinük yäj biŋam udewani bian umu-kentä kubä nämo nadäŋ yäpmäj äbumäj. ³³ * Unita äma uwä Anutu-ken naniktä nämo äpuk yäwänäku epän udewani jide täŋpäŋ täŋpän? ³⁴ * Yäwänä koki wawäpäŋ ŋode iwetkuŋ; Wa! Wakiinik-ken naniktä ahäwani gäk! Gäk ŋonitä manbiŋam yänjpäŋ täga niwoŋärewen? Ude yänjpäŋ iwat kireŋkuŋ.

Bänep bipmäj urani täŋo manbiŋam

³⁵ Iwat kireŋjirä Jesutä biŋam u nadäŋkaŋ kaŋ-ahänjpäŋ ŋode iwet yabänjkuk; Gäk Äma Bureni-inik nadäŋ imitan? ³⁶ Yäwänä äma unitä iwetkuk; Ekäni, gäkä äma yäyan u netä? Näwoŋäreŋjiri kaŋpäŋ nadäŋ imikinik täŋpa! yäk. ³⁷ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nabänjiri man gäwetat ŋo näkŋa yäk. ³⁸ Yäwänä yänjkuk; Ekäni, bureni! Näk nadäŋ gamikinik täyat yäk. Ude yänjpäŋ gämori-ken gukut imäpmok täŋpäŋ iniŋ

* **9:22-23:** Jon 7:13 * **9:24:** Jos 7:19 * **9:29:** Jon 8:14 * **9:31:** Sam 34:15;

Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29 * **9:33:** Jon 9:16 * **9:34:** Sam 51:5; Jon 9:2

* **9:37:** Jon 4:26

oretkek. ^{39*} Täñirän Jesutä yänjuk; Näkä komen äma mebärijin kwawak yäpmän danikta äpuro unita dapuri tumbanitä dapun ijik-ijik täneñ. Täñ, dapuri ijiwanitä dapun tumäk täneñ yäk. ^{40*} Ude yäwänä Parisi äma bok itkuño unitä nadänpän yänkuñ; Ai! Ninta dapun tumäk yän yäyan? ^{41*} Yäwäwä Jesutä yäwetkek; In dapun tumäk yäwänäku momijin nikek nämo itkäneñ. Upänkañ nin dapun ijiwani yän yäk täkañ unita momijin mät pat tamek yäk.

10

Jesu uwä yawak täño mähemi tägagämän

¹ Jesutä man ude yänpän äneñi kubä ñode yäwetkek; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täño yewa gänañ ärowa yänpän yäma siwoñi-ken nämo äronpän jopi-ken tädotpen äpmonpeko uwä kubo äma. ² Täñ äma yäma pewani-ken siwoñi äroweko uwä yawak täño mähemi. ³ Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpänä iniken yawakiye wäpi terakgän gera yänjirän nadäneñ. Täñpän dubini-ken äbänjirä yän-yäkñat yäpmän yäman äpämañ kwek. ^{4*} Äpämañ yäman kumañ intäjukun kuñjirän yawakiyetä mähemi kotäki nadänit iwatneñ. ⁵ Yawak u äma kudupi kubä täga nämo iwatneñ. Nämoinik, kudupi kotäk nadänpän metänpen kunen yäk. ^{6*} Jesutä man wärani ude yäwerirän mebäri nämo nadäwä tärenkuñ.

⁷ Man wärani täño mebäri nämo nadäwä tärenkuño unita Jesutä man yäpurärätpän ñode yäwetkek; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täño yäma bureni-inik. ^{8*} Äma intäjukun äbänpän yawakta watä epän täk täñkuño uwä kubo äma unita yawak u mani nämo buramik täñkuñ. ^{9*} Täñpäkañ nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänañ ärokta äbayän täko uwä äronpän säkgämän api irek. Kuñ äbäk täñkañ ketem tägagämän api nak täñpek. ¹⁰ Täñpäkañ kubo äma uwä imaka kubäta nämo äbek. U yawak kubo täñit kumän-kumän däpmänit täñpek. Upänkañ nähä yawak irit kuñat-kuñat gäripi nikek yämikta äbut.

^{11*} Näk yawak täño mähemi tägagämän. Näk yawaknaye säkgämän kañ irut yän nadänpän gupnata nämo iyap tänpän api iniñ kirewet. ^{12*} Täñpäkañ äma yawak watäni itkañ gwäki yäpmäk täkañ uwä mähemi bureni nämo. Anj komi kubä yawak yewayän äbänjirän äma uwä kañpän umuntanpen

* **9:39:** Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15 * **9:40:** Mat 15:14, 23:26 * **9:41:** Jon 15:22 * **10:4:** Jon 10:27 * **10:6:** Jon 16:25 * **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:9:** Sam 118:20; Jon 14:6 * **10:11:** Sam 23:1; Rev 7:17 * **10:12:** Apos 20:29

yawak yabä kätänpäñ metäñpeñ kwek. Metäñpeñ kuñjirän añ komi u yawak däpmäñpäñ yäwat kireneñ. ¹³ Imata, äma uwä yawakta gäripi-inik nämo nadäk täkañ. U gwäki yäpmäk-tagän yawak watäni it täkañ unita umuri kubä ahäñ yämiñjirän metäñpeñ kuk täkañ.

¹⁴⁻¹⁵ * * Upäñkañ näk yawak täño mähemi bureni-inik. Nantä näka nadäñ namikinik täk täyak udegän näk yawaknayeta nadäñ yämikinik täk täyat. Täñpäñ näk Nanta nadäñ imikinik täk täyat udegän yawaknayeta nadäñ namikinik täk täkañ. Yawaknayeta yäñpäñ gupna iniñ kirekta nämo bitnätat. ¹⁶ * In nadäkañ? Yawaknaye ini ño nanik-gänpäñ nämo yabäñ yäwat täyat. Nämo, yawaknaye ätu kome ätuken itkañ. U yämagurira näkño man kotäk nadäñpäñ näwat yäpmäñ äbäñjirä äbot kubägän api yepmañpet. Yepmañpa kubä-kengän irirä mähemi kubä-tägän api yabäñ yäwarek.

¹⁷ * Täñpäkañ näk gupna api iniñ kirewero upäñkañ äneñi pengän itkuro ude api äworewero unita Nantä näka gäripi nadätak. ¹⁸ * Äma kubätä näkño irit jop nadäñ täga nämo nomägakrek, näkña yäwakañ uyaku. Näkña-tägän gupna täga iniñ kirewet. Gupna iniñ kirekta ba äneñi yäpmäkta u kehäromina pätak. Ude täkta Nantä kehäromi peñ namiñkuk yäk.

¹⁹ * Jesutä man ude yäñjirän Juda äma ekäni ekänitä nadäñpäñ äneñi nadäk yarä nitek inñitkuñ. ²⁰ * Täñpäñ äma ätutäwä yäñkuñ; Mäjotä magäriñrän nadäk-nadäki paoränkañ man ñodewä yäyak! Man yäyak u nadäneño! yäk. ²¹ Ude yäñjirä äma ätutäwä yäñkuñ; Ude nämo! Mäjotä magäriñrän jide täñpäñ man säkgämän udewani yäwek? Äma mäjotä magäranitä äma dapuri tumbani täga nämo yäpän täganenñ yäk.

Juda ämatä Jesu iwan täñ imiñkuñ

²² Täñpäkañ Juda täño orekirit kubä keräp tañkuk. Orekirit uwä kudupi eni kodaki täñpäñ yäma bian dätkuño u nadäkta pewani. Mänit kadäni-ken täk täñkuñonik. ²³ Eruk orekirit u keräp tañjirän Jesu kudupi eni gänañ äronpäñ kumañ kukñi kända wäpi Solomon täño Itpäñ-nadäk Bägup ukäda päñku itkuk. ²⁴ * Uken irirän Juda äma ekäni ekänitä äbä itgwäjiñpäñ iwet yabäk ñode täñkuñ; Gäk jidegän mebärika siwoñi api niweren? U nadäna yäñpäñ nadäwätäk terak kuñatkamäñ yäk. Eruk siwoñi niwet; Gäk Kristo ba Kristo nämo?

* **10:14-15:** Jon 10:27; 2Ti 2:19 * **10:14-15:** Mat 11:27; Jon 15:13; 1Jo 3:16

* **10:16:** Ais 56:8; Jon 11:52; 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24 * **10:17:** Plp 2:8-9

* **10:18:** Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11 * **10:19:** Jon 7:43 * **10:20:** Jon 7:20, 8:48

* **10:24:** Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67

25 * Ude iwet yabāwāwā Jesutā kowata ḡode yāwetkuk; Nāk uku tāwetkuro upāḡkaḡ in nadāwā bureni nāmo tāḡkuḡ. Kudān kudupi Nana tāḡo wāpi terak tāk tāyat unitā mebārina kwawak pewān ahāk tākaḡ. 26 * Upāḡkaḡ inā nākḡo yawak nāmo unita nadāḡ namikinik nāmo tāk tākaḡ. 27 * Nākḡo yawak-naye uwā manna nadāḡpāḡ nāwat tākaḡ. Nāwarirā yabāḡpāḡ-nadāk tāk tāyat. 28 * Tāḡpāḡ irit kehāromi yāmik tāyat unita nāmoinik api kumneḡ. Ba āma kubātā ketna-ken nanik tāga nāmo api nomāgarek. 29 Yawaknaye uwā Nanatā nāka naniḡ kireḡkuk. Nana tāḡo kehāromitā imaka kuduḡtagān tāḡo kehāromi yāreḡmitak unita āma kubātā yawaknaye Nana tāḡo kerik-ken nanik tāga nāmo api kubo tāwek. 30 In nadākaḡ? Nana-kāt nek kubāḡan yāk.

31 * Ude yāḡirān nadāḡpāḡ Juda āma ekāni ekāni unitā Jesu utnayāḡ mobā porinḡkuḡ. 32 Tāḡirā Jesutā yāwetkuk; Nāk Nana tāḡo kudān tāgatāga māyap tāḡ yāpmāḡ ābātāt. Kudān jide u tāḡira kaḡpāḡ nutnayāḡ tākaḡ? 33 * Yāwānā iwetkuḡ; Ude nāmo. Imaka kubā terak nāmo gutnayāḡ tākamāḡ. Gāk Anutu yāḡārok man iwet tāyan unita tākamāḡ yāk. Gāk āma jopi kubā upāḡkaḡ Nāk Anutu yāḡ niwet tāyan!

34 * Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; In-tāḡo бага man kudān tāwani terak man Anututā yāḡkuko u nāmo daniḡpāḡ nadāk tākaḡ? Uterak Anututā ḡode yāḡkuk; Nāk tāwetāt, in anutu. 35 * Eruk, nin nadākamāḡ, man kudān Anutu tāḡo man terak kudān tāwani kudup uwā bureniḡān. Tāḡ, āmawebe Anutu tāḡo man buramiḡkuḡo unita “In anutu” yāḡ yāwetkuko u imaka, bureniḡān. 36 Unita nāk Anutu tāḡo nanaki yāḡ tāwerira in imata gāk Anutu yāḡārok man iwetan yāḡ nāwet tākaḡ? Anututā ini nāk iwoyāḡpāḡ kome terak naniḡ kireḡpewān āput. 37 Unita nāk Nana tāḡo kudān bureni nāmo tāk tāyat tāḡpāwā nāka nadāwā bureni nāmo tāḡpek. 38 * Upāḡkaḡ nāk Nana tāḡo epān bureni-inik tāk tāyat. Unita man yāk tāyat unita nadāwā bureni nāmo tāḡpāwā imaka imaka tāḡira nabāk tākaḡ unita nadāwā bureni-inik tāḡput. Ude tāḡkaḡ uyaku nāk Nana-kāt kowat kwasikorān tāk tākamāk yāḡ u tāga api nadāwā tumneḡ yāk.

39 * Jesutā ude yāwānā āneḡi inḡitnayāḡ tāḡkuḡ. Tāḡkuḡopāḡ kerik yokut tāḡpān kwāpeḡ kuḡkuk. 40 * Keri yokut tāḡpān

* 10:25: Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38 * 10:26: Jon 6:64, 8:45 * 10:27: Jon 8:47,

10:3 * 10:28: Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9 * 10:31: Jon 8:59 * 10:33: Wkp

24:16; Mat 26:65; Jon 5:18 * 10:34: Sam 82:6 * 10:35: Mat 5:18 * 10:38:

Jon 14:10-11 * 10:39: Luk 4:30; Jon 8:59 * 10:40: Jon 1:28

kwäpäj äneņi äyäjutpeņ kome Jontä bian ume ärut yämiņkuk-ken Jodan ume kukņi udude päņku itkuk. ⁴¹ Päņku u irirän ämawebe mäyap äbä ahäj imiņkuņ. Ahäj imiņpäņ yäjkuņ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubä nämo täņirän kaņkumäj. Upäņkaņ imaka äma uterak bureni api ahäneņ yäj niwetkuko u bureni ahäkaņ! ⁴² * Täņpäkaņ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadäj imikinik täņkuņ.

11

Lasarus kumbuko unitäņo manbiņam

¹ * Täņpäkaņ äma kubä wäpi Lasarus käyäm täņ itkuk. U Betani komeken, wanoriyat Maria kenta Matakät it täņkuņonik. ²⁻³ * * Maria uwä Jesu kuroņi-ken ume kábäņi täga nikek ärut imiņpäņ gwäki pujiņipäj kuroņi täņ-kohoyäjnkuko u. Täņpäkaņ noripaki Lasarus käyäm taņi täņirän Maria kenta Matatä Jesuken manbiņam ñode pewän kuņkuņ; Ekäni, äma gäkä unita gäripi-inik nadäk täyan uwä käyäm taņi täyak yäk.

⁴ * Eruk, Jesutä manbiņam u nadäņpäņ yäjku; Käyäm täyak u nämo api kumbek. Käyäm uterak Anutu täņo wäpi biņam api ärowek. Ba käyäm uterak Anutu Nanakitä wäpi biņam api yäpek yäk. ⁵⁻⁶ Täņkaņ Jesutä Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gäripi-inik nadäk täņkuko unita Lasarus u käyäm täyak yäj nadäņpäņ bäräņeņ päņku nämo yabäjnkuk. Itkukken u kepma yarakät itkuk. ⁷ Kepma yarä itpäņä Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Eruk, Judia komeken äneņi kuna yäk.

⁸ * Ude yäwänä iwaräntäkiyetä kikuņutpäņ iwetkuņ; Yäwoņärewani äma, ude nämo! Kome uken Juda äma ekäni ekänitä mobätä gutnayäj täņkuņo ukeņo nämo nadätan? U bian nämo upäj imata äneņi kwayäj yäyan? ⁹ * Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Jide? Kepma kubä edaptä kadäni károņi, 12 auas udeta nämo ijik täyak? Unita äma kubätä kepma täņo peņyäjek-ken kuņareko uwä nämo maņurek. Peņyäjek gänaņ kwawakgän kuņareko unita. ¹⁰ * Upäņkaņ bipani kuņareko uwä bipmäņ urani unita ñoba-ñoba täntän kuņarek. ¹¹ * Ude yäņpäņ yäwetkuk; Notninpak Lasarus uwä dāpmon pätak. Dāpmon parirän päņku yäwa kikuņurayäj yäk. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuņ; Ima yäyan? Dāpmongän patpäņä äneņi tägaņpäņ ini täga akwek! yäk. ¹³ Jesutä Lasarus dāpmon pätak yäj yäjirän iwaräntäkiyetä Lasarus dāpmon bureni pätak yäj nadäņkuņ. Upäņkaņ Jesutä ini uwä Lasarus kumak yäj nadäņpäņ dāpmon pat itak yäj

* **10:42:** Jon 7:31 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2-3:** Jon 12:3 * **11:2-3:** Jon 11:36 * **11:4:** Jon 9:3, 11:40 * **11:8:** Jon 8:59 * **11:9:** Jon 9:4-5 * **11:10:** 1Jo 2:11 * **11:11:** Mat 9:24

yänkuk. ¹⁴ Tängpäñ iwaräntäkiye tängunṭaṅ irirä Jesutä siwoñi ṅode yäwetkuk; U kumak yäk. ¹⁵ Nin dubini-ken nämo iritna kumako unita bänep täga nadätat. Imata, näk imaka kubä täñira in kañpäñ nadäñpäñ nadäñ namikinik api täneñ. Eruk päñku këna! ¹⁶ * Ude yänjirän Tomas wäpi kubä Didimus unitä Juda ämatä Jesu api utneñ yängpäñ noriye yäwetkuk; Penta kunakaṅ kaṅ nidäput! yäk.

Kumbani-ken nanik akukakuk täñjo mebäri u Jesu

¹⁷⁻¹⁹ Eruk Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem peñpeñ päñku kädet keräpi 3 kilomitas ude kuñpäñ Betani yotpärare-ken ahänkuñ. Ahäñpäñ yabänkuñ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbäñpäñ Mata kenta Maria bänepi täñ-kawataкта penta irirä yabänkuñ. ²⁰ Ude täñjirä Mata Jesu äbätak yän nadäñpäñ Maria eñiken ugän irirän ini uwä Jesu imagurayän kädet miñin päñku kaṅ-ahänkuk. ²¹ * Kaṅ-ahäñpäñä iwetkuk; Ekäni, gäk ṅo itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. ²² Upäñkaṅ näk nadätat, gäk imaka kubäta Anutu-ken iwet yabänjiri täga nadäñ gamayän yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno. Wanotka kodak tañpäñ äneñi akwayän yäk. ²⁴ * Ude iweränä Matatä yänkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak tañpäñ api akwek yän nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduptagän api akuneñ yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitäñjo mebäri ba irit kehäromi täñjo mebäri u näk. Äma kubätä näk nadäñ namikinik täñpeñ kuñarayän täko uwä kumbayän täko upäñkaṅ äneñi api kodak tañpeñ akwek. ²⁶ * Bureni, äma kubätä nadäñ namikinik täñpäñ kuñarayän täko uwä nämoinik api kumbek! Mata, man yäyat ṅo nadäñjiri bureni täyak ba nämo? ²⁷ * Ude yäwänä Matatä iwetkuk; Ekäni, näk bureni nadätat; Gäk Kristo, Anutu täñjo Nanaki. Anututä kome terak äbäktä bian iwoyänkuko u gäk yäk.

²⁸ Matatä ude yängpäñ päñku noripaki Maria u inigän yänikṅat päñku teñpäñ jiap man terak ṅode iwetkuk; Yängpäñ-yäwoñärek äma äbäko itkaṅ gäka yäyak yäk. ²⁹ * Mariatä ude nadäñpäñä bäränek terakgän akumañ Jesuken kuñkuk. ³⁰ Jesuwä yotpärareken nämo ahänkuk, bägup Matatä pengän kaṅ-ahänkuk-ken ugän irirän.

³¹ Täñpakanṅ Juda ämawebe penta Maria-kät eñi gänañ ugän itkaṅ konäm butewaki täñ itkuñonik. Täñ ittängän kañkuñ; Maria bäränek terak akumañ yäman umu kuñjirän kañkuñ.

* 11:16: Mak 14:31 * 11:21: Jon 11:32 * 11:24: Jon 5:29 * 11:26: Jon 8:51 * 11:27: Jon 6:69 * 11:29: Jon 11:20

Kanpāj ṅode nadāṅkaṅ iwat yāpmāṅ kuṅkuṅ; U wanori āneṅkuṅ-ken u korayāṅ kuyak yāṅ nadāṅkuṅ.

32 * Eruk, Maria Jesutā itkuk-ken u ahāṅpāṅā Jesu dubini-ken pāṅku gukuri imān āpmonpāpāṅ konām butewaki terak ṅode iwetkuk; Ekāni, gāk ṅo itkun yāwānāku nākṅo wanotna ṅo nāmo kumbān yāk. 33 Ude iwerirān Jesutā Maria u ba Juda āmawebe Maria-kāt ābuṅo u konām korirā yabāṅpāṅ bānepi āgekorāpāṅ butewaki pāhap nadāṅkuk. 34 Ude tāṅpāṅ yāwetkuk; Eruk, in komegup de āneṅkuṅ? Ude yāwānā iwetkuṅ; Ekāni, ābāṅkaṅ ka yāk. 35-36 * Ude iwerāwā Jesu konām kotkuk. Tāṅirān āmawebe pāke unitā kanpāj yāṅkuṅ; ṅo kawut! Āma kumbuko unita gāripi-inik nadāk tāyak unita butewaki nadāṅpāṅ kotak yāk. 37 * Ātutā ude yāwākaṅ ātutāwā yāṅkuṅ; Āma ṅowā āma dapuri tumbani yāpān tāgaṅ yāmik tāyak. Upāṅkaṅ āma ṅo kāyām tāṅ itkuk-ken ugān tāṅkentāṅ iminaṅi tāṅirān kumbuk yāk.

Jesutā Lasarus āneṅi yāpmāṅ aku teṅkuk

38 * Tāṅpākaṅ Jesutā bānepi-ken butewaki pāhap nadāṅpāṅ Lasarus āneṅkuṅ-ken u kuṅkuk. Awaṅ u mobā taṅi kubāpāṅ āneṅpani. Tāṅkaṅ mobā kubāpāṅ awaṅ meni tāṅpipiwani. 39 Kuṅpāṅā yāwetkuk; Mobā awaṅ meni tāṅpipiwani ṅo yāpmāṅ kewewut. Ude yāwānā Lasarus wanori wāpi Mata unitā iwetkuk; Ekāni, ṅo kumbānpāṅ āneṅkaṅ kepma yarābok-yarābok itkamāṅ unita kābāṅi wakiinik ṅo piātak yāk. 40 * Matatā ude yāwānā, Jesutā ṅode iwetkuk; Nāk pengān ṅode gāweraro u nāmo nadātan? Gāk nadāṅ namikinik tāṅpāṅā Anutu tāṅo kudān kehāromi nikek ahāṅirān tāga kāwen yāṅ gāwerat. 41 Eruk, mobā taṅi awaṅ meni peṅpipiwani u yāpmāṅ kewewākaṅ Jesutā kunum gānaṅ dapun ijiṅpewān ārowāpāṅ ṅode yāṅkuk; Nan, gāk nākṅo yāṅapik manna uku nadāṅ namino unita gāka bānep tāga nadāṅ gamitat. 42 * Tāṅpākaṅ Nan, gāk nākṅo yāṅapik manna nadāṅ namik tāyan u nadātat upāṅkaṅ āmawebe itkaṅ ṅonita yāṅpāṅ man ṅowā gāwetat. Gākā nāk nepmanṅi āput yāṅ kaṅ nadāwut yāṅpāṅ man ṅo yāyat.

43 Ude yāṅpāṅ gera terak ṅode yāṅkuk; Lasarus, gāk akumaṅ ābi! 44 Jesutā gera ude yāwānā, eruk āma kumbani tek kerī kuroṅi ba iṅami dapun uwāk tāwani nikek unitā akumaṅ ābuk. Ābānā Jesutā yāwetkuk; Tek u wārāmut imiṅpāṅ tewā kwān yāk.

Jesu utpewā kumākta man topuṅ

Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

* 11:32: Jon 11:21 * 11:35-36: Luk 19:41 * 11:37: Jon 9:6 * 11:38: Mat 27:60 * 11:40: Jon 11:4,23-26 * 11:42: Jon 12:30

45 * Jesutä ude tänpänkaŋ Juda äma Mariaken äbuŋo unitä Jesutä imaka kudän kudupi täŋkuko u kaŋpänä nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. 46 * Nadäkinik täŋ imiŋkuŋo upänkaŋ ätutäwä pänku Parisi äma Jesutä kudän täŋkuko u yäwetkuŋ. 47 Tänpäkaŋ bämop ämakät Parisi ämatä pänku Juda äma ekäni ekäni u yäwetkuŋ; Äma kudän kudupi mebäri mebäri täk täyak ŋonita jide api täŋ imine? 48 Kaŋäwaräkuk täŋitna udegän täŋ yäpmän kuŋtäyon ämawebe kuduŋtagän unita biŋam täneŋ yäk. Tänpäkaŋ Rom täŋo komi ämatä äbänpän iwan täŋ nimiŋpän kudupi yotkät ämawebe äbotniye api tänpä waneŋ yäk.

49 Ude yäwäkaŋ uken nanik bämop äma intäjukun täŋpani kubä wäpi Kaifas unitä yäwetkuk; Ude nämo! 50 * In ŋode nämo nadäkaŋ? Ämawebe kumän-tagän paotneŋo udetä äma kubä-tägän kaŋ kumbän yäk. 51-52 * * Kaifastä man ude yänkuko u iniken nadäk-nadäkpän nämo yänkuk. Nämo, kadäni uken bämop äma ude itkuko unita manitä imaka ŋode api ahäwekta yäwani u uwäk täŋkuk; Jesutä kumänpän Juda ämawebe api täŋkentäwek. Tänpäkaŋ Juda ämawebe täŋkentän yämik-tagän nämo. Uwä kumänpän Anutu täŋo nanakiye uken-uken ittän kukaŋ u äbot kubägän api yepmaŋpän itneŋ. Man Kaifastä yänkuko uwä uwäk täŋkuk.

53 * Eruk kepma uken yäput penpän yänkaŋ Jesu utpewä kumäkta man epän täŋtän kuŋkuŋ. 54 * Ude täŋirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu kwawak nämo kuŋatkuk. Kome u penpen gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken pänku iwaräntäkiye-kät itkun. 55 * Eruk, Juda nanik täŋo orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasova u keräp taŋkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduŋtagän Jerusalem yotpärare-kengän kuŋ moreŋkuŋ. 56 * Kuŋpänä Jesu kaŋ-ahäna yänpän kudupi eŋi gänaŋ äronpän ini-tägän man ŋode yänkuŋ; In jide nadäkaŋ? U nintäŋo orekirit kadäni ŋo nämo käwep päbä käwek yäk. 57 Tänpäkaŋ Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä ŋode yänahänpän yäwetkuŋ; Äma kubätä Jesu u uken itak yän nadänpänä yänahäwänkaŋ pänku injipän komi eŋi gänaŋ kaŋ tena yän yänkuŋ.

12

Mariatä Jesu kuroŋi ärutkuk
Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

* 11:45: Jon 4:48, 7:31 * 11:46: Luk 16:31 * 11:50: Jon 18:14 * 11:51-52:
 Stt 50:20 * 11:51-52: Jon 10:16, 17:21; 1Jo 2:2 * 11:53: Jon 5:18 * 11:54:
 Jon 7:1 * 11:55: 2Sto 30:17; Apos 21:26 * 11:56: Jon 7:11

1 * Tänpäkaŋ Pasova Orekirit kadäni kepma 6 ude keräp taŋirän Jesu Betani yotpärare-ken kuŋkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädäŋ tädotkuko unitäŋo kome. 2 * Tänpäkaŋ kome uken Jesu iniŋ oretta äŋnak-äŋnak pähap täŋkuŋ. Eruk ketem nänayäŋ Matatä ketem gwet yämän Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta naŋkuŋ. 3 * Naŋ irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, käbäŋi säkgämän ikekpäŋ Jesu kuroŋi-ken piŋ ibatkuk. Piŋ ibatpäŋ gwäki pujiŋpäŋ kuroŋi täŋ-kohoyäŋkuk. Täŋirän ume unitäŋo käbäŋi äma päke itkuŋo u nadäŋkuŋ.

4 * Tänpäkaŋ, iwaräntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan keru terak pekta yäwani unitä käbäŋi u nadäŋpäŋ yäŋkuk; 5 * E! Ume u gwäki ärowani, äma moner epän obaŋ kubäta täŋpäŋ yäpmäk täkaŋ ude. Ume u yäpmäŋpäŋ ämata yämiŋkaŋ moner yäpmäŋpäŋ äma jäwärita yäminäŋi yäk. 6 Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadäŋ yämani. Uwä kubo äma unita man ude yäŋkuk. U Jesu-kät iwaräntäkiye täŋo moner watä itkaŋ kubota täk täŋkukonik.

7 * Eruk, Judastä man ude yäŋirän Jesutä nadäŋpäŋ iwetkuk; Ibeweno! Ume käbäŋi niked inirako u init yäpmäŋ kuŋirän näkŋo kumäk-kumäk kadäni ahäŋirän piŋ nabatta yäwani. 8 * Täŋkaŋ äma jäwäri uwä inkät kadäni käroŋi api it yäpmäŋ äroneŋ. Upäŋkaŋ nähä inkät kadäni käroŋi nämo api it yäpmäŋ ärone yäŋ yäŋkuk.

9 * Tänpäkaŋ Jesu Betani komeken itak yäŋ biŋam nadäŋpäŋ äma mäyap käna yäŋkaŋ päŋku ahäŋ imiŋkuŋ. Täŋkaŋ Jesugän kakta nämo kuŋkuŋ. U Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädäŋ tädotkuko u imaka, bok yabänayäŋ kuŋkuŋ. 10-11 * Jesutä Lasarus täŋkentäŋ imiŋkuko u nadäŋpäŋ Juda nanik mäyaptä bämop äma yabä kätäŋpeŋ Jesuta nadäkinik täŋkuŋ. Ude täŋirä bämop äma unitä kokwawak nadäŋpäŋ Lasarus kumäŋ-kumäŋ utta man topuŋ.

Jesutä intäjukun äma ude Jerusalem äroŋkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

12 Eruk, patkuŋo yäŋewänä ämawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuŋkuŋo u Jesu ŋo äbätak yäŋ manbiŋam nadäŋkuŋ. 13 * Nadäŋpäŋ imuk yeŋ yäpmäŋpäŋ Jesutä kädet äbayäŋ täŋkuk-ken päŋku itpäŋ gera ŋode yäŋkuŋ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ŋonita iniŋ oretna! Isrel täŋo intäjukun äma iniŋ oretna!

* 12:1: Jon 11:1,43 * 12:2: Luk 10:40 * 12:3: Luk 7:37-38 * 12:4: Jon 18:3
 * 12:5: Mat 19:21 * 12:7: Jon 19:40 * 12:8: Lo 15:11 * 12:9: Jon 11:43-44
 * 12:10-11: Jon 11:45 * 12:13: Mat 27:42; Jon 1:49

Man ude yänkuŋ.

¹⁴ Tänpäkaŋ Jesu ini uwä doŋki gubaŋi kubä kaŋ-ahänpän uterak päro maŋitkaŋ äbuk. Ude tänjirän manbiŋam ŋode bian kudän täwani u bureni ahänjuk;

¹⁵ Jerusalem ämawebe, umuntäneŋo!

Intäjukun ämajin äbän tamitak ŋo.

U doŋki gubaŋi terak maŋitkaŋ äbatak ŋo! yäk.

Sek 9:9

¹⁶ * Man ude kudän täwani pätkäŋ Jesu täŋo iwaräntäkiyetä man uwä pengän nadäwä nämo tärenkuŋ. Täŋkuŋopän Jesu kunum gänaŋ äronpän wäpi biŋam ikek iränkaŋ mäden man u nadänpän imaka ŋokeno ämawebetä täŋ imiŋkuŋo unitäŋo mebäri nadäwä tärenkuŋ.

¹⁷ * Tänpäkaŋ Jesutä Lasarus awaŋ gänaŋ nanik yänpewän akuŋkuko kadäni ugän ämawebe mäyaptä kaŋpän nadänkuŋ. Kaŋpän nadänkaŋ manbiŋam u yänahäntän kuŋkuŋ.

¹⁸ Yänahäntän kuŋirä ämawebe mäyaptä kudän kudupi unitäŋo manbiŋam nadänkaŋ Jesu doŋki terak äbatak yän nadänpän känäyän kuŋkuŋ. ¹⁹ * Ude tänjirä Parisi ämatä yabänpän initägän yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wära, u kawut! Ämawebe kuduŋtagän iwatkaŋ yäk. Injtnayän nadämäŋo ukeŋo täna wakaŋ ubayän. Man ude yänkuŋ.

Jesu ini kumäkta yänjuk

²⁰ Ämawebe Pasova Orekiritta äbuŋo ukät nanik ätu Grik äma, guŋ äbotken nanik. ²¹ * Grik äma unitä pänku Filip, Galili kome, Betsaida yotpärareken nanik u kaŋ-ahänpän iwetkuŋ; Notninpak, nin Jesu känäyän äbäkamän yäk. ²² Eruk, ude iweräwä Filiptä pänku Andru iweränkaŋ bok pänku Jesu iwetkumän.

²³ * Tänpän Jesutä yäwetkuk; Äma Bureni-iniktä wäpi biŋam yäpmäkta kadäni ahätak ŋo. ²⁴ * Unita näk bureni täwera nadäwut; Saguom mujipi kome gänaŋ peŋirä nämo waweko jide tänpän kärük tädorek? Nämo. Täŋ, mujipi u kome gänaŋ peŋirä waweko uyaku kärük tädotpän äbänjirän bureni mäyap ahän bumbum täneŋ yäk. ²⁵ * Ude yänpän yänjuk; U udegän äma iniken irit kuŋat-kuŋarita iyaptak täkaŋ uwä api paotneŋ.

Tän, äma irit kuŋat-kuŋari kome terak ŋo mäde ut imik täkaŋ uwä irit kehäromi, paot-paori nämo u api kaŋ-ahäneŋ. ²⁶ * Tänpäkaŋ in kubätä watä epän ämana ude irayän nadänpänä näk kaŋ näwarän. Ude tänpänä näkä it täyat-ken bok api itde. Nadäkaŋ? Äma täŋkentän namik täkaŋ u Nanatä api oraŋ yämek.

* 12:16: Jon 2:22 * 12:17: Jon 11:43-44 * 12:19: Jon 11:48 * 12:21:

Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8 * 12:23: Jon 13:31-32; Jon 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36

* 12:25: Mat 16:25 * 12:26: Jon 14:3, 17:24

27 * Ude yänpän äneji ñode yänkuk; Bänepna-ken bäräpi pähap nadätat. Unita jide yäwet? Nan, gäk nadän namini bäräpi ahän namayan täyak u äbä närepmirän yän yäwet? Ude nämo, bäräpi ude ahän namikta yäwani. Mebäri udetagän äput. 28 * Unita Nan, tänpewi wäpka biñam tañi kañ ahän parän! Ude yänjirän man kotäk kubä kunum gänañ naniktä ñode äpuk; Wäpna biñam tänpewa tañi ahänkuko udegän api tänpet yäk. 29 * Man kotäk ude yänjirän äma päke itkuño unitäwä iromäntä yäyak yän yänkuñ. Täñ ätutäwä Nämo yäk. Añerotä yäyak yän yänkuñ.

30 * Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Man kotäk ahänjirän nadäkañ u näka nämo. U intä nadäwut yänpän yäyak. 31 * Apiño Anututä komen ämawebe täño irit kuñat-kuñari yäpmän daniwayän. Tänpän kome ñonitänjo intäjukun äma u pimiñ mañpän kwayän. 32 * Kadäni keräp tañirän ämatä näk yäpmän päñaku punin api nepmanej. Kadäni uken ämawebe komeni komeni kudup yänporiñ päbä dubina-kengän api yepmañpet yäk. 33 * Jesutä jide täñ iminjirä api kumbeko unitänjo man wärani ude yänkuk.

34 * Eruk, Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuño unitä yänkuñ; Ude nämo. Nin Baga man terak ñode daniñpän nadäk takamän; Kristo ahäwayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmän ärowek yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmän päñaku punin api teneñ yän yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netäta yäyan?

35 * Ude yäwäwä Jesutä äneji ñode yäwetkuk; Penyänjek inkät kadäni keräpigän irayän täyak unita inä penyänjek uterakgän kañ kuñarut. Bipmän uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmän urani-ken kuñareko uwä kädet ude kuyat yän nämo nadänkañ kwek. 36 * Unita apiño inken penyänjek itak unita penyänjekta nadäkinik takot. Ude tänayän täño uyaku penyänjek täño nanakiye bureni api itneñ yäk. Jesutä ude yänpän yepmañpen päñku käbop itkuk.

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

37 Tänpäkañ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe inamiken täñkuko upänkañ nadäkinik nämo täñ iminjkuñ. 38 * Ude täñjirä man profet Aisaiatä ñode kudän täñkuko u bureni ahäwekta täñkuñ;

* 12:27: Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 * 12:28: Mat 3:17 * 12:29: Apos 23:9

* 12:30: Jon 11:42 * 12:31: Jon 9:39, 14:30 * 12:32: Jon 3:14 * 12:33:

Jon 18:32 * 12:34: Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon

7:33, 8:12; 1Jo 2:10-11 * 12:36: Efe 5:8 * 12:38: Rom 10:16

Ekäni, nin manbiñam yänjahänitna netätä nadäwän bureni täñkuk?

Ba netätä gäkño kehäromika kawän täreñkuk? *Ais 53:1*

39* Täñkañ Jesu täño man nämo nadäñ imiñkuño uwä Aisaia täño man kudän kubä ñode pätak;

40 Anututä dapuri ba bänepi täñpipiñkuk.

Mebäri unita, dapuritä näkño mebärina nämo nabäwä tärek täkañ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkañ uwä bäräñen nämo nadäwä tärewäpän bänepi nämo sukurek täkañ.

Ude nämo täk täkañ unita momini nämo peñ yämik täyat yäk.

Ais 6:10

41* Aisaiatä man yänkuko uwä, imaka u nämo ahänirän Jesutä wäpi biñam ikek api ireko u nadäñpän uterak yänkuk.

42* Täñpäkañ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ. Upäñkañ Parisita umuntañkuño unita nadäkiniki käbop peñkuñ. Parisitä kudupi eñi gänañ äneñi ärokta ninin bitnäneñ yänpän umuntañkuñ. 43* Ude täñkuño uwä ämatä wäpi biñam yäniñ oretta gäripi nadäñpän Anututä wäpi biñam yäpmän akukta bitnäñkuñ.

44* Eruk, Jesutä gera terak ñode yänkuk; Äma kubätä näk nadäñ namiñpänä uwä näkagän nämo. U naniñ kireñpewän äburo u bok nadäñ imik täyak. 45* Täñkañ äma u näk nabäñpänä naniñ kireñpewän äpuro käyak ubayän. 46* Imata, ämawebe näk nadäñ namikinik täñpän bipmän urani gänañ wari nämo itneñta kome terak ño peñyänek ikek ude äput.

47-48* * Täñ, äma kubätä man yäk täyat u peñpän kowata api yäpek. Upäñkañ näkä äma u manken nämo api tewet. Nämo, näk komen ämawebe yämagutta äput. Täñpäkañ äma näka bitnäñpän näkño man nämo buramik täkañ u yäpmän danikta äma kubä itak. Tärektärek kadäni-ken näk kome terak itkañ man yäwetpän yäwoñärek täñkuro unitä äma u manken api yepmanpek. 49 Nadäkañ? Man yäk yäyat uwä näkña bänepna-ken nanikpän nämo yäk täyat. Nämo, Nana naniñ kireñkuko unitä man yänjahäwetta näwetpän näwoñärek täñkuk. 50* Täñpäkañ näk ñode nadäk täyat; Mani biñamtä ämawebeta irit kehäromi yämik täyak. Unita man yäk täyat uwä Nanatä yäntäreñ namiñkuko udegän yäk täyat yäk.

13

Jesutä iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñkuk

* 12:39: Mat 13:15 * 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 7:48, 9:22 * 12:43:

Jon 5:44 * 12:44: Mat 10:40 * 12:45: Jon 14:9 * 12:46: Jon 8:12, 12:35

* 12:47-48: Jon 3:17, 8:15 * 12:47-48: Hib 4:12 * 12:50: Jon 8:26,28

1 * Tänpäj Juda täño orekirit pähap wäpi Pasova keräp täñirän Jesutä kome ño penpen Nanaken kukta kadäni ahätäk yäj nadäjkkuk. Tänpäj iniken iwaräntäkiyeta ban umunitä pen nadäj yämikinik täñ yäpmäj äbäjirän kumäk-kumäki kadäni ahäjkkuk.

2 * Eruk bipäda uken Jesu ini ba iwaräntäkiye penta ketem nañ itkuñ. Tänpäkañ ketem kämi nänayäj täñirä Satantä jukun Saimon-Kariot täño nanaki wäpi Judas, Jesu mäde ut imikta nadäk-nadäk imiñkkuk. 3 * Nadäk-nadäk u imiñirän Jesutä kañpäñ nadänpäj nadäwätäk nämö täñkkuk. Nämö, u ñode nadäjkkuk; Nanatä kehäromi, nadäk-nadäk ba imaka kudup ketna terak pen moreñkkuk. Ba näk Anutu-ken naniktä äburo unita äneñi iniken api kwet yäj nadäjkkuk. 4 Ude nadänpäj Jesutä ketem penpäñ tek punin nanik yäjopmäñpäñ tek, gupi täñ-kohoyäwani kubä yäpmäñpäñ yabuk. 5 Ude tänpäj ume gäpe gänañ piñkañ gwetpäñ iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñpäñ tek gupi täñ kohoyäwani yabuko ugänpäj pitpäñ täñkohoyäj yämiñkkuk.

6 Ärut yämiñtäj äbätängän Pita kuroñi ärurayäj täñirän Pitatä iwetkkuk; Wa! Ekäni, gäk kuroñna ärurayäj ba täyan? 7 Yäjirän Jesutä kowata ñode iwetkkuk; Gäk näkä kädet täyat ño nämö nadäwi tumäñkañ. Kämi uyaku api nadäwi tumneñ yäk. 8 Ude yäwänkañ Pitatä iwetkkuk; Nämoinik! Gäk kuroñna ärureno. Kämi imaka, nämoinik api ärut namen yäk. Yäwänä Jesutä iwetkkuk; Gäk nämö nadätan. Näk kuroñka nämö ärut gamawä gäk äbotna gänañ täga nämö api iren yäk. 9 Jesutä ude iweränä Pitatä kowata iwetkkuk; Wära! Ekäni, gäk kuroñnagän ärureno. Gwäkna ketna, gupna kumän ärut nami! yäk.

10 * Ude yäwänä Jesutä ñode yäjkkuk; Äma kubä gupi kudup ume ärurani uwä pakigän itak. U kuroñigän äneñi ärurek. In päke ño pakigän itkañ. Upäñkañ kubägän nämö yäk. 11 Man ude yäjkkuko uwä äma iwan keru terak api peweko unita nadänpäj yäjkkuk. Mebäri unita äbotnaye inken nanik kubätägän pakigän nämö itak yäj yäjkkuk.

12 Eruk, iwaräntäkiye kuroñi ärut moreñpäñ teki äneñi täñkañ mañitkkuk. Mañitpäñ ñode yäwet yabäjkkuk; In näkä täñ tamitat ñonitäj mebäri nadäkañ ba nämö? 13 * In näkä yäjpäñ-yäwoñärek äma ba ekäni yäj näwet täkañ u bureni näwet täkañ. 14 * Unita ño nabäwut; Ekänijin, yäjpäñ-yäwoñärek ämajin näkä kuroñjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroñjin äruttäñ kañ kuñarut. 15 * Näk jop nämö

* 13:1: Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13; 1Jo 3:16; Plp 2:8 * 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27

* 13:3: Jon 3:35, 16:28 * 13:10: Jon 15:3; Jon 6:64,70-71 * 13:13: Mat

23:8,10 * 13:14: Mat 20:28; Luk 22:27 * 13:15: Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21

ärut tamitat. Nämo, näk kädet täga tänpän-täwojäreka täyat. Unita näkä täj tamitat ɲodegän kaŋ täk tänpüt. ¹⁶ * Unita näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekänini nämo irepmitpän kuŋarek. Ba manbiŋam yänahäwani äma kubätä äma peŋ iwet-pewän äbeko u nämo irepmitpän kuŋarek. ¹⁷ * Eruk, apiŋo in kädet bureni u nadäkaŋ unita kädet u iwatnayän täŋo uwä Anutu täŋo oretoret terak api kuŋatneŋ yäk.

Jesu ini kumäkta yäwetkuk

Mat 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

¹⁸ * Tänpäkaŋ in kudupta nämo yäyat. Äma näkɲata biŋam iwoyänkuro unitäŋo mebärini nadän moretat. Upänkaŋ man kubä Anutu täŋo manbiŋam kudän täwani ɲode uwä bureni kaŋ ahäwän; Äma näkkät ketem bok nänpänitä iwan täj namitak. ¹⁹ * Tänpäkaŋ imaka uwä bureni nämo ahänjirän täwet kiretat. Unitäŋo bureni uwä kami ahänjirän näkɲa äma u ubayän * yän nabänpän-nadäneŋta. ²⁰ * Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä näkɲo epän ämana kubäta not täj imayän täko uwä näka udegän not api täj namek. Tänpän näka not täj namayän täko uwä näk nanin kirenkuko unita udegän not api täj imek yäk.

²¹ * Eruk, ude yäwän täreŋirän, Jesu bänepi-ken bäräpi pähap nadänpän kwawak ɲode yänahänpän yäwetkuk; Bämopjin-ken nanik kubätä näk iwan keru terak nepmanpayän yäk. ²² Yänjirän nadänpän iwaräntäkiyetä kowat kawän tänpän netäta yäyak yänpän nadäwätäk tänpkuŋ. ²³ * Tänpäkaŋ iwaräntäki kubä, Jesutä unita gäripi pähap nadän imik tänpäni uwä Jesu dubini-ken itkuk. ²⁴ Irirän Saimon-Pitatä inam wära tänpän jiap terak iwetkuk; Iwetpän ka; Netäta yäyan? ²⁵ Ude tänjirän äma Jesu dubini-ken itkuko unitä Jesu tuben kuŋpän iwetkuk; Ekäni, netäta yäyan? yän iwetkuk.

²⁶ Ude iwet yabäwänä Jesutä iwetkuk; Näkä ketem moräki tokätpän tokän gäpe gänaŋ yäputpän imayän täyat äma unitä iwan täj namayän yäk. Jesutä ude yänpän ketem moräki tokätpän gäpe gänaŋ yäputpän Judas, Saimon-Kariot nanaki unita iminükuk. ²⁷ * Iminjirän uterakgän Satantä Judas kottaŋkuk. Tänjirän Jesutä Judas iwetkuk; Imaka tänpayän täyan u bäräneŋ täyi yäk. ²⁸ Ude yänjirän äma Jesu-kät ketem penta naŋ itkuŋo uwä Jesutä man yänkuko u täga nämo nadäwä

* **13:16:** Mat 10:24 * **13:17:** Mat 7:24; Jem 1:25 * **13:18:** Sam 41:9

* **13:19:** Jon 14:29, 16:4 * **13:19:** Jesutä näkɲa äma u ubayän yän yänkuko u Anutu, Moses päya karäni gänaŋ mebet tänpkuko ugänaŋ ahän iminpän wäpi näkɲa itat yän iwetkuko unita juku pinpän man ɲo yänkuk. Ude yänkuko uwä näk Anutu itkurotä itat ubayän yän yänkuk. * **13:20:** Mat 10:40 * **13:21:** Jon 12:27

* **13:23:** Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20 * **13:27:** Jon 13:2

tärenkuṅ. ²⁹ * Judas uwä iwaräntäkiye täṅo monen watä äma ude itkuko unita iwaräntäkiye ätutä ṅode nadänkuṅ; Pänku äṅnak-äṅnak pähap ahäwayän täyak unita ketem yäpmäktä käwep iwet-pewän kuyak yän nadänkuṅ. Täṅpäṅ ätutäwä ṅode nadänkuṅ; Ba äma jäwärita monen yämän yänpäṅ käwep iwet-pewän kuyak yän nadänkuṅ. ³⁰ Täṅpäkaṅ ketem moräki Jesutä Judasta imiṅkuko u yäpmänpäṅ uterakgän äpämaṅ kuṅkuk. U kome bipmäṅ urirän täṅkuk.

Pitatä Jesu wäpi käbop api pewek

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

³¹ * Täṅpäkaṅ Judas äpämaṅ kuṅjirän Jesutä ṅode yänkuk; Eruk, apiṅo Äma Bureni-iniktä wäpi biṅam yäpayän. Täṅjirän uterak Anututä wäpi biṅam udegän yäpayän. ³² * Bureni! Anututä ini Äma Bureni-inikta wäpi biṅam imayän. Täṅkaṅ bäräṅen imayän.

³³ * Jesutä ude yänpäṅ yäwetkuk; Nanaknaye, näk inkät kadäni käronṅi nämo api itne. In näka api wäyäkṅeneṅ. Upänkaṅ man Juda äma ekäni ekäni yäwetkuro udegän täwetat; In kome näkä kwayän täyat-ken u täga nämo api kuneṅ.

³⁴ * Unita apiṅo бага man kodaki kubä ṅode täwetat; In kubäkubätä notjiye ṅonita gäripi kowata kowata nadän yämik täneṅ, näkä inta nadän tamiṅ yäpmän äburo udegän. ³⁵ Täṅpäkaṅ in kubäkubätä notjiye ätu näkṅo äbotken nanik unita gäripi nadän yäminayän täṅo uwä ämawebetä ṅode api tabänpäṅ nadäneṅ; Bureni-inik, ṅowä Jesu täṅo iwaräntäkiye äbot bureni yän api nadäneṅ.

³⁶ * Täṅpäkaṅ Saimon-Pita unitä Jesu ṅode iwet yabänkuk; Ekäni, gäk de api kwen? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Kome näkä kwayän täyat-ken u gäk täga nämo api näwat yäpmän kwen. Upänkaṅ kämi uyaku api näwat yäpmän kwen. ³⁷ Ude yäwänä Pitatä äneṅi iwet yabänkuk; Ekäni, imata näk apiṅo täga nämo gäwaret? Näk gäk täṅkentänpäṅ kumäktä nadätat! ³⁸ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk näk täṅkentänpäṅ kumäktä bureni nämo yäyan. Unita bureni ṅode gäwera nadä; Kadäni puruptä gera yäwayän keräp täṅjirän gäk näka nämo nadätat yän yäräkubä api yäwen.

14

Anutu-ken kukkuk kädet uwä Jesu

* **13:29:** Jon 12:6 * **13:31:** Jon 12:23 * **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34 * **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jo 3:23; 2Jo 5 * **13:36:** Jon 7:34; Jon 21:18-19

1 * Jesutä iwaräntäkiye man äneji ñode yäwetgän täñkuk; In butewaki nadäwätäk pähap nämo täneñ. Nämo, nadäk-nadäkjin Anutu-kengän pekot. Täñkañ näka imaka, nadäkinik täñ namikot. 2 Imata, Nanatä enjiken ämawebetä itneñta bägup mäyap itkañ. Ude bureni nämo itneño uwä in man ñode täga nämo täweret. Täñpäkañ näk inta bägup täñket urayän kuyat. 3 * Näkä päñku bägup ket utkañ äneji päbä näkkät itta tämagut yäpmäj irayäj täyat-ken api kwet. 4 Täñpäñ kome näkä kwayän täyat-ken unitäño kädet uwä nadäkañ.

5 Ude yäwänä, Tomastä iwetkuk; Ekäni, kome kwayän täyan u nämo nadäkamäj unita jide täñpäñ kädet u nadäne? 6 * Yäwänä Jesutä ñode yäwetkuk; Näñña-tägän kädet. Ba man bureni täño mähemi u näk. Ba irit kodaki täño mähemi u näk. Unita äma kubätä Nanken kwayän yäñpäñä kädet kubä nämo iwarek. Nämo, Nanken kukkuk kädet uwä näk kubägän. 7 * In näk siwoñi nabäñpäñ-nadäwä tärewäwä Nanta udegän api nadäneñ yäk. Täñpäkañ apiño yäput peñpäñ in Nan täño mebäri kañpäñ nadäkañ. Ba Nan käkañ yäk.

8 Ude yäwänä Filiptä ñode iwetkuk; Ekäni, gäk Nan niwoñäreñiri kañpäñ nadäna tärewut! 9 * Yäwänä Jesutä yäñkuk; Filip, kadäni käronji näk inkät it yäpmäj äbäkamäj upäñkañ gäk imata näkño mebärina nämo nadätan? Äma kubätä näk nabäk täyak uwä Nan kak täyak ubayän. Gäk jide unita Nan niwoñäre yän yäyan? 10 * Gäk ñodeta nadäwi bureni nämo täk täkañ? Näk Nan bänepi-ken itat, udegän Nan uwä näk bänepna-ken itak. Nankät nek kubägän itkamäk. Täñkañ man täwet täyat uwä näkñaken nadäkpäñ nämo täwet täyat. Nämo, Nan näkken itkañ iniken epän täk täyak. 11 * Unita näk man ñode yäñira in nadäwä bureni täyon; Näk Nankät nek kubägän itkamäk. Ba näkä kudän täk täyat u kañpäñ bureni yän nadäñpäñ näka nadäkinik täñ namikot.

12 * Näk bureni ñode täwera nadäwut; Äma näka nadäwä bureni täñpäpäñ nadäkinik täk täkañ uwä näkä epän täk täyat udegän api täk täneñ. Ba näk Nanken kuyat unita epän näkä täñkuro u irepmitpäñ api täk täneñ. 13 * Täñkañ Nan täño wäpi biñam ärowani kwawak ahäñpäñ tokneñ pärekta Nanaki näkä ñode api täñpet; Imaka kubäta näk wäpna biñam terak yäñapinayän täño uwä api nadäñ tamik täñpet. 14 Bureni-inik täwetgän täñpa; Imaka kubäta näk wäpna biñam terak yäñapinayän täño uwä api nadäñ tamet yäk.

* 14:1: Jon 14:27 * 14:3: Jon 12:26, 17:4 * 14:6: Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20 * 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49, 14:24 * 14:11: Jon 10:38, 14:20 * 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yäwetkuk

15 * Eruk man kubä pen ɲode täwera nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik nadänpänjä näkɲo man buramiɲpän api kuɲat täneɲ. 16 * Ude täjirä näk Nanken yäɲapiɲira täɲkentäk äneɲi kubä api taniɲ kirewek. Täɲkentäk taniɲ kirewayän täyak uwä inkät tärek-täreki nämo itneɲta. 17 * Täɲkentäk u Munapik, Anutu täɲo mebäri kwawak pewän ahäwani u. Täɲpakan komen ämawebetä Munapik u nämo kanpän nadäk täkan unita bänepitä not täga nämo täɲ imineɲ. Täɲ, inä unita nadäk täkan. Bureni, Munapik uwä inkät it täyak unitä kämi bänepjin-ken api irek.

18 * Näkä tepmanpeɲ kuɲirawä in kodänani ude nämo api itneɲ. Nämo, inken äneɲi api äbet. 19 * Kadäni keräpi itkan komen ämawebetä näka api ijiwä waneɲ. Upänkan intäwä api nabäneɲ. Näk irit kodaki täɲo mäheɲi unita in udegän irit kodaki nitek api kuɲatneɲ. 20 * Täɲpän kadäni näk kumänpän äneɲi kodak tanpän akumaɲ kuɲarayän täyat-ken uken ɲode api nadäwä täreneɲ; Näk Nana bänepiken itat. Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk bänepna-ken itkamän yän api nadäneɲ. 21 * Täɲpakan äma näkɲo man inɲitpän säkgämän buramik täkan uwä näka gäripi nadäk täkan. Täɲkan äma näka gäripi nadäk täkan uwä Nanatä udegän äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä udegän, bänep iron täɲ yämiɲpän näkɲaken mebäri kwawak api peɲ yämet yäk.

22 * Jesutä ude yäwänä Judas kubä (Judas Kariot u nämo), unitä Jesu ɲode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen ämawebeta ahän yämikta bitnänpän nin-kengän ahän nimikta yäyan? 23 * Ude yänirän Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Äma näka gäripi-inik nadäk täkan uwä näkɲo man säkgämän iwat täkan. Täjirä Nantä äma udewanita gäripi udegän nadänirän Nankät nek äma ukät kentänpän bok itpän api kuɲatne. 24 * Täɲ, äma näka gäripi nämo nadäk täkan uwä näkɲo man nämo iwat täkan. Täɲpakan man yänira nadakan ɲo näkɲa-kenpän nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniɲ kireɲpewän äburo unitäɲo.

25 Näkɲa inkät itpän unita man ɲo täwet yäpmän äbätat. 26 * Upänkan Täɲkentäk unitä imaka kuduptagän api täwetpän täwoɲärewek. Ude täjirän man täwet yäpmän äburo unita api juku pineɲ. Täɲkentäk uwä Kudupi Munapik, Nantä wäpna biɲam terak taniɲ kirewayän täyak u.

* 14:15: Jon 15:10; 1Jo 5:3 * 14:16: Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7 * 14:17: Mat 10:20; Jon 16:13; Rom 8:26 * 14:18: Jon 14:3 * 14:19: Jon 16:16 * 14:20: Jon 17:21-23 * 14:21: Jon 15:10, 16:27 * 14:22: Apos 10:41-42 * 14:23: Mat 18:20; Jon 13:34; 2Ko 6:16; Efe 3:17 * 14:24: Jon 7:16 * 14:26: Jon 14:16

27 * Nāk tepmaŋpa yāŋpāŋ bānep kwini tamitat. Bānep kwini komen āmawebetā nadāk tākaŋ udewanipāŋ nāmo tamitat. Nāmo, bānep kwini nākŋa nadāŋpāŋ kuŋat tāyat upāŋ tamitat unita butewaki nadāwātāk tāŋpāŋ umun terak nāmo kuŋatneŋ. 28 * Tāŋkaŋ nāk tepmaŋpeŋ kuŋkaŋ inken āneŋi api ābet yāŋ uku tāwerira nadāŋ. Upāŋkaŋ in imata nāk Nanaken kukta naniŋ bitnākaŋ? In bānepjin nākken bureni pekaŋ yāwānāku Nanaken api kwet yāŋ tāwerira nadāwā tāgawām. Nan u nāk nārepmiatak unita tāga, kuyi yāŋ nāwetnaŋi. 29 * Imaka tāwetat u kwawak nāmo ahāŋirān intājukun tāwet kiretat ŋo. Unita kāmi, bureni ahāŋirān kaŋpāŋā bureni yāŋ api nadāneŋ. 30 * Tāŋpākaŋ nāk inkāt man yāŋpāŋ-nadāk kadāni kāroŋi nāmo tānayāŋ. Nāmo, kome ŋonitāŋo māhemi ābayāŋ. Unitā nākŋo kehāromina kubā tāga nāmo yāpmāŋ āpek. 31 * Upāŋkaŋ komen āmawebetā nāk Nanta gāripi pāhap nadātak yāŋ ude nadāwā tāreneŋta epān man Nanatā nāwetkuko udegān tāyat.

Eruk, kome ŋo peŋpeŋ kuna!

15

Jesu u wain pāya, ninā kānani

¹ Tāŋpākaŋ Jesutā man pen ŋode yāwetgān tāŋkuk; Nāk wain pāya bureni-inik. ² * Tāŋkaŋ Nana uwā wain epān tāŋo māhemi. Nākā terak kānani yāput peŋpāŋ bureni nāmo pat tākaŋ uwā Nantā taniŋpāŋ yāpmāŋ tāŋpān kuk tākaŋ. Tāŋpāŋ kānani bureni wādāk tākaŋ uwā bureni taŋigān kaŋ wādāwut yāŋkaŋ tāŋket taŋpāŋ ket utpāŋ pek tāyak. ³ * Tāŋpākaŋ inā, manna biŋam tāwerira nadāŋpāŋ bānepjin pak taŋkuŋ. ⁴ * Nadākaŋ? Pāya kānanitā kujari terak nāmo gatāŋpāŋ ireko uwā bureni tāga nāmo wādāwek unita in nākkāt kwasikotpāŋ irirā nāk inkāt udegān kwasikotpāŋ kaŋ ira. Nākkāt nāmo kwasikotpāŋ kuŋatpāŋā injingān imaka tāga kubā tāga nāmo api tāneŋ.

⁵ * Nāk wain pāya irira inā wain pāya unitāŋo kānani ude itkaŋ. Unita āma nākkāt kowat kwasikorān tāŋpāŋ kuŋat tākaŋ uwā kānani tāgatā ude irit kuŋat-kuŋariken bureni pāhap api pewān ahāŋ yāmek. Upāŋkaŋ nākkāt nāmowā, in imaka kubā tāga nāmo tāneŋ. ⁶ * Tāŋpāŋ āma nākkāt nāmo itpāŋ kuŋat tākaŋ uwā kānani waki taniŋpāŋ maŋpā kuk tākaŋ ude api tāneŋ. Kānani u kubit tawānkaŋ āmatā kānani kubiri ātukāt

* 14:27: Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7 * 14:28: Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52

* 14:29: Jon 13:19 * 14:30: Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2 * 14:31: Jon 10:18,

12:49; Mat 26:46 * 15:2: Mat 3:10 * 15:3: Jon 13:10 * 15:4: Jon 6:56

* 15:5: Jon 15:16; 2Ko 3:5 * 15:6: Mat 7:19, 13:42

kubä-kengän penpäñ pewä ijineñ. ⁷ * Unita in näkkät kowat kwasikorän täñpäñ manna kañ buramik täñput. Ude täñayän täño uyaku imaka u ba u yäpmäkta nadäñpäñä iwet yabäñirä Anututä api tamek. ⁸ * Täñpäñ irit kuñat-kuñatjinken bureni pähap ahäñirän in näkño nanaknaye äbot täñjirä Nana täño wäpi biñam kwawak ahäñirän käneñ.

⁹ Täñpäkañ Nantä bänep iron pähap täñ namik täyak udegän näkä inta bänep iron täñ tamik täyat. Ude täñ tamik täyat unita näkño bänep iron terakgän kañ kuñat täñput. ¹⁰ * Näk bureni täwera nadäwut; In manna biñam buraminayän täño uwä näkño bänep iron terakgän api kuñatneñ, näkä Nana täño mani buramiñpäñ unitäño bänep iron terak kuñat täyat udegän. ¹¹ * Täñpäñ nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk täkot yäñpäñ man ño täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokneñpäñ pat täyon yäñ yäñpäñ täwetat.

¹² * Eruk, näk jukuman ñode täwera nadäwut; Näkä nadäñ tamik täyat udegän in notjiyeta gäripi kowat nadäñ imän täñpeñ kañ kuñarut. ¹³ * In nadäkañ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ñode pätak; Äma kubätä noriye täñkentäwa yäñpäñ iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämo irepmitak. ¹⁴ * Unita ñode täwetat; Inä näkño man buramiñpäñ kuñarirä tabäñjira notnaye bureni täneñ. ¹⁵ Täñpäñ näk kadäni ñoken watä ämanaye yäñ wari nämo täwet täyat. Nämo inik! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkañ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täño bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upäñkañ nähäwä Nanaken nanik man nadäñkuro u kudup yäñahäñpäñ täwet moreñkuro unita notnaye yäñ täwetat yäk.

¹⁶ Täñpäkañ, intä näk inta biñam nämo yäpmäñ daniñkuñ. Nämo inik, näkä inä näkñata biñam yäpmäñ daniñkut. Täñpäñ in yäpmäñ daniñkuro uwä irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäñ tamikta in yäpmäñ daniñpäñ tepmanñkut. Täñpäñ bureni bäräneñ wak täkañ udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi niked, paot-paori nämo udewani irit kuñat-kuñatjinken ahäñ tamikta yäyat. Ude täñkañ näk wäpna terak Nanaken yäñapiñirä uterakgän api tamek. ¹⁷ * Unita näk jukuman äneñi ñode täwera nadäwut; In notjiyetakät gäripi kowat nadäñ imän täñpeñ kañ kuñarut.

Jesu iwarän täwanita iwan api täneñ

* **15:7:** Mat 7:7 * **15:8:** Mat 5:16 * **15:10:** Jon 14:15; 1Jo 2:5 * **15:11:** Jon 17:13 * **15:12:** Jon 13:34 * **15:13:** Jon 10:11; 1Jo 3:16 * **15:14:** Mat 12:50 * **15:17:** Jon 13:34

18 * Jesutä man ude yänpäj ñode yäwetkuk; Komen ämawebetä iwan täj tamäwä ñode kañ nadäwut; Jesuta jukun täj imiñkuño udegän täj nimikañ yäj kañ nadäwut. 19 * In komen ämawebe udewanigän itneño uyaku inkät not tänpäj kuñatneñ, iniken noriye-kät not tänpäj kuñat täkañ udegän. Upäjkañ inä komen äma nämo. Nämo, näkä in komen ämawebe äbotken nanikpäñ yäpmäj daniñpäñ tepmañpa kome täño täktäki mäde ut imiñkuño unita iwan täj tamik täkañ. 20 * Näk man ñode bian täwetkut; Epän watä ämatä ekäniñ nämo yärepmitneñ. Näka iwan täj namiñkuño unita inta udegän api täj tamineñ. Tänpäkañ äma ätutä näkño man nadänpäj iyap täjkuño uyaku intäño man udegän api nadänpäj buramineñ. 21 * Upäjkañ komen äma uwä näk naniñ kireñpewän äpuro unita nämoinik nadäkañ. Tänpäj in näkño näwaräntäknaye itkañ unita iwan api täj tamineñ.

22 Tänpäkañ näkä äpänpäj man nämo yäwetkuro yäwänäku, momini kwawak nämo pewä ahäkkäneñ. Upäjkañ apiño momini käbop pekta kädet nämo pätak. 23 * In nadäkañ? Äma näka iwan täj namik täkañ uwä Nanata udegän täj imik täkañ. 24 * Näk äma äbot ño bämopi-ken kudän kudupi pähap, ämatä nämo tänañi u nämo täjkuñ yäwänäku momini kwawak nämo pewä ahäkkäneñ. Upäjkañ nämo. Kudän kudupi bämopi-ken täjira nabänpäj-nadäk täk täjkuño upäjkañ näka iwan täj namiñpäñ Nanta udegän täj imik täkañ. 25 Ude täjirä man kubä unitäño бага man kudän täwani terak pätak u täjkehärom täyak. Man uwä ñode;

Mebäri nämo, iwan jop nadäj täj namiñkuñ. *Sam 35:19, 69:4*

26 * Upäjkañ näk täj-kehäromtañ tamikta Täjkentäk, Nanken nanikpäñ api taniñ kirewet. Tänpäj Täjkentäk uwä Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewä ahäwani u. Munapik unitä äbäjkañ näkño manbiñam api täwerek. 27 * Tänpäkañ in bian näkä epän yäput peñira näkkät it yäpmäj äbäkañ unita kadäni uken näkño manbiñam kañ yäjahänpäj yäwerut.

16

1 Jesutä man ude yänpäj äneñi pen ñode yäjkuñ; In nadäkinikjin pewä putäreneño ujeta man ño täwetat. 2 * In nadäkañ? Ämatä käbeyä yot gänañ nanik täwat kireñpäñ äneñi ärokta api yäjiwätneñ. Bureni täwetat, kadäni keräp tañiran ämatä nin Anututa watä epän bureni täj imikamäj yäj nadäjkañ

* 15:18: Mat 10:22; 1Jo 3:13 * 15:19: 1Jo 4:5; Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16

* 15:21: Mat 5:11; Mak 13:13 * 15:23: Luk 10:16 * 15:24: Jon 9:41, 14:11

* 15:26: Jon 14:26 * 15:27: Luk 1:2; Apos 1:8,21-22 * 16:2: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22

kumän-kumän api tadäpneŋ. ³* Ude tänayän takaŋ uwä Nankät nekta nämo nadäwä tärewäpän api täŋ tamineŋ. ⁴* Täŋpäkaŋ imaka u nämo ahänjirän man ŋowäku intäjukun täwet kiretat. Täŋpäŋ imaka u bureni ahän tamiŋjirän jukuman täwetat ŋo api juku pineŋ.

Kudupi Munapiktä epän jide api täŋpek?

Jesutä ude yänpäŋ yäwetkuk; Näk inkät penta itpäŋ unita imaka umuri ŋo bian nämo täwetkut. ⁵* Eruk, näk apiŋo tepmaŋpeŋ naniŋ kireŋpewän äputken kwayän. Upänkaŋ in kubätä gäk de kwayän yän nämo näwet yabäkaŋ. ⁶Nämo, näk man täweraro unita nadäwätäk täŋpäŋ bänepjintä bäräpi pähap nadäkaŋ. ⁷* Upänkaŋ bureni täwera nadäwut; Tepmaŋpeŋ kwayän täyat uwä in täŋkentäktä kwayän. Bureni, näk päŋku Täŋkentäk u iniŋ kireŋpewa inken api äpek. Täŋ, näkä nämo kwawä Täŋkentäk u inken täga nämo api äpek.

⁸ Täŋpäkaŋ Täŋkentäk unitä äbänpäŋä komen ämawebe siwoŋi nadäwut yänpäŋ imaka ŋodeta goret nadäk takaŋ u yäwetpäŋ yäwoŋärek api täŋpek; Momini täŋo mebäri, Anutu iŋamiken siwoŋi irit täŋo mebäri, ba yäpmän danik-danik epän Anututä täŋpayän täyak unitäŋo mebäri. ⁹* Täŋkaŋ momini täŋo mebäri uwä näka nadäkinik nämo täk takaŋ yän api yäwoŋärewek. ¹⁰* Ba näk Anutu iŋamiken siwoŋi itat yän kaŋ nadäwut yänpäŋ ŋode api yäwetpäŋ yäwoŋärewek; Näk kumänpäŋ Nanken api kwet. Kuŋjira wari nämo api nabäneŋ. ¹¹* Täŋkaŋ Anututä yäpmän danik-danik epän täk täyak unitäŋo mebäri ŋode api yäwetpäŋ yäwoŋärewek; Kome ŋonitäŋo intäjukun äma waki Anututä manken uku teŋkuk yän api nadäneŋ.

¹²* Man mäyap täga täwerero upänkaŋ in täga nämo nadäwä täreneŋ. ¹³* Upänkaŋ Munapik, Anutu täŋo mebäri kwawak pewän ahäwani unitä äbänpäŋä Anutu täŋo mebäri kwawakinik nadäktä kädet api täwit tamek. Täŋpäkaŋ iniken nadäk-nadäkpän nämo api täwerek. Nämo, imaka Anutu-ken nadänkaŋ ugänpäŋ api täwerek. Ba imaka ahäktä yäwani u imaka, api täwerek. ¹⁴Täŋpäŋ Munapik, Anutu täŋo mebäri kwawak pewän ahäwani unitä wäpna biŋam imaka, kwawak api pewän ahäneŋ. Ude täktä näkŋo mena jinom yäpmänpäŋ api täwerek. ¹⁵Nadäkaŋ? Nanatä iniken nadäk-nadäk kumän-tagän namiŋkuk. Mebäri unita Munapiktä näkŋo mena jinom yäpmänpäŋ api täwerek.

* **16:3:** Jon 15:21 * **16:4:** Jon 13:19 * **16:5:** Jon 7:33, 13:36 * **16:7:** Jon 14:16
 * **16:9:** Jon 3:18 * **16:10:** Apos 5:31; Rom 4:25 * **16:11:** Jon 12:31
 * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:13:** Jon 14:26; 1Jo 2:27

Nadänbäräp ba oretoret täjo man

16* Jesutä man ude yänpän iwaräntäkiye man node yäwetgän täjkuk; Ätu nanak itpäñ kuñira nämo api nabäneñ. Täñkañ ätukät it yäpmän äronpänä äneñi api nabäneñ. 17-18 Ude yäwänä iwaräntäkiye ätutä ini-tägän näwetgäwet täñpän yänkuñ; Man yäyak no jide ude? Kadäni keräpi-tägän nämo api käne. Täñpäkañ ätu itpäñ äneñi api käne yän niwetak u mebäri jideta? Kadäni keräpi yän niwetak u jideta yäyak? Ba Näk Nanaken kwayän yän niwerako u jideta niwerak? Man yäyak u guñ täkamän. Nämo nadäna tärekañ yäk.

19 Ude täñirä Jesutä nadäwätäki u yabänpän-nadänkañ node yäwetkuk; In man node täweraro unita yänpän-nadäk täkañ?; Ätu itpäñ kuñira nämo api nabäneñ. Täñkañ ätukät it yäpmän äronpän äneñi api nabäneñ. Man unita guñ täkañ? 20 Eruk, näk bureni täwera nadäwut; Inä näka yänpän konäm butewaki api täneñ. Täñ, komen ämawebetä wisikinik, kumäntak yänpän oretoret pähap api täneñ. Bureni, in butewaki api nadäneño upänkañ äyänutpäñ mädenä oretoret terak api kuñatneñ. 21* In nadäkañ? Webe nanak bäyanayän komi nadäk täkañ. Upänkañ nanaktä ahänjirän kañpän Wisikna, nanakna ahätak no yänpän oretoret pähap nadäk täkañ. 22* Täñpäkañ in udegän. Apiño in butewaki terak itkañ upänkañ näk äneñi ahän taminjira nabänpän bäneppintä oretoret inide kubä api täneñ. Täñirä äma kubätä oretoret u täga nämo api utpewän mänpek.

23* Täñpän kadäni näkä kumänpeñ kunum gänañ ärowayän täyat-ken uken in näk-kenä imaka kubäta nämo api yänapineñ. Nämo, imaka kubäta näk wäpna terak yänapinjirä Nanatä ini api tamek. 24* Umunitä päbä apiño in imaka kubäta näk wäpna terak nämo yänapik täkañ. Täñpäkañ apiñotä päñku kämi, in imaka kubäta yänapinjänä api yäpmäk täneñ. Ude täñpän bänep täga pähap api nadäneñ yäk.

Jesutä kome täjo mähemi api urek

25* Jesutä ude yänpän pen node yäwetgän täjkuk; Man täwet yäpmän äbätat no man wärani terak täwetat. Upänkañ kämiwä man wärani terak nämo api täweret. Nämo, kadäni uken Nana täjo manbiñam kwawakinik api täweret. 26 Bureni, kadäni ukentä päñku kämi injin-tägän näk wäpna terak Nanken api yänapineñ. Näk inta Nanken nämo api yänapiwet yän täwetat. 27* Nämo, Nantä ini inta nadän tamikinik täk täyak. Imata, in näka gäripi nadän yäpmän äbäkañ unita. Ba in näka Anutu-ken naniktä äpuk yän nadäwä bureni täk täkañ unita. 28 Täñkañ

* 16:16: Jon 14:19 * 16:21: Ais 26:17 * 16:22: Ais 66:14 * 16:23: Mat 7:7
* 16:24: Jon 15:11 * 16:25: Jon 10:6 * 16:27: Jon 14:21,23

näk Anutu-ken naniktä kome ɲoken äpuropäŋ kome ɲo penpen äneŋi Nanken kwayäŋ.

²⁹ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuŋ; Eruk, apiŋo gäk man wärani terak nämo niwetan. Kwawakinik niwet ahätan yäk. ³⁰ * Nin nadäkamäŋ, gäk imaka kuduŋtagän nadäwi tärekaŋ. Äma kubätä yäŋyabäk kubä täŋpayäŋ nadäŋjirän gäkä jukun kaŋpäŋ nadäŋkaŋ kowata täga iwet ahäwen yäk. Unita gäk Anutu-ken naniktä äpäŋ yäŋ gabäŋpäŋ-nadäkamäŋ.

³¹⁻³² * Ude yäŋjirä Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Apiŋo nadäŋ namikinik täkaŋ upäŋkaŋ ɲode täwera nadäwut; Kadäni keräptaŋ tamitak. Kadäni uken in kubäkubä täwat kireŋpewä komejin-ken kuŋtäŋpä kuŋjirä näkŋagän api iret. Eruk, kadäni u ahätak! In nepmaŋjirä näkŋa kubägän irayäŋ. Upäŋkaŋ näkŋagän-inik nämo irayäŋ. Nämo, Nan näkkät it täyak udegän api itde. ³³ * Eruk, man täweraro uwä mebäri ɲodeta täwerat; In näkkät kowat kwasikorän täŋpäŋ näkŋo bänep pidäm terak kaŋ kuŋarut. Bureni, kome ɲoken bäräpi mebäri mebäri api kaŋ-ahäneŋo upäŋkaŋ ɲode nadäkot; Näk kome ɲonitäŋo mäheŋi unitäŋo kehäromi yäpmäŋ äpäro unita nadäwätäk nämo täneŋ!

17

Jesutä inita Nani-ken yäŋapiŋkuk

¹ * Eruk, man ude yäŋ paotpäŋä Jesutä kunum doranpäŋ ɲode yäŋkuk;

Nan, kadäni ahätak unita gäk ämanaye inamiken wäp biŋam kaŋ nam. Ude täŋjiri näk manka buramiŋpäŋ epän namiŋkuno u täŋjira wäpka biŋam udegän kaŋ ahän parän. ² * Unita näk ɲode yäyat; Gäk ämawebe kuduŋtagän intäjukun it yämikta kehäromi uku namiŋkun. Kehäromi namiŋkuno uwä mebäri ɲodeta namiŋkun; Ämawebe gäkä näka biŋam namiŋkuno unita irit kehäromi yämikta kehäromi u namiŋkun. ³ * Irit kehäromi unitäŋo mebäri ɲode; Ämawebetä gäk kubätagän Anutu bureni-inik nadäkinik täŋpäŋ näk Jesu Kristo gäkä nepmaŋpi äpuro unita imaka, bok nadäŋ namikinik täŋpäŋ irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ.

⁴ * Täŋpäkaŋ näk epän namiŋkuno u kumän täŋpa täreŋjirä wäpka biŋam ba kehäromika kome ɲo terak kwawak kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. ⁵ * Täŋpäkaŋ Nan, näk nadäŋ namiŋjiri gäkkät bok itpäŋ wäpnek biŋam ikek kaŋ itda. Kome ɲo nämo yäwi

* **16:30:** Jon 2:25 * **16:31-32:** Mat 26:31,56; Jon 8:29 * **16:33:** Jon 14:27; Rom 5:1; 2Ti 3:12; 1Jo 5:4 * **17:1:** Jon 11:41, 12:23 * **17:2:** Mat 11:27 * **17:3:** 1Jo 5:20 * **17:4:** Jon 4:34 * **17:5:** Jon 1:1, 17:24

ahäñjirän näk gäkkät bok itkañ wäpna biñam ikek itkuro udegän äneñi kañ nam.

Jesutä iwaräntäkiyeta Nani-ken yäñapiñkuk

⁶ Täñpäñ ämakaye komen ämawebe bämopi-ken nanik yäpmäñ danipñän näka biñam namiñkuno ño gäkñjo mebarika yäwoñjäreñkut. Mebarika yäwoñjäreñjira manka buramiñ yäpmäñ äbäkañ. ⁷⁻⁸ * Täñpäkañ man näwetkuno u kudup yäwerira bänepi-ken daiñpäñ yäpmäñ kuñat täkañ. Daiñpäñ yäpmäñ kuñatpäñ apiño ñode nadäwä tärekañ; Imaka namiñkuno u kudup gäkken nanikgän. Ba ñode imaka nadäkañ; Näk gäkkät iranipñän gäkñja-tägän näwetpewi äput.

⁹ * Eruk, ämanaye unita yäñpäñ gäkken yäñapitat. Komen ämawebe päke unita nämo gäwetat. Nämo, äma gäkñjata biñam iwoyänpäñ namiñkuno unita gäwetat. ¹⁰ * Näk nadätat, gäkñjo ämawebekaye uwä näkñjo bok. Ba näkñjo ämawebenaye uwä gäkñjo bok. Ämawebeniye unita yäñpäñ iñamka-ken wäp biñam tañi yäpuro itat. ¹¹ * Upäñkañ näk kome ñoken wari nämo api it yäpmäñ ärowet. Apiño gäkken äretat. Täñ, äbotnaye ñowä ñogän itnayäñ unita Kudupi Nana, gäk watäni it yämiñjiri säkgämän kañ irut. Kehäromika terak watäni kañ it yämi. Kehäromi namiñkuno uterak watäni it yämiñjiri bänep kubägän kañ irut, nektä bänep kubägän itkamäk udegän. ¹² * Täñpäkañ näk ukät itpäñ gäkñjo kehäromika terak watäni it yämik täyat. Bureni, kehäromi namiñkuno uterak watä ude it yämiñjira ukät nanik kubä-tägän paotkuk, äma geñita biñam yäwani u. Täñkañ unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahätak.

¹³ * Eruk nan, näk ärewayäñ. Upäñkañ näk kome terak ño pen itkañ yäñapik man ño gäwetat. Täñpäñ äbotnaye ñonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kañ nadäwut yäñpäñ gäkken yäñapitat. ¹⁴ * Nan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreñkut. Täñjira komen ämawebetä mäde ut yämik täkañ. Täñpäkañ näk komen ämawebe täño kädet nämo iwat täyat udegän äbotnaye ñowä komen ämawebe täño kädet waki u nämo iwat täkañ. Mebari unita komen ämawebetä iwan täñ yämik täkañ. ¹⁵ * Äbotnaye ño kome terak ño nanikpäñ kunum gänañ yämagut yäpmäñ kukta nämo gäwetat. Nämo, gäk watä säkgämän it yämiñjiri Äma Wakitä nämo api täñpäñ waneñ yäñpäñ gäwetat ño. ¹⁶ Täñpäkañ näk komen ämawebe täño kädet waki nämo iwat

* **17:7-8:** Jon 16:30 * **17:9:** Jon 6:37,44 * **17:10:** Jon 16:15 * **17:11:** Jon 10:30, 17:21 * **17:12:** Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9 * **17:13:** Jon 15:11 * **17:14:** Jon 15:19 * **17:15:** Mat 6:13; 2Te 3:3; 1Jo 5:18

täyat udegän äbotnaye ñowä kädet waki u nämo iwat täkañ.
 17 Unita gäknjo manbiñam bureni yäweriri kome ñonitänjo
 gäripita mäde ut imiñpäñ gäknjata biñam kañ täñ morewut.
 18 * Täñpäkañ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken
 itta kome ño terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye
 ñonitä komen ämawebe bämopi-ken epän täkta yäwetpewa
 kuñtäñpä kunayañ. 19 * Täñpäkañ täñkentän yämikta näk
 gupna nadäk-nadäkna u kuduptagän gäknjata biñam ganiñ
 kiretat. Ude täñjira äbotnaye ñowä udegän man burenita
 biñamgän kañ täñput.

Jesutä nadäkinik täñpani kudupta yäñapiñkuk

20 Nan, äbotnaye ñonita gäkken yäñapitat. Upäñkañ unitagän
 nämo gäwetat. Ämanaye ñonitä näknjo biñam yäwetpäñ
 yäwoñärek täñjirä ämawebe näka nadän namikinik tänayän
 täkañ unita bok yäñapitat. 21 * Täñpäkañ nan, gäk täñkentän
 yämiñjiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkañ u bänep
 kubägän, nektä bänep kubägän itkamäk udegän itpäñ
 kañ kuñarut yäñpäñ yäñapitat. Täñpäñ nekkät bänep
 kubägän bok kañ it yäpmäj ärona. Ude kuñarirä komen
 ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yän bureni api
 nadäneñ. 22 * Täñpäñ kehäromi ba nadäk-nadäk tägagämän
 gäkä namiñkuno udegän äbotnaye ñonita yämiñkut. Bänep
 kubägän it täkamäk, udegän kañ irut yäñpäñ yämiñkut.
 23 Näk ukät kubägän iritna gäk näkkät kubägän kañ itda.
 Täñkañ ugän nämo. Bänep kubägän itpäñ kuñarirä komen
 ämawebetä yabäñpäñ-nadänkañ näka ñode api nadäneñ; Anu-
 tutä tewän äpuk yän api nadäneñ. Ba Anututä gäripi nadän
 imiñkuko udegän äbot ñonita gäripi nadän yämik täyak yän api
 nadäneñ.

24 * O nan, ämawebe ño näka biñam iwoyänkuno u kome
 näkä irayän täyat-ken u bok itta nadätat. Täñpäñ näkkät
 bok itkañ kehäromina ba wäpna biñam nitek kañ nabäñpäñ-
 nadäwut. Kunum kenta kome nämo ahäñjirän näka gäripi
 nadäñpäñ kehäromi ba wäpna biñam u namiñkun. 25 *
 Siwoñi nana, komen ämawebetä mebärika u nämo nadäwä
 tumänkañ. Täñ, nähä gäknjo mebärika nadätat. Ba ima
 mebärita nepmañpi äput yän, äbotnaye ñowä nadäkañ.
 26 Täñpäkañ näk kome terak ño äpäñpäñ mebärika yäwetpäñ
 yäwoñärek täñ yäpmäj äbätat. Täñkañ kämiwä, mebärika
 kumän-tagän api yäwoñäreñ morewet. Yäwoñäreñ moreñjira
 gäkä näka gäripi nadän namik täyan udegän äbotnaye ñonitä

* 17:18: Jon 20:21 * 17:19: Hib 10:10 * 17:21: Jon 4:11; Gal 3:28 * 17:22:

Apos 4:32 * 17:24: Jon 12:26, 17:5 * 17:25: Jon 8:55

gäripi kowat nadäj imän api täneņ. Täņirä u kentäņpäj api iret yäk.

18

Judastä Jesu iwan kerik-ken peņkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

¹ * Jesutä yäņapik man ude yäwän täreņirän eruk iwaräntäkiye-kät kome awaņ pähap wäpi Kidron udude kăda Olip päya epän gănaņ kuņkuņ.

² * Jesu iwaräntäkiye-kät epän uken kadăni mäyap itpăņ-nadăkta kuk tăņkuņo unita Judas, Jesu iwan kerik-ken pewani unită ŋode nadăņkuk; Jesu uken kăwep itak yăņ nadăņkuk. ³ * Ude nadăņpăņ komi äma ätukăt bămop äma ba Parisi tăņo wată äma ätu yămagurănkaņ epän uken kuņkuņ. Topän ijiņ-yăneņpăņ yăpmăņkaņ kadă boham ikek kuņkuņ.

⁴ Tăņpăkaņ iwan tuän äbăņiră Jesu jide ahăņ imayăņ tăņkuko uku nadăwän tärewăpăņ äma äbot äbuņo u dubini-ken kuņpăņ yăwet yabăņkuk; Netă kănayăņ äbăkaņ? ⁵ Yăwănă yăņkuņ; Jesu, Nasaret nanik kănayăņ äbăkamăņ yäk. Yăwăwă yăņkuk; Etăņ uwăku năkņa itat ŋobayăņ yäk. (Komi äma u bămopi-ken Judas, Jesu iwan kerik-ken pewayăņ tăņkuko u penta itkuņ.) ⁶ Jesută uwăku năk ŋo yăņ yăwănă komi äma u măde kăda păņku kome terak bumta maņdăpuņ. ⁷ Täņiră Jesu äneņi yăwetgăn tăņkuk; Netăta äbăkaņ? Yăwănă äneņi yăņkuņ; Jesu, Nasaret nanik kănayăņ äbăkamăņ yăņ yăņkuņ.

⁸ Yăwăwă Jesută äneņi yăwetgăn tăņkuk; Etăņ, u năkņa ŋobayăņ. Unita năk nepmăņitnayăņ yăņpăņ ätu ŋo yabă kătăwă ini kut yäk. ⁹ * Jesu man ude yăņkuko uwă man bian ŋode yăņkuko udegăn bureni ahăņkuk; Yabăņ äwarăkuk tăņira äma namiņkuno u kubătă nămoinik api paorek. ¹⁰ * Ude yăwerirän uterakgăn Saimon-Pitată päipi pion gănaņ nanik wădăwän kwăpăņă bămop äma intăjukun tăņpani unităņo wată ämani kubă ura yăkņat jukuni bure kăda painkuk. (Epän wată ämani u wăpi Malkus.) ¹¹ * Täņiră Jesută Pita iwetkuk; Mujuk äneņi dai! Ume komi nıkek Nanată namayăņ tăyak ini kaņ năņpa!

Jesu Anasken yăpmăņ păņku tenkuņ

¹² Ude yăwănă komi äma tăņo intăjukun ämakăt komi ämaniye ba kudupi eni tăņo wată ämată Jesu inĳitpăņ kerik pădăt tăņkuņ. ¹³ Keri pădăt tăņpăņ Anasken jukun yăņikņat yăpmăņ kuņkuņ. Anas uwă Kaifas tăņo yepmani. Tăņkaņ Kaifas uwă kadăni uken bămop äma intăjukun itkuko u. ¹⁴ * Ba unităgăn Juda

* **18:1:** Mat 26:36 * **18:2:** Luk 21:37 * **18:3:** Jon 7:45 * **18:9:** Jon 6:39;

Jon 17:12 * **18:10:** Luk 22:38 * **18:11:** Mat 26:39 * **18:14:** Jon 11:49-51

äma ekäni ekäni bian ñode yäwetkuk; Ämawebe kumän-tagän paotneño udetä yänpäñ äma kubä-tägän kañ kumbän yän yänkuko u.

Pitatä Jesu wäpi käbop peñkuk

Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ * Täñpäkañ Jesu yänikñat yäpmän kuñirä Saimon-Pitakät noripak kubä Jesu iwat yäpmän kuñkumän. Noripaki uwä bämop äma intäjukun täñpani ukeñonita nadänkuko unita nadän imiñirä bämop äma täño yewa gänañ Jesu-kät bok äronkuñ. ¹⁶ Äronjirän Pita yäma-kengän itkukonik. Ude irirän noripaki ukeñonitä yäman äneñi äpäñpäñ webe yäma watä itkuko u iwerän Pita yänikñat yäpmän äronkuk. ¹⁷ Täñpäñ webe unitä Pita kañpäñ iwetkuk; Äma unitäño iwaräntäki kubä gäk ba? Ude iweränä Näk nämo! yän iwetkuk. ¹⁸ Mänit kadäni unita eñi unitäño watä ämakät komi äma ätutä kädäp ijiñpäñ äñäriñ itkun. Äñäriñirä Pita imaka, penta äñäriñ itkun.

Anastä Jesu manken teñkuk

Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Täñjirä bämop äma intäjukun täñpani unitä Jesu ñode iwet yabänkuk; Gäwaräntäkaye u netä-netä? Ba man jidepäñ yänpäñ-yäwoñärek täk täñkun? ²⁰ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk komeni komeni kuñatpäñ ämawebe man kwawakgän yänahäñpäñ yäwet täñkut. Näk kadäni kadäni kudupi yot gänañ ba käbeyä eñi, Juda ämawebetä äbä kubä-kengän it täkañ-ken äronpäñ yäwetpäñ yäwoñärek täñkut. Ba man kubä käbop nämo yänahäk täñkut. ²¹ Unita gäk imata näwet yabätan? Nadäwa yänpäñä ämawebe näkä man yänpäñ-yäwoñärek täk täñkuro u yäwet yabä. Unitä uyaku näkä man yäwet täñkuro u nadäkañ yäk. ²² * Jesutä ude yäwänä komi äma kubä u itkukonitä utkuk. Täñpäñ yänkuk; Gäk bämop äma ñonitäño man imata utan? Gäk goret täyan yäk. ²³ Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Jide? Näkä man waki kubä yäwawä yänahä. Täñ, man yäro u bureni yän nadänpäñ imata nutan? ²⁴ Ude täñpäñ yen topuño u nämo pit imiñkañ Anastä Jesu iniñ kireñpewän bämop äma intäjukun täñpani wäpi Kaifas uken kuñkuk.

Pita Jesu wäpi äneñi käbop peñkuk

Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵ Täñpäkañ Saimon-Pita kädäp äñäriñ itkuk-ken pen irirän ñode iwet yabänkuñ; Iwaräntäki kubä gäk, bure? Yäwawä yänkuk; Nämoinik! Näk unitäño iwaräntäki nämo yäk. ²⁶ * Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani täño watä äma kubä,

* 18:15: Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58

* 18:20: Mat 26:55; Jon 7:26

* 18:22: Apos 23:2

* 18:26: Jon 18:10

Pitatä jukuni madäŋ tākneŋkuko unitä äbotken naniktä yäŋkuk; Piäken bok irirän tabäro u gäkkät irirän tabät yäk. Bure? 27 * Yäwänä Pitatä yäŋkuk; Nämoinik! Ude yäwänä uteragän purup gera yäŋkuk.

Jesu imagut yäpmäŋ Pailat-ken kuŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

28 Tāŋpākaŋ tamimaŋ-inik Juda äma ekäni ekänitä Jesu imagurākaŋ Kaifas täŋo eŋi yäma peŋpeŋ Rom Gapman täŋo yäma-ken kuŋkuŋ. Tāŋkaŋ ŋode nadāŋkuŋ; Uken äronpāŋä Anutu iŋamiken bānepnin täna wawāpāŋ Pasova äŋnak-äŋnak täŋo ketem täga nämo näne unita äronero yäk. Ude yāŋpāŋ Rom gapmantä eŋi gānaŋ nämo äronkuŋ. 29 Yāman umu itsämāŋ irirä Pailattä äbāŋpāŋ ŋode yāwet yabāŋkuk; Äma ŋo mebäri imata manken tenayāŋ äbākaŋ? 30 Yäwänä iwetkuŋ; Äma ŋonitä imaka waki kubä nämo täŋpeko uwä gäkken ŋode täga nämo yāŋikŋat yäpmäŋ ämne yäk. 31 * Yäwäwä Pailattä yāwetkuk; Yāŋikŋat yäpmäŋ kuŋkaŋ injinken бага man uterak manken tewut yäk. Yäwänä iwetkuŋ; Ude nämo! Nintä äma kumāŋ-kumāŋ dāpmākta yājiwārani yäk. 32 * (Ude yāŋirä bian Jesutä ude api kumbet yāŋ yāŋkuko unitä bureni täŋkuk.) 33 Ude yäwäwä Pailat äneŋi eŋi gānaŋ unu kuŋkaŋ Jesuta yāŋpewān ärowānpāŋ ŋode iwet yabāŋkuk; Bureni? Gäk Juda äma täŋo intäjukun äma? 34 Yäwänä Jesutä kowata ŋode yāŋkuk; Gäkŋa nadāŋpāŋ man ŋo yāyan, ba äma ätutä näka man yāŋirä nadāŋkun? 35 * Yäwänä Pailattä iwetkuk; Jide? Näk Juda äma kubä nabātan? Nämoinik! Upāŋkaŋ gäk jide täŋkunta gākŋaken äbotkät bāmop äma intäjukun täŋpanitä gäk yāŋgākŋat yäpmäŋ äbākaŋ?

36 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk intäjukun äma kome terak ŋo ämawebe yabāŋ yāwat täkaŋ udewani nämo. Näk ude ira yäwänäku epān ämanaye ämik täŋpāŋ äma kubätä näk Juda äma ekäni ekäni kerä terak täga nämo nepmanpān. Upāŋkaŋ näk kome ŋonitāŋo intäjukun äma nämo itat. Nämo, näk kome kubä täŋo yäk. 37 * Ude yäwänä Pailattä iwetkuk; Aha, gäk intäjukun äma kubä? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Intäjukun äma yāyan u bureni yāyan. Näk mebäri kubātagān kome ŋoken ahāŋkut; Ämawebe manbiŋam bureni yāŋahāŋpāŋ yāwetta äbut. Mebäri unita ämawebe man burenita gāripi nadāwanitä näka nadāŋ namik täkaŋ yäk.

38 Ude yäwänä Pailattä yāŋkuk; Wa! Manbiŋam bureni u imatāken?

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7; Apos 18:15 * 18:32: Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33 * 18:35: Jon 1:11 * 18:37: 1Ti 6:13; Jon 8:47

Pailattä Jesu kumäḡ-kumäḡ utta yäḡtäreḡkuk
Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Pailattä ude yäḡpänḡ yäman äpämāḡ kuḡpänḡ äma ekäni ekäni yäwetkuk; Näk äma ḡoken kudän waki kubä nämo täḡkuko käyat. ³⁹ Upänḡkaḡ näkä kädet ḡode iwat täyat u in nadäkaḡ; Pasova orekirit kadäni kubäkubäken äma komi eḡiken irani kubä tanḡḡ kirek täyat yäk. Unita jide nadäkaḡ? Näkä Juda täḡo intäjukun äma ḡo tewa äpämāḡ kwek? ⁴⁰ Ude yäwänkaḡ gera terak yänḡkuḡ; U nämo! yäk. Gäk Barabas tewi äpämāḡ kuḡ nimän! yäk. (Barabas uwä ämik kubota täḡpani kubä.)

19

¹ Ude täḡpänḡ Pailattä yäwet-pewän komi ämatä Jesu yänḡikḡat yäpmāḡ päḡku bumta päripuḡ. ^{2*} Päripmāḡpänḡ täḡḡḡarani ḡode täḡ imiḡkuḡ; Intäjukun äma täḡo gwäpä ude täḡ imina yänḡpänḡ gupmom yenpänḡ kedonḡ täḡpänḡ gwäki terak ähäät imiḡkuḡ. Ähäät imiḡpänḡ tek säkgämän, intäjukun ämatä täk täkaḡ ude-wani täḡ imiḡkuḡ. ^{3*} Ude täḡpänḡ dubini-ken tawaḡ itpänḡ Jesu sära man ḡode iwetkuḡ; Juda täḡo intäjukun äma gäk ganḡḡ oretkamāḡ! Ude täḡkaḡ iḡami-kengän ut täḡkuḡ.

^{4*} Ude täḡpäkaḡ Pailattä äneḡi yäman äpäḡpänḡ Juda äma ekäni ekäni yäwetkuk; Kawut yäk. Näk inken Jesu yänḡikḡat yäpmāḡ äbätat unita ḡode nadäwut; Äma ḡo imaka waki kubä nämo täḡkuko käyat. ⁵ Yänḡirän Jesu gupmom yen ähäät imiḡkuḡo ba tek säkgämän täḡ imiḡkuḡo u nitek yäman äpäḡḡirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Äma ḡo waki kawut!

^{6*} Täḡpäkaḡ bämop äma intäjukun täḡpani ba Juda täḡo komi ämatä Jesu kaḡpänḡä gera yänḡkuḡ; Päya kwakäp terak ärowän! yänḡ yänḡirä Pailattä yäwetkuk; Näk mominita wäyäkḡewa wakaḡ unita inḡin inḡitpänḡ päya kwakäp terak urut yäk. ^{7*} Yäwänä Juda ämatä yänḡkuḡ; U inita näk Anutu täḡo nanaki yänḡ yäk täyak. Ude yäk täyak unita kumäkta biḡam täyak yäk. Äma inita ude yäwani uwä kumäkta бага man kubä pätak yäk. ⁸ Ude yänḡirä nadänḡpänḡ Pailattä bumta umuntaḡkuk. ^{9*} Umuntaḡpänḡ Jesu äneḡi yänḡikḡat yäpmāḡ päro iwet yabänḡkuk; Gäk de nanik? Yäwänä Jesutä man kowata nämo yänḡkuk. ¹⁰ Ude täḡḡirän Pailattä ḡode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? ḡode nämo käwep nadätan; Näkä yäwakaḡ api iren ba näkä yäwakaḡä päya kwakäp terak api gutneḡo unita kehäromi namani yäk.

* **19:2:** Luk 23:11 * **19:3:** Jon 18:22 * **19:4:** Jon 18:38 * **19:6:** Jon 18:31

* **19:7:** Wkp 24:16; Jon 5:18 * **19:9:** Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9

11 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Jop yäk. Anutu punin un-unitä kehäromi nämo gamiņkuko yäwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unita äma näk ketka terak nepmaņkuko unitäņo momitä gäkņo momi irepmitpāņ unitäņo taņi-inik yäk. 12 * Ude yäwänkaņ Pailattä iniņ kirenņewän kukta kädetta wäyäkņekuk. Upāņkaņä Juda naniktä gera pähapņode yāņkuņ; Gäkä äma u kakätāņ-pewi kwänä gähä intājukun ämaka Sisatä not nämo api tāņ gamek yäk. Gäk nadātan? Äma kubätä inita näk intājukun äma itat yāņ yäweko uwä Sisata iwan tāņ imek yäk. 13 Ude yāņirä Pailattä nadāņpāņ Jesu yāņikņat yāpmāņ yāman āpāņpāņ bāgup kubä wāpi Mobä Irin Wādāwani uken kuņpāņ äma man yāpmāņ daniwanitä bāgup-ken maņitkuk. (Mobä Irin Wādāwani uwä Juda tāņo man terak Gabata yāņ yäk tāņpani.) 14 Kepma uwä Pasova tāņtuņum täktäk kadāni-ken. Tāņpākaņ kepma bāmopi tāņirān Pailattä Juda äma yāwetkuk; Kawut! In-tāņo intājukun ämajinņo yäk.

15 Yäwänä gera terak yāņkuņ; Yāpmāņ kewe! Yāpmāņ kewe! Päya kwakāp terak kumbān! Yāņirä Pailattäņode yāwet yabāņkuk; Intājukun ämajinņo päya kwakāp terak ut-pewa kumāta nadākaņ, bure? Yäwänä bāmop äma intājukun tāņpanitä iwetkuņ; Nintāņo intājukun āmanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubāgān! yäk. 16 Ude yäwākaņ Pailattä Jesu päya kwakāp terak utta yāniņ kirenņkuk.

Jesu päya kwakāp terak utpewä kumbuk

Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

17 Tāņpākaņ komi āmatä Jesu iņitpāņ päya kwakāp imä buramiwānkaņ kome kubä wāpi Gwāki Kokāp (u Juda man terak Golgota) uken kuņkuņ. 18 Pāņku kome uken ahāņpāņ päya kwakāp terak utkuņ. Tāņpākaņ äma waki tāņpani yarä, bok dāpmāņpāņ kubä kukņi kubä kukņi, Jesu ini uwä bāmop tenkuņ. 19-20 Tāņpākaņ Pailattä yäwänkaņ Jesu gwāki punin kädä man kudān kubäņode tāņkuņ;

NowÄ JESU NASARET KOMEKEN NANIK,

JUDA Ämawebe TÄņo INTÄjukun Äma.

Man kudān uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudān tāņkuņ. Tāņpāņ kome Jesu utkuņo uwä yotpārare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuņ ābāņ tāņkaņ kudān u daniņkuņ. 21 Tāņpākaņ bāmop äma intājukun tāņpani ātutä u daniņpāņ nadāņkaņ pāņku Pailat iwetkuņ; Juda tāņo intājukun äma kudān tāno uwä goret kudān tān yäk.ņode kudān tānaņi; Ämaņowä inita Näk Juda tāņo intājukun äma yāņ yäk tāņkukonik yäk. 22 Yäwāwä Pailattä yāwetkuk; Kudān tāro unitāgān ini irān yäk.

* 19:11: Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1 * 19:12: Luk 23:2; Apos 17:7

23-24 Eruk, Jesu päya kwakäp terak utpäñä komi ämatä teki punin nanik yäñopmäñpäñ yäpmäñ danipäñ äbot 4 ude peñkañ äbot kubäkubä komi äma ini-ini yäpuñ. Täñkañ teki gupi terak nanik uwä nämo yäpurärätpäñ bupani unita komi ämatä madänero yäñ yäñkuñ. Ude täñpena waki täñpek yäñ yäñkuñ. Unita närepmirek gärepmirek täñkañ kubätä intäjukun täñpäñ unitä kañ yäpän yäñ yäñkuñ. Ude yäñirä Anutu täño man bian ñode kudän täwani bureni ahäñkuk; Uwä tekna yäpmäñ danipäñ ini-ini yäpuñ.

Ba närepmirek gärepmirek täñpäñ tekna yäpuñ yäk. *Sam 22:18* Man ude kudän täwani uterakgän komi ämatä udegän täñkuñ.

25 * Täñpäkañ Jesu miñi uwä nanaki täño päya kwakäp dubini-ken itkuk. Täñkañ miñi täño noripaki kubä, Klopas webeni wäpi Maria ukät Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuñ. 26 * Ude irirä Jesutä miñi ba iwaräntäki kubä, Jesutä ini gäripi-inik nadäñ imik täñkuko u irirä yabäñkuk. Yabäñpäñ miñi ñode iwetkuk; Nanakka kubä ño yäk. Ude yäñpäñ iwaräntäki u ñode iwetkuk; Webe ñowä gäkño meñka yäk. 27 Täñpäkañ kadäni ukengän iwaräntäki uwä Jesu miñi yäñikñat yäpmäñ eñini-ken päñku watäni it täñkukonik.

Jesu kumbuk

28 * Ude yäwetpäñä Jesutä Imaka kudup täñpa täretak yäñ nadäñpäñ, eruk yäñkuk; Umeta nekañ yäk. Man keräpi ude yäñirän Anutu täño man bian kudän täwani kubä bureni ahäñkuk. 29 * Umeta nekañ yäwänä wain ume jägämi, ume käbot kubä itkuko uken nanik imaka kubä yabut bumik uterak piñ ibatkuñ. Piñ ibatpäñ päya kubä wäpi hisop unitäño momi kubä terak pädat täñpäñ yäpmäñ päñaku Jesu meni-ken peñkuñ. 30 Täñirä Jesutä ume u nañpäñä yäñkuk; Piäna täretak uba yäk. Ude yäñpäñä gwäki gurot mañpäñ kumbuk.

31 * Täñpäkañ kepma Jesu kumbuko uwä Pasova täñtuñum täktäk kadäni. Täñpäñ kwep ude uwä Sabat yäñkañ ñode täñkuñ; Äma kumbanitä orekirit kadäni-ken päya kwakäp terak irirä orekirit täño бага irepmitne yäñpäñ Juda ämatä päñku Pailat iwetkuñ; Gäk yäwetpewi komi ämatä päñku äma päya kwakäp terak itkañ unitäño kuroñi däpmäñ tokärä bäräñeñ kumbäkañ komegup yäpmäñ kewewut yäñ iwetkuñ. 32 Ude iwerirä Pailattä yäwet-pewän komi ämatä päñku äma Jesu kukñi kukñi itkumäno unitäño kuroñi däpmäñ tokätkuñ. 33 Täñpäñ Jesu kuroñi däpmäñ tokätna kumbän yäñkañ do- rañpäñ kañkuñ; Jesu uku kumäñirän. Ude kañpäñä kuroñi

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sam 22:15 * 19:29: Sam 69:21 * 19:31: Lo 21:22-23

nämo däpmäj tokätkuņ. ³⁴ Täņpākaņ komi äma kubätä Jesu jārapi-ken bohamtä yäputkuk. Täņjirän uterakgän ume nägät maņkumän.

³⁵ * (Imaka ahänjkuko u äma dapuritā kaņkuko unitā ini ŋo kudän täņjirän bureni-inik täyak. Uwä nadätak; Man ŋo bureni yäk. Intä nadäkinik täņput yäņpāj yājahätak.) ³⁶ * Täņpākaņ Anutu täņo man kudän täwani kubä ŋode pätak uwä kehārom tawän yäņpāj ude u ahänjkuk; Kujari kubä nämo api tokätneņ yäk. ³⁷ * Ba Anutu täņo man kudän täwani kubä pen ŋode pätak; Äma yäputkuņo u api kāneņ.

Jesu äneņkuņ

³⁸ * Eruk ätu itkaņ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitā pāņku Pailat Jesu täņo komegup äneкта iwet yabāņkuk. (Josep uwä Jesuta nadāņ imani äma kubä upāņkaņ Juda äma ekāni ekānita umuntaņpāj nadākiniki kwawak nämo yājahäk täņkukonik.) Unitā pāņku iwerākaņ Pailattä yāntāreņ imiņkuk. Yāntāreņ imākaņ pāņku Jesu täņo komegup päya kwakāp terak nanik ketāreņkuk. ³⁹ * Äma kubä bok täņkumāno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuņkuko u. Nikodimas unitā Jesu täņo gupi kābāņ täwek yäņpāj gakņi kābāņi tāgagāmān nīkek yāpmāj kuņkuk. Gakņi täpuripāj nämo yāpuk. Täņi, bārāpini uwä 30 kilogram udepāj yāpuk. ⁴⁰ Yāpmāj pāņku Josep täņken täwākaņ Jesu täņo komegup gakņi kābāņi tāgagāmān upāj ārut imiņkaņ tek pakipāj uwāk täņkumän. Juda naniktā äma kumbani ānek tākaņ ude iwatpāj täņkumän.

⁴¹ Täņpākaņ Jesu utkuņo kome u kukņi kāda epān tobät kubä itkuk. Uken mobā gānaņ ikek, äma āneкта biņam yāwani kubä itkuk. U gānaņ äma kubä nämo äneņpani, jop ini ude irani.

⁴² Unita Sabat kerāp täyak yāņ nadāņpāj äma yarā uwä Jesu gupi yāpmāj mobā awaņ u gānaņ pāņku peņkumän. Mobā awaņ u tuän itkuko unita u peņkumän.

20

Jesu kumbani-ken nanik akuņkuk

Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Eruk Sande tamimaņ-inik, kome ket nämo yāneņjirän Maria, Makdala komeken nanik unitā Jesu äneņkuņ-ken kuņpāj kaņkuk; Mobā awaņ meni täņpipiwani u yāpmāj kewenkuņopāj yāma tumāņjirän. ² * Ude kaņkaņ bārāneņ pāņku Saimon-Pitakät iwarāntāki kubä Jesutā gārīpi pāhap nadäk täņkuko ukät yabāņ ahāņpāj ŋode yāwetkuk; Ai! Jesu

* 19:35: Jon 21:24 * 19:36: Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * 19:37: Sek

12:10; Rev 1:7 * 19:38: Jon 7:13 * 19:39: Jon 3:1-2 * 20:2: Jon 13:23

awan̄ gānan̄ nanik̄ yāpmān̄ pān̄ku deka-ken̄ peñ? ³⁻⁴ Ude yāwerirān̄ Pitakāt̄ noripaki u bārān̄eñ Jesutā patkuk-ken̄ kakta kuñkumān̄. Kuñkañ noripakitā Pita irepmitpān̄ awan̄ken̄ intājukun̄ ahān̄kuk. ⁵ Ahānpān̄ā papayānpān̄ yabān̄kuk; Tek gupi terak̄ tāñ imiñkuño u yabānpān̄ gānan̄ unu nāmo āron̄kuk. ⁶⁻⁷ * Ude tāñirān̄ Pitatā māden̄ ābāman̄ awan̄ gānan̄ unu kuñ tādōt̄ kuñkuk. Ude kuñkañ tek Jesu gupi terak̄ tāñ imiñkuño u kañpān̄ tek gwāki-ken̄ pādāt̄ tāñkuño u sākgāmān̄ pimin̄ tokātpān̄ peñkuko inigān̄ parirān̄ kañkuk. ⁸ Ude kañpān̄ irirān̄ iwarāntāki awan̄ meni-ken̄ intājukun̄ ahān̄kuko u imaka, āro yabānpān̄-nadāwān̄ bureni tāñkuñ. ⁹ * Tāñpākañ āma yarā u Anutu tāñjo man terak̄ man Jesu u kumbani-ken̄ naniktā āneñi kodak̄ tañpān̄ akwekta yāwani u nāmo nadāwān̄ tāreñkuñ. Eruk̄ kāmi, nadāwān̄ tāreñkuñ.

Jesu Maria ahāñ imiñkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Eruk, iwarāntāki yarā u eñiken̄ kuñkumān̄. ¹¹ Kuñjirān̄ Maria ini ugān̄ itkañ konām̄ butewaki tāñkañ papayānpān̄ awan̄ gānan̄ dapun̄ tāñpān̄ yabān̄kuk; ¹² Anjero yarā tek paki nitek̄ irirān̄. Āma kubātā gwākitā patkuk-ken̄, kubātā kuroñi kāda. ¹³ Tāñkañ āma u kubātā Maria ñode iwetkuk; Wanotna, imata konām̄ kotan? Yāwānā iwetkuk; Ekānina yāpmān̄ pān̄ku deken̄ peño u nāmo nadātāt̄ yāk. ¹⁴ * Ude yānpān̄ āyāñutpān̄ Jesu pengān̄ dubini-ken̄ irirān̄ kañkuk. Kañkuko upāñkañ ño Jesutā ahāñ namitak̄ yāñ nāmo nadāwān̄ tāreñkuñ.

¹⁵ Tāñpān̄ Jesutā ñode iwetkuk; Wanotna, imata konām̄ kotan? Ba netātā wāyākñetan? Ude yāwānā Mariatā epān̄ ño māhemitā yāyak̄ yāñ nadānpān̄ iwetkuk; Gākā kome kubāken̄ yāpmān̄ pān̄ku peñpān̄ā nāwerikañ pān̄ku yāpa yāk. ¹⁶ Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Maria! Yāwānā Mariatā āyāñutpān̄ iwetkuk; Yāwoñārewani āmana! (U iniken̄ man terak̄ Rabonai yāñ iwetkuk.) ¹⁷ * Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nepmāñireno, nāk̄ Nanaken̄ nāmo ārot. Gāk̄ kuñkañ notnaye ñode yāwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken̄ kwayāñ. Ba intāño Nanjin̄ ba Anutujin-ken̄ kwayāñ yāñ yāwet. ¹⁸ Ude iwerānā Maria, Makdala komeken̄ nanik̄ u āyāñutpeñ kuñpān̄ iwarāntākiye yāwetkuk; Nāk̄ Ekāni kañkañ ābātāt! Ude yāñpān̄ man Jesutā iwetkuko u yāwetkuk.

Jesu iwarāntākiye ahāñ yāmiñkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

* **20:6-7:** Jon 11:44 * **20:9:** Apos 2:24-32; 1Ko 15:4 * **20:14:** Luk 24:16; Jon

21:4 * **20:17:** Rom 8:29; Hib 2:11-12

19 * Eruk kepma ugän kome bipmäñirän iwaräntäkiye eni kubä-kengän itkuñ. U Juda äma ekäni ekänita umuntanpän yäma kehäromigän ukät-pipiñpän itkuñ. Ude täñpän irirä Jesu pengän bämopi-ken ahäj yämiñpän yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. 20 * Ude yäñpän jibi meni kerä järapi-ken u yäwoñärenirän kañpän U Ekäninin bureni yäñpän oretoret bumta täñkuñ.

21 * Täñirä Jesutä äneni yäwetgän täñkuk; Bänep kwini terak itkot! Nadäkañ? Nanatä epän täkta naniñ kireñpewän äpuro udegän näkä in taniñ kireñpewa komeni komeni api kuneñ. 22 Ude yäñpänä meni woñ piäñ-yäwatpän yäwetkuk; Kudupi Munapik yäput! 23 * In äma kubä täño momi peñ iminayän täño uwä momini api paorek. Täñ, kubä täño momi nämo peñ imäwä momini u pen api pat imek yäk.

Jesu Tomas ahäj imiñkuk

24 * Eruk Jesu iwaräntäkiye ahäj yämiñkuk-ken ugän iwaräntäki kubä wäpi Tomas (wäpi kubä Didimus) u penta nämo itkuñ. 25 Unita Tomas kuñatkuko äbänä noriyetä nin Jesu käkamäj yäj iwetkuñ. Iweräwä Tomastä yäñkuk; Ude nämo! Näk kerä-ken niri bäräm u ba järapi-ken bäräm u nämo inñtpän kañpänä nadäwa bureni nämo tänayän yäk. 26 Täñpäkañ kepma 7 ude tärenirän iwaräntäkiye uwä eni bian itkuñ-ken ugän Tomas penta itkuñ. Täñkañ yäma ukät ikek itkuño upänkañ Jesu äbä bämopi-ken ahäj yämiñpän yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! 27 Ude yäñpän Tomas iwetkuk; Nabä! Ketka ño peñpän inñtkañ nadä. Ba järapna-ken jibi meni ño inñtpän-nadä. Ude täñpän bänep yarä nitek täyan uwä peñpän nadäkinik tä. 28 Ude iweränä Tomastä pengän yäñkuk; Ekäni Anutuna! 29 * Ekäni Anutuna yäj yäñirän Jesutä iwetkuk; Gäk nabätan unita nadäkinik täyan. Täga täyan upänkañ äma nämo nabänkañ nadäj namikinik tänayän täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ.

Buk ño ima mebärita täñpani?

30 * Täñpäkañ Jesutä iwaräntäkiye inamiken kudän kudupi mäyap-inik täñkuko upänkañ buk ño terak näk kudup nämo kudän täyat. 31 * Täñ, imaka buk ño gänañ kudän täyat ño mebäri ñodeta kudän täyat; Intä Anutu täño iwoyäwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu täño nanaki bureni-inik yäj nadäkinik täneñta. Täñpän in nadäkinik ikek kuñatpänä unitäño wäpi terak irit kehäromi nitek itta buk ño kudän täyat.

* 20:19: Jon 19:38 * 20:20: Jon 16:22, 19:34; 1Jo 1:1 * 20:21: Jon 17:18

* 20:23: Mat 16:19 * 20:24: Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2 * 20:29: 1Pi 1:8

* 20:30: Jon 21:25 * 20:31: Jon 3:15; Rom 1:17; 1Jo 5:13

21

Jesutä iwaräntäkiye 7 ahäñ yämiñkuk

¹ Täñpäñ ätu itpäñ kepma kubä iwaräntäkiye Taibirias* gwägu dubini-ken irirä ahäñ yämiñkuko unitäño manbiñam ñode; ²⁻³ * Iwaräntäkiye ñodetä itkuñ; Kubä Saimon-Pita. Kubäwä Tomas wäpi kubä Didimus. Kubäwä Nataniel, komeni tañi Galili, komeni täpuri Kana, u nanik. Yaräwä Sebedi täño nanakiyat. Eruk äma ukät yaräkät pentagän irirä Saimontä yäwetkuk; Näk pis wädäwayäñ kuyat yäk. Ude yäwänä noriyetä yäñkuñ; Nin imaka, penta kunawä yäk. Ude yäñpäñ gäpe terak äroman gwägu terak kuñkuñ. Kuñkuño bipani karon pake u pis kubä nämoinik yäpuñ.

⁴ Eruk kome yäñewänä Jesu gwägu pomi-ken ahäñpäñ itkuk. Ahäñpäñ irirän iwaräntäkiyetä kañpäñ u Jesutä ahätak yän nämo kañpäñ nadäwä tärenkuñ. ⁵ * Täñpäñ yäwetkuk; Not-naye, in pis ätu yäpmänkañ ba nämo? Yäwänä nämo yän iwetkuñ. ⁶ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yäk tañi ukeño yäpmänkañ gäpe bure kada pewi äpmonpäpän pis ätu yäpnayän yäk. Yäwerän udegän täñpäñ pis mäyap yäk gänäñ äpmonpäpän yäk u äneñi gäpe terak wädäñpäñ pena yäkñat täñpä wañkuñ.

⁷ * Täñpäñ iwaräntäki kubä, Jesutä gäripi pähap nadäk täñkuko unitä Pita iwetkuk; U Ekäninin! yäk. Yäwänä Pita Jesu käwayän yäñkañ, morän itkañ epän täñ itkukopän tek äneñi täñpäñ gwägu gänäñ tubäpenpäñ gwägu wentän gägäni-ken kuñkuk. ⁸ Kuñirän noriye gäpe terak pen itkuño unitä gäpe täñpewä pis yäk u wädän yäpmän gägäni-ken mäden äronkuñ. Gwägu terak itkuñ-ken unitä gägäni udude Jesutä itkuk-ken u ban nämo, 100 mitas udegän. ⁹ Eruk kuñtängän gägäni udude ahäñpäñ kañkuñ; Kädäp kubä iñiñirän gwägu tomkät käräga ätukät kädäp gänäñ buan iñiñ irirä. ¹⁰ Täñpäkañ Jesutä yäwetkuk; Gwägu tom yäpmaño u ätu yäpmän äbut yäk. ¹¹ * Yäwänä Saimontä gäpe-ken päñku yäk u gwägu gägäni-ken wädäñpäñ abä penkuk. U gänäñ pis mäyap, 153 udetä itkuñopän yäk u nämo däñkeñkuk. ¹² Täñpäñ Jesutä yäwetkuk; Äbä ketem penta näna yäk. Ude yäñirän u Ekäninin yäñpäñ gäk netä yän iwetta umuntañkuñ. ¹³ * Täñirä Jesutä pis kenta käräga u yäpmänkañ yämän nañkuñ.

¹⁴ * Jesu awañ gänäñ naniktä akuñpäñ iwaräntäkiye kadäni yarä uku ahäñ yämiñkuk. Eruk ñonitawä kadäni yaräkubä ude täñkuk.

* **21:1:** Wäp Taibirias uwä Galili gwägu täño wäpi kubä * **21:2-3:** Jon 1:45-51;
Jon 20:24 * **21:5:** Jon 20:14; Luk 24:41 * **21:6:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Jon
13:23; Mat 14:29 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:13:** Jon 6:11 * **21:14:** Jon 20:19,26

Jesutä Pita äneji imagutkuk

15 * Gwägu tomkät käräga u naŋ moreŋpäŋ Jesutä Saimon iwetkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, Notkaye ŋonitā nāka nadāk tākaŋ u irepmitpāŋ gāk nāka nadākinik tāk täyan? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka nadākinik tāŋ gamik täyat u nadātan yāk. Yāŋirān Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! 16 * Jesutä ude yāŋpāŋ äneji iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikinik tāk täyan ba nāmo? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka gāripi nadāŋ gamik täyat u nadātan. Yāwānā Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! 17 * Täŋpāŋ äneji pen ŋode iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikinik tāk täyan ba nāmo? Jesutä kadāni yarākubā ude iwet yabāŋkuko unita Pitatā nadāŋ bārāp tāŋpāŋ iwetkuk; Ekānina, gāk imaka imaka kudup nadāwi tārek tākaŋ unita nāk gāka gāripi nadāŋ gamikinik tāk täyat u kudup nadātan! Ude yāwānā iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! 18 Nāk bureni gāwera nadā; Gāk gubaŋi-ken itkaŋ tek wādāwi ārowāpāŋ gākŋaken gārip terak kuŋat tāŋkunonik. Täŋ, gāk tāgawani tāŋpayāŋ täyan-ken gāk ketka yāpi-siwonŋaŋiri āma kubātā ketka bok topmāŋpāŋ kome kukta bitnāk täyan-ken api wādāŋ yāpmāŋ kwek yāk. 19 * (Man Jesutä iwetkuko uwā Pitatā Anutu wāpi biŋam yāpmāŋ akukta kādet jide terak api kumbeko unita yāŋahāŋkuk.) Iwetpāŋ Pita iwetkuk; Nāk kaŋ nāwat!

20 * Ude iwerānā Pitatā äyāŋutpāŋ iwarāntāki kubā Jesutä gāripi pāhap nadāk tāŋkuko u māden yāwarirān kaŋkuk. (Iwarāntāki uwā Pasova ketem penta naŋkuŋ-ken ugān Jesu tubēŋ kuŋpāŋ ŋode iwet yabāŋkuko u; Ekāni, netātā gāk iwan kerī terak api gepmaŋpek yāk?) 21 Eruk Pitatā noripaki u māden yāwarirān kaŋpāŋ Jesu iwetkuk; Ekāni, āma ŋo imaka, jide iwerayāŋ? 22 * Yāwānā Jesutä iwetkuk; Gāk nadāwātāk nāmo tāŋpen. U kadāni kāroŋi it yāpmāŋ āroŋirān nāk äneji abāŋjira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret, gākŋo gārip nāmo. Täŋ, gāhā nāk kaŋ nāwat!

23 Jesutä man ude yāŋkuko unita noriyetā ŋode nadāŋkuŋ; Notninpak uwā nāmo api kumbek yāk. Upāŋkaŋ Jesutä āma u nāmo api kumbek yāŋ ude nāmo yāŋkuk. Nāmo, u ŋode yāŋkuk; U kadāni kāroŋi it yāpmāŋ āroŋirān nāk äneji abāŋjira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret yāŋ yāŋkuk.

* 21:15: Mat 26:33; Jon 1:42 * 21:16: Apos 20:28 * 21:17: Jon 13:38, 16:30

* 21:19: Mat 16:24-25; Mak 1:17; 2Pi 1:14 * 21:20: Jon 13:23-25 * 21:22: Mat 16:28

²⁴* Tãñpãkañ iwarãntãki manbiñam yãñahãtak ño ba kudãn tãyak ño u nãkña. U jop nãmo yãwani, manbiñam bureniñã yãk tãyak yãñ nadãkamãñ. ²⁵* Tãñpãkañ Jesutã imaka imaka tãñkuko unitãño manbiñam kudãn tãyat ñogãn nãmo tãñkuk. Nãmo, imaka imaka kuduptagãn ño kudãn tãyat yãwãnãku man kudãn unitã ahãñpãñ kome terak ño jirañ ude tokñeñ moretek.

* 21:24: Jon 19:35 * 21:25: Jon 20:30

Aposoro

Jesu täŋo biŋamtä komeni komeni wen patkuko unitäŋo manbiŋam

Jesutä Munapik iniŋ kirekta yänjuk

1-2 * Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ŋo gäwera nadä;

Manbiŋam pengän täŋpäŋ tamiŋkuro uwä* ŋode kudän täŋkut; Imaka imaka Jesutä yäput peŋpäŋ täŋkuko u ba ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täŋkuko u kudup kudän täŋkut. Imaka täŋkuk ba yän yäpmän äbukken unitä päbä Nanitä yänikŋat yäpmän äronjuk-ken u kudup kudän täŋkut. Jesu uwä kunum gänaŋ ärowayän keräp taŋirän äma mani biŋam yäpmän kuŋatta yäpmän daniŋkuko u ahän yämiŋkuk. Ahän yämiŋpäŋ Munapik täŋo kehäromi terak epän man yäwetkuk. 3 * Eruk komi nadäŋpäŋ kumbuko u punin terak kadäni mäyap ahän yämiŋpäŋ paot täŋirän kepma 40 ude täreŋkuk. Ahän yämiŋpäŋ kudän mebäri mebäri täŋirän bureni-inik kodak itak yän nadäŋkuŋ. Kadäni kadäni ahän yämiŋpäŋ Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken iritta man yäwet täŋkuk. 4 * Täŋkaŋ kadäni kubä penta itkuŋ-ken uken ŋode yäwetkuk; In Jerusalem nämo peŋpeŋ kuneŋ yäk. Ini ugän itkaŋ, iron Nantä tamikta yänkehärom täwani täwetkuro ukeŋonita kaŋ itsämbut. 5 * Jontä ämawebe ume-inikpäŋ ärut yämik täŋkuko upänkaŋ kadäni keräpigän itkaŋ Anututä Munapikpäŋ api uwäktän tamek yän yäwetkuk.

6 * Eruk kadäni penta itkuŋ-ken uken aposoro unitä ŋode iwet yabänkuŋ; Ekäni, gäk kadäni ŋoken Rom gapman yäwat kireŋjiri Isrel ämawebe nintä bian itkumäŋo ude ninin keran api itne ba nämo? 7 * Ude iweräwä kowata ŋode yäwetkuk; Intä nadäkta yän tamani uyaku, kepma ba kadäni Nantä iniken nadäk ärowani uterak peŋkuko u nadäneŋ. Upänkaŋ nämo. Kadäni ba kepma Nantä ini-tägän nadatak. 8 * Täŋpäkaŋ kämiwä Kudupi Munapiktä inken äpäŋpäŋ kehäromi tamänkaŋ näkŋo manbiŋam yänjahäk äma api täneŋ. Täŋpäŋ inä näkŋo manbiŋam Jerusalem yotpärare-kentä yänjahän yäpmän Judia ba Samaria komeken api kuneŋ. Yänjahän yäpmän kuŋirä komeni komeni kudup api kuŋat morewek yäk.

* **1:1-2:** Luk 1:3; Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:1-2:** Manbiŋam Luktä pengän kudän täŋkuko uwä miti wäpi Luk * **1:3:** Luk 24:36-49; Apos 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Apos 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48; Apos 2:32, 3:15; Apos 5:32

9* Jesutä man ude yäwet morewänkañ aposoro dapuri terak Anututä imagut yäpmäñ kunum gänañ äronkuk. Äronjirän gubamtä uwäk täñjirän ijiwä wañkuñ. 10* Ijiwä wawäpäñ dorapñäñ dapun pen täñ irirä äma yarä tek paki nitek unitä bäräñeñ ahäñ yämiñkumän. 11* Ahäñ yämiñpäñ yäwetkumän; Galili nanik in imata kunum terak dapun käronj täñ itkañ? Jesu dapunjin terak kunum gänañ ärotak uwä ärotak udegän ittängän äneñi äpäñjirän api käneñ yäk.

Judas täño komenita äma kubä kañ-ahäñkuñ

12* Täñpäkañ iwaräntäkiyetä man ude nadäñpäñ Olip Pom penpäñ äyänutpen äpämañ Jerusalem kuñkuñ. (Olip Pom uwä Jerusalem dubinken itak, ban nämo, 1 kiromita ude.) 13* Eruk, Jerusalem äronpäñ yot ini irani-ken äro itkuñ. U wäpi ñode; Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batorom, Matiyu, Alfias täño nanaki wäpi Jems, Saimon Selot yäñ iwerani, ba Jems täño nanaki wäpi Judas. 14* Äma udetä kadäni kadäni äbä kubä-kengän itpäñ Anutu-ken yäñapik täk täñkuñonik. Jesu täño miñi wäpi Maria ukät webe ätu ba Jesutä iniken noriye penta itkañ yäñapik täñkuñonik.

15 Eruk kepma kubä nadäkinik täñpanitä käbeyä täñkuñ. Ämawebe 150 ude bumik unitä itkuñ. Irirä Pitatä bämopiken akuñpäñ ñode yäwetkuk; 16* Notnaye, bian Munapiktä intäjukun äma Devit magäñirän Anutu täño man kudän kubä täñkuko u Judas terak bureni ahäktä yäwani yäk. Man kudän täñkuko udegän Judas uwä iwan yäñ-yäkñat päbä yepmanpäñ Jesu initkuñ. 17 Judas uwä ninkät nanik kubä ba epän nintä yäpumäño udegän yäpuk yäk. 18* Täñpäkañ äma unitä waki täñkuko unita monen yäpuk. Monen upäñ kome suwañkuk. Täñpäkañ kadäni kubä kome suwañkuk-ken mañutpäñ koki däpmäñ weñpäñ koki kudup kwawak abun yäk. 19 Ude täñjirän Jerusalem yotpärare-ken nanik päke unitä manbiñam u nadäñpäñ kome u wäpi Nägät Kome yäñ yäñkuñ. (Nägät Kome uwä iniken man terak Akeldama.) 20 Täñpäkañ man Sam kubäken ñode kudän täwani;

Tähani u jop parirän ämatä yäpneñtawä.

Sam 69:25

Täñpäkañ man kubä pen ñode;

Äma kudupi kubätä komenita epän kañ yäpäñ yäk. Sam 109:8

* 1:9: Jon 6:62 * 1:10: Luk 24:4 * 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12:

Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:14: Jon 6:42, 7:5 * 1:16: Sam 41:9

* 1:18: Mat 27:3-10

21-22 * Pitatä ude yänpän pen n̄ode yäkgän täṅkuk; Eruk, Judas täṅo kome yäpmäktä äma, nin ba Ekäni Jesu-kät kadäni käreṅi penta kuṅarani kubä kaṅ kaṅ-ahäna. Jontä ume ärut imänkaṅ epäni yäput penkuk kadäni uken nin niwarän tänpän kuṅat yäpmän äbänjirän kunum gänaṅ äronkuko äma kubä u kudup kaṅpän nadäwani kaṅ kaṅ-ahäna yäk. Kaṅ-ahänakaṅ täṅkentän nimänpän Jesu kumänpeṅ akuṅkuko unitäṅo manbiṅami u yänahänitna kome kaṅ tokṅewän.

23 Pitatä man ude yäwänkaṅ äma yarä yabän ahänkuṅ. Kubä Josep-Basabas, wäpi kubä Jastus. Kubä wäpiwä Matias. 24-25 * Yabän ahänpänä yänapik man n̄ode yänkuṅ; Ekäni, gäk ämawebe kuduptagän täṅo bänep käwani. Unita gäk äma yarä ṅoken nanik kubä netäpän yäpmän danitan u niwoṅäreṅiri iwetpena Judas täṅo kome yäpmänkaṅ aposoro epän kaṅ tänpän. Judas uwä epäni penpän kome waki ini pänku irekta biṅam yän imani-ken kuṅkuko unita. 26 Ude yänpän mobä pipiyäwani kubä yäpmänkaṅä kukṅi äma kubäta iwoyänkuṅ, kukṅi äma kubäta iwoyänkuṅ. Täṅkaṅ maṅpä ärowäkaṅ maṅpänä Matiasta iwoyänkuṅo unitä kwawak ahänkuk. Ude tänpänkaṅ aposoro 11 ukät kuṅatta teṅkuṅ.

2

Munapiktä nadäkinik täṅpani terak äronkuk

1 * Tänpän kepma Jesutä kumbuko unitä päbä kepma 50 ude täreṅirän Juda täṅo orekirit kubä wäpi Pentikos ahänkuk. Ahänjirän Jesuta nadäkinik täṅpani ämawebe yot kubä-kengän irirä imaka kubä ahän yämiṅjirän nadänkuṅ; 2 Pengänä mämä taṅi pähap kubä, mänit mämä pähap ude kunum gänaṅ naniktä yot itkun-ken u ahänkuk. Ahänjirän nadänpän dapun tänpän yabänkuṅ; 3 * Imaka kubä kädäp mebet udewani unitä imätkaṅ äma kubäkubä terak ijin yäpmän kuṅirä. 4 * Ijinjirä Ekäni täṅo Munapiktä ämawebe kubäkubä terak äronkuk. Munapiktä ämawebe terak äronkaṅ meni tänpidäm taṅjirän uterakgän man kotäk mebäri mebäri yänkuṅ.

5 Kadäni ukengän Juda ämawebe Anutu oraṅ imani mäyap kome uken-uken naniktä abä Jerusalem yotpärare-ken itkun. 6 Itkaṅ mämä pähap u nadänpänä Munapiktä äpä mämä täṅkuk-ken ugän abä tokṅeṅ moreṅkuṅ. Abä tokṅeṅ moreṅpän nadänkuṅ; Jesuta nadäkinik täṅpani ämawebetä ämawebe päke äbuṅo unitäṅo man kotäk iniken iniken terak yänjirä nadänpän nadäwä inide kubä täṅkuk. 7 * Nadänpän nadäwätäk pähap

* 1:21-22: Jon 15:27 * 1:24-25: Jon 2:25 * 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

* 2:3: Mat 3:11 * 2:4: Apos 4:31; Apos 10:44-46; Apos 19:6; Mak 16:17 * 2:7:

Apos 1:11

tänpäj jäkjäk yäjkuj. Jäkjäk yänpäj yäjkuj; Ai! Äma ñowä Galili komeken nanigän. ⁸ Upäjkañ jide tänpäj nininken nininken man terak yäjirä nadäkamäj? Ninä kome kubäken nanigän nämo. ⁹⁻¹⁰ * Nin ätu Patia nanik, ätu Midia nanik, ätu Elam nanik, ätu Mesopotemia nanik, ätu Judia nanik, ätu Kapadosia nanik, ätuwä Pontus nanik, ätu Esia nanik, ätu Frikia nanik, ätu Pamfilia nanik, ätu Isip nanik, ätu Libia kome Sairini yotpärare-ken nanik, ätu Rom nanik yäk. ¹¹ Rom nanik uwä Juda äma bureni ba äma ätu Juda nanik täño kädet iwarani. Tänpäj äma ätu Krit nanik, Arebia nanik yäk. Ninä kome uken-uken nanik upäjkañ äma itkañ ño Anutu täño täktäki inipärik kubä unitäño manbiñam nininken nininken man terak yäjahäjirä nadäkamäj! yäk. ¹² Ude yänpäj kikuñutpäñ-nadäwätäk bumta täñkuj. Nadäwätäk tänpäj initägän man yänpäj-nadäk ñode täñkuj; Wära! Ño jide ahätak? ¹³ Ude yäjirä äma ätutä yäjärok man ñode yäjkuj; Ude nämo! yäk. U wain ume tañi nañpäñ nadäk-nadäki paoräkañ man ño yäkañ yäk.

Pitatä man mebäri yäjahäjnpäj yäwetkuk

¹⁴ Ude yäjirä Pitakät noriye 11 ämawebe inamiken akuñpäñ Pitatä gera terak ñode yäwetkuk; Juda nanik in ba ämawebe päke uken-uken nanik äbäño Jerusalem yotpärare-ken itkañ ño in juku peñirä imaka ahätak ñonitäño mebäri täwera nadäwut; ¹⁵ In äma itkamäj ño wain ume nañkañ tängunñunñ takamäj yäj nadäkañ, upäjkañ nämoinik yäk. ⁹'kirok tamimañ apiinik täyak ñopäjkañ jide tänpäj tängunñunñ takamäj? ¹⁶ Nadäkañ? Imaka ahäjirän kakañ ñonita profet biani kubä wäpi Joeltä ñode yäjahäjnkuk;

¹⁷ *Anututä ñode yäyak; Tärektärek kadäni-kenä Munapikna ämawebenaye kuduñtagänta kireñ yämiñira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneñ yäk.*

Äpetjiye nanaktä näkño mena jinom yäpmanñpäñ api yäjahäk täneñ.

Ba gubañitä kudän kudupi ayäbu ude api käneñ,

Ba ämawebe tägawanitä näkño kudän döpmonken api yabäk täneñ.

¹⁸ *Bureni, kadäni uken näkñaken Munapik epän ämawebenaye terak imaka, api piñ yäbaret yäk.*

Piñ yäbarira unitä mena jinom yäpmanñpäñ api yäjahäk täneñ yäk.

¹⁹⁻²⁰ *Täñkañ Ekäni täño kadäni pähap, iniken mebäri säkgämän kwawak pewän ahäwayäj täyak u nämo ahäjirän näk*

* 2:9-10: 2Ti 1:15

*kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänaŋ ba kome terak
api pewa ahäneŋ yäk.*

*Nägät, kädap mebet, ba gupe pähap api ahäneŋ yäk. Edaptä
bipmäŋ urani api täŋpek. Ba komepaktä nägätgämän ude
api peŋyäjewek.*

21 * *Kadäni uken äma kubätä Ekänitä täŋkentäŋ namän yäŋkaŋ
gera yäŋjirän Ekäni uwä imagutpäŋ tewän inita biŋam api
irek yäk. Jol 2:28-32*

22 * *Ude yäŋpäŋ Pitatä yäwetkuk; Eruk Isrel ämawebe, näkä
man ätu täwera nadäwut; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik
unita täwerayäŋ. Anututä kehäromi imiŋjirän in bämopjin-ken
itpäŋ epän kehäromi niked ba kudän kudupi Anutu-ken nanik
täŋjirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. Kudän täŋkuko unitä mebäri
yäŋahäŋjirän u Anututä iniŋ kireŋpewän äpuk yäŋ kaŋpäŋ
nadäŋkuŋ. 23 * Uwä Anututä nadäŋjirän patkuko ude, ba
yäntäreŋ imiŋkuko udegän, ketjin terak äroŋjirän intä iwan
täŋ imiŋkuŋ. Inä Anututa nämo nadäŋ imanitä iniŋ kireŋjirä
päya kwakäp terak utpewä kumbuk. 24 * Upäŋkaŋ Anututä
äma uwä kumbani-ken nanik äneŋi yäpmäŋ päŋaku teŋkuk.
Anututä nadäwän patkuko ude kumäŋ-kumäŋtä äma u täga
iŋitnaŋi nämo unita kumäŋ-kumäŋ täŋo komi pähap u ketäreŋ
imiŋkuk. 25 Täŋkaŋ unitagän Devittä man ŋode yäŋkuk;*

Näk Ekäni kakinik täŋpäŋ nämo kakätäk täyat.

*U kadäni kadäni dubina-ken it täyak unita imaka kubätä näk
täga nämo täŋpewän umuntäwet yäk.*

26 *Unita bänepnatä gäripi nadäŋpäŋ menatä oretoret pähap täyak
yäk.*

*Ba gupna imaka, Anututä täŋ namayäŋ täyak unitagän
pidäm täyak yäk.*

27 * *Täŋpäkaŋ kudupi ämaka näk nabäŋ äwaräkuk täŋjiri kumäŋ-
kumäŋ komeken itpäŋ nämo api parawet yäk.*

28 *Nämoinik, gäkä irit täŋo kädet näwoŋäreŋkuno unita dubika-ken
itkaŋ bänep oretoret terak api kuŋaret yäk. Sam 16:8-11*

29 * *Notnaye, Devittä man ude yäŋkuko unita oranin
Devit täŋo manbiŋam kwawak ŋode täwera nadäwut; U
kumbänpäŋ äneŋkuŋ. Unitäŋo awaŋ uwä nincken ŋo pen
itak yäk. 30 * Upäŋkaŋ Devit ini uwä profet itkuko unita
ŋode nadäŋkuk; Anututä oranaye äbotken nanik kubä kaŋ-
ahäwänkaŋ intäjukun äma näkä itat ude irekta api tewek yäŋ*

* 2:21: Rom 10:13 * 2:22: Jon 3:2 * 2:23: Apos 4:28; 1Pi 1:20 * 2:24:
Apos 3:15 * 2:27: Apos 13:35 * 2:29: 1Kin 2:10; Apos 13:36 * 2:30: 2Sml
7:12; Sam 89:3-4; Sam 132:11

nadänjuk. Anututä ude täkta ini wäpi terak yänkehärom taŋkuko unita ude nadänjuk. ³¹ * Ude nadänpäŋ mebariken umu Kristo täŋo akukakukita yänjuk. Mebari unita ŋode yänjuk; Anututä kaŋ-äwaräkuk täŋirän kumän-kumän komeken itpäŋ nämo api parawek yäk. ³² * Eruk, Jesu uwä Anututä kumbani-ken nanik yäpmän päŋaku teŋirän nin kudup dapunintä kaŋkumän. ³³ * Täŋpäŋ äronjukko Anutu täŋo keru bure kăda wäpi biŋam ikek itak. Itkaŋ Munapik ninta biŋam yän nimani u Jesutä Nani-ken nanik yäpmänpäŋ piŋ nibatak ŋo yäk. Piŋ nibatak unitäŋo mebari kaŋpäŋ nadăkaŋ ŋo. ³⁴⁻³⁵ Täŋpăkaŋ Devit ini uwä kunum gănaŋ nämo äronjuk. Mangän ŋode yänjuk;

Ekänitä näŋŋo ekänina iwetkuk;

Abä ketna bure kăda iriri iwankaye äbot gămotka-kengän kaŋ yepmanpa yäk.

Sam 110:1

³⁶ * Unita Isrel ämawebe in kudup nadăkinik ŋode täŋput; Inä Jesu päya kwakăp terak utkuŋo u Anututä iwoyänpäŋ Ekäni intăjukun-inik irekta teŋjuk. Ba Jesu u Kristo, ämawebenaye yămagurekta iwoyăwani ubayän yänpäŋ yänkwawa taŋjuk yäk.

Ämawebe mäyaptä bänepi sukurenkuŋ

³⁷ * Täŋpăkaŋ Pitatä man yänjukko uwä ämawebe bänepi yăpurinik täŋpăpăŋ Pitakät aposoro ätu ŋode yăwetkuŋ; Eruk notniye, nin jide tänayän? ³⁸ * Yänjirä Pitatä yăwetkuk; In kuduptagän injin injin bänepjin sukurewăkaŋ Jesu Kristo wäpi terak ume ärut tamiŋirä momijin kaŋ paorän yäk. Ude täŋjirä Anututä Kudupi Munapik, bänep ironita api tamek yäk. ³⁹ * Imata, bian Ekäni Anutunintä injinta ba nanakjiyeta ba ämawebe komeni komeni it yäpmän kukaŋ u inita yămagurayän täyak u kuduptagän Kudupi Munapik tamikta yänkehärom taŋjuk yäk.

⁴⁰ * Pitatä man ätukät yăpurärătpăŋ umun man ba jukuman ŋode yăwetgän taŋjuk; Inä äma waki täŋpani äbot ŋo kowata yăpnayän tăkaŋ uwä yabän umuntaŋ yepmanpen äbänjirä tămagutnayän yäk. ⁴¹ * Täŋpăkaŋ kepma ugän ämawebe 3000tä Pitatä Jesu täŋo manbiŋam yăwerirän nadänpäŋ iyap täŋjirä ume ärut yămiŋirä Jesu täŋo äbotken yăput penkuŋ.

* 2:31: Sam 16:10 * 2:32: Apos 1:8 * 2:33: Apos 1:4, 7:55-56 * 2:36:

Apos 5:30-31 * 2:37: Luk 3:10,12; Apos 16:30 * 2:38: Luk 24:47; Apos 3:19

* 2:39: Ais 57:19 * 2:40: Lo 32:5; Plp 2:15 * 2:41: Apos 2:47, 4:4; Apos 5:14

42 * Ude tänpän aposorotä Jesu täño kädet niwetpän niwojärewut yänpän nadäkinik tänpäni päke unitä ehutpän kepmani kepmani abä kubä-kengän it täñkujonik. Tänpän bänep kubägän terak täñkentäk kowata kowata tänpän kuñatkañ kubä-kengän itpän käräga* nañit Anutu-ken yäñapik epän täñit tük täñkujonik.

Bänep kubägän tänpän säkgämän itkuñ

43* Kadäni uken aposorotä kudän kudupi ämatä tänañi nämo täñit, Anutu täño kehäromi kwawak pewä ahäñirä ämawebe mäyaptä Anututa nadäwä inide kubä täñkuñ. 44 * Tänpäkañ nadäkinik tänpäni päke unitä änok kubägän itpän tuñum imaka kudup uwä nin kuduptagän täño yäñ nadänpän täñkentäk kowata kowata tük täñkujonik. 45 U komeni ba tuñumi äma ätuta yäniñ kirenpän moneñ yäpmanpän noripaki kubä imaka kubäta wäyäkñewänä täñkentän imik täñkujonik. 46 * Tänpän kepma kepma kudupi yot gänañ äro kubä-kengän itpän Anutu iniñoret täñkujonik. Täñkañ ketem ba käräga uwä, yot kubäkubäken penta itpän bänep kubägän penpän oretoret terak nak täñkujonik. 47 * Täñkañ kadäni kadäni Anutu wäpi yänpän iniñoret täñkujonik. Säkgämän ude kuñarirä ämawebe kuduptä gäripi nadän yämik täñkujonik. Tänpäkañ kepmani kepmani Ekänitä epän täñirän ämawebe ätu bänep sukurenpän Anututa biñam tänpän nadäkinik tänpänitä äbotken yäpurärät täñkujonik.

3

Pitatä äma kubä yäpän tägañkuk

1 * Eruk kadäni kubäta Pita kenta Jon kudupi yot gänañ ärodayän kuñkumän. U Anutu-ken yäñapik man yäkyäk kadäni, 3'kirok bipäda kuñkumän. 2 * Kuñpänä kañkumän; Äma kubä, miñitä inide kwäyähäneñ bäyañpän tewani u irirän. Äma uwä kepma kepma noriyetä yänikñat yäpman päñku kudupi yot täño yäma kubä, wäpi Yäma Säkgämän uken tek täñkujonik. Tewäkañ äma unitä ämawebe kudupi yot gänañ äronjirä yabänpän moneñta ketkewat täñkukonik. 3 Eruk Pita kenta Jon kudupi yot gänañ äronjirän äma kwäyähäneñ tänpäni unitä yabänpän moneñta yäñapiñkuk. 4 * Yäñapiñirän Pita kenta Jontä kañ täpäneñpän Pitatä man ñode iwetkuk; Nibäl yäk. 5 Yäwänä äma unitä imaka kubä käwep namida yäñ

* 2:42: Apos 20:7 * 2:42: Kärägata yäyak uwä Ekäni täño däkum naknakta

yäyak * 2:43: Apos 5:11 * 2:44: Apos 5:12, 6:8; Apos 4:32-35 * 2:46: Luk

24:53 * 2:47: Apos 2:41, 6:7; Apos 11:21,24 * 3:1: Apos 10:3,9,30 * 3:2:

Jon 9:1; Apos 14:8 * 3:4: Apos 14:9

yäkamän yänkaŋ dapun täropigän yabänkuk. ⁶* Täŋirän Pitatä iwetkuk; Näk monenŋ nämo upänkaŋ imaka kubä näkken itak u täga gamayän. Uwä ŋode; Jesu Kristo Nasaret nanik unitäŋo wäpi terak ŋode gäwetat; Gäk pidäm taŋpän akuŋkaŋ ku! yäk.

⁷Ude iwetpän Pitatä äma kwäyähäneŋ täŋpani unitäŋo keribure käda inŋitpän täŋkentän iminpän päŋaku teŋkuk. Tenjirän uterakgän äma unitäŋo gukuri kuroŋi kehärom taŋkuŋ. ⁸* Ude täŋpän pidäm taŋpän akuŋpän kuŋat yabäk-yabäk täŋkuk. Täŋkaŋ Pita Jon-kät kuŋkaŋ äma unitä täŋoret terak kuman Anutu wäpi ininŋ orettän kudupi yot yewa gänaŋ äroŋkuŋ. ⁹⁻¹⁰ Äma u akumaŋ kuŋatkaŋ Anutu wäpi ininŋ orerirän ämawebetä kaŋpän ŋode nadänkuŋ; Äma ŋo kwäyähäneŋ täŋpani Yäma Säkgämän-ken monenŋtä yänapiwani ukeno! yäk. Ude kaŋpän nadäwä inide kubä täŋpöpän jäkjak yänkuŋ.

Pitatä kudupi yot gänaŋ manbiŋam yänahänkuk

¹¹Tänpäkaŋ ämawebe päke u biŋam u nadänkaŋ kikuŋutpän bäräneŋ kumaŋ kudupi yot täŋo bägup moräki wäpi Solomon täŋo bägup, Pita Jontä itkumän-ken u kuŋpän kaŋkuŋ; Äma kwäyähäneŋ täŋpani unitä Pita kenta Jon kerigän yäpmän wädänkaŋ irirän. ¹² Ämawebetä bäräneŋ äbänirä yabänpän Pitatä yäwetkuk; Isrel ämawebe, imaka dapunjin-ken ahätäk ŋonita imata kikuŋutpän-nadäwätäk täkaŋ? Ba dapun taŋi imata nibäkaŋ? In nekta ŋode käwep nadäkaŋ; Iniken kehäromi terak, ba ini äma siwoŋi unita äma ŋo yäpän tägawöpän tewän kuŋatak ŋo. Ude nämo! ¹³* Oranin Abraham, Aisak ba Jekop täŋo Anututä epän ämani Jesu unita wäpi biŋam ärowani iminŋkuk. Iminŋkuko upänkaŋ inä äma u iwan keribure terak teŋkuŋ. Täŋpäkaŋ kadäni Pailattä jop tewa kwän yän yänjirän intä nämoinik yän yänpän Jesuta mäde ut iminŋkuŋ. ¹⁴ Jesu u kudupi, siwoŋi-inik upänkaŋ intä unita bitnänpän Pailat iweröpän äma kumän-kumän urani kubä jop tewän kuŋkuk yäk. ¹⁵* Bureni! Inä irit täŋo mäheŋi urä kumbuköpän Anututä kumbani-ken nanik yäpmän päŋaku kwawak peŋjirän kaŋkumäŋo u täwet ahäkamäk yäk. ¹⁶ Täŋpäkaŋ Jesu u, unita nadäkinik täŋpän wäpi biŋam kehäromi terakgän äma intä kaŋpän nadäwani ŋokeno tägatak yäk. Bureni, nadäkinik Jesuta pewän ahäk täkaŋ unitä äma dapunjin-ken itak ŋo yäpän tägakaŋ.

¹⁷* Upänkaŋ notnaye, in ba watä ämajiyetä mebarini nämo nadäwä tärewöpän Jesuta kädet ude täŋ iminŋkuŋ yän nadätat. ¹⁸* Ude täŋkuŋo upänkaŋ ŋode nadäwut; Anututä bian profet

* **3:6:** Apos 3:16, 4:10; Apos 16:18 * **3:8:** Jon 5:14; Apos 14:10 * **3:13:** Kis 3:6,15; Mat 22:32; Luk 23:13-25; Apos 2:23, 7:32 * **3:15:** Apos 1:8, 2:36; Apos 4:10 * **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 * **3:18:** Luk 24:27

kudup meni terak iniken iwoyäwani Kristotä komi nadänpän api kumbek yän yänahäk täñkuk. Eruk, kudän intä täñ imiñkuño uterak Anututä täñpewän iniken man biani u bureni ahäñkuk. ¹⁹ * Unita in bänep nadäk-nadäk waki u mäde ut imiñpän bänepjin sukurenpäñ Anutu-ken kut! Ude täñirä Anututä momijin täga api ärut tamek yäk. ²⁰ Ba Ekäni ini uwä bämopjin-ken it tamiñpän api täñpidäm tañ tamik täñpek. Ba Jesu, Anututä äma in wakiken nanik tämagutta bian iwoyän tamiñkuko u imaka, api tamek yäk. ²¹ Täñpäkañ apiñowä Jesu kunum gänañ itkañ kadäni Anututä imaka imaka kudup täñkodak takta peñkuko, kadäni unita itsämäntak. Kadäni unita bian Anututä iniken profet kudupiniye u meni terak yänahäñkuk. ²² * Täñpäkañ bian profet udewani kubä wäpi Moses unitä ñode yänkuk; Anutu Ekänijin unitä notjinpak kubä profet näk ñodewani ahäkta api iwoyäwek yäk. Äma u ahänpän man kädet täwerirän nadänpän inä unitäño meni jinom ugän kañ iwarut yäk. ²³ Täñ, äma kubätä profet unitäño mani nämo buramiwayän täko uwä Anututä yäpmän danipän inigän tewän päñku kumänpän paotiniñk api täñpek yän yänkuk.

²⁴ Bureni, profet biani Anutu täño manbiñam yänahäk täñkuño u, Samuel-ken yäput peñkañ u mädeni-ken profet ätu ahän yäpmän äbuño u kuduaptagäntä äma udewani kubä kome terak api ahäwek yän yänkuñ. Eruk bian ude yänkuño kadäni u ahätak ño yäk. ²⁵ * Imaka tägatäga Anututä tamikta profet meni terak yänkehärom tänpän oraniye-kät topmäk-topmäk kubägän täñkuko, in u yäpmäkta biñam täkañ yäk. Nadäkañ? Anutu uwä orajin pähap Abraham ñode iwetkuk; Gäkño orañka kubä terak ämawebe äbot komeni komenita iron pähap api täñ yämet yäk. ²⁶ * Eruk, Anututä epän ämani u iwoyänpäñ iniñ kirenpewän kome ño terak inken jukun ahäñkuk. Epän ämani uwä Abraham ba profet ätutä ude api ahäwek yän bian yänkuño ude. Täñpäkañ iron pähap api täñ yämet yän Abraham iwetkuko u ñode; In kubäkubätä kädet wakiwaki u peñpäñ bänepjin sukurewut yänpän täñkentän tamikta epän ämani u tewän äpuk yäk.

4

Pita kenta Jon komi yotken yepmañkuñ

¹ * Eruk Pita kenta Jon ämawebe manbiñam yäwerirän bämop äma ätukät äma Satyusi äbotken nanikkät kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun äma unitä ahän yämiñkuñ. ²⁻³ *

* **3:19:** Apos 2:38 * **3:22:** Lo 18:15,18-19; Apos 7:37 * **3:25:** Stt 22:18; Gal 3:8 * **3:26:** Apos 13:46 * **4:1:** Luk 22:4,52 * **4:2-3:** Apos 23:8

* Äma yarä uwä ämawebe manbiñam ñode yäwet täñkumäno unita kokwawak nadäñ yämiñkuñ; Jesu uwä kumbani-ken nanikpäñ kodak täñpäñ akuñkuko unita ämawebe kumbani udegän api kodak täñpeñ akuñ moreneñ. Man ude yäwerirän nadänpäñ Pita kenta Jonta kokwawak nadänpäñä manken yepmanayän nadäñkuñopäñ kome bipänpäñ kwep kañ yänpäñ yepmäñitpäñ jop komi yotken päñku yepmanpä patkumän. ⁴ * Ude täñkuño upäñkañ ämawebe mäyaptä Jesu täño manbiñam nadäñ morenpäñ Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ. Täñpäkañ kepma uken ämawebe mäyap-inik Jesuta nadäkinik täñpäñ Jesu täño äbotken yäput-peñirä äbot u 5,000 ude täñkuk. Täñpäkañ äbot 5,000 uwä äma ekäni-gänpäñ daniwani, webe ironjikät nämo.

Pita kenta Jon manken itkumän

⁵ Eruk patkuño yäñewänä Juda äma ekäni ekäni, ba watä ämakät Parisi äma unitä Jerusalem yotpärare-ken käbeyä täñkuñ. ⁶ Käbeyä täñkuño uwä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Anas, Kaifas, Jon, Aleksada ukät nägät moräkiye ätukät käbeyä bok täñkuñ. ⁷ * Käbeyä täñpäñ Pita kenta Jon u yäñ-yäkñat päbä yepmanpäñ yäwet yabäñkuñ; Ek imatäken kehäromi upäñ yäpmäñkañ imaka u täñkumän? Ba netä wäpi terak täñkumän?

⁸ * Eruk, Kudupi Munapiktä Pita uwäk täñjirän ñode yäwetkuk; Isrel ämawebe täño äma ekäni ekäni ba watä äma, ⁹ in nektä äma kwäyähäneñ täñpani täñkentäñ imiñkumäko unita yänpäñ ba niwet yabäkañ? Ba jide täñpäñ äma unitä tägañpeñ kuñkuko unita nadäna yänpäñ yäkañ? ¹⁰ * Mebäri unita nadänayän yäwäwä in ba Isrel ämawebe kudup ñode täwera nadäwut; Jesu Kristo, Nasaret nanik u wäpi terak äma kwäyähäneñ täñpani u tägañpeñ akumañ kuko apiño inamjinken itak ño yäk. Täñpäkañ Jesu u intä bian inñitpäñ päya kwakäp terak utkuñ. Täñkuño upäñkañ Anututä kumbani-ken nanikpäñ äneñi yäpmäñ päñaku teñkuko kodak itak yäk. ¹¹ * Jesuta man ñode kudän täwani pätak;

*Bek yot täñpanitä kawä wawäpäñ mañpä kuñkuño upäñkañ apiño
bek bämopi kehäromi intäjukun ude itak. Sam 118:22*

Eruk bek bämopi u Jesu. ¹² * Nadäkañ? Kome terak nanik äma kubätä waki keriken nanik täga nämo api nimagurek. Nämoinik! Jesu u kubägänpäñ komen ämawebe nin nimagurekta iniñ kirewani.

* 4:2-3: Apos 3:1 * 4:4: Apos 2:41 * 4:7: Mat 21:23 * 4:8: Mat 10:19-20

* 4:10: Apos 3:6,13-16 * 4:11: Mat 21:42 * 4:12: Mat 1:21

Äma täño man nämö buramine

¹³ Pitatä ude yänjirän äma ekäni ekäni unitä nadäwätäk pähap täñkuñ. Pita kenta Jon uwä nadäk-nadäk yot gänäñ nämö ärowani. U äma jopigän upänkañ umunkät nämö, man kehäromigän yänjahänjirän yabänjpän-nadäwä inide kubä täñkuk. Tänpän bian yarä uwä Jesu-kät kuñarirän yabänkuño upän nadänpewä kuñkuk. ¹⁴ Tänpäkañ äma kwäyähäneñ täñpani u imaka, gupi tägañkuko u bok wädänjirän yabänjpän kowata man kubä yäwetta wäyäkñewä wawäpäñ penjkuñ.

¹⁵ Kowata yäwetta wäyäkñewä wawäpäñ Pita kenta Jon yän-yäwat-pewä käbeyä penjpäñ yäman päñku irirän inigän itkañ ñode yänjpän-nadänkuñ; ¹⁶ * Nin äma yarä ñonita jide tänayän? Kudän kudupi inipärik kubä täñjirän Jerusalem naniktä binjam kudup nadän morekañ yäk. Unita nintä nämö täñkumän yän äwo täga nämö yäne. ¹⁷ Man unitä komeni komeni kuñjat moreñjirän kudup nadän moreneño u deta äma yarä u umun man yäwetpena äma unitäño wäpi terak ämawebe wari yänjahänjpän yäwetdentawä yäk. ¹⁸ * Eruk, ude yänjpän Pita kenta Jon yänpewä äbänpäñ ñode yäwetkuñ; Ek Jesu wäpi terak äma äneñi yäwetpäñ yäwoñjerek nämoinik tädeñ yäk. ¹⁹ * Ude yänjirä kowata ñode yäwetkumän; Injin kañpäñ nadäwut yäk. In täño man buramiñkañ Anutu täño man pekta Anututä nadäwän tägawek ba nämö? ²⁰ Imaka kañpäñ nadäk täñ yäpmän äbumäko u käbop täga penañi nämö yäk. ²¹⁻²² Ude yäwänä eruk Juda äma ekäni ekänitä äma yarä u bäräpi u ba u yämikta nadäk kubä nämö yäpuño unita äneñi jop yäjiwät-inik tänpän penj yäwet-pewä kuñkumän. U imata, äma kwäyähäneñ täñpani u tägawani bumik, obañ 40 ude irepmiranipän yäpän tägañkuko unita ämawebe päke unitä kañpäñ nadänkuñ; Ñowä Anutu-ken nanik kudän kudupi kubä yän nadänjpän Anutu ininoret täñkuñ.

Anutu täño äboriyetä Anutu-ken yänjapinkuñ

²³ Eruk, Pita kenta Jontä ekäni ekäni täño käbeyä-ken naniktä äpämäñ äbot täñpani noriye-ken kuñkumän. Tänpän bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda täño ekäni ekänitä man yäwetkuño u kumän yäwetkumän. ²⁴ * Yäwerän nadänjpän bänep nadäk-nadäki kubä-kengän penjpäñ Anutu-ken oretoret terak ñode yänjapinkuñ; Ekäni pähap, gäk kunum, kome, gwägu pähap ba imaka mebäri mebäri uterak itkañ u kudup yänjiri ahänkuñ. ²⁵ Tänpäkañ Kudupi Munapikka inin kireñpewi unitä oranin pähap Devit, watä ämaka meni täñpidäm täñjirän man ñode yänkuk;

* 4:16: Jon 11:47 * 4:18: Apos 5:28,40 * 4:19: Apos 5:29 * 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6

Äma äbori äbori imata kokwawak tañi nadäk täkañ?

Ba ima mebärita tänpäwak täkta man topmäk täkañ? Upäñkañ täga nämo api täneñ.

26 *Tänpäñ komeni komeni täño intäjukun ämatä käbeyä tänpäñ Ekäni ba iwoyāwani Kristota iwan täñ yämikta man yänpäñ-nadäk täk täkañ.* *Sam 2:1,2*

27 * O Anutu, Devit täño man uwä bureni ahäñkuk. Jerusalem yotpärare ñoken Herot kenta Pailat-kät Isrel äma ätu, ba guñ äbotken nanik ätu unitä kudupi epän ämaka Jesu iwoyāñkuno u utta käbeyä tänpäñ man topuñ. 28 * Tänpäkañ gäkñaken nadäk-nadäkka ba kehäromikatä ude kañ ahāwän yāñ tawañ bian peñkuno udegän iwatpäñ täñkuñ. 29 * Unita Ekäni, umun man ämatä niwet täkañ u yabänpäñ-nadänpäñ watä ämakaye nin ño täñpidäm tañ niniñiri manka bätakigän yāñahäk täkana! 30 Tänpäkañ kehäromika kañ niwoñäre. Gäk ketkatä käyäm ikek yäpmäñ päñaku kañ yepmañ. Ba kudupi epän ämaka Jesu u wäpi terak kudän kudupi mebäri mebäri kañ tä.

31 * Eruk, yäñapik man ude yänpäñ irirä yot käbeyä itkuño unitä kwaiñkuk. Tänpäkañ Kudupi Munapiktä äbot täñpani u kudup uwäk täñjirän u punin terak Anutu täño man gwäk pimiñpäñ bätakigän yāñahäk täñkuñ.

Äbot täñpanitä bänep kubägän terak kuñatkun

32 * Tänpäkañ nadäkinik täñpani kuduptagän bänep kubägän peñkuñ. Tänpäñ imaka pat yämiñkuño u näkño-gäkño yāñ nämo yāñkuñ. Nämo, imaka kudup pat yämiñkuño u nin kudup täño yāñ yäk täñkuñ. 33 * Tänpäkañ aposoroniyetä Ekäni Jesu kumbani-ken naniktä akuñkuko unitäño manbiñam man ba kudän kehäromi terak yāñahäñ yäpmäñ kuñkuñ. Täñjirä Anutu täño orakorakitä bämopi-ken tañi tokneñ patkuk.

34 * U bämopi-ken kubätä jäwäri nämo kuñatkuk. Epän tobät ba tuñum ikek itkuño u ämata yämiñpäñ moneñ yäpuñ. 35 Moneñ yäpmänpäñ aposorota yämiñjirä yäpmäñ daniñpäñ noriye ätu ketem tuñumta wäyäkñek epän täk täñkuño uter-akgän yämik täñkuñonik.

36 * Tänpäkañ äbot u gänañ nanik äma kubä wäpi Josep, Livai äbotken nanik kubä, kome täpuri kubä wäpi Saiprus u nanik. Täñkañ aposorotä wäpi kubä Banabas yāñ iwetkuñ. U ninin man terak äma bänep täñpidäm täwani. 37 Tänpäkañ

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13 * 4:28: Apos 2:23 * 4:29: Efe 6:19 * 4:31: Apos 2:4 * 4:32: Apos 2:44 * 4:33: Apos 2:47 * 4:34: Apos 2:45 * 4:36: Apos 11:22-26; Apos 13:2-3

äma unitä epäni tobät yäniñ kireñpäñ monen yäpmanpäñ aposorotä yäpman danikta kudup penjuk.

5

Yanäpi yarätä tänyäkjarani täñkumän

¹ Täñ, äbot täñpani u gänäñ nanik yanäpi yarä wäpi Ananias Safaira u imaka, epän tobäri ämata yäniñ kireñpäñ monen yäpumän. ² * Ude täñpäñ Ananias yanäpi bänep kubägän penpäñ Ananiastä monen moräki inita käbop penkañ moräki yäpman päñku aposoro keriken penjuk. ³ * Eruk ude täñirän Pitatä Ananias iwetkuk; Gäk imata bänepka-ken Satan yäñikñat päbä tewi irirän epän tobätka terak monen yäpuno unitäño moräki gäkñata käbop penkun? U Kudupi Munapik täñikjarani täyan! ⁴ Nadätan? Nin nämo pen gäwetkumän. Gäkñaken gärip terak epän tobätka ämata yäniñ kireñpäñ monen yäpun. Ba monen yäpuno u imaka, gäkñata biñam unita monen upän imaka u ba u täñpayän nadäñpäñ täga täñpen yäk. Upänkañ imaka nämo tänañi täkta imata nadäñkun? Nadätan? U nin nämo täñ-nikñatan, u Anutu täñikñatan yäk. ⁵⁻⁶ Pitatä man ude yäñirän nadäñpäñ uterakgän Ananias Pita dubiniken kumäñpäñ mañ patkuk. Kumäñpäñ parirän äma gubañi gubañitä manbiñam u nadäñpäñ bäräñeñ äbä Ananias tektä uwäk täñpäñ yäpman päñku äneñkuñ. Ude täñirä ämawebetä umuri ahäñkuko unitäño manbiñam nadäñpäñ umun pähap täñkuñ.

⁷ Täñpäñ 3 auas ude täreñirän Ananias webeni, äpitä kumbuko u nämo nadäñkañ Pitaken kuñkuk. ⁸ Päñku kawän Pitatä iwetkuk; Ek monen, epän tobät terak yäpumäno u kudup nimimän ba nämo? Yäwänä Safairatä iwetkuk; Ei, u kumän tamimäk yäk. ⁹ Ude yäwänä Pitatä iwetkuk; Etäñ, ek imata bänep kubägän täñpäñ Ekäni täño Kudupi Munapik täñikjarani tämän? No yabä! Äma äpka yäpman päñku äneñpen äbä yäma-ken itkañ no yäk. Gäk imaka, udegän yäpman päñku änenayän yäk. ¹⁰ Pitatä man ude yäñirän uterakgän Safaira Pita dubiniken kumäñpäñ mañ patkuk. Kumäñpäñ parirän äma gubañi gubañi ukenonitä äneñi äbä kañpäñ komegup yäpman päñku äpi dubiniken äneñkuñ. ¹¹ Ude täñirä ämawebe äbot täñpani kuduptagän ba ämawebe gägäni ätu manbiñam u nadäñkuño unitä bumta umuntañkuñ.

Aporotä kudän kudupi pewä ahäñkuñ

¹² * Täñpäkañ kadäni uken aposorotä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe bämopi-ken pewä ahäñkuñ. Täñpäñ aposorokät nadäkinik täñpanitä kudupi yot yewa gänäñ äronpäñ bägup

* 5:2: Apos 4:34-35

* 5:3: Jon 13:2

* 5:12: Apos 2:43, 14:3

kubä wäpi Solomon täño bægup uken änok kubägän itpäñ kábeyä ták täñkuñonik. ¹³ Täñjirä ämawebe gägänitā nadākinik täñpanita bānep täga nadāñ yāmik täñkuñopāñ umuntāñpāñ bok nämo it täñkuñonik. ¹⁴ * Upāñkañ kepma kepma äma mäyaptā Ekānita nadākinik täñpāñ nadākinik täñpani äbot ukāt yāpurārātpāñ änok pähap kubägän täñkuñ. ¹⁵ Täñpākañ biñam nadāñpāñ ämatā noriye kāyām mebāri mebāri nikek yāñ-yākñat yāpmāñ kuñkuñ. Edaptā Pita terak yāpurirān wāranitā kāyām ikek uterak kuñjirān kañ tægawut yāñpāñ kädēt gägāni-ken bukā ba gārañ terak yepmak täñkuñonik. ¹⁶ * Ba ämawebe änok pähap yotpārare täpuri täpuri Jerusalem dubiniken naniktā noriye kāyām ikek ba mājotā magārani yāñ-yākñat yāpmāñ äbuñ. Täñjirä aposorotā u kudup yāpā tēgañkuñ.

Juda ämatā aposorota iwan täñ yāmiñkuñ

¹⁷ * Aposorotā ude täñjirä bāmop äma intājukun täñpani-kāt noriye Satyusi äbotken nanik unitā yabāñpāñ ninpāñ nirepmitkañ yāñ nadāñpāñ kokwawak pähap nadāñ yāmiñkuñ. ¹⁸ Ude täñpāñ aposoro u yepmāñitpāñ yotpārare unitāño komi yotken yepmañkuñ. ¹⁹⁻²⁰ * Täñpākañ bipani ugān Ekāni täño añero kubätā äbā yāma dātpāñ aposoro u yāñ-yākñat yāpmāñ yāman äpmonpāñ ñode yāwetkuk; In kudupi yotken kuñpāñ ämawebe irit kuñat-kuñat kodakita manbiñam kudup yāwetpāñ yāwoñärek täñput yāk. ²¹ Yāweränā mani buramiñpāñ kome yāñejirān kudupi yotken pāñku añerotā yāwetkuko udegān Anutu täño manbiñam ämawebe yāwetpāñ yāwoñärenkuñ.

Yāwetpāñ yāwoñärek täñ irirä kábeyä yot kubāken bāmop äma intājukun täñpani-kāt noriye ätu unitā yāñpewā Juda äma ekāni ekāni ba watā äma kudup äbākañ kábeyä tañi täñkuñ. Kábeyä täñpāñ aposoro yāñ-yākñat yāpmāñ äbākta komi äma ätu yāwetpewā komi yotken kuñkuñ. ²² Komi yotken kuñpāñ aposorota wäyäkñewā wañkuñ. Wäyäkñewā wawāpāñ äneñi äyāñutpeñ pāñku kábeyä täñkuñ-ken ahāñpāñ yāwetkuñ; ²³ Aposoro komi yotken nämo itkañ! Nin kumāño u yāma kehāromi-inik täñtāpānewani irirān watā ämatā watā irirä yabāmāñ. Täñpākañ yāma dātpāñ gānañ unu kubä nämo kamāñ yāk. ²⁴ Ude yāñjirä kudupi yot täño watā äma unitāño intājukun ämakāt bāmop äma intājukun täñpani unitā nadāñpāñ nadāwätäk pähap täñpāñ yāñkuñ; Jide ahätak?

²⁵ Nadāwätäk ude täñ irirä äma kubätā äbāñpāñ yāwetkuk; Ai, nadāwut! Äma komi yotken yepmañkuño ukeñowā kudupi yotken kuño ämawebe yāwetpāñ yāwoñärek epān täñ itkañ yāk. ²⁶ * Ude yāwänā kudupi yot täño watā äma

* **5:14:** Apos 2:41, 21:20 * **5:16:** Mak 6:56; Apos 19:11-12 * **5:17:** Apos 4:1-2,6 * **5:19-20:** Apos 12:7-10 * **5:26:** Mat 14:5

unitäŋo intäjukun ämatä noriye yämaguränkaŋ päŋku aposoro yepmäŋitpäŋ käbeyä-ken yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbuŋ. Komi nämo yämiŋkuŋ. Jop yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbuŋ, ämawebetä mobätä nidäpneŋ yäŋ nadäŋpäŋ.

Aposoro umunkät nämo kuŋatkuŋ

²⁷ Yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ käbeyä taŋiken äbäŋpäŋ Juda äma ekäni ekäni iŋamiken yepmaŋkuŋ. Yepmaŋirä bämop äma intäjukun täŋpanitä ŋode yäwet yabäŋkuŋ; ²⁸ * Nadäwut! Nin äma u wäpi terak ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋärehta yäjiwät man kehäromi-inik täwetkumäŋo u nämo nadäŋkuŋ ba? Upäŋkaŋ täkaŋ ŋo kawut yäk. In nintäŋo man irepmitpäŋ manbiŋam yäŋahäntäŋ kuŋirä Jerusalem komeken nanik ämawebe kudup nadäŋ morekaŋ yäk. Ba ugän nämo. Äma unitäŋo kumäk-kumäki nintä terakgän wohutta ehurani täk täkaŋ!

²⁹ * Ude yäweränä Pitakät aposoro ätutä yäŋkuŋ; Ude nämo! Äma täŋo man buramiŋkaŋ Anutu täŋo man mäde utnaŋi nämo pätak yäk. ³⁰⁻³¹ * * In Jesu u päya kwakäp terak bureni utpewä kumbuk. Upäŋkaŋ oranin täŋo Anututä kumbani-ken nanikpäŋ wädäŋ tädot päro ini keru bure käda wäpi biŋam ikek teŋkuko itak yäk. Äma u Anututä intäjukun äma ärowani ba waki keru-ken nanik nimagurani wäp ude imiŋkuk. Täŋpäkaŋ äma unitä täŋkentäŋ yämiŋirän Isrel ämawebetä kädet wakiwaki peŋpäŋ bänep sukurenirä momini api peŋ yämek yäk. ³² * Imaka imaka äma uken ahäŋ imiŋkuŋo u dapunintä yabäŋitna ahäŋkuŋ. Täŋpäŋ äma unitäŋo manbiŋam uwä Kudupi Munapiktä täŋ-mehamtaŋ nimiŋirän yäŋahäk täkamäŋ. Nadäkaŋ, Kudupi Munapik u ämawebe Anutu täŋo mani buramik täkaŋ unita yäniŋ kirewani.

³³ * Aposorotä man ude yäŋirä nadäŋpäŋ Juda äma ekäni ekänitä kubiri pähap nadäŋpäŋ man topmäŋpäŋ kumäŋ-kumäŋ kaŋ däpna yäŋ yäŋkuŋ. ³⁴⁻³⁵ * Man ude yäŋ irirä ukät nanik kubä wäpi Gamalieltä noriye iŋamiken akuŋkuk. Gamaliel uwä Parisi äma täŋo Baga man yäwoŋärewni äma kubä. Ämawebe kuduptä Gamaliel u oraŋ imik täŋkuŋonik. Eruk, Gamalieltä akuŋpäŋ kudupi yot täŋo watä äma yäwerän aposoro yäma-ken yepmaŋpä irirä noriye ŋode yäwetkuk; Isrel ämanaye, in äma äbot ŋo kädet kubä yäwoŋärewna yäŋpäŋä ket nadäwä tumbäkaŋ kaŋ täŋput yäk. ³⁶ * Äma kubä wäpi Teudas unitä bian täŋkuko ukeŋo nadäkaŋ? Uwä inita näk wäpna biŋam ikek yäŋ yäŋirän äma 400 udetä mani buramik

* **5:28:** Apos 4:18; Mat 27:25 * **5:29:** Apos 4:19 * **5:30-31:** Apos 3:15

* **5:30-31:** Apos 2:33-34; Efe 1:20; Hib 2:10, 12:2 * **5:32:** Apos 1:8 * **5:33:**

Apos 7:54 * **5:34-35:** Apos 22:3 * **5:36:** Apos 21:38

tänkuŋonik. Tänpäkaŋ gapmantä kumäŋ-kumäŋ urirä äma ukät irani umuntaŋpəŋ kuŋtäŋpə kuŋkuŋ. Ude täŋirä unitəŋo wäpi biŋam kwawak itkuko u paotkuk. ³⁷ * Ba ätu itkaŋ gapmantä äma danik-danik kadäni-ken äma Galili komeken nanik kubä wäpi Judas, unitä gapman yəwat kirekta äma ätu yəmaguränkaŋ ämik pewä ahəŋkuŋ. Tänpäkaŋ gapmantä Judas urirä noriyetä kuŋtäŋpə kuŋkuŋ. ³⁸ Unita ŋode täwera nadäwut; Äma äbot ŋo imaka kubä nämoinik yəwoŋərene. Yəniŋ kireŋpena jop kut yäk. Nadäkaŋ? Kädet jide iwət täkaŋ uwä äma täŋo nadäk-nadäk terak iwət täkaŋ u täŋpəwä ini jop täga api paorek yäk. ³⁹ Upəŋkaŋ Anutu täŋo nadäk-nadäk terak täk täkaŋ u täŋpəwä täga nämo api yəniŋ bitnäneŋ yäk. Anutu iwan täŋ imineŋo udetä! yäk.

⁴⁰ * Gamalieltä ude yəŋirän Juda äma ekäni ekäni käbeyä täŋkuŋo unitä man yəŋkuko u buramiŋpəŋ yəŋpewä aposoro yəman kuŋkuŋo u äneŋi yot gənaŋ äronkuŋ. Äronirä komi äma yəwerä pärip-päriptä däpməŋpəŋ Jesu wäpi terak man nämo yəŋahäkta yəniŋ bitnäŋkuŋ. Ude täŋpəŋ yabä kätəŋpewä äpəmaŋ kuŋkuŋ. ⁴¹ * Täŋpəŋ aposortä Juda täŋo äma ekäni ekäni u yepmaŋpeŋ oretoret terak kuŋpəŋ ŋode yəŋtəŋ kuŋkuŋ; Wisiknin, Anututä nibəwän təgawəpəŋ nadəŋ nimiŋirän Jesu wəpita yəŋpəŋ mäyäk yəpməŋkaməŋ! ⁴² * Tänpäkaŋ epän täk täŋkuŋo u nämo peŋkuŋ. Nämoinik, kepma kepma kudupi yot gənaŋ ba ämawebetä yotken äronpəŋ Jesu täŋo manbiŋam yəwetpəŋ yəwoŋərek täŋkuŋ. Manbiŋam Täga u ŋode yəwet ahəŋkuŋ; Äma Anututä ämawebe inita yəmagutta bian iwoyəŋkuko wäpi Kristo u Jesu ubayəŋ!

6

Aposoro täŋkentäktä äma 7 yabəŋ ahəŋkuŋ

¹ * Eruk kadäni uken ämawebe Jesu iwarəntäktä nadäkinik täŋ imiŋpəŋ äbot täŋpani yəpurärətpəŋ yəpurärətpəŋ it-pewä äbot taŋi täŋkuk. Täŋirä nadäkinik täŋpani ätu Grik man yəwani, ätuwä Juda man yəwani u bämopi-ken yəŋwawak ahəŋ yəmiŋkuk. Täŋpəŋ Grik man yəwanitä Juda man yəwani ŋode yəwetkuŋ; In kadäni kadäni ämawebe ketemta jop it täkaŋ u täŋkentəŋ yəmik täkaŋ yäk. Täŋkaŋ nin nanik webe kajat u imata nämo täŋkentəŋ yəmik täkaŋ? ² Ude yəŋirä nadəŋpəŋ aposoro 12 unitä nadäkinik täŋpani ämawebe yəŋ-pəbä äbot kubəgän yepmaŋpəŋ ŋode yəwetkuŋ; Nintä Anutu täŋo man yəŋahäkta u mäde ut imiŋkaŋ ketem yəpməŋ daniŋpəŋ yəmik-yəmikgän täna siwoŋi nämo täŋpek yäk. ³ * Unita notniye, in bämopjin-ken

* 5:37: Luk 2:1-2 * 5:40: Apos 4:18 * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42:

Apos 9:22, 17:3 * 6:1: Apos 4:35 * 6:3: 1Ti 3:7

äma siwoŋi kuŋarani 7 ude, nadäk-nadäk täga yäpmäŋ kuŋarani ba Munapiktä uwäk täwani u yabäŋ ahäwäkaŋ epän kädet udewani yabäŋ yäwatpäŋ täkta yepmana yäk. ⁴ Ude täŋpakaŋ nininä kadäni kadäni epän täk täkamäŋ ude, yäŋapik man ba Anutu täŋo mangän api yäŋahäk täne.

⁵ * Ude yäŋirä ämawebe päke unitä aposoro täŋo man kädet unita gäripi nadäŋpäŋ äma ŋodepäŋ iwoyäŋpäŋ yepmaŋkuŋ; Stiven, u nadäkiniki kehäromi ba Munapiktä uwäk täkinik täŋpani. Kubä Filip, kubä Prokorus, kubä Nikano, kubä Timon, kubä Pamenas, kubä Nikolas. Nikolas u Antiok komeken nanik, Juda äma nämo upäŋkaŋ iniken äbekiye oraniye täŋo kädet peŋpäŋ Juda täŋo Anutu iniŋ oretoret kädet u iwarani kubä. ⁶ * Eruk äma 7 u yabäŋ ahäŋpäŋ aposoro iŋamiken yepmaŋirä aposorotä Anutu-ken yäŋapik man yäŋkaŋ kerä äma uterak peŋpäŋ yäniŋ kireŋkuŋ.

⁷ * Täŋirä Anutu täŋo mantä weŋ patkuk. Weŋ parirän ämawebe mäyaptä manbiŋam u nadäŋkaŋ nadäkinik täŋpäŋ Jerusalem komeken nadäkinik täŋpani äbot u äbä yäpurärätpäŋ yäpurärätpäŋ it-pewä bäräŋeŋ äbot taŋi täŋkuk. Täŋirä bämop äma mäyaptä udegän Jesu täŋo manbiŋam u nadäŋpäŋ Jesuta nadäkinik täŋ imiŋpäŋ Jesu täŋo kädet ugän iwatkuŋ.

Juda ämatä Stiven manken teŋkuŋ

⁸ * Eruk Stivenken Anutu täŋo orakoraki ba kehäromitä patinik täŋirän kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nikek ämawebe bämopi-ken täŋkuk. ⁹ * Täŋirän kaŋkaŋ Juda äma ätutä kokwawak täŋpäŋ Stiven-kät yäŋ-awätkuŋ. Äma uwä käbeyä yot kubä wäpi Friman käbeyä yot uken käbeyä täk täŋpani. Yäŋawät irirä äma ätu Sairini, Aleksadria yotpärare-ken nanik ba kome taŋi yarä wäpi Silisia kenta Esia uken naniktä äbä penta itpäŋ yäŋ-awätkuŋ. ¹⁰ * Eruk, Stiven-kät yäŋawätkuŋo upäŋkaŋ Kudupi Munapiktä täŋkentäŋ imiŋpäŋ nadäk-nadäk täga imiŋirän äma ekäni ekäni u Stiventä man yäŋkuko u täga nämo irepmitkuŋ. ¹¹ * Ude täŋkuŋo unita käbopgän äma ätu Stiven jopman ŋode ikŋatta yäŋ-yäkŋatpäŋ yämagutkuŋ; Nin Stiventä Moses kenta Anututa yäŋärok man yäŋirän nadäk täkamäŋ. ¹² Eruk äma unitä jopman ude yäŋirä ämawebe jopi-jopi, ba Juda äma ekäni ekäni ba Baga man yäwoŋärewani äma unitä nadäŋpäŋ kokwawak nadäŋkuŋ. Täŋpäŋ päŋku Stiven iŋitpäŋ imagut yäpmäŋ päŋku Juda äma ekäni ekäni täŋo käbeyä taŋiken teŋkuŋ. ¹³ * Käbeyä-ken Stiven jop ikŋatta äma ätu yepmaŋkuŋ. Täŋkaŋ Stiven imagut päŋku u tewäwä äma jopman

* **6:5:** Apos 8:5 * **6:6:** Apos 13:3, 14:23 * **6:7:** Apos 2:41, 16:5 * **6:8:** Apos 2:43 * **6:9:** 2Ti 1:15 * **6:10:** Luk 21:15 * **6:11:** Mat 26:59-61 * **6:13:** Jer 26:11

iknatta yepmankuŋo unitä ɲode yänkuŋ; Kadäni kadäni äma ɲo Anutu täŋo kudupi yot ba Moses täŋo бага man unita yänärok yänjirän nadäk takamän yäk. ¹⁴ ɲode yänjirän nadänkumän yäk; Jesu Nasaret nanik unitä kudupi yot u wärämutpän kädet nintä iwatta Mosestä niwetpän niwoŋärenkuko u kudup awähutpän kodaki api pewek. Ude yänjirän nadänkumän yäk. ¹⁵ Yänjirä Juda äma ekäni ekäni itkuŋo u kuduŋtagäntä Stiven-gänpän kaŋ-yäputkuŋ; Stiven inami dapun uwä aŋero inam dapun bumik äworenjirän.

7

Stiventä manbiŋam yänahänjuk

¹ Tänpäkaŋ bämop äma intäjukun tänpäni unitä Stiven ɲode iwet yabänjuk; Man äma ɲonitä yäkaŋ ɲo bureni ba jop?
² * Yäwänä Stiventä yänjuk; Nanaye notnaye, juku penpän man yäwayän täyat u nadäkot; Kadäni oranin pähap Abraham unitä Haran komeken nämo kuŋkaŋ ini komen Mesopotemia uken irirän Anutunin kehäromi mähe mi unitä ahän iminjuk.
³ * Ahän iminpäŋ ɲode iwetkuk; Gäk komeka kujat ɲo ba ämawebekaye yepmankaŋ kome näkä gäwoŋärewayän täyat-ken u kaŋ ku yäk. ⁴ * Ude iweränkaŋ Abraham Kaldia nanik täŋo kome u penpän Haran komeken päŋku itkuk. Uken ittängän nanitä kumbänä Anututä äneŋi pen iwet-pewän kome intä itkaŋ-ken ɲo äbuk yäk. ⁵ * Tänpäkaŋ Anututä Abraham inita kome moräki täpuri kubä waki nämo iminjuk. Upänkaŋ Anututä Abraham nanak kubä nämo bäyawanipän yänkehäromtak man ɲode iwetkuk; Gäk ba oraŋkayeta kome ɲo api tanin kirewet yäk. ⁶ * Tänpäkaŋ intäjukun, oraŋkayetä päŋku äma ätutä komeken api itneŋ yäk. Ude itkaŋ kome mähem täŋo watä epän äma jopi irirä komi epän yämiŋ yäpmän kuŋjirä obaŋ 400 ude api täreneŋ yäk. ⁷ * Upänkaŋ mäden, äma oraŋkayeta komi yäminayän täŋo uwä kowata näkä api yämet yäk. Ude tänjira oraŋkayetä kome u penpen kome ɲoken äbä itkaŋ api nanin oret täneŋ yäk. ⁸ * Tänpäkaŋ Anututä Abraham man ude iwetpän ukät topmäk-topmäk kubägän pewän ahänjuk. Tänpän topmäk-topmäk unitäŋo wäranita nanak ämani täŋo gupi moräk madäkta Abraham iwetkuk. Tänpäkaŋ mäden, Abrahamtä Aisak bäyaŋjuk. Bäyaŋpäŋ kepma 8 ude itkaŋ nanaki täŋo gupi moräk madänjuk. Tänpänkaŋ Aisaktä tägaŋpäŋ Jekop bäyaŋjuk. Bäyawänkaŋ Jekoptä tägaŋpäŋä

* 7:2: Stt 11:31 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31–12:5 * 7:5: Stt 12:7, 15:18; Stt 17:8; Lo 2:5 * 7:6: Stt 15:13–14; Kis 12:40 * 7:7: Kis 3:12 * 7:8: Stt 17:9–14; Stt 21:4

nanakiye 12 bäyaŋkuk. Nanaki 12 uwä Juda äma nintäŋo oraniye pähap u yäk.

9 * Eruk, oraniye u noripaki Josepta kokwawak nadän imiŋpäŋ gwäki yäpmäkta nadäŋpäŋ Isip komeken watä epän jop täkta yäniŋ kirewäpäŋ yäŋikŋat yäpmäŋ kuŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ Anututä Josepta watäni it imiŋkuk. 10 * Täŋpäŋ Anututä täŋkentäŋ imiŋirän kome uken bäräpi mebäri mebäri ahäŋ imiŋkuŋo u kumän yärepmiŋ moreŋkuk. Täŋkaŋ kadäni Joseptä Isip täŋo intäjukun äma Fero ukät man yäŋpäŋ-nadäk täk täŋkumän-ken ukenä Anututä nadäk-nadäk kädät tägagän imänkaŋ man yäŋirän Fero unitä nadäŋkaŋ Josepta gäripi pähap nadäŋkuk. Gäripi pähap nadäŋpäŋ unita Fero uwä Joseptä Isip ämawebe täŋo ba iniken epän ämawebeniye täŋo yabäŋ yäwat äma ekäni kubä itta iwoyäŋpäŋ tenkuk.

11 * Täŋpäkaŋ kadäni uken edap pähap ijiŋirän Isip kome ba Kenan kome Jekoptä itkuk-ken uken ketem kumän paot moreŋkuŋ. Paot moreŋirä äbekniye oraniyetä ketemta wäyäkŋek epän täŋpäŋ komi bumta nadäŋkuŋ. 12 * Ude täŋkaŋ Jekoptä Isip kome wit ketem itkaŋ yäŋ biŋam nadäŋpäŋ nanakiye ketem yäpmäkta Isip kome mämäram peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋ. 13 * Kuŋkuŋo äbä ittängän äneŋi kuŋkuŋ. Kuŋirä Joseptä yabäŋpäŋ noriye ŋode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep yäŋ yäwetkuk. Ude yäŋirän intäjukun ämani Fero u imaka, Josep täŋo ahäk-ahäki täŋo mebäri nadäŋkuk. 14 * Ude yäwetkaŋ Joseptä nani Jekop-kät äboriye kuduptagän, ämawebe 75 udetä Isip kome äbäkta man pewän kuŋkuŋ. 15 * Ude täŋpäkaŋ Isip kome äpmo ittängän Jekop kumbuk. Ba nintäŋo oraniye imaka udegän uken päŋku ittängän kubäpäŋ kome uken äneŋkuŋ. 16 * Kome uken äneŋkuŋopäŋ mäden Jekop-kät nanakiye täŋo kujari u äneŋi yäpmäŋ päŋku Sekem yotpärare, äma äneŋpani-ken u äneŋkuŋ. (Kome moräk, äma änekta u bian, Abrahamtä siliwa moneŋ Hamo täŋo nanakiyeta yämiŋpäŋ inita yäpuko u.)

Moses täŋo manbiŋam

17 * Täŋpäkaŋ Anututä Abraham yäŋkehäromtak man iwetkuko u bureni ahäkta kadäni keräp täŋkuk. Kadäni uken Jekop täŋo äbot Isip kome itkuŋo u bumta weŋ patkuk. 18 * Eruk mäden Isip kome täŋo intäjukun äma kodaki kubä, Josep täŋo mebärita nämo nadäwani u ahäŋkuk. 19 * Täŋpäŋ intäjukun

* 7:9: Stt 37:11,28; Stt 39:1-3; Stt 39:21-23 * 7:10: Stt 41:37-44; Sam 105:21

* 7:11: Stt 41:54 * 7:12: Stt 42:1-5 * 7:13: Stt 45:1-4,16 * 7:14: Stt

45:9-11; Stt 46:27 * 7:15: Stt 46:1-7; Stt 49:33 * 7:16: Stt 23:2-20; Stt 33:19;

Jos 24:32 * 7:17: Kis 1:7 * 7:18: Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:10-22

äma unitä Jekop täño äbot, nintäño oraniye u, jop yäknatpän komi epän waki tañi yämiñkuk. Tänpän nanak paki api ahäwani miñiye naniye peñ yäwet-pewän yepmanpä kumäkta biñam täñkuñ. ²⁰ * Kadäni uken Moses, miñitä bäyañkuk. Moses u Anututä kañirän nanak tägagämän kubä täñkuk. Tänpän watäni it imiñirä nanitä yotken it yäpmän äbänpän komepak yaräkubä täñkuk. ²¹ * Täñirän mäden miñi nanitä yäman peñirän Isip kome täño intäjukun äma täño äperitä yäpmänpän nañ towiñkuk. ²² Täñirän Moses u Isip täño nadäknadäk kädet kudup u iwetpän iwoñärek täñirä nadänpän äma yäkyäki ba täktäki kehäromi, gäripi nitek ude ahänkuk.

²³ Eruk, Mosestä tägañpän obañ 40 ude täreñirän noriye Isrel ämawebe kuñpän yabäwayän nadänkuk. ²⁴ * Ude nadänpeñ kuñpänä kañkuk; Isip äma kubätä Isrel äma kubäta komi imiñirän kañpän noripähap u täñkentänpän kowata Isip äma u kumän-kumän utkuk. ²⁵ Tänpän Mosestä nadänkuk; Notnayetä kañpän ñode api nadäneñ yäk; Anututä Moses keriterak api täñkentän nimek. Ude nadänkuko upänkañ ude nämo nadänkuñ. ²⁶ Nämo, kepma kubäta Mosestä kuñatpän Isrel äma yarä ämiñirän yabänkuk. Yabänpän ämik täñkumäno u däpmän täknewa yänkañ kuñpän yäwetkuk; E! Ek injek-tägän imata ämiñ itkamän? ²⁷ Yäwänä äma ämik yäput peñpän täñkuko unitä Moses pimiñ manpän kwäpän yänkuk; Gäk nintäño intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmak? ²⁸ Gäk kwep Isip äma kubä utpewi kumbuko ude näk nura yänkañ täyan? ²⁹ * Ude yänirän Mosestä man u nadänpänä ämetpeñ kuñkuk. Ämetpeñ kumañ Midia naniktä komeken kuñkuk. Uken päñku äbani ude itkañ webe yäpmänpän nanak ämani yarä bäyañkuk.

³⁰ * Eruk, kome uken irirän obañ 40 ude täreñirän kepma kubäta Mosestä kome ämani nämoken Sainai pom dubini-ken kuñatkuk. Kuñarirän Anutu täño añero kubätä ahän imiñkuk. Ahän imiñkuko uwä päya täpuri kubä känani terak kädäp mebet ijiñirän añero u gänañ irirän kañkuk. ³¹ Tänpäkañ Mosestä u kañpän nadäwätäk pähap täñkuk. Tänpän ket tänpän käwa yänkañ dubini-ken kuñpän Ekänitä ñode iwerirän nadänkuk; ³² Näk orañkaye Abraham Aisak Jekop, unitäño Anutu yäk. Ude yänirän Mosestä bumta kwainpän äneñi kakta umuntañkuk. ³³ Täñirän Ekänitä iwetkuk; Kome itan uwä kudupi-inik unita gäk kuroñka ärärani u yänopmänpän pe yäk. ³⁴ Nadätan? Näk ämawebenaye Isip kome itkañ komi epän waki tañi nadän yäpmän äbuño u yabänpän-nadät yäk. Ba konäm

* 7:20: Kis 2:2; Hib 11:23

* 7:21: Kis 2:3-10

* 7:24: Kis 2:11-15

* 7:29:

Kis 2:21-22; Kis 18:3-4

* 7:30: Kis 3:1-10

gera tãj yãpmãj äbuŋo u nadãj yãmit yãk. Unita apiŋo u yãmagura yãŋpãj äpãtat yãk. Tãŋpãkaŋ Moses, nãk äneŋi peŋ gãwetpewa Isip komeken kaŋ ku yãj, ude iwetkuk.

³⁵ Eruk Stiventã manbiŋam u yãŋpãj äneŋi ñode yãwetgãn tãŋkuk; Notnaye, jide? Moses u Moses kubã nãmo. U Moses, Isrel ämatã bitnãŋpãj Gãk nintãŋo intãjukun äma ba yãpmãj daniwani äma ude itta netãtã iwoyãŋpãj gepmanjuk yãj iwetkuŋo ubayãj yãk. Ude iwetkuŋo upãŋkaŋ Anututã Moses ugãnpãj intãjukun äma ba Isrel ämawebe komiken nanik yãmagurekta aŋeroni iwerãn pãya tãpuri-ken ahãj imiŋpãj epãn man u imiŋkuk. ³⁶ * Tãŋpãj iwerãn pãŋku Isrel ämawebe yãj-yãkŋat yãpmãj äbuk. Ude tãŋpãj Isip komeken ba Gwãgu Gãmãniken ba kome kurãki-ken kudãn kudupi mebãri mebãri ude tãj yãpmãj kuŋirãn obaŋ 40 ude tãreŋkuk. ³⁷ * Tãŋpãkaŋ Moses unitãgãn Isrel ämawebe ñode yãwetkuk; Anutu uwã notjiye tãŋo bãmopi-ken nanik profet kubã nãk udewani api iwoyãj tamek yãj yãwetkuk. ³⁸ * Tãŋpãj Moses ini uwã kome kawuki-ken äbekniye oraniye-kãt kubã-kengãn itkuŋ. Ba Sainai pom terak aŋerotã Anutu tãŋo meni-ken man yãpmãj pãbã irit tãga tãŋo man iwerãn nadãŋkuk. Man u äbekniye oraniye yãŋahãŋpãj yãwetta yãpuk.

³⁹ * Upãŋkaŋ äbekniye oraniyetã Moses tãŋo man nadãkta bitnãŋpãj Moses ini imaka, udegãn mãde ut imiŋpãj äneŋi Isip komeken kukta gãripi nadãŋkuŋ. ⁴⁰ * Tãŋpãkaŋ kadãni kubã Mosestã Sainai pom terak äronpãj irirãn oraniyetã Aron ñode iwetkuŋ; Moses nin Isip nanikpãj yãŋnikŋat yãpmãj äbuko unitã jide tãŋpãj itak yãj nãmo nadãkamãj yãk. Unita Aron, gãkã anutunin ätu tãj nimi. Tãj nimikaŋ unitã intãjukun tãj nimiŋpãj yãŋnikŋat yãpmãj kãdet-ken kaŋ kut yãk. ⁴¹ * Ude yãŋpãj bulimakau nanaki wãrani kubã tãŋkuŋ. Tãŋpãj anutu jopi unita gupe kãbãŋi nitek ijiŋ imiŋkuŋ. Tãŋpãj imaka keritã tãŋkuŋo unita oretoret tãŋpãj äŋnak-äŋnak pãhap tãŋkuŋ. ⁴² * Ude tãŋirã Anututã mãde ut yãmiŋkuk. Mãde ut yãmiŋpãj yãniŋ kireŋirãn guk kenta komepak, edap dapurita oraŋ yãmik tãŋkuŋonik. Ude tãŋkuŋo unita profet tãŋo man kudãn terak ñode kudãn tãwani;

Anututã ñode yãyak;

Isrel ämawebe, in kome kawuki-ken obaŋ 40 ude itkuŋ-ken u bulimakau ba sipsip dãpmãŋpãj gupe ijiŋkuŋo u nãka nãmoinik ijiŋkuŋ yãk.

* **7:36:** Kis 7:3, 14:21; Nam 14:33 * **7:37:** Apos 3:22 * **7:38:** Kis 19:3; Lo 5:5, 9:10; Apos 7:53 * **7:39:** Nam 14:3 * **7:40:** Kis 32:1,23 * **7:41:** Kis 32:2-6 * **7:42:** Jer 19:13

43 *Tänpän yottaba pähap tekpän tänpäni yäpmänkañ kuñat täñkuño uwä näkñopän nämo yäpmän kuñatkuñ.*

Nämo, uwä anutu jopi wäpi Molek unitäño. Ba wäbätjin Refan unitäño guk wärani yäpmän kuñatkuñ.

Tänpän u iniñ oretna yänpän yäwik kujat kejima täñkuño unita näk täwat kireñpewa Babilon kome kukñi udude päñku api itnen yäk. Amo 5:25-27

Yottaba tekpän tänpäni täño man

44* Stiventä ude yänpän pen ñode yäwetgän täñkuk; Tänpäkañ äbekniye oraniye bian, kome kawuki-ken kudupi yottaba tekpän tänpäni yäpmän kuñatkuño uwä Anututä unitäño wärani Moses iwonjärenkuko udegän tänpäni. Kudupi yottaba u gänañ Anututä mani bureni yäwet täñkukonik. 45* Eruk mäden oraniye unitäño nanakiyetä kudupi yottaba u yäpmänkañ Josuatä intäjukun täñ yämiñirän guñ äma äbori äbori unitä komeken kuñkuñ. Yäpmän kumañ kome u ahänjirä Anututä kome mähem yäwat kireñjirän äbekniye oraniye kome u koreñpän kudupi yottaba kome ugän tänpän ukengän it yäpmän äronjirä Devit ahänkuk. 46* Tänpäkañ Anututä Devitta nadäwän tägagämän kubä täñkuk. Devit uwä Jekop täño Anutu unita yot täga kubä täñ imikta Anutu-ken yäñapik man yäñkuk. 47* Tänpäkañ Devittä ini nämo täñkuk. Nanaki Solomontä yot u täñkuk.

48 Upänkañ Anutu Ärowani uwä yot äma keritä tänpäni-ken nämo it täyak. Unita profet kubätä bian Anutu meni jinom yäpmänpän man ñode yäñkuk;

49 *Ekänitä ñode yäyak;*

Kunum u näkño mañirani bägup. Ba kome uwä kuroñna täño yenpän irit bägupna.

Unita yot jidewani kubä täñ namiñirä api tägawek? Nämo!

50 *Imaka imaka päke ño kudup näkña ketnatä täñkut.* Ais 66:1,2

51* Ude yänpän Stiventä ñode yäwetgän täñkuk; In gwäkjin täpäni-inik! Bänepjin ba nadäk-nadäkjin uwä guñ äma udewani yäk. Jukujin pik tänpän Anutu täño man nämo nadäk täkañ. Täñkañ äbekjiye orajiyetä bian täñkuño udegän inä Munapik täño man wari wari ut täkañ yäk. 52* In täño profet biani kubä netä irirän orajiyetä kudän waki nämo täñ imiñkuñ? Nämoinik! Profet biani mäyaptä ñode yäñahäk täñkuñ; Äma kädet siwonji täkta yäwani api äbek yän yäñkuñ. Yänjirä orajiyetä profet u

* 7:44: Kis 25:40 * 7:45: Jos 3:14-17; Jos 23:9, 18:1 * 7:46: 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * 7:47: 1Kin 6:1 * 7:51: Kis 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * 7:52: 2Sto 36:16; Mat 23:31

kudup dāpmāk tānkuṇonik. Eruk, äma kädet siwoṇi tākta yāwani u bāmopjin-ken ahānjirān intä äma u iwan keru terak penjirä kumāṇ-kumāṇ utkuṇ. ⁵³ * Bure, inä Anutu tāṇo man kädet, aṇero menitā yāwani u yāpuṇo upāṇkaṇ nāmo iwatkuṇotä apiṇo udegān nāmo iwat tākaṇ.

Stiven kumāṇ-kumāṇ utkuṇ

⁵⁴ * Stiventä man ude yāwerirān kokwawak pähap nadāṇ imiṇpāṇ mām tāṇpāṇ utnayāṇ tānkuṇ. ⁵⁵ * Upāṇkaṇ Munapiktä Stiven uwāk tānjirān kunum terak dorāṇpāṇ Anutu tāṇo penjāṇek kudān kaṇkuk. Ba Jesu imaka, Anutu tāṇo keru bure kāda wāpi biṇam ikek wādānjirān kaṇkuk. ⁵⁶ * Ude kaṇpāṇ yāṇkuk; Eruk kawut! Nāk kaṇjira kunum aṇejirān Äma Bureni-inik uwä Anutu tāṇo keru bure kāda wādānjirān kāyat yäk. ⁵⁷ Stiventä ude yāwānā Juda äma ekāni ekānitä man yāṇuruk-uruk pähap yāṇpāṇ jukuni yāputpāṇ akuṇ-kireṇpāṇ bārāṇeṇ pāṇku Stiven bāyaṇ injituṇ. ⁵⁸ * Bāyaṇ injitpāṇ yāpmāṇ pāṇku yotpārare gägāni-ken kumbān yāṇkaṇ mobätä utkuṇ. Tāṇpākaṇ äma pengān jop ikṇatkuṇo unitä iniken teki punin nanik yāṇopmāṇpāṇ äma gubaṇi kubä wāpi Sol u dubini-ken peṇkuṇ. ⁵⁹ * Tāṇkaṇ mobätä pen ut irirä Stiventä yāṇapik man ṇode yāṇkuk; Ekāni Jesu, gāk mājona yāpmāṇ yäk. ⁶⁰ * Ude yāṇpāṇ gukut imāpmok tāṇpāṇ gera kehāromigān ṇode yāṇkuk; Ekāni, gāk äma nutkaṇ ṇonitāṇo momini peṇ yāmisi. Ude yāṇpāṇ kumbuk. Utpewä kumānjirān Soltä bānep tāgagāmān nadāṇkuk.

8

Yāput peṇpāṇ äbot tāṇpanita iwan tāṇ yāmiṇkuṇ

¹⁻² * Tāṇkaṇ äma Anutu iniṇ orerani ätutä konām butewaki ärowani tāṇpāṇ Stiven tāṇo komegup äneṇkuṇ. Eruk kadāni ukengān Jerusalem yotpārare-ken nanik äbot tāṇpanita yāput peṇpāṇ iwan tāṇ nimiṇpāṇ komi yāmiṇkuṇ. Ude tāṇ yāmiṇjirä metāṇpeṇ kumaṇ Judia komeken ba Samaria komeken kuṇtāṇpā kuṇkuṇ. Kuṇtāṇpā kuṇjirä aposoro-tägān Jerusalem yotpārare ugān itkuṇ. ³ * Tāṇpākaṇ Sol uwä ämawebe äbot tāṇpani dāpmāṇpāṇ yāwat kireṇpāṇ yori gānaṅgān yāwatpāṇ yepmāṇit yāpmāṇ äpāmaṇ pāṇku komi yot gānaṇ yepmak tāṇkukonik.

Jesu tāṇo biṇam Samaria kome weṇ patkuk

* **7:53:** Apos 7:38; Gal 3:19; Hib 2:2 * **7:54:** Apos 5:33 * **7:55:** Mat 22:44; Apos 2:33-34; Apos 5:31 * **7:56:** Kol 3:1 * **7:58:** Apos 22:20 * **7:59:** Sam 31:5; Luk 23:46 * **7:60:** Luk 23:34 * **8:1-2:** Apos 7:58, 8:4; Apos 11:19 * **8:3:** Apos 9:1,13, 22:4; Apos 26:9-11

4 * Tänpäkaŋ ämawebe päke ämetpeŋ uken-uken kuŋtänpä kuŋkuŋo unitä kome päŋku ittäŋ kuŋkuŋ-ken Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäntäŋ kuŋkuŋ. 5 Täŋirä äbot täŋpani äma kubä wäpi Filip uwä yotpärare kubä Samaria kome uken päŋku Anutu täŋo iwoyäwani Kristo unitäŋo manbiŋam yäwet ahäntäŋ kuŋatkuk. 6 Manbiŋam yäwet ahäntit kudän kudupi täŋit täŋtän kuŋarirän ämawebe uken nanik mäyaptä kaŋpäŋ nadäkinik täŋkuŋ. 7 * Tänpäkaŋ Filip uwä ämawebe mäjo wakitä magärani mäyap yäwet kireŋirän mäjo kähän yäŋpeŋ ämawebe yabä kätäŋpeŋ kuk täŋkuŋ. Ba ämawebe kwäyähäneŋ täŋpani ba guräŋ täwani mäyap yäpä tägaŋ yämik täŋkuk. 8 Ude täŋ yämiŋirän Samaria naniktä bänep oretoret terak itkuŋ.

9 Tänpäkaŋ uken nanik äma kubä wäpi Saimon. U tänpäwak ba kon mebäri mebäri täŋpani. Epän u tänpewän bureni ahäŋirä Samaria ämawebetä kawä inipärik kubä täk täŋkuŋonik. Täŋkaŋ Saimon uwä inita nadäwän ärowani täŋpöpäŋ näk wäpna biŋam nitek yäŋ yäk täŋkuk. 10 Ude täk täŋirän äma ekäni ekäni ba ämawebe jopi kuduptä unitäŋo man nadäktä gäripi nadäk täŋkuŋ. Gäripi nadäŋpäŋ ŋode yäk täŋkuŋonik; Äma ŋonitä Anutu täŋo kehäromi taŋi pähap yäŋ imani. U Anutu Kehäromi unitäŋo äpani yäŋ yäk täŋkuŋonik. 11 Täŋpäŋ kadäni käroni ämawebe bämopi-ken kudän udewani täŋ yäpmäŋ äronkuko unita ämawebetä kawä inide kubä täŋpöpäŋ nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. 12 Nadäkinik täŋ imiŋkuŋo upäŋkaŋ Filiptä Anutu täŋo kaŋiwat epän ba Jesu Kristo täŋo kehäromi unitäŋo manbiŋam täga yäwerirän äma ba webe bok nadäwä bureni täŋpöpäŋ nadäkinik täŋirä Filiptä ume ärut yämiŋkuk. 13 Tänpäkaŋ Saimon imaka, manbiŋam bureni nadäŋpäŋ nadäkinik täŋpäŋ ume yäpuk. Täŋkaŋ Filip iwarän täŋirän Filiptä kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek täŋirän kak täŋkuk. Kaŋpäŋ nadäwän ärowani täk täŋkuk.

14 Tänpäkaŋ aposoro Jerusalem itkuŋo unitä Samaria ämawebetä Anutu täŋo manbiŋam nadäŋpäŋ iŋit-inik täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam nadäŋkuŋ. Eruk nadäŋpäŋ Pita kenta Jon yepmanpä yäpmäŋ uken kuŋkumän. 15 Päŋku ahäŋpäŋä Samaria ämawebe nadäkinik täŋkuŋo unita Anututä Kudupi Munapik yäniŋ kirewän yäŋpäŋ Anutu-ken yäŋapik man yäŋkumän. 16 Imata, ämawebe u Kudupi Munapik nämo yäpuŋo unita. Jop, Ekäni Jesuta biŋam itneŋta ume ärut täŋkuŋ. 17 * Eruk aposoro yarä unitä kerä ämawebe gwäki terak peŋirän Anututä Kudupi Munapik kireŋ yämiŋkuk.

18 Aposoro yarä unitä kerä ämawebe terak peŋirän Kudupi Munapiktä uwäk täŋ yämiŋirän Saimontä yabäŋpäŋ näk

* 8:4: Apos 6:5 * 8:7: Mat 10:1; Mak 16:17 * 8:17: Apos 19:6

udegän kaŋ täŋpa yänkaŋ moneŋ yäpmänkaŋ äbuk. Äbänpän yäwetkuk; ¹⁹ Ek yarä ŋo näka imaka, kehäromi u namun yäk. Kehäromi u namänkaŋ näkä ketna äma kubä terak peŋjira Kudupi Munapik kaŋ yäpän yän yäwetkuk.

²⁰ Yäwänä Pitatä man kehäromi ŋode iwetkuk; Wa! Imaka Anututä ironita jop nimani upän moneŋpäŋ suwawayän yäyan? Nämoinik! Moneŋ u gäkŋa-kät bok geŋi kaŋ äriwun! yäk. ²¹ * Bänepka Anutu inamiken siwoŋi nämo pätak. Unita gäk Anutu täŋo epän nintä täk takamän ŋo takta u gänan täga nämo äpmonpen. Nämoinik! ²² Gäk bänepka sukurenpäŋ nadäk-nadäk waki inŋitan ŋo peŋpäŋ mäde ut imi yäk. Täŋkaŋ Ekäniken gera yänjiri bänepka-ken nadäk waki pätak, momi u käwep peŋ gamek yäk. ²³ * Näk ŋode gabänpän-nadätat; Waki wakikatä bänepka täŋpän waŋkuŋ. Waki unitä gäk wakita biŋam iwoyänpän topmänpän gepmänitkaŋ itak.

²⁴ Ude yäwänä Saimontä ŋode yänkuk; Wära! Ek Ekäniken gera yän namiŋirän näka butewaki nadäwän. Täŋirän imaka umuri näkken api ahän namek yän yäkamän u ahän namektawä yän yänkuk. ²⁵ Täŋpakaŋ aposoro yarä Pita kenta Jon unitä imaka Ekänitä jide täŋ yämiŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwettän kuŋkumän. Täŋkaŋ äneŋi Jerusalem äyänjutpeŋ kuŋkaŋä Samaria ämawebe kädet miŋin-miŋin ittän kwani u Manbiŋam Täga u yänahänpän yäwet täŋtän kuŋkumän.

Itiopia äma kubä täŋo manbiŋam

²⁶ Eruk, Ekäni täŋo aŋero kubätä Filip ahän imiŋpän iwetkuk; Gäk tuŋum täŋpeŋ iwoni käda ku. Jerusalem kädet peŋpäŋ Gasa yotpärare kädet kaŋ iwat yäk. Kädet uwä äma nämo irani-ken pätak u nadätan? ²⁷ * Iweränä Filip akumaŋ kuŋkuk. Kuŋtänngän kädet yänkuk-ken u Itiopia nanik äma kubä kaŋ-ahänkuk. Äma uwä wäpi biŋam nitek kubä, ini komeken nanik intäjukun webe wäpi Kadasi unitäŋo epän äma ärowani kubä. U webe unitäŋo moneŋ yotta watäni irani. ²⁸ Äma u Jerusalem komeken Anutu iniŋoretta äbuko äneŋi karis terak kuŋirän. Karis terak maŋitkaŋ manbiŋam profet Aisaia tä kudän täwani u danitän kuŋkuk. ²⁹ Kuŋirän Kudupi Munapiktä Filip ŋode iwetkuk; Gäk äma unitä kuyak-ken dubini-ken ku yäk. ³⁰ Ude iweränä Filip bäräŋeŋ dubini-ken kuŋpäŋ nadänkuk; Äma uwä profet Aisaia täŋo manbiŋam u danitän kuŋirän. Nadänpän yänkuk; Notnapak, gäk manbiŋam danitan unitäŋo mebäri nadätan ba nämo? ³¹ * Yäwänä äma unitä kowata ŋode iwetkuk; Äma kubätä manbiŋam ŋonitäŋo mebäri nämo näweränä näkŋa jide täŋpäŋ mebäri nadäwet? Ude

* 8:21: Sam 78:37 * 8:23: Hib 12:15 * 8:27: Ais 56:3-7 * 8:31: Jon 16:13

yänpän Filip iwetkuk; Gäk äbä näkä itat-ken ɲo manjirikaŋ bok kuda yäk.

³² Manbiŋam danin̄tän kuŋkuko u man mujipi ɲodepän danin̄tän kuŋkuk;

U sipsip ude, utnayän nadänpän yänikɲat yäpmän kuŋkuŋ.

Tänirä kwikinik itpän man kubä nämo yänkuk. Ämatä sipsip pujiŋi madänayän tänirä kwikinik it täkaŋ ude itkuk.

³³ Tänpäkaŋ wäpi biŋam yäpmän äpänpän kudän waki mebäri mebäri jop nadän täŋ imin̄kuŋ.

U yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Unita unitäŋo biŋam netätä api nadäneŋ? Nämo inik, irit kuŋat-kuŋari kome terak u keräpigän däpmän täkneŋ imin̄kuŋ. Ais 53:7,8

³⁴ Tänpän Afrika äma unitä man u danin̄ paotpänä eruk Filip iwetkuk; Näweri nadäwa. Profettä netätä yänpän man ɲo yänkuk? Inita yänkuk, ba äma kubäta yänkuk? ³⁵ Ude yäwänä Filiptä man danin̄kuko uterak ba man ätu terak Jesu täŋo manbiŋam täga yänahänpän iwetkuk.

³⁶⁻³⁷ * Yänpän-nadäk täntän kumaŋ ume kubäken ahänkumän. Ahänpän äma ekäni unitä yänkuk; Nabä! Jesu yäpurärätta ume ɲopän täga ärut naminaŋi nämo? ³⁸ Ude yänpän karis iniŋ bitnänpewän itkuk. Irirän Filip-kät äma ekäni u äpamaŋ ume gänaŋ äpmonkaŋ Filiptä äma ekäni u ärut imin̄kuk. ³⁹ * Ärut imänkaŋ ume gänaŋ naniktä abämaŋ äbä gägäni-ken irirän Ekäni täŋo Munapiktä Filip pit kubägän imagut yäpmän kuŋkuk. Ude tänirän äma ekäni u Filip äneŋi nämo kaŋkaŋ bänep oretoret pähap terak ini kädet-ken kuŋkuk. ⁴⁰ * Tänpäkaŋ Filip uwä yotpärare kubä wäpi Asdot u ahänkaŋ, eruk Jesu täŋo manbiŋam yotpärare kubäkubäken yänahänpän kumaŋ Sisaria komeken ahänkuk.

9

Ekänitä Sol ahän imin̄kuk

Apos 22:4-16, 26:9-18

¹ * Kadäni uken Soltä Ekäni täŋo iwaräntäkiye kumän-kumän api tadäpet yän umun man bumta yäwettän kuŋatkuŋ. Tänpän bä mop äma intäjukun tänpäni-ken kuŋkuk. ² Kuŋpän iwetkuk; Gäk Juda äma täŋo käbeyä yot Damaskus kome itkaŋ unitäŋo watä ämata man kudän kaŋ täŋ yämi yäk. Ude täniri näk pänku ämawebe Jesu täŋo kädet iwarani u täga api yepmäŋiret. Yäwänä bä mop äma unitä mani bu-ramin̄pän man kudän ɲode tänpän imin̄kuk; Soltä ämawebe Jesu

* **8:36-37:** Apos 10:47 * **8:39:** 1Kin 18:12 * **8:40:** Apos 21:8 * **9:1:** Apos 8:3

täno kädet iwarani ämawebe ätu yabänpänjä yepmänjitpän yän-
yäkñat yäpmän Jerusalem komeken api äbek yäk.

³ Man kudän ude tänpän imänkañ Sol Jerusalem penpän
Damaskus kuñkuk. Kuñtängän Damaskus yotpärare keräp
tañirän uteragän kunum gänañ nanik penyänjek pähap
kubätä Sol uwäk täñkuk. ⁴ Penyänjek unitäño kehäromitä
tänpewän Sol kome terak mañpatkuk. Ude tänpän äma kubä
täño man kotäktä ñode yänjirän nadänkuk; Sol! Sol! Gäk imata
näk tänpä wakta epäni täyan? ⁵ * Ude yäwänä Soltä yänkuk;
Ekäni, gäk netä? Yäwänä unitä yänkuk; Näk Jesu, täñpi wawetta
epäni täk täyan ubayän yäk. ⁶ Eruk, akuñkañ kumañ yotpärare-
ken ku yäk. Kuñiri äma kubätä gabän ahänpän epän man api
gäwerek. Gäweränä udegän kañ tä yäk.

⁷ Yänjirän äma Sol-kät bok kuñatkuño u bärom tänpän man
kum kwikinik itkuñ. Kwikinik itkañ äma bureni kubä nämo
kañkañ man kotäk ugänpän nadänkuñ. ⁸ Tänpän Soltä akuñpän
dapun ijinukuko upänkañ dapuri bipmän urani pen irirän
kerigän inñit yäpmän kumañ Damaskus yotpärare uken päñku
teñkuñ. ⁹ Tewäkañ ume ketem nämo nañkañ dupik ikegän
pen irirän kepma yaräkubä ude tärenkuñ.

¹⁰ Tänpäkañ Damaskus kome uken Jesu täño iwaräntäki
kubä itkuko u wäpi Ananias. Ananias uwä döpmonken Ekänitä
gera terak wäpi yänkuk. Yänjirän Ananiastä yänkuk; Ekäni, näk
itat ño yäk. ¹¹ * Yäwänä Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk akuñkañ
kädet kubä wäpi Kädet Siwonji yän yäwani u iwat yäpmän ku
yäk. Kuñtängän Judastä yotken ahänpän Tasus nanik äma
kubä wäpi Sol unita kañ iwet yabä yäk. Äma u yot u gänañ
itkañ Anutu-ken yänapik man yän itak yäk. ¹² Sol u dapuri
tumbani itak upänkañ döpmonken ñode kak; Äma kubä wäpi
Ananias unitä Sol dapuri yäpän tägakta yot gänañ äronpän keru
gupi terak penjirän kak yäk. ¹³ * Yäwänä Ananiastä kowata
ñode yänkuk; Ekäni, ude nämo! Äma mäyaptä äma unita man
ñode yänjirä nadäk täyat; Äma u imaka wakiwaki Jerusalem
komeken ämawebekayeta täñ yämik täñpani yäk. ¹⁴ * U bämop
äma intäjukun täñpanitä ämawebe ño nanik gäk wäpka terak
yengämä pek täkañ u yepmänjitta yänjären iminkuñ yäk.

¹⁵ * Ude yäwänä Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk ku. Sol uwä
näñño epän watä ämana ude iwoyänkut yäk. Uwä ämawebe Juda
äbotken nanik nämo, ba kome kubäkubä täño intäjukun äma, ba
Isrel nanik näñño manbiñam u yänjänpän yäwetta iwoyänkut

* 9:5: Apos 5:39; 1Ko 15:8

* 9:11: Apos 21:39, 16:9

* 9:13: Apos 8:3

* 9:14: Apos 9:1-2,21; 1Ko 1:2

* 9:15: Apos 25:13, 27:24; Rom 1:5

yäk. ¹⁶ * Tänpän näkno wäpnata yänpän komi bäräpi mäyap nadäwayän täyak uwä näkna-tägän api iwönärewet yäk.

¹⁷ Ekänitä Ananias ude iweränä kuman Judas täno yot gänäp äronpän keriyat Sol terak penpän node iwetkuk; Notnapak Sol, Ekäni Jesu, kädet miñin ahän gamiñkuko unitä apiño näk pen näwet-pewän gäkken äbätat yäk. Gäk dapun äneji ijiwi kuñirä Kudupi Munapiktä gäk uwäk tawän yänpän näk pen näwet-pewän äbätat yäk. ¹⁸ Ananiastä ude yäwän tärenjirän uterakgän imaka kubä äwon bumik dapuri tänpipiñkuko u tären mañkuk. Mañirän dapuri ijiwän kuñkuñ. Ijiwän kwäpäñ käron akwänkañ päñku Ananiastä Jesu wäpi terak ume ärut imiñkuk. ¹⁹ Tänpänkañ Sol ketem nanpän kehäromi äneji yäpuk.

Solta iwan täñ imiñkuñ

Ude täñkañ Sol Jesu iwarän täwani Damaskus nanik ukät kepma yarägän itkuñ. ²⁰ Kadäni ugän yäput penpän Juda täno käbeyä yot kome uken itkuño u gänäp äronpän manbiñam node yänahäk täñkukonik; Jesu u Anutu täno nanaki ubayän yän yäk täñkuk. ²¹ * Ude yänjirän nadänpän ämawebe päke unitä kikuñutpäñ yänkuñ; Wa! Äma ñonitä-gän Jerusalem komeken ämawebe Jesu terak yenämä pek täkañ u tänpän wankuñopän udegän tänpa yänkañ ño äbuk yäk. U ämawebe yepmäñitpäñ yän-yäkñat yäpmän bämop äma intäjukun tänpäni-ken kwa yänkañ äbuk. Ude täk täñkukopän jide tänpän Jesu täno manbiñam niwetak?

²² * Tänpäkañ Sol nadäk-nadäk Anutu-ken nanik yäpmänkañ Juda äma Damaskus itkuño u node yänahänpän yäwet täñkuk; Jesuwä ämawebeniye yämagutta Anututä iwoyänpän teñkuko ubayän. Tänpän Soltä Jesu täno mebari u kwawakinik yänahänjirän Juda ämatä u nadänpän mani wärämutta täñbäräp tänpän nadäwätäk pähap täñkuñ.

²³ * Soltä epän u kepma mäyap täñ yäpmän kuñirän eruk, Juda ämatä Sol utta man yänpän-nadäk täñkuñ. ²⁴ Käbop käbop yänpän-nadänjirä utnayän yänkuño u Soltä manbiñam nadänkañ kuñarirän utnayän yotpärare yewa unitäno yäma tañi tañiken kepma bipani watäni itkuñ. ²⁵ * Ude tänjirä bipani kubäken käbop, Sol täno iwarän täwanitä Sol yänkiñat yäpmän yotpärare täno yewa käronj uterak äronkuñ. Äronpänä Sol iwerä yäk tañi gänäp mäñiränkañ yäk ikek tewä komen umu äpmonkañ ukädagän metänpeñ kuñkuk.

²⁶ * Tänpäkañ Sol kuman päñku Jerusalem yotpärare-ken ahänpän Jesu täno äbot tänpäni-ken yäpurärarayän yänjirän u

* 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Apos 8:3 * 9:22: Apos 17:3; Apos 18:5,28

* 9:23: Apos 23:12 * 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19

Jesu tãño iwarãntãki kubã yãñ nadãwã bureni nãmo tãñpãpãñ umuntãñkuñ. ²⁷ * Upãñkañ Banabastã Sol not tãñ imiñpãñ yãñikñat yãpmãñ aposoro äbotken kuñpãñ Sol tãño manbiñam ñode yãwetkuk; Soltã Ekãni kãdet miñin kawãnpãñ man iwetkuko unitãño manbiñam, ba Soltã Damaskus yotpãrarenken Jesu tãño manbiñam kehãromigãñ yãñahãñkuko unitãño manbiñam yãwetkuk. Tãñjirãn äma kubãtã nãmo iniñ bitnãñkuk.

²⁸ Ude tãñpãkañ Sol uwã Jerusalem komeken penta itkuñ. Tãñpãkañ Ekãni tãño manbiñam umunkãt nãmo, gwãk pimĩpãñ yãñahãñtãñ kuñatkuk. ²⁹ Tãñpãñ kadãni kadãni Soltã Juda äma Grik mangãñ nadãwani-kãt Jesu tãño manbiñam yãñpãñ-nadãk tãk tãñkuño upãñkañ äma u Sol utnayãñ kãdetta wãyãkñek tãñkuñonik. ³⁰ * Ude tãñjirã noriyetã nadãñpãñ Sol yãñikñat yãpmãñ Sisaria komeken äpmonkuñ. Tãñpãñ Sisaria kome unitã tewã yãpmãñ kumañ pãñku Tasus kome ahãñkuk.

³¹ Tãñpãkañ kome uken-uken, Judia, Galili ba Samaria nanik äbot tãñpani säkgãmãñ, kwini terak itkuñ. Äma kubãtã waki nãmo tãñ yãmiñkuk. Tãñpãkañ kãdet siwonji terak Ekãni gãmori-ken kuñarirã Kudupi Munapiktã bãnepi tãñpidãm tãñpãñ tãñ-kehãromtãñ yãmiñjirãn ämawebe kodaki mãyaptã Jesu tãño äbot tãñpani yãpurãrãtkuñ.

Pitatã käyãm ikek kubã yãpãñ tãgañkuk

³² Pitatã komeni komeni kuñatkã yotpãrare kubã wãpi Lida ahãñpãñ Anutu tãño kudupi ämawebe uken irani ahãñ yãmãnkañ penta itkuñ. ³³ Tãñpãñ uken äma kubã wãpi Enas ahãñ imiñkuk. Äma uwã tãñgurãñ takinik tãñpãñ it yãpmãñ äbãñjirãn obañ 8 ude tãreñkuk. ³⁴ Äma u parirãñ Pitatã kañpãñ iwetkuk; Enas, Jesu Kristotã gepmanpãñ tãgatan unita akuñkañ tek ämetpãranika yãpi tãgawut yãk. Pitatã ude iwirirãñ uterakgãñ akuñkuk. ³⁵ Ude tãñkañ kuñarirãñ Lida kome mãhem ba Saron komeken nanik kuduptã kañpãñ bãnepi sukurenpãñ Ekãnita biñam tãñkuñ.

Kumbani kubã kodak tãñkuk

³⁶ Kadãni uken Jopa yotpãrarenken äbot tãñpani webe kubã wãpi Tabita. (Tabita u Grik man terak Dokas, ninin man terak ipmon.) Webe unitã kadãni kadãni kãdet tãgatãga tãñpãñ ämawebe jãwãri tãñkentãñ yãmik tãñkukonik. ³⁷ Tãñpãkañ Pita Lida komeken irirãñ Tabita uwã käyãm tãñpãñ kumbuk. Kumãñjirãñ komegup ume ärut imiñpãñ yot gãnañ tãñkireki kubãken yãpmãñ pãro penkuñ. ³⁸ Tãñpãkañ Lida yotpãrare u Jopa yotpãrare dubini-ken itkuko unita Jopa nanik äbot tãñpanitã Pita Lida komeken itak yãñ nadãñpãñ

* 9:27: Apos 9:4,20; 1Ko 9:1, 15:8

* 9:30: Apos 11:25; Gal 1:21

äma yarä yäwerä kumaŋ päŋku Pitaken ahänpäŋ butewaki terak ŋode iwetkumän; Nintä komeken bäräŋeŋ kuna yänpäŋ gämagutdayäŋ äbäkamak yäk. ³⁹Yäwänä Pitatä nadäŋ yämiŋpäŋ tuŋum täŋpänkaŋ penta kuŋkuŋ. Kumaŋ päŋku Lida yotpärare ahänpäŋ kumbani patkuk-ken u yänjikaŋ yäpmäŋ äronkuŋ. Äronjirä webe kajat-kajat kome uken nanik kuduŋtagän äbä Pita itgwäjiŋpäŋ konäm butewaki täŋit, Tabita kodak itkaŋ tek mebäri mebäri bipmäŋ yämik täŋkuko u iwönäreŋit täŋkuŋ. ⁴⁰* Täŋjirä Pitatä peŋ yäwet-pewän yäman kuŋ moreŋjirä gukut imäpmok tänpäŋ yänapik man yänkuk. Yänapik man yäwän tärewäpäŋ äyänutpäŋ Tabita kaŋpäŋ yänkuk; Tabita, gäk aku! Yäwänä dapun ijiwän kwäpäŋ Pita kaŋpäŋä akuŋ maŋit itkuk. ⁴¹Aku maŋjirän Pitatä kerigän iŋitpäŋ iwerän aku käron itkuk. Tänpänkaŋ Anutu täŋo ämawebe-kät webe kajat-kajat yänpewän ärowäkaŋ Tabita akutak ŋo kawut yäŋ yäwetkuk. ⁴²Ude täŋjirän unitäŋo manbiŋam Jopa yotpärare ahäŋ parirän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. ⁴³* Tänpäkaŋ Pita uwä äma kubä tom gupipäŋ imaka imaka täk täŋpani wäpi Saimon unitä yotken kadäni käroni bumik it täŋkumänonik.

10

Anutu täŋo aŋerotä Konilias man iwetkuk

¹* Äma kubä wäpi Konilias. Konilias uwä Sisaria yotpärare uken itkaŋ Rom täŋo komi äma äbot kubä 100 ude unitäŋo intäjukun äma it täŋkukonik. Komi äma äbot u wäpi Itali Äbot yäŋ yäwerani. ²Konilias uwä guŋ äbotken nanik upänkaŋ ini ba ämawebe ukät irani unitä Juda nanik täŋo Anututa nadäkinik täŋ imiŋpäŋ iniŋoret täŋkuŋonik. Tänpäŋ Konilias uwä moneŋi Juda äma jäwäri täŋkentäŋ yämik täŋkukonik. Täŋkaŋ kadäni kadäni Anutu-ken yänapik man yäk täŋkukonik. ³* Eruk kepma kubä 3'kirok bipäda täŋjirän yori gänaŋ itkaŋ jop dupiŋkaŋ Anutu täŋo aŋero kubätä ahäŋ imiŋjirän kwawakinik kaŋkuk. Tänpäŋ aŋero unitä iwetkuk; Konilias! ⁴Yäwänä Koniliastä kaŋpäŋ bumta umuntaŋpäŋ iwetkuk; Ekäni, jide?

Yäwänä aŋerotä iwetkuk; Anututä gäkŋo yänapik manka nadäk täyak. Ba gäk moneŋ tuŋumka äma jäwärita yämiŋjiri gabäk täyak. Ude täŋjiri gabänpäŋ kädet unita gäripi nadäŋ gamik täyak yäk. ⁵Unita apiŋo ämakaye yepmaŋpi Jopa komeken kut. Kuŋkaŋ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita u imagut yäpmäŋ äbut yäk. ⁶* Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipäŋ täŋpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäŋ iwetkuk.

* 9:40: Mak 5:40-41 * 9:43: Apos 10:6 * 10:1: Mat 8:5; Apos 27:1,3

* 10:3: Apos 3:1 * 10:6: Apos 9:43

⁷Ude iwerän tärewäpäñ añero Konilias tenpeñ kuñkuk. Kuñjirän Koniliastä watä ämani yaräkät komi ämani kubä yäñpewän äbuñ. (Komi äma u Anututa nadäkinik täñpäñ Konilias-kät bok irani.) ⁸Eruk äma yaräkubä u äbäñirä Koniliastä imaka ahäñ imiñkuko u kudup yäwerän nadäñkuñ. Nadäñ morewäkañ peñ yäwet-pewän Jopa komeken kuñkuñ.

Pitatä dämpmonken imaka kubä kañkuk

⁹Kuñtängän kome bipänä kädet miñin patkuñ. Patkuño yäñewänä äneñi akumañ kuñkuñ. Kuñtängän kepma bämop täñjirän Jopa kome keräp tañkuñ. Täñpäkañ Pitatä yot itkuko uwä itpäñ-nadäk bägup punin unu täñpani unita Anutu-ken yäñapiwa yäñkañ unu äronkuk. ¹⁰Äro irirän nakta iwäkañ ketemta yäñkuk. Yäwänä ketem api ijiñirä jop dupiñkañ dämpmonken ñode kañkuk; ¹¹* Kunum añeñirän imaka kubä äpuk. Äpuko uwä tek tañi käwuri käwuri yentä topmäñpäñ pewä yäpmäñ kome terak äpäñirän kañkuk. ¹²Täñpäñ tek u gänañ tom mebäri mebäri ba gämok, damañ ba barak mebäri mebäritä irirä yabäñkuk. ¹³Pitatä ude yabäñ yäwat ittängän man kotäk kubä ñode nadäñkuk; Pita, gäk aku tom uwä dämpmäñpäñ nañ!

¹⁴* Yäñirän Pitatä yäñkuk; Ekäni, u nämoinik näñpayäñ! Tom u nintäño бага mantä nämö nakta yäjiwäranı yäk. Ämatä u nañpäñ bänepi täñpä waneñ. Gäk mebärina nadätan, tom ude-wani kubä nämoinik nak täyat yäk. ¹⁵* Ude yäwänä man kotäk u äneñi kubäkät ñode yäñkuk; Ude nämö! Imaka Anututä u täga yäñ yäwani u gäkä waki yäñ täga nämö yäwen yäk. ¹⁶Täñpäkañ imaka ahäñ imiñkuko u kadäni yaräkubä ude äronkañ äpäñ täñkuk. Kadäni yaräkubä ude kañpäñ nadäwänkañ äneñi wädäñ yäpmäñ kunum gänañ äronkuk.

¹⁷⁻¹⁸Kunum gänañ äronjirän Pitatä imaka kañkuko unitäño mebärita nadäwätäk pähap täñkuk. Nadäwätäk täñ irirän äma yaräkubä Koniliastä peñ yäwet-pewän äbuño u Saimontä yotken ahäñpäñ yäman umu itkañ gera terak ñode yäñkuñ; Ai, Saimon wäpi kubä Pita, yot ño itak?

¹⁹* Täñpäkañ Pitawä yot medäp terak unu imaka kudupi kañkuko unita pen nadäwätäk täñ irirän Munapiktä iwetkuk; Nadätan? Yäman umu äma yaräkubä gäka wäyäkñeñtäñ äbäkañ yäk. ²⁰Äma uwä näkña yäwetpewa äbäkañ unita nadäwätäk nämö täñpen. Äpmonpikañ bätakigän penta kut yäk. ²¹Munapiktä ude iweränä Pita yäman umu äpmonpäñ äma yaräkubä u yäwetkuk; Äma wäyäkñeñtäñ äbäkañ uwä näk

* **10:11:** Apos 11:5-17 * **10:14:** Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * **10:15:** Mak 7:15,19

* **10:19:** Apos 11:12, 13:2

ɲo. E, ɲo ima mebärita äbäkaɲ? ²² * Yäwänä iwetkuɲ; Komi äma täɲo intäjukun äma wäpi Koniliastä yäɲpewän äbäkamän yäk. Konilias uwä äma siwoɲi. U Anutu iniɲ orerirän Juda ämawebe kuduptagäntä äma unita oraɲ imik täkaɲ yäk. Täɲpän Anutu täɲo kudupi aɲero kubätä ahän imiɲpän Konilias ɲode iwetkuk; Gäk äma kubä wäpi Pita imagut yäpmän kuɲpän gäkaɲa yotken teɲiri man nadatak u yänirän kaɲ nadä yän iwetkuk. ²³ * Ude yänirä Pitatä yämagut päɲku ini yotken yepmaɲpän patkuɲ.

Eruk, patkuɲo yänewänä akuɲpän Pita tuɲum täɲpänkaɲ äma yaräkubä ukät Jopa komeken nanik äbot täɲpani äma ätu ukät penta kuɲkuɲ. ²⁴ Kuɲtäko bipänä kädet miɲin patkuɲ. Patkuɲo yänewänkaɲ äneɲi yäput peɲpän kuɲkä Koniliastä yotpärareken Sisaria ahänkuɲ. Uken Koniliastä iniken mähemiye ba noriye gägäni ätu yäɲpewän päbä kubä-kengän itsämänirä päɲku ahän yämiɲkuɲ. ²⁵ Ahän yämiɲpän yot gänaɲ ärowayän täɲirän kaɲpänä Koniliastä Pita gämori-ken gukut imäpmok täɲpän iniɲ orerayän täɲkuk. ²⁶ * Ude täɲirän kaɲpän Pitatä iwetkuk; Ai! Ude imata täyan? Aku! Näk Anutu nämo, näk äma, gäk udewanigän yäk. ²⁷ Man ude näwetgäwet täɲtän yot gänaɲ äronpän Pitatä ämawebe yot gänaɲ tokɲek irirä yabänkuk. ²⁸ Yabänpän yäwetkuk; Juda äma nintäɲo mebärinin ɲode käwep nadäk täkaɲ; Ninä, äma guɲ äbotken nanik in udewani kubäkät itpän yäɲpän-nadäk täga tänaɲi nämo. Kädet udeta yäjiwäranı yän nadäk täkamän. Täɲ, Anututä däpmonken kudän ɲode näwetpän näwoɲärenkuk; Näk äma kubäta nadäwa jiraɲ täga nämo täɲpek, ba äma kubäta ɲode täga nämo nadäwet; U ninkät nanik nämo unita ukät itpän yäɲpän-nadäk tänaɲi nämo. ²⁹ Anututä ude näwoɲärenkuko unita ɲo äbäkta nämo bitnäɲkut. E, in ima mebärita yäɲpewä äbätat?

³⁰ * Yäwänä Koniliastä ɲode iwetkuk; Kepma 4 gumonita bipäda 3'kirok itkamän ɲodegän täɲirän, näk yot gänaɲ itkaɲ Anutu-ken yäɲapik man yän itkut. Pengän, äma kubä tek paki-inik ägo wabiɲirä inamna-ken ahänkuk. ³¹ Ahän namiɲpän yänkuk; Konilias, Anututä gäkaɲo yäɲapik man nadäk täyak yäk. Ba gäk moneɲ tuɲumka äma jäwärita yämiɲiri gabäk täyak yäk. Ude täɲiri gabänpän kädet unita gäripi nadän gamik täyak yäk. ³² Unita apiɲo ämakaye yepmaɲpi Jopa komeken kut yäk. Kuɲkaɲ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita imagut yäpmän äbut yäk. Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipän täɲpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäk. ³³ Äma unitä ude näwerirän eruk, bäräɲeɲ gäk gämagutta äma ätu peɲ yäwetpewa

* **10:22:** Apos 10:1-2 * **10:23:** Apos 10:45, 11:12 * **10:26:** Apos 14:13-15;

Rev 19:10 * **10:30:** Apos 3:1, 1:10

kuŋkuŋ. Tänpäkaŋ gäk ŋo äbäkta nämo bitnäŋkuno unita bänep täga nadäŋ gamitat yäk. Eruk, man kuduptagän Ekänitä nin niwetta gäwetkuko u niweri nadäkta, Ekäni injamiken kwawak itkamäŋ ŋo yäk.

Pitatä Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäŋkuk

34-35 * * Tänpäŋ Pitatä man ŋode yäput penpäŋ yäŋkuk; Eruk, apiŋogän bureniŋän ŋode nadätat; Anututä ämawebe uken-uken nanikta nadäŋirän uteragän täk täyak yäk. U gupninta nadäŋirän ärowani äpani nämo täk täyak. Nämoinik, äma Anutu iniŋ orepäŋ kädet siwoŋi iwat täkaŋ uwä Anututä not täŋ yämik täyak. 36 * E, Anututä Isrel äma äbotken man bureni pewän ahäŋkuko unitäŋo manbiŋam in nadäk täkaŋ. Manbiŋam Täga uwä ŋode; Jesu Kristo tewän äpä man tägagämän, Anutu-kät bänep kubägän täktäk täŋo man u niwetpäŋ niwoŋärek täŋkuk. Jesu Kristo u ämawebe kuduptagänta Ekäni it yämik täyak.

37 * Tänpäkaŋ Galili ba Judia komeken imaka ahäŋkuko unitäŋo manbiŋam in nadäkaŋ. Jontä ämawebe ume ärutärut man yäŋahäŋpäŋ yäwet täŋkuko u mädeni-ken Jesu Nasaret komeken naniktä Galili komeken epäni yäput penkuk. 38 * Anututä kehäromi ba Munapik kireŋ imiŋirän äyänutpäŋ äyänutpäŋ ämawebe iron täŋ yämiŋtäŋ kuŋatkuk. Tänpäŋ Anututä itkentäŋ imiŋirän äma Satantä tänpäwak täŋ yämani u kuduptagän yäpän tägawäpäŋ yepmak täŋkukonik. 39 Täŋirän Jerusalem yotpärare-ken ba Juda kome pähap äyänutpäŋ äyänutpäŋ imaka imaka yäŋpäŋ-täk täŋkuko u kaŋpäŋ nadäk täŋ moreŋkumäŋ.

Täntäŋ kuŋtäyon päya kwakäp terak utpewä kumbuk. 40 * Utpewä kumbuko upäŋkaŋ kepma yarä täreŋirän kepma kubäta Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmäŋ akuŋkuk. Yäpmäŋ päŋaku tenpäŋ äneŋi kwawak pewän ahäŋkuk yäk. 41 * Tänpäkaŋ ämawebe kudupken nämo ahäŋ yämik täŋkuk. Nämo, mani biŋam yäŋahäkta intäjukun iwoyäŋpäŋ nipmaŋpani nin-kengän ahäŋ nimik täŋkuk yäk. Täŋirän kumbani-ken naniktä akwänkaŋ ninä ukät ketem bok naŋpäŋ yäŋpäŋ-nadäk täk täŋkumäŋonik. 42 * Tänpäkaŋ ämawebe wäpi biŋam yäŋahäŋpäŋ yäwetta ŋode niwetkuk; Anututä äma kubä, äma kumbani ba äma kodak irani manken yäpmäŋ danikta iwoyäŋkuko u näk yäŋ niwetkuk. 43 * In nadäkaŋ? Ämawebe netä unitä Jesuta

* **10:34-35:** 1Sml 16:7; Rom 2:11; Gal 2:6 * **10:34-35:** Jon 9:31 * **10:36:** Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:14 * **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-20 * **10:40:** 1Ko 15:4-7 * **10:41:** Jon 14:19,22-24; Jon 15:27; Apos 1:8; Luk 24:42-43 * **10:42:** Apos 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 33:24; Ais 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24

nadäkinik tänpəŋ kuŋatnayəŋ təkaŋ uwä momini təga api ärut yämek. Bureni, Anututä Jesu wäpi terak wakini api pen yämek, profet kuduptä yəŋahəŋkuŋo ude.

Guŋ äbot ätutä Munapik yäpuŋ

⁴⁴ * Pitatä man ude pen yəŋ irirän Kudupi Munapiktä ämawebe mani nadəŋ itkuŋo uterak äpuk. ⁴⁵⁻⁴⁶ * Äpäŋirän ämawebe guŋ äbotken nanik u man kotäk kudupi kudupi terak Anutu bumta iniŋ oretkuŋ. Ude täŋirä yabəŋpəŋ äma Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täŋpani Pitakät penta äbuŋo u nadäwätäk täŋpəŋ keru inpəŋ yəŋkuŋ; U kawut! yäk. Anututä bänep ironi terak Munapik guŋ ämawebe ŋonita kireŋ yämatak yäk. Apiŋo kaŋpəŋ nadäkaməŋ, Munapik u Juda äma nintagän nämo yäk. ⁴⁷ * Ude yəŋirä Pitatä yəŋkuk; Äbot ŋo, nintä yäpuməŋo udegän, Munapik yäpməŋkaŋ. Unita äbot ŋo ume ärut yämikta netätä təga ninin bitnäwek? Nämoinik! ⁴⁸ * Ude yäwəŋkaŋ ämawebe u Jesu Kristo wäpi terak ärut yäminkuŋ. Ärut yäməkaŋ ämawebe unitä Pita iwetkuŋ; Ninkät ätu it nip-maŋkaŋ kaŋ ku yəŋ iweräwä udegän täŋkuk.

11

Pitatä iniken mebärini yəŋahəŋkuk

¹ Täŋpəŋ aposoro-kät äbot täŋpani ämawebe-kät Judia komeken iranitä manbiŋam ŋode nadəŋkuŋ; Ämawebe guŋ äbotken naniktä Anutu täŋo man nadəŋpəŋ bänepi-ken iyap taŋkuŋ yəŋ nadəŋkuŋ. ²⁻³ * Ude nadəŋkuŋo unita Pitatä Jerusalem yotpärare äyəŋutpəŋ äroŋirän Juda nanik äbot täŋpani äma ätutä nadäwä nämo tärewəpəŋ man taŋi ŋode iwetkuŋ; Gäk imata Moses täŋo бага man irepmitpəŋ äma gupi moräk nämo madəwani, guŋ äbotken nanik unitəŋo yot gənaŋ äroŋkun? Ba imata äma udewani-kät ketem bok naŋkuŋ? U siwoŋi nämo! ⁴ Yäwəwä Pitatä imaka ahəŋkuko unitəŋo manbiŋam mebəri-ken umunitä yəŋ yäpməŋ kuŋtəŋgän ŋode yäwetkuk; ⁵ * Näk Jopa yotpärare-ken yəŋapik man yəŋ yäpməŋ kuŋira Ekänitä nadäk-nadäkna-ken pewän ahəŋirä ŋode kaŋkut yäk. Kunum aŋeŋirän imaka kubä äpuk yäk. Äpuko uwä tek taŋi, käwuri käwuri yentä topməŋpəŋ pewä yäpməŋ kome terak dubina-ken äpäŋirän kaŋkut. ⁶ Äpäŋirän ket täŋpəŋ yabəŋkut; Tek u gənaŋ tom mebəri mebəri taŋi täpuri, ba gämok ba barak mebəri mebəritä irirä. ⁷ Ude yabəŋ yəwat itkaŋ man kotäk kubä ŋode nadəŋkut; Pita, gäk aku tom uwä däpməŋpəŋ naŋ!

* 10:44: Apos 11:15, 15:8 * 10:45-46: Apos 2:4, 19:6 * 10:47: Apos 8:36

* 10:48: Apos 2:38 * 11:2-3: Apos 10:28; Gal 2:12 * 11:5: Apos 10:9-48

⁸ Man ude nadänpäj ñode yäjkut; Ekäni, u nämoinik nänpayäj. Tom u waki, nakta yäjiwärani. Ämatä u nanpäñ bänepi tänpä waneñ. Tom udewani kubä nämoinik nak täyat yäj iwetkut. ⁹ Ude yäwawä man kotäk kunum gänañ nanik u äneñi kubäkät ñode yäjkut; Ude nämö yäk. Imaka Anututä u täga yäj yäwani u gäkä waki yäj täga nämö yäwen yäk. ¹⁰ Tänpäkañ imaka ahäj naminükko u kadäni yaräkubä ude äronkañ äpäk täñkut. Kadäni yaräkubä u kañpäñ nadäwakan äneñi wädäj yäpmäj kunum gänañ äronkut.

¹¹ Eruk, imaka u paorirän uteragän Sisaria komeken nanik äma yaräkubä näk nämagutta yot itkut-ken ugän ahänkuñ. ¹² * Ahäjirä Munapiktä ñode näwetkuk; Gäk ukät kuñkañä nadäwätäk terak nämö kwen yäj näwetkuk. Ude näwerirän notniye 6 ño näkkät bok Koniliastä yotken kuñkumäj. Kumañ päñku Koniliastä yot gänañ äronitna ñode niwetkuk; ¹³ Näkä yot gänañ añero kubätä ahäj naminpäñ ñode näwetkuk; Gäk Jopa yotpärare-ken watä ämakaye ätu yäniñ kireñpewi päñku Saimon wäpi kubä Pita yäjikñat yäpmäj kañ äbut. ¹⁴ * Äma unitä man täwerirän ket nadänpäj Ekänita biñam kañ täñput, gäkña ba ämawebe gäkkät irani u kudup yäk. Añerotä man ude iwetkuk. ¹⁵ * Eruk, näk Anutu täño manbiñam yäwet irira bian Munapiktä ninken äpuko udegän ämawebe uterak äronkut. ¹⁶ * Täñirän näkä u kañpäñ Ekänitä man ñode yäjkuiko u juku piñkut; Jontä umegän ärut taminkuk. Upänkañ inä Munapikpäñ api uwäktäj tamet yäj yäjkut. ¹⁷ Tänpäkañ ninä Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täñ imiñitna iron pähap täñ nimiñkuko udegän Konilias-kät äboriyeta täñ yämiñirän näk ñodewanitä imata Anutu iniñ bitnäwam?

¹⁸ * Pitatä manbiñam ude yäwerän nadänpäj bänepi kwitawäpäñ Anutu iniñ orepäj ñode yäjkuñ; Wära! yäk. Anutuwä guñ äbottä bänepi sukurenpäñ irit kehäromita biñam täkta yäñtären yämik täyak yäj yäjkuñ.

Jesu täño manbiñam Antiok ahäj patkuk

¹⁹ * Tänpäkañ Stiven kumäj-kumäj utkuño uterak äma ätutä äbot täñpani mäyap däpmäj yäwat kireñirä Juda kome penpäñ Ponika ba Saiprus ba Antiok komeken kuñtänpä kuñkuñ. Kuñtänpä kuñkuño uwä Ekäni täño manbiñam Juda ämawebegän yäjahänpäj yäwettäj kuñkuñ. Äma ätu nämö yäwet täñkuñonik. ²⁰ Upänkañ nadäkinik täñpani ätu Saiprus Sairini komeken naniktä Antiok yotpärare-ken kuñkañ

* **11:12:** Apos 10:23,45 * **11:14:** Apos 16:31 * **11:15:** Apos 2:4 * **11:16:**

Apos 1:5 * **11:18:** Apos 13:48, 14:27 * **11:19:** Apos 8:1-4

Grik man yäwani ämawebe, guŋ äbotken nanik ukät yänpän-nadäk tänpän Ekäni Jesu Kristo täño manbiŋam yänahänpän yäwetkuŋ. ²¹ * Ude täñirä Ekänitä kehäromi yämiñirän yäwerä guŋ äbotken nanik ämawebe u nadänpän mäyaptä bänepi sukurenpän Ekänita biŋam täñkuŋ. ²² * Tänpäkaŋ unitäño manbiŋam nadänpän äbot tänpäni Jerusalem itkuŋo unitä Banabas peŋ iwet-pewä Antiok kuŋkuk.

²³ * Pänku Antiok ahänpän Anutu täño iron u kaŋpän oretoret pähap tänpän bänepi tänpidäm taŋ yämiñpän ñode yäwetkuk; Bänepjintä Ekäni kwasikotpän iñit-inik tänpän kaŋ irut yän yäwetkuk. ²⁴ * Banabas uwä äma tägagämän kubä. Bänepi-ken Kudupi Munapik ba nadäkiniki kehäromi nitek. Tänpäkaŋ yotpärare uken äma mäyap-inik Ekänita biŋam täñkuŋ.

²⁵ * Eruk ätu nanak itpäñä Banabastä Sol kaŋ-ahäwa yänkaŋ Tasmus yotpärare-ken kuŋkuk. ²⁶ * Pänku kaŋ-ahänpän imaguränkaŋ Antiok äbumän. Äbänpän äbot tänpäni bämopiken obaŋ kubä ude itkaŋ äma bumta Ekäni täño manbiŋam yäwetpän yäwoñarek täñkumän. Antiok uken ämatä Jesu täño äbot tänpänita wäpi Kristen* yän mämäram yäwetkuŋ.

Äbot tänpänitä täñkentäk moneŋ pewä kuŋkuŋ

²⁷ * Kadäni uken profet äma ätu Jerusalem naniktä Antiok kuŋkuŋ. ²⁸ * Profet kuŋkuŋo uken nanik kubä wäpi Agabas, uwä Munapiktä peŋ iwerirän komeni komeni nak jop irit ahäwayän täñkuko unita jukuman yänkuk. (Nak jop irit uwä äma wäpi Klodiustä Rom täño intäjukun äma irirän bureni ahänkuk.) ²⁹ Nakta jop iritta yänirän nadänkaŋ äbot tänpäni kubäkubätä moneŋ pat yämiñkuko udegän yäpmän daniñpän Judia komeken noriye ketemta jop itkuŋo unita pewä kukta yäntärenkuŋ. ³⁰ * Yäntärenpän moneŋ peŋkuŋo u Banabas kenta Solta yämäkaŋ yäpmän päñku äbot tänpäni Judia komeken irani unitäño watä äma unita yämiñkumän.

12

Herottä äbot tänpänita iwan täñ yämiñkuk

¹ Kadäni uken Herot Judia kome täño intäjukun äma ude itkaŋ äbot tänpäni ätu komi yäma yänkaŋ yepmäñit päñku komi yot gänaŋ yepmaŋkuk. ² Uwä ñode; Unitä yäwänkaŋ Jems, Jon täño noripak päiptä madänpewä kumbuk. ³ * Ude täñirä Juda

* **11:21:** Apos 2:41 * **11:22:** Apos 4:36 * **11:23:** Apos 13:43 * **11:24:**

Apos 2:41, 6:5 * **11:25:** Apos 9:30 * **11:26:** 1Pi 4:16 * **11:26:** Kristen täño

mebäri uwä Kristo täño tawaŋken nanik * **11:27:** Apos 13:1, 15:32 * **11:28:**

Apos 21:10 * **11:30:** Apos 12:25 * **12:3:** Apos 4:3

ämawebetä kädet Herottä täñkuko unita gäripi nadäwäpäñ Pita imaka, komi yotken tewa yänkañ yäwänpäñ injtkuñ. Uwä Juda täño orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni bämopi-ken täñkuk.

⁴ Eruk, Pita injitpäñ komi yotken tenpäñ komi äma 16 ude yäwerän watä it täñkuñonik. Täñpäkañ Herottä ñode nadäñkuk; Ittäyon Pasova orekirit kadäni tärenjirän ämawebe injamiken manken api tewet yän nadäñkuk. ⁵* Ude nadäñkuko unita Pita komi yot-kengän irirän komi ämatä watäni itkuñ. Täñpäkañ äbot täñpani ämawebetäwä Pita täñkentäñ imikta Anutu-ken wari wari yänapik man yäk täñkuñonik.

Añero kubätä Pita täñkentäñ imiñkuk

⁶* Eruk, Herottä kadäni Pita manken tekta yänkuko u keräp täñkuk. Kwep yän yänkañ bipani Pita komi yot gänañ yen kehäromitä kerä kuroñi topmäñpäñ tewä komi äma yarä bämopi-ken dämpmon pat itkuk. Täñpäkañ komi äma ätu komi yot täño yämabam unita watäni itkuñ. ⁷ Täñjirän pit kubägän Ekäni täño añero kubätä komi yot gänañ ugän ahäñkuk. Ahäñjirän penjäñekitä komi yot gänañ u penjäñeñpäñ patkuk. Täñpäñ añero unitä Pita injit täñpewän akwänpäñ iwetkuk; Gäk bäräñeñ aku! yäk. Ude yänjirän yen kehäromi yarä Pita kerä kuroñi topuño u pitpäñ mañkumän. ⁸ Täñjirän añerotä Pita iwetkuk; Pänaku tek täñpäñ kuroñka ärärani tä yäk. Ude yäwänä Pita udegän täñkuk. Täñpänä añerotä yänkuk; Mänit tekka u täñpäñ näk näwat yäk. ⁹ Ude yänpeñ kuñjirän Pita komi yot u penpeñ iwatkuk. Añerotä bureni ude täñkentäñ namitak yän nämo nadäñkuk, dämpmonken käwep täyat yän nadäñkukopäñ bureni ahän imiñkuk. ¹⁰* Eruk kumañ päñku komi äma äbot yarä watä itkuño u äbot kubä yärepmitpäñ äneñi äbot kubä yärepmitpeñ kuñjirän komi yot täño yäma tañi dätpäñ äpämañ yotpärareken kwani u ini dätkuk. Därrirän yarä u äpämañ yäman umu kuñkumän. Kuñtängän kädet miñin añerotä Pita pit kubägän tenpeñ kuñkuk.

¹¹ Täñjirän eruk Pita uken nadäwän tumbuñ. Täñpäñ yänkuk; Eruk, bureniğän nadätat yäk. Ekänitä añeroni kubä iwet-pewän äbä näk Herot kerä-ken nanik ba Juda ämawebe täño kokwawak kerä-ken nanikpäñ nämagutak yäk. ¹²* Ude nadäñkañ kumañ päñku Jon wäpi kubä Mak unitäño miñi wäpi Maria unitä yotken ahäñkuk. Ämawebe mäyap webe unitä yotken käbeyä täñpäñ Anutu-ken yänapik man yän itkuñ. ¹³ Ude yän irirä Pitatä päñku yäma-ken umu kwäpkwäp yäputkuk. Ude täñpänä epän watä webe kubä

* 12:5: Jem 5:16 * 12:6: Apos 5:23 * 12:10: Apos 5:19 * 12:12: Apos 12:25, 15:37

wäpi Roda unitä yäma därayäj kuŋkuk. ¹⁴ Kuŋpäj Pita täŋo kotäk nadänpäj bänepi-ken oretoret pähap nadänpäj yäma nämo dätkuk. Nämo, äneŋi äyäjutpeŋ yot gänäŋ unu kuŋpäj ämawebe päke u yäwetkuk; Pita äbäko yäma-ken itak yäk. ¹⁵ * Ude yäwänä iwetkuŋ; Täŋguŋ taŋpäj ba yäyan yäk. Ude yäwäkaŋ ehuranigän yäjkuŋ; Nämo! Bureni yäyat! Pita yäman umu itak yäk. Yäwänä yäjkuŋ; Ude nämo, Pita täŋo aŋeronitä käwep itak yäk.

¹⁶ Ude yäj irirä Pita yäma-ken kwäpkwäp pen yäpuritkuk. Täŋjirän eruk päŋku yäma dätpäj Pita ini kaŋpäj kikuŋtpäj yänpäj-nadäk täŋ irirä Pitatä yäniŋ bitnänpäj ketwära täŋjäreŋkuk.

¹⁷ * Ude täŋkaŋ Ekänitä komi yotken nanikpäj imagut yäpmäj äbäko unitäŋo manbiŋam yäwetkuk. Täŋpäj ŋode yäwetgän täŋkuk; In kuŋkaŋ Jems-kät äbot täŋpani ätu manbiŋam ŋo kaŋ yäwerut. Ude yäwetkaŋ Pita yepmaŋpeŋ kukŋi käda kuŋkuk. ¹⁸ * Täŋpäkaŋ kome yäŋeŋirän komi äma Pitata watä itkuŋo u Pitata ijiwä wawäkaŋ dekaken pao-rak yäj yäŋkaŋ nadäwätäk pähap täŋpäj manbiŋam Herot iwetkuŋ. ¹⁹ Iwerä nadänpäj Herottä äma ätu yäwetkuk; Pitata wäyäkŋeŋpäj kawut! Yäweränkaŋ päŋku wäyäkŋeŋtäj kuŋarä waŋkuŋ. Täŋpäwä komi äma Pitata watä itkuŋo u manken yepmaŋpäj däpmäj-pewän kumäkta yäjkuŋ. Ude täŋkaŋ ittängän Herot Judia kome peŋpeŋ päŋku Sisaria yotpärare-ken itkuk.

Intäjukun äma Herot u kumbuk

²⁰ * Päŋku uken itkaŋ Herot Tire kenta Sidon ämawebeta kokwawak nadäj yäpmäj kuŋatpäj ketem Herottä komeken nanik yäpmäkta бага peŋ nimek yäj nadäŋkuŋ. Ude täŋpeko uwä ketem deken nanikpäj api yäpne yäj yänpäj Tire Sidon ämawebe ätutä käbeyä täŋpäj yänpäj-yäpä-tägawäkaŋ bänep kubägän äneŋi täkta uken kuŋkuŋ. Pengän päŋku Herot täŋo yot pähap unitäŋo watä ämani wäpi Blastus u ahäj imiŋpäj ukät man yänpäj-nadäŋirä Blastustä Herot iŋamiken yäjkentäj yämekta yäjkehärom taŋkuk. Ude täŋpäj Herot-kät man yäkta kadäni peŋkuŋ.

²¹ Eruk kadäni peŋkuŋ-ken Herottä intäjukun äma täŋo tek täŋpäj man yäwera yäŋkaŋä intäjukun ämatä maŋitpäj man yäwani-ken kuŋkuk. Uken kuŋkaŋ man mebäri mebäri yäwetkuk. ²² Yäŋjirän nadänpäj ämawebe päke unitä gera terak ŋode yäjkuŋ; Anutu kubä täŋo meni jinom yäk. U äma täŋo nämo yäj yäjkuŋ. ²³ * Ude yäŋjirä Herottä man u nadänpäj Anutu ärowani bureni täŋo wäpi biŋam yäpmäj

* 12:15: Apos 26:24; Mat 18:10

* 12:17: Apos 13:16, 19:33; Apos 21:40

* 12:18: Apos 5:22-24

* 12:20: 1Kin 5:11; Ese 27:17

* 12:23: Dan 5:20

akukta bitnäjkkuk. Ude täñjirän uterakgän Ekäni täño aņero kubätä päbä utkuk. Urirän käyäm waki kubä Herot terak ahän iminjirän yamuntä naņ äreyäņpewä kumbuk.

24* Täņpäkaņ Ekäni täño manbiņam kehärom taņpāņ komeņi komeņi ahāņ patkuk. 25* Ahāņ parirän Banabas kenta Sol täņkentäk moneņ Judia äbot täņpanita Jerusalem yāpmāņ kuņkumāno u yāmān tärewāpāņ äyāņutpeņ Antiok kuda yāņkaņ Jon wāpi kubä Mak u imagurākaņ penta kuņkuņ.

13

Banabas kenta Sol epän man yāwetkuņ

1* Täņpāņ äbot täņpani Antiok irani uken nanik profet äma ba äma ätu Anututä kädet gāripi nadäk täyak u yāwetpāņ yāwoņārek täkta itkuņ. U wāpi tawaņ ñode; Kubä Banabas, kubä Simeon wāpi kubä Kubiri yāņ iwerani, kubä Lusias Sairini komeken nanik, kubä Sol, kubä Manain, Herot täño noripaki kubä. 2* Eruk, kepma kubätä äbot täņpanitä Ekäni iniņoret itkaņ inita nak nämo nakta yājiwātpāņ nakta jop itkuņ. Ude täñ irirä Kudupi Munapiktä ñode yāwetkuk; In Banabas kenta Sol epän kubä näkä iwoyāņ yāmiņkuro u täkta iwoyāņpāņ yepmaņpä yāpmāņ kaņ kun yäk. 3* Ude yāwānä nakta jop itkaņ Anutu-ken yāņapik man yāņpāņ keru yarä uterak peņpāņ yepmaņpä yāpmāņ kuņkumän.

Saiprus kome manbiņam yāñahāņkumän

4* Eruk Kudupi Munapiktä Banabas kenta Sol peņ yāwetpewän Selusia komeken kuņkumän. U naniktä gāpe terak äroņpeņ gwāgu bāmopi-ken kome täpuri kubä wāpi Saiprus uken kuņkuņ. 5* Kuņtāngän Saiprus täño yotpārare kubä wāpi Salamis u ahāņpāņ Juda täño käbeyä yot gānaņ äroņpāņ Anutu täño manbiņam yāñahāņpāņ yāwetkumän. Jon-Mak imaka, bok täñkentāņpāņ yāwetkuņ.

6 Ude täņkaņ Saiprus kome u gānaņ manbiņam yāñahāņpāņ yāwettāņ kuņtāngän yotpārare kubä wāpi Pafos u ahāņkumän. Uken Juda äma kubä wāpi Bajesu uwä uken itkuk. Äma uwä profet jopi, kären käwani. Grik man terak wāpi Elimas yāņ iwetkuņ. 7 Elimas u kome unitäño intäjukun äma wāpi Segius-Paulus unitäño täñkentäk kubä. Täņpäkaņ Segius-Paulus uwä äma nadäk-nadäk ikek. U Anutu täño manbiņam nadāwa yāņpāņ Banabas kenta Solta yāņpewän äbumän. 8* Täņpäkaņ äma kären käwani unitä Banabas kenta Sol täño epän u ura

* 12:24: Ais 55:11; Apos 6:7, 19:20 * 12:25: Apos 11:29-30; Apos 12:12, 15:37

* 13:1: Apos 11:27 * 13:2: Apos 9:15 * 13:3: Apos 6:6 * 13:4: Apos

15:39 * 13:5: Apos 12:12, 13:13 * 13:8: 2Ti 3:8

yänkanj tåk täñkuk. Täñpänj intäjukun ämani Segius-Paulus unitä Jesuta nadäkinik täñpek yänpänj Segius ude täñpeno! yän iwet täñkuk. ⁹ Ude täñkuko upänkanj Kudupi Munapiktä Sol wäpi kubä Pol u uwäk täñpänj irirän Elimas dapun tañi kanpänj iwetkuk; ¹⁰ Gäk Satan täño nanaki! yäk. Gäk kädet siwoñi täño iwan. Täñyäkñarani kädet ba nadäk wakiwaki gäkken tokñeñ pätak yäk. Ekäni täño kädet siwoñi u täñpi wanayänj tåk täyan! ¹¹ * Eruk, nadätan? Apiño Ekänitä gurirän dapunka wawayänj yäk. Dapunka wawänkanj kadäni károñi bumik edap dapuri nämo kanjanj api it yäpmänj kwen!

Poltä ude yänjirän uterakgän gubamtä-yänj dapuri-ken uwäk täñpewänj dapuri bipmänj utkuk. Täñpänkanj Elimastä äma yepmänjirapänj kädet näwoñärewut yänkanj puñ ijinätänj kuñatkuk. ¹² Täñjirän intäjukun äma unitä u kanpänj Ekäni täño manbiñam nadänjkuko u nadäwän inide kubä täñpänpänj Ekänita nadäkinik täñkuk.

Saiprus penpenj kome kubäken kuñkumän

¹³ * Eruk, Polkät äma ätu penta kuñatkuño Pafos kome penpenj gäpe terak äroñpenj Pamfilia komeken yotpärare kubä wäpi Pega u kuñkuñ. Kuñirä Jon-Mak yepmanpenj äneñi Jerusalem kuñkuk. ¹⁴ Täñjirän ätu u Pega yotpärare penpenj ini kuroñ kuñtängänj Pisidia komeken yotpärare kubä wäpi Antiok u ahänkuñ. Ahänpänj Sabat kadäni-ken Juda täño kábeyä yot gänäñ äro mañitkuñ. ¹⁵ * Äro mañjirä Juda täño äma ekäni ekäni yot gänäñ itkuño unitä Moses täño Baga man kudän täwani, ba profet biani täño man u daniñ paotpäñ Polkät Banabas u ñode yäwet yabänkuñ; Ektä ämawebe bänepi täñkehärom takta man kubä yäkta nadänpänjä täga yänahädäyänj yäk.

¹⁶ * Yäwäwä Poltä akuñpänj yänjuruk-uruk yäneño yänpänj ketwära tänyärenjkuk. Täñpänj manbiñam ñode yäput penpänj yänjkuk; In Isrel ämawebe ba ämawebe gägäni ätu Anututa nadäkinik täñ iminpäñ gämori-ken kuñarani in ket nadäwut! ¹⁷ * Isrel äbot täño Anutu unitä äbekniye oraniye, ämawebe bämopi-ken nanikpäñ inita biñam yäpmänj daniñkuk. Yäpmänj daniñpäñ yepmanpäñ iniken komeni penpenj päñku Isip kome itkuñ-ken uken täñpewänj äbot pähap ahän patkuk. Täñpänkanj mäden, iniken kehäromi terak Isip komeken nanik yän-yäkñat yäpmänj äpämañ kuñkuk. ¹⁸ * Täñkanj obañ 40 ude kome jopi-ken ittänj kuñatkuñ-ken uken mani nämo iwatkuño upänkanj yabänj koreñkuk. ¹⁹ * Eruk Kenan kome yäniñ kirewayänj täñkuk-ken nanik Anututä ämawebe äbot pähap 7 ude täñpänj

* **13:11:** Apos 9:8 * **13:13:** Apos 13:5, 15:38 * **13:15:** Apos 15:21 * **13:16:**

Apos 12:17 * **13:17:** Kis 1:7, 6:6; Kis 12:51 * **13:18:** Kis 16:35; Nam 14:34;

Lo 1:31 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1

wan̄kuŋ. Tānpān wawāpān kome u Isrel āmawebeta yāniŋ kirewānpān unitā koren̄pān itkuŋ. ²⁰ * Imaka ahāŋkuko u kuduŋtagān obaŋ 450 u gānaŋ ahāŋ yāpmān kuŋkuŋ. Eruk u punin terak Isrel āmawebetā kome u yāpmānpān irirā Anututā watā āmaniye ātu iwoyānpān yepmak tāntān kuŋjirān Samuel, profet ude itta ahāŋkuk. ²¹ * Tānpākaŋ kadāni uken āma kubātā intājukun it yāmekta Anutu-ken gera yāŋkuŋ. Gera yāŋjirā Anututā Sol intājukun āmani itta iwoyāŋkuk. Sol uwā Kis tāŋo nanaki, Benjamintā ābotken nanik. Tānpākaŋ Soltā Isrel āmawebeta yabāŋ yāwat epān tāŋ yāmiŋ yāpmān kuŋtāyon obaŋ 40 ude tāreŋkuk. ²² * Tāreŋjirān Anututā Sol u yāŋiwatpān komenita Devitpān intājukun āma itta ten̄kuk. Ten̄pān Devitta yānpān āmawebe ŋode yāwetkuk; Nāk Jesi tāŋo nanaki Devit u kaŋpān gāripi nadānpān bānepnatā u in̄it-inik tāyat. Unitā uyaku nākŋo man kādet u kumān api iwat morewek yāk. ²³ * Eruk, Anututā yāŋkehāromtak man bian yāŋkuko udegān Devit tāŋo ābotken nanik Anututā ini āma kubā iwoyāŋkuk. Āma unitā Isrel āmawebe waki keri-ken nanik api yāmagurek yāŋ yāŋkuk. Uwā wāpi Jesu.

²⁴ * Tānpākaŋ Jesu epāni nāmo yāput pen̄pān tāntān kuŋjirān Jontā Isrel āmawebe-ken manbiŋam yāŋahānpān ŋode yāwettān kuŋkuk; In bānepjin sukuren̄pān irit kuŋat-kuŋatjin yāpā-siwon tāŋjirā ume ārut tamayāŋ yāŋ yāwettān kuŋkuk. ²⁵ * Eruk Jon epān tāŋkuko u tārewayāŋ kerāp tāŋjirān āmawebe ŋode yāwet yabāŋkuk; Intā nāka netā yāŋ nadāk tākaŋ? Nāk āma intā itsāmāk tākaŋ, Kristo u nāmo yāk. Upāŋkaŋ kawut! Āma kubā māden nāwatak yāk. Nāk āpani-inik unita u dubini-ken itnaŋi nāmo yāŋ yāwetkuk.

²⁶ * Poltā ude yānpān yāŋkuk; Notnaye Abraham tāŋo ābotken nanik, in nadāwut! Ba in ātu Juda ābotken nanik nāmopān Anutu nadāŋ imiŋpān gāmori-ken kuŋat tākaŋ, in imaka nadāwut! Anututā āmawebe wakiken nanik yāmagutpān inita biŋam yāpmāk-yāpmāk unitāŋo manbiŋam u nin bāmopnin-ken ahātak ŋo! ²⁷ * Jerusalem āmawebe jopi ukāt watā āmaniyetā Jesu tāŋo mebāri nāmo nadāwā tumbuŋ. Ba profet biani tāŋo manbiŋam Sabat kadāni-ken danipān nadāk tāŋ yāpmān ābāk tāŋkuŋo unitāŋo mebāri nāmo nadāwā tāreŋkuŋ. Nāmo nadāwā tāreŋkuŋo upāŋkaŋ Jesu utta man yāŋjirā manbiŋam biani u bureni ahāŋkuk. ²⁸ * Āma uken goret kubā nāmo kaŋkaŋ

* **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 1Sml 10:20-24 * **13:22:**

1Sml 13:14; 1Sml 16:13; Sam 89:20 * **13:23:** 2Sml 7:12-16; Ais 11:1 * **13:24:**

Mat 3:1-2 * **13:25:** Jon 1:20,27 * **13:26:** Apos 13:16 * **13:27:** Jon 16:3;

Apos 3:17 * **13:28:** Mat 27:22-23

manken tenpäj utpewä kumäkta Pailat-ken man kehäromigän yänkuņ.

29 * Imaka bian profettä Jesu ude api täj imineņ yän yäwani u kudup täj imiņkuņ. Tänpäj päya kwakäp terak nanik ketäreņ yäpmäj päpä awaņ gänaņ peņkuņ. 30 * Awaņ gänaņ peņkuņo upänkaņ Anututä äneņi awaņ gänaņ nanikpäņ yäpmäj päņaku tewän kodak taņkuk. 31 * Tänpäkaņ u punin terak kepma mäyapta ämawebe Jesu nämo kumänjirän ukät Galili kome peņpeņ Jerusalem penta kuņkuņo unitä kak taņkuņ. Äma unitä apiņo Jesu täņo manbiņam Juda äbotken yänahäntäj kuņat täkaņ. 32 * Täņ, nin uwä intä nadäkta Anututä äbekniye oraniyeta yänkehäromtak man yän yämiņkuko unitäņo Manbiņam Täga yänahäņ itkamäj ŋo. 33 Tänpäkaņ yänkehäromtak man u bureni ahäņkuk. Anututä Jesu awaņ gänaņ nanikpäņ yäpmäj päņaku tewän kodak taņkuko unita äbekniye oraniye täņo äbot ninken unitäņo bureni ahäņ nim-itak. Tänpäj manbiņam udewanigän Sam 2-ken itak. Uwä ŋode;

Gäk nanakna. Apiņo bäyaņpäj gepmaņtat.

Sam 2:7

34 Anututä Jesu awaņ gänaņ nanik yäpmäj päņaku tenkuko u äneņi awaņ gänaņ täga nämo api äpmo parawek. Uwä Anututä ini yänkuko ude;

Imaka täga Devitta biņam peņ imiņkuro unitäņo bureni uwä gamiņjira kehäromigän api ahäņ pärek yäk.

Ais 55:3

35 * Ba man kubä pen Anutu täņo manbiņam terak pätak u ŋode;

Gäk kaņ-äwaräkuk täņjiri epän ämaka iwoyäwani awaņ gänaņ nämo api parawek.

Sam 16:10

36 * Notnaye, man biani u bureni ahäņjirän käkamäj. Kadäni Devit kome terak itkuk-ken uken uwä Anutu täņo nadäk-gärip ugän iwarän taņkuk. Täņkukopäj mäden Devit kumbänä äbekiye oraniye täņo awaņken äneņpäkaņ paraņkuk. 37 Täņ, äma Anututä awaņ gänaņ nanik yäwän kikätkuko u komegup nämo paraņkuk. 38-39 * * Ude yänpäj Poltä ŋode yäwetgän taņkuk; Unita notnaye in ket nadäneņ; Äma kumbuko uwä intäņo momi täga peņ tamek. Manbiņam unitagän täwetkamäj

* 13:29: Mat 27:59-60 * 13:30: Apos 2:24 * 13:31: Apos 1:3,8 * 13:32: Apos 13:23 * 13:35: Apos 2:27 * 13:36: Apos 2:29 * 13:38-39: Apos 10:43 * 13:38-39: Rom 10:4

no. Moses täno бага mantä momijin täno topmäk-topmäk u pit tamiņpāņ siwoņi ämawebe täga nämo api täwerek. Nämoinik. Täņ, ämawebe Jesuta nadäkinik täņpeņ kuņatnayāņ täno u kuduptagān Jesutä momini bureni api peņ yāmek. ⁴⁰ Unita in juku peņpāņ ket nadāwut! Profettä man bian yāņkuņo unitä intä terak ärowekta. Man nođe yāņkuņo u;

⁴¹ *In yāņärok man yāwanitä nadāwätäk pähap täņpāņ kaņ waņ morewut!*

In irirä näkä imaka kudupi kubä täņpayāņ täyat unita nadāwä inide kubä api täneņ.

Täņpākaņ amatä unitäno manbiņam täwerirä nadāņkaņ bureni yāņ nämo api nadāneņ. *Hab 1:5*

⁴² Eruk, Poltä manbiņam u yāņahāņ paotpāņä Banabas-kät käbeyä yot peņpeņ yāman äpāmaņ kudayāņ täņjirān ämawebe päke unitä yāwetkuņ; Man niwet ahäkamān unitäno moräki äneņi Sabat kadäni kubäta äbāņkaņ kaņ niwerun yäk. ⁴³ * Ude yāweräkaņ äpāmaņ kuņkumān. Täņjirān Juda ämawebe-kät ämawebe Juda täno бага man iwarani guņ äbotken nanik ätutä Pol kenta Banabas yāwarān täņkuņ. Yāwarān täņjirä bānep nadäk-nadäki täņkwawa tawānpāņ Anutu täno nadäk-gärip u iwarān täņpāņ unitäno iron terak kaņ kuņarut yāņ man kwini terak peņ yāwetkumān.

⁴⁴ Eruk äneņi Sabat kadäni kubäken ämawebe yotpārare uken mäyaptä Pol kenta Banabastä Anutu täno manbiņam yāņahāņjirān nadānayāņ äbuņ. ⁴⁵ * Täņpākaņ Juda äma ekāni ekānitä ämawebe mäyap u yabāņpāņ kokwawak nadāņpāņ Pol yāņärok iwetpāņ jopman pähap yāyak! yāņ yāwetkuņ. ⁴⁶ * Ude yāņjirä Pol kenta Banabas ehutpāņ man nođe yāņkumān; Bureni! Nek Anutu täno man Juda äbotken nanik inta jukun täwet kirekta yāņ nimani. Upāņkaņ in man noņita mäde ut imikaņ uwä injin-tägān nođe bumik yākaņ; Nin irit täga tärek-täreki nämo unita biņam nämo takamāņ. In ude yākaņ unita nek inta mäde ut tamiņpāņ ämawebe guņ äbotken pāņku Ekāni täno manbiņam yāņahāņpāņ api yāwetde yäk. ⁴⁷ Ekānitä nođe peņ niwetkuk;

Näkä täņpewa in guņ äbot täno peņyāņek ude itkaņ ämawebe komeni komeni u täņkentāņ yāmiņjirä näkņata biņam api yāpmāņ morewet yäk. *Ais 49:6*

⁴⁸ * Eruk, ämawebe guņ äbotken nanik itkuņo unitä man u nadāņpāņ bānep oretoret pähap nadāņpāņ Ekāni täno man-

* **13:43:** Apos 11:23, 14:22 * **13:45:** Apos 14:2 * **13:46:** Luk 7:30; Apos 3:26, 18:6 * **13:48:** Apos 11:18

biŋamta gäripi-inik nadänkuŋ. Tänpän ämawebe mäyaptä manbiŋam unita nadäwä bureni täŋkuŋ. Ämawebe Anututä irit kehäromi yäpmäta biŋam iwoyäwani unitägän nadäkinik täŋkuŋ.

⁴⁹ Tänpäkan Ekäni täŋo mantä kome u gänaŋ kumän kuŋat moreŋkuk. ⁵⁰ * Ude täŋirän Juda täŋo ekäni ekänitä Anutu nadän imani webe wäpi biŋam ikek ätukät yotpärare unitäŋo äma ekäni ätu man yäput-yäwerirä Pol kenta Banabasta kokwawak nadänpän waki täŋ yämiŋpän kome uken nanik yawat kireŋpewä kuŋkumän. ⁵¹ * Ude täŋirä yarä u kugun kuroŋi terak nanik däpmän äreyäŋpewän maŋpakan yotpärare u mäde ut imiŋpän Aikoniam yotpärare-ken kuŋkumän. ⁵² Tänpäkan Kudupi Munapiktä ämawebe Jesuta nadäkinik täŋ imani u bänepi täŋpidäm täŋirän bänep oretoret pähap nadäntän kuŋatkuŋ.

14

Aikoniam Manbiŋam Täga u yäŋahänkumän

¹ Pol kenta Banabas Antiok yotpärare-ken täk täŋkumäno udegän Aikoniam yotpärare-ken äroŋpän Juda nanik täŋo käbeyä yot gänaŋ äroŋkumän. Äroŋpän Ekäni täŋo manbiŋam säkgämän-inik yäŋahänpän yäwerirän Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik mäyaptä Jesuta nadäkinik täŋkuŋ. ² * Täŋirä Juda äma ätutäwä Ekäni täŋo man nadäta bitnäkinik tänpän ämawebe ätu guŋ äbotken nanik yäput-yäwet-pewä nadäkinik täŋpanita iwan täŋ yämiŋkuŋ. ³ * Ude täŋ yämiŋkuŋo upänkan Pol kenta Banabastä ehutpän ini ugän itkan Ekäni täŋo man yäŋahäk täŋkumänonik. Ude täŋkan Ekänitä orakoraki täŋo manbiŋam täŋkehärom takta kehäromi yämiŋirän kudän kudupi mebäri mebäri täŋkumän. ⁴ Tänpäkan äma päke yotpärare u nanik duŋ-wenpän ätutä Juda ämakät bänep kubägän täŋkuŋ. Täŋirä ätutäwä aposoro yarä ukät bänep kubägän täŋkuŋ.

⁵ * Ude tänpän itkan mädenä Juda äma ätu ba guŋ äbotken nanik ätukät intäjukun ämaniyetä Pol kenta Banabas iwan täŋ yämiŋpän mobätä kumän-kumän däpmäta yäŋpän-nadänkuŋ. ⁶ * Ude täŋirä biŋam nadänpän Pol kenta Banabas kome u penpen Likonia komeken kuŋkumän. ⁷ Uken kuŋpän Listra Depe yotpärare ba yotpärare tuän tuän itkuŋo uken Manbiŋam Täga u yäŋahänkumän.

Depe yotpärare-ken manbiŋam yäŋahänkumän

* **13:50:** Apos 17:4,12 * **13:51:** Mat 10:14; Apos 18:6 * **14:2:** Apos 13:45

* **14:3:** Mak 16:20; Apos 19:11; Hib 2:4 * **14:5:** Apos 14:19; 2Ti 3:11 * **14:6:** Mat 10:23

8 * Lистра yotpärare uken äma kuroŋi kwäyähäneŋ täŋpani kubä itkuk. Äma u miŋitä inide bäyaŋkukopäŋ kuŋat-kuŋat kubä nämo täŋpani. 9 * Eruk Poltä ämawebe manbiŋam yäwet irirän äma kwäyähäneŋ täŋpani uwä juku peŋpäŋ nadäŋ itkuk. Nadäŋ irirän Poltä äma uwä nadäkiniki kaŋpäŋ Anututä u täga yäpän-täganarŋi yäŋ nadäŋpäŋ dapun kehäromigän kaŋkuk. 10 Kehäromigän kaŋpäŋ gera terak ŋode iwetkuk; Eruk, käroŋ aku! Ude yäwänä Poltä man yäŋkuko uterakgän äma uwä akuŋpäŋ käroŋ kuŋatkuk. 11 * Poltä kudän kudupi ude täŋirän kaŋpäŋ ämawebe päke itkuŋo unitä ini Likonia man terak ŋode yäŋkuŋ; Wära! Nininken uraktä äma äworeŋpäŋ äbäkamän ŋo! yäk. 12 Ude yäŋpäŋ anutuniye wäpi yäwetkuŋ. Banabas uwä wäpi Sus yäŋ iwetkuŋ. Täŋpäŋ Pol uwä man yäŋahäk täŋkuko unita wäpi Hemes yäŋ iwetkuŋ.

13 Täŋpakaŋ yotpärare u dubini-ken urak Sus unitäŋo iniŋoret yottä itkuk. Täŋkaŋ yot unitäŋo watä ämakät ämawebe päke unitä Pol kenta Banabas yäniŋ oretta ärawa tänayäŋ nadäŋkuŋo unita watä äma unitä bulimakau ba päya irotpäŋ omäk meranta täŋpani mäyap yäpmäŋ äbuk. 14 Ude täŋirän aposoro yarä unitä ude tänayäŋ yäŋ yabäŋpäŋ bärom täŋpäŋ iniken tek weŋ täŋpän kuŋkuŋ. Teki weŋ täŋpän kwäpäŋ bäräŋeŋ täropigän ämawebe u bämopi-ken äpmonpäŋ yäwetkumän; 15 * In imata ude tänayäŋ yäŋkaŋ täkaŋ? Nek ämagän, in udewanigän! In anutu jopi-jopi mäde ut yämiŋpäŋ Anutu Bureni irit ikek u iniŋ oretneŋta Manbiŋam Täga täwetkamäk ŋo. Anutu u uwä kunum kenta kome gwägu ba imaka kudup pewän ahäŋkuŋ. 16 * It yäpmäŋ äbuŋo kadäni uken äma äbori äbori yabäŋ äwaräkuk täŋirän kädet mebäri mebäri pewä ahäŋkuŋ. 17 * Upäŋkaŋ Anututä mebärini nadäneŋta not täŋ tamiŋirän iwän ba edap iniken kadäni terakgän ahäŋ tamiŋirän ketemtä ahäŋ bumbum täŋirä naŋ oretoret pähap täŋ it täkaŋ yäk. 18 Eruk manbiŋam ude yäwetpäŋ yäniŋ bitnäŋkumäno upäŋkaŋ ehutpäŋ ärawa täŋ yämikta nadäŋkuŋ.

Pol mobätä utkuŋ

19 * Kadäni uken Juda äma ätu Antiok ba Aikoniam komeken naniktä äbäŋpäŋ Lистра ämawebe peŋ yäwetkuŋ. Peŋ yäwettäko Polta iwan täŋpäŋ mobätä utkaŋ kerigän inŋitpäŋ wädäŋ yäpmäŋ päŋku kumäŋtak yäŋ yäŋkaŋ yotpärare gägäni-ken teŋkuŋ. 20 Tewä parirän äbot täŋpani ätutä äbä it gwäjiŋpäŋ kaŋ irirä nadäwän tägawäpäŋ akumaŋ yotpärare-ken äneŋi äroŋkuk.

* 14:8: Jon 9:1; Apos 3:2 * 14:9: Apos 3:4; Mat 9:28 * 14:11: Apos 28:6

* 14:15: Apos 10:26; Sam 146:6 * 14:16: Apos 17:30 * 14:17: Sam 147:8;

Jer 5:24 * 14:19: Apos 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11

Eruk patkuko yānewānā Banabas-kāt kome u penpej Depe yotpārare-ken kuṅkumān.

21 * Depe kome uken Manbiṅam Tāga yāwerirān āmawebe māyaptā Jesuta biṅam tāṅkuṅ. Ude tāṅpāṅ āyāṅutpej kādet kuṅkumāno udegān Litra Aikoniam ba Antiok yotpārare-ken āneṅi ābumān. 22 * Ābā yotpārare taṅi ba tāpuri uken Jesuta nadākinik tāṅpani bānepi tāṅpidām taṅ yāmiṅpāṅ nadākiniki tāṅkehārom takta man yāwettāṅ kuṅkumān. Tāṅpāṅ man ṅode yāwetkumān; Nadākaṅ? Nadākinik tāṅpani nin komi bārāpi mebāri mebāri nadāṅkaṅ kuṅatnayāṅ tākamāṅ uwā Anutu tāṅo kaṅiwat yewa gānaṅ api āpmone yāṅ yāwetkumān. 23 * Pol kenta Banabastā ude yāwetkaṅ yotpārare u nanik āmawebe ābot tāṅpani watā it yāmikta watā āma yabāṅ ahāṅpāṅ iwoyāṅpāṅ yepmaṅkumān. Tāṅpāṅ Ekāni nadāṅ imikinik tāṅkuṅo uwā Ekānitā tāṅkentāṅ yāmekta inita nak nāmo nakta yājiwātpāṅ nakta jop itkaṅ yāṅapik man yāṅ itkumān.

24 Ude tāṅkaṅ yepmaṅpej kuṅkumān. Kumaṅ pāṅku Pisidia kome irepmitpej Pamfilia komeken ahāṅkumān. 25 Eruk Pega yotpārare-ken āroṅpāṅ āmawebe u nanik Ekāni tāṅo manbiṅam yāwetkumān. Yāwetkaṅ āneṅi yotpārare u penpej Atalia yotpārare-ken āpmoṅkumān. 26 * Kome uken gāpe terak āroṅpej kumaṅ Antiok yotpārare-ken ahāṅpāṅ epāni u tāṅ-tāreṅkumān. Kome ukenā ābot tāṅpanitā bian āma yarā unitā Ekāni tāṅo manbiṅam yāṅahāṅtāṅ kuṅarirān Ekāni tāṅo orakorakitā watā it yāmekta Anutu kerī terak yepmaṅkaṅ epān man yāwet-pewā kuṅkumān. 27 * Eruk Antiok ahāṅpāṅ ābot tāṅpani kubā-kengān yepmaṅpāṅ Anututā tāṅkentāṅ yāmiṅirān epān tāṅkumāno unitāṅo manbiṅam yāwetkumān. Ba Anututā guṅ āmawebeta kādet tāwit yāmiṅirān nadākinik tāṅkuṅo unitāṅo manbiṅam yāwetkumān. 28 Ude tāṅkaṅ āmawebe ābot tāṅpani ukāt kādāni kāroṅi bumik itkuṅ.

15

Jerusalem kābeyā kubā tāṅkuṅ

1 * Kādāni uken āma ātu Judia komeken naniktā Antiok kuṅpāṅ Antiok nanik ābot tāṅpani ṅode yāwetkuṅ; In Moses tāṅo man buramiṅpāṅ gupjin morāk nāmo madāṅpāṅā Ekānita biṅam tāga nāmo api tāneṅ yāṅ yāṅkuṅ. 2 * Ude yāṅirā Pol kenta Banabastā man u nadāwān siwoṅi nāmo tāṅpāpāṅ Judia āma ukāt man wārāt-wārāt tāṅpāṅ man kowat yāwān tāṅkuṅ. Ude tāṅirā ābot tāṅpani āmawebetā man ṅode topuṅ; Eruk, Pol

* 14:21: Mat 28:19 * 14:22: Mat 7:14; Apos 11:23, 15:32; Apos 18:23; 1Te 3:3

* 14:23: Apos 13:3 * 14:26: Apos 13:1-2; Apos 15:40 * 14:27: Apos 15:4,12;

Apos 11:18 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Apos 11:30; Gal 2:1

Banabas-kät nadäkinik tänpäni ätu yäwetpena päñku aposoro ba äma ekäni ekäni Jerusalem irani-kät man ño kañ yänpän yäpä-siwonj tawut yäk.

³ Man ude topmänpänä Antiok äbot tänpänitä ämawebe Jerusalem kukta iwoyänkuño u yepmanpä kuñkuñ. Kumañ päñku Ponika ba Samaria kome irepmitpäñ kome u nanik äbot tänpäni manbiñam ñode yäwettän kuñkuñ; Äma guñ äbotken nanik mäyaptä Anutu täño man nadänpän Anututa biñam täñkuñ. Ude yäwerirä nadänpän bänepitä oretoret pähap nadänkuñ. ^{4*} Eruk manbiñam u yänahäntän kumañ Jerusalem ahänkuñ. Jerusalem ahänirä aposoro, äbot tänpäni täño ekäni ekäni ba äbot tänpäni ämawebe ini imaka, penta yäniñ oretkuñ. Yäniñ orerirä Pol kenta Banabastä Ekäni Anututä täñkentän yämiñirän guñ äbot ämawebe-ken epän täñkumäno unitäño manbiñam yäwetkumän. ⁵ Ude yäwerirän äbot tänpäni ätu Parisi äma itkuño unitä ñode yänkuñ; Äbot kubäken naniktä gupi moräk madäneño uyaku nadäna siwonji täñpek. Äma uwä yäweräkan Moses täño бага man bok kañ buramiwut yäk.

⁶ Parisi ämatä man ude yänjirä aposoro-kät äma ekäni ätukät käbeyä tänpän man yän-ket utnayän täñkuñ. ^{7*} Man u ket utnayän yänkañ man epän pähap täñkuñ. Yäwä tärenjirän Pitatä akuñpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye, bian Anututä in bämopjin-ken nanik näk iwoyänpäñ nepmanjukko u nadäkan. U nähä guñ äbotken Manbiñam Täga yänahänpän yäwerira Ekänita nadäkinik täneñta iwoyänpäñ nepmanjukko. ^{8*} Anutu, ämawebe kuduptagän bänepi-ken yabänpäñ-nadäk täyak unitä guñ ämawebe äbot u Kudupi Munapik ninta ninin kireñkuko udegän yäniñ kireñkuk. Ude tänjirän kañpäñ ñode nadänkumän; Anututä ämawebe u inita biñam yäpmän danitak yäk. ^{9*} U ninta kädet kubä niwonjärenkañ guñ ämawebeta kädet inigän kubä nämo yäwonjärenkuk. Nämoinik! U nadäkinik täñ imiñirä bänepi ärut yäpän tägawäpäñ yepmanjukko.

^{10*} Unita in imata Anutu täño täktäki irepmitpäñ tänayän täkañ? In бага man täño bäräpi u notniye guñ äbotken nanikta nämo kotan yämineñ. Nämoinik, bian äbekniye oraniye ba ninin imaka, bäräpi u täga nämo kotan kumän yäk. ^{11*} Upänkañ ñode nadäk takamän; Ekäni Jesu täño orakoraki uterakgän Anututä nin inita biñam iwoyänjukko udegän notniye guñ äbotken nanik imaka, iwoyänjukko.

^{12*} Pitatä man ude yänj irirän nadänpän äma käbeyä täñ itkuño u kudup man bitnänpän Pol kenta Banabas-tagän

* 15:4: Apos 14:27 * 15:7: Apos 10:1-43 * 15:8: Apos 10:44, 11:15 * 15:9:

Apos 10:34-35 * 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10, 5:1 * 15:11: Gal 2:16; Efe 2:5-8

* 15:12: Apos 14:27

juku penkuṅ. Juku penjirä yarä unitä Anututä kudän kudupi kudupi keru terak guṅ äbotken täṅkuko unitäṅo manbiṅam ätu yäṅahäkḡän täṅkumän. ¹³ * Eruk, manbiṅam u yäṅ paorirän Jemstä ṅode yäṅkuk; Notnaye, juku penpäj nadäkot! ¹⁴ * Man Saimon-Pitatä ṅode niwerak; Anututä ironi kwawa pewän ahäwäpäj guṅ ämawebe bämopi-ken nanik ätu inita biṅam iwoyänpäj yäpmäj daninḡuk. ¹⁵ Ba profet biani täṅo man u inidewanigän. U ṅode kudän täṅkuṅ;

¹⁶ *Ekänitä ṅode yäṅkuk;*

Devit täṅo äbot uwä yottaba tokät maṅpani ude bumik yäk.

Upänkaṅ kämiwä, näkä äbänpäjä äneṅi yäpmäj päṅaku penpäj api täṅkodak täwet.

¹⁷⁻¹⁸ *Ude api täṅpero unita ämawebe ätu Ekäni näk nabäj ahäkta epäni api täneṅ.*

Bureni, ämawebe guṅ äbotken nanik näṅjata biṅam iwoyänḡuro u näka api wäyäkṅeṅtäj kunenṅ.

Ekänitä bian imaka ude api ahäneṅ yäṅ yäṅkuko udegän täṅkuk. *Amo 9:11,12*

¹⁹ Unita notnaye, näk ṅode nadätat. Nin notniye guṅ äbotken nanik bänepi sukurenpäj Anutu-ken kuṅ moreṅkuṅo unita bäräpi nämo kotaṅ yämine. ²⁰ * Nämo, jukuman ṅode ugänpäj kaṅ kudän täṅpäj yämina; In wäbätta tom ketem iijṅ yämani u moräki nämo näneṅ. Ketem udewani u nanpäj bänepjin täṅpä waneṅ. Ba kubokäret kädet u ba u nämo täneṅ. Ba tom kotäki topmäjpäṅ däpmäj-pewä kumbani-kät tom näḡäri nämo piwä kwani u nämo näneṅ. ²¹ * Nin nadäkamäj, bian umukentä päbä apiṅo itkamäj-ken ṅoken guṅ äbot täṅo yotpärare kubäkubäken Sabat kadäni-ken käbeyä yot ḡanaṅ Moses täṅo бага man u kudup daninḡpäṅ yäṅahäk täkaṅ. Unita Baga man yarägän ude kaṅ kudän täṅpäj yämina.

Jerusalem käbeyätä man ṅode topuṅ

²² Eruk, aposoro-kät äbot täṅpani ämawebe ba watä ämaniyetä man topmäjpäṅ äma yarä Banabas kenta Polkät Antiok kukta yabäj ahänkuṅ. Äma yarä u kubä wäpi Judas wäpi kubä Basabas, kubä wäpi Silas. Yarä unitä äbot täṅpani täṅo watä äma ude itkumän. ²³ Täṅpäj manbiṅam yäpmäj kukta ṅode kudän täṅpäj yämiṅkuṅ;

Man kudän ṅo guṅ äbot Antiok, Siria, Silisia komeken nanik nadäkinik täṅpani, inta kudän täṅ tamani. U notjiye aposoro-kät Jerusalem äbot täṅpani täṅo watä ämaniyenintä kudän

* **15:13:** Gal 2:9 * **15:14:** Apos 15:7-9 * **15:20:** Stt 9:4; Kis 34:15-17; Wkp

17:10-16 * **15:21:** Apos 13:15

täj tamiņpäņ oretoret man tena äretak. ²⁴ * Eruk man kubä ñode nadämäj; Nintä nämo nadäj yämiņitna ninken nanik äma ätutä inken kuņkaņ man mebäri mebäri täwerirä nadäwätäk pähap täņkuņ. ²⁵ Nintä u nadäņpäņ man epän täņpäņ äma yarä ño yabäņ ahäņpäņ yepmana yäpmäj notniņpakyat Pol kenta Banabas-kät ärekaņ.

²⁶ Nin Pol kenta Banabasta gäripi pähap nadäk täkamäj. Uwä Jesu Kristo Ekäninin täņo epän terak ini gupita nämo iyap täņpäņ bäräpi mebäri mebäri kotaņkumän. ²⁷ Täņpäņ nin Judas kenta Silastä manbiņam ño täņkehärom takta, inken yepmana yäpmäj ärekamän. ²⁸ * Kudupi Munapik-kät nintä man yäņpäņ-nadäk ñode täņkumäj; Intä bäräpi ätukät kotakta bitnäkamäj. Unita in kädet ñode-gäņpäņ iwatneņ; ²⁹ * In naņ moräk wäbätta peņ yämani u nämo yäpmäņpäņ näneņ. Ba tom kotäki topmäņpäņ däpmäj-pewä kumbani ba tom nägäri u nämo näneņ. Ba kubokäret kädet nämo täneņ. Injinta watäni itpäņ imaka ño mäde ut moreņirä api tägawek. Eruk, ugän. Säkgämän kaņ irut.

³⁰ Man ude kudän täņpäņ yämiņkaņ yepmaņpä yäpmäj Antiok komeken kuņkuņ. Eruk kumaņ päņku Antiok ahäņpäņä äbot täņpani yäņpäbä yepmaņpäņ man kudän u yämiņkuņ. ³¹ Yämäkaņ ämawebetä irit kuņat-kuņari täņkehäromtak man u daninpäņ nadäņkaņ bänep oretoret pähap nadäņkuņ. ³² * Täņpäkaņ Judas kenta Silas u Anutu täņo meni jinom yäñahäwani unita äbot täņpani ämawebe bänepi täņpidäm takta ba täņkehärom takta man kädet tägatäga mäyap yäwetpäņ yäwoņärek täņkumän. ³³⁻³⁴ Täņpäkaņ yarä u Antiok kome uken kadäni käroni bumik itkaņ äbot täņpani uken naniktä bänep kwini terak äneņi yepmaņpä yäpmäj äbumän-ken kuņkumän. ³⁵ Täņ, Pol kenta Banabas uwä ini Antiok kome ugän itkumän. Itkaņ äma ätu mäyap ini u nanikkät Ekäni täņo man yäñahäņit, Ekäni täņo kädet täga mebäri mebäri unita yäwetpäņ yäwoņärek tak täņkumän.

Pol kenta Banabas duņ-weņkumän

³⁶ Eruk uken kadäni käroni ittängän Poltä Banabas ñode iwetkuk; Nek äneņi äyäņutpeņ päņku notniyeta yabäda yäk. Bian Ekäni täņo manbiņam yäñahäņpäņ yäwettäņ kuņatkumäk-ken kuņpäņ täga ba goret itkaņ unita yabäda yäk. ³⁷ * Ude yäņpäņ Banabastä Jon wäpi kubä Mak u bok kukta yäņkuk. ³⁸ * Yäwänä Poltä yäņkuk; Äma uwä bian nekkät epän täkta bitnäņpäņ Pamfilia komeken nipmaņpeņ kuņkuko

* **15:24:** Apos 15:1 * **15:28:** Mat 23:4 * **15:29:** Apos 15:20 * **15:32:** Apos 11:27, 13:1; Apos 14:22 * **15:37:** Apos 12:12,25 * **15:38:** Apos 13:13; Kol 4:10

ukeno. Unita ukät nämo kunayän yäk. ³⁹ Ude yänpän yän-awätpän duŋ-wenpän inigän inigän itkumän. Ude tänpän Ba-nabastä Mak imaguränkaŋ gäpe kubä terak äronpeŋ Saiprus kome kuŋkumän. ⁴⁰ * Täñjirän Pol uwä Silas imaguränkaŋ kudayän täñjirän äbot tänpäni ämawebe u nanik unitä Anutu keri-ken yepmanpän yänkuŋ; Ekäni täño orakorakitä watäni it tamiñjirän kaŋ kuŋarun. ⁴¹ Ude yäweräkaŋ yarä uwä eruk Siria ba Silisia komeken ittän kuŋatkumän. Kome u ittän kuŋatkumäno uwä, u kända nanik ämawebe äbot tänpäni Poltä nadäkiniki täñkehärom taŋ yämiñjirän ittän kuŋatkumän.

16

Timoti Pol kenta Silas-kät bok kuŋatkuŋ

¹ * Eruk Pol kenta Silas kuŋattängän Depe irepmitkaŋ Listra komeken ahänjkumän. Kome uken Jesuta nadäkinik tänpäni kubä wäpi Timoti. Miñi uwä Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik tänpäni. Täñ, naniwä Grik äma, guŋ äbotken nanik.

² * Tänpäkaŋ Listra Aikoniam äbot tänpäni ämawebetä Timotita u äma tägagämän yän yäk täñkuŋ. ³ * Yänjirä nadänpän Poltä Timoti-kät kuŋatta gäripi nadänjkuk. Ude nadänjkuko upänkaŋ Juda ämawebe kome uken iranitä Timoti nani u guŋ äbotken nanik yän nadänkuŋo unita Poltä Juda noriyetä bänep täga nadäkta Timoti täño gupi moräk madänjkuk. ⁴ * Ude tänpänkaŋ Polkät noriye ätutä komeni komeni kumän kuŋat morenpän man aposoro-kät Jerusalem äbot tänpäni täño watä ämaniyetä guŋ äbot nadäkinik tänpänitä nadänpän iwatta topuŋo, u yäwet täñkuŋ. ⁵ * Ude täñtäñ kuŋjirä äbot tänpäni ämawebe täño nadäkiniki kehärom tañkuk. Tänpän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik tänpän päbä äbot tänpäni u yäpurärät täñjirä äbot tañj täñkuk.

Poltä dämpmonken äma kubä kaŋkuk

⁶ * Tänpäkaŋ Poltä Esia komeken Ekäni täño manbiñam yänahähta nadänjkuko upänkaŋ Kudupi Munapiktä iniñ bitnäñkuk. Iniñ bitnäñpewän Polkät noriye Frikia Galesia komeken kuŋatkuŋ. ⁷ * Kuŋattängän Misia komeken ahänpän unitä Bitinia komeken kunayän täñkuŋo upänkaŋ Jesu täño Munapiktä yäniñ bitnäñkuk. ⁸ Yäniñ bitnäñpewän Misia kome jop irepmitpeŋ Troas yotpärare-ken kuŋkuŋ. ⁹ Pänku u patkaŋ bipani Poltä dämpmonken kubä ñode täñkuk; Masedonia komeken nanik äma kubätä Pol butewaki man terak ñode

* 15:40: Apos 4:36, 13:4; Apos 14:26 * 16:1: Apos 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2:

Plp 2:19-22 * 16:3: Gal 2:3-5 * 16:4: Apos 15:23-29 * 16:5: Apos 2:47

* 16:6: Apos 18:23 * 16:7: 2Ti 1:15

iwetkuk; Gäk Masedonia kome ɲoken äbä nin täŋkentäŋ nimi yäk. ¹⁰ Poltä dāpmonken ude kawānkaŋ ɲode nadāŋkumāŋ; Anututä Masedonia komeken pāŋku Ekāni täŋo manbiŋam yāwetta ninta gera yāyak yāŋ nadāŋkumāŋ. Ude nadāŋpāŋ tuŋum täŋkumāŋ.

Lidiatä Ekānita biŋam täŋkuk

¹¹ Eruk tuŋum täŋpeŋ gāpe terak äronpāŋä Troas kome peŋpeŋ Samotres kome gwāgu bāmopi-ken kuŋkumāŋ. Uken pāŋku pātna yāŋewānä u peŋpeŋ āneŋi gāpe terak äronpeŋ Neapolis kuŋkumāŋ. ¹² U nanik-tagānä Pilipai yotpārare ninin kuroŋ kuŋkumāŋ. Pilipai uwä Masedonia kome u kädä täŋo yotpārare intājukun, Rom gapmantä kaŋ-iwarani. Uken pāŋku kepma yarä ude itkumāŋ.

¹³ Eruk Sabat kadāni täŋirān Juda āmatä yāŋapik man yākyäk bāgup kubä uken itak yāŋ nadāŋpāŋä yotpārare-ken naniktä āpāmaŋ yewa gāgāni umude ume terak āpmonkumāŋ. Uken kuŋpāŋ webe ābot ätu irirä yabāŋkumāŋ. Yabāŋpāŋ ukät māŋiritpāŋ man yāŋpāŋ-nadāk täŋkumāŋ. ¹⁴ Täŋ, webe nintāŋo man nadāŋkuŋo ukät nanik kubä wāpi Lidia. U Taiataira yotpārare-ken nanik. Monēta tek säkgāmān säkgāmān gwāki ärowani u peŋirān yāpmāk täŋkuŋonik. Uwä guŋ ābotken nanik upāŋkaŋ Anutu bureni kubāgān ininoret täŋkukonik. Täŋpākaŋ Ekānitä bānēpi täŋpidām taŋ imiŋirān Poltä man yāŋkuko u nadāŋpāŋ iyap täŋkuk. ¹⁵ * Eruk webe u ini ba āboriye unita Jesu wāpi terak ume ārut yāmiŋkumāŋ. Ude täŋ yāminakaŋ webe unitä äyāŋutpāŋ niwetkuk; Intä näka Ekānita nadākinik täyak yāŋ nadāŋpāŋä näkä yotken täga āmnayāŋ? Man ehuranigān yāŋtäyon mani buramiŋpāŋ iwatkumāŋ.

Pol kenta Silas komi yotken yepmaŋkuŋ

¹⁶ * Kepma kubäta yāŋapik man yākyäk bāgup-ken āpmonitna watä webe jopi kubätä nibāŋ ahāŋkuk. Täŋkaŋ webe u wābät ikek. Unitä āma täŋo mebāri yāŋahāk täŋkukonik. Kädet u terak māhemiyetä monē taŋi yāpmāk täŋkuŋonik. ¹⁷ * Täŋpākaŋ webe unitä nibāŋ ahāŋpāŋ Polkät nin niwarān täŋpāŋ man gera terak ɲode yāŋkuk; Äma ɲonitā Anutu ärowani pāhap unitāŋo epān āma itkamān yäk. U Anututa biŋam täktäk kädet täwetpāŋ täwoŋāredayāŋ äbākamān yäk. ¹⁸ * Kepma kepma man udegān yāŋ yāpmāŋ kuŋtäyon Poltä gaŋa taŋpāŋ äyāŋutpāŋ iwetkuk; Näk Jesu Kristo unitāŋo kehāromi terak peŋ gāwetat; Wābät, gäk webe ɲo teŋpeŋ ku! yäk. Ude yāwānä uterakgān teŋpeŋ kuŋkuk.

* **16:15:** Apos 16:33, 18:8 * **16:16:** Apos 19:24 * **16:17:** Mak 1:24,34

* **16:18:** Mak 16:17

19-20 * Eruk ude täñirän webe unitäño mähemiyē monēñ tuñum wädäk-wädäk kädet kawä nämo täñpöpän Pol kenta Silas yepmänitpän yän-yäkñat pänku yotpärare bämopi-ken Rom gap-man täño äma ekäni ekäni kerī-ken yepmanpän yäwetkuñ; Juda äma yarä ñonitā nintā yotpärare-ken äbänpän ämawebe bänepi peñ awähutkamän yäk. ²¹ Man kädet kudupi Rom äma nintā nämo tänañpän yänahänpän niwetkamän yäk. ²² * Ude yäweräwä äma äbot pähap itkuño unitä kokwawak nadän yämiñkuñ. Ude täñirä man yäpmän daniwani ämatä komi ämata yäniñ kireñirä yepmänitpän teki yänopmän yämiñpän iwänaptä bumta däpuñ. ²³ Däpmänpän komi yot gänañ yepmanirä komi yot täño watä äma kubä yäma täñkehärom tänpän watäni itta iwetkuñ. ²⁴ Iwerirä eruk komi yot bämopi-ken-inik yepmanpän kuroñiyat päya kujattä uyiñ-yepmänitpän täñkehärom tänpän yepmanñuk.

²⁵ Yepmanpän itkañ bipani bämopi-ken Pol kenta Silas Ekäniken yänapik man yänjit, iniñoret kap ätu teñirän äma komi yot gänañ bok itkuño u nadänkuñ. ²⁶ U nadänirä uterakgän kenän kwainirän komi yot bumta kwainñuk. Kwainirän komi yot täño yäma päke u kudup ini jop tägeñkuñ. Tänpän yen kehäromi äma komi yot gänañ irani kerī kuroñi topuño u imaka, ini jop äreyän manñkuñ. ²⁷ * Tänpäkañ watä ämatä kikuñtuk. Kikuñpänä dapun tänpän kañkuk; Komi yot täño yäma kudup tägeñkuño irirä. Yabänpän-nadänñuk; Komi yot gänañ ño iraño ñokeño käwep äpämäñ metäkañ yän nadänñuk. Ude nadänpän päip yäpmänpän iniken gupi urayän täñkuk. ²⁸ Ude täñirän Poltä gera terak ñode iwetkuk; Ude täñpeno! Nin kuduptagän itkamän ño yäk.

²⁹ Ude yänirän watä äma unitä topänta gera yänñtäñ komi yot gänañ äronñkuk. U umuntañkañ bumta kwainpän Pol Silas dubini-ken manpän äpmonñkuñ. ³⁰ * Tänpän yarä u yän-yäkñat yäpmän yäman äpmonpän yäwetkuk; Notnapakyat, näk imapän täñjira Anututä api täñkentän namek?

³¹ Yäwänä iwetkumän; Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täñ imikañ uyaku gäk ba webeka nanak ba ämawebe gäkkät it täkañ u kudup Ekäni Jesu Kristota nadäkinik täñ imiñkañ uyaku Anututa biñam api täneñ yäk. ³² Yäwän yarä unitä Ekäni täño manbiñam äma u ba noriye unitä yotken itkuño u yäwetpän yäwoñäreñ täñkumän. ³³ * Yäwerän nadänpän bipani ugän watä äma unitä yän-yäkñat yäpmän pänku däpuño meni ärut yämiñkuk. Tänpän yäwerän ini ba webeni nanak Jesu wäpi terak ume ärut yämiñkumän. ³⁴ Täñkañ watä äma unitä

* 16:19-20: Mak 13:9; Apos 17:6; Mat 5:11 * 16:22: 2Ko 11:25; Plp 1:30; 1Te

2:2 * 16:27: Apos 12:18-19 * 16:30: Apos 2:37 * 16:33: Apos 16:15

yäj-yäkñat yäpmäj päñku ini yot gänañ yepmañpäñ ketem ijin yämiñkuk. Täñpäkañ äma u ini ba webeni nanakiye kudup Anututa biñam täñpäñ bänep oretoret pähap täñkuñ.

Pol kenta Silas yepmañpä äpämañ kuñkumän

³⁵ Eruk parä yäñeñirän Rom gapman täño man yäpmäj daniwani äma ätutä komi ämaniye ñode yäwet-pewä kuñkuñ; Äma yarä u yabä kätäñpewä kun! yäk. Ude yäwet-pewä kuñkañ komi yot täño watä äma udegän iwetkuñ. ³⁶ Iwerä nadäñpäñ watä ämatä Pol iwetkuk; Näkä ek tabä kätäñpewa kukta äma ekäni ekänitä man pewä äbatak. Unita ek äpämañ kuñkañ säkgämän itkon. ³⁷ * Yäwänä Poltä iwetkuk; Ude täga nämo! Nek Rom äbotken nanik upäñkañ goret ude nämo täñ nimañipäñ jop nadäñ täñ nimiñkuñ. Manken jukun nipmañpäñ mebarinek kañkañ uterak komi yotken nipmañkuño uyaku tägawän! Upäñkañ ude nämo täñ nimiñkuñ. U jop nadäñ nidäpmäñpäñ komi yotken nipmañkuñ. Ude täñkuño upäñkañ käbop äpämañ kun yäj niwetkañ? Nämoinik! Äma ekäni u ini-tägän äbäñkañ keran kañ nimagut yäpmäj äpämañ kut.

³⁸ Poltä ude yäweränä komi ämatä äyänutpeñ päñku man yäpmäj daniwani äma ñode yäwetkuñ; Pol kenta Silas u Rom äbotken nanik yäk. Yäweränkañ man u nadäñpäñ kwaiñkuñ. ³⁹ * Kwaiñpäñ äma yarä uken äbäñpäñ butewaki man yäwetkuñ. Täñpäñ yarä u yäj-yäkñat yäpmäj äpämañ kuñkuñ. Täñkañ kome u peñpeñ kome kukñi käda kukta man yäwetkuñ. ⁴⁰ Ude yäweräwä yarä u komi yotken naniktä äpämañ Lidiatä yotken kuñpäñä Jesu täño äbot yabäñ ahäñpäñ bänep täñ-kehäromtak man yäwetpeñ kuñkumän.

17

Tesalonaika kuñkumän

¹ * Täñpäkañ Pol kenta Silas yotpärare yarä wäpi Amfipolis ba Apolonia u yärepmitpeñ Tesalonaika yotpärare-ken ahäñkumän. Uken Juda äma täño käbeyä yot kubä itkuk. ² Eruk, u ahäñpäñä Pol uwä ini täk täñkuko udegän Sabat yaräkubä ude Juda naniktä käbeyä yot gänañ u äronpäñ Juda ämawebe ukät Ekäni täño man yäñpäñ-nadäk täñkuñ. Ude täñkañ Ekäni täño man kudän ätu yäwetpäñ yäwoñärek täñpäñ ñode yäwetkuk; ³ * Kristo, Anutu täño iwoyäwani uwä kumäñpäñ äneñi akukta biñam yäwani yäk. Täñpäkañ Jesu täño wäpi biñam täwet täyat uwä Kristo ubayäj. ⁴ * Man ude yäwerirän Juda ämawebe ätutä nadäwä bureni täñpäpäñ Pol kenta Silas yäwatkuñ.

* **16:37:** Apos 22:25 * **16:39:** Mat 8:34 * **17:1:** 1Te 1:1,2 * **17:3:** Luk 24:26; Apos 3:18, 9:22 * **17:4:** Apos 13:50

Tāŋkaŋ Grik nanik ätu Anutu iniŋ orerani u mäyaptä penta yäwatkuŋ. Ba uken nanik webe wäpi biŋam ikek udegän, mäyap yäwatkuŋ.

⁵ Tāŋpākaŋ ämawebe päke unitä Pol kenta Silas u yäwarä yabāŋpāŋ Juda ämatä kokwawak nadāŋkuŋ. Ude tāŋpāŋ äma wakiwaki käbeyä bägup-ken u ini-ini ittāŋ kwani u mäyap yāmagut pābā yepmaŋpā ämawebe yotpārare u nanik jop manman terak yäput-yäwettäko man yāŋ tāŋuruk-uruk pähap tāŋkuŋ. Ude tāŋ irirä äma wakiwaki unitä Pol kenta Silas yepmāŋit pābā ämawebe u keru terak pena yāŋkaŋ pāŋku äma kubä wäpi Jeson unitä yotken bārāŋeŋ kuŋpāŋä wäyäkŋeŋkuŋ.

⁶ * Pāŋku wäyäkŋewä wawāpāŋ Jeson-kät äbot tāŋpani ätu ugāŋpāŋ yepmāŋit yāpmāŋ kome unitāŋo intājukun äma u iŋamiken yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ gera terak ŋode yāŋkuŋ; Äma komeŋi komeŋi kuŋatkaŋ kädet wakiwaki tāk tāŋkuŋo ukeŋo äbāŋo itkaŋ ŋo yäk. ⁷ * Jesontä äma u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ini yotken kuŋkuk yäk. Nadäkinik tāŋpani äma päke u intājukun ämanin wäpi Sisa unitāŋo man kädet urani. Unitä ŋode yäk tākaŋ; Intājukun äma kudupi kubä itak, u wäpi Jesu yāŋ ude yäk tākaŋ.

⁸ Ude yāŋirä ämawebe päke ukät kome u nanik tāŋo äma ekāni ekānitä man u nadāŋkaŋ kikŋutpāŋ-nadāwätäk pähap tāŋkuŋ. ⁹ Eruk ude tāŋkaŋ Jeson-kät nadäkinik tāŋpani ätu yepmāŋitkuŋo u yäwerä komi yotta gwäki pewākaŋ yāniŋ kireŋpewä kuŋkuŋ.

Beria kome pāŋku epān tāŋkumän

¹⁰ Eruk, kome bipmāŋirän, äbot tāŋpani noriyetä Pol kenta Silas yepmaŋpā yotpārare kubä wäpi Beria uken kuŋkumän. Kumaŋ Beria kome u ahāŋpāŋä Juda nanik tāŋo käbeyä yot kome u itkuko u gānaŋ äronkumän. ¹¹ * Ämawebe Juda äbotken nanik Beria kome u irani unitāŋo bānep nadäk-nadäki u tägagämän, Juda ämawebe Tesalonaika kome irani unitāŋo yārepmittuk. Tāŋpākaŋ Pol tāŋo man nadāŋpāŋ gāripi-inik nadāŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ kepma kepma Anutu tāŋo man kudän tāwani u danipāŋ yāŋpāŋ-nadäk tāk tāŋkuŋ, Pol tāŋo man ŋo bureni ba bureni nämo yāŋ nadäkta. ¹² Tāŋkaŋ Juda nanik ämawebe mäyap-iniktä nadäkinik tāŋkuŋ. Ba Grik webe, guŋ äbotken nanik wäpi biŋam ikek ätu, ba Grik äma ätu imaka, udegän nadäkinik tāŋkuŋ.

¹³ * Ude tāŋirä Juda äbotken nanik Tesalonaika kome irani unitä manbiŋam ŋode nadāŋkuŋ; Pol uwä Beria komeken Ekāni tāŋo manbiŋam yāŋahāŋpāŋ yäwet itak yāŋ ude

* 17:6: Apos 16:20 * 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12 * 17:11: Jon 5:39 * 17:13: Apos 13:50, 14:19

nadānpānjā pāņku yotpārare uken ahānpāņ āmawebe yāput-yāwettāko Pol Silasta kokwawak nadāņ yāmiņkuņ. ¹⁴ Tāņirā ābot tāņpanitā Pol bārāņek-inik iniņ kireņpewā kome, gwāgu pāhap dubini-ken āpmonjuk. Tāņ, Silas kenta Timoti uwā pen Beria kome-kengān itkumān. ¹⁵ Eruk āma Pol yāņikņat yāpmāņ kuņkuņo uwā Pol yāņikņat yāpmāņ pen kumaņ Atens yotpārare taņi uken kuņkuņ. Tāņpākaņ āneņi kunayāņ yāwāwā Poltā Silas kenta Timotita man ṅode pewān kuņjuk; Ek bārāņeņ nākā itat-ken ṅo kaņ ābun yāk.

Pol Atens yotpārare-ken man yāņahāņjuk

¹⁶ Poltā Silas kenta Timotita Atens komeken itsāmāņ yāpmāņ kuņjuk. Tāņkaņ yotpārare u gānaņ yāwik jopi, āma keritā tāņpani māyap-inik irirā yabāņjuk. Ude yabānpāņ Pol bānepitā jāgāmi-inik nadāņjuk. ¹⁷ * Jāgāmi nadāņkuko unita Juda tāņo kābeyā yotken kuņkaņ Juda nanikkāt Grik āma Anutu burenita nadāņ imani ukāt man unita yānpāņ-nadāk tāņkuņ. Ba kepma kepma yotpārare unitāņo kābeyā bāgupken kuņkaņ āmawebe jop itkūņo ukāt man kowata kowata yāk tāņkuņonik. ¹⁸ Tāņpākaņ kome uken āma ābot yarā nadāk-nadāki ārowani wāpi Epikurian ba Stoiktā itkūņ. Tāņpāņ kadāni kubā āma nadāwani ābot yarā uken nanik ātutā Ekāni tāņo manta yānpāņ yāņ-awātpāņ Polkāt man kowat yāwān tāņkuņ. Poltā Jesu tāņo manbiņam ba kumbani-ken nanik akuņjukoko unitāņo man yāwetkuko unita ukāt nanik ātutā ṅode yāņkuņ; Āma jop manman yāwani uwā jide yāwayāņ yānpāņ yāyak? Yāņirā ātutā yāņkuņ; Kome ātu tāņo anutu unitāņo manpāņ kāwep yāyak. ¹⁹ Ude yānpāņ Pol yāņikņat pāņku āma ekāni ekāni tāņo kābeyā wāpi Areopagus uken tenpāņ iwet yabāņkuņ; Gāk man kudupi yāyan u jideta yāyan? Niweri nadāna yāk. ²⁰ Gākņo man ṅo nadāņitna inide kubā tāyak unita man yāyan unitāņo mebāri niweri nadāna! yāņ iwetkuņ. ²¹ Tāņpākaņ Atens āmawebe tāņo mebāri uwā ṅode; Kome māhemkāt āma ābani Atens kome irani-kāt imaka kubā nāmo tāk tāņkuņonik. Nāmo, u kadāni kadāni kābeyā tāņpāņ man kudupi kudupita yānpāņ-nadāk tāk tāņkuņo unita Pol tāņo man u nadānayāņ yāņkaņ yāņkuņ.

²² Ude yānpāņ iwet yabāņirā Poltā āma ekāni ekāni bāmopi-ken itpāņ ṅode yāwetkuk; Nākā in Atens nanik āma tabāk tāyat uwā anutujin yāniņ oretta gwāk pimiņpāņ tāk tākaņ yāk. ²³ Pengān yotpārare ṅo gānaņ kuņattāņgān mobā ānok pewani kubā kaņkut. Mobā uterak man kudān kubā ṅode kudān tāwanipāņ daniņkut; ṅowā anutu nintā nāmo nadāwani kubāta

* 17:17: Apos 18:19

tänpäni. Eruk, apiŋo Anutu intä nämo nadänkaŋ iniŋoret täkaŋ unitäŋo mebäri ŋode yänjahänpäŋ täwera nadäwut;

24 * Nämo nadäk täkaŋ uwä Anutu kunum kenta kome ba imaka imaka kome terak itkaŋ ŋo pewän ahäwäpäŋ kunum kenta kome täŋo Ekäni pähap itak. Anutu uwä yot ämata tänpäŋ kudupi yot yän iwerani gänaŋ nämo it täyak yäk.

25 * Ba imaka kubäta nämo wäyäkŋek täyak. Äma nintä imaka kubä täga nämo täŋkentäŋ imine. Nämo, ini-tägän ämata irit-kuŋat-kuŋat ba imaka päke u kudup nimik täyak.

26 Tänpäkaŋ äma kubä tänpäŋ peŋkuko uken naniktä äma äbori äbori ahän yäpmäŋ kuŋkumäŋ. Ahänpäŋ it yäpmäŋ kuneta ini-tägän kadäni ba kome bagani täŋkirenpäŋ täŋkirenpäŋ peŋ

nimiŋkuk yäk. 27 * Tänpäkaŋ bänepnintä wäyäkŋek epän täŋtän kuŋtängän Anutu nadän imikinik tänpäŋ kaŋ-ahäneta käwep, ude täŋ nimiŋkuk. Upänkaŋ nin kubäkubäta ban nämo it nimik täyak.

28 Nämo, unita ŋode yäwani; Nin unitäŋo nadäk kehäromi terak itkaŋ imaka imaka täk täkamäŋ. Täŋkaŋ in-jinken nadäwani äma ätutä udegän ŋode yänkuŋ; Nin urakken ahäwani yäk.

29 * Eruk, nin Anutu unitäŋo nanakiye unita nin ŋode nämo nadäne; Anutu uwä äma iniken nadäk-nadäkpäŋ gol ba siliwa, ba mobäpäŋ wäbät kujat äma keritä täk täkaŋ udewani yän nämo nadäne. Nämoinik!

30 * Bian ämawebetä nämo nadäwä tumbäpäŋ nadäk udewani nadänpäŋ täŋpeŋ kuŋarirä Anututä yabäŋ koreŋkuk. Upänkaŋ apiŋo ämawebe komeni komeni bänep sukurekta peŋ yäwet täyak.

31 * U kadäni pähap kubä ämawebe manken yepmakta iwoyänkuk. Uken äma kubä iwoyänkuko unitä kudän siwoŋi terak api yäpmäŋ daniwek. Tänpäkaŋ u bureni-inik api täŋpet yän niwoŋärekta äma uwä kumbani-ken nanikpäŋ yäpmäŋ päŋaku teŋkuk.

32 Tänpäŋ Poltä äma kubä kumbani-ken nanikpäŋ yäpmäŋ akukakuk täŋo man yäwerirän äma ätutä yänärok iwetkuŋ. Täŋ, ätutä yänkuŋ; Man yäyan u kadäni kubä äneŋi yäniri kaŋ nadäna!

33 Ude iwerirä Pol yepmaŋpeŋ kuŋkuk. 34 Tänpäkaŋ äma ätutäwä Pol iwatpäŋ Jesuta nadäkinik täŋkuŋo u kubäwä wäpi Dionisius, äma ekäni ekäni täŋo käbeyä wäpi Areopagus uken nanik kubä. Ba webe kubä wäpi Damaris ukät ämawebe ätutä nadäkinik täŋkuŋ.

18

Pol Korin komeken epän täŋkuk

* **17:24:** 1Kin 8:27; Apos 7:48 * **17:25:** Sam 50:12; Ais 42:5 * **17:27:** Lo 32:8; Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 * **17:29:** Ais 40:18-20; Ais 44:10-17; Apos 19:26 * **17:30:** Apos 14:16 * **17:31:** Sam 9:8, 96:13; Apos 10:42

1 Tānpāņ Pol Atens kome peņpeņ Korin yotpārare-ken kuņkuk. 2 * Kuņpāņ Juda nanik āma kubā kaņ-ahāņkuk. Āma u wāpi Akwila, u komeni kujat wāpi Pontus. Tānpākaņ kadāni uken Akwila-kāt webeni wāpi Prisila u Itali kome peņpeņ ābumān. U imata, Rom āma tāņo intājukun āma wāpi Klodius unitā Juda nanik Itali kome itkuņo u ņode yāwetkuk; In kumān-tagān Rom kome ņo peņpeņ kome kukņi kāda kaņ kut yāk. Eruk, Pol Korin kome kuņpāņā yanāpi yarā upāņ yabāņ ahāņkuk. 3 * Pol uwā āma ukāt moneņ epān mebāri kubāgān, sel yot tāk tāņpani unita pāņku ukāt penta itkuņ.

4 Tānpākaņ Sabat kadāni-kenā Pol uwā Juda nanik tāņo kābeyā yotken āroņkaņ man yāņpāņ-nadāk tāk tāņkuņonik. Man yāņpāņ-nadāk ba yāņpāņ-yāwoņārek tāņjira Juda ābotken nanik ba Grik āmatā Jesuta nadākinik kaņ tāņput yāņ yāņkaņ tāk tāņkukonik.

5 * Tānpākaņ Silas-kāt Timotiwā Masedonia peņpeņ āpā irirān eruk Pol uwā kadāni kadāni, epān kubā tāņkaņ nāmo, Anutu tāņo manbiņamgān yāņahāk tāņkukonik. Tānpāņ Juda nanik man kehāromi ņode yāwet tāņkuk; Jesu u Kristo, Anututā bian āmawebeņiye tāņkentāņ yāmikta iwoyāņkuko u yāk. 6 * Ude yāwerānkaņ Pol yāņārok man iwetpāņ mani ut tāņkuņ. Ude tāņpawā māde ut nimitak yāņ kaņpāņ nadākta teki terak tāpūn-tāpūn u dāpmāņ āreyāņ tāņpān kwāpāņ ņode yāwetkuk; Eruk, in paot-paotta biņam tākaņ u tāņpawā, injinken wakita api tāneņ yāk. Uken nākņo waki kubā nāmo itak. Unita apiņo nāk ņo peņpeņ guņ ābotken kwayāņ yāk.

7 Eruk Pol kābeyā yot u peņpeņ kumaņ āma kubā guņ ābotken naniktā yot gānaņ āroņkuk. Āma u wāpi Titius, wāpi kubā Jastus. Āma uwā Anutu Burenita nadākinik tāņpani. Tānpākaņ āma unitāņo yori uwā Juda nanik tāņo kābeyā yot dubini-ken itkuk. 8 * Tāņ, Juda nanik tāņo kābeyā yot unitāņo intājukun āma u wāpi Krispus. Ukāt webeni āperiye nanak-tāgān Ekāni Jesuta nadākinik tāņkuņ. Tānpākaņ Korin āmawebe ini uwā māyaptā Pol tāņo man u nadāņpāņ Ekānita nadākinik tāņjirā ume ārut yāmiņkuk.

9 * Eruk bipani kubāta Pol imaka kubā dāpmonken bumik kaņkuk. U Ekānitā ņode iwetkuk; Gāk nāmoinik umuntāwen. Gāk nākņo man yāņahākta meka nāmo tāņpipiwen. 10 * Nadātan? Nāk gākkāt itkamāk. Ba nākņo āmawebe māyaptā yotpārare ņo gānaņ itkaņ unita āma kubātā gāk tāga nāmo api tāņpān wawen yāk. 11 Tānpākaņ Pol ini Korin komegān

* 18:2: Rom 16:3 * 18:3: Apos 20:34; 1Ko 4:12 * 18:5: Apos 17:14-15; Apos 9:22 * 18:6: Apos 13:46,51; Apos 20:26 * 18:8: 1Ko 1:14 * 18:9: 1Ko 2:3 * 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jon 10:16

itkaŋ ämawebe Ekäni täŋo man yänpäŋ-yäwoŋärek täŋ yäpmäŋ kuŋirän obaŋ kubä itkaŋ äneŋi komepak 6 ude täreŋkuk.

¹² Täŋpäkaŋ äma kubä wäpi Galiotä Akaia komeken Rom gapman täŋo watä äma itkuk. Irirän kadäni uken Juda nanik ätu Polta iwan täŋ imiŋpäŋ manken yäŋikŋat yäpmäŋ kuŋpäŋ ŋode yäŋkuŋ; ¹³ Äma ŋowä ämawebetä Anutu iniŋoretta kädet mebäri kubä, nintäŋo бага mantä nämo yäyak upäŋ yäwoŋärek täyak yäk. ¹⁴ Ude iweräwä Poltä man kowata yäwayäŋ täŋpänä, gapman Galiotä Juda nanik ŋode yäwetkuk; Äma ŋonitä gapman täŋo бага kubä irepmiränä, ba kudän waki kubä täŋpänä, näk intäŋo man täga nadäŋ tamet yäk. ¹⁵ * Upäŋkaŋ inä injinken man ba wäp ba бага ätuta äbä näk näwet yabäkaŋ. Unita uwä injin kaŋ yäpä tägawut yäk. Näk man udewani yäpmäŋ danikta nämo nepmaŋpani. ¹⁶ Ude yänpäŋ yäŋ-yäwat-pewän äpämaŋ kuŋkuŋ.

¹⁷ Ude täŋpänä eruk pengän Juda nanik täŋo käbeyä yot unitäŋo intäjukun äma kubä wäpi Sostenes uwä gapman yori yäma-ken ugän injitpäŋ utkuŋ. Ude täŋpäkaŋ gapman Galio uwä unita nadäwätäk nämo täŋkuk.

Pol äneŋi Antiok Siria kome kuŋkuk

¹⁸ * Täŋpäkaŋ Poltä ugän kadäni ätukät itkuk. Ittäŋgän äbot täŋpani noriye yepmaŋpeŋ gäpe terak äroŋkuk. Ärowänkaŋ gäpetä kome u peŋpeŋ Siria kome kwayäŋ täŋkuk. Täŋpäkaŋ Akwila yanäpi u Polkät bok kuŋkuŋ. Kumaŋ päŋku Senkria kome ahäŋpäŋ imaka kubä täkta Anutu-ken yäŋkehäromtak man yäŋkuko unita gwäki pujiŋ kudup äriŋpäŋ pakigän peŋkuk. ¹⁹ * Eruk, u peŋpeŋ kumaŋ päŋku Efesus kome ahäŋkuŋ. U ahäŋpäŋä, Poltä Akwila yanäpi u yepmaŋkuk. Täŋpäkaŋ Pol iniwä kumaŋ päŋku Juda naniktä käbeyä yot gänaŋ äroŋkuk. Äro u itpäŋ Juda nanikkät Anutu täŋo man yänpäŋ-nadäk täŋkuŋ. ²⁰ Ude täŋjirän Juda naniktä iwetkuŋ; Gäk ninkät kadäni käroŋi bumik kaŋ itna yäk. ²¹ * Ude yäwäwä Pol bitnäŋpäŋ bänep täga mangän yäwetpäŋ ŋode yäŋkuk; Anututä äneŋi nepmaŋpän äbäŋpäŋä, uwä äneŋi api äbet yäk. Ude yäwetpäŋ Efesus kome peŋpeŋ gäpe terak äroŋpeŋ kuŋkuk. ²² Eruk gäpe terak kumaŋ päŋku Sisaria kome ahäŋkuk. Ahäŋpäŋä Pol gäpe terak naniktä äpämaŋ päŋku äbot täŋpani u yabäŋ ahäŋpäŋ man yänpäŋ-nadäk täŋ itkuŋ. Ude täŋkaŋ yepmaŋpeŋ Antiok yotpärare-ken kuŋkuk.

Apolos Efesus komeken manbiŋam yäŋahäŋkuk

* **18:15:** Apos 23:29; Apos 25:18-19; Jon 18:31 * **18:18:** Apos 21:24 * **18:19:**

Apos 17:17 * **18:21:** Rom 1:10; 1Ko 4:19; Jem 4:15

23 Pol Antiok kome kadäni käroni bumik itkañ kuñkuk. Kumañ päñku Galesia Frikia komeken ämawebe äbot täñpani u Anutu täño man yäwetpäñ bänepi täñ-kehäromtak täñtäñ kuñatkuk. 24 Täñpäkañ Juda äma kubä Aleksadria nanik uwä Efesus kome itkuk. Äma u wäpi Apolos. Uwä man säkgämän, gäripi nikek yäñahäwani, ba Anutu täño man kudänta nadäwän tärekinik täñpani. 25 * Täñpäkañ äma ätutä Apolos uwä Ekäni Jesu täño kädet iwetpäñ iwönjäreñ täñirä nadäkinik täñkuk. Nadäkinik täñpäñ Apolos bänep pidäm terak ämawebe Anutu täño man yäñpäñ-yäwönjäreñ täk täñkukonik. Täñpäñ Jesutä imaka imaka täk täñkuko unitäño manbiñam bureniñgän yäñahäk täñkukonik. Upäñkañ Jontä ume ärut yämik täñkuko ugänpäñ nadäñkuk.

26 * Täñkañ Apolos bänepi pidäm tawäpäñ Juda täño käbeyä yotken päro bätakigän Ekäni täño manbiñam yäñahäk täñkukonik. Täñirän Akwila-kät webeni Prisila unitä manbiñam yäñahäñkuko u nadäñkumän. Nadäñpäñ yori-ken yäñikñat yäpmäñ päñku Jesu Kristo täño kädet uwä siwoñi-inik iwetpäñ iwönjäreñkumän. 27 * Ude täñkañ eruk Apolos uwä Akaia komen-ken kukta nadäñkuk. Täñirän Efesus ämawebe äbot täñpani unitä Apolos täño nadäk-nadäki täñkehärom takta ñode täñkuñ; Akaia nanik äbot täñpanitä danipäñ nadäkta man kudän ñode täñkuñ; In äma u imagutpäñ not kañ täñ imut yäk. Ude kudän täñpäñ imäkañ yepmañpeñ kumañ päñku Akaia komeken ahäñkuk. Ahäñpäñ Apolostä kome u nanik äbot täñpani ämawebe, Anutu täño orakoraki terak nadäkinik täñkuño u säkgämän orañ yämiñpäñ täñ-kehäromtañ yämiñkuk.

28 * Eruk, ude täñkañ ämawebe päke u iñamiken Juda nanik täño man ba nadäk goret nadäñkuño u yäpmäñ äpäkta epän kehäromigän täñkuk. Täñpäkañ Anutu täño manbiñam terak kwawakinik ñode yäwetpäñ yäwönjäreñ täñkuk; Ekäni Jesu u Kristo ubayäñ, äma Anututä bian ämawebeniye täñkentäñ yämikta iwoyäñkuko u.

19

Pol Efesus yotpärare-ken manbiñam yäñahäñkuk

1 * Täñpäkañ Apolos ini Korin kome-kengän itkuk. Kadäni ugän Pol uwä yotpärare täpuri täpuri yärepmittäñ kumañ päñku Efesus ahäñkuk. Uken äbot täñpani ätu yabäñ ahäñpäñ ñode yäwet yabäñkuk; 2 * In bian nadäkinik täñpäñ Kudupi Munapik yäpuñ ba nämo? Yäwänä kowata ñode iwetkuñ; Nämo yäk. Nin Kudupi Munapik kubä ude itak yäñ nämoinik nadäñkumäñ.

* 18:25: Rom 12:11; Apos 19:3

* 18:26: Apos 19:8

* 18:27: 2Ko 3:1; Kol

4:10 * 18:28: Apos 9:22

* 19:1: 1Ko 3:6

* 19:2: Apos 2:38, 8:16

Apinogän nadäkamäj ɲo yäk. ³ Ude iweräwä Poltä yäwetkuk; E, inä käderi jide terak äbot uwä täŋkuɲ? Ude yäwänä iwetkuɲ; Jontä ume ärut yämik-yämik täk täŋkuko ugänpäj ärutkumäj yäk. ⁴ * Yäwäwä Poltä yänjuk; Bian Jontä ämawebe ume ärut yämiŋkaɲ ɲode yäwetkuk; In bänep nadäk-nadäkjin wakiwaki u kudup peɲ morewäkaɲ ume kaɲ ärut tama yäk. Täŋpäj nadäkinikjin u kumän-tagän äma mäden abätak unitagän kaɲ pewut yäj yäwetkuk. Eruk, Jontä äma mäden näwatak yäj yänjukko uwä Jesu.

⁵ Eruk, man u nadäwäkaɲ Poltä Ekäni Jesu wäpi terak ume ärut yämiŋkuk. ⁶ * Ume ärut yämiŋpäj keru ämawebe gwäki terak peɲirän Munapiktä ämawebe päke uterak kumän magät moreɲkuk. Magät moreɲirän man kotäk kudupi kudupi terak yänjit, manbiŋam profettä-yäj yänjahänkuɲ. ⁷ Äma päke u 12 ude bumik.

⁸ Täŋpäj u punin terak Poltä Juda nanik täŋo käbeyä yot gänaɲ bätakigän Manbiŋam Täga kehäromigän yänjahäk täŋkuk. Täŋpäj Juda äma man yäwerit nadäk-nadäki täŋpidäm taɲ yämiŋjit Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken irit unita yäwetpäj yäwoɲärek täŋ yäpmäj kuɲirän komepak yaräkubä ude tärenkuk. ⁹ * Täŋpäkaɲ Juda ämawebe ätutäwä Poltä Jesu täŋo manbiŋam yänjahäk täŋkuko unita nadäwä jopi ude täŋpäkaɲ nadäkinik nämo täŋkuɲ. Täŋkaɲ ämawebe inamiken Ekäni täŋo kädet siwoɲi unita u kädet waki yäj yäk täŋkuɲ. Ude täŋpewä Poltä nadäkinik täŋpani ämawebe yäj-yäkɲat yäpmäj kuɲkuk. Ude täŋkaɲ kadäni kadäni yänpäj-yäwoɲärek täŋpani yot kubäken Ekäni täŋo manbiŋam yänjahäk täŋkuk. Yot uwä Tiranus täŋo. ¹⁰ * Eruk, yänpäj-yäwoɲärek täŋ yäpmäj kuɲirän obaɲ yarä ude tärenkuk. Ude täŋkuko unita Juda ämawebe ba Grik ämawebe Esia kome itkuɲo u mäyap-inik Ekäni täŋo manbiŋam nadänkuɲ.

Skeva täŋo nanakiye

¹¹ * Kadäni uken Anututä Polken kudän kudupi inide ätu pewän ahänkuɲ. ¹² * Ude täŋirän kaɲkaɲ ämawebetä käyäm ikekta tek moräk yäpmäj päŋku Pol gupi terak peɲkaɲ yäpmäj käyäm ikekken kuk täŋkuɲ. Ude täŋirä Ekäni täŋo kehäromitä täŋpewän käyäm paorit, mäjotä käyäm ikek yabä kätänpeɲ kuk täŋkuɲ.

¹³ * Täŋpäkaɲ Juda nanik ätutäwä monen epäntawä komeni komeni kuɲatpäj mäjo yawat kirek-kirek täk täŋkuɲ. Täŋkaɲ kadäni kubäkubä äma uwä Ekäni Jesu wäpi terak mäjo yawat

* 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Apos 8:17; Apos 10:44,46 * 19:9: 2Ko 6:14-18

* 19:10: 2Ti 1:15 * 19:11: Apos 14:3 * 19:12: Apos 5:15 * 19:13: Mak 9:38

kirenayəŋ yəŋkaŋ tək tənkuŋonik. Uwä mäjö ŋode yäwet tənkuŋ; Jesu, wäpi Poltä yəŋahäk täyak unitäŋo wäpi terak peŋpeŋ kut yəŋ täwetkaməŋ. Man ude yäk tənkuŋ. ¹⁴ Təŋpəkaŋ Juda nanik tənjo bämop äma ekäni kubä wäpi Skeva, unitäŋo nanakiye 7 ude unitä kädət uwä tək tənkuŋ. ¹⁵ * Eruk, kepma kubä Skeva nanakiye unitä mäjö yəwat kirek-kirek tənirä mäjö kubätä äyənətpəŋ man kowata ŋode yäwetkuk; Nək Jesu ba Polta nadätat. Təŋ, in netä? ¹⁶ Ude yəŋpəŋ äma mäjotä magərani unitä pəreŋ əronpəŋ äma 7 man yəŋ itkuŋo upəŋ dəpməŋ pəret tənpan kənkuŋ. Tənpan teki imaka weŋ tənpan kuŋ yəmiŋkuŋ. Eruk ude tənpanä nəgət piŋtəŋ tek morəŋ yot u peŋpeŋ kuŋtənpanə kuŋkuŋ.

¹⁷ * Ude tənirä Juda ba Grik nanik Efesus kome itkuŋo u kudup manbiŋam u nadəŋkuŋ. Ude nadənpəŋ umun pəhap bumta tənkuŋ. Ude ahənkuŋo unita ämawebe mäjəptä Ekäni Jesu wäpi oranpəŋ yəpməŋ kuŋatkuŋ. ¹⁸ Təŋpəkaŋ ämawebe mäjəptä nadəkinik tənkaŋ äbä iniken iniken təktaŋi waki u kumän-tagän yəŋahənkuŋ. ¹⁹ Ba äbot tənpani ämawebe ätu kəren kəwani ba kon mebəri mebəri tənpani unitäŋo buk kumän-tagän ämawebe inamiken kädəp pewä iŋiŋkuŋ. Təŋpəkaŋ buk unitäŋo gwäki ərowani, siliwa monəŋ 50,000 udepəŋ pewä iŋiŋkuŋ.

²⁰ * Eruk ude tənkuŋo unita Ekäni tənjo man u komeŋi komeŋi ahənpan weŋ patkuk. Ahənpan weŋ patkuko uwä ämawebe-ken kehəromi nıkek ahənpanä irit-kuŋat-kuŋariken kehəromigän patkuk.

Efesus naniktä Polta nadəwä waŋkuŋ

²¹ * Eruk Pol uwä epän tən yəpməŋ kuŋtənpan tənpan tərewəpəŋ Masedonia ba Akaiä kome kukta nadək peŋkuk. Tənkaŋ u kädətä Jerusalem yotpərare-ken kukta imaka nadəŋkuk. Tənpan ŋode yəŋkuk; Jerusalem kuŋkaŋ unitä Rom kome kaŋ kwa yäk. ²² * Təŋpəkaŋ Poltä iniken tənkenkäki yarä u kubä wäpi Timoti, kubä wäpi Erastus, äma yarä u yepmanpan Masedonia kome kuŋkumän. Təŋpəkaŋ Pol ini uwä kadäni kəroni bumik Esia kədə ugän itkuk.

²³ * Eruk kadäni uken äma ätutä Ekäni tənjo kädət siwonji unita iwan tənpan man bumta yəŋkaŋ tənuruk-uruk mäjəp tənkuŋ. ²⁴ * Äma u kubä wäpi Demetrius. Uwä monəŋ epəntawä imaka imaka siliwa kapapəŋ tək tənkuŋonik. Təŋpəkaŋ ämawebe u naniktä yəwik webe kubä wäpi Atemis nadəŋ imik tənkuŋonik. Tənpan yəwik webe u iniŋ oretta kudupi yot

* 19:15: Mak 1:24,34 * 19:17: Apos 5:5,11 * 19:20: Apos 12:24 * 19:21:

Apos 23:11; Rom 1:13 * 19:22: Rom 16:23; 2Ti 4:20 * 19:23: 2Ko 1:8

* 19:24: Apos 16:16

kubä tãŋkuŋ. Eruk Demitrius, siliwa kapa tãŋpani unitä siriwapãŋ yot unitãŋo wãrani tãpuri tãpuri tãŋpãŋ peŋirãn ämawebe moneŋ pãhap imiŋpãŋ yãpmãk tãŋkuŋonik. ²⁵ Eruk ude tãŋpãŋ nãkŋo moneŋ epãn maŋpek yãŋpãŋ äma epãn u bok tãŋpani ba äma epãn udewanigãn tãŋpani kudup yãŋ-yãkŋat yãpmãŋ pãbã yepmaŋpãŋ ñode yãwetkuk; Notnaye, in ñode nadãwut. Epãnin tãŋo gwãki säkgãmãn yãpmãk tãkamãŋ yãk. ²⁶ * Upãŋkaŋ u kawut! Äma Pol uwã Efesus ämawebe mäyap tãŋo nadãk-nadãki peŋawãhut täyak yãk. Tãŋpãkaŋ u kome ñogãn nãmo täyak. Esia kome u kumãn udegãn bumik täyak yãk. Tãŋkaŋ ñode yãk täyak; Anutu wãrani wãrani injin ketjintã tãŋpani uwã Anutu bureni nãmo yãk. Uwã yãwik jopi yãk.

²⁷ Tãŋpãkaŋ in nadãkaŋ; Poltä man yãk täyak unitãwã nintãŋo moneŋ epãn ñowã täga api tãŋpãŋ waneŋ. Tãŋpãkaŋ ugãn nãmo. Jop man unitãgãn tãŋpewã ämawebetã yãwiknin Atemis unitãŋo kudupi yotta nadãwã imaka jopi kubã api tãŋpek yãk. Upãŋkaŋ bianã Esia nanik ba komeni komeni pãke ñowã anutu webe Atemis ugãnpãŋ oraŋ imik tãŋkumãŋonik. Tãŋpãkaŋ Pol tãŋo manbiŋam unitã Atemis wãpi biŋam u yãpãn wanayãŋ täyak yãk.

²⁸ Eruk man ude nadãŋpãŋã äma pãke uwã bãnepi bumta tãŋpã waŋkuŋ. Tãŋpãŋ gera kehãromigãn yãŋpãŋ ñode yãŋkuŋ; Nin Efesus nanik tãŋo anutu Atemis uwã intãjukun-inik itak yãk. ²⁹ * Ude yãŋirã ämawebe yotpãrare u nanik tãŋuruk-uruk pãhap kubã pewã ahãwãpãŋ bãrãŋeŋ kumaŋ kãbeyã bãgupken kuŋkuŋ. Tãŋkaŋ äma yarã Masedonia nanik, Polkãt bok kuŋarani u yepmãŋitpãŋ yãpmãŋ kuŋkuŋ. Yarã uwã wãpi Gaius kenta Aristakus. ³⁰ Eruk ude tãŋkaŋ irirã Pol uwã man yãjahãwa yãŋkaŋ kãbeyã tãŋkuŋ-ken kwayãŋ nadãŋkuko upãŋkaŋ ämawebe äbot tãŋpanitã iniŋ bitnãŋkuŋ. ³¹ * Ba kome u nanik äma wãpi nitek ätuwã, Polta not säkgãmãn tãŋ imik tãŋkuŋo unitã Polta man kehãromi ñode pewã yãpmãŋ kuŋkuŋ; Gãk kãbeyã pãhap tãŋ itkaŋ-ken kwentawã yãŋ iwetkuŋ.

³² Eruk, kãbeyã-ken tãŋuruk-uruk pãhap tãŋ itkuŋ. Äma pãke uwã nadãk ñoba-ñoba tãŋkuŋ. Tãŋirã ätuwã gera kotãk kubãgãn yãŋkuŋ. Ätuwã gera inigãn kubãpãŋ yãŋkuŋ. Tãŋpãkaŋ ude tãŋkuŋo unitãŋo mebãri udeta ämawebe äbot kãbeyã ño itkãmãŋ yãŋ nãmoinik nadãwã tumbuk. ³³ Eruk ude tãŋpãŋ Juda nanik ätutã äma kubã wãpi Aleksada initpãŋ pimiŋ iwatpewã yãpmãŋ kãbeyã bãmopi gãnaŋ umu kwãnkaŋ eruk, äma ätutã man mebãri yãjahãŋpãŋ iwetkuŋ. Iwerãwã Aleksadatã man kowata yãwerayãŋ ketwãra tãŋkuk. ³⁴ Ude tãŋirãn äma

* **19:26:** Apos 17:29; 2Ti 1:15

* **19:29:** Apos 20:4, 27:2; Kol 4:10; Plm 24

* **19:31:** 2Ti 1:15

ätutä äma uwä Juda nanik, Anutu kubä iniņ orerani yāņ kaņpāņ nadāņkuņ. Ude nadāņpāņ unita pen gera māmā terak bumta ŋode yāņkuņ; Efesus nanik nintāņo yāwīk Atemis uwä intājukun-inik itak! Ude yāņ yāpmāņ kuņtäko 2 auas ude tāreņkuk.

³⁵ Tāņirä Efesus nanik tāņo gapman kubätä ämawebe päke u yāniņ bitnāņpāņ yāwetkuk; Efesus äma, in juku penpāņ nadāwut yäk. Nin kudup ŋode nadākamāņ. Efesus nanik nin uwä yāwīk webe Atemis unitāņo kudupi yot kaņiwat tākamāņ yäk. Ba unitāņo wārani kunum gānaņ nanik maņkuko unita imaka, watä it tākamāņ. ³⁶ Äma kubätä man uwä utnaņi nāmo unita in kumān-tagān bitnāņpāņ imaka waki kubä tākta nāmo tārop tāneņ yäk. ³⁷ Tāņpākaņ äma yarä ŋowä kudupi yot tāņo imaka ätu nāmo kubo tāņkumāno upāņkaņ jop yāņ-yākņat yāpmāņ äbākaņ yäk. Ba yāwīk webenin unita yāņärok man kubä nāmo yāņkumān. ³⁸ Tāņ, Demitrius-kät epān ämaniyetä äma kubāken man kubä iränä, man yāpätägak-tägak kadāniwä itak yäk. Ba man yāpmāņ daniwani äma itkaņ yäk. Unitägān man yāpätägak epān api tāneņ. ³⁹ Ba äma kubätä man kubä nadāņpāņä, uwä kābeyä kadāni-ken ugān yāņpāņ tāga ket utneņ yäk. ⁴⁰ Tāņ, apiņo ämik pena ahätak u mebārini nāmo unita nin bārāpi yāpnaņi bumik yäk. Tāņpākaņ kābeyä waki ŋonitāņo mebārita niwet yabāwāwä kowata tāga nāmo api yāwetne. ⁴¹ Eruk ude yāwetpāņ ämawebe päke uwä yāwerān yāpmāņ kuņtāņpā kuņkuņ.

20

Pol Masedonia, Grik komeken kuņkuk

¹ Eruk kadāni Efesus ämawebetä kähān gera māmā päke yāņkuņo u bitnāņirä Pol äbot tāņpanita yāņpewān äbuņ. Yāņpewān äbākaņä bānep nadāk-nadāki tāņ-kehāromtaņ yāmikta jukuman ätu yāwetkaņ yepmaņpeņ Masedonia komeken kuņkuk. ² Masedonia komeken kuņkaņ ämawebe u nanik tāņo bānepi tāņ-kehāromtaņ yāmikta jukuman māyap yāwettāņ kuņkuk. Ude tāņtāņ kumaņ eruk, Grik komeken ahāņkuk. ³ Ahāņpāņ komepak yarākubä ude Grik komeken irän tāreņirän gāpe terak äronpeņ kome kubä wāpi Siria komeken kwayāņ nadāņkuk. Tāņpāņ Juda naniktä utta man topuņo u nadāņpāņä äneņi äyāņutpeņ Masedonia komeken kuņkuk. ⁴ * Tāņpākaņ äma ŋodetä Polkät kuņkuņ; Beria komeken nanik kubä wāpi Sopate, Pirus tāņo nanaki, Tesalonaika nanik äma yarä wāpi Aristakus-kät Sekudus, Depe yotpārare-ken nanik Gaius, kubä Timoti. Tāņpākaņ kome taņi Ēsia uken nanik

* 20:4: Apos 19:29, 21:29; Efe 6:21

yarä wäpi Tikikus kenta Trofimus. Äma udetä Polkät bok kuñatkuñ. ⁵ Äma uwä intäjukun kuñkuño Troas yotpärare-ken ninta itsämäj itkuñ. ⁶ Täñirä ninäwä Pilipai yotpärare-ken orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni, u itna tärenjirän gäpe terak äronpen kuñkumäj. Kuñkä kepma 5 uken eruk Troas yotpärare-ken äma intäjukun kuñkañ ninta itsämbuñ-ken u ahänkumäj. Ahänpän yabänakan kepma 7 udewä Troas yotpärare-ken itkumäj.

Poltä Yutikus täñpewän kodak täñkuk

⁷ * Täñkañ Sande kubäken äbot täñpani-kät käräga näna yänpän äbä äbot kubägän itkumäj. Iritna Poltä ämawebe päke u manbiñam yänahänpän yäwetkuk. Imata, kwep api yepmanpen kwet yän nadänpän unita manbiñam pen yäwet yäpmäj kuñtäyon bipani bämopi-inik täñkuk. ⁸ Yot u gänäñ topän mäyaptä ijin-yänenjirä itkumäj. Yot uwä karonji boham unuken. ⁹ Täñkireki yaräkubä punin unu käbeyä täñ itkumäj. Täñitna äma gubañi kubä wäpi Yutikus uwä mänit yäpani kädet kubäken manit itkuk. Irirän Pol manbiñam karonji pähap yäniwat yäpmäj kuñjirän nadän ittängän däpmona täñkuk. Täñtängän eruk patkuk. Pattängän punin ununitä kome terak umu mankuk. Täñjirän äma itkuño uwä init yäpmäj akuna yänkan äpmonpän kankuñ; Kumänpän bam täñpän parirän. ¹⁰ * Äpmonjirä Pol imaka, yawat yäpmäj äpmonpän päñku Yutikus dubini-ken gukut imäpmok täñpän bäyañ iminjkuk. Bäyañ iminpän ämawebe ñode yäwetkuk; In nadäwätäk nämo täneñ. Äma ño nämo kumak, kodak itak yäk. ¹¹ Ude täñkañ Pol äneñi äroman yot gänäñ äronpäñjä käräga tokätpän ämawebe ukät bok nankuñ. Nankañ manbiñam äneñi yäwet yäpmäj kuñtäyon kome yänenkuk. Yänenjirän eruk yepmanpen kuñkuk.

¹² Kuñjirän äma gubañi äneñi kodak täñkuko u bänep oretoret terak yänikñat yäpmäj yotken kuñkuñ.

Pol Troas yotpärare penpen kuñkuk

¹³ Ude täñjirä nin Pol ugän tenkañ gäpe terak äronpen Asos yotpärare-ken nintä jukun kuñkumäj. Kuñkumäño Polta itsämäj iritna eruk Pol ini niwetkuko udegän ini kuron äbänkä nibän ahänkuk. ¹⁴ Äbä Asos yotpärare-ken nibän ahänpän gäpe terak ärowänkan eruk Mitilini yotpärare-ken kuñkumäj. ¹⁵ Pätna yänewänä kuñkä gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Kios u dubini-ken ahänkumäj. Tami äneñi kuñkä Samos yotpärare-ken ahänkumäj. Yänewänä äneñi u naniktä kuñkä eruk Miletus yotpärare uken ahänkumäj. ¹⁶ * Orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pentikos u keräp täñjirän unita Pol

* 20:7: Apos 2:42,46

* 20:10: 1Kin 17:21

* 20:16: 2Ti 1:15

Efesus yotpärare irepmitpäŋ kukta nadäŋkuk. Bäräŋeŋ kumaŋ Jerusalem kuŋkaŋ Pentikos orekirit u kaŋ käwayäŋ nadäŋpäŋ unita Esia komeken kuŋatta bitnäŋkuk.

Poltä iniken mebärini yäwetkuk

17 * Miletus yotpärare-ken ahäŋpäŋä eruk Poltä Efesus äbot täŋpani täŋo intäjukun ämata man tewän kwäkaŋ äbä kaŋkuŋ. 18 * Äbä kawäkaŋ jukuman ŋode yäwetkuk; Näkä Esia komeken äbä inkät itkaŋ kädet jide jide täk täŋkuro u kudup injin nadäkaŋ u yäk. Pengän äbutken umunitä päbä äneŋi tepmaŋpeŋ kuŋkuro u kädet mebäri kubä nämo täŋkut. 19 * Nämo, kadäni kadäni Juda nanik näk täŋpäwakta man yäŋpäŋ-nadäk täŋirä nadäŋ bäräp täk täŋkut. Ba täŋyäkŋarani ude täŋirä kadäni mäyap konäm kot täŋkut. Upäŋkaŋ näkä gupna yäpmäŋ äpäŋpäŋ kuŋatkaŋ Ekäni täŋo epän ehutpäŋ täk täyat. 20 Ba in täŋkentäktä man tägatäga täwetta nämo umuntaŋkut. Käbeyäken ba injin yotken täŋpäŋ-täwoŋäreŋ täk täŋkuro, u nadäkaŋ u yäk. 21 Kadäni kadäni Juda nanik ba Grik nanik bok, bäneppiŋ sukurenpeŋ Anutu-ken kuŋpäŋ Ekäninin Jesuta nadäkinik täŋ imikta man kehäromigän täwet yäpmäŋ äbut.

22 * Eruk nadäkaŋ; Apiŋo Kudupi Munapiktä peŋ näwetpewän näk Jerusalem kwayäŋ. Imaka näkä terak jide ahäŋ namayäŋ täko u nämo nadätat. 23 * Ŋode ugänpäŋ nadätat; Komeni komeni kuŋat täyat-ken Kudupi Munapiktä ŋode yäŋahäŋpäŋ näwet täyak; Bäräpi mebäri mebäri gäka itsämäŋkaŋ yäk. 24 * Upäŋkaŋ näk irit kuŋat-kuŋatnata nämo iyaptak täyat. Nämo, näk kädet iwatat ugänpäŋ iwatpäŋ epän man Ekäni Jesuken yäpuro u täŋtäreŋta nadätat. Epän uwä Anutu täŋo iron unitäŋo manbiŋam yäŋahäk-yäŋahäk u.

25 Eruk notnaye, nadäwut. Bian näk in bämoppiŋ-ken itkaŋ Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epäni täk täyak unitäŋo manbiŋam täwetpäŋ täwoŋäreŋ täk täŋkuronik. Ude täk täŋkuropäŋ apiŋo ŋode nadätat; Kämi in kumän-tagän näk wari nämo api nabäneŋ yäk. 26 * Unita näk pengän ŋode täwet ahäwayäŋ nadätat; In bämoppiŋ-ken nanik kubätä paotpaotta biŋam täŋpäŋä, näkä terak nämo yäneŋ. 27 Imata, näk Anutu täŋo nadäk-gärip kudup in täwet ahäŋta umun kubä nämo täk täŋkuronik. 28 * Eruk, in injinta watä säkgämän itpeŋ kuŋatneŋ. Ba Anutu täŋo kudupi ämawebe äbot, iniken nanaki täŋo nägäripäŋ suwaŋpäŋ yepmaŋkuko unita watä udegän it yämineŋ yäk. Inäwä Kudupi Munapiktä Anutu täŋo

* 20:17: Apos 18:21 * 20:18: Apos 18:19, 19:10 * 20:19: Apos 20:3

* 20:22: Apos 19:21 * 20:23: Apos 9:16; Apos 21:4,11 * 20:24: Apos

21:13; 2Ti 4:7 * 20:26: Apos 18:6 * 20:28: 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4

yawak äbot unitäño watä äma ude iwoyänpäj tepmanĵuk. 29* Näk nadätat. Kadäni näkä tepmanĵeñ kuñirawä añ ägwäritä bämopjin-ken äbänkañ yawak äbot u api tänpäwanen yäk. 30* Täñirä inken nanik ätutawä jop manman yänkañ Anutu täño kudupi ämawebe äbot yän-yäkĵarani tänpewä api yäwatneñ. 31* Ude täneño udetä kadäni kadäni watä säkgämän kañ it täñput. Obañ yaräkubä unita bipani ba kepma kudän näkä tänpäj-täwoñärenĵkuro unita nämo guñ täneñ. Nämo, näkä umun man ba jukuman in kubäkubä täwet täñkuro u konäm butewaki terak täwetkut.

32* Eruk, apiño Anutu kerik-ken tepmanĵat. Unita inä unitä bänep iron täñkuko unitäño mani biñam u nadänpäj inĵitpeñ kuñatneñ. Täñirä bänep iron unitä in täga api täñ-kehäromtañ tamek. Ba unitägän imaka täga kudup Anututä ämawebeniye inita iwoyäwanita yämik täyak u inta udegän api tamek. 33* Näk äma kubä täño monen ba tek tuñumta yabängärip nämo täñkut. 34* Injin nabänpäj-nadäk täkañ u. Näkĵaken ketna ñonitä-gän epän tänpäj näkĵata watä it täñkuronik. Ba äma ätu näkkät bok it täñkumäño u täñkentäj yämik täñkuronik yäk. 35* Epän mebäri mebäri täk täñkuro uwä ñode tänpäj-täwoñärenĵkut; Nin epän täktäk kädet ugänpäj täñkehärom tänpäj iwät täkäna. Ude täñkañ uyaku äma ini gupi täga nämo täñkentänañi ude-wani uwä täga täñkentäj yämine. Ekäninin Jesutä man kubä ñode yänkuko upäj nadäkot; Iron kädet u kädet tägagämän kubä. Äma iron täñpeko ude-wani täño bänep oretoret unitä äma tuñum yäpmäk-tagän nadäweko unitäño bänep oretoret u irepmitak yäk.

36* Eruk Poltä jukuman ude kumän yäwet morenpäjä Efesus äbot täño intäjukun äma ukät gukut imäpmok tänpäj Anutu-ken yänapik man penta yänkuñ. 37 Ude tänpäj intäjukun äma päke unitä Pol bumta kot ibatkuñ. Täñkañ bäyañ inĵitpäñ inin oretkuñ. 38* Tänpäj butewaki pähap bumta nadänkuñ. Imata, Poltä ini ñode yänkuko unita; In näk wari nämo api nabäneñ yäk. Ude täñkañ eruk, yänĵikĵat yäpmäj gäpetä itkuk-ken u kuñkuñ.

21

Pol gäpe terak äronpeñ Jerusalem kuñkuk

1 Uken kuñpäñ äbot täñpani täño intäjukun äma u yepmanĵeñ kukta butewaki pähap nadänkañ gäpe terak äronakañ gäpe

* 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12 * 20:30: 1Jo 2:19 * 20:31: Mak 13:37; Apos 19:8,10; 1Te 2:11 * 20:32: Apos 26:18 * 20:33: 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12 * 20:34: Apos 18:3; 1Te 2:9 * 20:35: Mat 10:8 * 20:36: Apos 21:5 * 20:38: Apos 20:25

kuŋkuk. Gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Kos u nadän iwatkaŋ siwonigän ude kuŋkumän. Kuŋitna bipmännpän yänenjirän kome täpuri kubä pen wäpi Rodes uken ahänkumän. Eruk Rodes penpen kuŋpänä yotpärare kubä wäpi Patara u ahänkumän. ² Patara kome u ahänpän kaŋkumän. Gäpe kubä kome u penpen Ponika komeken kwayän tänjirän. Ude kaŋpänä uterak äronakaŋ kuŋkuk. ³ Kuŋtängän gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Saiprus u kaŋpän Siria komeken kunayän nadänkumänjo unita käpmäk kädagän irepmitkaŋ kumaŋ pänku Tire yotpärare-ken ahänkumän. Ahänpän gäpe terak nanik tuŋum ätu u penayän täŋkuŋ. ⁴ * Penirä ninä kome uken nanik äbot täŋpani ämawebe u yabänayän äpämaŋ kuŋkumän. Pänku kepma 7 ude ukät penta itkumän. Itkaŋ Kudupi Munapiktä äbot täŋpani manbiŋam yäwerirän nadänpän Pol iwetkuŋ; Gäk Jerusalem kwentawä yäk. ⁵ Eruk gäpetä Tire kome penpen kwayän tänjirän yotpärare penpen kuŋitna äbot täŋpani ämawebe meŋ nanak bok nimagut yäpmän äpämaŋ kuŋkuŋ. Äpämaŋ kumaŋ pänku gwägu pomi terak gukutnin imina äpmonpöpän Anutu-ken yänapik man yänkumän. ⁶ * Ude täŋkaŋ butewaki man kowata kowata yänkaŋ gäpe terak äronitna ini yotken kuŋkuŋ.

⁷ Äronpen eruk Tire kome penpän kumaŋ Tolemes yotpärare-ken ahänkumän. Ahänpän äbot täŋpani u naniktä äbä nimagut yäpmän kwäkaŋ ukät kepma kubä itpän patkumän. ⁸ * Patkumänjo yänewänä Tolemes yotpärare penpen ninin kuroŋ kumaŋ pänku Sisaria yotpärare-ken ahänkumän. Ahänpän kumaŋ Anutu täŋo manbiŋam yänahäwani äma kubä wäpi Filip unitä yotken kuŋkumän. Äma uwä äma 7 aposoro täŋkentän yämik täŋkuŋjo ukät nanik kubä. ⁹ * Uwä äperiye 4 ude, äma nämo yäpani unitä Anutu täŋo man profettä-yän yänahäk täŋkuŋonik. ¹⁰ * Eruk, uken kepma ätu iritna profet kubä wäpi Agabas u Judia kome penpen Sisaria komeken äpuk. ¹¹ * Äpänpän ninken ahän niminpän Pol täŋo pion yäpmännpän iniken keru kuroŋi pädat tänpän ŋode yänkuk; Kudupi Munapiktä ŋode yäyak; Juda naniktä pion ŋo täŋo mäheŋi Jerusalem komeken kudän ŋode tänpän guŋ äbot ätu u keru terak api penen yäk.

¹² * Yänjirän nin ba ämawebe äbot kome u naniktä man u nadänpän Poltä Jerusalem kukta inin bitnäk man kehäromi yänkumän. ¹³ * Upänkaŋ Poltä kowata ŋode yänkuk; In imata konäm butewaki täŋkaŋ näŋjo bänep nadäk-nadäkna tänpä

* 21:4: Apos 20:23 * 21:6: Apos 20:36 * 21:8: Apos 6:5, 8:40 * 21:9:

Apos 2:17 * 21:10: Apos 11:28 * 21:11: Jon 21:18; Apos 20:23, 21:33

* 21:12: Mat 16:22 * 21:13: Apos 20:24

wakan? Näk Jerusalem naniktä kädet waki u ba u täñ namikta nämö bitnätat. Ba ugän nämö. Ekäni Jesuta yänpän kumäkta pidäm täyat yäk. ¹⁴ Ude yänjirän Pol täño gäripi u iniñ bitnänañi bumik nämö nadänkumäño unita ñode iwetkumän; Eruk, Ekänitä imaka kubä ahän gamikta nadatak u ini kañ ahän gamän.

Pol Jerusalem ahänjuk

¹⁵ Eruk u itna täreñjirän Jerusalem ärokta täñtuñum tuñum täñkumän. ¹⁶ Täñtuñum tuñum täñpeñ kunayän täñitna Sisaria nanik nadäkinik täñpani ätu penta kuñkumän. Unitä nimagut yäpmän äma kubä wäpi Nason unitä yotken kuñkuñ. Äma uwä Saiprus nanik, äbot täñpani bian yäpurärätkuk. Unitä yotken päñku itkumän. ¹⁷ Täñkañ eruk, Jerusalem äbot täñpani ämawebetä bänep oretoret terak nimagut päñku nipmanpä patkumän. ¹⁸ * Patkumäño yänewänä Pol uwä ninkät Jems kakta bok kuñkumän. Täñpäkañ kadäni ugän äbot täñpani ämawebe täño intäjukun äma käbeyä täñ itkuñ. ¹⁹ * Täñjirä Pol uwä päñku bok itkañ yäniñ orepän guñ äbotken epän täñjirän Anututä kerit terak kudän jide pewän ahänkuño u kudup yäwet ahänjirän nadänkuñ.

²⁰ * Pol täño man u nadänpän Anutu täño wäpi yäpmän akunpäñ iniñ oretkuñ. Täñkañ iwetkuñ; Gäk nadätan? Juda ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ imiñ moreñ yäk. Täñkañ ämawebe uwä Moses täño бага man u pen iwaräntäktä kehärom täkañ yäk. ²¹ * Upänkañ gäka manbiñam ñode nadäk täkañ; Poltä Juda ämawebe, guñ ämawebe bämopi-ken itkañ u ñode yäwet täyak; In Moses täño бага man penpäñ nanakjiye täño gupi moräk madäneñtawä, bian täñpani ude. Ba Juda täño täktäki kudup kañ peñ morewut yäk. Gäkä ude yäk täyan yän nadäk täkañ. ²² Gäk äma udewanitä abän yän biñam uku nadäño unita nadäwätäk täñ itkamän. ²³ Unita kädet kubä ñode gäweritna täñpikañ gäka äma täga yän kañ nadäwut. Nin bämopnin-ken äma 4 ude itkañ yäk. Äma 4 uwä Anutu inamiken äneñi pakigän itta бага man täño kädet kubä iwatta yänkehärom tañkuñ yäk. ²⁴ * Eruk äma ukät bok kudupi yotken kuñkañ Moses täño бага man iwatpäñ imaka tänayän täkañ u gäk udegän kañ tä yäk. Ba monen penayän täkañ unita ba gäkñata bok kañ pe. Ude täñjiri äma 4 u Anutu-ken yänkehäromtak man yäwani uwä täñ-tärekañ yän nadäneñta gwäki pujiñ täga äriñ täñpä kuneñ. Eruk, gäk ude täñkentän yämiñiri ämawebetä ñode api nadäneñ; Pol täño biñam

* **21:18:** Apos 15:2,13; Gal 1:19 * **21:19:** Apos 15:12 * **21:20:** Apos 15:1,5

* **21:21:** Apos 16:3; Gal 2:3 * **21:24:** Nam 6:1-20; Apos 18:18

nadänkumäño u bureni nämo, jopi yäk. Pol uwä Moses täño бага man iwät täyak yäj api nadäneñ.

25 * Täñpäkañ äma guñ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani unitawä, manbiñam ñowäku bian yämiñkumäño u nadäkañ yäk. Imaka ñodewani nämo täkta yäñpäñ-nadänkumäño uwä kudän täñpäñ yämiñkumäñ; Tom anutu jopita nañimik täñpani u nämo näneñ. Ba tom nägät ikek ba tom kotäki topmäñpäñ däpani nämo näneñ yäk. Ba kubokäret nämo täneñ. Man kudän ude täñpäñ yämiñkumäñ yäk.

26 * Eruk käbeyä täñpä tärewänkañ patkuño yäñewänä Pol äma Anutu-kät yänkehäromtak man yäwani 4 ukät päñku yänkehäromtak man yänkuño udegän yänkuk. Ude täñkañ kudupi yot gänañ äronpäñ bämop äma ñode iwetkuk; Baga man terak kudän täwani udegän, kepma 7 itna tärenjirän yänkehäromtak man yänkumäño unitäño epäni u api tärewek yäj iwetkuk. Eruk, kepma 7 udetä ugän it yäpmäñ kuñtängän yänkehäromtak man u täñ-täreka gupe käbäñi nitek iñiñkuñ.

Juda naniktä Pol iñitkuñ

27 * Eruk kepma 7 u tärewayän täñjirän Juda nanik Esia komeken naniktä abäñpäñ kañkuñ; Pol kudupi yot täño yewa gänañ irirän. Abä ämawebe peñ yäwettäko Polta kokwawak täñ imiñkuñ. Ude täñpäñ Pol iñitkuñ. 28 * Iñitpäñ gera ñode yänkuñ; Isrel ämawebe in täñkentäj nimut! Äma ñonitä ämawebe komeni komeni nintäño wäpnin biñam ukät Moses täño бага man ba kudupi yot ño täñpäwakta yäwetpäñ yäwoñärek täñtäñ kuk täyak yäk. Ba ugän nämo! U Grik nanik ätu yän-yäkñat yäpmäñ kudupi yot gänañ äronkuk. Kudupi yot Anututä inita biñam yäwani-ken äronjirä Anutu inamiken täñpäwak täñkuñ yäk. 29 * Täñpäkañ man u yänkuño uwä imata, bian yabäñjirä Trofimus Efesus komeken nanikpäñ Polkät yotpärare u gänañ irirän yabäñkuñ. Yabäñkañ nadänkuñ; Poltä ini imagut yäpmäñ kudupi yot täño yewa gänañ ärok yäj jop nadänkuñ.

30 Täñpäkañ Jerusalem ämawebetä man u nadäñpäñ kikuñtupäñ täñ-urukuruk bumta täñkuñ. Ude täñkañ Pol iñitpäñ wädäj gärepmäñ yäpmäñ yewa kemat umude kuñkuñ. Ude täñpäñ bäräñeñ kudupi yot yewa täño yäma yäputkuñ. 31 Ude täñkañ Pol iñit yäpmäñ äpämañ päñku ut irirä Rom täño komi äma täño intäjukun ämatä biñam ñode nadänkuk; Jerusalem ämawebe kuduptagän kokwawak täñpäñ kowat ämiwän täkañ yäk. 32 Ude nadäñpäñ bäräñek-tagän intäjukun äma ätukät komi ämaniye ätukät yämagurän yäpmäñ äma peñawäk täñ itkuñ-ken bäräñeñkuñ. Bäräñeñ äbäñjirä Juda ämawebetä

* 21:25: Apos 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20 * 21:27: 2Ti 1:5 * 21:28: Ese 44:7; Apos 6:13 * 21:29: Apos 20:4; 2Ti 4:20

yabānpāṅ Pol wari nāmo utkuṅ. ³³ * Ude tāṅirā komi āma tāṅo intājukun āmatā ābā Pol inṅitkaṅ komi āmaniye yāweriṅān yen kehāromi yarā yāpmāṅ pāṅku pādāt tāṅkuṅ. Ude tāṅkaṅ Juda āmawebe yāwet yabāṅkuṅ; Āma ṅo netā? Ba imapāṅ tāk? ³⁴ Yāṅirān āmawebe ābot pāke itkuṅotā yāṅ-tāṅurān yāṅpāṅ yāṅkurāk tāṅkuṅ. Yāṅuruk-uruk pāhap ude tāṅirā komi āma tāṅo intājukun āmatā mebāri ket nāmo nadāṅkuṅ. Tāṅpāṅ komi āmaniye yāweriṅān Pol inṅit yāpmāṅ komi āmatā ini yotken kuṅkuṅ. ³⁵ Inṅit yāpmāṅ yot yāma-ken u kuṅpāṅ komi āmatā yabāṅkuṅ; Āmawebe pāke u Pol utta yāwat-yāṅirā ude yabāṅpāṅ Pol pudātpāṅ punin yāpmāṅ āronkuṅ. ³⁶ * Āmawebe ābot pāke unitā yāwarān tāṅkaṅ kāhān gera terak ṅode yāṅtāṅ kuṅkuṅ; Kumāṅ-kumāṅ utpewā kumbān! yāk.

Poltā nadākiniki tāṅo mebāri yāwetkuṅ

³⁷ Eruk komi āmatā Pol yāṅikṅat yāpmāṅ yot gānaṅ āronayāṅ tāṅirā Poltā komi āma tāṅo intājukun āma u Grik man terak ṅode iwetkuṅ; Nāk man kubā gāk tāga gāwerayāṅ? Ude yāwānā iwetkuṅ; Wāra, gāk nākṅo man kotāk nadātan? ³⁸ * Nākā gāka Isip nanik bian gapmanta kokwawak tāṅpāṅ āmik pewān ahāṅkuko u yāṅ nadātat yāk. Āma u noriye āma komi komi 4,000 yāṅ-butuwān yāpmāṅ kome kawuki-ken āmik tākta kuṅkuṅ. ³⁹ Yāwānā Poltā yāṅkuṅ; Nāk u nāmo! Nāk Juda ābotken nanik, Silisia komeken, yotpārare taṅi kubā wāpi Tasus u nanik yāk. Unita nadāṅ namiṅiri āmawebe man yāwerayāṅ yāk. ⁴⁰ Ude iwerānā komi āma tāṅo intājukun āmatā nadāṅ imiṅkuṅ. Nadāṅ imiṅirān, eruk Poltā yot tāṅo yeṅpeṅ ārowani terak itpāṅ ketwāra tāṅyāreṅirān āmawebetā u kaṅpāṅ kwikinik it yāpmāṅ kuṅkuṅ. Kwikinik irirā eruk Pol āmawebe pāke u iniken man kotāk Hibru uterak ṅode yāwetkuṅ;

22

¹ Nanaye, notnaye, in juku peṅpāṅ nadākot! Nāk imaka goret kubā nāmo tāṅira nepmāṅitkaṅ unitāṅo mebāri yāṅ ahāwayāṅ yāk. ² Poltā iniken man kotāk Hibru uterak yāṅirān unita u nadāṅpāṅ kwikinik-inik it yāpmāṅ kuṅkuṅ. Kwikinik irirā Poltā āneṅi ṅode yāṅkuṅ; ³ * Nāk Juda āma kubā yāk. Meṅnatā Silisia kome, Tasus yotpārare-ken bāyaṅkukopāṅ ābā yotpārare ṅo itpāṅ tāgaṅkut yāk. Ābekniye oraniye tāṅo бага man kudupta yāṅpāṅ-nāwoṅārek tāk tāṅkuko uwā Gamaliel. Uwā nākṅo yāṅpāṅ-nāwoṅārek āma ude yāk. Ude tāṅirān nāk intā Anutu tāṅo nadāk-gārip u iwatpāṅ tākta pipiri intā tāk tākaṅ udegān tāṅ yāpmāṅ ābut. ⁴ * Nāk āma Jesu tāṅo Kādet

* 21:33: Apos 20:23 * 21:36: Luk 23:18; Apos 22:22 * 21:38: Apos 5:36-37

* 22:3: Apos 5:34; Rom 10:2 * 22:4: Apos 8:3, 22:19

iwarani u tänpäwak täj yäpmäj äbut. Äma ba webe bok ätu yentä pädat tänpäj komi yotken yämagut yäpmäj kuk täñkut. Täñkañ ätu kumäj-kumäj däpmäk täñkut yäk. ⁵ Bämop äma intäjukun tänpäni Ananias, ba Juda täño äma ekäni ekäni u näkä ude täñkuro u kudup nadäkañ. Unitä täga täwetnayäj yäk. Kadäni kubäta näk Jesu täño Kädet iwarani Damaskus yotpärare-ken itkañ u yepmäñit yäpmäj päbä komi yotken Jerusalem ño yepmakta nadäñkut. Ude nadäjira ini ño nanik täño äma ekäni ekänitä noriye Damaskus itkañ u Näk ude api täñpet yäj yäwet yabäкта manbiñam kudän tänpäj namiñkuñ.

⁶ Kudän tänpäj namä yäpmäj Damaskus kädet kuñtäñgän kepma bämopi täñirän imaka kubä pit kubägän ñode ahäj namiñkuk; Peñyäjek pähap kubä kunum gänañ naniktä peñyäjepäj nabäjuk. ⁷ Ude täñirän näk kome terak mañ patkañ gera kubä ñode nadäñkut; Sol! Sol! Gäk imata komi namik täyan? ⁸ Yäwänä näkä yäjkut; Ekäni, gäk netä? Ude yäjira unitä yäjkut; Näk Jesu Nasaret nanik upäj gäkä näk täñpiwak täkañ yäk. ⁹ Täñpäkañ äma näkkät bok itkumäño u peñyäjek ugän kañkuño upäjkañ man kotäk ahäjnkuko u nämo nadäñkuñ. ¹⁰ Ude täñkañ näkä yäjkut; Ekäni, unita näk jide täñpet? Yäjira näwetkuk; Gäk akuñkañ Damaskus yotpärare-ken ku! U kuñiri äma kubä uken itak. Unita epän man yäj gamiñkuro u, uken kwikañ unitä api gäwerek yäk. ¹¹ Täñpäkañ peñyäjek unitäño ägonitä täñpewän dapuna bipmäj urirän imaka imaka täga nämo yabäjkut. Ude täñira ämanaye dubina-ken itkuño unitä nepmäñit yäpmäj Damaskus kuñkuñ.

¹² Eruk, äma kubä Damaskus komeken itkuko u wäpi Ananias. Äma uwä Anutu gämoni-kengän itkañ Moses täño бага man säkgämän iwarän täwani. Juda äma Damaskus itkañ unitä äma u orañ imik täñkuñonik. ¹³ Täñpäkañ äma unitä päbä dubina-ken itpäñ ñode näwetkuk; Notnapak Sol, dapunka äneñi ijiwi kut yäk. Ude yäjirän uterakgän dapun ijiwa kwäpäñ kañkut. ¹⁴ Käwawä yäjkut; Äbekniye oraniye täño Anutu unitä iniken nadäk tawañ u nadäkta gäk iwoyänpäj gepmañkuk yäk. Ba Siwoñi Äma u kakta ba mani kotäk nadäkta iwoyänpäj gepmañkuk yäk. ¹⁵ Unita gäk imaka kañkuno ba nadäñkuno unitäño biñam ämawebe api yäwetpäñ yäwoñärewen yäk. ¹⁶ * Unita imata kadäni käroni itsämben? Akuñpäñ Ekäni wäpi yäjpäñ ume äruriri momika kumän ärut moreñ gamayäj yäk.

¹⁷ Poltä ude yäwetpäñ ämawebe äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, kadäni käroni kuñattängän Jerusalem ño äneñi äbut yäk. Äbäñpäñ kepma kubäta kudupi yot gänañ äronkuro Anutu-

* 22:16: Apos 2:21

ken yäjapik man yäj itkañ dāpmonken ude bumik Ekāni kañkut. ¹⁸ * Kañira ñode nāwetkuk; Gāk bārāñej akunkañ Jerusalem u peñpeñ ku! yäk. Nākño manbiñam yotpārare ñoken yājahāwayāj tāyan u nāmo nadāj gaminayāj yäk. ¹⁹ * Yāwānā nākā yāñkut; Ekāni, ini-tāgān nākño biñam ñode u nadākañ; Nāk bian Juda tāño kābeyā yot komeni komeni itkañken u āronpāj āmawebe Jesuta nadākinik tāñpani u dāpmāñpāj yepmāñitpāj komi yotken yepmak tāñkut. ²⁰ * Ba kadāni Stiven gākño man yāñahāñtāj kuñattāyon utpewā kumbuko u nāk imaka, it yāmiñira tāñkuñ. Tājirā yabāñkañ bānep tāga nadāñkut. Ba āma utkuño unitāño tek kāronji unita watāni it yāmiñira tāñkuñ. ²¹ * Ude yāwawā Ekānitā ñode nāwetkuk; Ku! yäk. Guñ ābot ban itkañ uken nākño manbiñam yāwetpāj yāwoñārekta ganiñ kirewayāj yāj nāwetkuk.

Poltā nāk Rom kome māhem yāj yāwetkuk

²² * Eruk, Poltā guñ ābotta yājirān Juda naniktā nadāñpāj man wari nadākta bitnāñpāj kāhān gera yājñpāj yājkuñ; Utpewā kumbān! Āma ñodewani kome terak itnañi nāmo! ²³ Kāhān gera ude yājñpāj kokwawak terak iniken tek punin nanik yāñopmāj tāñpā kwāpāj kugun porinpāj ureñ tāñpā punin āronkuñ.

²⁴ Ude tāñirā komi āma tāño intājukun āma unitā komi āmaniye peñ yāwet-pewān Pol yāpmāj yot gānañ āronkuñ. Yāpmāj āronjirā intājukun āma unitā yāwet-pewān Polta kokwawak tāñ imiñkuño u mebāri nadākta päripmāñpāj iwet yabānayāj tāñkuñ. ²⁵ * Ude tāñpāj eruk Pol tāño keru kuroñi pādāt tāñpāj päripnayāj tāñirā Pol komi āma kubā iwet yabāñkuk; Jide? Rom gapman tāño бага man terak kādet ñode kubā patak ba nāmo patak? yäk. In nāk, Rom kome māhempāj, manken nāmo nepmañkañ imata intājukun nutnayāj tākañ? Ude tākañ u tāga?

²⁶ Poltā ude yāwānā komi āma unitā pāñku intājukun āmani ñode iwetkuk; Ai, jide tāñpayāj? Āma ñowā Rom kome māhem kubā yäk. ²⁷ Ude iwerānā komi āma tāño intājukun āma unitā Polken ābāñpāj iwetkuk; Gāk nāwet! Gāk Rom kome māhem bureni? Iwerānā Poltā Ei, nāk Rom kome māhem yāj iwetkuk. ²⁸ Ude iwerānā intājukun āmatā yāñkuk; Bureni? Nāk Rom kome māhem ude itta nadāñpāj moneñ tañi dārat yäk. Yāwānā Poltā yāñkuk; Nāk nāmo yäk. Nāk Rom kome māhem ude ahāñkuro itat. ²⁹ * Ude yājirān komi āma Pol utnayāj tāñkuño u man u nadākañ umuntañpāj kakātāñkuñ. Tājirā komi āma

* **22:18:** Apos 9:29-30 * **22:19:** Apos 8:3, 26:9-11 * **22:20:** Apos 8:1

* **22:21:** Apos 9:15, 13:2 * **22:22:** Apos 21:36 * **22:25:** Apos 16:37 * **22:29:**

täjo intäjukun äma unitä Pol u Rom nanik yäj nadänpäj, ini imaka, umuntanġuk. U imata, komi ämaniye yäwerän päñku yentä pädat täñkujo unita.

Pol Juda äma ekäni ekäni inġamiken itkuk

³⁰ Eruk komi äma täjo intäjukun äma unitä Juda naniktä Pol waki jide täñkukta kokwawak nadäj imikañ yäj ket nadäkta nadäñkuk. Ket nadäwa yänkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda nanik täjo äma ekäni ekäni käbeyä täñput yänpäj yäwetkuk. Käbeyä täñirä komi äma täjo intäjukun äma u Pol pit iminpäñ yänikġat yäpmäj päñku äma ekäni ekäni inġamiken tewän wädäñkuk.

23

¹ * Täñirä Pol Juda täjo äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani dapun tañi yabänpäj ñode yäwetkuk; Notnaye! Näk Anutu inġamiken siwoñi kuñararo unita kädet u iwatpäñ it yäpmäj abätat ñonita bänepnatä täga nadätat yäk. Näk imaka waki kubä nämo tät yäj nadätat yäk. ² * Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Ananias unitä äma Pol dubini-ken itkujo u yäwetkuk; Meni däpmäj gäreput! ³ * Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuk; Anututä gäkña uyaku api gurek yäk. Nadäkinikka nämopäj tek säkgämän säkgämän täk täyan! Moses täjo бага man iwatpäñ manken nepmanġañ äbäno mañit itan? Ude täno upänkañ бага man gäkña irepmitpäñ yäniñ kireñpewi nutkañ yäk.

⁴ Yäwänä äma tuän itkujoñitä nadänpäj Pol iwetkuñ; Jide? Gäk bämop äma intäjukun täñpani ño yänärok man iwerayäj yänpäj yäyan? ⁵ * Yäwäwä Poltä yäwetkuk; Notnaye, näk äma ñonita bämop äma intäjukun täñpani yäj nämo nadätat. Unita näk goret yät yäk. Anutu täjo mantä ñode yäyak; In intäjukun ämajiye man waki nämo yäwetneñ.

⁶ * Eruk, Poltä äma päke itkujo u ñode yabänpäj-nadäñkuk; Ätu Satyusi äma, ätuwä Parisi äma. Ude nadänpäjnä gera täñpäj ñode yäwetkuk; Notnaye, näk Parisi äma kubä. Ba nana imaka, Parisi äma yäk. Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yänpäj manken ño nepmanġañ. ⁷ Poltä man ude yäwänä Parisi Satyusi bämopi-ken man yänkañ bumta yäj-awätkuñ. Täñpäj käbeyä u duñ-weñkuk. ⁸ * Imata, Satyusi äma ñode nadäk täkañ; Äma kumbani-ken naniktä äneñi täga nämo api akuneñ. Ba añero ba mäjo nämo itkañ yäj

* **23:1:** Apos 24:16 * **23:2:** Jon 18:22-23 * **23:3:** Mat 23:27 * **23:5:** Kis 22:28
* **23:6:** Apos 4:2; Apos 24:15,21; Apos 26:5 * **23:8:** Mat 22:23

nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ Parisi ämatä man unita nadäkinik täk täkaŋ.

9 * Mebäri unita yänuruk-uruk pähap yäntäŋ kuŋkaŋ abäk täŋkuŋ. Täŋpäkaŋ Baga man yäwoŋjärewani äma itkuŋo u ätu Parisi äbotken nanik. Äma unitä akuŋpäŋ Pol gäarak itpäŋ man kehäromigän ŋode yänkuŋ; Ude nämo! Äma ŋoken goret kubä nämo käkamäŋ. Aŋero ba mäjo kubätä iwerirän käwep man ŋo yäyak! 10 Ude yäntäŋ kuŋkaŋ äbäk täntängän ämik bureni täŋpäŋ Pol gupi yäpmäŋ däkneneŋ yän nadäŋpäŋ komi äma täŋo intäjukun äma u umuntaŋkuk. Ude nadäŋpäŋ komi ämatä Pol Juda äma keriken nanik yomägat yäpmäŋ komi ämatä ini yotken kukta yäwerän äpmonkuŋ.

11 * Imagut päŋku tewä parirän bipani Ekänitä Pol ahän imiŋpäŋ iwetkuk; Gäk nämo umuntäwen! Kehärom taŋpäŋ bätakigän kuŋaren yäk. Näkŋo manbiŋam Jerusalem yotpärareken yänahätan udegän Rom komeken api täŋpen yän nadäŋ gamitat.

Juda äma ätutä Pol kumäŋ-kumäŋ utta man topuŋ

12 Patkuŋo yäŋerirän Juda äma ätutä käbeyä täŋpäŋ Pol utpewä kumäkta man yänpäŋ-nadäŋpäŋ yänkehäromtak man ŋode yänkuŋ; Pol bureni-inik api utpena kumbek. Pol utpena kumäkta itsämäŋkaŋ ketem ume nämoinik api näne. 13 Äma yänkehäromtak man yänkuŋo u 40 ba 45 udetä yänkuŋ. 14 Äma unitä bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo äma ekäni ekäniken ahän yämiŋpäŋ ŋode yänkuŋ; Nin yänkehäromtak man ŋode yäkamäŋ yäk. Ketem täpuri kubä nämoinik naŋkaŋ it yäpmäŋ kuŋkä eruk, Pol api utpena kumbek. 15 * Unita inä Pol tewä yäpmäŋ äpäkta manbiŋam pewä yäpmäŋ komi äma täŋo intäjukun ämaken kwän. Jop man ŋode kaŋ yänikŋarut; Pol tewä äbä mebäri ket täŋpäŋ niwerirän kaŋ nadäna. Eruk ude yänpewä äbäŋirän, ninä kädet-ken jämjam patpäŋ api utne yäk.

16 Eruk, Pol wanori täŋo nanak kubä itkaŋ nadäŋirän man u yänkuŋ. Yänirä nadäŋkaŋ komi ämatä yotken kuŋpäŋ äwäŋi Pol päro iwetkuk; 17 Iweränä Poltä komi äma täŋo intäjukun äma kubäta yänpewän äbänä iwetkuk; Äma ŋo man kubä yäpmäŋ äbätak unita yänikŋat yäpmäŋ intäjukun ämaken ku. 18 Ude iweränä komi äma unitä yänikŋat yäpmäŋ intäjukun ämaniken u kuŋkuk. Kuŋpäŋ yänkuŋ; Äma ŋonitä man kubä gäwerayän yäwänpäŋ Pol komi yotken irani unitä peŋ näwetpewän yänikŋat yäpmäŋ äbätat yäk. 19 Ude iweränä intäjukun äma unitä äma gubaŋi u imagut yäpmäŋ päŋku inigän tenpäŋ ŋode iwet yabäŋkuk; Ima man näwerayän äbätan? 20 Yäwänä

* 23:9: Apos 25:25 * 23:11: Apos 18:9, 19:21; Apos 27:24; Apos 28:16,23

* 23:15: Apos 25:3

äma gubaŋi unitä ɲode iwetkuk; Juda ämatä kwep gäkä Pol iniŋ kireŋpewi äpmokta äbä gäwet yabänayäŋ. Man topmän itkaŋ yäk. Äbä jop manman ɲode api yänğäkɲatneŋ; Nin Pol täŋo man mebäri unita ket nadänayäŋ. ²¹ Ude yänayäŋ täkaŋ upänkaŋ gäk unitäŋo man nämo nadäŋ yämen! Äma 40 ba 45 ude unitä Pol utta jämjäm itkaŋ yäk. Äma uwä yänğehäromtak man ɲode yänkuŋ; Nin Pol utpena kumäkta itsämänkaŋ ketem ba ume kubä nämoinik api näne yän yänkuŋ. Ude yänkuŋo apiŋowä gäkä kowata man jide yäwayäŋ täyan unita itsämänkaŋ yäk.

²² Eruk, komi äma täŋo intäjukun äma unitä jukuman kehäromi ɲode iwetkaŋ iniŋ kireŋpewän kuŋkuk; Man näwetan ɲo äneŋi äma kubä nämoinik iweren yäk.

Pol Sisaria yotpärare imagut yäpmäŋ kuŋkuŋ

²³ Eruk, komi äma täŋo intäjukun äma unitä komi äma täŋo watä ämaniye yarä yänpewän äbänpäŋ ɲode yäwetkuk; Ek täŋo komi äma 200 udekät komi äma ätu hos terak kuŋarani 70 ukät komi äma boham ikek 200 ude yämaguränkaŋ 9'kirok bipani Sisaria komeken kukta täŋtuŋum täkot yäk. ²⁴ Polta imaka, hos kubä täŋket täŋpäŋ kaŋ peŋ imut yäk. Täŋkaŋ eruk, watäni säkgämän itpäŋ imagut yäpmäŋ päŋku Sisaria kome täŋo kaŋiwat epän täŋpani äma wäpi Feliks uken kaŋ ahäwut yäk. ²⁵ Ude yäwetkaŋ Feliksta manbiŋam ɲode kudän täŋpäŋ yämiŋkuk;

²⁶ Näk Klodius Lisiastä äma ekäni ärowani Feliks unita manbiŋam ɲode kudän täŋ gamitat. Kepma täga. ²⁷ * Juda naniktä äma ɲo inŋitpäŋ utpewä kumbayäŋ täŋjirän näkä äma ɲo Rom kome mähem yän nadänpäŋ komi ämanayekät päŋku täŋkentäŋ imiŋpäŋ keriken nanik yäyomägat yäpmäŋ äbämäŋ. ²⁸ * Unita näkä mebäri ima terak täkaŋ yän nadäkta imagut yäpmäŋ Juda täŋo intäjukun ämaniyeken kut. ²⁹ * Kuŋpäŋ yäwet yabäwawä iniken бага man ätu terak wohutpäŋ yänkuŋ. Upänkaŋ manken tenpäŋ utpewä kumäkta ba komi yotken tekta momi kubä nämo kat. ³⁰ * Täro upänkaŋ utpewä kumäkta man käbop käbop topmaŋo biŋam u nadänpäŋ unita gäkken bäräneŋ tewa äretak. Täŋkaŋ Juda nanik manken tenjo u yäwetpewa äreŋkaŋ u ima mebärita manken tenjo inamka-ken api yänahäneŋ. Eruk, näkɲo manbiŋam gäka kudän täyat u ude. Näk Klodius Lisiastä kudän täyat.

³¹ Eruk komi äma, intäjukun ämani täŋo man buramiŋpäŋ bipani ugän Pol imagut yäpmäŋ Antipatris yotpärare-ken

* **23:27:** Apos 21:30-33; Apos 22:25-27 * **23:28:** Apos 22:30 * **23:29:** Apos 18:14-15 * **23:30:** Apos 24:5-8

kuŋkuŋ. ³² Kuŋkuŋo yäñewänä komi äma hos terak kuŋarani u Pol imagut yäpmäŋ Sisaria yotpärare-ken kuŋirä komi äma ätuwä äneŋi äyänutpeŋ Jerusalem kuŋkuŋ. ³³ Täŋpakaŋ komi äma hos terak kuŋarani u kumaŋ päŋku Sisaria yotpärare-ken ahänpäŋä Klodius Lisiastä manbiŋam kudän täŋkuko u gapman täŋo kaŋiwat äma Feliks unita imiŋkaŋ Pol imaka, iŋamiken yänikŋat yäpmäŋ päŋku tewä itkuk. ³⁴ Tewä irirän Felikstä manbiŋam u daniŋpäŋ nadänkaŋ Pol iwet yabänkuk; Gäk komeka taŋi de? Yäwänä Poltä iwetkuk; Komena taŋi Silisia yäk. ³⁵ Yäwänä Felikstä kowata ŋode yänkuk; Kwikinik iriri äma manken gepmaŋo unitä äbäkaŋ yäniri kaŋ nadäwa yäk. Ude yänkaŋ watä äma yäwerän Pol yäpmänpäŋ gapman täŋo yot, Herottä täŋpani, u tewä irirän watä it imiŋkuŋ.

24

Pol Feliks keru terak teŋkuŋ

¹ Eruk, kepma 5 ude täreŋirän bämop äma intäjukun täŋpani Ananias ukät Juda äma ekäni ekäni ätu bok, ba gapman täŋo бага man mebäri nadäwani wäpi Tetulus ukät Sisaria yotpärare-ken äbuŋ. Äbänpäŋ Pol manken tenayäŋ täŋkuŋo unita gapman täŋo kaŋiwat äma Feliks u ahäŋ imiŋkuŋ. ² Ahäŋ imäwä Felikstä Polta yänpewän äbuk. Äbänä Tetulustä Pol kowata kaŋ yäpän yänpäŋ Feliks iŋamiken ŋode yänkuk; Ekäninin Feliks, gäk watä säkgämän it nimiŋjiri bämopnin-ken ämik kubä nämo ahäk yäk. Ba täŋkentäŋ nimiŋjiri imaka mäyap goret-goret irani u täŋpäŋ yäpna tägaŋ yäk. ³ Gäkkät imaka imaka yäpna tägaŋo u yabänkaŋ bänep täga nadänpäŋ ganiŋ oretkamäŋ yäk. ⁴ Täŋpakaŋ man käroni yänira gaŋa täweno ude ta näk pengän ŋode gäwet yabätat; Gäk nadäŋ nimiŋjiri man keräpi kubä gäwetnayäŋ. ⁵ * Nintä äma ŋo käkamäŋ uwä peŋawäk mebäri mebäri pewän ahäwani yäk. U ŋode täk täyak; Juda ämawebe komeni komeni ittäŋ kukaŋ-ken man yäwetpäŋ yäwonärek täŋpewän kokwawak ba ämik bämopi-ken ahäŋ yämik täkaŋ. Ba uwä äbot ätu nin nipmanpäŋ äbot inigän itpäŋ wäpi Nasaret yän yäwani unitäŋo intäjukun ämani ude itak yäk. ⁶⁻⁸ * Ba ugän nämo. Kubä pen ŋode; U kudupi yot täŋpawakta kudän mebäri mebäri täk täŋkuk. Ude täŋtäyon inŋitkumäŋ. Unita gäkŋa-tägän iwet yabänjiri nintä manken teŋkumäŋo unitäŋo mebäri ini-tägän gäwerirän api nadäwen yäk. ⁹ Ude yänirän Juda äma ekäni ekänitä udegän Tetulus yän-kentänpäŋ Polta yänpäŋ ŋode yänkuŋ; Man yäkamäŋ ŋowä bureni-inik!

Pol man kukŋini yänahänkuk

* 24:5: Apos 17:6 * 24:6-8: Apos 21:28-30

10 Ude yänjirä gapman täño kañiwat äma Feliks unitä Pol man täga yäwayän yän yänpäñ ketwära täñirenkuk. Täñjirän Poltä ñode yänkuk; Näk nadätat yäk. Obañ mäyap ämawebe äbot ñonitäño man yäpmän daniwani äma ude it yäpmän äbun yäk. Unita man kowata gäwetta täga nadätat yäk.

11 * Man ño bureni gäwera. Anutu iniñ oretta Jerusalem äbänpäñ it yäpmän äbänjira kepma 12gän täretak yäk. Unita äma ätu yäwet yabäwikañ man yäyat ñonita u bureni yän gäwetnayän. 12 Äma man käbeyä-ken nepmañkañ ño kudupi yot gänañ ba yotpärare-ken goret kubä täñjira nämo nabänkuñ. Nämo inik! Man wärät-wärät ba ämawebe bänepi täñpäwak-wak kädet kubä nämo pewa ahänkuñ yäk. 13 Ude täk-täyak täk-täyak yänpäñ manken nepmañkañ ñonitäño bureni kubä täga nämo gäwoñärenayän yäk. 14 * Täñpäkañ, man bureni u ñode; Näk Kädet äma ätutä U kädet waki yän yäk täkañ u iwatpäñ Anutu, äbekniye oraniyetä iniñ orerani u iniñoret täyat. Täñ, man kudup Moses täño бага man terak itkañ u ba profet bianitä kudän täwani unita nadäkinik täyat. 15 * Unita imaka kubä Juda ämawebetä itsämäk täkañ unita näk imaka, itsämäk täyat yäk. Uwä ñode; Anututä äma siwoñi ba äma waki bok kumbani-ken nanik äneñi api yäwän kikñutneñ yäk. 16 * Mebäri unitagän näk Anutu inamiken ba ämawebe inamiken siwoñi kañ ira yän nadänpäñ bänep nadäk-nadäknata watäni itpeñ kuñat täyat.

17 * Näk ñode täñkut yäk. Obañ ätuta kome ätuken kuñat moreñkañ näkñaken äbot gänañ äma jäwäri itkuño u täñkentän yämikta moneñ yäpmänkañ Jerusalem äbut. Ba kudupi yot gänañ Anutu iniñoretta gupe kabäñi nitek ijiñ imikta äbut yäk.

18 * Täñpäkañ näk kudupi yot gänañ jop nämo äronkut. Nämo, Juda täño бага mantä Anutu inamiken kuräki itta yäk täyak u jukun iwatpäñ eruk kudupi yot gänañ äronpäñ irira Juda äma ñowä nabän ahänkuñ yäk. Näk ämakät nämo itkumän. Ba peñawäk kubä nämo täñjira nabänkuñ. 19 * Täñpäkañ Juda äma Esia komeken nanik, nabäwä goret täñpapän nepmäñitkuño unitä inamka-ken ñogän äbäkañ man yänañi yäk. 20 Nämo täñpäwä, äma ño yäwet yabä. Bian Jerusalem komeken Juda täño man käbeyä-ken itkuñ-ken näkken goret kubä kañ-ahänkuñ ba nämo? Ude yäwet yabä yäk. 21 * Etän, käbeyä uken man kubä ñode yänahänkuro unita käwep nadäwä wawäpäñ nämagut yäpmän gäkken ño äbuñ. U ñode yänkut; Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yänpäñ manken ño nepmañkañ.

* 24:11: Apos 21:17 * 24:14: Apos 24:5 * 24:15: Jon 5:28-29 * 24:16: Apos 23:1 * 24:17: Rom 15:25-26; Gal 2:10 * 24:18: Apos 21:26-27 * 24:19: 2Ti 1:15 * 24:21: Apos 23:6

22 * Eruk, Felikstä Jesu täño Kädet unitäño mebäri bian nadäwän tärenkuko unita Poltä man yäwän tärewäkañ Juda äma ñode yäwetkuk; Komi äma täño intäjukun äma wäpi Lisias unitä äpänkañ uyaku man ño yänket utnayän yäk. Ude yänpän käbeyä u yäwerän penpen kuñkuñ. 23 * Penpen kuñirä komi äma täño watä äma u iwerän Pol äneñi komi yot gänañ tewänkañ iwetkuk; Noriyetä päbä kañpäñ täñkentän imikta бага nämö penkirewen yäk. Ba yentä nämö pädat täneñ. Nämö, komi yot täño yewa gänañ jop täga kuñarek yäk.

Pol obañ yarä komi yotken itkuk

24 Eruk Pol komi yot gänañ kepma ätu irirän Feliks-kät webeni Drusila u äbumän. Drusila uwä Juda äbotken nanik. Äbänpäñ Felikstä Pol täño man ätu nadäwayän yänpän yänpewän äbuk. Pol äbänpäñ Jesu Kristota nadäkinik täktäk täño kädet yänpän-iwoñärenkuk. 25 Ba kädet siwoñi kuñatpäñ irit kuñat-kuñarita watäni säkgämän irekta ba Anututä komen ämawebe yäpmäñ daniwekta kadäni penkuko unita iwetkuk. Iwerirän Felikstä nadänkañ umuntañpäñ yänkuk; Gäk ku! Kämi, kadäni ätu iränä äneñi yänpewa api äben yän iwetkuk. 26 Täñpäkañ ugän nämö. Felikstä imaka kubä yäpmäkta nadäkgän täñkuk. U ñode; Poltä iniñ kireñpewa äpämañ kukta monen ätu käwep namek yän nadänkañ kadäni mäyap Polta yänpewän äbänpäñ man yänpän-nadäk täk täñkumänonik.

27 * Täñpäkañ Felikstä Juda ämawebetä näka bänep täga nadän namut yänpän Pol komi yot gänañgän tenkuk. Tewänkañ it yäpmäñ kuñtäyon obañ yarä tärenjirän äma kubä wäpi Posius Festus unitä Feliks täño kome yäpmänpäñ gapman täño kañiwat äma ude itkuk.

25

Pol Sisatä mani nadäkta yänkuk

1 Festustä Feliks täño kome yäpmänpäñ Sisaria kome täño kañiwat epän täñpani äma ude itkuk. Eruk kepma yaräkubä ude irän tärenjirä Sisaria kome penpen Jerusalem kuñkuk. 2 * Päñku irirän bämop äma intäjukun täñpani ba Juda täño äma ekäni ekäni uken kuñpäñ Poltä man iwetkuñ. Ude täñpäñ ñode iwet yabänkuñ; 3 * Gäk nin nadän niniñpäñ äma u bäräñen iniñ kireñpewi Jerusalem kañ äbän. Pol kumän-kumän utta äma yepmanpä jämjäm parirä äbuño unita man ude yänkuñ. 4 Yäwäwä kowata ñode yäwetkuk; Nämö! Pol Sisaria komeken komi yot gänañ itak yäk. Ba näk imaka, Sisaria komeken äneñi kwayän. 5 Unita äma ekäniñiye ätukät näkkät bok kuñkañ äma

* 24:22: Apos 23:26 * 24:23: Apos 27:3; Apos 28:16,30 * 24:27: Apos 25:9

* 25:2: Apos 24:1, 25:15 * 25:3: Apos 23:15

unitä goret bureni kubä täñjirän känejo täñpawä Sisaria kome uken manken kañ tewut yäk.

⁶ Täñpäj Festustä kepma 8 ba 10 ude Jerusalem itkañ Juda täño äma ekäni ekäni-kät man yäñpäj-nadäk epän täñpän tärewäpäj äneji Sisaria kuñkuk. Kuñkuko tamiwä man yäpmäj daniwani äma yäñpewä äbä irirä komi äma yäwerän Pol imagut yäpmäj äbuñ. ⁷ * Äbawä Juda äma ekäni ekäni Jerusalem penpen äbuñ unitä dubini-ken päbä itpäñ Pol terak man bäräpi bäräpi penpäñ yäñkuñ. Upänkañ ude täk-täyak täk-täyak yäj yäñkuñ unitäño bureni kubä Festus täga nämö iwonärenkuñ. ⁸ Ude yäñtäko Poltä kowata ñode yäwetkuk; Näk imaka waki kubä nämö täñkut yäk. Ba Juda täño бага man kubä nämö irepmikut, ba kudupi yot gänañ täñpawak kubä nämö pewa ahänkuñ. Ba Sisata man waki kubä nämö yäñkut yäk.

⁹ * Upänkañ Festustä Juda äma ekäni ekäni unitä bänep täga nadäkta Pol ñode iwetkuk; Jerusalem kuñkañ Juda äma inamiken man ño äneji yäkta täga nadäwiwä, eruk näk uken kuñkañ api nadäj gamet yäk. ¹⁰ Yäwänä Poltä yäñkuk; Ude nämö yäk. Sisa täño man nadäwani yot uku itat ñobayäj yäk. Unita yot ñokengän uyaku näkño man nadäwen yäk. Nadätan u, näk Juda äbotken imaka waki kubä nämö pewa ahänkuk yäk. ¹¹ Täñ, imaka waki kubä unita kañ kumba yäj yäñpäj täñpero täñpawä, täga api nutpewä kumbet. Täñpakañ man yäk täkañ u bureni nämö täñpawä u keru terak äma kubätä täga nanin kirenañi nämö. Unita äma ärowaninin Sisatä ini-tägän näkño man u kañ nadäwän yäk.

¹² Poltä ude yäwänä, eruk Festus äyänutpäñ täñkentäkiye-kät man yäñpäj-nadäk täñpäj Pol äneji iwetkuk; Gäk Sisa kañ käwa yäj yayan unita eruk, Sisaken kañ ku! yäk.

Festustä Polta Agripa iwet yabänkuk

¹³ Kepma ätu täreñjirän Juda täño intäjukun äma wäpi Agripa, wanori Benike-kät Festus iniñ oretdayäj Sisaria äbumän.

¹⁴ * Sisaria päbä kepma mäyap u itta nadänkumäno unita kadäni kubä bok itkañ Festustä Agripa Pol täño biñam ñode iwetkuk; Äma kubä bian Felikstä komi yotken teñkuko pen itak yäk. ¹⁵ Kadäni Jerusalem itkuro ugän bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda äma ekäni ekäni unitä näkä U waki täñpani yäj nadänpäñ komi äma yäwet-pewän kañ urä kumbän yäj nadänkañ äma uterak man mebäri mebäri penpäñ näwetkuñ yäk. ¹⁶ Upänkañ näkä kowata ñode yäwetkut yäk. Rom äma nintä äma kubä jop nadäj utpewä kumäkta kädet kubä nämö

* 25:7: Apos 24:5-6,13 * 25:9: Apos 24:27 * 25:14: Apos 24:27

pätak yän yäwetkut. Äma kubä manken ireko uwä äma manken teneŋo ukät itpäŋ mebäri jideta teneŋo unita kowat yäwän täŋpäŋ kawän bureni täŋpakaŋ uyaku täga täne yän yäwetkut yäk. ¹⁷Unita yänpäŋ näkä Sisaria äbänjira äma ŋo näwat yäpmän äbuŋ yäk. Äbäwä kadäni käronji nämo itkumän. Nämo, äbä patkumänjo yänewänä tami man nadäwani yotken kuŋpäŋ Pol imagut yäpmän äbäкта yänkut. ¹⁸Äma manken teŋkuŋo u penta itkaŋ ŋode nadänkut; Kädet wakiinik kubä täŋkuko unita käwep yäneŋ yän nadänkuropän nämo yäk. ¹⁹* Judatä iniken бага man irepmit-irepmit ba äma kubä wäpi Jesu uterak bok wohutpäŋ manken teŋkuŋ. Äma Jesu u kumbuk yän yäwäkaŋ Poltä äma u kodak itak yän yänkut. ²⁰* Yänjirä näk kädet udewani täŋo mebäri nadäwa yäkŋat täŋpa waŋkuŋ yäk. Unita Pol ŋode iwet yabänkut; Jerusalem kuŋkaŋ man epän u kaŋ täna yän nadätan? yän iwetkut. ²¹Iwerira Poltä yänkut; Nämo, Sisatä ini-tägän näkŋo man kaŋ nadäwän yän yänkut. Ude yäwänpän komi yotken ugän tewa irirän, eruk kädet kubä kaŋ-ahänkaŋ Sisaken kaŋ kwän yän nadänkut yäk.

²²Yänjirän Agripatä man u nadänpäŋ Festus iwetkuk; Näkŋa-tägän äma u meni jinomken nadäwayän yäk. Yänjirän Festustä iwetkuk; Kwep kaŋ nadä yäk.

²³* Eruk, tamiwä Agripa-kät wanori Benike äma ärowani täŋo tek wädäwän ärowäkaŋ komi äma täŋo intäjukun ämakät Sisaria nanik äma ekäni ekäni-kät penta kumaŋ man nadäwani yot gänaŋ äronkuŋ. Äronpäŋ Festustä komi ämaniye yäwerän Pol imagut yäpmän äbuŋ. ²⁴* Imagut yäpmän abäkaŋ Festustä ŋode yänkut; Äma ärowani Agripa, ba äma ekäni ekäni in kuduŋtagän itkamän ŋo, äma ŋonita kawut! Juda ämawebe ŋo irani, ba Jerusalem naniktä äma ŋopän manken tenayän ŋode yänkuŋ; Äma u utpewi kaŋ kumbän! yäk. Itkaŋ ärowani kudän wari täŋpek yän näwet täŋkuŋ. ²⁵Ude yäk täŋjirä näkä äma ŋonitä kumäкта waki kubä nämo kaŋ-ahäk täŋkut yäk. Ini-tägän intäjukun ämanin Sisatä näkŋo man kaŋ nadäwän yän yänpewän ude kaŋ täŋpayän nadänkut. ²⁶Upänkaŋ Äma ärowaninin Sisatä äma ŋonitäŋo mebäri nadäкта manbiŋam bureni jide kaŋ kudän täŋpäŋ pewa kuneŋ? Nadäwa nämo tumbuŋo unita äma ärowani Agripa gäk, ba äma ekäni ekäni ätu itkaŋ ŋo in inamjin-ken teyat yäk. Intä käwep täŋkentän namiŋpäŋ man täga kubä pewä ahäwäkaŋ upän manbiŋam terak kaŋ kudän täwa! ²⁷Tänpakaŋ näkä äma komi yotken irani kubä Sisaken tewä kukta mebäri unita manken teŋ yän siwoŋi nämo kudän täŋpäŋ bok pewa kuneŋo uwä siwoŋi nämo yäk.

* 25:19: Apos 18:15 * 25:20: Apos 25:9 * 25:23: Mat 10:18; Mak 13:9

* 25:24: Apos 25:2,7; Apos 22:22

26

Pol Agripa injamiken itkuk

¹ Tānpān Agripatā Pol iwetkuk; Eruk, man tāga yāwayān yāk. Yāwānā Poltā kerī yāpmān akunpān man ḥode yāḡahāḡkuk; ² Intājukun āma Agripa, nāk Juda āmatā bārāpi nākā terak peḡo unita kowata ḥode yāwayān; Gāk injamka-ken man yāḡahākta itat ḥonita tāgagāmān kubā nadātat yāk. ³ Gāk Juda āma nintāḡo tāktāknin u kudup nadātan. Ba imaka unita yāḡ-tāḡkārakḡeḡ yāḡawāt tākamān unita imaka nadātan. Unita ude itkaḡ nadān namīḡiri man ḥo yāwayān.

⁴ Juda āmawebe kuduptagān nākḡo irit kuḡat-kuḡat unitāḡo mebāri nadākaḡ yāk. Nāk Tasus ahāḡpān itpān tāgaḡkaḡ eruk māden Jerusalem kuḡkuro u nadākaḡ yāk. ⁵ * Nāka nadān morekaḡ unita ini gāwetnayān nadānpāḡā ḥode tāga gāwerirā nadāwayān; Nāk gubaḡi-ken Parisi āma ude itkaḡ unitāḡo tāktāki kudup iwarān tāḡkut yāk. Gāk nadātan, Juda ābot ātu tāḡo бага man u pidāmi bumik upāḡkaḡ Parisi āma tāḡo бага man iwarāntākta pipiri kubā tāḡpen yāk. ⁶ * Tāḡpākaḡ nāk apīḡo manken nepmanpā itat ḥo. Manken itat ḥonitāḡo mebāri ḥode; Nāk Anututā bian ābekniye oraniye imaka kubā tāḡ yāmayān yāḡkuko unita nadākinik tāḡpān itsāmāk tāyat. ⁷ Imaka Anututā yāḡkehārom tāwani unitāḡo bureni ahāḡirān kakta Isrel āma ābot 12 ude yāpmān daniwanitā ehutpān kepma bipani Anutu iniḡ oretoret tāk tākaḡ yāk. Āma ārowanina, imaka bureni unita nāk imaka, nadākinik tāk tāyat. Mebāri unitagān Juda āmatā manken ḥo nāmāgut yāpmān kuḡatkaḡ yāk. ⁸ Unita in ātu imata Anututā āma kumbani-ken nanik tāga nāmo yāwān kikḡutneḡ yāḡ nadāk tākaḡ?

⁹ * Intā nadāk tākaḡ, nāk bian udegān Jesu Nasaret nanik u wāpi biḡam kādet mebāri mebāri terak kaḡ tāḡpa wawut yāḡ yāḡpān-nadāk tāḡkuronik. ¹⁰ Kādet ude-ude u Jerusalem kome tāk tāḡkut. Bāmop āma intājukun tāḡpanitā nadān namīḡirā Anutu tāḡo kudupi āmawebe māyap komi yotken yepmak tāḡira āma ekāni ekānitā kaḡ kumbut yāḡ yāḡirā nāk imaka, tāḡkentāḡpān udegān yāk tāḡkut yāk. ¹¹ Ba kadāni māyap kābeyā yot komeni komeni it yāpmān kukaḡ-ken āroḡtāḡ kuḡpān āmawebe māyap yepmāḡitpān dāpmāk tāḡkuronik. Ude tāḡpewa Jesuta māde ut imīḡpān yāḡārok man iwerut yāḡpān, ba bānepna wakiinik tāḡpāpān yotpārare ban-ban it yāpmān kukaḡ-ken u kuḡpān āmawebe yabāḡ ahāḡpān dāpmāk tāḡkuronik.

¹² Ude yāḡpān Poltā āneḡi ḥode yāḡgān tāḡkuk; Unita kadāni kubāta bāmop āma intājukun tāḡpanitā nadān namīḡpān

* 26:5: Plp 3:5-6

* 26:6: Apos 23:6, 28:20

* 26:9: Apos 8:3

iniken wäpi terak nepmanpä yäpmän Damaskus yotpärareken kuŋkut. ¹³ Äma ärowanina, Damaskus kuŋtäyiwa kädet miŋin kepma bämopi-ken penjänek pähap kubä kunum gänaŋ naniktä näk ba notnayetä itkumän-ken u penjäneŋkuk. Penjänek unitäŋo penjänekitä edap täŋo penjäneki irepmittuk. ¹⁴ Penjänek täŋo kehärominitä nidäpmän-pewän kumän-tagän kome terak maŋ patkumän. Maŋ patkaŋ Hibru man terak äma kubätä ŋode näwet yabänkuk; Sol, Sol, gäk imata komi namitan? Gäk näk närepmitta pipiri täk täyan yäk.

¹⁵ Ude nadänpäŋ näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Yäwawä Ekänitä yänkuk; Näk Jesu, komi namik täyan ubayän yäk. ¹⁶ Ude täk täyan upänkaŋ aku! yän näwetkuk. Jop nämo ahän gamitat. Epän ämana ude kuŋarenta iwoyänpäŋ ganiŋ kirewayän ahän gamitat yäk. Unita kuŋkaŋ imaka gäwoŋäretat ŋo, ba kämi gäwoŋärewayän täyat unitäŋo biŋam api yäwettän kwen yän näwetkuk. ¹⁷ Näk jop gabän äwaräkuk täŋira gäkŋa äbotken nanik ba äbot ätutä gäka waki kubä täga nämo api täŋ gamineŋ. ¹⁸ * Ude näwetpäŋ ŋode näwetgän täŋkuk; Näk epän ŋode täŋpenta ganiŋ kiretat yäk. Kuŋkaŋ ämawebe täŋo bänepi täŋpidäm taŋpäŋ yepmaŋpi bipmän urani mäde ut imiŋpäŋ bänepi sukurenpeŋ penjänek-kengän api ämneŋ yäk. Ba äma waki Satan täŋo kehäromi penpäŋ Anutu näk-kengän api ämneŋ. Ude täŋirä näkä unitäŋo momini peŋ yämiŋira ämawebe ätu näka nadäkinik täŋpäŋ kudupi äworewani u yäpurärätpän ukät penta api itneŋ yän näwetkuk.

Pol epäni täŋo manbiŋam yäwetkuk

¹⁹ Poltä ude yänpäŋ ŋode yäkgän täŋkuk; Äma ärowani Agripa, gäk nadätan? Näk kunum gänaŋ nanik imaka kaŋkuro unitäŋo man nadän äwaräkuk nämo täŋkut yäk. Nämoinek! ²⁰ * Imaka u kaŋkuro unitäŋo biŋam Damaskus nanik jukun yäwet ahänkaŋ Jerusalem ämawebe ba Judia kome päke u yäwet ahänkut yäk. Ba guŋ äbotken imaka, yäwet ahänkut. Man ŋode upän yäwet ahän täŋ kuŋatkut; In bänepjin sukurenpäŋ Anututa nadäkinik täŋ imineŋ. Täŋkaŋ bänepjin bureni sukurekamän yän yäwoŋäreka kädet tägatäga täŋpeŋ kuŋat täkot. ²¹ * Man ude-ude upän yänahän täŋ kuŋattäyiwa Juda naniktä kudupi yotken nabän ahänpäŋ nepmäŋitpäŋ nutnayän täŋkuŋ. ²² Upänkaŋ Anututä täŋkentän namiŋirän säkgämän it yäpmän äbätat. Unita apiŋo ŋo itpäŋ äma jopi ba äma ekäni ekäni in bämopjin-ken itkaŋ imaka kaŋkuro u yänahänpäŋ täwetat yäk. Man inigän kubäpäŋ nämo yänahätat. Man ŋo bian, profet ba Mosestä imaka ude api ahäwek yän yänahäwani ugänpäŋ

* 26:18: Ais 35:5; Ais 42:7,16; Efe 2:2; Kol 1:13; Apos 20:32

* 26:20: Mat 3:8

* 26:21: Apos 21:30-31

yānjahāt. ²³ * Uwä ñode yāñkuñ; Äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä bian iwoyäwani u komi nadāñpāñ api kumbeko upāñkañ kumbani-ken naniktä intäjukun akwani ude api irek yāñ yāñkuñ. Täñkañ Isrel ämawebe-ken ba guñ äbotken unitä Anutu täño penyāñek täño biñami api yāñahāñpāñ yāwerek. Moseskät profet bianitä ude yāñkuñ.

Poltä Agripa nadäkinik täkta man iwetkuk

²⁴ Pol man pen yāñ irirän Festustä nadāwän wañtäko man kehäromi ñode yāñkuk; Pol gäk täñguñ täñkañ ba yāñ itan? Gäk nadäk-nadäk epän mäyap täk täyan unita nadäk-nadäkka pen awähurirän guñ man yāñ itan! ²⁵ Yäwänä Poltä iwetkuk; Äma ekäni Festus, näk nämo täñguñ täyat yäk. Näk nadäk-nadäkna irirän man bureni yäyat. ²⁶ * Eruk, intäjukun ämana Agripa! Gäk man ño yāñira nadätan unita nämo umuntañpāñ man täga gäwerayāñ yäk. Gäk nadätan, imaka ño käböñ nämo ahāñkuk. ²⁷ Unita Agripa, gäk profet täño man unita nadäkinik täyan ba nämo? Näk nadätat, gäk nadäkinik täyan. ²⁸ Iweränä Agripatä Pol iwetkuk; Jide? Kadäni keräpi-tagän gäkä näk täga täñpewi Jesuta nadäkinik täñ imet? ²⁹ Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuk; Kadäni keräpi ba kadäni käronji unita näk nadāwätäk nämo täyat yäk. Näkä Anutu-ken yāñapik man yāñira gäk ba äbotkaye man ño nadāñ itkañ ñowä näkgän täga äworeneñ. Täñkañ yentä kuroñna pädat täñpāñ nepmañkuño ñonita nämo yäyat!

³⁰ Ude yäwänä eruk äma ärowani ukät ba gapman täño kañiwat epän äma u ba Benike ba äma itkuño u akuñ-kireñkuñ. ³¹ * Akuñ-kireñpāñ äpämañ yäman kuñkuñ. Äpämañ kuñkañ ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; Äma ñoken imaka waki kubä nämo yäk. Kumäkta ba komi yotken kukta bumik kubä nämo täñkuk yāñ yāñkuñ. ³² * Täñpākañ Agripatä Festus ñode iwetkuk; Gäk äma ño inin kireñpewi täga äpämañ kunañipāñ ini Näk Sisatä näkño man api nadāwek yāñ yāñkuk yäk.

27

Pol Rom kukta gäpe terak äronjuk

¹ * Eruk, nin gäpe terak nipmañpä yäpmāñ Itali komeken kukta tawañ penkuñ. Ude täñpāñ Polkät äma komi yotken irani ätu bok komi äma täño intäjukun äma kubä wäpi Julius u keru terak yepmañkuñ. Julius u Sisa Augustus täño komi äma tawañken nanik. ² * Ude täñpākañ eruk, Adramitium nanik täño gäpe kubä unitä Esia komeken, yotpärare täpuri

* 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20 * 26:26: Jon 18:20 * 26:31: Apos 23:29,

25:25 * 26:32: Apos 25:11 * 27:1: Apos 25:12 * 27:2: Apos 19:29

täpuri gwägu pomi terak ittän kukaŋ-ken u kukta yäwänä uterak äronkumän. Tänpäkaŋ Masedonia kome, Tesalon-aika yotpärare-ken nanik äma kubä wäpi Aristakus u imaka, bok kuŋkumän. ³ * Kuŋtäkäna kome bipuk. Bipuko eruk yänjirän Sidon yotpärare-ken ahänpäŋ Juliustä Polta kädet täga kubä ɳode täŋ imiŋkuk; Pol iniŋ kireŋpewän noriye kome uken nanikken päŋku ketem ba imaka imaka yäpuk. ⁴ Ude tänpänkaŋ eruk, Sidon peŋpeŋ kunayän täŋitna mänit taŋi piänjirän gäpetä kukta täŋburut täna waŋtäko Saiprus järapi käda, mänit taŋi nämo piänkuk käda u äyänjutkumän. ⁵ Ude täŋkaŋ kumaŋ Silisia ba Pamfilia dubini-ken gwägu weŋpeŋ Lisia kome Maira yotpärare-ken ahänkumän. ⁶ Kome uken komi äma täŋo intäjukun ämatä Aleksadria nanik gäpe kubä Itali kwayän täŋjirän kaŋpäŋ nadänpäŋä nin yänŋikŋat yäpmän u gänaŋ äronkuk.

⁷ Tänpänkaŋ kuŋkumän. Mänit kehäromi kunayän täŋkumän käda piänkuko unita kwikinik kwikinik kuŋitna kepma ätu täreŋkuk. Gäpe täŋo epän äma komi pähap kubä täŋ yäpmän kuŋtäko eruk, Nidas yotpärare dubin ahänjitra, ätukät kukta mänittä kädet u ukät-pipiŋkuk. Unita äyänjutpeŋ kumaŋ Krit kome uruŋi käda Salmone yotpärare ukädagän äyänjutpäŋ Krit mädeni käda kuŋkumän. ⁸ Gäpe täŋo epän ämatä komi epän pähap kubä udegän täŋtäko eruk kumaŋ Krit mädeni käda Lasea yotpärare dubini-ken kome kubä wäpi Kome Täga uken ahänkumän.

⁹ Pipiri täŋtäŋ äbumäŋo unita kepma mäyap jop täreŋjirä gwägu tokät-tokät kadäni keräp taŋkuk unita gwägu terak kuŋatnaŋi nämo. Gwägu wakiinik api täŋpek yän nadänpäŋ Poltä ɳode yäwetkuk; ¹⁰ * Notnaye, in nadäwut! Näk nadätat, kadäni ɳodeta kunayän täkamän uwä gwägu terak bäräpi wakiinik api kaŋ-ahäne yäk. Tuŋum pena paorit ba äma ninin imaka, paotne yäk. ¹¹ Ude yäwänä komi äma täŋo intäjukun ämatä Pol täŋo man nämo nadän imiŋkuk. Gäpe mähemi ukät gäpe täŋo watä äma unitäŋo nadäk ugän iwatkuk. ¹² Tänpäkaŋ iwän mänit taŋi kadäni-ken gäpetä Lasea kome uken täga itnaŋi nämo bumik unita gäpe terak äma mäyap itkuŋo unitä kome u peŋpäŋ ehutpeŋ Finiks yotpärare kukta yänpäŋ-nadänkuŋ. Finiks yotpärare uwä Krit kome täŋo bure käda, pom täpuri täpuritä mänit kädet itpipiwani unita u kukta nadänkuŋ.

Mänit pähap kubä piänkuk

¹³ Eruk mänit bure käda äbuk. Mänit uwä kehäromi-inik nämo unita kome yänkuŋ-ken u täga kune yän nadänpäŋ eruk gäpe

* 27:3: Apos 24:23 * 27:10: Apos 27:22

yen topuŋo uwä pirärenpäŋ Krit gägäni kädagän kuŋkumän.
¹⁴Upänkaŋ kuŋtäkäna mänit kehäromi kubä wäpi Käpmäk Käda
 Mänit unitä käpmäk käda äbuk. ¹⁵Äbä piän-iwat-pewän gäpe
 siwoŋgän kunayän nadänkumäŋo ude täga nämo kuŋkuk. Uruŋ
 käda kuŋkuk. Siwoŋi kukta täŋburut tawä waŋtäko gäpeta
 watä epän penpäŋ jop irirä mänittä täŋyäkŋat yäpmän kuŋkuk.
¹⁶⁻¹⁷Täŋyäkŋat yäpmän kumaŋ gwägu bämopi-ken kome täpuri
 kubä wäpi Kauda u bure kädagän kuŋkumän. Kome unitä
 mänit kädet itpipiŋirän eruk gäpe täpuri gäpe taŋitä bok wädän
 yäpmän kuŋarani u wädän pewä äbäktä pipiri pähap kubä
 täŋkä eruk wädänpena äbänä gäpe täŋo epän ämatä wädän
 päbä gäpe taŋi terak punin topuŋ. Ude täŋkaŋ gäpe taŋitä
 imärek yänpäŋ yen ätu topmän täpäneŋkuŋ. Ba gäpetä Afrika
 kome dubin mobä jiraŋ ume gänaŋ käbop itkuŋo uterak döpän
 yewäpäŋ irek yän nadänpäŋ umuntaŋkuŋ. Unita gäpe täŋo
 tek wädänpewä äpäŋirän mänit täŋo gärip terak kuŋkumän.
¹⁸Kuŋtäkäna kome bipuk. Bipuko yäŋeŋirän mänit pähap
 piänpewän gwägu wakiinik tokäriŋirän eruk, gäpe täŋo epän
 ämatä tuŋum ätu butuŋpäŋ gwägu gänaŋ ureŋ täŋpä äpmonkuŋ.
¹⁹Äneŋi kuŋitna kome bipuko yäŋeŋirän epän ämatä gäpetä
 iniken tuŋum tuŋum butuŋpäŋ ureŋ täŋpä gwägu gänaŋ
 äpmonkuŋ. ²⁰Kepma bipani mäyap kome dapuri ba guk täga
 nämo yabänkumän. Mänit pähap unitä piänkaŋ nin yäpmänpäŋ
 ŋo penpen täŋkuk. Ude täŋtäyon ŋode nadänkumän; Nin ŋode
 takamän ŋowä kuduŋtagän paotnayän yän nadänkumän.

²¹Ude täŋkaŋ kepma mäyapta ämatä ketem nämo nankuŋo
 unita mäden, eruk Poltä äma päke itkuŋo u bämopi-ken aku
 itpäŋ ŋode yäwetkuk; Notnaye, in näkŋo man iwatpäŋ Krit
 kome nämo penpen äbumän yäwänäku bäräpi ŋode nämo kaŋ-
 ahäkäne yäk. Ba imaka tuŋum tuŋum ŋode nämo ureŋ täna
 äpmokäneŋ yäk. ²²* Upänkaŋ näk ŋode täwetat; In bänep
 pidäm nadäkot yäk. Imata, äma notninpak kubä nämo api
 pena datneŋ yäk. Gäpe-tägän api wawek yäk. ²³Näk Anutu
 bureni täŋo äbotken nanik. U iniŋoret täyat yäk. Anutu unitäŋo
 aŋeronitä bipani ahän namiŋpäŋ ŋode näwerak; ²⁴* Pol, gäk
 nämo umuntäwen yäk. Gäkä Sisa iŋamiken kukta imaka kubätä
 kädet täga nämo api täŋpipiwek yäk. Anututä nadän gamiŋpäŋ
 äma gäpe terak itkaŋ ŋo kumän gäk ketka terak ganiŋ kiretak
 yäk. Unita kubä täga nämo api pewi darek yäk. ²⁵Aŋerotä man
 ude näwerako unita notnaye, bänep oretoret pähap nadäkot!
 Näk Anututa nadäkinik ŋode täyat; Imaka näwerako udegän api
 täŋpek. ²⁶* Upänkaŋ jop iritna mänittä piänpewän gäpe kome
 täpuri kubä gwägu bämopi-ken u gägäni-ken päŋku api waŋpäŋ

* 27:22: Apos 27:10,31 * 27:24: Apos 23:11 * 27:26: Apos 28:1

irek yäk.

²⁷ Eruk kepma 14 ude tärenjirän bipani uken mänit tanjitä piänpewän gwägu tanji wäpi Mediterenian u bämopi-ken oranjätän kuñatkumän. Eruk, bipani bämop keräp tanjirän gäpe täño epän ämatä gäpe gägäni-ken käwep äbätak yäj nadänkuñ. ²⁸ Ude nadänpäj gwägu käronjini kanpäj nadakta yen pewä äpmonjuk. Ude tänpäj kanjuñ; Gwägu täño käronjini 40 mitas ude. Eruk ätukät kuñpäñä yen äneñi pewä äpmonpänä gwägu täño käronjini 30 mitas ude kanjuñ. ²⁹ Ude kanpäj gäpetä päñku mobä terak yäput wekwek yänpäj umuntanjuñ. Unita gäpe injit täpänewani yaräbok-yaräbok tewä äpmonjuñ. Ude täñkanj kome bäräneñ yäjewän yäj yäjkanj yäjapik epän täñkuñ. ³⁰ Tänpäkanj gäpe täño epän äma ätu gäpe penpenj kuna yänpäj gäpe täpuri ukeño pewä äpmonjuk. Täñkanj gäpe injit täpänewani ätu pewä äpmokanj yäj nadäwut yäjkanj jop ude täñ-nikñatkuñ. ³¹ * Täñjirä yabänpäj Poltä komi ämakät intäjukun ämani ñode yäwetkuk; Äma ño gäpe terak bok nämo itnero uwä in kumän-tagän täga paotneñ! yäk. ³² Ude yäwänä komi ämatä gäpe täpuri täño yen madäj täkneñpewä gwägu terak mañjirän oranj yäpmäj kuñjuk.

³³ Eruk, kome nämo yäñejirän äma gäpe terak itkuño unitä ketem nanput yänpäj Poltä man ñode yäwetkuk; Kadäni käronji säkgämän nämo it yäpmäj äbänkanj ketem nämo nanjuñ yäk. Nakta jop kepma bipani 14 ude iran yäk. ³⁴ * Unita ñode penj täwetat; Ketem ätu nanpäj täpänewut yäk. Nadäkanj? In kubätä jibi täpuri kubä nämoinik yäpayäj yäk. In kumän-tagän täga itnayäj. ³⁵ * Ude yänpäj käräga kubä yäpmänpäj äma itkuño u inamiken Anutu bänep täga man iwetkanj tokätpäñ nanjuk. ³⁶ Ude täñjirän äma päke u, unita nadäwä tagawäpäñ ketem ätu udegän yäpmänpäj nanjuñ. ³⁷ Tänpäkanj äma gäpe terak itkumäño u 276 ude. ³⁸ Ketem nanpä tagawäpäñ eruk gäpetä pidäm tawän yänpäj ketem yäk ätu itkuño u gwägu gänañ ureñ tänpä kuñkuñ.

Gäpe wanjuk

³⁹ Eruk yäñejirän gäpe täño epän ämatä kome gwägu gägäni-ken u kanjuño upänkanj kome udeken yäj nämo nadänkuñ. Tänpäkanj kome kubä gäpetä täga äronanj bumik kanpäj gäpe u täga käwep yäpmäj päñku pene yäj nadänkuñ. ⁴⁰ Ude nadänpäj gäpe injit täpänewani täño yeni madänpäj gwägu gänañ ugän penkanj yen gäpe injit iwarani täñkehärom takta topuño u imaka, madäj täkneñkuñ. Ude täñkanj gäpe täño tek äneñi pirärenjuñ. Ude täñpena mänittä piänpewän gäpe

* 27:31: Apos 27:22 * 27:34: Mat 10:30 * 27:35: Mat 15:36; 1Ti 4:4-5

gwägu gägäni-ken kwän yän nadänkaŋ täŋkuŋ. ⁴¹ Ude täŋpäkaŋ upänkaŋ gäpe kuŋkä gägäni-ken nämo ahänkaŋ mobä jiraŋ ume gänaŋ käbop itkuŋo uterak päŋku döpän yewöpän itkuk, täga kunaŋi nämo. Täŋirän gwägu tokätpäŋ gäpe mädeni döpmän äreyän täŋpän kuŋkuŋ.

⁴² Ude täŋirän komi ämatä äma komi yotken irani unitä akumaŋ paotpeŋ kuneŋ yän nadänpäŋ kumän-kumän döpämäta nadänkuŋ. ⁴³ Upänkaŋ intäjukun ämani Julius unitä Poltä paotta bitnäŋpäŋ yäniŋ bitnäŋkuk. Yäniŋ bitnäŋpäŋ yäwetkuk; Äma gwägu oranpäŋ nadäwani uwä gwägu gänaŋ intäjukun tubäpenpeŋ kukŋi udude kaŋ kut yäk. ⁴⁴ * Täŋirä ätuwä gäpe täŋo päya kujat moräk-moräk itkaŋ ŋo yäpmänkaŋ gwägu gänaŋ tubäpenkaŋ uterak kukŋi udude kaŋ kut yäk. Ude yäwänkaŋ Juliustä yänkuko udegän täŋpeŋ kukŋi udude kuŋ moreŋkumän. Täŋpäkaŋ notninpak kubä nämo tena datkuk.

28

¹ Eruk gägäni-ken udude kudup säkgämän ahän moreŋpäŋ ŋode kaŋpäŋ nadänkumän; Ŋo gwägu bämopi-ken kome täpuri wäpi Malta. ² * U iritna kome mähemtä säkgämän kubä täŋ nimiŋkuŋ. Iwän mänit bumta täŋirän kome mähemtä kädäp ijiŋpäŋ yännikŋat päŋku nipmaŋpä äŋäriŋpäŋ kom taŋkumän. ³ Täŋkaŋ Poltä kädäp ätukät yäpmän päbä pewän ijiŋkuŋ. Kädäp yäpmän äbuko u gänaŋ gämok kubä parirän nämo kaŋkaŋ pewän jiwäkaŋ komi nadänpäŋjä äbämaŋ päbä Pol keriken iŋgämän pewöpän itkuk. ⁴ Täŋirän ämawebe u naniktä gämoktä Pol keriken iŋgämän pewöpän irirän kaŋpäŋ initägän näwetgäwet ŋode täŋkuŋ; U kawut! yäk. Äma ŋowä äma döpäni käwep! Gwägu gänaŋ nämo kumako unita anutunin Yäpmän Daniwanitä nämo kaŋ-korewayän yäk. ⁵ * Upänkaŋ Poltä gämok u kwarut maŋpän kädäp gänaŋ äpmonpäkaŋ käyäm ba bäräpi kubä nämo ahän imiŋkuk. ⁶ Ämawebe Pol gupi maŋpän akwän käna yänkaŋ, ba kumänpäŋ maŋ parän käna yänkaŋ irä waŋkuŋ. Pol gupi-ken imaka kubä nämo ahänirän kadäni käronŋi irä wawöpän yänkuŋ; Wära! Ŋowä anutu kubä! yäk.

⁷ Kome yotpärare itkuŋo u dubini-ken uwä kome täpuri itkuk. Kome uwä Malta täŋo watä intäjukun äma wäpi Publius unitäŋo. Äma unitä nimagut yäpmän ini yotken päŋku nipmaŋpäŋ kepma yaräkubä udeta watä säkgämän it nimiŋkuk. ⁸ Täŋkaŋ Publius nani uwä käyäm pähap ŋode täŋkuk; Gup kädäp kädäp ba terak täkgän täŋkuk. Täŋirän Poltä dubini-ken kuŋpäŋjä Anutu-ken yänapik man yänpäŋ keru gupi terak

* 27:44: Apos 27:22-25 * 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18

peñirän uterakgän tägañkuk. ⁹ Ude täñirän käyäm ikek kome u nanik ätutä biñam u nadäñpäñ Pol-kengän äbäñirä u imaka, yäpän tägawäpäñ yepmak täñkuk. ¹⁰ Täñpakañ kome u naniktä imaka imaka säkgämän täñ nimik täñkuñ. Säkgämän täñ niminpäñ kunayäñ täñitna kädetta imaka, täñkentäñ niminkuñ.

Pol kuñatkä Rom kome ahäñkuk

¹¹ Kome ugän komepak yaräkubä ude itna tärewäpäñ Aleksadria nanik gäpe kubä terak äronkumäñ. Gäpe uwä kome ugän it yäpmäñ kuñirän mänit kadäni tärenkuk. Gäpe u injami terak anutu jopi kubä wäpi Sus, unitäño nanaki yarä täño wäranitä itkumän. ¹² Uterak äronpeñ kumañ päñku Sirakus yotpärare-ken ahäñpäñ kepma yaräkubä ude itkumäñ. ¹³ Itna tärenirän Sirakus peñpeñ kumañ yotpärare kubä wäpi Rekiüm u ahäñkumäñ. Ahäñpäñ patkumäño yäñewänä mänit bure käda naniktä piäñirän kome u peñpeñ kuñkumäñ. Kuñtängän kepma yaräkubä uken kome kubä wäpi Puteoli ahäñkumäñ. ¹⁴ Yotpärare uken äbot täñpani ätu yabäñ ahäñkumäñ. Yabäñ ahänakañ ukät penta itta niwet yabäñkuñ. Täñkañ kepma 7 ude ukät itkumäñ. Itna tärenirän yepmañpeñ ninin kuroñ kuñkä eruk Rom yotpärare tañi pähap u dubin ahäñkumäñ. ¹⁵ Rom nanik äbot täñpani unitä ninta äbäkañ yäñ biñam nadäñpäñä kädet miñin nibäñpäñ nimagutnayäñ äbuñ. Äbäñpäñ kome kubä wäpi Apius täño käbeyä bägup, ba Äma ban nanik yepmañpani yot yaräkubä itkuñ-ken uken nibäñ ahäñkuñ. Nibäñ ahäwäkañ Poltä yabäñpäñ bänep oretoret pähap nadäñpäñ Anutu bänep täga man iwetkuk. ¹⁶ * Eruk Rom yotpärare äronakañ Rom gapmantä Pol nadäñ iminpäñ yot inigän kubä inin kireñkañ komi äma kubä watäni irekta teñkuk.

Rom kome Jesu täño manbiñam yäñahäñkuk

¹⁷ * Eruk, Pol Rom kome ahäñpäñ kepma yaräkubä ude itkañ Juda täño äma ekäni ekänita yäñpewän äbuñ. Äbä käbeyä täñ irirä man ñode yäwetkuk; Notnaye, näk imaka waki kubä äbotniye täño wäpi yäpmäñ äpäkta nämo täk täyat, ba äbekniye oraniye täño täktäk kädet u iwatta nämo yäjiwät tak täyat. Ude nämo täk täyat upäñkañ Jerusalem komi yotken nepmañpä Rom gapman keru terak itkut. ¹⁸ * Täñpakañ Rom gapmantä näkño man u yäpmäñ daniñpäñ kawänä näk imaka waki kubä kumäkta biñam nämo täñkut. Unita naniñ kireñpewän jop äpämañ kukta nadäñkuñ. ¹⁹ * Upäñkañ Juda naniktä man u utkuñ. Unita jide täñpet yäñ nadäñpäñ ñode yäñkut; Sisatä ini näkño man yäpmäñ daniñpäñ kañ kawän yäñ yäñkut. Täñ, man

* 28:16: Apos 24:23 * 28:17: Apos 25:8 * 28:18: Apos 26:31 * 28:19: Apos 25:11

uwä Juda notnaye manken yepmakta yänpän nämo yänkut.
 20 * Eruk notnaye, mebäri imata ɲo äbätat yän täwerayän
 yänpän inta yänpewa äbäkaɲ. Nadäkaɲ? Näk imaka u Isrel
 ämawebe nintä kakta itsämänpän kuɲatkumän unita nadäkinik
 täyat yäk. Mebäri unitagän yänpän topmäk-topmäkken ɲo itat
 yäk.

21 Yäwänä ɲode iwetkuɲ; Judia nanik äma ätutä gäka man-
 biɲam kubä nämo pewä yäpmän äbuɲ. Ba Juda notniye kubätä
 gäka man waki kubä nämo päbä niwetkuk yäk. 22 * Upänkaɲ
 gäkaɲa u ba unita nadäk täyan u yänahänjiri nadänayän yäk.
 Imata, nin ɲode nadäkamän; Juda äbot bämopnin-ken äbot ko-
 daki ude ahänkuɲo unita ämawebe komeni komenitä yänpän-
 yabän yäwat täk täkaɲ yäk.

23 Ude yänpän eruk käbeyä äneɲi täkta kepma kubä
 iwoyänkuɲ. Eruk kepma iwoyänkuɲ-ken uken ämawebe bumta
 yot Poltä itkuk-ken ugän äbä itkun. Äbä iräkaɲ tamimaɲtä
 päɲku bipäda käroɲ päke uwä Poltä Anututä intäjukun itkaɲ
 yabän yäwat epäni täk täyak unitäno manbiɲam yänahänpän
 yäwet yäpmän kuɲkuk. Jesuta nadäkinik täɲ imut yänpän
 ehutpän manbiɲam ätu Moses täɲo бага man ba man profettä
 kudän täwani nadäwä tumäkta uterak yäwetpän yäwoɲärenkuk.

24 Yänjirän äma ätutä nadänpän Pol man siwoɲi yäyak yän
 nadänkuɲ. Täɲ, ätutäwä unita nadäkinik nämo täɲ imiɲkuɲ. 25 *
 Ude tänpän ini-tägän man wärät-wärät yän täɲ kuɲkä akumaɲ
 kunayän täɲkuɲ. Akumaɲ kunayän täjirä Poltä pengän ɲode
 yäwetkuk; Kudupi Munapiktä äbekjiye orajiyeta yänpän profet
 Aisaia u meni terak man bureni ɲode yänahänkuk;

26 *Gäk ämawebe äbot uken kuɲkaɲ man ɲode yänahänpän yäwet;
 Manbiɲam kadäni kadäni nadänayän täkaɲ upänkaɲ unitäno
 mebäri nämoinik api nadäwä tumneɲ.*

*Ba dapun käroɲ täɲ yäpmän kunayän täkaɲ upänkaɲ imaka
 bureni kubä nämo api kaɲpän nadäneɲ.*

27 *Nämo, ämawebe uwä bänepi ukät-pipiwani unita jukuni pik täjirä
 man nämo nadäk täkaɲ, ba dapuri imaka, täɲpipiɲkuɲ.*

*Ijiwä kwäpän imaka u kaɲpän mebärini kaɲpän nadäwä
 tumbäpän uyaku bänepi äyänutpeɲ näkken äbänjirä näkä
 äneɲi yäpa tägakäneɲ. Upänkaɲ nämo! Ais 6:9,10*

28-29 * Poltä ude yänpän ɲode yäkgän täɲkuk; Juda äma in, ket
 ɲode nadäwut; Anututä yäpätägak epän täɲkuko uwä guɲ äbotta
 biɲam täyak yäk. Unitä man u nadänpän nadäkinik api täneɲ!
 yäk.

* 28:20: Apos 24:15; Apos 26:6-7 * 28:22: Apos 24:14 * 28:25: Mat 13:14

* 28:28-29: Sam 67:2; Luk 3:6; Apos 13:46, 18:6

30 * Tānpākaŋ Rom kome uken Poltä yot kubäta gwäki peŋkaŋ pat täŋkuko ukengän it yäpmäŋ kuŋirän obaŋ yarä täŋkuk. Ude täŋkaŋ ämatä känayäŋ äbäŋirä yabäŋkaŋ äbäkotgän yänpäŋ yämagut täŋkuk. 31 * Yämagut päbä yepmaŋpäŋ Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epäni täk täyak unita, ba Ekäni Jesu Kristo täŋo manbiŋam u yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋit täŋkuk. Man u yäŋahäkta umun kubä nämo nadäŋkuk, ba äma kubätä nämo iniŋ bitnäŋkuk. Ugän.

* 28:30: Apos 28:16 * 28:31: Apos 28:23

Rom

Anututä nin inita biñam nimagutta nadäk tawan peñkuko unitäño manbiñam

1 * Pol näk, Anututä Jesu Kristo täño epän ämagän aposoro kubä ude iretta iwoyänpäj nepmañkuk. Iwoyänpäj nepmañkuko uwä Anutu täño Manbiñam Täga u yäñahäjira komeni komeni kwekta näk yäpmäj danikuk. 2 * Täñpäkañ Manbiñam Täga u api ahäwek yäj Anututä bian profet yäwet-pewän kudän täñjirä Anutu täño man kudän kudupi uken danik takamäj. 3 * Kudän täñkuño u Nanaki-inik uterak bureni ahäwekta kudän täñkuñ. Nanaki komegup ikek ahäk-ahäk uwä Devit täño orani. 4 * Upäñkañ kumbani-ken naniktä akuñkuko unita siwoñi kuñat-kuñat täño Munapiktä U Anutu täño Nanaki, kehäromi pähap ikek yäj kwawak niwoñaretak. Uwä Ekäninin Jesu Kristo. 5 * Täñpäkañ Kristotä epän täñkuko uterak, ba unitäño wäpi biñam ärowän yänpäj wäp aposoro yäput. Näk ñode takta orañ namiñpäj iwoyänpäj nepmañkuk; Näk guñ ämawebe komeni komeni Kristo unitäño biñam yäwerira ätutä unita nadäkinik täñpäj gämori-ken kuñatneñta. 6 Täñpäkañ Rom yotpärare-ken nanik in imaka, ämawebe ukät nanik, Jesu Kristota biñam itneñta tämagurani.

7 * Eruk, man kudän ño, äbot Anututä gäripi-inik nadäj tamani, ba siwoñi kuñatneñta iwoyäwani Rom yotpärare-ken it takañ inta kudän täyat. Täñpäkañ orakorak ba bänep pidäm Nanin Anutu-kät Ekäninin Jesu Kristo uken naniktä intä terak äroton.

Poltä Rom ämawebe yabäktä nadäjku

8 * Eruk, pengän ñode yäwa; Nadäkinikjin täño manbiñam äma komeni komenitä nadäwä täga tak täyak unita Jesu Kristota yänpäj Anutuna bänep täga pähap iwet täyat. 9 * Nadäkañ? Bänepna nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anututa watä epän täj imiñpäj Nanaki täño manbiñam yäñahäk täyat. Eruk, Anutu unitä nabäjirän man ño täwera nadäwut; 10 * Anutu-ken yäñapik man yäk täyat uwä inta nitek wari wari iwet täyat. Täñpäkañ kubä iwet täyat uwä ñode; Anutuna nadäj namiñjiri

* **1:1:** Apos 9:15, 13:2; Gal 1:15 * **1:2:** Rom 16:25-26; Tai 1:2 * **1:3:** Mat 22:42; Rom 9:5; 2Ti 2:8 * **1:4:** Apos 13:33 * **1:5:** Apos 26:16-18; Rom 15:18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nam 6:25-26; 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Efe 1:2 * **1:8:** 1Te 1:8 * **1:9:** Efe 1:16; Plp 1:8; 1Te 2:5,10 * **1:10:** Apos 19:21; Rom 15:23,32

kädet kubä ahäwänä Rom äbot täjpani-ken kaŋ kwa yäj iwet täyat.

¹¹ Nadäkaŋ? Gäripna taŋi uwä in tabäkta nadätat. Inken ärenpäŋ iron ätu Kudupi Munapik-ken nanik täj kentän tamapän kehärom taŋpäŋ kaŋ irut yäj nadätat. ¹² Ba ŋode yäwa, näk inken ärewero uwä nadäkiniknin täŋo bureni kowat iwönärewän täj päŋ bänepnin täj pidäm tak täne. ¹³ * Upänkaŋ notnaye, mebärinata täŋguŋ täneŋo ujeta ŋode täwetat; Guŋ ämawebe ätuken epän täjira Ekänita biŋam täk täkaŋ udegän inken ärenpäŋ bämopjin-ken bureni pewa ahäkta wari yäk täyat. Upänkaŋ ärewayän täjira imaka imaka ätutä kädet täj pipiŋ namik täkaŋ. ¹⁴ Näk Grik ämawebe ba ämawebe kome ätuken nanik imaka, äma nadäk-nadäk ikek ba äma guŋguŋi u kudup, watä epän täj yämikta yäj namani. ¹⁵ Mebäri unita Rom äbot täjpani in Manbiŋam Täga ŋo täwet ahäkta bänepna kädäp ijik täyak. ¹⁶ * Näk Manbiŋam Täga unita nadäŋira imaka mäyäki nizek nämo täk täyak. Nämo, uwä Anutu täŋo kehäromi ämawebe wakiken nanik wädäj tädotpäŋ yepmak täyak. Ämawebe manbiŋam u nadänpäŋ iyap tänayän täŋo uwä irit kehäromita biŋam api täneŋ. Manbiŋam u Juda äbotken naniktä jukun nadäŋkuŋ. Täjpäkaŋ u punin terakä guŋ äbotken naniktä nadäkta yäwani. ¹⁷ * Manbiŋam Täga unitä kädet Anututä iwatpäŋ ämawebeta siwoŋi ämawebe yäj yäntäreŋ yämik täyak u kwawak niwoŋäretak. Uwä ŋode; Anutu inamiken siwoŋigän itta kädet kubä nämo pätak. U nadäkiniktä nadäkinik terakgän. Nadäkinik täjpen kuŋatnayän täŋo uwä Anututä äma u siwoŋi äma yäj api yäntäreŋ yämek. Unitawä ŋode kudän täwani; Ämawebe nadäkiniki terak Anututä siwoŋi ämawebe yäj yäntäreŋ yämik täyak uwä irit kehäromi yäpmäkta biŋam.

Anutu imata kokwawak nadätak?

¹⁸ * Ämawebetä Anutu mäde ut imiŋkaŋ kädet wakiwaki iwatpäŋ Anutu täŋo man bureni yejämäk täkaŋ. Unita Anutu kunum gänaŋ naniktä kokwawaki kwawak pewän ahäk täkaŋ. ¹⁹ * U mebäri ŋodeta; Anututä iniken mebäri ämawebe kuduŋta kwawak pen yämiŋkuko unita mebäri ätu ämatä nadänaŋi u nadäk täkaŋ. ²⁰ * Anutu u ämatä känäŋi nämo upänkaŋ kunum kenta kome pewän ahänkumän-ken yäput penpäŋ imaka mebäri mebäri pewän ahänkuŋo unitä kehäromini paot-paori nämo ba iniwä Anutu yäj kwawak

* **1:13:** Apos 19:21; Jon 15:16 * **1:16:** Sam 119:46; Mak 8:38; 1Ko 1:18-24;

Apos 13:46 * **1:17:** Rom 3:21-22; Hab 2:4 * **1:18:** Efe 5:6; Kol 3:6; 2Te 2:12

* **1:19:** Apos 14:15-17; Apos 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hib 11:3

yānahāṅ yāpmāṅ äbatak. Kwawak yānahāṅirān āma kudup-tagantä kaṅpāṅ nadäk täṅ yāpmāṅ äbuṅonitā apiṅo nin udegān kaṅpāṅ nadäk täkamāṅ. Unita āma kubätä wohut-wohut man ṅode täga nämo yāwek; Näk Anutu täṅo mebäri nämo nadätat unita käderi irepmit täyat yāṅ täga nämo yāwek. Nämoinik!

21 * Anutu itak yāṅ nadāṅkaṅ upāṅkaṅ nadāwä Anutu nämo itak bumik täṅpāpāṅ, nämo oraṅ imik täkaṅ, ba bānep täga nämo nadāṅ imik täkaṅ. Nämo, nadäk-nadäki peṅ awähutpāṅ jopi ude täṅpāṅ guṅ bureni täṅkuṅ. Ude irirä bipmāṅ uranitā nadäk-nadäki uwäk täṅpāṅ yepmaṅkuk. 22 * Äma udewani Nin nadäk-nadäknin nitek yāṅ yäk täkaṅ upāṅkaṅ nämoinik! U guṅ itkaṅ. 23 * Anutu paot-paori nämo unitāṅo wāpi pähap inin oretnaṅipāṅ komenita āma ba imaka paotpaot ikek, barak, tom, gāmok, gwakgwak unitāṅo wārani oraṅ yāmik täkaṅ.

24 * Ude täk täkaṅ unita Anututä yabāṅ äwaräkuk täṅirān bānep nadäk-nadäki-ken nadāṅ gärip waki pewä ahāwāpāṅ kubokäret kädet mebäri mebäri kowat täṅpān täṅpāṅ bānepi gupi täṅpāwak täkaṅ. 25 * Täṅkaṅ Anutu täṅo mebäri kwawak itkuko u peṅpāṅ jop manmanta nadāwä bureni täṅpāpāṅ kuṅat täkaṅ. Ude täṅkaṅ Anututä imaka pewän ahāwani u yāniṅ orepāṅ watä epän täṅ yāmiṅpāṅ Anutu pewä ahāwani ini u mäde ut imik täkaṅ. Yäke! Ämawebe kuduptagān Anutu u wāpi wari wari yāpmāṅ akuk tänaṅi! Bureni!

26 Täṅpākaṅ ämawebe Anutu mäde ut imiṅkuṅo uwä Anututä yabä kätāṅirān iniken gärip iwatpāṅ ämatä nämo tänaṅi pewä ahäk täkaṅ. Wära! Webetāwä nädapi täktäk kädet Anututä peṅ yāmiṅkuko u irepmitpāṅ kudān nämo tänaṅi webe noriye-kät kowat täṅpān täk täkaṅ. 27 * Täṅpākaṅ äma ätutä udegān, nädapi täktäk kädetta bitnäṅpāṅ kaṅgärip täṅo kädäpitä täṅpewän ämatä ämakät waki pewä ahäk täkaṅ. Ude täṅirä peṅawäk täṅo kowata iniken gupi bānepi bok täṅpāwak täkaṅ.

28 Ba ugān nämo. Äma udewani uwä Anutu täṅo mebäri nadāṅkaṅ upāṅkaṅ jop nadāṅ ärowani täṅ imik täkaṅ unita Anututä mäde ut yāmiṅpewän nadäk-nadäki paorāpāṅ imaka nämo tänaṅipāṅ täk täkaṅ. 29 Ude täṅpāṅ imaka waki mebäri mebäri kudup ṅode täṅ morek täkaṅ; Nadāṅ-gärip waki, ämäni täktäk, peṅawäk, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak, äma kumāṅ-kumāṅ urut, iwan kowata kowata, yāṅ-yäkṅarani ba jopman yäkyäk unitä ahāṅpāṅ tokṅeṅ pätak. 30-31 Ba yāṅpāṅ-yabāṅ yāwat, man kowat-ibewän, Anutu iwan täṅ imikimik, ärowani kudān täktäk, gup yāpmāṅ ärokärok, waki kädet pewä

* 1:21: Efe 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo 4:15-19; Sam 106:20 * 1:24: Apos 14:16 * 1:25: Jer 13:25; Jer 16:19; Rom 9:5 * 1:27: Wkp 18:22; Wkp 20:13; 1Ko 6:9

ahäk-ahäk, meñnan täño man bitnäk, bänep nadäk-nadäki nämo kuñat-kuñat, butewaki nämo nadänkañ komi jop yämik-yämik, ba bänep ironi nämo. ³² Anututä äma kädet udewani täñpani uwä paot-paotta biñam täkañ yän yäwani u nadänkañ upänkañ gwäk pimiñpäñ pen täk täkañ. Ba ugän nämo, ätutä kädet udegän täñjä oret yämik täkañ.

2

Anututä man epän siwoñi täk täyak

¹⁻³ * Eruk, Anututä äma kädet wakiwaki udewani täñpani unita kowata api yämek. Täñkañ kowata yämayän täyak uwä siwoñi api yämek yän nadäk täkamän. Upänkañ äma gäk, jide täñpäñ gäkñaken mebärika käbop pewen? Ämatä waki udewani täñjä yäpmän danik täyan uwä gäkñaken mebäri imaka, kwawak pek täyan ubayän. Yäpmän danik täyan udegän gäkña täk täyan. Äma udewani täñpani yäpmän danik täyan upänkañ kudän udewanigän täk täyan unita jide? Anututä nabän korenjirän kowata api irepmiret yän nadätan? Nämoinek! ⁴ * Täñpäkañ Ekänitä iron pähap täñpäñ bänepka äyänut yänpäñ gäk gabän korenpäñ kwikinik itsämäk täyak unita imata nadäwi äpani täk täyak? Gäk bänepka äyänutta ude orañ gamik täyak u nämo nadätan? ⁵ Upänkañ bänepka nämo äyänutkañ kädet waki u ehuranigän täk täyan uwä Anutu täño kokwawak kädäp bukä ude täk täyan. Buñät yäpmän äronjiri Anutu täño kokwawak kadäni pähapken Anutu täño yänjärek man siwoñi kwawak ahänjirän kokwawak päke unitä ijinpäñ api gewän kumben.

⁶ * Nöde nämo nadätan? Kadäni uken Anututä ini ämawebe kuduhtagän täktäki terak gwäki kowata api yämek. ⁷ * Äma kudän tägatäga pen täñ yäpmän kuñpäñ irit paot-paori nämo, wäpi biñam ba orakorak ikek u kañ-ahäkta gwäk pimiñpäñ kuñatnayän täño uwä irit kehäromi api yämek. ⁸ Täñ, äma initagän nadänpäñ man bureni mäde ut imiñpäñ täñpäwak täño man buraminayän täño uwä kokwawak ba kowata komigämän api kañ-ahäneñ. ⁹ * Anututä waki täñpani kudup-tagänta bäräpi tañi ba komi epän pähap api yämek. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹⁰ Upänkañ äma kudän tägatäga tänayän täño u kuduhtagänta orakorak, wäp biñam ba kwini terak irit api yäpneñ. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹¹ * Imata, Anutu uwä äbot wäpi

* **2:1-3:** Mat 7:1-2; Jon 8:7 * **2:4:** Efe 1:7, 2:9; 2Pi 3:15 * **2:6:** Mat 16:27; Jon 5:29; 2Ko 5:10 * **2:7:** 2Te 1:8 * **2:9:** Rom 1:16 * **2:11:** Efe 6:9; 1Pi 1:17

terak nämo api yäpmäj daniwek. Nämo, u iniken nadäk-nadäk siwoŋi kubägän u terak Juda äbotken nanikkät guŋ äbotken nanik bok api yäpmäj daniwek.

Baga man u äma bänepi-ken kudän täwani

¹² Uwä ɲode; Äma äbot Moses täŋo бага man niked nämotä kuŋatkaŋ waki täk täkaŋ u kudup, бага mani nämo upänkaŋ momini uterak api paotneŋ. Täŋpakaŋ äma äbot бага man nikedtäwä waki täk täkaŋ u kudup Moses täŋo бага mantä mebärini kwawak yäŋahänjirän paot-paotta biŋam api yäpmäj danineŋ. ¹³ * U imata, бага mantä ini täŋpewän äma kubä Anutu inamiken siwoŋi täga nämo irek. Baga man u jukunitägän nadänayän täŋo uwä Anututä yabänjirän siwoŋi ämawebe nämo api täneŋ. Nämo, nadänpän buraminayän täŋo uyaku, siwoŋi yän api yänträneŋ yämek. ¹⁴ * Täŋpakaŋ äma ätu guŋ äbotken nanik, Moses täŋo бага man nämo nadäwanitä iniken nadäk terak бага man täŋo käderi iwatpänjä, Moses täŋo бага mani nämo upänkaŋ бага man nadäwani bumik äworek täkaŋ. ¹⁵⁻¹⁶ * Ude tänjirä бага man bänepi-ken kudän täwani yän kwawak niwoŋäreк täyak. Eruk, бага man bänepi-ken kudän täwanitä bänepi yäput täyak. Täŋpakaŋ kadäni pähapken bänep nadäk-nadäkitä yäpmäj äyänutpäŋ täga täyan yän ba waki täyan yän api yäwerek. Kadäni uken Anututä Jesu Kristo iwet-pewän ämawebe bänepi-ken imaka käbop pätak unitäŋo mebäri kwawak api pewek. Bureni, biŋam man näkä yänahäk täyat uteragän api ahäwek.

Juda äma bureni u äma jidewani?

¹⁷ * Eruk, in wäpjin Juda äma yän yäk täkaŋ unita jide täwerayän? Intä Moses täŋo бага man terak yeŋgämä pek täkaŋ. Ude täŋkaŋ nin Anutu dubini-ken irani yän biŋam yäk täkaŋ. ¹⁸ Täŋkaŋ kädet Anututä gäripi nadäk täyak u nadäk täkaŋ, ba unitäŋo бага man täwetpäŋ täwoŋäreк täŋpani unita imaka siwoŋi täkta yäwani u kudup nadäwä tärek täkaŋ. ¹⁹⁻²⁰ * Ude täŋkaŋ ɲode nadäk täkaŋ; Baga man injit täkamän unitä nadäk-nadäk täga kudup ba man bureni kudup uwäk täyak unita nin äma dapuri tumbani täga yämagutne, ba bipmäŋ urani-ken irani täŋo peŋyänek uwä nin yän nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ ämawebe guŋguŋi, ba ironjironji man bureni täŋo kädet siwoŋi u yäwetpäŋ yäwoŋäreк täga täne yän nadäk täkaŋ. ²¹ * Eruk jide? In ude nadänpän äma ätu Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreк täŋkaŋ injinken bänepjin nämo yäwet täkaŋ. Kubota nämo täneŋ yän yäwetkaŋ injin kubota täk täkaŋ. ²² Ba yanäpi

* **2:13:** Mat 7:21; 1Jo 3:7 * **2:14:** Apos 10:35 * **2:15-16:** 2Ti 2:8 * **2:17:**

Jem 2:19 * **2:19-20:** 2Ti 3:5,15; Mat 15:14; Luk 18:9 * **2:21:** Sam 50:16-21; Mat 23:3-4

tänpanitä kubokäret nämo tädeŋ yän yäwetkaŋ injin kubokäret kädet iwat täkaŋ. Ba anutu jopi nämoinik nadäŋ yämineŋ yän yäwet täkaŋ upänkaŋ in guŋ äma täŋo kudupi yotta yabängärip täŋpäŋ tuŋumi kubota täk täkaŋ. ²³ Nin бага man nadäwani yän biŋam yäk täkaŋ upänkaŋ Anutu täŋo kädet irepmit täkaŋ uwä wäpi iniŋ iwet täkaŋ. ²⁴ * Ude täŋirä Anutu täŋo man kudän täwani kubä ŋode unitä bureni täyak; Juda äma intäŋo mebärita yänpäŋ guŋ ämatä Anutu yänärok iwet täkaŋ.

²⁵ * Nin gupnin moräk madäwani unita Anututa biŋam täkamän yän biŋam yäk täkaŋ upänkaŋ ŋode täwera nadäwut; Moses täŋo Baga man iwatpäŋ kuŋatnayän täŋo uyaku gupjin moräk madäwani u Anututä kawän imaka bureni kubä api täŋpek. Täŋ, бага man kubä irepmitnayän täŋo uwä gupjin terak kudän itak u bureni nämo, nämo täŋpani bumik api täŋpek. ²⁶ * Täŋpäkaŋ man unitäŋo kukŋini ŋode pätak; Guŋ äma kubä gupi moräk nämo madäwanipän бага man täŋo kädet iwarayän täko uwä Anututä kawän gupi moräk madäwani ude api äworewek. ²⁷ Nadäkaŋ? In Juda äbot Moses täŋo бага man nitek ba gupjin moräk madäwani upänkaŋ inä бага man u irepmitnayän täŋo uwä, äma gupi moräk nämo madäwanitä бага man täŋo kädet u iwatnayän täŋo uwä mebärijin kwawak api pewä ahäneŋ.

²⁸ * Täŋpäkaŋ Juda äma bureni u äma jidewani? Ba gup moräk madäwani bureni u jidewani? Äma iŋami dapun Juda täŋo iŋam dapun ikek u nämo, ba gupi-tägän Anutu täŋo kudän yäpmän kuŋat täkaŋ u nämo! ²⁹ * Nämoinik! Juda äma bureni uwä äma Juda täŋo nadäk-nadäk bänepitä yäpmän kuŋarani. Ba äma Anutu täŋo kudän bänepi-ken täŋpani u. Kudän uwä Munapiktä täŋpani, бага man terak gupi moräk madäk-madäk u nämo. Äma udewani uwä ämatä nämo käwep oraŋ yämineŋ. Upänkaŋ Anututä ini oraŋ yämik täyak.

3

Anutu nadäk siwoŋigän iŋit täyak

¹ Unita, yänjabäk kubä ŋode; Jide? Juda äma uwä äma gägäni päke ukät uterakgän itkaŋ? Ba gupi moräk madäk-madäk u imaka bureni nämo? ² * Ude nämo! Juda äma u imaka mäyap yäniŋ kirewani. Anututä Juda nanikta iniken manbiŋam mebäri mebäri yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpewän manbiŋam unitäŋo mäheми дәкŋeŋkuŋ. ³ * Upänkaŋ Juda äbot ätu uwä man u mäde ut imiŋpäŋ Anututa nadäŋ imikinik nämo

* **2:24:** Ais 52:5; Ese 36:20 * **2:25:** Jer 4:4, 9:25 * **2:26:** Gal 5:6 * **2:28:** Jon 7:24, 8:39 * **2:29:** Lo 30:6; Kol 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * **3:2:** Sam 147:19-20; Rom 9:4 * **3:3:** Rom 9:6, 11:29; 2Ti 2:13

tänjkuŋo unita jide? Ude tänjkuŋo unita Anututä udegän, iniken man bian yänjkuko u nämo iwatpäŋ Juda äma u mäde api ut yämek? ⁴ U nämotä nämoinik! Äma kuduptagän jop manman yäkyäk täŋo mähe mi itneŋo upänkaŋ Anutu u inipärik, yäwän bureni ahäwani mähe mi itkukotä api it yäpmän ärowek. Unita man kudän kubä ŋode pätak;

*Gäk man yänjiri ämatä u man bureni-inik yän kaŋ nadäwut!
Ba yänjtäre k mankatä bureni gän api ahäwek. Sam 51:4*

⁵ Nin nadäkamän; Waki täktäknintä Anutu u siwoŋi-inik yän kwawak pena ahäk täyak. Eruk, mebäri ude pätak u bureni täŋpawä Anututä wakinin täŋo kowata täga nimirani nämo yän täga yäne? (Man ŋowä äma täŋo nadäk-nadäk terak yäyat.) ⁶ Ude nämoinik yäne! Momita kowata yämik-yämik kädet siwoŋi nämo päreko uwä jide täŋpäŋ Anututä komen ämawebe täŋo täktäk täga yäpmän daniwek?

⁷ Täŋpäkaŋ äma kubätä ŋode käwep yäwek; Näkŋo jopman yäkyäknatä Anutu u man siwoŋigän yäwani yän kwawak pewän ahänjirän wäpi biŋam taŋi yäpmäk täyak. Unita Anututä jideta näka waki täŋpani yän näwet täyak? ⁸ * Man udewani uwä man jopi-inik, äma kubätä ŋode yäweko ude bumik; Eruk, waki täŋitna, kädet siwoŋi kaŋ ahäwän! Jop man u äma ätutä näkä terak wähurirä yänjupit täyat. Man ude yäk täkaŋ unita kowata waki yäpmäkinik täŋjirä api tägawek!

Äma kuduptagän siwoŋi kädet irepmirani

⁹ * Unita jide? Juda äbot nintä äma äbot gägäni ätu yärepmitpäŋ ninin pärik kubä itkamän ba jide? Nämoinik! Yämäŋo udegän, Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik, nin kudup wakita watä epän täk täkamän. ¹⁰ * Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Äma kubätä siwoŋi nämoinik kuŋat täyak.

¹¹ *Ba äma kubätä nadäkinik ikek nämo kuŋat täyak. Ba Anutu dubini-ken kukta epäni nämo täk täkaŋ.*

¹² *Ämawebe kuduptagän siwoŋi kädet mäde ut imiŋpäŋ wakinik täŋkuŋ. Wära! Kubätä imaka siwoŋi kubä nämo täk täyak. Nämoinik! Sam 14:1-3*

¹³ * *Meni käbän taräki, äma kumbani täŋo käbän ude. Menitä jop mangän yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ uwä komigämän, gämok meni ude. Sam 5:9*

* **3:8:** Rom 6:1,15 * **3:9:** Rom 1:18–2:24; Rom 3:23 * **3:10:** Sam 53:1-3; Sav

7:20 * **3:13:** Sam 140:3

14 *Meni jinomtä man jägämi, tänpäwak man pewä ahäk täkañ. Sam 10:7*

15 * *Täñkañ ämik täkta pidämiğän nadäñpeñ kuñat täkañ.*

16 *Deken deken kuñarirä täktäk wakini unitä ämawebe täño irit täga u pewän paot täkañ.*

17 *Äma udewanitä bätaki säkgämän itta kubä nämo nadäk täkañ. Ais 59:7,8*

18 *Täñpäkañ Anututa umun kubä nämo nadäk täkañ. Sam 36:1*

19 Eruk, nin ñode nadäkamäñ; Moses täño бага man uwä Juda äbot ninta nimanı unita nintä unitäño jukumani u nadäne. Baga man unitä ämawebe kudup mebärinin kwawak peñ nimiñirän momininta äwo täga nämo yäne. Nämo inik, äma kuduptagän Anutu inamiken mominin nıkek unita kowata yäpmäkta biñam täkamäñ. 20 * Mebäri unita бага man kädet iwat-iwat unitäwä Anutu inamiken täga nämo yäpän-siwon tawäpäñ nipmañpek. Nämo, бага man unitäwä mominin kwawakgän niwonjärek täyak.

Anutu inamiken siwonı iritta man

21 * *Upäñkañ apiñowä kädet Anututä iwatpäñ ämawebe inamiken yäpän-siwon tawäpäñ yepmak täyak u kwawak ahätäk. U бага man iwat-iwat kädet terak nämo. Täñpäkañ manbiñam Mosestä kudän täwani ukät man profet bianitä yäñahäwani unitä Anutu täño täktäk kädet ñonita yäñahäwani.*

22 * *Täktäk kädet uwä ñode; Ämawebe kuduptagän Jesu Kristota nadäñ imikinik täk täkañ unita Anututä siwonı ämawebe yäñ yäñtäreñ yämik täyak. Uwä Juda nanıkta kädet inigän kubä, ämawebe ätuta kädet kubä nämo.*

23 * *Nämo inik, ämawebe nin kuduptagän momi täñpanı unita Anutu peñyäñek mähe mi ukät kunum gänañ bok itnañı nämo.*

24 * *Upäñkañ Anututä bänep iron pähap, kowatani nämo täñ nımiñkuko uterak siwonı ämawebe yäñ yäñtäreñ nimik täyak. Iron uwä Jesu Kristo täño kumäk-kumäki terak mominin ärut nımiñkuk.*

25 * *Täñpäkañ Anututä iniken kokwawak täñpän bam tawäkañ ämawebe Jesuta nadäñ imikinik täk täkañ unitäño momini ärut yämıkta Jesu inıñ kirewän nägäri piwän kuñkuñ. Kädet u täñkuko uwä Anututä nadäk siwonı iwatpäñ momi täño kowata däpmäñ tärek täyak yäñ kwawak niwonjäreñkuk. Täñpäkañ bianä iniken nadäk terak Anututä ämawebe momi täñjirä kwikinik itkañ yabäñ koreñ it yäpmäñ äbuk.*

26 *Yabäñ koreñ it yäpmäñ*

* 3:15: Snd 1:16 * 3:20: Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 * 3:21: Apos 10:43

* 3:22: Rom 1:17; Gal 2:16 * 3:23: Rom 3:9, 5:2 * 3:24: Rom 5:1; Efe 2:8

* 3:25: Efe 1:7

äbätängän eruk apiᵎode ämawebe täᵎo momini unitäᵎo kowata dämpmāᵎ tärekta kädet siwoᵎi kubä pewän ahänkuᵎ. Kädet u täᵎkuko unitä ᵎode niwoᵎäretak; Anutu ini uwä siwoᵎi itkaᵎ ämawebe Jesuta nadäkinik täk täkaᵎ uwä siwoᵎi ämawebe yāᵎ yāᵎtäreᵎ yämik täyak.

27 * Unita äma netätä näkᵎaken täktäkna siwoᵎi unita Anutu iᵎamiken siwoᵎi itat yāᵎ biᵎam täga yäwek? Äma kubätä täga nämo. U imata, Anututä бага man iwat-iwat kädet terak siwoᵎi ämawebe yāᵎ nämo niwet täyak. Nämo, u Jesuta nadäkinik täktäk kädet uterakgän. 28 * Bureni-inik, Anutu iᵎamiken siwoᵎi irit u Jesuta nadäkinik täktäk u kubä-tägän pewän ahäk täkaᵎ, бага man iwat-iwat kädet uterak nämo. 29 * Unita Anututä äma jidewanita siwoᵎi äma yāᵎ täga yäwerek? Juda ämawebe ugän? Jide? Anutu uwä Juda ämawebe täᵎogän? U guᵎ äbotken nanik unitäᵎo Anutu nämo? Ude nämo! Anutuwä u guᵎ äbot täᵎo bok. 30 * Imata, Anutu bureni kubä unitägän itak. Unitä Juda ämawebe gupi moräk madäwani u ba guᵎ äbotken nanik, gupi moräk nämo madäwani u, kädet kubä uterakgän siwoᵎi ämawebe yāᵎ yāᵎtäreᵎ yämik täyak. Ämawebe äbot yarä uken nanik netätä Jesuta nadäkinik täk täkaᵎ unita siwoᵎi ämawebe yāᵎ yāᵎtäreᵎ yämik täyak.

31 * Unita Jesuta nadäkinik täktäk kädet unita nadäᵎitna intäjukun täᵎpänä jide? Baga manta nadäᵎitna imaka jopi täᵎpek? Nämo Moses täᵎo бага man u mehamtäk täkamāᵎ.

4

Anututä Abraham siwoᵎi äma yāᵎ iwetkuk

1 Eruk Abraham, Juda äbot nintäᵎo oranin pähap unita nadäna. Nadäkinikta man yäkamāᵎ ᵎo Abraham yäpᵎäᵎtak ba nämo? 2 Abraham unitä kädet täga täᵎirän uterak Anututä gäk siwoᵎi äma yāᵎ iwetkuk yäwänäku Abraham ini wäpi biᵎam u täga yäpᵎāᵎ akwän. Upāᵎkaᵎ Anutu iᵎamiken siwoᵎi itkuko uwä kädet ude terak nämo. 3 * Unita Anutu täᵎo mantä jide yäyak? U ᵎode yäyak;

*Abraham uwä Anutu täᵎo man unita nadäkinik täᵎkuko unita
Anututä siwoᵎi äma yāᵎ yāᵎtäreᵎ imiᵎkuk. Stt 15:6*

4 * Nin ᵎode nadäkamāᵎ; Äma epän täᵎpāᵎ gwäki yäpᵎäk täkaᵎ unita iron yāᵎ nämo yäk täkamāᵎ. Nämo, epän täyak unitäᵎo gwäki yäpᵎäk täkaᵎ. 5 Upāᵎkaᵎ äma kubätä epän täga

* 3:27: 1Ko 1:31 * 3:28: Gal 2:16 * 3:29: Rom 10:12 * 3:30: Lo 6:4; Rom 4:11-12; Gal 3:20 * 3:31: Mat 5:17; Rom 8:4 * 4:3: Stt 15:6; Gal 3:6; Jem 2:23 * 4:4: Rom 11:6

kubä täñjirän epän täño gwäki ude Anututä siwoñi äma yän täga nämo iwerek. Unita äma u jide täñpek? U Anutu, momi ämata siwoñi äma yän yäñtäreñ yämani unita nadäñ imikinik täñpek. Ude täñpeko uwä Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ imek. ⁶ Man unita Devittä yän-kentäñpän udegän yänkuk. Äma kubäkubä Anututä unitäño täktäki yabäñpän-nadäñkañ nämo, siwoñi äma yän yäñtäreñ yämiñirän oretoret nadäk täkañ unita man ñode yänkuk;

⁷ *Anututä äma kubä täño momi peñ imiñpän yejämäñirän äma udewani gäripi nadäwek.*

⁸ *Bureni, Anututä äma unitäño momita mäde ut imiñirän äma udewani oretoret täñpek.* *Sam 32:1,2*

⁹ * Jide, oretoret ude uwä gupi moräk madäwani unitägän täga täneñ? Ba gupi moräk nämo madäwani, guñ äbotken naniktä udegän täga täneñ? Eruk man intäjukun yäro unita ket nadäna. Uwä ñode; Anututä Abraham nadäkiniki-tagän yäñpän siwoñi äma yän yäñtäreñ imiñkuk. ¹⁰ Täñkañ Abraham jide irirän Anututä siwoñi äma yän iwetkuk? Gupi moräk madäwanipän ba nämo madäwanipän irirän Anututä ude iwetkuk? U gupi moräk nämo madäñkañ itkuk-ken ugän Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ imiñkuk. ¹¹ * Ude iweränkañ eruk mäden Anututä iwerän gupi moräk madäñkuk. Gupi moräk madäñkuko uwä wärani kubä, kwawak ñode iwönärektä; Nadäkinik intäjukun täñkuko uterak Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ imiñkuk. Unita Abraham uwä ämawebe gupi moräk nämo madäñkañ Anututa nadäkinik täñjirä Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ yämik täyak u kuduhtagän täño orani pähap. ¹² * Ba Juda äma ätu gupi moräk madäwani imaka, unitäño orani pähap. Upänkañ gupi moräk madäwani unitägän täñpewän orani pähap nämo täyak. Nämo, gupi moräk nämo madäñkañ nadäkinik Abrahamtä intäjukun täñkuko udegän täñpeñ kuñat täkañ unita yäñpän orani yän täga yäneñ.

Anutu täño yänkehäromtak man u bureni

¹³ * Bian-inik Anututä Abrahamkät oraniye yänkehäromtak man ñode yäwetkuk; Kome pähap ño inta biñam api taniñ kirewet yän yäwetkuk. Täñpäkañ yänkehäromtak man yäwetkuko u Abraham бага man buramiñpän iwarän täwani ude yäñpän nämo yänkuk. Nämoinik, u Anututa nadäkinik täñkukuo u terak siwoñi äma yän yäñtäreñ imani unita yäñpän yänkehäromtak man u yäwetkuk. ¹⁴ * Täñpäkañ бага man

* **4:9:** Rom 4:3 * **4:11:** Stt 17:10-11 * **4:12:** Mat 3:9 * **4:13:** Stt 17:4-6;
Stt 22:17-18; Gal 3:29 * **4:14:** Gal 3:18

iwat-iwat kädet uterakgän Anututä imaka iwoyäwani u täga yäpneŋo u bureni tänpänä eruk nadäkinik u imaka jopi ude tänppek. Täñirän Anutu täño yänkehäromtak man Abraham iwetkuko u imaka, mewuni ude tänppek. ¹⁵ * U imata, бага man uwä Anutu täño kokwawak pewän ahäk täkaŋ, ämatä бага u kudup täga nämo buramik täkaŋ unita. Täñ, бага man nämo ireko uwä бага irepmit-irepmit u imaka, nämo irek.

¹⁶ * Unita ŋode yäna; Anututä imaka nimikta yänkehärom taŋkuko u, bänep iron terakgän api yäpneŋ yän niwoŋäreкта, ba Abraham täño oraniye bureni mäden ahänayän täkaŋ u kudup-tagäntä täga api yäpneŋ yän niwoŋäreкта nadäkinik täktäk kädet u pewän ahänkuk. Ude nämo täñkuk yäwänäku, бага man täño nanakiye-tägän täga yäpmänkäneŋ. Upänkaŋ nämo, imaka iwoyäwani u ämawebe kudup Anututa nadäkinik Abrahamtä täñkuko udegän täk täkaŋ u imaka, api yäpneŋ. Unita Abraham u nadäkinik täñpani udewani kudup täño orani pähap. ¹⁷ * Unita Anutu täño man ŋode kudän täwani; Näk gäk tänpewa ämawebe komeni komeni mäden ahän yäpmän kunayän täkaŋ unitäño orani pähap ude itan. Eruk, yänkehäromtak man uwä Anutu Abrahamtä nadän imikinik täñkuko u inamiken kehäromi itak. Anutu uwä kumbani-ken nanik täñkodak täwani, ba imaka nämo ahäwanipän yänpewän ahäwani.

¹⁸ * Täñpäkaŋ imaka ahäkta Anututä yänkehärom taŋkuko u ahänaŋi nämo bumik upänkaŋ Abrahamtä bureni api ahäwek yän nadänkaŋ nadäkiniki Anutu terakgän peŋkuk. Mebäri unita ämawebe komeni komeni mäyap täño orani pähap itkuk. Unita imaka u nämo ahänirän Anututä ŋode iwetkuko u bureni täñkuk; Gäkken nanik yeritä ahän bumbum api täneŋ. ¹⁹ * Eruk Abraham obaŋ 100 ude bumik täñirän gupita nadänirän kumbani täño bumik täñkuk. Ba webeni Saratä äruŋ it yäpmän äbänirän nanak bäyak-bäyak kadäni tärenirän kaŋpäŋ nadänkuk. Upänkaŋ nadäkiniki nämo pewän putärenkuk. ²⁰ Nadäkiniki nämo pewän putärewäpäŋ Anututä imaka ude api täñ gamet yän yänkehäromtak man iwetkuko unita bänep yarä nämo nadänkuk. Nämoinik, u nadäkiniki täñkehärom taŋpäŋ Anutu iniŋ oretkuk. ²¹ Täñpäŋ ŋode nadänkuk; Anutu yänkehäromtak man näwetkuko udegän täga api täñ namek yän nadäkinik täñkuk. ²² * Ude nadänkuko unita Anututä Abraham täño nadäkiniki kaŋpäŋ siwoŋi äma yän yäntären imiŋkuk.

²³ Täñpäkaŋ “siwoŋi äma yän yäntären imiŋkuk”, man ude kudän täwani uwä Abraham-tagän nämo yänkuk. ²⁴ * Nämo,

* 4:15: Rom 3:20, 5:13; Rom 7:8 * 4:16: Gal 3:7 * 4:17: Stt 17:5; Ais 48:13

* 4:18: Hib 11:1; Stt 15:5 * 4:19: Stt 17:17 * 4:22: Stt 15:6 * 4:24: Rom

15:4; 1Pi 1:21

ämawebe Anutu, Jesu Ekäninin kumbani-ken nanik yäpmän päñaku tenjukko unita nadäkinik täk täkamäj unita nitek bok yänjuk. ²⁵ * Täñpäkañ Jesu u momininta yänpäñ kumäkta Anututä iniñ kireñjuk. Täñpäñ täñkodak täñpewän akuñjukko uterak siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimani.

5

Oretoret inipärik kubä

¹ * Eruk, nadäkinikninta yänpäñ Anututä siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimiñjukko unita apiño Ekäninin Jesu Kristo terak Anutu-kät bänep kubägän täñpäñ nipmañjukko itkamäj. ² * Täñpäkañ Anutu täño orakoraki uterak apiño itkamäj uwä Jesutä nadäkiniknin unita yänpäñ kädet täwit nimiñpäñ uken nipmañjuk. Ude täñjukko unita Anutu-kät kunum gänañ bok itta oretoret terak itsämäjkamäj! ³ * Ba ugän nämo. Bäräpi ahäj nimik täkañ unita imaka, oretoret täk täkamäj. U imata, bäräpi udewanitä ehutpäñ kuñat-kuñat kädet pewän ahäj nimik täkañ yäj nadäk täkamäj. ⁴ Täñpäkañ bäräpi gänañ ehutpäñ kuñat-kuñat unitä täñpewän äma bureni äworek täkamäj. Eruk, äma bureni äworeñpäñä nadäkinik kehäromi ñode täk täkamäj; Imaka iwoyäj nimani u bureni api yäpne yäj nadäk täkamäj. ⁵ * Täñpäkañ nadäk udewaniwä jopi nämoinik täk täyak. Nämo, unita yänpäñ bänepnin-ken tägagän nadäk täkamäj. U imata, Anututä nadäj nimikinik täñpäñ Munapiki jop ninij kireñjuk. Täñjirän Munapik unitä Anutu täño bänep iron pähap bänepnin-ken tokñek-inik pewän ahäj nimiñjuk.

⁶ Täñpäkañ nin ninin täñkentäkta kehärominin kubä nämo pat nimänpäj ämawebe wakiinik pen iritna Kristotä ninta yänpäñ kadäni siwoñi-ken kumbuk. ⁷ Kristotä ude täñjukko uwä inide kubä täñ nimiñjuk, nintä tänero ude nämo. Ninken nanik kubätä äma siwoñi täñkentäkta yänpäñ iniken gupi kumäkta täga nämo iniñ kirewek. Ba äma tägagämän kubä täñkentäkta äma kubätä bänepi täñkehärom täñpäñ iniken gupi kumäkta käwep iniñ kirewek. ⁸ * Täñ, Kristowä nin momi äma wakiinik pen iritna nin täñkentäkta kumbuk. Ude täñjukko unitä bureni-inik ñode niwoñäretak; Anutu nadäj nimikinik täk täyak.

⁹ * Täñpäkañ Kristo täño nägärita yänpäñ Anututä siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimiñjukko unita bureni-inik ñode nadäkamäj; U täñkentäj nimikinik täñjirän Anutu täño kokwawaki pähap täga api irepmitne. ¹⁰ * Täñpäkañ äneñi ñode

* **4:25:** Ais 53:4-5; 1Ko 15:17 * **5:1:** Rom 3:24,28; Rom 4:24 * **5:2:** Efe 2:18, 3:12 * **5:3:** Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * **5:5:** Sam 22:5, 25:20; Hib 6:18-19 * **5:8:** Jon 3:16; 1Jo 4:10 * **5:9:** Rom 1:18, 2:5,8 * **5:10:** Rom 8:7-8

yäkgän tänpa; Nin Anutu-kät iwan tänpäj iritna Nanaki täño kumäk-kumäki terak ninkät Anutu inikät bämopnin-ken bänep kubägän irit kädet pewän ahäjkkuk. Eruk, apiño Anutu-kät bänep kubägän kuñat takamäj unita imata kokwawaki-ken nanik täga nämo api nimagurek? Nämo, u bureni-inik api nimagurek, Nanaki kodak täñkuko itak unita yänpäj. ¹¹ Ba ugän nämo, Anututä Ekäni Jesu Kristota yänpäj inikät nin bämopnin-ken bänep kubägän pewän ahäjkkuko unita Anututa oretoret pähap nadäk takamäj.

Kumäj-kumäj ba Irit kädet täño manbiñam

¹² * Tänpäkañ äma kubätä momi täktäk kädet pewän ahäwänkañ unitä kome terak weñ patkuk. Täñkuko unitä kumäj-kumäj wädäj yäpmäj äbuk. Tänpäkañ kumäj-kumäjntä äma kudup koreñkuk, ämawebe kuduptagän momi täñpani unita. ¹³ * Tänpäkañ Moses täño бага man nämo itkuk-ken uken momi täktäk kädet uku itkuk. Momi itkukopäj бага man nämo itkuko unita kadäni uken Anututä momini kubäkubä täño wäpi nämo yäpmäj daniñ yämik täñkkonik. ¹⁴ * Nämo, u Adam täño noriye unita kumbuñ. Yäput penpäñ Adamtä itkuk-ken unitä it päbä Moses täño kadäni-ken kumäj-kumäjntä ämawebe kudup koreñkuk. Tänpäkañ Adam uwä Anutu täño jukuman irepmitpäñ kumbuk. Täñ, ämawebe momi Adamtä täñkuko udegän nämo täñpani u imaka, kumäj-kumäjntä koreñkuk. Unita ñode nadäna; Adam uwä äma mäden ahäwayäj täñkuko unitäño wärani.

¹⁵ Upänkañ Anutu täño iron pähap u ba Adam täño momi uwä kubägän nämo. Nämoinik, u inigän inigän. Äma kubä unitäño momitä ämawebe kuduptagän-ken kumäj-kumäj kädet pewän ahäjkkuk. Ude upänkañ iron pähap Anututä pewän ahäjkkuko uwä ärowani-inik. U kumäj-kumäj täño kehäromi irepmitpäñ ämawebe mäyap-ken tokñej patkuk. Bureni-inik, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitäño iron terak ämawebe mäyap-iniktä irit kehäromita biñam täñkuñ. ¹⁶ Tänpäkañ Adamtä momi kubägän täñjirän manken iritta biñam täñkkuk. Upänkañ Anutu täño iron pähap uwä inipärik kubä. Ämawebetä momi mäyap täñ yäpmäj äbäñirä iron pähap u ahäjkkuk. Iron pähap ahäjkkuko unitä momi ämawebe u Anutu injamiken siwoñgän itta kädet pewän ahäjkkuk. ¹⁷ Eruk äneñi ñode yäkgän tänpa; Äma kubätä momi täñkuko uterak kumäj-kumäjntä äma kuduptagänta ärowani täñ yämñkkuk. Täñ, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitä epän täñkuko unitäño bureni u ärowani inipärik kubä!

* **5:12:** Stt 2:17; Stt 3:6,19; Rom 6:23 * **5:13:** Rom 4:15 * **5:14:** 1Ko 15:21-22; 1Ko 15:45

Uwä ñode; Ämawebe Anutu täño iron tokñek yäpmäjirä Anututä siwonji ämawebe yäj yäntären yämik täyak, ämawebe unitä Jesu Kristo täño epän terak imaka kuduptagänta intäjukun it yämiñpäñ kehäromi nitek kuñat täkañ.

18 * Unita Adam täño momi kubätä ämawebe kuduptagäntä täñpän wawäpäñ Anutu täño manken iritta biñam täñkuño udegän, äma kubä täño epän siwonjitä momi täño topmäk-topmäk däpmäj däkñepäñ ämawebe kuduptagänta Anutu inamiken siwonji itpäñ irit kehäromita biñam itta kädet täwitkuk.

19 * Ba äma kubätä Anutu täño jukuman irepmitkuko unitä ämawebe kudup momi-ken yepmañkuk. U udegän äma kubätä Anutu täño jukuman buramiñkuko uterak ämawebe mäyap siwonji ämawebe yäj yäntären yämani ude api itneñ.

20 * Unita Moses täño бага manta jide yänäyäj? Ñode; Momi bumta tokñeñ pätnenña бага man uwä ahäñkuk. Upäñkañ, ämawebe momi bumta täñjirä Anututä momi unitäño kehäromi yäpmäj äpäkta iniken bänep iron bumta-inik pewän ahäñkuk. Momi täktäktä Anutu täño iron u täga irepmitnañi nämo. Nämoinik. 21 * Momi täktäktä kumäj-kumäj kädet pewän ahäñkuko unitä intäjukun itkuk. Upäñkañ Anutu täño iron pähaptä nin inamiken yäpäñ-siwonj tawäpäñ nipmañpäñ Ekäninin Jesu Kristo täño epäni uterakgän irit kehäromi u iwoyäj nimiñkuk. Ude täñkuko unita apiñowä Anutu täño iron tä irepmitpäñ intäjukun ärowani-inik itak.

6

Nin Jesu-kät jide ude kumbumäj?

1 * Unita man ñode täga yänäñi ba nämo? Nadäkinik täñpani nin gwäk pimiñpäñ momi täñ yäpmäj kuñitna Anututä iron täñpäñ yäpätägak epäni pen täk täyon? 2 * Ude yänäñi nämo. Nämoinik! Nin momi kädawä kumbani ude itkamäj upäj imata gwäk pimiñpäñ momi kädet ugän wari täne? 3 * Unita ñode nämo käwep nadäk täkañ? Nin ume yäpumäj-ken uken Kristo yäpurärätkumäño udegän nin kudup kumäk-kumäki terak bok kumbumäj. 4 * Unita ume ärut-ärutnin-ken Kristo-kät bok kumäñpäñ awañ gänañ äpmonjkumäj. U jop nämo, mebäri ñodeta; Anutu Nan iniken kehäromini inipärik kubä uterak Kristo kumbani-ken nanik yäpmäj akuñpäñ kodak teñkuko itak udegän nin irit kodaki kudupi kubä kuñatneta kumbani-ken nanik nimagutkuk.

Nin Jesu-kät jide ude api kodak täne?

* 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11 * 5:20: Rom 4:15; Gal 3:19 * 5:21: Rom 6:23 * 6:1: Rom 3:5-8 * 6:2: 1Pi 4:1 * 6:3: Gal 3:27 * 6:4: Kol 2:12

5 * Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänpäj bok kumbumäj bumik unita ninä ukät kentänpäj kumbani-ken nanik bureni-inik api akune, unitä kumbani-ken naniktä kodak tänpäj akuŋkuko udegän. 6 * Unita nin nadäkamäj; Bänepnin biani täño irit kuŋat-kuŋat u päya kwakäp terak Jesu-kät bok kumbuŋo u mebäri ŋodeta kumbuŋ; Nin momita watä epän äneŋi nämo tänetä irit kuŋat-kuŋat bänepnin biani unitäño kehäromi dämpäj täreŋkuk. 7 * U imata, momi täño kehäromitä äma kumbani täga nämo imagurek.

8 Eruk, nin Kristo-kät bok kumbumäño unita ukät bok api it yäpmäj kune yäj nadäkinik takamäj. 9 U imata, Kristo kumbani-ken nanik äneŋi akuŋkuko unita äneŋi täga nämo api kumbek yäj nadäkamäj. Bureni, kumäj-kumäŋtä Kristo täño kehäromi yäpmäj äpäkta kehäromini nämo. 10 * U kadäni kubägän kumänpäj momi täño kehäromi u tänpän wawäpäj peŋkuko itak. Täŋkaŋ kodak tänpäj akuŋkuko Anutu oraŋ imiktagän it täyak. 11 * Unita in udegän, injinta ŋode nadäneŋ; Nin Jesu-kät bok kumbumäño unita apiño momitä ärowani nämo täŋ nimitak. Nämoinik, nin Kristo Jesu-kät kubägän itpäŋ Anutu oraŋ imiktagän itkamäj. Nadäk ude iŋitpäŋ kaŋ kuŋarut.

12 * Unita kome terak itkaŋ gupjin u momita iniŋ kireŋjä watä nämo it tamek. Ude täŋjä momitä tämagut yäpmäj gup täño nadäj gärip kädet wakiken kwekta. 13 * Ba in ketjin kuroŋjin momita watä epän täŋ imikta nämo iniŋ kireneŋ. Nämo, in äma kumäj-kumäj-ken nanik akuŋpäŋ kodak irani udewani unita gupjin nadäk-nadäkjin kudup Anututa biŋam iniŋ kirenpäj siwoŋita watä epän ugän täŋpeŋ kuŋatneŋ. 14 * In nadäkaŋ? In бага man terak nämo itkaŋ. In Anutu täño bänep iron uterak itkaŋ unita momitä inta ärowani nämo it tamek.

Kädet siwoŋita watä epän täk takamäj

15 * Eruk nin бага man gämori-ken nämo itkamäj. Nin Anutu täño bänep iron terak itkamäj unita jide? Gwäk pimipäj momi täga täne? Nämoinik! 16 * Unita ŋode nämo nadäkaŋ? Äma kubätä äma kubä täño mani buramiŋpäŋ epän täŋ imikta yänpäj iwareko uwä äma unitäño gämori-kengän kuŋarek. Udegän momita watä epän täŋ iminayäj täño uwä unitäño gämori-kengän itkaŋ kumäj-kumäŋtä biŋam api täneŋ. Täŋ, Anututa watä epän tänpäj gämori-kengän kuŋatnayäj

* 6:5: Plp 3:10-11 * 6:6: Gal 5:24 * 6:7: 1Pi 4:1 * 6:10: Hib 9:26-28;
1Pi 3:18 * 6:11: 2Ko 5:15; Gal 2:19; 1Pi 2:24 * 6:12: Stt 4:7 * 6:13: Rom
12:1; Efe 2:5, 5:14 * 6:14: 1Jo 3:6 * 6:15: Rom 6:1 * 6:16: Jon 8:34; 2Pi
2:19

täjo uwä Anututä mominin penpäñ siwoñi ämawebe yäj api yäntären nimek. ¹⁷ Täjpäkañ bian in momi täjo gämori-ken itpen kuñatkuño upäj tägagämän kubä, Anutu täjo man täwetpäñ täwoñärewni u buramikta gup nadäk-nadäkjin siwoñi kubägän penkuñ. Unita Anutu iniñ oretna! ¹⁸ * Ude täjkuño unita Anututä momi täjo topmäk-topmäk däpmäj däkneñ tamiñpäñ siwoñi kuñat-kuñat täjo watä epän ämawebe ude tepmañkuk. ¹⁹ (Täjkañ man wärani terak yäyat ño mebäri ñodeta; Man bureniğän yäwawä unita yäyak yäj bäräneñ täga nämo nadäwä tumneño unita.) Eruk, bianä inä gupjin kudup wakita watä epän täj imikta iniñ kireñkañ kädet wakitä waki-inik u täj yäpmäj äbuñ. Eruk apiño udegän, in gupjin kudup kädet tägata watä epän täj imikta iniñ kireñkañ kudupigän kañ kuñarut.

²⁰ In nadäkañ? Bian inä momi täjo watä epän täjpani ude itpäñ siwoñi täktäk täjo watä epän äma ude nämo itkuñ. ²¹ * Ude itkañ kädet wakiwaki unita apiño mäyäk nadäk täkañ unitä täjkentäk kubä täj tamiñkuk ba nämo? Nämoinik, kädet udewanitä mähemiye kumäj-kumäj kädet-ken yepmak täyak. ²² Upäjkañ apiño Anututä momi täjo topmäk-topmäkken nanik däpmäj däkneñpäñ tämagut päbä iniken watä epän ämawebeniye ude tepmañkuko unitä täjkentäk tägagämän kubä tamik täyak. Uwä ñode; Ämawebe kudupi äworeñpäñ irit kehäromi api yäpneñ. ²³ * Eruk, unita äneñi ñode nadäwut; Momitä epän ämaniyeta gwäki yämik täyak uwä kumäj-kumäj tärek-täreki nämo. Täjpäkañ Anututä iron kowatani nämo täj nimik täyak uwä Ekäninin Jesu Kristo terak irit kehäromi tärek-täreki nämo u.

7

Baga mantä ninta mähemi nämo täyak

¹ Notnaye, man yäj yäpmäj äbätat unita yäñpäñ man wärani ñode täwera nadäwut. In baga man täjo mebäri nadäk täkañ unita täwerira u nadäwä tärenayäj yäj nadätat. Eruk Moses täjo baga manta nadäwut. Äma kodak it täkañ uwä baga man terak ittäj kuñtängän kumäjñirä baga man gämori-ken irit u tärek täyak. ² Yanäpi täktäktä udegän kwawak niwoñäretak. Moses täjo baga mantä ñode yäyak; Äpitä kodak irirän webeni uwä äma unitä inita biñam täñpek. Eruk äpitä kumbeko uwä baga man unitä wari nämo topmäñpäñ inirek. ³ Upäjkañ äpitä kodak irirän webe unitä päñku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret webe yäj iwetneñ. Täj, äpitä kumbeko uwä

* 6:18: Jon 8:32 * 6:21: Rom 7:5, 8:6,13 * 6:23: Rom 5:12,15

baga mantä wari nämo topmänpän injrek. Nämo, u äma kubä yäpayän nadänpänä täga yäpek. U kubokäret nämo tänppek.

4 * Unita notnaye, man wärani u mebäri ñodeta yänahätat; In Kristo-kät kubägän kumbuño uwä apiño бага man gämori-ken kuñat-kuñat kädet nämo pat tamitak. Nämo, apiño in äma kubäta biñam itkañ. Äma uwä kumäj-kumäj-ken nanik Anututä yäpmäj päñaku teñkuko u. Tänpäkañ äma unita biñam itkañ uwä Anututa yänpän bureni pewä ahäкта itkañ. 5 * In nadäkañ; Bänep nadäk-nadäk biani ärowani it nimiñkuk-ken uken бага mantä gupnin täño nadän gärip peñ iw-erirän kumäj-kumäj tärek-täreki nämo unitäño watä epän täk täñkumänjonik. 6 * Kadäni uken бага mantä topmänpän nip-mañkuko upänkañ kumbumäño unita бага man topmänpän nipmäñitkuko u imaka, däkñeñkuk. Unita apiño kädet kodaki iwatpän Anutu orañ imiñpän watä epän täñ imik täkamäj. U бага man kudän täwani uterak nämo, Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäknin täñpidäm tañirän iwatpän täk täkamäj.

Baga man täño epän u jide?

7 * Tänpäkañ бага mantä gupnin täño nadäk-gärip peñ iw-erirän momi täñkumäño unita бага manta ñode täga yäne? Baga man uwä waki, momi täktäk udewanigän. Ude nämo! Unita näkña terak ñode yäwa; Baga uwä täga upänkañ бага mantä täñkentän namiñirän momi täktäk kädet u kwawak kañpän nadäk täyat. Ñodeta yäyat; Baga mantä Äma kubä täño tuñum kubä kañgärip nämo täñpen yän yäyak unita kudän uwä momi yän nadätat. Täñ, бага u nämo pareko uwä jide täñpän kañgärip täktäk u kudän waki yän nadäwet? 8 * Täñkañ бага man u täga upänkañ momitä бага man uterak yeñgämä pewäkañ kañgärip nadäk kädet mebäri mebäri bänepna-ken pewän ahäñkuñ. Täñ, бага man ukät nämowä momi täktäk kädet uwä kehäromini nämo. 9 * Unita ñode yäwa; Baga manta nämo nadäwa täreñkuñ-ken, guñi, momi nämo täñpani bumik itkut. Upänkañ бага manta nadäwa-tumänjirä momi täktäk kädettä näkken weñ patkuk. Ude täñirän näk kumäj-kumäjta biñam täñkut. 10 * Butewaki, бага man u irit täga pewä ahäкта yäwanipän kumäj-kumäj tärek-täreki nämo u pewän ahän namiñkuk.

11 * Täñkañ momitä бага man terak yeñgämän pewäkañ täñ-näkñatpän kumäj-kumäjta biñam nepmañkuk. 12 * Eruk unita Moses täño бага manta jide yänayän? Ñode; Ini uwä kudupi,

* 7:4: Rom 6:2,11; Gal 2:19 * 7:5: Rom 6:21 * 7:6: Rom 8:2, 6:4 * 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21 * 7:8: Rom 4:15 * 7:9: Jem 1:15 * 7:10: Wkp 18:5; Rom 10:5 * 7:11: Stt 3:13; Hib 3:13 * 7:12: 1Ti 1:8

ba бага man u gānaŋ jukuman kubākubā u imaka, kudupi si-woŋi-inik, Anutu-ken nanik. ^{13*} Tāŋpākaŋ jide? Baga man tāga unitā tāŋpewān nāk kumāŋ-kumāŋta biŋam tāŋkut? Nāmoinik, momi-tāgān tāŋpewān kumāŋ-kumāŋta biŋam tāŋkut. Momitā imaka tāga kubā uterak yengāmān pewāpāŋ itkaŋ kumāŋ-kumāŋ kädet-ken nāmagutkuk. Ude tāŋjirān бага mantā momi tāŋo mebāri u kwawakinik ŋode pewān ahāŋ dākŋeŋkuk; Momi tāktāk kädet u imaka wakitā wakiinik.

Baga mantā nin tāga nāmo yāpān tāganeŋ

^{14*} Unita ŋode nadākamāŋ; Moses tāŋo бага man uwā imaka tāga kubā, Anutu-ken nanik. Upāŋkaŋ bānep nadāk-nadāk biani pen iŋitat uwā, Anutu-ken nanik nāmo. Tāŋkaŋ momitā topmāŋpāŋ watā epān āmanita nepmaŋkuko unita бага man u tāga nāmo buramik tāyat. ^{15*} Wāra! Nākŋaken mebārina nāmo nadāwa tārekaŋ! Tāktākna tāga tāŋpayāŋ gāripi nadāk tāyat u nāmo tāk tāyat. Upāŋkaŋ tāktāk waki yāŋ nadāk tāyat upāŋ tāk tāyat! ¹⁶ Tāŋpākaŋ waki unita nāmo tākta nadātāt ugānpāŋ tāk tāyat unitā ŋode nāwoŋāretak; Anutu tāŋo бага man u waki nāmo, tāga. ¹⁷ Upāŋkaŋ imaka waki tāk tāyat u nākŋaken gārip terak nāmo. Nāmo, u momi tāktāk kädet nadāk bānepna-ken itak unitā tāk tāyak. ^{18*} Unita bānep nadāk-nadākna bianken imaka tāga kubā nāmoinik itak yāŋ nadātāt. Imata, kädet tāgatāga u tākta gāripi nadāk tāyat upāŋkaŋ bureni pewā ahākta tāŋpawak tākaŋ. ¹⁹ Unita imaka tāga tākta nadāk tāyat u nāmo tāk tāyat. Tāŋ, imaka waki u tākta gāripi nāmo nadāk tāyat, ugānpāŋ wari tāk tāyat. ²⁰ Eruk, imaka nāmo tākta nadāk tāyat upāŋ tāk tāyat unita ŋode nadātāt; Kädet ude u nākŋa nāmo tāk tāyat. Nāmo, u momi nāk gānaŋ kābop it tāyak unitā tāk tāyak.

²¹ Unita nākŋa ŋode kaŋpāŋ nadātāt; Kädet tāga tāŋpayāŋ nadāk tāyat-ken uken waki kädet unitā kädet tāŋpipiŋ namik tāyak. ²² Tāŋpākaŋ bānepnatā Anutu tāŋo бага man iwatta gāripi nadāk tāyat. ^{23*} Upāŋkaŋ gupnatā бага mebāri kubā iwatt tāyak. Baga uwā bānepnatā бага u iwatta gārip nadāk tāyak ukāt āmik tāk tākamān. Tāŋkaŋ бага kubā uwā momi, gupna kudup topmāŋpāŋ nepmāŋit tāyak u. ²⁴ Wāra, butewaki pāhap! Bārāpi unitā nāk tāŋpewān wakinik tāyat. Netātā waki tāŋkentāŋ namānpāŋ bānep nadāk-nadāk biani kumāŋ-kumāŋ kädet-ken nāmagurayāŋ tāyak u pewet? ^{25*} Eruk nadātāt! Anututā tāŋkentāŋ namayāŋ. U Ekāninin Jesu Kristo tāŋo kumāk-kumākita yāŋpāŋ api tāŋkentāŋ nameko unita Anutu bānep tāga pāhap iwett tāyiwa!

* **7:13:** Rom 5:20 * **7:14:** Sam 51:5; Jon 3:6 * **7:15:** Gal 5:17 * **7:18:** Stt 6:5, 8:21 * **7:23:** Gal 5:17; Jem 4:1; 1Pi 2:11 * **7:25:** 1Ko 15:57

Tänpäkan ñode kanpäñ nadäk täyat; Näkñawä nadäk-nadäknatä Anutu täño man kädet iwatta nadäk täyat. Täñkan bänep nadäk-nadäk biani näkken itak unitäwä momi täktäk kädetta watä epän täñ imikta nämagut täyak.

8

Munapik täño nadäk tawan u jide?

¹ Eruk, man säkgämän kubä ñode täwetat; Ämawebe Jesu Kristo-kät kowat-kwasikorän tänpäñ it täkan uwä Anututä momi täño kowata nämö api yämek. ² * U imata, Kristo Jesu terak irit kodaki Munapiktä nin kubäkubäta nimani unitä momi ba kumäj-kumäj tärek-täreki nämö unitäño kehäromi-ken nanik ketärenpäñ nipmanjuk. ³ * Bureni, imaka бага mantä täga tänañi nämö u Anututä ini täñkuk. Bänep nadäk-nadäknin bianitä бага man täño kehäromi yäpmäj äpäñirän бага man uwä nin yäpätägakta kehäromi nämö. Upäñkan Anututä iniken nanaki-inik momita yänpäñ momi äma nin täño gup inam-dapun terak tewän äpuk. Tewän äpäñpäñ momi täktäk kädet äma bänepi-ken pätak unitäño kehäromi utpewän manjuk. ⁴ * Anututä ude täñkuko unita apiño nibäñirän бага man täño jukuman siwonji u kudup iwat morewani täk täkan. Imata, apiño nin bänep nadäk-nadäk biani u gämori-ken nämö kuñat täkamäj. Nämö, Kudupi Munapik täño nadäk tawan terak kuñat täkamäj.

⁵ Unita nadäkan? Äma bänep nadäk-nadäk biani iwaräntäk täkan uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkan. Täñ, äma Kudupi Munapik täño kädet iwaräntäk täkan uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkan. ⁶ * Bureni, äma bänep nadäk-nadäk kädet bianitä peñ yäweränpäñ iwaräntäk täkan uwä kumäj-kumäñta biñam täkan uba. Täñ, äma Kudupi Munapik täño bänep nadäk-nadäk kädetta peñ yäweränpäñ iwaräntäk täkan uwä irit tägata biñam tänpäñ bänep pidäm terak itkan. ⁷ * Mebäri ñodeta yäyat; Bänep nadäk-nadäk biani uwä Anutu täño iwan uba. Nadäk-nadäk u Anutu täño бага man iwaräntähta bitnä-k-inik täk täyak. Bureni-inik, u täga iwatnañi nämö. ⁸ Nämoinik, ämawebe bänep nadäk-nadäk bianita juku pek täkan uwä imaka kubä Anututä kanjirän tägawekta täga nämö täneñ.

⁹ * Tänpäkan Anutu täño Munapiktä in kubäkubäken bureni itak u tänpäwä bänep nadäk-nadäkjin bianitä peñ täwerirän nämö iwat täkan. Nämö, Munapiktä peñ täwerirän udegän

* **8:2:** Rom 7:23-24 * **8:3:** Apos 13:38, 15:10; Plp 2:7; Hib 4:15 * **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:6:** Rom 6:21 * **8:7:** Mat 12:34; Jon 8:43, 12:39; Jem 4:4 * **8:9:** 1Ko 3:16, 12:3

iwat täkaŋ. Täŋ, äma kubä Kristo täŋo Munapiktä bänepi-ken nämo itak u täŋpawä äma uwä Kristota biŋam nämo täyak. ¹⁰ * Täŋpakaŋ momitä täŋpewän gupnin kumäkta biŋam täk täyak upäŋkaŋ Kristotä bänepnin-ken bureni iränä ninä ämawebe Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ nimani itkamäŋ unita mäjonintä irit kehäromita biŋam täkaŋ. ¹¹ In nadäkaŋ; Anututä Jesu kumbukopäŋ äneŋi Munapiki täŋo kehäromi terak awaŋ gänaŋ nanik wädäŋ tädotkuk. Eruk udegän, Munapik unitä inken iränä Anutu, Kristo kumbani-ken nanik wädäŋ tädotkuko unitä gupjin kumäkta biŋam u Munapiki täŋo kehäromi terak api täŋkodak täwek.

Munapik terak Anutu täŋo nanakiye itkamäŋ

¹² Notnaye, mebäri unita nin kuŋat-kuŋat mebäri kubä pena ahäkta yäŋ nimani. Uwä bänep nadäk-nadäk biani u iwatta nämo yäyat. Nämoinik. ¹³ * Bänep biani täŋo nadäk-nadäk waki unitäŋo kädet iwatpäŋä kumäŋ-kumäŋ tärek-täreki nämo unita biŋam api täneŋ. Upäŋkaŋ Munapiktä kehäromi tamiŋirän gupjin täŋo kuŋat-kuŋat waki u utpewä maŋpänä, eruk irit burenita biŋam täŋpeŋ api kuŋatneŋ. ¹⁴ U imata, ämawebe Anutu täŋo Munapiktä irit kuŋat-kuŋat täga yäwoŋäreŋ täyak uwä Anutu täŋo nanak ämawebeniye bureni. ¹⁵ * Täŋpäŋ apiŋo Anutu iŋamiken kuŋat täkamäŋ. Upäŋkaŋ Munapik, Anututä nimiŋkuko unitä täŋpewän in epän watä äma jopi, Anutu iŋamiken umun terak kuŋat täkaŋ ude nämo itkaŋ. Nämoinik! Munapiktä täŋpewän Anututä niŋmäŋ towiwani nanakiye bureni-inik itkaŋ Munapik täŋo kehäromi terak nin Anututa gäripi-inik nadänpäŋ Nan! Nan! yäŋ iwet täkamäŋ.

¹⁶ * Täŋpäŋ Munapiktä ini-tägän mäjonin täŋkentäŋirän bureni-inik ŋode nadäk täkamäŋ; Nin Anutu täŋo nanakiye bureni itkamäŋ. ¹⁷ * Eruk, Anutu täŋo nanakiye bureni ude itkamäŋ u täŋpawä imaka tägatäga Anututä ninta biŋam peŋ nimiŋkuko u api yäpne. Imaka tägatäga u notninpak Kristo-kät penta api yäpne. Upäŋkaŋ intäjukun, Jesutä komi nadäŋkuko u moräki nintä nadänayäŋ täkamäŋ uwä, eruk kämiwä ukät wäpnin biŋam ikek ba irit tägagämän u täga api yäpne.

Kämi wäpnin biŋam ikek irit täŋo man

¹⁸ * Wäpnin biŋam ikek irit täga kämi kwawak ahäŋ nimayäŋ täyak u tägagämän-inik kubä. Unita komi apiŋo nadäk täkamäŋ unita nadäŋira jopi kubä täk täyak. ¹⁹ * Bureni-inik! Anututä nanakiye bureni kwawak pewän ahäkta kadäni peŋkuk.

* **8:10:** Gal 2:20; Efe 3:17; 1Pi 4:6 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7; Mak 14:36 * **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:17:** Gal 4:5-7; Rev 21:7 * **8:18:** Rom 5:2; 2Ko 4:17 * **8:19:** Kol 3:4

Tänpäkan kadäni u bäräñeñ ahäwänpäj kwawak käna yänkan imaka imaka kumän-tagän Anututä täñ-peñkuko u dapun käron täñ itkan. ²⁰* U imata, imaka kuduptagän Anututä täñ-peñkuko u pengän-inik säkgämän itkuñopäj Anututä täñpewän gapuntañ moreñkuño itkan. U ini nadänpäj nämo; Anututä ini imaka säkgämän-inik kubäta kan itsämbut yänpäj täñpewän ude täñkuñ. ²¹* Eruk nadäk tawan Anututä peñ yämiñkuko uwä ñode; Apiño imaka pewän ahäwani kuduptagän käbäj tañpäñ pärahta biñam täkan u täñkentäj yämiñirän tägañpäñ Anutu täño nanak ämawebeniye ninkät säkgämän-inik, bänep pidäm terakgän api itne.

²² Bureni, imaka imaka kudup Anututä täñ-peñkuko u komi, webetä nanak bäyanayäj nadäk täkan ude nadäñkan kähän yäj yäpmäj äbäj itkan yäj nadäkamäj. ²³* Tänpäkan imaka unitägän nämo, nin imaka udegän täk täkamäj. Anututä Kudupi Munapikpäñ iron intäjukunta ude täñ nimiñkukopäj apiño moräki pat nimitak u yäpna yänkan bänepnintä komi nadäñkan yänkähän-kähän yäj itkamäj. Nin Anututä Nanak ämawebenaye yäj kwawa yänahänpäj komegup täño bäräpi-ken nanik ketären nimikta itsämäjkan dapun käron täñ itkamäj. ²⁴* Imaka tägagämän u kämi nimikta Anututä nin inita biñam nimagutkuk. Upäjkan imaka kämi yäpmäkta yäwani u apiño käbop itak. Täñ, unitä käbop nämo ireko uwä u yäpmäkta imata itsämne? Nämo, imaka ketnintä inirani udewanita nämo itsämäk täkamäj. ²⁵ Upäjkan imaka tägagämän käbop itak u bureni api yäpne yäj nadäkinik täkamäj unita bänepnin täñkehärom tañpäñ kwikinik itsämäj itkamäj.

²⁶ Täñkan ugän nämo. Nin kehäromi nitek nämo iritna Kudupi Munapiktä täñkentäj nimik täyak. Täñkan Anutu-ken imaka unita yänapine yäj nämo nadäñkan jop bänepnin-kengän nadäj bäräp täñitna Munapiktä bänep nadäj bäräpnin u yäpmäjkan Anutu-ken butewaki man, ämatä täga yänahänañi nämo, uterak yänahäj nimik täyak. ²⁷* Ude täñirän Anutu, äma täño bänep kanpäñ nadäwanitä Kudupi Munapik täño nadäk u kawän tägak täyak. U imata, Munapiktä Anutu täño nadäk ugän iwatpäñ Anutu täño kudupi ämawebeniye nin täñkentäj nimikta Anutu-ken yänapik man yäk täyak.

Anutu täño bänep iron u täñpipinañi nämo

²⁸* Unita nin nadäkamäj; Ämawebe Anututa gäripi nadäk täkan, ämawebe Anututä iniken gärip terak yämagut päbä yepmañpani u jop yabäj äwaräkuk nämo täk täyak. Nämoinik, Anututä ini täñpewän imaka kudup ahäj yämik täkan u täñkentäj

* **8:20:** Stt 3:17-19 * **8:21:** 2Pi 3:13; 1Jo 3:2 * **8:23:** 2Ko 5:2-4; Gal 5:5

* **8:24:** 2Ko 5:7 * **8:27:** Sam 139:1; 1Ko 4:5 * **8:28:** Efe 1:11

yämikta ude tāk täyak. ²⁹* U imata, kunum kenta kome nämo pewän ahänkumän-ken uken Anututä iniken ämawebeniye u nadäj yämiŋkuk. Täŋkaŋ ämawebe u Nanaki unitäŋo täktäk udegän täŋpeŋ kuŋatta iwoyänpän yepmaŋkuk. Ude täŋkuko unita nanak ämawebe mäyap irirä Jesutä u bämopi-ken noripaki intäjukun ahäwani ude it yämiŋkukotä it täyak. ³⁰ Täŋpän ämawebe yäput peŋpän inita iwoyänkuko u yämagut päbä yepmaŋpän siwoŋi ämawebenaye yän yäntäreŋ yämiŋkuk. Täŋkaŋ ämawebe siwoŋi ämawebenaye yän yäntäreŋ yämiŋkuko unitä irit täga kaŋ-ahäneŋta iniken wäpi biŋam yäniŋ kireŋkuk.

³¹* Täŋpakaŋ Anututä ude tāk täyak unita jide yäne? Anututä täŋkentän nimiŋirän netätä iwan täŋ nimiŋpän täga täŋpän waneŋ? Kubätä täga nämo! ³²* Anututä kudän inide kubä täŋ nimiŋkuko u nämo nadäkaŋ? U nin kudup täŋkentäktä iniken nanaki-inik u nämo iyap taŋpän iniŋ kireŋpewän äpuko unita ŋode bureni täŋ nimek; U oraŋ nimiŋpän nanaki nimiŋkuko ukät imaka kudup bureni-inik api nimek! ³³* Unita Anututä ämawebe inita iwoyänkuko u man käbeyä-ken mominita yänpän netätä äma uwä siwoŋi nämo yän täga yäntäreŋ yämek? Ude nämo! Anututä ini ämawebe unita siwoŋi ämawebe yän yäntäreŋ yämiŋkuko unita täga nämo! ³⁴* Ba netätä Anutu täŋo kudupi ämawebe u geŋita biŋam täŋput yän yäntäreŋ yämek? Kubätä täga nämo! Imata, Kristo Jesu ninta yänpän kumbuk. Täŋkaŋ kumbani-ken nanik yäpmän päŋaku kodak tewani unitä apiŋowä Anutu nan keru burekäda itkaŋ nin täŋkentän nimikta iwet yabäk täyak unita ude täga nämo. ³⁵ Eruk Kristotä nadäj nimikinik tāk täyak upän imatäken kubätä täga duŋ-weŋpän nipmaŋirän Kristo u inigän nin niningän api itne? Nadäj-bäräp ba komi nadänero unitä täga duŋ-weŋpän nipmaŋpek? Ba Jesuta yänpän ämatä waki täŋ nimineŋo ba nakta jop irit unitä täga? Ba jäwäri-inik itne ba umuri gänaŋ itnero unitä täga täŋpek? Ba ämatä kumän-kumän nidäpnayän täneŋo unitä täga duŋ-weŋpän nipmaŋpek? Nämo inik! ³⁶* Bureni, Anutu täŋo man kudäntä imaka bäräpi udewani ahäj nimik täkaŋ unita ŋode yänahätäk;

Nin gäkŋo ämawebekaye itkamän unita kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkaŋ.

Ba nibäŋirä tom nakta däpmäk täkaŋ ude tāk täkamän. Sam 44:22

³⁷* Upänkaŋ Jesu iron pähap täŋ nimiŋkuko unitä täŋkentän

* **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6 * **8:31:** Sam 118:6 * **8:32:** Jon 3:16 * **8:33:** Ais 50:8 * **8:34:** Sam 110:1; Apos 7:55-56; 1Jo 2:1 * **8:36:** 2Ko 4:11 * **8:37:** Jon 16:33

nimiŋirän bäräpi u ba u ahäŋ nimik täkaŋ unitä bänep nadäk-nadäknin täga nämo täŋpän waneŋ. Nämoinik! Nin iwan u kudup irepmiŋ-inik täk täkamäŋ. ³⁸⁻³⁹ Unita nadäkinik ŋode täyat; Imaka kubätä Anututä ninta nadäŋ nimikinik täk täyak u täga ukät-pipinaŋi nämo. Nämoinik! Anututä nadäŋ nimikinik täŋpän Ekäninin Jesu Kristo nimiŋkuko unita kumän-kumän ba irit, aŋero ba mäjo wära kehäromi niked u, imaka apiŋode ahäŋ nimik täkaŋ ba imaka kämi ahäkta yäwani u, ba imaka imaka kehäromi niked u, ba imaka kunum terak nanik ba kome gänaŋ nanik ba imaka ätu kome pähap terak ittäŋ kukaŋ, imaka udewani unitä Anututä ninta nadäŋ nimikinik täk täyak u täga teŋpipinaŋi nämo.

9

Poltä iniken äbotta butewaki pähap nadäŋjuk

¹⁻² Notnaye, ŋode täwera nadäwut; Juda ämawebenaye unita yänpän näk kadäni kadäni bänepnatä butewaki nadäwätäk pähap bumta täk täyat. U jop nämo yäyat. Nämo, näk Kristo täŋo äma unita manna u bureni-inik yän nadäwut. Ba Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkna kaŋ-iwarirän unita bänepnatä näk man bureni täwetat yän nadätat. ³ * Butewaki! Näk jide täŋpän nägät moräknaye, Isrel ämawebe äbot u täŋkentän yämiŋira Kristota biŋam kaŋ täneŋ? Kristota biŋam täŋput yänpän bänepna kädäp ijik täyak u ŋode; Anutu täŋo kokwawak näkä terak ärowänkaŋ Kristo täŋo iwan äworeŋpän guŋ ude irira Isrel ämawebenayetä näkŋo kome kaŋ yäput! yän nadäk täyat. ⁴ * Isrel ämawebe uwä äbot jopi nämo, Anututä nanak ämawebenaye yänpän iwoyänpän yepmaŋjuk. Ude täŋkaŋ Ekänitä iniken mebäri yänahänpän yäwetkuk. Täŋpän ämawebe ukät topmäk-topmäk kubägän täŋpän бага man yämiŋpän Anutu iniŋoret kädet siwoŋi u yäwetpän yäwoŋäreŋjuk. Täŋkaŋ imaka säkgämän säkgämän täŋ yämikta yänkehäromtak man yäwetkuk. ⁵ * Täŋpäkaŋ äbot uwä oranin wäpi biŋam ikek bian itkuŋo unitäŋo äbekiye oraniye. Kristo uwä komegup ikek uken naniktä ahänjuk. Uwä Anutu bureni-inik, imaka kuduptagän täŋo intäjukun irirän wäpi biŋam tärek-täreki nämo iniŋoret täkäna! U Bureni!

⁶ * Täŋpäkaŋ apiŋo Isrel äbot u äbot gägäni kubä ude itkan unita ŋode täga yäne ba nämo? Anututä yänkehäromtak man bian yäwetkuko uken bureni nämo pewän ahänjuk? Nämo, udetä nämo yäyat! Imata, Isrel ämawebe, Jekop täŋo tawaŋken nanik päke u kuduptagän Anutu täŋo nanakiye bureni, inita

* 9:3: Kis 32:32 * 9:4: Kis 4:22; Lo 7:6, 14:1-2 * 9:5: Mat 1:1-16; Jon 1:1;

Rom 1:25 * 9:6: Nam 23:19; Rom 2:28

biŋam itta yāwani nāmo. ⁷ * Ba udegän, Abraham täŋo äbotken nanik u kudup u Abraham täŋo oraniye bureni ude nāmo itkaŋ. Nāmo, Abraham täŋo oraniye mäyap upäŋkaŋ Anututä Abraham ŋode iwetkuk; Yänkehärom taŋkuro ude, oraŋkaye ahānayāŋ tākaŋ u yāpmāŋ daniŋpāŋ nanaka Aisak täŋo tawaŋ terak nanik u yabāwa oraŋkaye bureni api tāneŋ. ⁸ * Täŋpākaŋ man unitä mebäri ŋode niwoŋäretak; Ämawebe Abraham täŋo tawaŋken nanik u kudup Anutu täŋo oraniye bureni-inik ude nāmo itkaŋ. Nāmo, oraniye bureni-inik uwä Anututä yänkehäromtak man Abraham iwetkuko uterak ahāŋkuŋo ugän. ⁹ * Eruk Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u ŋode; Kadäni näkä nadätat-ken uken Sara nanak bäyaŋpāŋ inŋirirän äneŋi api äbet yāŋ iwetkuk.

¹⁰ * Täŋpākaŋ ugän nāmo. Rebeka imaka, nanak yarä bäyaŋkuk. Täŋpāŋ nanak yarä bäyaŋkuko u nani Aisak, oranin pähap u kubägän. ¹¹⁻¹² * Täŋpākaŋ Anutu iniken gärip kadäni kadäni iwatpāŋ tāk täyak udegän iwatpāŋ äma inita biŋam yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmak täyak. Ämawebe epän täktäki terak nāmo yāpmāŋ danik täyak. Nāmo, ini-tägän äma yāpmāŋ daniŋpāŋ iwoyäk täyak. Unita nanak yarä u kädet waki ba täga nāmo täŋkaŋ Rebeka koki-ken pen irirän Anututä Rebeka ŋode iwetkuk;

Nanak intäjukun nanik uwä mäden nanik täŋo epän watä ämani ude api irek yāŋ iwetkuk. *Stt 25:23*

¹³ * Unita Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Näk monäni Jekopta nadäŋ imikinik täŋkaŋ tuäni Isota mäde ut imiŋkut. *Mal 1:2,3*

¹⁴ Unita jide yäne? Anututä ude tāk täyak uwä kädet siwoŋi nāmo tāk täyak? Ude nāmo! ¹⁵ Unita Anututä Moses ŋode iwetkuk;

Näkä äma kubäta bänep iron täŋ imayāŋ nadäŋpāŋä u bureni täŋ imet.

Ba äma kubäta butewaki nadäŋ imayāŋ nadäŋpāŋä u butewaki nadäŋ imiŋpāŋ oraŋ imet. *Kis 33:19*

¹⁶ * Unita ŋode nadäna; Anututä äma täŋo gärip ba unitäŋo täktäk terak nāmo yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmak täyak. Nāmo,

* **9:7:** Stt 21:12 * **9:8:** Gal 4:23 * **9:9:** Stt 18:14 * **9:10:** Stt 25:21

* **9:11-12:** Stt 25:23 * **9:13:** Mal 1:2-3 * **9:16:** Efe 2:8

Anututä iniken nadäk-gärip tawan uterak iwatpäj kubä kaŋ-korekta nadänpäjä udegän täk täyak. ¹⁷ * Unitäŋo wärani kubä Anutu täŋo man kudän täwani terak pätak u ŋode; Anututä Isip kome täŋo intäjukun äma Fero ŋode iwetkuk; Mebäri ŋode unita nadäŋ gamiŋira intäjukun äma wäp biŋam yäpmanpäj itan; Gäkä terak kehäromina kwawak pewa ahäŋirän biŋam nadänpäj ämawebe wäpna biŋam komeni komeni api yäŋahäj yäpmanj kunej yäk. ¹⁸ * Unita manbiŋam unitä ŋode niwonjaretak; Anututä äma kubä kaŋ-korekta nadänpäjä u udegän täŋ imek. Täŋkaŋ Anututä äma kubä bänep nadäk-nadäki täŋpipiŋ imayäj nadänpäjä iniken nadäk-gärip ugän iwatpäj udegän täŋpek.

¹⁹ Täŋpakaŋ in kubätä man u nadänpäj ŋode käwep näwerek; Netätä täga kehärom taŋpäj Anutu täŋo nadäk-gärip tawan u täga irepmirek? Täga nämo upäj imata äma nin ätu momininta kokwawak nadäŋ nimik täyak? Anutu ude uwä siwonji nämo täk täyak yäj näwerek. ²⁰ * Täŋpakaŋ yäŋyabäk udewani ämatä täga yänaŋi nämo. Gäk äma jidewani unita Anutu ude goret täyan yäj iweren? Ude yäweno u ŋode bumik; Käbotinik kubätä äma u täŋpeko u ŋode täga iwerek? Gäk imata näk goret ude tän? ²¹ * Ude nämo! Äma käbot täŋpani kubätä iniken gärip iwatpäj gäj yäpmanpäj käbotinik yarä täŋpek. Kubä säkgämän, äŋnak-äŋnak täkta. Täŋkaŋ kubäwä jiraŋ pekta täŋpek. Ude täŋpeko unita goret täyak yäj täga yäwen? Nämoinik!

²² Täŋpakaŋ Anututä täŋkuko u udewanigän. U iniken kokwawak kwawak pewa ahäŋirän kehäromina kaŋpäj nadäwut yänpäj ŋode täŋkuk; Käbot kokwawaki yäpmäkta biŋam täkaŋ uwä bäräŋeŋ täŋpän wanaŋipäj kadäni käronji kehärom taŋpäj kwikinik it yäpmanj äbuk. ²³ * Täŋpakaŋ udegän, iniken bänep iron tägagämän-inik u kwawak pewän ahäkta käbot butewakini yäpmäkta biŋam täkaŋ uterak ironi u piŋ yäbatkuk. Täŋpäj ämawebe uwä irit täga, wäp biŋam ikek u yämikta bian yäpmanj daniŋpäj yepmanjuk. ²⁴ Tägagämän kubä! Ämawebe u uwä nin Anututä ini nimagutkuko u. Täŋkaŋ ämawebe nin Juda äbotken nanik ugän nämo, guŋ äbotken nanik imaka, bok nimagutkuk. ²⁵ Unita guŋ äbotta nadänpäj Anututä profet Hosea meni-ken ŋode yäŋahäjkuk;

Näk ämawebe näkŋo äbotken nanik nämopäj Näkŋo ämawebenaye yäj api yäweret.

* 9:17: Kis 9:16 * 9:18: Kis 4:21, 9:12; Kis 14:4 * 9:20: Ais 29:16, 45:9

* 9:21: Jer 18:6 * 9:23: Rom 8:29; Efe 1:3-12

*Ude täņķaņ ämawebe nadäņ yämikinik nämo täņkuro unita bänepna
gämäni yäņ api yäweret. Hos 2:23*

*26 Täņpäkaņ bian äma äbot u Näkņo äbot nämo yäņ yäwetkut. Eruk
kome ude yäwetkut-ken ukengän ñode api yäweret; In Anutu
irit mähemi näkņo nanaknaye yäņ api yäweret. Hos 1:10*

*27 Täņpäkaņ Aisaiatä udegän Isrel ämawebeta nadäņpäņ man
ñode yäņahäņkuk;*

*Isrel ämawebe mäyap, mobä jiraņ ume terak nanik ude ahäņ
uyinayäņ täņo upäņkaņ uken nanik yarä-gäņpäņ api
yämaguret.*

*28 U imata, Ekänitä komen ämawebe manken yepmaņpäņ bäräņeņ
api täņpän waņ moreneņ. Ais 10:22,23*

*29 Täņpäkaņ unitagän yäņpäņ Aisaiatä man kubä pen ñode
yäkän täņkuk;*

*Ekäni kehäromi mähemitä ämawebe yerita yäņpäņ yarägän nämo
yepmaņkuk yäwänä Sodom Gomora paot moreņkuņo ude
paot morenam. Ais 1:9*

Isrel äbottä Anutu mäde ut imiņkuņ

*30 * Eruk man päke ñonitäņo mebäri jide? U ñode; Äma
guņ äbotken nanik Anutu iņamiken siwoņi itta epäni nämo
täņpanipäņ Anututä siwoņi ämawebe yäņ yäņtäreņ yämiņkuk.
Yäņtäreņ yämiņkuko uwä nadäkiniki unitagän yäņpäņ. 31 *
Täņ, Isrel ämawebe uwä Anutu iņamiken siwoņi ämawebe itta
komi epän terak Moses täņo бага man iwatna yäkņat täņpä
waņkuņ. 32 * Mebäri ñodeta täņpä waņkuņ; U Anututä yäpän-
siwoņ tawäpäņ yepmaņpekta nadäkiniki Anutu terak nämo
peņkuņ. Nämo, iniken komi epäni uterak Anutu iņamiken
siwoņi ämawebe api itne yäņ nadäņkuņ. Butewaki, u mobä
pähap uterak jänani yäputkaņ maņkuņo bumik. 33 * Mobä unita
Anutu täņo man kudän täwani kubä ñode pätak;*

*Nadäkaņ? Näk mobä kubä ämatä jänani yäputta Jerusalem
komeken peņkut. Uterak jänani yäputkaņ api maņdäpneņ
yäk.*

*Täņpäkaņ äma kubätä unita nadäkinik täņpayäņ täko uwä
nadäkiniki täņo bureni yäpmäkta pära nämo api täņpek.
Ais 8:14, 28:16*

* 9:30: Rom 10:20 * 9:31: Rom 10:2-3 * 9:32: Ais 8:14 * 9:33: 1Pi 2:6;
Rom 10:11

10

¹ Unita notnaye, näk bureni ñode täwera nadäwut; Juda ämawebe, näkñaken äbotnaye uwä Anututa biñam kañ irut yäñpäñ bänepna kädäp iññirän Anutu-ken yäñapik man yäk täyat. ² Unitäño täktäki u nadäkinik täyat. U Anutu iwatta epäni tañi täk täkañ upäñkañ kädet Anututä gäripi bureni nadäk täyak u nämo nadäwä tärek täkañ. ³ Anututä kädet iwatpäñ siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ nimik täyak u nämo nadäwä tärewäkañ iniken kehäromi terak Anutu inamiken siwoñi ämawebe itta epäni täñpäñ kuñatkuñ. Täñkañ kädet Anututä iwatpäñ ämawebeta siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämik täyak u mäde ut imiñkuñ. ⁴ * Kädet uwä Kristo. Kristotä äbäñpäñ бага man terak Anutu inamiken siwoñi irit täño kädet u däpmäñ täreñpäñ kädet kodaki kubä pewän ahäñkuk. Uwä ñode; Ämawebe nadäñ imikinik täk täkañ u kudup Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämik täyak.

Kuduptagän Anututa biñam täga tänañi

⁵ * Täñpäkañ бага man iwatpäñ Anutu inamiken siwoñi irit kädetta Mosestä ñode kudän täñkuk; Äma kubätä jukuman бага man terak pätak u iwarayäñ täko uwä бага uterak irit kehäromita biñam api täñpek. ⁶ * Mosestä бага man iwat-iwatta ude yäñkukopäñ nadäkinik kädet iwatpäñ Anutu inamiken siwoñi itta man kubä ñode pätak; Injin-tägän ñode yäneñta; Kunum gänañ netätä täga äronpäñ Kristo imagut yäpmäñ äpek? Ude nämo yäneñ! U äpuko uba! ⁷ Ba ñode imaka yäneñta; Netätä kumbani yotpärare-ken täga äpmonpäñ Kristo kumbani-ken nanik imagut yäpmäñ abek? Ude imaka, nämo yäneñ. U akuñkuko uba!

⁸ Ude nämo, man unitäño kukñini u ñode kudän täwani; Anutu täño man u dubinjin-ken itak. U mejin-ken ba bänepjin-ken itak u. Täñpäkañ man uwä nadäkinik pewä ahäk-ahäk man bureni nintä yäñahäk täkamäñ ubayäñ. ⁹ Bureni, mejintä Jesu u Ekäninin yäñ yäñahäñit, bänepjintä Anututä Jesu kumbaniken nanik yäpmäñ akuñkuko unita nadäkinik täñ imiñirä Anututä ini api tämagurek. ¹⁰ U imata, bänepnintä Jesuta nadäkinik täñitna Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ nimik täyak, ba menintä nadäkiniknin u yäñahäñitna inita biñam nimagut täyak. ¹¹ * Man unita Anutu täño man mujipi kubä ñode kudän täwani; Äma kubätä unita nadäkinik täñpayäñ täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämo api täñpek. ¹² * Täñpäkañ man unitä ämawebe äbot terak nämo yäpmäñ danik

* 10:4: Mat 5:17; Jon 3:18 * 10:5: Rom 7:10; Gal 3:12 * 10:6: Lo 30:12-14

* 10:11: Rom 9:33 * 10:12: Apos 15:9

täyak. Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik u tägagän. Ekäni kubä unitägän ämawebe kuduptagän täŋo Ekäni. Unita ämawebe netätä Ekäni täŋkentäŋ nimi yäŋ yäŋpäŋ yäŋpik täkaŋ unita iron säkgämän täŋ yämik täyak. ¹³* Unitawä Anutu täŋo mantä bureni ŋode yäŋahäta; Netätä Ekäni täŋkentäŋ nam yäŋpäŋ gera yäk täkaŋ uwä Ekänitä inita biŋam api yämagurek.

¹⁴ Upäŋkaŋ Ekänita nadäkinik nämo täneŋo uwä jide täŋpäŋ täŋkentähta gera yäneŋ? Ba unitäŋo manbiŋam nämo nadäneŋo u jide täŋpäŋ Ekänita nadäkinik täneŋ? Ba äma kubätä manbiŋam u nämo yäŋahäweko uwä jide täŋpäŋ manbiŋam u nadäneŋ? ¹⁵* Ba manbiŋam yäŋahähta äma kubä nämo tewä kweko uwä netätä manbiŋam yäŋahäŋirän nadäneŋ? Täŋpäkaŋ manbiŋam yäŋahäwani unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Äma manbiŋam tägagämän yäpmäŋ äbäk täkaŋ unitäŋo kuroŋi säkgämän yäŋ yäwut!

¹⁶* Upäŋkaŋ waki! Juda ämawebe kuduptä Manbiŋam Täga u nämo iyap täŋpäŋ iŋitkuŋ, kubäkubä-tägän. Unita Aisaiatä ŋode yäŋkuk; Ekäni, manbiŋam yäŋahäŋitna netätä nadäwän bureni täŋkuk? ¹⁷* Unita nadäkinik bureni ŋode yäna; Manbiŋam yäŋahäŋirä nadäk täkaŋ unitä nadäkinik pewän ahäk täkaŋ. Täŋkaŋ manbiŋam jopi kubä nämo, Kristo täŋo manbiŋam u. ¹⁸ Upäŋkaŋ Juda äma u jide? Manbiŋam uwä nämo käwep nadäŋkuŋ? Nämo, u nadäŋkuŋ! Anutu täŋo mantä unita ŋode yäyak;

*Mani kotäktä komeni komeni kuŋarirän ämawebe kuduptagän
nadäŋkuŋ. Sam 19:4*

¹⁹ Eruk, näkŋo yäŋyabäk kubä pen ŋode; Isrel ämawebe uwä guŋ ämawebetä komeni yäpmäŋpäŋ Anututa biŋam api täneŋ yäŋ nämo käwep nadäŋkuŋ? Nämo, u nadäŋkuŋ! Unita bianä Anututä Moses meni-ken ŋode yäŋkuk;

*Juda äbottä näkken äneŋi äbut yäŋ nadäŋpäŋ ämawebe äbot nämo
täŋpani, guŋ äbot kubäta iron api täŋ yämet yäk.*

*Ude täŋjira Juda äbottä kaŋkaŋ bänepi wawäpäŋ ninta täŋ niminaŋi
yäŋ api nadäneŋ. Lo 32:21*

²⁰ Täŋpäkaŋ Moses täŋo man u yäŋ-kentäŋpäŋ Aisaiatä kwawakinik ŋode yäŋahäŋkuk;

*Äma näka nämo yäŋ-wäyäkŋewani u ahäŋ yämiŋpäŋ yämagurira
nabäŋkuŋ. Ais 65:1*

* **10:13:** Jol 2:32 * **10:15:** Ais 52:7 * **10:16:** Ais 53:1; Jon 12:38 * **10:17:** Jon 17:20

21 Tännpäkañ Isrel ämawebeta yänpän Anututä ñode yäkgän täñkuk;

*Ämawebe gwäki täpäni ärowani täñ namik täkañ u yämagutta kepma
käron ket kewatkañ it täyat. Ais 65:2*

11

Anututä Juda äbot kudup nämo yepmañkuk

1 * Unita jide nadäkañ? Anututä iniken ämawebeniye mäde ut yämiñkuk? Nämo inik! Näk imaka, Isrel äma ba Abraham täño nägät moräk kubä. Näk Benjamin täño äbotken nanik unita Anututä Isrel ämawebe kuduhtagän mäde ut yämiñkuk yän täga nämo yäne. 2 Unita ñode yäwa; Ämawebe äbot nämo ahäñirä Anututä inita biñam yänpän iwoyäwani unita mäde nämo inik ut yämiñkuk. Jide? In Anutu täño man kudän terak Elaija täño manbiñam unita nämo nadäkañ? Elaija uwä Isrel ämawebe manken yepmakta yänpän Anutu-ken ñode yänapiñkuk; 3 * Ekäni, ämawebe ño gäkño profetkaye däpmanpewä kumbäpäñ alta ganiñ oretta täñpani u kudup wärämüt täñpä kuñkuñ. Täñkuño profet morek-morek näk imaka, kumän-kumän nutnayän epäni täkañ. 4 * Ude yänirän Anututä kowata jide iwetkuk? Ñode iwetkuk; Ude nämo! Ämawebe 7,000 ude näkñata biñam iwoyänira uwä anutu jopi Bal unita gukut imäpmok nämo täñ imik täkañ yäk. Gäk kubägän nämo yän iwetkuk. 5 * Eruk, u udegän kadäni ñoken Juda äbot päke u gänañ nanik äbot täpuri Anututä ironita yänpän inita biñam iwoyänkuko itkañ. 6 * Ämawebe iwoyänkuko uwä, iniken iron terakgän iwoyänkuk, ämawebe unitäño täktäkita yänpän nämo. Nämo, täktäkita yänpän iwoyänkuko yäwänäku iron täñkuko uwä iron bureni nämo yän nadäktäkäne.

7 * Unita ñode yäna; Isrel ämawebetä Anutu inamiken siwonji itta pipiri pähap täñkuñopän täñpä wañkuñ. Upänkañ äbot uken nanik Anututä iwoyänkuko u imaka bureni u kañ-ahänkuñ. Täñpäkañ ätu päke uwä Anututä iniken mani u nadäkta bänep nadäk-nadäki täñpipiñkuk. 8 Unita ñode kudän täwani;

*Anututä bänep nadäk-nadäki täñpän guñ täñkuñ. Ais 29:10
Täñkañ dapuri täñpipiñpän jukuni yäpurän guñ tawäpäñ yep-
mañkuko it yäpmän abäkañ. Lo
29:4*

9 * Täñpäkañ unitagän Devittä ñode yäkgän täñkuk;

* 11:1: 1Sm1 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 * 11:3: 2Kin 19:10,14 * 11:4: 1Kin 19:18 * 11:5: Rom 9:27 * 11:6: Gal 3:18 * 11:7: Rom 9:31 * 11:9: Sam 35:8

Ärawa äŕnak-äŕnakitä buŕeptä-yäŕ däpmänjirän komi kaŕ nadäwut. Bureni, äŕnak-äŕnakitä momi-ken yepmanŕpänkaŕ kowata kaŕ yäput yäk.

10 Täŕkaŕ dapuri täŕpewän bipmän utpäŕ bäräpitä kotaŕ yäwarirän mädeni kaŕ muget yäpmäŕ kut. Sam 69:22,23

Anututä guŕ äbot yämagutta man

11 * Man ude pätak unita jide? Isrel ämawebetä Jesu mäde ut imiŕpäŕ maŕkuŕo u maŕpäŕ makinik täŕkuŕ ba nämo? Nämo, ini wakiwaki täŕkuŕo unita Anutu täŕo yäpätägak epän bureni guŕ äbotken ahäŕkuk. U ahäŕkuko uwä mebäri ŕodeta; Isrel äbottä ninta täŕ niminaŕi täŕkuk yäŕ nadäŕpäŕ äneŕi Anutuken äbäktä Anututä guŕ äbot yämagutkuk. 12 U kawut! Isrel äbot täŕo wakiwaki unitä täŕpewän imaka tägagämän kubä komeŕ ämawebe kudupta ahäŕ yämiŕkuk. Bureni, iron Isrel äbottä mäde ut imiŕkuŕo unitä guŕ äbotken nanikta täŕkentäk pähap ahäŕkuk. Eruk, Isrel täŕo wakini terak imaka tägagämän kubä ahäŕkukopäŕ Juda äma äneŕi bänepi äyänutpäŕ Anutuken kuktä yäwani u kudup Anututa biŕam tänayäŕ täkaŕ-ken uken Anututä iron pähap jidewani upäŕ api pewän ahäwek?

13 Eruk, guŕ äbotken nanik nadäkinik täŕpani, in man ŕo täwera nadäwut; Anututä guŕ äbot täŕo aposoro ude itta yänpäŕ naniŕ kireŕkuko unita nadäwa ärowani täŕpöpäŕ ore-toret täyat. 14 Guŕ äbot inken epän ude täŕppapäŕ nägät moräknaye ätutä kaŕkaŕ koki wawäpäŕ bänepi äyänutpäŕ Anututa biŕam kaŕ täŕput yäŕ nadätat. 15 Täŕ, Anututä ämawebe äbot u mäde ut yämiŕkuk-ken uken ämawebe gägäni Anutu täŕo iwan ude itkuŕopäŕ Anututä inikät bänep kubägän itta yämagutkuk. Täŕpäkaŕ Anututä Juda äbot u äneŕi not täŕ yämayäŕ täko unita jide yäwet? U tägagämän-inik kubä, kumbanitä kodak täŕpäŕ äneŕi akuneŕo ude bumik. 16 * Unita man wärani kubä ŕode täwera nadäwut; Ketem intäjukun nanik epän kodaki-ken yäpmänpäŕ Anututa biŕam peŕ imineŕ. Ude täneŕo uwä epän uken nanik ketem u kudup Anututa biŕam täneŕ. Ba udegän, äma kubätä päya kubä täŕo jäwäri Anututa biŕam iwoyäweko uwä kujari känani kudup u Anututa biŕam täŕpek.

17 * Täŕpäkaŕ Isrel ämawebe uwä olip päya piwani kubä ude-wani upäŕ Anututä känani ätu tokät täŕpän kuŕkuŕ. Täŕ, guŕ äbotken nanik in uwä olip päya ägwäri täŕo känani ude-wani upäŕ Anututä yäpmänpäŕ olip päya piwani täŕo känani tokät täŕpän kuŕkuŕo u komeŕi-ken yäpurärätkuk. Yäpurärätkuko unita olip päya täga unitäŕo umenitä känani, iniken ba in yäpurärani uteragän tepmän towiŕirän säkgämän it täkaŕ.

* 11:11: Apos 13:46; Rom 10:19
Efe 2:11-19

* 11:16: Nam 15:17-21; Ese 44:30

* 11:17:

18 * Upänkaŋ känani madäŋ täŋpä kwani unita nadäwä äpani täŋpäpän injinta nadäwä ärowani nämo täneŋ. Nämo inik, in känanitä jäwärita nämo towik täyak. Nämo, jäwäritä ume yäpmänkaŋ känani in tepmän towik täyak.

19 Täŋpäkaŋ inä ŋode käwep yäneŋ; Anututä olip päya känani madäŋ täŋpän kuŋkuŋo u komenita nin yäpurärätta nadäŋpän madäŋkuk. 20 * Bureni, Anututä ude täŋkuko upänkaŋ Anututä kädet ude täŋkuko unitäŋo mebäri ŋode; U nadäkinik nämo täŋkuŋo unita madäŋ täŋpän kuŋkuŋ. Täŋpäkaŋ inä nadäkinikjinta yänpän tämagut päbä yäpurärätük. Unita täga itkamän yänkaŋ biŋam nämo yäneŋ. Nämo, umuntäneŋ! 21 Imata, Anututä Juda nanik, olip päya täŋo känani bureni ude nämo yabän koreŋkuko unita in ärowani kudän ude täŋpäwä in udegän nämo api tabän korewek. 22 * Unita Anutu täŋo täktäkita ket nadäneŋ; Anutu u bänep kwini kädet bok, komi kädet bok täk täyak. Unitäŋo mebäri ŋode; Ämawebe mäde ut imik täkaŋ uwä komi epän kädet terak yämagut täyak. Täŋpäkaŋ in orakoraki terak pen kuŋarirä Anututä api oraŋ tamik täŋpek. Täŋ, inä ude pen nämo kuŋatnayän täŋo uwä in imaka, api tokät täŋpän kuneŋ. 23 Täŋpäkaŋ Juda äbot madäŋ täŋpän kuŋkuŋo uwä nadäkinik pewä putärewni u äneŋi täŋkehärom tänayän täŋo uwä Anututä äneŋi yäpmän päbä kuŋarini terak api yäpurärärek. U tänaŋi nämo yän nämo nadäneŋ. Nämo, Anututä äneŋi täga api yäpurärärek. 24 Imata, guŋ äbotken nanik inä olip päya ägwäri täŋo känanipän tokät päbä olip päya piwani terak nämo yäpurärätñaŋipän yäpurärätük. Upänkaŋ Juda nanik uwä olip päya piwani unitäŋo känani tokät täŋpän kwani unita Anututä äneŋi täga yäpmän päbä iniken kuŋari uterak pidämigän yäpurärärek.

Anututä Juda äbot kudup api yämagurek

25 * Eruk notnaye, man kubä käbop itkuko unitäŋo mebäri nämo nadäŋkaŋ injinta nadäwä ärowani täneŋo udetä täwera ket nadäwut; Man uwä ŋode; Isrel ämawebe bänep nadäknadäkita Anutu täŋo man nadäkta mäde ut imiŋkuŋo u pen inidegän nämo api it yäpmän kuneŋ. Nämo, Anututä guŋ ämawebe udetä näka biŋam kaŋ täŋput yän nadäk täyak u täreŋirän Isrel ämawebe täŋo bänep nadäknadäki u äneŋi api pirärewek. 26 * Kädet uterak Anututä Isrel ämawebe kudup äneŋi inita biŋam api yämagurek. Unita Anutu ini meni-ken nanik man kudän täwani ŋode pätak;

* 11:18: Jon 4:22 * 11:20: Rom 12:16 * 11:22: Jon 15:2,4; Hib 3:14

* 11:25: Rom 12:16; Luk 21:24; Jon 10:16 * 11:26: Mat 23:39; Sam 14:7

*Waki kerik-ken nanik yamagurani äma kubä Saion komeken nanik
api äbek.*

*Äbänpän Jepok täno äbottä näka penjawäk tänpäni u yäpän-siwon
tawäpän api yepmanpek.*

*27 Tänpän momini pen yämäyän täyat-ken ugän ämawebe-kät
topmäk-topmäk kubägän u api tänpet yäk. Ais 59:20,21,
27:9*

*28 Eruk, Isrel ämawebe u Manbiñam Täga u nadäkta
bitnäñkuño unita Anutu täno iwan ude äworenkuñ. Ude
täñkuño unitä guñ äbot ämawebe in täñkentän tamiñkuk.
Upänkan yäput penpäñ Anututä ämawebe u inita biñam iwoyän
yepmankuko unita yänkehäromtak mani oraniye yäwetkuko
unita yänpäñ pen nadän yämik täyak. 29 Imata, Anututä äma
inita biñam yäpmän daniwekopän äneñi mäde täga nämo ut
yämek. Ba imaka tägatäga yäniñ kirewekopän äneñi täga nämo
yäyomägarek. 30 Tänpäkan guñ äbot ämawebe inä bian Anututa
penjawäk täñ imik täñkuñopän apiño Isrel äbottä täñirä in
uwä Anutu täno butewakini yäpmänpäñ itkan. 31 Tänpäkan
Isrel ämawebe imaka, Anutu täno man penjawäk täñkuñopän
Anutu täno butewaki intä yäpuño udegän yäpmäta yäwani.
32 * Unitäno mebari u ñode; Anututä butewakini ämawebe
kudup terak kwawak pewän ahän yämikta nadänkuko unita
ämawebe kuduptä penjawäk täno topmäk-topmäk terak itta
yänin kireñkuk.*

Anutu iniñoret täkäna!

*33 Yäke! Anutu täktäki ba nadäk-nadäki gwägu ude tokñek pätak,
äpmonpani pähap! U inide kubä täk täyak.*

*Unitäno nadäk tawan mebari nadäna täreñañi nämo ba unitäno
täktäki netätä kanpäñ nadäwän täreñeñ?*

*34 * Äma netätä Anutu täno nadäk u kanpäñ nadäwän tärewek? Ba
äma netätä jukuman täga iwerek? Ais 40:13*

*35 Ba äma netätä Anututa imaka kubä intäjukun iniñ kirewänkan
unita yänpäñ Anututä kowata imek? Jop 41:11*

*36 * Nämoinik! Anututä ini-tägän imaka imaka tänpewän ahänkuño
unita imaka imaka unitäno mebari bureni-inik itak.*

Imaka imaka u kudup inita biñam itkan.

*Unita wäpi biñam penyänek ikek ärowani pen pat imin yäpmän
kuyon! U Bureni.*

12

Gupnin Anututa ärawa ude iniñ kirene

* 11:32: Gal 3:22; 1Ti 2:4

* 11:34: Ais 40:13; 1Ko 2:16

* 11:36: 1Ko 8:6

1* Eruk notnaye, Anututä butewaki pähap nadäŋ nimiŋkuko unita ŋode peŋ täwetat; Kome terak it yäpmäŋ kunayäŋ täŋo udegän in gupjin irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa biŋamgän ärawa ude iniŋ kirek täkot. Täŋkaŋ kudupigän itkaŋ kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak ugän iwatpäŋ täneŋ. Kudän udewanitä Anutu iniŋ oretoret kädet bureni täyak. 2* Täŋkaŋ komen äma täŋo irit kuŋat-kuŋat kädettä äneŋi tämagureko udetä nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋatneŋ. Täŋkaŋ bänep nadäk-nadäkjin piräreŋirä Anututä nadäk kädet kudupi kubä kaŋ täwoŋärewän. Ude täŋirän irit kuŋat-kuŋatjin udegän kodakigän kaŋ ahäwän. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk kädet, imaka täga, siwoŋi-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude nadäwä tärewäpäŋ täga api iwatneŋ.

3* Täŋpäkaŋ Anututä orakorak namiŋkuko uterak jukuman in kubäkubätä nadäkta ŋode täwera nadäwut; Injinta nadäwä ärowani-inik nämo täneŋ. Nämo, Anututä nadäkinik in kubäkubäta tamani uterak nadäk ba kehäromi jide iŋitkaŋ u ket kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäŋ uterakgän kuŋat täkot. 4* Imata, äma nin gupnin kubägän upäŋkaŋ gupnin täŋo moräki moräki mäyap itkaŋ uwä epän mebäri inigän inigän täk täkaŋ. 5* Udegän äbot täŋpani nin imaka, ämawebe mäyap itkamäŋ upäŋkaŋ Kristo terak gupnin täŋo moräki moräki ude, yäpurärätpäŋ kubägän itkaŋ täŋkentäk kowata kowata täkta yäwani. 6* Unita Anututä nin kubäkubäta orakoraki terak nadäk mebäri mebäri iron ude nimiŋkuk. Iron unita nämo iyap täne. Nämo, äma kubä Anutu täŋo meni jinom yäpmäŋpäŋ yäŋahäkta iron imani uwä nadäkiniki jide päreko uterakgän yäŋahäk täŋpek. 7 Ba äma kubä äbot täŋpanita watä epän täŋ yämikta iron imani uwä udegän täŋ yämek. Ba äma kubä Anutu täŋo man kädet yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täkta iron imani uwä epän u täŋpek. 8* Ba äma kubätä äma bänepi täŋpidäm takta iron imani uwä udegän täŋpek. Ba äma kubä äma jäwäri täŋkentäŋ yämikta iron imani uwä iron taŋi täŋ yämek. Täŋpäkaŋ äma kubätä ämawebe täŋo intäjukun ude itta iron imani uwä gwäk pimiŋpäŋ yabäŋ yäwat epän säkgämän täŋpek. Ba äma kubä ämawebeta butewaki nadäŋ yämikta iron imani uwä bänep oretoret terak täŋkentäŋ yämiŋtäŋ kuŋarek.

Äbot täŋpani täŋo irit kuŋat-kuŋat

9* Täŋpäkaŋ iron täktäk kädet u bänep nadäk-nadäk ikek täneŋ. Jop gup-tägän nämo täneŋ. Täŋkaŋ kädet wakita taräki

* 12:1: Rom 6:11,13; 1Pi 2:5; Jon 4:24 * 12:2: Efe 4:23; Efe 5:10,17 * 12:3:

1Ko 12:11; Efe 4:7 * 12:4: 1Ko 12:12 * 12:5: 1Ko 12:27; Efe 4:25 * 12:6:

1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:8: 2Ko 9:7 * 12:9: 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Amo 5:15

nadänpäj kädet täga u injit-inik täk täkot. ^{10*} Täņkaņ äbot täņpani notjiyeta nägät moräknin yäj nadänpäj gäripi kowata kowata nadäk täkot. Ude täņkaņ injin äpani itkaņ notjiye oraņ yämik täkot. ^{11*} Täņpäņ Munapik täņo kädäp bänepjin-ken ijinirän Ekänita yänpäj epän kehäromigän täk täkot. ^{12*} Täņpäkaņ Ekänitä bureni-inik api nimagurek yäj nadäkinik täk täkaņ unita oretoret terak kuņat täkot. Täņkaņ bäräpi ahäj tamäwä kwikinik it täkot. Täņpäņ Anutu-ken yäņapik man yäkta gaņani nämo täneņ. ^{13*} Täņpäkaņ Anutu täņo kudupi ämawebe ätu ketem tuņumta wäyäkņek epän täk täkaņ u täņkentäņ yämik täkot. Ba äma yämagut yäpmäņ päņku yotjin-ken iron täņ yämikta pidämtak täkot.

^{14*} Täņpäkaņ äma ätutä waki täņ tamiņirä Anututä täņkentäņ yämikta yäņapik täkot. Waki täņ yämikta nämo yäņapineņ. Nämo, Anututä säkgämän täņ yämikta yäņapik täkot. ^{15*} Täņkaņ äma kubätä imaka kubäta oretoret täņpänä ukät oretoret bok täk täkot. Täņ, äma kubätä konäm butewaki täņpänä ukät bok udegän täk täkot. ^{16*} Ude täņkaņ ämawebe-kät bänep kubägän täņpeņ kuņat täkot. Täņpäņ injinta nadäwä ärowani nämo täņpäpäņ epän äpani täkta nämo bitnäneņ. Ba injinta nadäk-nadäknin ärowani nikek yäj nämo nadäneņ.

^{17*} Täņpäkaņ äma ätutä kädet waki täwoņäreņirä kowata kädet waki terakgän nämo däpmäņ täreneņ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe kudup inamiken nadäņ dämiņpäņ siwoņigän kuņat täkot. ^{18*} Täņkaņ injin yäņwawak täņpäņ ämik täkta nämo nadäneņ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe-kät bänep kubägän täņpäņ itta epäni täk täkot. ^{19*} Unita notnaye, waki täņ tamiņirä kowata waki nämoinik täņ yämineņ. Nämo, bäräpi u Anututa iniņ kireņirä iniken kokwawakitä kowata däpmäņ tärewayäņ yäņpäņä u ini api nadäwek. Unita Anutu täņo man ŋode kudän täwani; Ekänitä ŋode yäyak; Kowata yämik-yämik uwä näkņo epän. Kowata näkņa api däpmäņ tärewet yäk. ^{20*} Waki nämo täņ yämiņkaņ Anutu täņo mantä yäyak udegän ŋode täneņ;

*Iwankaye kubätä nakta iwäwä ketem imen,
ba umeta iwäwä ume imi näņpek.*

Ude täņ imeno uwä iniken täktäki waki unita mäyäk nadäwek.

Snd 25:21,22

* **12:10:** 2Pi 1:7; Plp 2:3 * **12:11:** Apos 18:25; Rev 3:15 * **12:12:** 1Te 5:17
 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; Apos 7:60; 1Ko 4:12 * **12:15:** Sam
 35:13 * **12:16:** Rom 15:5, 11:20; Snd 3:7; Ais 5:21 * **12:17:** 1Te 5:15 * **12:18:**
 Mak 9:50; Hib 12:14 * **12:19:** Lo 32:35; Mat 5:39; Rom 13:4; 1Te 1:6-7; Hib 10:30
 * **12:20:** Snd 25:21-22; Mat 5:44

²¹ Tãñpãkañ irit kuñat-kuñatjinta watã nãmo irirã kãdet wakitã intãño kehãromjin yãpmãñ äpekta. Ude nãmo, kãdet waki tãño kehãromi yãpmãñ äpãkta kowata kudãn tãga upãñ tãk tãkot.

13

Nin gapman gãmori-ken it tãkãna

¹ * Äma kuduptagãn gapman tãño mani buramineñ. U imata, Anututã nãmo iwoyãweko uwã gapman kubã tãga nãmo irek. Gapman tãño kehãromi uwã Anutu-ken nanik unita gapman komeni komeni yabãñ yãwat epãn tãñpãñ it yãpmãñ kukañ uwã Anututã iwoyãñpãñ yepmanñpani. ² Mebãri unita äma kubãtã gapman tãño man utpãñ imaka Anututã ini pewãn ahãwani u urek. Äma ude tãk tãkañ uwã kowata ini yãpmãkta biñam tãkañ. ³ * Tãñpãkañ äma irit kuñat-kuñari tãga uwã äma intãjukun it yãmik tãkañ unita nãmo umuntak tãkañ. Tãñ, äma kudãn waki tãk tãkañ unitã uyaku umuntãneñ. Unita in gapmanta tãñumun-umunkãt nãmo kañ kuñatnayãñ nadãñpãñã eruk imaka tãgagãnpãñ tãñpeñ kuñat tãkot. Imaka tãgagãnpãñ tãñpeñ kuñarirã gapmantã in tabãñirãn api tãgawek. ⁴ * U imata, gapman uwã Anutu tãño epãn watã äma, inta yãñpãñ iwoyãñ tamani. Tãñpãkañ in waki tãneño uwã gapmanta umuntãneñ. U imata, kowata yãmikta kehãromi jop nãmo yãmani. Nãmo, uwã Anutu tãño watã epãn äma itpãñ Anutu tãño kokwawak äma waki tãñpani-ken pewã ahãkta yãñ yãmani. ⁵ Mebãri unita mani buramik-inik tãneñ. Tãñpãkañ komi nadãwet yãñ nadãñkañ unitagãn umuntãñpãñ mani nãmo buramineñ. Nãmo, bãnepkatã gapman tãño man buramik u kudãn siwonji yãñ nadãñpãñ mani buramineñ.

⁶ Mebãri unita in takis monen imaka, pek tãkañ. Gapman uwã Anututã watã äma epãn yãñ yãminkuko u gwãk pimĩñpãñ tãk tãkañ unita epãni tãñmeham takta takis monen tãga yãpneñ.

⁷ * Unita in imaka yãwani udegãn tãñ yãmik tãkot. Takis monen yãmikta yãwani unitawã takis monen yãmik tãkot. Ba äma wãpi yãpmãñ akukta yãwani uwã udegãn wãpi yãpmãñ akuneñ. Ba orañ yãmikta yãwani uwã udegãn orañ yãmĩneñ.

Not tãñpãñ bãnep iron tãk tãkot

⁸ * Eruk, imaka kubã yãpneño uwã kowata pengãn dãpmãñ tãreneñ, kãmi kañ pena yãñ nãmo yãneñ. Tãñpãkañ bãnep iron kowata kowata tãñjirã tãrek-tãreki nãmo pãrek. Kudãn u uwã tãga dãpmãñ tãrenañi nãmo. Nadãkañ? Äma kubãtã bãnep iron

* **13:1:** Tai 3:1; Snd 8:15; Jon 19:11

* **13:3:** 1Pi 2:13-14; 1Pi 3:13

* **13:4:**

Rom 12:19 * **13:7:** Mat 22:21

* **13:8:** Mat 22:39-40; Jem 2:8

kädet bureni iwatpäŋ kuŋareko uwä бага man kudup burami-wani yäŋ täga iwetneŋ. ⁹ Täŋkaŋ бага man ŋode kudän täwani; Kubokäret nämo täŋpen. Gäk äma kumäŋ-kumäŋ nämo uren. Gäk kubota nämo täŋpen. Gäk äma täŋo imaka kubä kaŋgärip nämo täŋpen. Baga man u ba бага man ätu itkaŋ u kudup-tagäntä ŋode yäwani; Gäkŋata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. ¹⁰ * Nadäkaŋ? Äma bänep iron ikek kuŋat täkaŋ uwä noriyeta waki nämo täŋ yämik täkaŋ. Unita bänep iron täktäk kädet unitä бага man buramik-buramik kädet bureni täyak.

¹¹ * Eruk, kudän ude täŋput yäŋ täwetat uwä mebäri ŋodeta; In kadäni itkamäŋ-ken ŋonita kaŋpäŋ nadäŋkaŋ kuŋat täkot. U däpmon peŋpäŋ kodak irit kadäni. U imata, nadäkinik täŋpäŋ yäput peŋpäŋ it yäpmäŋ äbäŋitna Anututä nin nimagutta kadäni keräp täyak. ¹² * Bureni! Bipmäŋ urani paorayäŋ täŋjirän kome yäŋewayäŋ keräp täyak. Unita bipmäŋ urani täŋo täktäk u kudup peŋ moreŋpäŋ wakikät ämik täkta täŋtuŋum taŋpäŋ peŋyäŋek gänaŋ kuŋat täkäna. ¹³ * Nin kädet siwoŋi iwatpäŋ kuŋat täkäna, kepma täŋo peŋyäŋek gänaŋ kuŋat täkaŋ ude. Äŋnak-äŋnak kap tektek täŋpäŋ ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ nämo täne. Täŋkaŋ kubokäret ba kudän ätu ämatä nämo tänaŋi nämo täne. Ba ämik kokwawak man nämo yäne. ¹⁴ * Nämoinik, in Ekäni Jesu Kristopäŋ tek ude wädäwä ärowäkaŋ gup täŋo nadäŋ gärip waki u däpmäŋ tärekta epäni nämo täneŋ.

14

Nadäkiniki kwini ba kehäromita man

¹ * Äma kubä nadäkinik ikek upäŋkaŋ nadäkiniki uwä kwini, udewani mäde nämo ut yämineŋ. Nämo, not täŋ yämik täneŋ. Upäŋkaŋ man ätu täŋo mebäri kwawak nämo kudän täwani unita äma udewani-kät yäŋawät-awät nämo täneŋ. ² * U ŋodeta yäyat; Äma kubä nadäkiniki kehäromi u imaka kuduŋtagän nakta täga nadäwek. Täŋpäkaŋ äma kubä nadäkiniki kwini uwä ketem tomkät nakta täga nämo nadäwek. ³ * Täŋjirän äma tom ketem kudup näŋpani unitä noripaki ketem tomkät nämo näŋpani unita nadäwän äpani täga nämo täneŋ. Ba äma ketem tomkät nämo näŋpani unitä äma tom ketem kudup näŋpani unita wakiinik täyan yäŋ nämo nadäŋ imek. Nämo, Anututä äma u imaka, inita biŋam imagurani. ⁴ * Gäk äma jidewani unitä äma kubä täŋo epän watä ämani täŋo täktäki yäpmäŋ daniwen? U epän täga täyak ba goret täyak u epän mähemitä ini

* **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Efe 5:14; 1Te 5:6-7 * **13:12:** 1Jo 2:8; Efe 5:11,

6:11 * **13:13:** Luk 21:34; Efe 5:18 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7

* **14:2:** Stt 1:29, 9:3 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12

yäwek. Bureni, Ekänitä äma udewani täga täñkentäñ yämiñirän kehäromigän api itneñ.

5 * Täñpakañ äma kubätä kepma kubäta nadäñirän kudupinik täñpek, kepma ätu yärepmitak yäñ nadäwek. Täñ, äma kubätä kepma päke u kudup uterakgän yäñ nadäwek. U täga upäñkañ nadäk udewanita äma kubäkubätä ini bänepiken yäpmäñ danıñkañ nadäk kubägän yäpmäñ kuñatneñ. 6 Nadäkañ? Äma kepma kubäta nadäñirä inipärik kubä täk täkañ uwä Anutu iniñoretta nadäñkañ ude täk täkañ. Ba udegän, äma tom ketem kudup näñpanitä Anutu orañ imikta nadäñkañ nak täkañ. Imata, ketem unita Anutu bänep täga man iwetkañ nak täkañ unita. Täñ, äma ketem ätuta bitnäk täkañ uwä udegän, Anutu orañ imikta nadäñpäñ Anutu bänep täga man iwet täkañ.

7 Unitäño mebari ñode; Bämopnin-ken nanik kubätä irit kuñat-kuñarita u näkña-kengän yäñ nämo yäwek. Ba kubätä kumäk-kumäkita näkñata biñam yäñ nämo yäwek. 8 * Nämo, kodak itnero uwä Ekäni wäpi biñam orañ imikta itne. Ba kumnero u imaka, Ekäni wäpi biñam orañ imikta kumne. Unita kodak itne ba kumnero uwä Ekäni orañ imiktagän täne. 9 Mebari unita, Kristo uwä äma kumbani ba kodak irani täño Ekäni ude itta kumäñpäñ äneñi kodak tañkuk.

10 * Unita gäk, imata äbot täñpani notkapak kubä täño nadäkinikita nadäwi jopi täk täkañ? Ba gäk, imata notkapak kubä iniñ täwet täyan? Ñode nämo nadätan? Gäk ba nin kuduptagän Anutu täño man käbeyä-ken api itne. 11 Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

*Näk Ekäni tärek-täreki nämo it täyat unitä bureni-inik ñode yäyat;
Komen ämawebe kudup näk-kengän äbäñpäñ gukut imäpmok api
täñ namineñ.*

*Täñkañ ini kubäkubätä ñode api näwetneñ; Gäk Anutu bureni-inik.
Ais 45:23*

12 * Unita ñode nadäna; Anututä nin kuduptagän täño mebarininta api niwet yabäwek.

Notniye täñyäkñatpena momi nämo täneñ

13 Unita notniye täño nadäkiniki yäpmäñ danik-danik kädet kañ pena! Peñpäñ nin kubäkubätä nadäk kädet kubä ñode iwaräntakta nadäk kehäromi kañ pena; Imaka täga upäñkañ u täñira notnapaktä nabäñkañ nadäkiniki täñpän wanerjo udetä

* 14:5: Gal 4:10 * 14:8: Luk 20:38; Gal 2:20; 1Te 5:10 * 14:10: Mat 25:31-32;

Apos 17:31; 2Ko 5:10; Plp 2:10-11 * 14:12: Gal 6:5

imaka udewani täga nämo api täñpet. ¹⁴ * Täñpäkañ Ekäni Jesutä nadäk-nadäkna täñkwawa tañjirän ñode nadäwa tumäñkañ; Imaka kubä ketem kejima udewani ini-tägän Anutu täño inamiken äma täño bänepi täga nämo täñpän waneñ. Ude nadätat upäñkañ äma kubätä imaka kubäta yäjiwārani yäñ nadäweko uwä eruk imaka u bureni yäjiwārani täñpek. ¹⁵ * Unita gäk imaka kubä jop nañiri notkapak kubätä gabäñpäñ bänep nadäk-nadäki täñpän waneño uwä eruk gäkñata ñode nadäwen; Ñode täyat uwä notnapak unita nadäñ imikinik nämo täyat yäñ nadäwen. Nadätan? Kristotä notkapak unita yäñpäñ kumbukopäñ imata jop nadäñ ketem naknak terak notkapak täño nadäkiniki u täñpi waneñ? ¹⁶ * Nämo, unita ket ñode nadäkot; Täktäka unitä täñpewän imaka u ba unita nadäwi täga täk täkañ unita äma ätutä waki yäñ yäneñta. ¹⁷ Nadäkañ, imaka jopi, tom ketem udewanitä Anutu gämori-ken kuñat-kuñat kädet u nämo täñ-mehamtäk täyak. Nämo, Anutu gämori-ken kuñat-kuñat kädet bureni uwä siwoñi kuñat-kuñat, ba bänep kwini terak irit, ba oretoret Munapiktä pewän ahäk täkañ u. ¹⁸ Unita äma kubätä kädet u iwarän täñpäñ Kristota watä epän täñ imayäñ täyak uwä Anututä äma unita gäripi nadäñirän ämawebetä imaka, kañkañ api orañ imineñ.

¹⁹ * Unita notnaye, nin täktäk jide unitä bänep kubägän irit täño kädet pewän ahäk täkañ ba notniye täño nadäkiniki täñ-kehäromtak täkañ, täktäk ugänpäñ iwatpäñ täk täkana. ²⁰ * Täñkañ imaka jopi, ketem udewani terak Anutu täño epän nämo täna waneñ. Bureni, imaka kuduhtagän u täga nänäñi upäñkañ nin ketem kubä nañitna äma kubätä nibäñkañ bänepitä momi täñpeko uwä kädet waki täne. ²¹ Kädet siwoñi uwä ñode; Tom ketem ba wain ume nañira ba imaka kubä täñjira notnapaktä nabäñpäñ momi täñpek yäñ nadäñpäñä eruk gäk kädet u wari nämo täñpen.

²² Täñpäkañ imaka udewanita jide nadäk täyan u kwawak nämo yäñahäwen. Nämo, Anutu inamiken gäkña-tagän iyap täñpäñ nadäñpeñ kuñaren. Täñpäñ äma kubätä imaka kubäta täga yäñ nadäñpäñ imaka u bänep nadäwätäk-kät nämo täñpeko uwä bänep oretoret terak täga irek. ²³ * Täñ, äma unitä tom ketem bänep yarä nadäñkañ näñpeko uwä Anututä goret täyan yäñ iwerek. Imata, u siwoñi täyat yäñ nadäkinik kubägän nämo peñpäñ täñpek. Unita imaka kubä u siwoñi yäñ ket nämo nadäñkañ täk täkamäñ uwä momi täk täkamäñ.

15

* **14:14:** Apos 10:15; Tai 1:15

* **14:15:** 1Ko 8:11-13

* **14:16:** Tai 2:5

* **14:19:** Rom 12:18; Rom 15:2

* **14:20:** 1Ko 8:13

* **14:23:** Tai 1:15

Gäkŋa-tagän nämo nadäwen

¹ Eruk, äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Nin kubäkubä nadäkiniknin kehäromi nitek uwä nininken gäripgän nämo iwatne. Nämo, notniye nadäkiniki kwini u täŋkentän yämiŋpäŋ bäräpini kotan yämine. ² * Täŋkaŋ nin kubäkubätä notniye nadäk-nadäki ba kuŋat-kuŋaritä tägawekta täŋkentän yämiŋitna nadäkiniki kaŋ kehärom tawut. ³ * U imata, Kristo, wäpi biŋam taŋi upäŋkaŋ iniken gärip terak nämo kuŋatkuk. Nämo, kädet Anutu täŋo mantä ŋode yäyak udegän ahän imiŋkuk;

Ämatä yänärok gäwetkuŋo u näkä terak äronkuk.

Sam 69:9

⁴ * Nadäkaŋ? Man kudup Anutu täŋo manbiŋam terak bian kudän täwani u nin niwetpäŋ niwoŋäreкта kudän täwani. U Anututä bureni api tämagurek yän niwetpäŋ niwoŋäreкtäyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo man uwä bänepnin täŋpidäm taŋirän gwäk pimiŋpäŋ kuŋattängän imaka bureni u api kaŋ-ahäne. ⁵ Täŋpakaŋ in Jesu Kristo täŋo kädet kuroŋ iwarirä Anutu bänep täŋpidäm taktak mähemi ba gwäk pimiŋpäŋ kuŋat-kuŋat mähemitä in bämopjin-ken bänep kubägän irit pewän ahän tamik täyon. ⁶ Ude täŋ tamiŋirän in bänep nadäk-nadäkjin ba mejin kubägän penpäŋ Anutu, Ekäninin Jesu Kristo täŋo nani u wäpi iniŋoret täkot.

⁷ * Unita Kristotä not täŋ tamiŋkuko udegän äbot täŋpani notjiye kudup not täŋ yämiŋpäŋ bänep kubägän terak it täkot. Ude täŋirä Anutu täŋo wäpi biŋam punin-inik ärok täyon. ⁸ * Unita bureni täwetat; Kristotä Juda äbot täŋo watä epän äma jopi äworenkuko uwä Anututä yänkehäromtak man oraniye pähap yäwetkuko u bureni pewän ahäкта täŋkuk. ⁹ * Ba guŋ äbottä butewakinita yänpäŋ Anutu iniŋoretta täŋkuk. Unita yänpäŋ Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Unita guŋ äbot bämopi-ken wäpka biŋam api yäpmän akwet.

Kap terak wäpka biŋam api ganiŋ oreret.

Sam 18:49

¹⁰ Ba unitagän Anutu täŋo man kubätä äneŋi yäkgän ŋode täyak;

*Ämawebe kome kukŋi käda nanik in Anutu täŋo kudupi
ämawebeniye yäpurärätpän oretoret bok täkot. Lo 32:43*

¹¹ Ba äneŋi kubä pen ŋode yäkgän täyak;

* **15:2:** Rom 14:19; 1Ko 9:19; 1Ko 10:24,33 * **15:3:** Sam 69:9 * **15:4:** Rom 4:23-24; 1Ko 10:11 * **15:7:** Rom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Apos 3:25; Rom 11:30; 2Sml 22:50

*Guŋ äbot ämawebe, komeni komeni-ken nanik, in kudup kap terak
Ekäni wäpi iniŋ orerut. Sam 117:1*

12* Täŋpäkaŋ Aisaiatä man unitagän äneŋi yäkgän ɲode täŋkuk;

*Jesitä äbotken nanik intäjukun äma kodaki kubä ahäŋkaŋ äma äbot
komeni komeni api yabäŋ yäwarek.*

Täŋkaŋ guŋ äbottä äma uterakgän api yeŋgämä peney. Ais 11:10

13 Täŋpäkaŋ in Anutu terakgän tubeŋ kuŋirä bänep pidäm ba oretoret pähap inken daiwän tokŋeton. Anutu, imaka bureni pewä ahäk-ahäk mähe mi unitä ude täŋirän Kudupi Munapik täŋo kehärominitä täŋkentäŋ tamiriän ɲode burenitä bureni-inik nadäk täkot; Anututä nimagutpäŋ imaka tägatäga u bureni api nimek.

Poltä iniken mebäri yäŋahäŋkuk

14 Notnaye, siwoŋi kädet inken tokŋek pätak yäŋ nadäkinik täyat. Täŋkaŋ nadäk-nadäk Anutu-ken nanik tokŋek pat tamik täyak uterak injin-tägän yäwetpäŋ yäwoŋärek kowata kowata täga täneŋ yäŋ nadäkinik täyat. 15 Ude nadätat upäŋkaŋ ehutpäŋ man ätu äneŋi täŋ-kwawataŋ tamikta manbiŋam ɲo kudän täyat. Bätakigän yäŋahätat ɲowä mebäri ɲodeta; 16* Anututä nadäŋ namiŋpäŋ guŋ äbotken Kristo Jesu täŋo watä epän täkta iwoyänpäŋ nepmaŋkuko unita. Näk bämop äma ude itpäŋ ämawebe guŋ äbot u yämagut päbä yepmaŋpa Anututa ärawa täga täŋ iminaŋi ude täŋ imikta Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäŋ yämik täyat. Ude täŋira Kudupi Munapiktä täŋpewän ämawebe u kudupi, Anututa biŋam täk täkaŋ. 17 Unita näk Jesu Kristo täŋo wäpi terak Anutu täŋo watä epän täk täyat unita nadäŋira ärowani täk täyak.

18* Täŋkaŋ imaka ätuta yäŋira nämo tägawek. Nämo, Jesu Kristotä ketna terak epän täŋkuko unitagän ehutpäŋ kwawakgän ɲode yäŋahäŋpäŋ täwerayäŋ; Näk guŋ äbot ämawebe yäŋ-yäkŋat päbä yepmaŋpa Anutu täŋo man buramiwani ämawebe ude täŋkuŋ. 19 Ude täŋkuro uwä Kristotä mena ba täktäkna täŋmeham taŋirän Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak kudän kudupi kehäromi nimek mebäri mebäri pewa ahäŋkuŋ. Näk Jerusalemtä päŋku Ilirikum kome u bämopi-ken Kristo täŋo manbiŋam yäŋahäŋtäŋ päŋku epän u käda täkta yäwani u täŋ tärenkut. 20* Täŋpäkaŋ nadäk kehäromi kubägän ɲode nadäk täyat; Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäk täyat uwä, guŋ äbot bureni-inik, Kristo täŋo wäpi biŋam nämo nadäk täkaŋ-ken ugän yäŋahäkta nadäk täyat. Näk äma kubätä epän

* 15:12: Rev 5:5 * 15:16: Rom 1:5, 12:3; Rom 11:13; Plp 2:17 * 15:18: 2Ko 3:5 * 15:20: 2Ko 10:15-16

tänpäni-ken u täkta nämo nadätat. ²¹ Nämo inik, Anutu täño mantä ñode yäyak udegän täkta nadätat;

*Ämawebe mani biñam nämo yäwerani u api kañpäñ nadäwä tum-
neñ.*

*Bureni, ämawebe mani biñam nämo nadäwanitä api nadäwä tum-
neñ. Ais
52:15*

Pol Rom kome kukta nadäk tawañ peñkuk

²² * Tänpäkañ epän ñonitä kadäni käroni nepmäñit yäpmäñ äbäñirän in täga nämo äre tabätat. ²³ Upäñ kome ño käda epän täñ paotat unita, ba kadäni käroni-inik äre tabäkta nadäñ yäpmäñ äbätat unita kadäni ñoken täga käwep api äre tabäwet. ²⁴ * Näk Spen kome kwayäñ täyat ugän äre inken jukun oreto-
ret terak it tepmañpa täreñirän täñkentäñ namiñirä Spen kome api kwet. ²⁵ * Upäñkañ pengänä Anutu täño kudupi ämawebe Jerusalem käda itkañ u päñku yabäñpäñ täñkentäñ yämikta kuyat. ²⁶ * Äbot täñpani Masedonia ba Grik komeken naniktä yäñpäñ-nadäñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe ätu Jerusalem yotpärare-ken jäwäri itkañ u täñkentäñ yämikta moner peñkuño u api yäpmäñ kwet. ²⁷ * Tänpäkañ moner u iniken gärip terak peñkuñ. Kädet ude täñkuño u täga täñkuñ. Imata, Juda äbottä bänepi yepmäñ towikta tuñum tägagämän Anutu-ken nanik yämiñkuñ. Unita kowata däpmäñ tärekta Juda äbot täño gup käda täñkentäñ yämikta yäwani. ²⁸ Eruk moner u yäpmäñ päñku Jerusalem äbot täñpani jäwäri itkañ unita yäma tärewänkañ Spen kome kwa yäñpäñä äre tabäñpäñ it tepmañkañ api kwet. ²⁹ * Täñkañ ñode nadätat; Kadäni inken ärewayäñ täyat-ken ukenä Kristo täño iron pähap näkken tokneñ pätak u api duiñ tamet.

³⁰ * Unita notnaye, nin Jesu Kristota nadäñ imikinik täk täkamäñ unita, ba iron kädet Munapiktä nin bämopnin-ken pewän ahänkuño unita yäñpäñ ñode peñ täwetat; Komi epän täyat ño täñmeham takta näka yäñpäñ Anutu-ken yäñpik man yäk täkot. ³¹ Ude täñirä Anututä äyuñ täñ namiñpäñ äma Judia komeken nanik Anutu täño man bitnäc täk täkañ u keri-ken nanik kañ nämagurän. Ba in Anutu-ken yäñpiniñirä Jerusalem äbot täñpani ämawebetä täñkentäk yäpmäñ kwayäñ täyat unita gäripi kañ nadäwut. ³² Ude täñirä Anututä nadäñ namiñirän inken oreto-
ret terak äre tabäñpäñ itpäñ-nadäk säkgämän täñpäñ kehäromi bok kañ yäpna.

* 15:22: Rom 1:10-13 * 15:24: 1Ko 16:6 * 15:25: Apos 19:21 * 15:26:

1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 2Ko 9:2,12; Apos 24:17 * 15:27: Rom 9:4; 1Ko 9:11 * 15:29:

Rom 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

³³ Täñpäkañ Anutu bänep pidäm mähemi unitä inkät tärek-täreki nämo it täyon. U Bureni.

16

Äbot täñpanita yäniñoret man

¹ Eruk man kubä nadätat uwä ñode; In wanotnin Fibi, Senkria kome ämawebe äbot täñpani täñkentäñ yämik täyak u säkgämän imagutpäñ kañ orañ imut yäñ nadätat. ² Anutu täño kudupi ämawebetä kädet ude täkta yäwani unita udegän Ekäni täño wäpi terak imagurirä imaka kubäta wäyäkñepäñ yäñiränä kañ täñkentäñ imut. U imata, wanotnin uwä näk ba äbot täñpani mäyap täñkentäñ nimik täyak.

³ * Täñkañ Prisila-kät äpi Akwila, u näkkät Kristota watä epän bok täñpani u bänep oretoret manna ño kañ yämut. ⁴ Yarä uwä näk täñkentäñ namikta gupita nämo iyap täñkumän. Unita näkägän nämo yäniñ oretat. Nämo, guñ äbotken nanik äbot täñpani uken-uken nanik u imaka, udegän bänep täga nadäñ yämik täkañ. ⁵ * Täñkañ äbot täñpani ämawebe yanäpi unitä yotken käbeyä täk täkañ u näkño bänep oretoret manna ño kañ yäwerut.

Täñkañ notnapak tägagämän Epainetus u näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. U Esia komeken intäjukun-inik Jesuta nadäkinik täñkuk. ⁶ Täñkañ Maria, komi epän täñ tamik täñkuko unita näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. ⁷ Täñkañ Adronikus kenta Julius unita näkño bänep oretoret manna ño kañ yäwerut. Yarä uwä nägätñin moräk kubägän, komi yotken näkkät bok itkumäñ. U aposoro yarä tägagämän yäñ yäwerani. Yarä uwä Jesuta nadäkinik täñjirän näk mäden nadäkinik udegän täñkut.

⁸ Täñkañ Ampliatus, Kristo wäpi terak notnapak gäripi-inik nadäñ imik täyat unita näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. ⁹ Täñkañ Abanus, näkkät Kristota watä epän bok täñpani unita näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. Ba notnapak tägagämän kubä Stakis unita imaka, näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. ¹⁰ Täñkañ Apeles, Kristo täño epän täñpani bureni-inik kubä unita näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. Ba Aristobulustä äbotken nanikta imaka, näkño bänep täga manna ño kañ iwerut.

¹¹ Täñkañ näkñakät nanik Herodian unita näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. Ba Nasisus täño äbotken nanik Ekänita nadäkinik täñpani unita imaka, näkño bänep oretoret manna ño kañ yäwerut. ¹² Täñkañ webe yarä Ekäni täño watä epän täñpani wäpi Trifinia kenta Trifosa unita näkño bänep

* 16:3: Apos 18:2,18,26

* 16:5: 1Ko 16:15,19; 2Ti 1:15

oretoret manna ɲo kaŋ yäwerut. Ba wanotna tägagämän Pesis unita imaka. U Ekänita watä epän kehäromi täk täyak. ¹³ * Täŋkaŋ bänep oretoret manna ɲo Rufus kaŋ iwerut. Rufus uwä Ekäni täŋo iwaräntäki tägagämän kubä. Ba Rufus miŋi imaka, näkŋo bänep täga manna ɲo kaŋ iwerut. U näkŋo meŋna ude itkuk.

¹⁴ Täŋkaŋ näkŋo bänep oretoret manna ɲo Asinkritus, Fle-gon, Hemes, Patrobas ba Hemas ukät notniye ätu penta it täkaŋ u kaŋ yäwerut. ¹⁵ Täŋkaŋ Filologus kenta Julia ba Nereus yanwanori, ba Olimpes-kät Anutu täŋo kudupi ämawebe penta it täkaŋ unita imaka kaŋ yäwerut.

¹⁶ * Täŋpäkaŋ äbot täŋpanitä täk täkaŋ ude kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋkaŋ Kristo täŋo äbot komeni komeni kudup-tagäntä bänep oretoret man tamikaŋ ɲo.

Jukuman tärek-tärek

¹⁷ * Eruk notnaye, äma ätu täŋo mebäri täwerayän täyat unita ket nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋatneŋ; Äma man bureni täwetpäŋ täwoŋärewani u mäde ut imiŋpäŋ äbot täŋpani bämopi-ken duŋ-wewek kädet mebäri mebäri pewä ahäk täkaŋ unita watäni it täkot. Äma udewanitä äma täŋo nadäkiniki täŋpewä putärek täkaŋ unita yabäŋ umuntaŋ päŋku injingän itneŋ. ¹⁸ * Nadäkaŋ, äma udewani Ekäninin Kristo täŋo epän nämo täk täkaŋ. Nämoinik, u iniken gup täŋo nadäŋ gärip ugänpäŋ iwarän täŋpäŋ täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ bänep ärik-ärik man me pidäm terak ämawebe kädet waki udewanitä mebäri nämo nadäwä tumbani u tänyäkŋat täkaŋ. ¹⁹ * Täŋ, inä Anutu täŋo man iwarän täŋirä intäŋo biŋam ämawebe kudup nadäŋ moreŋkuŋ. Unita näk inta oretoret pähap nadäŋ tamitat upäŋkaŋ ɲode kaŋ irut yäŋ nadätat; Kudän siwoŋi kädetta nadäwä tumbäpäŋ waki täktäk kädetta nadäwä tumäkta guŋ ude kaŋ irut. ²⁰ * Ude irirä bänep kwini terak irit täŋo mähemi Anutu unitä ätu nanak itkaŋ täŋkentäŋ tamiŋirän Satan yenjwat päpmo api yenjakŋitneŋ. Eruk Ekäninin Jesu täŋo orakorakitä inken it tamik täyon.

²¹ * E man kubä ɲode; Näkkät epän bok täŋpani Timoti unitä inta bänep oretoret man täwetak. Ba näkŋakät nanik Lusias, Jeson, Sosipate u imaka udegän, täwetkaŋ. ²² Täŋpäkaŋ äma Pol täŋo meni jinom yäpmäŋpäŋ man päke kudän täyat ɲo, Tetius näk imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man täwetat. ²³ * Täŋkaŋ Gaius imaka, bänep oretoret man täwetak. Gaius uwä

* **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tai

3:10 * **16:18:** Plp 3:19; Kol 2:4; 2Pi 2:3 * **16:19:** Rom 1:8; Mat 10:16; 1Ko

14:20 * **16:20:** Rom 15:33; Stt 3:15 * **16:21:** Apos 16:1-2; Apos 19:22, 20:4

* **16:23:** 1Ko 1:14

yoriken yəḡnəkəḡat pəḡku nepmaḡpəḡ watä it namik täyak, ba ḡo nanik äbot tənpani kuduptagänta imaka, watä säkgämän it yämik täyak. Tənöpəkəḡ yotpärare ḡonitəḡo monəḡ watä irani wäpi Erastus ukät notninpak kubä Kwatus, yarä u imaka, inta bänep oretoret man täwetkamän. ²⁴ Eruk Ekäninin Jesu Kristo tənḡo orakoraki unitä in kuduptagän-ken it tamik täyon.

Anutu wäpi iniḡoret təkäna!

²⁵⁻²⁶ * Anutu wäpi iniḡoret təkäna! Anutu u nadäkinikjin täga tən-kehäromtaḡ tamiḡpəḡ tepmaḡpän kehäromigän itneḡ, Jesu Kristo tənḡo Manbiḡam Täga, näkä täwetpəḡ täwoḡärek täyat unitä yäyak ude. Manbiḡam Täga u bian käbop it yäpmän äbukopəḡ apiḡo unitəḡo bureni profettä man kudän täwani terak Anututä kwawakinik pewän ahənkek. Ude tənöpəḡ Anutu tärek-täreki nämo it täyak unitä ämawebe äbori äbori komeni komenitä manbiḡam u nadäkinik tənöpəḡ buraminenḡa peḡ niwerirän yəḡahäk təkaməḡ. ²⁷ * Tənöpəkəḡ Anutu kubä unitägän ini nadäwä tärek mäheḡi. Unita kudän Jesu Kristotä tənḡkuko uterak epmäget kudän ba iniḡ oretoret pähaptä Anututa tärek-täreki nämo ärok täyon. U Bureni!

* **16:25-26:** Efe 1:9, 3:5,9; Kol 1:26; Rom 1:5

* **16:27:** 1Ti 1:17; Jud 25

1 Korin

Korin äbot tänpäni täño nadäk ätu yäpä siwoŋtakta Poltä manbiŋam ŋo kudän täŋkuk

¹ Näk Pol, Anutu täño nadäk tawaŋ terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkaŋ notninpak Sostenes-kät nektä man ŋo kudän tänpäŋ Anutu täño äbot tänpäni ämawebe Korin yotpärare-ken itkaŋ inta peda äretak. ^{2*}Inä Jesu Kristotä Anutu inamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ tepmaŋpani. Jesu Kristo uwä in ba nintäño Ekäni, ba ämawebe komeni komeni Ekäninin Jesu Kristo ininoret täkaŋ unitäño Ekäni kubä ugän. Nin kudup Anututä kudupi ämawebeniye ude itta yänpäbä nipmaŋpani. ^{3*}Eruk Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Poltä Anutu bänep täga man iwetkuk

⁴ Kristo Jesu terak Anututä bänep iron taŋi täŋ tamiŋkuko unita inta yänpäŋ kadäni kadäni Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁵ Bänep täga man iwet täyat uwä ŋodeta; Kristo terak iron taŋi täŋ tamani. Kristo uterak Anututä imaka säkgämän säkgämän inken pewän tokŋeŋ parirän u gänaŋ it täkaŋ. U täŋkentäŋ tamiŋjirän mani bureni nadäwä tärewäpäŋ mejintä u yäŋahäk täkaŋ. ⁶ Bureni! Kristo täño man in täwetkumäŋo u bänepjin-ken jäwäri äpmoŋkuk. ^{7*}Unita apiŋo Ekäninin Jesu Kristotä äneŋi äbäкта dapun käroŋ täŋ itkaŋ-ken Munapik-ken nanik iron kubäta nämo wäyäkŋek täkaŋ. ^{8*}Tänpäkaŋ Kristo unitä täŋ-kehäromtaŋ tamiŋjirän nämo kwitaŋpäŋ it yäpmäŋ äroŋjirä Ekäni Jesu Kristo täño kadäni pähap api ahäŋ tamek. Ude täŋ-kehäromtaŋ tamiŋjirän kadäni pähap uken momijin nämotä api itneŋ. ^{9*}Tänpäkaŋ Anutu u man kubä-yäŋ kubä-yäŋ nämo täk täyak. Nämo, u nanaki Ekäninin Jesu Kristo ukät bänep kubägän itta yänpäbä nipmaŋkuko uwä imaka täŋ tamikta yäŋkuko u pära nämo, bureniŋän api täŋ tamek.

Äbot tänpäni bämöpi-ken duŋ-wewek ahäŋkuk

^{10*}Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ŋode täwetat; In yäŋawät-awät nämo täneŋ. Nämo, duŋ-wewek man penpäŋ nadäk-gärip kubägän penpäŋ äbot kubägän ude kaŋ irut. ¹¹ Notnaye, äma ätu notjinpak Kloe

* **1:2:** 1Ko 6:11; Apos 9:14

* **1:3:** Rom 1:7

* **1:7:** Luk 17:30; 2Te 1:7; Tai 2:13

* **1:8:** Plp 1:6; 1Te 3:13, 5:23

* **1:9:** 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24

* **1:10:** Plp

unitä äbotken naniktä äbä ñode näwetkuñ; In bämopjin-ken yänawät-awät terak man mebäri mebäri ñode yäk täkañ; ¹² *In ätutä Ninä Pol iwat täkamäj yäj yäk täkañ. Yäjirä ätutä Nin Apolos iwat täkamäj yäj yäk täkañ. Täñ, ätutä Nin Pita iwat täkamäj yäj yäk täkañ. Täñ, ätutäwä ñode yäk täkañ; Ude nämo, nin uwä Kristo iwat täkamäj yäj yäk täkañ. ¹³ Wa! Ude täk täkañ uwä Kristo kwäk duk täkañ bumik! Jide? Pol näkä inta yäjpäñ päya kwakäp terak äronkut? Ba näk näwaräntäкта ume yäpuñ?

¹⁴ *Nämoinik, näk in mäyap nämo ärut tamiñkuro unita Anututa bänep täga nadäj imitat. Näk Krispus kenta Gaius ugänpäj ume ärut yämiñkut. ¹⁵ Unita kubätä Näk Pol iwaräntäкта ume yäput yäj yänäñi nämo. ¹⁶ *E, Stefanas äboriye imaka ume ärut yämiñkut. Täñkañ äma ätu ume ärut yämiñkut ba nämo ärut yämiñkuro u nämo nadätat. ¹⁷ *Bureni täwetat, Kristotä ume ärutärut piä täкта nämo nepmañpän äbut. U iniken Manbiñam Täga yäjähäкта naniñ kireñkuk. Täñpäkañ mani biñam yäjähäk täyat uwä kome täño nadäk-nadäk terak nämo yäjähäk täyat. Nämo, ude täñira Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unitäño kehäromi imaka jopi kubä täñpekta.

Anutu täño kehäromi u Kristo

¹⁸ *Täñpäkañ ämawebe paot-paotta biñam täñpanitä päya kwakäp täño manbiñamta nadäjirä guñ täño man ude täk täyak. Täñ, ämawebe waki keriken nanik nimagurani ninä manbiñam u nadäjitna Anutu täño kehäromi, ämawebe yäpätägakta, ude täk täyak. ¹⁹ Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Näk äma nadäk-nadäk ikek yäj yäwerani unitäño nadäk-nadäki api pewa paotneñ.

Nadäk-nadäki pewa paorirä guñ ude api itneñ yäk. Ais 29:14

²⁰ *Eruk u kawut! Äma nadäk-nadäki ärowani nitek unita jide yänayäj? Ba äma man kudän äpmonñpani daniñpäñ nadäk täñpanita jide? Ba äma kome ñonitäño man yäкта meni pidämi unita jide yänayäj? Ude nämo! Anututä kome ñonitäño nadäk-nadäk ärowani täñpewän guñ täño nadäk-nadäk ude äworeñkuk.

²¹ *Uwä ñode; Anututä iniken nadäk iwatpäñ kädet it-pipiñpewän ämawebetä iniken nadäk-nadäk terak Anutu täño mebäri täga nämo nadäwä tumneñ. Unita Anututä kädet kubä pewän ahäñkuko u ñode; Ämawebe, guñ täño man nintä

* **1:12:** 1Ko 3:4; Apos 18:24-28; Jon 1:42

1Ko 16:15 * **1:17:** Mat 28:19; Jon 4:2

Ais 19:12; Ais 33:18; Ais 44:25; Jop 12:17

* **1:14:** Apos 18:8; Rom 16:23

* **1:18:** 2Ko 4:3; Rom 1:16

* **1:21:** Mat 11:25

* **1:16:**

* **1:20:**

yānahāwani u nadānpāḅ Jesuta nadākinik tāk tākaḅ uwā Anututā āmawebe u inita biḅam yāmagut tāk. ²² *Bureni, Juda āmatā kudān kudupi kakta wari yāk tākaḅ, ba Griik āmatā kome tāḅo nadāk-nadāk ārowani unita nadākinik tāk tākaḅ. ²³ *Upāḅkaḅ ninā man ḅode yānahāk tākamāḅ; Kristo u pāya kwakāp terak kumbuk! Tāḅpākaḅ Juda āmatā man u nadāḅirā nadānaḅi nāmo ude tāk tāk. Ba Griik āmatā man u nadāḅirā guḅ tāḅo man ude tāk tāk. ²⁴ *Upāḅkaḅ āmawebe Anututā inita biḅam iwoyāwani, Juda ābotken nanik ba Griik ābotken nanik imaka, Kristo tāḅo biḅam u nadāḅitna Anutu tāḅo kehāromi ba nadāk-nadāk kādet bureni ude tāk tāk. ²⁵ *Bureni-inik, Anutu tāḅo man āmatā u nadāḅirā guḅ tāḅo man tāk tāk uwā kome tāḅo nadāk-nadāk irepmit morek tāk. Tāḅkaḅ Anutu tāḅo tāktāki, āmatā u kaḅpāḅ nadāḅirā kwini ba jopi ude tāk tāk uwā āma tāḅo kehāromi irepmit morek tāk.

²⁶ *Eruk notnaye, in jidewanitā irirā Anututā yāḅpābā tepmaḅpān inita biḅam tāḅkuḅ? Komen āma iḅamiken inken nanik māyaptā āma nadāwani ude nāmo itkuḅ. Ba inken nanik māyaptā āma ekāni ude nāmo itkuḅ. Ba inken nanik māyaptā udegān, āma wāpi biḅam ikek tāḅo ironjiniye nāmo itkuḅ. ²⁷ Wāḅjin biḅam ikek nāmo upāḅkaḅ komen āmatā māyāk tawut yāḅpāḅ Anututā āmawebe nadāk-nadāki guḅ tāḅo bumik upāḅ inita iwoyāḅkuḅ. Ba komen āma inita nadāḅirā kehāromi nīkek tāḅpani unitā māyāk nadākta, āmawebe kwini yāḅ yāwerani upāḅ inita yāpuk. ²⁸ Uwā āmawebe wāpi biḅam ikek nāmo, upāḅ yāmagutkuḅ, ba āmawebe āma nadākinik nāmo tāḅpanitā unita nadāwā āpani-inik, jiraḅ ude tāk tākaḅ upāḅ yāpuk. Ude tāḅkaḅ imaka komen āmatā nadāwā ārowani tāk tākaḅ u awāhutkuḅ. ²⁹ *Ude tāḅkuko uwā āma kubātā Anutu iḅamiken iniken wāpi yāpmāḅ akukta kāderi tāḅpipiḅkuḅ. ³⁰ *Unita ket ḅode nadāwut! Anututā ini Jesu Kristo dubiniken tepmaḅkuḅ. Tāḅpākaḅ Anututā yāḅpewān Kristo uwā nintāḅo kome yāpmāḅirān Anututā nibāḅpāḅ Jesu Kristo unitāḅo nadāk-nadāki tāgagāmān ba tāktāki siwoḅi kak tāk. Tāḅpākaḅ, Kristotā momi tāḅo kehāromi yāpmāḅ āpuko unita apiḅo momitā nāmo nimagurirān kudupi it tākamāḅ.

³¹ *Eruk, ude unita Anutu tāḅo man ḅode kudān tāwani unitā kaḅ kehārom tawān;

Āma kubātā imaka kubātā biḅam pāḅap yāwa yāḅpāḅā Anutu-

* 1:22: Mat 12:38; Apos 17:28,32 * 1:23: Rom 9:32; 1Ko 2:14 * 1:24: Kol 2:3
 * 1:25: 2Ko 13:4 * 1:26: Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5 * 1:29: Rom 3:27; Efe 2:9
 * 1:30: Jer 23:5-6; Jon 17:19; 2Ko 5:21 * 1:31: Jer 9:24; 2Ko 10:17

tagän biñam kañ yäwän.
9:24

Jer

2

Kristo kumbuko unitäño manbiñam

1 * Eruk notnaye, Anutu täño man bureni, bian käbop itkuko u yäñahänpäj täwetta inken ärenjkuro kadäni uken näkñaken wäpna biñam nämo yäpmäj akuñkut. Man gäripi nitek terak, bänepjin jop ärikta ba äma nadäwani täño man terak nämo täwetkut. 2 * Nämo, näk ñode nadänpäj ärenjkut; Kuñkañ imaka kubä täño biñam nämo api yäwet. Jesu Kristo-tagän, ba u päya kwakäp terak kumbuko unitagän api yäñahänpäj täweret yäj nadäk kehäromi ude peñkut. 3 * Unita ärenpäj kehäromina nitek nämo, umuntañkañ dädatna kwaiñirä in bämopjin-ken itkut. 4 * Täñpäkañ manbiñam yäñahänpäj täwetkuro uwä äma nadäk-nadäki ärowani täño man terak, ba bänep ärik-ärik man nämo täwetkut. Nämo, man täwetkuro uterak Munapik täño kehäromini kwawak ahäñirän kañpäj näkño man unita nadäwä bureni täñkuk. 5 Ude täñkuro uwä nadäkinikjintä äma täño nadäk-nadäk terak nämo yengämä penenña täñkut. Nämo, nadäkinikjin Anutu täño kehäromi terak yeñ täpänenenña ude täñkut.

Anutu täño nadäk-nadäk täga

6 * Täñ, ämawebe nadäkiniki äma bureni äworewanitä manbiñam yäñahäk täyat unita manbiñam nadäk-nadäk bureni Anutu-ken nanik pewän ahäwani yäj nadäk täkañ. Täñpäkañ nadäk-nadäk u kome täño nadäk-nadäk nämo, ba nadäk-nadäk kome ñonitäño äma ekäni ekäni, pewä paotta yäwani unitä nadänpäj yäpmäj kuñat täkañ u nämo. 7 * Nämoinik, nadäk-nadäk näkä yäñahäk täyat uwä Anutu täño nadäk-nadäk käbop it yäpmäj äbuko u. Täñpäkañ nin nadäk-nadäk uterak kunumta biñam täneta bian-inik, kunum kenta kome nämo ahäñirän iwoyäjñkuk. 8 * Täñ, nadäk-nadäk u kome ñonitäño äma ekäni ekänitä nämoinik nadäwä tumbuñ. U nadäwä tumbuñ yäwänäku kunum täño Ekäni päya kwakäp terak nämo utpewä kumbän. 9 Täñpäkañ manbiñam nintä yäñahäk täkamäj unita man kubä Anutu täño man ñode kudän täwani;

Anututä ämawebe gäripi nadäj imik täkañ unita imaka säkgämän-inik, inipärik kubä täñtuñum täñpäj peñ yämijnkuk.

* 2:1: 1Ko 1:17 * 2:2: Gal 6:14 * 2:3: Apos 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4: 1Te 1:5
* 2:6: Efe 4:13; Plp 3:15 * 2:7: Rom 16:25 * 2:8: Luk 23:34; Jem 2:1

U äma dapuritä nämo käwani, ba jukunitä nämo nadäwani, ba unita juku piŋpäj nadäwä tärenej nämo. Ais 64:4

10 * Imaka säkgämän uwä bian käbop itkukopäj Anututä Munapiki terak niwoŋärenkuk. Nadäkaŋ, Anutu täŋo Munapikitä imaka kuduptagän nadäwän tärek täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk-nadäk äpmonpani imaka, nadäwän tärek täyak. 11 * Uwä ŋode; Äma kubätä noripaki täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän tärenej. Nämo, äma u iniken mäjoni-tägän nadäk-nadäki täga nadäwek. Täŋpakaŋ Anutu udegän, äma kubätä Anutu täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän tärenej. Nämo, iniken Munapiki-tägän täga nadäwek. 12 * Eruk, ninä kome ŋonitäŋo mäjo nämo yäpumäj. Nämo, Munapik Anutuken nanik yäpumäŋo u mebäri ŋodeta yäpumäj; Iron mebäri mebäri Anututä nimiŋkuko u nadäna tumäkta. 13 * Unita imaka unitäŋo manbiŋam yäŋahäk täkamäj uwä äma täŋo man terak nämo täwetpäj täwoŋärek täkamäj. Nämo, man Munapiktä niwetpäj niwoŋärewni uterak täwetpäj täwoŋärek täk täkamäj. Bureni, Munapik täŋo nadäk-nadäkä man äma Kudupi Munapik ieketä täga nadänaŋi uterak täwetpäj täwoŋärek täk täkamäj.

14 * Täŋ, ämawebe Kudupi Munapik ikek nämo uwä imaka Munapik-ken nanikpäj täga nämo yäpnej. Nämo, äma udewanitä imaka Munapik-ken nanik unita nadäwä jopi ude täk täkaŋ unita. Ba imaka udewni täŋo mebäri täga nämo nadäwä tärenej. Imata, äma Munapik ikek-tägän imaka Munapik-ken nanik täga kaŋpäj nadäwä tärenej. 15 * Täŋkaŋ äma Munapik ieketä imaka kuduptagän kaŋpäj nadäwä tärewäpäj yäpmäj danik täkaŋ upäŋkaŋ äma Munapik ikek nämo uwä äma unitäŋo mebäri täga nämo kaŋpäj nadäwä tärewäpäj yäpmäj daninej. Man unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

16 * *Komen äma netätä Ekäni täŋo nadäk-nadäki nadäwän tärewäpäj nadäk-nadäk ätu imiŋkuk? Ais 40:13*

Täga nämo! Täŋ, ninä Kristo täŋo nadäk-nadäk iŋitkamäj.

3

Äbot täŋpanita watä irit täŋo man

1 * Eruk notnaye, äma Kudupi Munapik ieketa man täga yäwetnaŋi, man udewni bian in täga nämo täwetnaŋi. Nämo,

* **2:10:** Mat 13:11 * **2:11:** Snd 20:27 * **2:12:** Jon 16:13-14 * **2:13:** 1Ko 2:4 * **2:14:** Jon 8:47, 14:17; 1Ko 1:23 * **2:15:** 1Jo 2:20 * **2:16:** Rom 11:34
* **3:1:** Jon 16:12

äma kome täño nadäk pen injiranita täga yäwetnañi udegän täwetpäñ täwoñäreñkut. Kadäni uken in Kristo täño nadäk kädet terak nämo tägañkañ nanak paki ude pen itkuñ. ² * Unita man täwetpäñ täwoñäreñk tånkuro u ketem kehäromi ude nämo, ketem näbäni, nonoñ udewanipäñ tepmäñ towik tånkut. Imata, ketem bureni nakta kehäromi nitek nämo itkuñ. Upäñkañ apiño inidegän itkañ! ³ * In nadäk kädet biani u pen iwaräntäñ yäpmäñ äbäkañ. Notta kokwawak nadäk-nadäk ba yäñ-ämikämik kädet u inken pen pätak. Unita in bänep nadäk-nadäk waki kädet-ken pen itkañ yäñ bureni täwetat. Komen äma täño kudängän tåk täkañ. ⁴ * In ätutäwä ñode yäk täkañ; Nin Poltä äbotken nanik. Täñirä ätutäwä Nin Apolostä äbotken nanik yäñ yäk täkañ. Kädet u iwat täkañ uwä komen äma täño kädetgän iwat täkañ.

⁵ Wa! Apolos u äma jidewani? Ba näk Pol imaka, äma jidewani unita nin unitä äbotken nanik yäñ yäk täkañ? Nek watä piä äma jopigän, Ekänitä piä man ini-ini nimiñkuk. Nektä piä tåk takamäk unitä täñpewän in Kristota nadäkinik tånkuñ. ⁶ U man wärani ñode bumik; Näkä yänat täñpakañ Apolostä ume piñ yäbat täyak. Upäñkañ Anututä ini ketem bureni pewän ahäk täkañ. ⁷ Unita äma yänat täñpani u wäpi biñam ikek nämo. Ba äma ume piñ yäbarani u imaka, wäpi biñam ikek nämo. Nämoinik, Anutu, ketem bureni täñ pewän ahäk täkañ u kubä-tägän wäpi biñam ikek. ⁸ Täñkañ äma yänat täñpani u ba äma ume piñ yäbarani uwä mebäri kubätagän piä tåk takamän. Unita piä iniken iniken uterak gwäki kowata api yäpdeñ. ⁹ * Unita ñode täwetat; Nekä Anutu täño piäken piä kubägän tåk takamäk. Täñpakañ inä Anutu täño piä ude.

Ba in eñi kubä Anututä täñ itak ude. ¹⁰ * Täñpakañ näkä Anututä nadäk namiñkuko uterak eñi tåkta mebäri nadäwani äma ude itkañ eñi unitäño bek äneñkut. Eruk bek uterak äma ätutä eñi päraiki täñ itkañ. Täñpakañ äma kubäkubä eñi u tåkta nadäñ dämiñkinik täñkañ täneñ. ¹¹ * Täñpakañ bek äneñkuro uwä Jesu. Uwä eñi unitäño mebärita itak. Äma kubätä eñi unitäño mebärita kudupi kubä täga nämo pewek. ¹² Upäñkañ äma ätutä bek uterak eñi tänyäñ täkañ uwä gol siliwa ba mobä säkgämän säkgämänpäñ api täneñ. Täñirä ätutäwä ket nämo nadäwä tumbäkañ imaka pidämi ñodewanipäñ api täneñ; Päya kujat näbäni, gwängwäng kujat ba tepärañpäñ api täneñ. ¹³ * Ude tänyäñ täñopäñ piä tänyäñ täño unitäño bureni Kristo täño Kadäni Pähapken kwawak api ahäj morewek. Kadäni pähap u

* **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11; 1Ko 11:18 * **3:4:** 1Ko 1:12

* **3:9:** Mat 13:3-9; Efe 2:20-22 * **3:10:** 1Ko 15:10; 2Pi 3:15 * **3:11:** Ais 28:16;

1Pi 2:4-6 * **3:13:** 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

kädäp ikek ahänkaŋ kädäp unitä äma kubäkubä täŋo piäni uken api täŋ-yabäwek. ¹⁴ Kädäptä täŋ-yabänjirän äma kubä eni, bek uterak täŋpayän täyak uwä nämo ijiwänä äma uwä kowata täga api yäpek. ¹⁵ Täŋpäkaŋ äma kubä bek uterak täŋpayän täkopän kädäptä kudup ijin paoränä mäyäk pähap api nadäwek. Ini uwä nämo api paoreko upänkaŋ äma kädäp gänaŋ nanik wädän tarupmitnero ude.

Äma nämo yäniŋ oretneŋ

¹⁶ * Eruk, äbot täŋpani inta ŋode täwerayän täyat u nämo nadäkaŋ? In uwä Anutu täŋo kudupi yot, Kudupi Munapikitä u it täyak. ¹⁷ Unita äma kubätä Anutu täŋo eni u täŋpän wanayän täŋo uwä Anututä kowata udegän äma u api täŋpän waneŋ. Imata, eni uwä Anututä inita iwoyäwani. Täŋpäkaŋ eni uwä in ubayän.

¹⁸ Nadäkaŋ? In bämopjin-ken nanik kubätä kome ŋo terak nadäk-nadäk ikek itat yän nadäweko uwä iniken bänepi täŋkiŋjarek. Eruk äma uwä nadäk udewani mäde ut imiŋpän nadäk-nadäk komen ämatä U guŋ täŋo bumik yän yäk täkaŋ u yäpayän täko uwä nadäk-nadäk bureni nikek api irek. ¹⁹ * U imata, kome ŋonitäŋo nadäk-nadäk täga uwä Anutu injamikenä guŋ täŋo nadäk-nadäk täyak. Man unita Anutu täŋo man kudän kubätä ŋode yäyak;

Anututä täŋpewän äma täŋo nadäk-nadäktä äyänŋutpäy äma ini täŋpäwak täkaŋ. *Jop 5:13*

²⁰ * Täŋpäkaŋ Anutu täŋo man kudän kubätä ŋode yäkgän täyak;

Komen ämawebe täŋo nadäk-nadäki u Ekäni dapuri-ken jopi ude täkaŋ. *Sam 94:11*

²¹ Unita äma täŋo täktäkita nadäwä ärowani täŋpöpän wäpi biŋam yäpmän ärokärok kädet u kaŋ pewut. U imata, imaka imaka päke u in täŋkentän tamikta biŋamgän. ²² Pol, Apolos, Pita, ba kome ŋo, ba irit ba kumän-kumän, imaka apiŋo itkaŋ ba kämi api itneŋ u kudup in täŋkentän tamikta biŋam. ²³ Täŋpäkaŋ inä Kristota biŋam täŋjirä Kristo uwä Anututa biŋam täyak.

4

Kristo täŋo aposoroniyeta man

¹ * In ninta ŋode nadäneŋ; Kristo täŋo piä watä ämaniye, Anutu täŋo man käbop itkuko u yänahäkta piä man yän yämani

yäj nadänej. ² * Eruk, äma udewani piä keriken pewani u ñode täkta yäwani; Piä tägagän täñjirä piä mäheimitä man buramik äma bureni yäj nadäj yämekta yäwani. ³ Unita in ba kome ño terak man yäpmäj daniwani ämatä manken nepmanpäj piä täyat u yäpmäj danikta nadäwätäk kubä nämo täk täyat. Nämo, näñja imaka, piä täk täyat u nämo yäpmäj danik täyat. ⁴ * Täñpakañ näñjawä piä täktäk kädawä waki kubä nämo täk täyat yäj nadätat. Upäñkañ Anututä näkken momi kubä nämo kak täyak yäj nämo yäyat. Nämo, piä täk täyat u Ekäni kubä-tägän yäpmäj danik täyak. ⁵ * Unita Ekäni täño kadäni nämo ahäñjirän äma kubä täño piä nämo yäpmäj danineñ. Ekänitä ini äbäñkañ imaka bipmäj urani-ken käbop itkañ u kudup kwawak api pewän ahänej. Täñkañ äma täño bänep nadäk-nadäki käbop itak u imaka, kwawak api pewän ahänej. Kadäni ugän Ekänitä äma kubäkubätä piäni kome terak itkañ täñpani uteragän api yäniñ oreerek.

Kristo täño piä ämaniyeta man

⁶ * Notnaye, Apolos-kät ninekta man yäyat ñowä intä nek-täño kädet kuroñ u kañpäj nadäñkañ man ñode yäwani täño mebäri nadäwä tumäkta; Anutu täño man kudän täwani ugän iwatneñ. Injinken nadäk nämo yäpurärätpäñ iwatneñ. Man u nadäkinik täñkañ äma kubä täño wäpi biñam yäpmäj akunkañ kubä täño nämo yäpmäj äpneñ. ⁷ * Unita imata injinta äma ätu yärepmitpäñ ärowani itkamäj yäj nadäk täkañ? Ba imatäken upäj Anutu-ken nanik nämowä yäpmäk täkañ? Imaka imaka päke u kudup Anutu-ken nanik yäpmäk täkañ unita imata ninin pena ahäk täkañ yäñkañ wäpjin biñam yäpmäj ärok täkañ?

⁸ * In ñode käwep nadäk täkañ; Imaka imaka päke ño kudup yäpmäj moreñpäj tägagän itkamäj yäj nadäk täkañ. Jide? Inäku nin nirepmitpäñ intäjukun äma täño wäp biñam yäpmäjkamäj yäj nadäk täkañ? Ude nämo! Bureni ude itkañ yäwänäku nin imaka, inkät intäjukun äma ude bok itkañ Wisikinik yäj yäkkäne. ⁹ * Upäñkañ nämo! Intä ninta nadäwä äpani täk täkañ unita ñode bumik kañpäj nadätat; Anututä aposoro nin, äma äpani-inik ude, mäden-inik nipmanjuk. Ämawebe ba añero ba imaka päke u inamiken nidäpmäj-pewä kumäkta biñam ude bumik nipmanjuk. ¹⁰ * Bureni-inik! Kristota yäñpäj ninta nadäñjirä äma nadäk-nadäki nämo, guñ ude itkañ yäj nadäñkañ injintawä nin Kristo täño kädetta nadäna tumäk-inik täñpani yäj nadäk täkañ. Ninä kehärominin

* 4:2: Luk 12:42 * 4:4: Sam 143:2 * 4:5: 1Ko 3:8 * 4:6: Rom 12:3

* 4:7: Rom 12:6 * 4:8: Rev 3:17,21 * 4:9: Rom 8:36; Hib 10:33 * 4:10:

1Ko 3:18

nämo. Täñ, inä Nin kehärominin nikek yäj nadäk täkañ. Ba ämatä intäño wäpjin biñam yäpmäj akuñkañ ninta mäde ut nimik täkañ. ¹¹ * Nadäkañ? Bian umu itkumāñotä it yäpmäj äbäkamäj ño ketem umeta ninirä, ba tek däkñeñ jukut-jukut täñpani wädäna ärowäkañ kuñat täñkumāñotä pen kuñatkamäj. Ba ämatä nidäp್ಮāñpāj niwat kireñirä patpat kometa wäyäkñek täkamäj. ¹² * Täñkañ ketem yabäj ahäñpāj nakta ketnintä komi piä täñpāj yabäj ahäk täkamäj. Täñitna yäjärok man niwerirä upāñkañ Anututä täñkentäj yämān yājñpāj yājñapik täkamäj. U komi piä nimik täkañ unita täga yäj nadäñpāj buramik täkamäj. ¹³ * Ninta man wakiwaki yäk täkañ upāñkañ kowata man kwini yäwet täkamäj. Bureni-inik! Ninä ämatä jirañ ureñ täñpä kuk täkañ udewani. Ämawebe inamiken jopi jäwäri, garok ikek ude itkamäj. Ude itkumāñotä pen it yäpmāj äbäkamäj.

¹⁴ Man ño in mäyäk tamikta yājñpāj nämo yäyat. Nämoinik, nanaknaye bureni yäj yājñpāj umun man kudän täñ tamitat. ¹⁵ * Kristo täño kädet täwetpāj täwoñärektä äma bumta, 10,000 ude it tamikañ upāñkañ nanjiye mäyap nämo. Näk pengän Manbiñam Täga täwerira nadäkinik täñkuño unita Jesu Kristo täño Manbiñam Täga uterak nanjin kubägän ude itkut. ¹⁶ * Unita man kehäromi ñode täwetat; In näkño kädet kuroñ iwatneñ. ¹⁷ * Mebäri unitagän yājñpāj Timoti, Ekäni wäpi terak nanakna bureni-inik ba täñkentäkna tägagämän, gäripi nadäj imik täyat u iniñ kireñira äretak. U Jesu Kristo täño kädet näkä iwatpāj äbot täñpani ämawebe komeni komeni yäwetpāj yäwoñärektäk täyat unita guñ täneñ yājñpāj yäjñkodak täñpāj kañ täwerän yājñpāj iniñ kiretat.

¹⁸ Täñpäkañ in ätutä ñode nadäkañ; Täga nämo päbä api nibäwek yäj nadäñkañ gup yäpmāj ärokärok kudän täñ itkañ. ¹⁹ * Upāñkañ Ekänitä nadäj namänä näk inken bäräñeñ-inik api ärewet. Äreñpājä äma gup yäpmāj ärokärok kudän täñ itkañ unitäño mebäri api kañpāj nadäwet. Äma uwä bureni pewä ahäk täkañ ba mangän jop yäk täkañ u api kañpāj nadäwet. ²⁰ * Unita nadäkañ? Anututä intäjukun irirän gämori-ken itkañ kuñat-kuñat kädet u man terakgän nämo, u kehäromini terak ahäk täyak. ²¹ Eruk, kädet jidewani u täñira känayäj nadäkañ? Komi terak yäpän-siwon tawäpāj kañ nipmañpāj yäj nadäkañ? Ba ninin kädetnin yäpna siwon tawäpāj iritna gäripi nadäñpāj bänep kwini terak kañ äbän yäj nadäkañ?

* **4:11:** 2Ko 11:23-27 * **4:12:** Apos 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mat 5:44 * **4:13:** Kra 3:45 * **4:15:** Gal 4:19 * **4:16:** Plp 3:17; 1Te 1:6 * **4:17:** Apos 19:22; Plp 3:19-21 * **4:19:** Apos 18:21 * **4:20:** 1Ko 2:4

5

Kubokäret kädet iwarani iwat kirewut!

1 * Eruk, ämatä intäno manbiŋam ŋode yäŋirä nadäk täyat; Kubokäret kädet wakiinik kubä, guŋ ämatä nämo tāk tākaŋ u in bämopjin-ken ahatak. Uwä ŋode; Inkät nanik äma kubätä iniken miŋi-kät pat takamän. 2 Wära! In bämopjin-ken kädet udewani itak upäŋkaŋ imata nin täga itkamäj, Anutu täno man nadäwani bureni yäŋ yäk tākaŋ? Ude nämo, gup yäpmäj ärokärok kädetjin peŋpäŋ injinta nadäwä wakiinik täŋpöpäŋ konäm butewaki tänaŋi tākaŋ. Ude täŋkaŋ äma waki ude täŋpani u bämopjin-ken nanik yäŋiwat-pewä inigän itnaŋi täyak. 3 * Inä näka ban itak yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo, gupna ban itak upäŋkaŋ bänep nadäk-nadäkna inkät itak uwä näk inkät bureni it täyat bumik. Täŋkaŋ inkät ude itkaŋ äma kudän wakiinik täŋpani uku yäpmäj danitat. 4-5 * * Unita man kehäromi ŋode yäyat; In käbeyä täŋpäj Ekäni Jesutä käbeyä inkät bok itnayäj tākaŋ unitäno kehäromi terak äma waki täŋpani u Satan keri-ken pewut. Ude täŋirä gupi täŋpän wawayäj täko upäŋkaŋ bänepi sukurenjirän Ekäni täno kadäni pähapken mäjoni Ekänitä inita biŋam äneŋi kaŋ täŋpän. Täŋpakaŋ bänep nadäk-nadäkna inkät bok itpäŋ käbeyä kaŋ ahäwän.

6 * Unita nadäkaŋ? Nin täga itkamäj yäŋpäj gupjin yäpmäj ärok tākaŋ uwä täga nämo. ŋode nämo käwep nadäk tākaŋ; Yis täpurigän upäŋkaŋ käräga taŋi-kät awähutpewä piä taŋi tāk täyak. 7 * Eruk äbot täŋpani in uwä käräga ude. Unita in bämopjin-ken nanik yis biani u kudup täŋuren täŋpä kut. Ude täŋkaŋ käräga säkgämän, yiskät nämo awähurani, Pasova kadäni-ken nak tākaŋ ude kaŋ irut. U imata, inä yiskät nämo awähurani äbot ude itta yäwani. Täŋpakaŋ nin ärut-paktaŋ nimani tom bätaki kubä it nimitak, tom bätaki, Pasova orekirit kadäni-ken däpmäj-pewä kumäk tākaŋ ude. Uwä Kristo, ninta yäŋpäj ärawa ude kumbuko u. 8 * Unita ämawebe Pasova ketem näna yäŋpäjä yis biani ureŋ täŋpä kuk tākaŋ, in udegän momijin ba kädet wakiwaki u kudup kaŋ peŋ morewut. Ude täŋkaŋ bänep siwoŋi terak, käräga yiskät nämo awähurani ude man bureni täno kädet iwatpäŋ kuŋat tākot.

9 * Eruk, manbiŋam kubä bian kudän täŋ tamiŋkuro uterakä in ämawebe kubokäret kädet iwarani-kät bok kuŋatta yäjiwätkut. 10 Täŋpakaŋ äma Anututa nämoinik nadäŋkaŋ kubokäret kädet, äma täno tuŋum yabäŋgärip täŋpani, kubo äma ba anutu jopi yäniŋ orerani ukät itpäŋ-nadäkta ba man

* 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30; Lo 27:20 * 5:3: Kol 2:5 * 5:4-5: Mat 16:19;

2Ko 13:10 * 5:4-5: 1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Kis 13:7, 12:21;

Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3 * 5:9: Mat 18:17; 2Te 3:14

yānpāṅ-nadākta nāmo yājiwātāt. Nāmo, āma udewani tokṅek itkaṅ unita yabāṅ umuntaṅ pāṅku deken iren? ¹¹ * Nāmo, āma ṅodewanita yāṅkut; Āma nāk ābot tāṅpani yāṅkaṅ kubokāret kādet, dapun-gārip kādet, anutu jopi yāṅṅoret kādet, ba āma tāṅo wāpi yāpmāṅ āpani, ba ume naṅkaṅ tāṅguṅguṅ tāṅpani ba kubota tāṅpani, āma udewanita yānpāṅ kudān tāṅ tamiṅkut. Āma udewani māde ut yāmiṅpāṅ ukāt itpāṅ-nadāk ba ketem bok naknak nāmoinik tāneṅ.

12-13 * * Unita nadākaṅ? Āmawebe Anututa nāmoinik nadāwani u yāpmāṅ danikta nāmo itkamāṅ. Nāmo, Anututā ini āmawebe udewani api yāpmāṅ daniwek. Tāṅpākaṅ ninā ābot tāṅpani āmawebe yāpmāṅ daninaṅi. Unita Anutu tāṅo man ṅode kudān tāwani;

*Āma waki tāṅpani bāmopjin-ken nanik yāwat kireṅpewā kut!
Lo 17:7*

6

Notjiye gapman tāṅo manken nāmo yepmanēṅ

¹ Notnaye, intāṅo manbiṅam ṅode nadāk tāyat; Inkāt nanik kubātā noripakita bānepi wawāpāṅ āmawebe Anututa nāmo nadāk tākaṅ u iṅamiken manken yepmak tākaṅ. Wa! Kādet u māyāki! Ābot tāṅpani notjiye bāmopi-ken tāga yāpā tāganaṅi nāmo? ² * Ai! Anutu tāṅo kudupi āmawebe nintā āmawebe ba imaka imaka kome terak ba kunum gānaṅ it tākaṅ u intājukun it yāmiṅpāṅ api yāpmāṅ danine yāṅ nāmo ba nadākaṅ? Eruk, imaka taṅi ude tānayāṅ tāmāṅo unita in injin-tāgān bārāpi tāpuri tāpuri bāmopjin-ken ahāk tākaṅ u tāga yāpā tāganaṅi nāmo? ³ Ba nin aṅero kunum gānaṅ it tākaṅ u imaka, api yāpmāṅ danine. Ude tānayāṅ tāmāṅo unita kome terak ṅonitāṅo bārāpi ahāṅ nimik tākaṅ u tāga yāpmāṅ daninaṅi! ⁴ Unita man bāmopjin-ken ahāṅjirān imata Anututa nadākinik nāmo tāṅpani-ken man u yāpmāṅ daniwut yānpāṅ kuk tākaṅ? ⁵ In māyāk nadāwut yānpāṅ ude tāwetat! Inken āma nadāk-nadāk ikektā man ābot tāṅpani notjiye bāmopi-ken ahāwayāṅ tāko u yāpmāṅ danikta kubā nāmo itak ba? ⁶ In ude tānaṅi upāṅkaṅ ābot tāṅpani kubātā noripaki wādāṅ pāṅku manken teṅjirān āma Kristota nāmo nadāwanitā man u yāpmāṅ danik tākaṅ. Umuri pāhap!

⁷ * Inā ābot tāṅpani notjiye manken yepmak tākaṅ uwā kwawak ṅode niwoṅārek tāyak; In kādet wakiken uku māṅkaṅ uba. Inā ṅode tāga nāmo tāneṅ? Kubātā waki tāṅ gameko uwā

* 5:11: 2Te 3:6; Tai 3:10; 2Jo 10 * 5:12-13: Mak 4:11 * 5:12-13: Lo 13:5,

17:7; Lo 22:24 * 6:2: Dan 7:22; Mat 19:28; Rev 2:26, 3:21, 20:4 * 6:7: Mat

5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9

jop kwikinik täga nämö iren? Ba kubätä tuñumka kubo täweko uwä jop täga nämö käwen? ⁸ Upänkañ ude nämö täk täkañ. Nämö, in injin buap upänkañ kubota ba waki kowata kowata täk täkañ. ⁹⁻¹⁰ * Upänkañ jide? Man ñode nämö nadäk täkañ? Ämawebe gwäk pimiñpäñ kädet waki täk täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämö api itneñ. Unita bänepjin jop täñyäkñatneñta! Kubokäret kädet iwarani, Anutu jopi yäniñ orerani, webe äpiye nikek yäwarän täwani, ämanitä ämani noriye yäwarän täwani, kubota täñpani, äma täño tuñum yabängärip täñpani, äma ume nañkañ tängunñunñ täñpani, noriye wäpi yäpmäñ äpäc-äpäc täñpani ba äma piä mähemiye täñyäkñatpän moneñ tuñumi kubo täñ yämani, ämawebe udewani kubätä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoinik api ärowek. ¹¹ * Täñpäkañ inken nanik ätu kädet ude täk täñpani. Upänkañ Anututä momijin ärutpak täñpäñ tepmañpän inita biñam täñkuñ. Täñkañ Ekäni Jesu Kristo wäpi terak ba Anutunin täño Munapik unitäño kehäromini terak Anututä täñpewän inamiken ämawebe siwoñi äbot ude itkañ.

Gupjinä Anutu iniñ oretta biñam

¹² * Täñpäkañ äma kubätä ñode yäwek; Kristotä nämagutkuko unita näk imaka u ba u tägagän täñpet yäk. Yäwänä kowata ñode iweret; Täga yäyan upänkañ imaka u ba u täkta nadäk täyan u kuduptagäntä kädet siwoñi iwatta nämö täñkentän gamek. Täñpäkañ äma u ñode yäwek; Imaka u ba u kudup täga täkta naniñ kirewani yäk. Yäwänä ñode iweret; Ude upänkañ ñode nadäwen; Imaka u ba u jop kañira närepmirirän näk unita watä äma ude täga nämö iret. ¹³ * Täñpäkañ äma uwä manna u utpäñ ñode yäwek; Ude nämö yäk. Kokna uwä ketem nakta biñam. Täñpäkañ ketem uwä koknata biñam. Anututä yarä u bok api pewän paotdeñ unita nadäwätäk nämö täk täyat yäñ yäwek. U bureni upänkañ ñode täwetat; Gupnin uwä kubokäret täkta biñam nämö. Nämoinik, u Ekänitä inita watä piä täñ imikta biñam. Ba Ekänitä ini gupnin kañiwatta biñam yäwani. ¹⁴ * U imata, Anututä Jesu komegup ikek awañ gänañ nanik wädäñ tädotkuk. Eruk, nin imaka udegän kehäromini terak komegup ikek api wädäñ tädorek.

¹⁵ * Jide? Gupjin uwä Kristo täño gupi moräk-moräktä itkañ yäñ nämö nadäkañ? Ude itkañ unita jide? Kristo täño gupi moräk uwä kubokäret webekät bok kentänjirän tägawek? Nämoinik! ¹⁶ * Ba ñode nämö nadäk täkañ? Äma kubätä kubokäret webekät kentäweko uwä gup kubägän täkamän.

* **6:9-10:** Gal 5:19-21; Efe 5:5; Rev 22:15 * **6:11:** Tai 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23

* **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15:** Rom 12:5;

Efe 5:30 * **6:16:** Mat 19:5

Unitawä Anutu täño mantä kwawak ñode yäyak; Yarä uwä gup kubägän api tädeñ. ¹⁷* Täñpäkañ äma Ekäni-kät kentäk täkañ uwä mäjoni Ekäni-kät kubägän ude takamän.

¹⁸ Unita kubokäret kädet kañumuntañ metäñpeñ kut. Imata, momi ätu täk takamäñ uwä gupnin punin ñonitä-gän täk takamäñ. Täñ, kubokäret kädet täk täkañ uwä iniken gupi ba bänepi bok täñpä wakiinik täk täkañ. ¹⁹* Ba man ñode pätak u nämo käwep nadäk täkañ? Gupjin uwä Kudupi Munapik, Anututä taminkuko bänepjin-ken it täyak unitäño kudupi yot ude itkañ. In injinta biñam nämo! ²⁰* Nämo inik, inä Anutu, gwäki ärowani peñpäñ tamagutkuko unita biñam itkañ. Unita gupjintä Anutu wäpi biñam yäpmäñ ärok täkot.

7

Yanäpi täktäk täño man

¹ Eruk, man kubäkubä kudän täñpäñ naminkuño unitäño kowata kudän täñ tamitat ño. Inä ñode yänkuñ; Äma, webe nämo yäpneño uyaku täga. ² Ude täga yäk täkañ upänkañ kubokäret kädet tañi-inik pätak unita äma kubäkubä webeni niked, ba webe kubäkubä äpiye niked itneñ. ³ Täñkañ äma täño gupi uwä webenita biñam unita nämo iyap täwek. Täñpäkañ udegän, webe täño gupi uwä äpita biñam unita nämo iyap täwek. ⁴ Unita ñode nadäkot; Webeni ini-tägän iniken gupita mähemi nämo täyak, äpitä webeni täño gupita mähemi bok täkta yäwani. Täñ, udegän äpi ini-tägän iniken gupita mähemi nämo täyak, webenitä äpi täño gupita mähemi bok täkta yäwani. ⁵ Unita nädapi täñpani in, gupjinta nämo iyap täneñ. Täñ, yänpäñ-nadäk täñpäñ inigän inigän itpäñ Anutu-ken yänapik piä kañ tädayäñ nadäñpäñä inigän inigän täga itdeñ. Upänkañ inigän inigän kadäni käronji täga nämo itdeñ. U imata, nadäk-nadäkita watä nämo irirän Satantä täñyäkñat-pewän waki tädeño udetä äneñi kentäden. ⁶ Man yänahätat ño in täñkentän tamik-tagän. U бага ude nämo peyat. ⁷* Näkä gäripi nadäk täyat uwä näkä itat udegän kañ irut yän nadäk täyat. Upänkañ nadäkinik täñpani kubäkubäta iron Anutu-ken nanik inigän inigän yämani. Kubätä ude itta kehäromi imani. Täñ, kubäwä ude täkta kehäromi imani.

⁸ Unita gubañi gubañi ba ämawebe kajatta ñode yäyat; U gubañi näkä itat udegän itnayän täño uyaku täga. ⁹* Upänkañ nadäk-nadäkna ba gupnata watäni täga nämo iret yän nadäñpäñä webe ba äma kañ yäput. U imata, kañgärip täñpäñ kubokäret kädet iwatneñta.

* **6:17:** Jon 17:21-23; Rom 8:9-11

* **6:19:** 1Ko 3:16

* **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pi

1:18-19; Plp 1:20

* **7:7:** Mat 19:12

* **7:9:** 1Ti 5:14

10 * Eruk, nädapi inta бага ɲode peyat. Baga ɲowä näkɲaken nadäk-nadäk nämö, u Ekäniken nanik. Uwä ɲode; Webenitä äpi nämoinik pewek. 11 Tãñ, peweko uwä gubanigän irek, ba ittãngän äpikät änenji kentãpãñ itden. Tãñpãkañ amatä webeni udegän, nämoinik pewek.

12 Eruk, in ätutawä näkɲaken nadäk, Ekäni tãñopãñ nämö, ɲode täwetat; Nadäkinik tãñpani kubä tãño webeni nadäkiniki nämotä äpikät pen itta nämö bitnäweko uwä äpitä nämö yãñ-iwarek. 13 Tãñpãkañ udegän, nadäkinik tãñpani webe kubä tãño äpi nadäkiniki nämotä webeni-kät pen itta nämö bitnäweko uwä webenitä nämö yãñ-iwarek. 14 U imata, äma nadäkiniki nämö uwä webeni tãño nadäkinikitä Anututa biñam itta kädet käwep api täwit imek. Ba webeni nadäkiniki nämö u äpi tãño nadäkinikitä Anututa biñam itta kädet käwep api täwit imek. Ude bureni nämö tãñpawä ironjiniye Anututa biñam nämö itneñ. Upãñkañ uwä kudupi itkañ. 15 * Tãñpãkañ nadäkinik nämö tãñpani kubätä webeni ba äpi nadäkinik ikek u pekta nadäweko uwä nämö iniñ bitnäneñ. Nämö, tenpen kweko uwä nadäkinik tãñpani äma ba webe u nädapi tãño topmãk-topmãk terak pen täga nämö itneñ. Upãñkañ ɲode nadäwut; Anututä ämawebe ätukät bãnep kubägän terak itta nimagutkuk. 16 * Tãñpãkañ bok itdeño uwä webe nadäkinik tãñpani in äpjiye nadäkiniki nämö u tãñkentãñ yãmiñirä bãnepi käwep sukurenpãñ Anututa biñam täneñ. Ba äma nadäkinik tãñpani in webejiye nadäkiniki nämö u tãñkentãñ yãmiñirä bãnepi käwep sukurenpãñ Anututa biñam täneñ.

Anututä ude tepmañpani unita täga nadäneñ

17 * Tãñpãkañ Anutu tãño äbot kubäkubäta бага ɲode pen yämik täyat; Ekäni Jesutä in kubäkubä inide iwoyãpãñ tepmañkuko udegän pen kañ irut. Ba jide irirä Anututä in inita biñam tämagutkuko udegän kañ irut. 18 Uwä ɲodeta yäyat; Inken nanik ätu gupi moräk madäwani itkañ nadäkinik tãñjirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä jide tãñpãñ gupnin moräk änenji yäpurärätne yãñ nadäwätäk nämö täneñ. Ba inkät nanik ätu gupi moräk nämö madäwani itkañ nadäkinik tãñjirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä gupjin moräk madäkta nämö nadäneñ. 19 * U imata, kudän uwä imaka jopi. Gup moräk madäwani ba nämö madäwani u Anutu iñamiken tägagän itkañ. Tãñ, Anutu tãño бага man iwat-iwat unitä bureni-inik täyak. 20 Unita Anututä in inita biñam tämagutkuk-ken itkuño udegän kañ irut. 21 Gäk äma tãño piä watä äma jopi itkañ nadäkinik tãñpãñ Anututa biñam tãñkuno tãñpawä eruk, unita nadäwätäk nämö

* 7:10: Mat 5:32, 19:9 * 7:15: Rom 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1 * 7:17: 1Ko

7:20,24 * 7:19: Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15

tänpen. Täñ, äma täño komi piä u penpäñ gäkñaken gärip terak itta kädet kubä tumbänä täga iwaren. ²² * Nadäkañ? Äma kubä äma täño piä watä äma jopi irirän Anututä imagutkuko u täñpäwä eruk, äma uwä inidegän itkañ ñode nadäwek; Näk Anututä yen pit namiñpäñ iniken piä täkta nepmanpani yäñ nadäwek. Täñkañ udegän äma kubä äma gämori-ken nämo, ini jop kuñarani ude irirän Anututä imagutkuko u täñpäwä eruk äma uwä inidegän itkañ ñode nadäwek; Näk Kristo täño watä piä äma jopi ude itat yäñ nadäwek. ²³ Bureni-inik, Anututä gwäki ärowani-inikpäñ in suwañkuko unita äma täño topmäk-topmäk terak nämo itneñ. ²⁴ Unita notnaye äneñi ñode yäkgän täñpa; Anututä in kubäkubä inita biñam tämagutkuk-ken uken itkuño Anutu-kät kwasikotpäñ pen udegän kañ irut.

Gubañita man

²⁵ * Eruk, gubañi gubañita kudän täwayäñ. Uwä näkñaken nadäk, Ekäni täño nämo upäñkañ Anutu butewaki nadäñ namiñkuko unita man yäyat ño täga nadäwä bureni täneñ. ²⁶ Näk ñode nadäk täyat; Kadäni wakiken itkamäñ unita in gubañi itkañ udegän kañ irut. ²⁷ Täñkañ gäk webe yäpuno u täñpäwä webe u pekta kädetta nämo wäyäkñewen. Ba nämo yäpuno u täñpäwä yäpmäkta piäni nämo täñpen. ²⁸ * Upäñkañ webe yäpayäñ täno uwä momi nämo. Ba webe gubañitä äma yäpayäñ täko u imaka, momi nämo. Upäñkañ ämawebe nädapi täñpanitä kome terak ño bäräpi mäyap api yabäñ ahäneño unita kädet udewani inken ahäñ tamek yäñpäñ täwetat. ²⁹ * Ñodeta yäñpäñ yäyat; Kadäni iwoyäkñuko uku keräpi-inik täyak, kome pähap ño itak ñodegän nämo api irek. Unita kome ño terak irit unita nadäwätäk tañi nämo täneñ. Mebäri unita webe nitek in nadäk-nadäkjin webejiye terakgän nämo penen. Nämo, webe nämo yäpani ude bumik kañ irut. ³⁰ Ba konäm butewaki terak it täkañ in konäm butewaki terak nämo irani ude kañ irut. Ba oretoret terak irani in oretoret nämo täñpani ude kañ irut. Ba moneñ piä täñpani intä moneñ u näkñaken nämo yäñ nadäñpäñ kañ kuñarut. ³¹ * Ba äma kome täño tuñum yäpmäñ kuñat täkañ in moneñ tuñumjin nämo ude bumik kañ kuñarut. U imata, kome pähap ño itak ñodegän nämo api irek. Nämo, uwä paorayäñ keräp täyak.

³² Notnaye, näk intä nadäwätäk ikek kuñatta nämo nadätat unita man ño täwetat. Ñode nadäk takamäñ; Yanäpi irit täño nadäwätäktä äma gubañi nämo yepmäñit täyak unita Ekäni täño piätagän nadäwätäk täk täkañ, ba Ekänitä yabäwän tägakta nadäk kädet kubägän iwat täkañ. ³³ Täñ, nadäkinik täñpani

* 7:22: Plm 16; Efe 6:6; 1Pi 2:16 * 7:25: 1Ti 1:12-13 * 7:28: Luk 21:33

* 7:29: Rom 13:11 * 7:31: 1Jo 2:17

webe nikektä kome täño nadäwätäk terak bok kuñat täkañ. Ba webeni bänepi täñpidäm takta nadäwätäk täk täkañ. ³⁴ Unita nadäk yarä terak kuñat täkañ, webeni nanakta watä itta ba Ekäni täño piä takta nadäwätäk yarä u täk täkañ. Täñpakañ webe gubañi, äma nämo yäpani u Ekäni täño piäta nadäwätäk täk täkañ. U gupi bänepi kuduptagän Anututa biñam kudupi ude iniñ kirekta piäni täk täkañ. Täñ, webe äpi nikektä kome täño nadäwätäk terak bok kuñat täkañ. Ba äpi bänepi täñpidäm takta nadäwätäk täk täkañ. ³⁵ Man yäyat ño in täñkentäñ tamikta yäyat. U bäräpi tamikta ba taniñ bitnäkta nämo yäyat. Nämo, man ñonitä täñkentäñ tamiñirän in kudän siwoñi iwatpäñ bänep nadäk-nadäkjin kudup Ekäni terakgän penpäñ kañ kuñarut yäñ nadätat.

³⁶ Unita äma gubañi, webe jop iwoyäñ tamanipäñ yepmakta nadäk täkañ inta ñode yäyat; In kubätä ñode nadäwek; Webe u nämo yäpayäñ täro uwä goret täñ imet yäñ nadäwek. Ba gup nadäñ gäripnata watä täga nämo iret yäñ nadäñpäñ, ba webe u yäpnañi yäñ nadäwek. Eruk ude nadäwayäñ täko uwä iniken gärip iwatpäñ webe u täga api yäpek. Täñpakañ yäpeko uwä momi nämo. ³⁷ Täñ, äma kubä gubañigän itta kubätä pen iweränkañ nämo, ini nadäk kehäromigän penpäñ gup nadäñ gäripnata watä täga iret yäñ nadäwek. Eruk, äma udewani uwä webe iwoyäñ imani u nämo yäpeko u täga. Goret nämo täñpek. ³⁸ Unita ñode yäwa; Äma, webe iwoyäñ imani yäpeko uwä täga täñpek. Täñ äma, webe u kehärom tañpäñ nämo yäpeko uwä tägagämän kubä täñpek.

³⁹* Eruk unita man kubä ñode yäkgän täñpa; Äpi kodak irirän webeni äma unita biñamgän pen irek. Täñpakañ äpi kumbeko uwä webe u äma kubä täga yäpeko upäñkañ Ekänita nadäkinik täñpanipäñ yäpek. ⁴⁰ Ude upäñkañ näkña ñode nadätat; Webe u äma kubä nämo yäpeko uwä säkgämän-inik irek. Täñpakañ näk imaka, Kudupi Munapik ikek unita yäyat ño Munapik unitä nadäk-nadäkna täñmeham tañ namiñirän yäyat yäñ nadätat.

8

Tom anutu jopita ijin yämanita man

¹* Eruk, tom anutu jopita ijin yämani unita kudän täwayäñ. Äma ätutä ñode yäk täkañ; Nin kudup nadäk-nadäknin ikek yäñ yäk täkañ. U bureni yäk täkañ upäñkañ äma mäyaptä nadäk-nadäki tañita yäñpäñ gupi jop yäpmäñ ärok täkañ. Täñ, äbot täñpanitä nadäñ yämikinik kowata kowata täñpäñ kuñatnayäñ täño uyaku Kristo täño ämawebe kehäromini nitek api itneñ. ²* Täñkañ äma kubätä inita näk imaka kudup nadäwa tärekañ

* 7:39: Rom 7:2-3 * 8:1: Apos 15:29 * 8:2: Gal 6:3

yäj nadäweko uwä ini bänepi jop yäj-ikñarek. U nadänañi ude nämo nadatak yäj yäne! ^{3*} Täñ, äma kubätä Anututa gäripi nadäj imiñpäñ nadäj imikinik täk täyak, äma unita Anututä bureni-inik nadäj imitak.

^{4*} Unita tom anutu jopita ijin yämanipäj naknakta näwet yabänkuño unita jide yänayäj? Nöde; Anutu jopi uwä bureni nämo, wäranigän yäj nadäk tākamäj. Ba Anutu yarä nitek nämo, Anutu bureni-inik kubä-tägän itak yäj nadäk tākamäj. ^{5-6*} Imaka unita anutu yäj yäwerani kunum terak ba kome terak itkañ, ba imaka mäyapta anutu yäj yäk tākaj, ba imaka mäyapta ekäninin yäj yäk tākaj upäjkañ nintäño Anutu bureni-inik kubä-tägän itak. U Nanin pähap, imaka yäwän ahäwani unita biñangän it tākamäj. Ba Ekäninin bureni kubä-tägän itak. U Jesu Kristo, imaka kuduptagän unitäño kehäromi terakgän it tākaj, ba nin imaka, unitäño kehäromi terakgän it tākamäj.

⁷ Täñpäkañ nadäkinik täñpani notjiye ätu man unita nämo nadäwä tärek tākaj. U anutu jopi nadäj yämik-yämik kädet bian iwat täñkuño unita pen juku piñ itkañ unita ketem anutu jopita ijin yämanipäj nañkañä u imaka bureni-inikta ijin yämani yäj nadäk tākaj. Anutu jopi täño mebäri ket nämo nadäwä tärek tākaj unita ketem u nañkañ bänepitä Anutu inamiken goret tākamäj yäj nadäk tākaj. ^{8*} Nadäkañ? Ketemtä nämo nimagut päñku Anutu dubini-ken nipmak täyak. Nämo, ketem u ba u nänero ba nämo nänero unitä täñpewän Anutu inamiken täga ba waki ude nämo itne. ^{9*} Ude upäjkañ ket nadäwut. In nadäwä tärewäpäñ imaka u ba u tägagän täne yäj nadäk tākaj upäjkañ nadäk-nadäk u iwarirä notjiye nadäkiniki kwinitä tabäjpäñ udegän täñkañ nadäkiniki täñpä wanęta!

¹⁰ Nödetä nadäwut; Nadäwä tärewani inkät nanik kubätä anutu jopi täño iniñoret eñi gänañ itkañ tom anutu jopita ijin yämani nañ irirän notjinpak nadäkiniki kwini kubätä käweko uwä nöde nadäwek; Näkña udegän täga täñpet yäj nadäjpäñ nadäkiniki täñpän wanę. ^{11*} Wära! Kristotä notjinpak nadäkiniki kwini unita yäjpäñ kumbuk. Unita nadäk-nadäkjin nitektä notjinpak udewani kubä täño nadäkiniki täñpewä wanęo uwä tägawek? Nämo! ¹² Notjiye nadäkiniki kwini udewanita goret täñ yämiñpewä bänep nadäk-nadäki kehäromi nämo u täñpawak tākaj uwä Kristota udegän goret täñ imik tākaj. ^{13*} Unita nin kubäkubätä nöde nadänañi; Ketem näkä

* **8:3:** Gal 4:9 * **8:4:** 1Ko 10:19; Gal 4:8; Lo 4:35,39; Lo 6:4 * **8:5-6:** Mal

2:10; 1Ko 12:5,6; Efe 4:5,6; Jon 1:3 * **8:8:** Rom 14:17 * **8:9:** Rom 14:13-15;

Gal 5:13 * **8:11:** Rom 14:15,20 * **8:13:** Rom 14:21

nak täyat unitä täñpewän äbot täñpani notnapak kubätä momiken manpänä eruk, tom wari nämoinik api näñpet. Nämotä nämoinik, näkä täñpewa notnapak momi täñpek yäj nadäwet.

9

Pol uwä aposoro noriye ätu udewanigän

1 * Jide? Man yäyat unita näka nadäwä äpani täk täyak? Eruk näkñata ñode täwera nadäwut; Näk äma kubä täño topmäk-topmäk terak nämö it täyat. Nämö, näk aposoro bureni kubä. Näk Ekäninin Jesu u kañkut. Ba Ekäni täño piä täk täyat unitäño bureni uwä in ubayäj. 2 * Äma ätutä näka nadäñirä aposoro bureni nämö täk täkañ. Upäñkañ intä uyaku näka aposoro bureni yäj nadäk täkañ, ei yäj? Täñkañ Ekäni täño manbiñam täwerira nadäkinik täñkuño unitä kwawak ñode yäjähätäk; Näk Ekäni täño aposoro bureni kubä.

3 Eruk, äma näkño aposoro wäp ba piä yäpmäj danik täkañ unitäño jop manman u yäpmäj äpäkta ñode yäyat; 4 * Jide? Banabas-kät nektä piä täño gwäkita ketem ume täga nämö näde? 5 * Ba aposoro ätu ba Pitakät Ekäni täño noriyetä webeniye yämaguräkañ piäta bok kuñat täkañ u, nek udegän, äbot täñpani webe ninekta yäpmäjkañ bok täga nämö kuñatne? 6 Ba jide nadäkañ? Aposoro ätutä piä gwäki yäpmäjirä Banabas-kät nek-tägän ninek gupnek täñkentäkta moneñ piä täga täde? 7 Ude nämö! Äma piä mebäri mebäri täk täkañ uterak gwäki yäpmäk täkañ. Ämatä ämaken piä täñpäj unita gwäki yäpmäk täkañ. Ba gapman täño komi ämatä ini-tägän ini nämö täñkentäk täkañ. Ba äma kubätä ketem piä täñpäj ketem u täga näñpek. Ba sipsip täño watä ämatä watäni itneño u gwäkita nonoñi takätpäj nak täkañ. Watä jop nämö it täkañ.

8 Täñ, yäyat ñowä äma täño nadäk terak yäjähätäk yäj käwep nadäkañ. Upäñkañ nämö, бага mantä udegän yäyak. 9 * Moses täño бага man terak ñode kudän täwani pätak; Bulimäkautä piä täñ gaminäkañ ketem moräki näñpayäj täñirän nämö yäjiwären. Man unita jide nadäkañ? Anututä bulimakauta nadäwätäk täñpäj man u yäjñkuk? 10 * Nämö, u Anutu täño piä äma ninta juku piñpäj man u yäjñkuk. Nadäkañ, äma kome dukduk piä täk täkañ ba äma ketem bureni puget-puget täk täkañ uwä piä u jop nämö täk täkañ. Unitäño kowata bureni ätu api näne yäj nadäñpäj piäni täk täkañ. 11 * Nek udegän. Munapik täño yeri täga bämopjin-ken pik täñkumäko unita kowata intäño tuñum

* 9:1: Apos 22:17-18; Apos 26:16; 1Ko 15:8 * 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk

10:8; 1Ko 9:13-14 * 9:5: Jon 1:42 * 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6

* 9:11: Rom 15:27

ätu gupnek täñkentäktä yäpnañi nämo? ¹² * Äma ätutä inken piä täñjirä täga täñkentäñ yämik täkañ unita ketjin-ken nanik aposorojin bureni nek imata tañi täga nämo yäpde?

Täñpäkañ intä ude täga täñkentäñ niminañi upäñkañ in bämopjin-ken itkumäkken uken nämo peñ täwetkumäk. Nämo, intä Kristo täño Manbiñam Täga u korekta nektä kädet täñpipide yäñ nadäñpäñ bäräpi u ba u kotak takamäk. ¹³ * Ude upäñkañ ñode nadäkot; Äma Anutu täño eñiken piä täk täkañ uwä piä uterak ketem yäpmäk täkañ. Ba äma kudupi yot gänañ alta-ken Anututa tom ijin imik täkañ uwä tom u ätu kowata nak täkañ. ¹⁴ * Täñpäkañ äma Jesu täño manbiñam yäñahäk täkañ uwä udegän, piä uterak täga itnañi. Ekäninintä kädet u yäñkehärom tañjuk.

¹⁵ * Ekänitä kädet u peñkuko u täga iwarero upäñkañ piä gwäkita nämo yäñapik täyat. Ba intä täñkentäñ namikta man ño nämo kudän täyat. Nämo, Ekäni täño manbiñam gwäki yäpmäkta nitek nämo, jop täwet täyat unita oretoret pähap täk täyat. Äma kubätä kädet u täñpipiñ nameko uwä kumbet yäñ nadäwet. ¹⁶ * Täñpäkañ näk Manbiñam Täga yäñahäk täyat unita yäñpäñ wäpna täga nämo yäpmäñ akwet. Nämo, piä u täkta yäñ namani unita imata ehutpäñ nämo täñpet? Näk Manbiñam Täga u nämo yäñahäwayäñ täro uwä waki api kañ-ahäwet yäñ nadätat. ¹⁷ * Täñpäkañ Manbiñam Täga u yäñahäkta näkñaken gärip terak yäñahäwero uyaku gwäkita täga yäwet. Upäñkañ ude nämo, piä täk täyat uwä ude täkta yäñ namani unita jop, Ekänitä kädet peñ namani ude iwatpäñ täk täyat. ¹⁸ Eruk, gwäki imatäkenpäñ api yäpet? Uwä ñode; Epänta gwäki yäpmäk-yäpmäk kädet näkña täga iwatnañi u peñpäñ Manbiñam Täga u gwäki yäpmäkta nämo, jop yäñahäk täyat unitä piäna täño gwäki ude täyak.

Pol ämawebe täño piä watä äma äworeñjuk

¹⁹ * Nadäkañ? Anututä yen pit namiñkuko unita näk äma täño yen terak nämo it täyat. Upäñkañ näkñaken gärip iwatpäñ ämawebe kudup täño watä piä äma jopi ude äworeñpäñ kuñat täyat. U imata, äma mäyap yämagutpäñ Anututa biñam yepmakta nadäk täyat. ²⁰ * Mebäri unita näk ñode täk täyat; Juda ämawebe yämagutpäñ Anututa biñam yepmakta Juda äma ude äworeñpäñ bämopi-ken piäni täk täyat. Uwä Moses täño бага man terak it täkañ unita бага man terak irani ude äworeñpäñ täñkentäñ yämik täyat. Näkñawä бага man terak nämo it

* **9:12:** Apos 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7 * **9:13:** Nam 18:8,31; Lo 18:1-3

* **9:14:** Mat 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 * **9:15:** Apos 18:3 * **9:16:** Jer 20:9

* **9:17:** 1Ko 4:1 * **9:19:** Mat 20:26-27 * **9:20:** Apos 21:20-26

täyat upänkaŋ äma бага man terak it täkaŋ u Kristota biŋam yämagutta ini bumikgän äworek täyat. ²¹ * Täŋkaŋ äma Moses täŋo бага man nitek nämo u yämagutta äma бага man nitek nämo ude äworek täyat. Ude täk täyat uwä Anutu täŋo бага nämo irepmit täyat. Nämo, näk Kristo täŋo man kädet ugän iwatpän ude uwä täk täyat. ²² * Täŋkaŋ äma nadäkiniki kwini ätu Kristota biŋam yämagutta, äma nadäkiniki kwini ude bumik äworenpan bämopi-ken piäni täk täyat. Bureni, äma mebäri mebäri udewanä ätu Kristota biŋam yämagutta nadäk täyat unita äma mebäri mebäri u bumik äworenpan bämopi-ken piäni mebäri mebäri täk täyat. ²³ Ude täk täyat uwä Manbiŋam Täga u täŋmeham täkta täk täyat. Ba imaka tägatäga Manbiŋam Täga u pewä ahäk täyak u Ekäni täŋo ämawebeniye-kät bok kaŋ yäpna yänkaŋ täk täyat.

Gwäki bureni yäpmäkta bäränek täkäna

²⁴ Täŋpakaŋ uwä ŋode bumik; Närepmirek gärepmirek-ken äma mäyaptä bäräneneŋo upänkaŋ äma kubä-tägän бага pewani-ken intäjukun ahänpan gwäki yäpek. Eruk, in udegän gwäki bureni u yäpmäkta juku piŋpan kehäromigän kaŋ bäränewut. ²⁵ * Nadäkaŋ, äma närepmirek-gärepmirek-ken bäränenayän nadäk täkaŋ uwä gärip mebäri mebäri mäde ut yämiŋpan gupi täŋpidäm takta komi piä täk täkaŋ. Täŋkaŋ äma uwä gwäki paotpaot ikek yäpmäkta ude täk täkaŋ. Täŋ, ninäwä gwäki bureni-inik, paotpaot ikek nämo u yäpmäkta bäränek täkamän. ²⁶ Mebäri unita näk dapun jopjop nämo täŋkaŋ bäränek täyat. Nämo, siwonigän bäränek täyat. Ba äma ämik täŋkaŋ kerä jopjop wepmät täkaŋ ude nämo täk täyat. ²⁷ * Nämo, gupnatä gäripna ba manna iwatta ut täyat. U gupnatä gärip mebäri mebäri penjirän goret bäränewet yänpan ude uwä täk täyat. Näk äma ätu Ekäni täŋo manbiŋam yäwet yäpman äbän täyiwa gwäki nämo yäpayän yän näwerekta!

10

Isrel äbottä täŋkuŋo udegän nämo täne

¹ * Notnaye, äbekjiye orajiye Moses iwarän täŋkuŋo uken bäräpi ahän yämiŋkuŋo u ket juku piwut yän nadänpan man ŋo täwerayän; U kudup gubam pähap Anututä watä it yämikta pewän äpuko u gänaŋ kuŋatkuŋ. Ba u kudup Gwägu Gämäni u weŋpeŋ kukŋi udude säkgämän ahänkuŋ. ² Gubam u gänaŋ kuŋatkuŋo ba ume weŋkuŋo u ume ärutärut bumik ude täŋkuŋ. Kadäni uken kuŋat-kuŋat kodaki yäput penpan Moses täŋo

* **9:21:** Gal 2:3 * **9:22:** 2Ko 11:29; Rom 11:14 * **9:25:** Plp 3:14; 2Ti 4:7-8; 2Ti 2:4-5; Jem 1:12; 1Pi 5:4 * **9:27:** Rom 8:13, 13:14 * **10:1:** Kis 13:21-22; Kis 14:22-29

iwaräntäkiye ude ahänkuñ. ³* Täñkañ ämawebe u kudup ketem Munapiktä yepmäñ towiñkuko u nak täñkuñonik. ⁴* Ba u kuduptagäntä ume Munapiktä yämiñkuko u imaka, nak täñkuñonik. Ume uwä mobä Munapiktä peñ yämani bok kuñat täñkuño uken naniktä äpäñirän nañkuñ. Mobä uwä Kristo ubayäñ. ⁵* Ude tak täñkuño upänkañ ämawebe ukät nanik mäyaptä Anutu täño gärip nämo iwatkuño unita yabäwän nämo tägañkuñ. Mebäri unita ämawebe mäyaptä kome jopi uken kumäñ täñpä kuñkuñ.

⁶* Eruk, imaka ahän yämiñkuño u nintä kañpäñ nadäktä wärani ude ahänkuñ. Unitä nin ñode niwoñäretak; Ninä bänep nadäk-nadäknin imaka wakiwaki terak nämo pene, ämawebe biani unitä täñkuño ude. ⁷* Ba anutu jopi nämo yäniñ oretne, äma biani ätutä täñkuño ude. Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Ämawebe u ketem ume nañpäñ täñguñguñ täñkañ guñ äma täño kap tenpäñ kudän waki-wakiinik täñkuñ. Kis 32:6

⁸* Eruk kubokäret kädet äma biani u ätutä täñkuño ude nämo täne. Äma uwä ude täñkuño unita kepma kubägän ämawebe 23,000 udetä paotkuñ. ⁹* Unita ninä Anututä täga nämo nin däpek yäñ nadäñpäñ imaka u ba u täga täne yäñ nämo nadäne. Äma biani ätutä Anutu ude täñ-yabäñirä gämoktä kumäñ-kumäñ däpuñ. ¹⁰* Ba Anutu täño kudänta gañani nadäñpäñ yänkubit-kubit nämo yäne. Äma biani ätu ude täñkuño uwä Kumäñ-kumäñ täño Añerotä äbä kumäñ-kumäñ däpuñ.

¹¹* Notnaye, imaka ahän yämiñkuño u äma ätutä juku piñpäñ kädet kuroñ udegän nämo täneñta ude ahänkuñ. Täñpäñ unitäño manbiñam uwä tärek-tärek kadäni-ken itkamäñ nintä daniñpäñ nadäñkañ umuntäneta kudän täñkuñ. ¹² Unita äma kubätä näk kehäromi itat, wakiken täga nämo mänpet yäñ nadäñpäñä momi-ken mänpektä nadäñ täpäneñpäñ kuñarek. ¹³* Täñpäkañ notnaye ñode nadäkot; Täñyabäk kudupitä nämo ahän tamik täkañ. Nämo, ahän tamik täkañ uwä äma ätuken ahäk täkañ unitägän ahän tamik täkañ. Upänkañ Anututä yänkehäromtak mani iwatpäñ nämo api tepmanpek. Nämo, u tabäñ äwaräkuk täñirän tänyabäk kubä intä täga irepmiñnañi nämo, ude wani kubätä nämo api ahän tamek. Nämo inik! Tänyabäk kubätä ahän tamiñirän Anututä

* **10:3:** Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11 * **10:5:** Nam 14:26-30; Hib 3:17; Jud 5 * **10:6:** 1Ko 10:11; Nam 11:4,34 * **10:7:** Kis 32:6 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:** Nam 21:5-6 * **10:10:** Nam 16:41-49; Hib 3:11,17 * **10:11:** 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * **10:13:** 1Ko 1:9

kädet täwit tamiñpäñ tänyabäk u gänañ kehärom tañpäñ itta kehäromi api tamek.

Anutu ba wäbät bok yäniñ oretnañi nämo

14 * Unita notnaye tägagämän, wäbät yäniñ oretoret kädet kañumuntañ ban päñku irut. 15 In guñ nämo, nadäwä tum-bani unita man täwerayäñ täyat ño injin ket yäpmäñ daniñpäñ nadäwut. 16 * Ekäni täño wain ume näna yäñpäñ Anutu bänep täga man iwetpäñ nak täkamäñ uwä nañpäñä Kristo täño kumäk-kumäki terak tubeñ kuñpäñ Kristo inikäät bänep kubägän täñpäñ it täkamäñ. Ba käräga tokätpäñ nak täkamäñ u udegän. U nañpäñä Kristo täño gupikäät kentäñpäñ Kristo-kät bänep kubägän täñpäñ it täkamäñ. 17 * Eruk, käräga bureni mebäri kubägän itak u kubägän nak täkamäñ unita ämawebe ini-ini itkamäñ upäñkañ gup kubägän ude ahäk täkamäñ.

18 * Eruk, Juda ämawebe täño täktäkita juku piwut; Ämawebe tom ketem alta terak Anututa iñiñ imanipäñ u moräki nak täkañ uwä nañpäñ Anutu-kät kentäñpäñ bänep kubägän täñpäñ it täkañ. 19 * Täñkañ man unita nadäñjit anutu jopi yäniñoret-oret man täwerayäñ täyat ñonita nadäwut; Imaka guñ ämatä anutu jopita iñiñ yämik täkañ u ba anutu jopi ini, unita jide yänayäñ? U imaka bureni? Nämo inik! U imaka bureni nämo yäñ täwetat. 20 * Unita ñode yäyat; Guñ ämatä imaka anutu jopita iñiñ yämik täkañ uwä Anututa nämo, Satan täño watä ämaniyeta iñiñ yämik täkañ. Unita ketem anutu jopita iñiñ yämani nämo näneñ yäñ täwet täyat uwä ñodeta; In u nañpäñ Satan täño watä ämaniye-kät kentäñpäñ bänep kubägän täñpäñ itta nämo nadätat. 21 * Inä Ekäni täño wain ume nañit, Satan täño watä ämaniye unitäño bok täga nämo näneñ. Ba Ekäni täño käräga nañit, Satan täño watä ämaniye unitäño bok täga nämo näneñ. 22 * U imata, ude tänayäñ tämäño uwä Ekänitä kokwawak bureni api täñ nimek. Ude täñpäñä nin kehärom tañpäñ Anutu täño kokwawak täga api irepmitne? Nämo inik!

Notniye täñkentäñ yämikta täktäk ugäñpäñ täne

23 * Täñpäkañ äma ätutä ñode yäk täkañ; Nin imaka u ba u tägagän täne yäk. Imaka yäjiwäranı kubä nämo, kudup u ninıñ kirewani yäñ yäk täkañ. Man udewanita ñode yäyat; Täga yäkañ upäñkañ täktäk kudup uwä tägagän nämo. Ba täktäk kuduptagäntä täga nämo täñkentäñ nimek. 24 * Unita ñode nadäkot; Ninä nininta nadäwätäk nämo täne. Nämo, äma ätu täñkentäñ yämikta piäni täne.

* 10:14: 1Jo 5:21 * 10:16: Mat 26:26-28 * 10:17: Rom 12:5; Efe 4:16
 * 10:18: Wkp 7:6 * 10:19: 1Ko 8:4 * 10:20: Lo 32:17; Rev 9:20 * 10:21:
 2Ko 6:15-16 * 10:22: Lo 32:21 * 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Rom 15:2

25 Eruk, ketem tom kudup ämatä gwäki penpän yäpmäkta maketken pek täkaŋ u yänjyabäk kubäkät nämo, täga suwanpän näneŋ. Yänjyabäk ŋode nämo yäneŋ; U anutu jopita ijin yämani ba nämo ijin yämani yän nämo yäneŋ. 26 * U imata, unitawä Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

*Kome ini ba imaka imaka uterak itkaŋ u kudup Ekäni täŋogän.
Sam 24:1*

27 * Unita Jesuta nadäkinik nämo täŋpani kubätä ketem bok näda yän gäwerän täga yän nadänpänä ketem gwet gameko u kudup yänjyabäk kubäkät nämo, ba nadäwätäk ikekkät nämo, jop täga näŋpen. Ketem u bänep nadäk-nadäkka täga nämo täŋpän waneŋ. 28 * Upänkaŋ ketem kubä näŋpayän täŋiri äma kubätä ŋode gäwerek; Ketem ŋowä anutu jopita ijin yämani yän gäweränä eruk, notkapak unita yänpän ketem u nämo näŋpen. Nämo, notkapak unitä gäka nadäwätäk täŋpän goret täk täyan yän gäwerekta! 29 Gäkŋa momi täŋpen yän nämo yäyat. Nämo, notkapak unitä momi täyan yän nadäweko unita ketem u nämo näŋpen.

Eruk, man unita äma kubätä kikäŋutpän ŋode yäwek; Wäral Näk imaka u ba u tägagän näŋpet ba täŋpet yän nadätat unita imata äma ätu udegän nämo nadäk täkaŋ unita yänpän kädet u pewet? 30 * Näk ketem kubä Anutu bänep täga man iwetpän näŋpero uwä äma kubätä goret näyan yän imata näwerek? 31 * Eruk unita ŋode yäwa; In ketem ba ume nänayän, ba imaka u ba u tänayän nadänpänä u kudup Anutu wäpi biŋam yäpmän akuktagän täneŋ. 32 * Unita äma kubä, Juda äbotken nanik, Grik äbotken nanik, ba äbot täŋpani kubä momi-ken tewet yän yänpän imaka siwoŋi täŋpen kuŋat täkot. 33 * Näkä täk täyat udegän täk täkot; Näkŋa täŋkentäkta nadänpän nämo, ämawebe kudup täŋkentän yämiŋira Ekänita biŋam täŋput yän nadänpän kuŋat täyat.

11

1 * Unita näkŋo kädet kuroŋ iwat täkot, näkä Kristo täŋo kädet kuroŋ iwat täyat ude.

Ämawebe täŋo mebäri

2 Kadäni kadäni näk man kudup täwetpän täwoŋärenkuro u pen juku piŋ it täkaŋ. Täŋkaŋ iŋitpän yäpmän kuŋat täkaŋ unita taniŋ oretat. 3 * Upänkaŋ man kubä ŋode täwerayän

* 10:26: Sam 24:1 * 10:27: Luk 10:8 * 10:28: 1Ko 8:7 * 10:30: 1Ti 4:4
* 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Rom 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko
4:16 * 11:3: Stt 3:16; Efe 5:23; 1Ko 3:23

täyat unita imaka, nadäkinik kaŋ täŋput; Äma kuduptagän täŋo gwäki u Kristo. Täŋpäŋ webe täŋo gwäki uwä äpi. Täŋpäŋ Kristo täŋo gwäki uwä Anutu. ⁴Unita äma kubätä tek ämetkaŋ Anutu-ken yäŋapik man yäwayän täko ba Ekäni täŋo meni jinom yäŋahäwayän täko u gwäki Kristota mäyäk api imek. ⁵Täŋ, webe kubätä tek nämo ämetkaŋ Anutu-ken yäŋapik man yäwayän täko, ba Anutu täŋo meni jinom yäŋahäwayän täko uwä udegän gwäki äpita mäyäk api imek. Webe ude täk täkaŋ uwä webe jopjop kuŋarirä mäyäk yämikta gwäki pujiŋ madäŋ yämik täkaŋ udegän api äworeneŋ. ⁶Ŋodeta yäyat; Webe kubätä tek nämo ämetkaŋ kuŋareko uwä kubätä webe unitäŋo gwäki pujiŋ kudup kaŋ madäŋ imän. Upäŋkaŋ u uwä imaka mäyäki unita webe uwä gwäk muyam nizek kuŋatpäŋä tek ämetkaŋ kuŋarek. ⁷* Täŋpäkaŋ ämawä tek nämo ämetkaŋ gwäki jopitä kuŋatneŋ. U imata, äma uwä Anutu täŋo iŋam dapun ba Anutu täŋo epmäget moräki unita. Täŋ, webe uwä äma täŋo epmäget moräkipäŋ täŋpani. ⁸* Äma uwä webeken nanikpäŋ nämo yäpuk. Webe uyaku ämaken nanik yäpuk. ⁹* Äma jukun täŋpäŋ peŋkaŋ webewä äma täŋo täŋkentäki ude itta yäŋpäŋ täŋpäŋ pewani. ¹⁰Mebäri unita webe uwä man buramik webe unitäŋo wärani uwä tek ämetpäŋ kuŋatneŋ. Ude kuŋatnayän täŋo uwä aŋero api oraŋ yämineŋ.

¹¹Täŋpäkaŋ Ekäni-kät kowat kwasikorän täŋpanitä webe inipärik, äma inipärik nämo kuŋatneŋ. Nämo, webetä äma täŋo täŋkentäki ude itneŋ, ba ämatä udegän, webe täŋo täŋkentäki itneŋ. ¹²U imata, webe uwä ämaken nanik yäpani. Udegän ämatä webeken ahäŋ bumbum täk täkamän. Täŋkaŋ u kudup Anutu-ken nanigän.

¹³Eruk, injin-tägän kaŋpäŋ nadäk täŋput; Webe kubä tek nämo ämetkaŋ Anutu-ken yäŋapik man yäŋirän tägawek? ¹⁴Ba äma gwäki pujiŋ taŋitä kuŋarirän kawä siwoŋi täŋpek? Nämo! Anututä kädet kubä äbekjiye orajiye-ken ŋode inide pewän ahäwani; Ämatä gwäk pujiŋ taŋi, webe täŋo ude bumik yäpmän kuŋat-kuŋat u mäyäki. ¹⁵Upäŋkaŋ webetä gwäk pujiŋ käroŋi yäpmän kuŋarirä kawä tägawek. Gwäk pujiŋ käroŋi u webe täŋo epmäget moräk. Gwäki pujiŋtä tek ude täŋpek. ¹⁶Täŋpäkaŋ äma kubätä näkŋo man ŋo urayän nadäŋpäŋä ket ŋode nadäwek; Kädet ätu nämo iwat täkamän, ba Anutu täŋo äbot ätu komeni komeni itkaŋ u kädet ugän iwat täkaŋ.

Ekäni täŋo äŋnak-äŋnakta man

¹⁷Eruk, man ŋo täwerayän täyat uwä bänep täga terak nämo täwerayän. Anutu ininoret käbeyä täk täkaŋ-ken kädet tägatäga

* **11:7:** Stt 1:26-27; Jem 3:9 * **11:8:** Stt 2:21-23; 1Ti 2:13 * **11:9:** Stt 2:18

nämo pewä ahäk täkaŋ. Nämo, äma bänep yäpä wakwak käbeyä ude täk täkaŋ. ¹⁸ * In-täŋo biŋam man ŋode nadäk täyat; Käbeyäta änok kubägän irirä bämopjin-ken duŋ-wewek ahäŋ tamik täyak yäk. Ude näwerirä u bureni käwep yäŋ nadäk täyat. ¹⁹ * Bureni, duŋ-wewek in bämopjin-ken ahäk täyak u täga nämo. Upäŋkaŋ jop uken, ini kaŋ ahäwän. Ude uyaku inken nanik netätä kädet Anututä gäripi nadäk täyak u iwat täkaŋ u kwawak api ahäwew.

²⁰ Täŋpäkaŋ käbeyäta änok kubägän itkaŋ äŋnak-äŋnak täk täkaŋ uwä Ekäni täŋo äŋnak-äŋnak bureni nämo täk täkaŋ. Nämo inik! ²¹ In kubäkubätä injinken ketem yäpmäŋ päbä notjiye mäde ut yämiŋpäŋ käreŋ nak täkaŋ. Täŋirä ätu nakta yeŋirä it täkaŋ. Täŋpäŋ in ätutä wain ume bumta naŋpäŋ täŋguŋguŋ täk täkaŋ. ²² * Jide? In eŋijin nämo? Äŋnak-äŋnak injin eŋiken täga nämo täneŋ? Ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo äbot täŋpanita nadäŋirä imaka jopi kubä täk täyak. Ba notjiye jäwärita mäyäk yämik täkaŋ. Unita jide täweret? Kudän täk täkaŋ unita oretoret man täweret ba? Nämotä nämo inik!

²³ Nadäkaŋ? Man täwetat ŋowä Ekäniken nadäŋkuro upäŋ täwetat. Man uwä ŋode; Bipani Judas Kariotta Jesu iwan keru terak teŋkuko kadäni uken Jesutä ŋode täŋkuk; ²⁴ Uwä käräga yäpmäŋpäŋ Anutu-ken bänep täga man iwetkaŋ tokät jukutpäŋ iwaräntäkiyeta yämiŋpäŋ ŋode yäŋkuk; Ŋowä näkŋo gupna yäk. Uwä in täŋkentäktä iniŋ kirewani. Unita näk nadäŋ namikta kaŋ nak täŋput yäk. ²⁵ * Ketem naŋ paotpäŋ iräwä udegän wain ume yäpmäŋpäŋ yämiŋkaŋ yäŋkuk; Ŋowä näkŋo nägätna. Nägätna ŋonitä topmäk-topmäk kodaki yäput peyak yäk. Unita kadäni kadäni ŋo naŋpäŋä näka kaŋ nadäŋ namik täŋput yäŋ yäwetkuk. ²⁶ Unita kadäni kadäni käräga ba wain ume u nak täkaŋ uwä Ekänitä komi nadäŋpäŋ kumbuko unitäŋo manbiŋam yäŋahäŋpäŋ täk täkaŋ. Ude täŋ yäpmäŋ kuŋirä Ekäni uwä kaŋ äbän.

²⁷ * Eruk, unita nadäkot; Ekäni täŋo däkum naknak u imaka jopi kubä nämo. Unita äma kubätä kädet siwoŋi nämo iwatkaŋ Ekäni täŋo käräga ba wain ume näŋpeko uwä Ekäni täŋo tohari ba nägärita nadäŋirän imaka jopi kubä ude täŋirän Ekänitä kawän momi täŋpek. ²⁸ * Unita äma kubätä käräga ba wain ume u näŋpa yäŋpäŋ bänep nadäk-nadäki-ken jide päreko u jukun yäpmäŋ daniŋkaŋ täga näŋpek. ²⁹ Täŋkaŋ äma kubätä Ekäni täŋo gupi, äbot täŋpani noriye unita siwoŋi nämo nadäŋ yämiŋpäŋ käräga ba wain ume näŋpeko uwä ini-tägän ini gupi

* **11:18:** 1Ko 1:10-12; 1Ko 3:3 * **11:19:** Lo 13:3; 1Jo 2:19 * **11:22:** Jem 2:5-6

* **11:25:** Kis 24:6-8; Sek 9:11; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29 * **11:28:** Mat 26:22; 2Ko 13:5

Anutu täņo manken tewek. ³⁰ Mebäri unita inken nanik ämawebe ätuwä kehäromini nämo itkaņ ba ätu käyäm ikektä itkaņ ba ätuwä kumbuņ. ³¹ Upäņkaņ nin bänep nadäk-nadäknin säkgämän yäpman daninkaņ nänayän tämänö uwä Anututä manken nämo api nipmanpek. ³² * Täņ, Anututä nibäwän täga nämo täņpäwä kädet siwoņi niwoņärehta bäräpi mebäri mebäri nimik täyak. Imata, äma komen ämawebe-kät paot-paotta biņam tänero ujeta yäņpäņ täk täyak.

³³ Unita notnaye, inä kubä-kengän itkaņ Ekäni täņo ketem bok näna yäņpäjä äma kuduptagän äbän moreņpäņ iräkaņ yäput-peņpäņ uterakgän kaņ nak täņput. ³⁴ Täņpäkaņ äma kubätä nakta iwäwä intäjukun ini eņiken naņ koreņkaņ käbeyäken täga kwek. Ude tänayän täņo uyaku käbeyä nämo täņpä wawäpäņ Anututä kowata waki nämo tamek. Eruk ugän. Man moräki itak u äneņi äreņpäņ tabäwayän täyat-ken uken api täweret.

12

Munapiktä iron täk täyak unita man

¹ Eruk notnaye, Kudupi Munapiktä iron täk täyak unitäņo mebärita intä guņ itneņo ujeta ñode täwera ket nadäwut; ² * In bian guņ itkaņ anutu jopi, man nämo yäwani uken päņku gämori-kengän itkaņ unitäņo nadäk kädet gwäjiwani iwatpäņ kuņat täņkuņonik. ³ * Unita ñode täwera nadäwut; Kadäni uken man yäk täņkuņo u man Anutu täņo Munapiktä pewän ahäk täkaņ u nämo. Nämoinik! Anutu täņo Munapiktä äma kubäken itkaņ man iwerirän ñode täga nämo yäwek; Jesu kaņ wawän! Ba äma kubä Ekäni täņo Munapiki nämotä Jesu u Ekäni yän täga nämo yäwek.

⁴ * Täņpäkaņ äbot täņpani ninken Munapiktä iron mebäri mebäri pewän ahäk täkaņ uwä Munapik kubä-tägän pewän ahäk täkaņ. ⁵ * Ba Ekäni täņo watä piä mebäri mebäri täk täkamän upäņkaņ Ekäni kubägän. ⁶ Ba piä u täkta piä täktäk täņo käderi mebäri mebäri upäņkaņ Anutu kubä unitägän piä u kudup täkta äbot täņpani ämawebe kuduptagänta kehäromi nimik täyak. ⁷ * Bureni, Munapiktä äbot täņpani ätu täņkentän yämikta ämawebe kubäkubäken kehäromini pewän ahäk täkaņ. ⁸ Uwä ñodeta yäyat; Munapiktä äma kubäta kehäromi iminirän nadäk säkgämän kubä Anutu-ken nanik täga yäjahäwek. Täņpäkaņ äma kubätawä Munapik kubä unitägän nadäk-nadäk ätu Anutu-ken nanik ämawebe yäjahäņpäņ yäwetta kehäromi imik täyak. ⁹ Täņkaņ Munapik kubä uterakgän äma kubä

* 11:32: Hib 12:5-6 * 12:2: Hab 2:18-19 * 12:3: 1Jo 4:2-3 * 12:4: Rom

12:6; Efe 4:4 * 12:5: Efe 4:11 * 12:7: 1Ko 14:26

nadäkinik kehäromi täk täyak. Ba Munapik kubä unitägän äma kubätawä äma käyäm ikek yäpän-tägakta kehäromi imik täyak. ¹⁰ * Tänpäkaŋ äma kubätawä Munapik unitägän kudän kudupi ätu täkta kehäromi imik täyak. Täŋ, kubätawä Munapik unitägän Anutu täŋo meni jinom yäpmänpäŋ yänahäkta kehäromi imik täyak. Ba äma kubätawä Munapik täŋo man bureni ba mäjo täŋo man jopi u yäpmäŋ danikta kehäromi imik täyak. Täŋkaŋ äma kubätawä man kotäk kudupi mebäri mebäri terak yäkta kehäromi imik täyak. Tänpäkaŋ äma kubätawä man kotäk u yäpmäŋ äyänutpewän äma ätutä nadäkta kehäromi imik täyak. ¹¹ * Kudän mebäri mebäri uwä, Munapik kubä unitägän pewän ahäk täkaŋ. U iniken gärip terak äma kubäkubäta kehäromi inigän inigän yämik täyak.

Gupnin kubägän upäŋ moräki mäyap

¹² * Eruk gupninta nadäwut. Äma ninäwä gupnintä kubägän täyak upänkaŋ gupnin täŋo moräki wäpi inigän inigän. Täŋkaŋ wäp inigän inigän unitäkaŋ gup kubägän täyak. Eruk Kristo täŋo äbot terak udegän pätak. ¹³ * Nin kubäkubä mäyap upänkaŋ Kristo terak gup kubägän ude itkamäŋ. Nin kudup, Juda äbotken nanik, guŋ äbotken nanik, watä piä täŋpani jopi ba äma ekäni, nin Munapik kubägänpäŋ uwäktäŋ nimani. Munapik uwä ume bumik, naŋ täpäneŋpäŋ säkgämän itta nimani. Täŋkaŋ Munapik unitä tänpewän gup kubägän ude täŋkumäŋo itkamäŋ.

¹⁴ Unita gupnin terak man wärani ŋode täwetat; Gupnin täŋo moräki mäyap, kubägän nämo. Uwä ŋode bumik; Munapiktä nin kubäkubäta kehäromi niniŋirän piä ba täktäk mebäri mebäri Kristo täŋo äbot täŋkehärom takta täk täkamäŋ. ¹⁵ Unita kuroŋnintä ŋode yäwek; Näk ketka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Upänkaŋ u gupnin moräk! ¹⁶ Ba jukunintä ŋode yäwek; Näk dapunka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Ude nämo! U gupnin moräk! ¹⁷ Ba jide? Gupnin kudup u dapuningän täŋpeko uwä man jide ude nadäne? Ba gupnin kudup u jukuningän täŋpeko uwä imaka kubä täŋo kábäŋi jide ude yäna-kuneŋ? ¹⁸ Upänkaŋ ude nämo, Anututä iniken gärip iwatpäŋ gupnin täŋo moräki inigän inigän peŋirän piä iniken iniken täk täkaŋ. ¹⁹ Tänpäkaŋ gupnin moräkitä kubägän äworeŋpäŋ itneŋo uwä gup bureni nämo! ²⁰ Nämo, gupnin täŋo moräki mäyap unitä gup kubägän ude täŋkaŋ piä iniken iniken täŋirä säkgämän it täkamäŋ.

²¹ Unita dapunintä ketnin ŋode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä piä näkŋagän täga täŋpet! yäk. Ba gwäknintä

* **12:10:** Apos 2:4; 1Ko 14:5 * **12:11:** Rom 12:3; 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17

* **12:13:** Gal 3:28

kuroŋnin ɲode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä näkɲagän täga iret! yäk. ²² Nämo inik, gupnin moräki kubäta kehäromini nämo yäj yäk täkamäj upänkaŋ unitä nämo ireko uwä kehäromi jide ude yäpne? ²³ Ba gupnin moräk-moräkta nadäna äpani täk täkamäj upäj watä säkgämän it yämik täkamäj. Ba gupnin moräk kubä u mäyäkknin uwä säkgämän-inik uwäk täk täkamäj. ²⁴ Tänpäkaŋ gupnin moräki täga ätu kwawak pena it täkaŋ unita ɲode nadäkamäj; Anututä gupnin moräki kuduptagän peŋkuko gup kubägän ude itkaŋ. Täŋkaŋ gupnin moräki ätuwä wäpi biŋam ikek nämo bumik unita intäjukun peŋkuko itkaŋ. ²⁵ Intäjukun peŋkuko uwä gupnin täŋo moräki moräki duŋ-wewek nämo täŋkaŋ watä kowata kowata täneŋta tänpäj peŋkuk. ²⁶ Unita gupnin moräki kubätä komi nadänjirän moräki ätu kuduptagän komi nadäneŋ. Ba kubätä wäp biŋam yäpmänjirän noriye kuduptagän wäpi biŋam yäpneŋ.

²⁷ * Eruk, man unitäŋo mebäri ɲode; Äbot täŋpani in kuduptagän Kristo täŋo gup ude itkaŋ. Tänpäkaŋ in kubäkubätä gup unitäŋo moräki moräki ude itkaŋ. ²⁸ * Täŋkaŋ äbot täŋpani bämopi-ken Anututä piä mebäri mebäri täkta äma inigän inigän ɲode iwoyänpäj yepmaŋkuk; Intäjukun, aposoro yäpmäj daniŋpäj yepmaŋkuk. Tänpäj uterakä äma Anutu täŋo meni jinom yäpmänpäj yäŋahäwani. Uterakä äma Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpäj yäwoŋärewani. Ba äma ätuwä äma käyäm ikek yäpätägakta iwoyänpäj yepmaŋkuk. Ba ätuwä kudän kudupi täkta, ätuwä täŋkentäk piä mebäri mebäri täkta, ätuwä piäta watä itta. Täŋ, ätuwä man kotäk kudupi terak yäkta iwoyänpäj yepmaŋkuk. ²⁹ Unita jide? Äbot täŋpani kudup uwä aposoro? Ba kuduptagän uwä Anutu meni jinom yäj ahäwani? Ba kuduptagän uwä yäwetpäj yäwoŋäreki piä täk täkaŋ? Ba kuduptagän kudän kudupi täk täkaŋ? ³⁰ Ba kuduptagän äma käyäm ikek täga yäpätäganeŋ? Ba kuduptagän man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ? Ba kuduptagän man u yäpmäj äyänut täkaŋ? Nämo inik! U piäni inigän inigän täk täkaŋ.

³¹ * Upänkaŋ Munapik täŋo iron kubäkubä ukät nanik intäjukun-inik itkaŋ u yäpmäkta gwäk pimiŋpäj piäni täk täkot. Unita apiŋo kädet tägagämän kubä täŋo mebäri täwetpäj täwoŋärewayäj.

13

Bänep iron bureni täktäk kädet

¹ Näk äma nadäk-nadäk ikek ude itpäj äma täŋo man kotäk mebäri mebäri terak, ba kunum gänaŋ aŋero unitäŋo man

* **12:27:** Rom 12:5; Efe 5:30 * **12:28:** Efe 4:11-12 * **12:31:** 1Ko 14:1

terak täga yäwero upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayän tärö uwä manna säkgämän uwä yänuruk-uruk, wagäm mämä ude api täŋpek. ² * Täŋpäkaŋ näk Anutu täŋo meni jinom yäpmänkaŋ pidämigän täga yänahäwet, ba imaka imaka kwawak irani ba käbop irani unitäŋo mebäri täga nadäwa täreneŋo upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayän tärö uwä imaka jopi ude api ired. Ba nadäkinikna kehäromitä pom täŋpewän ini irani-ken täga peŋpeŋ äpämäŋ kweko upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayän tärö uwä nadäkinikna u jopigän api täŋpek. ³ * Täŋpäŋ näk tuŋumna kudup äma jäwärita täga yämet, ba Anututa yänpäŋ gupna paotta täga iniŋ kirewero upänkaŋ bänep iron ikek nämo kuŋarayän tärö uwä täktäkna tägatäga unitä nämo api täŋkentäŋ namek.

⁴ Eruk ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkaŋ uwä ŋode täk täkaŋ; U kwikinik itkaŋ äma ätu oraŋ yämik täkaŋ. Äma u noriyetä yärepmiräwä kokwawak nämo nadäk täkaŋ. Ba u inita näk äma ätu yärepmitat yän nadänpäŋ nadäwä ärowani nämo täk täkaŋ. ⁵ * Ämawebe bänep iron ikek uwä ärowani kudän nämo täk täkaŋ ba initagän nadäwätäk nämo täk täkaŋ. Täŋpäŋ kokwawak bäräŋeŋ nämo nadäk täkaŋ. Ba ämatä waki täŋ yämiŋirä momi u kadäni käronita nämo yäpmän kuŋat täkaŋ. ⁶ * Täŋkaŋ wakitä äma ätuken ahän yämiŋirän wi yäwatpäŋ oretoret nämo täk täkaŋ. Nämo, u man bureni täŋo kudän kwawak ahänirän uyaku oretoret pähap nadäk täkaŋ. ⁷ * Täŋpäkaŋ äma bänep iron ikektä äma kehäromini nämo täŋmehamtaŋ yämik täkaŋ. Ba nadäkiniki nämo pewä putärewäkaŋ Anututä täŋkentäŋ yämikta itsämänpäŋ nämo gaŋatak täkaŋ. Nämo, bänep iron täktäk kädet gwäk pimiŋpäŋ täk täkaŋ.

⁸ Bänep iron kädet bureni uwä nämo api paorek. Täŋ, kädet täga ätu ŋodewani u api paotneŋ; Kudupi Munapik terak Anutu täŋo meni jinom yänahäk-ahäk uwä kadäni keräpi-tagän. Ba Kudupi Munapik täŋo iron yäpmänpäŋ man kotäk kudupi kudupi terak yäkyäk u api paorek. Ba Anutu täŋo nadäk yäpmänpäŋ yänahäk-ahäk u imaka, api paorek. ⁹ Bureni, Anutu täŋo nadäk kuduptagän täga nämo nadäna tärewäpäŋ yänahäne, moräkigän nadänpäŋ yänahäk täkamän. Ba Kudupi Munapik terak Anutu meni jinom kuduptagän täga nämo yänahäne, moräkigän nadäk täkamän. ¹⁰ Upänkaŋ imaka bureni-iniktä ahänirän imaka ket nämo nadäwani ba ket nämo täŋpani u api paotneŋ. ¹¹ Uwä ŋode bumik; Näk ironi itkaŋ man yänkuro, nadäk-nadäk piä täŋkuro ba yäpmän danik-danik piä täŋkuro u ironitä-yän täk täŋkuronik. Ude itkuropän

* 13:2: Mat 17:20 * 13:3: Mat 6:2 * 13:5: Plp 2:4 * 13:6: Rom 12:9

* 13:7: Rom 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12

tägaŋpäjä äma ekäni äworeŋpäjä ägiŋ kädet u peŋkut.

12 * Täŋ, apiŋo imaka imaka yabäŋpäjä-nadäk täkamäŋ u wäranigän kaŋuruk ikek, glas waki terak mäjonin säkgämän nämo kak täkamäŋ ude bumik yabäŋpäjä-nadäk täkamäŋ. Upäŋkaŋ kami iŋam kowat-kawän api täne. Apiŋo Anututa nämo nadäwa tärek täkaŋ. Upäŋkaŋ kadäni uken api nadäwa täreneŋ, Anututä näkŋo mebärina nadäwän tärekinik täk täyak ude.

13 * Täŋpäkaŋ imaka u nämo ahäŋjirän imaka yaräkubätä bureni täkaŋ uwä ŋode; Nadäkinik, ba imaka Anututä kämi nimikta yäwani unita bänep peŋpäŋ itsämäk, ba bänep iron täktäk kädet. Täŋkaŋ imaka yarä unitäŋo intäjukun-inik uwä bänep iron.

14

Munapiktä iron kubäkubä nimik täyak

1 * Unita notnaye, iron kädet bureni u iwatta piäni kehäromigän täneŋ. Täŋpäŋ iron Kudupi Munapiktä nimik täyak u yäpmäkta imaka, piäni täneŋ. Täŋkaŋ iron tägagämän kubä ŋode, Anutu täŋo meni jinom yäŋahäkta kehäromi u yäpmäkta iyaptak täkot. 2 Nadäkaŋ, man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yäkyäk täga upäŋkaŋ äma man kotäk uterak yäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta nämo yäk täkaŋ. U Anutu-kätgän iniken man käbop nanik yäŋpäjä-nadäk täkaŋ. Täŋjirä man kotäk uwä äma ätutä nämo nadäwä tärek täkaŋ. 3 Täŋpäkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ unitä ämawebe täŋ-kehäromtaŋ yämiŋpäŋ nadäkiniki täŋmeham taŋit, bänepi täŋpidäm taŋit täk täyak. 4 Täŋ, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ uwä inigänpäŋ täŋkentäŋ yämik täyak. Upäŋkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä äbot täŋpani kudup täŋ-kehäromtaŋ yämik täkaŋ.

5 * Unita näkŋo gärip uwä ŋode; In kuduŋtagän man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yänayäŋ täŋo uwä gäripi nadäwet. Upäŋkaŋ gäripna taŋi-inik pätak uwä in kudup Anutu täŋo meni jinom yäŋahäŋjirä ämawebe mebäri kwawak nadäneŋta kehäromi tamani. U mebäri ŋodeta yäyat; Äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ u yärepmit täkaŋ. Upäŋkaŋ äma man kotäk kudupi yäŋjirä äma kubätä man u yäpmäŋ äyänurirän äbot täŋpani kudup täŋkentäŋ yämayäŋ täko uyaku täga. 6 Unita notnaye, ŋodeta ket nadäwut; Näk inken äreŋpäŋ man kotäk kudupi terak yäwawä unitä jide ude täŋkentäŋ tamek? Nämo,

* 13:12: 2Ko 5:7; Jem 1:23 * 13:13: 1Te 1:3; 1Jo 4:16 * 14:1: 1Ko 12:31;

1Ko 14:39 * 14:5: Nam 11:29

bureni tãŋkentãŋ tamayãŋ nadãŋpãŋã ñode tãŋpet; Man kubã Anututã nãwerani u tãweret, ba Anutu tãŋo nadãk kubã yãpmãŋpãŋ yãnahãŋpãŋ tãweret, ba Kudupi Munapik terak Anutu tãŋo meni jinom yãnahãŋpãŋ tãweret, ba Anutu tãŋo man ätu tãwetpãŋ tãwonãrewet. Ude tãŋpero uyaku tãga tãŋkentãŋ tamet.

⁷ Unita imaka irit ikek nãmo, mãmã-mãmãgãn tãŋpani unita nadãwut; Kap kubã tewayãŋ nadãŋpãŋ uhuwep säkgãmãn nãmo piãweno, ba gita inĩtpãŋ säkgãmãn nãmo ureno uwã jide tãŋpãŋ ämatã kap upãŋ teyak yãŋ nadãwã tãreney? Tãga nãmo!
⁸ Ba womat säkgãmãn nãmo piãŋirã mebãri unita piãkaŋ yãŋ nãmo nadãwã tãreney. ⁹ Tãŋpãŋ in udegãn, manbiŋam man kotãk kudupi terak yãŋirã jide tãŋpãŋ ämawebetã man kotãk u nadãwã tãreney? Tãga nãmo. Manka uwã jop piãŋ kuney. ¹⁰ Tãŋpãkaŋ kome terak ämatã man kotãk mebãri mebãri yãk tãkaŋ. Man kotãk u mebãri kudup kwawak pãtkaŋ. ¹¹ Tãŋ, äma kubãtã man kotãk nãkã nãmo nadãwani u yãŋirãn nãmo nadãwa tãreneyo uwã äma unita kubãken nanik yãŋ nadãwet, ba äma u nãka kubãken nanik yãŋ udegãn nadãwek. ¹² Unita Munapik tãŋo iron kubãkubã yãpmãkta pidãmtak tãkaŋ u tãga upãŋkaŋ iron äbot tãŋpani tãŋ-kehãromtaŋ yãmik tãkaŋ upãŋ yãpmãŋ kuŋatta ehuranigãn tãk tãkot.

¹³ Mebãri unita äma kubã man kotãk kudupi yãkta kehãromi imani uwã ämawebe ätutã nadãkta mani u yãpmãŋ äyãŋurekta kehãromi yãpmãkta Anutu-ken yãŋapiwek. ¹⁴ Imata, nãk man kotãk kudupi yãŋpãŋ Anutu-ken gera yãwero uwã bãnepnatãgãn tãŋpet, nadãk-nadãkna guŋ parirãn. ¹⁵ * Unita jide tãŋpet? Eruk, ñode kaŋ tãŋpa yãŋ nadãtat; Bãnepnatã yãŋapiŋirãn nadãk-nadãknatã nadãwãn-tãrewãpãŋ menatã yãnahãk tãyon. Ba kap tektek udegãn. Bãnepnatã kap tenjirãn nadãk-nadãknatã nadãwãn-tãrewãpãŋ menatã kap tek tãyon. ¹⁶ U ñodeta yãyat; Gãkã man kotãk kudupi yãŋpãŋ bãnepka-tãgãn Anutu-ken yãŋapik man yãŋpãŋ inĩŋ orereno uwã jide tãŋpãŋ äma man kotãk u nãmo nadãwanitã manka u nadãwã tãrewãpãŋ tãŋkehãrom takta “U bureni” yãŋ yãney? U tãga nãmo!
¹⁷ Inĩŋoret man yãweno u tãga upãŋkaŋ notkapak kubã gãkŋo man kotãk unitãŋo mebãri nãmo nadãweko u jide tãŋpãŋ manka unitã tãŋkentãŋ imek? Tãga nãmo!

¹⁸ Nadãkaŋ? Nãkŋagãn it tãyat-ken uken Anutu inĩŋ oretta in kudup tãrepmitpãŋ kadãni kadãni man kotãk kudupi terak yãk tãyat unita Anutu bãnep tãga nadãŋ imik tãyat. ¹⁹ Ude tãk tãyat upãŋkaŋ Anutu inĩŋoret kãbeyã-ken ämawebetã nãkŋo man nadãwã tãrewut yãŋpãŋ man kotãk kwawani terak tãga yãwetpãŋ yãwonãrewet. Upãŋkaŋ kotãk kudupipãŋ imata man

* 14:15: Efe 5:19

käronji boham yäweret? Man käronji yänjira nadänpänj mebäri nämo nadäwä tärenej.

20* Unita notnaye, ironironji ude itkanj äginj täño nadäk nämo yäpmänj kuñatneñ. Nämo, nadäk-nadäkjin uwä Munapik täño nadäk, äma ekäni täño nadäk ude yäpmänj kuñatneño upänkanj täktäkjin uwä nanak pakitä kudän wakiwaki täkta nämo nadäk täkanj ude kuñat täkot. 21 Tännpäkanj Anutu täño man ñode kudän täwani;

Ekänitä ñode yäyak; Näk äma kudupi yäninj kirewa äma äbot ño man kotäk kudupi terak manna biñam yäwetnayänj täño upänkanj nämoinik api nadänj namineñ. Ais 28:11-12

22 Man unitäño kukñini ñode yäwa; Kotäk kudupi terak man yäkyäk uwä nadäkinik täñpani täñkehärom takta pewän ahäwani nämo. Nämo, u kudän ude Anututä äma nadäkinik nämo täñpanita iniken kehäromi yäwoñärek täyak. Täñ, Anutu täño meni jinom yänahäk-ahäk uwä nadäkinik täñpanitä nadäkta yäwani. 23* Unita ñode nadäwut; Äbot täñpanitä Anutu iniñoretta käbeyä täñpänj kuduptagän man kotäk kudupi terak yänjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täñpani kubätä bämopjinken itpänj-nadänpänj ñode täwerek; Täñgunñgunñ täñkanj yäkanj yäk. 24* Tännpäkanj äbot täñpani kuduptagän Anutu täño meni jinom yänahänjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täñpani unitä nadänpänj man nadäweko unitä bänepi yäpurirän eruk, iniken mebäri ñode kanpänj nadäwek; Näk momi täñpani yäk. 25* Nadäk-nadäk waki bänepi-ken käbop irani u kwawak pewän ahänj imiñjirän gukut imäpмок täñpänj Anutu iniñj orerek. Täñpänj ñode yänahänpänj täwerek; Anutu bämopjin-ken bureni-inik itak yäk.

Iniñoret käbeyä-ken kudän jide täne?

26* Eruk notnaye, unita yänpänj kädet siwoñi jide ude iwatne? Inä Anutu iniñj oretta käbeyä täñpänj ñode täk täkanj; Äma kubätä kap tewek. Täñpäkanj kubäwä Anutu täño man kubä täwetpäñ täwoñärewek. Täñ, äma kubätäwä nadäk kubä Anutu-ken nanik yänahäwek. Täñkanj kubätäwä kotäk kudupi terak yäwek. Yänjirän kubätä man kotäk unitäño mebäri yänahäwek. Imaka u kudup Anutu täño äbot täñpani ämawebe täñkehärom takta täneñ. 27 Nodeta yäyat; Äma ätutä kotäk kudupi terak yäna yänpänjä mäyaptä nämo yäneñ. Yarä ba yaräkubä-tägän yäneñ. Kubätä yäwänä kubätä yäwek. Täñkanj äma kubäkubä täñkentäki mebäri yäpmänj äyänjurani nitek.

* 14:20: Efe 4:14; Plp 3:15 * 14:23: Apos 2:13 * 14:24: Jon 16:8 * 14:25: Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19 * 14:26: 1Ko 12:8-10; Efe 4:12

28 Təj, əma kubətə man yəpməj əyənuranita wəyəkñewən wanejo uwə kəbeyä-ken kotək kudupi terak nāmo yəwek. Nāmo, ini bənepi-ken, Anutu-təgən nadəkta yəwek. 29 * Ba Anutu təjo meni jinom yəñahəwanita udegən yəyat; Əma yarə ba yarəkubə bumik yəneñ. Yəj irirə ətutə man unitəjo mebəri ket yəpməj danipəj yənpəj-nadək təneñ. 30 Təjpəkəj əma kubə mañirirən Munapiktə bənepi-ken man kədet jide pewən ahənirən u yəñahəwayəj təjpənə man yəj ireko u bitnəjpəj irənkañ əma uwə yəwek. 31 Anutu təjo meni jinom yəñahək-ahək u imaka təga kubə. Unita in u tək təkañ uwə injin kubəkubətə yəñahək təkot. Yəñahənirə ətu juku penpəj Anutu təjo man mebəri nadəjpəj bənepi təj-kehəromtak təkot. 32 Imata, Kudupi Munapiktə təjpewən əma kubə Anutu təjo meni jinom yəñahəkta nadəweko uwə iniken menita watəni itpəj kubətə yəwən təreñirən təga yəñahəwek. 33 Unita nadəkəj? Anutu uwə yəj uruk-uruk ba təj uruk-uruk Anutu nāmo, u Anutu kwini pewən ahəwani.

34 * Təjpəkəj əbot təjpani ətuken Anutu inijoret kəbeyä-ken webewə man kum it təkañ, inken udegən it təkot. Webetə ude təjpəj Moses təjo бага man terak yəwani ude əpani kañ irut. 35 Man kubə nadənejo unitəjo mebəri nadənayəj nadəjpəjə ini eniken kuñkañ əpiye yəwerəkəj kañ yəwet təjput. Webetə Anutu inijoret kəbeyä-ken yəkyək u kədet siwoji nāmo.

36 Təjpəkəj inə kədet pəke yəyat u nāmo iwət təkañ unita jide? Anutu təjo man inken naniktə ahənkuç? Ba in-təgən nadəjkuç? 37 * Eruk, inken nanik kubətə inita nadənirən Anutu təjo meni jinom yəñahəwani, ba Munapik ikek təjpeko uwə man kudən təj tamitat nəwə Ekəni təjo jukuman ude nadəwən tərek təkot. 38 Təjpəj əma kubətə manna nə nadəj əwarəkuk təjpayəj təko uwə əma udewani mədə kañ ut yəmut. 39 Unita notnaye, nəde nadəwut; In Anutu təjo meni jinom yəñahəwani ude itta gwək pimik təkot. Ba man kotək kudupi terak yəkta бага nāmo penkireneñ. 40 * Upənkañ Anutu inijoret kəbeyä təjpəjə kudən siwoji səkgəmən təjirə kəbeyä səkgəmən ahək təyon.

15

Kristo awaņken naniktə akuņkuk

1 Eruk notnaye, Manbiņam Təga təwetpəj təwojəreņkuro u əneji yəñkodak təjpəj təwetət. Manbiņam u nadəjpəj initkuç, ba uterək nadəkinikjin yeņgəmə pek təkañ. 2 Nəkə Manbiņam Təga yəñahəjpəj təwetkuro u injit-inik təkañ u təjpəwə wakiken

* 14:29: Apos 17:11; 1Te 5:21 * 14:34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Tai 2:5 * 14:37:

1Jo 4:6 * 14:40: Kol 2:5

nanik täga wädäj tädotpäñ api tepmañpek. Täñ, nadäk kubä yäpmäj kuñatnayäj täño uwä nadäkinikjin u jopigän api täñpek.

3 * Manbiñam doni nitek näka namani ugänpäj inta tamiñpäñ ñode täwetkut; Kristo uwä wakininta kowata kumbuk, man kudän terak yäwani udegän. 4 * Kumbänpäj äneñkuñ. Täñpäkañ man kudän terak yäj imani udegän, kepma yarakubä täreñirän awañ gänañ naniktä kodak tañpäñ akuñkuk. 5 * Akuñpäñ intäjukun Kefas wäpi kubä Pita u ahäj imiñkuk. Täñkañ äma 12 yäj yäwerani* u ahäj yämikgän täñkuk. 6 Täñkañ nadäj imikinik täñpani 500 ude bumik äbot kubäkengän irirä kwawak ahäj yämiñirän kañ moreñkuñ. Uken nanik ätu kumbuñopäj mäyap pen kodak itkañ. 7 * Nadäj imikinik täñpani u ahäj yämiñpäñä Jems ahäj imikgän täñkuk. Jems ahäj imiñpäñä aposoro kuduptagän ahäj yämiñkuk.

8 * Eruk päke u ahäj yämiñtäñ äbätängän mäden-inik kädet inigän kubä terak näk ahäj namiñkuk, aposoro ätu ahäj yämiñkuko udegän nämo. 9 * Näk aposoro äpanitä äpani-inik. Näk Anutu täño äbot däpmäj yäwat kirek täñkuro unita aposoro wäp nämo yäpnañi. 10 * Upäñkañä apiño aposoro it täyat uwä Anutu täño orakorak näkä terak patkuko unitä nepmañpäñ ude itat. Ekäni täño orakorak näkken patkuko u bureni nämowä nämo täñkuk. Näkä piä täñkuro u täñ dämiikinik täñkut, ätu täño yärepmiak. Upäñkañ imata näkña wäpna jop yäpmäj ärowet? Nämo, Anutu täño orakorak näkken pätak unitä kehäromi namiñirän piä u täñkut. 11 Unita näk ba aposoro ätu uwä piä mebäri kubägän tak takamäj. Nin kuduptagän manbiñam mebäri kubägän yäñahäk takamäj. Yäñahäñitna nadänpäj nadäkinik täñkuño u.

Kumbanitä äneñi akukakukta man

12 Kristo uwä kumbani-ken naniktä akuñkuk, manbiñam ude yänpäj täweritna imata inken nanik ätutawä kumbani-ken naniktä akukakuk täño käderi nämo pätak yäj yäk takañ? 13 Kumbani-ken akukakuk nämo pätak u täñpäwä, eruk Kristo imaka, kumbani-ken naniktä nämo akuñkuk yäj nadäneñ. 14 Täñkañ Kristo nämo akuñkuk yäwänä mani biñam yäk takamäj u bureni nämo täñpäñ, ba nadäkinikjin u udegän, jopi täñpäñ. 15 * Ba ugän nämo. Nin Anututa ñode yäñkumäj; U Kristo kumbani-ken nanikpäñ yäpmäj akuñkuk. Täñpäkañ kumbani-ken naniktä akukakuk nämo

* **15:3:** Ais 53:8-9 * **15:4:** Mat 12:40; Apos 2:24-32 * **15:5:** Luk 24:34; Mat 28:16-17 * **15:5:** Äma 12 yäj yäwerani yäyak u Jesu täño iwaräntäkiye 12 unita yäyak * **15:7:** Luk 24:50 * **15:8:** Apos 9:3-6; 1Ko 9:1 * **15:9:** Efe 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** Apos 8:3; 2Ko 6:1; 2Ko 11:5,23 * **15:15:** Apos 1:22, 4:33; Apos 5:32

parän yäwänäku Anututä jide tänpän Kristo yäpmän akwän? Unita man yänkumäno u Anutu meni yäpurärätpäñ jop man-man yäwani ude tänam. ¹⁶ Unita äma kumbani-ken naniktä nämo api akuneñ yän yänpänä Kristota udegän kumbani-ken naniktä nämo akuñkuk yän yäk takot. ¹⁷ Täñ, Kristotä kumbani-ken naniktä nämo akuñkuk yäwänäku nadäkinikjin bureni nämo, jopigän täyek. Ba momijin pen pat tamitek. ¹⁸ Ba Kristo nadän imiñpäñ kumbuño u imaka, kumänpän paot-inik tänpäm. ¹⁹ Täñkañ udegän, Kristotä nin kome terak ñogän täñkentän nimän yäwänäku butewaki äbot bureni-inik yän niwet takäneñ.

²⁰ * Upänkañ ude nämo! Kristo u bureni-inik kumbani-ken naniktä äma kumbanita intäjukun tänpän akuñkuko itak! Ude unita äma kumänpän kwani imaka, kumbani-ken naniktä bureni-inik api akuneñ. Jesu täño akukakukitä ude täñkehärom tañkuk. ²¹ * U ñode; Äma kubätä kumäñ-kumän pewän ahänkuño udegän äma kubä-tägän kumbani-ken naniktä akukakuk pewän ahän nimiñkuk. ²² Adamtä äbotken nanik kuduptagän kumäk takamän udegän Kristotä äbotken yäpurärärani u kuduptagäntä kumbani-ken naniktä api akuneñ. ²³ * Tänpän kumbani-ken naniktä akukakuk tawan ñode tänpäni; Intäjukun-inik Jesu. U mädeni-ken äbäkäbäk kadänini-ken unitäño äboriyetä api akuneñ. ²⁴ Äboriyetä akuñirä eruk tärek-tärek kadäni bureni api ahäwek. Kadäni uken Kristotä imaka imaka waki kehäromi nitek ba wäpi biñam ärowani nitek u kuduptagän täño kehäromi yäpmän äpäkinik api täñpek. Ude täñkañ kome ba imaka päke yabän yäwatpäñ intäjukun it täyak u Anutu Nanta api iniñ kirewek. ²⁵ * U imata, Kristotä intäjukun-inik itpäñ kañiwat piä takta yän imani. Intäjukun-inik irirän Anututä iwan kuduptagän täño kehäromi yäpmän äpänpän Kristo gämori-ken yepmanpänkañ eruk, piäni u api tänpän täreneñ. ²⁶ * Tänpän iwan ätu däpmanpäñ iwan pähap, kumäñ-kumän unitäño kehäromi utpewän paot-inik api täñpek. ²⁷ * Unita Anutu täño man kubä ñode kudän täwani; Anututä imaka kuduptagän Kristo gämori-kengän api yepman morewek. Täñkañ man “imaka kuduptagän” uwä Anutu inita bok nämo yäyak. Anututä Jesu gämori-ken nämo api irek. Nämo, Anutu unitä imaka päke u Kristo gämori-kengän yepmanpäni. ²⁸ Eruk, imaka kuduptagän u Kristo gämori-ken yepmanpäñ irirä, Kristo ini-tägän ini Anutu gämori-ken api tewek. Ude täñjirän Anutu, imaka imaka nanaki gämori-ken pewani unitä imaka kuduptagänta

* 15:20: Kol 1:18

* 15:21: Rom 5:12,18

* 15:23: 1Te 4:16; Rev 20:5

* 15:25: Mat 22:44

* 15:26: Rev 20:14, 21:4

* 15:27: Sam 8:6

intäjukun-inik api irek.

²⁹ Eruk, kumbanitä kumbani-ken naniktä nämo api akunejo u tänpäwä imata äma ätu noriye kumbanita kome yäpmänpäj ume yäpmäk täkañ? Anututä äma kumbani nämoinik api yäwän kikäntnejo u tänpäwä imata noriye kumbani komeni yäpmänpäj ume ärut täkañ? Unitäjo bureni jide api ahäwek? ³⁰ * Ba ninä jide? Äma mäyaptä Kristota yänpäj kokwawak nadäj nimik täkañ. Unita kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä imata komi u gänañ jop nadäj wari kuñatne? ³¹ Unita notnaye, bureni-inik täwetat; Kumäj-kumäj kepmani kepmani kañ-ahäwayäj täk täyat. Upänkañ komi piä u imaka bureni pewän ahäk täkañ. Injinta nadäwut; Ekäninin Kristo Jesuta biñam tepmañkuro unita oretoret pähap nadäk täyat. ³² * Näk näkñaken gärip iwatpäñ piä ño täk täyat u tänpäwä imatäken yäpmäkta nadänpäj Efesus yotpärare-ken tom ägwäri, meni komi komi-kät ämik täñkumäj? Ude jop nadäj täñpet? Nämoinik, kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä nininken gärip terak kuñat täkäna! Ba man ñode yäwani täga iwatne;

*Äma kubä kwep kumbeko udetä ñodetä tom ketem täñ tuñum
tänpäj äñnañ isiwa yäj nadäwek. Ais 22:13*

³³ Unita notnaye, in äma ätu yabäj äwaräkuk täñirä jop manman nämo yäj-täkñatneñ. In man ñode yäwani u nadäkañ? Äma wakikätkät not tänpäj itnayäj tämäño uwä nintäño täktäknin täga u api yäpä waneñ. ³⁴ * Unita in nadäk-nadäkjin äneñi nadäwä tumbäpäñ momi täktäk kädet pewut. Inken nanik ätutä Anututa tängunñtak täkañ unita nadänpäj mäyäk tawut yäj yänpäj täwetat.

Kumbanitä gup kodaki yäpneñ

³⁵ * Eruk äma kubätä ñode käwep näwet yabäwek; Äma kumbani jide tänpäj äneñi api akuneñ? Ba akunayäj täkañ uwä gupi jidewanitä api akuneñ? ³⁶ Wära! Man udewani guñ täño man! Unita ñode nadäwut; Yänat mujipi kome gänañ äpmonpäñ gupi nämo paraweko uwä jide tänpäj imätpäj kodaki abek? ³⁷ Imaka mujipi pik täkañ uwä burenitä ahäkta gäripi nadänpäj pik täkañ udewani nämo. U mujipi-gänpäj pik täkañ. ³⁸ * Tänpäkañ Anututä nadäwän tärewäpäñ gupi täño wärani yäj imiñkuko udegän ahäñirän yabäk täkamäj. Mujipi uwä mebäri inigän inigän ahäk täkañ. ³⁹ Gup täño mebäri udegän, kubägän nämo. Äma nintäño gupnin u inigän.

* **15:30:** Rom 8:36 * **15:32:** 2Ko 4:10-11; Luk 12:19-20 * **15:34:** Rom 13:11;
Apos 26:8; 1Ko 6:5 * **15:35:** Jon 12:24 * **15:38:** Stt 1:11

Tom tãño inigã, barak tãño inigã, gwãgu tom tãño inigã. ⁴⁰ Tãñpãkañ kunum ba kome udegã. Kunum gãnañ ba kome terak imaka imaka itkañ. Tãñkañ kunum gãnañ itkañ unitãño epmãget inigã. Ba kome terak itkañ unitãño epmãget u inigã. ⁴¹ Tãñkañ edap tãño penyãñeki inigã. Komepak tãño penyãñeki inigã. Guk tãño penyãñeki inigã. Tãñpãkañ guk tãño penyãñeki kubãgã nãmo, inigã inigã.

⁴² Eruk, kumbani-ken naniktã akukakuk unitãño mebãri udegã pãtak. Komegup ãnek tãkamãñ uwã parakta yãwani. Tãñ, kumbani-ken nanik akunayãñ tãmãño uwã gupnin kodaki u inigã, nãmo api parawek. ⁴³ * ãneñpani uwã kañoreri nãmo. Tãñ, akukta yãwani uwã kañoret ikek. ãneñpani uwã kwini, akukta yãwani uwã kehãromi niked. ⁴⁴ ãneñpanitã komegup ikek, akukta yãwanitã kunum tãño gup ikek. Kome tãño gup itak udegã kunum tãño gup itak.

⁴⁵ * Unitawã ñode kudã tãwani; ãma bian ahãwani Adam uwã iritgã yãpuk. Tãñ, Adam mãden nanik uwã Munapik ikek irit kehãromi unitãño mãhemi tãñkuk. ⁴⁶ Tãñpãkañ Munapik ikek irittã intãjukun nãmo ahãñkuk. Nãmo, u mãden ahãñkuk. Komegup ikek irittã intãjukun ahãñirã Munapik ikek mãdengã iwatkuk. ⁴⁷ * Tãñpãñ Adam biani komepãñ tãñpani unita kome ãma tãñkuk. Tãñ, Adam mãden nanik uwã kunum gãnañ nanik. ⁴⁸ Kome ãma tãñkuko udegã kome terak nanik ãboriye tãkamãñ. Tãñ, ãma kunum terak nanik udegã kunum terak nanik ãboriye ude api itne. ⁴⁹ Tãñpãkañ ãma kome terak nanik tãño gup wãdãna ãronkuño uwã, udegã ãma kunum gãnañ nanik tãño gup api wãdãna ãroneñ.

⁵⁰ * Notnaye, ñodeta yãyat; Komegup ikektã Anutu tãño kañiwat yewa gãnañ tãga nãmo api ãrone. Ba imaka parakta yãwanitã irit kehãromi, nãmo parak tãyak u tãga nãmo api korewek.

Kumãñ-kumãñ tãño kehãromi u paotkuk

⁵¹ * Eruk, juku peñirã man kãbop nanik kubã tãwerayãñ; Nin kuduptagã nãmo api kumnero upãñkañ ãyãñutpãñ gup kubã wãdãna ãronayãñ tãkañ u kuduptagã api tãne. ⁵² * Womat mãmã yãñirã u pit kubãgã api tãne. Womat mãmã u yãñirã kumbanitã akuñpãñ parak-paraki nãmo api itne. Ba parawanitã itnayãñ tãkañ upãñkañ ãyãñutpãñ gup mebãri kubã kehãromi niked u api wãdãna ãroneñ. ⁵³ * Bureni-inik! Gup ño parakta yãwani unitãkañ irit kehãromi tãño tek ude mãt wãdãna ãroneñ. Ba kumãñ-kumãñta yãwani unitãkañ

* 15:43: Plp 3:20-21 * 15:45: Stt 2:7; Jon 6:63; 2Ko 3:6,17 * 15:47: Stt 2:7

* 15:50: 1Ko 6:13 * 15:51: 1Te 4:15-17 * 15:52: Mat 24:31 * 15:53: 2Ko 5:4

irit kehäromi mät korewek. ⁵⁴ * Tänpäkañ imaka parakta yäwanitä irit kehäromi täño tek wädawä ärowäkañ, ba kumäñ-kumäñta yäwanitä irit kehäromi korewäkañ eruk man ñode kudän täwanitä api kehärom täwek;

Anutu u iwan irepmit-inik täñkuk.

Täñpewän irit burenitä kumäñ-kumäñ daiñkuk!

Ais 25:8

⁵⁵ *Unita kumäñ-kumäñ, gäk kehäromika de?*

Kumäñ-kumäñ gäkño käripka de?

Hos 13:14

⁵⁶ * Unita nadäkañ? Momitä kumäñ-kumäñ täño kärip ude täyak. Ba бага manta yänpäñ momitä kehäromi nitek täyak. ⁵⁷ Upäñkañ Anutu uwä Ekäninin Jesu Kristo iniñ kireñpewän iwaniye unitäño kehäromi yäpmäñ äpuko unita Anututa bänep täga pähap nadäk täkana!

⁵⁸ * Eruk notnaye tägagämän, mebäri unita nadäkinikjin nämo pewä putäreneñ. Nämo, kehärom tänpäñ Ekäni täño piä kadäni kadäni gwäk pimiñpäñ täk täkot. Ekänita yänpäñ piä täñirä bureni nämowä nämo api ahäwek yäñ nadänpäñ täk täkot.

16

Äbot täñpanita monen täñkentäñ yämikta man

¹ * Eruk man kubä ñode; Anutu täño kudupi ämawebe bäräpi terak itkañ unita monen täñkentäñ yämikta yänpäñä Gale-sia komeken nanik äbot täñpani yäwetpäñ yäwoñärek täñkuro udegän täk täkot. ² Uwä ñode yäwetkut; In kubäkubätä monen kañ-ahänayäñ täkañ u Sande Sande yäpmäñ daniñpäñ tañi täga penañi ude ini-ini käbop inigän kañ pek täñput. Jop ittängän näkä äreñjira monen kañ-ahäkta pipiri täneñta. ³ Ude täñirä näk äreñpäñä äma iwoyänayäñ täkañ unitäño mebäri uwä man kudän terak kudän tänpäñ yämakañ monen bänep tägata pewani u yäpmäñ Jerusalem api kunen. ⁴ Näkña bok kunañi tänpäwä bok api kune.

⁵ * Tawañ ñode peyat; Pengän Masedonia kome kuñkañ äbot täñpani-kät ätu itkañ inken api ärewet. ⁶ * Inken äreñpäñ kadäni käronji bumik käwep api iret. Kadäni käronji bumik it yäpmäñ äronjira iwän mänit kadäni käwep api tärewek. Irira intä kädetta täñkentäñ namäkañ kome uken-uken api kuñaret. ⁷ * Kadäni ñodeken päre inkät kadäni keräpigän itkañ kome ätuken kukta nämo nadätat. Nämo, kämi äreñpäñ inkät kadäni käronji bumik itta gäripi nadätat. Unita Anututä nadäñ namänä ude api

* 15:54: Ais 25:8 * 15:56: Rom 6:14, 7:13 * 15:58: 2Sto 15:7; Rev 14:13

* 16:1: Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Gal 2:10 * 16:5: Apos 19:21 * 16:6: Rom

15:24; Tai 3:12 * 16:7: Apos 18:21

tän̄pet. ⁸ Tăn̄päkaŋ apiŋode Efesus komeken ŋo itta nadätat. Ŋo irira Pentikos orekirit ahän̄jirän uyaku inken api ärewet. ⁹ * U imata, ŋoken Ekänitä piä taŋi kubä täkta kädet täwit namitak. Piä täŋjira bureni taŋi pewän ahäkaŋ. Upän̄kaŋ äma mäyaptä piä unita iwan täkaŋ.

¹⁰ * E man kubä ŋode; Timotitä inken käwep api ärewek. Ären̄jirän not täŋ imin̄jirä umun terak nämo irek. Nadäkaŋ, uwä näkä Ekäni täŋo piä täk täyat udegän täk täyak. ¹¹ * Unita äma kubätä Timotita nadäwän äpani nämo täŋpek. Nämo, täŋkentän̄ imin̄pän̄ tewä yäpmän̄ bänep pidäm terak täŋtän̄ kuŋtän̄gän̄ äyän̄jutpeŋ äneŋi näkŋaken kaŋ äbän. Ukät äbot täŋpani ätukät äbäktä api itsämbet.

¹² * Täŋkaŋ notninpak Apolos unita ŋode täwetat; Uwä äbot täŋpani ätukät inken ärekta peŋ iwerira nämo pidäm täyak. Kadäni ŋoken nämo käwep, kadäni kubäta nadäwän tägawäwä api ärewek.

Ekäni täŋo piä äma nadän̄ yämik täkot

¹³ * Notnaye, nadän̄it nadän̄it kuŋat täkot. Täŋkaŋ nadäkinikjin nämo pewä putäreneŋ. Nämo, nadän̄ täpäneŋpän̄ nadäkinikjin täŋkehärom taŋpän̄ kehäromigän̄ kuŋat täkot. ¹⁴ Täŋpän̄ imaka kuduptagän̄ bänep iron terakgän̄ täk täkot. ¹⁵ * Täŋpäkaŋ notnaye, man kubä, Stefanus ba äboriye unita yän̄jira nadäwut. Uwä Grik komeken unitä jukun bänep äyän̄jutpän̄ Ekänitä biŋam täŋkuŋ. Täŋkuŋo Anutu täŋo kudupi ämawebeniye in bämopjin-ken watä piä täk täkaŋ. Unita ŋode peŋ täwetat; ¹⁶ * In äma u ba noriye ätu Ekäni täŋo piä täŋpän̄ komi nadäk täkaŋ, äma udewani täŋo man buramiŋ yämik täkot.

¹⁷ Stefanus, Potanus, ba Akakus u näkken äbän̄jirä bänep täga nadän̄ yämiŋkut. Inta nitek unitä päbä nabän̄jirä tägagämän̄ nadän̄kut. ¹⁸ * Äma unitä in ba näka bok bänep pidäm täŋ nimiŋkuŋo unita äma udewanita nadän̄jirä säkgämän̄ täk täkot.

¹⁹⁻²⁰ * * Täŋpäkaŋ Esia kome ŋonitäŋo äbot täŋpani kuduptä inta bänep oretoret man pewä ärekaŋ. Täŋpän̄ Akwila Prisila yanäpi u imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man pewän ärekaŋ. Ba äbot täŋpani Anutu iniŋoretta yanäpi yarä unitä eŋiken käbeyä täk täkaŋ u, ba nadäkinik täŋpani notjiye Efesus kome ŋoken nanik u kudup imaka, man udegän̄ tewä ärekaŋ.

* **16:9:** Apos 19:8-10; 2Ko 2:12; Kol 4:3; Rev 3:8 * **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Ti 4:12 * **16:12:** 1Ko 1:12, 3:6 * **16:13:** Sam 31:24; Efe 6:10 * **16:15:** Rom 16:5; 1Ko 1:16 * **16:16:** 1Te 5:12 * **16:18:** Plp 2:29 * **16:19-20:** 2Ti 1:15; Apos 18:2,18,26; Rom 16:5 * **16:19-20:** Rom 16:16; 2Ko 13:12

Tänpäkaŋ injin-tägän Ekäni wäpi terak not tänpäŋ kowat iniŋ orerän täk täkot.

²¹ * Pol näkŋa-tägän oretoret man täwetpäŋ wäpna kudän täyat ŋo.

²² * Tänpäkaŋ äma kubätä Ekänita gäripi-inik nämo nadänpäŋä kädäpta biŋam tänpän! O Ekäni, äbi!

²³ Eruk, Ekäninin Jesu täŋo orakoraki inken iton. ²⁴ Irirän Jesu Kristo terakgän in ba näk kowat kwasikorän täkamäŋ unita nadäŋ tamikinik täyat. Ugän.

2 Korin

Äma ätutä Pol wäpi yäpmäñ äpäñirä Poltä iniken mebärini yänahänjuk

¹* Näk Pol Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä man ño kudän täñpäñ Anutu täño äbot täñpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkañ inta peda ärekañ. Ba intagän nämo, Anutu täño kudupi ämawebe Grik komeken ittäñ kukañ unitä danikta bok peda ärekañ. ²* Eruk Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Anututa bänep täga man

³* Ekäninin Jesu Kristo unitäño Anutuni ba Nani iniñoret takäna! U butewaki mäheми-iniktä watä it nimiñirän bänep kwini terak it takamäñ. ⁴ Unitä komi bäräpi mebäri mebäri ahäñ nimiñirän bänepnin äneñi täñpidäm tañ nimik täyak. Anututä ude täñ nimik täyak unita notniye ätu komi butewaki terak kuñatneño uwä, Anututä bänep pidäm nimik täyak udegän notniye bäräpi terak itneño u bänepi täga täñpidäm täne. ⁵* Imata, Kristotä komi bäräpi mebäri mebäri nadäk täñkuko unitäño moräki nintä terak tañi ahäk täyak. U udegän, bäräpi gänañ iritna Kristotä bänep pidäm bumta pewän ahäñ nimik täkañ. ⁶* Tänpäkañ näk ba notnaye ätu komi butewaki jop nämo nadäk takamäñ. Nämo, komi butewakinin unitä in täñkentäñ tamiñirän bänepjin äyänutpäñ Anututa biñam täñkuño bänep pidäm terak it täkañ. Ba Ekäni täño bänep pidäm ahäñ nimik täyak u imaka, jop nämo nadäk takamäñ. Nämo, unitä täñkentäñ tamiñirän bänepjin täñpidäm tak täkañ. Tänpäkañ bänep pidäm ahäñ tamik täyak unitä täñkehäromtañ tamiñirän komi butewaki nintä nadäk takamäñ udegän ahäñ tamiñirän nämo kwitanpäñ gwäk pimiñpäñ kuñat täkañ. ⁷ Bureni notnaye, intä bäräpi u gänañ nämo api kwitanen yän nadäkinik täyat. U imata, nintä komi butewaki nadäk takamäñ u inkät nin bok nadäk takamäñ unita u udegän, Ekäni täño bänep pidäm ahäñ nimik täyak u inta bok ahäñ tamik täyak yän nadäkamäñ.

⁸* Notnaye, Esia komeken komi butewaki ahäñ nimiñkuko unitäño manbiñam nadäwut yän nadäñpäñ ñode täwetat; Kome uken bäräpi ahäñ nimiñkuko u tañi pähap, nintä täga kotanañi

* **1:1:** 1Ko 1:1 * **1:2:** 1Ko 1:3 * **1:3:** Efe 1:3; 1Pi 1:3; Rom 15:5 * **1:5:**

Sam 34:19; Sam 94:19 * **1:6:** 2Ko 4:15 * **1:8:** Apos 19:23; 1Ko 15:32

nämo. Unitä täñpewän api kumne yäj nadäñkumäj. ⁹ Bureni täwetat. Nin kumäj-kumäjta biñam täkamäj yäj nadäñpäñ bänepnin pena putäreñkuñ. Upäñkañ u ahäj nimiñkuko uwä nininken kehäromita nadäna äpani-inik täñpöpäñ Anutu kumbani-ken nanik yäpmäj akwani u kubägän nadäñ imineta ude uwä ahäj nimiñkuk. ¹⁰⁻¹¹ * Bureni-inik, Anutu unitä kumäj-kumäj-ken nanikpäñ ketäreñ nipmañkuk. Ba äneñi api ketäreñ nipmañpek. Man unita nadäkinik täñpäj Anutu ugän tubeñ kuñpäñ kuñjat täkamäj. Ba inä Anutu-ken yäñapik man yäj nimiñirä äneñi api täñkentäj nimek yäj nadäkamäj. Bureni, Anututä äma mäyap täño yäñapik man nadäñpäñ täñkentäj nimiñirän ämawebe mäyaptä api käneñ. Täñkentäj nimayäj täyak u kañpäñ Anutu bänep täga man api iwetneñ.

Poltä bänep nadäwätäki nämo itkuk

¹² * Eruk notnaye, nininta biñam ñode yäñahäñpäñ täwetat; Bänepnintä bureni-inik ñode nadäk täkamäj; Ämawebe ätu ba in bämopjin-ken man bureni ba kudän siwoñi terakgän kuñjat täkamäj. Kudän uwä Anutu-ken nanik. Uwä komen äma täño nadäk terak nämo täk täkamäj. Nämo, Anutu orakoraki unitäño kehäromi terak ude täñ tamik täkamäj. ¹³ Nadäkañ? Man kudän täñpäñ tamik täkamäj uwä intä täga daniñpäñ nadäwä tärenañi. Man ätu käbop nämo pek täkamäj. ¹⁴ * Unita nintä nininta nadäkamäj udegän in kämi api nadäwä täreneñ yäj nadätat. Apiño nintäño mebarinin moräkigän nadäkañ. Nadäwä tärewäpäñ Ekäni Jesu täño kadäni pähapken nintä Anutu inamiken inta oretoret tänayäj täkamäj udegän intä ninta oretoret kañ täñput yäj nadätat.

¹⁵⁻¹⁶ * Näk man u bänepna-ken peñkañ pengän inken päre bänep täga man täwetta yäñkut. Täñpäkañ päre tabäñkañ Masedonia komeken kukta yäñkut. Uken kuñjatkañ äyäjutpeñ äneñi äreñpäñ ätu irira in täñkentäj namiñirä Judia komeken kukta nadäñkut. Eruk, in kadäni yarä ude tabäñira oretoret kadäni yarä kañ täñput yäj nadäñkut. ¹⁷ Tawañ ude peñkuro upäñkañ jide? Täñnikñarani täñkuk yäj nadäkañ? Näk kome täño nadäk-nadäk yäpmäj kuñarani unita man yäñjira kubä bureni, kubä jop yäñnikñat täyak yäj ba nadäkañ? ¹⁸ Upäñkañ ude nämo, Anututä man bureniğän yäk täyak unita u inamiken imata man bureni ba jopi bok awähutpäñ täweret? Nämoinik! ¹⁹ * Täñpäkañ Anutu täño nanaki Jesu Kristo, Silas Timotikät nintä yäñahäñpäñ täwetkumäño unita nadäwut; U man bureni ba jopi bok awähutpäñ nämo yäk täyak. Nämo, u man

* **1:10-11:** 2Ti 4:18 * **1:12:** Hib 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * **1:14:** 2Ko 5:12;
Plp 2:16 * **1:15-16:** 1Ko 16:5-6 * **1:19:** Apos 18:5

burenigän yäk täyak. ²⁰ * Täñkañ man bureni yäk täyak uwä ñode; Imaka imaka Anututä täkta yänkehärom tañkuko u kudup Jesu Kristo terak bureni ahänkuñ ba kämi imaka, api ahäneñ. Mebäri unita Anutu täño manbiñam nadänpäj Jesu Kristo terak bureni-inik yäj yänkañ Anutu iniñoret täkamäj. ²¹⁻²² * Täñpäkañ Anutu unitä in ba nin bok täñ-mehamtañ nimiñirän Kristo terak yeñ täpäneñpäñ it täkamäj. Ini-tägän nin inita biñam yäpmäj danipäj wären kehäromi-inik täñkuk. Ude täñpäñ imaka tägatäga kämi yäpmäkta peñ nimanı u bureni-inik api nimek yäj niwoñärekta Kudupi Munapik bänepnin-ken peñkuk.

Pol imata Korin kome bäräñeñ nämo kuñkuk?

²³ * Ñode täwerira Anututä näkño man täñkehärom täwayäj; Korin ämawebe inken nämo äreñkuro uwä äreñira nabäñpäñ mäyäk nadäneñ yäñpäñ nämo äreñkut. ²⁴ * Ninä intäño nadäkinikjin kañiwarani ude itta nämo nadäkamäj. Nämo, nadäkinikjin u kehäromi itak yäj nadäkamäj. Täñ, nintäño gärip bureni uwä intä bänep oretoret terak kañ kuñarut yäñpäñ unita täñkentäj tamik täkamäj.

2

¹ * Mebäri unita nadäk ñode peñkut; Kuñira nadäj bäräp äneñi api täneño unita nämo api kwet yäj nadäñkut. ² Inken äreñpäñ täñpewa bäräpi butewaki nadäneño uwä netätä äyähutpäñ näkño bänepnawä täñpidäm täwek? Nämo, in kudup-tagän bäräpi nadäneño uwä jide täñpäñ bänepna täñpidäm täneñ yäj nadäñkut. ³ Ude nadäñkuro unita inken nämo äreñkañ manbiñam komi nitek in yäpän tägawäpäñ tepmakta intäjukun u kudän täñpäñ tamiñkut. Inken äreñpäñ ämawebetä täñkentäj namiñirä bänep oretoret tänañipäj täñpewä butewaki nadäkta nämo nadäñkut. Nämo, bureni nadäk täyat uwä ñode; Näkä oretoret terak irira in udegän oretoret terak itneñ. ⁴ * Notnaye, manbiñam u jop nadäj nämo kudän täñ tamiñkut. Nämo, bänepna-ken ägekot pähap ahäj namänpäj konäm terak kudän täñ tamiñkut. U bäräpi tamikta nämo, u ninta gäripi pähap nadäj nimik täyak yäj nadäkta kudän täñkut.

Momi pekpek täño man

⁵ * Eruk, notjinpak bäräpi namiñkuko ukeñonita täwera nadäwut. Bureni, äma waki täñkuko u bäräpi näka bu-mik namiñkuko upäñkañ bäräpi bureni intä terak äroñkuk. Upäñkañ unita man jäpi yäkta nämo nadätat. ⁶ Nämo, näk

* **1:20:** Rev 3:14 * **1:21-22:** 1Jo 2:27; Efe 1:13-14; 2Ko 5:5; Rom 8:16-17

* **1:23:** Rom 1:9; 2Ko 11:31 * **1:24:** 1Pi 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21; 2Ko 12:21

* **2:4:** Apos 20:31 * **2:5:** 1Ko 5:1

komi ätukät nämo yäpuräräret. Waki täñkuko unitäño kowata in mäyaptä täñ imiñkuño u täga. ⁷ Unita apiño momini peñ imiñpäñ bänepi täñpidäm tañ imikot, butewaki pähap nadänpäñ bänepi pewän putärek-inik täñpekta. ⁸ Bureni peñ täwetat; In kudän säkgämän täñ imiñirä näka bureni nadäñ namikinik täkañ yäñ kañ nadäwän.

⁹ * Täñpäkañ manbiñam kudän täñ tamiñkuro uwä bänepjin täñ-yabäkta kudän täñkut. Näkño jukuman u kudup täga buramineñ ba nämo buramineñ u nadäwa yäñkañ kudän täñkut. ¹⁰ Nadäkañ? Intä äma unitäño momi peñ imiñirä näk imaka, unitäño momi täga api peñ imet. Täñkañ äma unitä waki u ba u täñ namiñkuko inta yäñpäñ unitäño momi Kristo inamiken uku peñ imiñkut yäñ nadäwut. ¹¹ * Äma unita butewaki nämo nadäñ imiñitna Satantä täñ-nikñatpäñ äma uwä inita biñam yäpeko unita ude täwetat. Satan täño mebarini u nadäna tärekañ.

Topmäk-topmäk kodaki täño piä äma

¹² * Täñpäkañ Kristo täño Manbiñam Täga yäñahäkta Troas komeken kuñpäñ Ekänitä piäni uken täkta kädet uku täwit namiñirän kañpäñ nadäñkut. ¹³ * Ude kañpäñ nadäñkuro upäñkañ Taitusta wäyäkñewa wawäpäñ nadäwätäk pähap täñkut. Nadäwätäk täñpäñ Troas nanik äbot täñpani in itkot yäñ yäwetpeñ Masedonia komeken kuñkut.

¹⁴ Upäñkañ Anutu bänep täga pähap nadäñ imik täyiwal U imata, u intäjukun it nimiñpäñ Kristo täño piäni täkta täñkentäñ nimiñirän täga täk täkamäñ. Uwä ñode bumik; Komi ämatä päñku iwankät ämik täñkañ yärepmitpäñä intäjukun ämanikät äneñi oretoret bumta täñtän enjiken ämneñ. Udegän intäjukun ämanintä täñkentäñ nimiñirän Kristo täño manbiñam kábäñi säkgämän ude komeni komeni piäñ wädäñ yäpmäñ kuñirän unitäño mebari nadäk täkañ. ¹⁵ * Bureni, manbiñam yäñahäwani ninä Anututä peñ niwerirän Kristo täño kábäñi säkgämän yäpmäñ kuñat täkamäñ. Täñitna unitäño kábäñitä äma irit kehäromita biñam ba äma geñi wakita biñam u bämopi-ken piäñ wädäk täyak. ¹⁶ * Geñita biñam täñpanitä nin piäñ nadäñirä kumbani kábäñ bumik täñirän tämapu täk täkañ. Täñ, irit kehäromita biñam täñpanitä nin piäñ nadäñirä irit säkgämän täño kábäñ ude piäñirän wädäñ nadäk täkañ. Täñpäkañ piä u täkta kehäromi nitek netä? Kubä nämo itak! ¹⁷ * Äma mäyaptä moneñ yäpmäkta Anutu täño man jop yäñ äwaräkukgän täk täkañ. Upäñkañ ninä ude nämo täk täkamäñ.

* 2:9: 2Ko 7:15, 10:6 * 2:11: Luk 22:31 * 2:12: Apos 14:27; 1Ko 16:9

* 2:13: Apos 20:1 * 2:15: 1Ko 1:18 * 2:16: Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * 2:17: 2Ko 1:12; 1Pi 4:11

Nämoinik, Anututä niniŋ kirewani unita iŋamiken, Kristo täŋo piä watä ämaniye ude bänep siwoŋi terak yäŋjahäk täkamäŋ.

3

¹ * Man udewani yäŋitna yäŋbiŋam-biŋam äneŋi yäkaŋ yäŋ nadäkaŋ? Ba ninta ŋode käwep nadäk täkaŋ; Polkät noriye uwä äma jopi. Mebärini niwoŋäreкта man kudän äbot täŋpani täŋo intäjukun ämatä kudän täŋ yämani u yäpmäŋ kuŋatta bitnäк täkaŋ. Ude nadäk täkaŋ? Ba man kudän täwani udewani kudän täŋ niminayäŋ yäŋ nadäkaŋ? Ude nämo! Äma mäyaptä man kudän udewanita nadäwä ärowani täк täkaŋ upäŋkaŋ nin ude nämo. ² * Imata, inä nintäŋo man kudän udewani, bänepninken kudän täwani. Bänepjin sukurenpäŋ Anututa nadäkinik täŋkuŋo unitä nin äma jidewani u siwoŋi yäŋahäŋirän ämawebe kuduptä kaŋpäŋ nadäk täkaŋ. ³ * Uwä ŋode kaŋpäŋ nadäk täkaŋ; Inä man kudän Kristotä ini kudän täwani bumik, nintä piä täŋkumäŋo unitäŋo bureni. Täŋkaŋ uwä äma keritä mobä terak kudän täwani nämo, uwä Irit Mähemi täŋo Munapikitä äma bänepi-ken kudän täwani.

⁴ * Piänin unita nadäkinik täkamäŋ. Imata, Kristotä piäni u täкта täŋ-kehäromtaŋ nimiŋirän Anututä kawän tägak täyak. ⁵ Bureni, nininken kehäromi ba nadäk-nadäk terak piä u täga täк täkamäŋ yäŋ yänaŋi nämo. Nämo, kehärominin uwä Anutuken nanik. ⁶ * Anutu ini uwä topmäк-topmäк kodaki täŋo watä piä täкта kehäromi nimik täyak. Topmäк-topmäк kodaki uterak ämawebe Anutu-kät bänep kubägän täga itneŋ. Täŋpakaŋ topmäк-topmäк uwä бага man kudän täwani uterak yengämä pewani nämo, u Munapik täŋo kehäromi terak yengämä pewani. Baga man kudän täwani unitä kumäŋ-kumäŋ kädet irepmitta nämo täŋkentäŋ nimik täyak. Täŋ, Munapik uwä irit bureni pewän ahäk täyak.

⁷⁻⁸ * * Baga man uwä mobä pipiyäwani terak kudän täwani u Ekäni täŋo penyäŋek ba kehäromi nitek ahäŋkuk. Unitä täŋpewän Moses täŋo iŋami-dapun ägo paki-inik weŋkuko paorayäŋ täŋkukopäŋkaŋ ämawebetä pen ugän känäŋi nämo täŋkuk. Eruk, бага man, mähemiye kumäŋ-kumäŋta biŋam yepmaŋpani unitä penyäŋek ba kehäromi udewani nitek ahäŋkuk. Täŋ Kudupi Munapik täŋo watä piä ämaniyetä penyäŋek ba kehäromi jidewani nitek upäŋ api käneŋ? U penyäŋek säkgämän kehäromi-inik, kädet biani täŋo irepmitinik täŋpani u api käneŋ! ⁹ * Ba Anututa watä piä täktäk kädet

* **3:1:** 2Ko 5:12; Apos 18:27; Rom 16:1

* **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer

31:33; Ese 36:26-27 * **3:4:** 2Ko 2:16

* **3:6:** Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63;

Rom 7:6 * **3:7-8:** Kis 34:30

* **3:7-8:** Gal 3:2,5

* **3:9:** Lo 27:26; Rom 1:17,

biani, ämawebe mankenta biŋam yepmak täyak u penyäjek ba kehäromi nitek ahäjkkuk. Täŋ piä unitä ämawebe Anutu iŋamiken momini nämo yepmak täyak unita jide yänayäj? Uwä ŋode; Piä u säkgämän-inik, Ekäni täŋo kehäromi ba penyäjek ikek! ¹⁰ * Bureni, ämawebetä бага man unita nadäjirä säkgämän täŋkuko upäjkaŋ imaka säkgämän-inik, kehäromi pähaptä ahäjirän apiŋo imaka biani unita nadäjitna äpani, penyäjeki nämo täk täyak. ¹¹ U imata, бага man, imaka kadäni keräpi itta yäwani u penyäjek ba kehäromi nitek ahäjkkuk. Täŋ imaka tärek-täreki nämo itta yäwanitä penyäjek ba kehäromi jidewani nitek? U inipärük kudupi kubä!

¹² Eruk nin penyäjek bureni u nämoinik api paoreko unita nadäkinik täkamäj unita unitäŋo manbiŋam täŋumun-umun terak nämo, bätakigän yäjahäk täkamäj. ¹³ * Nin Mosestä täŋkuko ude nämo täk täkamäj. Ägo iŋami dapunken weŋkuko u nämo paorirän tektä iŋami-dapun täŋpipiŋkuk, Isrel ämawebetä nadäk-nadäki imaka kadäni keräpi-tagän penyäjekta yäwani uterakgän penej yäjpäŋ täŋpipiŋkuk. ¹⁴ * Täŋirän Isrel ämawebe täŋo nadäk-nadäki mobä ude äworeŋkuko unita penyäjek unitäŋo mebäri nämo kaŋpäŋ nadäwä tumbuŋ. Täŋpäŋ topmäk-topmäk biani unitäŋo man danipäj nadäk täk täkaŋ upäjkaŋ pen, mebäri kwawak nämo kaŋpäŋ nadäk täkaŋ. Tek u pen iŋami-dapun ba nadäk-nadäki täŋpipiŋ itak bumik. Bureni, u nämo wärämurani. Nämo, äma kubätä Kristota nadäkinik täŋpäŋ kwasikorirän uyaku Anututä tek u täga wärämutek. ¹⁵ Täŋkaŋ apiŋo imaka, Moses täŋo бага man u danipäj nadäk täkaŋ upäjkaŋ tek unitä bänep nadäk-nadäki-ken uwäk täŋirän mebäri nämo nadäwä tumäk täkaŋ. ¹⁶ * Täŋpäkaŋ äma kubäkubätä bänep nadäk-nadäki Ekänikengän peŋirä eruk tek u wärämüt yämik täyak. ¹⁷ * Täŋpäŋ Ekänita yäyak uwä Munapik ubayäj. Ekäni täŋo Munapiktä äma kubäken irirän eruk äma u бага man täŋo topmäk-topmäk terak nämo it täyak. Bureni, Anutu dubiniken kukta imaka kubätä käderi wari nämo itpipitak. ¹⁸ * Unita notnaye, nadäkinik täŋpani nininta ŋode yäwa; Tek unitä nintäŋo iŋam-dapunin nämo uwäk täyak. Nämo, Ekäni täŋo penyäjek ba täktäki säkgämän u kaŋpäŋ nadäkinik täk täkamäj. Ude täŋpäŋ nintä terak Ekäni ini penyäjek kudäni ba täktäki u yäpurärätpäŋ yäpurärätpäŋ peŋirän ini bumik äworeŋ itkamäj. Täŋpäkaŋ Ekänitä ude täŋ nimiŋ itak. Täŋ Ekäni uwä Munapik ubayäj.

* **3:10:** Kis 34:29 * **3:13:** Kis 34:33-35 * **3:14:** Rom 11:25 * **3:16:** Rom

11:23,26 * **3:17:** Jon 8:32,36; Rom 8:2; Gal 5:1 * **3:18:** Kis 16:7, 24:17

4

Imaka säkgämän käbot jiburani gānaŋ itak

1 * Anututä oraŋ nimiŋpäŋ piä u nimiŋkuko unita bānepnin nāmo pena putārek tākaŋ. Nāmo, ehutpäŋ tāk tākamāŋ. 2 * Tāŋpäŋ kudān waki māyāk ikek, āmatā kābop tāk tākaŋ u māde ut yāmik tākamāŋ. Nin tāŋyākŋarani nāmo tāk tākamāŋ, ba Anutu tāŋo mankāt jop mankāt bok nāmo awāhut tākamāŋ. Nāmo inik, Anutu iŋamiken man bureni iŋit-inik tāŋpäŋ kwawak yāŋahāk tākamāŋ. Ude tāk tākamāŋ uwā āmawebetā nibāŋpäŋ nadāŋkaŋ bānepitā kādet siwoŋi iwatkaŋ yāŋ nadāwut yāŋpäŋ tāk tākamāŋ. 3 Bureni, āma ātu dapuri itpipiwanitā Manbiŋam Tāga nintā yāŋahāk tākamāŋ unitāŋo mebāri nāmo nadāwā tumāk tākaŋ. Eruk, āma udewani uwā pewā paotta biŋam tāŋpani yāŋ nadāwut. 4 * Komen āmawebe tāŋo anutu waki unitā nadāk-nadāki uwāk tāŋpipiŋirān Manbiŋam Tāga tāŋo peŋyāŋeki ahāŋ yāmik tāyak uwā tāga nāmo kaŋpäŋ nadāk tākaŋ. Manbiŋam Tāga unitā Kristo tāŋo peŋyāŋek ba kehāromi u yāŋahāk tāyak. Tāŋkaŋ Kristo ini uwā Anutu udegān-inik. 5 * Bureni-inik tāwetkamāŋ; Manbiŋam yāŋahāk tākamāŋ uwā āmawebetā wāpnin yāpmāŋ akukta nāmo tāk tākamāŋ. Nāmo inik! Nin ŋode yāŋahāk tākamāŋ; Jesu Kristo u Ekāni-inik itak. Tāŋpākaŋ Jesu unitā wāp biŋam yāpān yāŋpäŋ intāŋo watā piä āmajiye ude itkaŋ tāŋkentāŋ tamik tākamāŋ. 6 * Anututā bian ŋode yāŋkuk; Bipmāŋ urani gānaŋ peŋyāŋek ahāwān! Eruk Anutu unitāgān iniken peŋyāŋek bānepnin-ken pewān ahāk tākaŋ. Peŋyāŋek unitā nadāk-nadāknin kwawak pirāreŋirān Anutu tāŋo tāktāki ba kehāromi Kristo terak itak u kwawak kaŋpäŋ nadāk tākamāŋ.

7 * Upāŋkaŋ piä tāk tākamāŋ uwā ninin-tāgān tāga tānaŋi nāmo. Unitā imaka säkgāmān-inik iŋit tākamāŋ uwā kābotinik jiburani gānaŋ iŋit tākamāŋ bumik. Ude unitā kwawak ŋode niwoŋāretak; Manbiŋam unitāŋo kehāromi pāhap u ninken nanik nāmo, u Anutu-ken nanik. 8 * Komeni komeni bārāpi mebāri mebāri yabāŋ ahāk tākamāŋ upāŋkaŋ bārāpi unitā nin nāmo uyiŋ-jakŋit tākaŋ. Nadāwātāk tāk tākamāŋ upāŋkaŋ bānepnin nāmo pena putārek tākaŋ. 9 Āmatā iwan tāŋ nimik tākaŋ upāŋkaŋ Anutu nāmo niŋmak tāyak. Āmatā nidāpmāŋ-pewā mak tākamāŋ upāŋkaŋ gwāk pimiŋpäŋ pen kuŋat tākamāŋ. 10 * Kepma kepma gupnintā komi bārāpi Jesutā nadāŋpäŋ kumbuko udegān nadāŋpäŋ kotak tākamāŋ. Upāŋkaŋ jop nadāŋ nāmo kotak tākamāŋ. Nāmo, āmawebetā

* 4:1: 2Ko 3:6 * 4:2: 2Ko 2:17; 1Te 2:5; 1Ko 1:18 * 4:4: Efe 2:2; Kol 1:15;

Hib 1:3 * 4:5: 2Ko 1:24 * 4:6: Stt 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * 4:7: 2Ko 5:1

* 4:8: 2Ko 1:8, 7:5 * 4:10: 1Ko 15:31

gupnin terak Jesu, kodak tanpen akunꝑkuko unitaꝑo kehäromi kwawak ahänjirän kakta komi bäräpi u nadänꝑän kotak takamän. ¹¹ * Bureni, kodak itkamän upänkaꝑ kepma kepma Jesu täno piä terak kumän-kumän-ken it takamän. Ude iritna Jesu Kristotä gupnin kumäkta yäwani u täñ-kehäromtan nimik täyak unitä Jesu uwä kehäromi nikek itak yän kwawak yänhäk täyak. ¹² Unita ñode täwetat; Manbiñam yänhäk takamän uniterak kumän-kumäntä ninken ahäk täyak upänkaꝑ piänin uterak inken irit säkgämän ahäk täyak.

¹³ * Anutu täno man kudän täwani terak äma kubätä ñode yänꝑkuk; Näk nadäkinik täñkuro unita man yänhäñkut. Eruk, nintä bänep nadäk-nadäk udegän inñit takamän. Nin nadäkinik takamän unita manbiñam yänhäk takamän. ¹⁴ * Imata, nin ñode nadäk takamän; Anutu, Ekäni Jesu Kristo kumbani-ken nanik yäpmän päñaku tenꝑkuko unitä nin imaka, Jesu-kät bok api yäpmän päñaku nipmanꝑek. Täñjirän inkät ninkät bok inñamiken api itne. ¹⁵ * Unita ñode yäwa; Komi bäräpi nadäk takamän u in täñkentän tamikta nadäk takamän. Ba uterak Anutu täno orakorakitä ämawebe mäyap-ken wen parirän ämawebe u bänep täga pähap iwetpäñ Anutu wäpi biñam inñ oretinik api täneñ.

Kunum gänäñ iritta gup

¹⁶ * Mebäri unita bänepnin nämoinik pena putärek täkañ. Komegupnin uwä putärek täkañ upänkaꝑ Ekänitä bänepnin uwä kepma kepma täñ-kodaktan nimik täyak. ¹⁷ * Komi bäräpi täpuri, apiño-tagän yäwani nadäk takamän unitä imaka säkgämän-inik, tärek-täreki nämo kubä api pewän ahän nimek yän nadäk takamän. Imaka säkgämän u komi apiño nadäk takamän u irepmit-inik api täñꝑek. ¹⁸ * Unita imaka dapunintä känäñi uterak nämo, imaka dapunintä nämo känäñi uterak kakinik täk takamän. Imaka dapunintä täga känäñi u kadäni keräpi-tagän api itneñ. Upänkaꝑ imaka nämo känäñi uwä tärek-täreki nämo, pen api it yäpmän ärowek.

5

¹ * Bureni ñode nadäkamän; Komegup, enñi waki kome terak ño it takamän u wawänä kunum gänäñ Anutu-ken nanik enñi paot-paori nämo ba äma keritä täñpani nämopän wädäna ärowäpäñ api itne. ² * Upänkaꝑ kome terak ño itkan enñi kodaki, kunum täno gup nikek u jide täñpäñ bäräñeñ wädäna äronen yän nadänꝑän yänkähän-kähän yänñtän kuñat takamän.

* 4:11: Rom 8:36 * 4:13: Sam 116:10 * 4:14: 1Ko 6:14 * 4:15: 2Ko 1:3-6
 * 4:16: Efe 3:16 * 4:17: Rom 8:17-18 * 4:18: Kol 1:16; Hib 11:1-3
 * 5:1: 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2: Rom 8:23

³ U imata, eni kodaki u wädäna ärowäpänj moränj, apiño kuñat takamänj ude nämo api kuñatne. Nämo, u gup bureni nikek api kuñatne. ⁴ * Täñpäkañ komegup, kome ñonitänjo eni waki nikek kuñatkañ bäräpi pähap nadänpäñ yänkähän-kähän yäk takamänj. U imata, komegup yänopmänpäñ jop manpä-kukta nämo nadäk takamänj. Nämo, nin kunum täñjo gup, komegup punin terak wädäna ärokta gäripi nadäkamänj. Ude täñjitna imaka irit kehäromi nikek unitä imaka paotta yäwani api uwäktänj morewek. ⁵ * Nadäkañ? Anututä ini irit kehäromi u yäpmäk-tagän iwoyänpäñ nipmanjuk. Täñpäñ irit u bureni-inik api tamet yän niwoñäreka Kudupi Munapiki intäjukun nininj kireñjuk.

⁶ * Mebäri unita bänep pidäm terak bätakigän kuñat takamänj. Upänkañ ñode imaka nadäk takamänj; Komegup ño nikekä, Ekänitä ini komeken dubini-ken-inik nämo itkamänj. ⁷ * Unita apiño, imaka bureni unita nadäkinik täñpäñ kuñat takamänj. U kwawak irirän kañiwattänj nämo kuñat takamänj. ⁸ * Upänkañ äneñi ñode yäkgän täñpa; Kumäkta nämo umuntak takamänj. Nämo, gäripnin tañi uwä komegup ño penpäñ Ekänikät itta nadäk takamänj. ⁹ * Täñpäkañ komegup ikek itnayän takamänj ba komegup penpäñ Ekäni-kät itnayän takamänj upänkañ nadäk kehäromi-inik ñode pek takamänj; Ekäni täñjo gärip terakgän kuñaritna gäripi kañ nadäwän. ¹⁰ * U imata, Kristotä nin yäpmänj danikta kuduptagän injamiken api ahäne. Ahänjitna komegup ikek itkañ kudän täk takamänj, täga ba waki, uterak kowata nimikta yäwani u api nimek.

Anutu-kät not täñpäñ kuñat-kuñat

¹¹ * Ekänitä ude api täñpeko uwä umuri pähap. Unita nadäna tärewäpänj ämawebetä udegän nadäkot yänpäñ gwäk pimiñpäñ yäwetgän yäwetgän täk takamänj. Täñjitna nin täñjo mebärinin uwä Anututä kwawakinik kañpäñ nadänj moretak. Täñ, inä jide? Bänepjintä ninta jide nadäk täkañ? Siwoñi täkañ yän käwep nadänj nimik täkañ? ¹² * Notnaye, ude yänjira iniken gupi äneñi jop nadänj yäpmänj ärokañ yän nadäneñta! Ude nämo, mebäri ñodeta yäyat; Intä ninta gäripi bureni nadänj nimut yänpäñ man udewä täwetat. Ninta ude nadänpäñ äma täñyäkñarani täñjo jopman täga api utneñ. Äma uwä äma bänepiken jide pätak unita nadäwätäk nämo täk täkañ. Äma gupitagän, dapuritä kak täkañ unitagän nadäwä ärowani täk täkañ.

* 5:4: 1Ko 15:53-54 * 5:5: Rom 8:16,23 * 5:6: Hib 11:13-16 * 5:7: 1Ko 13:12
 * 5:8: Plp 1:23 * 5:9: Kol 1:10; 1Te 4:1 * 5:10: Sav 12:14; Rom 2:16, 14:10
 * 5:11: 2Ko 4:2 * 5:12: 2Ko 3:1, 1:14

13 Äma uwä ninta yänğunğun man yäk täkañ yän yäk täkañ. Täga, ini yäk täkot! Upänkañ man yänhäk täkamän u Anutu wäpi yäpmän ärokta yänhäk täkamän. Täñ, nadäna tumbäpän kuñat täkamän uwä inta yänpäñ kuñat täkamän. 14 Imata, Kristotä bänep iron pähap niwoñärenkuko unitä peñ niwerirän piäni täk täkamän. Iron pähap täñkuko u ñode kañpäñ nadäkinik täkamän; Äma kubätä ämawebe kuduhtagänta yänpäñ kumbuk. Ude täñkuko unita ämawebe kuduhtagän u bok kumbumän bumik. 15 * Täñkañ kuduhtagänta yänpäñ kumbuko unita ämawebe iritta biñam uwä pen inita nadäwätäk täñpäñ nämo kuñatneñ. Nämo, u äma täñkentän yämikta kumänpäñ kodak täñkuko unitäño wäpi biñam orañ imiktagän nadänpeñ kuñatneñ.

16 Unita apiño nin ämawebe gupi-tagän, kome täño nadäk terak nämo yäpmän danik täkamän. Täñ, bian ninä äma täño nadäk terak Kristo kañpäñ nadäk täk täñkumänjo upänkañ apiñode uwä nämo! 17 * Apiño ñode kañdäkñek täkamän; Äma kubä Kristo terak kwasikot täyak uwä Anututä äma u täñpewän mebärini inipärik kubä täyak. U imaka biani pewän paoräpäñ imaka kodaki korewani. 18 * U Anutu kubä-tägän täk täyak. Nin unitäño iwan itkumänjo upänkañ Kristo terak Anututä täñpewän inikät bänep kubägän it täkamän. Täñpäñ äma ätutä inikät bänep kubägän udegän itta piä ño nimiñkuk. 19 * Unita manbiñam ñode yänhäñpäñ yäwet täkamän; Anututä Jesu terak komen ämawebe inikät bänep kubägän itta piä täñkuk. U momini peñ yämiñpäñ momi unita wari nämo nadäk täyak. Täñpäkañ Anutu-kät ämawebe bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täño manbiñam u nintä yänhäkta ketnin terak peñkuk.

20 Unita Kristo täño meni jinom yäpmänpäñ mani yänhäk täkamän. Yänhäk täkamän uwä Anututä ini ämawebeta gera yäyak ubayän. Kristotä iniken man kehäromigän ñode yänhäk täkamän; Bänepjin äyänutkan Anutu-kät bänep kubägän itpäñ kañ kuñarut! 21 * Nadäkañ? Kristo u momi nämo upänkañ Anututä nin täñkentän nimikta täñpewän momi äma bureni äworeñkuk. Ude täñkuko u ñodeta; Nintä Kristo-kät kwasikotpäñ ini Anutu ude, siwoñi kudupi äworekta täñkuk.

6

1 * Unita notnaye, Anutu-kät piä bok täñpani nintä man kehäromigän ñode täwetkamän; Watä ket itpäñ kañ kuñarut!

* 5:15: 1Ti 2:6; Rom 14:7-8 * 5:17: Rom 8:1,10; Gal 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5

* 5:18: Rom 5:10 * 5:19: Rom 3:23-25; Kol 1:19-20 * 5:21: Jon 8:46; Hib

4:15; Gal 3:13; 1Ko 1:30; Plp 3:9 * 6:1: 2Ko 5:20

Anutu tãño orakoraki yãpuño unitãño bureni nãmo pewã ahãneŋta! ^{2*} Anututã unita yãŋkuko u ñode nadãwut;

Oran tamikta kadãni nãkña nadãŋkut-ken uken nadãŋ tamĩŋkut. Intã imaka umuri kubã irepmitta tãŋkentãŋ tamĩŋkut yãk. Ais 49:8

Notnaye, man unita ñode tãwera nadãwut; Oran tamikta kadãni iwoyãŋkuko uwã apiño. Unita apiñowã uken tuben kuñirã waki keriken nanik kaŋ ketãrenpãŋ tepmanpãŋ!

Poltã bãrãpi mãyap kotaŋkuk

³ Nin amatã nibãwã waki tãŋpãpãŋ piã tãk tãkamãŋ ñonitã tãŋpewãn Anututa bitnãneño ba momiken mãneño udetã gwãk pimiŋpãŋ kudãn siwoŋigãn tãk tãkamãŋ. ^{4*} Bureni, imaka kuduptagãn ahãŋ nimik tãkaŋ uterak nin Anutu tãño piã watã amaniye bureni yãŋ yãwoŋãrek tãkamãŋ; Komi bãrãpi ba umun mebãri mebãri terak itpãŋ nãmo kwitak tãkamãŋ. ^{5*} Ekãni tãño piãta yãŋpãŋ amatã pãrip-pãriptã nidãpmãŋpãŋ komi eŋiken nipmak tãkaŋ. Ba iwantã nin itgwãjiŋpãŋ nidãpmãkta tãk tãkaŋ. Ba piã, woŋ imãtpãŋ tãk tãkamãŋ. Ba dãpmon kodak, nakta jop it tãkamãŋ.

^{6*} Tãŋpãkaŋ tãktãknin uwã, siwoŋi kudupi kuŋat tãkamãŋ. Ba nadãk-nadãk tağa iŋit tãkamãŋ. Kokwawak bãrãreŋ nãmo tãŋpãŋ ama oran yãmik tãkamãŋ. Kudãn udewani terak nin Anutu tãño piã watã ama bureni yãŋ yãwoŋãrek tãkamãŋ. Ninã Kudupi Munapik tãño kehãromi terak kuŋat tãkamãŋ. Ba bãnep iron tãktãk kãdet bureni iwat tãkamãŋ. ^{7*} Tãŋkaŋ man bureni-gãnpãŋ yãŋahãk tãkamãŋ. Ba Anutu tãño kehãromi terak piã tãk tãkamãŋ. Tãŋ, iwan tãño kehãromi yãpmãŋ ãpãkta amik tãño tuŋum ketnin kukŋi kukŋi iŋit tãkamãŋ uwã kudãn siwoŋi u. ⁸ Tãŋitna ama ätu oran niniŋirã ätutã wãpnin yãpmãŋ ãpãk tãkaŋ. Ätu ninin oret tãkaŋ, ätu yãŋãrok niwet tãkaŋ. Ätutã tãŋyãkŋarani ama yãŋ nadãk tãkaŋ upãŋ nãmo, man bureniãgãn yãk tãkamãŋ. ^{9*} Ama mãyaptã piã ude tãŋpani yãŋ nadãŋ nimik tãkaŋ upãŋkaŋ nadãwã äpani tãk tãkaŋ. Amatã ninta kumbani ude nadãk tãkaŋ upãŋkaŋ nãmo, kodak itkamãŋ! Nidãpmãŋpãŋ niwat kirek tãkaŋ upãŋkaŋ nãmo kumãŋkamãŋ. ^{10*} Butewaki nadãk tãkamãŋ upãŋkaŋ bãnep oretoret terak it tãkamãŋ. Ama jãwãri it tãkamãŋ upãŋkaŋ ama mãyap tãŋkentãŋ yãmik tãkamãŋ. Tuŋumta wãyãkŋek tãkamãŋ upãŋkaŋ tãŋbumbum pãhap ikek it tãkamãŋ.

* 6:2: Luk 4:19-21 * 6:4: 2Ko 4:2 * 6:5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Ti 4:12

* 6:7: 1Ko 2:4 * 6:9: 2Ko 4:10; Sam 118:18 * 6:10: 2Ko 7:4; Plp 2:17; Kol 1:24

11 O Korin nanik notnaye, man ba nadäk kubä käbop nämo pek takamäj. Nämo, inta gäripi-inik nadäppäj nintäno nadäk kudup kwawak yäjahäppäj täwet takamäj. 12 Nin gäripi täñ nadäj tamik takamäj upäjkañ ninta udegän nämo nadäj nimik täkañ. 13 * Nadäkañ? Man täwetat no, in äpetnaye nanaknaye bureni unita täwetat. Unita nintä gäripi nadäj tamik takamäj udegän gäripi nadäj nimik takot.

Siwoñi-kät wakikät not täga nämo tädeñ

14 * Notnaye, no de täwera nadäwut; Nadäkinik täñpani intä äma nadäkinik nämo täñpani-kät imaka kubä takta bänep kubägän nämo täneñ. Ude täga tänañi nämo. In mebarijin inigän inigän. Jide nadäkañ? Siwoñi-kät wakikät not täga tädeñ? Ba peñyänek kenta bipmäj urani bänep kubägän täga tädeñ? Nämo inik! 15 Ba Kristo-kät Satan, yarä u jide täñpäj bänep kubägän tädeñ? Ba nadäkinik täñpani-kät nadäkinik nämo täñpani, yarä u jide täñpäj bänep kubägän tädeñ? U täga nämo! 16 * Ba Anutu täno kudupi yotkät wäbät, yarä unitä jide ude täñpäj bänep kubägän tädeñ? Nadäkañ? Ninä Anutu irit mähe mi täno kudupi yot. Unita Anututä no de yäjkkuk;

*Näk in bämopjin-ken itkañ itpäñ-nadäk api täñ yäpmäj kwet.
Täñpäj Anutuñin irira ämawebenaye api itneñ. Wkp 26:12*

17 * Mebari unita Ekänitä no de yäkgän täñkkuk;

Unita Anututa nadäkinik nämo täñpani u yabä kätäñpeñ injingän injingän itkot.

Täñpäkañ imaka taräki yepmäñitpäñ-pek nämo täneñ.

Ude täñjirä näk not api täñ tamet.

18 * *Täñkañ nanjin ude it tamiñira äpetnaye nanaknaye ude täñpeñ api kuñatneñ.*

Ekäni kehäromi mähe mitä ini man ude yäyak.

7

1 Notnaye tägagämän, Anututä ude täñ nimikta man ude täñkehärom täñkkuko unita imaka waki taräkita gupnin bänepnin täñpäwak täkañ u yabä kätäñpäj kuräki-inik it takäna. Täñkañ Anutu orañ imiñpäj kudupi-inik itta gwäk pimiñpäj piäni tak takäna.

Pol oretoret täñkkuk

2 * Täñpäkañ inä ninta äneñi nadäj nimik takot. Nin inken nanik äma kubäta waki nämo täñ imiñkkumäj. Ba äma kubä

* 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Efe 5:7,11 * 6:16: 1Ko 3:16; Wkp 26:12; Ese 37:27

* 6:17: Rev 18:4 * 6:18: 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 * 7:2: Apos 20:33; 2Ko 12:17

täj-ikñatpena nadäkiniki nämo pewän putärenkuñ. Ba äma kubä jop ikñatpäñ imakani nämo kubo täñkumäj. ³ * Man nowä tebenpäñ nämo yäyat. Nämo, man pengän täwetkumäjno ugänpäj äneñi täwetat; Bänepnintä inta gäripi nadäk takamäj. Nämo kumnayäj takamäj ba kumnayäj takamäj upäjkañ inta gäripi pen api nadäk täne. ⁴ In-täjno nadäk-nadäkjinta bänep yarä nämo täyat. Nämo, inta oretoret täyat u inide kubä. Komi butewaki punin terak it yäpmäj äbumäjno upäjkañ bänepna nämo pewa putärek täyak. Nämo, oretoret pähap nadäk täyat.

⁵ * Täñpäkañ Masedonia komeken ahänpäj jide täñpäñ itpäñ-nadäk tänam? Nämoinik. Noken ämatä ninkät bumta yäj-awätpäj komi bäräpi mebäri mebäri täñ nimiñirä bänepnin imaka, umuntañkuñ. ⁶ * Täñitna äma bänep bäräp ikek täñpidäm täwani Anututä bänepnin täñpidäm takta Taitus iniñ kireñpewän äbuk. ⁷ Ba iniñ kireñpewän äbuko unitagän nämo. Nämo, Taitus inkät irirä bänepi täñpidäm tañ imiñkuño unitäjno manbiñam niwerirän bänepnin pidäm tañkuk. Node imaka niwerirän bänepnin tägañkuk; Intä bäräpi täñ namiñkuño unita butewaki nadäj namiñpäñ äneñi bänep kubägän itta nadäk takañ. Ba näka gäripi nadänpäj äneñi nabäkta nadäk takañ yäj niwetkuko unita oretoret inide kubä nadätat.

⁸ * Näk man kudän kubä bian kudän täñ tamiñkuro uterak nadäj bäräp tamiñkut. Täñpäñ man u täñkentäj tamikta kudän täñkuro unita goret täñkut yäj nämo nadätat. Bureni, pengänä goret tät yäj nadäjkuro upäjkañ bänep nadäj bäräpjin u paotkuko unita apiño täga nadätat. ⁹ Täñpäkañ apiño oretoret täyat uwä bänep nadäj bäräp nadäjkuño unita nämo. Nämo, bänep nadäj bäräp nadäjkuño unitä täñpewän bänepjin äyäjutkuñ. Mebäri unita oretoret täyat. Anututä ude kañ nadäwut yäj nadäjkuko udegän bänep nadäj bäräp u nadäjkuñ. Unita nintäjno mantä in nämo täñpän wañkuñ yäj nadätat. ¹⁰ * Bänep nadäj bäräp Anututä ini pewän ahäk takañ unitä täñpewän äma nintä bänepnin sukurek takamäj. Täñpäñ kädet uterak Anututä irit kehäromita biñam nimagut täyak. Unita nadäj bäräp udewanita nadäwätäk nämo täne. Täñpäkañ kome terak nanik bänep nadäj bäräptä äma nämo täñkentäj yämik täyak. Nämo, u kumäj-kumäj imagut täyak. ¹¹ Upäjkañ kawut! Bänep nadäj bäräp Anutu-ken nanik nadäjkuño unitä inken bureni jide pewän ahäj tamiñkuk? Momi täktäk kädet penpäñ kädet siwoñi iwatta bänepjin kädäp ijik takañ. Täñpäñ waki bämopjin-ken itkuko u utpewä makta pidäm tañkuñ. Nadäwätäk pähap täñpäñ äneñi kudupi itta kädetta wäyäkñeñkuñ, ba äma momi u täñkuko u yäpä-siwon

* 7:3: 2Ko 6:11-12 * 7:5: 2Ko 2:13 * 7:6: 2Ko 1:3-4 * 7:8: 2Ko 2:4

* 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

takta piäni täñkuñ, ba ninta gäripi äneñi nadäñkuñ. Waki u nämo uwäk täñkuño unita mebärijin kwawak ahätak.

¹² Bian man kudän täñ tamiñkuro uwä äma waki täñkuko unita yäñpäñ nämo, ba äma bäräpi kotalñkuko unita yäñpäñ nämo kudän täñ tamiñkut. Nämo, man täweritna Anutu inamiken bänepjintä näka jide nadäkañ u kwawak pewa ahän tamikta täñkut; Bureni, in näka gäripi tañi nadäñ namiñpäñ äneñi nabäkta nadäkañ. ¹³ Ude täñkuño unita bänepnin täñpidäm tañkuñ.

Ba bänepnin täñpidäm tañkuño unitagän nämo. In Taitus bänepi täñpidäm tañ imiñirä oretoret täñkuko unitä manbiñam päbä niwerirän oretoret pähap, bumta täñkumäñ. ¹⁴ Bian intäño biñam Taitus iwetkuro, man u jopi täñirän mäyäk nämo yäput. Nämo, in man täwerira bureniñän täñkuño udegän Taitus inta oretoret man iwetkuro uwä bureni nikekgän täñkuk. ¹⁵ * Taitus inken äreñirän umuntañkuño upäñkañ not täñ imiñpäñ mani buramiñkuño unita nadäñpäñ bänepitä inta gäripi-inik nadätak. ¹⁶ Unita oretoret tak täyat uwä ñodeta; In kudän siwoñi terakgän api kuñatneñ yäñ nadäkinik täyat.

8

Täñkentäk moneñ yämik-yämik täño man

¹ * Notnaye, Masedonia komeken nanik äbot täñpani ätuken iron kädet Anututä pewän ahänkuko unita täwetat; ² Komi butewaki terak jopi jäwäri-inik itkuño upäñkañ jop waki Ekäni täño manta oretoret ärowani pat yämiñkuko unita äma ätu täñkentäñ yämikta iron pähap täñ yämiñkuñ. ³ Näk dapunatä kañkuro u bureni ñode täwetat; Uwä iniken bänepitä pidäm tawäpäñ kehäromi pat yämiñkuko udegän, imaka tänañi u irepmitpäñ moneñ tuñum tañi-inik peñ yämiñkuñ. ⁴ * Nin nämo peñ yäweritna ini-tägän man kehäromi ñode niwetkuñ; Baga nämo peñ nimiñirä äbot täñpani ätu täñkentäñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe Judia komeken nanik u kañ täñkentäñ yäminal yäk. Ude takta gäripi pähap nadäkamäñ yäñ niwetkuñ. ⁵ Täñpakañ imaka täpuri käwep täneñ yäñ nadäñitna ñode täñkuñ; Pengän bänepi Ekänikengän peñkañ Anutu täño nadäk iwatpäñ nintäño man buramikta pidäm tañkuñ.

⁶ Masedonia naniktä kädet ude täñkuño unita Taitus inken kädet udegän pewän ahäkta peñ iwetkumäñ. Bian Taitustä in täñkentäñirän bämopjin-ken bänep iron kädet u ahäñpäñ paotkuko äneñi täñkentäñ tamiñirän iron kädet u yäpurärätpäñ pen täñtän kukta peñ iwetkumäñ. ⁷ * Inken Anutu täño iron

* 7:15: 2Ko 2:9

* 8:1: Rom 15:26

* 8:4: 2Ko 9:1-2

* 8:7: 1Ko 1:5; 1Ko

bumta ɲode pat tamik täkaɲ; Nadäkinik, manbiɲam yäɲahäk-ahäk, nadäk-nadäk taɲi, ba Anutu täɲo kädet iwatta pidäm taktak u pat tamikaɲ. Ba ninta gäripi taɲi nadäk täkaɲ. Eruk u udegän, äma täɲkentäktä moneɲ tuɲum pekpek kädet iwatta pidäm täkot. ⁸ Peɲ täwetpäɲ nämo yäyat. Nämo, äbot täɲpani ätuken iron kädet iwatta täɲpidäm-pidäm ahäɲkuko u täweritna intäɲo bänep iron jide ude pätak unitäɲo mebäri niwoɲärewut yäɲpäɲ yäyat. ⁹ * Unita Ekäninin Jesu Kristo täɲo ironita juku piwut. Uwä täɲbumbum ikektä inta yäɲpäɲ jopi jäwäri ude täɲkuk. Intä täɲbumbum u korekta jopi jäwäri ude äworeɲkuk.

¹⁰ Unita in ɲode täɲirä tägawek yäɲ nadätat; Imaka obaɲ gumonita moräki täɲpäɲ peɲkuɲo u äneɲi yäpurärätpäɲ kaɲ täɲ yäpmäɲ kut yäɲ nadäɲpäɲ täwetat. Kädet u bänepjin pidäm tawäpäɲ intäjukun täɲkuɲ. ¹¹ Unita imaka u tänayäɲ nadäɲpäɲ bänepjin pidäm tawäpäɲ yäput peɲkuɲo udegän imaka it tamikaɲ uterak pidämigän kaɲ täɲ yäpmäɲ kut. ¹² * Nadäkaɲ? Äma kubätä iron täkta pidäm täweko uwä Anututä iron unita gäripi nadäɲpäɲ yäpek. Moneɲ tuɲum it tamikaɲ upäɲ iron täga tänaɲi u pidämigän täɲirä Anututä kawän tägak täyak. Täɲ, imaka nämo it tamikaɲ upäɲ iron täwut yäɲ nämo peɲ täwet täyak.

¹³⁻¹⁴ * Man ɲo intä bäräpi taɲi-inik kotaɲirä ämawebe ätu säkgämän itta yäɲpäɲ nämo täwetat. Nämo. Täɲ, apiɲode in täɲbumbum terak itkaɲ unita ämawebe ätu jäwäri-inik itkaɲ u täɲkentäɲ yämiɲirä tägawek. Ude täneɲo uyaku mäden intä jäwäri iräwä unitä täɲbumbum terak itpäɲä kowata api täɲkentäɲ tamineɲ. Kädet ude terak iritjin kuɲat-kuɲatjin bok uterakgän api pätden. ¹⁵ * Unita Anututä Isrel ämawebe kome jopi-ken kuɲarirä ketem kubä wäpi mana unita yäɲpäɲ Anutu ɲode iwetkuɲo udegän täkot;

Äma mana taɲi yäpuɲo uwä naɲ yäpmäɲ kuɲpäɲ naɲ paotnaɲi nadäɲkaɲ uterak yäpuɲ.

Täɲpäkaɲ äma mana täpuri yäpuɲo uwä äneɲi ätuta nämo wäyäkɲeɲkuɲ. Nämo, naɲpä koki täɲkuɲ. Kis 16:18

Taitus-kät noriye täɲo manbiɲam

¹⁶ Anututä Taitus bänepi täɲpidäm taɲ imiɲirän in täɲkentäɲ tamikta nintä nadäk täkamäɲ udegän nadätak unita Anututa bänep täga nadäɲ imikamäɲ. ¹⁷ Äneɲi inken ärekta iwet yabäɲitna bänep täga nadäɲkuk. Täɲpäkaɲ nintä iwet yabäɲkumäɲo unitagän nämo, ini imaka, inken äreɲpäɲ täɲkentäk piä täɲ tamikta gäripi pähap nadäɲkuk. ¹⁸ Täɲ,

* **8:9:** Mat 8:20; Plp 2:6-7 * **8:12:** Mak 12:43 * **8:13-14:** 2Ko 9:12 * **8:15:** Kis 16:18

Taitus-kät notninpak kubä bok pena ärekamän. Notninpak uwä äbot täņpani ätuken Manbiņam Täga yäņahäk-ahäk piä täk täyak unita wäpi biņam oraņ imik täkaņ. ¹⁹ Ba piä u täktagän nämo. Nämo, äbot täņpani ätutä äma u ninkät bok kuņatta iwoyäņkuņ. U täņkentäņ nimiņirän Judia komeken nanik äbot täņpanita täņkentäk moneņ yämikta yäwani u watäni itpäņ yäpmäņ kuņat täkamäņ. Piänin uwä Ekäni ini wäpi biņam iniņ oretta täk täkamäņ. Ba ämawebe ñode yäwoņärektä; Äbot täņpani bäräpi terak itkaņ u täņkentäņ yämikta pidäm täkamäņ. ²⁰ Täņpäkaņ ämatä yäņpäņ-nibäņ niwat täneņo u deta ämawebetä bäneņ irona pewani moneņ taņi ño watäni ket itta nadäkamäņ. ²¹ Nin kudän siwoņi täktagän nadäk täkamäņ. Kudän siwoņi u Ekäni iņami-kengän nämo. Nämo, ämawebetä imaka, nibäwä siwoņi täkta yäņpäņ täktäknin u kwawak pena ahäk täkaņ.

²² Täņpäkaņ Taitus-kät notninpak ukät kuņatta notninpak kubä bok yepmana ärenayäņ. Notninpak unitäņo kehäromi ba gäripi kakta piä mebäri mebäri imiņitna kudup täņ morek täyak. Äma u Anutu täņo piä gwäk pimiņpäņ täk täyak. Täņ, in kudän siwoņi terakgän api kuņatneņ yäņ nadäkinik täyak unita täņkentäņ tamikta gäripi pähap nadatak. ²³ Täņpäkaņ Taitus täņo mebäri uwä kudup nadäkaņ. Uwä näkņo notnapak bureni kubä, in täņkentäņ tamikta piä bok täņpani. Täņ, notninpak yarä unitawä ñode nadäneņ; Yarä uwä kome ño kädä äbot täņpani täņo iņam dapun yäpmäņpäņ piä täk täkamän unitä Kristo täņo wäpi biņam yäpmäņ akuk täkamän. ²⁴ * Unita in kudän siwoņi ugän täņ yämiņirä äbot täņpani kome ätuken naniktä iron täktäk kädet inken tokņek pätak yäņ nadäk täkot. Ba ñode imaka, nadäk täkot; In-täņo biņam yäk täkamäņ uwä jop nämo yäk täkaņ yäņ nadäk täkot.

9

Äbot täņpani notniye täņkentäņ yämikta man

¹ * Akaia kome taņiken nanik inta man käroņi nämo kudän täņ tamayäņ. Nämo, inä Anutu täņo kudupi ämawebe ätu täņkentäņ yämikta moneņ pekpek täņo käderi uwäku nadäkaņ. ² In äbot täņpani jopi jäwäri itkaņ u täņkentäņ yämikta bäneņjin pidämtak täkaņ yäņ nadäņpäņ Masedonia äbot täņpani iņamiken wäpjän biņam yäpmäņ akuņpäņ ñode yäwet täyat; Akaia nanik äbot täņpani notjiye täņkentäk moneņ udewani pekta bian, obaņ kubä gumonita nadäk tawaņ peņkuņ. Piä udewani täkta intäņo nadäk-gärip u yäwerira nadäņpäņ udegän täkta mäyaptä pidäm taņkuņ. ³ Unita yäņpäņ notniye yaräkubä ño intäjukun yepmanpa ärekaņ. Yaräkubä unitä täwerä täņtuņum täņpäņ

* 8:24: 2Ko 7:13-14 * 9:1: 2Ko 8:1-7

irirä näkñawä api ärewet. Bian intäño wäpjin yäpmän akunpän monen uku täntunum tanpän penkuño itak yän yänkumänö binam u jopigän tänpakta! ⁴ Nadäkan? Näkkät Masedonia äbot tänpäni ätukät intäjukun ärenpän tunum nämo tänjirä tabänero uwä in ba näk mäyäk pähap nadäne, bureni täntunum tanpän penkuñ yän nadänpän Masedonia ämawebe yäwetkuro unita. ⁵ Mäyäk ude nadäwet yän yänpän notnaye ño intäjukun yäniñ kirenpewa ärenkan in täñkentäwäpän täñkentäk monen täni pecta yänkehärom tankuño u täntunum tanpän penjä näk mäden api ärewet. Ude tänayän täño uyaku mebäri kwawak ñode api tabänpän-nadäne; Monen u injinken gärip terak täntunum tanpän penkuñ, nintä pen täweritna nämo yän api tabänpän-nadäne.

Iron, bäneptä pewä ahäk täkan unita man

⁶ * Nadäkan? Iron täktäk u yeri pikpik ude bumik. Unita näkño man ñonita juku pinpän kuñatnen; Äma kubätä ketem yeri ähan piweko uwä bureni yarägän pugerek. Tänpäkan äma kubä ketem yeri mäyap piweko uwä bureni udegän mäyap pugerek. ⁷ Unita in kubäkubätä ket nadäkinik täñkan monen irona penayän yänpänä penen, ämatä pen täwerirä nämo, ba bänep yarä niked nadänkan nämo. Nämoinik, Anututä äma bänep oretoret terak iron täk täkan unita gäripinik nadäk täyak. ⁸ Unita nadäkan? Anututä bänep ironi terak täñbumbum kudup täga taniñ kirewek. Ude täñ tamiñirän irit kuñatkuñatjinken imaka kubäta nämo api wäyäkñenen. Ba täñkentäk-kentäk täkta kehäromi kubäta täga nämo api ijinen. ⁹ * Man unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

U äma jäwärita täñbumbum täñ yämik täyak.

Unitäño orakoraki u paot-paori nämo, pen api irek. Sam 112:9

¹⁰ * Anutu, ketem yeri pewän ahäwani ba ketem bureni nak takamän u pewän ahäwanitä inken täñbumbum udegän api pewän ahän tamek. Tänjirän uken nanik iron tänayän täkan unitä täktäkjin täga u täñpewän ämawebe ätuken bureni bumta api ahänen. ¹¹ * Bureni, Anutu jop nämo täñkentän tamik täyak. Nämo, täñbumbum täñ tamik täyak uwä ämawebe ätu täñkentän yämikta täñ tamik täyak. Unita intäño iron yäpmän kwayän täyat u ämawebe mäyaptä yäpmänpän Anutu bänep täga api iwetnen. ¹² * Nadäkan, ironjin unitä Anutu täño kudupi ämawebe jop gupi täñkentän yämik-tagän nämo api täñpek. Nämo, iron u yäpmänpänä Anutu bänep täga man

* 9:6: Snd 11:24, 22:9; Rom 12:8

* 9:9: Sam 112:9

* 9:10: Ais 55:10; Hos

10:12

* 9:11: 2Ko 1:11, 4:15

* 9:12: 2Ko 8:14

iwetpāḅ bānep oretoret pāhap api tāḅ imineḅ. ¹³ Ba ugān nāmo. Iron tāḅ yāminayāḅ tākaḅ unitāwā nadākinikjin tāḅo mebāri kwawak pewān ahāḅirā āmawebe māyaptā kaḅpāḅ nadāḅpāḅ ḅode api nadāneḅ; Nadākiniki jop meni-tāgān nāmo yāḅahāk tākaḅ yāk. Nāmo, Kristo tāḅo Manḅiḅam Tāga u iḅit-inik tāḅpāḅ buramik tākaḅ yāḅ nadāḅpāḅ Anutu api iniḅ oretneḅ. Tāḅkaḅ iron inita ba āma ātuta tāḅ yāminayāḅ tākaḅ unita yāḅpāḅ Anutu wāpi api yāpmāḅ akuneḅ. ¹⁴ Ude tāḅkaḅ Anutu tāḅo orakoraki intā terak ārokinik tāḅkuko unita yāḅpāḅ yāḅapik man yākyāki-ken inta gāripi nadāḅ tamiḅpāḅ inta nikek api yāk tāneḅ. ¹⁵ Eruk Anutu tāḅo iron ārowani inipārik kubā tāḅ nimiḅkuko unita bānep tāga pāhap iwet tākāna!

10

Poltā piāni tāḅo mebāri yāḅkeḅārom taḅkuk

¹ * Eruk notnaye, nākḅaken mebāri yāḅahāwayāḅ. Inken nanik ātutā nāka man ḅode yāk tākaḅ; Pol uwā, kadāni ninkāt it tākamāḅ-ken āma māyāki ude āworeḅkaḅ tāk tāyak upāḅkaḅ ban it tāyak ukenā man keḅāromi yāwani yāḅkaḅ man kudān mebāri mebāri tāḅo nimik tāyak. Upāḅkaḅ ude nāmo. Kristotā ini bānep kwini terak tāwereko ude butewaki man terak ḅode tāwetat; ² * Inken āreḅpāḅ man komi nikek tāga tāwerero upāḅkaḅ ude tākta gāripi nāmo nadātat unita inḅin irit kuḅat-kuḅatjin yāpā-siwōḅ tawut. Tāḅ, inken nanik ātutā nāka kome tāḅo nadāk terak kuḅat tāyak yāḅ yāk tākaḅ u nadāḅit kaḅ kuḅarut. Āreḅpāḅ bātakigān itkaḅ man kwini nāmoinik api yāweret. ³ Bureni, komen āma bāmopi-ken it tākamāḅ upāḅkaḅ unitāḅo nadāk ba keḅāromi terak nāmo āmik tākamāḅ. ⁴ * Nāmo, āmik tāḅo tuḅum nintā iḅit tākamāḅ uwā kome ḅonitāḅo nāmo. Tuḅum nintā iḅit tākamāḅ uwā Anutu tāḅo keḅāromi nikek, iwan tāḅo yewa keḅāromi yeḅwekta keḅāromi nikek. ⁵ Keḅāromi unitā āma iniken nadāk-nadākita nadāwā ārowani tāḅpāpāḅ jop manman ba tāḅyākḅarani man mebāri mebāri uterak Anutu tāḅo nadāk bureni ut tākaḅ u wārāmut tākamāḅ. Tāḅpāḅ āma tāḅo nadāk jopi utpena paorākaḅ Kristo tāḅo nadāk ugān iwarān tāwut yāḅpāḅ piāni tāk tākamāḅ. ⁶ * Ude tāḅkaḅ intagān itsāmāḅkamāḅ. Bānep āyāḅutpāḅ Kristo tāḅo man kudup buramiḅirā, eruk u punin terak āma mannin nāmo buramik tākaḅ u komi yāmikta api pidām tāne.

⁷ Nadākaḅ? Inken nanik ātu inita Nin-tāgān Kristo tāḅo āma yāḅ nadāk tākaḅ. Eruk, āma udewani, kwawak ḅode nibāḅpāḅ nadāwut; Nin imaka, Kristo tāḅo āmagān itkamāḅ. ⁸ *

* **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Efe 6:13-17 * **10:6:** 2Ko 2:9

* **10:8:** 2Ko 13:10; 2Ko 12:6

Ekänitā ini in täñpāwakta nadāñpāñ nāmo, intāño nadākinikjin täñkehārom takta yāñpāñ wāp namīñkuk. Unita nininta biñam yāk tākamāñ unita māyāk tāga nāmo nadāwet. ⁹ Täñpākañ in ñode nadāneñta; Umuntāñpāñ kwaiwut yāñpāñ Pol uwā man kudān täñ nimik täyak. Upāñkañ notnaye, ude nāmo! ¹⁰ Bureni, āma ātutā nāka ñode yāk tākañ; Poltā man kudān tāk täyak uwā komi kehāromi mebāri mebāri nikek. Täñ, ini ahāñ niminirān kak tākamāñ uwā āma jopi gañani. Täñ, menitā yāk täyak u udegān, mebāri nikek nāmo bumik yāñ nadāk tākamāñ. ¹¹ * Täñpākañ āma man ude yāk tākañ uwā ket ñode nadāneñ; Kadāni nintā āreñpāñ kādet iwatnayāñ tāmāño uwā ban itkañ man kudān tākamāñ ño terakgān siwoñi iwatpāñ api tāne.

¹² * Āma bāmopjin-ken itkañ gup yāpmāñ ārokārok man yāk tākañ u nin udegān tāga nāmo yāpurārātpāñ yāne. Nin täño tāktāknin uwā unitāño udewani nāmo. Āma uwā iniken mebārini yāpmāñ danikta nadāk kubā ba imaka kubā terak kañpāñ nadāñkañ nāmo yāpmāñ danik tākañ. Nāmo, u inita jop nadāñ kubā nadāwā ārowani tāk tākañ. Āma udewani uwā guñ bureni-inik! ¹³ * Täñ, yānañi ude uwā irepmitpāñ nininta biñam tāga nāmo yāne. Nāmo, piā tākta бага Anututā yāñ nimani uterakgān itkañ biñam yāk tākamāñ. Täñpākañ piā бага yāñ nimani u pāñku in bok yāpmāñtak. ¹⁴ Unita piā inken täñkumāño unita oretoret biñam yāk tākamāñ uwā yānañi u irepmitpāñ nāmo yāk tākamāñ. Inken piā nāmo täñkañ, jop nadāñ yānero uyaku nadāñirā waki täñpek. Upāñkañ ude nāmo, nintājukun inken Kristo täño Manbiñam Täga u yāñahāñkumāño unita biñam tāga yāne. ¹⁵ * Unita ñode yāwa; Piā ninin tāk tākamāñ unitagān biñam yāk tākamāñ. Āma ātutā täñpani ukāt nāmo. Nāmoinik. Nintāño gārip u ñode; In täño nadākinikjintā tāgañirān-tāgañirān bāmopjin-ken piā ātukāt täñjitna tañi kañ weñ parān. ¹⁶ * Nadākinikjintā ude ahāñirān eruk Manbiñam Täga u kome ātu mādejin kāda u kāda u api yāñahāñtāñ kune. Nadākañ? Nin kome ātu āma ātutā bian piā täñpani-ken täñkañ biñam jop nadāñ yākta nāmo nikañ.

¹⁷ * Unita Anutu täño man ñode kudān tāwani;

Imaka kubāta biñam yāwa yāñpāñā Ekänitā täñ gamik täyak unitagān yāwen. *Jer 9:24*

¹⁸ * U imata, āma kubā Ekänitā wāpi yāpmāñ ārok täyak, āma udewanita ñode nadāk tākamāñ; Ekänitā āma unitāño piā kawān tāgak täyak yāñ nadāk tākamāñ. Täñ, āma kubātā iniken

* **10:11:** 2Ko 13:2,10 * **10:12:** 2Ko 3:1, 5:12 * **10:13:** Rom 12:3 * **10:15:** Rom 15:20 * **10:16:** Apos 19:21 * **10:17:** 1Ko 1:31 * **10:18:** 1Ko 4:4-5

gupi yäpmäj äronpäj oretoret tänpäko uwä oretoreri uwä jopigän tänpök.

11

Aposoro jopi täño täktäki

¹ Notnaye, in nadäj namiñirä guñ man täpuri ätu ñode täwerayäj; ² * Näkä inta iyap takinik täk täyat uwä Anutu tä nadäk täyak udegän. Inä webe gubañ kuräki siwoñinik äma kubäta biñamgän iwoyäñpäj tepmañkuro ude. Äma uwä Kristo ubayäj. ³ * Täñpäkañ gämoktä Iv täñikñatkuko ude inken udegän ahäwek yäj yäñkañ umuntak täyat. Äma ätutä täñ-täkñarirä nadäk-nadäkjin täñguñ tawäpäj Kristota nadäj imikinik täñpäj siwoñi kuñat-kuñat kädetjin unita mäde ut imineñta! ⁴ * U imata, äma ätutä man mebäri mebäri täwerirä mebäri nämo yäpmäj danipäj nadäñkañ bäräñeñ jop yämagut täkañ. Äma udewanitä Jesu täño biñam täwetpäj täwoñärekamäj yäñkañ täk täkañ uwä Jesu bureni täño biñam nintä täwetpäj täwoñärewani unitäñopäj nämo täk täkañ. Ude terak munapik intä yäpmäkta täwet täkañ uwä Kudupi Munapik bian yäpuño u nämo. Ba manbiñam mebäri kubä täwet täkañ uwä Manbiñam Täga nintä täweritna nadäñpäj nadäkinik täñkuño u nämo. Inä äma udewani yämagutta gäripi nadäñpäj yäniñ kireñirä piäni waki u täk täkañ.

⁵ * Intä aposoro unita nadäñirä aposoro ärowani täk täkañ. Upäñkañ nähä unitäño gämori-ken nämo itat yäj nadäta! ⁶ * Man yäñahäkta mena nämo käwep pidämtak täyak upäñkañ nadäk-nadäkta nämo wäyäkñek täyat. Näk Anutu täño nadäk-nadäkpäj yäñahäk täyat yäj uku kädet mebäri mebäri terak kwawak täwoñärenkumäño u.

⁷ * Anutu täño Manbiñam Täga yäñahäñpäj täwetkuro unita gwäki nämo yäput. In orañ tamikta yäñpäj näkñjata nadäñira äpani täñkuko unita jide? U momi täñkut ba? ⁸ * Täñpäkañ in bämopjin-ken piä täñkuro uwä kome ätuken nadäkinik täñpanitä moneñ täñkentäj namiñirä täñkut. In täñkentäkta ude täñkuro uwä äma uken kubota ude bumik täñkut. ⁹ * Kadäni inkät itkutken uken moneñta inken nanik kubäken nämo yäñapiñkut. Nämo, moneñ paorirän notnaye Masedonia komeken penpeñ Korin äbuño unitä täñkentäj namiñkuñ. Unita kadäni uken kädet ude iwatkuro udegän bämopjin-ken äneñi itpäñ ugän api

* 11:2: Efe 5:26-27 * 11:3: Stt 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9 * 11:5: 1Ko

15:10; 2Ko 12:11; Gal 2:6 * 11:6: 1Ko 2:1,13; Efe 3:4 * 11:7: 1Ko 9:12,18

* 11:8: Plp 4:15-18 * 11:9: 2Ko 12:13

iwaret. Inta bäräpi kubä nämo api kotaŋ tamet. ¹⁰ * Bureni-nik! Kristo, mani bureni bänepna-ken pätak unitäŋo wäpi terak ŋode yänkehärom täyat; Akaia kome päke u gänaŋ kudän ude täk täŋkuro u kubätä täga nämo naniŋ bitnäwek. Nämo, täga täŋkut yän nadänpän unita biŋam pen api yäk täŋpet. ¹¹ Jide? Inta gäripi nämo nadäk täyat unita kudän u täŋkut? Nämoinik, Anutu inamiken inta gäripi pähap nadätat yän bureni täwetat!

¹² Upänkaŋ intäŋo aposoro ärowani u ini wäpi biŋam yäpmän ärokärok kädet täŋpipiŋ yämikta kädet ude täŋkuro udegän pen api täk täŋpet. Moneŋ ketjin terak nanik yäpero uwä aposorojiye unitä ŋode yäneŋta; U kawut! Nintä täk takamän Pol udegän täk täyak yän yäneŋta! ¹³ * Täŋpakaŋ aposoro u aposoro bureni nämo, u aposoro jopi, piä täŋyäkŋarani kädet terak täk täkaŋ. Kristo täŋo aposoro bureni täŋo inam dapun wädäwä ärowäpän bämopjin-ken kuŋat täkaŋ. ¹⁴ Ude yänira kikuŋtaŋ? Nämo! Satantä ini, penyänek täŋo aŋero unitäŋo inam dapun wädäwän ärowäpän kuŋat täyak. ¹⁵ Unita piä ämaniye imaka, siwoŋi äma täŋo inam dapun wädäwä ärowäpän kuŋarirä yabänkaŋ imata kikuŋtne? Ude nämo! Kämiwä gwäki, piä täk täkaŋ uterak api yäpneŋ!

Pol bäräpi mebäri mebäri kotaŋkuk

¹⁶ * Eruk, äneŋi ŋode täwetgän täyat; In näka guŋ yän nämo nadän namineŋ. Täŋ, guŋ yän nadänpänä, eruk guŋ yän kaŋ nadäwut! Ude nadänpän unita nadän namiŋirä guŋtä täk täkaŋ udegän näkŋata biŋam täpuri yäwa! ¹⁷ Man yäyat ŋowä Ekäni täŋo nadäk iwatkaŋ nämo yäyat. Nämo, äma guŋtä wäpi yäpmän akuk täkaŋ ude yäyat. ¹⁸ Upänkaŋ jop uken! Äma inkät it täkaŋ uwä kome täŋo nadäk terak wäpi yäpmän akukta nadäk täkaŋ unita näk imaka, biŋam yäwa! ¹⁹ Inä nadäk-nadäkjin ärowani nitek käwep unita äma guŋ äma nadän yämiŋirä man täwetpän täwoŋärek täk täkaŋ! ²⁰ Ba ugän nämo, äma udewani yäniŋ kireŋirä watä piäni täŋ yämikta tämagut täkaŋ. Ba jop manman terak täŋ-täkŋarirä imaka imakajin kudup yäniŋ kirek täkaŋ. Ba ärowani täŋpän etä päpä tabänkaŋ inamjin dapun-ken tadäpmäk täkaŋ. Ude täŋ tamik täkaŋ unita gäripi käwep nadän yämik täkaŋ? ²¹ * Bureni, aposorojiye unitä nin nirepmiŋ täkaŋ! Kudän täŋ tamik täkaŋ ude nämo täŋkumäŋo unita waki, ninä mäyäk tänaŋi käwep!

Yäke! Guŋ man äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä iniken täktäk kwawak yänahäkta kehärom tawänä, eruk näk imaka, udegän täŋpawä! ²² Äma uwä Hibru nanik täŋpawä, eruk näk imaka Hibru nanik. Ba Isrel äma täŋpawä, näk imaka

* **11:10:** 1Ko 9:15 * **11:13:** 2Ko 2:17; Plp 3:2 * **11:16:** 2Ko 12:6 * **11:21:** Plp 3:5

Isrel ämagän. Ba Abraham täño tawanjen nanik tänpäwä, näk imaka Abraham täño tawanjen nanigän.

23 * Wära! Guñ man bureni yäntän äbätat ñopän jop uken waki äneñi yäkgän tänpa! Äma uwä Kristo täño piä watä äma tänpäwä, näk imaka u yärepmitpäñ Kristo täño piä watä äma bureni-inik itat. Ba äma unitä komi piä täk täkañ u näkä yärepmitpäñ gwäk pimiñpäñ täk täyat. Kadäni mäyap iwantä komi enjiken nepmanpäñ bumta nut täñkuñ. Kadäni mäyap kumnanjipän it täñkut. Bäräpi ude-ude terak äma unitä bäräpi kotak täkañ uwä näkä yärepmitpäñ kotak täñkut. 24 * Juda ämatä kadäni 5 ude nepmäñitpäñ 39-39 ude näk päripmäk täñkuñ. 25 * Täñkañ Rom gapmantä nepmäñitpäñ kadätä nutkuño u kadäni yaräkubäta täñkuñ. Täñ, kadäni kubä äma ätutä utna kumbän yänkañ mobätä nutkuñ. Täñkañ kadäni yaräkubä ude gäpe näkä kuk täñkuro u imärirän gwägu gänañ äpmok täñkut. E kadäni kubä-kenä gäpe wanjirän gwägu gänañ äpmonjipän kepma kubä, bipani kubä gwägu terak jop orantän kuñatkut.

26 * Täñpäñ komeni komeni kuñat täñkut-ken uken ume tokätpän pära nutpäñ yäpmän kuk täñkuñ, ba kome kubo ämatä irani-ken kuñat täñkut. Täñpäñ Juda notnaye ba guñ äbotken nanik imaka, näk täñpäwakta piäni täk täñkuñ. Yotpärare-ken ba ämatä nämo irani-ken ba gwägu terak iwan terakgän äbä perok täñkut. Täñpäkañ nadäkinik täñpani notkapak yän jop yännäknarani kerä terak komi nadäk täñkut. 27 * Näk komi piä mebäri mebäri kädap ikek täñkañ bipani mäyap dämpmon täga nämo patkut. Nakta ba umeta neñirä it täñkut. Ketem nakta, patpat bägupta ba tekta wäyäkñek piä tañi täñkut. 28 * Ba ugän nämo, äbot täñpani komeni komeni ittän kukañ u watäni itta kepma kepma nadäwätäk pähap täk täyat. 29 * Nadäkinik täñpani kubä täño kehäromi paorirän näk kehäromina udegän paotak yän nadäk täyat. Täñ, kubätä momi-ken manjirän nadänkañ jägämi nadäk täyat.

30 * Nadäkan, näknaken wäpna yäpmän akutat bumik ñowä imaka imaka upän kehäromina nikek nämo yän kwawak täwonärekan unitagän biñam yäyat. 31 * Ekäninin Jesu unitäño Anutuni ba Nanitä nadänjirän jop nämo yäyat yän täwetat! Täñ, Anutu uwä, imaka kuduñtagäntä wäpi biñam ärowani ugän tärek-täreki nämo iniñoret täkot! 32 * Täñpäkañ Damaskus yotpärare itkut-ken uken intäjukun äma kubä wäpi Aretas

* 11:23: Apos 16:23; 1Ko 15:10 * 11:24: Lo 25:3 * 11:25: Apos 16:22,
14:19 * 11:26: Apos 9:23, 14:5 * 11:27: 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * 11:28: Apos
20:18-21,31 * 11:29: 1Ko 9:22 * 11:30: 2Ko 12:5 * 11:31: 2Ko 1:23
* 11:32: Apos 9:23-25

unitäŋo kaŋiwat piä ämani unitä komi äma yäwerän yotpärare täŋo yämabam-ken näk nepmäŋitta watä itkuŋ. ³³ Watä ude irirä notnaye ätutä näk yäk gänaŋ daiŋpäŋ gänaŋ-kengän nepmaŋpä yäpmäŋ äpamaŋ ämetpeŋ kuŋkut.

12

Pol täŋkentäk inipärik kubä yäpuk

¹ Bureni, wäp yäpmäŋ ärokärok kädet unitä bureni kubä nämo pewän ahäk täkaŋ upäŋkaŋ kädet kubä nämo pat namitak. Unita manna ŋo yäpurärätpäŋ dāpmonken kak täŋkuro ba Ekänitā kwawak näwoŋäreŋkuko unita yäwa nadāwut; ² Kristo täŋo äma kubä näkä nadātat unitäŋo manbiŋam yāwayāŋ. Bian, obaŋ 14 gumonita Anututā äma u pit kubāgän pudāt yäpmäŋ kunum yotpärare-keninik äroŋkuk. Äma uwā komegup ikek äroŋkuk ba komegup peŋkaŋ äroŋkuko u nämo nadātat. Anututā nadātak. ³ Äneŋi ŋode yäkgän täyat; Komegup ikek ba komegup peŋpäŋ äroŋkuko u nämo nadātat. Anututā nadātak. Upäŋkaŋ ŋode nadātat; Anututā äma uwā Paradais komeken pudāt yäpmäŋ äroŋkuk. ⁴ Uken äroŋpäŋ man kotäk ämatā nadāŋkaŋ äneŋi yāŋahānaŋi nämo, ba nadāŋkaŋ yāŋahäkta yäjiwārani upäŋ nadāŋkuk. ⁵ * Täŋpākaŋ äma yäyat uwā näk. Imaka u ahāŋ namiŋkuko uterak wäpna täga yäpmäŋ äronaŋi upäŋkaŋ wäpna nämo yäpmäŋ ärowayāŋ. Nämo, imaka unitä näk kehāromina nämo yāŋ kwawak täwoŋäretak biŋam unitagän api yäk täŋpet. ⁶ * Täŋ, wäpna yäpmäŋ ärowayāŋ nadāŋpäŋä manbiŋam bureniŋän yāŋahāwero unita mäyäk man uterak täga nämo näwetneŋ. Upäŋkaŋ ämatā jop nadāŋ näka nadāwā ärowani täneŋo udetā wäp yäpmäŋ ärokärok man nämo yāwayāŋ. Nämo, man yäkyäkna ba täktäkna terak nabāŋpäŋ-nadāŋkaŋ mebārina siwoŋi nadāwā täreneŋ.

⁷ * Täŋpākaŋ imaka yabānaŋi nämopäŋ Anututā näwoŋärewānpäŋ yabāŋkuro uterak näkŋata jop nadāŋ nadāwa ärowani täŋpeko udetā gupnata bārāpi kubä imiŋkuk. Bārāpi u Satan täŋo watä piä äma kubä bumik. Unitä wari wari tenāntā-yāŋ namäŋpäŋ nut täyak. ⁸ Ude täŋirän Ekänitā u yäpmäŋ keweŋ namikta yāŋapik man kadāni yarākubä ude yāŋkut. ⁹ * Ude yāŋapiŋkuro upäŋkaŋ Ekänitā kowata ŋode näwetkuk; Ude nämo. Näkŋo orakorakna gākā terak pätak unita imata imaka kubāta wäyäkŋewen? Nadātan? Gäk kehāromika nämotā iriri näkŋo kehārominatā gākā terak kwawak ahāŋ gamik täyak yāŋ näwetkuk. Ude näwetkuko unita apiŋo Kristo täŋo kehāromi unitä näkä terak ärowän yāŋpäŋ

* 12:5: 2Ko 11:30 * 12:6: 1Ko 10:8; 1Ko 11:16 * 12:7: Jop 2:6 * 12:9:

kehäromina nitek nämotä itat unita oretoret täyat. ¹⁰ Mebäri unita Kristota yänpän kehäromina nämotä irira äma komi namiñit, man waki näwerit, mäyäk ba bäräpi mebäri mebäri ahän namiñit täñirä unita täga nadänpän bänep oretoret pähap terak it täyat. Imata, kehäromina nitek nämo it täyat-ken uken Kristotä iniken kehäromi namiñirän kehäromi bureni nitek it täyat.

Pol Korin ämawebeta nadäwätäk täñkuk

¹¹ * Wära! Man yäyat ño guñ täño man kubäpän yäyat. Yänañi nämo upänkañ injinken nadäk terak yänahätat. Injin näkño täktäkna täga unita biñam yänañipän nämo yänkuño unita yänpän yänahätat. Bureni, näk äma jopi upänkañ aposoro ätu unita intä nadäñirä ärowani täk täkañ u yärepmit moreñkañ itat. ¹² * Kadäni in bämopjin-ken itkuro uken kehärom tänpän aposoro bureni täño kudän mebäri mebäri mäyap pewa ahänñirä yabänpän-nadänkuñ. Kudän kudupi, imaka ämatä nämo tänañi, ba imaka ätu Anutu täño kehäromi nitek u täñira unitä mebärina täñkwawa täñkuk. ¹³ * Tänpäkañ waki täñ tamiñkuro u de? Äbot tänpäni kome ätuken nanikta täñ yämik täñkuro inta udegän täñ tamik täñkut. Tänpäkañ imaka kubägän inta nämo täñ tamiñkuro u ñode; Gupnata watä it namikta inta bäräpi nämo tamiñkut. Ude täñkuro uwä jide? Momi täñkut ba? Butewaki, unita goret täñ tamiñkuro tänpäwä eruk momina u kañ peñ namut!

¹⁴ * Tänpäkañ inken äneñi ärekta nadän itat ño äreñjira kadäni yaräkubä ude api täñpek. Eruk äreñpänä udegän gupnata watä it namikta bäräpi nämo api tamet. Imata, nanaktä meñnanta imaka yabän ahänpän yämikta nämo yäwani. Nämo, meñnantä imaka yabän ahänpän nanakiyeta yämikta yäwani. Unita ñode yäwa; In-täño moner tuñumjin yäpmäkta nämo api ärewet. Nämo, inkät näkkät bänep kubägän tänpän itta yänpän api ärewet. ¹⁵ * Unita in täñkentän tamikta näkñakät tuñumna pajin taniñ kirekta gäripi nadätat. Upänkañ jide? Gäripi pähap nadän tamiñira kowatawä gäripi täpurigän nadän namineñ?

¹⁶ Tänpäkañ äma ätutä täktäkna ñode yäk täkañ; Bureni, gupita watäni itta bäräpi nämo nimiñkuko upänkañ jop man-man yänñiñatuk. ¹⁷ Näka ude yäk täkañ upänkañ jide ude täñ-täkñatkut? Ämanaye yäniñ kireñpewa äreñkuño uterak täñ-täkñatpän moner tuñumjin kubo täñkut ba? ¹⁸ * Ude nämo! Taitus inken ärekta peñ iwetpän nadäkinik ikek notninpak kubäkät bok yepmanpa äreñkumän. Eruk, Taitustä äreñpän jop

* 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Rom 15:19 * 12:13: 2Ko 11:9 * 12:14: 2Ko

13:1 * 12:15: Plp 2:17 * 12:18: 2Ko 8:6,16-18

täj-täkŋatpäŋ monerŋ tuŋumjin yäpuk ba nämo yäpuk? Nämo! Nek täŋo nadäk-nadäk u kubägän unita bämopjin-ken käderi kubägän peda ahänjuk.

¹⁹ Ba jide nadäkaŋ? Man kudup yäyat ŋo u in inŋamjin-ken täktäknin u täŋkehärom takta yänpäŋ yäyak yän nadäkaŋ? Nämo, nin Anututä nibänjirän Kristo täŋo ämatä man yänaŋi ude yäkamaŋ. O notnaye, bureni täwetat; Imaka kudup täk täkamaŋ u intäŋo nadäkinikjin täŋkehärom taktagän. ²⁰ * Täŋpakaŋ näk umuntäyat. Ärenkaŋ irit kuŋat-kuŋat intä kuŋatta gäripi nadäk täyat ude nämo irirä tabäwetta. Täŋkaŋ ude tabänpäŋä kudän intä gäripi nämo api nadäneŋo ude täwoŋärewetta! Ärenpäŋ in bämopjin-ken kudän wakiwaki ŋodewanitä parirä yabäwet yänkaŋ umuntäyat; Yänawät-awät, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak pewä ahäk-ahäk, man jäpi kowat-yäwän, iyapi täktäk, äma wäpi yäpmäŋ äpäk-äpäk, yänpäŋ-yabän yäwat, gup yäpmäŋ ärokärok ba äbot täŋpani bämopi-ken täŋuruk-uruk pewä ahäk-ahäk. ²¹ * Ba ŋodeta imaka, umuntäyat; Inken ärenpäŋ siwoŋi nämo kuŋarirä tabäwayän täro uwä Anutunatä unita yänpäŋ mäyak api namek. In bämopjin-ken äma bian, imaka taräki taräki, kubokäret ba kaŋgärip kudän wakiwaki täk täŋpanipän bänepi nämo sukurenkaŋ pen täŋ irirä yabänkaŋ bänepna ägekoräpäŋ konäm butewaki täŋpet.

13

Jukuman ätu

¹ * Eruk kadäni yaräkubäta inken ärewayän täyat ŋo. Täŋpakaŋ Anutu täŋo mantä ŋode niwetak;

Äma kubä manken tena yänpäŋä äma yarä ba yaräkubätä äma u goret täŋjirän käneŋo uyaku manken täga irek. Lo 19:15

² Tabäkta inken ärenjira kadäni yarä täŋkuk-ken uken in bämopjin-ken äma momi täŋpani bänepi sukurekta jukuman yäwetkut. Unita apiŋo ban itkaŋ äma unita ba ätuta bok jukuman äneŋi ŋode täwetat; Näkä ärewayän täyat-ken uken momi ämawebe u yabänpäŋ nämo api yabän korewet. ³ In Kristotä mena-ken man yänahäk täyak u kaŋpäŋ nadäkta gäripi nadäkaŋ unita ude täŋjira bureni yän api nadäneŋ. Unita nadäkaŋ? Kristo in bämopjin-ken piä kehäromi nitek nämowä nämo täk täyak. Nämo, kehäromini intä kaŋpäŋ nadäkta näkä terak kwawak täwoŋärek täyak. ⁴ * Bureni, päya kwakäp

* **12:20:** 2Ko 2:1-4 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** 2Ko 12:14; Mat 18:16; 1Ti 5:19

* **13:4:** Plp 2:7-8

terak utpewä kumbuk-ken uken ämawebetä kañirä kehäromi nitek nämo täñkuk. Upañkañ Anututä iniken kehäromi terak yäpmäj päñaku teñkuko apiño itak. Täñpākañ nin imaka, Kristo ukät kwasikotpäñ unita kehärominin nitek nämo, äpani ude kuñat täkamāj. Täñkañ Anutu täño kehäromi terak itkañ Kristo täñkentäñpäñ in täñkentäktä bämopjin-ken piä api täne.

⁵ * Unita kadäni kadäni irit kuñat-kuñatjin kañpäñ nadäñpäñ bänepjin ñode yäpmäj daniñpäñ nadäk täkot; Nin nadäkinik ikek burenitä kuñatkamāj ba nämo? Jide? Jesu Kristo u bänepjin-ken itak u nämo nadäkañ? Täñ, bänepjin yäpmäj daniñpäñ kawä nadäkinikjin nämo paränä Kristo bänepnin-ken nämoinik itak yäj nadäneñ. ⁶ Täñpākañ nininta nadäkinik ñode täkamāj; Intä nintäño irit kuñat-kuñatnin nibäñpäñ nadäñpäñä uwä Kristo täño aposoro bureni yäj api nadäneñ.

⁷ Täñpākañ intä waki kubä nämo täñpäñ siwoñigän kuñatneñta Anutu-ken yäñapik man yäk täkamāj. In siwoñi kuñarirä ämatä ninta piä äma bureni yäj nadäneñta nämo yäyat. Nämo, ämatä ninta piä säkgämän nämo täñpani yäj nadänayäj täño upañkañ gäripnin tañi uwä intä siwoñigän kuñatta nadäkamāj. ⁸ * Imata, nin man bureni u täñpāwakta piäni täga nämo täne, u täñkehärom takta uyaku täga täne. ⁹ Unita ämatä nibäñirä kehärominin nitek nämo täñpāwä u täga. Upañkañ intä kehäromigän itkañ kuñarirä tabäñkañ oretoret tañi täk täkamāj. Mebäri unita inta yäñpäñ yäñapik man ñode yäk täkamāj; Irit kuñat-kuñatjin ba nadäkinikjintä tägañirä-tägañirä nadäkinik bureni täñpani, kehäromigän ude kañ irut yäj yäk täkamāj. ¹⁰ * Täñpākañ ban itkañ man kehäromi nitek ño intäjukun kudän täñ tamitat. Inken äreñpäñ man jäpi terak täweretta! Bureni, Ekänitä ini piä ño namiñkuko unita man komi täga täwetnañi upañkañ ude täkta nämo nekañ. Imata, Ekänitä in täñpāwakta nämo iwoyäñpäñ nepmañkuk. Nämo, uwä intäño nadäkinikjin täñkehärom takta nepmañkuk.

Pol täño yäñtärek man

¹¹ * Eruk notnaye, man tärek-tärek ñode täwerayäj; Oretoret täñput! Täñpäñ nadäkinik täñpani kehäromigän itta piäni ehutpäñ täk täkot. Täñkañ näkño man nadäñ namikinik täñpäñ nadäk bänep kubägän inñitpäñ bänep kwini terak it täkot. Ude täñirä Anutu nadäñ nimikinik täñpäñ bänep pidäm pewän ahäj nimani unitä inkät itinik api täñpek. ¹² * Täñirän äbot täñpani burenitä täk täkañ ude not täñpäñ kowat iniñ orerän täk täkot. ¹³ Täñpākañ Anutu täño kudupi ämawebe kome ñoken irani kuduptagäntä bänep oretoret man täwetkañ ño.

* **13:5:** 1Ko 11:28 * **13:8:** 1Ko 13:6 * **13:10:** 2Ko 2:3, 10:8 * **13:11:** Rom 15:33 * **13:12:** Rom 16:16

¹⁴ Eruk, Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki, ba Anutu täño bänep iron, ba bänep kubägän irit Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkaṅ unitä intä terak äroton. Ugän.

Galesia

Anututä iniken bänep ironi terakgän nimagut täyak unitäŋo manbiŋam

¹ * Näk aposoro Pol, äma kubätä aposoro piä ŋo täkta iwoyänpän nāmo nepmanpän yāpmän äbut. Nāmo, näk piä man ŋo Jesu Kristo-kät Anutu Nan, Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotkuko u kerik-ken nanikpän yäput. ² Eruk näk ba notnaye näkkät itkamän ŋonitā bänep oretoret man kudän täjpän pena yāpmän äbot täŋpani ämawebe äbori äbori Galesia komeken nanik inta äretak. ³ * Anutu Nankät Ekäninin Jesu Kristo täŋo orakoraki ba bänep pidämtä intä terak tokŋek päton. ⁴ * Kristo uwä nintäŋo momita yänpän kowata Anutu Nanin täŋo mani buramiŋpän gupi iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko uwä nin kome ŋonitāŋo topmāk-topmāk waki uken nanikpän nimagutkuk. ⁵ Unita Anutu wäpi tärek-täreki nāmo, iniŋoret täkäna! U bureni.

Manbiŋam bureni-inik u kubägän

⁶ In täŋo manbiŋam ŋode nadänkan kikuŋutpän-nadäwätäk pähap umuri kubä täŋkut! In imata Anutu, Kristo täŋo orakoraki terak inita biŋam tämaguranipän bäräŋeŋ-tagän mäde ut imikan? Ba imata manbiŋam kubä iwarän täkan? ⁷ * Nadäkan? Manbiŋam bureni kudupi kubä nāmo itak. Nāmoinik. Upänkan äma ätutä intäŋo nadäkinikjin täŋkuräk takta Kristo täŋo manbiŋam bureni u yāpmän äyänutpän goret kāda yänpän-täwoŋärek täk täkan. ⁸ * Unita ŋode täwera ket nadäwut; Ninintägän ba aŋero kubä kunum gānaŋ naniktä manbiŋam kudupi kubä, nintä bian nāmo täwetpän täwoŋärewani udewani kubä yänahäweko uwä geŋi wakita biŋam kan täŋpän! ⁹ Eruk, man ugänpän äneŋi ŋode täwetgän täŋpa; Äma kubätä manbiŋam kudupi kubä intä manbiŋam bian nadänpän iyap täwani u udewani-gänpän nāmo yänahänpän täwereco uwä äma udewaniwä geŋi wakita biŋam täŋpek.

¹⁰ * Täŋpakan ude yäyat unita in jide nadäkan? Man ude yäyat uwä ämatä näka nadäwä tägawäpän wäpna yāpmän akukta yäyat ba Anututä nadäwän tägakta yäyat? Bian täk täŋkuro ude ämatä nabänpän wäpna biŋam oran namut yänpän täk täyat u täŋpawä eruk näk Kristo täŋo piä äma bureni nāmo!

Poltä aposoro wäp yäpuko unitäŋo manbiŋam

* **1:1:** Gal 1:11-12 * **1:3:** Rom 1:7; Plp 1:2 * **1:4:** Gal 2:20; 1Ti 2:6; Tai 2:14; 1Jo 5:19 * **1:7:** Apos 15:1,24 * **1:8:** 1Ko 16:22 * **1:10:** 1Te 2:4

11 * Tānpākaŋ notnaye ŋode tāwera nadāwut; Manbiŋam yānahāk tāyat uwā āmatā nāmo pewā ahāwani. 12 * Manbiŋam u āma kubā meni-ken nāmo yāput, ba āma kubātā nāmo nāwetpāŋ nāwoŋāreŋkuk. Nāmo, Jesu Kristo ini-tāgān manbiŋam unitāŋo mebāri nāwoŋāreŋkuk.

13 * Tānpākaŋ in bian nākŋo manbiŋam uku nadāŋkuŋ. Nadāŋkuŋo uwā ŋode; Juda tāŋo bagata nadākinik tānpāŋ iwarān tāŋkaŋ Anutu tāŋo kudupi āmawebe ābot māyap tāŋpa waŋkuŋ. U kudup paorut yānpāŋ butewaki-kāt nāmo, peŋ awāhuttāŋ kuŋat tāŋkuronik. 14 * Tāŋkaŋ gubaŋi-ken nāk ābeknaye oranaye tāŋo kādet biani kudup u nadāwa-tārewāpāŋ Juda āma bureni itta bānepna kādāp ijiwānpāŋ nākā jukun-jukun kehārom taŋpāŋ iwarān tāŋkut. Tānpākaŋ ude tāŋkuro unitāwā Juda nanik āma gubaŋi ātu nākŋakāt bok tāgawani uwā nākā yārepmi moreŋkut.

15 * Upāŋkaŋ meŋtā nāk nāmo bāyaŋirān Anututā nāk bian iwoyāŋkuk. Tāŋkaŋ kadāni ini nadāŋkuk-ken iniken orakoraki terak piā āma ude itta yānpāŋ nāmagutkuk. 16 * Eruk kadāni ini nadāŋkuk-ken uwā nākā guŋ ābotken pāŋku Jesu tāŋo Manbiŋam Tāga u yānahākta Nanaki kwawak nāwoŋāreŋkuk. Tānpākaŋ nāk jukuman nāwerut yāŋkaŋ āmaken nāmo yāŋapīntāŋ kuŋatkut. 17 Ba aposoro intājukun ahāwani unita yabāwayāŋ Jerusalem nāmo kuŋkut. Nāmo, Arebia komeken pengān kuŋkuro uken kadāni kāroŋi ittāŋgān āneŋi āyāŋutpeŋ Damaskus komeken kuŋkut. 18 * Eruk obaŋ yārākubā tāreŋirān Pitakāt man yānpāŋ-nadākta Jerusalem kuŋkut. Pāŋku kepma 15 ude u itkut. 19 * Tānpākaŋ kadāni uken uwā aposoro ātuwā nāmo yabāŋkut. Jems, Ekāni tāŋo nāgāt morāk ugānpāŋ kaŋkut.

20 Notnaye, manbiŋam kudān tāŋ tamitat ŋowā jopman nāmo yāyat. Anutu iŋamiken bureni-inik tāwetat. 21 * Tānpākaŋ Jerusalem u ira tāreŋirān mādenikenā Siria, Silisia kome, yotpārare kubākubā gānaŋ uken kuŋatkut. 22 Upāŋkaŋ Judia komeken Kristo tāŋo āmawebe ābot itkuŋo u nāk iŋamna nāmo nabāŋkuŋ. 23 Āma ātutā nāka ŋode yāk tāŋirā nadāk tāŋkuŋ; Āma bian ninta iwan tānpāŋ nidāpmāk tāŋkuko, ba manbiŋam bureni unita nadākinik tāŋpanita bian tāŋpāwak tāŋ yāmiŋkuko upāŋkaŋ apīŋo manbiŋam upāŋ yānahāŋtāŋ kuŋatak yāk. 24 Tāŋkaŋ Anututā kādet jide jide nāwoŋāreŋkuko unitāŋo biŋam nadāŋkaŋ wāpi biŋam iniŋ oretkuŋ.

* 1:11: Mat 16:17 * 1:12: Gal 1:1 * 1:13: Apos 8:3 * 1:14: Apos 22:3

* 1:15: Ais 49:1; Jer 1:5; Rom 1:1 * 1:16: Apos 9:3-6; Gal 2:7 * 1:18: Jon

1:42; Apos 9:26 * 1:19: Mat 13:55 * 1:21: Apos 9:30

2

Aposoro ätutä Pol not täj iminjun

¹ * Eruk, Siria Silisia kome käda kuñarira obaņ 14 ude täreņkuk. Eruk mädeniken Banabas-kät nektä Taitus imagut-dakaņ Jerusalem äneņi kuņkumäņ. ² Anututä ini u kukta yäņpäņ peņ näwetkuko unita kuņkut. Jerusalem kuņpäņä piä täņkuro ba täņpayäņ täyat unitä jopi täņpeko ujeta nadäņpäņ äbot täņpani täņo äma ekäni ekäni ukätgän käbeyä täņkumäņ. Käbeyä täņpäņ Manbiņam Täga guņ äbotken yäņahäntäņ kuņat täņkuro unita yäwetkut. ³ * Täņpäkaņ notnapak Taitus, näkkät itkumäko u Grik, guņ äbotken nanik upäņkaņ gupi moräk madäkta aposoro uwä nämo peņ niwetkuņ. ⁴ * Nämo, upäņkaņ äma ätu gupi-tägän not täņpäņ bämopnin-ken äbä itkuņ. Äma uwä nin Kristo terak бага man täņo komi piä mäde ut iminjunmäņo unitäņo mebäri nibäņpäņ nadäkta bämopnin-ken äbä itkuņ. Äma unitäwä Taitus gupi moräk madänaņi yäņ yäk täņkuņ. Ude yäk täņkuņo uwä nin yäņ-nikņat-pewä бага man täņo watä piä äma ude äneņi irut yäņkaņ yäk täņkuņ. ⁵ Upäņkaņ man udewanitä Manbiņam Täga täņo kädet bureni täņpäwak täkaņ. Unita Galesia ämawebe notnaye inken ude ahäwek yäņpäņ nin Taitus täņo gupi moräk madäkta yäņkuņo u nämoinik nadäņ yäminjunmäņ.

⁶ * Eruk, äbot täņpani täņo äma ekäni ekäni wäpi biņam ikek käbeyä bok täņkumäņo unitä manbiņam näkä yäņahäk täyat uniterak man kodaki kubä nämo yäpurärätkuņ. Täņpäkaņ äma uwä wäp biņam ikek yäņ yäyat upäņkaņ wäp biņam ikek ba wäp biņam ikek nämo, unita nadäņjira inigän inigän nämo täk täyak. Imata, Anututä wäp biņamta yäņpäņ äma nämo yäpmäņ danik täyak. ⁷⁻⁹ * * Täņpäkaņ äma ekäni ekäni Pita, Jems, Jon uwä man kodaki kubä nämo näwetkuņ. Nämo, u nektä piä täņkumäko u kaņpäņ nadäņpäņ notniye bureni-inik yäņ nadäņkuņ. Ude nadäņpäņ Banabas-kät nek ketnek wädäņkaņ piänin kubägän yäņ nadäņkaņ not täņ niminjun. Uwä ñode nabäņpäņ-nadäņkuņ; Anututä iron täņ namiņpäņ näkä Manbiņam Täga guņ äbotken yäņahäkta piä man namiņpäņ peņ näwetkuk, Pitatä Juda äbotken manbiņam yäņahäkta piä man iminpäņ peņ iwetkuko udegän. Pitatä Anutu täņo kehäromi terak Juda äbotken aposoro piä täk täņkuk. Täņpäkaņ näk udegän, Anututä guņ äbotken aposoro piä täkta kehäromi namiņkuk. Eruk, ude nabäņpäņ-nadäņkaņ Pita, Jems, Jon, äbot täņpani täņo intäjukun äma ude itta yäņ yämani unitä nadäņ nimiņpäņ ñode niwetkuņ; Inä guņ äbotken piä täga täņjirä ninä

* 2:1: Apos 15:2 * 2:3: Apos 16:3 * 2:4: Gal 1:7; Gal 5:1,13 * 2:6: Apos 10:34
 * 2:7-9: Apos 22:21 * 2:7-9: Jon 1:42

Juda äbotken piä api täk täne yäj niwetkuņ. ¹⁰ * Täņpakan man kubä ñode niwetgän täņkuņ; In kuņkaņ piä tänayäj täkaņken u itpäņ äma jäwäri ninken itkaņ unita nämo guņ taņpäņ täņkentäk ätu kaņ pewä äbäk täņput yäj niwetkuņ. Ude täkta niwetkuņo nadäk tawaņ uku bian nadäņpäņ pidäm taņkut.

Poltä Pita ibeņkuk

¹¹ Eruk Pita täņo manbiņam ñode täwerayäj; Nin Antiok iritna Pita äbuk. Äbänä kudän waki kubä täņkuko unita yäņpäņ iņami-kengän iwet ahäņpäņ kaņ-yäņkut. ¹² * Kudän waki u ñode täņkuk; Pitatä Antiok pengän äbukken ugän guņ äbot nadäkinik täņpani-kät itpäņ ketem bok nak täņkuņ. Ude täk täņkukopäņ kadäni Jemstä Juda äbotken nanik äma ätu yäniņ kireņpewän äbuņo ugänä Pitatä guņ äbotken nanikkät ketem bok nak täņkuņo u yabäņ umuntaņ päņku inigän itkuk. U imata, äma Jemstä yäniņ kireņpewän äbuņo uwä ñode nadäwani; Guņ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täņpani u kudup gupi moräk madänaņi yäj nadäk täņkuņo unita Pitatä umuntaņpäņ täņyäkņarani kudän ude täņkuk. ¹³ Ude täņirän Juda noriye ätu bok itkuņo u imaka, täņyäkņarani kudän u udegän täņkuņ. Ude täņirä nadäk kädet unitä Banabas imaka imagutkuk. ¹⁴ Eruk, ude täņkuņo u Manbiņam Täga täņo kudäni bureni u nämo iwarirä yabäņpäņ näkä Pitapäņ noriye iņamiken ñode iwetkut; Wa! Gäk Juda äbotken nanik kubä upäņkaņ Juda täņo бага mebäri mebäri nämo iwatpäņ guņ äbot täņo täktäki iwatpäņ bok täga itkuņ. Eruk, ude täņ itkunopäņ imata apiņo guņ äbotken nanik notkaye unita Juda täņo бага man u iwaräntäkta yäwoņärewen?

¹⁵ Bureni, nin uwä Juda äbotken ahäwani, guņ äbot momi täņpani yäj yäwerani uken ahäwani nämo. ¹⁶ * Upäņkaņ ñode bureni nadäkamaņ; Moses täņo бага man iwarän täwani unita yäņpäņ Anututä äma kubäta siwoņi äma yäj nämo yäntäreņ imek. Nämoinik. Äma Jesu Kristota nadäkinik täņpeko unita uyaku Anututä siwoņi äma yäj yäntäreņ imek. Unita äbot täņpani nin imaka, Juda äbotken nanik upäņkaņ Anututä siwoņi äma yäj yäntäreņ nimikta Kristo Jesuta nadäkinik täņkumäņ. Baga man iwat-iwat kädet uterak nämo. U imata, бага man iwarän täwani yäņpäņ Anututä äma kubä siwoņi äma yäj nämo iwerek.

¹⁷ Täņpakan nin Juda äma upäņkaņ Anututä siwoņi äma yäj yäntäreņ nimikta Jesu Kristota nadäkinik täņkumäņo unitä kwawak ñode niwoņäretak; Nin imaka, momi äma, guņ äbotken nanik udewanigän. Ude unita ñode yäņitna tägawek? Kristotä

* **2:10:** Apos 11:29-30 * **2:12:** Apos 11:3 * **2:16:** Apos 15:10-11; Rom 3:20-28; Rom 4:5, 11:6; Gal 3:11

momi kädet taŋi ahäkta piäni tāk täyak. Ude täga nämo yänel Nämoinik! ¹⁸ Upäŋkaŋ ŋode täŋpero uyaku momi äma bureni-inik täŋpet; Baga man iwat-iwat kädet mäde ut imiŋkuro u äyänutpäŋ äneŋi iwarän täwero uyaku. ¹⁹ * Näk ŋode nadän dākŋeŋkut; Baga mantä täŋkentän namiŋirän uterak Anututä siwoŋi äma yän täga nämo näwereco unita apiŋo näk бага man iwat-iwat kädet kädatawä äma kumbani ude itat. Uwä бага mantä ini nutkuk bumik. Bureni, näk Anututa biŋam itpeŋ kuŋatta бага man iwat-iwat kädet mäde ut imiŋkuro u. ²⁰ * Näk Kristo-kät päya kwakäp terak bok kumbumäko unita irit mebäri kubä yäput. Unita apiŋo bian itkuro ude nämo itat. Näk näkŋaken kehäromi terakgän itat yän nämo yäwet. Nämo, Kristotä bänepna-ken itak unitä näkŋo mähemna ude it namitak. Gupna nitek kuŋat täyat upäŋkaŋ Kristo, näka nadän namikinik täŋpäŋ näk täŋkentäkta gupi iniŋ kireŋkuko unitagän nadäkinik täŋpäŋ kuŋat täyat. ²¹ Baga man terak itat yän nämo yäk täyat. Nämo, ude yäwero uwä Anutu täŋo orakoraki u täŋpewa imaka jopi ude täŋpek. Mebäri ŋodeta yäyat; Baga man iwat-iwat kädettä täŋpewän Anutu iŋamiken siwoŋi äma irero u täŋpawä Kristo u jop nadän kumbuk yän nadäne.

3

Baga iwat-iwat ba nadäkinikta man

¹ Butewaki pähap! Galesia äbot täŋpani, inä guŋ bureni-inik! In Jesu Kristo u päya kwakäp terak kumbuko u kwawakinik täwetpäŋ täwoŋärewni upäŋkaŋ netätä jukuŋin yäpurän guŋ taŋirä man burenita mäde ut imiŋkuŋ? ² Unita näk imaka kubägän ŋonita täwet yabänjira näwerut; Kudupi Munapik yäpuŋo uwä kädet jide terak yäpuŋ? Baga man iwat-iwat kädet terak yäpuŋ ba Manbiŋam Täga u nadänpäŋ nadäkinik täktäk kädet terak yäpuŋ? ³ In guŋ bureni täŋo nadäk-nadäk pewä ahäkaŋ ŋonita nadäwa inide kubä täkaŋ! Jide? Munapik täŋo kehäromi terak yäput-peŋpäŋ Jesu iwarän täŋkuŋopän apiŋo imata kunum kaŋ-ahäkta kädet biani täŋo täktäk terak täkaŋ? ⁴ Jesuta yänpäŋ komi bäräpi ahän tamiŋkuŋo unita nadänjirä imaka jopi täŋkuk? Wa! Ude täkaŋ unita nadäwätäk pähap täyat. ⁵ Ba jide? Anutu Kudupi Munapik tamiŋpäŋ kudän kudupi bämopjin-ken pewän ahäk täkaŋ u mebäri imata ude täŋ tamik täyak? U intä бага man iwaräntäk täkaŋ unita yänpäŋ, ba intä Manbiŋam Täga nadänpäŋ nadäkinik tāk täkaŋ unita yänpäŋ tāk täyak?

⁶ * Unita yänpäŋ Anutu täŋo man terak Abrahamta ŋode kudän täwani; U Anutu täŋo man nadänpäŋ nadäkinik täŋirän

* 2:19: Rom 7:6 * 2:20: Jon 13:1; Gal 1:4 * 3:6: Rom 4:3

Anututä siwoŋi äma yäj yäŋtäreŋ imiŋkuk. ⁷ Eruk, man unitä ŋode niwoŋäretak; Äma nadäkinik täk täkaŋ uwä Abraham täŋo nanakiye bureni. ⁸ Imaka bureni u nämo ahäŋjirän Anutu täŋo mantä kwawa ŋode yäŋahäŋkuk; Jesuta nadäkinik täŋjirä uterak Anututä guŋ äbotta siwoŋi ämawebe yäj api yäŋtäreŋ yämek. Unita Anutu täŋo mantä Abrahamken Manbiŋam Täga ŋode yäŋkwawak taŋ imiŋkuk; Gäkä terak Anututä ämawebe kudup-tagänta iron säkgämän api täŋ yämek yäk. ⁹ Eruk Abrahamtä man unita nadäwän bureni täŋjirän Anututä iron säkgämän täŋ imiŋkuk. Ude täŋkuko unita ämawebe nadäkinik täk täkaŋ unita udegän täŋ yämik täyak.

¹⁰ * Täŋpäkaŋ äma бага man iwat-iwat kädet terak yengämä pek täkaŋ uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäka biŋam itkaŋ. Unitawä ŋode kudän täwani; Äma бага man kudän täwani u kudup nämo buramik täkaŋ uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäka biŋam itkaŋ. ¹¹ * Man uwä kwawak ŋode niwoŋäretak; Baga mantä täŋkentäŋ imiŋjirän äma kubätä Anutu iŋamiken siwoŋi täga nämo irek. Nämo inik! Uwä ŋode kudän täwani; Äma nadäkinik täŋjirä Anututä siwoŋi äma yäj yäŋtäreŋ yämik täyak u irit kehäromi yäpmäka biŋam täk täkaŋ. ¹² * Täŋ, бага man iwat-iwat ba nadäkinik täktäk u mebäri kubägän nämo. Nämo inik! Äma бага man terak it täkaŋ uwä бага man kudup säkgämän buramineŋo uyaku irit kehäromi yäpmäka biŋam täneŋ.

¹³ * Nadäkaŋ? Baga man iwat-iwat kädettä bäräpi pähap ŋode nimik täyak; U kudup nämo buraminero uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäka biŋam täne. Ude tänero upäŋkaŋ Kristotä бага man täŋo bäräpi u nintä terak nanik ketäreŋkuk. U Anutu täŋo kokwawak nintä yäpnaŋpäŋ ninta yäŋpäŋ kotaŋkuk. Unitawä man kubä ŋode kudän täwani; Anutu täŋo kokwawak-itä äma päya terak däpmäŋ-pewä wädäk täkaŋ uterak ärok täyak. ¹⁴ Kristotä ude täŋkuko uwä mebäri ŋodeta täŋkuk; Bänep iron Anututä Abrahamta imikta yäŋkehärom taŋkuko uwä Kristo Jesu terak guŋ äbottä täga yäpneŋ. Ba ninta Kudupi Munapik nimikta yäŋkehärom taŋkuko u imaka, nadäkinik kädet terak nin täga yäpne.

Baga man ba Yäj-kehäromtak man

¹⁵ Eruk notnaye man ŋo äma nininken täktäknin terak wohutpäŋ man wärani ŋode yäwayän; Äma ätutä imaka kubä täkta yäŋpäŋ-nadäŋkaŋ bänep nadäk-nadäk kubägän peŋpäŋ yäŋkehärom täneŋ. Eruk ude täneŋopäŋ äma kubätä

* **3:10:** Lo 27:26 * **3:11:** Rom 1:17; Gal 2:16 * **3:12:** Rom 10:5 * **3:13:** Rom 8:3; 2Ko 5:21; Gal 4:5; Lo 21:23

yänkehäromtak man topnejo uterak kodaki kubä täga nämo yäpurärärek ba bureni pewän ahäkta kädet täga nämo tänpipiwek. Tänpäkañ Anutu täjo yänkehäromtak man uwä udegän. ¹⁶ * Anutu täjo man kudän täwani terak ñode danik takamäj; Yän-kehäromtak man Anututä bian yänkuko unitäjo bureni uwä Abrahamkät nanakita biñam yäwani. Uwä nanakiye oraniye päke unita nämo yäyak. Nämo, u orani kubätagän yäyak. Tänpäkañ orani kubägän uwä wäpi Kristo u. ¹⁷ * Eruk, man u mebäri ñodeta yäyat; Intäjukun Anututä Abraham terak iron säkgämän nimikta yänkehäromtak man yänkuk. Eruk, obañ 430 ude tärenjirän mädeni käda бага man uwä ahänkuk. Unita ñode nadäwut; Baga man mädeninik ahänkuko unitä yänkehäromtak man intäjukun ahänkuko unitäjo bureni pewä ahäkta kädet täga nämo tänpipiwek. Nämoinik! ¹⁸ * Ironi u бага man iwat-iwat kädet terak täga yäpnero u tänpäwä, eruk yänkehäromtak man yänkuko u imaka jopi kubä täñpek. Upänkañ Abrahamtä Anutu täjo ironi u yänkehäromtak mani terak yäpuk, бага man terak nämo yäpuk.

¹⁹ * Eruk, бага man ima mebärita ahänkuk? Uwä ñode; Anututä yänkehäromtak man Abrahamtä yän imiñpänä u mädeni käda waki täktäk täjo mebäri kwawak pewän ahäkta yänpän бага man u pewän ahänkuñ. Tänpän бага man iwat-iwat kädet u kadäni karonji itta nämo nadänkuk. Nämo, u it yäpmäj kuñtäyon Nanak bian ahäkta Abrahamtä yänkehäromtak man yän imiñkuko unitä kwawak ahänjirän kañ paorän yän nadänkuk. Ba ñodeta nadäwut; Baga man uwä imaka bureni-inik, kadäni karonji itta uyaku, Anututä Mosesta u ini keran imän. Upänkañ ude nämo täñkuk. Nämo, u añeroniyeta yämänkañ unitä päpä bämop äma, Moses u kerä terak peñkuñ. ²⁰ Tänpäkañ imaka bureni, Anutu täjo yänkehäromtak man uwä añero terak ba bämop äma kubä terak nämo ahän yämiñkuk. Nämo, Anutu kubägän unitä ini pewän ahänkuk.

²¹ * Eruk, ude unita ñode täga yäne? Baga man uwä yänkehäromtak man Anututä bian yänkuko unitäjo iwan? Nämoinik! Anututä ämawebe irit kehäromita biñam yepmakta бага man nämo pewän ahänkuñ. Nämo, бага man kubätä irit kodaki täga pewän ahäwän yäwänäku ämawebe бага man iwarani uwä Anutu iñamiken siwoñi iräm. ²² * Upänkañ ude nämo. Anutu täjo man ñode kudän täwani; Ämawebe kudup-tagän momita watä piä täñpani. Eruk, man u bureni unita iron Anututä bian, ämawebe kämi Jesuta nadäkinik tänyäj täkan

* **3:16:** Apos 7:5 * **3:17:** Kis 12:40 * **3:18:** Rom 4:14, 11:6 * **3:19:** Rom 5:20; Apos 7:38 * **3:21:** Rom 8:2-4 * **3:22:** Rom 3:9-19; Rom 11:32

unita yämikta yänkehärom taŋkuko u бага man iwatpän täga nämö yäpneŋ. Nämö, iron uwä ämawebe nadäkinik täk täkaŋ unitägän täga yäpneŋ. ²³ * Täŋpakaŋ Jesuta nadäkinik täktäk kädet nämö tumänjirän бага mantä nin topmäŋpän nipmäŋ irirän it yäpmäŋ äbänjitna Kristota nadäkinik täktäk kädet kwawak ahänjuk. ²⁴ * Unita бага man uwä watä piä ŋode täŋ nimikta yäwani; Nin Manbiŋam Täga u nadäkinik täŋjitna Anututä siwoŋi ämawebe yäntäreŋ nimekta бага man unitä nimagut yäpmäŋ äbätängän Kristoken nipmaŋjuk. ²⁵ Eruk apiŋode nadäkinik täktäk kädet kwawak ahän patkuko unita nin бага man täŋo gämori-ken wari nämö itkamäŋ.

Anutu täŋo nanakiye bureni

²⁶ * Nämö, in kudup Kristo Jesuta nadäkinik täk täkaŋ uterak Anutu täŋo nanakiye ahänkuŋo itkaŋ. ²⁷ * Ume yäpmäŋpän Kristo-kät kowat kwasikorän täŋkuŋo uwä inä Kristo ini, tek ude wädäwä äronkuŋ. ²⁸ * Unita inigän inigän, närepmirek gärepmirek paotkuk. Guŋ äbotken nanik ba Juda äbotken nanik, piä watä äma ba ämata watä piä nämö täŋpani, äma ba webe u inigän inigän nämö itkaŋ. Nämö, in Kristo Jesu-kät kentäŋpän kubägän-inik itkaŋ. ²⁹ * Bureni-inik! In Kristo täŋo tawaŋken itkaŋ u täŋpawä, eruk Abraham täŋo nanakiye bureni-inik täkaŋ unita Anututä bian imaka Abrahamta yänkehäromtaŋ imiŋkuko u bureni-inik api kaŋ-ahäneŋ.

4

¹ Man yäyat u yänkwawa takta man wärani kubä ŋode yäwa; Äma kubä täŋo nanaki, nanitä kumänjirän nani täŋo tuŋumi u korewekta yäwani. U kuduŋtagän korewekta yäwani upänkaŋ nanak täpuri irirän nani kumbeko uwä nani täŋo tuŋum jop täga nämö yäpek. Nämö, nani täŋo piä watä ämaniyetä itneŋo udegän irek. ² U nanak täpuri irirän nanitä nanaki u kaŋiwatta äma iniŋ kirewani u gämori-kengän kuŋarek. U gämori-kengän it yäpmäŋ kuŋtängän kadäni nanitä bian peŋ imani u ahänjirän täga yäpek. ³ * Eruk, nintä terak udegän pätak. Bian-inik bänepnintä nanak paki ude kuŋatpän kome täŋo imaka jopi-jopi unita watä piä täk täŋkumäŋonik. ⁴ Täŋpakaŋ kadäni Anututä ini iwoyänjuk-ken ukenä nanaki-inik u pewän äpuk. Pewän äpä komen webe kubätä bäyaŋjuk. Bäyawänkaŋ Juda äma, бага man iwarän täwani ude itkuk. ⁵ * Ude itkuko uwä ämawebe бага man iwarän täwani nin nimagutpän nipmaŋpän Anutu täŋo nanakiye bureni-inik itneta täŋjuk.

* **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Rom 10:4 * **3:26:** Jon 1:12 * **3:27:** Rom 6:3, 13:14 * **3:28:** Rom 10:12; 1Ko 12:13 * **3:29:** Rom 4:13 * **4:3:** Gal 3:23; Kol 2:20 * **4:5:** Gal 3:13

6 * Eruk, nin unitäño nanakiye bureni-inik itkamän yän niwojäreka Anututä Kudupi Munapiki bänepnin-ken peñ niniñkuk. Peñ niniñkuko itkan Munapik unitä täñpewän Anututa gäripi-inik nadäñpäñ Nan! Nan! yän iwet takamän. 7 * Kädet ude tak takamän unitä ñode niwojäreka täyak; Nin piä watä äma jopi ude wari nämo itkamän. Nämo inik! Anututä täñpewän iniken nanakiye bureni-inik ude itkamän. Ude itkamän unita imaka tagatäga Anututä nanakiyeta biñam peñ yämani u bureni-inik api korene.

Pol Galesia ämawebeta nadäwätäk täñkuk

8 * Bian in Anutu täño mebärini nämo nadäñpäñ unita imaka jopi u anutu yän yäwerani unita watä piä täñ yämik täñkuñ. Upäñkan imaka uwä Anutu bureni nämo. 9 Täñ, apiño in Anututa nadäñpäñ Anututa not täñ imik takan. Etän goret yäyat. Bureni ñode yäwa tagawek; Anutu in tabäñpäñ nadäñkan not täñ tamik täyak. Eruk ude unita imata kome täño imaka jopi-jopi, kehäromini nämo u äneñi not täñ yämiñpäñ yämagutkan? Unita watä piä äneñi täñ yämikta nadäñpäñ ude takan ba? 10 * In Anututä nibäwän tagawut yäñpäñ kadäni ñodewanita бага peñpäñ iwarantäk takan; Kepma wäpi biñam ikek, komepak kodaki ba oban kodaki täño orekirit unita nadäñirä ärowani inide kubä tak takan. 11 Kädet ude täñirä näkño piäna bämopjin-ken täñkuro unitä jopi ude täñpek yän yänkan nadäwätäk tak täyat.

12 Notnaye, näk täñkentän tamikta in bumik äworeñpäñ bämopjin-ken itkuro unita butewaki terak inken ñode yänapitat; Nadäk näkä inñitpeñ kuñat täyat udegän nadäñpäñ kan kuñarut. Bok itkumän-ken uken näka goret kubä nämo täñ namiñkuñ. Nämo! 13 * Ñodeta juku piwut; Mämärem Manbiñam Täga yänahäñpäñ täwetkuro uwä näk käyäm mebäri kubätä nepmäñit-pewän inken itpäñ manbiñam u täwetkut. 14 Kadäni ugän gupna-ken wakiinik nadäñkuro unitä inta bäräpi tamiñkuk. Upäñkan in näka gañani nadäñpäñ mäde nämo ut namiñkuñ. Nämo, Anutu täño añero kubä imagutneño ude bumik nämagutkuñ. Ba Kristo Jesu ini imagutneño ude täñ namiñkuñ. 15 Unita jide? Kadäni uken oretoret pähap nadäñpäñ imaka imaka pidämigän täñ namik täñkuñopän oretoretjin u apiño de itak? Kadäni uken näk täñkentän namikta gäripi pähap nadäñpäñ injinken dapunjin dätpän näka naminayän bumik täñkuñ. 16 * Ude täñkuñopän apiño jide? Näkä man bureni täwet ahätat unitä täñpewän näka iwan täñ namiñkan ba?

* 4:6: Rom 8:15-16 * 4:7: Rom 8:17; Gal 3:29 * 4:8: 1Ko 8:4-6 * 4:10: Rom 14:5; Kol 2:16
* 4:13: 1Ko 2:3 * 4:16: Amo 5:10

17 Notnaye, nadäkan? Äma бага man kädet iwaräntäktä täwet täkan uwä gup-tägän not tañi täñ tamik täkan upañkan bureni täñkentäñ tamikta nadänkan nämo yäk täkan. Nämo, ude täñpena Pol kakätäñpeñ nintagän gäripi nadänpäñ niwarut yänkan täk täkan. 18 Eruk, imaka täga kubäta gäripi nadäneño uyaku täga. Näk inkät irira ba inkät nämo irira udegän täneñ. 19 O nanaknaye bureni-inik, inta yänpäñ komi pähap, webetä nanak bäyanayäñ yänkan nadäk täkan ude äneñi nadätat. Komi ude nadäñ yäpmäñ kuñtäyiwa Kristo täño irit kuñat-kuñari ba täktäki unitä inken kan tokneñ parän. 20 Inkät bok itne yän nadätat upänkan butewaki, apiño inkät nämo itkamän. Bok itpäñ yäwänä man kwini terak yäpä-siwonçtak man täga täwetet. Wära! Kädet jide upän iwatkan api täñkentäñ tamet yän nadänkan inta nadäwätäk pähap täñ itat!

Haga kenta Sara terak man wärani yäwani

21 Ai, in бага man täño gämori-ken kuñatta gäripi nadäk täkan u täwet yabänçira mebäri näwerut; Anutu täño бага man kudän täwanitä ñode yäyak u nämo nadäkan ba? 22 * U ñode yäyak; Abraham täño nanaki yarä. Kubä uwä piä watä webe jopi wäpi Haga unitä bäyançkuk. Täñpakan kubäwä webeni bureni Sara unitä bäyançkuk. Sara uwä webe komi piä terak nämo irani u wäp biñam ikek. 23 * Täñpäñ nanak watä piä webe unitä bäyançkuko u ämawebetä nanak bäyakta piäni täk täkan kädet uterak bäyançkuk. Täñpakan webe wäp biñam ikektä bäyançkuko uwä Anutu täño yänkehäromtak man uterak ahänçkuk. 24 * Man unitäño kukñini ñode pätak; Webe yarä uwä topmäk-topmäk man mebäri yarä täño wärani ude itkamän. Topmäk-topmäk kubä Sainai pom terak ahänçkuko unitäño wärani uwä Hagatä itak. Topmäk-topmäk unitä nanak pewän ahäk täkan uwä piä watä äma jopigän. 25 Haga uwä Sainai pom Arebia komeken itak unitäño wärani kubä. Ba Jerusalem apiño itak unitäño wärani kubä. U imata, Jerusalem nanik ämawebe uwä man Sainai pom terak ahänçkuko unita watä piä täñpani, ba nanakiye imaka, udegän täk täkan. 26 * Täñpakan Jerusalem mebäri kubä punin unu itak. Uwä Sara, webe wäpi biñam ikek ude. Uwä nadäkinik täñpani nin täño meñnin pähap. 27 Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Webe äruñ itan u oretoret täyi!

Nanak bäyak-bäyak täño komi nämo nadätan unita kap teñpäñ oretoret gera yäyi!

* 4:22: Stt 16:15, 21:2 * 4:23: Rom 9:7-9 * 4:24: Rom 8:15; Gal 5:1 * 4:26: Hib 12:22; Rev 3:12; Rev 21:2,10

*Imata, webe äpitä iwat kirewanitä webe äpi nikek irepmitpäñ
nanak bumta api bäyawekek yäk. Ais 54:1*

28 * Eruk notnaye, in uwä Aisak ude, nanak Anutu täño yänkehäromtak man terak ahäwani. 29 Täñpakañ nanak nädapitä nanak pewä ahäk-ahäk kädet terak ahänkuko unitä nanak Munapik terak ahäwani unita komi imik täñkukonik. Täñpakañ apiño kädet udewanigän bämopjin-ken itak. 30 * Unita Anutu täño mantä jide yäyak? U ñode yäyak; Watä piä webe u nanaki bok yäwat kirewut! Watä piä webe unitäño nanaktä webe wäp biñam ikek unitäño nanak täño tuñum, nanitä peñ imani u täga nämo korewek. 31 * Unita notnaye, man unita ñode nadäwut; Ninä watä piä webe unitäño nanakiye nämo. Nämoinik, ninä webe wäpi biñam ikek unitäño nanakiye.

5

Baga man gämori-ken nämo itne

1 * Eruk apiño nin imaka kubä täño komi piä terak nämo it takamäñ. Nämoinik, Kristotä komi piä u gänañ nanik nimagutpäñ nipmañkuk. Unita in kehärom tañpäñ itkot. Äma kubätä äneñi бага man täño komi piäken itta tämagurekta ket nadäñ täpänek-inik täñkañ itkot. 2 Unita näk Poltä bureni-inik ñode täwera nadäwut; In äma gupjin moräk madäkta bänepjin ärik täkañ u nadäñ yämiñirä gupjin moräk madäneño uwä Kristo täño piäni unitä in täpuri kubä täga nämo täñkentäñ tamek. Nämoinik! 3 Eruk äneñi kwawak ñode yäkgän täñpa; Äma kubätä Anutu injamiken siwoñi irayäñ nadäñpäñ gupi moräk madäweko uwä, eruk kädet kubä nämo pat imitak, äma u бага man kudup kañ iwarän! 4 Bureni, Anutu injamiken siwoñi itnayäñ nadäñpäñ бага man iwat-iwat kädet iwat täkañ uwä Kristo mäde ut imikañ ubayäñ. Ba Anutu täño orakorakitä täga nämo api täñkentäñ tamek.

5 Täñpakañ Munapiktä bänepnin täñpidäm tañjirän Anututä nadäkinikninta yänpäñ siwoñi ämawebe yän yäñtären nimekta oretoret terak itsämänkamäñ. 6 * Nadäkañ? Äma Kristo Jesukät kowat kwasikorän täk täkañ uwä gup moräk madäk-madäk ba gup moräk nämo madäk-madäk unita nadäñirä imaka jopigän täk täkañ. Imaka bureni uwä ñode; Nadäk-nadäknin kudup Jesu terakgän peñpäñ notniyeta gäripi kowat nadäñ imän täktäk kädet unitäwä imaka bureni-inik täyak.

7 * Bian in Kristo täño kädet gäripigän iwat täñkuñonik. Ude

* 4:28: Rom 9:7; Gal 3:29 * 4:30: Stt 21:10; Jon 8:35 * 4:31: Gal 3:29

* 5:1: Jon 8:32,36; Gal 2:4, 5:13; Apos 15:10 * 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:7: Gal 1:6

täk täñkuñopäj man bureni täño kädet u iwaräntäkta netätä taniñ bitnäñkuk? ⁸ Taniñ bitnäñkuko u Anutu tämagurani unitä nämo täñkuk. ⁹ * Upäñkañ nadäk-nadäk waki täpuri-inik ireko unitäwä äma mäyap täñpän waneñ, yis täpuritä käräga täñpewän tañi tokñeweko ude. ¹⁰ * Täñpäkañ in ba näk Ekänita nadäkinik täk tükamäj unita inta ñode nadätat; Nadäk inigän kubä nämo api inñitneñ. Näñño nadäk ñogänpäj api inñitpäñ iwarän täneñ yäj nadätat. Täñpäj netä kubätä nadäk-nadäkjin u täñpän wakañ u nämo nadätat upäñkañ äma uwä waki kädet pewän ahäkañ unita kowata gwäki waki api yäpek.

¹¹ * Täñpäkañ notnaye, näka ñode nadäwut; Täñyäkñarani äma bämopjin-ken itkañ u näka ñode yäk täkañ; Pol uwä gup moräk madäkta nintä yäk tükamäj udegän yäk täyak yäj yäk täkañ. Upäñkañ man u bureni nämo, jopi! U bureni täñpawä Juda äma u imata näka kokwawak pen täk täkañ? Ba u bureni täñpawä äma uwä näka bänep täga nadänpäj päya kwakäpta yänpäj man yäñahäk täyat unita nadäwätäk täñpäj bänepi täga nämo täñpä waneñ. ¹² Eruk, äma nadäk-nadäkjin täñpawak täkañ unita ñode yäwa; Ude täk täkañ uwä gupi moräk ugän nämo madäneñ. Nämo, gupi kudup madäj däñneñ täñpä kwäpäñ komi nadäwut!

¹³ * Täñpäkañ notnaye inä Anututä бага man täño komi piäken nämo itta yänpäj tämagutkuk. Ude unita ñode nadäneñ; Apiño бага man täño topmäk-topmäk terak nämo itkamäj unita bänep biani täño täktäk waki täga täne yäj nämo nadäneñ. Nämoinik! Ñode täneñ; Gäripi kowata kowata nadänpäj watä piä kowata kowata täneñ. ¹⁴ * Unita ñode nadäkañ? Man täpuri ñonitä бага man kudup uwäk täyak; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadänpäj iron täñ imen yäk. ¹⁵ Unita jukuman ñode täwetat; In añ ägwäritä-yäj yäj-awätpäj iwan kowata kowata täk täkañ u pen täñpänä ket nadäñkañ; Injin-tägän kowat täñpä wawän täñpäj kudup paotneñta nadäñkañ!

Munapik täño nadäk tawañgän iwatne

¹⁶ * Unita ñode täwetat; In Kudupi Munapik täño nadäk tawañ terak pen kuñatnayäj täño uwä bänep biani täño nadäj gärip waki u nämo api iwat täneñ. ¹⁷ * U imata, bänep biani täño gäripkät Munapik täño gärip u nin nimagutta närepmirek gärepmirek täk tükamän. Yarä uwä iwan ude tükamän unita imaka bureni täkta gäripi nadäk täkañ u nämo iwatpäñ täk täkañ. ¹⁸ * Täñpäkañ Munapiktä irit kuñat-kuñatjinta watäni

* 5:9: 1Ko 5:6 * 5:10: Gal 1:7; 2Ko 11:15 * 5:11: 1Ko 1:23 * 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Mat 5:43; Rom 13:9 * 5:16: Rom 8:4; Gal 5:25 * 5:17: Rom 7:15-23; 1Pi 2:11 * 5:18: Rom 6:14, 8:14

irayäj täko uwä бага mantä komi piäken täga nämö api tep-
manpek.

19-21 * Eruk kudän bänep bianitä pewän ahäk täkañ uwä kwawak ñode; Kubokäret, kudän taräki täktäk, mäjo wära orañ yämik-yämik, ämik gäräm ba äma täñpawak kädet, kokwawak täñpäñ duñ-wewek täktäk, äma täño tunum yabängärip, täñpänapäna, wäpi biñam yäpmäkta närepmirek gärepmirek, äbot duñ-weñpäñ ini-ini itkañ yäñawät-awät täktäk, ba närepmitak yänkañ yän-kokwawak nadäk-nadäk, bipani kap tenpäñ ume nañkañ täñgunğun täktäk kädet. Bänep bianitä kudän u, ba kädet waki ätu udewanigän pewän ahäk täkañ. Unita jukuman bian täwetkuro udegän äneñi ñode täwetat; Äma kudän udewani täk täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämö api äroneñ.

22-23 * * Täñpäkañ kudän bureni Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkañ uwä ñode; Bänep iron täktäk, oretoret täñpäñ bänep kubägän irit kädet, bäräpi gänañ bänep kwini terak irit, orakorak täktäk kädet, kudän tägatäga täktäk kädet, nadäk kubägän peñpäñ kuñat-kuñat, ämawebe inamiken äpani kuñat-kuñat ba irit kuñat-kuñatkata watäni itpeñ kuñat-kuñat. Kudän udewani täkta бага man kubätä бага nämö peñkiretak. ²⁴ * Unita nadäkañ; Kristo Jesuta biñam täñpani ämawebetä bänep biankät unitäño täktäki ba nadäñ gäripä u kudup päya kwakäp terak utpewä kumäñpäñ paotkuk. ²⁵ * Bureni, Kudupi Munapiktä irit bureni nimirukuko unita Munapik unitäño nadäk tawañ ugän iwat täkana! ²⁶ * Unita notnaye, nininta nadäñitna ärowaninik nämö täñpek, ba nadäk waki terak närepmirek gärepmirek täñpäñ notniye täño bänepi nämö täna wanëñ.

6

Täñkentäk kowata kowata täkta man

¹ * Notnaye, notjinpak kubätä momi kubä täñjirän kañpäñä noriye Kudupi Munapik täño nadäk ikektä bänep kwini terak imagutpäñ yäpä-siwonñtañ imineñ. Täñpäkañ injin imaka täñyabäk-ken mäneño udetä watäni ket itkañ. ² * Täñkañ bäräpi injin kubäkubä täño u täñkentäk-kentäk terak buramineñ. Ude tänayäj täño unitawä Kristo täño бага man u api buramineñ. ³ Täñpäkañ äma kubä wäpi biñam ikek nämö upäj wäpna biñam nitek yän nadäñpäñ gupi yäpmäj äroweko uwä inita täñjikañarani ude täñpek.

* 5:19-21: 1Ko 6:9-10 * 5:22-23: Efe 5:9 * 5:22-23: 1Ti 1:9 * 5:24: Rom 6:6; Kol 3:5; 1Pi 2:11 * 5:25: Rom 8:4 * 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mat 18:15; Jem 5:19 * 6:2: Rom 15:1

4* Tānkaŋ wāpjin biŋam yāpmāŋ akukta āma ātu tāŋo tāktāki-kāt gākŋaken ukāt peŋ kentānpāŋ yabānpāŋ-nadāŋkaŋ nākā yārepmitat yāŋ nāmo nadāwen. Nāmo, āma kubākubātā iniken tāktāki waki ba tāga u yāpmāŋ danīnpāŋ kaŋpāŋ nadāk tāneŋ. Tāga tāro yāŋ nadānpāŋā eruk inita oretoret tāga nadāwek. 5* Imata, āma kubākubātā tāktāki iniken iniken unitāŋo bārāpi kotaneŋ.

6* Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo man tāwetpāŋ tāwoŋārek tāŋpanita ironjinta tuŋum pat tamikaŋ uken nanīkpāŋ tāŋkentāŋ yāmineŋ.

7 Notnaye, siwoŋi ŋode tāwera nadāwut; Gāk piāka-ken ketem yeri jidewanipāŋ piweno uwā bureni inidegān ahāwek. U tāktākjin kāda udegān ahāwek. Unita ŋode nāmo nadāneŋ; Anutu tāga api tāŋikŋatne. Nāmo, ude nadānayāŋ tākaŋ uwā injinken bānepjin tāŋikŋarani api tāneŋ. 8 U ŋodeta yāyat; Āma kubātā bānep bianini tāŋo nadāŋ gārip u iwarān tāwayāŋ tāko uwā tāktāki waki unitā kudup api tāŋpānwaŋ imineŋ. Tāŋ, āma Kudupi Munapik tāŋo tāktāki iwarān tāwayāŋ tāko uwā Kudupi Munapiktā tāŋpewān irit kehāromi u api kaŋ-ahāwek.

9* Unita tāŋkentāk-kentāk piā tākta gaŋani nadānetawā! Gwāk pimiŋpāŋ ude tānayāŋ tāmāŋo uyaku ketem bureni puget-puget kadāni-kenā bureni sākgāmān api yāpne. 10 Unita kādet tumāŋ nimiŋirānā āma kuduptagānta kudān tāga tāŋ yāmik tākāna! Upāŋkaŋ kudān tāga u Ekāni tāŋo āboriye-ken bureni-inik tāk tākāna!

Jukuman tārek-tārek

11 In ketna kwaiŋirān kudān goret tāyat ŋo kākaŋ? U nākŋaken ketnatā kudān tāŋ tamitat. 12* Nadākaŋ? Āma in gupjin morāk madākta peŋ tāwet tākaŋ u Juda noriye iŋamiken gup kāda tāŋo tāktākta wāp biŋam ikek itta nadāŋkaŋ tāk tākaŋ. Ude tāk tākaŋ uwā mebāri kubāta nāmo, u Kriŋtotā pāya kwakāp terak kumbuko unita nadākinik tāŋpāŋ kuŋat tākaŋ yāŋ yāŋpāŋ komi nimineŋo udetā tāk tākaŋ. 13 Upāŋkaŋ āma gup morāk madāk-madāk kudān tāk tākaŋ u бага man kudup sākgāmān nāmo iwat tākaŋ. Nāmo, u in peŋ tāwerirā gupjin morāk madāwāpāŋ uterak wāpnin biŋam kaŋ yāpna yāŋ nadāŋkaŋ tāk tākaŋ. 14* Upāŋkaŋ nāhāwā imaka unitāŋo biŋam nāmo, Ekāninin Jesu Kristo pāya kwakāp terak kumbuko unitāŋo manbiŋam u kubātagān nadānpāŋ oretoret tāŋpāŋ nadākinik tāk tāyat. U imata, unitāŋo kumāk-kumākitā tāŋpewān imaka komen āmawebetā nadāŋirā tāŋkentāki ude tāk tākaŋ, nāk unita nadāŋira jopi-inik tāk tākaŋ. Nāk kumbani

* 6:4: 1Ko 11:28 * 6:5: Rom 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:9: 1Te 3:13

* 6:12: Gal 5:11; Plp 3:18 * 6:14: 1Ko 1:31, 2:2

ude irira kome täņo imaka udewanitä täga nämo täņkentäņ namik täkaņ. ¹⁵ * Äma kubä gupi moräk madäwek ba nämo madäwek unitä jideka nämo täņpek. Nämo, imaka taņi uwä Anututä äma u täņpewän kodaki-inik äworeweko unitä bureni täyak. ¹⁶ Eruk, Anutu täņo bänep pidäm ba butewakitä ämawebe man kädet u iwat täkaņ uterak kaņ pat yämän. Ämawebe uwä Anutu täņo äbot bureni.

¹⁷ * Eruk yäntärek man ñode yäwa; Ñonita äma kubätä nadäņ bäräp äneņi kubä nämo namek. Nämo inik, man yäņahäntäņ kuņatkut-ken äma keritä nut täņkuņo unitäņo bärämi gupna-ken itkaņ unitä näk Jesu Kristo täņo piä äma bureni-inik yäņ yäņahätak. ¹⁸ Täņpäkaņ notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täņo orakorakitä in kudup terak tärek-täreki nämo it täyon. Ugän.

* **6:15:** Gal 5:6; 2Ko 5:17 * **6:17:** 2Ko 4:10

Efeſus

Anututä iniken äbot pähap kubägan nipmak täyak unitäŋo manbiŋam

1* Näk Pol, Anutu täŋo nadäk terak Jesu Kristo täŋo aposoro itat. Täŋkaŋ manbiŋam ŋowä Anutu täŋo kudupi ämawebe Efeſus yotpärare-ken itkaŋ Kristo-kät kowat-kwasikorän täŋpäŋ nadäkinik täŋ imik täkaŋ inta kudän täŋ tamitat. 2* Täŋpakaŋ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Kristo terak iron inide kubä yäpumäj

3* Eruk nin Ekäninin Jesu Kristo täŋo Anutu ba Nani u wäpi yäŋpäŋ iniŋ oretna! U Kristo terak, kunum gänaŋ nanik imaka täga mebäri mebäri, bänep käda täŋo bumta nimik täyak. 4* U kunum kenta kome nämo ahäŋjirän nintä iŋamiken momi nämo, kudupi ude itneta Kristo terak inita biŋam iwoyäŋkuk. 5* Ba iniken ironita yäŋpäŋ kunum kenta kome nämo ahäŋjirän Jesu Kristo täŋo piäni terak iniken nanak ämawebeniye ude itta nadäk tawaŋ peŋkuk. U äma kubä täŋo nadäk terak nämo, iniken gärip ba nadäk terakgän täŋkuk. 6* Ude täŋkuko uwä nintä bänep ironi inipärik kubä unita yäŋpäŋ iniŋ oretta täŋkuk. Bänep iron u nanaki bänepi gämäni uterak gwäki nämo buŋät nimiŋkuk.

7* Nadäkaŋ? Kristo täŋo kumäk-kumäki terak nin momi täŋo topmäk-topmäkken nanikpäŋ piräreŋ nipmaŋpäŋ mominin ärut nimiŋkuk. U uwä Anutu täŋo iron inide kubä! 8-9* Iron u bumta-inik buŋät nimiŋkuk! Ude täŋkaŋ nadäwän tärewäpäŋ imaka Kristo terak ude api täŋpet yäŋ nadäk tawaŋ käbop peŋkuko u kwawak pewän ahäŋ nimiŋkuk. Ude täŋkuko uwä iniken gärip terak täŋ nimiŋkuk. 10* Nadäk tawaŋ bian-inik peŋkuko u iniken kadäni siwoŋi-ken bureni pewän ahäwayäŋ täko uwä ŋode; Imaka imaka kome terak ba kunum gänaŋ täŋpewani u kudup yäpmäj päbä kubä-kengän Kristo gämori-ken yepmaŋpäŋ iräkaŋ Kristotä gwäki ude intäjukun api it yämek.

11* Täŋpakaŋ Juda ämawebe nin imaka, Kristo uterak Anututä inita biŋam bian iwoyäŋkuk. Kunum kenta kome nämo ahäŋjirän iniken nadäk tawaŋ iwatpäŋ nin iwoyäŋkuk.

* **1:1:** Rom 1:1,7; 1Ko 1:1; Kol 1:1; Apos 18:19-21; Apos 19:1 * **1:2:** 2Ko 1:2; Kol 1:2
 * **1:3:** Efe 2:6 * **1:4:** Jon 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Efe 5:27; Kol 1:22 * **1:5:** Jon 1:12
 * **1:6:** Mat 3:17; Kol 1:13 * **1:7:** Efe 2:7; Kol 1:14,20 * **1:8-9:** Rom 16:25
 * **1:10:** Gal 4:4; Kol 1:16,20 * **1:11:** Rom 8:28-29

Anutu u uwä iniken nadäk-gärip iwatpäñ imaka imaka kudup täñpewän ahäk täkañ. ¹² Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Juda ämawebe Kristota nadäkinik intäjukun täñkumäño nintä Anutu täño täktäki ba wäpi biñam ärowani-inik u iniñ oretta iwoyänjuk.

¹³ * Täñpäkañ guñ äbotken nanik, in imaka udegän, man bureni, Anutu täño Manbiñam Täga unitä tämagutkuko unita nadänpäñ Kristota nadäñ imikinik täñkuñ. Nadäkinik täñjirä Anututä in näkñata yänpäñ Kudupi Munapik iniñ kirekta bian yänkehärom täñkuko upäñ wären täñkuk. ¹⁴ * Täñkañ Munapik nimiñkuko uwä imaka tägatäga ämawebenyeta kämi yämikta yänkehäromtak man yäwani unitäño kädet täwit-täwit. Munapik ude nimiñkuko unita Anututä nimagut päñku dubini-ken nipmanpäñ oretoret terak api itnero u bureni-inik nadäkamäñ. Unita täktäki ba kudäni siwoñi unita wäpi biñam yäpmäñ akuk takäna!

Pol Efesus äbot täñpanita yänpäñjuk

¹⁵⁻¹⁶ * * Mebäri unita nadäkinikjin ba Anutu täño kudupi ämawebeta iron täñ yämik täkañ unitäño manbiñam nadänkañ inta Anutu-ken bänep täga man yänkurotä pen yän yäpmäñ äbäk täyat. ¹⁷ * Kadäni kadäni inta yänpäñ Anutu, Ekäninin Jesu Kristo iniñ kirewani, Nanin penyäñek mähemi uken ñode yänpäñ täyat; O Anutu, Munapikka yämiñiri unitä nadäk-nadäk tägagämän yämiñkañ gäkño mebäri kwawak pewän ahän yämiñirän bänepitä gäka nadäkinik kañ täñput.

¹⁸⁻¹⁹ * * Täñpäkañ inta yänpäñ ñode imaka, yänpäñ täyat; Anututä bänep nadäk-nadäkjin täño yäma dät-pewän tumänjirän imaka ñodeta nadäwä tumneñ; Imaka bureni kämi yäpmäkta yänpäbä tepmanjuk unitäño mebäri, ba imaka tägatäga Anututä ämawebenyeta yämikta yänkehärom täwani uwä imaka säkgämän-inik, epmäget kudän ikek. Ba ñodeta imaka, nadäwä tumbut yän yänpäñ yänpäñ täyat; Kehäromini, nadäkinik täñpani nincken piä tak täyak uwä kehäromi pähap, inipärik kubä. ²⁰ * Kehäromi uwä kehäromi pähap Anututä initkañ Jesu Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotpäñ kunum gänañ yänñjat päñku keru bure käda teñkuko u udewanigän.

²¹ Ude täñkuko unita imaka kunum gänañ itkañ, imaka kehäromi nitek, ba wäpi biñam ärowani nitek, apiño itkañ ba kämi itnayän täkañ u kudup Kristo-tägän intäjukun itkañ yabän yawat täyak. ²² * Anututä imaka imaka päke u kudup Kristo

* **1:13:** Kol 1:4-6; Efe 4:30 * **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:15-16:** Kol 1:4 * **1:15-16:** Kol 1:3; 1Te 1:2 * **1:17:** Kol 1:9 * **1:18-19:** Efe 4:4; Kol 1:12 * **1:18-19:** Kol 1:11 * **1:20:** 2Ko 13:4; Kol 2:12; Hib 1:3; Kol 1:16, 2:10 * **1:22:** Sam 8:6; Mat 28:18

gämori-kengän yepmanpän iniken äbotta yänpän imaka päke u kuduptagän täño gwäki ude irekta tenkuk. ²³ * Tänpäkan Anututä iniken äbot uwä Kristo täño gupi moräki moräki ude irirä Kristotä gwäki ude it yämitak. Äbot tänpäni unitä pänku Kristo yäpurärirä Kristo-kät kubägän ude täyak. Täñirä Kristotä imaka kudup unita yabän yäwat piä täk täyak.

2

Kristo terak äneji kodak täñkumän

¹ * Bian in momijin ba peñawäkjintä täñpewän mäjojin kumbani ude itkuñ. ² * Ude itkan kome ñonitäño nadän gärip waki kädet u iwarän täñkuñ. In añero äbot waki, punin it täkan unitäño intäjukun ämani täño mani buramik täñkuñonik. Äma waki unitä ämawebe Anutu mäde ut imik täkan u yabän yäwatkan kädet waki tækta peñäwet täyak. ³ * Bureni, bian nin imaka, unitä tawañken itkan gupnin täño nadän gärip däpmän tärekta nadänpän unita watä piä täk täñkumänonik. Ude täñitna ämawebe päke u udegän, Anutu täño kokwawak yäpmäkta yäwani ämawebe ude itkumän.

⁴⁻⁵ Tänpän peñawäknin unitä nidäpmän-pewän mäjonin kumbani ude itkumäño upänkan Anututä bänep iron pähap tänpän, butewaki tañi nadän niminükuko unita Kristo-kät bok täñkodak tänpän nipmanükuk. Bureni-inik! Anutu täño bänep iron unitägän waki keriken nanikpän nimagutkuk. ⁶ * Ude tänpän Kristo-kät bok awañ gänañ nanik wädän tädotpän yabän yäwat piä bok tækta kunum gänañ Kristo dubini-ken nipmanükuko itkamän. ⁷ * Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Kristo Jesu terak orakorak kädet täñ niminükuko u bänep ironi ärowani inipärik kubä unitäño mebäri kadäni kadäni kwawak pewän ahäntän kuneñta ude täñkuk. ⁸ * Unita ñode yäwa; Nadäkinik terak Anutu täño bänep iron unitägän waki keriken nanikpän tämagutkuk. U intä imaka kubä täñirä kanpän unita nämo tämagutkuk. Nämo, iniken bänep irona yänpän jop tämagutkuk. ⁹ * Unita äma kubätä iniken wäpi biñam täga yäpmän akunañi nämo. U imata, intä piä täñirä unita yänpän nämo tämagutkuk. ¹⁰ * Nadäkan? Nin Anutu täño ket kudän, Kristo Jesu terak ämawebe kodaki ude pewän ahäwani. Upänkan ude jop itta nämo nipmanükuk. Nämo, u kädet tägatäga nintä tækta uku bian iwoyän niminükuko u tækta yänpän nimagutkuk.

Kristo terak äbot kubägän irit

* **1:23:** Efe 4:10,15; Rom 12:5; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21, 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tai 3:3; Jon 12:31; Efe 5:6, 6:12 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:7:** Efe 1:7 * **2:8:** Jon 4:10; Hib 6:4 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * **2:10:** Tai 2:14

11-12 * * Eruk, guṅ äbotken ahäwani in ṅode nadäwut; Juda äbottä inita gupnin moräk madäwani yäṅ yäṅpäṅ intawä gupjin moräk nämo madäwani yäṅ täwerani. (Upäṅkaṅ gup moräk madäk-madäkta yäk täkaṅ uwä äma täṅo gup kädatagän.) Täṅpäkaṅ inä Kristo-kät nämo kentäwani ude itkuṅ. Ba Isrel kome mähem nämo unita topmäk-topmäk kubägän Anututä iniken Juda ämawebe-kät täṅkuko u in unitäṅo moräki nämo. Ba imaka ämawebeniyeta yämikta yäṅkehärom täṅkuko u imaka, nämo yäpmäkta yäwani. In Anutujin nämo, ba imaka täga kubä kämi yäpmäkta biṅam nämo itkuṅ. ¹³ * Bian, Anutu dubini-ken nämo, ban itkuṅo upäṅkaṅ apiṅo Kristo-kät kowat kwasikorän täṅpäṅ itkaṅ unita Kristo täṅo kumäk-kumäkitä tämagut pabä Anutu dubini-ken tepmaṅkuko itkaṅ. ¹⁴ * Täṅkaṅ Kristotä ini Juda äbot nin, ba guṅ äbotken nanik in, u bämopnin-ken bänep kwini terak irit kädet pewän ahäṅ nimiṅirän äbot kubägän ude itkamäṅ. Bian ninin pärik-pärik it täṅpani upäṅkaṅ Kristotä bämopnin-ken бага parirän iwan kowata kowata täṅpen kuṅatkumäṅo u kwinit maṅpän kuṅkuṅ. ¹⁵ * U äbot yarä u näkkät kowat kwasikorän täṅpäṅ äbot kodaki kubägän ahäwän yäṅpäṅ kumäk-kumäkitä Moses täṅo бага man ba Juda täṅo бага täpuri täpuri kudup kwinit täṅpän kuṅkuṅ. Ude täṅirän bänep kubägän irit kädet ahäṅkuk.

¹⁶ * Täṅpäṅ Kristo u, päya kwakäp terak kumbuko uniterak iwan kädet bämopnin-ken itkuko u kwinit täṅpän kuṅirän gup kubägän ude ahäṅkumäṅ. Ude täṅkuko unita äbot yarä uwä Anututa iwan ude täṅpanipäṅ äneṅi nimagut pabä dubini-ken nipmaṅkuk. ¹⁷ * Täṅpäkaṅ Kristo unitä pabä ämawebe kudup, Juda äbot Anutu dubini-ken irani nin, ba Anutu dubini-ken nämo irani in manbiṅam täga ṅode niwetkuk; Iwan kädet paotak. Anutu-kät bänep kubägän irit kädet pewa ahäkaṅ yäk. ¹⁸ * Unita Kristo uteragän ämawebe kudup, Juda äbot nin, ba guṅ äbotken nanik in, Munapik kubä unitägän täṅkentäṅ nimiṅirän Anutu nanin-ken yäṅapik man täga yäk täkamäṅ.

¹⁹ * Mebäri unita apiṅo guṅ äbotken nanik inä kubäken nanik bumik nämo itkaṅ. Komejin inigän nämo, Anutu täṅo kudupi ämawebe-kät komejin kujat kubägän ude itkaṅ. Ba Anutu täṅo kudupi ämawebe ukät koṅ kubägän ude täṅpäṅ itkaṅ. ²⁰ * Nadäkaṅ? Nadäkinik täṅpani in uwä eṅi Anututä täṅpani ude bumik. Uwä ṅode; Nin aposoro-kät profetpäṅ eṅi unitäṅo bek ude äneṅtäṅ kuṅkuk. Täṅkaṅ bek bämopi udetawä

* **2:11-12:** Efe 5:8 * **2:11-12:** Kol 1:21; Rom 9:4; 1Te 4:13 * **2:13:** Kol 1:20

* **2:14:** Ais 9:6; 1Ko 12:13; Kol 2:14 * **2:15:** 2Ko 5:17; Kol 1:20,22 * **2:16:**

Sek 9:10 * **2:17:** Ais 57:19 * **2:18:** Efe 3:12 * **2:19:** Efe 3:6; Hib 12:22-23

* **2:20:** Mat 16:18; 1Ko 3:11

Kriſto Jeſupäſ äneſkuk. ²¹ * Unita Kriſtotä eſi unitäſo ku-
jari kudup kubägän pädat täſpän yepmaſ irirän säkgämän
ahäſpän kudupi yot, Ekänita biſam ude täſ itak. ²² * Täſpäkaſ
in imaka, Kriſto-kät kowat kwasikorän täſpän irirä Anutuä
ämawebeſiye ätukät kubägän tepmaſpän iniken kudupi yot täſ
itak ude irirä Kudupi Munapiki terak eſi u gänaſ it täyak.

3

Poltä guſ äbotken piä täſkuk

¹ * Mebäri unita Pol näkä guſ äbotken nanik inta yäſpän Jeſu
Kriſto täſo manbiſam yäſahäſira komi eſiken nepmaſkuſo
itat ſo. ² * In täſkentäſ tamikta Anutuä iron täſpän piä
namiſkuko unita nämowä nämö nadäkaſ! U nadäkaſ yäſ
nadätat. ³ * Täſkaſ iron Anutuä namiſkuko uwä ſode; Nadäk
tawaſ käbop peſkuko u kwawak pewän ahäſ namiſkuk.
⁴ Unitäſo manbiſam kudän täſ tamitat ſo daniſkaſ uyaku
imaka Anutuä Kriſto terak ude api täſpet yäſ nadäk tawaſ
käbop peſkuko unita nadäwa tumäk täkaſ uwä in imaka,
api kaſpän nadäwä tumneſ. ⁵ Nadäk tawaſ u Anutuä
ämawebe bian itkuſo u kwawak nämö pewän ahäſ yämiſkuk.
Upäſkaſ apiſo Kudupi Munapik terak Anutuä iniken kudupi
aporoſiye ba profet ninken kwawak pewän ahäſ nimiſkaſ.
⁶ * Täſpäkaſ nadäk tawaſ käbop patkuko uwä ſode; Manbiſam
Täga unitä guſ äbotken nanik in tämagut päbä tepmaſpän nin
Juda nanik-kät gup kubägän ude täkamäſ. Ude täſkaſ nin
kudup Anutuä imaka Jeſu Kriſto terak nimiſkaſ yäſkehärom
täwani u kudup yäpmäk täkamäſ.

⁷ * Täſpäkaſ näk Manbiſam Täga unitäſo watä piä ämani
kubä ude ahäſkut. Piä u Anutuä iniken bänep iron terak,
gwäki nämö ude namiſpän täſ-kehäromtaſ namiſkuk. ⁸ * Näk
Anutu täſo kudupi ämawebeſiye kudup täſo äpän-inik ude
itat upäſkaſ Anutuä ironi terak nadäſ namikinik täſpän
piä namiſkuko uwä ſode; Näk guſ ämawebe uken Kriſto täſo
imaka imaka tägagämän-inik daninaſi nämö unitäſo man-
biſam yäwettäſ kuk täyat. ⁹ * Ba Anutu täſo nadäk tawaſ
käbop nanik unitäſo bureni ude ahätak yäſ ämawebe kudup
nadäwä tumäkta yäſahäſpän yäwet täyat. Nadäk tawaſ u
Anutu imaka kuduſtagän täſpä-morewani unitä bian umu-
kentä käbop peſkaſ it yäpmäſ äbuk. ¹⁰ * Ude täſkuko uwä
kadäni ſoken aſero ärowani ba imaka wäpi biſam ikek punin

* **2:21:** Efe 4:15-16; Kol 2:19; 1Ko 3:16 * **2:22:** 1Pi 2:5 * **3:1:** Efe 4:1; Plp

1:7,13; Plm 1,9 * **3:2:** Kol 1:25 * **3:3:** Efe 1:9-10; Kol 1:26 * **3:6:** Efe

2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:23,25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10; Gal 1:16; Efe 1:7 * **3:9:**

Rom 16:25 * **3:10:** Rom 11:33; 1Pi 1:12

it täkaŋ u Anutu täŋo kudupi äboriye yabänpäŋ-nadänkaŋ ŋode nadäneŋta täŋkuk; Anutu täŋo nadäk-nadäk mebäri mebäri u ärowani-inik! ¹¹ Anututä ude ahäkta nadäk inide iŋitkuko udegän apiŋo Ekäninin Kristo Jesu täŋo piäni terak bureni pewän ahäkaŋ. ¹² * Täŋpäkaŋ Kristo ukät kowat kwasikorän täŋpäŋ nadäŋ imikinik täk täkamäŋ unita Anutu dubini-ken kukta kädet tumäŋ nimiŋirän bätakigän täga kuk täkamäŋ. ¹³ * Unita näk ŋode peŋ täwetat; Näkä inta komi nadäk täyat unita bänep yarä-yarä nadänpäŋ nadäkinikjin nämo pewä putäreneŋ. Nämoinik! Komi nadäk täyat unita nadäŋirä intäŋo omäk meran ude täk täyon.

Kristotä nadäŋ nimikinik täk täyak

¹⁴ Eruk, Anutu Nantä imaka imaka ude täŋkuko unita gwäjiŋ äpmonj imik täyat. ¹⁵ Uwä äbot kubäkubä kunum gänaŋ itkaŋ ba kome terak itkaŋ unitäŋo nani ude täŋpäŋ wäpi ini-ini yämik täyak. ¹⁶ * U gwäjiŋ äpmonj imiŋpäŋ inta yäŋpäŋ yäŋapik man ŋode yäk täyat; Anututä ini käwut-ken imaka imaka paot-paori nämo itkaŋ-ken u nanikpäŋ intä kehäromigän itta Kudupi Munapik tewän äpänpäŋ bänepjin täŋkehärom täyon. ¹⁷ * Munapiktä ude täŋ-kehäromtaŋ tamiŋirän nadäkinikjintä Kristo imagut päŋku tewä bänepjin-ken iritinik täyon. Ba ŋode imaka yäŋapik täyat; Kristotä in bänepjin-ken itkaŋ täŋpewän iron kowata kowata täktäk kädet unitä bänepjin-ken kehäromigän parirän imaka u ba u tänayäŋ täkaŋ u kädet uterakgän täk täkot. ¹⁸⁻¹⁹ * * In ude täŋit Anutu täŋo kudupi ämawebe päke ukät Kristo täŋo iron ärowani-inik, inipärik kubä unitäŋo mebäri nadäwä tärekta kehäromi pat tamiton yäŋpäŋ yäŋapik täyat. Kristo täŋo iron u äpmonjpani pähap, täga nämo nadäwä tärenaŋi upäŋkaŋ u kaŋ kaŋpäŋ nadäwä tumbut yäŋ yäŋpäŋ Anutu-ken yäŋapik täyat. Ude kaŋpäŋ nadäwä tumäŋirä Anututä iniken mebärini tokŋek pätak uwä inken udegän tokŋek päton.

²⁰⁻²¹ * Unita Anutu täŋo kudupi ämawebeniye, Kristo Jesu-kät kwasikorani nintä Anutu u wäpi biŋam yäŋpäŋ tärek-täreki nämo iniŋoret täk täkana! U imata, Anututä iniken kehäromi ninken piä täk täyak uterak imaka nintä nadäk täkamäŋ ba unita yäŋapik täkamäŋ u irepmitpäŋ bumta täga täŋpek.

4

Äbot täŋpani uwä Jesu täŋo gupi ude

* **3:12:** Jon 14:6; Rom 5:2; Hib 4:16 * **3:13:** Kol 1:24 * **3:16:** Kol 1:11
 * **3:17:** Jon 14:23; Kol 1:23, 2:7 * **3:18-19:** Kol 2:2 * **3:18-19:** Kol 2:10
 * **3:20-21:** Kol 1:29

1 * Nāk Pol, Ekānita watā piā tāŋ imik tāyat unita yāŋpāŋ komi eŋiken itkaŋ man tāwerayāŋ tāyat ŋonita nadākinik tāneŋ; Anututā inita biŋam yāŋpābā tepmaŋpāŋ kādet ude kaŋ iwarut yāŋpāŋ tāwetpāŋ tāwoŋäreŋkuko udegān gwāk pimīŋpāŋ kaŋ kuŋarut. 2 * Kādet uwā ŋode; In ābot tāŋpani notjiye gāmori-ken itkaŋ oraŋ yāmiŋpāŋ bānep kwini ba bānep āpani terak irit tāŋo kādet iwatpāŋ bānep ironjin kwawak peŋkaŋ tāŋkentāk kowata kowata tāŋpeŋ kaŋ kuŋarut. 3 * Imata, inā Kudupi Munapik tāŋo bānep kwinitā topmāŋpāŋ ābot kubāgān tepmaŋpani itkaŋ unita. Ude itkaŋ unita ehutpāŋ bānep kwini uterak bānep kubāgān tāŋpāŋ itta piāni pen tāk tākot. 4 * Unita in ŋode nadāwut; Ābot bureni kubāgān, Munapik bureni kubāgān itak. Ba imaka nintā kāmi yāpmākta Anututā iwoyāŋ nimani u udegān, bureni kubāgān itak. 5 * Ba Ekāni bureni kubāgān itak, ba nadākinik bureni kubāgān itak, ba ume ārutārut mebāri kubāgān, u Jesu yāpurārāt-tagān. 6 * Tāŋpākaŋ āmawebe kuduptagān tāŋo Anutu ba Nanin bureni kubāgān itak. Ini kubā-tāgān āmawebe pāke unita intājukun tāŋ yāmik tāyak. Tāŋkaŋ ini-tāgān āmawebe kudup kehāromi yāmik tāyak. Ba ini-tāgān āmawebe kudup bāmopi-ken it tāyak.

7 * Upāŋkaŋ ābot tāŋpani nin kubākubāta Kristotā ini nadātak udegān iron yāpmāŋ danīŋpāŋ kubākubā nimik tāyak. 8 * Unita yāŋpāŋ Anutu tāŋo man kudān terak ŋode pātak;

U iwaniye tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpākinik tāŋpāŋ punin-inik unu āroŋkuk.

Āroŋpāŋ āmawebe kubākubāta iron yāmiŋtāŋ kuŋkuk. Sam 68:18

9 * Eruk, man biani uterak man “āroŋkuk” unitā ŋode niwoŋāretak; Intājukunā Kristo u kome terak ŋo āpuk. 10 Tāŋpākaŋ āma āpuko unitāgān āneŋi āroŋkuk. U wāpi biŋamtā komeŋi komeŋi, punin terak ba kome terak pāke ŋo it morekta nadāŋpāŋ punin-inik, kunum irepmitpāŋ unu āroŋkuk. 11 * Eruk, āma unitāgān ābot tāŋpani āmawebeta iron ŋode yāmiŋkuk; Āma ātu aposoro piā tākta iwoyāŋkuk. Ātuwā Anutu tāŋo meni jinom yāpmāŋpāŋ yāŋahāk piā tākta. Ātuwā Anutu tāŋo manbiŋam komeŋi komeŋi yāpmāŋ kuŋatta. Ātuwā Anutu tāŋo kudupi āmawebe watā it yāmikta. Ātuwā āmawebe Anutu tāŋo man kādet u yāwetpāŋ yāwoŋāreкта iwoyāŋkuk. 12 * Eruk, ima mebārita āma ābot u iwoyāŋkuk? U Anutu tāŋo

* 4:1: Efe 3:1; Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13 * 4:3: Kol 3:14-15 * 4:4: Rom 12:5; Efe 2:16,18 * 4:5: Jon 10:16 * 4:6: 1Ko 12:6 * 4:7: Rom 12:3,6 * 4:8: Kol 2:15 * 4:9: Jon 3:13 * 4:11: 1Ko 12:28 * 4:12: 2Ti 3:17

kudupi ämawebeniye tänpidäm tañ yämiñirä unitä täñkentäk piä mebäri mebäri täneñta iwoyänjuk. Anutu täño kudupi ämawebetä ude täñkañ Kristo täño gupi, Anutu täño äbot kubägän u nadäkiniki säkgämän, kehäromi nitek api itneñ. ¹³ * Eruk ämawebe äboriye nin uwä nadäkiniknin tägañirä-tägañirä nin kudup täño nadäkiniknin mebäri kubägän api täñpek! Ba nin kuduptä Anutu täño Nanaki Bureni-inik unita gäripi pähap nadäñ imiñpän nadäñ imikinik uterakgän api täne. Ude tänayän tämäño uyaku äma bureni itpäñ Kristotä itkuko udegän api itne.

¹⁴ * Eruk, Kristotä itkuko udegän itkañ ninä nanak täpuri, nadäk-nadäki äreyäwani ude wari nämo api itne. Täñitna äma man bureni yänkañ jop manman yänpän-yäwoñärek piä tak täkañ unitä yän-nikñat-pewä nadäk-nadäknin täga nämo täñkuräk täneñ. Äma udewani uwä yän-yäkñarani kädetta mebäri nadäkinik täñpani upänkañ unitäño jop manman ba yän-yäkñarani ärowanitä nadäkiniknin täga nämo wädän tänpän kuneñ. ¹⁵ Nämoinik, man udewanita juku nämo pene. Täñ, ninä not kowata kowata tänpän kuñat-kuñat täño kädet ugänpäñ iwarän tänpän kuñatkañ Anutu täño man bureni ugän yäk takäna. Ude täñpeñ kuñatkañ bänep nadäk-nadäknin, yäkyäknin, irit kuñat-kuñatnin u kudup tägañpän ämawebe kehäromi nitek ude it takäna, äbot täñpani täño gwäknin Kristotä it täyak ude. ¹⁶ Täñpäkañ Kristo uwä iniken gupi moräk, äbot täñpani kubäkubä unita intäjukun täñ nimiñirän gup kubägän ude tak takamän. Täñitna Kristotä gup kubägän u towik täyak. Towiñirän gup moräk-moräk kubäkubä uwä piä iniken iniken täñirä gup u iron kädet täñpeñ kuñat-kuñat ikek kehäromigän tägak täyak.

Irit kuñat-kuñat kädet kodaki iwatne

¹⁷⁻¹⁸ * * Eruk unita näk Ekäni wäpi terak ñode peñ täwetat; In guñ äbotken naniktä kuñat täkañ ude wari nämo kuñatneñ. Unitäño nadäk-nadäki u jopigän, bipmäñ urani udewani. U imaka kubäta nämoinik nadäkañ. Imata, man nadäkta bitnäñpän juku nämo pek täkañ. Unita irit täga Anututä iwoyän nimani u täga nämo api koreneñ. ¹⁹ * Nadäñ-gäripi waki u täkta mäyäk kubä nämoinik nadäk täkañ. Irit kuñat-kuñariken waki kädet u iwattagän gäripi pähap nadäk täkañ. Ude täñirä gäripi inide kubä ahäñirän kädet waki-wakiinik mebäri mebäri täñtäñ kuk täkañ.

²⁰ Upänkañ Kristo täño kädet täwetpäñ täwoñärewani u udewani nämo. ²¹ Nämoinik! Ba jide? Manbiñam bureni Jesuken

* 4:13: Kol 1:28

* 4:14: 1Ko 14:20

* 4:17-18: 1Pi 1:14; Rom 1:21

* 4:17-18: Efe 2:12

* 4:19: Kol 3:5

nanik täwetpäŋ täwoŋärewani unita guŋ täkaŋ? ²² * Man bureni täwetpäŋ täwoŋärewani uwä ŋode; Apiŋo in ämawebe kodaki ude itkaŋ. Bian nadäkinik nämo täŋpäŋ ämawebe biani ude itkuŋ. Ämawebe biani ude itpäŋ unitäŋo bänep ba nadäŋ gärip biani iwarän täŋkuŋo u kakätäwut yäŋ täwerani. Nadäk biani uwä jopi, bänepjin täŋ-täkŋattagän. U iwarän täŋpäŋ waŋpäŋ waklinik tänayäŋ täŋkuŋ. ²³ * Unita kädet biani u maŋpä kwäkaŋ mäjojin ba nadäk-nadäkjin kodaki inipärik, tek ude wädäwä ärokta täwetpäŋ täwoŋärewani. ²⁴ * Inä ämawebe kodaki ahäwut yäŋ täwerani. Ämawebe kodaki uwä Anututä täŋpäŋ pewän nadäk-gärip kodaki nikek, ini bumik ude ahäwani. Unitäŋo täktäki uwä siwoŋi kudupi-inik.

²⁵ * Unita yäŋpäŋ in jopman yäkyäk kädet penpäŋ man siwoŋi bureni gän notjiye-kät kowat yäwän täŋpäŋ kuŋat täkot. Imata, nin gup kubä täŋo moräki moräki ude itkamäŋ unita. ²⁶ * Unita kokwawak nadäŋpäŋä, ket nadäŋkaŋ; Kokwawakka unitä momi täktäk kädet-ken tepmaŋpekta. Unita kokwawakjin u pen nämo nadäŋ yäpmäŋ kuŋatneŋ. Nämo, kome nämo bipmäŋirän kepma ugän penen. ²⁷ Täŋkaŋ Satanta yäma nämo dät imineŋ. ²⁸ * Täŋpäkaŋ inkät nanik äma ätu kubota täŋpani itkuŋo u kubota warí nämo täneŋ. Nämo, tuŋum imaka imaka yäpmäkta piäni ini täŋpäŋ yabäŋ ahäneŋ. Ude täŋpäŋ yäpmäŋkaŋ inita penit, äma jäwärita yämiŋit täneŋ. ²⁹ * Täŋpäkaŋ man yäkyäkjin-ken man waki kubä nämo pewä ahäwek. Äma täŋkentäŋ yämikta man ugänpäŋ yäk täneŋ. Ude täŋjirä ämatä nadäŋkaŋ säkgämän nadäŋpäŋ bänepi täŋkehärom täneŋ.

³⁰ * Täŋpäkaŋ in Anutu täŋo Kudupi Munapikta nadäŋ bäräp nämo imineŋ. Imata, Anututä näkŋaken ämawebe ude it namiŋirä kadäni pähapken näkŋata biŋam bureni-inik kaŋ yämagura yäŋ nadäŋpäŋ Kudupi Munapik upäŋ inä wären täŋkuk. ³¹ * Unita inä kädet wakiwaki ŋodewani u kudup pen moreneŋ; Injam kumät, täŋkubit-kubit, kokwawak, yäŋawät-awät, äma yäŋpäŋ-yebek, ba täŋpäwak kädet mebäri mebäri u nämoinik täneŋ. ³² * Nämo, kädet ŋodepäŋ täga täneŋ; Äbot täŋpani notjiye ätukät not kowata kowata täŋpäŋ bänep kwini terak kubägän kuŋatneŋ. Ude täŋkaŋ notjiye täŋo momi pen yämik täkot, Anututä Kristo wäpi terak momijin pen tamiŋkuko udegän.

* **4:22:** Rom 8:13; Kol 3:9 * **4:23:** Rom 12:2 * **4:24:** Stt 1:26; Kol 3:10

* **4:25:** Kol 3:8-9; Sek 8:16 * **4:26:** Sam 4:4; Jem 1:19-20 * **4:28:** 1Te 4:11

* **4:29:** Efe 5:4; Kol 3:8, 4:6 * **4:30:** Ais 63:10; 1Te 5:19; Efe 1:13-14 * **4:31:**

Kol 3:8 * **4:32:** Mat 6:14; Mat 18:22-35; Kol 3:12-13

5

Penyāṅek gānaṅ kuṅat-kuṅat

1 * Inā Anutu tāṅo nanakiye, bānepi gāmāni unita ini it tāyak udegān itpeṅ kuṅat tākot. 2 * Tāṅpākaṅ irit kuṅat-kuṅatjinken iron kādettā intājukun irek. Iron kādet nintā tākta yāwani uwā Kristotā ṅode niwoṅāreṅkuk; Unitā nadāṅ nimikinik tāṅpāṅ iniken gupi nin tāṅkentāṅ nimikta iniṅ kireṅkuk. Ude tāṅkuko uwā Anututa ārawa kābāṅi sākgāmān-inik, Anututā ini gāripi nadāk tāyak ude tāṅ imiṅkuk.

3 * Inā Anutu tāṅo kudupi āmawebe unita kubokāret kādet, yabāṅgārip waki ba āma tāṅo tuṅumta yabāṅgārip tāṅirā Anutu iṅamiken tāga nāmo tāṅpek. Kādet udewanita yāṅpāṅ-nadāk nāmoinik tāk tāneṅ. 4 * Tāṅkaṅ man kābāṅi-kābāṅi, me yākyāk, ba imaka māyāk ikeкта ārāpi tāktāk u inken nāmo ahāwek. Nāmo, ināwā Anutu bānep tāga man iwet-iwet unitagān yāk tākot. 5 * Tāṅkaṅ ṅode unita bureni-inik yāṅ nadāneṅ; Āma kubokāret kādet iwarani, kādet tarāki tāṅpani ba āma tāṅo tuṅumta yabāṅgārip tāṅpanitā Kristo ba Anutu tāṅo yabāṅ yāwat yewa unitāṅo bureni nāmoinik api koreneṅ. Imata, kudān u uwā anutu jopi nadāṅ yāmik-yāmik kādet ubayāṅ.

6 * Unita āma kubātā kādet waki udewani iwatta bānep ārik-ārik man tāwerirān nāmo nadāṅ imineṅ. Kādet udewanita Anutu tāṅo kokwawaktā āma mani bitnāk tākaṅ-ken api ahāwek. 7 Unita in āma udewani-kāt not nāmoinik tāṅpeṅ kuṅatneṅ. 8 * Nadākaṅ? In bian bipmāṅ urani ude itkuṅo upāṅkaṅ apiṅo Ekāni-kāt kowat kwasikorān tāk tākaṅ unita peṅyāṅek ude itkaṅ. Unita peṅyāṅek nanak āmawebe ude itneṅ. 9 U imata, peṅyāṅektā kādet tāga ba kādet siwoṅi mebāri mebāri, ba man bureni yākyāk kādet u pewān ahāk tākaṅ. 10 * Unita irit-kuṅat-kuṅat Ekānitā gāripi nadāk tāyak u kaṅ-ahākta piāni tāk tākot. 11 * Tāṅkaṅ bipmāṅ urani tāṅo kādettā bureni tāga kubā nāmo pewān ahāk tākaṅ unita māde ut imiṅpāṅ wakini u kwawak pewā ahāk tākot. 12 Wāra! Kādet wakiwaki āma peṅawāk tāṅpanitā kābop kābop tāk tākaṅ u māyāk ikek unita nākā kwawak yāṅahānaṅi nāmo. 13 * Upāṅkaṅ-peṅyāṅektāwā imaka kudup tāṅo tāktāki ba mebāriṅi kwawakgān pewān ahāk tākaṅ. 14 * U imata, peṅyāṅektā imaka kudup kwawak pewān ahākta yāwani. Unita yāṅpāṅ man kubā ṅode kudān tāwani pātak;

* 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Rom 14:15; Gal 2:20; Hib 10:10; Kis 29:18 * 5:3: Kol

3:5 * 5:4: Efe 4:29 * 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Kol 2:4,8; Rom 1:18

* 5:8: Efe 2:11,13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36 * 5:10: Rom 12:2 * 5:11: 2Jo

1:11 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19, 60:1; Rom 13:11

Ai! Kumbani komeken dāpmon pātkaŋ in apiŋo kodak taŋpāŋ akukot!

Ude tāŋirā Kristo tāŋo penyāŋek intā terak ijiŋ-yāŋeton.

15 Unita irit kuŋat-kuŋatjinta watāni ket itpāŋ kuŋatneŋ. Guŋtā kuŋat tākaŋ ude nāmo kuŋatneŋ. Nāmo, āma nadāk-nadāk ikektā kuŋat tākaŋ ude itpeŋ kuŋatneŋ. 16 Apiŋo intā Anutu tāŋo nadāk kādet u iwarāntākta gwāk pimiŋpāŋ kuŋat-kuŋat kadāni. Imata, apiŋo kadāni wakiken itkamāŋ unita kepma kubā jop nāmoinik tārepmirek. 17 * Tāŋkaŋ nadāk-nadākjin nāmo tāŋkurāk tāneŋ. Nāmoinik, Ekānitā kādet siwoŋi intā iwatpāŋ tākta nadāk tāyak u kaŋ-ahākta piāni tāk tākot.

18 * Tāŋkaŋ ume komi tāŋguŋguŋ tākta taŋi nāmo nāneŋ. Ude tāŋpāŋā irit kuŋat-kuŋatjin api tāŋpāwaneŋ. Ude unita ŋode tāneŋ; Ume naŋpā tokŋek tākaŋ ude Kudupi Munapik imagurā tokŋek tāyon. 19 * Tāŋkaŋ ābot tāŋpani notjiye-kāt man ŋodewanipāŋ kowat yāwān tāk tākot; Anutu iniŋoret kap Sam gānaŋ nanik ba āmatā yāŋtewani, ba kap kodaki Munapiktā bānepjin-ken pewān ahāk tākaŋ, kap udewani-udewanipāŋ teŋpāŋ bānepjintā Ekāni iniŋoret tākot. 20 * Ude tāŋkaŋ Ekāninin Jesu Kristo wāpi terak imaka imaka ahāŋ nimik tākaŋ u kudupta yāŋpāŋ Anutu Naninta bānep tāga man kadāni kadāni iwet tākot.

Nādapi iritta man

21 * Tāŋpākaŋ in Kristo tāŋo man buramiŋpāŋ oraŋ imik tākaŋ unita iniŋ udegān, man buramik kowata kowata tāŋpeŋ kuŋat tākot. 22 * Eruk webe, Kristota watā piā tāŋ imikta yāŋpāŋ inā āpiye tāŋo man kaŋ buramiwut. 23 * U imata, āpitā webeni tāŋo intājukun ude itak, Kristotā gupi, ābot tāŋpani waki kerik-ken nanik yāmagutkuko unitāŋo gwāki itak ude. 24 Unita webeniyetā āpiye tāŋo man buramik-inik tāneŋ, Anutu tāŋo ābottā Kristo tāŋo man buramik-inik tāk tākaŋ udegān.

25 * Eruk āma, in uwā webejiyeta nadāŋ yāmikinik tāneŋ, Kristotā iniken ābot nadāŋ yāmikinik tāŋpāŋ unita gupi iniŋ kireŋkuko udegān. 26 * Kristotā ude tāŋkuko u mebāri ŋodeta tāŋkuk; Ābot u Anututa biŋam tāŋpāŋ kudupi irut yāŋpāŋ iniken manpāŋ umetā-yāŋ ārutpak taŋpāŋ yepmaŋkuk. 27 * U ābot unitā ini iŋamiken sākgāmān, kurāki-inik, bārām bārām nitek kubākāt nāmo, dudumi-inik kaŋ irut yāŋ nadāŋpāŋ

* 5:17: Rom 12:2; Kol 1:9 * 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16; Sam 33:2-3

* 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5 * 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko

11:3; Efe 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7; Gal 1:4 * 5:26: Tai 3:5; Hib 10:10

* 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22

ude uwä täŋkuk. ²⁸ U udegän, ämatä iniken gupita gäripi nadäk täkaŋ udegän webeniyeta nadäŋ yämineŋ. Unita äma, webeniyeta gäripi nadäk täkaŋ, äma udewanita ŋode täga nadäne; U iniken gupita gäripi nadäk täkaŋ yäŋ nadäne. ²⁹ Nadäkaŋ, äma kubätä iniken gupita iwan täga nämo täŋpek. Nämo, u watäni itpäŋ ketem towik täkaŋ, Kristotä äboriye watäni itpäŋ yepmäŋ towik täyak udegän. ³⁰ * U imata, nin uwä iniken gupi täŋo moräki moräki unita. ³¹ * Bureni, Anutu täŋo man ŋode kudän täwani unitä näkŋo man ŋo meham täyak; Ämatä miŋiye naniye yabä-kätäŋ päŋku webeni-kät kentäŋpäŋ gup kubägän ude täŋpäŋ api itdeŋ. ³² * Täŋpakaŋ man kudän ŋo täŋo mebäri uwä äpmonŋani. Eruk man unitäŋo bureni uwä Kristo-kät äboriye unita yäyat. ³³ Upäŋkaŋ äma kubäkubä inta imaka, ŋode yäyak; Injinken gupjinta gäripi nadäk täkaŋ udegän webejiyeta nadäk täkot. Täŋpakaŋ webe intäwä äyänutpäŋ äpjiye oraŋ yämik täkot.

6

Nädamiŋi-nani iritta man

¹ * Eruk ironŋironŋi, in Ekänita biŋam itkaŋ unita meŋjiye nanjiyeta man buramik täŋ yämiŋirä Anutu inamiken siwonŋi täk täyon. ² * U imata, Moses täŋo бага man kubä, jukuman ikek intäjukun täyak uwä ŋode; In meŋjiye nanjiye oraŋ yämineŋ. ³ * Eruk, unitäŋo jukuman uwä ŋode; Ude tänayäŋ täŋo uyaku säkgämän itkaŋ kome terak kadäni käronŋi api it yäpmäŋ äronŋi. *Lo 5:16*

⁴ * Täŋpakaŋ meŋnan inä nanakjiyeta kokwawak jop nadäŋ nämo täŋ yämineŋ. Ude täŋpäwä inta gäripi nämo nadäŋpäŋ kokwawak nadäŋ tamineŋ. Unita kädet siwonŋi iwatta, kädet Kristotä gäripi nadäk täyak ugänpäŋ yäwetpäŋ yäwonjärenpäŋ irit kuŋat-kuŋari yäpä-siwonŋaŋ yämik täkot.

Piä äma jopi-kät intäjukun ämaniyeta man

⁵ * Eruk, äbot täŋpani in ätu äma täŋo piä watä äma jopi kuŋat täkaŋ inta ŋode yäyat; Piä täŋ yämik täkaŋ unitäŋo mähemita umuntaŋpäŋ oraŋ yämiŋkaŋ bänep yarä täŋkaŋ nämo, mani buramik täkot. Kristo täŋo mani buramiŋpäŋ watä piä täŋ imineŋo udegän täŋ yämik täkot. ⁶ Näk äma täga yäŋ nadäwän yäŋpäŋ kudän ude piä mähemi inamiken ugän nämo täŋyäkŋatneŋ. Nämo, bänep nadäk-nadäkjin piä uterak peŋkaŋ Kristota watä piä täŋ imikamäŋ yäŋ nadäŋpäŋ piä

* **5:30:** 1Ko 6:15; Efe 1:22-23 * **5:31:** Mat 19:5 * **5:32:** Rev 19:7 * **6:1:**

Kol 3:20 * **6:2:** Mat 15:4 * **6:3:** Lo 5:16 * **6:4:** Kol 3:21; Lo 6:7,20-25; Sam

78:4; Snd 22:6 * **6:5:** Kol 3:22-23; Tai 2:9-10; 1Pi 2:18

mähemi täņo man buramik täneņ. Anututä kädet udetawä gäripi nadäk täyak. ⁷ Unita Kristota takamäņ, äma kubäta nämo yäņ nadäņpäņ watä piäjin u oretoret terak tak takot. ⁸ * Imata, Ekänitä kowata piä wäp yäpani uterak nämo api tamek. U piä täga tak takäņ uterak api tamek.

⁹ * Täņpäkaņ piä mähemi inä udegän, piä ämajije jopi unita kudän säkgämän täņ yämik takot. Täņumun-umun kädet täņ yämikta nadäk takäņ u kudup kaņ peņ morewut. Imata, Ekäni kunum gänaņ it täyak unitä in ba piä watä ämajije bok Ekäni ude itkaņ nadäk-nadäk kädet kubä teragän inä yäpmäņ danik täyak.

Ämik täņo tuņum Anututä nimani

¹⁰ * Eruk, man tärek-tärek ŋode täwera nadäwut; In Ekäni-kät kowat kwasikorän täņpäņ itkaņ unita kehäromini wädäņ yäpmäņ päbä injtpäņ uterak yengämä pewäkaņ kehäromigän itkot. ¹¹ * Täņkaņ ämik täņo tuņum Anututä tamik täyak u kudup yäpmäņpäņ wädäwä ärowäkaņ itkot. Ude täņkaņ uyaku äma waki Satan unitäņo täņyäkŋarani kudän waki mebäri mebäri unitä ahäņ tamiņirä täga api kehärom täņpäņ itneņ. ¹² * Unita ket nadäwut; Ämik tak takamäņ u ämakät nämo tak takamäņ. Nämoinik! Uwä imaka ärowani ba wäpi biņam ikek, ba imaka imaka mebäri mebäri kehäromi nitek bipmäņ urani kome ŋonita watäni it takäņ, ba äma waki täņo aņero kehäromi nitek punin kuņat takäņ ukät ämik tak takamäņ. ¹³ Unita ämik täņo tuņum Anututä tamik täyak u kudup wädäwä ärowäkaņ itkot. Ude tänayäņ täņo uyaku ämik kadäni-ken iwankät ämik täņpäņ nämo api ämetpeņ kuneņ. Nämoinik, ämik täņtäņ kuņtäņgän iwan täņo kehäromi paorirän inä ugän kehärom täņpäņ täga api itneņ.

¹⁴ * Täņpäkaņ kehärom täņpäņ itnayäņ nadäņpäņä eruk ŋode täneņ; Man bureni upäņ piōņ ude täņ-täpänek takot. Täņkaņ kädet siwoņi täktäkjin upäņä kupäņtek ude pewä wädäk takot. ¹⁵ * Täņkaņ ämatä bäräņekta kuroņi ärärani peņpäņ pidämtak takäņ udewä bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täņo Manbiņam Täga u ämawebe nämo nadäwani-ken päņku yäņahäkta pidämtak takot. ¹⁶ Ude täņkaņ kadäni kadäni nadäkinik kehäromi täņpeņ kuņarirä unitäwä kurepä ude täņ tamik täyon. Ude uyaku äma waki Satan unitä kuwek kadäp ikek gwäjiņ täņpäņ ämnayäņ täņo u täga api weņkireneņ. ¹⁷ * Täņkaņ Kristotä waki kerik-ken nanik tämagutkuko unita juku piņpäņ kuņarirä unitä gwäpä

* **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Kol 4:1; Rom 2:11 * **6:10:** 1Ko 16:13

* **6:11:** Rom 13:12; 2Ko 10:4; Efe 4:14 * **6:12:** Jon 14:30; 1Pi 5:8-9 * **6:14:**

Ais 11:5, 59:17; 1Te 5:8 * **6:15:** Ais 40:9; Rom 10:15 * **6:17:** 1Te 5:8; Ais 49:2; Hib 4:12

kehäromi ude täñ tamik täyon. Täñpäkañ Anutu täño man Kudupi Munapiktä tamik täyak upäñä kadä ude inñit täkot. 18 * Täñkañ Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anututä täñkentäñ tamikta yäñapik man kädet mebäri mebäri terak kadäni kadäni iwet yabäk täkot. Täñkañ nämo gaña täneñ. Nämo, gwäk pimiñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe kudupta yäñpäñ yäñapik man yäk täkot.

19 * Ba näk täñkentäñ namikta imaka, yäñapik täkot. Ude yäñapiñirä man yäwayäñ täyat-ken u Ekänitä näwerirän Manbiñam Täga täño mebäri käbop itkuko u umunkät nämo, bätakigän yäñahäk täyiwa. 20 * Näk unitäño biñam yäñahäwani äma. Täñkañ näk komi eñiken itat unita notnaye, Ekäniken yäñapiñirä yäñ namani ude, manbiñam u bätakigän yäñahäk täyiwa.

Yäñtärek man

21 * Eruk notnaye, näk jide itat ba täk täyat unitäño manbiñamä Tikikustä äreñkañ api täwerek. Tikikus täño mebäri nadäkañ; U notniñpak tägagämän, Ekäninin täño watä piä äma bureni-inik kubä. 22 U iniñ kireñpewa äretak uwä ñodeta; Nin kome itkamäñ-ken ñoken jide itkamäñ u täwerirän nadäñpäñ bänepjin täñkehärom tanpäñ itneñta yäñpäñ iniñ kireñpewa äretak.

23 Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristotä äbot täñpani notnaye in kudupta bänep kubägän irit, ba bänep iron nadäkinik ikek tamiton. 24 * Täñpäkañ ämawebe Ekäninin Jesu Kristota gäripi tärek-täreki nämo nadäk täkañ uterak Anutu täño orakorakitä pat yämiton. Ugän.

* **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **6:19:** Apos 4:29; Kol 4:3-4; 2Te 3:1

* **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Apos 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12 * **6:24:** 1Pi

Pilipai

Notniyeta oretoret terak watä piä täŋ yämikta manbiŋam

1 * Pol kenta Timoti, Jesu Kristo täŋo epän ämanigän, nektä man kudän ŋo kudän takamäk. Täŋpäŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe, Pilipai yotpärare-ken nanik, Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täŋpani, in ba intäjukun äma ba täŋkentäkjiye-kät in kudupta man ŋo kudän täŋ tamikamäk.

2 * Täŋpakaŋ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo bänep iron ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Pol Anutu bänep täga man iwetkuk

3 * Intä nadäŋ namikinik tak takaŋ u juku piŋpäŋ inta Anutu bänep täga man iwet täyat. 4-5 Yäput peŋpäŋ in Jesuta nadäkinik täŋkuŋ-kentä päbä apiŋo nin täŋkentäŋ nimiŋirä Ekäni täŋo Manbiŋam Täga yäŋahäk takamäŋ. Unita kadäni kadäni inta yäŋpäŋ Anutu-ken yäŋapik täyat u bänep oretoret terak yäŋapik täyat. 6 * Unita näk bureni-inik ŋode nadätat; Anututä intä terak epän täga kubä yäput peŋpäŋ täŋkuko u täŋ yäpmäŋ kuŋirän Jesu Kristo täŋo äbäkäbäk kadäni ahäŋirän api tärewek.

7 Unita näk inta yäŋpäŋ bänep oretoret tak täyat u jop nämo tak täyat. Nämo, in nadäŋ namiŋpäŋ täŋkentäŋ namik takaŋ unita. Nadäkaŋ? Anututä näka nadäŋ namiŋpäŋ epän tägagämän kubä namiŋkuko uwä intä täŋkentäŋ namiŋirä epän u bok tak takamäŋ bumik. Täŋkentäŋ namiŋirä komi yotken itat ŋo, täga itat. Ba Anutu täŋo Manbiŋam Täga u bureni-inik yäŋ yäwetpäŋ täŋmeham tak täyat uwä, intä täŋkentäŋ namiŋirä tak täyat. Ude tak takaŋ uwä inkät nin epän tägagämän u bok tak takamäŋ. 8 * Unita notnaye, in tabäkta bänepnatä kädap ijik täyak. Anututä nadätak, Jesu Kristotä nadäŋ tamikinik täyak näk udegän in kuduptagänta nadäŋ tamikinik tak täyat.

9 Täŋpakaŋ inta yäŋpäŋ Anutu-ken ŋode yäŋapik täyat; Irit kuŋat-kuŋatjinken bänep iron kädet ahäŋ päton. Täŋkaŋ Anututä nadäk-nadäk täga tamiŋirän nadäk-nadäkjin kwawakinik nadäwä tumbut. 10 * Nadäwä tumbäpäŋ kädet täga ba waki yäpmäŋ daniŋpäŋ kädet tägagän api iwatneŋ. Iwat yäpmäŋ kuŋirä Jesutä äbayäŋ täyak-ken uwä iŋamiken momijin nämo, siwonji pähap api itneŋ. 11 * Ba kubä ŋode yäŋapik täyat;

* 1:1: Apos 16:12-40 * 1:2: Rom 1:7; Gal 1:3; Plm 3 * 1:3: Rom 1:8; 1Ko 1:4

* 1:6: 1Ko 1:8; Plp 2:13 * 1:8: Rom 1:9; 2Ko 1:23 * 1:10: Hib 5:14; Plp 1:6,

2:16; 1Te 5:23 * 1:11: Jon 15:8

Kristotä täñkentäñ tamiñirän kädet siwoñi iwarirä irit kuñat-kuñatjinken bureni kañ ahäñ parän. Ude täñirä Anutu täño wäpi biñam punin-inik api ärowek.

Komi bäräpitä Anutu täño epän täñkentäñkuk

12 * Näk ñode täwerira nadäwä inide kubä täñpän. Nepmäñitpäh komi yot gänañ ño nepmañkuño unitä Anutu täño epän nämo itpipitak. Nämoink! Uwä täñkentäñirän Anutu täño mantä pen kuñatak! 13 * Unita gapman täño komi äma u kudup, ba ämawebe päke unitä ñode nadäñ morekañ; Pol uwä Kristota nadäkinik täyak unita komi yotken teñkuñ yäh nadäk täkañ. 14 Täñpäkañ näk komi yotken ño irira notniye mäyap nabähñpäh bänepi ñode täñkehärom täkañ; Pol u bätakigän itak, udegän itna yähkañ Ekäni terak yengämä pewäpäh unitäño manbiñam yähahäka bätakigän nadäk täkañ.

15 Täñ, ätuwä näka kokwawak nadäñkañ näk närepmitnayäh Jesu täño manbiñam yähahäk täkañ. Upähkañ ätutäwä näk täñkentäka manbiñam yähahäk täkañ. 16 Äma udewani uwä näka nadäñ namikinik täñpäh ñode nadähñpäh manbiñam yähahäk täkañ; Anututä nadähñirän Pol u Manbiñam Täga u täñkehärom takta komi yotken itak yäh nadäk täkañ. 17 Täñpäkañ äma näk närepmitnayäh täkañ uwä nadäk siwoñi nämo inñitpäh ini gupä yäpmäh ärokta, Manbiñam Täga u yähahäk täkañ. Uwä ñode nadäñkañ ude uwä täk täkañ; Manbiñam yähahähñitna Poltä nadäñ bäräp täyon yähkañ yäk täkañ.

18 Ude täñ namikta Manbiñam Täga u yähahäk täkañ upähkañ nadäwätäk nämo täk täyat. Nämo, nadäk täga terak yähahäneño ba nadäk waki terak yähahäneño u tägagän yäh nadätat. Imata, äma uwä manbiñam mebäri kubä nämo yähahäk täkañ. Nämo! U Kristo täño manbiñam ugähñpäh yähahäk täkañ unita bänep oretoret täk täyat. Täñkañ oretoret pen api nadäñ yäpmäh ärowet! 19 * U imata, näk ñode nadätat; Yähapik manjin terak ba Jesu Kristo täño Munapik unitäño täñkentäk terak bäräpi kotatat ñonitä näk nämo api täñpän waneñ. Nämo, bäräpi unitä täñkentäñ namiñirän tägagän api iret.

20 * Unita näkño gäriñna bureni-inik uwä ñode; Epän Kristotä yäh namani u säkgämän kañ täñpa! Täñpa waneñtäwä! Nämo! Bänepna kehäromi-inik irirän apiñonitä it yäpmäh ärowayäh täyat-ken u, irit kuñat-kuñatnatä Kristo täño wäpi biñam yäpmäh ärok täyon! Kodak irero ba nutpewä kumbero u tägagän. U ba u täñpayäh täro unitä Kristo täño wäpi biñamgän kañ yäpmäh ärowän yäh nadätat. 21 * Imaka kubäta nämo

* 1:12: 2Ti 2:9 * 1:13: Apos 28:30; Efe 3:1 * 1:19: 2Ko 1:11 * 1:20: 1Pi

4:16 * 1:21: Gal 2:20

nadätat. Kristo-tagän nadänpäj kuñat täyat. Unitägän iritna täño kehäromi. Tänpäkañ kumbero uwä, tägagämän! 22-23 *

* E täñ näk kodak irero uwä Ekäni täño epän pen täga täñ yäpmäj ärowet. Unita nadäk yarä nitek ñode peyat; Kodak itta nadätat, ba kumäkta udegän nadätat. Siwoñi kubätägän nämo nadätat. Gäripi nadätat uwä komegup ño kakätäñpen Kristoken kuñpäj uyaku säkgämän. ²⁴ Upäjkañ näkä kumbakañ netätä in täñkentäj tamineñ? ²⁵ Nämo! Mebäri unitagän Anututä nadäj namiñirän kodakgän api iret yäj nadätat. Inkät itkañ täñkentäj tamiñpäj nadäkinikjin täñ-kehäromtañ tamiñira bänep oretoret terak api itneñ. ²⁶ Bureni-inik! Komi yot ño kakätäñpen päre inkät bok itnayäj takamäj uwä Jesu Kristo nadäj imikinik tak täkañ u täñ-kehäromtañ tamiñira oretoret pähap api täneñ.

²⁷* Tänpäkañ, inä kunum täño kome mähem ude äworeñkuño itkañ unita Kristo täño Manbiñam Täga unitä kädet ude kuñarut yäj niwet täyak in udegän kuñat takot! Manbiñam unita iwan kubä nämo täneñ. Inken api ärewet ba nämo api ärewet yäj nämo nadätat upäjkañ in ude kuñarirä näk intäño Manbiñam Täga ñode ahäjirän api nadäwet; In iwanta mäde ut yämiñpäj bänepjin nämo pewä putärekañ. Nämo, bänep kubägän penpäj Manbiñam Täga u täñmeham täkañ. ²⁸ Ude täñkañ iwanjiyeta nämo umuntak täkañ yäj kañ nadäwa. Nadäkañ? Bätakigän ude täñpen kuñat täkañ unitä iwanjiye kwawak ñode yäwoñärek täyak; Ninä paot-paotta biñam iritna äma ñowä Anututa biñam täkañ! ²⁹* Ude nadäk täkañ uwä mebäri ñodeta; Anututä nadäkinik täñpani inta imaka tägagämän kubä ñode täñ tamiñkuk; Täga nadäj tamiñirän Kristota nadäkinik-gän nämo tak täkañ. Nämo, inä u komeni yäpmäjpäñ komi bok nadäk täkañ.

³⁰* Tänpäkañ Manbiñam Täga täñmeham takta komi epän täñkuro u in apiño komi udegän nadäk täkañ. Uwä imaka kudupi kubä nämo. Inkät bok itkañ Anutu täño manbiñamta yäjpäñ komi nadäñkuro u nadäkañ. Ba apiño komi nadätat ñonitäño biñam imaka, nadäk täkañ.

2

Kristotä kuñatkuko udegän kuñat takot

¹ Notnaye, injinta ñode nadäwut; Kristo-kät kowatkwasi korän täñirä unitä bänepjin täñ-kehäromtak täyak, ba nadäj tamikinik täñpäj bänep nadäwätäkjin pewän paot täyak. Täñkañ Munapiktä bänepjin-ken epän täñirän äbot

* 1:22-23: Rom 1:13 * 1:22-23: 2Ko 5:8 * 1:27: Efe 4:1; 1Te 2:12; Plp 4:3

* 1:29: Apos 16:19-40 * 1:30: Plp 1:13

tānpāni notjiye-kāt bānep kubāgān tānpān kuṇat tākaṇ. Ba Anutu tāṇo butewaki ba orakoraki uwā in nadāk tākaṇ. ² Unita ābot tānpāni notjiye-kāt bānep nadāk-nadāk kubāgān tānpān kowata kowata nadān yāmikinik tānpēn kuṇat tākot. Ude tānpēn kuṇarirā biṇam nadānpān bānep oretoret pāhap api tānpet.

³* Injinta nadāwā ārowani tānjirān injin-tagān nāmo nadāneṇ. Nāmoinik! Injinta nadāwā āpāni tānjirān notjiyeta nadāwā ārowani tāk tākot. ⁴* Ba injinken epāntagān nāmo nadāneṇ. Nāmo, notjiye tāṅkentāk-kentāk tānpān kuṇat tākot. ⁵ Jesu Kristotā kādet ṇode tānpēn kuṇatkuko udegān-inik tānpēn kuṇat tākot;

⁶* Jesu ini uwā Anutu itkuko upānkaṇ wāpi biṇam ikek Anutu udegān itta nāmo nadāṅkuk.

⁷* Nāmoinik! U wāpi biṇam kābop peṅpān komen āma āworeṅpān watā āma jopigān ude itkuk.

⁸* Komen āma iṇam dapun terak ābānkaṇ inita nadāwān āpāni tānjirān Nani tāṇo mani buramiṅpān kādet peṅ imiṅkuko ugān ehutpān iwat yāpmān kuṅtāngān kumāk-kumāki kaṇ-ahāṅkuk. Tānkaṇ jop nāmo kumbuk. U komi pāhap nadānpān pāya kwakāp terak utpewā kumbuk.

⁹⁻¹⁰* * Ude tāṅkuko unita Anututā imaka imaka kunum gānaṇ, kome terak ba kumbani mājotā irani-ken u kuduptagān gwājiṅ āpmon imineṅta Jesu yāpmān pāro punin-inik unu teṅkuk. Teṅpān wāp ātu yārepmiṅ moreṅpān wāp biṇam ārowani-inik imiṅkuk.

¹¹* Unita imaka meni niekek kuduptagāntā kwawak ṇode yāṅahāneṇ; Jesu Kristo u Ekāni-inik itak! Ude yāṅahānjirā Anutu Nan tāṇo wāpi biṇamtā punin-inik ārok tāyon.

Komen āma bāmopi-ken peṅyāṅek ude kuṇatne

¹²* Unita notnaye, inā Anutu tāṇo man buramik tākot. Nāk inkāt bok itkaṇ mani biṇam tāwerira buramik tāṅkuṇ. Unita apiṅo inkāt nāmo itkamān upānkaṇ Jesu Kristo tāṇo kādetta nadānkaṇ gwāk pimiṅpān man buramik bian tāk tāṅkuṇo udegān tāk tākot. Tānkaṇ Anututā in inita biṇam iwoyāṅkuko unita nadānpān iṇamiken umuntaṅpān nadān dāmiṅpān irit kodaki tāṇo kādet iwat tākot. ¹³* Nadākaṇ? Anututā kādet ini

* **2:3:** Gal 5:26; Rom 12:10 * **2:4:** 1Ko 10:24,33 * **2:6:** Jon 1:1-2, 17:5

* **2:7:** 2Ko 8:9; Jon 1:14 * **2:8:** Rom 8:3; Jon 10:17; Hib 5:8, 12:2 * **2:9-10:**

Apos 2:33; Efe 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:9-10:** Rom 14:11 * **2:11:** Rom 10:9

* **2:12:** Sam 2:11; 1Pi 1:17 * **2:13:** Jon 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13

gäripi nadäk täyak intä u iwatta bänepjin-ken gäripikät kehäromi bok pewän ahäk täkaŋ.

¹⁴ Unita imaka u ba u tänayän täkaŋ uwä bänep täga terak täneŋ. Mankät-mankät ba yänŋwawak terak nämo täneŋ. ¹⁵ Ude tänayän täŋo uwä Anutu täŋo nanakiye ude, momijin nämo, siwonŋigän api itneŋ. Ude itkaŋ komen ämawebe gwäjin ärowani, momi täŋpani u bämopi-ken penyänjek, guk ude kaŋ irut. ¹⁶ Penyänjek ude itkaŋä irit kehäromi täŋo man inŋit dämiŋpeŋ kaŋ kuŋarut. Ude tänayän täŋo uwä Kristo täŋo äbäkäbäk kadäni-ken inta bänep oretoret pähap täga api täŋpet. Imata, epän pähap inken täŋkuro u täŋjira jopi nämo täŋkuk yän api nadäwet.

¹⁷ * Täŋpäkaŋ nägätna käwep api piwa kunenŋ. Upänkaŋ kumäkta nämo bitnätat. Nämo, nutpewä kumbero uwä nägätnatä intäŋo nadäkinikjin-kät awähutpäŋ Anututa ärawa täŋ-imikimik ude täŋpek. Ude täkta bänep täga nadätat unita inkät oretoret kaŋ täna! ¹⁸ * Täŋpäkaŋ in udegän oretoret täŋpäŋ näkä nadätat udegän bänep pidäm nadäneŋ.

Timoti täŋo manbiŋam

¹⁹ In jide itkaŋ yän nadäwa yänpäŋ unita Ekäni Jesutä ini nadänjirän Timoti inken iniŋ kireŋpewa api ärewek. Täŋkaŋ inken nanik manbiŋam kubä äbä näwerän nadänpäŋ bänep pidäm kaŋ täŋpa. ²⁰ Nadäkaŋ? Ninken äma Timoti udewani kubä nämo itak. Äma uwä inta iyap takinik täk täyak. ²¹ * Täŋ, äma mäyap-iniktä initagän nadäwätäk täŋpäŋ Jesu Kristo täŋo epänta nämo nadäk täkaŋ. ²² Täŋpäkaŋ Timoti täŋo mebäri u nadäkaŋ. Uwä nanakiyetä naniye täŋkentäk täŋ yämik täkaŋ udegän Ekäni täŋo Manbiŋam Täga unitäŋo epän täŋkentän namik täyak. ²³ Unita näkken imaka u ba u ahäwayän täyak unita itpäŋ kaŋkaŋä kämi, Timoti api iniŋ kireŋpewa ärewek. ²⁴ Täŋpäkaŋ Ekänitä nadän namänä kadäni kəronŋi nämo itkaŋ api ärewet yän nadätat.

Epafroditus täŋo manbiŋam

²⁵ * Eruk, notninpak Epafroditus unita täwerayän. Näk täŋkentäkta wäyäkneŋjira Epafroditus u iniŋ kireŋpewa wäpjin terak päbä täŋkentän namiŋkuk. Täŋkentäk ämana unitä täŋkentän namiŋpäŋ Anutu täŋo man meham täk täyak. Täŋpäkaŋ u inken äneŋi iniŋ kireŋpewa ärekta nadätat. ²⁶ Notninpak u käyäm täŋjirän manbiŋam nadänkuŋo unita inta nadäwätäk täŋ itak. Täŋkaŋ intä nadäwätäk täneŋo udetä in tabäkta bänepi kädäp ijin itak. ²⁷ Täŋpäkaŋ käyäm ähan nämo täŋkuk. Täŋi täŋpäŋ pära kumbuk. Upänkaŋ Anututä butewaki

* **2:17:** Rom 15:16; 2Ti 4:6 * **2:18:** Plp 3:1, 4:4 * **2:21:** 2Ti 4:10 * **2:25:** Plp 4:18

nadāŋ nimiŋpāŋ tāŋkentāŋ imiŋirān nāmo kumbuk. Kumbuk yāwānā butewaki ārowani nadāwam unita nek bok tāŋkentāŋ nimiŋkuk yāŋ yāyat. ²⁸ U kaŋpāŋ bānepjin tāgawekta ba nāk udegān nadāwātāk ikek nāmo kaŋ kuŋara yāŋpāŋ ŋodetā api tewa ārewek. ²⁹ * Unitā āreŋirān bānep tāga nadāŋ imiŋpāŋ Ekānita yāŋpāŋ not tāŋ imineŋ. In āma udewani oraŋ yāmik tākot. ³⁰ Uwā Kristo tāŋo epānta yāŋpāŋ gādāp kumbuk. In tāŋo bāgup yāpmāŋpāŋ watā epān tāŋ namiŋpāŋ gupita nāmo iyap taŋkuk.

3

Gup kādata nadāŋitna ārowani nāmo tāneŋ

1 * Eruk notnaye, man kubā yāwa. Ekānita yāŋpāŋ bānep pidām terak kuŋat tākot.

Ba man bian tāwerani ugānpāŋ tāwetta nāmo gaŋa tāyat. Nāmo, man unitā watā tāga it tamek. ² * Tāŋkaŋ aŋta watāni itpeŋ kuŋat tākot! Uwā āma wakiinik, Anutu iŋamiken siwoŋi itta gupi morāk madākta yāk tākaŋ. U Juda tāŋo бага man u iwatpāŋ ude uwā yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ nāmoinik nadāŋ yāmīneŋ. ³ * Nāmo! Gup morāk madāwani bureni-inik uwā nin. Ninā Kudupi Munapik tāŋo kehāromi terak Anutu iniŋ orerani, ba Kristo Jesu terakgān oretoret tāk tākamāŋ unita gup morāk madāwani bureni-inik itkamāŋ. Tāŋkaŋ nin ŋode nadāk tākamāŋ; Imaka u ba u gupnintā tāk tākamāŋ unitā Anutu iŋamiken tāga nāmo tāŋkentāŋ nimek.

4 * Imaka u ba u gup kādatā tāŋpewān Anutu iŋamiken siwoŋi tāga itne tāŋpānā Pol nāk Anutu iŋamiken siwoŋi-inik iram. Imata, nāk gup kāda tāŋo tāŋkentāk udewani māyap yāput, āma kudup yārepmītkuro uwā ŋode; ⁵ * Nāk Isrel āma bureni, Benjamin tāŋo ābotken nanik. Nāk ahāŋpāŋ parira kepma 7 ude tāreŋirān gupna morāk madāwani. Bureni! Nāk Juda āma pāhap. Tāŋkaŋ бага man tāŋo miŋi, Parisi āma itkut. ⁶ * Baga man unita nadākinik tāŋpāŋ unita gwāk pimiŋpāŋ ābot tāŋpani tāŋo iwan āma ude itkut. Ba nāk Moses tāŋo бага man kudup iwat moreŋpāŋ siwoŋi-inik ude itkut. Āma kubātā Moses tāŋo бага man iwatpāŋ Anutu iŋamiken siwoŋigān tāga irān yāwānāku nāk imaka, siwoŋigān itet. Imata, nāk бага man u iwatta gwāk pimiŋpāŋ iwat tāŋkuronik.

* 2:29: 1Ko 16:16,18; 1Ti 5:17 * 3:1: Plp 2:18 * 3:2: Sam 22:16,20; Rev 22:15 * 3:3: Rom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:18,21 * 3:5: Luk 1:59; Rom 11:1; 2Ko 11:22; Apos 23:6 * 3:6: Apos 8:3

7 * Upāņkaņ ude nāmo! Bian imaka u ba unitā Anutu ijamiken tāņpewān siwoņi itat yāņ nadāņkuro unita apiņo Kristota yāņpāņ nadāņira jopi tāk tāyak. 8-9 * Ba ugān nāmo. Apiņo nāk Ekānina Kristo unitāņo mebāri kakinik tāņpāņ nadāwa inide kubā tāk tāyak. U imaka tāgagāmān-inik kubā unita imaka bian yāņkut ba tāņkuro unita nadāwa jiraņ bureni-inik ude tāk tāyak. Nāk Kristo yāpmāņ wādāņpāņ u kwasikorayāņ yāņpāņ imaka kuduptagān jiraņ yāņ yāņpāņ bitnāņ moreņkut. Apiņo бага man iwatpāņ Anutu ijamiken siwoņi irit unita nadāwa bureni nāmo tāk tāyak. Nāmo inik! Anutu ijamiken siwoņi irit kädet kubāgān itak, u Kristota nadāņ imikinik tāktāk kädet. Kädet uterakgān Anututā ini Āmawebe siwoņi yāņ yāņtäreņ nimani. 10 * Tāņpākaņ nāk imaka kubāta nāmo nadātat. Kristo-kāt not tāņpāņ kuņattagān nadātat. Ba akukakuki tāņo kehāromi nākā terak ahāņirān komi nadāņkuko udegān nākā yāpurārātpāņ kaņ nadāwayāņ nadātat. 11 * Ude tāņpāņ nadāk unitā iņitpāņ kumbuko udegān iņitpāņ kuņattāņgān kumāņ-kumāņ-ken nanik akuņkuko udegān āneņi api akwet yāņ nadātat.

Epmāget peņ nimani u yāpmākta bārāņene

12 * Node uwā nākņata nāmo yāyat; Baga pewani-ken ahāņpāņ epmāget uku yāput yāņ nāmo yāyat, ba Kristo-kāt kwasikot-inik tāņpāņ kuņat tāyat yāņ nāmo yāyat. Nāmo, jop Kristo Jesutā nāk inita nāmagutkuko unita epmāget u yāpmākta ehutpāņ kädet-ken bārāņek tāyat. 13 Unita notnaye, nākņata epmāget u bian yāput yāņ nāmo nadātat. Upāņkaņ node uwā tāk tāyat; Imaka bian nadāņkut ba tāņkuro u māde ut yāmik tāyat. Tāņpāņ imaka ijamna-ken itak u yāpmākta gwāk pimiņpāņ bārāņek tāyat. 14 * Bureni! Anututā Jesu Kristota yāņpāņ kunumta biņam nāmagutpāņ бага pewani-ken epmāget peņ namiņkuko u kaņ-ahāwetta dapunatā kaņit-kaņit bārāņetat.

15 * Tāņpākaņ āmawebe nadāk-nadāk tāga yāpmāņ kuņat tākaņ inā, nadāk-nadāk nākā yāņahātat ņo udegān nadāņpeņ kuņatne. Tāņ, in ātutāwā nadāk inigān kubā iņit tākaņ uwā Anututā bāneņjin-ken peņyāņeņirān api nadāwā tāreneņ. 16 * Unita kädet iwat yāpmāņ ābumāņo ugān kaņ iwat yāpmāņ kuna!

17 * Eruk notnaye, nāk intājukun kuņkaņ kädet nākā tāņpāņ tāwoņārek tāyat ugān kaņ tāņput. Ba āma ātutā nākņo kädet iwarirā yabāņpāņ-nadāk tākaņ udegān kaņ tāņput. 18 *

* 3:7: Mat 13:44,46 * 3:8-9: Rom 3:21-22 * 3:10: Rom 6:3-5; Rom 8:17; Gal

6:17 * 3:11: Apos 4:2; Rev 20:5-6 * 3:12: 1Ti 6:12,19; Apos 9:5-6 * 3:14:

1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:16: Gal 6:16 * 3:17: 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi

5:3 * 3:18: 1Ko 1:23; Gal 6:12

Tānpākaŋ āma ātuta tāwetkuro u āneŋi konām butewaki terak tāwetat; U Kristo kumbuko unitāŋo manbiŋamta iwan tānpāŋ kuŋat tākaŋ. ¹⁹ * Āma udewani uwā paot-paotta biŋam yāwani. Gupi tāŋo gāriptā ārowani tāŋ yāmik tāyak. Ba imaka māyāk ikekta bānep tāga pāhap nadāk tākaŋ. Tāŋkaŋ bānep nadāk-nadāki imaka kome terak nanik unitagān pek tākaŋ. ²⁰ * Tānpākaŋ nināwā komenin kujat uwā kunum unita uken nanik Ekāni Jesu Kristotā āpānpāŋ nimagurekta oretoret terak itsāmāŋkamāŋ. ²¹ * Tāŋkaŋ Kristo unitā āma ba imaka kuduptagān yāpmāŋ āpānpāŋ ini gāmori-kengān ābot kubāgān yepmaŋpekta kehāromi pat imitak. Tāŋkaŋ kehāromi unitā gupnin parawani yāpmāŋ āyāŋutpewān iniken gupi ude, peŋyāŋek wārani nikek api āworene.

4

¹ * Unita notnaye, nākŋo man u nadāŋkaŋ Ekāni terak kwasikotpāŋ kehāromigān kuŋat tākot. Bānepnatā inta nadāk tāyat u inide kubā. Ba in uwā gwāki tāgagāmān kubā Anututā namitak ude bumik unita inta yānpāŋ bānep oretoret terak kuŋat tāyat.

² Tānpākaŋ wanotninyat Yuodia kenta Sintike, ek Ekānita yānpāŋ bānep kubāgān peŋpāŋ kuŋat tākon. ³ * Tānpākaŋ notnapak tāŋkentāk āmana, gāhā webe yarā u yabāŋ yāwariri siwoŋigān kuŋat tākon. Imata, webe yarā u ba Klemen-kāt notnaye ātu ukāt Ekāni tāŋo Manbiŋam Tāga u yānahākta tāŋkentāŋ naminŋkuŋ. Unitāŋo wāpi kudān, irit kehāromi tāŋo buk terak kudān tāwani.

Yānpidām-pidām man

⁴ * Unita āmawebenaye, kadāni kadāni Ekānita yānpāŋ bānep oretoret nadāŋpeŋ kuŋat tākot. Āneŋi udegān yākgān tāŋpa; Oretoret tāk tākot! ⁵ * Tānpākaŋ Ekāni tāŋo ābākābāk kadāni kerāp tāyak unita āma ināmiken āma kwini tāŋo kādet iwat tākot. ⁶ * Tāŋkaŋ imaka u ba unita nadāwātāk nāmo tāneŋ. Nāmoinik, bānepjin-ken nadāk ba man jide patak u Anutu-ken yānahānpāŋ iwet tākot. Tāŋkaŋ yāŋapik manjin uwā bānep tāga terak yāŋapik tākot. ⁷ * Ude tāŋkaŋ Anututā bānepnin-ken bānep pidām pewān ahāk tākaŋ unitā bānep nadāk-nadākjinta watā irirān Kristo Jesu kwasikotpāŋ batakigān tāga api kuŋatneŋ. Bānep pidām Anututā bānepnin-ken pewān ahāk tākaŋ uwā sākgāmān, inipārik kubā, komen āmatā nadāwā tārenaŋi nāmo.

* **3:19:** Rom 16:18; Rom 8:5-6 * **3:20:** Efe 2:6,19 * **3:21:** Rom 8:29; 1Ko 15:28; 1Ko 15:43-53 * **4:1:** 1Te 2:19-20 * **4:3:** Sam 69:28; Luk 10:20; Rev 20:12 * **4:4:** Plp 3:1 * **4:5:** Hib 10:25,37; Jem 5:8-9 * **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15

8 * Tānpākaŋ notnaye, man kubä ŋode täwetat; Imaka tägatäga ŋodetagan nadāŋpen kuŋat täkot; Imaka bureni-inik, imaka mäyāki nämo, imaka siwoŋigān kudupi paki-inik, imaka säkgāmān, ba kädet mebäri mebäri unita tägagāmān yāŋ yäk täkamāŋ. Nadäk-nadākjin imaka udewani terakgān penpāŋ kuŋat täkot. 9 * Ude tāŋkaŋ näk imaka tāŋpāŋ-tāwoŋārek ba täwetpāŋ tāwoŋārek tāŋira kaŋpāŋ nadäk tāŋkuŋo ugānpāŋ tāŋ yāpmāŋ kuŋat täkot. Tānpākaŋ Anutu bānep pidām mähemitä inkät bok api itneŋ.

Pol bānep täga nadāŋkuk

10 Eruk notnaye Ekānita oretoret pähap täyat uwä ŋode; In kadāni kārōŋi nabāŋ āwarākuk bumik tāŋ yāpmāŋ äbātāŋgān apiŋo näka āneŋi nadāŋ namiŋpāŋ tāŋkentāŋ namik tākaŋ. Tāŋkaŋ in näka nadāŋkuŋo upāŋkaŋ imaka tāŋkentāŋ namikta kädetta wäyākŋeŋkuŋ käwep. 11 * Näkŋata butewaki nadāŋpāŋ nämo yāyat. Nämo, waki ba täga ahāŋ namik tākaŋ uken nadāwätäk-kät nämo, bānep täga terakgān itta epāni tāŋpāŋ nadāwa tärekaŋ. 12 Unita jäwäri ba tuŋumna nitek irero upāŋkaŋ unita nadāwätäk nämo täk täyat. Ketemna nitek ba nakta jop iret, ba tuŋumna nitek ba tuŋumta jop irero upāŋkaŋ bānep tägagān nadāŋpāŋ iret. Kadāni tägaken ba kadāni wakiken kwikinik irit unitāŋo mebäri nadāŋ moretat. 13 * U imata? Kehāromi namani Kristo unitāŋo kehāromi terak imaka imaka täga tāŋpet. 14 Upāŋkaŋ intä näk komi bārāpi terak irira tāŋkentāŋ namiŋkuŋo unita inta säkgāmān nadätat.

15 * Tāŋkaŋ Pilipai äbot tāŋpani in ŋode nadäk tākaŋ; Ekāni tāŋo man yāput penkut-ken uken Masedonia kome pewayāŋ tāŋira äbot tāŋpani kome ätuken naniktä nabāŋ āwarākuk tāŋkuŋ. Tāŋirä inkätgān namiŋ-gamiŋ tāŋpen kuŋatkumāŋ. 16 Bureni, Tesalonaika yotpārare-ken irira in tāŋkentāŋ namikta näka iron ätu pewä äbäk tāŋkuŋ. 17 Moneŋ tuŋum ätukät kaŋ namut yāŋpāŋ nämo yāyat. Nämo, gwāki täga kunum tāŋo käwut-ken nanikpāŋ taŋigān kaŋ ahāŋ tamān yāŋpāŋ yāyat. Mebäri unita tāŋkentäk epān u pen kaŋ tāŋput yāŋ nadätat. 18 * Tānpākaŋ näk imaka kubäta nämo wäyākŋetat. Nämo, notjinpak Epafroditustä iron inken nanik namiŋirān tāŋbumbum āma ude bumik itat. Intä näka tāŋ namiŋkuŋo unita nadāŋira Ekānita gupe kībāŋi nitek ijiŋ imani bumik täyak. Anututä unita nadāwān säkgāmān-inik kubä tākaŋ. 19 Tānpākaŋ Anutunatä tuŋumi säkgāmān-inik, iniken penyāŋek ikek, Jesu Kristoken buŋārani uken nanikpāŋ api tepmāŋ

* 4:8: Rom 12:17 * 4:9: Rom 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 * 4:11: 1Ti 6:6

* 4:13: 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * 4:15: 2Ko 11:9 * 4:18: Plp 2:25; Ese 20:41; Efe 5:2

towik täņpek. ²⁰ Urita Anutu nanin-ken oretorettä oretoret pat yäpmäņ kuk täyon. Bureni!

Yäytärek man

²¹ Eruk, in mena jinom yäpmäņpäņ Anutu täņo kudupi ämawebe Kristo Jesuta biņam täkaņ u oretoret manna kaņ yäwerut. Ba äbot täņpani notjiye näkkät itkamäņ ņo udegän oretoret man täwetkaņ. ²² * Täņkaņ Anutu täņo kudupi ämawebe kuduptagän ba äbot täņpani Sisatä yotken epän täņ imik täkaņ u imaka, oretoret man tewä ärekaņ. ²³ Täņpäkaņ Ekäni Jesu Kristo täņo bänep irttä bänepjin täņ-meham täyon.

* 4:22: Plp 1:13

Kolosi

Kristo ini kubä unitägän ämawebe wakiken nanik täga yämagurek

1-2 * * Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Täñpäkañ notninpak Timoti-kät nektä Kolosi komeken Kristo-kät kwasikorani, Ekäni täño ämawebe notniye inta man kudän ño täñpäñ tamikamak. Täñkañ Anutu naninken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Bänep täga man

3 Ninä Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani uken kadäni kadäni inta yäñpäñ yäñpik täkamäñ. In täño manbiñam nadäñkumäño unita inta yäñpäñ bänep täga man wari wari iwet täkamäñ. ⁴⁻⁵ In Kristo Jesu nadäñ imikinik täk täkañ ba äbot täñpani ämawebe-ken bänep iron täñ yämik täkañ unitäño manbiñam nadäñkumäñ. Ude täk täkañ uwä omäk tägagämän kunum gänañ inta biñam pewani unita yäñpäñ ude täk täkañ. Täñpäkañ Jesu täño manbiñam bureni u inken täwetpäñ täwoñäreñk täñjirä imaka tägagämän unitäño manbiñam nadäñkuñ. ⁶ Ba in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, Manbiñam Täga u komeni komeni ahäñ yäpmäñ kuñkañ bureni pewä ahäñ bumbum täñ yäpmäñ kuyak. Täñkañ bureni u inken udegän ahäk täkañ. Inä Anutu täño orakorak unitäño biñam bureni u nadäwä tärewäpäñ bänepjinken penpäñ yäpmäñ kuñatkuñotä pen yäpmäñ kuñat täkañ. ⁷ Täñpäkañ Jesu täño manbiñam u notninpak bureni Epafra unitä täwetpäñ täwoñäreñkuk. Notninpak uwä Kristo täño watä äma tägagämän kubä. U täñkentäñ niminpäñ inken epän täk täyak. ⁸ Täñpäkañ Munapiktä inken bänep iron kädet pewän ahäñkuño unitäño manbiñam niwetkuk.

⁹ * Nin manbiñam u nadäñpäñ uterakgän yäput penpäñ kadäni kadäni Anututä täñkentäñ tamikta yäñpik man ñode yäk täkamäñ; Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkjin tañi pewän ahäñ taminjirän Anutu täño mebäri kañpäñ nadäkinik kañ täñ yäpmäñ kut. Ude täñkañ kädet unitä gäripi nadäk täyak u ketinik nadäwut yäñpäñ yäñpik täkamäñ. ¹⁰ * Ba ñode imaka yäñpik täkamäñ; Intä irit kuñat-kuñat Ekänitä ini gäripi nadäk täyak ugänpäñ iwarirä gäripi nadäwän. Täñpäñ epän täga mebäri mebäri täñtäñ kuñarirä unitäño bureni kañ ahäwut. Ba Anutu täño mebäri yäñpäñ-nadäk täñ yäpmäñ

* **1:1-2:** Efe 1:1 * **1:1-2:** Rom 1:7 * **1:9:** Efe 1:9,16,17; Plp 1:9 * **1:10:** Plp 1:27; Efe 2:10

kuñirä tañi kañ tågawän. ¹¹ * Täñpäkañ Anutu kehäromini pähap inide kubätä täñ-kehäromtañ tamekta yäñapik man yäk takamäj. Ude täñ-kehäromtañ tamiñirän ehutpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärewäkañ bäräpi ahäj tamäwä u gänañ oretoret terak kwikinik itsämneñ. ¹² * Ude täñkañ nanin uwä bänep täga man iwet takot. U imata, Nanin uwä tuñum täga kämi yäpmäkta yäwani u kañ-ahänetta nin yäpän-tägawäpäñ nipmañkuko unita. Täñ, imaka tägagämän u ekäni täño ämawebe penyäheki gänañ kuñarani ätu ukät api kañ-ahäne. ¹³ * Anutu u bipmäñ urani mähe mi täño kehäromi-ken nanik ketärenpäñ nanaki bänepi gämäni täño kañiwat yewani gänañ nipmañkuk. ¹⁴ * Nanaki unitä wakinin täño kowata yäpmäñpäñ mominin ärut moreñ niminñkuk.

Kristo u intäjukun-inik itak

¹⁵ * Täñpäkañ Anutu ämatä nämo kawani unitäño injam-dapun bureni uwä Jesu Kristo kwawak ahäjnkuko u. U imaka kuduptagän täño intäjukun äma ude kuñatkukotä pen kuñatak. ¹⁶ * Täñkañ u kerä terak imaka kuduptagän ahäj moreñkuñ. Imaka kunum gänañ ba kome terak, imaka känäñi ba nämo känäñi, imaka ärowani, ba imaka wäpi biñam ba kehäromi nitek u kuduptagän täñpäñ yepmañkuk. Täñpäkañ imaka kuduptagän u kerä terakgän ahäjkuñ, ba u kuduptagän watä epän täñ imikta yäwani. ¹⁷ * Täñkañ imaka kuduptagänta intäjukun täñ yämik täyak ba unitäño meham terak itkunotä itkañ.

¹⁸ * Täñpäkañ Kristo ini uwä nadäkinik täñpani äbot pähap täño gwäki ude irirän äbot täñpani uwä Kristo täño gupi ude. Täñkañ Kristo uwä äbot pähap unitäño doni-inik. Uwä äma intäjukun-inik kumbani-ken naniktä akwani. Ude täñpäñ ini kubä-tägän imaka kuduptagän täño intäjukun ude itkukotä itak. ¹⁹ * U imata, Anututä nadäj iminirän iniken täktäk ba mebärini kudup u Nanakiken tokneñ pätak. ²⁰ * Täñpäkañ Anututä nadäk tawañ ñode penñkuk; Nanakna terak imaka kome terak ba kunum gänañ päke u kudup näkñata biñam äneñi kañ täñput yäñ nadäñkuk. Ude nadäñkuko unita topmäk-topmäk kubägän pewän ahäkta nanakitä päya kwakäp terak nägäri piwän kuñkuñ.

* **1:11:** Efe 1:19, 3:16 * **1:12:** Efe 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Efe 2:2 * **1:14:** Efe 1:6,7 * **1:15:** 2Ko 4:4; Jon 1:18 * **1:16:** Jon 1:3,10 * **1:17:** Jon 1:1, 8:58 * **1:18:** Efe 1:22-23; Apos 26:23; Rev 1:5 * **1:19:** Jon 1:16; Kol 2:9 * **1:20:** Efe 1:10, 2:16; Rom 5:1; Efe 1:7, 2:13; 1Jo 2:2

21 * Tänpäkaŋ inä bian Anutu mäde ut iminpäŋ injingän kuŋat täŋkuŋonik. Nadäk-nadäkjin ba täktäkjin waki unitä Anututa iwan täŋ imik täŋkuŋonik. 22 * Ude tänpəŋ kuŋat täŋkuŋo upäŋkaŋ Kristotä gup tohari nitek ahänpäŋ päya kwakäp terak kumbuko uterak inä Anutu inikät bänep kubägän ude kuŋatta tämagutkuk. Ude täŋkuko uwä intä injamiken kudupi kuräki, momi nämotä kuŋatneŋta tepmaŋkuk. 23 * Ude unita in nadäkinikjin kehäromigän injitpäŋ kaŋ irut. Tänpäŋ Manbiŋam Täga nadäŋkuŋo unitä imaka täga ninta nimikta yäwani u bureni-inik api yäpneŋ yäŋ täwoŋäreŋjirän bureni yäŋ nadäk täkaŋ. Eruk nadäk kehäromi injit täkaŋ u pewä paotneŋo udetä nadäkinikjin täŋkehärom tänpäŋ itneŋ. Tänpäkaŋ manbiŋam uwä in-tägän nämo nadäŋkuŋ. Nämo, äma äbori äbori komeni komeni yäwet yäpmäŋ kwani. Pol näkä unita watä äma ude kuŋat täyat.

Pol äbot tänpänita yänpäŋ epän pähap täŋkuk

24 * Näk inta yänpäŋ komi bäräpi punin terak kuŋat täyat unita nadäŋjira säkgämän täk täyak. Imata, Kristotä äboriye, iniken gupi u täŋkentäŋ yämikta komi yäput peŋpäŋ nadäŋkuko u nämo täreŋkuk bumik. Ude unita Pol näkä täŋkentäŋjira komi u näkä terak kaŋ tärewän yäŋ nadäk täyat. 25 * Nadäkaŋ? Näk Anutu täŋo man tawaŋ terak Kristo täŋo äbot pähap unitäŋo watä kuŋatpäŋ inken Ekäni täŋo manbiŋam kudup täwetpäŋ täwoŋäreŋk takta yäŋ namani. 26 * Man u yäput peŋpäŋ käbop it yäpmäŋ äbäŋjirän ämawebe bian it yäpmäŋ äbuŋo u nämo nadäŋkuŋ. Upäŋkaŋ kadäni ŋokengän nadäk bian käbop itkuko u Ekäni täŋo ämawebeniye yäŋahänpäŋ niwerani. 27 * Bureni, iniken gäripi terak Anututä nadäk käbop itkuko u ämawebeniye kwawak yäŋahänpäŋ niwetkuk. Tänpäŋ nadäk bureni pähap, säkgämän-inik, guŋ ämawebe äbori äbori täŋkentäŋkta yäŋkwawak täŋkuko uwä ŋode; Kristo u bänepjin-ken itak. Tänpäŋ bänepjin-ken itak unita imaka imaka tägagämän kunum gänaŋ intä yäpmäkta iwoyäŋkuko u bureni-inik api yäpneŋ.

28-29 * * Mebäri unita ämawebe kuduptagän Kristo täŋo mebäri yäŋahänpäŋ yäwet täkamäŋ. Täŋkaŋ man kädet mebäri mebäri iwatpäŋ jukuman yäwerit, bänep pidäm man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋk täk täkamäŋ. Tänpäkaŋ ämawebe u kudup Kristo terak äma bureni täŋjirä Anututa iniŋ kirenayäŋ nadänpäŋ unita kehäromi pähap Kristotä nimik täyak uterak ehutpäŋ epän u täŋ-dämik täkamäŋ.

* **1:21:** Rom 5:10; Efe 2:12, 4:18 * **1:22:** Efe 2:14-16; Efe 5:27 * **1:23:** Efe 3:17; Hib 3:14; Mak 16:15; 1Ti 3:16 * **1:24:** Efe 3:13 * **1:25:** Efe 3:2,7-8
 * **1:26:** Rom 16:25-26; Efe 3:3-5,9-10 * **1:27:** Efe 1:18; 1Ti 1:1 * **1:28-29:** Efe 4:13 * **1:28-29:** Efe 3:7,20; Plp 4:13

2

¹ Eruk ñode täwera nadäwut; In ba Laodisia komeken nanik ba ämawebe ätu injamna dapun nämo nabäwani, unita komi kwini nämo nadäk täyat. ² * Komi epän täk täyat u bänepjin täñkehärom takta ba äbot täñpani notjiye-kät bänep iron terak kowat-kwasikorän täñpäñ kuñatta u täk täyat. Ba intä nadäk säkgämän yäpmänirä unitä nadäkinikjin täñ-kehäromtak täyon yän nadäk täyat. Ba Anutu täño man bureni käbop nanik kwawak ahänkuko unitäño mebäri ket nadäwä tärek täkot yän nadäk täyat. Täñpäkañ Kristo ini uwä man bureni käbop itkuko unitäño mebäri. ³ * Ukenä nadäk-nadäk siwoñi ba nadäwä tärek-tärek Anutu-ken nanik u kudup tokñek it moretak.

Äma täño man jopi nämo nadänej

⁴ * Täñpäñ äma kubätä in yän-täkñarani täñpäñ bänepjin täñpä wanenña man ñowä yäyat. ⁵ * Näk inkät nämo itkamän upänkañ bänepnatä inta juku piñpäñ nadän tamik täyat. Täñkañ in täñkentäk säkgämän kowata kowata täñpäñ Kristota nadän imikinik kehäromigän täñpeñ kuñat täkañ unita bänep oretoret nadätat. ⁶ Täñpäkañ in Kristo Jesutä Ekäni täñ tamekta imagutkuño unita ukät kowat-kwasikorän täñpeñ kuñat täkot. ⁷ * Ude täñpäñ Kristo uterak jäwänjin pewä äpmonpänpäñ yeñkehärom täkot. Ude täñpäñ nadäkinik täktäk kädet täwetpäñ täwoñärek täñpanitä bänepjin täñmeham täñirän kuñat täkot. Täñkañ bänep oretoret pen täñ imiñ yäpmän ärok täkot.

⁸ * Täñpäkañ äma kubätä nadäk-nadäk jopi ba yän-yäkñarani man terak täwetpäñ täwoñärek täñirän kädet siwoñi kakätänenña nadän täpänenpäñ kuñat täkot. Man udewani uwä ämaken nanik, äbek ora täño kobap man. Uwä kome terak imaka kehäromi nikek uterak wohutpäñ yäk täkañ, u Kristoken nanik nämo. ⁹ * Nadäkañ, Kristo tohari gupi nikek ahänkukotä itak. Kristo uterak Anutu täño täktäk ba mebäri-inik tokñek pat imitak. ¹⁰ * Unitä imaka imaka kehäromi nikek unita intäjukun-inik täyak. Ukät kowat-kwasikorän täñirä Anututä irit bureni intä terak tokñek peñ tamiñkuko itak. ¹¹ * Täñpäkañ Kristo tubeñ kuñpäñ itkuñ-ken uken Juda kädet iwatpäñ gupjin moräk bureni nämo madänkuñ. Nämo, gup moräk madäk-madäk mebäri kubä yäpuñ. U ñodeta yäyat;

* 2:2: Efe 3:4,18; Kol 1:26 * 2:3: Ais 45:3; 1Ko 1:24,30; Efe 3:19 * 2:4: Rom 16:18; Efe 5:6; Kol 2:8 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Efe 3:17; Efe 2:20-22 * 2:8: Kol 2:3 * 2:9: Jon 1:14,16 * 2:10: Efe 1:21-22 * 2:11: Rom 2:29

Ämatä gupi moräk madäk täkaŋ ude, Kristotä bänep nadäk-nadäkjin biani u madäŋ däknjeŋkuk. ^{12*} Täŋpäkaŋ ume ärutkuŋken uken Kristo-kät kowat-kwasikorän täŋkuŋ. Täŋkuŋo unita Anututä inä Jesu-kät bok awaŋ gänaŋ äneŋkuk. Täŋpäkaŋ inä Anututä Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäpmäŋ akuŋkuko unitäŋo kehäromi pähapta nadäkinik täŋkuŋo unita kadäni ume yäpuŋ-ken uken Jesu-kät bok awaŋ gänaŋ nanik wädäŋ tädotpäŋ tepmaŋkuk. ^{13*} Bian inä guŋ, Juda täŋo бага man nämo iwarani, ba momi mäyap täŋpäŋ kumbani ude bumik kuŋarirä Anututä momijin peŋpäŋ Kristo-kät bok täŋpäŋ kodak taŋkuŋ. ^{14*} Juda täŋo бага man kudän täwani unitä iwan täŋ tamiŋkuk. Uwä momijin kubäkubä kwawak ude pewän ahäwäpäŋ mankenta biŋam tepmaŋkuk. Upäŋkaŋ Jesutä momijin бага mantä yäŋahäŋkuko u kuduŋtagän päya kwakäp terak urirän paotkuŋ. ^{15*} Täŋpäŋ ugän nämo; Jesutä päya kwakäp terak kumbuko uterak mäjo wära kehäromi nitek ba imaka kuduŋtagän kehäromini nitek u kehäromini kudup yäyomägatkuŋ. Kehäromini yäyomägatkaŋ wi yäwatpäŋ mebäriŋi kwawak peŋjirän imaka jopi ude äworeŋkuŋ.

Äma täŋo бага man nämo iwatneŋ

^{16*} Unita äma kubätä ume ketemta jop irit ba komepak kodakita orekirit ba orek nämo itta ba Sabatta yäjiwät man täwetpäŋ taniŋ wärät täkaŋ u nämo nadäŋ imineŋ. ^{17*} Baga udewani uwä imaka bureni kämi ahäkta yäwani unitäŋo wärani bumikgän. Upäŋkaŋ imaka bureniwä Jesuken ahäŋkuko pätak. ¹⁸ Täŋpäkaŋ äma udewani kubätä man ayäbu käda käwanipäŋ yäŋahäŋjirän ba in injinta äpani nadäŋpäŋ aŋero yäniŋ oretta täwerirän man udewanita bureni yäŋ nadäŋpäŋ nadäkinikjin pewä putärewäpäŋ gwäki yäpmäkta täŋpä wanenŋta. Butewaki, äma udewani uwä äma täŋo nadäk jopi iwatkaŋ ehäritä inita nadäŋjirä ärowani täk täkaŋ. ^{19*} Äma udewani Kristo nämo tubeŋ kuŋkaŋ meni-tägän jop yäŋ-täkŋat täkaŋ. Nadäkaŋ? Kristo uwä äbot täŋpani täŋo gwäknin pähap. Täŋkaŋ äbot täŋpani nin uwä Kristo täŋo gupi ude. Gupi u towiŋjirän kehärom taŋpäŋ Anutu täŋo nadäk uterakgän taŋigän tägak täyak. Täŋ, äma udewani uwä Kristo peŋpäŋ iniken nadäk terak kuŋarani.

²⁰ Eruk, inä Kristo täŋo kumäk-kumäki yäpurärätpäŋ kome täŋo mäjo ba imaka mäde ut yämiŋkuŋopäŋ mebäri imata kome ŋonitäŋo mäheŋi bumik täŋpäŋ unitäŋo бага man mebäri mebäri iwaräntäk täkaŋ? ²¹ Man u ŋode yäk täkaŋ; U

* **2:12:** Rom 6:4; Efe 1:19-20; Kol 3:1

* **2:13:** Efe 2:1,4-5

* **2:14:** Efe

2:14-16; 1Pi 2:24

* **2:15:** Kol 1:13

* **2:16:** Rom 14:1-12

* **2:17:** Hib 8:5,

10:1 * **2:19:** Efe 2:21; Efe 4:15-16

injirentawä! U naŋpentawä! U yäpentawä! ²²* Täŋpäkaŋ imaka u ba u yäjiwät täkaŋ uwä bäräneŋ paotta yäwani. U ämatä iniken nadäkpäŋ yäŋpäŋ-täwoŋärewani. ²³ Täŋkaŋ kaŋpäŋ ŋode nadäneŋ; Baga man udewani täga täŋkentäŋ nimek yäŋ nadäneŋ. Ba unita nadäŋirä Anutu iniŋ oretoret kädet bureni täneŋ. U gup yäpmäŋ äpäk-äpäk kädet bureni niwoŋärekaŋ täkaŋ yäŋ nadäneŋ. Ba u komi epän Anututä gäripi nadäk täyak unitäŋo kädet niwoŋärekaŋ täkaŋ yäŋ nadäneŋ. Upäŋkaŋ nämotä nämoinik! Imaka udewani uwä bureni nämo. Uwä gup täŋo kaŋgärip ba nadäŋ gärip kädet waki u däpmäkta kehäromini nimek nämo. Nämoinik!

3

Kristo terak bänep kodaki iritta man

¹* Täŋpäkaŋ inä Anututä Kristo-kät bok yäpmäŋ akuŋkuko unita kunum täŋo tuŋum, Kristotä Anutu dubini-ken intäjukun itak-ken itkaŋ u yäpmäkta gwäk pimik täkot. ²* Täŋkaŋ bänep nadäk-nadäkjin kunum gänaŋ imaka säkgämän itkaŋ unitagän pewä kuk täyon, kome terak imaka itkaŋ uterak nämo penen. ³* Imata, in kumbuŋo unita. Kumäŋirä iritjin bureni uwä Kristo-kät kwasikorirän Anututä käbop peŋkuko ini watäni it täyak. ⁴* Eruk, iritnin täŋo mebäri bureni Kristo unitä äneŋi ahäŋirän in udegän kuduptagän ukät bok, iniken peŋyänek epmäget kudän ikek api ahäneŋ.

⁵ Unita yäŋpäŋ kome täŋo irit kuŋat-kuŋat ba nadäk-nadäk waki u kudup utpäŋ kaŋ yejämbut! U ŋodeta yäyat; Kubokäret, kaŋgärip nadäŋ gärip waki, ba imaka imakata ämäŋi täktäk. Nadäkaŋ? Ämäŋi täktäk uwä anutu jopita gwäjiŋ äpmon imik-imik udewanigän. ⁶ Täŋpäkaŋ imaka udewanita yäŋpäŋ Anututä kokwawak pähap api pewän ahäwek. ⁷ Nadäkaŋ, inä bian kome ŋonitäŋo nadäk terak itkuŋ-ken uken imaka u injit yäpmäŋ kuŋat täŋkuŋonik. ⁸* Unita apiŋo imaka päke u mäde ut yämut. Kokwawak, bänep kubit, nadäwäwak, yäŋpäŋ-kaŋiwat ba me yäkyäk u kudup peŋ moreneŋ. ⁹⁻¹⁰* * Täŋkaŋ äbot täŋpani notjiye jop yäkŋat-yäkŋat nämo täneŋ. Nämoinik, inä bänep bianijin täŋo kudän yejämäŋ moreŋpäŋ bänep kodakipäŋ tek ude wädäwä äronkuŋo unita. Täŋpäkaŋ bänep kodakijin uwä Anututä ini pewän ahäwani unita Anututä bänep kodakijin uwä ini bumikgän ahäkta täŋkodak täk täyak. U näkŋo mebärina kaŋpäŋ nadäkinik täŋput yäŋpäŋ ude täk täyak. ¹¹* Ude unita inigän inigän, närepmirek-gärepmirek paotkuk.

* **2:22:** Ais 29:13; Mat 15:9 * **3:1:** Kol 2:12; Mak 12:36, 16:19; Efe 1:20 * **3:2:** Mat 6:33 * **3:3:** Rom 6:2; 2Ko 5:14 * **3:4:** Plp 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2 * **3:8:** Efe 4:25-31, 5:4 * **3:9-10:** Efe 4:22,25 * **3:9-10:** Efe 4:24 * **3:11:** Gal 3:28

Grik nanik ba Juda nanik, gupi moräk madäwani ba gupi moräk nämo madäwani, iwoni nanik ba bipi nanik, watä epän äma jopi ba tuñum äma, nin kuduptagän Kristotä gwäknin ude itpäñ imaka kuduptagän uwäk täk täyak.

12 * Eruk, in Anututa biñam täñpani, ini-tägän bänep iron täñ tamiñpäñ yäpmäñ daniñkuko unita kudän ñode täñpeñ kuñat təkot; In notjiyeta butewaki nadäñpäñ täñkentäñ yämik təkot. Täñkañ injinta nadäñirä äpani täñpöpäñ notjiyeta kokwawak bäräñeñ nämo nadäñ yämineñ. Nämo, bänep kwini terak orañ yämik təkot. 13 * Täñkañ bämopjin-ken yäñwawak ahäñirän momi pekpek tək təkot. Ekänitä momi peñ tamiñkuko udegän tək təkot. 14 * Täñkañ bänep iron kädet bureni iwat təkot. Kädet unitä kädet päke u kuduptagän yärepmit morek täyak. Bänep iron täktäk unitä kädet täga ätu täñ-meham täñirän in bämopjin-ken bänep kubägän terak säkgämän irit pewän ahäk täkañ. 15 * Täñpəkañ bänepjin täño yäma dərirä bänep pidäm Kristoken naniktä intäjukun it tamiñpäñ bänep nadäk-nadəkjin-ken kañiwat epän tək täyon. Nadəkañ? In bänep pidäm uterak itta Anututä yäñ-päbä äbot kubägän tepmañkuk. Täñpəkañ imaka u ba unita yäñpäñ Anututa bänep täga nadäñ imik təkot. 16 * Täñkañ Kristo täño mantä bänepjin-ken tokñek pat täyon. Kristo täño mantä bänepjin-ken tokñek ude parirän nadäk-nadək täga terak notjiye täño bänepi täñkehärom takta yäwetpäñ yäwoñäreñ täñit kap mebəri mebəri tek təkot. Kap Sam terak tewani, ba Ekäni iniñ oretoret kap ätu ba kap ätu Munapiktä bänepjin-ken pewän ahäwani u Anututa bänep täga nadäñ imiñpäñ tek təkot. 17 * Täñkañ imaka u ba u yäk täkañ ba tək täkañ u kuduptagän Ekäninin Jesu u nadäñ imiñpäñ tək təkot. Ude täñpäñ Jesu wäpi terakgän Anutu Nan bänep täga nadäñ imikinik tək təkot.

Näda miñi nani täño irit

18 * Eruk, webe, in äppiye gämori-kengän kuñat təkot. Ekänita biñam täñpanitä ude täñpəwä api tägawek. 19 * Täñpəkañ äma, inäwä webejiyeta nadäñ yämikinik täñpäñ komi mebəri mebəri nämo yämineñ. 20 * Täñpəkañ ironironi, inä meñjiye nanjiyeta man yäñirä mani buramik-inik täneñ. Ude täñirä Ekänitä tabäwän gäripi nitek api tək täneñ. 21 * Täñpəkañ nan, inä äpetjiye nanakjiye man jäpi ba yäniñ wärät man yäwettäko bänepi täñpä wawöpäñ nadäñ bäräp terak nämo kuñatneñ.

* 3:12: 1Pi 2:9; Efe 4:2,32

* 3:13: Efe 4:32, 5:2

* 3:14: Rom 13:8-10;

1Ko 13:13; Efe 4:3

* 3:15: Plp 4:7; 1Ko 12:13,27; Efe 4:4

* 3:16: Efe 5:19

* 3:17: 1Ko 10:31; Efe 5:20

* 3:18: Efe 5:22

* 3:19: Efe 5:25

* 3:20: Efe

6:1 * 3:21: Efe 6:4

Intäjukun äma ba watä ämaniye jopita man

22 * Äma täño epän watä ämaniye, inä intäjukun ämajiye täño man kudup buramik täkot. Täñkañ intäjukun ämajiye inamiken epän täñpani yäj niwerut yänkañ täñyäkñarani nämo täneñ. Nämo, inamiken itkañ ba nämo itkañ, epän kehäromigän täneñ. In Ekäni orañ imik täkañ unita bänep täñjikñat-kät nämo, kadäni kadäni kudän siwoñi terak epän bureni täñ yämineñ. 23 Täñkañ epän u ba u tak täkañ u ämata yäñpäñ nämo, Ekänita epän täyat yäj yäñpäñ gwäk pimiñpäñ täñ-dämik täkot. 24 Node nadäñpäñ täneñ; Epän tak takamäj unitäño gwäkiwä kunum gänañ nin-inta yäj nimani itak uwä Ekäniken mät yäpne. Nadäkañ? Inä Ekäni Kristo täño watä äma irirä ini-tägän intäjukun ämajin bureni ude it tamik täyak. 25 * Täñpäkañ äma kudän wakiwaki täñpaniwä kudän waki unitäño kowata api yäpneñ. Imata, Ekänitä ämawebe kudup täño täktäki uwä nadäk kubä terakgän yäpmäj danik täyak.

4

1 * Täñpäkañ epän watä äma täño intäjukun ämaniye, inä node nadäk täkot; Nin täño intäjukun ämanin kunum gänañ itak. Unita nadäñpäñ watä ämajiye kudän siwoñi terakgän yabäj yäwatneñ.

Ekäniken yäñapik-apik täño man

2 * Täñpäkañ Ekäniken yäñapik-apikta ket nadäwä tumbäpäñ gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni yäk täkot. Ude täñpäñ Anutu bänep täga nadäj imikinik tak täkot. 3 * Täñkañ ninta imaka, yäñapinirä Anututä iniken mani täño käderi täwit nimirän Kristota man käbop itkuko u yäñahäk täkana.

Man unitagän näk komi yotken itat. 4 * Täñkañ Ekäniken yäñapik mantä mehamtäñ naminirä man pidämigän yäñkwawa tañjira ämawebe komeni komenitä mebäri kañ nadäwä tumbut. Näk ude täkta yäj namani. 5 * Täñpäkañ äma Anutu nämo nadäj imani bämopi-ken inä säkgämän kuñatpäñ Kristo täño kädet yäwoñärektä pidämtak täkot. 6 * Ude täñkañ yäkyäkjintä gäripi gakñi nitek kañ ahäwän. Täñpäkañ ämatä man u ba u täwet yabänayäj täkañ unita ketinik nadäñpäñ kowata säkgämän kañ yäwerut.

Äma Polkät bok irani unitäño man

7 * Näñjaken manna biñam Tikikustä api täwerek. Uwä nintäño notninpak bänepnin gämäni, täñkentäk ämanin ba

* 3:22: Efe 6:5-8 * 3:25: Rom 2:11 * 4:1: Wkp 25:43,53; Efe 6:9 * 4:2: Efe 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Rom 15:30; Efe 6:19; 1Ko 16:9 * 4:4: Efe 6:20 * 4:5: Efe 5:15-16; 1Te 4:11-12 * 4:6: Efe 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Efe 6:21

Ekäni täño watä piä äma bureni-inik, man buramik täñpani. 8 * Bänepjin täñpidäm tawut yäñpäñ iritnin täño manbiñam täwetta notninpak u iniñ kireñpewa äretak. 9 * Täñpäkañ äma tägagämän Onesimus, man buramik täñpani notjinpak, injin äbotken nanik u bok yäwera äreñkañ näkä itat-ken ñonitäño manbiñam api täwetdeñ.

10 * Täñpäkañ komi yot ñoken bok irani notnapak Aris-takus ukät Banabas nämeni Maktä nadäñ tamikamän. (Mak unitäño mebäri täwetkuro unita inken äreñirän not kañ täñ imut.) 11 Täñpäkañ notnapak kubä Josua, wäpi kubä Jastus u imaka, nadäñ tamitak. Äma yaräkubä uwä Juda äbotken nanik. Juda äma ätutä Anutu intäjukun itkañ kañiwat epän täk täyak unitäño man yäñahäka nämo täñkentäñ namik täkañ, yaräkubä unitägän bänepna täñ-kehäromtañ namik täkañ.

12 Täñpäkañ intä äbotken nanik kubä Epafras, Kristo täño watä piä äma unitä taniñ oretak. U intä kehärom tañpäñ Anutu täño nadäk siwoñi yäpmäñpäñ nadäwä-tärewäpäñ kudup bu-ramiñpäñ kuñatneñta kadäni kadäni Anutu-ken ehuranigän yäñapik täyak. 13 Bureni-inik täwetat; Epafras unitä in ba Lao-disia ba Hierapolis yotpärareken nanik äbot täñpani ämawebe täñkentäñ tamikta komi epän inide kubä täk täyak. 14 Täñpäkañ yäpätägak äma notninpak tägagämän wäpi Luk kenta Demastä taniñ oretkamän. 15 Täñpäkañ näkä Laodisia yotpärareken nanik äbot täñpani ba Nimfa ukät äboriye Anutu iniñ oretta Nimfatä ini yotken ärok täkañ u näkño bänep täga man ño yäñahäñpäñ kañ yäwerut.

16 Täñpäkañ man kudän ño ämawebe daniñpäñ yäwerä nadäñ morewäkañ Laodisia äbot täñpani uken pewä kuñirän unitä udegän kañ daniñpäñ nadäwut. Täñpäñ unita kubä kudän täñpäñ yämiñkuro u imaka, tamäkañ kañ daniñpäñ nadäwut. 17 * Daniñpäñ nadäñkañ Akipus ñode kañ iwerut; Epän Ekänitä yäñ gamani uwä säkgämän siwoñigän kañ täñ yäpmäñ ku yäñ kañ iwerut.

18 * Eruk, Pol näkña-tägän ketnatä bänep täga man ño kudän täñpäñ tamitat. Komi yotken irani näka nadäñ namik täkot. Eruk, Ekäni täño orakorakitä inken itinik täyon.

* 4:8: Efe 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Apos 19:29, 12:12; Apos 13:13; Plm

24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21

1 Tesalonaika

Ämawebe bänepi api äyänurani täñkehärom takta manbiñam

1* Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentän naminjirän näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpän äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak. Anutu täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Tesalonaika äbot täñpani täño nadäkiniki

2* Nin kadäni kadäni yänapik epän täñkañ inta nadän tamiñpäñ Anutu bänep täga man iwet täkamän. 3* Nadäkinikjin täño bureni kañ-ahäk täkañ ba täñkentäk epän bänep ironjintä pewän ahäk täkañ ba nadäkinikjin Ekäni Jesu Kristo terakgän penpäñ bänepjin täñkehärom tañpeñ kuñat täkañ unita nin Anutu Nanin injamiken kadäni kadäni nadän tamiñpäñ yänahänpäñ iwet täkamän.

4 Notnaye, nin inta bureni-inik ñode nadäkamän; Anututä nadän tamikinik täñpäñ inita biñam iwoyänkuk. 5* Ude nadäk täkamän uwä mebäri ñodeta; Mani biñam Täga täweritna man u jopi nämo täñkuk. Nämo, nin mani biñam unita nadäna bureni-inik täñpöpän Kudupi Munapik täño kehäromi terak täwetkumän. Inkät itkumän-ken uken inta yänpäñ imaka u ba u yänpäñ täk täñkumäño u nadäkañ. 6* Täñitna nintäño kädet kuroñ ugän iwarän täñkuñ. Iwarän täñpäñ Ekäni imaka, udegän iwarän täñkuñ. Täñpäkañ Ekäni täño Manbiñam Täga uwä komi ba bäräpi u punin terak Kudupi Munapiktä bänep pidäm täñ tamiñjirän man u bänepjinta biñam täñkuk.

7* In ude täñkuño uwä nadäkinik täñpani Masedonia ba Akaia komeken nanikta intäjukun täñ yämiñpäñ kädet täga yäwoñärenkuñ. 8* Täñpäkañ inken, Ekäni täño mantä tokñeñ moreñpäñ Masedonia ba Akaia komeken kuñ moreñkuk. Täñkañ, ugän nämo. In Anutu nadän imikinik täñkuño unitäño manbiñam uwä komeni komeni nadän moreñkuño unita nintä yäwetnañi kubä nämo täñkuk. 9* Ini-tägän, nintä inken epän täñitna not täñ nimiñkuño unitäño manbiñam niwet täkañ. Ba intäño manbiñam komeni komeni yänpäñ-nadäk ñode täñ yäpmän kukañ; In anutu jopi nadän yämik täñkuño u

* 1:1: Apos 17:1-10; 2Te 1:1 * 1:2: Plp 1:3-4; Kol 1:3; 2Te 1:11 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * 1:5: 1Ko 2:4-5; 1Ko 4:20 * 1:6: 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Apos 17:5-9 * 1:7: 1Pi 5:3 * 1:8: Rom 1:8 * 1:9: Apos 14:15

mäde ut yämiñpäj Anutu irit kehäromi mähemi bureni unitäño watä epän ämaniye ude itkañ. ^{10*} Ba apiño in anutu jopi nadäj yämik-yämik kädet u mäde ut imiñpäj nanaki Jesu kunum gänañ naniktä äpäkta itsämäñpäj itkañ. Nanaki u kumbaniken nanikpäj yäwän kikkurani unitä täñkentäj nimiñirän Anutu täño kokwawak kadäni pähap ahäwayäj täyak uwä api irepmitne.

2

Poltä Tesalonaika kome epän täñkuk

^{1*} Notnaye, ninä inken ahäñpäj epän nämo täna wañkuñ. Nämo inik, epän täñjitna bureni ahäñkuk. U injin nadäkañ.

^{2*} Ba pengän Pilipai kome nidäpmäñpäj niwat kireñkuño u imaka, nadäkañ. Ude täñ nimiñkuñopäj nämo kwitañkumäj. Nämo inik. Äma ätutä iwan pähap täñ nimiñirä Anutu yäpmäj wädäñpäj bätakigän nadäñkañ inken äreñpäj Anutu täño Manbiñam Täga u täwetkumäj. ³ Täñpäkañ manbiñam täwetkumäño uwä bänepjin täñpidäm takta täwetkumäj. U jop manman ba yäj-täkñarani man nämo täwetkumäj. Ba in täñpäwakta man nämo täwetkumäj. ^{4*} Nämo, Anututä nibäwän tägawäpäj mani biñam yäñahänekta epän ño ketnin terak peñkuk. Epän u täk takamäj uwä ämatä ninta nadäwä ärowani takta nämo täk takamäj. Nämo inik, Anutu bänepnin yäpmäj danik täyak unitä nibäwän gäripi täñpekta täk takamäj.

^{5*} Täñpäkañ in nintäño mebäri nadäk täkañ, ba Anututä udegän nintäño mebäri nadatak. In nintäño manta gäripi nadäwut yäñpäj bänep ärik-ärik man nämo täwetkumäj ba intäño moneñ tuñumta yabäñgärip täñpäj Anutu täño man terak yäj-täkñatpäj yäpmäkta nämo täñkumäj. ^{6*} Ba in bämopjin-ken ba kome kukñi käda wäpnin biñam ikek kuñatta nämo täñkumäj. Nämo, nin Kristo täño aposoro bureni-inik itkamäj unita täñkentäj nimut yäj täga peñ täwetnañipäj nämo peñ täwetkumäj. ⁷ Täñpäkañ webe kubätä nanakiye watäni säkgämän itkañ nonoñ yepmäj towik täyak ude bu-mik in bämopjin-ken kwini terak it täñkumäñonik. ⁸ Gäripnin tañi inken peñkumäño unita Anutu täño Manbiñam Täga täwetagän nämo. Inta yäñpäj gupnin iniñ kirekta bok pidäm tañkumäj. Imata, bänepnintä inta gäripi pähap nadäñkumäño unita. ^{9*} Notnaye, nintä bämopjin-ken itkañ epän tañi täñkumäño u nadäkañ. Bäräpi tamine yäñpäj kepma bipani

* **1:10:** Tai 2:13; Apos 17:31; 1Te 5:9 * **2:1:** 1Te 1:5,9 * **2:2:** Apos 16:19-24;

Apos 17:1-9 * **2:4:** 1Ti 1:11; Gal 1:10; Jer 11:20 * **2:5:** Apos 20:33; 2Pi 2:3;

Rom 1:9; 1Te 2:10 * **2:6:** Jon 5:41,44 * **2:9:** Apos 20:34; 1Ko 4:12

gupnin mehamtäkta epän bok kädäp ikek täk tänkumäñonik. Ude täñkañ Anutu täño Manbiñam Täga uwä täwetkumäñ.

¹⁰ Inken mominin nämo, kudupi-inik, bänep siwoñi terak kuñatpäñ epän täñ tamiñkumäño u in nadäkañ. Uwä in ba Anutu imaka, penta nadäkañ. ¹¹ Täñpäkañ kubä pen ñode nadäkañ; Äma kubätä äperiye nanakiyeta täñ yämik täyak, in kubäkubäta udegän täñ tamiñkumäñ. ¹² Intä irit kuñat-kuñat Anututä nadäwän siwoñi täk täyak udegän täñpeñ kuñarut yäñ nadäñpäñ bänep täñ-kehäromtak man täwerit, bänep täñpidäm tak man täwet tänkumäñ. Ba Anututä tabäñirän täga täñpeka in kädet täga terak kuñarut yäñpäñ kadäni ätu man kehäromi täwetkumäñ. Imata, Anutu unitä kañiwat yewani gänañ, iniken wäpi biñam ikek itta yäñpäbä tepmak täyak unita.

Anutu täño manta jibi yäpuñ

¹³ * Täñpäkañ nin Anutu täño man täweritna nadäwä komen äma täño man kubä bumik nämo täñkuñ. Nämoinik! Anutu täño man bureni-inik ude nadäñkuño unitä Anutu täño äbot täñpani inken epän täñjirän irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäk täkañ. Unita nin inta yäñpäñ Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet täkamäñ. ¹⁴ * Notnaye, inä Judia komeken nanik Anutu täño äbot täñpani Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täñpeñ kuñat täkañ, apiño udegän täkañ. Judia äbot täñpani uwä Juda naniktä däpmäñpäñ komi yämik täñkuño udegän in notjiye ätutä tadäpmäñpäñ komi tamik täkañ. ¹⁵ * Kädet u kudupi nämo. Juda naniktä profet biani biani ätu däpmäñ yäpmäñ äbätängän Ekäni Jesu udegän utpewä kumbuk. Täñpäkañ nin udegän nidäpmäñpäñ komi niminñkuñ. Ude täñkuño u Anututa not nämo täñ imik täkañ ba ämawebe kuduptagänta iwan täñ yämik täkañ. ¹⁶ * Ba ugän nämo. Guñ äbotken Anutu täño man yäweritna nadäñpäñ Anututa biñam täneñ yäñkañ бага peñkirek täkañ. Täñpäkañ äma uwä kädet wakiwaki ude täñ yäpmäñ äbäñtäko mominitä ärowani pähap täñjirän eruk, Anutu täño kokwawak ahäñ yämitak.

Tesalonaika ämawebe äneñi yabäkta nadäñkuk

¹⁷ * Notnaye, kadäni keräpigän in tepmañkumäño upäñkañ tepmak-inik nämo täñkumäñ. Nämoinik. Bänepnintä inta butewaki nadäñ tamiñpäñ äneñi tabäkta gäripi-inik nadäkamäñ unita inken äneñi ärekta ehut itkamäñ. ¹⁸ Inken ärekta gäripi nadäkamäñ upäñ Pol näkä kadäni kadäni inken ärekta nadäñjira Satantä kädet peñpipiñ namik täyak. ¹⁹⁻²⁰ * Täñ, inta gäripi pähap nadäk täkamäñ u ñodeta; Epänin täño bureni-inik uwä

* **2:13:** 1Te 1:2; 2Te 2:13; Gal 1:11-12 * **2:14:** Apos 17:5 * **2:15:** Apos 2:23, 7:52 * **2:16:** Mat 23:32-33 * **2:17:** 1Te 3:10 * **2:19-20:** Plp 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4

in, ba nintäño oretoret ba epmägetnin uwä in, unita Ekäninin Jesu unitäño äbäkäbäk kadäni-ken injamiken inkät penta itkan kehäromigän bänep oretoret terak täga api itne.

3

Pol Timoti iniñ kireñkuk

1-2 * * Notnaye, inta nadäwätäk tañi täñpäñ nek Atens yotpärare-ken itkan Timoti iniñ kireñpeda inken ärekta man yäñpäñ-nadäk täñkumäñ. Timoti, notninpak bureni ba Anutu täño epän äma ude itpäñ Kristo täño Manbiñam Täga yäñahäk täyak unitä päre Anutu täño man terak bäneppin ba nadäkinikjin täñkehärom takta iwoyänkumäk. 3 * Komi ba bäräpitä täñpewän kwainey yäñpäñ Timoti teda äreñkuk. In nadäkan, Anutu täño man uwä kwini terak itpäñ-nadänekta nämo yäñ nimani. 4 * Nin inkät itkan pengän man ñode täwetkumäñ; Anututa yäñpäñ komi bäräpi in ba nintä terak api ärowek. Man yänkumäño u bureni ahätak ño yäñ nadäkan. 5 * Mebäri unitagän inta nadäwätäk pähap täñpäñ intäño nadäkinikjin kañpäñ nadäkta Timoti iniñ kireñpewa äreñkuk. Täñyäkñarani äma waki Santantä täñ-täkñat-pewän nadäkinikjin pewä putäreñjirä epänin jop pewä paorektawä yäñ nadäñkut.

Timoti manbiñam täga yäpmäñ äbuk

6 * Täñpäkan Timotitä inken nanik äyägut päbä nadäkinikjin ba bänep ironjin unitäño manbiñam ñode niwetkuk; Intä ninta gäripi pähap nadäk täkan. Ba nintä in tabäkta gäripi nadäk täkamäñ, udegän intä nin nibäkta yäk täkan. Manbiñam ude niwetkuk. 7 * Täñpäkan notnaye, in nadäkinikjin ikek itkan yäñ biñam niwerirän nadäñkumäño unitäwä nin komi butewaki terak kuñat täkamäñ unitäño bäräpi täñpidäm tañkuk. 8 Bureni, in Ekäni inñit-inik täñpeñ kuñarirä nadäñpäñ nintäño iritninken gäripi pähap ahäk täyak.

9 Täñpäkan inta yäñpäñ Anutu injamiken bänep täga pähap nadäk täkamäñ unita Anutu bänep täga inide kubä iwet täkana! 10 Täñkan nadäñ nimiñirän inken päre kowat kawän täñpäñ nadäkinikjin ätukät täñkehärom takta kepma bipani Anutu-ken gwäk pimiñpäñ kehäromigän yäñapik täkamäñ.

11 * Eruk notnaye, Nanin Anutu ba Ekäninin Jesutä ini kädet täwit nimiñirän inken kañ ärena. 12 Täñpäkan Ekänitä bäneppin-ken epän täñjirän inken bänep iron kädet tañi ahäñjirän injin-tägän bänep iron kowata kowata täk täkot. Ba äma gägänita udegän kañ täñ yämut, nintä inta täñ tamik täkamäñ

* 3:1-2: Apos 17:15 * 3:1-2: Apos 16:1-3 * 3:3: Efe 3:13; 2Ti 3:12 * 3:4: Apos 14:22 * 3:5: Plp 2:16 * 3:6: Apos 18:5 * 3:7: 2Te 1:4 * 3:11: 2Te 2:16

udegän. ¹³ * Ude täjirä Anutu Nanintä bänepjin täñkehärom täñjirän inamiken momijin nämo, bänep kudupi-inik kuñat täkot. Pen udegän kuñarirä Ekäninin Jesutä ämawebe inita biñam iwoyäwani yämagut yäpmäj äneñi kañ äbän.

4

Anutu inamiken siwoñi kuñat-kuñatta man

¹ * Notnaye, Ekäni Jesuta yäñpäj jukuman kubä ñode täwetnapäj nadäwut; Irit kuñat-kuñatjintä Anutu not täñ imikta mebäri täwetpäj täwoñärek täñkumäjö udegän kañ irut. Täñkañ Anutu täño man u täga iwat täkañ upäj gwäk pimiñpäj ehuranigän kañ iwarut yäñpäj täwetkamäj. ² Ekäni Jesu täño meni terak man kehäromi täwetpäj täwoñärek täñkumäjö nadäkañ u.

³ * Anututä ñode täwet täyak; Kubokäret penpäj bänep siwoñi terak kuñat täkot. ⁴ Täñpakañ in bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäj webejiye-kät kädet siwoñi terak kañ kuñarut. ⁵ Kädet siwoñi terak kuñatkañ ämawebe guñ, Anututa nämo nadäwanitä yabängärip täñpäj kubokäret täk täkañ ude nämo täneñ. Nämoink! ⁶ * Unita in notjiye täñyäkñatpäj webeniye nämo kubotäneñ. Kädet waki udewanita bian man ñode täwetkumäj; Ekänitä äma kädet ude täk täkañ uwä kowata waki api yämek. ⁷ * Bureni! Nadäk-nadäk waki yäpmäj kuñatneta nämo, kudupi-inik itpäj nadäk-nadäk siwoñigän yäpmäj kuñatneta Anututä nimagutkuk. ⁸ * Unita äma kubätä man u mäde ut imayäj täko uwä äma kubätä nämo, Anutu, Kudupi Munapik bänepjin-ken pek täyak u mäde api ut imek.

⁹ * Eruk äbot täñpani ämawebenaye, Anututä ini bänep iron täktäk kädet mebäri täwetpäj täwoñäreñjirän bureni iwat täkañ upäj imata bänep iron kowat täñpän täneñta äneñi jop kudän täñ tamine? ¹⁰ * Nämo, inä Masedonia kome äbot täñpani ämawebe komeni komeni it yäpmäj kukañ u bänep iron täñ yämik täkañ. Upänkañ pen kañ täñput yäñpäj täwetkamäj. ¹¹ * Täñpakañ man kubä pen ñode täwetpäj täwoñäreñkumäj; Kuñ äbäj täñkañ täñuruk-uruk nämo täneñ. Komejin-kengän it dämiñpäj epän ketjin-ken pewani u kehärom täñpäj kañ täñput. ¹² * Ude täñpäj nakta jop kubä nämo api itneñ. Ude täñjirä äma Anutu täño kädet nämo iwat täkañ u inta bänep täga api nadäneñ.

* **3:13:** Plp 1:10; 2Te 1:7,10 * **4:1:** 2Te 3:6 * **4:3:** 1Te 5:23; Hib 10:10; 1Pi 1:16 * **4:6:** Sam 94:1 * **4:7:** 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * **4:8:** Luk 10:16; Ese 36:27; Ese 37:14; 2Ko 1:22 * **4:9:** Jon 13:34 * **4:10:** 2Te 3:4 * **4:11:** Efe 4:28; 2Te 3:8,12 * **4:12:** 1Ko 5:12-13; Kol 4:5

Jesutä äneji äbäkta man

13 * Notnaye, in bämopjin-ken nanik ätu kumbuño u jide itkañ unitäño mebäri ket nadäwä tärewut yänpäñ man ño täwetat. Ket ude nadäwä tärewäkañ guñ ämatä noriye kumäñirä nadäk-nadäki paoräpäñ konäm butewaki pähap täk täkañ in udegän nämo täneñ. Nämoinik! 14 * Nin nadäkinik ñode täk täkamäñ; Jesu kumäñkañ akuñkuk. Ude täñkuko unita ñode imaka nadäkinik täk täkamäñ; Anututä Jesu iniñ kireñpewän ämawebe nadäñ imiñkañ kumbuño u ini-tägän yämaguränkañ inikät bok api ämneñ. 15 * Ba Ekänitä iniken man kubäwä ñode täwetna; Kome terak kodak iritna Ekänitä äbayäñ täyak-ken uken kodak irani nintä kumbani nämo api yärepmitne. Nämoinik!

16 * Ekäni kunum gänañ naniktä äpayäñ täñjirän womat mämä api ahäwek. Täñpäñ añero intäjukun täñpanitä gera yäñjirän Ekäni ini uwä gera pähap yäñkañ api äpek. Äpäñjirän ämawebe Kristo nadäñ imiñpäñ kumbuño unitä jukun api akuneñ. 17 Akuñjirä kokoki yarägän kodak itnayäñ täkamäñ uwä kumbani yäput penakañ gubamtä pudät päro ñipmanpäñ punin terak Ekäni-kät kowat kawän api täne. Täñpäkañ Ekäni-kät-gän api it yäpmäñ ärone. 18 Unita in man ñowä yänpäñ-nadäk tänpäñ notjiye kumbanita nadäwätäk peñpäñ bänepjin täñpidäm täkot.

5

Ekäni äneji pit kubägän api ahäwek

1-2 * * Notnaye, injin ñode bureni nadäk täkañ; Nämo nadäñjirä kubo ämatä bipani äbäk täkañ udegän Ekäni täño äbäkäbäk kadäni täropigän api ahäñ nimek. Ude nadäk täkañ unita Ekäni äneji äbayäñ täyak uwä kadäni ba kepma uken api ahäwek yäñ imata kudän täñpäñ tamine? 3 * Täñpäkañ kadäni uken ämawebetä nin säkgämän kwini terakgän itkamäñ yäkñat irirä Ekänitä pit kubägän ahäñ yämiñpäñ api däpmäñ paorek. Bäräneñ ahäñ yämayäñ täyak uwä webe nanak koki ikektä ittängän komi bäräneñ nadäk täkañ ude. Imaka umuri u bäräneñ ahäñ yämiñjirä jide tänpäñ api metäñpeñ kuneñ? 4 Upäñkañ notnaye, inä bipmäñ urani gänañ nämo itkañ unita Ekäni täño kadäni, kubo ämatä bäräneñ ahäk täkañ ude ahäñjirän nämo kikuñtneñ. 5 * Nämoinik, ninä bipmäñ urani

* 4:13: Efe 2:12 * 4:14: Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51 * 4:16:

1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * 5:1-2: Mat 24:36 * 5:1-2: Mat 24:42-44; 2Pi

3:10; Rev 3:3 * 5:3: Ese 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Jon 16:21-22 * 5:5:

Rom 13:12; Efe 5:9

ba bipanita biŋam nämo, penjyänek ba kepmata biŋam äbot täjpani.

Bänep kodaki it tākāna

⁶ Unita äma ätu bänepi nadäk-nadäkita watä nämo itkaŋ dāpmon pat täkaŋ ude nämo täne. Nämo inik, nadäna tumbäpäŋ watäni itpäŋ kuŋat tākāna! ⁷ Täjpäkaŋ äma dāpmon pärani uwä bipmäŋ urani gānaŋ pat täkaŋ. Ba äma ume jägämi naŋkaŋ täŋguŋguŋ kudän täk täkaŋ uwä bipani täk täkaŋ. ⁸ Upäŋkaŋ kepma täŋo äbot ninäwä bänep nadäk-nadäkninta watä kehäromi itpäŋ kuŋat tākāna. Täjpäkaŋ nadäkiniknin ba notniyeta nadäŋ yämik-iniktä kurepä ude ukät-pipik täŋ nimiŋirän äma wakitä nämo nidäpek. Ba Anututä bureni api nimagurek yäŋ bänepnin ukädagän peŋitna unitä gwäpä kehäromi ude täŋ nimik täyon. ⁹ * U mebäri ŋode unita; Nin Anutu täŋo bänep wakwaki bureni kaŋ-ahäneta nämo iwoyäŋ nipmaŋkuk. Nämo inik! Ekäninin Jesu Kristo täŋo wäpi terak irit kehäromi korenetä iwoyäŋpäŋ nipmaŋkuk. ¹⁰ * Jesutä ninta kowata kumbuko unita ukät bok täga api itne. Unita Jesu täŋo äbäkäbäk kadäni-ken nin kumnayäŋ tämäŋo u ba kodak itnayäŋ tämäŋo u tägagän, ukät penta api it yäpmäŋ ärone. ¹¹ * Eruk, inä man tägagämän u nadäŋpäŋ man kowat iwerän täjpäŋ bänepjin pen täj-kehäromtak täkot, täk täkaŋ ude.

Kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwatne

¹² * Notnaye, man kehäromi ŋode täwetkamäŋ; Äma intä yäŋpäŋ in täŋkentäktä bämopjin-ken komi epän täk täkaŋ ba Ekänita yäŋpäŋ intäjukun täŋ tamik täkaŋ, ba täwetpäŋ täwoŋärek täk täkaŋ u nadäŋ yämik täkot. ¹³ Täŋkaŋ epän ude täŋ tamik täkaŋ unita inä nadäŋ yämikinik täjpäŋ bänep oretoret terak oraŋ yämik täkot.

Täjpäŋ notjiye-kät not täjpäŋ bänep kwini terak it täkot. ¹⁴ * Unita notnaye, in ŋode täk täkot; Äma gaŋani, epän nämo täjpanita umun man yäwet täkot. Ba äma täŋ mäyäk-mäyäk ba umun terak kuŋarani udewani täŋkentäŋ yämiŋpäŋ bänepi täj-kehäromtak täkot. Ba äma kehäromini nämo täj-mehamtaŋ yämik täkot. Täjpäŋ äma udewani täŋkentäŋ yämikta nämo gaŋa täneŋ. Nämo, pentagän täŋkentäk-kentäk terak kuŋat täkot. ¹⁵ * Täjkaŋ waki kowata kowata täneŋta watä kehäromi itpäŋ kuŋat täkot. Ude täjkaŋ injin-tägän ba äma gägäni kuduptagän täjkentäk-kentäk kowata kowata kaŋ täŋ yäpmäŋ ärowut.

* 5:9: 1Te 1:10; 2Te 2:14

* 5:10: Rom 14:8-9; 1Te 4:14

* 5:11: Jud 20

* 5:12: 1Ko 16:18; 1Ti 5:17

* 5:14: 2Te 3:6,11,15

* 5:15: Snd 20:22; Rom

12:17; 1Pi 3:9

16 * Ude tånkaŋ kadäni kadäni bänep pidäm terak oretoret tånpeŋ kaŋ kuŋarut. 17 * Tånkaŋ Anutu-ken yånapiŋ man yäkta nämo gaŋa täneŋ. Nämo, pen yäk täkot. 18 * Ba imaka u ba u unita Anutu bänep täga man iwet täkot. Inä Kristo Jesu-kät kwasikoraniä ude kaŋ tånput yånpeŋ Anututä peŋ täwetak.

19 * Tånpekaŋ Munapiŋ täŋo kädäp nämo däpä kumneŋ. 20 * Tånpeŋ äma kubätä Anutu täŋo mani biŋam yånahånpeŋ täwerirän nadäŋ äwaräkuk nämo täneŋ. 21 Upånkaŋ man nadäk täkaŋ u kuduptagän nadånpeŋ yäpmäŋ danik kaŋ tånput. Ude tånkaŋ imaka täga tånpeänä u kaŋ yäpmäŋ kuŋarut. 22 Ude tånkaŋ waki mebäri mebäri kudup mäde kaŋ urut.

23 * Eruk notnaye, inta yånpeŋ Anutu-ken ŋode yånapiŋ täkamäŋ; Anutu, bänep kwini mähemitä ini ärutpak taŋpeŋ tepmaŋirän bänep kudupi kaŋ tån morewut. Ude täŋirän gupjin, bänepjin ba mäjojin kudupi parirän Ekäninin Jesu Kristo äbayäŋ täyak u inamiken momijin nämo, kaŋ irut. 24 Tånpekaŋ näk nadätat, Anutu tämagut täyak, man bureniŋän yäwani unitä imaka yäyat ŋo inken bureni api tånpek.

25 * Tånpekaŋ notnaye, in ninta nadånpeŋ Ekäniken yånapiŋ täkot. 26 * Tånkaŋ äbot tånpani injin-tägän, Ekäni wäpi terak not tånpeŋ keräntäk täk täkot. 27 Unita näk Ekäni inamiken man kehäromi ŋode täwetat; In man kudän ŋo äbot tånpani kuduptagän daninpeŋ yäwerirä nadäwut.

28 Tånpekaŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo orakoraktä inken itpeŋ itinik täk täyon. Ude.

* 5:16: Plp 4:4 * 5:17: Luk 18:1 * 5:18: Efe 5:20 * 5:19: Efe 4:30
 * 5:20: 1Ko 14:1,39 * 5:23: 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1
 * 5:26: Rom 16:16

2 Tesalonaika

Bäräpi ätu bänepi api äyäjuranitä yabäj ahäk täkañ unitäño manbiñam

¹* Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäj namämpäj näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäj äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak. ²* Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

³* Notnaye, kadäni kadäni yäñapik epän täñkañ bänepnintä peñ niwerirän inta yäñpäj oretoret man iwet täkamäj. Nadäkinikjin tañi pähap tokñeñ ärok täyak, ba bämopjin-ken bänep iron kädet tañi ahäj pat täyak, unita Anutu bänep täga man täga iwet täkamäj. ⁴* Täñpäkañ Anututa yäñpäj in komi komi tamiñirä gupjin komi butewaki terak itkañ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpäj gwäk pimiñpäj kuñat täkañ. Unita intäño manbiñam u nintä komeni komeni Anutu täño äbot täñpani yäñahäñpäj yäwet täkamäj.

Ekänitä äma yäpmäj danikta man

⁵* Komi butewaki ahäj tamiñirä kehärom tañpäj it täkañ uwä ñode niwoñäreñ täyak; Anututä iniken kädet siwoñi iwatpäj nadäñirän bäräpi u ahäj tamik täkañ. Komi unitä inä Anutu täño kañiwat yewa gänañ kukta yäpän-siwoñtañ tamik täyak. Täñpäkañ Anutu täño kañiwat epän u täñkehärom takta epäni täk täkañ. ⁶* Unita kämiwä Anututä kädet siwoñi iwatpäj äma komi butewaki tamik täkañ u kowata komi butewaki udegän api yämek. ⁷* Upäñkañ ämawebe komi butewaki nadäk täkañ inäwä, ninkät penta komi butewaki u api ketäreñ nimek. Ketäreñ nimayäj täyak u Ekäni Jesu-kät añeroniye äbot pähap-kät kunum gänañ naniktä äpnayäj täño kadäni ugän Anutu ini ude api täñ nimek.

⁸* Kadäni uken kädäp mebet ikek äpä äma Anututa täñguñtak täkañ ba Ekäninin Jesu täño Manbiñam Täga u nadäj äwaräkuk täk täkañ uwä komi api yämek. ⁹* Kowata Anututä äma udewanita yämayäj täyak u kumäj-kumäj tärek-täreki nämo. Ba ini dubini-ken nanik ba kehäromini täño epmäget kudäniken yawat kireñpewän päñku äneñi äbäkta

* **1:1:** 1Te 1:1 * **1:2:** Rom 1:7 * **1:3:** 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 * **1:5:** Plp 1:28 * **1:6:** Rom 12:19; Rev 18:6-7 * **1:7:** Mat 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * **1:8:** Sam 79:6; Ais 66:15; Rom 2:8; 1Pi 4:17 * **1:9:** Ais 2:10,19,21

nämo, ukädagän api kunej. ¹⁰ * Kadäni uken Jesutä wäpi biñam yäpmäkta kwawak api ahäwek. Ahänjirän iniken äboriye, ämawebe mani nadänpäj bänepi-ken peñpeñ kuñarani unitä epmäget kudäni u kañpäñ biñam api yäj iminej. Täñpäkañ inä mani biñam täweritna nadäwä bureni täñkuño unita penta api käneñ.

¹¹ * Unita inta yäñpäñ kadäni kadäni Ekäniken yäñpik man ñode yäk täkamäj; Anutunintä kädet siwoñi iwatta iwoyäñkuko uterakgän itneñta täñpidäm tañ tamiton. Täñkañ iniken kehärominitä mehamtäñ tamiñjirän imaka tägatäga täkta gäripi nadäk täkañ u täñpäñ irit kuñat-kuñatjinken nadäkinikjin täño epäni bureni u kañ kañ-ahäwut. ¹² * Ude täñpäñ irit kuñat-kuñatjintä Ekäninin Jesu täño wäpi biñam orañ yäpmäj ärok täkot. Ude täñpäñ Jesu täño wäpi biñam äronjirän in udegän Jesu injamiken wäpjin biñam ikek kañ irut. Wäpi biñam uwä Anutunin ba Ekäninin Jesu Kristo unitäño iron.

2

Anutu täño manta iwan api ahäwek

¹ * Notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täño äbäkäbäk ba unitä nimagut yäpmäj päbä dubini-ken api nipmañpeko unitäño manbiñam täwera nadäwut. ² Äma ätutä ñode api yäj-täkñatneñ; Munapiktä ñode niwetak; Ekäni täño kadäni uku ahänjuk yäj api täwetneñ. Ba meni-tägän jop api yäj-täkñatneñ. Ba man kudän terak Poltä kudän täk yäj api yäj-täkñatneñ. Ude yäj-täkñarirä in täñguñ täñpäñ kwaiñkañ bänepjin nämo pewä putärewek. ³ * Yäj-täkñat man udewani täwerirä nämo nadäj yämineñ. Ekäni täño kadäni keräp täñjirän pengänä Ekäni täño manta iwan pähap api ahäwek. Täñkañ Peñawäk Äma, geñita biñam täñpani unitä kwawak api ahäwek. ⁴ * Täñpäñ äma uwä imaka imaka ämatä anutu yäj iwetpäñ yäniñ oret täkañ u kudup yäpmäj päpä yepmañpäñ ini wäpi api yäpmäj ärowek. Ude täñkañ Anutu täño kudupi yot gänañ äro itpäñ inita Näk Anutu yäj api yäwek.

⁵ Täñpäkañ näk inkät itkañ unita täwetkuro ukeño u nadäkañ ba nämo? ⁶ Kadäni ñokengän ukät-pipik pätak u nadäkañ? U keweñjirän Peñawäk Ämatä kadäni yäj imani-ken api ahäwek. ⁷ Täñpäkañ apiño Peñawäk Ämatä epän käbop käbop täk täyak. Ude täñtäñ kuñattäyon ukät-pipik u keweñjirän Peñawäk Äma

* **1:10:** Kol 3:4; 1Te 3:13 * **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * **1:12:** Ais 24:15; Mal 1:11 * **2:1:** 1Te 4:13-17 * **2:3:** 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jon 17:12 * **2:4:** Dan 11:36; Ese 28:2

u kwawak api ahäwek. ⁸ * Kwawak ahänpäj irirän Jesutä äbänpäj meni woŋ piäŋ-iwat-pewän Peŋawäk Äma u kumäŋirän eruk Jesu täŋo peŋyänek ägonitä yäput pewän paot-inik api täŋpek. ⁹ * Täŋpäkaŋ intäjukun, Peŋawäk Äma u nämo kumäŋirän Satantä kehäromi imänkaŋ Peŋawäk Äma u Näk näwarut yäŋ nadänpäjä täŋyäkŋarani ba kudän kudupi mebäri mebäri api pewän ahäneŋ. ¹⁰ Ude täŋpäj ämawebe paot-paotta biŋam yäwani kädet waki mebäri mebäri terak api täŋyäkŋarek. Ämawebe uwä Anutu täŋo man bureni u nadänpäj iyap takta bitnäk täkaŋ unita api paotneŋ. Man bureni u nadänpäj iyaptak täŋkuŋ yäwänä man unitä täŋkentäŋ yämitek. ¹¹ * Upäŋkaŋ nämo! Man burenita nadäkinik nämo täk täkaŋ unita Anututä nadäk bureni nämo, iniŋ kireŋpewän nadäk-nadäki peŋ awähurirän jop manmanta nadäwä bureni api täneŋ. ¹² Man burenita bitnänpäj imaka wakita gäripi nadäk täkaŋ unita ämawebe uwä kowata ahäŋ yämekta Anututä kädet ude uwä api peŋ yämek.

Nadäŋ dämiŋpäj itkot

¹³ * Täŋpäkaŋ notnaye, Ekänitä inta nadäŋ tamikinik täk täyak! Pengän-inik Anututä intä irit kehäromi kaŋ-ahäkta iwoyänkuko unita inta yänpäj Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet täkäna! Täŋpäkaŋ in irit kehäromi kaŋ-ahäkta iwoyänkuko uwä Munapiktä bänepjin täŋ-kodaktaŋ tamiŋirän Jesu täŋo manbiŋam burenita nadäkinik täŋpäj kuŋattäŋgän api kaŋ-ahäneŋ. ¹⁴ Täŋpäkaŋ Anututä in u kaŋ-ahäkta Jesu täŋo Manbiŋam Täga nintä täweritna nadäŋkuŋo uterak iwoyänpäj tepmaŋkuk. Bureni-inik, Ekäninin Jesu Kristotä wäpi biŋam ärowani yäpayäŋ täyak u in ukät penta itpäŋ kaŋ yäput yänpäj yänpäbä tepmaŋkuk. ¹⁵ Unita notnaye, in kadäni kadäni kehärom taŋpäj man, kudän terak ba menintä täwetpäŋ täwoŋäreŋ täŋkumäŋo u kaŋ yäpmäŋ kuŋarut.

¹⁶⁻¹⁷ * Täŋpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo ini, ba Nanin Anututä bänepjin täŋpidäm taŋpäj kehäromi tamiŋirän man ba epän bureni inken peŋkuko u pewä putärewektawä! Anututä nadäŋ nimikinik täŋpäj bänep ironi pähap uterak bänep pidäm, paot-paori nämo, pewän ahäŋ nimik täkaŋ. Täŋkaŋ nadäkiniknin täŋkehärom taŋirän imaka tägagämän kubä mät kaŋ-ahäne yäŋ bureni-inik nadäk täkamäŋ.

3

Ekäniken kehäromi nimikta yäŋapik täkot

* **2:8:** Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 * **2:9:** Mat 24:13; Rev 13:11-13 * **2:11:**

2Ti 4:4 * **2:13:** 2Te 1:3; Jon 15:16; Efe 1:4; 1Te 4:7; 5:9 * **2:16-17:** 1Te 3:13

1 * Eruk notnaye, ninta yäjapik man yäk täkot. Ude täjirä Ekäni täño mantä itpäñ-nadäki nämo, inken ahäjirän nadäwä ärowani täñkuko udegän komeni komeni kañ kuñ morewän. 2 Täñpäkañ äma wakiwaki ba äma peñawäk täñpani unita yänpäñ täñkentäñ nimikta Anutu-ken yäjapik man yäj nimik täkot. Nadäkañ? Ämawebe ätutä Anututa nadäj imikinik nämo täk täkañ. Ämawebe udewanitä iwan täñ nimik täkañ.

3 * Upäñkañ Ekänitä imaka u ba u täkta yäk täyak udegän täk täyak. Unita waki täño mähemitä in täñpän waneño udetä bänepjin mehamtañ tamiñpäñ watä it tamik täyak. 4 * Ude täñ tamik täyak unita inta nadäwätäk nämo täk täkamäj. Nämo, ñode nadäk täkamäj; Man täwet täkamäj u buramik täkañ. U pen api buramiñ yäpmäj kuney yäj nadäk täkamäj. 5 Ekänitä ini nadäk siwoñi täwetpäñ täwoñärenjirän Anutu täño bänep iron terak kañ kuñarut. Täñpäñ Kristotä komi bäräpi gänañ nämo kwitañkuko udegän gwäk pimiñpäñ kañ kuñarut.

Epän nämo täñpeno uwä ketem nämo näñpen

6 * Notniye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ñode täwetna nadäwut; Äbot täñpani ätutä epänta gaña tañpäñ jop kuñat täkañ. Äma udewani man täwetpäñ täwoñärenkumäño u nämo buramik täkañ. Unita udewani-kät penta nämo kuñatnej. 7 * Nämoinik! Nintä kädet täñpäñ-täwoñärek täñkumäño udegän kañ täñput. Ninä inken jop nämo itkumäj. 8 * Nin inken ketem gwäki nämo, nämo nañkumäj. Nämoinik. Ketem tuñumta yäj-niwarani yäkañ, yänej yänpäñ tamimañ bipani ketnintä epän kädäp ikek täñkä komi nadäñkumäj. 9 * Täñpäkañ ude täneta nämo yäj nimani. Ninä ketem inken nanik täga yäpnañpäñ in kädet täga täñpäñ-täwoñärenjitna udegän kañ iwarut yänpäñ ude täñkumäj. 10 * Kädet täga unita inkät penta itkañ ñode täwetkumäj; Äma kubätä epän nämo täñpeko uwä, ketem nämo näñpek.

11 * Täñpäkañ inken naniktä man ñode äbäjirän nadäñkumäj; Äma ätu uwä epän peñpäñ käroñ-käroñ kuñatkañ yot äroñkañ-äpäk täñtäñ kuñat täkañ. 12 * U täga nämo! Äma udewani Ekäni Jesu Kristo wäpi terak jukuman ñode yäwetnapäñ nadäkinik täk täkot; Komejin-ken itdämiñpäñ epänjin täjirä bureni ahäwäpäñ injinken ugänpäñ nak täkot. 13 * Täñkañ notniye, inä kädet siwoñita gañani nämo täneñ.

* 3:1: 1Te 5:25 * 3:3: 1Te 5:24 * 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10; 1Te 4:10 * 3:6: Mat 18:17; Rom 16:17 * 3:7: Plp 3:17; 1Te 1:6 * 3:8: 1Te 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:10: 1Te 4:11 * 3:11: 1Ti 5:13 * 3:12: 1Te 4:11 * 3:13: Gal 6:9

14 * Tänpäkaŋ man kudän ɲo terak täwetkamäŋ uwä äma kubätä bitnäŋirän mebärini yäŋahänpäŋ kakätäwäpäŋ inigän itpäŋ kaŋ mäyäk tawän. 15 * Iwan kaŋ täŋ imut yänpäŋ nämo yäyat. U äbot tänpäni notjinpak kubä unita yänpäŋ-iwoŋärek täŋirä kädet siwoŋi kaŋ iwarän.

16 * Eruk, Ekäni kwini mähe mi unitä kwini pewän ahäŋ tamiŋirän kadäni kadäni, imaka u ba u tänayäŋ täkaŋ-ken u kwini terakgän kaŋ täŋ yäpmäŋ kut. Täŋirä Ekäni inkät kaŋ irän.

17 * Yäntärek man ɲowä Pol näkŋa-tägän ketnatä wäpna kudän täyat. Man kudän kudup näkä pewa ärek täkaŋ uwä ini udegän täk täyat. 18 Tänpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo orakoraktä inken patinik täk täyon. Ugän.

1 Timoti

Poltä äma gubaŋi kubä Anutu täŋo man yänhäwani u jukuman iwetkuk

1-2 * * Nanakna Timoti, näk Pol, Kristo täŋo aposorotä man ŋo kudän täŋ gamitat. Waki keriken nanik nimagurani ämanin Anutu ba Kristo Jesu, yarä unitä peŋ näwet-pewän aposoro ahänkut. Kristo ini kubä-tägän kunum gänaŋ täga api nimagut yäpmän ärowek. Täŋpäkaŋ Timoti, nadäkiniknek kubägän unita gäka nadänjira nanakna bureni ude täyan. Unita orakorak, butewaki ba bänep pidäm Anutu Nan ba Ekäninin Kristo Jesu uken nanik gäkä terak äroton.

Äma ätu Anutu täŋo man peŋawähut täkaŋ

3 * Timoti, näk Masedonia kome kwa yänkaŋ gäwetkuro ude kaŋ tä! Efesus komeken ätukät itkaŋ äma ätutä Anutu täŋo man yänpäŋ peŋawähut täkaŋ uwä yabän yänpewi kaŋ pewut! 4 * Äma udewanitä imaka burenita nämo yäk täkaŋ. Uwä äbekiye oraniye täŋo kobap man yänit äma biani umunitä it yäpmän äbuŋo unitäŋo mebärita yänpäŋ-nadäk täk täkaŋ. Man udewanitä äbot täŋpani ämawebe täŋo nadäk-nadäki täŋpä wawäpäŋ Anututa nadän imikinik täŋpäŋ kuŋatta nämo täŋkentän yämik täyak. Ba imaka tägatäga Anututä ämawebe bänepi-ken täkta nadatak u nämoinik täŋkentän yämik täyak. Unita man jopi yäk täkaŋ u kaŋ pewut!

5 Ima mebärita man kehäromi ŋo yäyat? U äbot täŋpani ämawebe bämopi-ken bänep iron kädet täŋmeham täkta yäyat. Täŋpäkaŋ bänep iron kädet u jop nämo ahäwek. Nämoinik, Jesuta nadäkinik bureni täŋpäŋ Anutu inamiken bänep kuräki-inik itkaŋ bänep udewanitä kädet u siwoŋi yän täwet täkaŋ ugänpäŋ iwatneŋ. Ude täŋirä bänep iron kädet bureni u api ahäwek. 6 Upänkaŋ äma ätu kädet u peŋpäŋ man jopi, jiraŋ-ken nanik kaŋ-ahänkuŋo upän yäpmän kuŋat täkaŋ. 7 * Täŋkaŋ inita ŋode yäk täkaŋ; Nin Juda täŋo бага man unitäŋo yäwoŋärewani äma yäk. Baga man unita nadäna tärek täkaŋ yän yäk täkaŋ. Ude yäk täkaŋ upänkaŋ бага man unitäŋo mebäri nämo nadäwä tärewäkaŋ jop man yäk täkaŋ.

8 * Täŋpäkaŋ ninä бага manta ŋode nadäk täkamän; Uwä nadäk siwoŋi terak yäpmän kuŋatnero uyaku бага man u imaka täga yän nadäne. 9 Baga man u äma siwoŋi kuŋaranita

* 1:1-2: Kol 1:27 * 1:1-2: Apos 16:1-3; Tai 1:4 * 1:3: Plp 2:24 * 1:4: 1Ti

4:7; Tai 1:14 * 1:7: 1Ti 6:4,20; Tai 1:10 * 1:8: Rom 7:12,16

yänpän nämo pewä ahäwani. Nämo uwä äma бага man utpän ärowani kädet pewä ahäk täkañ unita yänpän pewani. Äma udewani Anutu täño kädet mäde ut imiñkañ momi täktäk kädet ba kome täño kädet ugänpän iwat täkañ. Tänpän miñjiye naniye ba äma ätu kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ. ¹⁰ * Ba kubokäret täk täkañ, ba añ täño kudän täk täkañ, ba ämawebe jop yäkñatpän yäpmäñ päñku äma ätuta watä piä täñ yämikta yäniñ kireñirä moneñ yämik täkañ. Täñkañ äma udewani jopman yäk täkañ, ba Ekäni täño wäpi yänpän jopman terak yäñkehäromtak man yäk täkañ, ba kädet waki u ba u Anutu täño man mebäri bureni tä yäjiwät täyak upän täk täkañ. ¹¹ * Tänpäkañ man bureni mäde ut imik täkañ uwä manbiñam Anututä näkä yäñahäkta namiñkuko u. U Anutu irit gäripi nikek täño mähemi, unitäño manbiñam epmäget penyänjek ikek u.

Ekäni tä Pol orañ imikinik täñkuk

¹² * Ekäni Jesu Kristotä kehäromi namiñpän täñ-kehäromtañ namiñkuk. Täñkañ piäna täga api täñpek yäñ nadäñ namiñpän watä piä täñ imetta yäñ namiñkuk. Unita bäneñ täga man iwet täyat. ¹³ Bian it yäpmäñ äbutken uken näk Kristota yäñärok man yäñit, komi imiñit ba piäni tänpäwakta kädet mebäri mebäri pewa-ahänkuñ. Tänpäkañ guñ itkañ Ekäni täño mebäri nämo nadäwa tumbäpän waki täñ imiñkuro mebäri unita Anututä butewaki nadäñ namiñkuk. ¹⁴ Tänpän Ekäni täño irontä näkä terak tokñek parirän Kristo Jesuken nanik bäneñ ironkät nadäkinik nikek ahänkut.

¹⁵ * Node nadä; Jesu Kristotä momi täñpani wakiken nanik yämagutta kome terak äpuk. Man uwä bureni-inik. U kudup-tagän bänepnin-ken penpän yäpmäñ kuñatnañi. Tänpäkañ waki täñpani täño intäjukun äma bureni u näk ño. ¹⁶ Kowata yäpnañi upänkañ butewaki pähap, unitäño mebäri näkä terak kuduptagän äronkuk. Tänpän äma momi wakiinik täñpani näka butewaki u mebäri ñodeta nadäñ namiñkuk. Ämawebe nadäkinik tänpän irit kehäromita biñam tänayän täkañ unitä kudän kudupi näkä terak äronkuko unitäño mebäri kañpän nadäneñta Kristotä ude uwä täñ namiñkuk. Ude kañpän nadänpän ñode täga nadäneñ; Polta täñ imiñkuko udegän ninta täga täñ nimek. ¹⁷ * Unita ñode yäwa! Irit kehäromi täño Ekäni u ekäni pähap. Uwä kumäk-kumäki nämo ba ämatä kënañi nämo. U Anutu pähap kubägän. Unita unitäño wäpi biñam ba epmäget penyänjeki pat yäpmäñ kuñpän pen it yäpmäñ kuk täyon. Bureni-inik!

* **1:10:** Tai 1:9 * **1:11:** 1Ti 6:15 * **1:12:** Apos 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10;

Gal 1:13 * **1:15:** Luk 15:2, 19:10 * **1:17:** Rom 16:27

18 * Eruk, nanakna Timoti, profet ätutä man yäntären gamani udegän peñ gäwetat. Gäk man u iyap tanpänj Ekäni täño man unita yänpänj ämik kañ tä. 19 * Tänpäkañ nadäkinikka kehäromigän parirän bänepkatä kudän u siwoñi yäj nadäk täyan ugänpänj kañ iwat. Äma ätutä ude nämo täñkuño unita nadäkiniki pewä putärewäpänj wañkuñ. 20 * Äma uken nanik kubä wäpi Himeneus. Kubäwä wäpi Aleksada. Yarä u Anututa yäjärok man iwet takamän unita Satan keru terak yepmañkut. Ude täñkurowä Satantä komi yämiñ yäpmäj kuñirän kudän waki u kañ pewun yänpänj ude täñkut.

2

Ekäniken yäjapikta jukuman

1 Eruk Timoti, intäjukunä nadäk kehäromi injit täyat uwä ñode gäwera; Nadäkinik tänpänitä ämawebe kuduptagänta yänpänj Ekäniken yäjapik takot. Tänpänj imaka u ba unita äma ätutä wäyäkñek takañ unita yänpänj Anutu-ken yäjapinpänj bänep täga man iwet takot. 2 * Täñkañ kome täño intäjukun äma ba gapman kudupta Anutu-ken yäjapik manpänj mehamtäñ yämik takot. Yäjapik man ude yäjitna watä it nimiñirä kwiniñän itpäñ Anutu iniñ orerani ude kuñatpänj kudupi siwoñigän kañ itna. 3 Ude tänayänj takamäj unitä api tägawek. Ba waki keru-ken nanik nimagurani ämanin Anutu unitä nibäwän udegän api tägawek. 4 * Unitäwä äma kuduptagän inita biñam tänpänj man bureni yäpmänpänj bänepi-ken pekta nadäk täyak. 5 U imata, Anutu kubä-tägän it nimitak. Ba bämop äma bureni kubägän, Anutu ba äma nin bämopnin-ken it täyak u äma äworewani Jesu Kristo. 6 * Kristo unitä kadäni iwoyäwani-ken ämawebe kuduptagän mominin täño kowata däpmäj tärekta gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä kwawak ñode niwoñäretak; Anutu u ämawebe kuduptagän waki keru-ken nanik yämagutta nadäk täyak. 7 * Unita näk ämawebe Manbiñam Täga u yäjähänpänj yäwetta ba aposoro ude iretta yänpänj iwoyänpänj nepmañpani. Tänpäkañ guñ äbotken man bureni-inik ba nadäkinik täño mebäri yäwetpänj yäwoñärektä yäwoñärewani äma täño piä ude yäj namani. Man uwä jop nämo, bureni yäyat!

Ämawebe täño man

8 Eruk, ämanita ñode yäyat; Äma komeni komeni, siwoñi itkañ Anutu-ken ket kewatpänj kañ yäjapik täñput. Ude tänpänj

* **1:18:** 1Ti 6:12; Jud 3 * **1:19:** 1Ti 3:9 * **1:20:** 2Ti 3:17, 4:14-15; 1Ko 5:5
 * **2:2:** Efe 6:18; Plp 4:6 * **2:4:** Ese 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9; Rom 3:29-30; Hib
 12:24 * **2:6:** Gal 1:4 * **2:7:** Apos 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11

norije-kät kokwawak ba iwan nämo täneŋ. Nämo, irit kuŋat-kuŋari pakigän kaŋ kuŋarut.

⁹* Ba webeta udegän ɲode yäwa; Webewä tek ähan nadäwani kaŋ tänpän yäpmän kuŋarut. Inita nadäwä äpani tänpäpän ämatä gäripi nibäwut yänpän gupita epmäget taŋi nämo täneŋ. Tänpän gwäk pujiŋ topmäk-topmäk tänpän nämo kuŋatneŋ. Ba omäk meran, gwäki ärowani nämo meran täŋ yäpmän kuŋatneŋ. ¹⁰* Nämo inik. Webe, Ekäni täŋo gäripi terakgän kuŋatnayän yäk täkaŋ unitäwä täŋkentäk-kentäk piä täŋpeŋ kuŋarirä uyaku api tägawek.

¹¹ Tänpän Anutu täŋo käbeyä-ken webewä, kwikinik äpani itkaŋ juku peŋpän nadäk-nadäk piä täk täkot. ¹²* Tänpäkaŋ webetä ämani Anutu täŋo manpän yäwetpän yäwoŋärek piä ude täkta ba intäjukun täŋ yämikta nämo nadän yämitat. Uwä käbeyä-ken man kum itneŋ. ¹³* U mebäri ɲodeta; Anututä Adam jukun täŋkaŋ Iv mäden tewän ahänjkuko unita webetä intäjukun itta bitnätat. ¹⁴* Ba Adamtä täŋyabäk täŋo mähe mi nämo nadän imiŋkuk. Webenitä nadän imiŋpän momi-ken maŋkuk. ¹⁵ Upänkaŋ webewä nanak bäyak-bäyak terak Anututä api yäpän täganeŋ. Bureni, webe u nadäkinik, bänep iron ikek, bänep siwoŋi ba nadäk-nadäk täga terak kuŋatnayän täŋo uwä Anututä api täŋkentän yämek.

3

Äbot täŋpanita watä äma täŋo man

¹* ɲode nadä; Äma kubätä äbot täŋpani täŋo watä äma kubä ude itta nadäweko uwä piä täga täŋpayän nadatak yän yäneŋ. Man u bureni-inik. ²* Upänkaŋ äma kubätä watä äma piä u täkta nadänpänä uwä ämawebe inamiken kädet siwoŋi terak kuŋarek. Uwä webe kubägän yäpani. U irit kuŋatkuŋarita watäni itkaŋ nadäk-nadäk täga Anutu-ken nanik yäpmän kuŋarani. U iron terak kuŋarani. U yänpän-yäwoŋärek piä säkgämän täŋpani. ³ Täŋkaŋ ume komita ämäŋi nämo täŋpani. Täŋkaŋ ämik täŋpani nämo, äma kwini, komi nämo, säkgämän-inik kuŋarani. Ba moneŋ tuŋumta nadän gäripi-inik nämo täŋpani. ⁴ Äma uwä iniken webe nanakta watäni säkgämän it yämiŋpän äperiye nanakiye yänpän-yäwoŋärek täŋjirän nani oraŋ imiŋpän mani buramiŋpän kuŋarani. ⁵ Unita jide nadätan? Äma kubätä webeni nanakiye watä säkgämän nämo it yämeko uwä jide tänpän Anutu täŋo äbot täŋpani ämawebeta watä säkgämän it yämek? ⁶ Tänpäkaŋ bänep apigän

* **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10 * **2:12:** 1Ko 14:34 * **2:13:** Stt 2:7,22;

1Ko 11:8-9 * **2:14:** 2Ko 11:3 * **3:1:** Apos 20:28 * **3:2:** Tai 1:6-9

äyänurani kubätä äbot tänpänita watä nämö irek. Äma ude-wanitä inita nadäwän ärowani tänjirän Anututä Satanta tänjukuo ude, manken tewekta. ⁷* Ba ugän nämö. Äma kubätä watä äma piä yäpmäkta nadäweko uwä ämawebe Jesuta nadäkinik nämö tänpäni injamiken siwoŋi kuŋarirän äma täga yän iwerani. Täŋ, äma udeyani nämowä ämawebetä yänpän-kaŋiwat tänjirä Satantä bänepi tänpän guŋ tawäpän buŋep-ken tewekta.

⁸ Äbot tänpäni täŋo täŋkentäk äma imaka, ämawebe injamiken siwoŋi kuŋatkaŋ tänyäkŋarani nämö tänpäni. Täŋkaŋ ume komi nanŋaŋ tängunguŋ nämö tänpäni. Ba moner äma tänyäkŋarani tänpän moner tuŋum jop nämö yäpän. ⁹ Täŋkaŋ äma u Anutu iwat-iwat kädet Anututä ini kwawak niwoŋärenkuko u inŋit-inik tänpän Anutu injamiken bänepi kuräki-inik irani. ¹⁰ Tänpäkaŋ pengänä täktäki ba irit kuŋat-kuŋari yabänpän-nadäk tänpän käderi täga täŋpeko uwä, eruk piä yämen. ¹¹* Tänpän webeniye udegän, ämawebeniye injamiken siwoŋi kuŋarani ba man äyänutpän yäkyäk nämö tänpäni. Uwä kwikinik itkaŋ bänepita watäni itpän man bureniŋän yänpän kuŋarani. ¹² Tänpäkaŋ äbot tänpäni täŋo täŋkentäk äma uwä webe kubägän yäpmänpän äperi nanak ba watäniyeta säkgämän yabän yäwarani. ¹³ Eruk, täŋkentäk äma piäni tänpewä tägak täkaŋ uwä wäpi biŋam säkgämän ahäk täkaŋ. Ba nadäkiniki kehäromigän inŋitpän unitäŋo mebäri yänahäktä bätakigän nadäk täkaŋ.

Anutu iwat-iwat kädet unitäŋo mebäri-inik

¹⁴ Timoti, näk gäkken bäräŋer ärekta nadätat upänkaŋ ŋodeta yänpän man ŋo intäjukun kudän tänpän gamitat. ¹⁵* Ude tänpän imaka kubätä gäkken ärekta kädet tänpipiŋ nameko uwä, eruk man ŋo danipän nadänkaŋ Anutu täŋo äbot nin kädet siwoŋi u ba u täga iwatne yän ket nadäwen. Tänpäkaŋ Anutu täŋo äboriye nin uwä Anutu irit mähe mi täŋo äbot bureni. Nadätan? Anutu täŋo äbot pähap uwä man bureni täŋo meham ba bek bämopi ude itkaŋ. ¹⁶* Bureni-inik, Anutu Bureni iwat-iwat kädet unitäŋo mebäri-inik u imaka täŋi pähap kubä! Anututä ini niwoŋärenkuko uwä ŋode;

Äma äworeŋirän ämawebetä kaŋkuŋ.

Munapiktä unitäŋo täktäki u siwoŋi-inik yän niwoŋärenkuk.

Tänjirän aŋerotä kaŋkuŋ.

Tänpäkaŋ ämatä wäpi biŋam äma äbori äboriken yäpmän kuŋatpän yänahänkuŋ.

Tänjirä komeŋ ämatä nadäkinik täŋ iminŋkuŋ.

* **3:7:** 2Ko 8:21 * **3:11:** Tai 2:3 * **3:15:** Efe 2:19-22 * **3:16:** Jon 1:14; Mak 16:19

Nadäkinik täñ iminjirä Anututä kunum gänañ yäjikñat yäpmän
äro wäpi biñam ikek teñkuk.

4

Äma täño nadäk jopi nämo iwatneñ

1 * Munapiktä kwawak ñode yäñahäk täyak; Kämiwä äma ätutä Anutu täño man penpäñ Satan täño äboriye unitäño yäñ-yäkñarani man ba mäjo täño jop manman api nadäñ yämineñ. 2 Täñpäkañ äma man udewani yäñahäk täkañ uwä jopman yäwani. U bänepitä kudän u siwoñi yäñ nadäk täkañ u nadäñ parit täñpäñ äma jop yäñ-yäkñatpäñ yäjiwät man mebäri mebäri ñode yäk täkañ; 3 * Webe yäpmäkta yäjiwäarani yäk. Gubañigän itkot yäk. Ba, ketem ätu nämo näneñ yäñ yäk täkañ. Ude yäk täkañ upäñkañ ketem uwä Anututä peñ moreñkuk. Ketem u ämawebe nadäkinik ikek itpäñ man bureni bänepi-ken pewani unitä bänep täga man iwetpäñ näneñta yäñkuk. 4 * Imaka kuduptagän Anutu-ken nanik ahäwani uwä tägagän. Unita äma kubätä u nakta yäjiwätñañi nämo. Nämoïnik, bänep täga man iwetpäñ u kuduptagän täga yäpmänpäñ näne. 5 Ude täñjitna Anutu täño man ba bänep täga man unitä ketem terak äronjirän Anutu injamiken nintä nakta biñam täk täkañ.

Timotita jukuman ätu

6 Eruk Timoti, gäk äbot täñpani notkaye man ño yäwetpäñ yäwoñärek täñpayän täno uwä Jesu Kristo täño piä ämani, man buramik ämani ude api iren. Täñkañ nadäkinik täño man ba Anutu täño man mebäri bureni nadänpäñ buramiñ yäpmän äbuno unitä bänepka täño ketem ude täñjirän api kuñaren. 7 * Täñpäkañ äma jop manman yäwani täño kobap man ba Anututa nämo nadäwani täño jop manman u nadäkta kañ bitnä. Man udewani mäde ut iminjpäñ Ekäni täño käderita yäñpäñ-nadäk täñpäñ nadäkinikka täñkehärom täyi. 8 * Nadätan? Gupnin täñpidäm takta täñoret u täga täñkentäñ nimik täyak upäñkañ bänep täñpidäm täñpäñ Ekäni täño käderi siwoñi iwat-iwat u imaka bureni-inik. Unitäwä kome terak ño, ba kämi kunum gänañ bok, täñkentäk bureni pewän ahäñ nimikta biñam yäwani. 9 * Man ñowä bureni-inik. U ämawebe kuduptagän yäpmänpäñ bänepnin-ken penañi. 10 * Täñpäkañ unitäño bureni yäpmäkta nin nämo gaña tañkañ gwäk duñduñ piä pähap täk täkamän. Täñkañ Anutu irit mähemï, unitäño kehäromi terak yeñgämina pek täkañ. Anutu uwä ämawebe kuduptagän waki keriken nanik yämagutta kehäromi pat imitak. Täñpäkañ

* 4:1: 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Jud 18 * 4:3: Stt 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31

* 4:4: Stt 1:31; Apos 10:15 * 4:7: 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16 * 4:8: 1Ti 6:6

* 4:9: 1Ti 1:15 * 4:10: 1Ti 2:3-4

kehäromini uwä nadäkinik täñpani nin waki keri-ken nanik nimagutkuko ubayäj!

¹¹ Timoti, man gäwetat ño kudup yäwetpäñ yäwoñärek täk täyi. ¹² * Täñpäñ gäk äma gubañi unita yäñpäñ ämawebetä gäka nadäwä äpani nämo täñpek. Gäk bänep iron ba nadäkinikka nitek, ba bänep siwoñi terak itkañ man yäkyäkka ba täktäkkatä äbot täñpani kädet siwoñi kañ yäwoñäre. Ude täñiri udegän täk täkot. ¹³ Ude täñpäñ näka itsämänkañ Anutu täño man daninpäñ yäwoñärek täñit, unitäño mebäri bureni yäwetpäñ yäwoñärek täñpäñ, kädet siwoñi iwatta peñ yäwet täyi. ¹⁴ * Täñpäñ intäjukun ämatä Munapik-ken nanik man yäñahäñpäñ keri gwäkka terak peñirä piä täkta Anutu täño iron yäpuno unita nadäsi. Iron unitäño bureni pewi putärewekta kehärom täñpäñ kañ yäpmäj kuñat. ¹⁵ * Täñpäñ piäka u täñ-dämiñiri burenitä ahäñpäñ parirän kañ kawut. ¹⁶ Täñkañ gäkñaken irit kuñat-kuñatkata ba man yäwetpäñ yäwoñärek täk täyan unitä siwoñi itta watäni itpäñ kañ kuñat. Ude täñkañ gwäk pimiñpäñ täñpayäj täno uyaku ämawebe gäkño man nadäk täkañ u, ba gäkña bok, irit täga api kañ-ahäneñ.

5

Äbot täñpani ämawebejiye tägağän täñ yämineñ

¹ * Timoti, äma ekäni kubätä goret kubä täñirän man jäpi nämo iweren. Nämo, yäpä-siwoñtak man kwini terak iweren, gäkñaken nanka iwereno udegän. Ba äma gubañi gubañi udegän, gäkñaken notkayeta täñ yämeno udegän täñ yämen. ² Ba gäkñaken meñkata täñ imeno udegän webe ekäni ekänita täñ yämen. Ba webe gubañi gubañi udegän, gäkñaken wanotkayeta täñ yämeno udegän kädet siwoñi terak täñ yämen.

³ Täñpäñ webe kajat u orañ yämen. U webe täñkentäkiye nämo udewanita yäyat. ⁴ Täñpäkañ webe kajat kubä äperiye nanak ba äbekiye oraniye nitek täñpäwä, yäwetpäñ yäwoñärek täñiri miñi ba äbeki pähap u täñkentän imineñ. Ude täneño uwä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täneñ. Ude täñpäñ kowata komi nadäñpäñ watä it yämeko uwä udegän täñ imineñ. Ude täñirä Anututä yabäwän tägawek. ⁵ * Täñpäkañ webe kajat bureni-inikä, inigän-inik itkañ Anutu kwasikotpäñ kepma bipani Anutu-ken täñkentäta yäñapik täkañ. ⁶ Täñ, webe kajat kubätä iniken gärip terak kuñareko uwä kodak itak upänkañ kumbani yäj iwetneñ. ⁷ Unita Timoti, man uwä kehäromigän yäweri nadäñpäñ Anutu ba ämawebe injamiken momi nämo, siwoñigän kuñat täkot. ⁸ Täñpäkañ äbot täñpani

* 4:12: Tai 2:15 * 4:14: 2Ti 1:6; Apos 6:6, 8:17 * 4:15: 1Ti 5:22 * 5:1:

Wkp 19:32 * 5:5: Luk 2:37, 18:7

kubätä äboriye ba nägät moräkiye yabänpän nämo täñkentän yämeko, ba bänep iron kädet nämo täñ yämeko uwä äma udewanita u nadäkiniki penpän Anutu kakätäk-inik täyak ubayän yän nadäneñ. Unitäño kudän wakitä Anututa nämo nadäwani äma täño yärepmitak.

⁹ Tänpäkañ webe kajat kubä webe pähap tänpän obañ 60 ude tärewani, äma kubägän yäpani udewani äbot tänpäni-ken täñkentäk yäpmäkta wäpi webe kajat täño wäpi tawañ terak täga penenñ. ¹⁰ * Webe uwä täñkentäk piä tänpäni ba nämo tänpäni unitäño mebäri kakta äma ätu ñode yäwet yabäneñ; Äperiye nanak jide ude yabän yäwat kuk? Ba äma kudupitä ahän iminirä jide ude täñkentän yämin kuk? Ba äma Anutu täño man yäpmän kuñarani iron jide täñ yämin kuk? Ba äma bäräpi nikekta täñkentäk jide ude täñ yämin kuk? Ba iron kädet ätu jide ude täñ kuk? Kädet udewanita yäwetpän nadäk täñirä tagawäpän eruk, webe u äbot tänpäni täño täñkentäk täga yäpek.

¹¹⁻¹² Upänkañ webe kajat gupi kodakitä täñkentäk yäpmäkta wäpnin tawañ terak kudän täwut yän yäneño uwä yäjiwätneñ. Imata, kajari udewani uwä kañgäriptä täñpewän Jesu mäde ut iminpän yänkehäromtak man webe kajat wäpi tawañ terak itta yäneño u irepmitpän äneñi äma kubä yäpmäkta nadäneñ. Ude tänpän man bian yäneño u utpän momi täneñ. ¹³ * Webe udewani uwä piäni nämo bumik, iniken gärip terak eni äro täpätek täñtän kuñat täkañ. Tänpäkañ ugän nämo. U ämawebe yänpän-yabän yäwat täñkañ man waki mebäri mebäri yän-danik täkañ. ¹⁴ * Unita näk ñode yäyat; Webe kajat gupi kodaki udewani äma äneñi yäpmänpän nanak bäyanpän eni ba ironiniye nädananita watä piä tänpen kuñatnañi. Ude täñirä iwantä yabänpän man waki yäwetta manta wäyäkñewä wawäpän itneñ. ¹⁵ Timoti, nadätan? Äbot tänpäni webe kajat ätu kädet siwonji irepmitpän Satan täño kädet iwat täkañ.

¹⁶ Tänpäkañ nadäkinik tänpäni webe kubä täño äbotken nanik kubätä webe kajat ude ireko uwä, webe unitä kajari unita watäni täga it imek. Ude täneño uyaku äbot tänpäni ätutä webe kajat udewani watäni itta nämo api täñbäräp täneñ. Upänkañ webe kajat inigän-inik irani uwä, äbot tänpänitä watäni täga itneñ.

Äbot tänpänita watä irit täño man

¹⁷ * Äbot tänpäni täño watä äma piä säkgämän tänpänita piä täño gwäki yämineñ. Tänpäkañ u bämopi-ken nanik Anutu täño man mebäri bureni yäwetpän yäwonjärek ba yänahäk-ahäk

* 5:10: Hib 13:2 * 5:13: 2Te 3:11 * 5:14: 1Ko 7:9 * 5:17: 1Ko 16:18

kadäni kadäni tāk tākaŋ äma unita gwäki taŋi yäminen. ¹⁸ *
Unitawä Anutu täŋo man kudän täwani ŋode itak u nadäkaŋ;

*Bulimäkautä piä täŋ gamiŋkaŋ ketem moräki näŋpayäŋ täŋirän
nämo yäjiwären. Ketem näŋpeko uwä piä täŋo gwäki. Lo
25:4*

Ba man kubä ŋode;

Piä ämatä piä täŋo gwäki täga yäpek.

Luk 10:7

¹⁹ * Täŋpäkaŋ äma kubä-tägän äbot täŋpani täŋo watä äma kubä manken tewa yäŋ yäweko uwä nämo nadäŋ imen. Äma yarä ba yaräkubätä yäneŋo uyaku nadäŋ yämiŋpäŋ man piä täŋpen. ²⁰ * Täŋpäkaŋ watä äma u momi täŋirän kaŋ-ahäweno uwä ämawebe injamiken yäpä-siwontak man kehäromi iweriri äma ätu imaka, nadäŋpäŋ umuntäneŋ. ²¹ Täŋpäkaŋ Timoti, Anutu, ba Jesu Kristo ba siwoŋi aŋero äboriye u nabäŋirä ŋode peŋ gäwetat; Jukuman gäwetat ŋo kudup kaŋ iwat. Ude täŋkaŋ äma ätuta gäripi nadäŋpäŋ täŋkentäŋ yämiŋkaŋ ätuta mäde nämo ut yämen. Nämo, kuduŋtagänta piä uterakgän täŋ yämen. ²² Täŋkaŋ äma kubätä Anutu täŋo piä täŋpayäŋ yäŋirän gäkä jukun tärop taŋpäŋ piä tākta ketka gwäki terak nämo pewen. Nämo, äma u momi pengän täŋpeko uwä momi bok tädeŋo ujeta. Unita gäkŋaken bänepka gupkata watäni iriri pakigän kaŋ irän. ²³⁻²⁵ Nadätan? Äma ätu täŋo momi pengän kwawak ahäŋirän ämawebe kuduŋtagän kaŋpäŋ nadäk tākaŋ. Täŋ, ätu täŋo uwä käbop pat yämik tākaŋ uwä kämi yäpmäŋ danik-danik kadäni-ken kwawak mät ahäneŋ. Täŋpäkaŋ ämawebe bämopi-ken täŋkentäk-kentäk piä udegän kwawak ahäk täyak. Täŋ, pengän kwawak nämo ahäk täyak uwä käbop it yäpmäŋ kuŋkä kämi mät ahäwek.

Täŋpäkaŋ Timoti, kokka-ken käyäm kadäni kadäni tāk täyan unita umegän nämo näŋpen. Wain ume täpuri ätu bok näŋpen.

6

Watä piä äma jopita man

¹ * Timoti, gäk watä piä äma jopi, Jesuta nadäŋ imani u ŋode yäweren; In kuduŋtagän mähemjiye täŋkentäŋ yämiŋpäŋ u gämori-kengän kuŋjat tākot. U imata, ärowani täŋ yämiŋirä Anutu täŋo wäpi biŋam ba unitäŋo man bureni iniŋ wärätneŋo ujeta. ² * Täŋpäkaŋ watä piä äma ätu täŋo mähemije uwä nadäkinik täŋpani upäŋkaŋ ŋode yäŋpäŋ ärowani nämo täŋ

* 5:18: 1Ko 9:9; Mat 10:10 * 5:19: 2Ko 13:1 * 5:20: Gal 2:14; Efe 5:11

* 6:1: Efe 6:5 * 6:2: Plm 16

yämineŋ; U notnapak unita unitäŋo mani täga uret yäŋ nämo nadäneŋ. Nämoïnïk! In ŋode nadänaŋi; Mähemna ŋowä Jesu täŋo äbotken nanïk. Unita nadäŋ imikinik täŋkaŋ gwäk pimïŋpäŋ piä säkgämän täŋ imïk täyiwa! Unita Timoti, gäk man u wari wari yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpäŋ kädet siwoŋi u iwatta bänepi täŋpidäm taŋ yämen.

Moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip täŋo man

3* Täŋpakaŋ man kubä ŋode; Äma ätutä man bureni yäpmäŋ äyähutpäŋ man inigän kubä yäŋpäŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo meni jinom unita bitnäc täkaŋ. Ude täŋpäŋ unitäŋo man kädet, yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpani u mäde ut imïk täkaŋ. Eruk äma udewanita ŋode nadäneŋ; 4-5* U inita nadäwän ärowani täŋpakaŋ guŋinik täyak yäŋ nadäneŋ. Äma udewaniwä man bureni peŋpäŋ manbiŋam jopi-jopi terak yäŋuruk-uruk bumta yäk täkaŋ. Ude täŋpäŋ noriye täŋo moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip, yäŋpäŋ-yabäŋ yäk, yäŋtäwen-täwen ba nadäk wakiwaki, kadäni kadäni pewä ahäk täkaŋ. Äma udewani uwä bänep nadäk-nadäki paoräkaŋ man bureni nämoïnïk nadäŋkaŋ ŋode nadäk täkaŋ; Anutu täŋo man yäpmäŋ kuŋaritna moneŋ tuŋum kaŋ ahäŋ nimut yäŋ nadäk täkaŋ.

6* Ude nämo, upäŋkaŋ tuŋum Anututä ähan peŋ nimani unita nadäna tägawäkaŋ Ekäni täŋo kädet siwoŋi iwät-iwät unitä bureni-inïk, imaka säkgämän säkgämän pewän ahäŋ nimek. 7* Unita ŋode nadäk täkäna; Meŋnin koki gänaŋ nanïktä ketäŋ äbumäŋo udegän kumäŋpäŋä ketäŋ api kune. 8* Unita ketem kenta tek nadäwani yäpmäk täkamäŋ unitagän nadäk täkäna! 9* Moneŋ tuŋum pähap ätukät yäpmäkta nadäk täkaŋ uwä tänyabäk täŋo buŋep gänaŋ äpmok täkaŋ. Täŋpakaŋ imaka jopi mebäri mebärita nadäŋ gärip täc täkaŋ unitä yepmäŋitpäŋ irit kuŋat-kuŋari täŋpänwak täkaŋ. 10* Bureni-inïk! Moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip unitäwä kädet waki mebäri mebäri täŋo mebäri-inïk täyak. Nadäkaŋ? Äma ätutä kädet ude iwätpäŋ Ekäni täŋo man kädet peŋ awähutpäŋ bäräpi pähap mäyap kotaŋkuŋ.

Irit kehäromi yäpmäkta gwäk pimineŋ

11* Täŋpakaŋ Timoti, Anutu täŋo äma gähä imaka udewani kaŋ-umuntaŋ uruŋ käda kuŋaren. Ude täŋkaŋ siwoŋigän kuŋatpäŋ Anutu ini bumik itkaŋ, nadäkinik, bänep iron nïkek kuŋaren. Täŋkaŋ kehäromigän itpäŋ ämawebe bänep kwini

* 6:3: 2Ti 1:13; Gal 1:6-9 * 6:4-5: 2Ti 3:8, 4:4; Tai 1:14 * 6:6: 1Ti 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 * 6:7: Jop 1:21; Sav 5:15 * 6:8: Snd 30:8 * 6:9: Snd 23:4, 28:22 * 6:10: Efe 5:5 * 6:11: 2Ti 2:22

terak yabāṅ yāwaren. ¹² * Tāṅkaṅ gwāk pimiṅpāṅ nadākinik bureni tāṅo kādet tāgagāmān u iwāt tāyi, āmatā gwāk pimiṅpāṅ nārepṃirek gārepṃirek tāk tākaṅ ude. Ba irit kehāromi kaṅ-ahākta kehārom tanpāṅ kuṅat tāyi. Unita nadātan? Irit kehāromi unita biṅam tākta Anututā gāmagutkuk. Tāṅpāṅ āmawebe iṅamiken Nāk Jesuta nadākinik tāyat yāṅ yāṅahāṅkun-ken uken gāmagutkuk.

¹³ * Anutu, imaka kuduṅtagān irit ikek yāmik tāyak u iṅamiken, ba Jesu Kristotā nāmo umuntanpāṅ Pailat iṅamiken man bureni yāṅahāṅkuko u iṅamiken, ṅode peṅ gāwetat; ¹⁴ Gāk Anutu ba āmawebe iṅamiken siwoṅigān, momika nāmo kuṅatkan piā man yāṅ gamani u iwāt pāṅ tāṅpeṅ kuṅariri Ekāninin Jesu Kristo kaṅ ābān. ¹⁵ * Uwā kadāni Anututā iwoyāṅkuk-ken uken api ābek. Tāṅpākaṅ Anutu uwā irit gāripi nitek itkaṅ intājukun irit piā tāṅpani bureni-inik ini kubā unitāgān it tāyak. Uwā intājukun āma tāṅo Intājukun-inik, ba āma ekāni tāṅo Ekāni-inik. ¹⁶ * Anutu uwā inigān, kumāk-kumāki nāmo. U peṅyāṅeki inigān kubā u gānaṅ it tāyak. Peṅyāṅeki u āma kubātā u dubini-ken kunaṅi nāmo. Tāṅkaṅ Anutu uwā āma kubātā bian nāmo kaṅkuk ba apiṅode imaka kubātā tāga kānaṅi nāmo. Tāṅpākaṅ wāpi biṅam, iniṅoret-oret ba kehāromi pāhap it imiṅkuko unitā pen it yāpmāṅ ārok tāyon. Bureni!

Imaka jopi terak nāmo yēṅgāmā penēṅ

¹⁷ * Eruk Timoti, ābot tāṅpani ātu kome tāṅo monēṅ tuṅum taṅi nitek uwā ṅode yāweren; Gupi yāpmāṅ āroṅpāṅ imaka ābutkwani uterak nāmo yēṅgāmā penēṅ. Nāmoinik, Anutu, tāṅbumbum pewān ahāṅ nimiṅirā unita gāripi nadāk tākamāṅ uteragān kaṅ yēṅgāmā pewut yāṅ kaṅ yāwet. ¹⁸ Tāṅpāṅ ṅode yāwetgān tāṅpen; Kādet tāgatāga ude tāṅpāṅ tuṅum bureni tāṅo māhemi ude kaṅ irut. Ba imaka pāke it yāmikaṅ uken nanik iron tāṅpāṅ āmawebe tāṅkentāṅ yāmīneṅ. ¹⁹ * Ude tāṅirā tuṅum bureni kunum gānaṅ api buṅāt yāmek. Tuṅum bureni unitā tāṅkentāṅ yāmiṅpāṅ Irit bureni-inik kāmi kaṅ-ahākta yāwani u māt kaṅ-ahāneṅ.

²⁰ * Tāṅpākaṅ Timoti, piā yāṅ gamani u watāni itpāṅ kaṅ yāpmāṅ kuṅat. Āma ātutā Nin nadāna-tārewani yāṅkaṅ man jopi yāṅpāṅ-nadāk tāk tākaṅ, unita māde kaṅ ut yāmi. Man u Anutu-ken nanik nāmo. ²¹ * Āma ātu man uterak wohutpāṅ nadākiniki tāṅo kādet kakātāṅirā putāreṅkuk.

* **6:12:** 1Ko 9:25-26; 1Ti 1:18; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37; Jon 19:11 * **6:15:** Lo 10:17; Rev 17:14 * **6:16:** Kis 33:20 * **6:17:** Sam 62:10; Luk 12:20 * **6:19:** Mat 6:20 * **6:20:** 1Ti 4:7; 2Ti 1:14 * **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Eruk uba. Anutu täņo orakoraktä in kudup terak äroton.

2 Timoti

Poltä Timoti täño bänepi täñpidäm takta manbiñam ño kudän täñkuk

1-2 * * Eruk nanakna Timoti bänepna gämäni, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Anututä iniken gärip terak aposoro piä u takta näk iwoyäñpäñ peñ näweränkañ ämawebe man ñode yäwettäñ kuñat täyat; Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänayäñ tämäño uwä Anututä irit bureni api nimek, yäñkehärom tañkuko ude. Eruk Anutu Nan, ba Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak, butewaki ba bänep pidämtä gäkä terak äroton.

Poltä Timoti täño bänepi täñkehärom tañkuk

3 * Oranaye nanayetä bänep siwoñi terak Anututa watä piä täñ yäpmäñ äbuño unitäño kodakini näkä udegän tak täyat. Täñkañ Timoti, gäkä juku piñpäñ Anutu bänep täga nadäñ imiñpäñ uken yäñapik man terak kepma bipani nadäñ gamik täyat. 4 Täñpäñ gepmañpeñ kwayäñ täñira näkä konäm butewaki täñkuno unita nadäñpäñ äneñi gabäñpäñ bänep täga pähap nadäkta gäripi-inik nadätat. 5 * Täñpäkañ nadäkinikka bureni, äbekka Lois kenta meñka Yunis uken patkuko unitä gäkä terak pärenpäñ itkukotä itak u nadätat. 6 * Mebäri unita näk nadäñ gamiñpäñ ñode gäwetat; Ketnatä gwäkka terak peñira Anututä iron pähap täñ gamiñkuko u täñkehärom tañiri kädäp ikek kañ ahäwän. 7 * U imata, Anutu uwä täñjmun-umun terak kuñatneta Munapik nämo nimiñkuk. Nämoinik, Kudupi Munapiki nimiñkuko uwä kehäromi ba bänep iron daiwän tokneñ nimik täyak. Ba täñkentäñ nimiñirän irit kuñat-kuñatninta watä it täkamäñ.

8 * Unita Timoti gäk Ekäni täño manbiñam yäñahäkta täñmäyäk-mäyäk nämo täñpen. Ba komi eñiken irani näkä man yäkta nämo mäyäk täwen. Nämo, Anututä kehäromi gamiñirän uteragän Ekäni täño manbiñamta yäñpäñ komi bäräpi näkä kotak täyat udegän kotakta nämo umuntäwen. 9 * Täñpäkañ Anutu uwä nin waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ kudupi äboriye ude itta nimagutkuk. Imaka täga kubä täñ imiñitna unita yäñpäñ nämo nimagutkuk. Nämoinik! Bianinik, Anututä imaka kubä nämo peñkuk-ken uken iniken iron täñ nimiñpäñ Jesu Kristo wäpi terak nimagutta iwoyäñkuk.

* 1:1-2: Efe 1:1 * 1:1-2: 1Ti 1:2 * 1:3: Plp 3:5; Apos 23:1 * 1:5: Apos 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14 * 1:7: Rom 8:15 * 1:8: Rom 1:16 * 1:9: Efe 2:8-9; Tai 3:5

10 * Tänpän bian-inik nin iwoyänkuko upänkaŋ apiŋo ironi u kwawak ɲode niwoŋäretak; Nimagurani Kristo Jesu uwä kwawak ahänpän kumän-kumän täŋo kehäromi utpewän maŋpänkaŋ, mani biŋamtä irit kehäromi kumäk-kumäk ikek nämo unitäŋo kudän kwawak pewän ahätak.

11 * Tänpäkaŋ näk Anututä mani biŋam täga u yänahäkta iwoyänkuk. Täŋkaŋ Manbiŋam Täga unitäŋo aposoro ba yäwetpän yäwoŋärek äma ude itta imaka, iwoyänpän nep-maŋkuk. 12 Tänpän mebäri unitagän komi eŋi ɲoken komi bäräpi nadän itat. Upänkaŋ nämo mäyäk taŋpän, nadän imikinik täk täyat unita bänep yarä nämo täk täyat. Nämo inik, näk nadäkinik kehäromi ɲode täyat; U kehäromi nikektä piäni ketna terak peŋkuko unita watä it naminirän piä u säkgämän täŋ yäpmän kuŋtäyiwa kadäni pähap api ahäwek.

13 * Unita Timoti, man bureni täŋo tawaŋ näkä gäwetpän gäwoŋärenkuro ugänpän iwarän tänpän ämawebe udegän yäwetpän yäwoŋärek täyi. Ude täŋkaŋ Kristo Jesuta nadän imiŋpän ba gäripka uteragän kaŋ pe. 14 * Tänpän Munapik bänepnin-ken it nimitak unitä täŋkentän gamiŋirän man bureni säkgämän yän gamani unita watäni it täyi.

15 Butewaki! Timoti, notnaye Esia komeken nanik kudup-tagän nabäkätän moreŋkuŋo uku nadänkuno u. Tänpän notnapakyat Figelus kenta Hemogenestä udegän nabä kätänkumän.

16 * Tänpäkaŋ Onesiforustä ude nämo täŋkuk. U näk komi eŋiken irira näka nämo mäyäk taŋpän kadäni kadäni bänep pidäm täŋ namik täŋkuk. Unita näk Ekänitä Onesiforus-kät äboriyeta butewaki nadän yämekta yänapik man yäk täyat.

17 Äma unitä Rom komeken ahänpän näka gwäk pimiŋpän wäyäkŋeŋkä nabän ahäŋkuk. 18 * Ba ugän nämo, Efesus komeken täŋkentäk pähap täŋ namik täŋkuko u imaka, biŋam nadänkuno u. Unita Ekänitä kadäni pähapken butewaki kaŋ nadän imän yänpän yänapik man yäk täyat.

2

Timoti uwä Ekäni täŋo komi äma ude

1 Eruk ironina Timoti, Kristo Jesutä iron pähap äboriyeta täŋ yämik täyak u yäpmän wädänpän kehärom taŋpän kuŋat täyi. 2 Ude tänpänä gäk ba ämawebe mäyap nadänirä man yänahäk täŋkuro u äma ätu Anutu täŋo man kehäromi injipän yäpmän kuŋat täkaŋ u yäwetpän yäwoŋärek täk täyi. Täŋiri unitä äma ätu täga yäwetpän yäwoŋäregän api tänen. 3 * Tänpän

* 1:10: 1Ko 15:55-57; Hib 2:14 * 1:11: 1Ti 2:7 * 1:13: 1Ti 1:10; 1Ti 4:6, 6:3; Tai 1:9, 2:1 * 1:14: 1Ti 6:20 * 1:16: 2Ti 4:16 * 1:18: Jud 21 * 2:3: 2Ti 1:8, 4:5

gäk Kristo Jesu täño komi äma täga ude itkañ komi bäräpi yäpmäkta nämo gañja täwen. ⁴ Komi äma bureni täño mebäri nadätan? U intäjukun ämanatä näka täga nadäñ namän yäñpäñ piä, äma jopitä täk täkañ u nämo täk täkañ. Nämo, u gwäk pimipäñ piä yäñ yämani kehäromigän täk täkañ. ⁵ * Ba äma närepmirek-gärepmirek-ken bäräñek täkañ unita nadä. Äma ude-waniwä noriye yärepmipäñ intäjukun ahäñpäñ gwäki yäpayäñ nadäñpäñä, närepmirek-gärepmirek unitäño бага man siwoñi iwarek. Baga man nämo iwatpäñ jopjop täñpeko uwä gwäki nämo yäpek. ⁶ * Ba man wärani kubä ñode; Äma kubä ketem piä tañigän täñpeko uwä kowatawä noriye ätu yärepmipäñ ketem tañigän näñpek. ⁷ Unita Timoti, man gäwetat ñonita juku piñpäñ kuñariri Ekänitä nadäk-nadäka api täñkwawa täwek. Täñjirän unitäño mebäri api nadäwi-tärenej.

⁸ * Täñpakañ gäk Jesu Kristota nadäñit nadäñit kuñaren. U Devit täño oranitä kumbani-ken naniktä akuñkuk yäñ mani biñam ude täwet täñkuro ukeño. ⁹ * Mani biñam unitagän yäñpäñ komi pähap nadäk täyat. Täñpakañ wäki täñpani ude topmäñpäñ nepmañkuño itat. Upäñkañ Anutu täño man uwä nämo topäni! ¹⁰ * Unita ämawebe Anututä inita iwoyäwani u täñkentäñ yämikta nadäñpäñ näk bänepna täñ-täpäneñpäñ komi bäräpi ño kotañ itat. Ämawebe uwä Jesu Kristo terak irit bureni itak u yäpmäñpäñ kämiwä Jesu-kät penyäñek gänañ tärek-täreki nämo itneñta komi ño nadätat.

¹¹ * Unita man ñode pätak u bureni-inik;

Jesu-kät bureni kumbumäño täñpäwä irit kehäromi-ken Jesu-kät penta api itne.

¹² * Täñpäñ komi bäräpi kotañpäñ nämo kwitanayäñ tämäño uwä Jesu-kät yabäñ yäwat piä bok api täne.

Upäñkañ Jesuta äwo yänayäñ tämäño uwä Jesutä kowata ninta äwo api yäwek.

¹³ * Täñpakañ nin Jesu iwatta yäñkehärom tañkumäño u irepmitnero upäñkañ Jesutä ude täkta yäñkehärom tañkuko u nämo api irepmirek. Nämoinik! U imata, iniken mebäri ba täktäki täga nämo irepmirek.

Piä äma Anututä gäripi nadäk imani

¹⁴ * Unita Timoti, gäk kadäni kadäni man ñowä yäwetpäñ yäwoñärek täk täyi. Täñpakañ man jopita yäñawät-awät täneñta Anutu injamiken man kehäromi kañ yäwet. Man udewanitä äma

* **2:5:** 2Ti 4:8 * **2:6:** 1Ko 9:7,10 * **2:8:** 1Ko 15:4,20; Rom 1:3 * **2:9:** Efe 3:1,13; Plp 1:12-14 * **2:10:** Kol 1:24 * **2:11:** 2Ko 4:11 * **2:12:** Mat 10:33
* **2:13:** Rom 3:3-4; Nam 23:19; Tai 1:2 * **2:14:** 1Ti 6:4; Tai 3:9

kubä täga nämö täñkentäj imek. Nämoinik, äma man u nadäk täkañ unitäño bänepi täñpänwak täkañ. ¹⁵ * Täñpäkañ Anututä nadäj gaminjirän tägawekta gwäk pimiñpäñ piäka täk täyi. Ude täñkañ man bureni pähap siwonjigän yäjahäj yäpmäj kuñiri mäyäktä piä äma gäkä terak ärowektawä. ¹⁶ * Ba man jopi, kome täño nadäk unita yäjuruk-uruk yäjirä nämö nadäwen. Ude täk täkañ uwä täñ yäpmäj kuñkä man jopi kehäromi-inik injitpäñ Ekäni täño man pekinik api täneñ. ¹⁷ * Man udewani uwä paräm tokñeñ äronpäñ äma gupi täñpəwak täkañ udewani. Äma udewani-ken nanik kubä wäpi Himeneus, kubä Filetus. ¹⁸ Äma yarä u man bureni penkañ ñode yäk takamän; Ämatä kumbani-ken nanik akukakuk u bian ahäjnkuko unita nin kumäñpäñ äneñi nämö api akune yäk. Täñpäñ man udewani terak ämawebe täño nadäkiniki täñpän wañirä nadäkiniki pewä putärek täkañ. ¹⁹ * Upäñkañ ämatä eñi tänayäj nadäñpäñ bek kehäromi änek täkañ ude Anututä iniken äboriye kehäromi nitek itneñta bek kehäromi äneñ-kireñkuko pen itak. Bek uterak man kudän ñode kudän täwani itak; Ekänitä äboriye bureni-inik unita nadatak. Täñpäñ man kudän täwani kubä pen ñode bek uterak itak; Ämawebe Ekäni wäpi yäpmäj kuñat täkañ uwä kädet wakita mäde ut imineñ.

²⁰ * Timoti, gäk nadätan? Äma wäpi biñam ikek täño eñi gänañä pärek ba käbot ätuwä gol siriwapäj täñpani. Ba ätuwä päya kujat kenta komepäñ täñpani. Imaka uwä ätu piä täga täkta biñam ba ätuwä piä jopi mebäri mebäri u täñkañ jop mañpä kukta yäwani. ²¹ * Täñpäkañ äma kubä iniken irit kuñat-kuñariken wakini penpäñ kuräki irayäj täko uwä käbot siliwa ba golpäñ täñpani, piä täga täkta biñam yäwani, kudupi ude api irek. Äma udewani uwä Mähemi täño piä tägatäga täkta biñam yäwani. Uwä Mähemi täño piä täkta pidämtak täyak unita Mähemitä piä man u ba u täga iwerän täñpek. ²² * Unita gäk kadäni kadäni nadäk waki gubanitä yäpmäj kuñat täkañ u mäde ut imiñpäñ kädet tägatäga ñodewani u iwatta gwäk pimiwen; Täktäk siwonji, Anututa nadäkinik bureni, bänep iron, bänep kwini. Imaka tägatäga u ämawebe bänep nadäk-nadäki siwonjitä Anutu yäpmäj wädäk täkañ u täñkentäjpäñ penta kañ iwarut. ²³ * Täñpäñ nadäk-nadäki gwäjiwanitä jopman yäk täkañ unita juku nämö penen. Nadätan, man udewanitä ämik man pewä ahäk täkañ. ²⁴ * Täñpäñ Ekäni täño piä ämatä man wärät-wärät nämö täñpek. Nämö, u äma kuduptagän not

* **2:15:** 1Ti 4:6; Tai 2:7-8 * **2:16:** 1Ti 4:7 * **2:17:** 1Ti 1:20 * **2:19:** Nam 16:5,26; Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * **2:20:** 1Ko 3:12 * **2:21:** 2Ti 3:17
* **2:22:** 1Ti 6:11 * **2:23:** 1Ti 4:7 * **2:24:** 1Ti 3:3; Tai 1:7

täj yämiñpäñ Ekäni täño man meni täñpidäm-pidäm terak ba bänep kwini terak yäwetpäñ yäwoñärewek. ²⁵ * Täñpäñ äma nadäk-nadäk gwäjiwani yäpmäj kuñat täkañ u bänep täga terak yäwetpäñ yäwoñärewek. Yäwetpäñ yäwoñärewek täñjirän Anututä nadäj yämiñjirän bänep sukurenpäñ man burenita nadäkinik äneñi käwep täneñ. ²⁶ Ude täneño uwä nadäwä tumbäpäñ Satantä iniken mani iwatneñta buñep pewän yepmäñjireko u dat-kwinitpeñ kunen.

3

Kadäni bämopi-ken wakitä api ahäj pärek

¹ * Man ñonita juku penpäñ nadä! Kadäni tärek-tärekken bäräpi mebäri mebäri api ahäneñ. ² * Ämatä initagän nadänkañ moneñ wädäk-wädäkta gäripi api nadäneñ. Täñpäkañ ini wäpi yäpmäj äronpäñ ärowani pähap täñpäñ yäjawät-awät ba noriye man wakiwaki api yäwetneñ. Ba miñiye naniye täño man api utneñ. Täñkañ iron kädetta bänep täga nämo api nadäneñ. Uwä Anutu ini ba, unitäño man mäde api ut imineñ. ³ Uwä ämawebe not nämo api täñ yämineñ, ba äma kubätä waki täñ yämiñjirän momini nämo peñ imiñpäñ yäjwawak man api yäneñ. Ba äma yäñpäñ-yabäj yäwat api täneñ. Täñpäñ iniken gupi täño gärip ugän api iwatneñ. Uwä komi täñpäñ ämik bumta api täneñ. Ude täñkañ kädet tägata iwan api täneñ. ⁴ Ba iniken noriyeta waki täñ yämiñpäñ iniken nadäk waki täropigän api iwatneñ. Täñkañ inita nadänjirä ärowani pähap api täneñ. Ude täñkañ Anututa gäripi nadänañipäñ kome täño gäripgän api iwarän täneñ. ⁵ * Täñpäkañ Anutu täño kädet bureni-inik, kehäromi nitek unita ket nämo nadänkañ gupi-tägän api iwatneñ. Eruk Timoti, äma udewani yabäj umuntanpäñ ukät itpäñ-nadäk kubä nämoinik täñpen.

⁶⁻⁷ * Täñpäkañ äma udewani ätutä webe nadäk-nadäki kwini unitä enjiken käbop ärok täkañ. Äronkañ man jopi-jopi yäj-yäkñat-pewä nadäkiniki äma uterak pek täkañ. Webe uwä nadäk-nadäki kehäromi nämo unita bänep nadäj gäripitä momi-ken yämagurirä nadäwätäk pähap täk täkañ. Täñkañ nadäk-nadäk yäpmäkta gäripi nadäk täkañ upänkañ Anutu täño man bureni u täga nämo nadäwä tärek täkañ. ⁸ * Täñpäkañ äma kädet udewani täk täkañ uwä man burenita iwan täk täkañ, bian äma yarä wäpi Janes kenta Jabrestä Moses täño manta iwan täñkumäno udegän. Äma udewani täño nadäk-nadäki wawäkañ Anututa nadäkinik nämo täñ imik täkañ. ⁹ Upänkañ

* 2:25: 1Ti 2:4 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:2: Rom 1:29-31 * 3:5: Mat 7:15,21;

Rom 2:19-20; Tai 1:16 * 3:6-7: Tai 1:11 * 3:8: 2Ti 2:25; Kis 7:11,22; 1Ti 6:5

täktäki waki u kadäni käronji täga nämo api tänenj. Nämo, ämatä unitäño kadet u kañpäj nadäwä guñ täño bumik api täñpek, bian äma Janes kenta Jabres täño täktäki kañpäj nadäñkuño ude. Ude kañpäj nadäñpäj nämo api iwarän tänenj.

Timoti, Anutu täño man injit-inik täyi

¹⁰ Upäjkañ Timoti gähä bian näkkät itpäñ Anututä kadet gäripi nadäk täyak u ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täñjira nabäñpäj-nadäñkun. Ba täktäkna imaka, u nadätan. Ba imaka u ba u täk täyat u mebäri imata täk täyat u nadätan. Täñpäj mebärina ñode nadätan; Näk Anutu nadäj imikinik täk täyat, bäräpi gänañ nämo kwitak täyat, ämawebe iron täñ yämik täyat, ba piä ehuranigän täk täyat. U kudup nadätan. ¹¹ * Täñkañ komi bäräpi täñ namiñkuño u imaka, nadätan. Antiok komeken, Aikoniam komeken, ba Listra yotpärare-ken komi namiñirä komi pähap nadäñkut. Ude upäjkañ Ekänitä bäräpi u kudup ketärenj namiñkuk. ¹² * Bureni-inik, äma kuduptagän Jesu Kristota yäñpäj Anutu täño man iwatnayäj täño uwä komi bäräpi api ahäj yämek. ¹³ Täñ, äma täktäki taräkikät jop yäj-yäkñarani ämatä ini bänepken ba ätu täño bänepiken yäj-yäkñat piä täñtako tañi-inik ahäñpäj api weñ pärek.

¹⁴ * Täñpäkañ Timoti, gähä man bureni gäwetpäñ gäwoñärenjirä nadäkinik täñkuno u injit-inik täñpäj kañ kuñat. U imata, äma man u gäwetpäñ gäwoñärenkuño unitäño mebäri u nadätan. ¹⁵ * Ba gäk ironjikentä yäput penpäj Anutu täño man u nadäj yäpmäj äbätan u bureni-inik yäj nadätan u. Anutu täño man u kehäromi ñodewani; U bänepka-ken penyäjek pewän ahäj gaminirän Kristo Jesu nadäj iminpäñ irit kehäromita biñam täga api täñpen. ¹⁶ * Täñpäkañ Anutu täño man kudän täwani u kudup Anutu täño Munapiktä täñmeham tañjirän ahäj moreñkuñ. Man u daninpäñ nadäk täñjitna man bureni täño mebäri niwetpäñ niwoñärek täk täyak. Ba unitä ämawebe nadäk-nadäki gwäjiñ ärowani yäpän-siwonçakta yabäj yäk täyak. Ba kadet gwäjiwani yäñpäj yäpän-siwonçak täyak, ba kuñatkuñat siwoñi niwetpäñ niwoñärek täk täyak. ¹⁷ Täñpäkañ Anutu täño mantä ämawebeniye bänepi-ken piä ude täñtäyon piä täga mebäri mebäri säkgämän tänençta pidämtak täkañ.

4

Timoti, Anutu täño piä gwäk pimiñpäj täyi

* **3:11:** Apos 13:50; Apos 14:5,19; Sam 34:19 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20;
Apos 14:22 * **3:14:** 2Ti 2:2 * **3:15:** Jon 5:39; 1Pi 1:20-21 * **3:16:** Rom
15:4; 2Ti 2:21

1 * Timoti, näk Anutu injamiken ba Kristo Jesu äma kumbani ba kodak irani bok yäpman daniwayän täyak u injamiken jukuman kubä gäwerayän. Kristo Jesu u änenji kwawak ahänpän ämawebeta intäjukun it yämayän täyak unita node pen gäwetat; 2 * Unitäno manbiñam ehuranigän yänahänpän yäwet täyi. U kadäni kadäni, ämawebe man u nadäneñ ba nämo nadäneño u jop uken gwäk pimiñpän Kristo täno manbiñam yäwet täyi. Ude tänpän ämawebe täno nadäk-nadäki yäpi-siwontak täkot. Tänpän kädet gwäjiwani iwarani u jukuman kehäromigän kan yäwet. Ba äma nadän bäräp ikek bänepi tänpidäm tänpän yämik täyi. Piä u täkta nämo ganja tänpän Kristo täno man kädet ket tänpän yäwetpän yäwonjerek kan tä.

3 * Nadätan, kämiwä ämawebetä Anutu täno man mebäri bureni nintä yäwetpän yäwonjerek täk täkamän u nadäkta api bitnäneñ. Man burenita bitnänpän yäwetpän yäwonjerek äma bänep ärik-ärik man yäwani unita äbä niwetpän niwonjerewut yänpän gera api yäneñ. Man jopi ini bänepitä gäripi nadäk täkan ugän api nadäneñ. 4 * Man bureni penpän kobap man api nadäneñ. 5 Tänpäkan Timoti gähä bänep nadäk-nadäkka ba irit kuñat-kuñatkata watäni kan it. Tänpän Kristota yänpän komi ba bäräpi kotakta nämo bitnäwen. Tänpän Anutu täno man yänahäk-ahäk piä säkgämän kan tä. Ude tänpän Anutu täno watä äma gähä piä yän-gamani u kudup kan tänpän more.

Pol täno kumäk-kumäk kadäni keräp tänpän

6 * Tänpäkan nähä paorayän. Bian Anutu iniñ oretta wain ume piwä kuñkuño ude nägätna api piwä kunen. Kumänpen kukkukna kadäni keräp täyak. 7 * Upänkan nämo umuntäyat. Nämo inik, äma närep mirek gärep mirek tänpän gwäk pimiñpän bäräneñ pänku бага pewani-ken ahäk täkan näk udegän nämo kwitanjan bäräneñ yäpman äbätängän бага pewani-ken ahätat no! Näk nadäkinikna nämo pewa putärenkuñ. 8 * Unita nadätat, siwonji kuñat-kuñat täno gwäki tägagämän u näkä yäpmahta itak. U kadäni pähapken Ekäni, ämawebe täno täktäk yäpman daniwani äma siwonji-inik unitä api namek. Tänpäkan gwäki säkgämän u näkagän nämo api namek. Nämo inik, ämawebe Ekänitä äbäkta bänep penpän itsämäk täkan unita imaka, api yämek.

Man paotpaot

9 * Tänpäkan Timoti, gwäk pimiñpän näkken bäräneñ äbi. 10 * Butewaki pähap, notnapak Demas unitä kome täno

* 4:1: Apos 10:42; Rom 14:9-10 * 4:2: Apos 20:20,31 * 4:3: 1Ti 4:1; 2Ti 1:13 * 4:4: 1Ti 4:7 * 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9: 2Ti 1:4 * 4:10: Kol 4:14; Tai 1:4

gärip iwatpäñ nabä kätänpeñ Tesalonaika komeken kuñkuk. Täñpäkañ Kresens imaka nabä kätänpeñ Galesia komeken kuñkuk. Kuñjirän Taitus Dalmesia komeken kuñkuk. ¹¹ * Täñpäkañ Lukkät ninekgän itkamäk. Unita Timoti, Mak yäwikañ bok kañ äbun. Unitä piä täga api täñkentäj namek. ¹² * Täñkañ notninpak Tikikus uwä iniñ kirewa Efesus komeken u äreñkuk. ¹³ * Täñpäkañ gäk äbayäj yänppäjä näkño mänit tek Troas yotpärare-ken Kapustä eniken yänopmäñpäñ peñkuro u yäpmänkañ kañ äbi. Ba näkño buk kenta man kudän moräki täñpäñ pewani u imaka, kañ yäpmäj äbi.

¹⁴ * Eruk, Aleksada kapa-päj imaka imaka täñpani unitä waki mäyap täñ namiñkuk. Unita Ekänitä kowata api imek. ¹⁵ Äma unitä man yäwetpäñ yäwoñjerek täñkumäño u mäyap utpäñ yejamäk täñkukonik. Unita udegän täñ gamekta watäni itpeñ kañ kuñat.

¹⁶ * Nadätan? Man piäken pengän itkut-ken uken notnapak kubätä näk gäarak nämo itkuk. U kudup nabä kätänpeñ kuñkuñ. Unitäño momini uwä Ekänitä peñ yämiton. ¹⁷ * Bureni, notnayetä nabä kätänpeñ kuñkuño upänkañ Ekänitäwä nämo nepmanñkuk. Nämo, u mani biñam guñ äbotken yänahänjira unitä nadäkta manna täñmeham täñpäñ kehäromi namiñkuk. Täñpäñ tom komi, äma yewani meni-ken nanik ketärenpäñ nepmanñkuk. ¹⁸ Ude täñ namiñkuko udegän, Ekäni uwä waki mebäri mebäri uken nanik ketärenpäñ kunum gänañ irit bägupi täga u gänañ api nepmanñpek. Täñpäkañ Ekäni uterak epmäget peñyänjek pen mät it yäpmäj ärowek. U bureni!

¹⁹ * Eruk, yanäpi yarä Prisila kenta Akwila ukät Onesiforus ba unitäño äboriye näkño mena yäpmänpäñ bänep täga man yäwet. ²⁰ * Butewaki, notnapak Erastus u Korin yotpärare-ken itkukotä pen itak. Ba Trofimus käyäm täñpewän Miletus komeken teñkut. ²¹ Unita Timoti, iwän mänit kadäni nämo keräp täñjirän gäkä jukun kañ äbi. Täñpäkañ notkapak Yubulustä bänep täga gäwetak. Ba Prudens, Linus, Klodia ukät äma ätu Kristo wäpi terak notkaye wanotkaye itkañ u kuduptagän udegän bänep täga man gäwetkañ.

²² Eruk, Ekänitä bänep nadäk-nadäkka-ken iton. Täñkañ unitäño orakorakitä gäk uwäktäj gamiton.

* **4:11:** Kol 4:14; Apos 15:37-39 * **4:12:** Efe 6:21-22 * **4:13:** Apos 20:6

* **4:14:** 1Ti 1:20; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6 * **4:16:** 2Ti 1:15 * **4:17:**

Apos 23:11, 27:23; Dan 6:22 * **4:19:** Apos 18:2; 2Ti 1:16-17 * **4:20:** Apos 19:22, 20:4

Taitus

Poltä Taitus jukuman iwetta manbiŋam ɲo kudän täŋkuk

1 Näk Pol, Anutu täŋo piä ämagän ba Jesu Kristo täŋo aposoro kubä ude itat. Unita ämawebe Anututä bian inita iwoyänkuko u täŋkentäŋ yämiŋira Kristota nadäŋ imikinik täkta naniŋ kireŋkuk. Ba täŋkentäŋ yämiŋira ämawebe unitä man bureni nadäwä tärekta naniŋ kireŋkuk. Man bureni uwä irit kuŋat-kuŋat Anututä gäripi nadäk täyak upäŋ niwoŋäreŋ täyak. 2 * Täŋpakaŋ man bureni unitäŋo mebäri-inik uwä irit kehäromi pätak u bureni-inik api kaŋ-ahäne. Bian-inik, Anututä intäjukun imaka kubä nämo pewän ahäŋirä irit kehäromi u nimikta yänkehärom täŋkuk. Täŋpakaŋ Anutu uwä jopman kubä nämo yäk täyak.

3 * Eruk it yäpmäŋ äbätängän kadäni kubä Anututä ini nadäŋkuk-ken uken äma ätu irit kehäromi täŋo manbiŋam yänhäkta yäpmäŋ daniŋpäŋ yepmaŋkuk. Ude täŋkuko uwä mani biŋam kwawakinik pewä ahäŋkuŋ. Täŋpakaŋ Anutu, waki keriken nanik nimagurani unitä piä u näk ketna terak peŋkuk.

4 * Eruk nanakna Taitus, man ɲo gäka kudän täyat. Gäk äbot täŋpani ninkät Anututa nadäkinik bok täk täkamäŋ unita nanakna bureni yäŋ gäwetpäŋ ɲode gäwetat; Anutu nanin ba äma nin nimagurani Jesu Kristo unitä oraŋ gamiŋirän unitäŋo bänep pidäm terak kaŋ kuŋat.

Äbot täŋpani täŋo intäjukun ämata jukuman

5 Taitus, gäk piä moräki täŋ paotta ba äbot täŋpani yotpärare kubäkubä täŋo watä äma yabäŋ ahäŋpäŋ yepmakta Krit komeken gepmaŋpeŋ kuŋkut. Täŋkaŋ man bian gäwetkuro unita juku piŋpäŋ nadä; 6 * Äbot täŋpanita intäjukun itta äma ɲodewanipäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ kaŋ yepmaŋ yäŋ gäwetkut; Äma, ämawebe iŋamiken siwoŋigän kuŋarani, ba webe kubägän yäpani. Ba äma unitäŋo nanakiye uwä Jesuta nadäŋ imikinik täŋpäŋ peŋawäk ba miŋi nani täŋo man bitnäŋ nämo täŋpani. Äma udewanipäŋ, äbot täŋpanita intäjukun itta kaŋ yabäŋ ahäŋpäŋ yepmaŋ. 7 * Unita ɲode nadä; Äbot täŋpani täŋo intäjukun ämatä Anutu täŋo piäta watä it täkaŋ unita äma u siwoŋi-inik kuŋarirä ämawebetä yabäŋpäŋ-nadäwä momini

* 1:2: Kol 1:27 * 1:3: Efe 1:9-10; Tai 2:10, 3:4; 1Ti 1:1,11 * 1:4: 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Ti 1:2, 4:10; Rom 1:7 * 1:6: 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * 1:7: 1Ko 4:1

nikek nämo täneḡ. Täḡpāḡ äma uwä näk wäpna biḡam ikek itat yāḡkaḡ äboriye yäwetpāḡ yäwoḡärekkokwawak terak nämo täḡpani. Ba ume naḡkaḡ täḡguḡguḡ täḡpāḡ äma komita nämo täḡpani. Täḡkaḡ moneḡ tuḡumta nadäwätäk nämo täḡpani. ⁸ Ba äma u iron täga täḡpāḡ kädet siwoḡigän kuḡatpāḡ kädet täga-tagän gäripi-inik nadäwani. Täḡkaḡ äma uwä man yäkyäki ba täktäkita watä irani. ⁹ * Täḡpākaḡ watä äma uwä Anutu täḡo man mebäri bureni nintä yäwetpāḡ yäwoḡärekkokwawak täk täkamāḡ udegän iḡit-inik täneḡ. Man bureni u iḡit-inik täḡpāḡ säkgämän yāḡahāḡirä ämawebe kädet siwoḡita nadäkinik täḡpāḡ täga kuḡatneḡ, ba äma Anutu täḡo man bureni ut täkaḡ unitāḡo jopman uwä täga utpewä mäneḡ.

Nadäkinik täḡpā wawanita man

¹⁰ * Täḡpākaḡ Taitus, gäk watä äma täga-tägapāḡ kaḡ yabāḡ ahāḡpāḡ yepmaḡ. Imata, Krit komeken äbot täḡpani bāmopiken nanik mäyaptä man burenita bitnäḡpāḡ jop manman yāḡyäkḡatpāḡ ämawebe mäyap kädet goret käda yämagut täkaḡ. Äma yäyat uwä mäyaptä jopman ḡode yäk täkaḡ; In guḡ äbotken naniktä äbot täḡpani-kät itta nadāḡpāḡä, eruk бага man iwatkaḡ guḡjin moräk kaḡ madäwut yäk. ¹¹ * Täḡpāḡ äma uwä mäyäk-kät nämo moneḡ yäpmäkta jop manman ude yāḡyäkḡat-pewä nädamiḡi-nani ätu nadäkiniki pewä putärewwäpāḡ säkgämän nämo it täkaḡ. Unita Taitus, gäk äma jop manman yäk täkaḡ u yāniḡ bitnä. ¹² Nadātan? Krit nanik iniken äma nadäwani kubätä ini Krit nanik ämawebeta ḡode yāḡkuk; Krit nanik u waki, jop manmangän yäwani yäk. Uwä tom ägwäri udewani, orek patkaḡ ketem naktagän nadäk täkaḡ yāḡ yāḡkuk. ¹³⁻¹⁴ * * Täḡpākaḡ Taitus, äma nadäwani uwä man bureni-inik kubä yāḡkuk. Unita gäk äbot täḡpani täḡo kuḡat-kuḡari yäpā tägakta man kehäromi kaḡ yäwet. Yäweriri nadäkiniki äneḡi täḡkehärom täḡpāḡ Juda nanik täḡo kobap man unita nadäkinik nämo täḡ yämineḡ. Ba äma Anutu täḡo man burenita bitnäkkokwawak täkaḡ unitāḡo бага man nämo nadāḡ yämineḡ.

¹⁵ * Taitus, gäk nadātan? Äma bānepi paki-iniktä kuḡat täkaḡ uwä imaka kuduḡtagänta nadäwä tägagän täk täkaḡ. Upāḡkaḡ äma bānepi-ken momitä tokḡek itkaḡ nadäkinik nämo pewän ahäk täkaḡ uwä imaka kuduḡtagänta nadäwä wakigän täk täkaḡ. U imata, bānep nadäk-nadäki-ken wakitā tokḡek parirä kädet siwoḡi u iwatta nämoinik nadäk täkaḡ. ¹⁶ * Äma udewani uwä man ḡode yäk täkaḡ; Näk Anututa nadäkinik täk täyat

* **1:9:** 2Ti 4:3; Tai 2:1 * **1:10:** 1Ti 4:7 * **1:11:** Jon 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6

* **1:13-14:** 2Ti 4:2 * **1:13-14:** 1Ti 4:7 * **1:15:** Mat 15:11; Rom 14:20 * **1:16:** 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4

yäk. Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ täktäki waki unitä ŋode niwoŋärek täyak; Ekänita mäde ut imani. Uwä man bitnäkä täŋpäŋ kädet täga kubä nämoinik pewä ahäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ kädet waki ude täjirä Anututä taräki-inik yabäk täyak.

2

Äbot täŋpani ämawebeta jukuman

1 * Eruk Taitus, gähä äbot täŋpani ämawebe Anutu täŋo man mebäri bureni ugän iwatta yäwetpäŋ yäwoŋärek kaŋ tä. 2 Täŋkaŋ äma ekäni ekäni ba tägawani u ŋode kaŋ yäwet; In man yäkyäkjin ba täktäkjinta watä itpäŋ kaŋ kuŋarut. Ba nadäwätäk ikek kuŋatpäŋ Ekäni täŋo manbiŋam ŋo iŋit-inik täŋpäŋ iron kädet täga ugän kaŋ iwarut. Täŋpäŋ in bäräpi gänaŋ kwikinik kaŋ irut.

3 * Täŋpäkaŋ Taitus, äma ekäni ude yäwetkaŋ webe ekäni ekäni udegän ŋode kaŋ yäwet; In Anutu iŋamiken siwoŋi kaŋ kuŋarut. Ume komi taŋi naŋkaŋ ämawebe yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat nämö täneŋ. Nämoinik! Kädet tägagän täŋpäŋ-yäwoŋärek täneŋ. 4 Ude täŋpäŋ webe gubaŋi kädet tägatäga yäwetpäŋ yäwoŋäreŋjirä äpiyeta gäripi nadäŋpäŋ nanakiyeta udegän nadäneŋ.

5 * Täŋkaŋ ämawebe gägäni ätutä Anutu täŋo manta man waki yäneŋo udeta yäwetpäŋ yäwoŋärek täjirä webe gubaŋi gubaŋi uwä kädet siwoŋi iwatpäŋ kwikinik itneŋ. Ini eŋi-kengän itpäŋ nanak ba imaka imakanita watä säkgämän itneŋ. Täŋkaŋ bänep iron kädet siwoŋi ugänpäŋ iwatneŋ. Täŋpäŋ äpiye täŋo man buramineŋ.

6 Eruk Taitus, äma gubaŋi gubaŋi imaka, man kehäromi yäweriri nadäŋpäŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita watäni itpäŋ kaŋ kuŋarut. 7 * Täŋ gäkŋawä kädet tägagän täŋpeŋ kuŋariri äma gubaŋi gubaŋi unitä gäkŋo täktäkka u kaŋkaŋ udegän api iwatneŋ. Ba man yäwetpäŋ yäwoŋärek piä täk täyan unita nadäkinik täŋpäŋ säkgämän kaŋ tä. Jop, yäŋ-yäkŋarani nämö yäwen. 8 * Nämö, man bureni siwoŋigän yäŋjiri ämatä man yäwayäŋ täyan uken goret kubä nämö kaŋ-ahäŋpäŋ yäŋpäŋ gabäŋ gawat kubä täga nämö täneŋ. Ude täjiri iwaniyetä mäyäk man niwetta kädetta wäyäkŋewä wawäpäŋ ini api mäyäk täneŋ.

9 * Täŋpäkaŋ Taitus, äbot täŋpani ämawebe u gänaŋ nanik äma ätu äma täŋo piä äma jopi ude itkaŋ uwä ŋode kaŋ yäwet; In intäjukun ämajiyä täŋo man buramikgän kaŋ täk täŋput. Mani nämö utkaŋ piä siwoŋigän täjirä intäjukun ämajiyetä tabäŋpäŋ gäripi pähap api nadäneŋ. 10 * Täŋpäŋ intäjukun ämajiyä unitäŋo

* 2:1: Tai 1:9 * 2:3: 1Ti 3:11 * 2:5: Efe 5:22 * 2:7: 1Ti 4:12; 1Pi 5:3

* 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Ti 6:1 * 2:10: Tai 1:3

tuŋum nämo kubotäneŋ. Ba täŋyäkŋarani kubä nämo täneŋ. Nämo, man buramikgän täŋirä intäjukun ämajiyetä piä siwoŋigän täŋpani yäŋ api nadäŋ tamineŋ. Eruk in kädet siwoŋi ude iwatnayäŋ täkaŋ uwä Anutu, wakiken nanik nimagurani unitäŋo manbiŋam unita ämawebetä nadäŋirä ärowani api täŋpek.

¹¹ Unita Taitus, kädet täga ude täŋpeŋ kuŋat täkäna. U imata, Anututä orakoraki kwawak pewän ahäŋkuŋ. Orakoraki u ämawebe paot-paotta biŋam täŋpani kuduptagän waki keriken nanik yämagurekta kehäromi nitek. ¹² * Täŋpakaŋ orakoraki, nin nimagutkuko uwä ŋode niwetpäŋ niwoŋäreŋ täyak; Kome täŋo nadäŋ gärip ba Anutu täŋo man peŋawäk u mäde ut imiŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ Anutu-tagän nadäŋ imiŋpäŋ siwoŋigän kuŋat täkäna. ¹³ * Täŋkaŋ Anutunin Jesu Kristo kehäromi nitek ahäwayäŋ täko unitagän itsämäŋpäŋ kuŋat täkäna. Jesu uwä paot-paotta biŋam täŋpanipäŋ nimagurani. ¹⁴ * Täŋpakaŋ Jesu uwä iniken gupi ninta kowata iniŋ kireŋpäŋ kome täŋo kuŋat-kuŋat wakiken nanikpäŋ nimagutta kumbuk. Uwä ämawebe äbot inipärik kubä inita biŋamgän itta ärutpak täŋpäŋ nipmaŋkuk. Ba nintä kädet siwoŋita gäripi nadäŋpäŋ kuŋatta udewä täŋkuk.

¹⁵ * Unita Taitus, gäk ämawebe kuduptagän man u yäwet. Gäk piä ŋo täkta wäpka biŋam nitek unita ämawebe bänepi täŋpidäm täŋ yämiŋiri man u kaŋ iwarut. Ba äma kädet täga peŋpäŋ goret kuŋarani u yäŋpäŋ yäpä-siwoŋ takta man kehäromi kaŋ yäwet. Täŋpakaŋ äma kubätä gäka nadäŋirän äma jopigän täŋpayäŋ täko uwä, äma udewani nämo nadäŋ imen.

3

Kädet siwoŋi terak kuŋatne

¹ * Eruk Taitus, gäk ämawebe yäweriri ŋode kaŋ täk täŋput; Kome täŋo intäjukun äma ba gapman gämori-kengän itpäŋ mani kaŋ buramik täŋput. Täŋpäŋ kadäni kadäni kädet tägatäga täkta nämo bitnäneŋ. ² * Ba äma yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat ba yäŋwawak nämo täneŋ. Bänep kwini terakgän itpäŋ ämawebe kuduptagänta kädet tägagän täŋ yämineŋ.

³ * Nadätan? Äbot täŋpani ämawebe nin kudup imaka, guŋ kädet iwat täŋkumäŋonik. Anutu täŋo man mäde ut imiŋpäŋ man bitnäŋ ba kädet goret-goret-gän kuŋat täŋkumäŋonik. Kome täŋo kaŋgärip ba nadäŋ gärip unitä ärowani täŋ nimiŋirän watä piä ude täŋ imik täŋkumäŋonik.

* **2:12:** 1Jo 2:16; Efe 1:4 * **2:13:** 1Ko 1:7; Plp 3:20 * **2:14:** Gal 1:4; Kis 19:5; Lo 7:6; Sam 130:8; Ese 37:23; 1Pi 2:9 * **2:15:** 1Ti 4:12 * **3:1:** Rom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:2:** Plp 4:5 * **3:3:** 1Ko 6:11; Efe 2:2, 5:8

Nadawawak ba kokwawak terakgän kuñatpäñ iwan kowata kowata täñpäñ kuñat täñkumäñonik. ⁴ * Ude täk täñkumäño upäñkañ mäden, eruk yäpätägak ämanin Anututä iniken bänep ironi niwoñärenpäñ orañ nimiñpäñ paotpaotken nanikpäñ wädäñ tädotpäñ nipmañkuk. ⁵ * Nintä kudän siwoñi kubä täñitna nämo, Anututä iniken bänep iron terak imaka umuri-ken nanik wädäñ tädotpäñ nipmañkuk. Täñpäñ unitäño Munapikitä bänepnin ärut nimiñpäñ täñkodak täñpäñ nipmañkuk. ⁶ * Täñpäkañ Anututä yäpätägak ämanin Jesu Kristo iwet-pewän Munapiki tokñek-inik peñ nimiñkuk. ⁷ * Nin inikät bänep kubägän itta iron pähap ude täñ nimiñkuko unita ñode nadäkamäñ; Irit kehäromita nadäkinik täk takamäñ u it yäpmäñ kuñtängän bureni api kañ-ahäne.

⁸ Taitus, man u bureni-inik. Unita man u kehäromigän yäweriri ämawebe Anututa nadäkinik täñkuño unitä nadawä tärewut. Nadawä tärewäpäñ piä täga mebäri mebäri u täktagän nadäk ba kehäromi unitagän inñitneñ. Kädet täga unitä ämawebe kudup bureni-inik täñkentäñ yämik täyak. ⁹ * Täñ, man jopi-jopi äma ätutä yäñahäk täkañ unita juku peñpäñ nämo nadäneñ; U man goret-goret yäk täkañ. Äbekjiye orajiye täño wäpi tawañ ugänpäñ yäñpäñ-nadäk täk täkañ ba Moses täño бага täpuri täpuri unita nadawä ärowani täñpäkañ ämik man pewä ahäk täkañ. Täñpäkañ man yäk täkañ uwä jopigän, täñkentäk kubä nämo pewä ahäk täkañ.

¹⁰ * Täñpäkañ inkät nanik äma kubätä duñ-wewek kädet pewän ahäwayäñ täko uwä jukuman kehäromi kadäni kubä ba yarä ude kañ iwet. Eruk, ude iwerikañ kädet u nämo pewänä mäde kañ ut imi. ¹¹ * Gäk nadätan, äma uwä kädet siwoñi peñpäñ momi kädet iwarani. Täñpäkañ imaka wakiwaki täk täyak unitä ñode niwoñäretak; U wañ moretak.

Man ätu juku piñpäñ kuñatta

¹² * Taitus, gäñño kome yäpmäkta näk Atemas ba Tikikus yarä uken nanik kubäpäñ gäkken tewa yäpmäñ api ärewek. Äreñirän gäk näk nabäkta ehutpeñ Nikopolis komeken ño äbä kañ nabä. Imata, mänit kadäni-ken näk Nikopolis kome ño itta nadätat unita. ¹³ * Eruk, бага manta nadawani äma wäpi Senas ukät Apolos kädet käreñi kudayäñ takamän unita ketem tuñum täñkentäñ yämiñiri kädet miñin uken imaka kubäta wäyäkñedenñawä. ¹⁴ * Nadätan? Nintäño ämawebeniyetä jopjop,

* **3:4:** Tai 1:3 * **3:5:** 2Ti 1:9; Efe 5:26; Jon 3:5 * **3:6:** Apos 2:17-18 * **3:7:** Rom 3:24 * **3:9:** 2Ti 2:14,16,23 * **3:10:** Mat 18:15-17; 2Jo 10 * **3:11:** 1Ti 6:3-5 * **3:12:** Efe 6:21-22 * **3:13:** Apos 18:24; 1Ko 3:5-6; 1Ko 16:12 * **3:14:** Efe 4:28; Tai 2:14; Mat 7:19

iniken gärip terak nämo kuḡatneḡ. Nämo, u kudän tägagän ba piä tägagän kaḡ täk täḡput. Ude täḡkaḡ äma ätutä imaka kubäta wäyäkḡenayäḡ täḡo uwä kaḡ täḡkentäḡ yämik täḡput.

¹⁵ Taitus, äma näkkät itkamäḡ ḡonitä ganinḡ oret man pewä ärekaḡ. Täḡpäkaḡ ämawebe Ekänita nadäkinik täḡpänḡ ninta gäripi nadäk täkaḡ unita oretoret man kaḡ yäwet. Eruk, Anutu täḡo bänep irontä intä terak äroton.

Piremon Piä watä äma jopi kubä Anututa biᶇam täᶇkuko unitäᶇo manbiᶇam

1-2 * * Näk Pol Kristota yäᶇpäᶇ komi eᶇiken nepmaᶇpani näkä, ba notninpak Timoti-kät man kudän ᶇo täkamäk. Man ᶇowä ᶇodeta kudän täkamäk; Notninpak Piremon, ninkät piä mebäri kubägän täᶇpani Gäka, ba wanotnin Apia unita, ba notninpak Akipas, Anututa yäᶇpäᶇ ämik bok täᶇpani unita. Ba äbot täᶇpani ämawebe Anutu inij oretta Piremontä eᶇiken ärok täkaᶇ unita imaka man ᶇo kudän täkamäk. Täᶇpäkaᶇ in kudupta ᶇode täwetkamäk; 3 * Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristo unitä iron täᶇ tamiᶇirän iniken bänep kwini terak kaᶇ kuᶇarut.

Pol Piremonta bänep täga nadäᶇkuk

4 * Eruk, Piremon, Gäkᶇo manbiᶇam ᶇode nadäk täyat unita näk kadäni kadäni Anutu-ken yäᶇapik man yäᶇkaᶇ Gäka bänep täga man iwet täyat. 5 Gäk Ekäni Jesu ba Anutu täᶇo kudupi ämawebe unita Gäripi nadäᶇpäᶇ nadäᶇ yämikinik täᶇiri manbiᶇamka nadäk täyat. 6 * Täᶇpäkaᶇ näk Gäka Anutu-ken ᶇode imaka yäᶇapik täyat; Gäk ba nin nadäkiniknin terak yäᶇpäᶇ-nadäk säkgämän bok täk täkamäᶇ unitä nadäk-nadäkka piräreᶇ gamiᶇirän iron kädet täga mebäri mebäri Kristo-kät kentäᶇpäᶇ yäpmäk täkamäᶇ ᶇonitä pen yäpmäᶇ yäpmäᶇ kunayäᶇ täkamäᶇ unita kaᶇ nadäwi tumbut. 7 * Täᶇpäkaᶇ notnapak, Gäk Anutu täᶇo kudupi ämawebeniyeta iron täᶇ yämiᶇiri oretoret täk täkaᶇ. Ude täᶇiri manka biᶇam nadäᶇpäᶇ näk imaka, bänep oretoret pähap täᶇpäᶇ bänepna pidämtak täyak.

Piremontä Onesimus äneᶇi imagutta man

8 Eruk Piremon, Gäk Kristo wäpi terak notnapak ude itan unita imaka kubä Gäkä täga tänaᶇi u täkta täga peᶇ Gäweret. 9 * Upäᶇkaᶇ Gäka nadäᶇ gamikinik täyat unita piä u täkta jop Gäwet yabätat. Gäk näkᶇo mebärina nadätan; Näk tägawani, ba apiᶇo näk Kristo täᶇo piä täk täyat unita yäᶇpäᶇ komi eᶇi Gänaᶇ itat. 10 * Unita nanakna Onesimus ᶇo täᶇkentäᶇ imikta Gäwet yabäᶇira käwep nadäᶇ namen. Nadätan? Näk komi eᶇi ᶇo Gänaᶇ irira Onesimus uwä ahäᶇ namänpäᶇ näkä Anutu täᶇo man iwetpäᶇ iwoᶇäreᶇira Anututa nadäkinik täᶇkuko unita

* 1:1-2: Efe 3:1 * 1:1-2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:3: Gal 1:3 * 1:4: Rom 1:8-9

* 1:6: Plp 1:9; Kol 1:9 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:9: Plm 1 * 1:10: Kol 4:9; 1Ko 4:15

nani ude täyat. ¹¹ Bian äma uwä piä säkgämän kubä nämo täj gaminjuk. Upänkañ bänepi yäpmäj äyänutkuko unita apiño gäckät nekta piä säkgämän-inik täga api täj nimek.

¹² Unita apiño Onesimus tewa äretak. Äretak uwä bänepna gämäni. ¹³ * Butewaki, Onesimus u näkkät bok itnañi. Näk Anutu täño manbinamta yänpäj komi eni gänañ irira u gäk wäpka terak täñkentäj namik täyek. ¹⁴ * Upänkañ näñaken gärip nämo iwarayäj. Gäkä täga yäj yäwikañ uyaku bok täga itkäde. Unita apiño gäckken tewa äretak. Näk ñode nadätat; Iron kädet näkä peñ gäwerira täñpayäj täno uwä tägainik nämo. Täñ, gäkñaken gärip terak täñpayäj täno uyaku säkgämän.

¹⁵ Täñpäkañ duñ-wenpäj Onesimus-kät ek kadäni keräpita inigän inigän itkumäno u mebäri ñodeta käwep; U äneñi gäckken ärewänkañ bok pen api itdeño unita. ¹⁶ * Uwä gäkño piä äma jopi ude äneñi ittagän nämo. Nämoinik. U irepmitpäñ notkapak säkgämän ude itta api ärewek. Nadätan, näk äma unita notnapak bureni yäj nadänpäj gäripi nadätat. Täñ, gähä udegän äma unita gäripi pähap api nadäj imen. U piä ämaka irirän gäripi nadäj imayäj täno ugän nämo. U Ekäni wäpi terak notkapak bureni-inik irirän gäripi nadäj imikinik api täñpen. ¹⁷ Unita gäk näka Ekäni wäpi terak nägät moräkna bureni yäj nadänpäj, Onesimus ño not säkgämän kañ täñ imi, näka not täñ namayäj täno udegän.

¹⁸ Täñpäkañ Onesimustä goret kubä täj gaminjuk ba gäkño imaka kubä jop yäpuko täñpänä eruk näweriri näkä kowata api täj gamet. ¹⁹ * Näk bureni gäwetat. Man ño näkña ketnatä kudän täyat unita nadä; Goret täñkuko unitäño kowata näkä api däpmäj tärewet. Täñpäkañ ñode nämo nadätan? Gäk kumäkta biñam itkunopäj näkä gäwetpäñ gäwonjerek täñira Ekänita biñam täyan unita gäk kowata täj naminaj bumik. ²⁰ Unita notnapak, Ekäni wäpi terak nek kubägän itkamak unita täñkentäk kubä nam yäj nadätat. Ude täj naminjiri Kristo wäpi terak bänepna pidäm tawän!

²¹ Näk nadätat, gäk näkño man api buramiweno unita man ño kudän täyat. Ba imaka täñ namikta yänapitat ño irepmitpäñ säkgämän kubä api täñpen yäj nadätat. ²² * Täñpäkañ gäripna ñode pätak; Anututä gäkño yänapik man nadäj gaminpäñ täñkentäj naminjirän näk gäckken täga ärewet. Unita näkä itta, enjika-ken bägup täñkireki kubä kañ peñ nam.

²³ * Eruk, tärek-tärek u ñode; Epafrastä ganiñ oret man pewän äretak. U Jesu Kristo täño piäta yänpäj näkkät komi

* **1:13:** Plp 2:30 * **1:14:** 2Ko 9:7; 1Pi 5:2 * **1:16:** 1Ti 6:2 * **1:19:** 1Ko 16:21; Gal 6:11 * **1:22:** Plp 1:25, 2:24 * **1:23:** Kol 1:7

eņi gänaņ bok itkamäk. ²⁴* Ba täņkentäknaye Mak, Aristakus, Demas-kät Luk unitä udegän gäwetkaņ. ²⁵Täņpäkaņ Ekäninin Jesu Kristo täņo bänep izontä bänepka-ken itinik täyon.

* **1:24:** Kol 4:10,14; 1Ti 4:10-11

Hibru Kristo uwä nintäño bämop äma bureni-inik unitäño manbiñam

Jesutä Anutu täño mebäri yäñahäj nimij moreñkuk

¹ Bian-inik Anututä Juda ämawebe nintäño äbekniye oraniye iniken manbiñam moräki moräki yäwet yäpmäj äbuk. Manbiñam uwä profettä meni jinom yäpmäjpäñ kädet mebäri mebäri terak yäwetkuñ. ² * Täñpakañ tärek-tärek kadäni ñobayäj Nanaki-inik meni jinom terak mani biñam niwet moreñkuk. Nanaki u imaka imaka kuduptagän unitäño mähemi-inik täñpekta iwoyäjñkuk. Ba ukätgän kunum kenta kome pewän ahäjñkumän. ³ * Anututä iniken epmäget kudän penyäjek ikek, nanaki unita wädawän äronj imiñkuko unita kudän ba täktäki unitä Anutu bureni ubayäj yäj yäñahäk täyak. Täñpakañ mani kehäromitä imaka imaka kuduptagän täñ-mehamtañ itak. Täñpäñ momi ärutärut piä täñ moreñkañ eruk kunum gänañ äronpäñ Anutu kehäromi mähemi keru bure kada wäpi biñam ikek itkukonitä itak.

Nanakitä añero yärepmitpäñ ärowani-inik itak

⁴ * Ude täñkuko unita Nanaki u añero äbot päke uwä yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñkañ Anututä wäp imiñkuko uwä añero wäpi yärepmitpäñ wäp inipärik kubä imiñkuk. ⁵ * Jide? Anututä añero kubä man ñode iwetkuk?

Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä gäkño nanka itat.

Nämoinik! Ba añero kubäta ñode yäjñkuk?

Näkä unitäño nani irira uwä nanakna ude api irek.

⁶ * Nämoinik! Nanaki tuäni u tewän kome terak ño äpayäj täñjirän iniken añero äbot päke u ñode yäwetkuk;

In kuduptagän gukut imäpmok täñ imut! yäk.

⁷ Täñkañ añeroniye unita man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Näkä täñpewa piä ämanaye añero u mänit bumik, ba kädäp mebet ude äworek täkañ.

* **1:2:** Sam 2:8; Mat 21:38; Jon 1:3 * **1:3:** 2Ko 4:4; Apos 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Plp 2:9 * **1:5:** Apos 13:33; Hib 5:5; 1Sto 17:13 * **1:6:** Rom 8:29; Sam 97:7

⁸ Aņerota ude yāņkukopāņ nanakitawä ñode yāņkuk;

*Anutu, gäk intäjukun-inik itkunoniktä api it yäpmāņ ärowen.
Kaņiwat piäka u kudän siwoņi terakgän täk täyan.*

⁹ Gäk kudän siwoņita gäripi nadāņkaņ kudän wakita taräki nadäk täyan. *Mebäri unita Anutukatä gäk kaņiwat piä täkta iwoyāņkuk.*

Ude täņkaņ notkaye yärepmiņpāņ wäpka biņam ärowani pähap gamiņirän oretoret pähap nadäk täyan. Sam 45:6,7

¹⁰ Täņpāņ nanakita Anututä man kubä pen ñodewä yäkgän täņkuk;

Ekäni, gäk yäput-peņpāņ kome gatāņkun. Täņpāņ ketkatä kunum u täņkun.

¹¹ *Upāņkaņ uwä waņpāņ api paotdeņ. Tektä wek täkaņ ude api weņpāņ paotdeņ.*

Täņ, gähä paot-paotka nämo, pen api it yäpmāņ ärowen.

¹² *Kunum kenta kome u gäkä tek biani ude yäņopmāņpāņ pimiņ tokätpāņ api pewen. Ude täņpayāņ täno upāņkaņ gähä kudupi kubä nämo api äworewen. Nämoinik, gäk paot-paotka nämo, pen api it yäpmāņ ärowen. Sam 102:25*

¹³ Täņpākaņ Anututä Jesu man ñode iwetkuko ude aņero kubä nämo iwetkuk;

Gäk ketna bure käda wäpka biņam ikek iriri näkä gäkņo iwankaye yepmaņpa gämotka-ken jiraņ ude api itneņ. Sam 110:1

¹⁴ * Eruk, ude unita aņerota jide yānayāņ? Ñode; Aņero u kudup mänit ude itkaņ Anututa watä piä täņ imik täkaņ. U Anututä peņ yäwet-pewän pāņku ämawebe kunumta biņam yāwani u täņkentāņ yämik täkaņ.

2

Jesuta nadāņitna äpani nämo täņpek

¹ Bureni, Anutu täņo nanakitä wäp ärowani-inik yäpuko unita man bureni niwerirä nadāņkumāņo uwä iyp takinik täņpāņ yäpmāņ kuņat täkäna. Ude tänayāņ tämäņo uwä man u nämo api pena paorek. ² * Nadäkaņ? Baga man biani Anututä äbekniye oraniyeta aņero meni jinom terak yäwetkuko u bureniğän. Unita ämatä man u irepmiņpāņ nämo buramik täņkuņo uwä kowata wakiinik iniken täktäki waki uterakgän kaņ-ahäk täņkuņonik. ³ * Eruk, бага man biani u imaka

* 1:14: Sam 34:7, 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29, 12:25

bureni kubä upäñkañ imaka burenitä bureni-inik kubä itak u ñode; Anututä nin waki kerik-ken nanik nimagutta nanaki Jesu terak piä pähap kubä täñkuk. Täñpakañ nin piä unita mäde ut imiñpäñä jide täñpäñ kowata api irepmitne? Nämoinik, Ekäni ini-tägän piä pähap unita ñode yäñahäñkuk; Ämawebe waki kerik-ken nanik api yämaguret. Ude yäñahäñjirän äma man u nadäñkuño u niwetpäñ niwonjerek täñjirä nadäñitna bureni täñkuk. ^{4*} Täñpakañ manbiñam u täñ-mehamtäktä Anututä kudän kudupi ba wärani kehäromi nitek mebari mebari pewän ahäñkuñ. Täñpäñ iniken gärip terak Kudupi Munapik-ken nanik nadäk-nadäk iron ude äma kubäkubäta yämiñkuk.

Jesu uwä komen äma äworeñkuk

⁵ Täñpakañ kome punin käda yämäño u ahäwayäñ täñjirän Anututä u watäni itta añero nämö yepmañkuk. Nämö, u watäni itta äma kubä teñkuk. ⁶Unita Anutu täño man mujipi kubäken ñode pätak;

Anutu, näk nadäwätäk ñode täk täyat;

Nin ämawä jidewani unita nadäñ nimiñpäñ watä it nimik täyan?

⁷ *Gäk kadäni keräpi-tagän añero gämori-ken niñmanñkuno upäñkañ epmäget kudän ba wäpnin biñam ärowani nimiñkun.*

^{8*} *Ude täñkañ imaka kudup ketkatä täñ yepmañkuno u watäni itneta gämotnin-kengän peñ moreñkun. Sam 8:4-6*

Man uterak ñode daniñpäñ nadäk takamäñ; Anututä äma gämori-ken imaka kudup yepmañkuk. Täñpäñ imaka kudup yäñ yäyak u imaka päke u kuduptagän uwäk täyak. Täñ, apiño imaka kuduptagän äma nin gämotnin-ken nämö irirä yabäk takamäñ. ^{9*} Nämö, upäñkañ Jesutä intäjukun irirän kak takamäñ! U äpäñpäñ Anutu täño iron terak äma kuduptagäntä yäñpäñ kumäktä kadäni keräpi-tagän, äpani ude, añero gämori-ken itkuk. Täñpakañ apiño komi nadäñkuko unita Anututä epmäget kudän ba wäpi biñam ärowani pähap imiñkuko u kañpäñ nadäk takamäñ.

^{10*} Täñpäñ Anutu uwä imaka kuduptagän täño mähemi. Ba imaka kuduptagäntä unitäño wäpi biñam yäpmäñ ärokta itkañ. Unitä nadäk tägagämän kubä iwatpäñ ñode täñkuk; Nanakiye mäyaptä näkkät bok säkgämän kañ itna yäñ nadäñkañ Jesu nadäñ imiñjirän komi nadäñkuk. Täñpäñ komi nadäñkuko uterak Jesu uwä ämawebe waki kerik-ken nanik yämagurani äma bureni-inik äworeñkuk.

* **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11
Rom 11:36

* **2:8:** 1Ko 15:27

* **2:9:** Plp 2:8-9

* **2:10:**

11-12 * Tãnpãñ ämawebe tãño bãnepi ärut paktak täwani Jesu ukät ämawebe bãnepi ärut paktak täyak uwä nani kubägän unita ämawebe u notnaye yãñ yäwetta gäripi nadäk täyak. Njode yãñkuko unita nadäwut;

*Anutu, notnaye uwä gäkñjo mebärika api yãñahãnpãñ yäwet tãñpet.
Ba änok kubägän irirä u ijamiken wäpka biñam api ganij
oret tãñpet yäk. Sam 22:22*

13 Tãnpãñ kubä pen njode yäkgän tãñkuk;

*Näk imaka, Anutugän pen api yengäma penen yãñ yãñkuk. Ais
8:17*

Ba noriyeta yãnpãñ änenji kubä pen njode yäkgän tãñkuk;

*Nabä yäk. Näk nanak Anututä namijnkuko ukät penta itkamãñ
ño! Ais 8:18*

14 * Eruk, nanakiye uwä komen äma unita komen äma udegän äworenkuk. Ude tãñkuko uwä mebäri njodeta tãñkuk; U ini kumäk-kumäki terak kumãñ-kumãñ tãño mähemi Satan yenjãkñjitta tãñkuk. 15 Ude tãñkuko uwä ämawebe kumäkta bumta umuntãnpãñ kuñat tãñkuño u tãñkentãñ yãmijnkuk. Umun unitä kehäromi yepmãñ irirän umun tãño watä äma ude itkuñ. Upãñkañ Jesu tãño kumäk-kumäkitä umun u yãpmãñ kewen yãmijnkuk.

16 * Unita ket nadäwut! Jesutä piä u añero tãñkentãñ yãmikta nämo tãñkuk. Nämo, Anutu tãño man njode kudän täwani; U Abraham äboriye, komen ämawebe u tãñkentãñ yãmik täyak. 17 * Mebäri unita Jesutä noriye tãñkentãñ yãmikta noriye udegän-inik äworenkuk. Ude nämo tãñkuk yäwänäku jide tãñpãñ Anutu-kät noriye tãño bãmop äma intäjukun ude irän? Nämo, noriye udegän äworenpãñ intäjukun äma bätaki-inik ba butewaki nadãñ yãmani ude itkañ Anututa piä säkgämän tãñ imijnkuk. Piäni uwä ämawebe momi tãñpani tãño momi pen yãmikta komeni yãpmãñpãñ kumbuk. 18 Tãñpãkañ ini uwä tãñ-yabäkken äpmonkañ komi nadäk tãñkuko unita apiño ämawebe tãñ-yabäkken it täkañ u täga tãñkentãñ yãmik täyak.

3

Jesu wäpi biñamtä Moses tãño irepmitkuk

1 Unita kudupi notnaye, kunumta biñam bok nimagurani in Jesuta nadäwut! Uwä Anututä tewän äpani, nintãño bãmop äma

* 2:11-12: Mat 25:40; Mak 3:35; Jon 20:17 * 2:14: Jon 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10

* 2:16: Ais 41:8-9 * 2:17: Plp 2:7; Hib 2:14; 1Jo 2:2, 4:10

intäjukun yäj nadäkinik tänpäj yänahäk takamäj. ² U piä ude takta Anututä iwoyäj iminjuko uwä säkgämän täjkuk, bian Mosestä piä Anutu täño äbotken säkgämän täjkuko udegän. ³ Upänkañ wäp tañi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmiak. U imata, Moses uwä Anutu täño äbotken piä ämagän itkuk. Täñ, Jesu uwä äbot unitäño intäjukun äma. Uwä ñode bumik; Äbot kubä täño intäjukun äma uwä wäp biñam yäpek, äbot ini nämo. Udegän, wäp tañi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmiak. ⁴ Nadäkañ? Äbot kudup u intäjukun äma nitek. Täñpäkañ Anutu uwä imaka kuduaptagän täño intäjukun-inik.

⁵ * Eruk, Moses uwä Anutu täño äbot pähapken piä äma ude itkañ piä täga tänpäj imaka imaka Anututä kwawak kämi yänahäkta nadänjukko u yänahäk tänjukonik. ⁶ * Täñ, Jesu Kristo uwä piä äma ude nämo itkuk. Nämo, u nanaki tuänitä nani Anutu täño äbotta intäjukun ude it yämiñpäj piä säkgämän täjkuk. Täñpäkañ ninä Anutu täño äbot. Unita ämawebe injamiken kehärom tänpäj imaka säkgämän kämi kañ-ahänayäj takamäj uterak yengämina pewäpäñ kuñatpäñä, Anutu täño äbot bureni-inik itkamäj yäj nadäne.

Anutu täño manta ärowani nämo täne

7-8 * Unita man Kudupi Munapiktä ñode yäk täyak unita nadäna;

Äbekjiye orajiyetä bian kome jopi-ken tänyabäk terak Anutu täño man bitnänpäj ärowani tak täñkuño u in udegän nämo täneñ. Apiño Anutu täño man nadäj parit ärowani nämoinik täneñ yäk.

⁹ *Äbekjiye orajiyetä peñawäki terak tänpäj-nabäk täñkuñonik yäk. Uwä kadäni käronji, obañ 40 ude näñño täktäk täga yabänpäj-nadäk täñkuño upänkañ ärowani täñ naminjkuñ.*

¹⁰ *Ude täñ namij yäpmäj äbänjirä kokwawak nadänpäj yänkut; Nadäkiniki uruñ kädä pewä kwäpäñ näñño kädet iwatta bitnäk täkañ.*

¹¹ * *Unita kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. Sam 95:7-11*

¹² Unita nadäkinik täñpani notnaye, injinta watä ket itpäñ kuñarut! In bämopjin-ken nanik kubätä bänepi täñpän wawäpäñ nadäkiniki pewän putärewäkañ Anutu paot-paori nämo, u mäde ut imekta! ¹³ Momi kädettä bämopjin-ken nanik

* 3:5: Nam 12:7 * 3:6: Kol 1:23; Hib 3:14 * 3:7-8: Kis 17:7; Nam 20:2-5

* 3:11: Nam 14:21-23

äma kubä täñkñat-pewän Anutu mäde ut imek yäñpäñ injin-tägän täñkentäk kowata kowata täñkañ notjiye täño bänepi kañ täñkehärom tawut. Kadäni uken api paorek yäñ nämo nadäkamäñ unita apiñogän yäput penpäñ kepma kepma kañ täñ yäpmäñ kut. ^{14*} Täñpäkañ nin nadäkinik kehäromi pengän täñkumäño apiño udegän inñit-inik täñpen kuñaritna tärek-tärek kadäni kañ ahäwän. Ude täñpen kuñatpäñä Kristo-kät kowat kwasikorän takamäñ yäñ nadäne.

^{15*} Anutu täño man punin käda yämäño ude;

Äbekjiye orajiyetä bian Anutu täño man bitnäñpäñ ärowani täk täñkuño u in udegän nämo täneñ.

Apiño Anutu täño man nadäñ parit ärowani nämoinik täneñ yäk. Sam 95:7-8

^{16*} Eruk jide nadäkañ? Netätä Anutu täño kotäk nadäñkuñopäñ mäde ut imiñkuñ? Ämawebe päke Mosestä Isip komeken nanik yämagutkuko ubayäñ. ^{17*} Ba Anututä netäta kokwawak nadäñ yäpmäñ kuñirän obañ 40 ude täreñkuk? Uwä ämawebe momi täñpäñ kome jopi-ken kumbuño ubayäñ. ^{18*} Ba Anututä man kehäromi yäñpäñ Anutu Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne yäñ yäñkuko u netäta yäñkuk? Uwä ämawebe mani nämo buramiñkuño unita yäñkuk. ¹⁹ Täñpäkañ orekirit kome uken imata täga nämo äronkuñ? U nadäkinik bureni nämo täñkuño unita.

4

Anutu täño kudupi ämawebeta orekirit kubä itak

¹ Eruk, Anututä nin äbä orek inikät itta yäñkehäromtañ nimiñkuko unita ñodeta umuntäkot; Inken nanik kubätä orekirit-ken u kukta Anututä kawän kunañi nämo täñpektal ² Nadäkañ? Manbiñam Täga intä nadäk täkañ u äbekjiye orajiyeye udegän nadäñkuñ. Nadäñkuño upäñkañ bänepi-ken daiñpäñ nadäkinik nämo täñpäñ yäpmäñ kuñat täñkuño unita manbiñam u nämo täñkentäñ yämiñkuk. ^{3*} Unita Anututä yäñkuk;

Kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yäñkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. Sam 95:11

Upäñkañ ninäwä Manbiñam Täga unita nadäkinik täk takamäñ unita apiño päñku orek Anutu-kät it takamäñ. Täñpäkañ orekirit uwä imaka kodaki kubä nämo. Nämo, Anututä imaka imaka päke u täñpäñ yepmañkañ orek itkuko kadäni ukengän

* **3:14:** Hib 3:6 * **3:15:** Hib 3:7-8 * **3:16:** Nam 14:1-35 * **3:17:** 1Ko 10:10 * **3:18:** Hib 3:11 * **4:3:** Hib 3:11

iwoyänjuk. ^{4*} Unita man ño nadäwut; Anutu täño man kubätä kepma 7 unita ñode yäyak; Piäni täntäj kuntängän kepma 7 uken Anututä piä penpäñ orek itkuk. ^{5*} Ba man yämäño unitä orekirit unitagän ñode yänjuk; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.

⁶ Bureni, Isrel ämawebe Manbiñam Täga u intäjukun nadänkuño upänkañ man u nämö buramiñkuño unita orekiritken nämö kuñkuñ. Upänkañ kädet nämö itpipiñkuk. Nämö, ämawebe ätutä pänku orek Anutu-kät täga api itneñ. ⁷ Jide ude nadäkamäj? Ñode; Anututä orekirit uken kukta kepma kubä iwoyänjuk. Kepma u wäpi apiño. Kadäni käroni it yäpmäj kuñirän Anututä Devit meni jinom terak kepma wäpi “apiño” unitawä yänjuk. Miti mujip yämäño ukeño;

*Apiño in Anutu täño man nadäj parit ärowani nämö täneñ yäk.
Sam 95:7,8*

^{8*} Eruk, man unita ñode nadäwut; Orekirit bureni Anututä iwoyänkuko uwä Kenan kome Josuatä äbekjiye orajiye yämagutkuko u nämö. Kome uwä orekirit bureni yäwänäku Anututä kämi, Devit meni jinom terak kadäni kubä wäpi “apiño” u nämö yäwän. ⁹ Ude unita ñode nadäkamäj; Anutu täño kudupi ämawebeniyetä orek itneñta orekirit bureni kubä itak. ^{10*} Äma kubätä pänku orek Anutu-kät irayäj täko uwä iniken piä penpäñ orek api irek, Anututä piä penpäñ orek itkuko ude. ¹¹ Unita ninä gwäk pimiñpäñ Anututä orekirit iwoyänjuk-ken u kañ kuna! Äbekniye oraniye täño man bitnäk kädet iwatpäñ orekirit-ken u kukta täna wanenñta!

^{12*} Nadäkañ? Man Anututä yäk täyak uwä mäkumi nämö. Uwä irit ikek täñkañ piä kehäromi täk täyak. Uwä pärañi-inik. Pärañini uwä päip pärañi, meni kukñi kukñi wädäwani täño pärañini yärepmetak. U pärañi-inik unita gupnin bajirok yäput-däkñek täyak. Ba nin madäj jukutkan yäpmäj daniñpäñ bänepnin, mäjonin ba kujatnin kudup kwawakgän pek täyak. Ude täñkañ bänep nadäk-nadäknin ba nadäj gäriñnin käbop it täkañ u yäpmäj daniñkañ kwawak niwonärek täyak. ¹³ Bureni-inik! Imaka kubätä Anutu inamiken käbop täga nämö irek. Imaka Anututä täñ-yepmañkuko u kuduñtagän inamiken kwawakinik itkañ. Täñkañ Anututä nin kudup, irit kuñatkuñatnin täño mebärita api niwet yabäwek.

Jesu uwä nintäño bämop äma intäjukun-inik

* 4:4: Stt 2:2 * 4:5: Sam 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4

* 4:12: 1Pi 1:23; Efe 6:17; Rev 1:16, 19:15; Jon 12:48

14 * Ude unita nadäkiniknin nämo pena putärenej. Nämo, u injit-inik tänpäj kuŋat täkäna! U imata, bämop äma intäjukun tänpäni ärowani kubä it nimitak. U Jesu, Anutu täŋo nanaki, kunum gänaŋ äronkuko Anutu dubini-ken it täyak u. 15 Bämop ämanin Jesu u käyäpnin tägagämän. Bänep nadäk-nadäknin u kehäromi nämo yäj nadänpäj butewaki bureni-inik nadäj nimik täyak. U imata, ini uwä kome terak kuŋarirän täjyabäk mebäri mebäri ninken ahäj nimik täkaŋ udegän ahäj imiŋkuŋ. Upäjkaŋ momi kubä nämo täŋkuk. 16 * Eruk, mebäri unita Anututa nämo umuntäne. Nämo, bänepnin pidäm tawäpäj Anutu orakorak mähemi u dubini-ken kuk täkäna! Kuŋitna butewaki täga nadäj nimek. Ba uken orakorakitä bäräpinin täga täjpidäm tawek.

5

1 Nadäkaŋ? Bämop äma kudup uwä noriye bämopi-ken nanik yäpmäj daniŋpäj yepmaŋpani. Täŋkaŋ piäni uwä noriyeta yänpäj Anutu inamiken päŋku momini ärutta ketem tägatäga iron ude peŋ imiŋit tom däpmänpäj ärawa ude ijiŋ imiŋit täk täkaŋ. 2 * Täjpäkaŋ bämop äma ini uwä bänep nadäk-nadäki kehäromi nämo unita noriye täŋo mebäri nadäwä tärewäpäj noriye nadäk-nadäki paorani ba kädet goret tänpäni unita butewaki nadäj yämik täkaŋ. 3 * Täŋkaŋ ini uwä momi tänpäni unita ärawa täj imikimik piä noriye täŋo momi äruttagän nämo täk täkaŋ. Nämo, iniken momi ärutta imaka, bok täk täkaŋ. 4 * Täjpäkaŋ bämop äma irit piä u wäp biŋam ikek unita äma kubätä iniken gärip terak wäp u täga nämo yäpek. Nämoinik, Anutu täŋo gera terakgän piä u yäpmäk täkaŋ, Arontä yäpuko ude. 5 * Täjpäkaŋ Kristo imaka, wäpi biŋam ikek itta bämop äma irit piä u iniken gärip terak nämo yäpuk. Nämo, Anututä ŋode iwet-pewän piä u yäpuk;

Apiŋo gäkä näkŋo nanakna iriri näkä gäkŋo nanka itat. Sam 2:7

6 * Ba kubä pen ŋode iwetkuk;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude. Sam 110:4

7 * Täjpäkaŋ Jesu kome terak kuŋatkaŋ Anututä täjŋkentäj namän yänpäj yäŋapik man yäk täjŋkukonik. Anutu-tägän kumäj-kumäj kerik-ken nanik täga nämagurek yäj nadänpäj

* 4:14: Hib 3:1, 10:23 * 4:16: Hib 10:19 * 5:2: Hib 4:15 * 5:3: Wkp
9:7, 16:6 * 5:4: Kis 28:1 * 5:5: Hib 1:5 * 5:6: Hib 6:20, 7:1,17 * 5:7:
Mat 26:39-46; Plp 2:6-8

gera konäm terak yänjapik man yäk täñkukonik. Täñkañ iniken nadäk-nadäki mäde ut iminpäñ Anutu täño gärip terakgän it täñkuko unita yänjapinirän Anututä nadäñ imik täñkukonik. ⁸Uwä Anutu täño nanaki-inik itkuko upänkañ komi butewaki terak man buramik kädet täño mebäri nadäwän tärenkuñ. ⁹Nadäwän tärewäpäñ man buramik äma bureni-inik irirän Anututä Jesu u bämop äma intäjukun-inik itta tenjuk. Bämop äma intäjukun itkañ ämawebe mani buramik täkañ u kudup-tagän täñkentäñ yäminpäñ waki keriken nanik yämagutpäñ irit kehäromi yämik täyak. ¹⁰* Täñpakañ Anututä Jesu uwä bämop äma intäjukun-inik itta iwoyänpäñ tenjuk, bian bämop äma kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Nanak bakä terak pärani ude itnetawä

¹¹In nadäkañ? Man nonitäño moräki tañi täwerayän nadätat upänkañ nadäk-nadäkjin nämo nadäwä tumbäpäñ mebäri täga nämo nadäwä täreneñ. ¹²* In Anutu täño manbiñam kadäni käroni nadäñ yäpmäñ äbätängän manbiñam unitäño mebäri uwä äma ätu täga yäwetpäñ yäwoñärenäñi upänkañ täga nämo! In nämo nadäwä tumbäpäñ nanak paki ude äneñi äworenirä äma ätutä in man pengän yänahäwani pidämipäñ täwetpäñ täwoñärenäñi bumik. Butewaki! Ketem bureni nänäñipäñ in nonoñ pen nañ itkañ! ¹³Nadäkañ? Nonoñ näñpani u nanak paki yän yäwet täkañ. Äma udewanitä kädet siwoñi täño man mebäri täga nämo nadäwä täreneñ. ¹⁴* Täñ, ämawebe ekäniwä nonoñ penpäñ ketem kehäromi nak täkañ. Äma udewaniwä man bureni uterak nadäk-nadäki yäpä-siwoñ tawäpäñ täñkehäromtañ yäpmäñ kuñtängän waki ba täga unitäño mebäri yäpmäñ danik täkañ.

6

¹Unita Kristota man pidämi intäjukun nadänkumäño u wari wari nadänetawä! U penpäñ man mebäri bureni, äma ekänitä nadänañi upän yänpäñ-nadäk täkäna. Ude täñitna bänep nadäk-nadäknin api tägawek. Yäput penpäñ man ñode nadänkumäño u imata äneñi yänpäñ-nadäk täne? Bänep sukurenpäñ kumän-kumän täño täktäk penpäñ Anutu-tagän nadäkinik täktäk unitäño man imata pen yänpäñ-nadäk täk täkamän? ²* Ba man pidämi pidämi, ume ärutärut täño man, kon yäpmäkta keritä gwäki-ken pekpek täño man, äma kumbani-ken naniktä äneñi akukakuk täño man ba kadäni pähapken kowata waki tärek-täreki nämo unitäño man ba man udewanigän imata pen yänpäñ-nadäk täk täkamän? ³Ude nämo, Anututä nadäñ

* 5:10: Hib 5:6 * 5:12: 1Ko 3:1-3 * 5:14: Rom 16:19; Plp 1:10 * 6:2: Hib 9:14

nimiñirän man udewani yärepmitpäñ, man mebäri nikek, äma ekänitä nadänañi upäñ yäk tākāna!

⁴ Täñpäkañ ñode nadāwut; Äma kubätä nadäkiniki pewän putārek-inik täñpayäñ täko uwä jide täñitna äma udewanitä bänepi äneñi sukurewek? U täga nämo! Äma udewani uwä pengän penjäreñek gānañ kuñarani. U kunum gānañ nanik täño kon yāpani. Ba Kudupi Munapiktä bänepi-ken bureni äpmonñani. ⁵ * Täñkañ pengänä bänepitä Anutu täño manta nadāwä täga täñpani. Ba Anutu täño kadāni ahāwayäñ täyak unitäño kehāromi yäpmäñpäñ kuñarani. ⁶ * Imaka säkgämän säkgämän u yāpani upäñkañ nadäkiniki pewän putāreñkuñ. Butewaki pähap! Äma udewanitä Anutu täño Nanaki päya kwakāp terak äneñi utpäñ ämawebe inamiken mäyäk imik täkañ unita yāmaguritna bänepi äneñi täga sukurenañi nämo. Nämoinik! ⁷ Äma uwä kome udewani bumik. Kome iwän pengän pengän täñirän ume yäpmäk täyak ba ketem bureni piä mähemitä pugetta pewän ahäk täkañ, kome udewani Anututä täñkentäk bumta täñ yämik täyak. ⁸ * Täñ, kome mup waki mebäri mebäri ugän pewän ahäk täkañ, kome udewani Anututä waki nadäñ imiñirän kädäp gānañ api ijiñ paorek.

⁹ Eruk notnaye, umun man ude täwetat upäñkañ inta nadäkinik ñode täyat; Inä kädet täga iwatpäñ Anututa biñam täñirä Anututä api tämagurek. ¹⁰ * Nadäkañ, Anututä kudän siwoñi iwatpäñ ämawebe yäpmäñ danik täyak unita intä piä täga täñkuño unita nämo api guñ täwek. Ba in Anututa gäripi nadäñpäñ ämawebeniye täñkentäñ yämiñkuñotä pen täñkentäñ yämik täkañ u tabäñpäñ-nadätak. ¹¹ * Unita piä täga u tāk täkañ udegän gwäk pimiñpäñ pen kañ täñ yäpmäñ ärowut yäñ nadäk täyat. Ude täñpäñä imaka kämi kañ-ahäkta itsämäk täkañ uwä bureni api kañ-ahäneñ. ¹² Gañani nämo täneñ yäñ täwetat! Nämoinik, äma biani gwäk pimiñpäñ nadäkinik ikektä kuñatkuño unitäño kädet kuroñ iwat tākot. Äma uwä imaka u ba u Anututä yämikta yäñkehāromtak man yäñkuko u bureni-inik yäpuñ.

Anutu täño yäñkehāromtak man u bureni

¹³ Yäñ-kehāromtak man Anututä Abraham iwetkuko unita nadāwut. Äma kubä Anutu irepmitpäñ inipärik kubä nämo itak unita Anututä iniken wäpi terak yäñkehāromtak man u iwetkuk. ¹⁴ * U ñode iwetkuk; Näk bureni-inik nadäñ gamiñpäñ äbotkaye mäyap-inik api pewa ahäñ gamineñ yäk. ¹⁵ Anututä ude iweränkañ Abrahamtä kwikinik itpäñ

* 6:5: 1Pi 2:3 * 6:6: Mat 12:31; Hib 10:26-27; 1Jo 5:16 * 6:8: Stt 3:17-18

* 6:10: Hib 10:32-34 * 6:11: Hib 3:14 * 6:14: Stt 22:16-17

yänkehäromtak man iwetkuko unitäño bureni kañ-ahäkta itsämbuk. Itsämäj yäpmäj kuñtängän bureni u kañ-ahänkuk.

16 * Täñpäkañ äma kubätä yänkehäromtak man yäwayän nadäñpäñ iniken wäpi terak nämo yäwek. Nämo, u äma kubä wäpi biñam ärowani nitek u wäpi yänpäñ yäwek. Ude täñpänä ämatä ñode nadäneñ; Man yäyak u bureni-inik ubayän. U wärämutnañi nämo. 17 Eruk, Anututä yänkehäromtak man yänkuko u iniken wäpi terak yänkuk. Täñkañ iniken wäpi terak yänkuko uwä ämawebe man unitäño bureni yäpmäkta yäwanitä u bureni api ahäwek yän nadäneñta ude täñkuk. 18 * Unita ñode nadäkamäj; Anututä kudän udewani apiño pen udegän täk täyak. Anututä jopman kubä nämo yäk täyak unita iniken wäpi terak yänkehäromtak man yäweko uwä bureniñän ahäwek. Unita ämawebe nin Anututä watä it nimekta dubiniken kuñkumäño uwä bänep pidäm terak imaka tägatäga u nimikta yänkuko unita itsämäñpäñ nämo gapuntak täkamäj.

19 Bureni, imaka täga-tägata itsämäk täkamäj u Anututä bureni-inik api nimek yän nadäk täkamäj. Ude nadäk täkamäj unitä nadäkiniknin täñ-kehäromtak täyak. Täñpäkañ bänep nadäk-nadäknin u jopi nämo. Nämo inik, u kumañ päñku kudupi yot kunum gänañ itak unitäño tek wädäwani pähap mädeni-ken säkgämän käbop it täyak. 20 * Kudupi bägup uken Jesutä ninta yänpäñ intäjukun äronkuko it nimitak. Äro itkañ bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo it täyak, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

7

Melkisedek u wäpi biñam ärowani nitek

1 * Eruk Melkisedek uwä kome kubä wäpi Salem unitäño intäjukun äma. U Anutu Täñpämörek unitäño bämop äma kubä itkuk. Täñpäkañ kadäni Abrahamtä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpäñ däpmäj yäwat kireñkuko komeni-ken äneñi kuñirän Melkisedektä kädet miñin kañ-ahäñpäñ kon man iwetkuk. 2 Ude täñirän Abrahamtä tuñum ämik täñpäñ yäpuko u äbot 10 ude yäpmäj daniñpäñ äbot kubä Melkisedekta imiñkuk.

Wäpi Melkisedek unitäño mebariwä Intäjukun äma kudän siwoñi-inik täñpani. Täñpäñ wäpi kubä, Salem täño intäjukun äma yän iwet täñkuño uwä mebari ñode; Intäjukun äma irit säkgämän imagurani. 3 * Täñpäkañ Melkisedek uwä miñi nani nämo, orani äbeki nämo, ahäk-ahäki nämo ba kumäk-kumäki

* 6:16: Kis 22:10-11 * 6:18: Nam 23:19; 1Sml 15:29 * 6:20: Wkp 16:2-3;

Wkp 16:12,15; Hib 5:6

* 7:1: Stt 14:17-20

* 7:3: Sam 110:4

nämo. Ude itkuko unita Anutu täŋo nanaki bumik yäŋ iwet täkaŋ. U bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo itak.

⁴ Bureni, Melkisedek uwä äma äpani nämo! Äma äpani itkuk yäwänäku oranin pähap Abrahamtä imaka tägatäga ämik täŋpäŋ yäpuko unitäŋo moräki nämo imän. Imiŋkuko unita äma ärowani-inik kubä itkuk yäŋ nadäwut! ⁵ * Eruk, ŋode nadäwut; Moses täŋo бага man terak ŋode kudän täwani; Juda noriyetä tuŋumi yäpmäŋ daniŋpäŋ Livai täŋo oraniye bämop äma irit piä yäpmäk täkaŋ unita moräki yämineŋ. Juda äma uwä noriye bureni, Abraham täŋo oraniye upäŋkaŋ tuŋumi moräki u yämikta yäwani. ⁶ Täŋ, Melkisedek uwä Abraham täŋo äboriye-ken nanik nämo upäŋkaŋ Abrahamtä tuŋumi moräki imiŋkuk. Imiŋirän Melkisedektä Anutu täŋo yäŋkehäromtak man iwerani Abraham u kon man iwetkuk. ⁷ Unita jide? Netätä intäjukun itak, Abraham ba Melkisedek? Äma kon man yäwanitä äma kon man yäpmäk täkaŋ u yärepmit täkaŋ yäŋ nadäkamäŋ. ⁸ Täŋpäkaŋ bämop äma Livai äbotken nanik, äma täŋo tuŋum moräki yäpmäk täkaŋ uwä kumäk-kumäki nitek. Upäŋkaŋ Melkisedek, Abraham täŋo tuŋum moräki yäpani unitawä Anutu täŋo mantä ŋode yäyak; U nämoinik api paorek.

⁹ Unita ŋode täga yänaŋi bumik; Livai ba äboriye, bämop äma irit piä täŋpäŋ noriye täŋo tuŋum moräki yäpmäk täŋkuŋo unitä iniken tuŋum täŋo moräki Melkisedekta imiŋkuŋ. ¹⁰ Ude imata yäkamäŋ? U ŋode; Melkisedektä Abraham kaŋ-ahäŋkuko uken Livai nämo itkuk. U nämo ahäwani-ken. Upäŋkaŋ u orani Abraham täŋo nägät-ken itkuko unita Livaitä Melkisedekta tuŋumi moräki imiŋkuk yäŋ täga yäne.

Jesutä bämop äma biani yärepmitak

¹¹ Bian Isrel ämawebetä Moses täŋo бага man yäpuŋ. Täŋpäŋ бага man uterak ŋode kudän täwani; Livai täŋo äboriyetä bämop äma irit piä api täk täneŋ. Upäŋkaŋ, ŋo kawut! Bämop äma unitäŋo piätä ämawebe täŋo bänepi u bureni täga yäpän täganeŋ täŋpawä, Anutu imata bämop äma mebäri kubä, Melkisedek bumikgän, Arontä äbotken nanik nämo, u kubätä api ahäwek yäŋ yäŋkuk? ¹² Eruk bämop äma mebäri kubätä ahäwänä, man kädet mebäri kubä imaka, ahänaŋi. ¹³ Nadäkaŋ? Man yäkamäŋ ŋo Kristota yäkamäŋ. U Livaitä äbotken nanik nämo, u äbot kubäken nanik. Täŋpäŋ iniken äbot uken nanik äma kubätä kudupi yot gänaŋ alta-ken bämop äma irit piä kubä nämo täŋpani. ¹⁴ * Ekäninin Kristo uwä orani Juda unitä äbotken nanik. Täŋpäkaŋ äbot uken nanik kubätä bämop äma irit piä täkta Mosestä nämo yäŋahäŋkuk.

* 7:5: Nam 18:21 * 7:14: Stt 49:10; Ais 11:1; Mat 2:6; Rev 5:5

¹⁵ Eruk, bämop äma kodaki kubä, Melkisedek bumik ahatak unita ñode kañpäj nadäkamäj; Unitäño piätä Livai täño äboriyetä piä ták täñkuño u yärepmit moretak. ¹⁶ Täñpakaan baga mantä ñode yäwani; Bämop äma, äma kudupi kubätä täga nämo api itneñ, äma Livaitä äbotken nanik-tägän api it täneñ. Upañkañ Jesu uwä bämop äma irit piä, baga man uterak nämo yäpuk. Nämo, u iniken irit kehäromini nikek, paot-paori nämo uterak yäpuk. ¹⁷ * Anutu täño man mujipi kubätä yäyak ude;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude. Sam 110:4

¹⁸ Man unitä ñode niwoñäretak; Man kädet biani u jopi, kehäromi nikek nämotä täga nämo täñkentäj nimeko unita Anututä u awähutkuk. ¹⁹ * Moses täño baga man u äma täño bänepi bureni täga nämo yäpän täganeño unita Anututä kädet kodaki tagagämän-inik kubä pewän ahäj niminjkuk. Kädet uterak nin Anutu dubini-ken kuk tákamäj.

²⁰ Täñpakaan Anututä Jesu bämop äma intäjukun itta iwoyänjkuko uwä jop nämo iwoyänjkuk. Nämo, u iniken wäpi terak yänkehärom tañpäj iwoyänjkuk. Juda täño bämop äma biani bämop äma irit piä tákta wäp yäpuño uwä yänkehäromtak man udewani terak nämo yäpani. ²¹ * U jop yäpuño upañkañ Anututä ini yänkehärom tañpäj Jesu bämop äma irit piä tákta iwoyänjkuk. Unita Anututä ñode yänjkuk;

Ekänitä ñode yänkehärom tañkuko u nämoinik api pewek; Gäk bämop äma pen api it yäpmäj ärowen. Sam 110:4

²² * Täñpakaan Jesu u Anutu täño yänkehäromtak man terak bämop äma irit piä yäpuko unita ñode nadäkamäj; Jesu täño piä terak Anututä ämawebeniye-kät topmäk-topmäk kodaki täñkuko uwä tagagämän, kehäromi-inik. U topmäk-topmäk biani u irepmit moretak.

²³ Ba kubä ñode; Bämop äma biani uwä paot-paori nikek unita jide täñpäj piäni pen täñ yäpmäj kunen? U täga nämo unita bämop äma biani paorirä kodaki ahäk täñkuñ. ²⁴ Upañkañ Jesu uwä paot-paori nämo, u bämop äma irit piä pen api täñ yäpmäj ärowek. Äma kubätä komeni täga nämo api yäpek. ²⁵ * Unita ämawebe Jesu u wäpi terak Anutu dubini-ken kuk takaan uwä waki keri-ken nanik yämagutta kehäromi nikek itkukonitä pen api it yäpmäj kwek. U imata, paot-paori nämo itkan ämawebe täñkentäj yämikta Anutu-ken yänjapik täyak.

* 7:17: Hib 5:6 * 7:19: Hib 9:9 * 7:21: Hib 5:6 * 7:22: Hib 8:6, 12:24

* 7:25: Rom 8:34

26* Unita bämop äma Jesu uwä momi äma nin täño käyäpnin bureni-inik. Täñkañ udewani kubä nämo itak. U kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwat täyak. Uken momi kubä nämo itak. U Anutu injamiken siwoñi-inik itak. Ba momi ämakät awähutpäñ nämo, inipärik kubä it täyak. Uwä Anututä imagut päro kunum gänañ tewani. Mebäri unita Jesu uwä momi äma täño täñkentäk bureni ude itak. 27* U bämop äma ätu bumik nämo. Bämop äma biani uwä Anutu-ken ärawa kepma kepma täk täñkuñonik. Iniken momita intäjukun täñpänjä äneñi ämawebe täño momita täk täñkuñ. Upänkañ Jesu uwä ude nämo täñkuk. U kämita nitek kadäni kubägän täñkuko ubayän. Ärawa ude iniken gupi iniñ kireñkuk. 28* Täñpäkañ Moses täño бага man terak komen äma kehäromini nitek nämotä bämop äma irit piä täkta iwoyäk täkañ. Upänkañ, mäden Anututä iniken wäpi terak yänkehäromtak man yäppän Nanaki bureni tägagämän-inik tärek-täreki nämo itta tewani u bämop äma intäjukun bureni iwoyänkuk.

8

Jesu uwä topmäk-topmäk kodaki täño bämop äma

1* Eruk, man yäkamän ñonitäño mebäriwä ñode; Bämop äma intäjukun täñpani udewani bureni-inik it nimitak. U Anutu, intäjukun äma ärowani kunum gänañ itak u keru bure kädä kehäromi nitek mañirit täyak. 2 U kudupi yot bureni, kunum gänañ itkañ uken bämop äma irit piä täk täyak. Kudupi yot bureni u Ekänitä ini täñkuk, äma keritä täñpani nämo.

3 Täñpäkañ bämop äma kudup uwä Anututa ketem tägatäga iron ude peñ imikta ba tom däpmänpäñ ärawa ude ijiñ imikta iwoyäwani. Unita bämop ämanin Jesutä udegän iron kubä Anututa imikta yäwani. 4 Täñkañ bämop ämanin bureni uwä kome terak irän yäwänä bämop äma ude täga nämo itek. Imata, kome terak bämop äma uku itkañ unitä Moses täño бага man iwatpäñ Anututa iron mebäri mebäri ijiñ imik täkañ unita. 5* Täñpäñ bämop äma irit piä kome terak ño täk täkañ uwä imaka bureni kunum gänañ itak unitäño wäranigän täk täkañ. Mebäri unita Mosestä iniñoret yottaba täñpayän yänjirän Anututä jukuman ñode iwetkuk; Ket nadäwi tärewäkañ wärani pom terak gäwoñärerero udegän kañ tä yän iwetkuk. 6* Täñpäkañ Jesutä bämop äma irit piä yäpuko unitä bämop äma irit piä äma ätutä kome terak täk täkañ u yärepmit moretak.

* 7:26: Hib 3:1 * 7:27: Hib 5:3 * 7:28: Hib 5:1-2 * 8:1: Hib 1:3, 3:1;
Hib 10:12, 12:2 * 8:5: Kol 2:17; Hib 9:23; Kis 25:40 * 8:6: 2Ko 3:6; Hib 7:22,
9:15

U udegän, Jesutä Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahänkuŋo u tägagämän-inik, topmäk-topmäk biani uwä irepmit moretak. U imata, imaka tägatäga topmäk-topmäk kodaki uterak ahäkta yänkehärom täwani u tägagämän-inik, biani täŋo u yärepmit moretak.

Topmäk-topmäk kodakitä biani irepmitak

7 Eruk ŋonita nadäwut; Topmäk-topmäk biani intäjukun ahänkuko u kehäromi nitek yäwänäku imata topmäk-topmäk kodaki pewän ahäwän? 8 Upänkaŋ topmäk-topmäk biani terak kudän täga nämo ahänjuk. Unita Anututä ämawebeniye nadäwän täga nämo täŋpöpän ŋode yänhäŋjuk;

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneŋyäk.

9 Täŋpakaŋ topmäk-topmäk pewa ahänayän täkaŋ uwä biani ude nämo. Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmänitpäŋ yämagut yäpmän äburo ugän täŋkut yäk.

Ude täŋkuro upänkaŋ topmäk-topmäk unitäŋo man käderi u nämo iwatkuŋ. Ude täŋkuŋo unita mäde ut yämiŋkut yäk. Näk Ekänitä ŋode yäyat!

10 * Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ŋode api täŋpet; Man kädetna siwoŋi u nadäk-nadäki-ken peŋ yämiŋpäŋ bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet yäk.

Ude täŋkaŋ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneŋ.

11 Täŋpakaŋ ämawebe kuduŋtagän, äpani ärowanitä Ekäni näkŋo mebärina api nadäwä täreneŋo unita äma kubätä noriye äwäŋiye ŋode nämo api yäwetpäŋ yäwoŋärewek; Ekäni täŋo mebärinita nadäwut.

12 * Täŋpakaŋ ämawebe unitäŋo wakini peŋ moreŋpäŋ mominita guŋ takinik api täŋpet yäk. Jer 31:31-34

13 Anututä man ŋode terak topmäk-topmäk kodakita yänkuko unita kwawak ŋode yänhäŋjuk; Topmäk-topmäk intäjukun ahänkuko u biani täyak. Unita imaka biani, kehäromini paorani, u jiraŋta biŋam täkaŋ.

9

Anutu iniŋ oretoret kädet biani

* 8:10: Hib 10:16 * 8:12: Hib 10:17

1 * Tānpākaŋ topmāk-topmāk biani intājukun ahāŋkuko u Anutu iniŋ oretta man kādet nīkek. Ba āmawebe topmāk-topmāk biani uterak itkuŋo u Anutu iniŋ oretta yottaba āma keritā tānpani kubā gānaŋ ārok tāŋkuŋonik. 2 * Yottaba u gānaŋ tāŋkireki yarā. Kubāwā wāpi Bāgup Kudupi yāŋ yāwani. Bāgup u gānaŋ topān kāroni u, ba bukā, kārāga Anututa biŋam yāwani nīkek unitā itkuŋ. 3 * Eruk, u mādeni kāda tek taŋi kubā wādāŋkuk. Tānpākaŋ tek u mādeni kādawā bāgup kubā wāpi Bāgup Kudupitā Kudupi-inik yāŋ iwerani. 4 * Bāgup u gānaŋ alta golpāŋ tānpani kubā itkuk. Uterak gupe kābāŋi sākgāmān-inik upāŋ ijik tāŋkuŋonik. Tāŋkaŋ topmāk-topmāk tāŋo kudupi gāpe u imaka, itkuk. Gāpe u gol pidāmipāŋ, gānaŋ umu ba punin u kudup gatāŋ āyāŋurani. Gāpe u gānaŋ kābot tāpuri golpāŋ tānpani, Juda āma tāŋo ketem biani wāpi mana u nīkek itkuk. Ba Aron tāŋo āhottaba, kāruk tādotkuko u imaka, gāpe u gānaŋ itkuk. Tāŋkaŋ mobā pipiyāwani yarā, бага man 10 ude kudān tāwani u imaka, gāpe u gānaŋ itkumān.

5 * Tānpākaŋ gāpe unitāŋo gwāpāni wāpi momi pekpek tāŋo bāgup yāŋ yāwani. Tāŋkaŋ u punin terak imaka aŋero bumik wāpi Serubim unitāŋo wārani yarātā itkumān. Itkaŋ piritā gāpe unita āyuŋ tāŋkumān. Serubim yarā uwā Anutu peŋyāŋeki pāhap unitāŋo wārani tāŋkumān. Tāŋkaŋ imaka u ba unita yāyat ŋo puningān yāyat. Unitāŋo mebāri-inik yāŋahānaŋipāŋ man ātu tāwerayāŋ nadātat.

6 * Eruk, eŋi unitāŋo tuŋum u tawaŋ ude irirā bāmop āmatā piāni tākta kepma kepma bāgup intājukun wāpi Bāgup Kudupi uken ārok tāŋkuŋonik. 7 * U tāŋkireki kubā yot bāmopi-ken itkuko wāpi Bāgup Kudupitā Kudupi-inik, u gānaŋ tāga āronaŋi nāmo. Nāmoinik, bāmop āma intājukun tānpani unitāgān Bāgup Kudupitā Kudupi-inik u gānaŋ ārok tāŋkukonik. Upāŋkaŋ kadāni kadāni nāmo ārok tāŋkukonik. Nāmo, u obaŋ kubā gānaŋ kadāni kubāgān ārok tāŋkukonik. Tāŋkaŋ ketāŋ nāmo ārok tāŋkukonik. Nāmo, bulimakau tāŋo nāgāt yāpmāŋkaŋ ārok tāŋkukonik. Nāgāt u iniken momi ba āmawebe tāŋo momi nāmo nadāŋkaŋ tānpani u dāpmāŋ tārekta Anututa piŋ imik tāŋkukonik. 8 * Eruk, kādet unita jide yānayāŋ? Munapiktā imaka u ba u niwoŋāreŋkaŋ ŋode niwetpāŋ niwoŋārek tāyak; Topmāk-topmāk biani terak āmawebe jopitā Bāgup Kudupitā Kudupi-inik u gānaŋ tāga āronaŋi nāmo. Yot biani u ba unitāŋo tāktāki irirān Bāgup Kudupitā Kudupi-inik u gānaŋ ārokta kādet kubā nāmo tumbuk. 9 * Uwā wārani ude apiŋo kwawak

* 9:1: Kis 26:1-30 * 9:2: Kis 25:23-40 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33;

Kis 25:10-16; Kis 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22 * 9:6:

Nam 18:2-6 * 9:7: Kis 16:2-34 * 9:8: Hib 10:19 * 9:9: Hib 10:1-2

ɲode niwoŋärek täyak; Anututa iron peŋ imik, ba tom ijin imikimiktä ämawebe Anutu iniŋoret täkaŋ unitäŋo momi täŋo nadäwätäk u täga nämo ärutpak täwek. Nämo inik. ¹⁰ * Imaka udewani uwä puningän, gup kädagän täŋo бага. U ketem ume nakta бага man ba ume ärut-ärutta бага man. Imaka udewani it yäpmäŋ kuŋirän kädet kodakitä ahäwänä pewä paotta yäwani.

Jesu täŋo nägäritä piä täŋkuko unita man

¹¹ * Täŋpäkaŋ imaka imaka kodaki tägagämän ahäŋkuŋo itkaŋ unitäŋo bä mop äma intäjukun itta Kristo äbuk. Äbäŋpäŋ yot ini ämawebe täŋkentäŋ yämikta äroŋkuko uwä Juda täŋo kudupi yot u irepmitak. U kudupi-inik, äma keritä nämo täŋpani, kome ɲonitäŋo nämo. ¹² Ba Bägup Kudupitä Kudupi-inik u kadäni kubägän-inik, kämita nitek äroŋkuk. Täŋkaŋ Juda täŋo bä mop ämatä ärawa täkta bulimakau ba meme täŋo nägät yäpmäŋkaŋ ärok täŋkuŋo ude nämo äroŋkuk. Nämo inik, Anututa ärawa täŋ imikta yäpmäŋ äroŋkuko uwä iniken nägät. U yäpmäŋ äro mominin kudup däpmäŋ täreŋ nimiŋ moreŋpäŋ inita biŋam tärek-täreki nämo itta nimagutkuk.

¹³ * Täŋpäkaŋ bianä ämawebetä бага täpuri täpuri irepmitpäŋä, uwä Anutu iŋamiken gupnin tänawakaŋ yäŋ nadäk täŋkuŋonik. Ude täŋirä bä mop ämatä meme ba bulimakau täŋo nägäri gwetpäŋ ämawebe terak kwarut yäbat täŋkuŋonik. Ba bulimakau nanaki däpmäŋpäŋ ijinpewä kädäkut äworewäkaŋ yäpmäŋpäŋ ämawebe terak ureŋ yäbat täŋkuŋonik. Ude täŋirä ämawebe u Anutu iŋamiken äneŋi gupi kuräki it täŋkuŋonik. ¹⁴ * Eruk tom täŋo nägät u kehäromi udewani nitek täŋpawä Kristo täŋo nägätta jide yäne? Nägät Kristotä piwän kuŋkuŋo u bulimakau täŋo nägät irepmitpäŋ täŋkentäk pähap täga nämo täŋ nimek? Bureninik, u täŋkentäŋ nimikinik täŋpek. Munapik tärek-täreki nämo uterak iniken gupi Anututa ärawa säkgämän-inik kubä ude iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko unita nägäritä nin punin gupningän nämo ärut nimik täyak. Nämo inik, u mominin ärutinik täŋpänpäŋ Anutu iŋamiken bänepnin kuräki-inik it täkamäŋ. Ude täŋirän imaka jopi Anutu bänepi täŋbätäk täkta täk täkamäŋo u peŋpäŋ Anutu paot-paori nämo u bureniŋän oraŋ imiŋpäŋ täga kuŋatne.

¹⁵ * Unita ɲode yäna; Kristo uwä Anutu ba ämawebeniye bä mop i-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahäŋkuk. Ude täŋkuko unita ämawebe Anututä yäŋpabä yepmanpani unitä

* 9:10: Wkp 11:2,25; Wkp 15:18; Nam 19:11-13 * 9:11: Hib 3:1, 10:1 * 9:13:

Wkp 16:3,14-16; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19 * 9:14: 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hib 6:1

* 9:15: 1Ti 2:5; Hib 8:6

iron tägagämän tärek-täreki nämo u täga api yäpneḡ, imaka kämi yäpmäkta Anututä yänkehäromtak man yänkuko u. U mebäri ḡodeta täga api yäpneḡ; Ämawebe topmäk-topmäk biani terak itkaḡ momi täḡkuḡo unitäḡo kowata däpmäḡ tärekta Kristo kumbuk.

¹⁶Eruk, yänkehäromtak man täḡo mebärita yäna. Äma kubätä näk kumäḡira näkḡo tuḡum mäḡ yäpen yän gäwerekopän äma u nämo kumäḡirän tuḡumi täga nämo yäpen. ¹⁷Äma uwä kodak irirän yänkehäromtak mani täḡo bureni nämo ahäwek. Kumbänkaḡ uyaku bureni ahäwek. ¹⁸Eruk, mebäri unita topmäk-topmäk biani uwä jop nämo pewän ahänkuk. Nämo, Mosestä tom kubä utpewän kumbänpäḡ nägäri piwän kuḡirän bureni ahänkuk. ¹⁹* Unitäḡo käderi uwä ḡode; Pengän Mosestä ämawebe jukuman kuduptagän бага terak itkuḡo u yänahänpäḡ yäwet moreḡkuk. Ude täḡpäḡä bulimakau nanaki däpmänpäḡ nägäri yäpmänkaḡ umekät awähutkuk. Ude täḡkaḡ sipsip puḡiḡi gämäni ba tokän kubä wäpi hisop u yäpmänpäḡ nägät umekät awähutkuko u gänäḡ pewän äpmonpäḡpäḡ nägät u бага man täḡo buk ba ämawebe terak kwarut yäbatkuk. ²⁰* Ude täḡpäḡ ḡode yänkuk; Nägät ḡowä topmäk-topmäk Anututä intä iwatta peḡ täwetkuko u täḡkehärom täyak yäk. ²¹* Ude yänpäḡä Mosestä nägät u kudupi yottaba, ba unitäḡo tuḡum päke uterak imaka, kwarut yäbatkuk. ²²* Bureni, Moses täḡo man kädet terak ḡode pätaḡ; Imaka kuduptagän bumik nägät terakgän kudupi ahäwani. Ba nägät nämo piwä kuneḡo uwä äma täḡo momi nämoinik paotneḡ.

Kristo uwä kadäni kubägän kumbuko uba

²³* Unita ḡode kaḡpäḡ nadäkamän; Imaka bureni kunum gänäḡ itkaḡ unitäḡo wärani kome terak ḡo itkuḡo uwä kudupi jop nämo ahäwani. Nämo, nägät terakgän kudupi ahäwani. Upänkaḡ imaka bureni kunum gänäḡ itkaḡ uwä tom täḡo nägät terak kudupi täga nämo ahäneḡ. Nämoinik, imaka kehäromi-inik kubä terak uyaku kudupi ahäneḡ. ²⁴* Unita ḡode nadäwut; Kristo Bäḡup Kudupitä Kudupi-inik, bureni täḡo wärani, äma keritä täḡpani uken nämo äronkuk. Nämo, uwä ini kunum gänäḡgän äronkuk. Äronkuko Anutu injamiken nin gäarak itak. ²⁵Tänpäkaḡ bämop äma kome terak naniktä täk täḡkuḡo u Kristotä udegän nämo täḡkuk. Bämop äma uwä obaḡi obaḡi ärawa täkta tom täḡo nägäri yäpmänkaḡ Bäḡup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täḡkukonik. Upänkaḡ Kristotäwä ude nämo täḡkuk. U gupi ärawa ude kadäni kadäni nämo iniḡ

* 9:19: Kis 24:3,6-8; Wkp 14:4,6 * 9:20: Kis 24:8 * 9:21: Wkp 8:15,19

* 9:22: Wkp 17:11; Efe 1:7 * 9:23: Hib 8:5, 10:1 * 9:24: 1Jo 2:1

kireŋkuk. ²⁶ Nämoinik, ude täŋkuk yāwānāku kadāni kadāni kunum kenta kome pewān ahāŋkuŋ-kentā apiŋo komi nadāŋ yāpmāŋ ābāk tāyek. Upāŋkaŋ nāmoinik! Kadāni tārek-tārek ŋoken kome terak ahāŋpāŋ momi peŋ morekta iniken gupi ārawa ude kadāni kubāgān, kāmita nīkek iniŋ kireŋkuk.

²⁷ * Tāŋpākaŋ āmawebe kuduŋtagān kadāni kubāgān kumākta yāwani. Kumāŋpāŋā tāktāki yāpmāŋ danik-danik kābeyā-ken api āroneŋ. ²⁸ U udegān Kristotā āmawebe māyap tāŋo momi dāpmāŋ tārekta kadāni kubāgān ārawa ude gupi iniŋ kireŋkuk. Tāŋpākaŋ āneŋi api ābek. Momi dāpmāŋ tārekta nāmo, āmawebe unitā ābākta dapun kāroŋ tāŋ itkaŋ u yāmagutta api ābek.

10

Ārawa bianitā momi tāga nāmo ārut morewek

¹ * Moses tāŋo бага mantā imaka tāgatāga Kristotā tāŋ nimikta yāwani u kwawak nāmo, wāranigān niwoŋāreŋkuk. Baga man u iwatpāŋ momi dāpmāŋ tārekta Anutu-ken ārawa pen obaŋi obaŋi tāk tāŋpani. Tāŋpāŋ ārawa udewanitā āmawebe Anutu iniŋ oretta dubini-ken kuk tākaŋ u iŋamiken momini nāmo, tāga nāmo yepmaŋpek. ² Nāmoinik! Kādet udewani tāga yāwānāku kadāni kubāgān tāŋpani unita pewām. Ba u tāga yāwānāku āmawebe kādet biani iwatpāŋ Anutu iniŋ orerani uwā bānepi kurāki-inik itpāŋ mominita nadāwātāk pen nāmo tāk tāŋpām. ³⁻⁴ * Upāŋkaŋ nāmo! Bulimākau ba meme tāŋo nāgāritā momi tāga dāpmāŋ tārenaŋi nāmo unita Anutu-ken ārawa obaŋi obaŋi tāk tākaŋ uwā kadāni kadāni ŋode yāwoŋārek tāyak; Nin momi tāŋpani.

⁵ Mebāri unita Kristotā kome terak āpāŋpāŋ Anutu ŋode iwetkuk;

Gāk momita iron peŋ gamik-gamik ba tom dāpmāŋpāŋ ijiŋ gamik-gamik unita nāmo nadāk tāyan.

Nāmo, gāk gupna namiŋpāŋ naniŋ kireŋkun.

⁶ *Bureni-inik, momini ārutta iron peŋ gamiŋirā, ba tom dāpmāŋpāŋ ijiŋ gamiŋirā yabāwi gāripi nāmo tāk tākaŋ yāk.*

⁷ *Ude yāŋpāŋ ŋode yākgān tāŋkut; Nabā! Nāhā gākŋo gāriŋka iwatta ābātāt ŋo. Man kudān tāwani biani uterak nāka yāŋahāwani udegān tāyat ŋo yāk.* Sam 40:6-8

⁸ Eruk, man Kristotā yāŋkuko unita nadāwut. Pengānā ārawa tāktāk kādet Moses tāŋo бага man terak pārani unita ŋode

yänjuk; Gäk momita iron peŋ gamik-gamik ba tom däpmanpän ijij gamik-gamik unita nämo nadäk täyan ba kawu gäripi nämo täk täkaŋ yän yänjuk. ⁹ Täjpän u punin terak man ɲode yäkgän tänjuk; Nabä! Näkä gäkɲo gäripka iwatta äbätat ɲo yän yänjuk. Eruk, man ude yänjukko unitä ɲode niwoŋäretak; Momi ärutta Anututä ärawa täktäk kädet biani u awähutpän komenita momi ärutärut kädet kodaki kubä pewän ahänjuk. ¹⁰ * Unita ɲode nadäwut; Jesu Kristotä Anutu täɲo gärip iwatpän ärawa ude, kämita nitek, kadäni kubägän iniken gupi iniŋ kireŋjukko uterak mominin paorirä Anutu inamiken kudupi-inik itkamän.

¹¹ * Täjpäkaŋ äneŋi ɲode täwera nadäwut; Juda täɲo bämop ämatä kepma kepma momita yänpän alta-ken käron wädän itkaŋ ärawa täktäk piä bian täjpani udegän wari wari täk täkaŋ. Upänkaŋ waki, ärawa unitä ämawebe täɲo momi täjpewän nämoinik paot täkaŋ. ¹² Täj, Kristowä kadäni kubägän, kämita nitek gupi iniŋ kireŋpän kumbuk. Täjkaŋ piä u täjpa tärekaŋ yän nadänpän Anutu keru bure käda äro maŋitjuk. ¹³ * Maŋitkaŋä Anututä iwaniye gämori-ken yepmaŋpekta itsämäj itak. ¹⁴ Burenitä bureni-inik, ärawa kubägän täjnikko unitä ämawebeniye Anutu inamiken momini nämo, yepmaŋjuk. Täjkaŋ ämawebe u kudupi itneŋta irit kuŋat-kuŋariken yäpäswoŋtak piä täj itak.

¹⁵ Kudupi Munapiktä mebäri u kwawak yänahänpän niwetjuk. Pengänä ɲode niwetjuk;

¹⁶ * Ekänitä ɲode yäyak; Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ɲode api täjpet; Man kädetna siwoŋi u nadäk-nadäki-ken peŋ yämiŋpän bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet.

¹⁷ * Ude yänpän äneŋi kubä pen ɲode yäkgän tänjuk; Täjpäkaŋ wakini peŋ moreŋpän mominita guŋ takinik api täjpet yäk. *Jer 31:33,34*

¹⁸ U kawut! Momi peŋ morewani unita momita yänpän ärawa äneŋi kubä tänaŋi nämo. Nämoinik!

Anutu dubini-ken kuk täkäna!

¹⁹ * Notnaye, mebäri unita nin bätakigän täjpän Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken täga ärok täne. U nämo yäjiwäranu. Nämoinik, Jesu täɲo nägäritä mominin ärut moreŋpän kädet täwit nimiŋjuk. ²⁰ * Bianä kädet u itpipiŋjuk. Juda täɲo bämop äma intäjukun unitägän tek wädäwani pähap yäpmäj kewenpän Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken täga ärok täjkuŋ. Upänkaŋ

* **10:10:** Hib 9:12,28 * **10:11:** Kis 29:38 * **10:13:** Hib 1:3; Sam 110:1

* **10:16:** Hib 8:10 * **10:17:** Hib 8:12 * **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51; Hib 9:8

Jesu ini gupitā бага, kādet tāŋpipiŋkuko u yāpmāŋ kewen niniŋirān kādet kodaki, irit ikek kubā tumbuk. Kādet uterak nin kudup Anutu-ken tāga ārok tāne. ²¹ Nadākaŋ? Apiŋo bāmop āma ārowani kubātā Anutu tāŋo āboriye ninta intājukun it nimitak. ²² * Unita bānep nadāk-nadāk siwoŋi niked tāŋkaŋ nadākiniknin tāŋ-tāpānewani nikedtā Anutu dubini-ken kuk tākāna! Ninā gupnin ume sākgāmānpāŋ ārut morewani ba mominin tāŋo māyāk ārut tāŋpā kwani unita tāga kune!

²³ * Tāŋpākaŋ Jesutā api nimagurek yāŋ nadākinik tāŋpāŋ yāŋahāk tākamāŋ u iŋit-inik tāŋpeŋ kuŋat tākāna! U imata, Anututā ude api tāŋ tamet yāŋ yāŋkehārom taŋkuko u bureni-inik api tāŋpek. ²⁴ Tāŋkaŋ ābot tāŋpani notniye kowat nadāŋ imān tāŋkaŋ iron kādet ba piā tāgatāga mebāri mebāri tāna yāŋpāŋ bānepnin kowata kowata tāŋpidām tak tākāna. ²⁵ * Tāŋkaŋ notniye ātutā Anutu iniŋoret kābeyāta gaŋa taŋpāŋ nāmo ārok tākaŋ u nin udegān tānetawā! Nāmo, Ekāni tāŋo kadāni pāhap kerāp tāyak u kaŋpāŋ nadāk tākamāŋ unita kābeyā tāŋpāŋ kādet siwoŋi iwatta bānepnin kowata kowata tāŋpidām tak tākāna!

²⁶ * Unita ket ŋode nadāwut; Ninā Kristo tāŋo man bureni nadāna tumbākaŋ gwāk pimiŋpāŋ momi kādet iwatnero uwā jide tāŋpāŋ kowata api irepmiŋne? Nāmo, momi u ārutta ārawa tāktāk kādet kubā nāmo patak. ²⁷ * In āma udewani uwā bumta umuntākot! Kowata wakikāt kādāp komi pāhap, āma Anutu māde ut imanita biŋam u inta itsāmāŋtak. ²⁸ * Kādet bianita nadāwut; Āma kubātā Moses tāŋo бага man iwatta bitnāŋirān āma yarā ba yarākubātā momini yāŋahāneŋo uwā āma udewani nāmo yabāŋ koreneŋ, kumāŋ-kumāŋ dāpneŋ. ²⁹ * Unita āma kubātā Anutu tāŋo nanaki nāmo oraŋ imiŋpāŋ jiraŋ ude yeŋ gatāwani udewanita jide yāne? Āma udewanitā nāgāt momini ārut-paktaŋ yāmiŋkuko unita nadāwā āpani tāŋpākaŋ iron tāŋ yāmani Munapik u yāŋārok ude iwet tākaŋ. Butewaki, jide tāŋpāŋ āma udewanitā kowata wakiinik kubā api irepmiŋneŋ? Nāmotā nāmoinik. ³⁰ * Anututā ŋode yāŋkuko unitāŋo mebāri nadākamāŋ; Kowata nākŋa api yāmet yāk. Ba āneŋi kubā pen ŋode yākgān tāŋkuk; Ekānitā ini āmawebeniye tāŋo tāktāki terak api yāpmāŋ daniwek. ³¹ Bureni-inik, kowata waki yāpmākta Anutu paot-paori nāmo unitāŋo kerik-ken āroweno uwā imaka umuri pāhap kubā.

Nadākinikjin tāŋkehārom taŋpāŋ itkot

* **10:22:** Wkp 8:30; Ese 36:25; Efe 5:26 * **10:23:** Hib 4:14 * **10:25:** Hib 3:13

* **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Lo 17:6, 19:15 * **10:29:**

Kis 24:8; Hib 13:20 * **10:30:** Rom 12:19; Lo 32:36; Sam 135:14

³² Eruk notnaye, bian penyänjektä pengän ahänj tamiñkuko kadäni unita juku piwut. Kadäni uken bäräpi mebäri mebäri intä terak äronkuño upänkañ gwäk pimiñpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärenkuñ. ³³ * Kadäni kubäkubä in ämawebetä tabän mägayawut yänpäñ inamiken tepmañpäñ man waki täwerit komi tamiñjit täk täñkuñonik. Ba notjiye ätu komi udegän yämik täñkuño u bok kañ nimut yänpäñ pidämtak täñkuñ. ³⁴ * Täñkañ notjiye ätu komi enjiken yepmañkuño u in butewaki nadän yämiñpäñ täñkentän yämiñkuñ. Täñpäkañ äma ätutä inta nadäwä jirañ ude täñpäpäñ tuñumjin kudup täyomägarirä bäräpi u oretoret terak kotañkuñ. U imata, imaka säkgämän, paotpaot nitek nämotä it nimikañ yän nadänkuño unita.

³⁵ Unita notnaye, kadäni uken nadäkinik kehäromi täñpäñ bätakigän it täñkuño ude, apiño udegän it täkot. Ude tänayän täño uwä gwäki pähap api yäpneñ. ³⁶ * Täñkañ kehärom täñpäñ itneñ. Ude täñpäñä Anutu täño gärip u täga api iwatneñ ba imaka u ba u tamikta yänkehärom täñkuko u täga api yäpneñ. ³⁷ Unita Anututä ñode yäyak; Kadäni keräpi itkañ äma äneñi äbäkta yäwanitä api äbek. U itkañ nämo api äbek.

³⁸ * Täñpäkañ näkño siwoñi ämawebenayetä nadäkinik täñpäñ kodakgän api itneñ. Täñ, ämawebe u kubätä nadäkiniki pewän putärewäwä unita nadäwa täga nämo api täneñ yäk. *Hab 2:3-4*

³⁹ Upänkañ ninä nadäkinik kädet u mäde ut imiñpäñ paotpaotta biñam täñpani nämo. Nämoinik, ninä nadäkinik ikek kuñatpäñ irit kehäromita biñam täñpani.

11

Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri

¹ * Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri ñode; Imaka dapunintä nämo yabäk täkamänj unita U bureni-inik itkañ yän nadäk täkamänj. Ba imaka imaka kämi yäpmäkta Anututä peñ nimiñkuko u bureni-inik api yäpne yän nadäk täkamänj. ² Ämawebe bianitä nadäkinik udewani nitek kuñarirä Anututä yabänpäñ-nadäwän täga täñkuñ. ³ * Ba ninäwä nadäkinik täñpäñ ñode uwä bureni yän nadäk täkamänj; Anututä man yänjirän kunum kenta kome ahänjkumän. Täñpäñ imaka imaka yabäk täkamänj u Anututä imaka nämo yabäwani upänj täñpewän ahänkuñ yän nadäk täkamänj.

* **10:33:** 1Ko 4:9 * **10:34:** Mat 6:20; Mat 19:21,29 * **10:36:** Luk 21:19; Hib 6:12 * **10:38:** Rom 1:17; Gal 3:11 * **11:1:** Rom 4:18; 2Ko 5:7 * **11:3:** Stt 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5

4 * Tānpākaŋ āma biani kubā wāpi Abel unitā nadākinik tānpāŋ Anututa ārawa tāgagāmān kubā tānjirān Anututā kawān tāgaŋkuk. Noripaki Kentā tāŋkuko u irepmitpāŋ tāŋkuk. Tānpāŋ nadāŋ imikinik tāŋkuko unita Anututā Abel, Gāk āma siwoŋi yāŋ iwetkuk. Tānpākaŋ Abel kumbuko upāŋkaŋ nadākiniki terak man pen yāŋ itak.

5 * E, āma biani kubā wāpi Enok unitā Anututa nadāŋ imikinik tāŋkuko unita kome ŋo terak nāmo kumbuk. Nāmo, Anututā komegup ikek wādāŋ yāpmāŋ āronkuko unita noriyetā Enokta wāyākŋewā waŋkuŋ. Tāŋkaŋ āma unita Anutu tāŋo mantā ŋode yāŋkuk; U kome terak kuŋatuk-ken uken Anututā Enok kaŋpāŋ gāripi nadāk tāŋkukonik. 6 Bureni-inik, āma nadākiniki nāmota jide tānjirān Anututā u kawān tāgawek? Nāmoinik, āma kubātā Anutu dubini-ken kwayāŋ nadāŋpāŋā nadākinik ŋode tāŋpek; Anutu u bureni itak. Ba ŋode imaka nadākinik tāŋpek; Āma bānepitā Anutu tāŋo mebārini ket nadānayāŋ yāŋ nadāk tākaŋ u Anututā kowata tāga api yāmek.

7 * Ba kubā ŋode; Āma biani kubā wāpi Noa unitā Anututa nadāŋ imikinik tānpāŋ imaka umuri kāmi ahāwayāŋ tāŋkuko unita jukuman iwerirān nadāwān bureni tāŋkuk. Anututā imaka ude api ahāwek yāŋ iwetkuko u nāmo ahānjirān upāŋkaŋ Anutu tāŋo mani buramiŋpāŋ gāpe pāhap kubā tāŋkuk. Tānpāŋ gāpe u gānaŋā Noa ini ba webeni nanakiye bok āronpāŋ sākgāmān itkuŋ. Tānpākaŋ nadākiniki bureni unitā āmawebe pāke itkuŋo unitāŋo kādet waki kwawak pewān ahāŋ yāmiŋkuk. Tānjirān man Anututā āmawebe nadāŋ imikinik tāŋpani u yāwet tāyak udegān, Noata siwoŋi āma yāŋ yāntāreŋ imiŋkuk.

8 * Ba Abraham tāŋo nadākinikita nadāna; Abrahamtā nadāŋ imikinik tānpāŋ Anututā man kubā ŋode iwerirān mani buramiŋkuk; Gāk komeka peŋpāŋ kome nākā gamikta iwoyāŋkut-ken u ku! Anututā man ude iwerirān mani buramiŋpāŋ u kuyat yāŋ nāmo nadāŋkaŋ, komeni peŋpeŋ akumaŋ kuŋkuk. 9 * Tāŋkaŋ nadākinik tānpāŋ kome iwoyāŋ imaniken pāŋku yot bureni nāmo, āma ābanitā-yāŋ yottaba tānpāŋ ittāŋ kuŋat tāŋkukonik. Tānjirān Aisak kenta Jekop Anututā biŋam bok yāŋ yāmani unitā udegān tāŋkumān. 10 Tānpākaŋ Abraham ābanitā-yāŋ itkuko unita nadāwātāk nāmo tāŋkuk. Nāmo, u yotpārare kehāromi-inik kubāta itsāmāk tāŋkukonik, yotpārare Anututā ini tawaŋ peŋpāŋ udegān pewān ahāwani.

11 * Tānpākaŋ Abraham ini uwā tāgawani tānjirān webeni

* 11:4: Stt 4:3-10 * 11:5: Stt 5:24 * 11:7: Stt 6:13-22; Stt 7:1; 1Pi 3:20;

Rom 3:22, 4:13 * 11:8: Stt 12:1-5; Apos 7:2-4 * 11:9: Stt 26:3; Stt 35:12,17

* 11:11: Stt 18:11-14; Stt 21:2

Sara imaka, äruŋ it yäpmäj äbätängän webe pähap täŋkuko upäjkaŋ nadäkinik täŋkumäno unita Anututä nadäj yämiŋirän webeni nanak bäyaŋkuk. Sara uwä ŋode nadäjkuŋ; Anututä näk nanak bäyakta yäjkehäromtaŋ namiŋkuko unita nanak api bäyawet. Anutu u man bureniŋän yäk täyak yäj nadäjkuŋ. ¹² * Täŋpäkaŋ mebari unita kumäk-kumäk kadäni keräp täŋkuko upäjkaŋ äma tägawani Abraham uterak äbekiye oraniye daninaŋi nämo, guk ba mobä jiraŋ ude ahäjkuŋ.

¹³ * Täŋpäkaŋ ämawebe mani biŋam yäjahätat ŋo kudup Anututa nadäj imikinik täŋpeŋ kuŋat-tägän kumbuŋ. U imaka Anututä kämi yäpmäkta yäjkehärom täŋkuko u kome ŋo terak nämo yäpuŋ. Nämo, u ban irirän kaŋpäŋ nadäjkaŋ oretoret täŋpäŋ ŋode yäjahäkta mäyäk nämo nadäjkuŋ; Kome ŋowä komenin bureni nämo, nin äbanigän yäj yäjkuŋ. ¹⁴ Täŋpäkaŋ ämawebe man ude yäwani uwä ŋode niwoŋärek täkaŋ; U komeni burenita wäyäkŋekaŋ. ¹⁵ Täŋpäŋ komeni kujat peŋpeŋ äbuŋo unita yäjpäŋ yäjkuŋ yäwänäku äneŋi komeni-ken täga kwäm. ¹⁶ * Upäjkaŋ komeni bianita nadäjpäŋ nämo yäjkuŋ. Nämo, u kome säkgämän kubä, komeni biani u irepmitak upäjkaŋ-ahäna yäj nadäjpäŋ yäjkuŋ. U kunumta yäjkaŋ yäjkuŋ. Unita äma udewanitä Anututa U nin täŋo Anutunin yäj yäjirä Anututä nadäwätäk nämo täk täyak. U imata, yotpärare kubä täŋkettaŋ yämiŋkuko itak unita.

¹⁷⁻¹⁸ Täŋpäkaŋ Anututä täŋyabäk pewän ahäj imiŋirän Abrahamtä nadäj imikinik täŋpäŋ nanaki Aisak Anututa ärawa ude kumäj-kumäj utta pidäm täŋkuk. Täŋkaŋ Anututä nanaka Aisak terak oraŋkaye mäyap api ahäneŋ yäj yäjkehäromtaŋ imiŋkuko upäjkaŋ nanaki tepi kubägän u ärawa ude ijiŋ imikta nämo bitnäŋkuk. ¹⁹ * Nämoinik, u ŋode nadäjkuŋ; Aisaktä kumäjirän Anututä kumbani-ken nanik äneŋi täga yäpmäj akwek yäj nadäkinik ude täŋkuk. Täŋpäkaŋ bureni, Aisak kumbani-ken nanik bumik äneŋi imagutkuk.

²⁰ * Eruk Aisak u ittäj kuŋtängän äma ekäni täŋpäŋ Anututa nadäj imikinik täŋpäŋ nanakiyat Jekop kenta Iso unita imaka täga Anutu-ken nanik kämi ahäj yämikta kon man yäwetkuk. ²¹ * Täŋpäkaŋ Jekop imaka, Anututa nadäj imikinik täŋkuko unita tägawani täŋpäŋ kumbayäj nadäjpäŋ ŋode täŋkuk; Josep täŋo nanakiyat kon man yäwetpäŋ ähottaba iŋitkaŋ gwäjij äpmonkaŋ Anutu iniŋ oretkuk. ²² * E, Josep uwä ittäj kuŋtängän kumäk-kumäki keräp täŋirän Anututa nadäkinik täŋpäŋ ŋode yäjahäjkuŋ; Kämiwä, Isrel ämawebe Isip kome

* **11:12:** Rom 4:19; Stt 15:5, 22:17; Lo 10:22 * **11:13:** Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * **11:16:** Kis 3:6,15; Mak 12:26 * **11:19:** Rom 4:17 * **11:20:** Stt 27:27-29; Stt 27:39-40 * **11:21:** Stt 48:15-16 * **11:22:** Stt 50:24-25; Kis 13:19

penpen api kunen. Ude yänpän kujari änekta jukuman yäwetkuk.

23 * Ba Moses täjo manbinam nadäna; Moses täjo miñi nanitä Anututa nadän imikinik täñkumäno unita Moses ahäwänpän käbop penjirän komepak yarakubä tärenjuk. Miñi nani uwä Moses nanak u kawän inide kubä tänpänpäñ Isip kome täjo intäjukun äma wäpi Fero unitäjo man mäde ut imikta nämo umuntanjkumän. 24 * Eruk Moses u täganpäñ Anututa nadän imikinik tänpän Fero äperi unitäjo nanaki ude, gäripi terak itta bitnäñjuk. 25 Tänpän ñode nadänjuk; Imata kome ñonitäjo gärip kadäni keräpi-tagän kañ iwaret? Nämo, näk bäräpi Anutu täjo kudupi ämawebeniye-kät bok nadänayän tämäjo uyaku täga yäk. 26 * Ude yänjukko unitä ñode niwonjaretak; U Anutu-ken gwäki täga yäpmäkta nadänjuk. Unita kämi ahäkta yäwani Kristota yänpän bäräpi ahän yäminayän täjo unita nadäwän tagawäpäñ Isip täjo tunum gäripi nitek u yäpmäkta nadäwän jirañ ude täñjuk. 27 * Täñkañ Moses u Anututa nadäkinik tänpän Anutu nämo kak täkamän u dapuritä kañkañ bumik gwäk pimiñpäñ Fero täjo kokwawakta nämo umuntanjan Isrel ämawebe yämagurän Isip kome penpen kuñkuñ. 28 * Täñkañ Moses u Anututa nadäkinik täñjukko unita Pasova äñnak-äñnak yäput penpäñ Isrel ämawebe sipsip täjo nägäri eni yäma terak ärutkot yän yäwetkuk. Ude täñjukko unita kumäk-kumäk täjo añero, nanak ämani intäjukun nanik däpani unitä Isrel ämawebe yärepmitpäñ nanakiye intäjukun nanik nämo däpuk.

29 * Tänpäkan Isrel ämawebe Anututa nadäkinik täñkuño unita gwägu wäpi Ume Gämäni u kome kawuki ude irirän bämopgän kuñkuñ. Kuñirä Isip naniktä udegän kuna yäkñat gwägu gänañ äpmonpäñ ume nanpäñ kumbun.

30 * Tänpäkan äneñi kubä ñode; Isrel ämawebe unitä Anututa nadäkinik tänpän mani buramiñpäñ Jeriko täjo yewa pähap gägäni-ken kepma 7 udetä kuñat äyänjurirä yewa u tokät mañjuk.

31 * Tänpäkan kubokäret webe wäpi Rahap u nadäkinikitä täñkentän imiñirän Anututa mäde ut imani-kät penta nämo paotkuñ. U imata, äma kome kañiwatta käbop kuñkuño u yämagutpäñ ini eni gänañ käbop yepmanjukko unita.

32 Eruk imata man karonji yänjwat yäpmän kwet? Nämo, man kudän ñoken bägup iränpän uyaku Gidion, Balak, Samson,

* 11:23: Kis 1:22, 2:2 * 11:24: Kis 2:10-12 * 11:26: Hib 10:34-35 * 11:27:

Kis 12:51; Kis 14:13,14; Rom 1:20; 1Ti 1:17; Hib 11:1 * 11:28: Kis 12:21-30

* 11:29: Kis 14:21-31 * 11:30: Jos 6:12-21 * 11:31: Jos 2:1-21; Jos 6:21-25;

Jem 2:25

Jepta, Devit, Samuel ba profet biani ätu täño manbiñam täga täweret. ³³* Äma unitä Anututa nadäkinik täñpäj kudän mebäri mebäri täñkuñ. Äma nadäkinik täñkuño u ätutä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpäj kehäromini yäpmäj äpuñ. Täñkañ u ämawebe kudän siwoñi terak yabäj yäwatpäj imaka imaka Anututä yämikta biñam yäwani u yäpuñ. Täñpäkañ ätutäwä an komi, äma däpani täño meni täñpipiñkuñ. ³⁴* Ätutäwä kädäp mebet pähap däpä kumbuñ, ba iwantä nadäkinik täñpani ätu kumäj-kumäj däpnayäj täñirä Anututä täñkentäj yämiñirän nämo kumbuñ. Bureni, äma uwä iniken kehäromini nämo upäjkañ Anututä kehäromi yämiñkuk. Kehäromi yämiñirän kome ätuken nanikkät ämik kehäromigän täñpäj däpmäj yäwat kireñkuñ.

³⁵* Täñpäkañ webe ätutä Anututa nadäkinik täñkuño unita nanakiye kumbani-ken nanik äneñi akuñirä yämagutkuñ. Täñ, nadäkinik täñpani ätuwä äma keru terak komi pähap nadäñtängän kumbuñ. Anututa äwo yäjkuñ yäwänäku komi u täga irepmiräm. Upäjkañ ñode nadäñpäj äwo nämo yäjkuñ; Kumäj-kumäj nidäpäkañ äneñi akuñpäj irit tägagämän kañ yäpna yäj nadäñkuñ. ³⁶* Täñpäkañ ämatä nadäkinik täñpani äma ätu yäjärok yäwerit päripmäñit täñkuñ. Ba ätu keru kuroñi topmäñpäj komi eniken yepmañkuñ. ³⁷* Täñ, ätuwä mobätä kumäj-kumäj däpuñ. Ba ätu yepmiñitpäj sotä kwäk duk täñkuñ. Ba ätuwä päiptä kumäj-kumäj däpuñ. Täñpäkañ ukät nanik ätutä jopi jäwäri itkañ tekta tom gupipäj täñkañ kuñarirä bäräpi mebäri mebäri yämiñkuñ. ³⁸ Ude täñ yämiñirä kome jopi-ken, pom terak, mobä kawut ba kome gänañ ittäj kuñatkuñ. Butewaki! Äma tägatäga udewani imata kome waki ño pen itneñ?

³⁹ Täñpäkañ Anututä ämawebe u nadäkiniki yabäñpäj-nadäwän tägagämän täñkuño upäjkañ imaka ämawebeniyaetä kämi yämikta yäjkehärom täñkuko u kome terak irirä pengän nämo yämiñkuk. ⁴⁰ U imata, yäput penpäj Anututä ninta yäjpäj-nadäk tawañ tägagämän kubä ñode pen niminñkuk; Ämawebe biñam ikek u ninkät penta päke kubägän Kristo täño piä terak Anutu dubini-ken kuñpäj säkgämän-inik api itne.

12

Jesu täño kädet kuroñ iwat täkäna

¹* Eruk, u kawut! Ämawebe nadäkinik ikek päke u nin it gwäjij niminñpäj nadäkinik täktäk kädet bureni niwoñärekañ.

* **11:33:** Dan 6:22 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * **11:36:** 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15; Jer 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21
* **12:1:** Rom 7:21; 1Ko 9:24-25

Unita imaka u ba unitä wädäj nipmänjit täkañ ba momi ninken kwasikot täkañ u datärenj täñpä kwäpäñ kädet Anututä peñ nimiñkuko uken ehutpäñ bäränek täkäna. ² * Ude täñkañ intäjukun ämanin, nadäkinik kädet bureni niwetpäñ niwoñärewni Jesu u kañiwatpäñ kädet ugän iwat täkäna. Jesu uwä bänep oretoret pähap itsämäj imiñkuko u juku piñkañ päya kwakäp täño mäyäk unita nadäwän mewuni täñjirän ehutpäñ kotañkuk. Ude täñkañ äronkuko apiño Anutu intäjukun äma u keru bure käda wäpi biñam ikek itak. ³ Unita Jesuta nadäwut. U ämatä waki täñ imiñkuño upäñkañ kehärom tañpäñ kwikinik itkuk. Unita in udegän nadäkinik kädet täga u gwäk pimiñpäñ iwatta gapun täneñtäwä.

Anutu uwä nanin bäyawani bumik

⁴ Bureni, in kubäkubätä momijin mäde ut yämikta piä täk täkañ. U täga täk täkañ upäñkañ it yäpmäj abäkañken inken nanik kubätä äma keru terak nägäri nämo piwän kuñkuñ. Nämo, kämi käwep api ahäj tameko unita man kubä täwera nadäwut. ⁵ Jide, Anututä in nanaknaye yäñpäñ bänepjin täñpidäm takta man ñode kudän täwani unita täñguñ tañkuñ?

Nanakna, Ekänitä yäpäñ-siwonj takta komi gamiñjirän unita nadäwi äpani nämo täñpek, ba nadäj bäräp täñpäñ nämo kañ-umuntañ kwen.

⁶ * *U imata, Ekänitä äma kubäta nadäj imikinik täñpäñ nanakna yäj iwetpäñä irit kuñat-kuñari yäpäñ-siwonjtañ imikta komi imik täyak.* *Snd 3:11-12*

⁷ * Unita bäräpi kotañpäñ kwikinik irut. U Anutu täño yäpä-siwonjtak piä. Yäpä-siwonjtak piä täk täyak uwä nanjiye bäyawanitä-yäj täñ tamik täyak. Nadäkañ? Kome terak naniyetä ironjiniye yäpä-siwonjtak täkañ. Eruk, Anututä udegän täk täyak. ⁸ Täñ, Anututä ironjiniye bureni kudup yäpäñ-siwonjtak täyak unita in yäpä-siwonj takta komi nämo tameko uwä ñode nadäneñ; Nin kubokäret nanak, nanakiye bureni nämo. ⁹ Täñpäkañ ñode nadäk täkot; Nin ironjiken naniye bäyawanitä yäpä-siwonjtak piä täñ nimiñjirä orañ yämik täñkumäñonik. Eruk, ude täk täñkumäño unita mäjonin täño Nanin pähaptä ninken yäpä-siwonjtak piä täñjirän, imata nadäna bureni-inik nämo täñpek? Nämo, komi bäräpi ahäj nimiñjirä u kotañpäñ kwikinik itnayäj tämäño uwä irit burenita biñam api täne.

¹⁰ Täñpäkañ naniye bäyawanitä iniken nadäk terak apiñotagän yäpä-siwonjtañ nimik täñkuñonik. Täñ, Anututäwä

tänkentäj nimikta ba nin ini kudupi-inik it täyak udegän itta yäpä-siwontak piä täj nimik täyak. ¹¹ * Bureni, yäpä-siwontak täjõ komi unita pengän gäripi nämo nadäk täkamäj. Nämo, u komi! Upänkañ kämi, yäpä-siwontañ niniñirän nadäna tärewäpäñ kädet siwoñi äneñi iwatpäñ bänepnin pidämtak täyak.

Jukuman ätu

¹² * Butewaki! In ätu gapun tañpäñ itkañ. Eruk bänepjin täñkehärom tañpäñ äneñi kehäromi nikek kañ irut! ¹³ * Gapun tañpäñ kuñarirä nadäkinikjin paot-inik täneñta! Unita kädet siwoñi iwatpäñ kehäromi nikek kuñat täkot. ¹⁴ * Ude täñkañ ämawebe-kät not täñpäñ bänep kubägän terak itta piäni täk täkot. Täñkañ udegän, ehutpäñ momi täktäk kädet mäde ut imiñpäñ kudupi kañ irut. Nadäkañ? Äma kubätä kudupi nämo irayäj täko uwä Ekäni nämoinik api kañ-ahäwek. ¹⁵ * Täñpäkañ in kubätä Anutu täjõ orakorak pära yäpeko udetä nadäj täpäneñpäñ kañ kuñarut. Ba inken nanik kubätä tokän jägämi ude äworeñpäñ in bämopjin-ken täñpäwak pähap pewän ahäneñõ udetä watäni ket itpäñ kañ kuñarut. ¹⁶ * Ba in kubokäret täneñõ udetä irit kuñat-kuñatjinta nadäj täpäneñpäñ kañ kuñarut. Täñpäkañ in kubätä Iso ude äworeñpäñ Anututa nadäj äwaräkuk täñpekta! Iso uwä nanak intäjukun nanik unita imaka tägagämän nani keri-ken nanik täga yäpnañpäñ kepma kubä nakta iwäpäñ monäni ñode iwetkuk; Gäk ketem ijiñ namikañ imaka päke nantä namayäj täyak u kudup Gäka biñam yäk. ¹⁷ * Eruk ude yänjukopäj kämiwä jide nadäjjuk? U nani-ken nanik kon man ba tuñumi äneñi näkñjata biñam kañ täñpäñ yäj nadäjjukko upänkañ nanitä Nämo yäj iwetkuk. Nämo yäj iwerirän konäm butewaki täñjukko upänkañ goret pengän täñjukko u yäpä-siwontakta kädetta wäyäkñewän wañkuñ.

Topmäk-topmäk kodaki terak it täkamäj

¹⁸ * Eruk, in uken it täkamäj yäj nadäk täkañ? In imaka ketjintä täga iñirani ba dapunjintä känäñi, Isrel ämawebetä kañkuñõ udewani-ken nämo itkañ. Isrel ämawebe uwä Sainai pom mebäri-ken kuñkañ kädäp mebet pähappäj kañkuñ. Ba kome wärämäñirän bipmäñ utpäñ mäñit pähap piäñirän kañkuñ. ¹⁹ * Täñkañ womat mäma pähap gänañ gera kotäk

* **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Snd 4:26 * **12:14:** Sam 34:14; Rom 12:18 * **12:15:** Apos 8:23 * **12:16:** Stt 25:33-34 * **12:17:** Stt 27:30-40 * **12:18:** Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * **12:19:** Kis 20:18-21; Lo 5:22-27

kubä nadänkuŋo uwä nadänkaŋ umuntaŋpäŋ Moses bute-waki man terak ŋode iwetkuŋ; Man u äneŋi nämo ahänjirän nadänayän yäk. ²⁰* Täŋpäkaŋ Moses man ude iwetkuŋo uwä mebäri ŋodeta; U Anutu täŋo jukuman ŋodeta nadänjirä umuri pähap täŋkuko unita; Äma ba tom kubätä päŋku pom u yeweko uwä mobätä kumän-kumän utneŋ. ²¹* Bureni-inik, imaka kaŋpäŋ nadänkuŋo uwä umuri pähap täŋjirän Mosestä yänkuk; Umuntaŋpäŋ dädatna kwaikaŋ! yäk.

²²* Täŋ, intä päŋku itkaŋ-ken uwä imaka umuri ude-wani nämo. Nämo inik, inä Saion pom, Anutu paot-paori nämo unitäŋo yotpärare wäpi Kunum Gänaŋ Jerusalem uken kuŋkuŋo itkaŋ. Uken aŋero jiraŋ, daninaŋi nämo oretoret pähap täŋ itkaŋ-ken u kuŋkuŋo itkaŋ. ²³* Ba in Anutu täŋo nanakiye intäjukun nanik unitäŋo käbeyä pähapken äbä yäpurärätkuŋo itkaŋ. Ämawebe äbot uwä wäpi kunum gänaŋ kudän täwani. Ba in Anutu, ämawebe kuduptagän yäpmän daniwani äma, uken ahänkuŋo itkaŋ. Ba ämawebe siwoŋi, Anututä momini ärut-paktaŋ yämiŋkuko unitäŋo mäjotä iraniken ahänkuŋo itkaŋ. ²⁴* Ba in Jesu, Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahänkuŋo uken ahänkuŋo itkaŋ. Ba nägät, Jesutä momi pekpek kädet täwitta piwän kuŋkuŋo uken ahänkuŋo itkaŋ. Nägäri uwä manbiŋam säkgämän kubä yänahäk täyak, manbiŋam Abel täŋo nägättä yänahänkuko ude nämo. Nägät Abeltä piwän kuŋkuŋo unitä kowat-urän pewän ahänkuk.

²⁵* Unita eruk, Anutu man niwet täyak u man yänjirän mani buramikta bitnäneŋta nadänpäŋ bänep nadäk-nadäkjinta watä ket itkot. Nadäkaŋ? Anututä bian Moses meni jinom terak komen ämawebe jukuman yäwetkuko upänkaŋ mani nämo buramiŋkuŋ. Mani nämo buramiŋkuŋo unita kowata waki bureni yäpuŋ. Täŋ, apiŋo Anututä kunum gänaŋ nanik Jesu terak jukuman niwetak. Täŋjirän nin man kunum gänaŋ nanik u buramikta bitnänero uwä jide täŋpäŋ kowata waki u irepmitne? Nämo inik, u waki inik yäpne. ²⁶* Täŋpäkaŋ man bian yäwetkuko unitä kome inŋitpäŋ kwaiŋkuk. Ude täŋkuko upänkaŋ apiŋowä yänkehäromtak man ŋode yäyak; Näk bian komegän inŋitpäŋ kwaiŋkut yäk. Täŋ, kämiwä kunum ba kome bok äneŋi api yepmäŋitpäŋ kwaiwet yäk. ²⁷* Täŋpäkaŋ man “äneŋi ude api täŋpet” yän yäyak uwä ŋode yänkwawa täyak; Imaka täŋ-pewani u kuduptagän täŋpewän paot-inik api täneŋ. Upänkaŋ imaka kumän-tagän-inik nämo api paotneŋ. Nämo,

* **12:20:** Kis 19:12-13 * **12:21:** Lo 9:19 * **12:22:** Gal 4:26; Rev 5:11 * **12:23:**

Luk 10:20 * **12:24:** Hib 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Stt 4:10 * **12:25:** Hib 2:1-3; Hib

10:26-29 * **12:26:** Kis 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6

imaka wakta yāwani ugānpāṅ api tāṅpewān paotneṅ. U paorirā imaka kehāromi, nāmo wakta yāwani unitāgān api itneṅ.

²⁸ Tāṅpākaṅ imatāken u api irek? U intājukun āmanin tāṅo kome ninta biṅam peṅ nimani unitāgān api ireko unita ore-toret tākāna! Kome u api korenero unita iniṅoret-oret kādet Anututā ini gāripi nadāk tāyak udegān iwatpāṅ nadāwātāk terak oraṅ imiṅpāṅ iniṅoret tākāna. ²⁹* U imata, Anutunin u kādāp mebet pāhap, imaka kudup ijiṅ paot tākaṅ udewani.

13

Kādet ātu Anututā gāripi nadāk tāyak

¹* Tāṅpākaṅ inā ninin buap yāṅ nadānpāṅ bānep iron kowata kowata tāṅpeṅ kuṅat tākot. ²* Tāṅkaṅ kādet tāga ṅodeta nāmo tāṅguṅ tāneṅ; Āma kudupitā komejin-ken ābāṅirā yāmagutpāṅ enijin-ken yepmaṅpā pātneṅ. Āma ātu kādet ude tāṅkuṅo uwā āmapāṅ yāmagutkamāṅ yākṅat aṅeropāṅ yāmagutkuṅ. ³* Tāṅpākaṅ āma komi eṅi gānaṅ itkaṅ u tāṅkentāṅ yāmik tākot, in u bok itkaṅ bumik. Ba āma kerī terak komi yāpmāk tākaṅ u imaka, tāṅkentāṅ yāmik tākot, in komi u bok nadāk tākaṅ bumik.

⁴* Tāṅpākaṅ yanāpi tāktāk u imaka tāgagāmān kubā unita āma kuduptagāntā tāṅmeham tāneṅ. Tāṅkaṅ yanāpi yarātā āmawebe ātukāt jopjop nāmo kuṅatneṅ. Nāmo, ini yanāpi siwoṅi itdeṅ. Nadākaṅ? Anututā āmawebe kubokāret kādet iwarani udewani manken api yepmaṅpek. ⁵* Tāṅpākaṅ moneṅ tuṅumta nadāṅ gārip nāmo tāneṅ. Nāmo, nadāk udewani māde ut imiṅpāṅ kukṅi kādagān kuṅatpāṅ ketjin-ken tuṅum āhan peṅ tamani unita nadāwā tāga tāṅpāpāṅ nadāwātāk terak nāmo kuṅatneṅ. Imata, Anututā ṅode yāṅkuk;

Nāk inta nāmo api guṅ tāwet, ba nāmoinik api tabā kātāwet yāk.
Wkp 31:6

⁶* Anututā ude niwetkuko unita kwawak ṅode yāṅahāna;

Anutu u nākṅo tāṅkentākna unita imaka kubāta nāmoinik api umuntāwet.
Nāmo, āmatā nāk tāga nāmo tāṅpā waneṅ. Sam 118:6

Jesu iwarāntākta nāmo umuntāne

* **12:29:** Lo 4:24, 9:3; Ais 33:14 * **13:1:** Jon 13:34 * **13:2:** Rom 12:13; 1Pi 4:9; Stt 18:1-8; Stt 19:1-3 * **13:3:** Mat 25:36; Hib 10:34 * **13:4:** Gal 5:19,21; Efe 5:5 * **13:5:** 1Ti 6:8; Jos 1:5 * **13:6:** Sam 27:3, 146:5

7* Tānpākaŋ injinken watā āmajiye bianita juku piwut. Watā āmajiye uwā Anutu tāŋo manbiŋam tāwetpāŋ tāwoŋārek tāk tāŋkuŋ. Tāŋkaŋ kādet jide kuŋatpāŋ kumbuŋo unita nadānpāŋ kādet kuroŋ unitā tāk tāŋkuŋo udegān tāk tāneŋ. 8* Nadākaŋ? Āma unitāŋo intājukun āma Jesu u tāktāki ba yākyāki ini udegān. Kwep itkuko udegān apiŋo itak, ba pen udegān api it yāpmāŋ ārowek.

9* Eruk, watā ket itpāŋ kuŋarut. Anutu wāpi terak jop manman mebāri mebāri yāk tākaŋ u bānepjin āriŋpewān kādet siwoŋi penpāŋ kādet gwājiwani iwatneŋta! Āma tāŋo бага mantā bānepjin tāga nāmo tāŋkentāŋ tamineŋ. Ketemta yājiwāt man ba āma tāŋo man udewani māde ut imiŋirā Anutu tāŋo orakorakitā bānepjin tāŋ-kehāromtak tāyon. 10 Tānpākaŋ ārawa pāhap kubā ninta biŋam tāŋpani itak. Upāŋkaŋ unitāŋo bureni uwā Juda tāŋo bāmop āmata biŋam nāmo tāyak. Nāmo, bāmop āma uwā kudupi yotken ārawa tāktāk piā biani pen tāk tākaŋ unita. 11* Juda tāŋo бага man iwatpāŋ bāmop āma intājukun tāŋpanitā momi ārutta tom dāpmāŋkaŋ unitāŋo nāgāripāŋ yāpmāŋpāŋ Bāgup Kudupitā Kudupi-inik-ken ārok tākaŋ. Tom dāpmāk tākaŋ unitāŋo bureni nāmo yāpmāŋ ārok tākaŋ. Nāmo, bureni uwā yāpmāŋ pāŋku yotpārare gāgāni-ken pewā ijik tākaŋ.

12* Tānpākaŋ mebāri unita Jesutā udegān, māyāk kotaŋpāŋ yotpārare gāgāni-ken komi pāhap nadāŋkuk. Āmawebeniye nāgāri piwān kuŋkuŋo uterak kudupi-inik itneŋta kumbuk.

13* Unita ninā māyāk Jesutā kotaŋkuko udegān kotaŋkaŋ yotpārare gāgāni-ken kuŋpāŋ Jesu tubeŋ kuna! 14* U imata, kome ŋo terak yotpārare kehāromi paot-paori nāmo, kubā nāmo itak. Nāmo, ninā yotpārare mebāri kubā, kāmi ahāŋ nimekta dapun kāroŋ tāŋ itkamāŋ.

15* Unita āmawebenaye, Jesuta nadānpāŋ Anutu wāpi yāŋahānpāŋ iniŋoret tākāna! Ude tānayāŋ tākamāŋ unitā Anututa ārawa ude api tāŋpek. 16* Tāŋkaŋ tāŋkentāk ba iron kowata kowata tākta nāmo guŋ tāneŋ. Kudān udewani uwā ārawa Anututā gāripi nadāk tāyak ude.

17* Tāŋkaŋ watā āmajiye tāŋo mani buramiŋpāŋ gāmori-kengān kuŋat tākot. Watā piā tāŋ tamik tākaŋ unita Anututā api yāwet yabāweko unita gwāk pimiŋpāŋ watā it tamik tākaŋ. Unita waki, mani buramik tākot. Ude tāŋirā uyaku watā piā uwā bānep oretoret terak api tāneŋ. Tāŋ, in penawāk tāŋirā

* 13:7: 1Ko 4:16; Hib 6:12 * 13:8: Efe 4:14 * 13:9: Rom 14:17 * 13:11: Wkp 16:27 * 13:12: Mat 21:39; Jon 19:17 * 13:13: Hib 11:26, 12:2 * 13:14: Hib 11:10,16; Hib 12:22 * 13:15: 2Sto 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2 * 13:16: Plp 4:18 * 13:17: Ese 3:17; 1Te 5:12

watä piä butewaki terak tänayän takaan u täga api tänkentän taminej? Täga nämo!

18 * Unita in ninta Anutu-ken yänapik täkot. Nin kudän siwoŋi takta gäripi nadäk takamän unita Anutu inamiken bänepnintä nadäwätäk nämo tak takamän. 19 Täŋkaŋ gäripna täŋi pätak u ŋode; In Anutu-ken yänapinirä ini tänkentän naminirän inken äneŋi bäräŋeŋ kaŋ ärewa!

Yäntärek man

20-21 Täŋpäkaŋ inta yänpän ŋode yänapik täyat; Anutu bänep pidäm mähe mi unitä in kudän ini gäripi nadäk täyak ude täŋpen kuŋatta tuŋumi säkgämän u tänkentän tamiton. Täŋkaŋ Jesu Kristo terak nadäk-nadäk ba täktäk ini kawän tägak takaan u irit kuŋat-kuŋatnin-ken pewän ahän nimiton! Ude täŋ niniŋirän Jesu Kristo unitäŋo wäpi biŋam ärowani inide pen it täyon. Ekäninin Jesu, Sipsip watä äma pähap unitä kumäk-kumäki terak topmäk-topmäk paot-paori nämo u täŋkehärom täŋkuko unita Anututä kumbani-ken nanik yäpmän akuŋkuk. U Bureni.

22 Eruk notnaye, man kudän täŋ tamitat ŋowä käroŋi nämo unita man bänepjin täŋpidäm takta kudän täyat ŋonita nämo gaŋa täneŋ. 23 E man kubä ŋode täwera nadäwut; Notninpak Timoti u komi eŋi gänaŋ itkukopän tewä äpämaŋ kuŋkuk. Unita näkken bäräŋeŋ äbänä imagurakaŋ bok api ärede.

24 Intäjukun ämajiye ba Anutu täŋo kudupi ämawebeniye komejin-ken itkaŋ u mena jinom yäpmänpän oretoret man kaŋ yäwerut. Täŋ, Itali komeken nanik äbot täŋpani notniye imaka, oretoret man täwetkaŋ. 25 Täŋpäkaŋ Anutu täŋo orakoritä inken itinik täyon. Eruk, ugän.

* 13:18: Apos 24:16; 2Ko 1:12

Jems

Nadäkiniktä kudän jidewani pewän ahäk täkaŋ unitäŋo manbiŋam

¹ * Näk Jems, Anutu ba Ekäni Jesu Kristo täŋo piä watä äma. Unita näkä Anutu täŋo kudupi ämawebeniye komeni komeni it yäpmäŋ kukaŋ inta bänep täga nadäŋpäŋ man kudän ŋo täŋpäŋ tamitat.

Tänyabäk-ken kehäromigän iritta man

² * Notnaye, inken bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamäwä oretoret inide kubä täk täkot. ³ * Imata, in ŋode nadäk täkaŋ; Imaka udewanitä nadäkinikjin täŋ yabäŋirän bänepjintä kehärom täŋpäŋ bäräpi udewani gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ api kuŋatneŋ. ⁴ Täŋpäkaŋ bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋatkuŋat unitäŋo bureni inken kaŋ ahäŋ parän. Eruk, ude täŋpäŋ kädet täga kubäta nämo api wäyäkŋeneŋ. Nämo, ämawebe bureni, siwoŋi kudupi api kuŋatneŋ.

⁵ * Täŋpäŋ in bämopjin-ken nanik kubätä nadäk kädet siwoŋita wäyäkŋeŋpäŋä Anutu-ken yäŋapiŋirän nadäk kädet täga u api imek. Imata, Anutu uwä iron mähe mi unita imaka kubäta yäŋapiŋirä äwo nämo yäk täyak. ⁶ * Täŋpäkaŋ äma uwä Anututä nadäŋ namek ba nämo käwep yäŋ nadäŋpäŋ, bänep yarä ude nadäŋkaŋ Anutu-ken nämo yäŋapiwek. Nämo inik. U nadäkinik täŋkaŋ uyaku yäŋapiwek. Täŋ, äma bänep yarä nitek nadäweko uwä gwägutä tokät täyak ude, ba mänittä piäŋirän gwägutä pom äworeŋpäŋ äronkaŋ äpäk täyak udewani. ⁷⁻⁸ Äma udewaniwä nadäk-nadäki äreyäwäpäŋ kädet kubägän nämo iwatkaŋ kädet mebäri mebäri iwat täkaŋ. Täŋpäkaŋ äma udewaniwä Ekäniken yäŋapiŋitna imaka kubä api nimek yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo inik.

⁹ * Täŋpäkaŋ äbot täŋpani kubätä jopi jäwäri-inik itat yäŋ nadäŋpäŋ nadäwätäk nämo täŋpek. Nämo inik, Anututä wäpi biŋam imayäŋ täko unita oretoret täk täyon. ¹⁰ * Täŋ, udegän äbot täŋpani kubätä tuŋum mähe mi täŋpäŋ irirän Anututä tuŋumi yomägaränä nadäwätäk nämo täŋpek. Imata, Anututä kome täŋo wäpi biŋam yäpmäŋ äpäŋirän äma u nämo api waweko unita oretoret täŋpek. Nadäkamäŋ; Kome täŋo tuŋumtä täŋkentäŋ nimiŋirän irit kehäromi nämo api käne. Nämo inik. Kome täŋo tuŋumtä waŋpäŋ wädan iroritä äreyäŋ

* **1:1:** Gal 1:19; Apos 15:23; 1Pi 1:1 * **1:2:** Rom 5:3-5 * **1:3:** 1Pi 1:7 * **1:5:** Snd 2:3-6 * **1:6:** Mak 11:24 * **1:9:** Jem 2:5 * **1:10:** Ais 40:6-7; 1Pi 1:24

kuk täkaŋ ude api täneŋ. ¹¹ Unita nin ɲode kaŋpäŋ nadäk takamäŋ; Kome taŋi ijiŋpäŋ kekeki pähap täŋpäŋ wädan kejima kudup yeŋpewän kubit tak täkaŋ. Äma tuŋum mähe mi uwä ude bumik. Wädan irot gäripi niked unitä äreyäŋ kuk täkaŋ udegän moneŋ piäni nämo täŋ paotkaŋ kumbek.

Anututä waki kädet-ken nämo nimagut täyak

¹² * Äma kubätä tänyabäk mebäri mebäri ahäŋ imiŋirä u gänaŋ kehärom taŋpäŋ irayäŋ täko uwä Anutu täŋo bänep iron gänaŋ pen api irek. Äma unita gwäki uwä Ekänitä omäk meran säkgämän ude irit kehäromi paot-paori nämo api imek. Bureni, ämawebe Anututa nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita gwäki u yämikta Anututä ini yäŋkehärom taŋkuk. ¹³ Täŋpakaŋ äma kubätä waki kubä täŋpayäŋ nadäŋkaŋ ɲode nämo yäwek; Anututä täŋ-näkŋat-pewän waki ɲo täŋpayäŋ nadätat yäŋ nämo yäwek. Nämo inik! Imata, wakitä Anutu täga täŋkikŋatnaŋi nämo. Ba udegän Anututä momi täkta tänyabäk-ken nämo nipmak täyak. ¹⁴ * Upäŋkaŋ nininken bänep nadäŋ gärip waki unitägän momi täkta bänepnin ärik täyak. ¹⁵ Täŋpäŋ nadäŋ gärip unitä momi täktäk täŋo kädet pewän ahäk täkaŋ. Ude täŋirän momi täktäk täŋo kädet unitä taŋi täŋpäŋä kumäŋ-kumäŋ täŋo kädet-ken nipmak täyak.

¹⁶ Eruk, notnaye, man unita nadäwä jopi nämo täŋpek. ¹⁷ * Anututä waki kubä nämo nimik täyak. Nämo inik. Imaka imaka tägatäga ba bänep iron bureni u kudup kunum gänaŋ nanik-tägän ahäk täkaŋ. Täŋpäŋ Nanin, kunum gänaŋ peŋyäŋek pewän ahäwani unitä iron u nimik täyak. Ude täŋkaŋ Nanin uwä kubä-täŋ kubä-täŋ nämo täk täyak. Täktäki bian patkuko unitä api pat yäpmäŋ ärowek. ¹⁸ * Täŋpakaŋ Anututä ini nadäŋkuko udegän imaka kudup pewän ahäŋkuŋo unita intäjukun ude itta mani burenitä äboriye nin bäyaŋ nipmaŋkuk.

Anutu täŋo man nadäŋ äwaräkuk nämo täneŋ

¹⁹ Eruk notnaye näk man kubä täwerayäŋ nadätat unita juku peŋpäŋ nadäkot. In äma kubätä man yäwänä jop jukugän peŋpäŋ kaŋ nadäwut. Ba man kowata bäräŋeŋ nämo iwetneŋ. Ba kokwawak bäräŋeŋ nämo nadäneŋ. ²⁰ * Imata, äma täŋo bänep wakwaktä täŋkentäŋ imiŋirän Anutu täŋo kädet siwoŋi u nämo iwarek. ²¹ * Unita in kädet waki inik mebäri mebäri ba kädet taräki taräki täk täkaŋ u mäde kaŋ ut imut. Ude täŋpäŋ Anutu täŋo man mujipi bänepjin-ken piwani u bänep kwini terak yäpmäŋpäŋ iyap taŋpäŋ kaŋ yäpmäŋ kuŋarut. Imata, man unitä waki kerik-ken nanik tämagutta kehäromini niked.

* **1:12:** 2Ti 4:8 * **1:14:** Rom 7:7-10 * **1:17:** Mat 7:11 * **1:18:** Jon 1:13

* **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pi 2:1

22 * Tānpākaŋ Anutu tāŋo man uwā kaŋ iwarut. Jop nadāk-nadākgān nāmo tāneŋ. Nāmo inik! Jop nadāk-nadākgān tānayāŋ tāŋo uwā bānepjin jop api ikŋatneŋ. 23 Āma Anutu tāŋo man nadāŋ āwarākuk tānayāŋ tāŋo uwā āmatā glas terak mājoni yabāk tākaŋ ude. 24 Glas terak mājonin kaŋkaŋ pāŋku iŋamnin dapunta tāŋguŋtak tākamāŋ ude tāk tākaŋ. 25 * Tāŋ, āma Anutu tāŋo man siwoŋi-inik u ket yāŋpāŋ-nadāk tāk tākaŋ uwā Anutu tāŋo bānep iron gānaŋ pen it tākaŋ. Imata, āma udewanitā Anutu tāŋo man u jop nadāk-nadākgān tāŋpāŋ nāmo guŋtak tākaŋ. Nāmo, u man buramiŋpāŋ kādet tāgatāga tāk tākaŋ. Tānpākaŋ Anutu tāŋo man unitā momi tāŋo kehāromi utpewān maŋirān kunumta biŋam tāk tākamāŋ.

26 * Tānpākaŋ āma ātu inita nāk nadākinik tāŋpani yāŋ yāk tākaŋ upāŋkaŋ meni jinomta watāni nāmo itnayāŋ tāŋo uwā nadākinik tāŋpani yāŋ nadāk tākaŋ u bānepi jop api ikŋatneŋ. Tāŋpāŋ Anutu ininoret-oret ba nadākiniki u jopi ude tāk tāyak. 27 Tāŋ, Anutu ininoret-oret kādet bureni Anututā kawān tāgak tāyak uwā ŋode pātak; Ironi kodāŋani ba webe kajat butewaki terak kuŋat tākaŋ u yabāŋ yāwatpāŋ tāŋkentāŋ yāmineŋ. Ba kubā ŋode; Irit kuŋat-kuŋatjinta watāni irirā kome tāŋo nadāk-nadāktā nāmo tāŋpān waneŋ.

2

Āmawebeta iron uterakgān tāŋyāmen

1 * Eruk notnaye, Ekāninin Jesu Kristo u tāgagāmān-inik. In u nadāŋ imik tākaŋ unita āma kubāta nadāwā āpani tāŋpānkaŋ kubāta nadāwā ārowani nāmo tāneŋ. 2 Nāk u ŋodeta yāyat; Injin kābeyā-ken āma kubā tek sākgāmān epmāget porak ikektā ābāŋirān āma jāwāri kubā teki weŋ-gājāhurani mādengān iwarek. 3 Ude tāŋirān intā āma tek sākgāmān ikek u kaŋpāŋ ŋode iwetneŋ; Ekāni yāk. Gāk abāŋkaŋ bāgup tāgaken ŋo it yāŋ iwetneŋ. Tānpākaŋ āma jāwāri teki wewani u ŋode iwetneŋ; Gāk dāpi terak uken maŋirisi yāŋ iwetneŋ. 4 Eruk, intā kādet ude tānayāŋ tāŋo uwā āma tāŋo tāktāki bānep nadāk-nadākin waki terak api yāpmāŋ danineŋ.

5 * Unita notnaye, juku peŋpāŋ man ŋo ket nadāwut! Anututā inita āma jidepāŋ yāpmāŋ daniŋkuk? U āmawebe kome terak jāwāri ude kuŋat tākaŋ uwā Anutu iŋamiken sākgāmān itpāŋ nadākiniki kehāromi iŋitpāŋ kuŋatta iwoyāŋkuk. Āma udewanitā kaŋ iwat yewani gānaŋ bok itneŋta iwoyāŋpāŋ yepmaŋkuk. Tāŋpāŋ irit kehāromi uwā āmawebe Anututa gāripi nadāk tākaŋ unitā kaŋ-ahāneŋta bian yāŋkehārom taŋkuk.

* 1:22: Mat 7:26; Rom 2:13 * 1:25: Rom 8:2; Jem 2:12; Jon 13:17 * 1:26: Sam 34:13; Sam 141:3 * 2:1: Apos 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28

⁶ Bureni! Anututä äma udewani inita iwoyänpän yepman kuko upänkan inä äma jäwäri u yabän äwaräkuk täñkan äma wäpi biñam ikekta nadänjirä ärowani täk täkan. Ñode nadäwut; Netätä komi tamik täkan? Ba äma netätä manken tepmak täkan? Äma tuñum ikek unitä komi tamiñit, manken tepmanit täk täkan. ⁷ Ba äma unitägän Mähemjin Jesu täño wäpi biñam yäpmän äpäk täkan. Ude täk täkan upänkan in imata äma udewanita nadänjirä ärowani tänpäpän äma Anututä inita biñam iwoyänkuko unita mäde ut yämik täkan?

⁸ * Unita бага man miñi ñode kudän täwani; Gäñjata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. Kädet ude täñpen kuñatnayän täño uyaku täga api kuñatneñ. ⁹ * Upänkan intä äma ätu not täñ yämiñkan ätuta mäde ut yämik täkan uwä бага man miñi u irepmitpän momi täk täkan. Täñjirä бага man unitägän In бага man irepmirani yän täwoñärek täyak. ¹⁰ * Täñpakan in бага man kudup iwatkan kubägän nämo iwatnayän täkan uwä бага man u kudup yärepmitkuñ yän api täwerek. ¹¹ * Unita nin nadäkamän, Anututä bian man kubä ñode yänkuk; Kubokäret nämo täneñ yäk. Ba kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Äma kumän-kumän nämo däpneñ yäk. Eruk, in kubokäret nämo tänayän täkan upänkan äma kubä kumän-kumän utnayän täkan uwä Anutu täño бага man kudup yärepmirani api äworeneñ. ¹² * Täñpakan man kädet kehäromi kubä pätak u nadakan. U бага man kuduptagän yärepmitak. Man kädet uterak Anututä nin api yäpmän daniwek. Uwä ñode; Anututä ninta butewaki nadän nimiñpän momi täño kehäromi utpewän manjirän kunumta biñam täk takamän. Unita Anutu täño butewakita juku piñpän notjiye bämopi-ken man siwoñigän yänit täktäk siwoñigän täñpen kan kuñarut. ¹³ * Täñpakan inä ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpän nämo täñkentän iminayän täkan uwä Anututä udegän ämawebe yäpmän danik-danik kadäni-ken butewaki nämo api nadän tamek. Täñ, in ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpän täñkentän yäminayän täkan uwä yäpmän danik-danik kadäni-ken umun kubä nämo api täneñ.

Nadäkinik bureni-inik ba jopita man

¹⁴ * Notnaye, äma kubätä ñode yäwek; Näk Kristota nadän imikinik täk täyat yän yäwek. Upänkan äma unitäño nadäkinikitä irit kuñat-kuñariken bureni kubä nämo pewän ahäwayän täko uwä nadäkiniki u jopigän. Jide nadakan? Nadäkiniki udewanitä wakiken nanik täga wädän tädorek?

* **2:8:** Mat 19:19; Gal 5:14 * **2:9:** Lo 1:17 * **2:10:** Mat 5:19 * **2:11:** Kis 20:13-14; Rom 13:9 * **2:12:** Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * **2:13:** Mat 5:7; Mat 18:32-35 * **2:14:** Mat 7:21

Nämoinik! 15-16 * Unita inken nanik webe ba äma kubätä tek ba ketemta wäyäknek piä täntän kuñarirän inken nanik kubätä node iwerek; Täga yäk. Gäk kuņkaņ kwikinik isi! yäk. Pāņku ketem naņ toknek täņkaņ gupkata mänit täneņta tek wädäwi ärowäkaņ isi yāņ iwerek. Ude iwereko upāņkaņ iron nämo täņkaņ meni-tägän man ude iwereko uwä jide täņpāņ täņkentāņ imek? Nämoinik! 17 * Täņpākaņ nadäkinikjin udegän. Nadäkinikjintä bureni kubä nämo pewän ahäwayāņ täko uwä nadäkinikjin jopigän, kumbani bumik.

18 * Eruk, äma ätutä node nadäk täkaņ; Äma ätu nadäkinik ikek. Täņ, äma ätu iron kädet täk täkaņ yäk. Kädet yarä uwä tägagän yāņ nadäk täkaņ. Wa! U jop nadäk täkaņ! Äma kubä täņo nadäkinikitä täktäk bureni kubä nämo pewän ahäweko uwä jide täņpāņ nintä äma unita nadäkiniki nikek yāņ nadäne? Nämoinik! Täņpākaņ täktäknin ba man yäkyäknintä nadäkiniknin täņo mebäri u kwawak pewän ahäk täkaņ. 19 * Täņpākaņ äma ätutä nin Anutu kubägän itak yāņ nadäkinik täk täkamāņ yāņ yäk täkaņ. Ude täga nadäk täkaņ upāņkaņ nadäkiniki u jopi täneņta. Nadäkaņ? Mäjo wära imaka, Anutu itak yāņ nadāņkaņ bumta umuntak täkaņ upāņkaņ nadäkiniki unitä kädet täga kubä nämoinik pewän ahäk täkaņ.

20 Äma udewaniwä guņ bureni täņo nadäk yāpmāņ kuņat täkaņ! Node nämo käwep nadäk täkaņ; Nadäkiniknintä täktäk bureni nämo pewän ahäk täkaņ uwä jiraņ ude. Unita Oranin pähap Abrahamta nadäwut. 21 * Anututä Abrahamta Gäk inamna-ken äma siwoņi-inik itan yāņ iwetkuk. Eruk, imata ude iwetkuk? Anututä Abraham täņo täktäki u kaņpāņ nadāņpāņ unita ude iwetkuk. Abrahamtä Anututa nadäkinik täņpāņ nanaki Aisak Anututa gupe kībāņi nikek ijiņ imekta mobä bukä terak teņkuk. 22 * Unita node kākamāņ; Abrahamken nadäkiniki ba täktäki u siwoņi kubägän patkuk. Täņpāņ täktäki täga unitä täņpewän nadäkiniki uwä Anutu inamiken tägagämän-inik täņkuk. 23 * Ude täņirän Anutu täņo man node kudän täwani kehärom taņkuk; Abraham uwä Anutu nadāņ imikinik täņkuko unita Anututä Inamna-ken gäk äma siwoņi yāņ iwetpāņ gäk näkņo notnapak yāņ iwetkuk. 24 Unita node nadäna täretak; Anutu uwä äma kubä nadäkiniki-tagän yāņpāņ äma siwoņi yāņ täga nämo iwerek. Nämö! Bureni uwä, täktäki tägata yāņpāņ äma siwoņi yāņ täga iwerek.

25 * Täņpākaņ kubokäret webe kubä wäpi Rahap uwä udegän kädet täga kubä node täņkuko uterak Anututä webe siwoņi yāņ

* 2:15-16: 1Jo 3:17 * 2:17: Jem 2:20,26 * 2:18: Gal 5:6 * 2:19: Mat 8:29

* 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Rom 4:3,9,22; 2Sto 20:7;

Ais 41:8 * 2:25: Hib 11:31

iwetkuk. Uwä äma yarä kome kaṅpāṅ nadäkta Josuatä yäwet-pewän kuṅkumäno unita iwantä dāpneṅ yāṅpāṅ tāṅkentāṅpāṅ yepmaṅpāṅ yāpmāṅ kuṅkumän.

26 * Unita ṅode täwetat; Gup, mājoni nämo uwä kumbani yāṅ nadäk täkamāṅ. Udegän äma kubä nadäkinikitä täktäki-ken bureni nämo pewän ahäk täkaṅ uwä nadäkiniki kumbani yāṅ nadäk täkot.

3

Meninta watä it täkäna

1 * Unita notnaye, man kubä täwera nadäwut; In bāmoṅjin-ken nanik mäyaptä Anutu tāṅo man yäwetpāṅ yāwoṅärek piä nämo yāpneṅ. Imata, nin ṅode nadäkamāṅ; Man piä käbeyä pähapken Anututä ämawebe ätu tāṅo täktäki yāpmāṅ danīṅpāṅ äma yäwetpāṅ yāwoṅärek piä tāṅpani nintāṅo yäkyäk ba täktäknin u yāpmāṅ danikinik api tāṅpek. 2 Tāṅpākaṅ nin kuduptagän imaka kubä täna yäkṅat tänawak täkaṅ. Äma kubätä man goret kubä nämoinik yäk tāṅpāṅ yāwänäku si-woṅigän, momini nämo itek. Äma udewanitä keru gupi kudup-tagän watäni täga it täyek. 3 Unita man wārani kubä ṅode; Tom kubä wāpi hos u nintāṅo man buramiwän yāṅpāṅä jikon täpuri yen nitek u meni-ken peṅkaṅ, yen kukṅi wädāṅpena u kädä kwek. Ba kukṅi wädāṅpena u kädä kwek. Jikon u imaka täpuri-inik upāṅkaṅ wädāṅpena tom taṅi unitä gāripnin iwat täkaṅ. 4 Eruk, gāpe taṅi gwāgu pähap terak kuṅat täkaṅ uwä udegän. Gāpe taṅi u imaka taṅi-inik, ba mänit pähaptä piāṅirän gāpe taṅi u kuk täkaṅ upāṅ jide tāṅpāṅ gāpe u watä äma tāṅo gārip iwarek? Täga tänaṅi nämo bumik upāṅkaṅ gāpe tāṅo watä ämatä gāpe taṅi u kädä kwän yāṅpāṅ jikon täpuri, iṅit iwarani upāṅ iṅit iwat täkaṅ. Ude tāṅirä gāpe, imaka taṅi pähap unitä watä äma tāṅo gārip ugän iwat täkaṅ. 5 Tāṅpākaṅ man wārani unitāṅo mebāri ṅode; Äma nin tāṅo menin uwä jikon täpuri udewani. Menin uwä imaka täpuri kubä upāṅkaṅ piä pähap täk täkaṅ.

Menin uwä imaka komigämän-inik

Nadäkaṅ? Kome kekek tāṅirän kädäp pärini täpuri-inik kubä maṅpi kuneṅo upāṅkaṅ bipi pähap u kudup iṅiṅ pärek. 6 * Tāṅpākaṅ menin uwä kädäp mebet udewani. Unitä ketnin gupnin irepmitpāṅ waki intäjukun täk täyak. Uwä Anutu iṅamiken gupnin kudup tāṅpāṅ wak täkaṅ. Ude tāṅpāṅ irit kuṅat-kuṅatnin iṅiṅ dākṅek täyak. Ba ini uwä geṅi tāṅo kädäp. 7 Nadäkaṅ? Ämatä tom mebāri mebāri, bipiken nanik ba

* 2:26: Jem 2:17 * 3:1: Luk 12:47 * 3:6: Mat 12:36-37; Mat 15:11,18-19

gwägu gänaŋ nanik ba gämok kenta barak imaka, täga tänbätak täneŋ. ⁸ * Upänkaŋ äma kubätä iniken meni tänbätak tänaŋi nämo. Uwä wareŋ-wareŋgän tänpän man wakigän pewä ahäk täkaŋ. Menin uwä ume komi nitek, äma kumän-kumän däpani bumik. ⁹ * Tänpäkaŋ menin unitä Ekäni Nanin iniŋoret takamän. Täŋkaŋ ini unitägän ämawebe Anututä iniken inŋam dapun tänpäni man jägämi yäwet takamän. ¹⁰ Menin kubägän unitägän man säkgämän bok man jägämi bok pewän ahäk täkaŋ. Tänpäkaŋ notnaye, kädet ude siwoŋi nämo. ¹¹ Ume dapuri kubä-tägän ume jägämi bok gäripi nitek bok äbäk täkaŋ ba? Nämoinik! ¹² Ba gämam terak wäyän täga wädäwek? Ba kumip terak gämam täga wädäwek? Notnaye, nämoinik yän täwetat. Gwägu kubä-kengän ume nämo näŋpani ba näŋpani bok täga nämo näŋpen.

Nadäk-nadäk mebäri yarätä itkamän

¹³ Inken nanik äma nadäk-nadäki tägagämän ätu itkaŋ? Eruk, äma u kwini terak kuŋatpän täktäki tägatä nadäk-nadäki täga unitäŋo mebäri kwawak kaŋ pewä ahäwut. Äma u inita nadäwä ärowani nämo täneŋ. Tänpän kädet täga täŋpeŋ kuŋatneŋ. ¹⁴ Upänkaŋ inä äma ätutä tärepmirirä kokwawak nadän yämiŋpän gupjin yäpmän äroŋpän man bureni nadäkamän yän yänayän täŋo uwä mejintä jopman api yäneŋ. ¹⁵ * Nadäk-nadäk u kunum gänaŋ nanik nämo yän nadäneŋ. Nadäk-nadäk u kome terak nanik, ämaken ba Satanken nanik. ¹⁶ Unita in ätutä injin-tagän nadänpän gup yäpmän ärokärok kädet tänayän täŋo, ba in ätutä notjiye tärepmirirä tabänpän jägämi nadänayän täŋo uwä, eruk duŋwek ba kädet wakiinik ätu in bämopjin-ken bäräneŋ api ahäwek.

¹⁷ Tänpäkaŋ äma kunum täŋo nadäk-nadäk yäpmän kuŋat täkaŋ uwä ŋode kuŋat täkaŋ; Pengänä nadäk-nadäk siwoŋigän injitpän bänep kwini terak kuŋat täkaŋ. Uwä noriye-kät ämik yänawät-awät nämo täk täkaŋ. Ba jop manman nämo yänkaŋ man buramik terak kuŋat täkaŋ. Uwä ämawebe ätuta säkgämän nadän yämiŋpän iron kädet iwatpän täk täkaŋ. Tänpän äma uwä nadäk mäyap ikek nämo. Unitä siwoŋigän kuŋat täkaŋ, bänep nadäk-nadäki ba täktäki inigän nämo. ¹⁸ * Nadäkaŋ? Äma bänep kwini terak noriye bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk täkaŋ uwä kädet siwoŋi pewä ahäk täkaŋ.

4

Anutu gämori-kengän kuŋatneŋ

* **3:8:** Rom 3:13 * **3:9:** 1Ko 11:7 * **3:15:** Jem 1:5,17 * **3:18:** Mat 5:9; Ais 32:17; Hib 12:11

1 * Inken ämik ba iwan it täyak u mebäri jideta? U bänep ärokärok ba nadän gärip bänepjintä pewän ahäk täkañ unitägän. U nämo nadäk täkañ? 2 Imaka u ba u yäpmäkta nadän gärip täk täkañ upänkañ nämo yäpmäk täkañ. Ude tänpä wawäwä äma kumän-kumän däpmäk täkañ. Ba imaka yäpmäkta yabängärip täk täkañ u nämo yäpmänpänä iwan tänpän ämik pewä ahäk täkañ. Tänpäkañ ñode nadäwut; In Anutu-ken nämo yänapik täkañ unita u ba u nämo tamik täyak. 3 Ba imaka kubä yäpmäkta Anutu-ken yänapinjirä nämo tamik täyak uwä mebäri ñodeta; In nadäk-nadäk siwoñi nämo injtkañ yänapik man yäk täkañ unita. Injinken gärip iwattagän nadänpän Anutu-ken yänapik man yäk täkañ unita Anutu iwet yabäk täkañ uwä nämo tamik täyak.

4 * Unita ñode nadäwut; Inä webetä äpiye yabä kätänpän äma ätukät kuñat täkañ ude Anututa udegän täk täkañ. In ñode nämo käwep nadäkañ; Kome terak imaka pätak unita not tänpän kuñatnayän täño uwä Anututa iwan api täñ imineñ. Bureni, kome täño tuñum unita not tänpän kuñatnayän nadänpänä Anutu täño iwan itkañ ubayän. 5 * Anutu täño mantä ñode yäyak; Anututä iniken moräki ba bänep nadäk-nadäki peñ niminükko unita iyap takinik täk täyak. In imata man unita nadänjirä jopi ude täk täyak? 6 * Tänpäkañ Anututä iron pähap nimik täyak. Unita man kudän kubätä ñode yäyak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkañ unita iwan täñ yäminkañ äma inita nadäwä äpani täk täkañ unita orañ yämik täyak. Snd 3:34

7 * Unita in Anutu täño man buraminpän gämori-kengän kuñat täkot. Tänpän Satantä yän-täkñarayän tänpänä kehärom tänpän yäniwatneñ. Ude tänjirä api tabän umuntañ kwek. 8 * Ude täñkañ Anutu dubini-ken kuñirä Anututä udegän in dubinjin-ken kañ äbän. Momi tänpäni in, ba bänep yarä nikek yäpmän kuñat täkañ in bänepjin ärut paktawut, ämatä kerigärok ärut täkañ udegän. 9 In bänep nadäk-nadäkjinta nadäwä tumbäpän nadäwätäk pähap tänpän konäm butewaki terak kuñatkot. Ba täñoret-oret penpän butewaki teragän it täkot. Täñkañ wärämänpän butewaki inam dapun ude ijinpän kuñat täkot. 10 * Tänpäkañ Ekäni inamiken injinta nadäwä äpani tänpän kuñarirä Anututä ini wäp biñam api tamek.

11 Unita notnaye, in äbot tänpäni notjiye yänpän-yabän yawat nämo täneñ. Nämo, äma kubätä noripaki täño täktäki yäpmän

* 4:1: Rom 7:23 * 4:4: Rom 8:7; 1Jo 2:15 * 4:5: Kis 20:3,5 * 4:6: 1Pi 5:5

* 4:7: Efe 6:12 * 4:8: Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6

daniŋpäŋ yäŋpäŋ-kaŋiwarayäŋ täko uwä бага манта надäwän jopi täŋpäpän api iniŋ wärärek. Eruk, in бага man iniŋ wärätŋayän täŋo uwä in бага man buramiwani äma nämo api itneŋ. Nämo, in man yäpmän daniwani äma ude api äworeneŋ. ¹² * Täŋpäkaŋ бага man unitäŋo mäheми, äma kubä-tägän itak. Ba yäpmän daniwani äma kubä-tägän itak. Ini-tägän ämawebe täŋkentän yämiŋit ba däpmänit täga täŋpek. Unita in äma jidewanitä äma notjinpak manken tenen?

Ekänitä nadäŋ nimänä imaka u ba u täga täne

¹³ * Eruk, man kubä ŋo ket nadäwut; Inä mejin jinomtä tärop täŋpäŋ ŋode bumik yäk täkaŋ; Apiŋo ba kwep kome uken kuŋkaŋ monen tuŋum piä täŋira obaŋ kubä täreŋirän äneni api äbet yän yäk täkaŋ. ¹⁴ * Upänkaŋ, ude nämo. In kwep imaka u ba u api ahäwek yän nämoinik nadäk täkaŋ. Gubam, kubatken kuŋat täkaŋ unita nadäwut. Uwä kadäni keräpigän ahäŋpäŋ itkaŋ äbutkuk täkaŋ. Kome terak kuŋat-kuŋatjin u udewanigän. ¹⁵ * Unita ŋode yäwäpän uyaku tägatek; Ekänitä nadäŋ nimiŋirän nämo kumäŋpäŋä u ba u täga api täne yän yänaŋi. ¹⁶ Upänkaŋ inä wäpjin yäpmän akuŋpäŋ imaka u ba u täga api täne yän yäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ ärowani kudän udewani uwä wakiinik. ¹⁷ * Unita in ket nadäwut. Äma kubätä täktäk siwoŋi u nadänkaŋ nämo iwareko u momi täŋpek.

5

Jemstä tuŋum äma wakita umun man yänkuk

¹ * Eruk, apiŋo näkä tuŋum ämawebe in man kubä ŋode täwera nadäwut. Inken bäräpi jide api ahäweko unita nadänpäŋ konäm butewaki pähap täk täkot. ² * In-täŋo tuŋum u kudup käbän taŋit, tek kejima imaka, gwakgwaktä kudup naŋpä tumänit täŋpani. ³ Ba intäŋo siliwa monen ba gol monen imaka, kuduptagän gämäneŋ ärowani. Gämäneŋ äroŋkuŋo unitä intäŋo irit kuŋat-kuŋatjin waki unitäŋo mebäri kwawak api pewän ahäneŋ. Täŋpäkaŋ unitägän gupjin kädäptä-yän api teŋ täyiwek. Täŋkaŋ tärek-tärek kadäni keräpi täyak upänkaŋ in monen tuŋumjin pen butuŋpäŋ peŋ bäyaŋkaŋ itkaŋ.

⁴ * Unita in ket nadäwut! Piä ämajiyetä piäken ketem puget tamiŋkuŋopän inä täŋyäkŋatpän piä täŋ tamiŋkuŋo unitäŋo gwäki moräki peŋkaŋ moräkigän yämik täŋkuŋ. Eruk, monen moräki nämo yämiŋkuŋo unitä mebärijin kwawak yänahätak! Ba piä ämajije täŋo konäm butewakitä Ekäni kehäromi mäheми

* 4:12: Rom 2:1, 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Snd 27:1; Sam 39:5,11

* 4:15: Apos 18:21 * 4:17: Luk 12:47 * 5:1: Luk 6:24 * 5:2: Mat 6:19

* 5:4: Lo 24:14-15; Mal 3:5

unitäno jukuni gänaŋ äpmonkuk. ^{5*} Tänpäkaŋ inä kome terak no itkaŋ imaka tägatäga gäripi nitek u yäpmänpäŋ naŋkaŋ oretoret terak it täkaŋ. Ude täŋkaŋ injin-tägän injin paotnerŋta kädet täwit täkaŋ. ⁶ Tänpäkaŋ inä äma siwoŋi manken yepmanpäŋ kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ. Ude täŋirä inken ämik kowata kubä nämo täk täkaŋ.

Bäräpi kotaŋpäŋ kwikinik itneŋ

^{7*} Unita, notnaye, in bänepjin täŋkehärom taŋpäŋ kwikinik itpäŋ Ekänitä äneŋi äbäкта itsämäŋkot. E, Ekänitä äneŋi äbäкта itsämäŋkaŋ uwä äma yänat piŋkaŋ burenitä ahäwäpäŋ näna yäŋkaŋ itsämäk täkaŋ udegän. Äma uwä piä tänpäŋ yeri piwek. Piŋkaŋ kwikinik irirän iwän taŋpäŋ gakŋi yämiŋit, edap ijiŋpäŋ kehäromi yämiŋirän ärok täkaŋ. Äroŋpäŋ bureni ahänpäŋ parirä mähemitä ketem bureni puget täkaŋ. ^{8*} Eruk, in imaka udegän, bänepjin täŋkehärom taŋpäŋ bäräpi mebäri mebäri ahäŋ taminayäŋ täkaŋ uwä kotaŋpäŋ itkaŋ kwikinik kaŋ irut. Ekäni täno äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita bänep nadäk-nadäkjin nämo pewä putärewek. Kehäromigän iŋitpäŋ itkot. ^{9*} Ude täŋkaŋ in äbot täŋpani notjiye ätu yänpäŋ-yabäŋ yäwat nämo täneŋ. Anututä kowata udegän manken tepmanpekta ket nadäŋkaŋ. In nadäkaŋ? Man yäpmäŋ daniwani äma uwä yäma-ken itak.

¹⁰ Unita notnaye, in profet biani bianitä Ekäni wäpi terak manbiŋam yäŋahäk täŋkuŋo u ket nadäk täkot. Iwantä wakiwaki täŋ yämik täŋkuŋo upäŋkaŋ bänepi täŋkehärom taŋpäŋ bäräpi kotaŋkaŋ kwikinik it täŋkuŋonik. Unita in kädet kuroŋ unitä tänpäŋ iwatkuŋo udegän kaŋ iwarut. ^{11*} Tänpäkaŋ man no de yäk täkamäŋ uwä in nadäkaŋ; Äma bäräpi kotaŋkaŋ ehutpäŋ kuŋat täŋkuŋo uwä Anutu iŋamiken säkgämän-inik kuŋatkuŋ. Tänpäkaŋ inä äma biani kubä wäpi Jop, unitäno manbiŋam nadäk täkaŋ. Äma unitä bänepi täŋkehärom taŋpäŋ bäräpi u ba u ahäŋ imiŋkuŋo uwä kotaŋpäŋ itkaŋ nadäkiniki nämo pewän putäreŋkuk. Eruk mädenä Ekänitä äma unita kädet täga täŋ imiŋkuk. Täŋkaŋ Ekänitä ude täŋkuko unita nin no de kaŋpäŋ nadäk täkamäŋ; Ekäni uwä butewaki ba bänep iron mähemii.

Jop man yäŋkaŋ bureni-inik yäŋ nämo yäneŋ

^{12*} Eruk notnaye, imaka bureni-inik no de kaŋ täŋput; In kunum gänaŋ ba kome terak ba imaka kubä wäpi terak bureni-inik yäŋ nämo yäneŋ. “Ei” yäŋ yänayäŋ yänpäŋä man

* 5:5: Luk 16:25; Jer 12:3, 25:34 * 5:7: Luk 21:19; Lo 11:14; Jer 5:24; Jol 2:23

* 5:8: Rom 13:11-12; Hib 10:25; 1Pi 4:7 * 5:9: Mat 24:33 * 5:11: Kis 34:6;

Sam 103:8; Sam 111:4 * 5:12: Mat 5:34-37

keräpi “Ei”-gän yäneŋ. Ba “nämo” yäŋ yänayäŋ yäŋpäŋä, “Nämo”-gän kaŋ yäk täŋput. Manjin yäŋmeham taŋirä Anutuä kowata waki tamekta nadäŋkaŋ.

Äma siwoŋi täŋo yäŋapik man uwä kehäromi nikek

13 * Inken nanik kubätä konäm butewaki terak kuŋarayäŋ täko uwä Anutu-ken yäŋapik man kaŋ yäwän. Ba äma kubä bänepitä oretoret täŋpayäŋ täko uwä Anutu wäpi iniŋoret kap kaŋ tewän. 14 * Ba injin-kät nanik kubätä käyäm täŋpänä äbot täŋpani täŋo intäjukun äma yämagut päbä yepmaŋpän ume käbäŋi säkgämän gupi terak ärut imiŋkaŋ Anutu-ken yäŋapik man kaŋ yäŋ imik täŋput. 15 * Eruk, Ekänitä äma u täga yäpän täganeŋ yäŋ nadäkinik ude täŋpänä yäŋapik man yänayäŋ täkaŋ uwä, Ekänitä äma käyäm ikek uwä täŋpewän tägawäpän säkgämän api tewek. Täŋkaŋ momini imaka, api peŋ imek.

16 Unita säkgämän itnayäŋ nadäŋpäŋä momijin kowat yäŋahawän kaŋ täk täŋput. Täŋkaŋ Anutuä täŋkentäŋ tamikta yäŋapik man kaŋ yäk täŋput. Eruk ude täŋirä Anutuä in api tepmaŋpän täganeŋ. Nadäkaŋ? Äma siwoŋi täŋo yäŋapik man uwä kehäromi nikek. Unitä yäŋapik man yäweko uwä ämawebe ätu täga täŋkentäŋ yämek. 17 * Unita Elaijata nadäwut; Elaija uwä äma nin ŋodewanigän upäŋkaŋ iwäntä tawektawä yäŋpäŋ Anutu-ken ehutpäŋ yäŋapiŋirän kadäni ukengän iwän nämo taŋkaŋ komegän ijiŋ päŋku obaŋ yäräkubä itkaŋ komepak 6 ude täreŋkuk. 18 * Ude täŋpänkaŋ mäden äneŋi yäŋapik man yäŋpewän, iwäntä tawänkaŋ ketem piäken nanik ba imaka imaka waŋkuŋo u äneŋi ahäŋkuŋ.

Nadäkiniki pewä putärewni u täŋkentäŋ yämineŋ

19-20 * * Notnaye, inken nanik kubätä Anutu täŋo man bureni-inik u peŋkaŋ jopjop kuŋarirän noripak kubätä äneŋi kädet siwoŋi-ken yäŋikŋat yäpmäŋ äbayäŋ täko uwä kädet tägagämän-inik api täŋpek. Unita in man ŋo ket nadäwut; Äma kubätä noripaki kubä waki ba bipmäŋ urani kädet-ken nanik imagut yäpmäŋ päbä kädet siwoŋi-ken tewayäŋ täko uwä täŋkentäŋ imiŋirän äma waki täŋpani unitäŋo mäjoni uwä kumäk-inik nämo api täŋpek. Täŋpakaŋ kädet ude terak Anutuä momi mäyap api peŋ morewek.

* 5:13: Kol 3:16 * 5:14: Mak 6:13 * 5:15: Mak 16:18 * 5:17: 1Kin 17:1;
Luk 4:25 * 5:18: 1Kin 18:42-45 * 5:19-20: Gal 6:1 * 5:19-20: Sam 51:13;
Snd 10:12; 1Pi 4:8

1 Pita

Äbot tänpäni komi piä gänaŋ irani bänepi täñkehärom takta manbiŋam

¹ * Man ŋowä Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täño aposoro kubä. Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam yäpmäŋ daniwani ämawebeniye komejin-ken nanik täwat kireŋpewä Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ba Bitinia komeken kuñtäŋpä kuñkuŋo inta kudän tänpäŋ tamitat. ² * Inä Jesu Kristo täño mani buramikta ba nägäritä bänepjin ärutpak täneŋta Anutu Nantä iniken nadäk tawaŋ terak iwoyänpäŋ tepmaŋkuk. Ude täñjirän Kudupi Munapikitä tänpewän äbot siwoŋi kudupi-inik it täkaŋ. Eruk, Anutu-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä inken tokŋek päton.

Irit tägagämän kunum gänaŋ api kaŋ-ahäne

³ * Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani ba Anutuni, unitäño wäpi biŋam iniŋoret täkäna! U butewaki pähap nadäŋ nimiŋpäŋ Jesu kumbani-ken nanikpäŋ wädäŋ tädotkuko uterak irit kodaki nimiŋkuk. Tänpäŋ irit kodaki unitä kehäromi nimiŋjirän nin imaka tägatäga api nimeko u yäpmäkta bänep oretoret terak itsämäŋkamäŋ. ⁴ * Bureni-inik! U nin kunum gänaŋ Irit täga, paot-paori nämo u yäpmäkta biŋam iwoyäŋ nipmaŋkuk. Irit u säkgämän-inik, imaka kubätä täga nämo api tänpän waneŋ. Imaka tägatäga u nanakiye inta biŋam peŋkuk. ⁵ * Unita Kristota nadäŋ imikinik täk täkaŋ in Anututä kehäromini terak watä it tamiŋjirän säkgämän it yäpmäŋ äroŋirä api tämagurek. Anutu täño täñkentäk bureni unitä kadäni tärek-tärekken kwawak ahäkta itsämäŋ nimitak.

⁶ * Mebäri unita oretoret pähap nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ kome terak ŋo kadäni keräpi-tagän nadäkinikjinta yänpäŋ bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamiŋjirä komi nadäk täkaŋ. ⁷ * Tänpäkaŋ bäräpi u nadäkinikjin täñkehärom tänpäŋ imaka bureni äworewekta ahäŋ tamik täkaŋ. Uwä gol ude. Gol, imaka tägagämän unitäño bureni kaŋ-ahäkta kädäp-ken ijik täkaŋ. Tänpäkaŋ gol uwä paotpaot ikek. Täñ, nadäkinikjin u gol irepmitpäŋ imaka tägagämän-inik kubä itak. Unita bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamik täkaŋ u kädäptä gol täñ-kehäromtak täyak ude nadäkinikjin täñkehärom tänpäŋ kehäromigän pen itta

* 1:1: Jem 1:1; 2Ti 1:15 * 1:2: Rom 8:29; 2Te 2:13; Hib 12:24 * 1:3: 2Ko 1:3

* 1:4: Kol 1:12 * 1:5: Jon 10:28, 17:11 * 1:6: 1Pi 5:10; Jem 1:2 * 1:7:

Jop 23:10; Snd 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3

ahäj tamik täkañ. Nadäkinik ikek it yäpmäj äronirä kadäni tärek-tärekken, Jesu kwawak ahäj tamiñpäñ in taniñ oretpäñ wäpjin biñam tamiñpäñ epmäget kudän ikek api tepmanpek.

8 * Täñpäkañ in Kristo dapunjintä nämo kañkuñ ba apiño nämo kak täkañ upäñkañ unita gäripi pähap nadäñpäñ nadäñ imikinik täk täkañ. Unita oretoret pähap inide kubä, imaka paotpaot ikehta nadäk täkañ u irepmitpäñ nadäk täkañ. 9 * Täñkañ nadäkinikjin u jopi nämo. Nämo inik, nadäkinikjin täño bureniwä ñode nadäk täkañ; Anututä api nimagurek.

Profet biani täño man u bureni ahäjku

10 * Täñpäkañ Anututä inita biñam tämagutta tawañ peñkuko u profet biani tä yähähäñkuñ. Iron pewän ahäj tamikta tawañ peñkuko unitäño mebärita wäyäkñek epän tañi täñkañ siwoñigän täñkuñ. 11 * Kristo täño Munapiktä nadäk-nadäki täñpidäm tañirän Jesutä komi bäräpi u ba u kotañpäñ kumäñkañ äneñi akuñpäñ wäpi biñam ikek irayäj täñkuko u yähähäñkuñ. Profet unitä yänyabäk epän ñode täñkuñ; Äma waki keri-ken nanik nimagutta yäwani u jidegän api ahäwek, ba kadäni uken imatäken unitä api ahäwek? 12 * Epän ude täñkuño upäñkañ profet iniken ahäkta nämo, inken ahäkta yäwani u Anututä yähähäñpäñ yäwetkuk. Täñpäkañ epän täñkuño unitäño bureni uwä Anututä Kudupi Munapiki iniñ kireñpewän kunum gänañ naniktä äpäñpäñ Ekäni täño manbiñam yähähäwani äma täñkentäj yämiñirän mani biñam u yähähäñpäñ täwerirä nadäñkuñ. Täñpäkañ Anututä imaka säkgämän u inken pewän ahäkta yähäñkuko unitäño mebäri nadäwä tärekta añero imaka, gäripi nadäñ itkañ.

Guñ kädet mäde ut imikinik täneñ

13 Unita bänep nadäk-nadäkjin täñkehärom tañpäñ Ekäni täño epän täkta kañ pidäm tawut. Täñkañ irit kuñat-kuñatjinta watä ket itpäñ imaka säkgämän, Jesu Kristo kwawak ahäwayäj täyak-ken uken yäpnayäj täkañ unita nadäkinik täñpäñ kañ kuñarut. 14 * Ude täñkañ Anutu täño nanakiye inä mani buramiñpäñ nadäñ gärip waki, guñ kadäni-ken yäpmäj kuñatkuño u wari nämo yäpmäj kuñatneñ. 15 Nämo, in siwoñi kudupigän kuñat täkot, tämagurani Anututä siwoñi kudupinik it täyak udegän. 16 * Unita Anutu täño man kubä ñode kudän täwani pätak;

* 1:8: Jon 20:29; 2Ko 5:7 * 1:9: Rom 6:22 * 1:10: Mat 13:16-17 * 1:11: Sam 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * 1:12: Efe 3:10 * 1:14: Rom 12:2; Efe 2:3, 4:17-18 * 1:16: Wkp 11:44-45; Mat 5:48

*Näk kudupi itat unita in udegän kudupigän it täkot.
11:44,45*

Wkp

17 * Inä Nan yänpän Anutu-ken yänpik täkañ. Täñ, Nan uwä äma ärowani äpani inigän inigän nämo yäpmän danik täyak. Nämo, ämawebe kudup täktäki terakgän siwoñi yäpmän danik täyak unita kome terak ño kadäni keräpi-tagän itnayän täkañ-ken uwä Anutu orañ imikinik täñpeñ kuñat täkot. 18 * In ñode nadäk täkañ; In bianijiye täño täñpawak kädet iwarirä in suwañpän waki u gänañ nanik wädän tädotpäñ tepmañkuko uwä, imaka paot-paori ikek, gol ba siliwa moneñ udewanipän nämo, inä suwañkuk. 19 * Nämo, uwä Kristo täño nägäri gwäki ärowani-inik upän inä suwañkuk. Kristo uwä sipsip nanaki gupi terak paräm bärämi nämo, kuräki-inik udewani. 20 * Kadäni Anututä kunum kenta kome nämo pewän ahäjirän uken Jesu Kristopän in suwawekta iwoyänkuk. Täñpakañ kadäni tärek-täreken itkamän-ken ñoken Anututä ninta yänpän Kristo tewän kwawak ahänkuk. 21 * Täñkañ Kristo uterak inä Anutu, Kristo kumän-kumän-ken nanik yäpmän akuñpän peñyänkek epmäget kudän täñ iminikuko unita nadän imikinik täk täkañ. Täñkañ nadäkinikjin Anutu terakgän peñpän imaka kämi yäpmäktä yäwani u bureni api yäpne yän nadäk täkañ.

Anutu täño mantä täñkodak täñpän niñmañkuk

22 * In man bureni yänpän buramik täñirä bänep nadäk-nadäkjin pak täñkuk. Bänep nadäk-nadäkjin pak täñkuko unitä in äbot täñpani notjiye ätukät not bureni-inik täkta kädet täwit tamiñkuk. Unita bänepjintä notjiye ukät topmäk-topmäk kubägän täñpeñ kuñat täkot. 23 * Nadäkañ? Inä ahäk-ahäk kodaki bäyañpän tepmañpani. Irit kuñat-kuñatjin kodaki uwä ketem kodaki epänken ahäk täkañ ude ahänkuñ. Upänkañ inä yänat epänken piñirä gämäneñ äronpän wak täkañ udewani terak nämo ahänkuñ. In Anutu täño man, irit paot-paori nämo uken naniktä imätpän ahänkuñ. 24 * Unita Anutu täño man kubä terak ñode pätak;

Ämawä wädan udewani. Ba kehäromini uwä wädan irot udewani. Wädantä gämäneñ äronjirä irori paot täkañ.

25 *Upänkañ Anutu täño manä irit kehäromi nitek. Uwä paot-paori nämo. Ais*
40:6-8

* 1:17: Mat 6:9; Rom 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * 1:18: 1Ko 6:20 * 1:19: Apos 20:28; Hib 9:12-14; 1Pi 1:2 * 1:20: Apos 2:23; Efe 1:4 * 1:21: Jon 14:6; Rom 4:24, 5:1-2; Rom 10:9 * 1:22: Jon 13:34; Rom 12:10 * 1:23: Jon 1:13; Hib 4:12 * 1:24: Jem 1:10-11

Eruk, Manbiŋam Täga täwerani ukeŋowä ubayäŋ yäk.

2

Jesu uwä bek bämopinin

1 * Inä ahäk-ahäk kodaki bäyaŋpäŋ tepmaŋpani unita in kädet wakiwaki, täŋpäwak, jop manman, äma täŋyäkŋarani, äma täŋo tuŋumta nadäŋ gärip, ba äma yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat, kudän udewani u kudup kaŋ peŋ morewut. 2 * Peŋ moreŋkaŋ nanak pakitä nonoŋta wakiinik yek täkaŋ, in udegän Munapik-ken nanik bänepjin towiwani nonoŋ säkgämän unita nadäk täkot. U naŋpäŋ Ekäni täŋo man terak tägaŋpäŋ Anututa biŋam täkot. 3 * Inä Ekäni täŋo iron uku naŋpäŋ-nadäŋkuŋo unita u pen nakta gäripi pähap nadäk täkot.

4 * Unita Ekäni Jesu, mobä bek pähap irit ikek u tubeŋ kuk täkot. Bek uwä ämatä kawä wawäpäŋ yäpmäŋ kewenkuŋo upäŋkaŋ Anututä iwoyäwani unita kawän tägagämän täŋkuk.

5 * In udegän, mobä irit ikek ude irirä Anututä inä inita kudupi äbot säkgämän Munapik täŋo kehäromi terak itta täŋ-kehäromtaŋ tamiŋ itak. Ude täŋirän inä bämop äma, inita iwoyäwani ude itnayäŋ täŋo uwä Jesu Kristo terak Anututa ärawa säkgämän, ini gäripi nadäk täyak ude api täŋ imineŋ. 6 * Täŋpäkaŋ unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Ŋo kawut yäk. Näkä Saion pom terak yot täŋo mobä bek päke unitäŋo intäjukunta kubä peŋkuro uwä näkŋa iwoyäwani, bänepna gämäni yäk.

Täŋpäkaŋ äma kubätä unita nadäkinik täŋpayäŋ täko uwä nadäkiniki täŋo bureni yäpmäkta pära nämo api täŋpek. Ais 28:16

7 * Unita ämawebe nadäkiniki uterak kwasikot täkaŋ unitä äma unita nadäwä bänepi gämäni täk täyak. Upäŋkaŋ ämawebe nadäkiniki nämota ŋode yäwani;

Mobä bek, yot täŋpanitä kawä waki täŋpäpäŋ yäpmäŋ kewenkuŋo u mobä bek bämopi pähap, intäjukun ude itak. Sam 118:22

8 * *Täŋkaŋ mobä uterak äma mäyaptä jänani api yäputneŋ ba yewä äreyäwäpäŋ api maŋdäpneŋ. Ais 8:14*

Äma uwä ini ude täkta yäwani udegän Anutu täŋo man nämo buramik täkaŋ unita yewä äreyäwäpäŋ maŋdäpmäk täkaŋ.

* 2:1: Efe 4:22; Jem 1:21 * 2:2: Mat 18:3; 1Ko 3:2 * 2:3: Sam 34:8 * 2:4:

Mat 21:42; Ais 28:16 * 2:5: Efe 2:21-22; Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Rom 12:1

* 2:6: Rom 9:33; Efe 2:20 * 2:7: Mat 21:42 * 2:8: Rom 9:33

9 * Tänpäkaŋ inä ämawebe ude wani nāmo. In Anututä inita iwoyänpäŋ tepmaŋpani äbot, Intäjukun Äma täŋo bämop ämaniye. In kudupi äboriye bureni-inik, Anututä iniken ämawebeniye. Ba in äma bipmāŋ urani gānaŋ nanik tämagutpāŋ penyāŋeki säkgāmān u gānaŋ tepmaŋkuko unitäŋo wāpi biŋam yānpāŋ yāwet täŋirä ahāŋ patta iwoyāŋ tepmaŋkuk. 10 * Täŋkaŋ bian, ämawebe jopi kuŋatkuŋopāŋ apiŋo Anutu täŋo kudupi ämawebeniye ude itkaŋ. Ba bianä Anututä nāmo nadāŋ tamiŋirān geŋita biŋam täŋkuŋo upāŋkaŋ apiŋowä nadāŋ tamikinik täŋirān irit kehāromita biŋam täkaŋ.

Anutu täŋo watä epän ämawebe ude kuŋatneŋ

11 * Unita notnaye tägagāmān, ŋode täwera nadāwut; Inä kome ŋonitāŋo mähemi nāmo itkaŋ, inä äbani itkaŋ unita kehārom taŋpāŋ bāneŋjin täŋo iwan, gup täŋo kaŋgārip ba nadāŋ gārip waki uterak nāmo mäneŋ. 12 * Täŋkaŋ Anututa nāmo nadāŋ imani bāmopi-ken siwoŋigān kuŋat täkot. Ude kuŋatnayāŋ täŋo uwä äma nadākinik nāmo täŋpani uwä mebārijin kawä tärewāpāŋ waki täŋpani yāŋ täwet täkaŋ, man u penpāŋ Kristo äbayāŋ täyak kadāni uken Anutu api iniŋ oretneŋ.

13-14 * Tänpäkaŋ Ekānita yānpāŋ in kädēt siwoŋi ŋode kuŋat täkot; Äma kome terak ŋo intäjukun it tamik täkaŋ unitäŋo man buramik täkot. Tänpāŋ gapman täŋo äma ärowani it täyak u ba unitäŋo epän ämaniye it täkaŋ u imaka, gāmori-kengān kuŋat täkot. Äma uwä waki täŋpani komi yāmikta ba äma täga oraŋ yāmikta epän yāŋ yāmani. 15 * Nadākaŋ? Anutu täŋo nadāk uwä ŋode; Inä kädēt siwoŋi ude kuŋarirä äma nadāk-nadāki gwājiwanitā inta man waki yāk täkaŋ uwä mäyäk nadānpāŋ man waki u wari täwetneŋtawä. 16 * Täŋkaŋ inä бага man täŋo topmāk-topmāk terak nāmo kuŋarani upāŋkaŋ бага man irepmiŋpāŋ kädēt wakiwaki täga täne yāŋ nāmo nadāneŋ. Nāmoinik, Anutu täŋo watä epän ämaniye ude kuŋatpāŋ mani buramik täkot. 17 * Ude täŋkaŋ ämawebe kuduŋtagān oraŋ yāmiŋpāŋ äbot täŋpani notjiyeta nadāŋ yāmikinik täŋpen kuŋat täkot. Täŋkaŋ Anututa umuntaŋpāŋ u gāmori-ken kuŋatpāŋ kome täŋo intäjukun äma u oraŋ imik täkot.

Kristo täŋo kädēt kuroŋ iwatneŋ

18 * Äma täŋo epän äma, in intäjukun ämajiye oraŋ yāmiŋpāŋ mani buramik täkot. Kome täŋo intäjukun äma bātaki

* 2:9: Ais 9:2; Ais 40:20-21; 1Pi 2:5; Tai 2:14; Apos 26:18; Efe 5:8 * 2:10: Rom 9:25 * 2:11: Sam 39:12; Gal 5:17,24; Jem 4:1 * 2:12: Mat 5:16; Luk 19:44 * 2:13-14: Tai 3:1 * 2:15: 1Pi 3:16 * 2:16: Gal 5:13 * 2:17: Rom 12:10; Snd 24:21; Mat 22:21 * 2:18: Efe 6:5

unitagän nämo yäyat. Nämo, komita bok yäyat. ¹⁹ Tənpəkaŋ momijin nämopəŋ jop nadəŋ komi tamiŋirə upəŋkaŋ Anutu nadəŋ imiŋpəŋ bəräpi u kotaŋpəŋ kwikinik kuŋarirə Anututä tabəwän api təgawek. ²⁰ * Təŋ, goret tənpəkaŋ unita tadəpməŋirə bəräpi u kotaŋkaŋ kuŋatneŋo uwä netätä butewaki nadəŋ tamek? Nämoinik, upəŋkaŋ kädət siwoŋi təŋpəpəŋ tadəpməŋirə bəräpi u kotaŋpəŋ kuŋatnayəŋ təŋo uwä Anututä tabəŋirən siwoŋi api təŋpek. ²¹ * Nadəkaŋ? Inä kädət udegän təkta yəŋ tamani. Imata, Kristo inta yəŋpəŋ komi nadəŋkuk. Ude təŋkuko uwä kädət siwoŋi kubä intä iwatta yəwani u təwoŋərəŋkuk, Anutu təŋo mantä yəyak ude;

22 U momi kubä nämo təŋkuk ba jop manman kubä nämo yəŋkuk.
Ais 53:9*

²³ * Təŋkaŋ ibeŋpəŋ man wakiwaki iwerəkaŋ kowata udegän nämo təŋkuk. Təŋkaŋ komi imiŋirə kowata man nämo yəwetkuk. Nämo, u man epän siwoŋi təŋpani unitä watä it namiton yəŋ nadəŋpəŋ kwikinik itkuk. ²⁴ * Təŋkaŋ ninä wakita watä epän peŋpəŋ kädət siwoŋi iwətpəŋ tənekta nintəŋo momitä Jesu uterak əroŋirən pəya kwakəp terak yəpməŋ əroŋkuk. Təŋkaŋ unitəŋo jibitə nin yəpən təgaŋkuŋ. ²⁵ * Bureni, inä yawak əgwän təŋpəŋ kuŋarani ude təŋkuŋopəŋ apiŋo məjoiŋ kaŋiwarani, watä əmajin pəhap u iwətnəŋta əneŋi təmagutkuk.

3

Yanəpi təŋo man

¹⁻² * Webe əpijiye nitek, inta udegän yəwa nadəwut. In əpijiye gəməri-ken kuŋat təkot. Tənpəkaŋ əpijiye ətuwä Anutu təŋo manta nadəkinik nämo tək təkaŋ uwä bənep sukurek man kubä nämo yəwetkaŋ oraŋ yəmiŋpəŋ bənep kudupi kuŋarirə əpijiyətə intəŋo təktək siwoŋi u kaŋpəŋ nadəŋkaŋ bənepi əyənüt təkot. ³ * Nadəkaŋ? Gupjin-ken ba gwəkjin-ken təŋkuraŋ-kuraŋ, gwək pujiŋ topmək-topmək, omək meran təktək ba tek səkəməŋ, kaŋgərip ikek təktək udewanita nadəŋirə bureni-inik nämo təŋpek. ⁴ Nämo, inä təŋkuraŋ-kuraŋ uwä bənepjin-ken pəwə ahək təyon. Bənepjin təŋo epməget bureni paot-paori nämo uwä bənep kwini, məmə wəreŋ-wəreŋi nämo. Epməget udewanita Anututä nadəwän ərowani tək təyak. ⁵ Tənpəkaŋ webe kudupi biani ətu, Anutu-tagän nadəŋ imikinik təŋkuŋo

* **2:20:** 1Pi 3:14,17; 1Pi 4:14 * **2:21:** Mat 16:24; Jon 13:15 * **2:22:** Jon 8:46

* **2:23:** Ais 53:7; 1Pi 3:9 * **2:24:** Hib 9:28; Rom 6:2,11; Ais 53:5 * **2:25:** Ais

53:6; Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14 * **3:1-2:** Tai 2:5 * **3:3:** 1Ti 2:9

unitä epmäget ude wani yäpmäj kuŋatkuŋ. Yäpmäj kuŋatpäj iniken äpiye oraŋ yämik täŋkuŋonik. ⁶ * Sara u webe ude wani. U Abraham täŋo man buramiŋpäj ärowanina yäj iwet täŋkukonik. Täŋpakaŋ in udegän, täktäk täga täŋkaŋ täŋumun-umun ba nadäwätäk nämo täŋpäj kuŋatnayäj täŋo uwä Sara täŋo äperiye ude api itneŋ.

⁷ * Täŋpakaŋ ämani, inta udegän yäwa nadäwut. Webejiye uwä kehäromini inigän äpani bumik unita nadäwä tärewäpäj nadäj yämikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. Täŋkaŋ u inkät irit kehäromita biŋam penta iwoyäj tamani unita oraŋ yämik täkot. Ude tänayäj täŋo uwä imaka kubätä yäŋapik manjin täga nämo api itpipiwek.

Kudän täga kowata kowata täŋpäj kuŋatneŋ

⁸ * Eruk, kuduŋtagänta ŋode yäwa; In bänep kubägän täŋpäj bätakigän kuŋat täkot. Täŋkaŋ nägät moräkjiye ude äbot täŋpani notjiyeta nadäj yämikinik täŋpäj gämori-ken kuŋatpäj butewaki ba bänep kwini kowata kowata täŋpeŋ kuŋat täkot. ⁹ Täŋpakaŋ ämatä waki täŋ tamiŋirä kowata waki nämo täŋ yämineŋ. Ba tebeŋirä kowata nämo yebeneŋ. Nämo, Anututä imaka säkgämän kubä täŋ tamikta tämagutkuko unita inä äma ude wanita yäŋpäj Anutu-ken yäŋapiŋirä kaŋ täŋkentäj yämän. ¹⁰ Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Äma kubätä säkgämän itkaŋ oretoret terak kaŋ it yäpmäj ärowayäj nadäŋpäjä ŋode täŋpeŋ;

Jop manman ba man käbäŋi kubä nämo yäwek. Nämo inik!

¹¹ *Kädet waki mäde ut imiŋpäj kädet täga ugän iwarek. Täŋkaŋ kädet täga u kaŋ-ahäŋpäj ämawebe ätukät bänep kubägän itta gwäk pimiŋpäj epäni täŋpeŋ.*

¹² *U imata, Ekänitä ämawebe siwoŋi yabäj yäwatpäj yäŋapik man yäk täkaŋ u nadäj yämik täyak.*

Täŋ, äma kädet waki täk täkaŋ u mäde ut yämik täyak. Sam
34:12-16

Kädet täga täŋirä waki täŋ yämik-yämik

¹³ In kudän tägatäga täkta gwäk pimiŋpäj täŋirä netätä iwan täŋ tamek? ¹⁴ * Täŋpakaŋ irit kuŋat-kuŋat siwoŋi täŋpeŋ kuŋarirä komi epän jop nadäj täŋ taminayäj täkaŋ unita nadäwätäk nämo täneŋ. Imata, inä Anutu täŋo oretoret terak kuŋat täkaŋ. Unita ämata nämo umuntäneŋ. Ba umun man täwetnayäj täŋo unita imaka, nämo umuntäneŋ. ¹⁵ Nämo, bänepjintä Kristota nadäŋirä Ekäni kudupi ude täŋpöpäj oraŋ imik täkot. Ude täŋkaŋ Irit täga api yäpne yäj nadäkinik

* **3:6:** Stt 18:12 * **3:7:** Efe 5:25 * **3:8:** Mat 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20, 4:14

täk täkaŋ unita täwet yabäk tänayän täkaŋ u mebäri kwawak yäwetta pidämtak täkot. ¹⁶ * Täŋkaŋ jäpi terak nämo, man kwini terak yäwet täkot. Täŋkaŋ Anutu injamiken siwoŋigän kuŋarirä Kristo iwatpäŋ siwoŋi kuŋat täkaŋ unita yänärok täwetnayän täkaŋ uwä mani waki unita mäyäk api nadäneŋ. ¹⁷ * Täŋpäkaŋ Anututä nadän tamiŋjirän in kädet täga täŋpen kuŋarirä iwan täŋ taminayän täŋo uwä imaka täga kubä yän nadäneŋ. Täŋ, waki täŋjirä kowata täŋ tamineŋo unita täga yän nämo nadäneŋ.

¹⁸ * Täŋpäkaŋ Kristo komi udegän nadänkuko unita nadäwut. U siwoŋitä wakijinta kowata kadäni kubägän, kämita nikek kumbuk. U siwoŋitä äma gwäjiwani in Anutu-ken tepmaŋpekta ude uwä täŋkuk. U komegup ikek itkuko unita utpewä kumbänpäŋ äneŋkuŋ. Komegup utpewä kumbuko upänkaŋ Munapiktä täŋpewän kodak täŋkuk. ¹⁹ Täŋpäŋ Munapik unitäŋo kehäromi terak äma kumbani täŋo mäjo, komi yotken irani uken äpmo Anutu täŋo man yänahänpäŋ yäwetkuk. ²⁰ * Täŋpäkaŋ kumbani täŋo mäjo uwä ämawebe Noa täŋo kadäni-ken Anutu täŋo mani nämo buramiŋkuŋo unitäŋo mäjo. Kadäni uken Noa gäpe pähap täŋ irirän Anutu ämawebe bänepi sukurekta itsämbuk. Itsämän irirän äma yarägän, 8 udetägän, gäpe gänaŋ äronjirä umetä oraŋ yämiŋkuk. ²¹ * Täŋpäkaŋ unitäŋo kukŋini ŋode; Ume oraŋ yämiŋkuko uwä ume ärutärut apiŋode waki keri-ken nanik tämagut täyak ude bumik. Täŋ, ume ärutärut uwä gupjin täŋo garok nämo ärut täyak. Nämo, ume ärutärut uwä Anutu injamiken siwoŋi api kuŋaret yän yänkehäromtak man. Täŋpäkaŋ waki keri-ken nanik tämagut täyak uwä Jesu Kristo kumbani-ken nanik akuŋkuko, kehäromi uterak. ²² * Jesu Kristo u kumbani-ken nanik akumaŋ kunum gänaŋ äronkuko uwä apiŋo Anutu keri bure kada itkaŋ aŋero ba imaka kehäromi nikek, wäpi biŋam ikek kunum terak it täkaŋ u kuduŋtagän intäjukun it yämiŋpäŋ yabän yäwat itak.

4

Anutu oraŋ imiktagän kuŋat-kuŋat

¹ * Täŋpäkaŋ Kristo uwä gupi-ken komi nadänkuko unita nadäk-nadäk unitä injipän kuŋatkuko udegän injipän bänepjin täŋ-kehäromtak täkot. U imata, äma gupi-ken komi taŋi nadäwani uwä momi kädet pen iwatta bitnäk täkaŋ. ² * Unita bänepjin täŋkehärom taŋpäŋ kome terak ŋo itnayän täkaŋ

* **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:17:** 1Pi 2:20 * **3:18:** Rom 6:10; Efe 2:18 * **3:20:** Stt 6-7
 * **3:21:** Hib 10:22 * **3:22:** Mat 22:44; Efe 1:20-21 * **4:1:** Rom 6:2,7
 * **4:2:** 1Jo 2:16

uwä nadäñ gärip waki täño kädet nämo iwatpäñä, kädet Anu-
tutä gäripä nadäk täyak ugänpäñ kañ iwarut. ³ * In bian,
bänepjin nämo sukurenpäñ guñ ämatä täk täkañ udegän ñode
bumta täk täñkuñonik; Kubokäret, kangärip nadäñ gärip waki,
kap wakiwaki tenjit, ume komi nankañ tängunguñ täñit, ba
anutu jopi nadäñ yämik-yämik kädet waki u täk täñkuñonik.
⁴ Täñpäkañ apiño kädet udewani bok täkta bitnäñirä Anu-
tuta nämo nadäwani ämatä kikäñutpäñ-nadäwä nämo tägawäpäñ
tabäñ mägayänpäñ yäñärok täwet täkañ. ⁵ * Ude täwet täkañ
upäñkañ kämiwä Anutu inamiken mebärini api yäñahäneñ.
U imata, Anutu uwä äma kumbani ba äma kodak irani
täño täktäk yäpmäñ danikta pidämtak täyak. ⁶ * Täñpäkañ
ämawebe bian kumäñ täñpä kuñkuño u Anutu täño Manbiñam
Täga yäwerirän nadäñkuñ. U momi täñpani kuduptagän ude,
kumäkta biñam täñkuño upäñkañ mäjonitä Anutu täño irit ikek
täneñta manbiñam u yäwetkuk.

⁷ * Eruk, imaka päke unitäño paotpaot kadäni keräp täyak.
Unita Anutu-ken yäñapik man säkgämän yäna yäñpäñ bänep
nadäk-nadäkjinta, ba irit kuñat-kuñatjinta watäni ket itpäñ
kuñat täkot. ⁸ * Täñpäkañ intäjukun-inik ñode täk täkot;
Bänep iron kädet injit-inik täñpäñ kuñat täkot. Imata, iron kädet
unitä momi mäyap-inik yejämäk täyak. ⁹ * Unita yäñgañ-
gañakät nämo, notjiye yotjinken yäñ-yäkñat yäpmäñ äronpäñ
iron täñ yämik täkot. Täñkentäk kowata kowata ude täk
täkot. ¹⁰ * Nadäkañ, Anututä iniken ironi terak inta iron
inigän inigän tamiñkuk. Unita in kubäkubätä Anutu täño epän
ämaniye ude itkañ iron injinta-injinta tamani upäñ Anutu
täño kudupi ämawebe täñkentäñ yämik-tagän yäpmäñ kuñat
täkot. ¹¹ * Nodeta yäyat; Äma kubäta Anutu täño manbiñam
yäñahäkta iron imaniwä, eruk Anutu täño meni yäpmänpäñ
yäñahäwek. Ba äma kubäta täñkentäk epän täkta iron imaniwä,
eruk, kehäromi Anututä imik täyak uterak epän u täñpek.

Täñpäkañ Jesu Kristo terak Anutu täño wäpi biñam tañi ahäñ
parän yäñpäñ imaka u ba u täñayäñ täño u kudup säkgämän
kañ täñput. U imata, epmäget penyänek ba kehäromi pat
imiñkuko unitä tärek-täreki nämo api pat imiñ yäpmäñ ärowek.
U Bureni.

Jesuta yäñpäñ ämatä iwan api täñ tamineñ

¹² * Notnaye tägagämän, nadäkinikjin täñkehärom takta
komi kädäp ikek ahäñ tamiñirä imaka kudupi yäñkañ nämo

* 4:3: Efe 2:2-3 * 4:5: Apos 10:42 * 4:6: Rom 8:10; 1Ko 5:5 * 4:7:
Rom 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8: 1Pi 1:22; Jem 5:20 * 4:9: Hib 13:2
* 4:10: Rom 12:6-8 * 4:11: 1Ko 10:31 * 4:12: 1Pi 1:6-7

kikñutnej. ¹³ * Nāmo, ñode nadāñpāñ oretoret kañ tññput; Kristotā komi nadāñkuko u tññkentāñpāñ bok nadākamāñ yāñ kañ nadāwut. Ude tññayāñ tñño uwā Jesu tñño kehāromi ba penyāñeki kwawak ahāwayāñ tñyak-ken uken bānep oretoret inipārik kubā api nadānej. ¹⁴ * Nadākañ, Kristo wāpita yāñpāñ sāra tāwerirā tāgagāmāñ yāñ nadāñpāñ ñode kañ nadāwut; Anutu tñño Munapik, penyāñek ikek u nintā terak itak unita ude tññ nimik tākañ yāñ nadāk tākot. ¹⁵ Upāñkañ in kubātā kādet waki kubā ñodewani tññpāñ kowata komi nadāweko uwā nāmo tāgawek; Āma kumāñ-kumāñ urut, ba kubota tāktāk, ba tññyākñatpāñ āma tñño epān tññpāwak tāktāk ba kudān waki ātu tāktāk. ¹⁶ * Tññ, kubātā Kristo tñño āma ude irirān komi iminayāñ tākañ unita māyāk nāmo nadāwek. Nāmo, āma uwā bānepitā orepāñ Kristo wāpi inñitat yāñ nadāñpāñ Anututa bānep tāga nadāñ imek. ¹⁷ * Unita nadākañ? Anututā man epāni tākta kadāni ahātak. Iniken āboriye ninken jukun pewān ahātak ño. Tññ, iniken āboriyeinik-ken man epān u yāput peyak u tññpāwā āmawebe mani biñam tāga nāmo buramik tākañ unita jide api pewān ahāñ yāmek? U komi pāhap api yāmek! ¹⁸ * Man unita man kubā ñode kudān tāwani pātak;

Anututā āma siwoñi inita biñam yepmakta komi epān tāk tñyak u tññpāwā, āma Anutu māde ut imiñpāñ momi tāk tākañ unita kowata jide u api ahāñ yāmek? Snd 11:31

¹⁹ * Unita Anututā āma kubā nadāñ imiñirān āma kerī terak komi nadāñpāñā Anututā watāni irekta gupi inññ kireñpāñ kādet tāga pen iwarek. U imata, Anutu uwā āma u pewān ahāwani, ba āma unitāñ watā āmani sākgāmān.

5

Ābot tññpanita tñño watā āmata man

¹ * Eruk, ābot tññpani tñño watā āma inta man kubā tāwerayāñ. Nāk imaka, watā āma in udewanigān, ba Kristotā komi nadāñkuko u dapunatā kañkut. Ba Kristotā penyāñek ba wāpi biñam ikek ābāñpāñ āmawebeniyeta wāpi biñam yāmāyāñ tñyak-ken uken nākkāt bok api yāpne. Unita in epāñjin sākgāmān tākta man kādet ñode tāwetat; ² * Inā Anutu tñño yawakiye ketjin terak pewani unita watāni sākgāmān it tākot. Gañani terak, āmatā epān u tākta peñ tāwerirā ude nāmo tānej. Nāmo, bānep nadāk-gārip kubā terakgān tānej. Ba epān uterak

* **4:13:** Apos 5:41; Rom 8:17; 2Ti 2:12; Jem 1:2 * **4:14:** Sam 89:50-51; 1Pi 2:20

* **4:16:** Apos 11:26; Plp 1:20 * **4:17:** Jer 25:29; 2Te 1:8 * **4:18:** Luk 23:31

* **4:19:** Sam 31:5 * **5:1:** Rom 8:17 * **5:2:** Jon 21:15-17; Apos 20:28; Plm 14;

Tai 1:11

monen̄ taŋi kaŋ yäpna yän̄ nämo nadäneŋ. Nämo, bänepjin kädäp ijiwäpän̄ täna yän̄ gäripgän̄ nadänpän̄ täneŋ. ^{3*} Täŋkaŋ in wäpjin̄ biŋam ikek ude itkaŋ ämawebe Anututä ketjin-ken pewani u, ärowani itkamän̄ yän̄pän̄ komi epän̄ nämo yämineŋ. Nämo, kädet kuroŋ säkgämän̄ kaŋ tänpän̄-yäwoŋärewut. ^{4*} Ude tänayän̄ täkaŋ uyaku eruk Watä Äma Intäjukun-inik itak unitä kwawak ahäwayän̄ täyak-ken uken gwäki säkgämän̄, nämo wawani ba nämo paorani upän̄ api yäpneŋ.

^{5*} Eruk äma gubaŋi, in ekänijiye täŋo man buramiŋpän̄ gämori-ken kaŋ kuŋarut. Tänpäkaŋ in kuduŋtagän̄ äpani ude itkaŋ äpani täŋo kudän̄ ude kowata kowata tänpän̄ kaŋ kuŋarut. Man unita man kubä ŋode kudän̄ täwani pätak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkaŋ unita iwan täŋ yämiŋkaŋ äma inita nadäwä äpani täk täkaŋ unita oraŋ yämik täyak. Snd 3:34

^{6*} Unita injinken gärip penpän̄ Anutu Kehäromi u gämori-kengän̄ kaŋ kuŋarut. Ude tänpen̄ kuŋarirä ini kadäni pewaniken api oraŋ tamek. ^{7*} Nadäkaŋ, Anututä inta nadän̄ tamikinik täk täyak unita bäräpi ahän̄ tamik täkaŋ u kerikengän̄ pek täkot.

^{8*} Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjin ba bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpän̄ dapun tänpän̄ kuŋat täkot. U imata, Satan, intäŋo iwanjin̄ u, aŋ ägwäri komigämän̄ kubä udewani unitä äma yenpän̄ nän̄pa yän̄kaŋ wäyäkŋeŋtän̄ kuŋat täyak. ^{9*} Unita nadäkinikjin̄ täŋ-täpäneŋpän̄ äma waki u yokut tärek-tärek tänpän̄ kuŋat täkot. Nadäkaŋ? Äbot täŋpani notjiye komeni komeni ittän̄ kukaŋ u komi intä nadäk täkaŋ udegän̄ nadäk täkaŋ. ^{10*} Komi nadäk täkaŋ upän̄kaŋ kadäni keräpi-tagän̄ api nadäneŋ. U täreŋjirän̄ Anututä ini tepmaŋpän̄ tägawäpän̄ bänepjin̄ api täŋ-kehäromtaŋ tamek. Ude täŋ tamiŋjirän̄ kehäromigän̄ api it yäpmän̄ kuneŋ. Nadäkaŋ? Anutu uwä orakorak mäheŋi. Unitä in Kristo-kät kentänpän̄ wäpi biŋam tärek-täreki nämo u yäpmäkta yän̄päbä tepmaŋkuk. ¹¹ Unita Anutu uken kehäromi pen pat yäpmän̄ kuk täyön! U Bureni.

Yäntärek man ätu

¹² Man kudän̄ keräpi ŋo Silastä täŋkentän̄ namiŋpän̄ kudän̄ täyak. Silas u notniŋpak bureni-inik yän̄ nadätat. Tänpäkaŋ man kudän̄ täŋ tamitat ŋowä bänepjin̄ täŋpidäm takta, ba kädet

* 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tai 2:7 * 5:4: Hib 13:20; 1Ko 9:25 * 5:5: Efe 5:21; Jem 4:6 * 5:6: Mat 23:12; Jem 4:10 * 5:7: Sam 55:22; Mat 6:25-30 * 5:8: 1Te 5:6 * 5:9: Efe 6:11-13; Jem 4:7 * 5:10: 1Te 2:12; 1Pi 1:6

Anututä orakoraki bureni inta tamik täyak u täwoŋäreka täyat. Unita orakorak uterak yeŋkehärom täŋpäŋ kaŋ irut!

13* E man kubä ŋode; Babilon* nanik äbot täŋpanitä oretoret man, man kudän ŋo terak täwetkaŋ. Ämawebe uwä Anututä inkät bok inita biŋam iwoyäŋpäŋ tepmaŋpani. Täŋpäkaŋ nanakna Mak u imaka, inta oretoret man täwetak. 14* Eruk, äbot täŋpani notjiyekät not täŋpäŋ kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋpäkaŋ bänep pidäm, Kristo täŋo äboriye bureni intä terak ärok täyon. Ugän.

* 5:13: 2Ti 4:11 * 5:13: Babilonta yäyak uwä Rom yotpärareta yäyak käwep

* 5:14: 1Ko 16:20

2 Pita

Yän-yäkŋarani äma täŋo man jopi yäpä-siwon takta manbiŋam

¹ Man ŋowä Saimon-Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täŋo watä epän äma ba aposoro kubä. Täŋkaŋ ämawebe nadäkinik nintä yäpmäŋ kuŋat takamäŋ udegän yäpmäŋ kuŋat takan inta yäŋpäŋ man ŋo kudän täyat. Nadäkinik yäyat uwä nadäkinik Anutunin ba waki keri-ken nanik nimagurani Jesu Kristo unitäŋo täktäk siwonji terak yäpumäŋo u. Nadäkiniknin u imaka jopi nämo, unita iyap takinik täk takamäŋ. ²* Täŋpakaŋ Anutu ba Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo manbiŋam danipäŋ yäŋpäŋ-nadäk täŋ irirä unitäŋo orakoraki ba bänep pidämtä inken tokŋek-inik pat tamik täyon.

Ninä Anututä inita iwoyäŋpäŋ nipmanŋuk

³* Jesu Anutu ude itkaŋ kehäromini inipärik kubä unitä kehäromi nimiŋ moreŋirän irit kehäromita biŋam itta, ba kudän Anututä ini gäripi nadäk täyak u täŋpeŋ kuŋatta nadäk kädet ätuta wäyäkŋenaŋi nämo. Ude kuŋatneta mebäri ni-käbop nämo peŋkaŋ wäpi biŋam peŋyänek ikek kwawak ni-wonjärenŋuk. Uterak, ba ninta yäŋpäŋ epän säkgämän kubä täŋkuko uterak inita biŋam yäŋpäbä nipmanŋuk. ⁴Ude täŋkuko uwä imaka säkgämän-inik, gwäki ärowani nimikta yänkehärom täŋkuko u nimiŋkuko ubayän. Täŋirän iron uterak kome täŋo nadän gärip ba kaŋgärip waki äma täŋo bänepi täŋpänwak takan u täga irepmitpäŋ bänep nadäk-nadäkjin Anutu täŋo ude bumik äworek täyak.

⁵ Mebäri unitagän kudän siwonji mebäri mebäri yäpurärätpäŋ yäpurärätpäŋ täŋpäŋ kuŋat täkot. Nadäkinikjin nitek itkaŋ kudän siwonji pewä ahäwäpäŋ kaŋ kuŋarut. Täŋkaŋ kudän siwonji terak kuŋatpäŋ kudän siwonji Anututä gäripi nadäk täyak unita yäŋpäŋ-nadäk täk täkot. ⁶* Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watäni itkaŋ bäräpi gänäŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋat täkot. Ude täŋkaŋ Anututä iniken kudän siwonji u inipäŋ ini bumikgän kuŋat täkot. ⁷Ude täŋpäŋ notjiye kowat nadän imän täŋpäŋ iron kädet bureni pewä ahäk täyon. ⁸ Kudän udewani koreŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatneŋ. Yäpmäŋ kuŋarirä taŋi tokŋenayän takan uwä eruk nadäk Jesu Kristoken nanik yäpuŋo uwä jopi nämo api täŋpek. Nämo, u irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahän bumbum api täneŋ.

* 1:2: Jud 2 * 1:3: 1Pi 2:9 * 1:6: Gal 5:22-23

⁹ Tāņ, āma kubätä kudān siwoņi udewani nāmo yāpmāņ kuņarayāņ tāko uwā Anututā kādet ude kaņ iwarut yāņ niwet tāyak u nāmo nadāwān tumbani yāņ iwetne. U āma dapuri tumbani ba dapuri waki ude bumik. U momini biani ārutpak tāwani unita guņ tāyak. ¹⁰ Eruk notnaye, in āma udewani nāmo āworeneņ. Nāmo, Anututā inita biņam iwoyāņpāņ tāmāgutkuko unita gwāk pimiņpāņ iniken ābot itta epāni kehāromi tāneņ. Ude tānayāņ tāņo uyaku nadākinikjin nāmo pewā putārewāpāņ tāņyabāk-ken nāmo api māneņ. ¹¹ Kādet ude terak Anututā Ekāninin ba waki kerik-ken nanik nimagurani āmanin Jesu Kristo tāņo kaņiwat yewani paot-paori nāmo u gānaņ ārokta api taniņ kirewek.

Anutu tāņo man u bureni

¹² * Notnaye, man u nadākaņ. Ba Anutu tāņo man buramiņpāņ yāpmāņ kuņat tākaņ u bureni-inik yāņ nadāņpāņ kehāromigān init tākaņ. Upāņkaņ nāk intā man u tāņguņ takta gāripi nāmo nadātat. Unita yāņpāņ kadāni kadāni pen api tāwet tāņpet. ¹³ * Ņode kaņ tāņpa yāņ nadātat; Nāmo kumāņkaņ irayāņ tāyat ude bānep nadāk-nadākjin āneņi tāņpidām takta man u wari wari pen api tāwet tāņpet. ¹⁴ * U imata, nākā kumākta kadāni kerāp tāyak yāņ nadātat, Ekāninin Jesu Kristotā nāwetkuko ude. ¹⁵ Unita nāk inken tāwetpāņ tāwoņārek epān kehāromi tāņpayāņ. Ude tāņpayāņ tāro uyaku kumāņirawā man tāwetpāņ tāwoņārek tāk tāyat u juku piņpāņ api yāpmāņ kuņatneņ.

¹⁶ * In nadākaņ; Ekāninin Jesu Kristotā kehāromi nīkek ābayāņ tāyak unitāņo manbiņam uku tāwetpāņ tāwoņārek tāņ yāpmāņ ābumāņo uwā āma tāņo kobap manpāņ nāmo tāwetkumāņ. Nāmoinik, dapunintā Anutu tāņo wāpi biņam penyāņek pāhap ikek uterak ahāņirān bureni kaņkumāņo unita yāk tākamāņ. ¹⁷ * Nin kaņpāņ nadāņitna Anutu Nanintā oraņ imiņpāņ wāpi biņam iniņ oretkuk. Tāņkaņ Anutu wāpi biņam sākgāmān-inik, inipārik kubā iranitā Jesu ņode iwērirān nadāņkumāņ; Ņowā nanakna bureni, nākņaken bānepna gāmāni-inik. Unita gāripi pāhap nadāk tāyat yāņ yāņkuk. ¹⁸ Man kotāk uwā, pom kudupi uterak iritna kunum gānaņ naniktā āpāņirān nadāņkumāņ.

¹⁹ Ude kaņpāņ nadāņkumāņo unita man profet bianitā yāņahāwani unita nadākinik bureni tāk tākamāņ. Unita in imaka, manbiņam u juku penpāņ nadāņpāņ yāpmāņ kuņarirā api tāgawek. Profet tāņo man u topān tāņo penyāņektā biņmāņ urani gānaņ penyāņek tāyak ude. Topāntā ijiņ yāpmāņ

* **1:12:** Jud 5 * **1:13:** 2Pi 3:1 * **1:14:** 2Ko 5:1; Jon 21:18-19 * **1:16:** Mat 17:1-5
 * **1:17:** Mat 17:5

kuṅtäyon kome yäṅek täyak udegän man unitä bänepjin-ken peṅyänṅeṅ tamij yäpmäṅ kuṅtäyon guk pähap wäpi abäyänjektä kaṅ ahän tamän. ²⁰ Täṅpäkaṅ ṅodeta nadäkinik täṅput; Imaka kämi ahähta yäwani profet bianitä yänkuṅo u iniken nadäk terak nämo yänahänkuṅ. ²¹ * Nämo, profet man biani kubä ämatä iniken nadäk terak kubä nämoinik ahänkuk. Nämo, Kudupi Munapiktä bänepi täṅpidäm taṅ yämiṅirän Anututä man yämani u yänahänkuṅ.

2

Yän-yäkṅarani ämata man

¹ * Bian profet jopi ätu Isrel ämawebe bämopi-ken itkuṅo udegän in bämopjin-ken api ahäneṅ. Ahänkaṅ Anutu wäpi terak jop manman, nadäkinik täṅpäwak man, u käbop käbop bämopjin-ken api yänahänṅtäṅ kuneṅ. Ba ugän nämo, Ekäni ärowani suwaṅpäṅ yämagutkuko unita imaka, mäde api ut imineṅ. Ude tänayän täṅo unita Anututä bäränṅek-inik api täṅpän waneṅ. ² Täṅpäkaṅ äma mäyaptä unitäṅo kädet kuroṅ iwatpän kudän ämatä nämo tänaṅi u api täneṅ. Täṅjirä äma nadäkinik nämo täṅpanitä yabänpäṅ man bureni täṅo kädet unita yänpäṅ-yabän yäwat api täneṅ. ³ * Täṅpäkaṅ äma jopman yäwani unitä moneṅta yabänṅärip täṅkaṅ Anutu wäpi terak kobap man mebäri mebäri yän-täkṅarirä moneṅ api yämineṅ. Ude tänayän täkaṅ upänkaṅ yäpmäṅ daniwani ämatä manken yepmakta kadäni bian peṅ yämiṅkuko unita itsämänṅtak. Ba yäpmäṅ daniwani ämatä täṅpäwak täṅpayän täko u täga nämo api irepmitneṅ.

⁴ * Unita imaka bian ahäwani täṅo manbiṅam ṅode täwera nadäwut; Bian aṅero ätutä waki täṅjirä Anututä nämo yabän koreṅkuk. Nämo, u geṅi waki, awaṅ bipmäṅ urani gänaṅ uken ureṅ täṅpän äpmonpöpän yen kehäromipän pädat täṅpän yepmaṅkuko kadäni pähapta itsämänkaṅ. ⁵ * Ba udegän äma biani biani Anututa mäde ut imiṅirä nämo yabän koreṅkuk. Nämo, yänjirän umetä tokätpäṅ kudup däpuk. Täṅkaṅ Noa, Anutu iṅamiken siwoṅi irit kädet täṅo manbiṅam yänahäwani ukät iniken tawaṅken nanik 7 ugänpäṅ täṅkentän yämiṅpän yepmaṅkuk. ⁶ * Ba kubä pen ṅode; Anututä Sodom Gomora ämawebe yabäwän wawäpäṅ yotpärare yarä ukät ämawebe kudup kädap pewän päṅku pat ijiwäpäṅ kädäkut äworeṅpeṅ kuṅkuṅ. Ude täṅkuko uwä ämawebe Anutu mäde ut imik täkaṅ unitä kaṅpäṅ ṅode nadäkta; Nintä terak udegän api ahän

* 1:21: 2Ti 3:16; 1Pi 1:11 * 2:1: Mat 24:11; Jud 4 * 2:3: Rom 16:18; 1Te 2:5

* 2:4: Jud 6 * 2:5: Stt 6-8, 8:18; 2Pi 3:6 * 2:6: Stt 19:24; Jud 7

nimek. ⁷ * Täñ, äma kubä wäpi Lot, Sodom uken itkuko ugänpäj täñkentäj imiñkuk. Lot, äma täga uwä ämawebetä kädet kábäñi-inik u täñirä yabäñkañ nadäj bäräp täñkuk. ⁸ Ini uwä äma täga upäñkañ kepma kubäkubä ämawebe täño täktäki yäkyäki waki u yabäñpäj-nadäñkañ bänepi siwoñi-ken ägekot pähap nadäñkuk, ärowani kudän täk täñkuño unita.

⁹ * Eruk unita ñode nadäwut; Ekänitä iniken kudupi ämawebeniye täñyabäk mebäri mebäri-ken nanik täga täñkentäj yämiñpäj yämagut täyak. Täñ, ämawebe waki kädet iwatta gäripi nadäk täkañ u yabäj yäwat itak. Yabäj yäwat ittängän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kowata api yämek. ¹⁰ * Bureni, äma kañgärip ba nadäj gärip waki täñpäj kubokäret kädet ämatä nämo tänañi täk täkañ u, ba Anutu täño man iwatpäj gämori-ken kuñatta bitnäk täkañ uwä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken täga nämo api irepmitneñ. Nämoinik!

Äma uwä äma jop manman yäwani bämojpin-ken itkañ u. U iniken gupi yäpmäj äronpäj iniken gärip ugän iwat täkañ. Täñkañ imaka wäpi biñam ikek kunum gänañ irani u yänjäreok yäwetta umun kubä nämo täk täkañ. ¹¹ * Nadäkañ, añero, äma udewani yärepmit moreñpäj kehäromi nitek it täkañ upäñkañ Ekäni injamiken itkañ jop manman terak nämoinik yäniñ wärät täkañ. ¹² * U kawut! Profet jopi uwä imaka nämo nadäwä tärek täkañ unita man waki bumta yäk täkañ. U tom ägwäri bumik, nadäk-nadäki nämo. Tom ude, iniken gup täño gärip ugän iwaräntäk täkañ. Tom ämatä yabäñpäj däpmäkta yäwani udegän äma uwä paotta biñam täkta yäwani. ¹³ * Uwä äma ätuta komi yämik täkañ kowata komi udegän api yäpneñ. Imaka unita gäripi nadäk täkañ uwä kábop nämo peñkañ kepma käron gäripini däpmäj tärekta kudän waki mebäri mebäri wari wari täk täkañ. Ba inkät ketem bok täñnak täkañ unitä äñnak-äñnakjin uwä täñpewä imaka kábäj täwani taräki ude äworek täkañ. Ude täñpäj oretoret täk täkañ.

¹⁴ Täñpäj ugän nämo. U webe yabäñgärip täñpäj yäwarän täktagän nadäk täkañ. Momi täkta gäripi nadäk täkañ, u däpmäj tärenañi nämo. Ude täñkañ ämawebe nadäkiniki kehäromi nämo udewani täñyäkñat-pewä momi täk täkañ. Täñkañ äma ätuta nämo nadäk täkañ. Nämoinik, initagän nadäkinik täñpäj iniken gärip däpmäj tärektagän nadäñpeñ kuñat täkañ. Unita Anututä api däpmäj morewek. ¹⁵ * Kädet siwoñita mäde ut imiñpäj täñguñguñ täñtäj kuñat täkañ. Uwä Beo täño nanaki wäpi Balam unitäño kädet kuroñ iwat täkañ. Balam uwä monenja

* 2:7: Stt 19:1-16 * 2:9: 1Ko 10:13; Jud 6 * 2:10: Jud 7-8,16 * 2:11: Jud

9 * 2:12: Jud 10 * 2:13: Jud 12 * 2:15: Nam 22:7; Jud 11; Rev 2:14

yänpän kädet waki täkta gäripi nadänkuk. ¹⁶ * Ude täntän kuñtäyon donki, man nämo yäk täkañ upänkañ donki kubätä ämatä-yän man iwetpäñ Balam ñode kañ-yänkuk; Täñgunñgun kädet täk täyan u kañ pe! yäk.

¹⁷ * Täñpäkañ profet jopi uwä ume dapuri kawuk täwani udewani. Ba gubam mänittä piñ äreyän täñpän jopjop kuk täkañ udewani. U täñkentäk kubä täga nämo täneñ. Unita äma udewanita Anututä yotpärare bipmän urani wakiinik kubä peñ yämiñkuko uken api itneñ. ¹⁸ * U gup yäpmän ärokärok man bumta yäntän kuñat täkañ. Täñkañ äbot täñpani gunñ äbot täño täktäk kädet waki apigän pewanipän tänyäkñat-pewä gup täño kañgärip kädet mebäri mebäri äneñi iwat täkañ. ¹⁹ * U bänep ärik-ärik man ñode yäwet täkañ; Nin niwarän tänayän täño uyaku säkgämän-inik api itneñ. Ude yäk täkañ upänkañ iniwä säkgämän nämo it täkañ. Nämo, u imaka täñpäwak ikek unita watä epän täñ imik täkañ. Unita ñode nadäwut; Imaka kubätä intäjukun täñ gameko uwä, gäk unitäño watä epän ämani jopi ude iren.

²⁰ * Unita äma udewanita ñode yäwa nadäwut; Bian äma uwä waki keri-ken nanik nimagurani Ekäninin Jesu Kristo unita nadän imikinik täñirä Jesutä täñkentän yämiñpäñ kome terak waki täktäk kädet kudup yärepmit moreñkuñ. Yärepmit moreñkuño upänkañ äneñi äyänutpeñ kädet wakiken irirä unitä topmänpäñ yepmänitkuk. Eruk äma udewani uwä wakiken bian itkuño u irepmitpäñ wakiinik-inik-ken itkañ. ²¹ * Unita kowata wakiinik yäpmäkta biñam. Pengän Jesu täño kädet siwoñita nämo nadäwä tumbuñ yäwänäku täga bumik itkäneñ. Upänkañ uwä kädet siwoñita nadäwä tumbuñopän äneñi äyänutpeñ man kudupi yäwetpäñ yäwoñäremani u mäde ut imiñkuño unita kowata wakitä wakiinik api yäpneñ. ²² * Kädet u täñkuño unita man kubä ñode kudän täwani u bureni täyak; Anñtä anek aneñpäñ peñkañ äneñi nak täkañ. Ba kubä pen ñode; But kubä ume ärut imiñpäñ pewäkañ äneñi kumañ päñku okä näbä gänañ dumäk täkañ.

3

Jesu bureni-inik api äbek

¹ * Notnaye tägagämän, bänepjin-ken nadäk siwoñi pewä ahäkta man kudän intäjukun kudän täñ tamiñkuro ukät kubä ño man bian nadäwani u äneñi yänkodak täñpäñ täwetat. ² * Imaka kämi ahänayän täkañ profet kudupi bianitä yäwani

* **2:16:** Nam 22:28-35 * **2:17:** Jud 12-13 * **2:18:** Jud 16 * **2:19:** Jon 8:34
 * **2:20:** Mat 12:45 * **2:21:** Luk 12:47-48 * **2:22:** Snd 26:11 * **3:1:** 2Pi
 1:13 * **3:2:** Jud 17

unita äneji juku piwut yänpän täwetat. Ba jukuman waki keriken nimagurani Ekäninintä aposoro meni-ken yänahän tamiñkuko unita guñ täneñ yänpän man ño täwetat. ³⁻⁴ *

* Tänpäkan imaka tañi intä nadänañi u ñode; Tärektärek kadäni keräp tañirän ämatä iniken gärip iwatpäñ sära man ñode api yäneñ; Äbäktä yänkuko u bureni de? Äbek oratä irä wawäpäñ kumbuñ-ken unitä päbä apiño itkamän-ken imaka imaka kunum kenta kome ahänpän irirän itkuño udegän itkanñ ño yäk. Nämö api äbek! yänñ api yäneñ. ⁵ * Ude yäk täkanñ uwä imaka bian ahänkuño unita guñ tañpäñ ukeñode yänñ yäk täkanñ. Upänkanñ bian imaka inidegän nämö itkuñ. Anutu täño meni jinom terak kunum kenta kome ahänkumän. Täñkanñ Anututä yänpewän kometä ume gänañ nanik kwawak abänpänñ ume bämopi-ken itkuk. ⁶ * Täñkukopänñ mäden Anututä ini äneji yänirän ume tokneñpäñ kome biani u kudup peñ awähutkuk. ⁷ Eruk apiño kunum kenta kome udegän Anututä yänirän itkamän. U jop nämö itkamän, u kädäptä ijin paotta biñam itkamän. Yäpmänñ danik-danik kadäni-ken kunum kenta kome-kät ämawebe Anututa mäde ut imik täkanñ u kudup api paot moreneñ.

⁸ * Unita notnaye tägagämän, imaka ñodeta nämö guñ täneñ; Ekänitä kadäni nämö danik täyak. Unitäño nadäk-nadäkken kepma kubä uwä obañ 1,000 ude bumik. Tänpäkanñ obañ 1,000 uwä kepma kubä ude. ⁹ * Kadäni nämö danik täyak unita ñode yänañi nämö; Api äbek yänñ yänkukopänñ bäräneñ nämö äbätak. Eruk bäräneñ nämö äbätak uwä mebäri ñodeta; Ekänitä äma ba webe kubätä paot-paotta biñam täkta gäripi nämö nadätak. Kuduptagän bänepi äyänutpäñ näkken äbut yänpänñ nadänñ tamiñkanñ kwikinik itsämänñtak.

¹⁰ * Upänkanñ Ekäni täño Kadäni u, iwantä äbäk täkanñ ude, pit kubägänñ api ahäwek. Täñiränñ kunum mämä yänäwat pit kubägänñ api paorek. Ba imaka imakani u gänañ itkanñ u kädäptäñ api ijinñ morewek. Täñkanñ kome ini ba imaka imakani u terak itkanñ u kudup udegänñ api paotneñ. ¹¹ Kädet ude terak imaka päke u kudupñ api paotneño unita in irit kuñat-kuñat kädet jidewani upänñ iwatneñ? Uwä ñode; Inäwä irit kuñat-kuñatjinñ kudup Anututa imiñ morenpänñ kädet siwoñi, Anututä iniken ugänpäññ iwat täkot. ¹² * Kädet ude kuñatkanñ Anutu täño kadäni pähaptäñ bäräneñ ahäwänñ yänkanñ dapun käronñ tänpänñ itsämänñkot. Nadäkanñ, kadäni ugänñ kunumñ api ijinñ paorek ba

* **3:3-4:** 1Ti 4:1; Jud 18 * **3:3-4:** Ais 5:19; Ese 12:22; Mat 24:48 * **3:5:** Stt

1:6-9 * **3:6:** Stt 7:11-21; 2Pi 2:5 * **3:8:** Sam 90:4 * **3:9:** Hab 2:3; 1Ti 2:4

* **3:10:** 1Te 5:2; Mat 24:29,35 * **3:12:** Ais 34:4

imaka imaka kunum terak itkaŋ u kudup api mutneŋ. ¹³ *
 Upäŋkaŋ ninäwä imaka Anututä nimikta yänkehäromtak man
 yänkuko unita itsämänkamäŋ. Uwä kunum kenta kome kodaki,
 irit kuŋat-kuŋat kädet siwoŋitä tokneŋ pärekta yäwani u.

Ket nadänpäŋ Ekänita itsämänkäna

¹⁴ Eruk notnaye, kadäni pähap unita itsämänjit itsämänjit
 Anutu inamiken momi nämo, siwoŋi kuŋatta gwäk pimiŋpäŋ
 kuŋat täkot. Täŋkaŋ Anutu-kät bänep kubägän itpäŋ kuŋatta
 epäni täk täkot. ¹⁵ * Unita ket nadäwut; Anututä ämawebe bänepi
 äyänutpäŋ inita biŋam täkta unita yänpäŋ itsämänhtak. Man u
 kudupi nämo. Anututä notninpak Polta man kädet u imiŋirän
 yänpäŋ kudän tänpäŋ tamiŋkuko u udegän. ¹⁶ Poltä manbiŋam
 kubäkubä kudän täk täyak uwä man u nikekgän. Bureni, Pol
 täŋo manbiŋam ätu mebäri nadäna tumäkta pipiri täk täkamäŋ.
 Unita äma ätu bänep nadäk-nadäk kubägän nämo inirani, ba
 Anutu täŋo man burenita nämo nadäwä tumbanitä Pol täŋo
 man ätu yäpmän äyänutpäŋ goret yänahäk täkaŋ, ba Anutu täŋo
 man ätuta täk täkaŋ udegän. Ude täk täkaŋ uwä paotta biŋam.

¹⁷ * Upäŋkaŋ notnaye, kudän udewani kämi api ahäwek
 yän uku nadäk täkaŋ unita injinta ket nadänpäŋ kuŋat täkot.
 Täŋyäkŋarani äma, Anutu täŋo man tänpäwawani unitä täŋ-
 täkŋarani tänpäŋ man jopi täwerirä nadäkinikjin kehäromi u
 pewä putärewäpäŋ säkgämän itkaŋ u irepmiŋpäŋ wakiken
 äpmonenŋta! ¹⁸ * Täŋpäkaŋ Jesu Kristo u Ekäninin ba waki keri-
 ken nanik nimagurani. Unitä orakoraki tamik täyak unitäŋo
 mebäri, ba iniken täktäkita yänpäŋ-nadäk tänpäŋ nadäwä
 tumbäpäŋ kehäromigän kaŋ irut. Täŋpäkaŋ wäp biŋam ärowani,
 peŋyänjek ikek ba iniŋoret man kudup Jesu Kristoken tärek-
 täreki nämo it yäpmän kuk täyon. U bureni!

* **3:13:** Ais 65:17; Ais 66:22; Rev 21:1,27

* **3:15:** Rom 2:4; 2Pi 3:9

* **3:17:**

Mak 13:5,33; 1Ko 10:12 * **3:18:** Jud 25

1 Jon

Bänep iron **kädet kowata kowata tänpen** **kuŋatta manbiŋam**

Manbiŋam Irit ikek u kwawak ahäŋjuk

¹* Manbiŋam, irit kehäromi niked unitäŋo mebärini yäŋahäk täkamäŋ. Manbiŋam u imaka u ba u nämo ahäŋirä itkuk. Manbiŋam unitä man yäŋirän nadäŋkumäŋ. U kuŋarirän dapunintä kaŋkumäŋ. Ba ketnintä imaka, iŋitpäŋ-nadäŋkumäŋ.

²* Irit kehäromi täŋo mäheŋi u kwawak ahäŋirän kaŋkumäŋo u yäŋahäk täkamäŋ. U Anutu Nankät itkumänopäŋ ahäŋ niniŋkuko unitäŋo mani biŋam täwet täkamäŋ. ³Täŋpakaŋ nin Anutu Nan ba iniken Nanaki Jesu Kristo ukät bänep kubägän terak it täkamäŋ unita in nin yäpurärätkaŋ bok udegän kaŋ itna yäŋpäŋ mani biŋam täwet täkamäŋ. Imaka dapunintä kaŋkumäŋ ba jukunintä nadäŋkumäŋo upäŋ yäŋahäŋpäŋ täwet täkamäŋ. ⁴* Bureni-inik, bänep oret-oretnin tokŋek-inik pat nimitak u inken udegän tokŋek-inik pat tamiton yäŋpäŋ mani biŋam ŋo kudän täŋpäŋ tamikamäŋ.

Peŋyäŋek-kengän kuŋat täkäna

⁵* Jesutä manbiŋam yäŋahäŋirän nadäŋkumäŋo u täwet ahäkamäŋ. Uwä ŋode; Anutu uwä peŋyäŋek. Uken bipmäŋ urani kubä nämoinik itak. ⁶* Unita nin Anutu-kät bänep kubägän tänpen kuŋat täkamäŋ yäŋ yäŋkaŋ bipmäŋ urani gänaŋ pen kuŋatnero uwä, mannin u bureni nämo, jopman yäne. Täŋkaŋ kädet bureni nämo iwatne. ⁷* Täŋpakaŋ Anutu u peŋyäŋek unita nin peŋyäŋek-ken kuŋatpäŋä, äbot täŋpani notniyekät nin bämopnin-ken bänep kubägän irit ahäŋpäŋ pat täyak. Ude kuŋaritna Anutu nanaki Jesu, unitäŋo nägäritä mominin kudup ärut-paktaŋ nimik täyak.

⁸* Täŋpakaŋ äma kubätä momi nämo täk täyat yäŋ yäweko uwä man bureni äma uken nämoinik parirän bänepi jop yäŋ-ikŋarek. ⁹Upäŋkaŋ mominin Anutu iŋamiken yäŋahänawä Anututä iniken yäŋkehäromtak mani u iwatpäŋ kädet siwoŋi ŋode täŋ nimek; U mominin peŋ niniŋpäŋ momi täŋo garok bänepnin-ken pätak u ärut-paktaŋ nimek. ¹⁰Täŋpakaŋ nin momi nämo täŋpani yäŋ yäŋpäŋä Anutu u jopman yäwani yäŋ yäne. Ba Anutu täŋo man siwoŋi nin bänepnin-ken nämoinik irek.

* **1:1:** Jon 1:1-2,4; 1Jo 2:13-14 * **1:2:** Jon 1:14 * **1:4:** Jon 16:24 * **1:5:** 1Ti 6:16; Jem 1:17 * **1:6:** 1Jo 2:4 * **1:7:** Jon 3:21; Ais 2:5; Hib 9:14; Rev 1:5, 7:14
* **1:8:** Sam 32:5; Snd 28:13

2

1* Äpetnaye nanaknaye, intä momi nämo täneŋta manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Täŋ, in momi täŋpäŋä ŋode nadäneŋ; Äma kubä Anutu iŋamiken nin gäarak it täyak. Uwä äma siwoŋi-inik, Jesu Kristo. 2* Täŋpäŋ Kristo ini kumbuko uterak Anututä mominin peŋ nimik täyak. Täŋpäkaŋ nintäŋogän nämo, Jesu u komen äma kuduptagän täŋo momi täga ärutpak täwek.

Anututa nadäŋpäŋä jide kuŋaren?

3 Nin Anutu täŋo бага man nadäŋpäŋ buraminero uwä, eruk nininta ŋode täga nadäne; Bureni, nin Anututa nadäkamäŋ yäŋ täga nadäne. 4* Täŋpäkaŋ, äma kubätä Näk Anututa nadätat yäŋ yäŋkaŋ unitäŋo man kädet siwoŋi nämo iwareko uwä man bureni bänepi-ken nämo parirän jopman yäwek. 5-6 Täŋ, äma ehutpäŋ Anutu täŋo man kädet siwoŋi iwat täkaŋ unita ŋode täga yäne; Äma u Anututa gäripi bureni-inik nadäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ äma kubätä näk Anutu-kät kuŋat takamak yäŋ yäweko uwä Kristotä kädet täga u ba u tak täŋkuko udegän täŋpek. Unita nin udegän täŋpäŋä nin kubäkubätä ŋode täga nadäne; Bureni, näk Anutu-kät kuŋat takamak yäŋ nadäne.

7* Nanaknaye, man kädet kodakipäŋ nämo täwetat. Nämoinik, uwä biŋam bian nadäŋkuŋo u ba бага man pengän nadäŋkuŋo upäŋ täwetat. 8* Bureni, man kädet u biani upäŋkaŋ kodaki. Unitäŋo bureni Jesu täŋo irit kuŋat-kuŋariken kwawak ahäŋirän kaŋkuŋ ba in täŋo irit kuŋat-kuŋatjinken udegän unitäŋo bureni kwawak ahätak. Bureni-inik, peŋyäŋek burenitä äbäŋpäŋ bipmäŋ urani iwat kirewayäŋ täyak.

9* Täŋpäkaŋ äma kubätä Näk peŋyäŋek gänaŋ kuŋat täyat yäŋ yäŋkaŋ noripak kubäta kokwawak nadäŋpäŋ kuŋat täyak u bipmäŋ urani-ken pen itak. 10* Täŋ, äma noriye nadäŋ yämikinik täŋpäŋ bänep iron kädet iwat täkaŋ uwä Anutu täŋo peŋyäŋek gänaŋ kuŋat täkaŋ. Ude kuŋarirä imaka kubätä täŋpewän goret kubä täga nämo täneŋ. 11* Täŋpäkaŋ äma noriyeta kokwawak nadäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ uwä bipmäŋ urani gänaŋ itkaŋ. Äma udewani uwä bipmäŋ urani gänaŋ itkaŋ dapuri itpipiŋpewän kädet upäŋ kuyat yäŋ nämo nadäwän tumäk täkaŋ.

* 2:1: Hib 7:25, 9:24 * 2:2: Jon 1:29, 11:52; Kol 1:20; 1Jo 4:10,14 * 2:4:

1Jo 1:6,8 * 2:7: 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * 2:8: Jon 13:34; Rom 13:12; Jon 1:9

* 2:9: 1Jo 3:10,15; 1Jo 4:20 * 2:10: Jon 11:9; Rom 14:13 * 2:11: Jon 11:10, 12:35

12 * Unita nanaknaye, Kristo täŋo kumäk-kumäki terak Anututä momijin penj tamiŋkuko unita man kudän ŋo täŋ tamitat.

13 * Täŋpäŋ nanaye, in äma bian yäput penpäŋ itkukotä itak u nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat.

Ba ämawebe gubaŋnaye, in Äma Wakikät ämik täŋpäŋ kehäromini yäpmäŋ äpuŋo unita man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat.

Täŋpäŋ nanaknaye, in Nanta nadäkaŋ unita man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat.

14 Ba nanaye, in äma bian yäput penpäŋ itkukotä itak unita nadäkinik täk täkaŋ unita man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat.

E, ämawebe gubaŋnaye, in Anutu täŋo man bänepjin-ken itinik täyak unita kehäromijin niked itkaŋ. Kehäromijin nikedtä Satan täŋo kehäromini yäpmäŋ äpuŋo unita man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat.

Nin kome täŋo gärip nämo iwatne

15 * In imaka imakata komen ämawebetä gäripi nadäk täkaŋ udegän nämo nadäneŋ. Ba gäripjin kome täŋo tuŋum mebäri mebäri uterakgän nämo penenŋ. Täŋkaŋ äma kubätä kome täŋo irit kuŋat-kuŋat ba tuŋum unita gäripi nadäŋpenŋ kuŋareko uwä äma unita ŋode nadäne; U Anututa gäripi nämo nadäk täyak. 16 * Täŋpakaŋ kome täŋo tuŋum uwä ŋode; Bänep biani täŋo nadäŋ gärip, yabäŋgärip ba nininta nadäna ärowani täktäk. Imaka kuduŋtagän u kome täŋo biŋam, Anutu Nanken nanik nämo. 17 * In nadäkaŋ? Kome ini ba kome täŋo tuŋum u kudup paotinik api täneŋ. Upäŋkaŋ ämawebe Anutu täŋo gärip iwat täkaŋ uwä kadäni käroŋi, tärek-täreki nämo, pen api it yäpmäŋ äroneŋ.

Kristo täŋo iwan mäde ut yämine

18 * Nanaknaye, kadäni pähap keräp täyak! Kadäni u keräp taŋirän Kristo täŋo Iwan pähap api ahäwek yäŋ nadäŋkuŋ. Eruk, mäyap ahäŋkuŋo itkaŋ unita kadäni keräp täyak yäŋ nadäk takamäŋ. 19 * Täŋpakaŋ iwan uwä äbot täŋpani nin bämopnin-ken itkuŋopäŋ nibä kätäŋpenŋ kuŋkuŋ. Nibä kätäŋpenŋ kuŋkuŋo unita ŋode nadäkamäŋ; Uwä ninkät nanik nämo. Ninkät nanik bureni-inik täŋpän yäwänäku, äma uwä ninkät pen itkäne. Upäŋkaŋ kuŋkuŋo unita ŋode niwoŋärek täkaŋ; U ninkät nanik nämo.

* 2:12: 1Ko 6:11 * 2:13: 1Jo 1:1 * 2:15: Rom 8:7 * 2:16: Rom 13:14; Jem 4:16; 1Pi 2:11 * 2:17: Mat 7:21; 1Ko 7:31 * 2:18: 1Pi 4:7; Mat 24:5,24; 2Jo 7 * 2:19: Apos 20:30; 1Ko 11:19

20 * Tänpäkaŋ iron, Kudupi Ämatä tamiŋkuko u inken itak unita in kudup man bureni nadäk täkaŋ. 21 Manbiŋam ŋowä man bureni täŋo mebäri täwetpäŋ täwoŋäreкта nämo kudän täŋ tamitat. Nämo, in man bureni nadäwä tärewäpäŋ man bureni tä jopman nämo pewän ahäk täkaŋ yäŋ nadäk täkaŋ. 22 * Eruk, jop manman yäwani u netä? Jop manman yäwani uwä man ŋode yäk täkaŋ; Jesu u äma Anututä bian iwoyänkuko wäpi Kristo u nämo yäŋ yäk täkaŋ. Äma man ude yäwani uwä Anutu ba Jesu Kristota mäde ut yämik täkaŋ. U Kristo täŋo iwan ubayäŋ. 23 * Bureni-inik! Äma Nanakita mäde ut imik täkaŋ uwä Nani Anututa udegän täk täkaŋ. Täŋ, äma Nanakita nadäkinik täk täkaŋ uwä Nani Anututa udegän nadäk täkaŋ.

24 Unita man bian nadänkuŋo u pen iyap taŋpäŋ inŋit täkot. In man bian nadänkuŋo ugän iwaräwä kadäni kadäni Anutu Nanak ba Nan inkät kentänpäŋ api kuŋatneŋ. 25 * Tänpäkaŋ Kristotä imaka nimikta yänkehäromtak man yänkuko uwä ŋode; Irit kehäromi api tamet yäŋ yänkuk.

26 Notnaye, äma ätutä in bänep nadäk-nadäkjin putäreкта jopman täwet täkaŋ unita manbiŋam ŋo kudän täŋpäŋ tamitat. 27 * Ude täŋ tamik täkaŋ upänkaŋ Kristotä in Munapikpäŋ piŋ tabatkuk. Piŋ tabatkuko uwä inken pen irirän in nadäk-nadäk tägata nämo wäyäkneŋ täkaŋ. Nämo, Munapiktä ini imaka kudup täwetpäŋ täwoŋäreкtä yäyak. Täŋpäŋ man täwetpäŋ täwoŋäreкtä yäyak uwä jopi kubä nämo, bureniŋän. Unita Munapiktä täwetpäŋ täwoŋäreкtä yäyak udegän in Kristo-kät kentänpäŋ kuŋat täkot.

Anutu täŋo nanakiye bureni

28 * Unita nanaknaye, äneŋi täwera nadäwut; In Kristo-kät kentänpäŋ kuŋat täkot. Udegän täŋ yäpmän kuŋtäŋgän Kristo kwawak ahäwayäŋ täyak-ken uken nin umun nämo api täne. Nämo inik, nin injamiken mäyäk ba nadäwätäk kubä nämo api täne. 29 * Tänpäkaŋ in ŋode nadäk täkaŋ; Kristo u siwoŋi-inik. Ude nadäk täkaŋ unita ŋode imaka nadäk täkaŋ; Ämawebe mani buramiŋpäŋ siwoŋi kuŋat täkaŋ uwä Anututä bäyaŋ yepmanpani.

3

1 * Wisiknin! Nantä ninta nadän nimiŋkuko u inide kubä! U nadän nimikinik täŋpäŋ wäpnin Nanaknaye yäŋ niwerani. Bureni-inik, nin unitäŋo nanakiye-inik itkamän. Upänkaŋ komen ämatä Anututa nämo nadäk täkaŋ unita ninta udegän

* 2:20: 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 * 2:22: 1Jo 4:3; 2Jo 7 * 2:23: Jon 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9 * 2:25: Jon 3:15, 6:40 * 2:27: Jon 16:13 * 2:28: 1Jo 3:2, 4:17 * 2:29: 1Jo 3:7,10 * 3:1: Jon 1:12-13; Jon 16:3

nämo nadäwä tärek täkaŋ. ²* Notnaye, nin apiŋo Anutu täŋo ironjiniye bureni itkamäŋ upäŋkaŋ kämiwä jide api äworeŋpäŋ itne yäŋ ket nämo nadäk täkamäŋ. Upäŋkaŋ ŋode nadäk täkamäŋ; Kristotä kwawak ahäwayäŋ täko uken nin ini bumik api äworene. Bureni-inik, kadäni uken Jesu u jidewanipäŋ kwawakinik api kaŋpäŋ nadäne. ³ Täŋpäŋ ämawebe Kristotä itsämäk täkaŋ uwä, kädet wakiwaki täŋo garok mäde ut imiŋpäŋ pakigän kuŋat täkaŋ, Kristotä paki, kuräki-inik it täyak ude.

⁴ Ämawebe momi täk täkaŋ uwä, Anututa ärowani täŋ imik täkaŋ. Bureni, momi täktäktä Anutu täŋo бага man irepmit täyak. Ba ŋode imaka nadäk täkaŋ; Kristo u mominin ärut täŋpä kukta äpuk. ⁵* Täŋpäkaŋ Kristo ini, momi kubä nämo. ⁶* Unita ämawebe Kristo-kät kentäŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä momi täŋo kädet gwäk pimiŋpäŋ nämo iwat täkaŋ. Äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ momi täkgän täkgän täŋpayäŋ täko unita ŋode yäne; U Kristo nämo kak täyak ba unita nämo nadäk täyak yäŋ nadäne.

⁷* Unita nanaknaye, äma kubätä yäŋ-täkŋatpäŋ kädet goret kubä terak tämagureko unita watä ket itneŋ. Kristo u siwoŋi-inik, unita Kristo ude kaŋ itnayäŋ nadäŋpäŋä kädet siwoŋigän iwatneŋ. ⁸* Täŋpäkaŋ yäput peŋpäŋ äma waki Satantä momi täŋkukotä pen täŋ yäpmäŋ äbätak. Unita äma gwäk pimiŋpäŋ momi täk täkaŋ uwä Satan täŋo nägät moräk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo nanaki u mebäri ŋodeta äpuk; Satantä epän waki täk täyak u peŋ awähutta äpuk.

⁹* Täŋpäkaŋ Anutu täŋo nanakiye bureni uwä momi täkgän täkgän nämo täk täkaŋ. Nämoinik, Anututä iniken mebäri äma udewani bänepi-ken pewän ahäŋirän Anutu täŋo nanakiye bureni ahäŋkuŋo unita momi kädet täga nämo iwatneŋ. ¹⁰ Unita äma netätä Anutu täŋo nanakiye bureni ude itkaŋ ba netätä Satan täŋo nanakiye ude itkaŋ yäŋ nadäna yäŋpäŋ ŋode yabäŋpäŋ-nadäneŋ; Äma kädet siwoŋi nämo iwat täkaŋ uwä Anututa biŋam nämo. Ba äma äbot täŋpani ätuta iron kädet nämo täŋ yämik täkaŋ uwä Anutu täŋo nanakiye nämo.

Iron kädet bureni täŋo man

¹¹* Manbiŋam bian-inik nadäŋkuŋo uwä ŋode; Nin iron kowata kowata täne. ¹²* Ude täŋkaŋ Ken täŋo kädet nämo iwatne. Ken uwä äma wakita biŋam itpäŋ iniken noripaki-inik kumäŋ-kumäŋ utkuk. Kentä noripaki mebäri imata utkuk? Uwä ŋode; Ken u täktäki waki. Täŋpäkaŋ noripaki täŋo täktäki uwä siwoŋi.

* **3:2:** 2Ko 3:18; Plp 3:21 * **3:5:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2 * **3:6:** Rom 6:1-2,14; 1Jo 3:9 * **3:7:** 1Jo 2:29 * **3:8:** Jon 8:44 * **3:9:** 1Jo 5:18 * **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8

13 * Unita notnaye, komen ämatä iwan täñ tamiñirä nadäwätäk täñpäñ nämo kikiñutneñ. Imata, u iron kädet nämo iwat täkañ unita. 14 * Upäñkañ nin äbot täñpani notniye nadäñ yämikinik täk tükamäñ unita bureni ñode nadäk tükamäñ; Nin kumäñ-kumäñ kädet irepmitpäñ iritta biñam tükamäñ. Täñpäkañ äma iron kädet nämo iwat täkañ uwä kumäkta biñam pen itkañ. 15 * Bureni-inik! Äma noripakta kokwawak täñpeñ kuñat täkañ uwä Anutu iñamiken äma kumäñ-kumäñ däpami ude it täkañ. Täñpäñ äma udewanita ñode nadäkamäñ; Äma kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ uwä irit kehäromita biñam nämo.

16 * Iron kädet bureni uwä ñode kañpäñ nadäk tükamäñ; Kristotä ninta yäñpäñ komi nadäkta nadäwätäk nämo täñpäñ iniken gupi iniñ kireñkuk. Ude täñ nimiñkuko unita nin udegän äbot täñpani notniyeta yäñpäñ gupnin iniñ kirekta nämo bitnäne. 17 * Unita äma tuñum ikektä äbot täñpani noripaki kubä imaka u ba unita wäyäkñejirän kañkañ butewaki nadäñpäñ nämo täñkentäñ imeko uwä jide täñpäñ bänep iron Anutu-ken nanik bänepna-ken itak yäñ nadäwek? 18 * Unita nanaknaye, nin notniyeta nadäkinik tükamäñ yäñ menintägän jop nämo yäne. Nämoinik, nin bureni-inik nadäñ yämiñpäñ iron bureni u kwawak pena ahäneñ.

19 Ude täñkañ nininta ñode täga nadäne; Nin man bureni-iniktä bäyañ niñmanpani yäñ nadäne. Ude nadäñkañ Anutu iñamiken täñumun-umun terak nämo kuñatne. Nämoinik, bänepnintä bätakigän itpäñ Anutu iñamiken säkgämän kuñatne. 20 Unita bänepnin kubäkubätä Anutu iñamiken goret täyan yäñ niweräwä ñode nadäne; Anutu imaka kudup nadäwän tärewani unitä bänepnin täño nadäk-nadäk nadäwän tärek täkañ.

21 * Täñpäkañ bänepnin kubäkubätä goret täyan yäñ nämo niweräwä Anutu iñamiken nadäwätäk ikek nämo, täga kuñatne. 22 * Ude täñkañ mani buramiñpäñ gäripini iwat tükamäñ unita imaka kubäta yäñapiñitna nadäñ nimik täyak. 23 * Täñpäñ man miñi niwet täyak uwä ñode; Nanaki Jesu Kristo unita nadäñ imikinik täñpäñ iron kowata kowata täneñ, peñ niwetkuko udegän. 24 * Täñpäkañ ämawebe mani buramik täkañ uwä Anutu-kät kowat kwasikorän täñpäñ kuñat täkañ. Täñkañ nin udegän täñitna Munapik Anututä peñ nimiñkuko unitä ñode niwoñjarek täyak; Anutu ninkät kentäñpäñ itkamäñ.

* 3:13: Mat 5:11-12; Jon 5:18-19 * 3:14: Jon 5:24; 1Jo 2:11; Mat 5:21-22

* 3:15: Rev 21:8 * 3:16: Jon 13:1; Gal 1:4; 1Te 2:8 * 3:17: Lo 15:7 * 3:18:

Jem 2:15-16 * 3:21: Hib 4:16 * 3:22: Mat 21:22 * 3:23: Jon 6:29, 13:34

* 3:24: Rom 8:9; 1Jo 4:13

4

Profet jopi-jopita watä ket itnej

1 * Notnaye, äma ätutä Anutu wäpi terak man u ba u yäjahänpäj täwet täkañ u bäräñej bureni yäj nämo nadänej. Nämo inik, man u Anutu-ken nanik ba kubäken nanik yäj nadäka ket yänpäj-nadänej. Nadäkañ? Apiño, profet jopi-jopi kome ni kudup it morekañ. Unita man bureni ba man jopi niwetkañ yäj ket nadäna yänpäjä ñode nadänej; 2 * Äma ätutä man bureni ñode yäk täkañ; Jesu Kristo, Anututä ämawebe niye täñkentäj yämikta bian iwoyänkuko u äma äworenpäñ kome terak kuñatku. Eruk, äma man ude yäjahäk täkañ uwä Anutu-ken nanik, Anutu täño Munapik ikek yäj nadänej. 3 * Täñ, äma Jesuta ude nämo yäk täkañ uwä Anutu-ken nanik nämo, Munapik bureni ikek nämo. Nämo inik, äma udewanitä man yäjahäk täkañ uwä Kristo täño Iwan unitäño nadäk-nadäki ugänpäj yäjahäk täkañ. Täñpäkañ Kristo täño Iwan u api ahänej yäj mani biñam bian nadäñkuño uwä kome terak ño uku ahäñkuño itkañ.

4 * Nanaknaye, in Anututa biñam täñpäñ bänepjin täñkehärom täñpäñ profet jopi-jopi u nämo nadäj yämiñpäñ yärepmitpäñ itkañ. Imata, Munapik inken itak unitäño kehärominitä kome äma täño mähe mi, äma waki unitäño kehäromini irepmitak. 5 * Täñpäkañ profet jopi-jopi uwä kometa biñam unita mani uwä kome terakta biñamgän. Mebäri unita kome ämatä juku penpäñ mani nadäk täkañ. 6 * Upäñkañ ninäwä Anutu-ken nanik unita ämawebe Anututa nadäkinik täk täkañ uwä manñin nadäj nimik täkañ. Täñ, äma Anututa biñam nämo itkañ uwä manñin nämo nadäj nimik täkañ. Mebäri uterak äma man niwetta äbäk täkañ unitäño bänep nadäk-nadäki täga yäpmäj danine. Äma udewanitä nintäño man nadäj nimineño uwä man bureni yäjahäwani yäj nadäne. Täñ, nintäño man nämo nadäj nimineño uwä man jop manman yäwani yäj nadäne.

Iron kädet bureni u Anutu-ken nanik

7 * Notnaye, bänep iron kädet bureni-inik u Anutu-ken nanik unita äbot täñpani ämawebe in bänep iron kowata kowata täñpeñ kuñatneñ. Ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkañ uwä Anututä bayañ yepmañpani ba Anutu täño mebäri nadäkañ. 8 * Anutu ini bänep iron mähe mi unita ñode nadäne; Äma bänep ironi nämo uwä Anututa bureni nämo nadäkañ. 9 *

* 4:1: Mat 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jo 2:18;

2Jo 7 * 4:4: Mat 12:29; 1Jo 5:4-5 * 4:5: Jon 15:19 * 4:6: Jon 8:47 * 4:7:

1Jo 2:29 * 4:8: 1Jo 4:16 * 4:9: Jon 3:16

Tänpäkaŋ Anututä bänep ironi kwawak niwoŋärenkuko uwä ŋode; Nanaki Jesu uterak irit kehäromita biŋam täŋput yäŋ nadänpäŋ Nanaki tepi kubägän kome terak ŋo tewän äpuk. ^{10*} Bureni-inik, bänep iron täŋo mebäri-inik uwä ŋode; Nintäjukun Anututa nadäŋ imikinik nämo täŋkumäŋ. Nämo! Anututä jukun ninta nadäŋ nimikinik täŋpäŋ mominin ärut täŋpän kukta nadänpäŋ Nanaki iniŋ kireŋkuk.

^{11*} Notnaye, bureni, Anututä iron pähap ude täŋ nimiŋkuko unita äbot täŋpani notniyeta udegän nadäŋ yämikinik täne. ^{12*} Nadäkaŋ? Äma kubätä Anutu nämoinik kaŋkuko upäŋkaŋ nin notniye kowat nadäŋ imän täk täkamäŋ unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Anutu u ninkät itkamäŋ, ba Anutu-ken nanik bänep iron kädet bureni-inik u nincken itinik täyak.

^{13*} Anututä iniken Munapiki nimiŋkuko uterak bureni ŋode nadäkamäŋ; Anutu ninkät irirän nin udegän Anutu-kät it täkamäŋ. ^{14*} Tänpäkaŋ Nanintä komen ämawebe yäpätägakta Nanaki iniŋ kireŋkuko u kaŋkumäŋ. Kaŋkumäŋo unita mani biŋam u yäŋhäk täkamäŋ. ^{15*} Unita ämawebe nadäkinikitä Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäŋ nadänpäŋ yäŋhäk täkaŋ unita ŋode nadäk täkamäŋ; Anututä ämawebe ukät irirän ämawebe u udegän Anutu-kät it täkaŋ. ^{16*} Tänpäkaŋ Anututä ninta nadäŋ nimikinik täk täyak u bureni-inik yäŋ nadänpäŋ bänepnin täŋkehäromtak täkamäŋ.

Bureni-inik, Anutu u bänep iron kädet täŋo mähe mi. Unita ämawebe bänep iron kädet bureni u iwat täkaŋ uwä Anutu-kät it täkamäŋ yäŋ nadäneŋ. Ba Anututä ninkät itinik täk täyak yäŋ nadäneŋ. ^{17*} Nadäkaŋ? Anututä bänep iron käderi bänepnincken pewän ahäk täyak u iŋit-inik täŋpäŋä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni pähap uken Anutu iŋamiken nadäwätäk ikek nämo täga api itne. U mebäri ŋodeta; Kome terak ŋoken Jesu täŋo kädet kuroŋ iwat täkamäŋ unita. ^{18*} Tänpäkaŋ Anutu täŋo bänep iron kädet tokŋeŋpäŋ pat täyak-ken umun kubä nämo itak. Imata, bänep iron kädet säkgämän unitä umun iwat kirek täyak. Upäŋkaŋ umun täŋo mebäri uwä ŋode; Kowata waki käwep api kaŋ-ahäwet yäŋ nadäk täkaŋ unitä täŋpewän umun pähap nadäk täkaŋ. Unita ŋode nadäkamäŋ; Äma umun ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo bänep iron kädet bänepi-ken pat imikinik nämo täyak. Nämoinik!

^{19*} Tänpäkaŋ iron kädet iwat täkamäŋ u mebäri ŋodeta iwat täkamäŋ; Anututä jukun nadäŋ nimikinik täŋkuko unita. ^{20*} Unita äma kubätä Näk Anututa gäripi-inik nadätat yäŋ

* **4:10:** Rom 5:8-10; 1Jo 2:2 * **4:11:** Mat 18:33 * **4:12:** Jon 1:18; 1Jo 2:5-6

* **4:13:** 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * **4:14:** Jon 3:17 * **4:15:** 1Jo 5:5 * **4:16:** 1Jo

4:8 * **4:17:** 1Jo 2:28

nadänkañ noriyeta kokwawak nadänpäñ kuñat täyak uwä jopman yäwani. Noripak dapuritä käwani unita gäripi nämo nadänkañ jide täñpäñ Anutu dapuritä nämo käwani unita gäripi nadäwek? Nämoinik! ²¹ * Täñpäkañ Jesutä jukuman ñode niniñkuk; Äma kubätä Anututa gäripi nadänpäñä äbot täñpani noriyeta udegän nadän yämek.

5

Anutu täño nanakita nadän imikinik man

¹ * Ämawebe Jesu u äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä bian iwoyäwani wäpi Kristo ubayän nadäkinik ude täk täkañ uwä Anutu täño nanakiye bureni, Anututä ini bäyawani. Unita ämawebe Anutu Nanta gäripi nadäk täkañ uwä Nan täño nanakiyeta udegän gäripi nadän yämik täkañ. ² Täñkañ nin Anutu täño nanakiyeta gäripi nadäk täkamän yän jop täga nämo yäne. Nämo, Anututa gäripi nadänpäñ mani buraminero uyaku ude täga yäne. ³ * Bureni, Anututa gäripi nadänpäñä, mani buramine. Täñkañ nintä Anutu täño jukuman u täga iwatnañi. U bäräpi nämo. ⁴ * Unitäño mebäri ñode; Ämawebe Anutu täño nanakiye bureni-inik itkañ u kudup-tagän kome täño kehäromi yäpmän äpäktä kehäromi nikek itkañ. Täñkañ kehäromi uwä nadäkiniknin. Unitä kome täño kehäromi yäpmän äpäk täkamän. ⁵ * Eruk, netätä kome täño kehäromi täga yäpmän äpneñ? Ämawebe Jesu u Anutu täño Nanaki yän nadäkinik ude täk täkañ u.

⁶ * Jesu Kristo uwä äma, ume ba nägät ikek äbuko u. Ume nikekgän nämo äbuk. Ume ba nägät ikek unitä äbuk. Ude täñjirän Munapik, man bureni yänahäwani unitä Man u bureni yän yänpäñ yänahäk täyak. ⁷ Ude unita imaka yaräkubätä Jesu täño mebäri yänahäk täkañ. ⁸ * Yaräkubä uwä ñode; Munapik ini, ume, ba nägät. Täñpäkañ yaräkubä uwä yänmeham-meham täñpäñ Jesu täño mebärini kubägän yänahäk täkañ. ⁹ * Täñpäkañ ämatä man yänjirä nadän yämik täkañ. Upänkañ Anutu u Anutu unita man bureni yänahäk täyak. Täñkañ man bureni uwä äma täño man irepmi morek täyak. Man bureni u Nanakita yänahäk täyak. ¹⁰ * Unita äma Anutu täño Nanakita nadäkinik täk täkañ uwä man bureni, Anututä yänahäk täyak u bänepi-ken itinik täk täyak. Täñ, äma, Anutu täño man unita nadäkinik nämo täk täkañ uwä Anutu uwä jopman yäwani yän nadäk täkañ.

* **4:21:** Mat 5:44-45; Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jo 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24;
2Jo 6; Mat 11:30 * **5:4:** Jon 16:33 * **5:5:** Rom 8:37; 1Jo 4:4 * **5:6:** Jon
1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:9:** Jon 5:32-37; Jon 8:18 * **5:10:** Gal 4:6

¹¹ Tãŋkaŋ man bureni uwä ŋode; Anututä irit kehäromita biŋam nipmanpãn itkamãŋ. Tãŋpãkaŋ irit kehäromi unitãŋo mähemi u Nanaki ubayãŋ. ¹² * Ämawebe Nanaki-kät kwasikotpãŋ kuŋat tãkaŋ uwä irit kehäromita biŋam tãk tãkaŋ. Tãŋ, ämawebe Nanaki-kät nämo kwasikotpãŋ kuŋat tãkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämo tãk tãkaŋ. Nämoinik!

Jukuman ätu

¹³ * Ämawebe Anutu tãŋo Nanakita nadäkinik tãk tãkaŋ, inta man kudãn ŋo mebãri ŋodeta kudãn tãŋpãŋ tamitat; Inä irit kehäromita biŋam tãkamãŋ yãŋ nadãwut yãŋpãŋ manbiŋam ŋo kudãn tãŋpãŋ tamitat. ¹⁴ * Tãŋpãkaŋ nin ŋode nadãkamãŋ; Nin imaka Anututä gãripi nadãk täyak unita yãŋapinawä, u bureni api nadãŋ nimek. Ude nadãk tãkamãŋ unita Anutu dubiniken kuŋkaŋ imaka kubä yãŋapikta nämo umuntãne. ¹⁵ Nämo! Kadãni kadãni yãŋapiŋitna nadãŋ nimik täyak. Unita ŋode bureni nadãkamãŋ; Imaka u ba unita yãŋapik tãkamãŋ uwä bureni nimik täyak.

¹⁶ * Tãŋpãkaŋ gãk äbot tãŋpani notkapak kubätä momi kumãkta biŋam ikek nämo udewani tãŋirãn kaŋpãŋã tãŋkentãŋ imikta Anutu-ken yãŋapiwen. Yãŋapiŋiri Anututä momini peŋ imiŋpãŋ irit säkgãmãn imek. Äma momi geŋita biŋam nimek udewani tãk tãkaŋ unita nämo yäyat. Nadãkaŋ? Momi kumãkta biŋam ikek kubãgãn itak unita äma momi u tãŋpani tãŋkentãŋ imikta Anutu-ken nämo yãŋapiwen. ¹⁷ Kädet waki-waki u kudup momi ubayãŋ. Tãŋ, momi ätu kumãkta biŋam nimek nämo.

¹⁸ * Nin ŋode nadãkamãŋ; Anutu tãŋo nanakiye burenitã gwãk pimiŋpãŋ momi nämo tãk tãkaŋ. Nämoinik, Anutu tãŋo Nanaki Jesutã watãni it yãmiŋirãn Tãŋpãwak Mähemitã äma u tãga nämo dãpek. ¹⁹ * Tãŋpãwak Mähemitã kome pãhap ŋo kaŋiwat täyak upãŋkaŋ ninã Anututa biŋam bureni itkamãŋ yãŋ nadãk tãkamãŋ. ²⁰ * Tãŋkaŋ ŋode nadãk tãkamãŋ; Anutu tãŋo Nanakitã äbã nadãk-nadãknin tãŋo yãma dät nimiŋkuko unita Anutu Bureni-inik it nimitak yãŋ nadãk tãkamãŋ. Tãŋpãŋ Anutu Bureni ba Nanaki Jesu Kristo-kät kwasikotpãŋ kuŋat tãkamãŋ. Uwä Anutu Bureni-inik, Irit Tãrek-tãreki nämo unitãŋo mähemi.

²¹ * Unita nanaknaye, in anutu jopita mäde ut yãmiŋpãŋ yabãŋ umuntãŋ pãŋku injingãn it tãkot. Ugãn.

* 5:12: Jon 3:36 * 5:13: Jon 20:31 * 5:14: Jon 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22

* 5:16: Mat 12:31 * 5:18: 1Jo 3:9; Jon 17:5 * 5:19: 1Jo 4:6 * 5:20: Jon

17:3 * 5:21: 1Ko 10:14

2 Jon

Yäñ-yäkñarani äma nämö täñkentäñ yämine

1 * Watä ämajin näkä webe pähap yäpmäñ daniwani gäk ba äpetkaye nanakaye inta man ño kudän täñpän tamitat. Näk nadän tamikinik täk täyat. Täñpäkañ näkñagän nämö. Ämawebe man bureni-inik nadäñpän bänepi-ken pek täkañ u bok nadän tamikinik täk täkamäñ. 2 Man bureni unitä täñpewän not ude täñpän itkamäñ. Man bureni uwä bänepnin-ken pätak ba pen api pat yäpmäñ kwek.

3 Eruk, Anutu Nan ba nanaki Jesu Kristo unitäño orakoraki ba butewaki ba bänep pidämtä bämopnin-ken pen kañ it yäpmäñ ärowän. It yäpmäñ äronjirän man bureniñän nadäñpän Anutu täño bänep iron terakgän it täkäna. 4 * Tägagämän kubä nadätat! Man bureni-inik Nantä kañ iwarut yäñpän pen niwetkuko u äpetjiye nanakjiye ätutä buramiñpän yäpmäñ kuñat täkañ. Manbiñam ude nadäñpän bänepnatä oretoret pähap nadäk täyat. 5 * Unita webe pähap, man kudupi nämö gäwerayän. Nämö, bian mebäri-ken umunitä nadän yäpmäñ äbäk täñkumäño ugänpän gäwerayän. Uwä ñode; Äbot täñpani ämawebe nin bänep iron täktäk kowata kowata täñpän kuñat täkäna. 6 * Täñpäkañ bänep iron kädet täño mebäri u ñode; Nin Anututa gäripi-inik nadäñpänä unitäño mani buramine. Unita äneñi yäkgän täñpa; Man yäput penpän ñode nadäñkuño udegän iwat täkot; Bänep iron täktäk kädet iwatpän kuñat täkot.

7 * Nadäkañ? Yäñ-yäkñarani äma mäyap it yäpmäñ kukañ. Äma udewani Jesu Kristo äma äworenpän ahäñkuko unitäño manbiñam ut täkañ. Äma udewaniwä yäñ-yäkñarani äma ba Kristo täño iwan ubayän. 8 Unita äma udewanitä täñtäkñat-pewä Ekäni täño kädet iwatpän gwäki yäpmäkta piäni täk täñkuño u paot tamekta nadänjit nadänjit kuñat täkot. Pen ude täñ yäpmäñ kuñarirä Anututä kowata gwäki ärowani pähap api tamek. 9 * Täñpäkañ äma Jesu Kristo täño manbiñam säkgämän nämö injitkañ iniken nadäk yäpurärätpän yäñahäk täkañ, äma udewanita ñode nadäneñ; Anututa biñam nämö itkañ. Täñ, äma Jesu täño manbiñam ugänpän pen injitpän yäpmäñ kuñat täkañ uwä Nan ba Nanakitä äma ukät bok it täkañ yäñ nadäk täkot. 10 * Täñpäkañ äma kubätä inken kuñpän Jesu u äma äworenpän kome terak kuñatkuk yän man siwonji

* 1:1: 1Pi 5:1; 3Jo 1 * 1:4: 3Jo 3 * 1:5: 1Jo 2:7, 3:11 * 1:6: 1Jo 5:3

* 1:7: 1Jo 4:1-3 * 1:9: 1Jo 2:23 * 1:10: Efe 5:11; 2Te 3:6

ude nämo täwetpäŋ täwoŋärewayäŋ täko uwä not täŋ imiŋpäŋ yotjin-ken nämo yäŋikŋat yäpmäŋ äroneŋ. ¹¹Täŋ, in kubätä äma udewanita not täŋpäŋä jop manman yäwani täŋo noripaki yäŋ nadäkot.

¹² * Nanaknaye, man mäyap täwerayäŋ nadätat upäŋkaŋ mäyap nämo kudän täŋ tamayäŋ. Ärewayäŋ nadätat unita kadäni ärewayäŋ täyat uken man yäŋpäŋ-nadäk kaŋ täna. Ude täŋpäŋ bänep oretoret bureni api nadäne. ¹³Eruk, yäpmäŋ daniwani notkapak unitäŋo äperiye nanaktä bänep täga man täwetkaŋ ŋo. Ugän.

* 1:12: 3Jo 13-14

3 Jon

Äbot tänpäni man bureni yänahäk täkañ ugänpän täñkentän yämine

¹ * Äbot tänpäni täño watä äma näkä notnapak Gaius gäka man ño kudän tänpän gamitat. Man bureni bok nadäk takamak unita gäka gäripi-inik nadätat. ² Notnapak, bänep nadäk-nadäkka täga itak udegän gup käda käyäm tänpentawä. Säkgämän kañ kuñat yän nadänpän Anutu-ken yänapik täyat. ³ * Notniye ätutä äbä gäka manbiñam ñode näwetkuñ; Man bureni nadäkinik tänpän buramiñpän yäpmän kuñat täyak yän näwetkuñ. Ude näwerä nadänpän bänepnatä säkgämän kubä nadänkut. ⁴ Nadätan? Äpetnaye nanaknaye man bureni täño kädet iwat täkañ, manbiñam u nadänpän bänep täga ärowaninik nadäk täyat.

⁵ Notnapak, gäk äbot tänpäni notkaye gäkña-kät it täkañ ugänpän nämo täñkentän yämik täyan, äbot tänpäni kudupi ätu imaka, bok täñkentän yämik täyan. Kädet uwä tägagämän!

⁶ * Äma kudupi täñkentän yämiñkuno unitä äbot tänpäni ño inamiken gäkño iron kädet u yänahänkuñ. Unita äma uwä inken äneñi äbä itkañ eruk äneñi kunayän täñirä bian täñkentän yämik täñkuno udegän täñkentän yämi yäpmänkañ kuneñ, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude. ⁷ * Äma uwä Ekäni täño wäpi yäpmän kuñatnayän nadänpänä Anututa nadäkinik nämo tänpäni-ken moneñ tuñumta nämo yänapik täkañ. ⁸ Unita äma udewaniwä täñkentän yämiñpänä man bureni täño epän bok tänpäni ude äworeneñ.

⁹ Näk äbot tänpäni ämawebeta man ätu kudän tänpän yämiñkuro upänkañ Diotrepestä intäjukun äma ude ira yänpän nin täño man nämo nadäk täyak. ¹⁰ Unita näkä inken äreñpänä unitäño mebäri kwawak api yänahäwet. Uwä ninta jopman yänpän nibek täyak. Täñkañ ugän nämo. Äbot tänpäni notniye kome ätuken nanik äreñirä ini nämo täñkentän yämiñkañ ätutä täñkentän yämikta udegän yäjiwät tak täyak. Ba täñkentän yämiñirä in äbot tänpäni nämo yän yäwetpän yäwat kirek täyak.

¹¹ * Unita notnapak tägagämän, gähä kädet waki udewani nämo iwaren. Nämoinik! Kädet tägagän iwat täyi. Äma kädet tägagän tak täkañ uwä Anutu-ken nanik. Täñ, äma kudän waki tak täkañ uwä Anututa nämoinik nadäk täkañ.

* 1:1: 2Jo 1 * 1:3: 2Jo 4 * 1:6: Tai 3:13 * 1:7: 1Ko 9:12,15 * 1:11: 1Jo 3:6-10

12 * Tänpäkaŋ ämawebe kudup Demitriusta nadäwä säkgämän tänpäpäŋ unitäŋo manbiŋam yäŋahäk täkaŋ. Ba Anutu täŋo man burenitä Demitrius täŋo täktäki imaka, yäŋahäk täyak. Ba nin udegän, imaka säkgämän täk täyak unitäŋo manbiŋam yäŋahäk täkamäŋ. Täŋkaŋ nin jopman nämo yäk täkamäŋ. Nämo, intä nintawä u man bureniŋän yäŋahäwani yäŋ nadäk täkaŋ.

13 * Man mäyap gäwerayäŋ nadätat upäŋkaŋ mäyap nämo kudän tänpäŋ gamayäŋ. 14 Imata, näk kadäni käroni nämo itkaŋ gäkken ärekta nadätat unita kadäni uken ärewakaŋ man yänpäŋ-nadäk kaŋ täda. 15 Eruk, bänepka kwikinik iton. Täŋkaŋ notkaye näkkät ŋo itkamäŋ nintä oretoret man gäwetkamäŋ. Täŋ, gäkä notnaye gäkkät itkaŋ unita udegän oretoret man kaŋ yäwet.

Jut

Yäŋ-yäkŋarani äma täŋo jop manmanta jukuman

¹ * Näk wäpna Jut, Jesu Kristo täŋo epän watä ämani, ba Jems täŋo noripaki u. Näkä ämawebe Anututä tämagurani inta yäŋpän manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Anutu Nan inta nadän tamikinik täk täyak. Ba Jesu Kristo ini-tägän inta watä it tamik täyak. ² * Unita Anutu täŋo butewaki, bänep pidäm ba bänep iron intä terak tokŋeŋ päton.

Anututa iwan täŋpani täŋo man

³ * Eruk notnaye bureni-inik, näk pengän Anututä nin ba in bok waki keriken nanik nimagutkuko unitäŋo man ätu kudän täŋpän tamikta gäripi nadänkut. Upänkaŋ apiŋo man kubäpän kudän täŋ tamikta bänepnatä peŋ näwetak. Man u ŋode; Nadäkinik kädet Anututä niwoŋärenkuko u iwantä täŋpä waneŋo u deta weŋkirek-kirekta pidäm taŋpän kaŋ irut. Nadäkinik kädet u iniken ämawebenyeta yämiŋkuko uwä äma kubätä uterak man kodaki kubä yäpurärätŋaŋi nämo ba man moräki kubä yäpmän täkŋenaŋi nämo. ⁴ * Nadäkaŋ? Äbot täŋpani nin gänaŋ äma ätu mebärini käbop peŋkaŋ nin yäpurärätpän itkaŋ. Anututä iniken man terak äma udewanitä kowata waki yäpmäta bian yäntärenkuk. Äma udewani uwä Anututa mäde ut imiŋpän kädet wakiwaki täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; Anutu u iron mähemi unita kädet waki täga täk täne yäk. Kowata waki nämo api nimek yäŋ yäk täkaŋ. Kädet ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo iron unitäŋo mebäri yäpmän äyänutpän täŋpäwak täkaŋ. U Jesu Kristo, nintäŋo Intäjukun Ämanin ba Ekäninin kubägän unita mäde ut imik täkaŋ.

⁵ * In Ekäni täŋo mebäri nadäkaŋ u. Bian Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagutkukopän äma mäde ut imiŋkuŋo u täŋpän waŋkuŋ. Inä manbiŋam uwä nadäkaŋ upänkaŋ inken udegän ahän tamekta man ŋo intä nadänpän inŋitpeŋ kuŋatta äneŋi täwetat. ⁶ * Ba kubä pen ŋode; Aŋero Ekänitä epän wäp biŋam yäŋ yämani u irepmitkaŋ täŋpän iniken komeni kujat peŋpeŋ kuŋkuŋo unita Anututä yäwat kireŋkuk. Yäwat kireŋpän aŋero uwä yentä pädat täŋpän tärek-täreki nämo yepmaŋkuko bipmän urani-inik gänaŋ itkaŋ. U itkaŋ Ekänitä

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:2:** 2Pi 1:2 * **1:3:** 1Ti 1:18 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1
* **1:5:** 2Pi 1:12; 1Ko 10:5 * **1:6:** 2Pi 2:4,9

manken yepmanpāṅ yāpmāṅ danikta kadāni pāhap unita itsāmāṅkaṅ. ⁷* Ba bian yotpārare yarā wāpi Sodom Gomora, ba yotpārare u dubini-ken dubini-ken nanik unitā kādet aṅero unitā tāṅkuṅo udegān tāṅkuṅ. U kādet waki-wakiinik tāṅpāṅ kubokāret kādet mebāri mebāri āmatā nāmo tānaṅi wakiinik upāṅ tāṅkuṅ. Ude tāṅkuṅo unita Anututā kādāp mebet tārek-tāreki nāmo u gānaṅ yepmaṅkuk. Anututā ude tāṅkuko uwā āmawebe kuduṅtagāntā kaṅpāṅ nadāṅkaṅ umuntāneṅta ude uwā tāṅkuk.

⁸* Upāṅkaṅ āma kābop kābop ābot tāṅpani nin gānaṅ āpmonkuṅo uwā kādet udegān iwāt tākaṅ. Dāpmonken mebāri mebāri tāṅkaṅ uterak iwāt pāṅ irit kuṅat-kuṅariken kādet wakiinik āmatā nāmo tānaṅi u pewā ahāk tākaṅ. U Ekāninin unita ārowani tāṅ imiṅpāṅ aṅero Anutu tāṅo epmāget kudān ikek kunum gānaṅ itkaṅ u yāniṅ wārāt tākaṅ. ⁹* Ude tāk tākaṅ uwā goret-inik tāk tākaṅ. Unita aṅero tāṅo intājukun āma wāpi Maikelta nadāwut. Unitā Moses tāṅo komegupta Satankāt man yāṅpāṅ wādāṅ ehātkumāno uwā inita nadāwān āpani tāṅpāpāṅ āma waki u yāṅārok man nāmo iwetkuk. Nāmoinik, jop ṅode iwetkuk; Kowata Ekānitā ini-tāgān api gamek yāṅ iwetkuk.

¹⁰* Tāṅpākaṅ āma waki nin yāpurārātkuṅo uwā ude nāmo nadāk tākaṅ. Nāmo, imaka u ba unitāṅo mebāri nāmo nadāwā tumāk tākaṅ u iniṅ wārāt tākaṅ. Uwā tom bumik, nadāk-nadāki nāmo. Gupi tāṅo nadāk-nadāk ugān iwatta nadāk tākaṅ. Kādet ude tāk tākaṅ unitā irit kuṅat-kuṅari tāṅpānwak tākaṅ. ¹¹* Wāra! Āma udewani komi api nadāneṅ! U āma biani wāpi Ken unitāṅo kādet ugān iwāt tākaṅ. Ba āma kubā wāpi Balamtā kādet goret tāṅkuko ude, gwāki yāpmāk-tagān nadāṅkaṅ kudān waki ba tāga, tāgagān tāneṅ. U goret tāk tākaṅ. Ba Anututa ārowani, Koratā tāṅpāṅ paotkuko udegān tāṅpāṅ api paotneṅ.

¹²* Tāṅpākaṅ kadāni kadāni in ābot tāṅpani āmawebetā bānep kubāgān āṅnak-āṅnak kābeyā tāk tākaṅ-ken āma uwā bāmoṅjinken penta it tākaṅ. Upāṅkaṅ initagān nadāṅkaṅ āṅnak-āṅnak jopi kubā yāṅpāṅ māyāk-kāt nāmo, kādet mebāri mebāri terak tāṅ-urukuruk tāk tākaṅ. Ude tāk tākaṅ unita Anutu iṅamiken bānep kubāgān āṅnak-āṅnak kābeyā uwā tāṅpāwak tākaṅ. Uwā gubam iwān bureni nāmo tak tāyak udewani, mānittä jop piāṅ āreyāṅ tāṅpān kuk tākaṅ ude bumik. Ba uwā pāya, bureni wādāk-wādāk kadāni-ken bureni nāmo wādāṅirā māhemitā dāt maṅpā kuk tākaṅ udewani bumik. Uwā gupi bok mājoni bok

* **1:7:** Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:8:** 2Pi 2:10 * **1:9:** Dan 10:13,21; Dan 12:1; 2Pi 2:11; Rev 12:7; Sek 3:2 * **1:10:** 2Pi 2:12 * **1:11:** 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 16:1-35 * **1:12:** 2Pi 2:13,17; Ese 34:8

kumbani. ¹³ * Äma udewani mäyäki nämo. Kädet wakini u ume tokätpäj porärak gägäni-ken tänpäj pek täkañ udewani. Ba guk käderi siwoñi nämo iwatkañ jopjop kuñat täkañ ude- wani. Äma udewani unitawä Anututä kome bipmäñ urani- inik, tärek-täreki nämoken päñku itneñta yäñtäreñ yämani.

¹⁴⁻¹⁵ * Tänpäkañ Adam täño tawañken nanik äma ekäni kubä wäpi Enok unitä äma udewanita bian-inik profet man ñode yäñkuk; Ket nadäwut! Ekäni añeroniye jirañ-kät ämawebe kuduptagän manken yepmakta api ämneñ. Äbänpäj Ekäni unitä ämawebe mani nämo iwatkañ kädet ini gäripi nämo nadäk täyak u tänpäni unita, ba momi ämatä Anututa yäñärok man iwet täkañ unita kowata komi api yämek. ¹⁶ * Äma udewani uwä kadäni kadäni imaka mebäri mebäri ahäj yämiñirä kok- wawak tänpäj yäñburu-buru terak yänpäj-yebek man yäj ittäj kuk täkañ. Ba iniken nadäk kädet waki ugän iwarän tänpäj gup yäpmäj ärokärok täk täkañ. Tänpäj yäñgärip-gärip yäj- yäñjat-pewä ämatä täñkentäj yämöpäj gäripini tärek täkañ.

Bäneñjin täñkehärom tañpäñ itneñ

¹⁷ * Tänpäkañ notnaye bureni-inik, in imaka ahäwayäj täyak unita Ekäninin Jesu Kristo täño aposoroniyetä yäñahäwani unita juku pineñ. ¹⁸ * U ñode täwetkuñ; Tärektärek kadäni bämopi-ken yäñärok man yäwani ämatä ahänpäj itpäñ Anutu mäde ut imiñkañ iniken gärip terak api kuñatneñ. ¹⁹ * Äma udewanitä äbot tänpäni täñpewä duñwek täkañ. U Kudupi Munapik ikek nämotä kome täño gärip ugän iwatpäñ täk täkañ.

²⁰ * Upäñkañ notnaye bureni-inik, in kadäni kadäni nadäkinik täga Anututä tamikukko uterak yengämä pewöpäj nadäkinikjin u kehäromitä kehäromi-inik kañ ahäj tamän. Täñkañ Munapik täño kehäromi terak yäñapik man yäneñ. ²¹ Anutu inta nadäj tamikinik täk täyak unita in dubini- kengän itpäñ irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa iniñ kirewut. Ude täñkañ kadäni kadäni Ekäni Jesu Kristotä butewakini kwawak pewän ahäwöpäj irit kehäromi tamayäj täyak unita itsämneñ.

²² In äma nadäkiniki kehäromi nämo unita butewaki nadäj yämiñpäñ täñkentäj yämineñ. ²³ * Äma udewani ätuwä kädäpta biñam täkañ unita bäräñeñ äneñi yämagutneñ. Ba äma ätutawä kädet wakini udegän täñpet yäj nadänpäj umunkät umunkät butewaki kudän terak yämagutneñ. Upäñkañ nadäj gärip

* **1:13:** 2Pi 2:17; Ais 57:20 * **1:14-15:** Stt 5:21-24; Lo 33:2; Mat 25:31 * **1:16:** 2Pi 2:10,18 * **1:17:** 2Pi 3:2 * **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:19:** 1Ko 2:14 * **1:20:** Kol 2:7; 1Te 5:11 * **1:23:** Amo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4

tänpäj momi kädet wakiwaki tāk tākaŋ unita nadāwä taräki-
inik kaŋ tänpüt.

Anutu iniŋ oretna

24 * Anututä inta watä säkgämän it tamiŋirän in tänyabäk
terak nämo mäneŋta kehäromi pat imitak. Unitä täntäkŋat
päŋku tepmaŋpäŋ momi kubäkät nämo, siwoŋi-inik, bänep ore-
toret terak, peŋyäŋek mähemi ini dubini-ken api itneŋ. 25 * U
kubä-tägän Anutu bureni-inik itak. Unitägän Jesu Kristo täŋo
epäni terak waki keri-ken nanik nimagurani. Unita Ekäninin
wäpi ugänpäj oraŋ imik tākäna! Uwä nintäŋo intäjukun äma
ärowani-inik, ba imaka imaka päke ŋonitäŋo intäjukun-inik. Wäp
biŋam, ba kehäromi ba peŋyäŋek tärek-täreki nämo it imitak.
Bian ude itkuko unitä apiŋo udegän itak. Ba kämi udegän api
it yäpmäj ärowek. U Bureni.

* 1:24: Plp 1:10; 2Pi 3:14 * 1:25: Rom 16:27; 2Pi 3:18

(Revelesen)
Kwawak Iwoŋärewani
Kristo uwä intäjukun äma bureni kehäromi
nikek it täyak

Yänkwawatak man

¹ * Man ŋowä bian käbop itkukopäŋ Jesutä yänkwawa taŋkuk. Täŋpäkaŋ imaka kadäni keräpigän itkaŋ ahäкта yäwani u epän ämaniye yänpäŋ-yäwoŋäreкта Anututä Jesu kwawak iwoŋäreŋkuk. Iwoŋärewänkaŋ Jesutä imaka u aŋeroni iwet-pewän äpä epän ämani Jon näk näwetpäŋ näwoŋäreк täŋkuk. ² Ude täŋjirän Anutu täŋo man ba Jesu Kristo täŋo yänkwawatak man kaŋpäŋ nadäŋkuro u näkä nadäkinik täŋpäŋ mani biŋam yänahäŋkut. ³ * Täŋpäkaŋ imaka manbiŋam ŋo terak kudän täwani ahäкта Anututä yänkuko u keräp täyak unita ämawebetä nadäкта äma man ŋo danipäŋ yäwet täyak uwä säkgämän it täyak. Ba ämawebe man kudän täwani ŋo nadänpäŋ bänepitä iyaptak täkaŋ u imaka, säkgämän it täkaŋ.

⁴ * Eruk, näk Jon, Esia komeken äbot täŋpani 7 inta man kudän ŋo täyat. Anutu itkukotä itak ba pen api it yäpmäŋ ärowek u, ba munapik ⁷* Anutu inamiken itkaŋ u, ba Jesu Kristo unitä oraŋ tamiŋjirä bänep pidäm terak kaŋ kuŋarut. ⁵ * Täŋpäkaŋ Jesu Kristo uwä Anutu täŋo manbiŋam bureni siwoŋigän yänahäwani. Unitägän kumbani-ken nanik akukakuk täŋo äma intäjukun-inik itak. Ba komeni komeni äma ärowani itkaŋ unitäŋo äma ärowani-inik pähap kubä ugän. Täŋkaŋ ninta nadäŋ nimikinik täŋpäŋ nägäritä momi täŋo topmäк-topmäкken nanikpäŋ pit nimiŋkuk. ⁶* Pit nimiŋpäŋ irit kehäromi täŋo äbot ude itkaŋ nani Anutu täŋo bämop äma ude kuŋatpäŋ watä epän täŋ imineta nipmaŋkuk. Unita Jesuken epmäget kudän ba kehäromi u pen it yäpmäŋ äroton! U bureni. ⁷* Dapun täkot! Jesu gubam terak äbayäŋ täyak!

Äbänjirän ämawebe kuduŋtagän dapuritä api käneŋ. Täŋkaŋ butewaki! Äma Jesu inipäŋ päip bohamtä yäputkuŋo,

* **1:1:** Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * **1:3:** Rev 22:7,10 * **1:4:** Kis 3:14-15; Rev 1:8, 3:1; Rev 4:5,8, 5:6; Rev 11:17, 16:5; Ais 11:2 * **1:4:** Munapik 7ta yäyak uwä man wärani. Juda ämatä imaka säkgämän kudupi kuräki kumänikek unita namba 7 yän yäk täŋpani. Unita Munapik 7 itkaŋ ŋo u Munapik inigän inigän nämo. U Kudupi Munapik kubägän unitäŋo kehäromi ba täktäk siwoŋi u uwäk täyak. * **1:5:** Jon 18:37; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 3:14, 17:14; 1Jo 1:7, 4:10 * **1:6:** 1Pi 2:5,9; Rev 5:10, 20:6 * **1:7:** Mat 24:30; Jon 19:34-37

äma u imaka bok api käneŋ. Kaŋkaŋ komeni komeni
äma mebäri mebäritä konäm butewaki api täneŋ. Man
u bureni-inik api ahäwek!

8 * Ekäni Anututä ŋode yäyak; Näkägän intäjukun-inik ba
mäden-inik itat. Tänpämerek näkä itkurotä itat ba api it yäpmän
ärowet yäk.

Kudupi Munapiktä Jon magätukuk

9 * Eruk, näk notjinpak Jon, Jesu Kristo wäpi terak ninin
buap ude itkamän yän täwetat. Näk täŋkentänpän komi bok
nadäk takamän. Ba täŋkentänpän Anutu täŋo äbot ude itpän
kome ŋonitänjo bäräpita nämo umuntaŋkaŋ Jesuta itsämäk
takamän. Tänpäkaŋ näk Anutu täŋo man yänahäk täŋkuro unita
ba, Jesu täŋo mebäri yänkwawa täŋkuro unita nepmänitpän
Patmos kome gwägu bämopi-ken ŋo nepmanpän komi epän
namiŋkuŋ. 10 Eruk ittängän Ekäni kadäni pähapken Kudupi
Munapiktä näk magäriän nadänkut. Mädenaken man mämä
taŋi, womat ude bumik ahänjirän ŋode nadänkut; 11 Imaka
kaŋpän nadäwayän täyan u kudän tänpän äbot täŋpani yotpärare
7 uken itkaŋ unita pewi kut yäk. Yotpärare 7 uwä wäpi
ŋode; Efesus, Smena, Pegamum, Taiataira, Sadis, Firadelfia,
Laodisia.

Jontä Jesu kaŋkuk

12 Tänpäkaŋ näk äma man näwetkuko u käwa yänkaŋ
äyänutkut. Äyänutpän topän säkgämän golpän täŋpani 7 udepän
yabänkut. 13 * Tänpäkaŋ topän 7 u bämopi-ken äma kubä karon
wädänjirän kaŋkuro uwä Äma Bureni-inik täŋo inam dapun
bumik kaŋkut. Äma uwä tek karoni tewän wädäwäpän meran
golpän täŋpanipän kupäŋi-ken meran täŋkuk. 14 * Täŋkaŋ
gwäki pujiŋ kudup uwä paki-inik, gubam paki, ba notek
pujiŋi ude. Tänpän dapuriwä kädap mebet udewani. 15 E,
kuronjwä kuräki-inik, ägo wabiwani. Ba mani kotäk uwä ume
maŋtapmak mämä ude bumik. 16 * Tänpäkaŋ keru bure kädätä
guk 7 ude yepmänitkuk. E, meni-ken nanik päip, meni kukŋi
kukŋi päraŋi-inik kubä äbä itkuk. Täŋkaŋ inami dapun edap
bämop täŋkaŋ ijik täyak udewani bumik ijiŋ-yänjirän kaŋkut.

17 Näk ude kaŋpänä kuronj-ken maŋpän yäpa äpmonpän
kumbanitä-yän patkut. Ude täjira keru bure kädätä näkä terak
penpän ŋode näwetkuk; Gäk umuntäweno. Näkägän intäjukun-
inik ba mäden-inik itat. Ba irit mähemi näk yäk. 18 * Unita

* 1:8: Rev 1:4, 15:3; Rev 21:6, 22:13 * 1:9: Rev 6:9 * 1:13: Dan 7:13, 10:5

* 1:14: Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12; Rev 14:2 * 1:16: Hib 4:12; Rev 1:20; Rev

2:12,16; Rev 19:15,21 * 1:18: Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13

nadätan? Näk kumänpäj akuŋkuro unitä api it yäpmäj ärowet. Täŋkaŋ kumäk-kumäk ba geŋi waki unitäŋo yäma dätdät ba yäma ukät-ukät täŋo mäheŋi näk. ¹⁹* Täŋpäkaŋ gäk imaka apiŋo ahäŋirä yabätan u, ba kämi ahäkta yäwani yabäwayäj täyan u kudup kaŋ kudän tä yäk. ²⁰* Täŋ, gäk ketna bure kädätä guk 7 yepmäŋ irira yabäno u, ba topän golpäj täŋpani 7 yabäno unitäŋo mebäri gäwera nadä; Topän 7 u äbot täŋpani 7 u. Täŋpäj udegän guk 7 u äbot täŋpani unitäŋo aŋeroniye 7 u yäk.

2

Efesus komeken äbot täŋpanita man

¹* Eruk äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Efesus nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma guk 7 u keru bure kädätä yepmäŋitkaŋ topän golpäj täŋpani 7 u gänaŋ kuŋarani unitä inta ŋode yäyak; ²* Näk täktäkjin ba komi epänjin yabänpäj-nadäk täyat. Ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpäj kuŋatpäj äma wakiwaki täŋpanita gaŋani nadäk täkaŋ u imaka, tabänpäj-nadäk täyat. Ba ŋode imaka tabänpäj-nadäk täyat; Äma ätutä nin aposoro yäj jop yäŋirä in jop manman unitäŋo mebäri kawä täreŋkuk. ³ Ba in näka yänpäj kehärom taŋpäj komi kadäni käronji nadäk täkaŋ upäŋkaŋ nämo kwitak täkaŋ.

⁴ In kädät tägatäga ude täŋkuŋo upäŋkaŋ ŋode unita nadäŋira täga nämo täyak; Yäput peŋpäj nadäkinik täŋkuŋo kadäni uken näka gäripi pähap nadäŋkaŋ iron kädät iwatkuŋo apiŋo udegän nämo täk täkaŋ. ⁵* Unita bian siwoŋi kuŋatkuŋo unita juku piŋpäj bänepjin äyänutkaŋ kädät pengän iwatkuŋo u äneŋi kaŋ iwarut. Täŋ, bänepjin nämo sukurenayäj täŋo uwä näka äreŋpäj intäŋo topän uwä api täyomägaret. ⁶* Täŋpäkaŋ imaka kubä täŋirä nadäwa täga täyak uwä ŋode; Näk Nikolas ämaniye täŋo kädettä taräki nadäk täyat intä unita udegän taräki nadäk täkaŋ.

⁷* Unita äma jukuni niktä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku peŋpäj ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäj äpayäj täko uwä irit päya täŋo mujiŋi, Anututä epänken nanik u nakta api nadäŋ imet yäk.

Smena komeken äbot täŋpanita man

* **1:19:** Rev 1:1 * **1:20:** Rev 1:16, 2:1; Rev 3:1 * **2:1:** Rev 1:16,20 * **2:2:** Rev 2:19; Rev 3:1,8,15; 1Jo 4:1 * **2:5:** Rev 2:16,22; Rev 3:3,19 * **2:6:** Sam 139:21 * **2:7:** Stt 2:9; Rev 22:2,14,19

8 * Eruk äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Smena nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Äma intäjukun-inik ba mäden-inik it täyak, ba kumänpän kodak täŋkuko unitä inta ɲode yäyak; 9 * In komi bäräpi nadänkaŋ ämawebe iŋamiken äma äpani-inik, jopi jäwäri ude it täkaŋ u tabänpän-nadäk täyat. (Upänkaŋ in jäwäri nämo, tuŋum pähapjin niked.) Täŋpakaŋ näk nadätat, Juda äma ätutä wäpjin yäpmän äpäkta sära man täwet täkaŋ. Täŋ, Juda äma uwä Juda äma bureni nämo, u Satan täŋo äbot. 10 * Täŋpakaŋ mäden, imaka ahän taminayän täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nadäkaŋ? Satantä nadänjirän inken nanik ätu yämagut pänku komi yotken yepmanayän täkaŋ. Ude tänayän täkaŋ uwä intäŋo nadäkinikjin tänyabäkta kepma 10 ude api ahän tamed. Upänkaŋ kumän-kumän tadäpnayän täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nämo, Anutu täŋo man iyap tänpän ehutpän pen yäpmän kuŋarirä irit kehäromi täŋo epmäget kudän api tamet.

11 * Unita äma jukuni nikedtä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ɲo juku peŋpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä kumäk-kumäk namba 2 uwä api irepmirek yäk.

Pegamum komeken äbot täŋpanita man

12 * Man ude yänpän äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Pegamum nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Äma päip meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik yäpmän kuŋat täyak unitä inta ɲode yäyak; 13 * Intä kome it täkaŋ unitäŋo mebäri nadätat. Kome uken Satantä intäjukun-inik it täyak upänkaŋ in wäpna biŋam iŋit-inik tänpän kuŋat täkaŋ. Satan täŋo kome uken man buramik ämana wäpi Antipas uwä kumän-kumän utkuŋo upänkaŋ nadäkinikjintä näka äwo nämo yänkuŋ. 14 * Tänpäkaŋ täktäkjin ätuta nadäwa täga nämo täk täyak uwä ɲode; In bämopjin-ken Balam täŋo kädet iwarani ätu itkaŋ. Balam u nadäkaŋ. U Balaktä Isrel nanik peŋ yäwet-pewän waki kädet iwatneŋta iwetpän iwoŋäreŋ täŋkuk. Waki kädet uwä anutu jopi nadän yämiŋpän anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem naŋkuŋ, ba kubokäret kädet iwatkuŋ. 15 Tänpäkaŋ udegän, in bämopjin-ken Nikolas täŋo kädet iwarän täwanitä itkaŋ. 16 Unita in bänepjin äyänurut. Bänepjin nämo äyänutnayän täŋo uwä näk bäränek ahän

* 2:8: Rev 1:17 * 2:9: 2Ko 11:14-15; Jem 2:5; Rev 3:9 * 2:10: Mat 10:28; 2Ti 4:8; Jem 1:12; Rev 3:11 * 2:11: Rev 20:14, 21:8 * 2:12: Ais 49:2; Rev 1:16 * 2:13: Rev 3:8 * 2:14: Nam 22-24; Nam 25:1-2; Nam 31:16; 2Pi 2:15

tamiŋpäŋ mena päraŋi unitä äma udewani iwan api täŋ yämet.

17* Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku penpäŋ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä ketem käbop nanik wäpi mana upäŋ api ima näŋpek. Ude täŋpäŋ mobä paki kubä terak wäpi kodaki kudän täŋpäŋ api imet. Täŋpäkaŋ wäpi kodaki uwä mähemitägän kaŋpäŋ nadäk api täŋpek yäk.

Taiataira komeken äbot täŋpanita man

18* Eruk man ude yäŋpäŋ äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Taiataira äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä; Anutu täŋo nanaki, dapuri kädäp mebet udewani nitek ba kuroŋi kuräki-inik, ägo wabiwani nikektä inta ŋode yäyak; 19 Täktäkjin kudup yabäŋpäŋ-nadäk täyat. Ba bänep iron täŋit, nadäkinik ikek kuŋarit, ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋat täkaŋ u kudup tabäŋpäŋ-nadäk täyat. Ba ämawebe-ken täŋkentäk mebäri mebäri täŋ yämik täkaŋ u imaka, yabäŋpäŋ-nadäk täyat. Bureni, kädet tägatäga bian täk täŋkuŋo u yärepmitpäŋ apiŋo säkgämän-inik täk täkaŋ.

20* Upäŋkaŋ näk ŋode unita nadäŋira täga nämo täyak; In webe ärowani wäpi Jesebel u nadäŋ imiŋpäŋ jop kaŋkaŋ irirä näk profet yäŋ jop yäk täyak. Jop man ude yäwetpäŋ ämanaye yäŋ-yäkŋat-pewän kubokäret täŋit anutu jopi nadäŋ yämiŋpäŋ anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem nak täkaŋ. 21 Ude täŋirä webe unitä bänepi äyänutta itsämäŋ yäpmäŋ äbut. Ude itsämburopäŋ bänepi nämo äyänutpäŋ kubokäret kädet mäde ut imikta nämo yäyak. 22 Unita näk webe u täŋpewa komi api nadäwek. Ba äma, webe ukät epän waki täk täkaŋ unitä webe u mäde nämo ut iminayäŋ täŋo uwä komi wakiinik api ahäŋ yämek. 23* Täŋpäŋ äperiye nanak kumäŋ-kumäŋ api däpet. Ude täŋira äbot täŋpanitä näka ŋode api nadäneŋ; U bänep nadäk-nadäknin kudup nibäŋpäŋ nadäwän tärewani yäk. Ba nin äma kuduptagän täktäknin täŋo kowata api däpmäŋ tärewek yäŋ api nadäneŋ.

24 Täŋpäkaŋ Taiataira nanik äbot täŋpani in ätutä webe unitäŋo jopman u mäde ut imiŋkuŋ. Ba äma ätu Nin Satan täŋo nadäk käbop nanik u iwat takamäŋ yäŋ yäk täkaŋ äma udewanita mäde ut yämik täkaŋ. Eruk inta äneŋi bäräpi kubä nämo api tamet. 25* Täŋpäŋ ŋode kaŋ täŋput; Kädet täga yäpmäŋ kuŋat täkaŋ ugänpäŋ iŋit-inik täŋpäŋ yäpmäŋ

* 2:17: Kis 16:4,14-15; Jon 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12 * 2:18: Rev 1:14-15

* 2:20: 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14 * 2:23: Sam 7:9; Jer 11:20; Jer 17:10;

2Ti 4:14; Rev 20:12-13 * 2:25: Rev 3:11

kuŋjarirä äneŋi api äbet. ^{26-27*} Täŋ, äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä guŋ ämata intäjukun it yämikta näkä kehäromi api imet.

Ude täŋira mana buramiwut yäŋpäŋ käbotinik däpmäŋ kārāpmit tākaŋ ude pärip-päriptä api däpmäŋ kārāpmirekyäk. Sam 2:9

Kehäromi, äma udewanita yämayäŋ täyat uwä kehäromi Nanatä namiŋkuko udegän. ^{28*} Kehäromi u yämiŋpäŋ guk pähap wäpi äbäyänkeŋ u imaka, api yäniŋ kirewet. ²⁹ Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

3

Sadis komeken äbot täŋpanita man

^{1*} Eruk man ude yäŋpäŋ äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Sadis nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma Anutu täŋo Munapik 7 u ba guk 7 u yäpmäŋ kuŋat täyak unitä inta ŋode yäyak; Näk täktäkjin kudup yabäŋpäŋ-nadäk täyat. Ämatä tabäŋirä kodaki bumik kuŋat tākaŋ upäŋkaŋ bänepjin kumbani. ² Unita in däpureŋpäŋ nadäkinikjin täpuri itkaŋ kumbayäŋ täyak u äneŋi täŋpewä kodak taŋpäŋ kehäromi nikek kaŋ irut. Nadäkaŋ? Täktäkjin Anutuna iŋamiken käwa nämo tägak täyak. ^{3*} Unita imaka tamiŋpäŋ taniŋ kirewani ba täwetpäŋ täwoŋärewani unita äneŋi juku piŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatpäŋ bänepjin äyänurut. Täŋpäkaŋ nämo kikŋuräwä näkŋa iwantä-yäŋ api tädot tamet. Näkŋo kadänina nämo nadäŋirä api tädot tamet.

^{4*} Täŋpäkaŋ Sadis äbot täŋpani in ätu itkaŋ uwä tekjin kome täŋo garok nämo yäpurä ijiŋkuŋ. Äma udewani unita nadäwa täga täk täyak unita äma udewani tek paki täŋkaŋ näkkät bok api kuŋatne. ^{5*} Nadäkaŋ? Äma kubätä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä tek paki udewani iniŋ kirewa täŋpäŋ kuŋarirän irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak wäpi nämo api awähuret. Nämoinik, wäpi u Nana-kät aŋeroniye iŋamiken api yäŋahäwet. ⁶ Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

Filadelfia komeken äbot täŋpanita man

^{7*} Eruk man ude yäŋpäŋ äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk;

* **2:26-27:** Rev 12:5 * **2:28:** Rev 22:16 * **3:1:** Rev 1:4,16,2:2 * **3:3:** Rev 2:5; 1Te 5:2 * **3:4:** Jud 23 * **3:5:** Mat 10:32; Luk 10:20 * **3:7:** Ais 22:22

Filadelfia nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä; Imaka bureni täŋo mähemi, äma kudupi unitä Devit täŋo ki yäpmäŋ kuŋatpäŋ yäma dārīrān äma kubätä äneŋi yäput-pipinaŋi nämo. Ba yäma yäput pipiŋirān äma kubätä äneŋi dātnaŋi nämo. Unitä inta ŋode yäyak; 8 * Nāk tāktākjin yabāŋpāŋ-nadāk täyat. Täŋpākaŋ nāk yäma dāt tamiŋkuro ŋo äma kubätä äneŋi yäput-pipinaŋi nämo. Ba intäŋo kehāromijin täpuri-inik pat tamitak u nadätat. Kehāromijin täpuri upāŋkaŋ ehutpäŋ manna biŋam yäpmäŋ kuŋatpäŋ näka äwo nämo yāŋkuŋ. 9 * Unita ŋode nadāwut; Satantä äbotken nanik äma ätutä Nin Juda äma yāŋ yāk tākaŋ upāŋkaŋ Juda äma bureni nämo, udewani peŋ yāwetpewa inken äbāŋkaŋ gukut imāpmok api täŋ tamineŋ. Ude täŋpāŋ inta nadāŋ tamikinik tāk täyat u api nadāwä täreneŋ. 10 * Täŋpākaŋ komi bārāpi gānaŋ nadākinikjin nämo pewä putārewāpāŋ näka kwikinik itsāmbut yāŋ man tāwetkuro u bureni iwāt tākaŋ. Unita ämawebe komeni komeni uken kadāni waki ahāwayāŋ tāko uwä inken nämo ahāwekta api peŋpipiwet. Täŋkaŋ kadāni waki uwä ämawebe kuduŋtagān api täŋyabāwek.

11 * Täŋpākaŋ kadāni kārōŋi nämo itkaŋ pengān api ärewero unita imaka iŋitkaŋ u nämo pewä putārewek. Ude tänayāŋ täŋo uyaku epmāget kudän inta biŋam iwoyāwani u äma kubätä täga nämo api täyomāgarek. 12 * Nadākaŋ? Äma kubä nadākiniki nämo pewān putārewānkaŋ iwan täŋo kehāromi yäpmäŋ äpayāŋ tāko uwä Anutuna täŋo kudupi yot kujat kehāromi kubä ude api tewet. Tewekaŋ äma u kudupi yot uken api it yäpmäŋ ärowek. Täŋpākaŋ äma uterak Anutuna täŋo wāpi api kudän tāwet. Ba Anutuna täŋo yotpārare, wāpi Jerusalem Kodaki kunum gānaŋ Anutuna-ken nanik äpāk täyak unitäŋo wāpi, ba nākŋaken wāpna kodaki äma uterakgān api kudän tāwet. 13 Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yāwetak ŋo ket nadāwut yāk.

Laodisia komeken äbot täŋpanita man

14 * Man ude yāŋpāŋ äma unitä ŋode näwetgān täŋkuk; Laodisia nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Man bureni mähemi-inik, kubä-yāŋ kubä-yāŋ nämo täŋpani unitä imaka kuduŋtagān Anututä pewān ahāŋkuŋo unitäŋo mähemi-inik it täyak. Unitä inta ŋode yäyak; 15-16 * Nāk tāktākjin kudup yabāŋpāŋ-nadāk täyat. Irit kuŋat-kuŋatjin uwä ume udewani. In ume kekeki ude kuŋarirä nāŋpa gārīpi

* 3:8: 1Ko 16:9; Rev 2:2 * 3:9: Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23; Ais 60:14 * 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12 * 3:11: Rev 2:10,16 * 3:12: Ais 62:2, 65:15; Ese 48:35; Rev 14:1, 21:2 * 3:14: Rev 1:5, 19:11; Kol 1:15 * 3:15-16: Rom 12:11; Rev 2:2

nämo tänpäkaŋ mena-ken nanik aŋeŋ mäba-kunayäŋ täyat ŋo! In ume säkgämän, mäniri-inik ude nämo kuŋat täkaŋ, ba ume komi-inik ude nämo kuŋat täkaŋ. Mäniri-inik ude kuŋatneŋ, ba komi-inik ude kuŋatneŋo uyaku täga nadäwet. Upäŋkaŋ in ude nämo kuŋat täkaŋ!

17 * Täŋkaŋ in ŋode yäk täkaŋ; Nin tuŋum äma yäŋ yäk täkaŋ. Imaka imaka mäyap yäpumaŋo unita säkgämän itkaŋ imaka kubäta nämo wäyäkŋek täkamäŋ yäŋ nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ ude nämo! In mebarijin nämo nadäwä tumäk täkaŋ. Näkä tabäŋira äpani-inik, jopi jäwäri ude kuŋat täkaŋ, ba dapunjin tumbani, moräŋinik kuŋat täkaŋ. 18 * Unita jukuman kubä ŋode täwera nadäwut; In näkken gol moneŋ säkgämän u yäpmaŋpäŋ tuŋumjin nitek täkot. Ba näkken tek paki suwaŋpäŋ yäpmaŋkaŋ mäyäkjin kaŋ täŋpipiwut. Ude täŋkaŋ dapunjin yäpätägakta marasin näkken suwaŋpäŋ dapunjinken ärutkaŋ dapun säkgämän kaŋ ijiwä tumbut.

19 * Nadäkaŋ? Ämawebe nadäŋ yämikinik täk täyat unitäŋo irit kuŋat-kuŋari yäpä-siwontakta komi yämiŋit, yabäŋ yäŋpäŋ yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täyat. Unita inä ehutpäŋ kehärom taŋpäŋ bänepjin äyänurut. 20 * Täŋpäkaŋ näk yäma terak kwäpkwäp yäpuritat ŋo nämo nadäkaŋ? Eruk, äma kubätä manna nadäŋpäŋ yäma dät namayäŋ täko uwä, unitä yot gänaŋ äroŋpäŋ itpäŋ ukät ketem bok api näde. 21 * Ba äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmaŋ äpayäŋ täko uwä näkkät wäpnek biŋam ikek bok itta api nadäŋ imet. U nanatä nadäŋ namiŋkuko udegän api nadäŋ imet. Näk komi epän täŋtängän iwan täŋo kehäromi yomägakuro unita Nankät wäpnek biŋam ikek bok itta nadäŋ namiŋkuk. 22 Unita äma jukuni nitektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

4

Kunum gänaŋ Anutu iniŋ oretkuŋ

1 * Imaka kudup u yabäŋpäŋ-nadäŋkuro u punin terak dapun täŋpäŋ kaŋkut; Kunum gänaŋ yäma kubä tumäŋirän. Kaŋ irira man kotäk, womat mämä bumik pengän nadäŋkuro unitägän äneŋi ahäŋkaŋ ŋode näwetgän täŋkuk; Gäk päbä imaka ahäktä yäwani ŋo gäwoŋärewa ka yäk. 2 * Ude yäŋirän uterakgän Munapiktä magäri-rän kaŋkut; Kunum gänaŋ äma ärowani täŋo mäŋirani bägup kubä itkuko uterak äma kubä maŋjirän. 3 *

* **3:17:** Hos 12:8; 1Ko 4:8; Luk 12:21 * **3:18:** Ais 55:1; Jem 2:5; Rev 3:5, 4:4; Rev 16:15
 * **3:19:** 1Ko 11:32; Rev 2:5 * **3:20:** Jon 14:23; 1Jo 2:24 * **3:21:** Mat 19:28
 * **4:1:** Rev 1:1,10 * **4:2:** Sam 47:8; Ais 6:1; Rev 4:9 * **4:3:** Ese 1:28

Maŋjirirän kaŋkuro uwä gweni gämäni bok bumik ägo wabiŋ irirän. Täŋpäkaŋ maŋit irani u gwäki terakä gämok wära kudän säkgämän-inik unitä yewa täŋkuk. Gämok wära uwä mobä gweni ägo wabiwani bumik.

4* Täŋpäkaŋ maŋit irani u it gwäjiŋkuŋo uwä maŋirani bägup äneŋi 24tä itkuŋ. Täŋpäŋ maŋirani bägup 24 uterak äma ekäni 24tä maŋit äyänutkuŋ. Äma 24 uwä tek paki-inik yamänpäŋ gwäki-ken äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän, golpäŋ täŋpani nitek unitä itkuŋ. 5* Eruk maŋirani bägup bämopi-ken itkuko u gänaŋ yäpä ba iromäŋ mämä pähap ahäŋ irirän inam dädän-ken topän mebet 7 ude ijiŋkuŋ. Topän mebet 7 u Anutu täŋo munapik 7 u. 6* Ude kaŋpäŋ äneŋi, maŋirani bägup u inam dädän-ken gwägu säkgämän, kwawanigän, ijiwä tumäŋ-kuk.

Ude täŋkaŋ maŋirani bägup dubini-ken kukŋi kukŋi imaka kuŋat-kuŋat ikek yaräbok-yaräboktä itkuŋ. U uwä inami käda ba mädeni käda dapuri nitekgän. 7 Kubä uwä laion udewani. Kubäwä bulimakau ämani bumik. Kubäwä äma inam dapun bumik. Kubäwä siäŋ piäŋ kuŋat täkaŋ udewani. 8* Imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u piri 6 nitekgän. Ba gupi kudup, ba jiroki-ken imaka, dapuri nitekgän. Unitä kepma bipani, tärek-täreki nämo ŋode yäk täkaŋ; Ekäni Anutu täŋpämerek, u kudupitä kudupitä kudupi-inik. Itkukotä itak. Unitägän api irek.

9* Täŋpäkaŋ imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä irit mäheŋi maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u oraŋ imiŋpäŋ inin orerit, bänep täga man iwerit täk täkaŋ. 10* Ude täk täkaŋ-ken uken äma ekäni 24 unitä irit kehäromi mäheŋi maŋirani bägup terak it täyak u inamiken gwäjiŋ äpmonŋ imiŋpäŋ gwäpäni säkgämän gämori-ken penkaŋ ŋode yäk täkaŋ; 11 Ekäninin Anutu epmäget kudän ba wäpi biŋam ba kehäromi, gäkä mäheŋi täŋjiri säkgämän täk täyak.

Imata, gäkägän imaka kuduptagän u pewi ahäŋkuŋ. Ba gäkŋaken nadäk terak imaka kuduptagän ahäŋ moreŋkuŋo itkaŋ.

5

Netätä buk nämo pirärewani täga pirärewek?

1* U kaŋpäŋ uterakgän ŋode kaŋkut; Äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u keru bure kädatä buk wagupani kubä init irirän kaŋkut. Buk uwä mädeni käda ba gämori

* 4:4: Ais 24:23; Rev 3:18, 6:11

* 4:5: Ese 1:13; Rev 1:4, 8:5; Rev 11:19, 16:18

* 4:6: Ese 1:5-10,22; Ese 10:14

* 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18, 10:12; Rev 1:4,8

* 4:9: Dan 4:34, 6:26; Dan 12:7; Rev 4:2,10

* 4:10: Rev 4:9; Rev 5:1,7,13; Rev

6:16; Rev 7:10,15, 19:4, 21:5

* 5:1: Rev 4:2,10; Ais 29:11; Ese 2:9-10

käda kudän ikekgän. Tänpäkaŋ buk u ämatä jop pipiyäneŋo u deta nämäk 7päŋ kehäromigän yäpmäŋ gatäwani. ² Tänpän äneŋi aŋero kehäromi kubä kaŋkut. Unitä gera terak ŋode yänkuk; Äma siwoŋi netä unitä buk ŋonitänjo nämäk ketärenpäŋ täga pipiyäwek? ³ Ude yänjirän kunum gänaŋ ba kome terak ba kumbani mäjotä irani-ken kubätä buk u täga pipiyänpäŋ daninaŋi nämo täŋkuk. ⁴ Äma kubätä täga itpäŋ buk u dani-naŋi nämo kaŋkuro unita butewaki nadänpäŋ konäm bumta kotkut. ⁵ * Konäm korira äma ekäni 24 ukät nanik kubätä ŋode näwetkuk; Koreno yäk. Nadätan? Juda täŋo äbotken nanik Laion kubä ahänkuk. U Devit täŋo orani wäpi biŋam ikek unitä ämik tänpän iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpuko unita buk unitänjo nämäk 7 u ketärenpäŋ täga pipiyänaŋi yäk.

Tom Bätaki-tägän buk u täga pirärewek

⁶ * Ude yänjirän kaŋkut; Tom Bätaki kubä, kumän-kumän urani bumik unitä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekäni 24, maŋirani bägup säkgämän it äyänjutkuŋo u bämopi-ken käroŋ wädänjirän kaŋkut. Joŋani 7, dapuri udegän 7. Joŋani ba dapuri 7 uwä Anutu täŋo munapik 7 komeni komeni yäniŋ kireŋpewän kwani it yäpmäŋ kukaŋ u. ⁷ * Ude kawakaŋ Tom Bätakitä päŋku äma maŋirani bägup säkgämän it täyak unitänjo keru bure käda buk u irirän yäpuk. ⁸ * Buk nämo pipiyäwani u yäpmänkaŋ irirän imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekäni 24 unitä Tom Bätaki gämori-ken gwäjiŋ äpmon imiŋkuŋ. U kubäkubätä wagäm-kät gäpe golpäŋ tänpänipän iŋitkuŋ. Tänpäkaŋ gäpe u gänaŋ naniktä gupe käbäŋi gäripi nitek abuk. Gupe uwä Anutu täŋo kudupi ämawebe unitänjo yänapik man.

⁹ * Tänpäkaŋ äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä kap kodaki kubä ŋode teŋkuŋ; Gutkuŋo unita buk unitänjo nämäk ketäreka wäpka biŋam ikek itan. Gäkŋo nägätkatä komeni komeni, äbori äbori uken nanik äma gupi iŋam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani suwaŋpäŋ yepmaŋpi Anututa biŋam täŋkuŋ.

¹⁰ * Ämawebe uwä irit kehäromi täŋo äbot ude itkaŋ Anutunin täŋo bämop ämaniye ude kuŋatneŋta yepmaŋkun. Ude yepmaŋkuno unita kome terak intäjukun itkaŋ kaŋiwat epän api täneŋ yäk.

* 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10; Rev 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; Rev 1:4, 5:12; Rev 13:8 * 5:7: Rev 4:2,10 * 5:8: Rev 8:3-4, 14:2; Rev 15:2; Sam 141:2 * 5:9: Sam 33:3, 40:3; Sam 96:1, 98:1; Sam 144:9; Rev 14:3 * 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6; Rev 22:5

11 * Tänpäkaŋ äneŋi kaŋpäŋ nadänjkuro uwä ŋode; Äma ärowani täŋo maŋirani bägup säkgämän ba imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u irirä aŋero mäyap-inik, 1,000 ini äbot-äbot ba 10,000 ini äbot-äbot unitä äbä it gwäjiŋpäŋ mämä pähap täŋirä nadänkut. 12 * Täŋkaŋ gera terak man ŋode yänkuŋ; Tom Bätaki kumäŋ-kumäŋ urani u siwoŋi-inik unita kehäromi, täŋbumbum ba nadäwä tärek ba wäpi biŋam, epmäget kudän, iniŋoret-oret, ba bänep täga man iwet-iwet u kumän-tagän inita biŋam täyak!

13 * Tänpäkaŋ imaka kuŋat-kuŋat ikek kunum gänaŋ, kome terak, kumbani mäjotä irani-ken ba gwägu pähap gänaŋ itkuŋo u kuduptagäntä ŋode yänjirä nadänkut;

Äma maŋirani bägup säkgämän uterak it täyak ukät Tom Bätaki bok, iniŋoret-oret, wäpi biŋam, epmäget kudän ba kehäromi pat yämitak udegän pen pat yämik täyon!

14 Ude yänjirä eruk, imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä ŋode yänkuŋ; U bureni-inik! Tänpäkaŋ äma ekäni 24 unitä gwäjiŋ äpmon yämiŋpäŋ äma bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki u yäniŋ oretkuŋ.

6

Hos 4 unitäŋo manbiŋam

1 * Tänpäkaŋ äneŋi ijiwa kwäpäŋ kaŋkut; Tom Bätaki unitä buk nämäk 7päŋ kehäromi yäpmäŋ gatäwani u initkaŋ nämäk kubä ketäreŋkuk. Ketäreŋirän imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät nanik kubätä iromäŋ kotäk terak gera ŋode yänkuk; Abi! yäk. 2 * Ude yäwänkaŋ hos paki kubätä uterakgän äbänjirän kaŋkut. Hos paki uterak äma kubä itkuko uwä äpa kuek ikek. Tänpäŋ äma ärowani täŋo gwäpä imäkaŋ komi äma täŋo kehäromi yäpmäŋ äpani ude tänpäŋ komi äma mäyap komeni komeni däpmäŋ paotta äneŋi kuŋkuk.

3 Tänpäkaŋ Tom Bätakitä nämäk buk uterak yäpmäŋ gatäwani namba 2 u ketäreŋirän imaka kuŋat-kuŋat ikek namba 2tä yänkuk; Abi! yäk. 4 Yänjirän hos gämäni kubätä äbä ahänkuk. Hos gämäni uterak äma itkuko u kome terak bätaki säkgämän irit wärämurirän ämatä kowata kowata ämiŋ kumäkta kehäromi imani. Ba kadä taŋi kubä kerik-ken pewani injirirän kaŋkut.

5 Tänpäkaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 3 u ketäreŋirän imaka kuŋat-kuŋat ikek namba 3tä yänkuk; Abi! yäk. Ude yäwänä uterakgän dapun tänpäŋ kaŋkut; Hos kubiri kubätä äbä ahänkuk. Äma hos kubiri uterak itkuko uwä ketem

* 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 5:12: 1Sto 29:11; Rev 5:6 * 5:13: Rev 4:2,10

* 6:1: Rev 4:6, 5:1 * 6:2: Sek 1:8, 6:1-6

täŋo bäräpi wohurani kubä inġitkuk. ⁶ Inġirän imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u bämopi-ken äma täŋo man kotäk bumik kubätä ahäŋpäj äma hos terak itkuko u ŋode iwerirän nadäŋkut; Gäk päjku kome terak epän täŋiri ketem täpuri kubä suwakta gwäki ärowani-inik api peney yäk. Saguom kubäkubä gwäki taŋi, 10 kina ude yäk. Täŋkaŋ olip gakŋi ba wain ume nämo täŋpewi waney yäk.

⁷ Täŋpakaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 4 u ketärenġirän imaka kuŋat-kuŋat ikek namba 4tä yäŋkuk; Abi! yäk. ⁸ * Yäwänä dapun täŋpäj hos puġiŋi jähwam bumik kubätä äbä irirän kaŋkut. Äma hos uterak itkuko u wäpi Kumäj-kumäj. Äbäŋirän kubä wäpi Geŋi Wakitä tuängän iwatkuk. Täŋpakaŋ kome terak ämawebe yäpmäj daniwä äbot pähap 3 ude jop irirä äbot namba 4 uken kumäj-kumäj pewän ahäkta kehäromi yämani. U ämawebe äbot u kumäj-kumäj däpmäkta ämik, nakta jop irit ba käyäm pewän ahäŋkuŋ. Ba ämawebe u däpmäkta tom komi komi yäniŋ kireŋkumän.

⁹ Täŋpakaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 5 u ketärenġirän kaŋkut. Ämawebe Anutu täŋo manta nadäkinik täŋpäj manbiŋam yähahäŋirä däpani ätu unitäŋo mäjoni, alta gämori-ken irirä yabäŋkut. ¹⁰ * Ämawebe uwä gera terak Anutu ŋode iwet yabäŋkuŋ; O Ekäni intäjukun-inik, yähkehäromtak mähemu kudupi, kome ämatä nidäpmäj-pewä kumbumäŋo u kowata bäräŋey api däpmäj tärewen ba nämo? ¹¹ * Ude yähirä tek paki ini-ini yämiŋ moreŋpäj ŋode yäwetkuk; Kämi. Kristo täŋo watä epän täŋpani notjiye ätu, in tadäpuŋo udegän ätu däpmäkta yäwani u däpmäkgän täŋirä kowata api däpmäj tärewet yäk.

¹² * Täŋpakaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 6 u ketärenġirän kenäŋ pähap kwaiŋkuk. Kwaiŋirän edap bipmäj utpäj käbot jiburani ude äworeŋkuk. Ba komepaktä nägät äworeŋkuk. ¹³ * Ba guktä kunum terak nanik täreŋpäj kome terak maŋkuŋ, wama mujip mäniŋ taŋi piäŋpewän täreŋ mak täkaŋ ude. ¹⁴ * Ba kunumtä udegän, tek gwäjik takamäj ude ini gwäjiŋpäj paotpeŋ kuŋkuk. Täŋirän pomkät, kome gwägu bämopi-ken irani u kuduptagän ini iranitä akumaŋ paotpeŋ kuŋkuŋ.

¹⁵ * Ude ahäŋirän komeŋi komeŋi uken nanik äma ärowani ba epän watä äma jopi, ba komi äma täŋo intäjukun äma, ba tuŋum äma kehäromi nizek, ba ärowani äpani kuduptagän päŋku mobä gänaŋ ba mobä käwut-ken käbop itkaŋ ŋode yähkuŋ; ¹⁶ * Pom

* **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; Ese 14:21; Ese 33:27 * **6:10:** Rev 16:7; Lo 32:43;

Sam 79:10 * **6:11:** Rev 3:18, 7:9,13; Rev 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Apos 2:20;

Rev 8:12 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** Ais 34:4; Rev 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21

* **6:16:** Luk 23:30; Rev 4:2,10

ba mobä intä äpänpän nidäpmän-pewä paoritna äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u dapuri-ken ahänetawä! Ba Tom Bätaki täño kokwawak kaŋ-ahänetawä yän yänkuŋ. ¹⁷ * Eruk yarä unitäño kokwawak kadäni pähap ahatak unita äma netä unitä täga api irek?

7

Äma damani-ken wären täŋpani

¹ * Imaka u käwa täreŋirän eruk aŋero 4 ude yabänkut. Unitä kome gägäni 4 uken kuŋatkan kome täño mäni 4 ude yepmäniŋpäŋ yäniŋ bitnäŋkuŋ. Kome terak, gwägu terak ba päya terak mäni äneŋi nämo piäwekta ude täŋkuŋ. ² Täŋirä edap abani käda aŋero kubä äbänirän kaŋkut. U Anutu irit kehäromi mähe mi täño wären yäpmän kuŋatkuk. Yäpmän kuŋatkan aŋero 4 u kome terak ba gwägu terak täŋpäwak täkta kehäromi yämani uwä gera terak ŋode yäwetkuk; ³ * In kome, gwägu ba päya bäräŋeŋ nämo täŋpä waneŋ. Intäjukunä nintä Anutu täño watä epän ämawebeniye damani terak Anutunin täño wären tänayän yäk. ⁴ * Ude yänkaŋ Isrel ämawebe u bämopiken nanik ämawebe Anutu täño wären ikek u kudup 144,000 yän yänirän nadänkut. ⁵ Täŋpäkaŋ Isrel ämawebe kuduptagän äbot 12. Äbot kubäkubä u gänaŋ nanik ämawebe 12,000-12,000 ude Anutu täño wären nitek ŋode yäpmän daniŋ yepmaŋkuŋ;

Juda täño äbotken nanik äma 12,000.

Ruben täño äbotken nanik äma 12,000

Gat täño 12,000

⁶ Ase täño 12,000

Naptali täño 12,000

Manase täño 12,000

⁷ Simeon täño 12,000

Livai täño 12,000

Isasa täño 12,000

⁸ Sebulun täño 12,000

Josep täño 12,000

Benjamin täño 12,000

Äma mäyap Anutu inamiken itkaŋ iniŋ oretkuŋ

⁹ * Täŋpäkaŋ imaka u kaŋpäŋ nadäwa täreŋirän äneŋi kubä ŋode kagän täŋkut; Äbot pähap-inik, äma kubätä täga daninaŋi nämo, ämawebe äbori äbori, komeni komeni, gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani, äbot pähap u äma maŋirani bägup säkgämän uterak itkuko ukät Tom Bätaki

* **6:17:** Jol 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6;

Rev 9:4 * **7:4:** Rev 14:1,3 * **7:9:** Rev 3:18

u dubini-ken käronj wädänjirä yabänjukut. Äbot pähap u tek paki nikekgän, keritä imuk pähäm injitkanj man gera terak ñode yänjukuj; ¹⁰* Anutunin, mañirani bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki, yäpätägak täño mähemi-inik itkamän.

¹¹ Täñpakaanj mañirani bägup säkgämän dubini-ken äma ekäni 24 ukät imaka kuñat-kuñat ikek 4 u irirä anjero kuduptagän itgwäjinjukuj. Itgwäjinjpänj bägup säkgämän u dubini-ken kome terak injami yäpä-äpmonjpäpänj patkuj. Ude patkanj Anutu iniñ oretpäñ ñode yänjukuj;

¹²* Bureni! Iniñ oretoret, epmäget kudän, nadäwä tärek, bänep täga man iwet-iwet, wäpi biñam ärowani pähap, ba kehäromi u Anutunintä mähemi täñpänj tärek-täreki nämo it yäpmänj äroton! U bureni-inik!

¹³* Näk ude käwa täreñjirän äneñji äma ekäni 24 ukät nanik kubätä näwetkuk; Ämawebe tek paki nikek u netä? De naniktä äbuñ? ¹⁴* Ude näwet yabänjirän kowata ñode iwetkuk; Äma ärowanina, uwä gäkä nadätan. Ude iwerawä näwetkuk; Ätu ñowä iwan keru terak butewaki ba komi pähap gänañ naniktä äbuñ yäk. Unitäño teki uwä Tom Bätaki täño nägäripänj ärutpak tañkuj yäk.

¹⁵* Ude täñkujö unita Anutu täño mañirani bägup säkgämän u dubini-ken itkanj bipani kepma unitä yotken watä epän täñ imik täkanj.

Tänjirä äma mañirani bägup säkgämän terak it täyak unitä yabänj yäwatpäñ watäni it yämik täyak.

¹⁶* Täñpakaanj nakta ba umeta äneñji kubä nämo api yeneñ. Ba edaptä komi nämo api yewek. Ba komi kädäp ikektä nämo api yewek.

¹⁷* Imata, Tom Bätaki mañirani bägup säkgämän bämopi-ken it täyak unitä watäni säkgämän api it yämeko unita.

Itkanj irit kehäromi täño ume dapuri-ken api yämagut yäpmänj kuk täñpek. Täñkanj Anutunitä ini dapuri-ken konämi pito uwä api ärut yämek.

8

Nämäk namba 7 u ketärenjuk

¹* Täñpakaanj Tom Bätakitä nämäk buk terak yäpmänj gatäwani namba 7 u ketärenjirän kunum gänañ mämäni nämo irirän kadäni käronji bumik täñjuk. ² Kum itkujö u täreñjirän yabänjukut; Anjero 7 Anutu dubini-ken käronj wädänj it täkanj unita ätutä womat 7 ude yämiñjukuj.

* **7:10:** Rev 4:2,10 * **7:12:** Rev 5:12, 11:17 * **7:13:** Rev 3:18 * **7:14:** Mat

24:21 * **7:15:** Rev 4:2,10 * **7:16:** Ais 49:10 * **7:17:** Sam 23:2; Ais 25:8;

Jon 10:11; Rev 5:6, 21:4 * **8:1:** Hab 2:20

3 * Tänpäkaŋ aŋero kubätä alta dubini-ken äbä itkuk. U gäpe golpän tänpäni inŋit irirän kubätä äbä päya umumi kábäŋi täga nitek gäpe u gänaŋ bumta piŋkuk. Piŋkuko uwä kudupi ämawebe täŋo yäŋapik mankät awähutkaŋ Anututa ärawa ude ijikta. Ude piwänkaŋ aŋero uwä gäpe u alta golpän tänpäni, maŋirani bägup säkgämän inŋam dädän itak uterak peŋkaŋ pewän ijinŋuŋ. 4 * Pewän ijinirä gupe kábäŋi nitek ukät kudupi ämawebe täŋo yäŋapik mantä aŋero unitäŋo keriken naniktä Anutu-ken äroŋkuk. 5 * Äroŋirän aŋero uwä kädäp gäyek alta terak nanik yäpmänkaŋ gäpe u gänaŋ pewän tokŋewäpäŋ kome terak umu äreŋ tänpän maŋkuŋ. Äreŋ tänpän maŋirä yäpä kwinitpän, iromän mäma taŋi yänirän kenäŋ pähap bumta kwaiŋkuk.

Kome terak imaka imaka ahäŋkuŋ

6 Eruk, u punin terak aŋero 7 unitä womat inŋit itkuŋo u piäkta kadäni keräp taŋkuk. 7 * Täŋkaŋ aŋero namba 1 unitä womat piänirän iwän mim ikek, ba kädäp mebet nägät-kät awähurani unitä kome terak maŋkuŋ. Maŋkaŋ kome ätuken kädäp pähap ijin patkuk. Täŋkaŋ kome ätukenä päya ijin paotkuŋ. Täŋkaŋ kome terak mup kuduptagän, udegän ijin paotkuŋ.

8 * Ijin paorirä aŋero namba 2tä womat piänkuk. Piänirän imaka kubä pom taŋi bumik, kädäp mebet ikek unitä gwägu pähap gänaŋ maŋpä äpmonkuk. 9 Äpmonirän gwägu pähap u moräki nägät äworenkuk. Nägät äworenirän gwägu tom mäyap kumbuŋ. Täŋirä gäpe, gwägu uterak kuŋarani imaka, mäyap imät tänpä kuŋkuŋ.

10 Tänpäkaŋ äneŋi aŋero 3tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piänirän guk pähap kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋkaŋ topäntä-yän ijin-yäŋeŋkaŋ kome ätuken ume gänaŋ ba ume dapuri-ken maŋkuk. 11 * Guk u wäpi Jarip. U ume gänaŋ maŋirän ume uwä jägämi pähap, ämatä nänaŋi nämo täŋkuk. Nänaŋi nämo täŋkuko u naŋirä jägämi tänpäpäŋ äma mäyaptä kumän tänpä kuŋkuŋ.

12 * Tänpäkaŋ aŋero namba 4tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piänirän edap moräki, komepak moräki ba guk ätu kehäromini yäyomägat-pewä penyäneki moräki paotkuŋ. Penyäneki moräki paorirä kome kukŋi kada bipmäŋ utkuk. Ba bipani udegän, kome ätuken guk ba komepak kumkum ijinŋuŋ. 13 * Ude kaŋkaŋ uterakgän siän pähap kubä kaŋkut.

* 8:3: Rev 5:8; Kis 30:1-3; Rev 9:13 * 8:4: Rev 5:8 * 8:5: Wkp 16:12; Kis 19:16-19; Rev 4:5, 11:19; Rev 16:18 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * 8:8: Kis 7:20-21 * 8:11: Jer 9:15 * 8:12: Rev 6:12-13 * 8:13: Rev 9:12, 11:14

Uwä punin-inik unuken piäŋ kuŋkaŋ gera ŋode yäŋkuk; Wära! wära! Aŋero yaräkubä womat nämo piäwanitä womat piäŋirä komeŋ ämatä jide api täneŋ?

9

Käpukbam awaŋ kəroŋi-ken naniktä abun

¹ * Eruk aŋero namba 5tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piäŋirän dapun täŋpäŋ guk kubä kunum gənaŋ naniktä täreŋpeŋ kome terak maŋ päranipäŋ kaŋkut. Guk unita awaŋ kəroŋi boham, unitəŋo yäma dätta ki imani. ² * Unitä awaŋ kəroŋi boham unitəŋo yäma dərirän gupe pähap abuk. Gupe u epänken kogä pähap iŋiŋirä ärok täkaŋ ude. Gupe unitä äro edapkät kunum itpipiŋpewän gwägätük. ³ * Täŋirän gupe gənaŋ nanik käpukbamtä abəmaŋ kome terak əpmonkuŋ. Täŋkaŋ kehəromi yəmani uwä bam bumik, meni komigəmən. ⁴ * Täŋpəkaŋ kome terak tepəraŋ, päya pähəm ba moyeŋ, nak yeŋ udewani täŋpä wanəntawä yəŋ yəwerani. Täŋkaŋ əmawebe damani-ken Anutu təŋo wəreni nämo, u iwan täŋ yəmikta yəntəreŋ yəmani. ⁵ Täŋkaŋ kuməŋ-kuməŋ dəpneŋta nämo. Jop, komi pähap yəmikta kehəromi yəmani. Komi pähap uwä bamtä əma yek täkaŋ ude komepak 5ta nadəneŋta yəwani. ⁶ * Eruk kadəni uken əmatä komi pähap nadəŋpəŋ kuməkta gəripi-inik nadəneŋo upəŋkaŋ kumək-kumək kədətta wəyəkŋewä wawəkaŋ komi pen nadəneŋ.

⁷ * Täŋpəkaŋ käpukbam uwä hos əmik təkta tuəngən tuəngən itkaŋ tawaŋ kuk täkaŋ ude irirä yabəŋkut. Gwəki terak əma ərowani təŋo gwəpə golpəŋ täŋpani bumik. Täŋpəkaŋ iŋami dapun əma təŋo bumik. ⁸ * Täŋkaŋ gwəki pujiŋ kəroŋi, Juda webe təŋo gwəki pujiŋ udewani bumik. Täŋkaŋ meni uwä, laion meni udewani. ⁹ * Təŋ, kupəŋteki uwä kapapəŋ täŋpani bumik. Ba piri məməni u hos məyaptä əmikta bəraŋeŋkaŋ tək täkaŋ ude bumik. ¹⁰ Täŋkaŋ uyaŋi uwä tuk uyaŋi bumik. Ba meni komi uwä uyaŋi-ken itak. Meni unitä əmata komi pähap yəmiŋtəŋ kuŋirä komepak 5 ude təreкта kehəromi yəmani. ¹¹ Täŋpəkaŋ käpukbam komi unitəŋo əma ərowani kubä itak. U awaŋ kəroŋi boham unitəŋo aŋero wəpi Täŋpəwak. Täŋpəwak u Juda təŋo man terak wəpi Abadon, ba Grik man terak Apolion.

¹² * Eruk imaka umuri kubä təretak uba. Imaka umuri yarə ahəkta yəwani unitä itkamən.

Komi əma əbot pähap ahəŋkuŋ

* 9:1: Rev 20:1 * 9:2: Stt 19:28; Kis 19:18; Jol 2:2,10 * 9:3: Kis 10:12,15

* 9:4: Rev 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16 * 9:7: Jol 2:4 * 9:8: Jol

1:6 * 9:9: Jol 2:5 * 9:12: Rev 8:13

13-14 * * Eruk, aŋero namba 6tä womat piänjuk. Piänjirän alta golpäŋ täŋpani Anutu inamiken it täyak, unitäŋo joŋani 4 u bämopi-ken nanik man kotäk kubä ahänjirän nadänjuk. Man ahänjukko uwä aŋero namba 6 womat injukko u man node iwetkuk; Yufretis umeken aŋero 4 topmäk terak itkaŋ u pit yämi yäk. ^{15*} Aŋero 4 u ämawebe kome kukŋi kädä irani däpmän paotneŋta kadäni yän yämanita itsämän itkaŋ yäk. Ude yänjirän aŋero 4 kadäni yän yämani uwä siwoŋi ahänjirän aŋero nabä 6 unitä päŋku pit yämiŋjuk. ¹⁶ Täŋkaŋ komi ämaniye hos terak maŋirani 200 milion ude itkaŋ yän yänjirän nadänjuk.

¹⁷ Täŋpäkaŋ däpmonken hoskät, mähemiyē bok yabänkuro u node yabänjuk; Hos mähemiyē täŋo kupänjek ätu gämäni-inik, ätu gwagäri, ätu jänwam bumik. Täŋ, hos gwäkiwä laion gwäki bumik. U meni gänaŋ nanik kädäp mebet, gupe ba mobä kädäp mebet ikek unitä abuŋ. ¹⁸ Imaka waki umuri yaräkubätä äma ätu däpmän paotkuŋ. Hos meni gänaŋ nanik kädäp mebet, gupe ba mobä kädäp mebet ikek komigämän unitägän kumän-kumän däpuŋ. ¹⁹ Täŋpäkaŋ hos unitäŋo kehäromini uwä meni ba uyaŋi-ken niked itkaŋ. Täŋkaŋ hos uyaŋi uwä gämok bumik, gwäki niked. Unitä komi yämik täkaŋ.

^{20*} Täŋpäkaŋ äma ätu imaka waki umuri uterak kumänjirä ätu oraŋ yämiŋkuŋo upänkaŋ ini bänepi nämo sukurenkuŋ. Ba irit kuŋat-kuŋarita nadänjirä waki kubä nämo täŋjuk. Nämo inik! Ätu uwä mäjo wärata nadäkinik pen täŋkuŋ. Ba yäwik gol ba siriwapän täŋpani ba ain, mobä ba päya kujatpäŋ täŋpani, yabänpäŋ-nadäk nämo täŋpani ba jukunitä nämo nadäwani ba ini kuroŋ nämo kuŋarani u mäde nämo ut yämiŋkuŋ. ²¹ Ude täŋkaŋ äma kumän-kumän däpmäk-däpmäk, äma yärat-yärat, kubokäret, ba kubota u nämo penkuŋ. Nämo inik!

10

Aŋerotä buk täpuri Jonta imän naŋjuk

¹ Eruk ude käwa tärenjirän äneŋi kubä node kakgän täŋjuk; Aŋero kehäromi niked kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋjirän kaŋjuk. U tektawä gubampän uwäk täŋkaŋ gwäki terak gämok wära gubam terak it täyak udewanitä yewa täŋjuk. Täŋkaŋ inami dapun edap dapuri ude, ba kuroŋi uwä kädäp mebet bumik ude täŋkuŋ. ² Täŋpäkaŋ kerik-ken buk täpuri kubä pipiyänpäŋ injuk. Täŋkaŋ abä kuroŋi bure kädätä gwägu pähap terak yeŋjuk. Täŋ, kuroŋi käpmäk kädawä kome terak yeŋjirän kaŋjuk. ³ Ude täŋkaŋ laiontä gäwo yäk täkaŋ ude gera

* 9:13-14: Rev 8:3 * 9:13-14: Rev 16:12 * 9:15: Rev 8:7-12 * 9:20: Rev 16:9,11; Ais 2:8,20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7; Sam 135:15-17; Dan 5:23

pähap yänjuk. Ude yänjirän iromän 7tä iniŋ yänjuk. ^{4*} Iromän 7tä iniŋ yänjirä uterakgän näk kudän täwayän täŋkut. Ude täjira kunum gänäŋ man kotäk kubä ɲode yänjirän nadänkut; Kudän täwenö! Man iromän 7 unitä yäŋo u nadäk-nadäkka-ken käbop inŋ yäk.

^{5*} Ude nadänpän kanjut; Aŋero gwägu pähap ba kome terak yeŋjirän kanjuro u keru bure käda kunum iwoŋärenjuk. ^{6*} Ude tänpän Anutu, irit tärek-täreki nämo, ba kunum kome, gwägu pähap ba imaka kudup uterak itkan u yäwän ahäwani, u wäpi terak ɲode yänkehärom täŋjuk; Kadäni käroni nämo itnayän. Kadäni ahatak! ^{7*} Unita aŋero namba 7tä womat piänjirän Anututä kämi täkta nadäk käbop peŋkuko u apiŋo täj-tärewayän. Watä ämaniye profet bian yäwetkuko udegän ahänjirän tärewayän yäk.

⁸ Aŋero nabä 7tä ude yänjirän kunum gänäŋ nanik man kotäk nadänjukuro u äneŋi yäkgän tänjirän nadänkut. U ɲode näwetjuk; Gäk pänku buk täpuri aŋero gwägu pähap ba kome terak yeyak u keru-ken pipiyänpän inŋitak u yäpmän! ⁹ Ude yäwänä näkä pänku aŋero, buk u täga namayän? yän iwetkut. Iwerawä ɲode näwetjuk; Buk täpuri ɲo yäpmänkan naŋ yäk. Naŋkan mekaken gäripi säkgämän nadäwayän, kuron doki bumik. Upänkan kokka gänäŋ äpmonjirän wakiinik nadäwayän yäk. ¹⁰ Ude näwerirän buk täpuri u keru-ken nanik yäpmänpän naŋkut. Naŋkan mena-ken gäripi nitek, kuron dok bumik nadänkut. Upänkan käma äpmonpäkan kokna-ken wakiinik kubä nadänkut. ¹¹ Nänpakan näwetjuk; Eruk, äma äbot komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yäwani ba intäjukun ämaniye, imaka kämi ahän yämikta yäwani u äneŋi kan yänahänpän yäwet yäk.

11

Äma yarätä Anutu täŋo meni jinom yänahänjumän

^{1*} Eruk, aŋero unitä jikon, ähottaba udewani, imaka imaka täŋo käroni peŋpän käwani nitek kubä namiŋkan ɲode näwetjuk; Gäk jikon ɲo yäpmän pänku Anutu täŋo kudupi yot u, ba unitäŋo alta terak peŋpän käroni kanpän nadä yäk. Täŋkan ämawebe yot u gänäŋ iniŋoret epän täŋ itkan u kan dani yäk. ^{2*} Täŋ, kudupi yot yäma-ken yewa täŋ-äyänurani unitäŋo käroni nämo peŋpän käwen. Bägup uwä guŋ ämawebe äbotta yäniŋ kirewani yäk. Guŋ ämawebe uwä kudupi yotpärare bämopi-ken yeŋ gatänjtän kuŋarirä komepak 42 ude api tärewek

* **10:4:** Dan 8:26; Dan 12:4,9 * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:6:** Neh 9:6; Sam 146:6 * **10:7:** Dan 9:6,10; Amo 3:7 10:9 Ese 2:8, 3:1-3 * **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; Rev 12:6, 13:5

yäk. ³Tänkaŋ näkŋo man yänjahäwani äma yarä unita kehäromi yämiŋira näkŋo man yänjahän yäpmän kuŋirän kadäni udegän, kepma 1,260 ude api tarewek. Täŋkaŋ äma yarä uwä butewakini kwawak pewän ahäkta tek upuri nikekpän api täŋpen kuŋatdeŋ. ⁴*Äma yarä uwä olip päya yarä u, ba penyänjek yarä, kome pähap täŋo Ekäni injamiken it takamän u.

⁵*Eruk, äma kubätä äma yarä u komi yämeko uwä kädäp mebet äma yarä unitäŋo meni-ken naniktä abämaŋ päŋku äma iwan täŋ yämeko u kumän-kumän ijiwek. Äma udewani kädet uterak kumäkta biŋam yäk. ⁶*Tänpakaŋ man yänjahäwani äma yarä uwä kadäni man yänjahadayän takamän-ken u bämopi-ken iwän inin bitnäkta kehäromi yämani. Ba ume dapuri täŋpewän nägät äworekta kehäromi yämani. Ba imaka waki umuri-inik mebäri mebäri kome terak iniken gärip terak täga pewän ahäneŋ.

⁷*Tänpakaŋ äma yarä uwä man yänjahäk epän täntän kuŋattäkon tareŋirän, tom pähap kubä, awaŋ käroŋi boham u gänaŋ nanik abänkaŋ yarä ukät ämiŋpäŋ kehäromini yäpmän äpäŋpäŋ kumän-kumän api däpek yäk.

⁸*Kumän-kumän däpänkaŋ man yänjahäwani äma yarä unitäŋo komegup yotpärare pähap, Ekänini päya kwakäp terak kumbuk-ken u bämopi-ken api pätdeŋ yäk. Yotpärare u wäpi Sodom, ba wäpi Isip yän yäwani. Wäp uwä man wärani ude bumik. ⁹Äma yarä u yotpärare bämopi-ken parirän ämawebe äbori äbori, komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yäwanitä äbä äma ätutä yarä u änektä yäniŋ bitnäŋpäŋ jop yabän irirä kepma yaräkubä täŋkaŋ äneŋi kepma kubä moräki tarewek yäk. ¹⁰Tänkaŋ komen ämawebe unitä ŋode api yäneŋ; Äma yarä u ämawebe komeni komeni komi pähap nimiŋkumän. Unita wisikinik kumänkamän yän api yäneŋ. Ude yänkaŋ äŋnak-äŋnak täŋit kap teŋit ba iron kowata kowata api täneŋ yän näwetkuk.

¹¹*Eruk, kepma yaräkubä täŋkaŋ äneŋi kepma kubä moräki irän tareŋirän ŋode kaŋkut; Anututä woŋ irit nikek piänpewän äma yarä uken äpmoŋirän kodak täŋpäŋ akuŋkumän. Kodak täŋpäŋ akuŋirän yabänkaŋ ämawebe bumta umuntaŋkuŋ. ¹²*Umuntaŋ irirä äma yarä uwä kunum gänaŋ man kotäk gera terak ŋode yänirän nadänkumän; Njo abun! Yänirän iwaniye itkaŋ yabän yäwat irirä gubamtä äma yarä u oraŋ yäpmän kunum gänaŋ äroŋkuk.

* 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * 11:6:

1Kin 17:1; Kis 7:17-20; 1Sml 4:8 * 11:7: Dan 7:21; Rev 12:17; Rev 13:1,7, 17:8

* 11:8: Luk 13:34 * 11:11: Ese 37:5,10 * 11:12: 2Kin 2:11

13 *Eruk, uterakgän koŋ pähap kwainpewän yotpärare unitäŋo moräki awähurirän ämawebe 7,000tä kumbuŋ. Täŋpäkaŋ ämawebe nämo kumbuŋo uwä umun pähap nadänpäŋ Anutu kunum mähemi u iniŋ orerirä yabäŋkut.
 14 *Täŋpäkaŋ imaka umuri kaŋkuro u umuri pähap namba 2. Täŋkaŋ äneŋi umuri pähap namba 3 unitä ahäwayäŋ keräp täyak.

Aŋero namba 7tä womat piänjuk

15 *Aŋero namba 7 unitä womat piänjirän ämawebe kunum gänaŋ itkaŋ u gera ŋode yänjirä nadäŋkut;
 Eruk, kome pähap ŋo kaŋiwatta Ekäninin-kät unitäŋo iwoyäwani Kristo uken kehäromi ba wäpi biŋam apiŋo pat yämitak. Ekäninin uwä kaŋiwat epäni tärek-tärek nämo api täŋ yäpmäŋ ärowek yäk.

16 *Ude yänjirän äma ekäni 24, maŋirani bägup terak Anutu injamiken it täkaŋ unitä Anutu iniŋoretta kuroŋi-ken injami yäpä äpmonpöpäŋ yänkuŋ; 17 *Ekäni, kehäromi mähemi, itkunonitä api it yäpmäŋ ärowen.

Gäk kehäromika pähap terak kaŋiwat epänka yäput peyan unita bänep täga pähap gäwetkamäŋ.

18 *Komen ämawebetä kokwawak wakiinik kubä nadän yäpmäŋ äbuŋo upänkaŋ gäkŋa kokwawakka kwawak pewi ahäta kadäni ahätak.

Ba äma kumbani yäpmäŋ danikta kadäni ahätak. Täŋpäkaŋ epän watä ämakaye profet u, ba kudupi ämawebe äpani ärowani, ganiŋoret täkaŋ unita kowata säkgämän yämikta kadäni ahätak.

Ba äma kome täŋpawak täkaŋ u däpmäŋ paotta kadäni ahätak yäk.

19 *Ude yäwä täreŋirän Anutu täŋo kudupi yot kunum gänaŋ itak u yäma däärirän Anutu täŋo topmäk-topmäk kubägän unitäŋo gäpe kwawak irirän kaŋkut. Eruk uterakgän yäpä kwiniŋit, iromäŋ mämä ba äma kotäk ahäŋit, koŋ kwaiŋit, iwän mim nitek maŋirän kaŋkut.

12

Webe kubäkät gämok pähap kubä

1 Eruk, ude kaŋkaŋ äneŋi kubä ŋode kaŋkut. Kunum terak kudän inidewani kubä ahäŋirän kaŋkut; Webe kubä, edap dapuritä tek ude uwäk täwani. Täŋkaŋ gämori-ken komepaktä

* 11:13: Rev 8:5, 16:18 * 11:14: Rev 9:12 * 11:15: Kis 15:18; Sam 10:16;

Dan 2:44; Oba 21 * 11:16: Rev 4:4,10 * 11:17: Rev 1:4,8, 15:3 * 11:18:

Sam 2:1, 46:6; Rom 2:5; Rev 10:7, 19:5; Sam 115:13 * 11:19: Hib 9:4; Rev 8:5, 15:5; Rev 16:21

iränkaŋ gwäki-ken gwäpä ude guk 12 udetä ijiŋ-yäŋeŋkuŋ.
 2 * Täŋkaŋ webe uwä nanak kok itkaŋ nanaktä komi injirän
 kähän yäŋ itkuk. 3 * Kähän yäŋ irirän kunum terak kudän
 inidewani kubä äneŋi ahäkgän täŋkuk. U gämok gämäni pähap,
 gwäki 7. Eruk, gwäki 7 uterak joŋani 10 ude itkuŋ. Ba gwäki
 kubäkubä terak gwäpä äma ärowani täŋo udewani 7tä itkuŋ.
 4 Täŋpäkaŋ gämok unitä kunum terak guk kukŋi käda nanik
 kudup uyaŋitä päripmäŋ-pewän kome terak maŋkuŋ. Maŋirä
 gämok u päbä webe unitä nanak u bäyawän näŋpa yäŋkaŋ webe
 u iŋamiken kaŋ-gwäjiŋ itkuk.

5 * Täŋpäkaŋ nanak u ain pärip-pärip iŋitkaŋ guŋ ämawebe
 komeni komeni kehäromigän yabäŋ yäwarekta yäwani upäŋ
 bäyaŋkuk. Bäyawänä aŋerotä bäräŋeŋ pudät yäpmäŋ Anutu-
 ken ba Anutu täŋo maŋirani bägup säkgämän uken kuŋkuŋ.
 6 * Yäpmäŋ kuŋirä webe u metäŋpeŋ kumaŋ kome jopi-ken,
 Anututä iwoyäŋ imiŋkuk-ken kuŋkuk. Uken Anututä watäni it
 yäpmäŋ kuŋirän kepma 1,260 tärekta yäwani.

7 * Eruk näk pen kaŋiwat irira kunum gänaŋ ämik pähap kubä
 ahäŋkuk. Ämik täŋkuŋo u aŋero täŋo intäjukun äma wäpi Maikel
 ukät äboriye ätukät gämok pähap ukät ämiŋkuŋ. 8-9 * Ämiŋpäŋ
 Maikelkät äboriyetä gämok-kät äboriye täŋo kehäromini yäpmäŋ
 äpuŋ. Kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ kunum gänaŋ wari itta
 nämo, yäwat kireŋpewä kome terak ukädagän äpuŋ. Täŋ, gämok
 pähap uwä gämok bian-inik itkuko ukeŋo wäpi kubä äma waki,
 wäpi kubä Satan, kome ämawebe päke ŋo täŋyäkŋarani u.

10 * Ude kaŋkaŋ irira kunum gänaŋ gera taŋi kubä ŋode
 yäŋkuk;

Eruk apiŋo Anutu täŋo yäpätägak epän täkta yäwani ukeŋo
 ahätak. Bureni, Anutu intäjukun-inik itak unitä
 kehäromini kwawak pewän ahätak.

Ba unitäŋo iwoyäwani Kristo u apiŋo wäpi biŋam kwawak
 pewän ahätak.

Wisiknin! Äma waki kepma bipani Anutu iŋamiken notniyeta
 yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat man yäwani ukeŋo kunum gänaŋ
 nanik yeŋtäreŋ maŋpän äpnotak.

11 Bureni-inik! Notniyetä äma waki täŋo kehäromi yäpmäŋ
 äpuŋo uwä, Tom Bätaki täŋo nägäri unitäŋo kehäromi
 terak, ba Anutu täŋo man bureni, gwäk pimiŋpäŋ
 yäŋahäntäŋ kuŋkuŋo uterak kehäromini yäpmäŋ äpuŋ.

Täŋkaŋ Anututa nadäŋpäŋ gupi iniŋ kirekta nämo iyap taŋkuŋ.

12 * Unita kunum gäk, ba imaka gäkä terak itkaŋ u kuduŋtagän

* 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:5: Sam 2:9; Rev 19:15 * 12:6:

Rev 11:2-3 * 12:7: Jud 9 * 12:8-9: Stt 3:1,14; Luk 10:18, 22:31; Rev 20:2

* 12:10: Jop 1:11; Sek 3:1 * 12:12: Ais 44:23; Ais 49:13

oretoret pähap nadäkot!

Upänkaŋ kome gwägu, ek butewaki pähap nadäkon! Imata, äma waki, ekken ärenkuko itak. U kadäni keräpigän irayän täyat yän nadänpän kokwawak pähap nadatak!

¹³ Tänpäkaŋ gämoktä kunum gänaŋ nanik näwat kirenpewä kome terak äpätat yän nadänpän koki wawäpän webe, nanak ämani bäyaŋkuko u urayän iwatkuk. ¹⁴ * Ude täŋirän webe nanak bäyaŋkuko unita siän pähap täŋo piri imä penkaŋ gämok waki u kaŋumuntaŋ piän kome jopi-ken kuŋkuk. Kome uken säkgämän irirän watäni it yäpmän kuŋirä obaŋ yaräkubä täŋkaŋ äneŋi obaŋ kubä moräki tärekta yäwani. ¹⁵ Tänpäkaŋ gämok unitä webe u utta ume dapuri meni-ken ume tokät täkaŋ ude abänkaŋ webe u urayän täŋkuk. ¹⁶ Täŋirän webe u täŋkentäktä kometä aŋeŋpän ume pähap, gämok meni gänaŋ nanik äbuko u kudup kämän äpmonkuŋ. ¹⁷ * Kometä ude täŋirän gämok u koki wawäpän webe unitäŋo nanakiye ätuken ämik pewän ahäktä kuŋkuk. Webe unitäŋo nanakiye u Anutu täŋo man buramiwani ba Jesutä man bureni yänahäk täŋkuko unita nadäkinik täŋpani.

¹⁸ Ude täŋkaŋ gämok pähap u gwägu pomi-ken itkuk.

13

Tom umuri pähap yarä ahänkumän

¹ * Eruk u yabänkaŋ äneŋi kubä ŋode kagän täŋkut. Tom pähap kubä gwägu pähap gänaŋ ahänjirän kaŋkut. U gwäki 7, joŋani 10. Täŋkaŋ joŋani kubäkubä terak äma ärowani täŋo gwäpätä itkuŋ. Täŋkaŋ damani kubäkubä terak Anututa yänärok man kudän täwani. ² * Tänpäkaŋ tom uwä tom komigämän kubä wäpi lepat udewani. Täŋkaŋ kuroŋi uwä tom taŋi kubä wäpi bea unitäŋo kuroŋi udewani. Täŋ, meni uwä laion meni bumik. Unitä ahänjirän gämok pähap gwägu gägäni-ken itkuko unitä iniken kehäromi, wäpi biŋam ba komeŋi, tom pähap unita imiŋkuk.

³ * Tänpäkaŋ tom pähap unitäŋo gwäki kubä utpewä kumbuko upänkaŋ paräm gwäki-ken tokneŋpän tägaŋkuko u bärämi pen itkuk. Täŋkaŋ tom pähap u kaŋpänä komeŋi ämawebe kuduptagän kikuŋutpän jäkjäk yamänpän iwarän täŋkuŋ. ⁴ Iwarän täŋpän iniŋ oretpän yänkuŋ; Wära, tom inide-wani kubä käkamän yäk. Netätä ukät täga ämiden? Ude yänkaŋ gämok pähap u imaka, udegän iniŋ oretkuŋ, tom pähapta kehäromini imiŋkuko unita.

⁵ * Eruk, tom pähap u iniken wäpi yäpmän äronpän Anutu

* **12:14:** Dan 7:25, 12:7 * **12:17:** Rev 11:7, 14:12 * **13:1:** Rev 12:3; Rev 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** Rev 17:8 * **13:5:** Dan 7:8,25; Dan 11:36; Rev 11:2

yänärok iwet yäpmän kukta, ba komen ämawebeniye yabän yäwatta komepak 42 ude iniŋ kirewani. ⁶ U Anutu wäpi, Anutu täŋo komeni, ba Anutu täŋo kudupi ämawebeniye kunum gänaŋ itkaŋ u yänärok pähap yäwet täŋkukonik. ⁷ * Täŋkaŋ kudupi ämawebe ukät ämik täŋpäŋ kehäromi yäpmän äpäkta kehäromi imani. Täŋpakaŋ ugän nämo. Ämawebe äbori äbori, komeni komeni, man kotäk mebäri mebäri yäwani ba gupi mebäri mebäri u yabän yäwatta kehäromi yäpuk. ⁸ * Täŋpakaŋ komen ämawebe kuduptagän bumiktä wäpi api iniŋ oretneŋ. Ämawebe tom pähap u iniŋ oretnayän takaŋ uwä kunum kenta kome nämo pewän ahäŋirän wäpi irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak nämo kudän täwani u. Täŋkaŋ irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ u Tom Bätakitä ini kudän täwani.

⁹ Eruk, in jukujin nikektä man ŋo ket nadäkot;

¹⁰ * Äma kubä komi yot gänaŋ itta biŋam yäwani täŋpänä, komi yot gänaŋ bureni api irek.

Ba äma kubä äma keru terak kumäkta biŋam yäwani täŋpänä, äma keru terak bureni api kumbek.

Mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom täŋpäŋ nadäkiniki nämo pewä putäreneŋ.

¹¹ Eruk u kaŋpäŋä tom pähap kubä äneŋi kagän täŋkut. U kome gänaŋ naniktä abuk. Joŋani yarä, api äbani, sip-sip nanaki täŋo udewani upänkaŋ man kotäki uwä äririn täŋo kotäk ude. ¹² Täŋpakaŋ tom u tom intäjukun ahäŋirän kaŋkuro u inamiken itkuk. Täŋkaŋ tom yarä unitäŋo kehäromini uwä mebäri kubägän. Kehäromini uterak peŋ yäwet-pewän komen ämawebe kuduptagän tom intäjukun ahäwani, paräm bäräm nitek u iniŋoret täŋkuŋonik. ¹³⁻¹⁴ * * Täŋkaŋ tom intäjukun ahäŋkuko u dubini-ken itkaŋ kudän mebäri mebäri u täkta kehäromi imani udegän täk täŋkukonik. Kudän kubäwä, ämawebe kaŋirä kädäp mebet kunum gänaŋ nanik täŋpewän äpäk täŋkukonik. Kudän udewani terak tänyäkŋat-pewän ämawebetä tom pähap intäjukun ahäŋirän uräkaŋ nämo kumbuko u iniŋoret täŋkuŋonik. Täŋpakaŋ kudän kudupi udewani täŋkaŋ ämawebe ŋode peŋyäwet täŋkukonik; In tom u oraŋ imikta yäwik kubä täŋ imut yäk. ¹⁵ * Ude yäwet-pewän täŋirä tom mäden ahäŋkuko u kehäromi ŋode täkta imani nitek; Meni woŋ piäŋpewän äpmonjirä yäwik u wareŋ täŋpäŋ man ŋode yänkuk; Äma näk nämo nanin oretnayän täŋo uwä kumän-kumän api däpet yäk.

* **13:7:** Rev 11:7 * **13:8:** Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6; Rev 17:8; Rev 20:12,15, 21:27

* **13:10:** Jer 15:2, 43:11; Mat 26:52; Rev 14:12 * **13:13-14:** Mat 24:24; 1Kin

18:24-39 * **13:13-14:** Lo 13:1,4; Rev 19:20 * **13:15:** Dan 3:4-6

16 Tãŋpãkaŋ ugãn nãmo. Tom pãhap mãden ahãŋkuko u komi ãmaniye yãwet-pewãn ãmawebe ãrowani ba ãpani, jãwãri ba tuŋum ikek, watã epãn tãŋpani ba wãpi biŋam ikek u kudup yepmãŋitpãŋ keru bure kãda terak ba damani terak kudãn kubã dãpmãŋ gatãŋkuŋ. 17 * Ude tãŋirã ãma kudãn udewani nitek nãmowã ketem tuŋum kubã tãga suwanãŋi nãmo, ba ãma kubãtã ãma uken tuŋum tãga suwanãŋi nãmo. Tãŋpãkaŋ kudãn uwã tom pãhap unitãŋo wãpi ba wãpi tãŋo namba. 18 Tãŋpãkaŋ ãma nadãk-nadãk ikektã kudãn ŋonitãŋo mebãri tãga nadãwãn tãreneŋ. Namba damani-ken dãpmãŋ gatãwani u ãma kubã tãŋo wãpi. Namba uwã 666.

14

Tom Bãtaki-kãt ãmawebeniye tãŋo man

1 * U kaŋpãŋã ãneŋi dapun tãŋpãŋ Tom Bãtaki Saion pom terak irirãn kaŋkut. Saion pom terak irirãn ãmawebe 144,000 Tom Bãtaki-kãt Nani tãŋo wãpi kudãn, damani terak kudãn tãwani unitã itgwãŋiŋ irirã yabãŋkut. 2 * U yabãŋpãŋ gera kubã kunum gãnaŋ ume tokãtkaŋ mãmã yãk tãkaŋ ude, ba iromãŋtã mãmã kuŋayãk tãyak ude yãŋirãn nadãŋkut. Ba man kotãk u ãmatã wagãm sãkgãmãn utpãŋ kap tek tãkaŋ ude nadãŋkut. 3 * Tãŋpãkaŋ ãmawebe 144,000 uwã Ekãni-kãt imaka kuŋatkuŋat ikek 4 ukãt ãma ekãni 24 u iŋamiken itkaŋ kap kodaki kubã teŋkuŋ. ãmawebe 144,000 Anututã komen ãmawebe u bãmopi-ken nanik yãmaŋkutkuko unitãgãn kap u tekta mebãri nadãŋkuŋ, pãke ukãt nãmo. 4 * Uwã ãma kubokãret nãmo tãŋpani, kudupi siwoŋigãn kuŋarani u, ba Tom Bãtakitã deken kwãnã ugãn iwarani u. ãmawebe u Tom Bãtakitã komen ãmawebe bãmopi-ken nanik suwanãŋpãŋ inita biŋam yãmagurani. Uwã äbot intãjukun Anutu ba Tom Bãtakitã ini yãniŋ oretta biŋam iwoyãŋ yepmaŋpani u. 5 * U kurãki-inik, meni-ken jop manman kubã nãmo ahãwani.

Aŋero yarãkubãtã man yãŋahãŋkuŋ

6 Eruk ãneŋi aŋero kubã kunum terak piãŋ kuŋirãn kaŋkut. Aŋero u Manbiŋam Tãga tãrek-tãreki nãmo u yãpmãŋ kuŋatkaŋ ãmawebe äbori äbori, komeni komeni, mani kotãk mebãri mebãri yãwani ba gupi mebãri mebãri gera terak ŋode yãŋahãŋpãŋ yãwetkuk; 7 * In Anututa umuntaŋpãŋ wãpi biŋam yãpmãŋ akuwut! Anututã ãmawebe yãpmãŋ danik-danik

* 13:17: Rev 14:9,11; Rev 16:2, 19:20; Rev 20:4 * 14:1: Rev 3:12, 7:3,4 * 14:2: Ese 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * 14:3: Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * 14:4: Efe 5:27 * 14:5: Sam 32:2; Sef 3:13 * 14:7: Rev 10:6

kadäni keräp täyak yäk. Unita Anutu kunum kenta kome, gwägu pähap ba ume dapuri yäwän ahänkuŋo u iniŋ orerut!

8 * Täŋirän äneŋi aŋero kubätä noripaki u iwatpän ŋode yänkuk; Wisikinik! Babilon yotpärare paot-inik täyak. Yotpärare u mähemi komeni komeni kubokäret wain ume komi nitek yepmäŋ towiŋtäŋ kuŋatkuko ubayän yäk. 9-10 *

* Ude yänirän äneŋi aŋero kubätä noripak yarä yäwatpänä gera terak ŋode yänkuk; Äma kubätä tom pähap u ba yäwiki u yäniŋ oretpän wäpi kudän damani ba keriken yäpayän täko uwä Anutu täŋo kokwawaki umuri pähap unitä, ume komigämäntä-yän iŋtäyiŋirän api nadäwek. Ähan nämo api nadäwek yäk. Nämo inik, Tom Bätaki-kät kudupi aŋeroniye iŋamiken kädäp komigämän ba mobä kädäp ikektä-yän iŋtäyiŋ yäpmäŋ api ärowek yäk. 11 * Täŋpän kädäptä äma udewani komi yewayän täyak unitäŋo gupeni paot-paori nämo api ärowek. Bureni-inik, äma tom pähap u ba yäwiki yäniŋ oretpän wäpi kudän damani ba keriken yäpnayän täŋo uwä mäniŋ kubä yäpmäkkät nämo, komigän pen api nadän yäpmäŋ äronen yäk.

12 * Eruk mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom täŋpän Anutu täŋo man buramiŋpän nadäkiniki Jesuken pek täkaŋ uwä nämo pewä putäreneŋ.

13 * Täŋpäkaŋ äneŋi kunum gänaŋ gera kubä ŋode yänirän nadäkgän täŋkut; Man ŋo kudän tä yäk. Yäput penpän apiŋonitä ämawebe Jesuta nadäkinik täŋpän kumnayän täkaŋ uwä oretoŋ terak it täkaŋ. Ude yänirän Munapiktä ŋode yänkuk; Man u bureni yäyak yäk. Äma Jesuta nadäkinik täŋpän kumnayän täkaŋ u komi epän kome terak itkaŋ täŋkuŋo u penpän säkgämän kwikinik api itneŋ yäk. Imata, täktäki säkgämän u nitek bok api kuŋen yäk.

Kome terak ketem puget-puget kadäni

14 * Täŋpäkaŋ näk äneŋi dapun täŋjira uterakgän gubam paki ahänkuk. Gubam uterak äma kubä Äma Bureni-inik unitäŋo iŋam dapun bumik unitä maŋit itkuk. Äma unitäŋo gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä, golpän täŋpani. Keriken päip komigämän kubäpän iŋit itkuk. 15 * Ude iŋitkaŋ irirän kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä äpänpän aŋero gubam terak itkuko u gera terak ŋode iwetkuk; Kome terak epänka-ken ketem bureni puget-puget kadäni ahätak ubayän. Unita gäk päipka yäpmäŋ päpmo kome terak ketem bureni

* 14:8: Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rev 17:2, 18:2,3 * 14:9-10: Rev 13:12-17

* 14:9-10: Stt 19:24; Sam 11:6, 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15; Ese 38:22; Rev 15:7, 16:19; Rev 19:20, 20:10; Rev 21:8 * 14:11: Ais 34:10; Rev 13:12-17; Rev 19:3

* 14:12: Rev 12:17, 13:10 * 14:13: 1Ko 15:58; Hib 4:10 * 14:14: Dan 7:13

* 14:15: Ioh 2:12

däpmänpäŋ yäpmäŋ yäk. ¹⁶ Ude yäwänä, eruk äma gubam terak itkuko unitä päipi wepmätpäŋ ketem bureni kome terak itkuŋo u kudup madänpäŋ yäpuk.

¹⁷ Ude tänpänkaŋ kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä päip, meni komigämän initkanŋ äpuk. ¹⁸ * Äpäŋirän aŋero noripaki kubätä alta terak naniktä äpuk. Aŋero u uwä kädäpta watäni irani. Unitä noripaki päip komigämän initkuko unita gera ŋode yäŋkuk; Kome terak wain mujipi gämäneŋ morekaŋ. Unita gäk päipka unitä kome terak wain bureni madänpäŋ yäpmäŋ yäk. ¹⁹⁻²⁰ * Ude yäwänä aŋero noripaki unitä kome terak wain bureni kudup madänpäŋ yäpmäŋ päŋku Anutu kokwawaki täŋo gäpe pähap yotpärare mädeni kända itkuko u gänaŋ pewän äpmonkuŋ. Pewän äpmonpöpäŋ yeŋ käkärirän nägät pähap kubä äpuk. Äpäŋpäŋ gwägu pähap äworeŋkuk, kukŋitä kukŋi udu 300 kilomitas bumik. Ba kəronji, hos täŋo kuroŋi-ken umunitä päŋaba geŋi terak bumik tokŋeŋkuk.

15

Komi bəräpi paotpaot täŋo manbiŋam

¹ * Tänpäkaŋ kunum terak kudän kudupi pähap, inipärik kubä äneŋi ŋode ahäŋirän kaŋkut; Aŋero 7tä imaka umuri 7 tärek-tärek keriken injit itkuŋ. Tärektärek yäyat uwä imaka umuri u ahäwä täreŋirä Anutu täŋo kokwawak imaka, kadäni ugän ahäwän tärekta yäwani. ²⁻³ * * Tänpäkaŋ gwägu kubä kaŋkuro uwä kwawanigän, ijiwä tumäŋ-kuk, kädäp mebetkät awähurani bumik kaŋkut. Tänpäŋ ämawebe mäyap gwägu unitäŋo pomi-ken itkuŋ. Uwä ämawebe tom pähap ba yäwiki ba unitäŋo wäpi täŋo namba kehärom tänpäŋ mäde ut yämiŋkuŋo u kuduŋtagän. Itkaŋ wagäm, Anututä yämiŋkuko u injipäŋ Anutu täŋo watä epän äma Moses ba Tom Bätaki, yarä unitäŋo kap ŋode teŋkuŋ;

O Ekäni Anutu tänpämerek, gäk epän ärowani pähap, tägagämän-inik kubä täk täyan. Äma komeni komeni unitäŋo Ärowani Pähap, gäkŋo kädət u siwoŋi bureni-inik.

⁴ * Ämawebe kuduŋtagän api oraŋ gamineŋ. Ba äma kubätä wäpka biŋam nämowä nämo api ganiŋ oretneŋ.

Gäk kubä-tägän siwoŋi ubayäŋ. Unitä ämawebe komeni komeni gäkken äbänpäŋ gukut imäpmok täŋ gamut!

Tänpäkaŋ gäk yäpmäŋ danik-danik epän bureni täŋjiri mebəri kwawak ahäk täyak.

Kap ude teŋirä nadäŋkut.

* **14:18:** Jol 3:13 * **14:19-20:** Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15 * **15:1:** Wkp 26:21; Rev 15:6-7 * **15:2-3:** Rev 4:6, 5:8 * **15:2-3:** Kis 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; Sam 139:14; Sam 145:17 * **15:4:** Jer 10:6-7; Sam 86:9

5 * Tänpäkaŋ näk dapun tänpäŋ kunum gānaŋ Anutu täŋo yottaba, kudupi yot unitäŋo yāma tumāŋirān kaŋkut. 6 * Tumāŋirān aŋero 7, imaka waki umuri-inik 7 u yot gānaŋ nanikpāŋ yāpmāŋ āpuŋ. Aŋero u teki paki, āgo wabiwani. Täŋkaŋ meran golpāŋ tänpāni pāŋ kupāŋi-ken meran täŋkuŋ. 7 * Äpāŋirā imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukāt nanik kubātā aŋero 7 gāpe golpāŋ tänpāni 7 ude yāmiŋtāŋ kuŋkuk. Gāpe u gānaŋ Anutu irit paot-paori nāmo unitäŋo kokwawakitā tokŋeŋ patkuk. 8 * Tänpäkaŋ kudupi yot gānaŋ Anutu penyāŋeki ba kehāromini, gupe bumik unitā tokŋeŋpāŋ patkuk. Täŋkaŋ aŋero 7tā imaka waki umuri-inik 7 u täŋpewā nāmo ahāŋ moreŋirān yot gānaŋ ārokārok täŋo kādet täŋpipiŋkuk.

16

Anutu täŋo kokwawakita man

1 * Ude ahāwānkaŋ kudupi yot gānaŋ naniktā gera kubā ŋode ahāŋirān nadāŋkut. U aŋero 7 ŋode yāwetkuk; In gāpe 7 u yāpā āreyāŋirā Anutu täŋo kokwawak kome terak umu piwā āpmonput yāk. 2 * Ude yāŋirān aŋero namba 1 unitā ini gāpe gānaŋ nanik kome terak piwān kuŋkuŋ. Piwān kuŋirā tom pāhap täŋo wāpi kudān ikek ba yāwikita gukut imāpmok täŋ imani āmawebe u gupi terak umetumet parām tarāki komigāmān u ahāŋ yāmiŋkuk. 3 * Tänpäkaŋ aŋero namba 2 unitā iniken gāpe yāpān āreyāŋirā gwāgu pāhap gānaŋ āpmonkuk. Äpmonirān gwāgu pāhap u tabā nāgāt bumik āworeŋkuk. Ude āworeŋirān gwāgu pāhap gānaŋ tom kudup kumbuŋ.

4 * Tänpäkaŋ aŋero namba 3 unitā gāpeni gānaŋ nanik piwān kuŋirān ume taŋi tāpuri kudup nāgāt āworeŋkuŋ. 5 * Ude täŋirān aŋero kubā ume watā irani unitā Anutu ŋode iwerirān nadāŋkut;

Siwoŋi kurāki itkunonitā itan, Äma waki tänpāni ŋonita kowata yāmitan u siwoŋi tāyan.

6 * Äma ŋonitā kudupi āmawebe ba profet āmakaye dāpmāŋ-pewā nāgāt piŋkuŋo unita kowata nāgāt yepmāŋ towiŋiri nākaŋ u tāgatak.

7 * Ude yāŋirān altatā man ŋode yāŋkuk;

* 15:5: Kis 38:21 * 15:6: Rev 15:1 * 15:7: Rev 14:10 * 15:8: 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Ese 44:4 * 16:1: Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Sef 3:8 * 16:2: Kis 9:10; Lo 28:35; Rev 13:12-17 * 16:3: Kis 7:17-21 * 16:4: Sam 78:44 * 16:5: Sam 119:137; Rev 1:4 * 16:6: Sam 79:3; Ais 49:26 * 16:7: Sam 19:9; Rev 15:3, 16:14; Rev 19:2

Bureni-inik! Ekäni tänpämerek mähemi, momita kowata dämpänj tärek täyan u siwoŋi-inik, täga täyan.

8 Ude tänpäkaŋ aŋero namba 4 unitä gäpeni gänaŋ nanik piŋpewän edap terak äpmonjuk. Edap terak äpmonjirän edaptä kädäp bumik äma ijikta kehäromi yäpuk. 9 * Edap kädäp ikek yeŋjirän äma uwä komi bumta nadänpäŋ imaka umuri unitäŋo mähemi Anutu, man wakiwaki yänpäŋ ibenkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ bänepi sukurenpäŋ Anutu iniŋ oretta bitnäkinik täŋkuŋ.

10 * Tänpäkaŋ aŋero namba 5 unitä gäpeni gänaŋ nanik piŋpewän tom pähap täŋo maŋirani bägup uterak äpmonpänkaŋ komeni kudup pit kubägän bipmäŋ utkuk. Bipmäŋ urirän äma ätu komigämän nadäntängän meberi naŋ däkŋenkuŋ. 11 * Tänpäkaŋ äma u komi nadäŋkuŋo unita, ba paräm gupi-ken tokŋenkuŋo unita Anutu man wakiwaki yänpäŋ ibenkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ bänepi sukurenpäŋ irit kuŋat-kuŋari waki u nämo peŋkuŋ.

12 * Tänpäkaŋ aŋero namba 6 unitä ini gäpe-ken nanik piwän äpmonjirän Yufretis umetä kawuk taŋkuk. Umetä ude kawuk taŋjirän äma ärowani ärowani ba komi ämaniye bok, edap abani kädä naniktä äbäkta kädet tumäŋ yämiŋjuk. 13 Tänpäkaŋ näk kaŋjira gämok pähap u meni gänaŋ nanik, ba tom pähap u meni gänaŋ, ba profet jopi u meni gänaŋ nanik mäjo yarakubä wirit bumik unitä abun. 14 * Mäjo uwä Satan täŋo watä epän täŋpani unitäŋo mäjo wära. Uwä kudän kudupi täkta kehäromi pat yämani. U komeni komeni unitäŋo äma ärowani peŋ yäwet-pewä Anutu Tänpämerek Mähemi unitäŋo kadäni pähapken äbänkaŋ ämik api täneŋ.

15 * Unita ket ŋode nadäwut! Näk iwantä-yäŋ bäräŋek-inik api ahäŋ tamet yäk. Unita äma kubä moräŋ kuŋarira nabäneŋ yäŋ nadänpäŋ kodak itpäŋ tekita watäni irek. Ude täŋpayäŋ täko unita nadäŋjira gäripi nitek täyak yäk.

16 * Tänpäkaŋ mäjo wära yarakubä unitä komeni komeni täŋo intäjukun äma yänpäbä kubä-kengän yepmaŋpäpän kome kubä wäpi Amagedon yäŋ iwerani uken käbeyä täŋkuŋ. 17 * Käbeyä täŋjirä aŋero namba 7 unitä gäpeni gänaŋ nanik kwarut yäbatkuk. Kwarut yäbattän kuŋjirän Ekäni täŋo maŋirani bägup kudupi yot gänaŋ itkuko u gänaŋ nanik gera kubä ŋode ahäŋjirän nadäŋkut; U täretak! 18 * Ude yäwänkaŋ yäpä, iromäŋ mämä pähap ba yäŋ urum-urum ahäŋjuk. Ahäŋjirän

* 16:9: Rev 9:20-21; Rev 16:21 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:22 * 16:11: Rev 9:20-21; Rev 16:21 * 16:12: Ais 11:15; Jer 50:38 * 16:14: Rev 16:7; Rev 19:6,15,19 * 16:15: Rev 3:3,18 * 16:16: Het 5:19; Sek 12:11 * 16:17: Rev 16:1 * 16:18: Rev 4:5

kenänj pähap kwainjuk. Kenänj u bian ämatä kome terak irirä kwaiwani u kudup yärepmit moreŋkaŋ umuri pähap kubä kwainjuk. ¹⁹ * Kwainpewän Babilon yotpärare imätpänj yaräkubä ahänkuŋ. Tänpäkaŋ guŋ ämawebe komeni komeni unitäŋo yotpärare uwä paot moreŋkuŋ. Bureni, Anututä Babilon yotpärare täŋo täktäki wakita nadäwän wawäpänj kokwawaki täŋo ume komi nitek yämän naŋ paotkuŋ. ²⁰ * Ude tänpänkaŋ gwägu pähap bämopi-ken kome täpuri, ba pom käronji käronji uken-uken udegän paot moreŋkuŋ. ²¹ * Ba kunum gänaŋ nanik iwän mim mobä pähap bumik unitä maŋpänj äma däpmänj täyon Anutu man wakiwaki yänpänj ibenkuŋ. U imata, iwän mim ikek taŋkuko uwä umuri pähap, äma kumänj-kumänj däpmäta.

17

Kubokäret webe tom gämäni terak maŋitkuk

¹ * Eruk, aŋero gäpe 7 u yäpmänj kuŋatkuŋo u kubätä näkken äbänpänj man ŋode näwetkuk; Äbänkaŋ ka! yäk. Kubokäret webe pähap ume mäyap terak maŋit täyak uwä kowata ahän imayänj täyak u gäwoŋärewa ka! ² * Webe unitä intäjukun äma ärowani komeni komeni uken-uken nanikkät gäripini däpmänj tärek täŋkuŋ. Ba äma komeni komeni naniktä webe ukät kubokäret tänpänj ämatä ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ täk täkaŋ ude täŋkuŋ. ³ * Ude näwerirän Munapiktä näk magätpänj kome jopi kubäken nämagut yäpmänj kuŋkuk. Tänpäkaŋ uken webe kubä kaŋkut. U tom pähap gämäni kubä terak maŋit itkuk. Tom pähap uwä gupi terak Anutu wäpi yäpmänj äpäta man waki mebäri mebäri kudän täwani. Täŋkaŋ tom unitäŋo gwäki 7, joŋani 10. ⁴ * Täŋ, webe tom uterak maŋitkuko uwä tek gämäni gwagäri udewanipänj gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upänj meran täŋkuk. E, kerikenä gäpe kubä golpänj täŋpani upänj inŋit itkuk. U gänaŋ kaŋgärip ba nadänj gärip ba imaka wakiwaki unitä tokŋeŋpänj patkuk. ⁵ * Dämäni terak wäpi kudän mebäri nitek, käbop nanik ŋode kudän täwani;

BABILON PÄHAP
KUBOKÄRET TÄŊPANI TÄŊO MIŊI,
BA KOMENI KOMENITÄ KUDÄN TARÄKI TARÄKI TÄŊPANI
UNITÄŊO MIŊI NÄK UBAYÄŊ.

* **16:19:** Rev 14:10 * **16:20:** Rev 6:14 * **16:21:** Kis 9:24; Rev 11:19; Rev 16:9,11 * **17:1:** Jer 51:12-13; Rev 17:15 * **17:2:** Ais 23:17; Rev 14:8 * **17:3:** Rev 13:1 * **17:4:** Jer 51:7; Rev 18:16 * **17:5:** Rev 14:8

6 * Tänpäj ɲode kaŋkut; Webe u kudupi ämawebe, Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäŋirä däpman-ŋ-pewä kumbani täŋo nägät wain ume ude gäripi nikek näŋtängän täŋguŋguŋ taŋjirän kaŋkut. Ude kaŋpäj nadäwätäk taŋi tänpäj jäkjäk yäŋkut.

Tom gwäki 7 unitäŋo man

7 * Jäkjäk yäŋira aŋero unitä ɲode näwet yabäŋkuk; Imata nadäwätäk tänpäj jäkjäk yäyan? Näk webe ɲonitäŋo mebäri, ba tom pähap gwäki 7, joŋani 10 unitä kotan imitak ɲonitäŋo mebäri gäwera nadä yäk. 8 * Tom pähap käyan u bian-inik itkuk. Upäj apiŋo nämo itak, kumbuk yäk. Kämiwä awaŋ käroni boham-ken naniktä äyänutpeŋ äneŋi äbäŋkaŋ paotpäŋ paot-inik täkta api kwek. Tänpäkaŋ bian itkukopäj apiŋo nämo itak, ba äneŋi kodak taŋpeŋ api äbeko unita komen ämawebetä kaŋpäj nadäwätäk bumta api täneŋ. Ämawebe nadäwätäk tänyäŋ täŋo uwä wäpi kudän kome ahäŋkuk-kentä it päbä apiŋo irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak nämo kudän täwani.

9 Ude yänpäj näwetkuk; Man ɲowä äma nadäwä tärewanitä nadänaŋi. Gwäki 7 uwä, pom 7 webe unitä uterak maŋit täyak. 10 Ba gwäki 7 u intäjukun äma ärowani 7. Ukät nanik äma ärowani 5 u paotkuŋ. Täŋ, kubä itak ɲo yäk. Ittängän äneŋi kubä api ahäwek. Ahänpäj kadäni keräpi-inik kuŋarekta yäwani. 11 Tänpäkaŋ tom pähap bian itkuko u apiŋo nämo itak unitä äma ärowani 7 unitäŋo tawaŋ terak yäpurärätpäŋ namba 8 ude api täŋpek. Ahänpäj paotpaot täŋo yotpärare-ken api äpmonpek.

12 * Tänpäkaŋ joŋani 10 yabätan uwä, intäjukun äma ärowani 10gän yäk. Unitä kaŋiwat epän täkta kehäromi nämo yäpami yäk. Kämi uyaku, epäni yäput penpäŋ tom pähap ukät kadäni keräpi-inik, aua kubägän ude, kaŋiwat epän täkta kehäromi api yäpneŋ yäk. 13 Täŋkaŋ u kudup bänep nadäk-nadäki kubägän penpäŋ tom pähap unitäŋo epän täŋkehärom takta wäpi biŋam ba kehäromini iniken iniken kudup unitagän api imineŋ. 14 * Täŋirä Tom Bätaki-kät ämik api pewä ahäneŋ yäk. Ämik pewä ahäŋirä Tom Bätakitä kehärom taŋpäj däpmanpäŋ kehäromini api yäpmäŋ äpek. U imata, Tom Bätaki unitägän äma ärowani täŋo ärowani intäjukun ba ekäni täŋo ekäni intäjukun yäk. Täŋkaŋ inigän nämo api täŋpek. Nämo, ini iwaräntäkta iwoyäwani, ämawebe yäpmäŋ danipäj yepmanpäŋ nadäŋ imikinik tak täkaŋ u Tom Bätaki-kät itkaŋ ämik tänpäj iwan unitäŋo kehäromi api yäpmäŋ äpneŋ yäk. Aŋerotä man ude näwetkuk.

Webe ukeŋonitäŋo manbiŋam

* 17:6: Rev 18:24, 19:2 * 17:7: Rev 13:1 * 17:8: Dan 12:1; Rev 11:7, 13:8

* 17:12: Dan 7:24 * 17:14: 1Ti 6:15

15 * Ude näwetpän äneŋi ɲode näwetkuk; Kubokäret webe ume mäyap terak maŋirirän käyan? Ume mäyap uwä äma äbori äbori, komeni komeni uken nanik, äma gupi inŋam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani. 16* Täŋkaŋ joŋani 10 yabätan ukät tom pähap unitä kubokäret webe u kokwawak nadän imiŋpän tek yäŋopmäŋ imiŋkaŋ tohari gupi naŋpän kädäp pewä päŋku api ijiwek. 17 Uwä jop nämo api ahäwek. Nämo, Anututä ini nadäk tawaŋ peŋkuko u bureni ahäкта bänepi peŋ yäwet-pewän bänep kubägän täŋpän tom pähapta watä epän api täŋ imineŋ. Watä epän täŋ imiŋ yäpmän kuŋtäko man Anututä yäŋkuko u bureni ahäŋirän api peney yäk. 18 Täŋpakaŋ webe käyan uwä yotpärare pähap, komeni komeni täŋo intäjukun äma ärowanita intäjukun täŋ yämik täyak u yäk.

18

Webe pähap Babilon u waŋkuk

1 Eruk ude käwa tärewäpän äneŋi aŋero kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän kaŋkut. U ämawebe yabän yäwatta wäpi biŋam ärowani nikek. Täŋkaŋ peŋyäneki pähaptä peŋyänepirän kome terak kepma pähap ude täŋkuk. 2* Täŋpän gera pähap terak ɲode yäŋkuk;

Wisikinik! Babilon yotpärare pähap ukeŋo paot-inik täyak! Kome u apiŋo mäjo wära täŋo kome ude äworetak. Mäjo wakiwaki ba barak tom käbän täwani näŋpanitä apiŋo kome ɲo korekaŋ.

3 * Imata, komen ämawebe kuduŋtagän webe unitäŋo kubokäret kädetta gäripi pähap nadänkaŋ unitäŋo kädet ugän-inik iwat täŋkuŋ, ämatä wain umeta gäripi nadänpän naŋkaŋ täŋguŋguŋ wakiinik täk täkaŋ ude.

Komeni komeni täŋo intäjukun ämatä webe ukät gäripi däpmän tärek täk täŋkuŋ. Täŋirä webe u mäyäk-kät nämo kädet wakiwaki täk täŋkuko uterak monen ämatä monen bumta wädäk täŋkuŋ.

4* Näk man ude nadänpän äneŋi kunum gänaŋ nanik gera kubä ɲode yänirän nadänkut;

Ämawebenaye, in yotpärare u peŋpeŋ äpämaŋ kut! In u täŋkentänpän momi unitä täk täyak udegän täneŋta. In unitäŋo kädet ugän iwatpänä imaka umuri-inik ahän imayän täyak udegän ahän tamekta.

* 17:15: Ais 8:7; Jer 47:2 * 17:16: Rev 18:8 * 18:2: Rev 14:8; Ais 13:21; Ais 34:11; Jer 50:39 * 18:3: Rev 14:8 * 18:4: Ais 48:20; Jer 50:8; Jer 51:6,45; 2Ko 6:17

5 * Nadäkaŋ? Yotpärare unitäŋo momi buŋät yäpmäŋ kunum gänaŋ ŋo abätak. Täŋpäkaŋ kädet wakini unita Anutu nämo guŋtak täyak u nadätak! yäk.

6 * Unita inta kädet waki täŋ tamiŋkuko kowata ähan yäpektawä. Nämo, ätukät uterak wakiinik kaŋ täŋ imut.

Ba täŋguŋguŋ kädet äma ätu yäwoŋärenkuko unita kowata täŋpewä webe u täŋguŋguŋ-inik kaŋ täŋpän. 7 * Bian wäpi biŋam, gäripi niked itkuk. Unita kowata waki imiŋirä komi pähap, gäripi terak itkuko udegän kaŋ nadäwän.

Imata, webe u inita ŋode yäk täyak; Näk intäjukun webe ude itat yäk. Näk webe kajat nämo, butewaki kubä nämo api nadäwet yäŋ yäk täyak.

8 * Ude yäk täyak unita imaka waki umuri-inik ŋode api ahäŋ imineŋ; Kumäŋ-kumäŋ, konäm butewaki ba nakta jop irit uken kepma kubägän api ahäŋ imineŋ.

Ude ahäŋ imiŋirä kädäptä ijiŋpäŋ api ijiŋ paorek. Imata, Ekäni Anutu, webe unitäŋo täktäki yäpmäŋ danik täyak u kehäromi-inik.

9 * Ijiŋ parirän kädäp gupe ärowän kaŋpäŋ komeni komeni täŋo intäjukun äma, webe ukät gäripi däpmäŋ tarek täŋkuŋo unitä konäm butewaki pähap api täneŋ. 10 * Webeni pähap uwä komi pähap nadäŋ irirän kaŋumuntaŋ päŋku ban itkaŋ api käneŋ. Kaŋkaŋ butewaki man ŋode api yäneŋ;

Wära! Wära! Yotpärare pähapnin ŋokeŋo wäyak yäk. Kadäni käroŋi säkgämän gäripi terak it yäpmäŋ äbätängän komi pit kubägän yäpmäŋtak ŋo yäk.

11 * Ude yäŋirä moner epän täŋpani komeni komeni naniktä yotpärare unita yäŋpäŋ konäm butewaki täŋpäŋ butewaki terak api itneŋ. Butewaki nadäŋpäŋ ŋode api yäneŋ; Wära! Tuŋumnin netätä suwaŋpäŋ moner api nimek? 12 * Täŋpäkaŋ tuŋum tuŋumi wäpi wäpi ŋodepäŋ ämatä suwakta pewä ahäŋkuŋ; Imaka imaka gol ba siriwapäŋ täŋpani, omäk meran säkgämän, tek säkgämän mebäri mebäri, täbori ba pidämi. Ba päya käbäŋi niked ätu, ba imaka imaka tom taŋi wäpi elefant unitäŋo meniŋpäŋ täŋpani. Ba imaka imaka gwäki taŋi, päya kujat ba kapa mebäri mebäri ba mobä säkgämän upäŋ täŋpani ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. 13 Ba päya pähäm käbäŋi niked, ketem-kät awähutpäŋ näŋpani mebäri mebäri, ba imaka imaka käbäŋi niked gupi terak ärurani ba imaka kodaki näŋpani ba ijiŋpäŋ näŋpani ämatä suwakta pewä ahäk

* 18:5: Stt 18:20-21; Jer 51:9 * 18:6: Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * 18:7:

Ais 47:7-9 * 18:8: Jer 50:34; Rev 17:16 * 18:9: Rev 17:2; Ese 27:30-35

* 18:10: Ese 26:17; Dan 4:30 * 18:11: Ese 27:36 * 18:12: Ese 27:12,13,22

tǎŋkuŋonik. Ba tom sipsip, hos ba bulimakau, ba imaka ǎmatǎ uterak maŋirǎkaŋ hostǎ wǎdǎwani u imaka, ǎmatǎ suwakta pewǎ ahǎk tǎŋkuŋonik. Ba ugǎn nǎmo, ǎmapǎŋ, tuŋum bumik ǎmatǎ moneŋ peŋpǎŋ pen yǎpneŋta yǎpmǎŋ kuŋat tǎŋkuŋonik. Tǎŋpǎkaŋ webe pǎhap unitǎ paorǎnkaŋ netǎtǎ tuŋumi u api suwanenŋ?

14 Tǎŋpǎŋ moneŋ epǎn tǎŋpani unitǎ ŋode api yǎnenŋ; Babilon, imaka sǎkgǎmǎn sǎkgǎmǎn yabǎŋǎriŋ tǎk tǎŋkuno u kudup gabǎŋ umuntaŋ kuŋ morekaŋ! ǎnenŋi tǎga nǎmo api yǎmaguren! yǎŋ api yǎnenŋ. 15 * Ude yǎŋpǎŋ moneŋ ǎma tuŋumi yotpǎrare uken peŋirǎ moneŋ yǎmik tǎŋkuŋo unitǎ Nin komi udegǎn nadǎne yǎŋpǎŋ kaŋ-umuntaŋ pǎŋku ban api itneŋ. Itkaŋ konǎm butewaki tǎŋpǎŋ api itneŋ. 16 * Tǎŋpǎŋ ŋode api yǎnenŋ;

Wǎra! Wǎra! Webenin pǎhap ŋokenŋo waŋ pǎtak ŋo yǎk. Uwǎ tek gǎmǎni gwagǎri udewanipǎŋ gupi sǎkgǎmǎn uwǎk tǎŋkuk. Tǎŋkaŋ epmǎget mebǎri mebǎri upǎŋ meran tǎŋkaŋ it tǎyakonik. 17 * Upǎŋkaŋ butewaki pǎhap! Tuŋumi sǎkgǎmǎn terak itkuko u pit kubǎgǎn waŋ moretak ŋo yǎk.

Tǎŋpǎkaŋ gǎpe taŋi taŋi yǎpmǎŋ kuŋarani, gǎpe unitǎŋo mǎhemikǎt epǎn ǎmaniye, ba ǎma gwǎgu terak kuŋatpǎŋ moneŋ epǎn tǎk tǎkaŋ u kuduptagǎn ban itkaŋ Babilon api kaŋiwat itneŋ. 18 * Ban itkaŋ kaŋiwarirǎ Babilon kǎdǎp ijiŋ patkaŋ gupe ǎroŋirǎn kaŋpǎŋ gera ŋode api yǎnenŋ; Yotpǎrare udewani bian kubǎ nǎmo itkuk yǎk. 19 * Ude yǎŋpǎŋ butewaki nadǎŋkaŋ keŋkeŋ porinŋpǎŋ gwǎki terak ureŋ tǎŋpǎ ǎrowǎpǎŋ konǎm api kotneŋ. Konǎm kotpǎŋ api yǎnenŋ;

Wǎra! Wǎra! Yotpǎrarenin pǎhap ŋokenŋo waŋ pǎtak ŋo yǎk. Gwǎgu terak gǎpe kuŋat tǎkaŋ unitǎŋo mǎhemitǎ webe ŋo terak tuŋum mǎhemi tǎŋkuŋ. Upǎŋkaŋ ŋo kawut! Imaka imaka kudup pit kubǎgǎn paot morekaŋ yǎk. 20 * Unita kunum gǎnaŋ it tǎkaŋ, in oretoret tǎkot! Ba Anutu tǎŋo kudupi ǎmawebeniye, ba profet ǎbot, epǎn ǎmaniye in kudup bǎnep tǎgagǎmǎn nadǎkot!

Webe unitǎ waki tǎŋ tamik tǎŋkuko unita Anututǎ kowata imitak yǎk.

21 * Eruk u punin terak ŋode kaŋkut; ǎŋero kehǎromi kubǎtǎ mobǎ bǎrǎpi kubǎ yǎpmǎŋ aku maŋpǎn gwǎgu gǎnaŋ ǎpmonŋkuk. Maŋpǎn ǎpmonŋpǎnkaŋ man ŋode yǎŋkuk;

* 18:15: Ese 27:31,36 * 18:16: Rev 17:4 * 18:17: Ese 27:27-29 * 18:18:

Ese 27:32 * 18:19: Ese 27:30-34 * 18:20: Ais 44:23; Lo 32:43; Jer 51:48

* 18:21: Jer 51:63-64; Ese 26:21

- Babilon wawän yänpäŋ udegän api maŋpä äpmoner yäk.
 Maŋpä äpmo paot-inik täŋirän äneri nämoinik api käner.
 22 * Wisikinik! Babilon bämopka-ken wagäm, uhuwep, ba
 womat terak kap teŋirä mämä äneri nämoinik api
 ahäwek.
 Ba bämopka-ken ämatä epän kubä wari nämo api täner. Ba
 ketem äŋnaŋ täŋuruk-uruk kubä nämoinik täŋirä api
 nadäner. 23 * Täŋkaŋ bämopka-ken topän mebet kubä
 äneri nämo api ijiŋ-yäŋewek.
 Ba ämatä webe yäpmäk-yäpmäk wari nämo api ahäwek yäk.
 Kome jopi äneri api äworewen. Moner epän ämakaye
 täŋo wäpi biŋam komeni komeni kuŋat moreŋkuk.
 Kuŋat moreŋirän gäkä kon tänpäŋ ämawebe komeni
 komeni täŋyäkŋatpewi gäkä nadäkinik täŋkuŋ.
 24 * Babilon, gäkä profet ba kudupi ämawebe ätu kumäŋ-
 kumäŋ däpmäŋ-pewi nägäri kädet-ken piwä kuŋkuŋo
 unita Anutu iŋamiken momi pähap täyan.
 Bureni-inik, kome terak äma päke ämatä däpmäŋ-pewä kumäk
 täkaŋ, eruk momi u kuduptagän Babilon gäkä terak
 ärotak yäk.

19

Anutu iniŋ oretna!

- 1 Ude nadänpäŋä ŋode nadäkgän täŋkut; Kunum gänaŋ
 ämawebe äbot pähap täŋo mämätä bumik ŋode ahäŋirän
 nadäŋkut;
 Anutu iniŋ oretna! Yäpätägak, kehäromi ba peŋyäjek u kudup
 Anutunintä mähemi täyak.
 2 * Man epän täk täyak uwä bureni siwoŋi-inik täk täyak. Unita
 Anututä kubokäret webe, komen ämawebe kuduptagän
 kädet waki mebäri mebäri yäwoŋärenkuko ukeŋo komi
 imiŋkuk.
 Ba epän ämaniye kumäŋ-kumäŋ däpuko unita Anututä webe u
 kowata wakiinik imitak.
 3 * Ude yänpäŋ äneri gera terak ŋode yäŋkuŋ;
 Ekäni iniŋ oretna! Webe ukeŋo ijiŋ parirän gupeni paot-paori
 nämo pen api äroŋ irek.
 4 * Ude yäŋirä äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4
 unitä gukut imäpmok tänpäŋ Anutu, äma ärowani täŋo maŋirani
 bägup säkgämän-ken it täyak u iniŋ oretpäŋ ŋode yäŋkuŋ;
 U Bureni-inik! Anutu wäpi yäpmäŋ akuna!

* 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13 * 18:23: Jer 7:34, 16:9; Jer 25:10; Ais 47:9

* 18:24: Jer 51:49; Mat 23:35; Rev 17:6 * 19:2: Rev 6:10, 16:7 * 19:3:

Rev 14:11 * 19:4: Rev 4:2,10

5 * Ude yänjirä äma ärowani täŋo maŋjirani bägup-ken nanik man kotäk kubä ŋode ahänjuk;

Ämawebe Anutunin täŋo mani buramik täkaŋ in kuduptagän iniŋ orerut! Ba äma ärowani äpani Anutu oraŋ imik täkaŋ in kudup iniŋ orerut!

6 * Eruk ude nadänpänjä ämawebe mäyap täŋo mämä nadänkut. Mämä u ume tokätkaŋ mämä yäk täkaŋ ude bumik, ba iromän mämä ude bumik. U ŋode yänjirä nadänkut; Iniŋ oretna! Täŋpämerek, Ekäni Anutunin intäjukun-inik itpäŋ kaŋiwat epäni täyak.

7 Unita nin wäpi biŋam ärowani iniŋ oretpäŋ bänep pidäm terak oretoret täk tākāna! Tom Bätaki webeni-kät keräntäk tākta kadäni ahätak unita Anutu iniŋ oretna!

Tom Bätaki täŋo webenitä äpi kakta pidäm täyak. 8 * Tek säkgämän paki-inik imiŋkuko u täŋpäŋ äpiken kuyak. (Tek paki-inik unitäŋo mebäri u ŋode; Kudän siwoŋi, Anutu täŋo kudupi ämawebetä täk täkaŋ u.)

9 * Täŋjirä aŋero unitä ŋode näwetkuk; Ŋode kudän tä yäk. Ämawebe Tom Bätaki täŋo ärawa-ken kukta iwoyāwani u säkgämän, oretoret terak it täkaŋ! Täŋpäŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Man yäyat ŋowä Anutu täŋo meni jinom bureni-inik! yäk. 10 Aŋerotä ude näweränä näk gämori-ken gukut imäpmok täŋpäŋ iniŋ orerayän täŋkut. Täŋjira näwetkuk; Ude täŋpeno! Näk nämo naniŋ oreren! yäk. Näk epän ämagän, gäk bumikgän, ba notkaye Jesu täŋo man burenita nadäkinik täŋpani u bumikgän. Unita Anutupäŋ iniŋoret! Imata, Jesuta man bureni yänjahäk täkaŋ uwä Munapiktä täŋkentänjirän yänjahäk täkaŋ. Täŋkaŋ Munapik unitägän täŋpewän profettä man bureni yänjahäk täŋkuŋonik yän näwetkuk.

Jontä Jesu-kät komi ämaniye yabänjuk

11 * Täŋpākaŋ näk kunum aŋenjirän hos paki kubä irirän kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u wäpiwä Nadän Nimikiniŋ Täŋpani ba Man Burenigän Yāwani. Uwä man epän täk täyak u kädet siwoŋi terakgän täk täyak ba ämik imaka, kädet siwoŋi terakgän täk täyak. 12 * Täŋkaŋ dapuri uwä kädäp mebet udewani. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän mäyap itkuŋ. Ba gupi terak wäpi kudän täwani ini kubä-tägän täga danipänjirä nadäwek. Äma ätutä wäpi u nämo nadäk täkaŋ. 13 * Täŋkaŋ teki uwä nägät dāpä ijiwani. Ba wäpi Anutu täŋo

* 19:5: Sam 22:23; Sam 134:1; Sam 135:1; Rev 11:18 * 19:6: Rev 11:15, 14:2;

Rev 15:3, 21:2 * 19:8: Ais 61:10 * 19:9: Mat 22:2-3; Apos 10:25-26; Rev 22:8-9

* 19:11: Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12: Rev 1:14, 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

Manbiŋam yāŋ iwet tākaŋ. ¹⁴ Unitä kuŋirän kunum gānaŋ nanik komi āma ābori āboritā hos paki terakgān maŋitkaŋ iwatkuŋ. Teki kudup pakigān. ¹⁵ * Tāŋpākaŋ meni gānaŋ päip päraŋi-inik kubätā abuk. Päip unitä guŋ āma ābori ābori api dāpek. Ude tāŋkaŋ ain pärip-pärip iŋitkaŋ āmawebe uwā kehāromigān api yabāŋ yāwarek. Ude tāŋkaŋā āma wain mujipi yeŋ kākāt tākaŋ ude āmawebe u Anutu Tāŋpāmerek tāŋo kok-wawak umuri pähap uterak api yeŋ kākārek. ¹⁶ * Tāŋpākaŋ teki terak ba bakāni terak man kudān ŋode pätak;

Äma EKÄni TÄŋo EKÄni INTÄjukun,
BA Äma Ärowani TÄŋo Ärowani INTÄjukun.

¹⁷ * Tāŋpākaŋ dapun tāŋpāŋ aŋero kubā kome dapuri-ken irirän kaŋkut. Itkaŋ barak punin kuŋ äbāŋ tāŋkuŋo u gera tāŋpāŋ yāwetkuk; Anututā āŋnak-āŋnak pähap täyak unita äbā kubā-kengān irut! ¹⁸ Äbāŋkaŋ komeni komeni tāŋo intäjukun āma, ba komi āma tāŋo intäjukun āma, ba āma wāpi biŋam ikek tāŋo gupi tohari kaŋ naŋput. Hoskāt komi āmaniye tāŋo gupi tohari ba āma āpani ärowani, watā epān tāŋpani, ba āma intäjukun tāŋpani kuduptagān tāŋo gupi tohari imaka, kaŋ naŋ morewut!

¹⁹ * Tāŋpākaŋ nāk tom pähap u ba komeni komeni tāŋo intäjukun āmaniye-kāt komi āmaniye ābot pähaptā äbā kubā-kengān irirā yabāŋkut. Uwā āma hos paki terak itkuko ukāt komi āmaniye-kāt āmik tākta ābuŋ. ²⁰ * Upāŋkaŋ tom pähap u ba profet jopi, yarā uwā kwitaŋirän yepmäŋitkuŋ. Profet jopi uwā tom pähap tāŋo iŋamiken kudān kudupi mebāri mebāri tāk tāŋkuko u. Unitä kudān kudupi tāk tāŋkuko uterak āmawebe tāŋyākŋat-pewān tom pähap tāŋo wāpi kudān yāpmāŋ kuŋatpāŋ yāwiki nadāŋ imiŋkuŋ. Tāŋpākaŋ profet jopi ukāt tom pähap u kodak irirän yepmäŋitpāŋ gwāgu pähap kädāp mebet umuri-inik äbāk täyak u gānaŋ pudāt maŋpā äpmonkumān. ²¹ * Ude tāŋjirā āma hos paki terak itkuko unitä yarā unitāŋo āboriye päke u dāpuk. U päip meni-ken äbuko unitä dāpmāŋ moreŋkuk. Dāpmāŋ moreŋjirän baraktā päbā āma dāpuko unitāŋo gupi tohari kudup yāpmāŋ dākŋeŋpāŋ nākko koki tāŋkuŋ.

20

Satantä kowata yāpmäkta man

¹ * Tāŋpākaŋ nāk aŋero kubā kunum gānaŋ naniktā äpäŋjirän kaŋkut. Aŋero uwā awaŋ kārōŋi boham tāŋo yāma dätta ki

* 19:15: Rev 1:16, 12:5; Rev 14:20, 4:8; Rev 21:22 * 19:16: Rev 17:14 * 19:17:

Ese 39:17-20 * 19:19: Sam 2:2 * 19:20: Rev 13:12-17; Rev 20:10,15; Ais 30:33

* 19:21: Rev 19:17-18 * 20:1: Rev 9:1

kubäkät yen kehäromi kubä injitkaŋ irirän kaŋkut. ²⁻³ * * Unitä gämok pähap, gämok biani ukeŋo, mäjö wära täŋo intäjukun äma wäpi Satan u injitpäŋ yen kehäromi unitä topmäŋpäŋ obaŋ 1,000 ude kaŋ irän yäŋpäŋ awaŋ karoŋi boham u gänaŋ pewän äpmonjuk. Pewän äpmonpöpäŋ yäma ŋikŋiyäŋ täŋpipiŋpäŋ päya umumitä gänaŋ gänaŋ kudup gatäŋ pipiŋjuk. Ude täŋkuko uwä äma äbori äbori bänepi täŋpawak nämo täŋpekta obaŋ 1,000 ude irekta yäŋ imiŋjuk. Täŋpakaŋ kadäni täreŋirän pit imäkaŋ abä kadäni keräpigän jop api irek.

⁴ * Täŋpäŋ maŋirani bägup säkgämän ätu uterak äma maŋitkaŋ irirä yabäŋkut. Maŋitkaŋ itkuŋo uwä maŋ yäpmäŋ danik epän täkta yäŋ yämani. E, ämawebe Anutu täŋo man ba Jesu täŋo manbiŋam bureni iwan gänaŋ umunkät nämo yäpmäŋ kuŋarirä kotäki madäŋ täkŋeŋpäŋ kumäŋ-kumäŋ däpuŋo unitäŋo mäjoni imaka, penta yabäŋkut. Ämawebe uwä tom pähap u ba unitäŋo yäwiki nämo iniŋoret täŋpani, ba tom pähap täŋo wäpi kudän damani-ken ba kerik-ken nämo yäpmäŋ kuŋarani. Täŋpakaŋ ämawebe kumbuŋo uwä gupitä kodak täŋpäŋ Kristo-kät intäjukun äma täŋo kaŋiwat epän täŋ yäpmäŋ kuŋirä obaŋ 1,000 ude täreŋjuk. ⁵ Uwä kumbani-ken naniktä intäjukun akukakuk. Täŋ, äma kumbani päke uwä nämo kodak taŋkaŋ obaŋ 1,000 u täreŋirän akukta itsämäŋpäŋ patkuŋ. ⁶ * Täŋpakaŋ ämawebe intäjukun akukakuk u gänaŋ yäpurärätkaŋ uwä oretoret, bänep täga terak kudupi-inik itkaŋ. Kumäŋ-kumäŋ namba 2tä ämawebe udewani täga nämo däpek. Nämoinik! Äma uwä Anutu ba Kristo täŋo bämop ämawebe ude itpäŋ Kristo-kät intäjukun äma täŋo kaŋiwat epän täŋ yäpmäŋ kuŋirä obaŋ 1,000 u api tärewek.

⁷ Eruk, obaŋ 1,000 u täreŋirän Satan pit imänkaŋ komi yotken naniktä äneŋi api äpämaŋ kwek. ⁸ * Äpämaŋ päŋku äma äbori äbori kome kukŋi ba kukŋi, unude kända ba umude kända itkaŋ wäpi Gok kenta Magok, u jopman terak bänepi api täŋpän guŋ täneŋ. Bänepi täŋpän guŋ tawäpäŋ ämik pähap täkta yäŋ-bäyaŋ päbä kubä-kengän yepmaŋpayäŋ täko uwä mobä jiraŋ ude, täga daninaŋi nämo. ⁹ * Ämawebe komeni komeni uwä akuŋ kireŋkaŋ äbä Anutu täŋo kudupi ämawebe ini yotpärare täŋpäŋ itkuŋken u it gwäjiŋkuŋ. It gwäjiŋkuŋo uwä yotpärare Anututä gäripi nadäk täyak u. Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ kunum gänaŋ nanik kädäp kubätä maŋpäŋ kudup ijiŋpäŋ paot-inik täŋkuŋ. ¹⁰ * Ba äma bänepi täŋpän guŋtak täŋkuko Satan uwä gwägu, kädäp mebet umuri-inik äbäk täyak, tom pähap-kät

* **20:2-3:** Rev 12:9 * **20:2-3:** Jud 6 * **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rev 13:17

* **20:6:** Rev 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9; Ese 38:15-16 * **20:9:** 2Kin 1:10; Ese 39:6

* **20:10:** Stt 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20, 21:8

profet jopi u maŋpä äpmonkumän-ken ugän maŋpä äpmonkuk. Uken kepma bipani komi tärek-täreki nämo mät nadän yäpmän kunen.

Äma kumbani yäpmän danikta man

¹¹ Ude kaŋpäŋä maŋirani bägup pähap säkgämän kubä, paki-inikpäŋ kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u inamiken kunum kenta kome kaŋumuntaŋ paotpeŋ kuŋkumän. ¹² * Paotpeŋ kuŋirän ämawebe kumbani ärowani äpani kudup, äma maŋirani bägup uterak itkuko u inamiken irirä yabänkut. Eruk ude irirä aŋerotä buk mebäri mebäri pipiyänkuŋ. Kubä pipiyänkuŋo uwä irit kehäromita biŋam täkta yäwani unitäŋo wäpi kudän tawaŋ. Ude täjirä ämawebe kumbani, kodak itkaŋ kudän täk täjkuŋo unitäŋo manbiŋam buk terak kudän täwani uterakgän yäpmän daniŋkuk. ¹³ * Täŋpakaŋ kadäni uken gwägu pähaptä kumbani patkuŋo u yabä kätänpewän yäpmän äronkuŋ. Ba Kumän-kumäntä äma kumbani yäniŋ kireŋpewän kuŋkuŋ. Ba Geŋi Wakitä äma kumbani yabä kätänpewän kuŋkuŋ. Ude täjirä ämawebe kumbani kuduŋtagän uwä täktäki terak yäpmän daniŋkuk. ¹⁴ * Ude täŋpäŋ wäpi Kumän-kumän ba Geŋi Waki u, gwägu pähap kädäp mebet ikek u gänaŋ maŋpä äpmonkumän. Gwägu pähap kädäp mebet ikek u wäpi kumän-kumän namba 2. ¹⁵ * Täŋpakaŋ äma, irit kehäromita biŋam täkta yäwani unitäŋo wäpi tawaŋ terak wäpi nämo itkaŋ uwä gwägu pähap kädäp mebet ikek u gänaŋ yepmaŋpä yäpmän äpmonkuŋ.

21

Kunum kenta kome kodaki api ahäden

¹ * Täŋpakaŋ näk kunum kenta kome kodaki ahänjirän yabänkut. Kunum ba kome biani u paotkumän. Ba gwägu pähap udegän paotkuk. ² * Paorirän kudupi yotpärare, Jerusalem kodaki u, kunum gänaŋ, Anutu-ken naniktä äpäŋjirän kaŋkut. Kaŋkuro uwä webe gubaŋi kubä äma biŋam yän imanipän äpiken tenayän epmäget täŋ yämik täkaŋ ude bu-mik täŋpanipän kaŋkut. ³ * Täŋpakaŋ maŋirani bägup säkgämän uken nanik gera kubä ŋode yänjirän nadänkut; Käyan? Apiŋo Anutu ini ämawebe-kät it täyak. Bämopgän irirän ämawebeniye ude api itneŋ. ⁴ * Anutu ini-tägän bämopi-ken itkaŋä konämi pito api ärut yämek. Täjirän kumän-kumän, konäm butewaki

* 20:12: Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Rev 13:8 * 20:13:

Rom 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * 20:14: 1Ko 15:26,55 * 20:15: Rev 13:8,

19:20 * 21:1: 2Pi 3:13 * 21:2: Ais 52:1, 61:10; Hib 11:16, 12:22; Rev 3:12

* 21:3: 2Sto 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16; Rev 7:17 * 21:4: Ais 35:10; Ais 65:19

ba komi nadäk-nadäk, nämo api ahän yämineŋ. Nämoinik, kädet biani u kudup paot morekaŋ yäk.

5 * Ude näwetpän äma maŋirani bägup säkgämän uterak itkuko unitä ŋode näwetgän täŋkuk; U yabä! Näk imaka kudup täŋpewa kodakigän ahän morekaŋ yäk. Ude näwetpän yänkuk; Man ŋowä bureni-inik, nadänpän iyap tänaŋi unita kudän täyi!

6 * Ude näwetpän äneŋi ŋode näwetgän täŋkuk; Eruk, u täretak! Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Ba imaka yäputpekpek ba tarek-tarek u näkgän. Äma kubätä umeta iwäwä näkŋa Irit täŋo ume dapuri-ken ume gwetpän kowatani nämo mät imet. 7 * Unita äma kubätä nadäkiniki nämo pewän putärewäkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä imaka u api korewek. Täŋirän näkä Anutuni it iminjira unitä näkŋo nanakna ude api irek. 8 * Täŋ, ämawebe näk näwatta umuntaŋpän näkŋo man peŋkaŋ kudän taräki taräki täk täkaŋ, äma kumän-kumän däpmäk-däpmäk, kon täktäk ba ewat waki, kubokäret, anutu jopi nadän yämik-yämik ba jop manman yäkyäk ba kädet waki ätu mebäri mebäri yäpmän kuŋat täkaŋ, äma udewani gwägu pähap kädäp mebet umuri-inik abäk täyak, ukenta yäwani. Uwä kumän-kumän namba 2.

Jerusalem yotpärare kodaki

9 * Ude yäwän tärewäkaŋ eruk kaŋkut; Aŋero 7 gäpeni kudup, imaka waki umuri-inik tarek-tarek unitä tokŋewäkaŋ injitkaŋ itkuŋo uken nanik kubätä äbä näk ŋode näwetkuk; Äbikaŋ pänku Tom Bätaki täŋo webeni biŋam yän imani gäwoŋärewa yäk. 10 * Ude näweränkaŋ Munapiktä näk magärirän pom taŋi käroŋi kubä itkuko uken yännäknat päro kudupi yotpärare Jerusalem u kunum gänaŋ, Anutu-ken naniktä äpäŋirän wärani ŋode näwoŋärenkuk; 11 * Yotpärare u Anutu täŋo peŋyänek pähaptä peŋyänepän patkuk. Unitäŋo peŋyäneki uwä inide kubä, säkgämän-inik. Mobä gwagäri, kawä tumän-kuk kubä, edaptä yäpurirän ägo wek täkaŋ ude bumik peŋyänekuk. 12 * Täŋkaŋ mobä yewa pähap, käroŋi boham, yotpärare u it äyänutkuk. Yewa u yäma 12. Yäma unita watäni aŋero 12 udetä watäni it yäpmän kuŋkuŋ. Täŋpakaŋ yäma 12 u kubäkubä terak Isrel äma äbot 12 unitäŋo wäpi kudän kubäkubä it yäpmän kuŋkuŋ. 13 Ude täŋkaŋ yotpärare yäma käda, mädeni käda, järaŋi kukŋi ba kukŋi yäma yäräkubä-yäräkubä udetä itkuŋ. 14 Täŋpakaŋ yotpärare unitäŋo yewa

* 21:5: 2Ko 5:17; Rev 4:2,10 * 21:6: Sam 36:9; Jer 2:13; Jon 7:37; Rev 1:8,17;

Rev 22:17 * 21:7: 2Sml 7:14 * 21:8: Mat 25:41; Hib 10:38-39; Rev 19:20,

21:27; Rev 22:15 * 21:9: Rev 15:1 * 21:10: Ese 40:2; Rev 21:2 * 21:11:

Ais 60:1-2,19 * 21:12: Ese 48:30-35

uwä mobä pähap 12 uterak täŋpani. Täŋkaŋ mobä pähap 12 u kubäkubä terak Tom Bätaki täŋo aposoro 12 unitäŋo wäpi kudän kubäkubä it yäpmäŋ kuŋkuŋ.

15 * Aŋero wärani u näwoŋärenkuko uwä jikon kubä, golpäŋ täŋpani, namba nitek injitkaŋ irirän kaŋkut. Jikon upäŋ yotpärare yämani ba yewani u kudup täŋo käroŋini peŋpäŋ yabäŋkuk. ¹⁶ Täŋpakaŋ yotpärare täŋo yewa unitäŋo käwuri yaräbok-yaräbok. Täŋkaŋ gägäni kukŋi yaräbok-yaräbok käroŋini uterakgän. Täŋpakaŋ aŋero unitä jikoni peŋpäŋ kawän 2,200 kilomitas ude täŋkuk. Täŋkaŋ gägäni kukŋi yaräbok-yaräbok unitäŋo käroŋini ba mebäri umunitä miŋgupi unu uterakgän itkuk. ¹⁷ Täŋkaŋ yewa uwä täbori-inik. Aŋerotä jikoni uterak peŋpäŋ kawän 70 mitas ude täŋkuk. Täŋpakaŋ man mitas uwä kudupi nämo. U nin ämatä imaka kubä peŋpäŋ käroŋini kaŋpäŋ mitas yäk takamäŋ udewanigän.

¹⁸ Täŋpakaŋ yotpärare täŋo yewa uwä mobä säkgämän kubä wäpi jaspä upäŋ täŋpani. Täŋkaŋ yotpärare ini uwä golpäŋ täŋpani säkgämän, kuräki-inik. ¹⁹ * Täŋkaŋ yewani täŋkehärom takta mobä pähap 12 uwä mobä säkgämän säkgämän mebäri mebäri, ägo wabiwani, uwä wäpi ŋode; Mobä pähap kubäwä jaspä, uwä mobä gämäni. Kubäwä sepaia, uwä mobä kubiri. Kubäwä aget, uwä mobä paki. Kubäwä emeral, uwä mobä gwenji. ²⁰ Kubäwä onik, uwä mobä kubiri-inik. Kubäwä kanelian, uwä mobä gämäni. Kubäwä krisorit, uwä mobä jänwam. Kubäwä beril, uwä mobä jänwam bumik. Kubäwä topas, uwä mobä jänwam-inik. Kubäwä krisopes, uwä mobä paki. Kubäwä jesinit, uwä mobä gwagäri. Kubäwä ametis, uwä mobä gwagäri. ²¹ Täŋkaŋ yewa unitäŋo yäma 12 uwä omäk kubä wäpi konep, gwäki taŋi-inik, upäŋ täŋpani. Yäma päke u udegän udegän täŋ yäpmäŋ kwani. Täŋpakaŋ yotpärare unitäŋo kädet uwä gol säkgämän-inik, kwawani, ijiwä tumäŋkuk, upäŋ täŋpani.

²² * Täŋpakaŋ yotpärare u gänaŋ kudupi yot kubä nämo kaŋkut. Nämo inik. Ekäni Anutu täŋpä-morewani ukät Tom Bätaki unitä kudupi yot ude it yämik takamän. ²³ * Uken komepak kenta edapta nämo yäk takaŋ. Nämo, Anutu täŋo epmäget kudäntä yotpärare unitäŋo peŋyänek ude it täyak. Ba Tom Bätaki uwä yotpärare unitäŋo topän mebet ude it täyak. ²⁴ * Täŋpakaŋ ämawebe äbot komeni komenitä yarä unitäŋo peŋyänek gänaŋ api kuŋatneŋ. Ba komeni komeni täŋo intäjukun ämatä tuŋumi säkgämän säkgämän yäpmäŋ päbä yotpärare u gänaŋ api penen. ²⁵ * Yotpärare u gänaŋ kome nämo

* 21:15: Rev 11:1 * 21:19: Ais 54:11-12 * 21:22: Rev 15:3 * 21:23: Ais 60:19-20; Rev 22:5 * 21:24: Ais 60:3,5 * 21:25: Ais 60:11

api bipek. Kepmagän irayän täyak unita yotpärare unitäŋo yäma inide pen api tumän itneŋ. ²⁶ * Tumän irirä ämawebe komeni komeni naniktä tuŋumi säkgämän säkgämän yotpärare u gänäŋän mät yäpmän ärok täneŋ. ²⁷ * Upänkaŋ imaka taräki taräki yotpärare u gänäŋ nämoinik api yäpmän äroneŋ. Ba äma imaka mäyak ikek täŋpani ba jop yän-yäkŋarani kädet wakiwaki iwarani udewanitä yotpärare u gänäŋ nämoinik api äroneŋ. Yotpärare u gänäŋ ämawebe Tom Bätaki täŋo buk terak irit kehäromi yäpmäktä yäwani wäpi tawaŋ itkaŋ unitägän api äroneŋ.

22

Irit kehäromi täŋo ume ba päya

¹ * Täŋpäkaŋ aŋerotä irit täŋo ume taŋi näwoŋärewän kaŋkut. Ume uwä paki-inik, kwawani. U Anutu ba Tom Bätaki unitäŋo maŋirani bägup mebäri-ken naniktä äpätak. ² * Unitä äpämaŋ yotpärare bämopi-kengän kuyak. Täŋkaŋ ume gägäni kukŋi kukŋi irit kehäromi täŋo päya it yäpmän kukaŋ. Päya unitäŋo mujipi mebäri kubägän nämo. Uwä mujipi mebäri mebäri 12 ude wädäwanitä komepak komepak ahänkaŋ gämänek täkaŋ. Täŋkaŋ äma komeni komenitä päya unitäŋo pähämi naŋpäŋ api täganeŋ. ³ Täŋpäkaŋ yotpärare uken imaka taräki, Anutu iwan täŋ iminaŋitä nämoinik api irek. Nämo, Anutu ba Tom Bätaki unitäŋo maŋirani bägup-tägän irirän ämawebeniyetä Tom Bätakita watä piä api täŋ imineŋ. ⁴ * Täŋirä Ekänitä iniken wäpi kudän damani-ken api täŋ yämek. Täŋirän Anutu täŋo iŋam dapun kaŋtäŋ api kuŋatneŋ. ⁵ * Täŋpäkaŋ yotpärare uken bipmäŋpäŋ yäŋek nämo, topän ägo ba edap täŋo peŋyänjekta nämo api yäneŋ. Ekäni Anututä ini peŋyänneŋ yämiŋirän ämawebeniye intäjukun äma ude itkaŋ wäpi biŋam ikek tärek-täreki nämo api itneŋ.

⁶ * Aŋero unitä ude näwoŋäreŋkaŋ man ŋode näwetgän täŋkuk; Man u bureni-inik! Ba unita nadäkinik täneŋ. Ekäni Anutu, profet biani täŋo mähemi unitä aŋeroni näk peŋ näwetpewän epän ämaniye in imaka kämi ahäktä yäwani u täwetpäŋ täwoŋäretat ŋo.

Jesu uwä api äbek

⁷ * Jesutä ŋode yäyak; Näk kadäni käroŋi nämo itkaŋ bäräŋeŋ api ahän tamet yän yäyak. Unita ämawebe buk ŋo terak man

* 21:26: Sek 14:7; Rev 22:5 * 21:27: Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8

* 22:1: Ese 47:1 * 22:2: Jol 3:18; Sek 14:8; Stt 2:9; Ese 47:12; Rev 22:14,19

* 22:4: Sam 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 * 22:5: Dan 7:18,27; Rev 5:10, 20:6; Rev

21:23,25 * 22:6: Rev 1:1 * 22:7: Rev 1:3, 2:16

yānahāwani u iyap tanpāŋ yāpmāŋ kuŋat tākaŋ uwā oretoret terak it tākaŋ yāk.

8 * Tānpākaŋ Jon nākā imaka ŋo kudup yabāŋpāŋ-nadāk tāŋkut. Tāŋkaŋ aŋero imaka kudup u nāwoŋārenkuko u iniŋ orerayāŋ gukut imāpmok tāŋ imayāŋ tāŋkut. 9 Tāŋira aŋero u yājiwātpāŋ ŋode nāwetkuk; Ude tāŋpeno! Nāk nāmo naniŋ oreren! Nāk piā watā āma, gāk bumikgān, ba poropet notkaye u bumikgān. Ba āmawebe man buk ŋo terak nadāŋpāŋ buramik tākaŋ udewanigān yāk. Unita Anutupāŋ iniŋoret! 10 * Ude nāwetpāŋ yāŋkuk; Kadāni kerāp tāyak unita gāk buk ŋonitāŋo man bureni, kāmi ahākta yāwani u kābop nāmo pewen. 11 * Unita yabā kātāwā waki tāŋpani ini pen ude tāŋpen kuŋatkot. Ba āma bānepi-ken imaka tarāki yāpmāŋ kuŋat tākaŋ unitā ini ude kuŋat tākot. Tāŋ, āma siwoŋi kuŋat tākaŋ unitā siwoŋigān kuŋat tākot. Ba bānepi kurāki kuŋat tākaŋ unitā bānepi kurāki gān sākgāmān kuŋat tākot.

12 * Tānpākaŋ Jesutā ŋode yāyak; Nāk pengān ārewayāŋ yāk. Nāk gwāki nitek ārenkaŋ āmawebe tāŋo tāktāki tāga unitāŋo kowata uterakgān api yāmet. 13 * Nākāgān intājukun, nākāgān māden. Yāput pekpek ba tārek-tārek u nākāgān. 14 * Tānpākaŋ nāk āmawebe teki ārut-paktak tākaŋ unita nadāŋira gāripi nitek tāk tāyak. Udewani u pen yāwetpewa irit kehāromi tāŋo pāya mujipi u api nāneŋ. Tāŋkaŋ yotpārare uken pāro api itneŋ.

15 * Tānpākaŋ yewa mādeni kāda itnayāŋ tākaŋ uwā aŋ. Uwā āma gārām ba kon mebāri mebāri tāŋpani, kubokāret tāŋpani, āma kumāŋ-kumāŋ dāpani, mājo wāra nadāŋ yāmani, ba jopman yāpmāŋ kuŋatpāŋ unita gāripi nadāwani. Āmawebe udewani kudup yewa māde kādata biŋam.

16 * Tānpākaŋ Jesu nākā aŋerona iwetpewa ābot tāŋpani āmawebenaye inta man ŋo yāŋkwawa tāŋkuk. Nadākaŋ? Nāk Devit tāŋo gukŋi ba nāk guk pāhap, irāyāŋek u yāk.

17 * Eruk, Munapik ba Jesuta webe biŋam yāŋ imanitā ŋode yāk tākaŋ; Gāk ābāsi! Ude yāŋirān āmawebe nadāk tākaŋ unitā udegān yāk tākot; Gāk ābāsi! Āma ba webe kubātā umeta iwāwā ŋo ābāk tāyon. Ba ume nakta nadāŋkaŋā ābāŋpāŋ irit kehāromi tāŋo ume, gwāki nāmo nāyon.

Jontā jukuman yāŋkuk

18 * Eruk, buk ŋo gānaŋ kudān tāwani danipāŋ nadāk tānayāŋ tākaŋ u in ŋode tāwera ket nadāwut! Āma kubātā iniken

* 22:8: Rev 19:10 * 22:10: Rev 1:3, 10:4 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12:

Ais 40:10; 2Ko 11:15; Rev 2:16,23 * 22:13: Rev 1:8,17, 21:6 * 22:14: Rev 22:2

* 22:15: Rev 21:17 * 22:16: Nam 24:17; Rom 1:3; Rev 2:28, 5:5 * 22:17: Sol

8:14; Rev 21:6 * 22:18: Lo 4:2, 12:32; Rev 15:1,6

man kotäk kubä yäpurärätpäŋ yäwayäŋ täko uwä Anututä yäŋirän imaka waki umuri-inik buk ŋo gänaŋ kudän täwani u äma uterak api ahäŋ imineŋ. ¹⁹ * Ba äma kubätä man kämi ahäkta yäwani ŋo kubä peŋ awähurayäŋ täyak uwä Anututä irit päyata man ba siwoŋi yotpärareta man buk ŋo terak kudän täwani u äma unita biŋam iwoyäŋ imani u api awähut imek yäk.

²⁰ * Äma, man yäŋahätat ŋo täŋ-mehamtäk täyak unitä ŋode yäyak; Eruk! Näk pengän ärewayäŋ yäk.

Bureni! Ekäni Jesu, äbäsi!

²¹ Eruk, Ekäni Jesu täŋo orakoraki inken paton. Bureni-inik!